STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01486

HOYZ-FRAYND

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער אוצר פון קלאסישע ליטעראטור

„חויז-פרוינד"

אַ היסטאָרישׁ־ליטעראַרישעס בוך.

1) ערצעהלונגען, סקיצען, נעריכטע, ראָמאַנען און פּעליעטאָנען פֿון דעם יודישען לעבען.

2) היסטאָרישע און ווישענשאַפטלעכע ארטיקלען, רייזע בעשרייבונגען אין די ווייטע לענדער, ערצעהלונגען פון דער נאטור־גע‌שיכטע, נוצלעכע ידיעות וואָס יעדער מענש דארף ווישען אין זיין הויז, אוֹן פֿאַמיליע.

3) לעבענס־בעשרייבונג פון גרויסע לייט.

4) נייע עֶרפֿינדונגען, אנעקדאָטען, שעהנע מעשיות, גלייכע ווערטלעך, שכל־דינע רייד פון גרויסע לייט און פון התלמוד.

רעדאַגירט פון

מ. ספּעקטאָר.

ו-טעם בוך.

פֿערלאַג „פֿראָגרעס" וואַרשא.

תרס"ח.

ДЕРЪ ГАУЗФРАЙНДЪ
Историко-Литературный Сборникъ
Томъ I

Петроковъ, въ типографіи М. Цедербаума 1909 г.

אינהאלט פון ערשטען בוך:

(1) די יודישע שפראך און איהרע שרייבער–י. דינעזאהן . 1
(2) עריינערונגען וועגען אברהם מאפו–ש. פרי עדבערג . 21
(3) אז מען פלעגט צו=טרעטען פאר צייטען (געדיכט)–מ. אבראמאוויטש 38
(4) מיין צואה (געדיכט)–מ. גארדאן 39
(5) מיין לעבענס צייט (געדיכט)–מ. גארדאן 43
(6) דאס יודישע קינד (געדיכט)–ש. פרוג 44
(7) דער גט, א קאמעדיע אין 3 בילדער–שלום=עליכם . . 45
(8) א גבירישע גוט הארץ (געדיכט)–א. מ. ה. 63
(9) א גוטער דאקטאר–וו. זאטולאווסקי 65
(10) אין אלבום „ 66
(11) אין אמת'דיגער חלום „ 66
(12) דער יתום (נאך עלא)–אי. זאבעלא 67
(13) זעה די וועלט ווייגען קלאגען (געדיכט)–מ. אבראמאוויטש . 85
(14) בילדער פון לעבען (געדיכט)–פ. זאמאשטשין . . . 86
(15) טאקי שוין !!! (ערצעהלונג)–הנ"ץ 92
(16) דער פארטרעט–חמ"ץ 99
(17) בים רב אין שטוב (קאמעדיע)–י. מוח 103
(18) וועך ער איז געלעבט (געדיכט)–זאטולאווסקי . . . 108
(19) עס געהט נית חאטש צוריים זיך–מ. ספעקטאר . . . 109
(20) דאס נייע מחזור'ל–י. י. לינעצקי 121
(21) ביאגראפיע ש. י. אבראמאוויטש–מ. ס. 126
(22) קורצע ביאגראפיע א. גאלדפאדען–וואהלינער . . . 141
(23) צו אברהם גאלדפאדען (געדיכט)–פ. זאמאשטשין . . 144
(24) בעריהמטע יודישע פרויען–נאמבערג 147
(25) אז איך זעה אז איינער שמעקט–M. 152
(26) דער רעגען און די וואהריט–שר של ים 152
(27) די נביאים–נ. ד. האפפמאן 153
(28) דאס פלעשעלע מן–י. כהן 171
(29) א רייזע אין מארגענלאנד–נ. ד. האפפמאן . . . 177
(30) דאס לעבען פון די בינען–י. טרובניק 184
(31) א וועלט מיט קוילען–מ. וועבער 191
(32) מאלען–דאקטאר מ. זוסמאנאוויטש 197
(33) פאקען „ 206
(34) שקארלאטינע „ 219
(35) מוסר פאר אלע–אלעזר צוויפעל 225
(36) א קליין בינדעל בלומען–מ. וויסבערג 230
(37) אפאריזמען, לצנות, גלייך=וערטלין 234

די יודישע שפּראַך אוּן איהרע שרייבּער.

זשארנאַן־שרייבּער אין אמאהלינג ציימען:

ר' יעקב בן־ר יצחק מחבר פון דעם „צאינה וראינה", ר' אליה בחור מחבר פון דער „בבא-מעשה" אוּן נאך אנדערע חכמי ישראל.

זשארנאַן שרייבּער אין אונגערן ציימען:

ה"ה א. מ. דיק, אקסענפעלד, ד"ר ש. עטינגער, א. צוויפעל, א. ב. גאַמטלאַבער, ש"י אבראמאוויטש, א. גאלדפאדען, מ. גאַרדאַן, א. צונזער, א. צעדערבוים, צ. ראבינאוויטש, מ. ל. לילינבלום, „שלשום בר יעמטע", י. י. לינעצקי, מ. א. שאצקעס, י"ל גאַרדאַן, מ. זייפערט, מ. ספעקטאָר, „שלום עליכם", אוּן נאך אנדערע.—

אוּנגערע ערשטע חכמים אוּן סופרים זענען על־פּי רוב געווען אונגערע גרולים אוּן עלטערן־לעהרער. ווי האבען געהאט א כּונה רצויה וקדושה צו לערנען דעם יודען זייע חובות בין אדם למקום, איהם מוסר לערנען אין ענינים שבין אדם לאדם, אוּן זיי האבען זייערע דרשות אוּן ספּרים ואם איז נוגע צו דעם המון שטעטדיג געשריעבען אין דער פאלקס־שפּראַך, חאטש זיי זענען צו לשון הקודש פּיעל געהאלטען אוּן פּיעל געלערנטער געווען זענען אלם אין אונגערע ציימען אונגערע שרייבּער, נמרא אוּן מדרש לשון, ועלכע איז נים ריין לשון הקודש אוּן נים ריין אַרמית, איז נעווים צו ענגער ציימ אזוי א זשארנאן געווען ווי אונגערע. עברי־דייטש. איך האב נים דעם רוים אוּן מאגליבקייט אין דעם ארטיקעל אויספיהלען צו אויפווייזען דעם היסטאריש־שען באנג אוּן ענטוויקלונג פון פערשיעדענע זשארנאנען אין אונגער ליטעראטור, נור איינם איז מיר קלאר, אז אונגערע אלטע חכמים האבען נים געשריעבען אוּם כּבוד סופרים, זאנדערן. זייערע בּריידער מיט זייער שרייבּען צו לערנען אוּן צו פּיהרען בּרכה תשר.

זעלבסט אונזער זשארנאן, דער עברי־דייטש, איז קיין ניעם, אוּן נים נעטטען האבען קלוגע אוּן עהרליכע מענשען אין איהם אנגעהייבּען צו שרייבּען. אז נעווים נור גדול בּישראל, רבי יעקב בּרבי יצחק, האט מיט דרכי הונדערט יאהר צורוק נעשריעבען דעם איבערזעצל בּעקאנטען „צאינה וראינה" טייטש חומש, אויך דעם „המגיד", דעם רייטשען פּירוש פון בּיבליים וקתובים, אוּן אונגערע באבּעם אוּן עלטער־באבּעם האבּען געליענט הונדערטער יאהרען צוריק דעם היילינען ספּר יעדען שבּת זוי אונגערע מוטערם, אונגערע נייבּער אוּן נאַ: אנדערע פון אונגערע טאכטער עד היום הזה.

אין יענע צייט אוּן נאך פיעל פרי־הער זענען פערפאסט אוּן איבערזעצט געווארען פיעל יודישע מוסר אוּן רעליגיאוּם ספּרים אין אונגער הייטזיגען זשארנאן, אנדערע אין חרוזים אין ריפמען מיט פיינע משלים אוּן מליצות פון אונגערע חכמים, פון יענע גדולי הדור ואם זענען געווים געווען די לעהרער אוּן פּיהרער פון זייער פאלק.

זיי האבען צו טהון געהאט מיט דעלעגיאנס־צונעלעגהייטען מעהר אלס מיט וועלטליכע זאכען, וייל יענע יאהרען ענגען אנדערע געוועזען. צו ערקענען די וועלט אונ ווימסען וואס אין איהר קומט פאר, האבען יודען אין יענע פינסטערע צייטען געהאט אן גרע לעהרער אונ ערציילער. מיט פייער אונ מיט וואסער, מיט בלוט אונ מיט איזען האט מען זיי מיט דער וועלט בעקענט. געווזען זיי וי אזוי מיט מענשען אומצוגעהן האט מען זיי נור איין כלל נדול אויסגעלעגנט: צו קושען יענע הענט וואס שלאגען אונ רויבען זיי, ויער פליישׂ אונ בלוט אבצוגעבען יענעם הונגערינען וואלף אונ דורכטויגער חיה רעה. מען האט זיי פון ווערע צרות אונ צוהרים נית בעדארפט ערציילען—זיי האבען זיי גוט געקענט, אונ אפשר האט מען מיט סכנות נפשות מורא געהאט וא וואס נאר צו שרייבען. קיין זאך איז דער וועלט ואר דעם יודען אין יענע צייטען נית פעסט אונ נית זיכער, נית זיין הויז, נית זיין האב אונ גוטס, נית זיין קינד אונ נית זיין אייגענעם לעבען, אללעם איז איהם געהאנגען אויף אייז. ער האט אונ ער האט אויך דערפאר פיר קיין זאך נית געקאמפט אונ נעשטרעטען נור איין אייניציגען הייליגטהום האט ער טהייער געהאלטען אונ געוואלט בעהאלטען: זיין איין אייניציגען נאטט אונ זיין ריינע אמונה אין איהם. פיר איהם האט ער בחרך נפש געשטרישען ווי נאך קיין צוויישטער העלד אין דער וועלט, אן דעם ליעבען נאטט נית צו פארנעסען האבען איהם זיינע העלדען־אנפיהרער דערמאנט מיט זייערע אנקאזען אונ פארשריפטען חדשים לבקרים, ער זאל זיין געווזהר: תפלה, תורה אונ מעשים טובים, פון האנד נית אזוועק לאזען אויף אן מינוט, אונ וי זיי האבען איינגעזעהען אז מרוב צרה ותלאה קצרה נפש דעם צו פערשטעהן זייערע רייד אין אונזער הייליגער מוטערשפראכע, האבען זיי באלד צו דיידען אנגעהייבען מיט איהם אויף יין לשון שהוא שומע, אונ אזוי איז צו אללע ציטען אויסגעבילדעט געווארען אן ליטעראטור אין אן געווישען ז׳שארגאן־שפראכע, אונ אזוי אויך אונזער ז׳שארגאן.

הונדערטער ספרים אונ העפקות אין ז׳שארגאן דערמאנט דער „ספר הדורות", ואם האט געלעבט מיט צוויי הונדערט יאהר צוריק, אויך מאנכע אזעלכע ספרים, ועלבע ענגען יעצט יקירי המציאות, ואם ריידען פון מעשות אונ ערצאהלונגען ואם געהערען זיך מיט יודען אין יודישקייט כמעט נאר נית אן, למשל: דער בעריהמטער מדקדק אונ אדם נדול בחדרי התורה והחכמה רבי אלחו בחור ז״ל האט געשריעבען לבד אנדערע. ענגיס ויכטיג אין דער פאלקס שפראכע, אויך דעם ספור „בבא מעשה" ואם אין דער וועלט בעקענט. נעווים איז אזוי אז אדם נדול נית אויסגען געווען דער מיט דעם עלבען צוועק, ואם אז היינטיגער ז׳שארגאנישמ איז מיט זיינע פוסטע ענגיס אויסען, ער האט געוואלט דעם המון געבען מיט ואם צו ערהייטערען זיין טריבעם געמיהט, ער זאל בעסער לעזען דברים בטלים, ועלבע עם ענטהאלטען דאך אז מעט מוזיר אין זיך. איידער דער המון זאל אין זיין פריער צייט זיין אז הולך בטל, אונ קומען דערצו לידי עבירה ומכשול. די ועלבע כוונה מאג נאך היינט אויך זיין אז כוונה רצויה, דער המון זאל אין זיינע שבתים אונ ימים טובים נית אומנהען ליידיג אונ פריי אין די נאסטן, קומען דורך דעם לידי ערנסטע אונ נעפאהרליכסטע פאלנען, וי פאר נראמטן אונ עלילות אונ אללעם ואם איז נליך דערצו.

נאך אללעם דעם, ואם מיר האבען דא געלעזען, דארפען זיך אונזערע שמאלצע

לשון־הקודש־שרייבער ניט שעמען פאר זייער געפרעמדען זיך פון זייערע קלענערע ברידער אונ עמעסטער, צו ריידען אימער וו ען זיי אונ קינגאל מיט זיי ? אדער צו ריידען מיט זיי דוקה אן מלין וויי יוקף מיט זייגע ברידער וועלכע עס האבען איהם פערקויפט, אום צו שפּייעלען אן ראללע פון אהעכערען מארט מענש, מען זאלל זיי ניט ערקענענ וועד זיי זייגען!... קומט דאס ניט פאר, וויי עס מהוגן זייגע נארדישע קינדער אין הייטטיגע צייטען וועלכע קומען פון די גימנאזיעס אונ אוניווערזיטעטען, וואו זיי האבען אויף זייערע עלטערע מיצאות געשמודירט, צוריק צו זייערע עלטערן, די פשוטע ניט־געקונסטעלטע יודען, אונ זיי, די קינדער, וויללען מיט זיי אין יודיש ווארט מעהר ניט אויכריידען, חאטש זיי וויסען גאנץ גוט אז די עלטערן זייערע קענען ניט, ואונ זייגען ניט שולדיג אין דעם אונ פער־שטעהן ניט זייער רומסיש, פראנצייז אדער אנדערע שפּראכען וואס זיי האבען פון פערשיע־דענע מקומות מיטגעבראכט? פעליידיגט ניט אזוי אן בענעהמונג פון גענדלעטע קינדער, זעלבסט דעם איש פשוט וואס ער זעהט עס צו ? אדער קענן אזוי א ערשיינונג, וואס פאסירט ליידער אזוי אפט בי אונז אין איצטיגען פאמיליען־לעבען, סובל זיין אין פאל פערשיע־דענע מקומות מיטגעבראכט? פעליידיגט ניט אזוי א בענעהמונג פון גענדלעטע קינדער, זעלבסט דעם איש פשוט וואס ער זעהט עס צו ? אדער קענן אזוי א ערשיינונג, וואס פאסירט ליידער אזוי אפט בי אונז אין איצטיגען פאמיליען־לעבען, סובל זיין אין נפש חפה, צו זעהן דעם צער פון עלטערן וועלכע עס קענען ניט מיט זייערע קינדער זיך צונאמען רייזען, אונ ניט פערשאכטען אונ פערמאכטען יענע קינדער אונ זייער נארישען גיט גייסטיגען שפּאלץ ?!

איז דען דער המון ניט אונזער פאטער ? נענען מיר דען ניט זייגע קינדער, זיין ברוט אונ בלייש וואס נור אויף זיין רעכנונג, אויף זייגע מיהע אונ צרות זענען מיר העברייער גענוואלטען משפּילים אונ חכמים זיך אן נאמען גענעבען — וועלכע האבען מיר זיך נעשעפר צו האלטען פאר אידם, מאקי פאר דעם המון? אונ וואס איז אונזער השכלה אויב ניט פיר אידם ? יודישע השכלה איז אייגענטליך אים פאללען זיננען דעם וואטעם—נור יודישע השכלה, ניט אן השכלת החיים; זי איז אייגע פסעזיעללע נעלעהרזאמקייט, וועלכע דארף נעהערען דעם נאנצען יודענטהום! וואס מיר וויסען דארף מאג וויסען וועדער איינפאכער יוד לפי ערכו ועדך השנתו, מיר זענען ערבים זה בזה אונ דאס וואס מיר ערריכען בהכמת עמנו אין אונזער השכלה, זענען מיר מחויב צו טהיילען - קיין פראפעסיאן דערפון מאכען וואס עין איש צרה בשלו רעהו, אונ וויי אנדערס קענען מיר דעם המון אינטהיילען נין חלק בעת אונ נחת רוח וואס מיר האבען, וועלן ניט אין דער שפּראכע וואס ער רעדט זי זעלבסט, וועלן ניט דוקה אותיות מהכימות, דאס חייסט: דוקה שרייבען איהם מיט אזוי אין לשון אונ וואטער, וואס זענען איהם בעקאנט אונ ער דארף קיין פערדייטשער אויף עס נים האבען?

אייביג ועל איך ניט פערגעסען דעם אינדרוק וואס האט אמאהל אויף מיר נעמאכט אונ די לעהרע וואס האט מיר אמאהל נאר אופנעקרען נעזעגעבען אייגער אט מאקי פון דעם „המון מעגשען" אונ ועל עס צו יעדער נעלעגענהייט הערצייגען, וויי איך האב שאן בעריטס מעהרערן ערציילט, ווען מען האט מיך נעפרעגט: פאר וואס בין איך נעוואלען אזוישארנאנ ישער שרייבער, אונ ניט נעבליעבען א העברייאישר מחבר ווי איך האב אנגעהייבען אזעלבער צו זיין אונ צו ווערן, אונ שרייב לידערסט זשארגאן, חאטש מיר איז ליעב ווי דאס לעבען די חיילינע שפּראכע, ולכל בה חיי רוחי !

דָאם וואר מִיט מִיר, אִין דֶּער שְׁטָאדט מִיר. אִיךְ בִּין דאמאלס אַ יונגָעל געוועזן, מִיט דֶּער הַשָּׂבָלָה זִיךְ נור וואס בָּעקאנט. הַיים ווי אַפֿיילער דָאב אִיךְ גֶּעבְּרענט צוּ דָּער שָׂפָּה הָעִבְרִיָּה אוּן צוּ דֶּער הַשָּׂבָלָה בִּבְלִי, גָּעאַרבַּייטעט מִיט אַללָע כּוחות נור חֲבֵרִים צוּ בָּעקומָען לַעֲשׂוֹת נְפָשׁוֹת לַתּוֹרָה וְלַתּוּשִׁיָּה, אוּן ווָאנען עָם וָואלט אַמָּאהל אִין מַיין שְׁטָאדט גָּעקומָען מַאפּוּ שוּלמַאנן אָדֶער אַזוי ווֶיער עָם אִיז פּוּן דִּי הָעבְּרַיֶיער וואס אִיךְ דָאב דאמאלס גֶּעוואוסְט אָנצוּרופֶּען מִיט וַיֶּער מִיר גֶּעלִיעבְּטָען נָאמָען, וָואלָט אִיךְ מִיט מַיינָע חֲבֵרִים גֶּעוֶען אֶת פְּנֵיהֶם וְאֶת הָכְמָתָם הַמְאִירָה בְּרֹאוֹת פְּנֵי מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים! אוּן עָם אִיז־קִין חִדּוּשׁ, דָּאם דִּי לֶעטְצטָע קָאפִּיקָע מַיינָע הָאב אִיךְ אוֹיסגֶענֶעבָּען אוֹיף „מְלִיצָה סְפָרִים־לֶעךְ" (אזוי הָאט מָען דאמאלס זַי אָנגֶערופֶּען). אִין יֶענָע צַייט, בִּין אִיךְ אַלֶם חַבֶּר אֲנַ־גֶּעקומָען צוּ לֶערֶנען צוזַאמָען מִיט אַ זוהן פּוּן אֵייגָעם אַ גְּעווֶיסָען רַבִּי שִׁמְחָה, אַ אוּיפגֶעקלאָרטָען נָגִיד, וָעהר אַיין פְּרוּמָער, אֲבָּער אוֹיךְ וָעהר אַ גוּטָער אוּן אוֹיפּרִיכְטִיגָער יוּד. ער אוּן זַיין הוּיז־גֶּעזִינְד וָענען אַללָע גְּעוֹועזָען חָאטְש פָּשׁוּטָע גֶּעשָׁעפְטְס־מֶענְשֶׁען, אֲבָּער זַיי הָאבָּען אַ אונאוֹיסדְרַיקְלִיבָע לִיעבָּע אוּן אַכטוּנג גֶּעהַאט צוּ אַלֶע וָואס גֶּעבִּילדֶעט אוּן גֶּעלֶערנְט. גֶּעלְד דֶּערצוּ, וַיֶּער קִינְד וָאלָל קִין־עם־הָאָרֶץ בְּלַייבָּען, הָאבָּען זַיי נִיט גֶּעזוּשׁאלְעוועט, אוּן דִּי עֶרְשְׁטֶע נַייעם, וָואס אִיךְ הָאב בַּיי זַיי אִין הוּיז אַרַיינגֶעבְּראכְט אִיז גְּעוועזָען אַיין בִּיבְלִאשְׁטֶעקָע אַשַׁייגָע, אַ ווִילגָער שׂ"ס, אַ שַׁיין גֶּע־בונדֶענעם, וָואס אִיךְ גֶּעקוֹיפְט, מִשְׁנַיוֹת, מִדְרָשִׁים, מִקְרָאוֹת גְּדוֹלוֹת, אוּן נָאךְ פּוּן דֶּעם מִין סְפָרִים, וָואס אִין קִין יוּדִישׁ בַּעֲלֵי־בַּתִּים שׂ"שׁ הוּיז פֶּעהלָען זַיי בְּרוּךְ הַשֵּׁם נִיט, בִּיסלֶעכווייז הָאב אִיךְ צוּגֶעקוֹיפְט נַייעַ סְפָרִים אוּן סְפָרִים־לֶעךְ אוּן אוּנְז הָאט נור גֶּעפֶעהלְט אַ צַייטוּנג אַ הֶעבְּרַיֶיעשׁ אוּיס צוּ שְׁרַייבָּען,

אַז אִיךְ הָאב דֶּעם רַבִּי שִׁמְחָהן ז"ל גֶּעבֶּעטָען דָאם גָּאלְד אוּיס צוּ שְׁרַייבָּען דָּעם „הַמַּגִּיד" הָאט „ער" מִיר גֶּעוָאגְט בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

„מֵילָא אוֹיף שׂ"ם אוּן אַנדֶערע סְפָרִים אַז אִיךְ הָאב גֶּעלְד אוּיסגֶענֶעבָּען, חָאטְש אִיךְ לֶערֶן אִין „זַיי נִיט אוּן מַיינָע אֶלטֶערע קִינְדֶער פֶּערשְׁטֶעהָען אִין זַיי אוֹיךְ וֶוענִיג, הָאב אִיךְ קִין חֲרָטָה, חָאטְש וָועט מִיר נָאט מְזַכֶּה זַיין מַיין וונגֶערֶער זָאהן וָועט וָועלָען לֶערֶנען אוּן נוּטְצָען הָאבָּען פּוּן זַיי. וויעדֶער, אוֹיב חָלִילָה נִיט, זַיי זָאנְט מֶען: „שַׁייגָע סְפָרִים אִין אַ יוּדִישׁ שְׁטוּב וֶענֶען אַ צִירוּנג אַ שַׁייגָער!" אוּן מַיין הָאָרֶץ פְּרַייהֶעט זִיךְ דֶּערמִיט, אַז אִיךְ גַּיי פָּאר־בַּיי פָּאר דֶּעם סְפָרִים—אַלְמָער אוּן גִיב אַקוּק אוֹיף זַיי, אִיךְ דֶּאנק דָאנן נָאטט וָואס דָאט מִיךְ מְזַכֶּה גְּעוועזָען צוּ הָאבָּען דָאם וָואס אִיךְ הָאב בַּיי מַיינָע עֶלְטֶערן נִיט גֶּעהָאט. אִיז דָאם אַללָע גֶּעדֶעדט וָועגָען סְפָרִים, אֲבָּער אוֹיסגֶענֶעבָּען גֶּעלְד אוֹיף צַייטוּנג, וָואס וָועגָען נור בְּלֶאטֶער אוּן נִיט־קִין סְפָרִים, אוּן וָואס פֶּערשְׁטֶעהן אַללֶיין אִין זַיי פֶּערשְׁטָעה אִיךְ מִיט מַיינָע קִינְדֶער אוֹיךְ נִיט, צוּ וָואס זָאלל אִיךְ גֶּעלְד צַרוּיסוַארפֶּען?"

אוֹיב דוּ ווילְסְט אִיךְ זָאלל דִיר זַיין פֶּערגְענְגָען נִיט אַוועק גֶּעמָען, אוּן דִיר דָאס גֶּעלְד „זָאלְסְט דוּ אוֹיךְ זִיךְ מְקַבֵּל זַיין, אַז אַללָע פְּרַייטָאג צוּ נָאכְט, אָדֶער אַזוי וָען, וָואס אִיךְ מִיט מַיין נַייב אוּן קִינְד וָענֶען פְּרַיי, אוּן זַיצֶען אִין אַיינָעם צִימֶער טִיש, וָועסְט דוּ גֶּעמָען דָאס בְּלָאט אוּנְז פָּארלָעזָען אוּן פֶּערדַייטשָׁען וִי עָם גֶּיהָער צוּ זַיין, זָאלָען מִיר אַללָע פֶּער־גְּענִיגֶען הָאבָּען אוּן וויסָען וָואס פָּאסִירְט אִין גָּאנְצטָן וָועלְט!

אִיךְ הָאב דָאמאלס גֶּעמֵיינְט, דָאם אִיז אַקְלֵייניגְקֵייט, אוּן מָען דַארְף דֶּערצוּ נור קֶענֶען

פֿערדײַטשען, אויבער מראָגען מיקוואָש אַל הגהול, אוג וואָר האָט נאָך אַזוי אַלץ שוועכע העבראיאישע וואָרטער גוט געקענט פֿערדײַטשען וי אויך? אין האָב צו ענטאָגט נאָר אָהן ישוב הדעת, אוג האָב ענטוּמען זעקס רובל אוג אַוועק געשיקט קיין ליק, אוג אַמאָג צוּ נאכט ארוים האָב אין דעם ערשטען נומער ערדאלטען: אשר עודו בבפי בלעתיו, פֿרייטאָג צו נאכט האָבען מיר זיך וויטער בקלוך ארוים אוג שרובנעצט, אין בין געוועסען אויבען־אין קמלה בנדוד אוג אנגעהויבען פֿאר צו לערנען אוג פֿערדײַטשען דעם לשון הקודש.

צו פֿיעל תמים אוג אײגנפֿאלקלטיג בין אין געווענען אין יענע נלילקליבע אונבעפֿלקטע מקום, ריין אוג נאנץ ווי דאנן נאָך מײַן הערץ, ליעב אוג חייליג איז מיר געווענען יעדעם העבראיאיש וואָרט אוג וולבע, אוג האָב געקענט פֿאר אַ פֿערקערעטע אוג נבֿבת בעת דורכצוקלאָגן אַוועלכע מליצות אוג איבערגע וואָרטער, ואם יענען אפֿשר גוט אוג פֿער־שטאַנדליך אים העבראיאישען, אָבער פֿרעמד אוג נאנץ אינגריג אין זשארנאן, אדער עבֿרי־דײַטש, דעם נאמען זשארנאן האָב אין נאָך דאמאלס ניט געוואוסט. מלה במלה האָב אין פֿערדײַטשט, ניט געפֿיהלט די נרויסע מראשען שוויים ואם יענען מיר וויא פון אַ שוועכע מיה אויף דעם שטערן ארוים געמערקט. קריסענדיג אוג קלעמערעגדיג אזוי אויף אלל די פּיר, כאָרנ אראפּ אוג ארויף, איבער דערנער אוג נריבער, ועלבע עם האָבען מיר שיעור דעם צוגנ פון דעם אקען אוים געדרייט. אין האָב ניט געמערקט אוג ניט פֿעקינערט זיך ואם מחוש זיך ארוים מיר אוג ניט ארויס געגוסען די אויגען פון דעם בלאט. אוג געלעזען אוג פֿערשטאַנען ווייטער אוג ווייטער ביז צום סוף, אוג וויי דעם ערשטען פֿרייטאָג צו נאכט, אזוי אזוי אויף איבער אכט־טאָג אוג אזוי ווייטער ביז צום סוף יאהר!

האָ! כמה אנך אפּים האבען דיעזע אויפריכטיגע ליעבע מענשען געטאָט, זיך פון מיר אזוי פיעל קלוגלן אוג פיינגען צו לאָזען מדי שבוע בשבוע, ויפֿצען אין נאנצען אויף איין אָרט שעות נאנצע, מיך יעהן יעדע כוגוט אין פֿערלעגענהיים, ווי דער צוגג ווערט מיר אבגענומען פֿערטשעפּענדיג זיך אין די נעדרייטע ווילבע מליצות, ואם ערגעץ אַ שומה אַ שרייבער האָט אנגעפֿלויגן ערט אהנע ועלבסט צו ווייסען ואם עך האָט געמיינט דער־מיט צו נאָגען, אזוי פֿערלעגען מיך צו יעהן אוג איינמאהל ניט אַ לאָך מהען, מיר מיין פֿערנעניגען ניט צו שטערן האָטש ווי האָט עם אפּשר נעקאָסט נעזונד—דאם ואר צו פיעל גוטס פון ווי!

דער יאהר איז געלויפֿט נאָט אַריבער, אוג איך בין נעקומען רבי שמחהן בעטען ניע נעלד אויף אַ ניען יאהר־צייטונג.

—דער נור מיין טהייערער, האָט ער מיר נעענטפֿערט בנאמנות, דו ווייסט עם אפּשר ניט, נור איך בין דיר מחויב צו ערקלערן, אז אונזער פֿראַנהרינער מסחר, איסבייטען מזומענע קערבלין אויף פֿערדײַטשענעם איז נעווענען אַ מקח טעות, אין מיר האָבען זיך בייד נענאראַרט, ניט דו ביזט שולדיג חלילה, דו האָסט דיין טרחה ניט נעזשאַלאָווט אוג האָסט אהרלין פֿערדײַטשט ווארט אין ווארט, האָסט דיר פֿלעכט עם ניט אזוי נריג אנקומען, שולדיג ועגען אפּשר יענע ואם שרייבען אויפֿלבע ענגים ואם יענען ניט אינטערעסאנט, אוג אויפֿלבע מליצות מיט פֿערדרייטע ווארטער ועלבע עם לאָזען זיך נאָר ניט פֿערדײַטשען, ווי שרייבען אפּשר נאָר ניט פיר אויפֿלבע יערען וי איך אוג מיינע קונדער ועגען, אוג איך

וָלִיבּ אַז פִּיר מֲבִינִים וִוי דוּ אוּנ וִוי זִיי אַלֶּיין וָענָען הַייסְט עָם אֶפֶּשֶׁר גוּט אוּנ קְלוּג גֶעשְׂרִיעֶ־
בֶּן, אֶבֶּער וָאם הָאבּ אִיךְ דֶערפוּן ? אוּנ וָאם הָאבֶּן מַיינֶע קִינְדֶער גֶעלֶערְנְט פּוּן דִי
צַייטוּנְג פַּאר אַ נַאנְץ יָאהר ? בִּין אִיךְ בֶּאֱמֶת פְּרֵיהֶער אוּנגְלִיקְלִיךְ גֶעוֶועזֶן אַז אִיךְ הָאבּ נִיט
גֶעוּואוּסְט אַז עֶרְגֶעץ נַאנְץ וַוייט אִיז דָא אַ שְׁטָעטְל מְאוֶרַדְאוֶוקָע, אוּנ אַז דָארְט זִיצְט אַ
רַבִּי אַ מִין שׁוֹטֶה רַחֲמָנָא לִיצְלָן, אוּנ עֶר קְרִיעְגְט מִיט דֶעם מְאוֶרַדְאוֶוקֶער שׁוֹחֵט,
מַאכְט מְרִפָּה וַייְנֶע קֶעלְבֶּער וּבְרוֹמָה ? אָדֶער וָענָען מַיינֶע קִינְדֶער גְלִיקְלִיךְ דֶערמִיט אוּנ הוֹיךְ
גַעבִּילְדֶעט גֶעוּואוֹרֶען, אַז וַיי וַוייסֶען אִיצְט אַז אִין קְאֶרְפִּילָאוֶוקָע דָאס יָען גֶעוּוּסְט חֲמָאִים אוּנ
מֶען הָאט גֶענוּמֶען אַ אוּנשׁוּלְדִיג וַוייבֶּעל אוּנ זִי גֶעפִּיהרְט מִיט פֶּעדֶשֶׁךְ אִנְגֶעשְׂטֶעקְט אוּנ
גֶעשְׂרֶעֶן פַּאר אִיהר : בָּכָה יֵעשֶׂה לְנֶפֶשׁ חֲחוֹמַאת ! גְלֵייבּ מִיר, אַזַעלְכֶע נַייֶעס וָואלְט פִּיר
מַיינֶע קִינְדֶער גֶעזוּנְטֶער זַיין נָאר נִיט צוּ וִוסֶען. וַייטֶער פּוּן אוּנְזֶערֶע יְדִיעוֹת אִיז מִיר נוּר
דָאם גֶעבִּילְיעֶען, אַז אִין פְּרַאנְצוֹיזֶען—לַאנְד אִיז בֵּיי אַ פַּאסְטוּךְ גֶעבֶּארֶן נָעוָוארֶן אַ קְאלְבּ
מִיט צְווֵיי קָאפּ, אוּנ אַז אוּנְזֶער שְׁמָאדְט־בַּעל־תַּאקְפֶע, דֶער פְּרָאצֶענְטְנִיק אוּנ עוֹבֵר יְשָׂרֵאל
בֶּעֶרְל לֵייבּ, אִיז אַנְרוֹיסֶער רַךְ לֵב אוּנ מְהוּמ דֶער שְׁמָאדְט **אוּנ אֲרֶעמֶע לֵייט** דִי גְרֶעסְטֶע
טוֹבוֹת, חָאטְשׁ מִיר וַוייסֶען אַלֶּע אַז דָאס אִיז שָׁוְא נָשֶׁקֶר, **נוּר נִיצֶער אַ קְלֵמֶר** הָאט אִיהם
אַזוֹי שַׁיין בֶּעשְׂרִיעבֶּען פַּאר אַ שַׁייֶנע חֲנוּכָּה־גֶעלְד ! אִיז מִיר דָאם **כְּדַאי** נֶעוֶועזֶן צוּ בֶּעצָאהלֶן
וָעקְם רוּבֶּעל אַ זָאהר ? וַוייטֶער דִי הוֹיבֶּע אוּנ גְרוֹיסֶע עֹנָיִים וָאם שְׁרַייבֶּען זִיךְ אִין דִי
בְּלָאטֶער אִיז נִיט פִּיר אוּנְזֶערֶע מוּחוֹת, אוּנ מִיר פֶּערְשְׁטֶעהן זַיי נָאר נִיט, אוּנ אַזוֹי אִיךְ אוּנ
אַזוֹי מַיינֶע קִינְדֶער פְּלֶעגֶען בֵּיי דֵיין פְּארְלֶעזוּנג רוּהִיג שְׁלָאפֶען, אוֹיסֶער מַיין אַלְטֶע, דִי פְּרוּמֶע
גִימֶעל, זִי פְּלֶעגְט נִיט אַ דְרֶעמֶעל טָהוֹן אֲפִילוּ, וַוייל זִי מֵיינְט אַז נוּר וָואם לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ
אִיז הוֹרָה אוּנ קוֹדֶשׁ קָדָשִׁים אוּנ מֶען גִיבְּט עוֹלָם הַבָּא פִּיר דֶעם צוּ־הֶערֶן. גְלֵייבּ מִיר צַייֶ־
מֶענוַוייז פְּלֶעגְ אִיךְ דֵיין צַער נִיט קֶעגֶען צוּ־וָאהן וַוי דוּ שְׁוִוימְסְט אוּנ בְּאֶדֶעמְט זִיךְ אִין דֶעם
יָם מְלִיצוֹת אוּנ קֶענְסְט זִיךְ צוּ אַבְּרֶעג נִיט צוּ שְׁלָאגֶען ; אִיךְ פְּלֶעג בֵּיי זִיךְ אַלֶּיין פֶּרֶעגֶען :
לְמִי אַתָּה עָמֵל ?

נִיט דָאם הָאבּ אִיךְ גֶעמֵיינְט, אִיךְ הָאבּ גֶעקְלֶערְט : מֶען דַארְף נוּר קֶענֶען פָּערְדַייֶ־
שֶׁען וָועט דֶער עֶנֶען מִמֵּילָא פֶּערְשְׁטֶענְדִיג זַיין, אִיצְט וָעה אִיךְ אַז לָשׁוֹן־הַקּוֹדֶשׁ—צַייטוּנְגֶען
וָענֶען נוּר גְעשְׂרִיעבֶּען פִּיר לָשׁוֹן־הַקּוֹדֶשׁ־מֶענְשֶׁען, פִּיר מִיר אָבֶּער, פַּיר מַיין וַוייבּ אוּנ קִינ־
דֶער וָאלְט גוּט זַיין וָועלֶן עָם זָאל זַיין אַזוֹי אַ מִין צַייטוּנְג, וָאם דֶערְט פּוּנְקְט אַזוֹי וִוי מִיר
רֵייֶדֶען, אוּנ שְׁרַייבְּט אָהן מְלִיצָה, צִי מִיט בְּרִילֶעֶן צִי אָהן בְּרִילֶעֶן זָאל אִיךְ אַלֶּיין וָענֶען
קֶענֶען אֲדֶער לֶעזֶען הֶערֶן וִוי מֶען לֶעזְט מִיר פָּאר אַ בְּריף פּוּן אַ קְלוּגֶען שְׁרַייבֶּער, וָועל־
כֶען אִיךְ פֶּערְשְׁטֶעה אוּנ הֶער מִיט פֶּערְנִיגֶען! וָאם מֵיינֶע אוֹיגֶען וָעהן אִיז מִיר קֶלֶעהֶרֶר,
אוּנ אִיךְ פֶּערְשְׁטֶעה בֶּעסֶער וִוי יֶענֶער מָאהלְטְ עָם מִיר אוֹים מִיט וָוארְטֶער. בְּבֵן אִיז מֵיין
רָצוֹן, אִיז עֶרְגֶעץ דָא אַזוֹי אַ מִין צַייטוּנְג וָאם שְׁרַייבְּט אִין פְּרָאסְט עִבְרִי־דַייטְש, אֲדֶער חָאטְש
אַ פֵּירוּשׁ אוֹיף עִבְרִי־דַייטְש, וָועל אִיךְ נִיט זָאלְ־וָועֶן צוּ בֶּעצָאהלֶן דְרֵי מָאהל וָעקְם
רוּבֶּעל אוּנ אַזוֹי אַ צַייטוּנְג אוֹים־צוּ־שְׁרַייבֶּען. מָאסֶער אִיז אַזוֹינְס נִיטָא, טָא זַיי אַזוֹי גוּט אוּנ
שְׁרַייבּ אָהן אַבְּרִיוֶועל צִים צַייטוּנְג—שְׁרַייבֶּער, עֶר זָאלְ אוּנְז פְּשׁוּטָע יוּדֶען אוֹיךְ אִין זִינְנֶן הָאבֶּען
אוּנ דְרוּקֶען בְּלָאטֶער אִין עִבְרִי־דַייטְש, אִיךְ בִּין אִיהם עֶרֶב אַז בֵּיי אוּנְז אִין שְׁטָאדְט אַלֶּיין
וָועלֶן זִיךְ גֶעפִּינֶען הוּנְדֶערטֶער בַּעֲלֵי בָּתִים, וָועלְכֶע עָם וָועלֶן קוֹיפֶען דִי בְּלָאטֶער מִיט
פֶּערְנִיגֶען, אוּנ דֶער צַייטוּנְג שְׁרַייבֶּער וָועט אַן אוּנְז גוּט פֶּערְדִינֶען !

וִוי אָפּפֶּענְהֶערצִיג אוּנ קְלוּג הָאבֶּען מִיר דִיינֶע וָוארְטֶער אוֹיסגֶעוִויזֶען דַאמַאלְם אוּנ

דָּעְבט אוּנ פְּרַאקְטִישׁ עֶרְשַׁיינֶען וִי מִיר נָאךְ עַד הַיּום ! אִיךְ הָאב אַנְגענֶעהַיִיבֶּען זִיךְ עֶרְקוּנְדִיגֶען בַּיי בֶּעצַאמְטֵע אוּנ עֶלטֶערֶע מַשְׂכִּילִים, צִי אִיז דָא עֶרגֶעץ אִין דָער וועלְט אַ צַייטוּנג , וָואס זָאלל גֶעשְׁרִיבֶּען זַיין אוּיף עִבְרִי־דַייטְש , דַאנֶּן עֶרְטט הָאב אִיךְ עֶרפַּאהֲרֶן , אַז עֶס אִיז אַמָאל אַזָא צַייטוּנג גֶעווֶעזֶן , מִיט דֶעם נָאמֶען „קוֹל מְבַשֵּׂר״ , אָבֶּער גְּראדֶע נִיט לַאנְג הָאט דִי צַייטוּנג אוֹיפְגֶעהערְט צוּ עֶרשַׁיינֶען .

דֶער „הַרְעֶנְסְווירְדִיגֶע ר׳ שִׂמְחָה ז״ל הָאט מִיר מַיין פְּערְגֶינגֶען דֶענֶנאךְ נִיט גֶעוּנָאלְט ר׳זָאגֶן, אוּנ מִיר דִי עֶנְקֶם רוּבֶּעל אוֹיף דֶעם הַמַּגִּיד גֶעזָאגֶט, אָבֶּער מִיט דֶער בֶּעדִינגוּנג : נִיט אִיהֶם אוּנ נִיט זַיין וַייב אוּנ קִינְד מֶעהְר דֶעם קאפ נִיט צוּ פֶּערְדַייֶען מִיט דִי פְּערְטַייטְשֶׁעם .

אָ , וִוי שְׁוֶוער אוּנ בִּיטֶער וַואר מִיר צוּ יֶענֶע יָאהְרֶן דִיזֶע בֶּעדִינגוּנג : מְקַבֵּל זַיין פּוּן עַמָאנְדֶען אַזוֹי פִּיעל גוּטֶם אוּנ גְלִיק אוּנ אִיהֶם פּוּן דֶעם גוּטֶם אוּנ גְלִיק דָאס מִינְדֶעסְטֶע נִיט קֶענֶען אַיינְ־טַהֵיילֶען ! צוּ אַייְדֶעל וַואר מַיין הֶערְץ, צוּ רֵיין וַואר מַיין גֶעוִויסֶען דַאמָאלְס דָאס צוּ עֶרְטְרָאגֶען, אוּנ הָאב דַאריבֶּער פִּיעל נָאכְגֶעדַאכְט אִפְּלַאן צוּ גֶעפִּינֶען מַיין פֶּערְנִיגֶען מִיט מַייֶנֶע בֶּעגְלֵיקֶער מְהַיילֶען צוּ קֶענֶען . אַז מֶען זוכְט גֶעפִּינְט מֶען , נָאכְט דִי וָועלְט, וּרְאֵה זֶה מָצָאתִי :

מִיטָוואךְ פְלֶעגְט דֶער בְּרִיפְטְרָאגֶער דִי צַייטוּנג בְּרַיינֶגֶען אוּנ מִיר וֶעלְבְּסְט אִין הָאנְד דֶערלַאנְגֶען , וִוי ר׳ שִׂמְחָה ז״ל הָאט אִיהֶם , גֶעווִויס נִיט אָהֶן אַ בֶּעוּאנְדֶערֶע כַּוָּנָה, אֲנֶגֶעוָואנְדְט . בִּיז נָאכְט פְלֶעג אִיךְ עֶס אִיבֶּער לֶעזֶן עֶטְלִיכֶע מָאל אוּנ אַריין גֶעמֶען גוּט אִין זִינֶען אַלֶּע עֶנְיָנִים אוּנ אִינְטֶערֶעסַאנְטֶע מַאֲמָרִים וְואס פְלֶעגֶען פָּארְקאמֶען אִין זַי : אִין דֶער נָאכְט אוּנ אוֹיף מָארְגֶען דָאנֶערְקְטָאג בַּיי נָאכְט פְלֶעג אִיךְ דִי בְּלֶעטֶער אִיבֶּער שְׁרַייבֶּען אִין עִבְרִי־מַייטְש , דֶּבֶר דָּבוּר עַל אָפְנָיו , מַהְתִּיק זַיין מַאנְכֶּע עֶנְיָנִים מִיט אַיינֶּענֶע עֶרְקְלֶערוּנְגֶען , מַסְבִּיר זַיין יֶעדֶע זַאךְ מִיט אַלַייכְטֶע אוּנ קְלָארֶע שְׁפְּראכֶּע , וָואס יֶעדֶער וַואר אִים שְׁטַאנְדֶע צוּ פֶּערְ־שְׁטֶיין . נוּן הָאט וָוער עֶס אִיז פּוּן אוּנְזֶערֶע הַיינְטִיגֶע שְׁטָאלְצֶע הֶעבְּרֵיעֶר בֶּעדַארְפְט צוּ וָואהֶן דַאמָאלְס מַיין גְלִיק אוּנ טְרִיאוּמְף , וָואס אִיךְ הָאב בֶּעקוּמֶען , יֶעדֶעס מָאל וִוידֶער פְּרִיטָאג צוּ נָאכְט בַּיי מַייֶנֶע פָארְלֶעזוּנְגֶען , מִיט וָואס פַאר אַ אוֹיפְמֶערְקְזַאמְקֵייט אוּנ פֶּערְגְנִיגֶען פְלֶעגְט מֶען זִיצֶען אוּנ הֶערֶן וִוי אִיךְ לֶעזֶע אוּנ וָואס אִיךְ לֶעזֶע !

בֵּיתוֹ שֶׁל ר׳ שִׂמְחָה ז״ל הָיָה כְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. אָפְּעֶן פִיר אַלֶע שִׂכְנִים אַרוּם אוּנ פִיר יָעדֶען , אוּנ עֶס פְלֶעגֶען זִיךְ אֲנֶקְלֵייבֶּען דִי אַרוּמִיגֶע שִׂכְנִים יונְג אוּנ אַלְט הֶערֶן דִי נַייעֶס וָואס מֶען שְׁרַייבְט אִין דִי גַאזֶעטֶען , אַזוֹי וִוי מֶען נֶעהְט הֶערֶן אַ מַגִּיד אַ בְּעריהְמְטֶען וָואס דֶרְשָׁנְט נָאר אַ הַפְלָא . דָאס בְּלַאט פְלֶעגְט נָאךְ שַׁבָּת אִיבֶּער־נֶעשְׁרִיבֶּען וָועֶרן אִין מָעהְרֶערֶע קאפִּיעס אוּנ פִיעלֶע פְלֶעגֶען עֶס לֶעזֶען דִי נָאנְצֶע וָואךְ . אִין אַיין יָאהְר צַייט הָאבֶּען מַייֶנֶע אֶפְּטֶע אוּנ נָאהֶענְטֶעסְטֶע צוּ־הֶערֶער אַיין אַנְדֶער פְּנִים בֶּעקוּמֶען , וַיַּעַר בָּעֶנְרִיפֶּע הָאבֶּען זִיךְ אוֹים־גֶעבֶּעסֶערְט , וַיַּעַר לוּסְט צוּ וִויסֶען וָועלְטְלִיכֶע נַייאִיגְקֵייטֶען הָאט זִיךְ עֶנְטְווִיקֶעלְט , אַלֶּע הָאבֶּען שָׁאן גֶעווואוּסְט וָואס פָאלִיטִיק אִיז אוּנ וואוּ זִי הַאלְט אִין דֶער צַייט , זִיךְ גוּט בֶּעקאנְט מִיט בִּיכְמַארְקֶען, אוּנ זִיךְ גֶעפְרֵייט מִיט דֶעם וָואס לַאקְקֶער אִיז אַ יוד אוּנ אִיז מְנַצֵּחַ מִיט כָּבוד אַלֶּע וַיַּעַ גְעגֶענֶער אִין דֶעם דֵיטְשֶׁעשְׁטִין בֵּייכְטָאג , זִיךְ גֶעפְרֵייהְט מִיט יֶעדֶען אָרְדֶען אוּנ עֶהְרֶען־אוֹיסצַייכְנוּנְג פּוּן יְהוֹשֻׁעַ גְרוֹסְ לַייט אִין פֶּערְשִׁיעדֶנֶע לְאנְדֶער , אוּנ אַזוֹי הָאט זִיךְ בַּיי זַיי אַ פַּאסְטְרַיאטִיזְם גֶעאוּוועט צוּ זַיינֶער נַאצְיָאן אוּנ יוּדֶעשְׁקייט , וָואס

פּרי־הָעֹר הָאבֶּען זיי נָאר פּון דֶעם נִיט גָעוואוסט . זָעלבסט די שְׁפּראַכע אין דֶעם הויז הָאט זיך
וואוס־גענעמען , אוג זיי הָאבֶּען מיט מֶענשֶׁען גָעקענט רייִדען פּיין אוג אַנשטאַנדיג. אִיך וואר
גְלִיקלִיך פּון דֶעם רֶעזולטַאט , אוג רַבִּי שמחה ז״ל מיט מַיינֶע איבֶּערינֶע צוי־הָעֹרער וואַרען
הָעכסט צופֿרידען. נור אַיין נָאהר הָאט דָאם גְלִיק אוג די צופֿרידענהַייט גָעדויֶערט. וָעדֶער מֶענש
הָאט זַיין שִׂיקזָאל , אוג וָא זַיין שִׂיקזָאל מְרַייבְּט אִיהם דָארט אַהין גָעהט די גוטֶע נאכֶּע זַייגֶע
מיט אִיהם מיט . אוג זַיין פָּארהַאבֶּען גָעהט אָפּט צו גְרוּנד גָעגָען זַיין אַייגֶענֶעם
וויללֶען .

דָאם גְלִיק הָאט זיך גֶעענדיגט אוג ערגֶעֹרע צַייטֶען זָענֶען אונטֶערגֶעקאמֶען , מיר דֶעם
קָאפּ מיט דאנֶת פַּרנָסָה פֶּערדֶרבֶּיט , אוג אִיך הָאב גָעמוזט מַיין גָעלִיעבְּטֶע פָּעדֶער
אוֹעק לייגֶען אוג גָעמֶען וָאם אַנדֶערש אין דאנד אַרַיין דֶער־מיט מַיין ברויט צו פֶּערדינֶען ,
פּון דֶעמטְוועגֶען הָאב אִיך נָאך אין יֶענֶע צַייטֶען נִיט פֶּערגֶעסֶען, אוג אִיך הָאב נָאך עַד הַיּוֹם
דִּי תּוֹרָה וָאם אִיז מִיר פּון דאמאלם גֶעבְּלִיעבֶּען , הַיינוּ :

וויבֶּען אוֹיף דֶעם חַמּוֹן , ער זָאל הֶערֶן אוג טָהון וָאם מֶען רָעדט צו אִיהם , קֶענֶן מֶען
אַם בֶּעסטֶען נור מיט דֶער אַיינפַאכֶּען יודִישֶׁען שְׁפּראַכע. וָארום דֶער חַמּוֹן לָאזט זיך בֶּעלֶעהרֶן אוג
ווִילל זיך לָאזֶען פֶּיהרֶען אין רֶעכְטֶע וָועגֶען , וָועגן זיי גֶענֶע פִּיהרֶער זָאלֶן נור עֶהרלִיך אוּן אונפַאר־
טַייאיש זַיין , וָועגן זיי גֶענֶע פָּארשְׁרַייבֶּער זָאלֶן בֶּענַאבְּטֶע אוג וויסֶענדֶע מֶענשֶׁען זַיין , דָּבָרִים
הַיוֹצְאִים מִן הַלֵּב נִכְנָסִים אֶל הַלֵּב, דָּאם אִיז אַ כְּלָל גָּדוֹל : עֶם דַארף אָבֶּער מִלֵּב אֶל לֵב קֶיין
שום מֶסֶךְ מַבדִיל , קֶיין שום מְחִיצָה אוג קֶיין חֲצִיצָה זַיין , קֶיין טָאלַמאטש אוג קֶיין פָּער־
דַיימשֶׁענִים , וָארום די בֶּעסטֶע הַעתָּקה אִיז נָאך אוֹיך גֶענוג וויִיט פּון דֶעם אָרִיגִינַאל !...

דָאם וָאם אִיך הָאב דָא ער־צַיילְט הָאב אִיך רִיכְטִיג זָעלבסט אִיבֶּערלֶעבְּט , מֵאז זיך
וָעדֶער אַיינצִיגֶער דִיעֶנֶע בְּענֶעבֶּענהַייט אוֹרְטהַיילֶען וויִ ער פֶּערשְׁטֶעהט אוג וויִ אִיהם אִיז בֶּע־
לִיעבְּט, אִיך הָאב דוֹרְך דֶעם אַללֶיין אֶנגֶעהַייבֶּען שְׁרַייבֶּען אַיינפַאך יודִישׁ, פִּיר מַיינֶע אֲרֶעמֶע בְּרִי־
דֶער אוג שְׁוֶועסְטֶער , הָאטש בֶּאֱמֶת לֶעזֶען אִיך זָעלבסט פִּיעל גֶערנֶער הֶעבְּרַייאִיש אֲבָל וָאם
אַנדֶערש, אוג מְרַאבְּט אוג דֶענק זָעלבסט אין־אוג־פּון הֶעבְּרַייאִיש פִּילַייכְּט מיט מֶעהר אַהֲבָה
צו אונֶזער הַיילִיגֶער שְׁפּראַכע אַלם פִּיעלֶע פון אונֶזער הָעבְּרַייֶער וָעלְטֶע שְׁרַייבֶּען כָּל הַיּוֹם :
אַז הָיא ולְכָל בָּהּ חַיֵּי רוּחָם !

אִיך וָאלְט וָעלֶען מַיין אַבהַאנדלוּנג ענדִיגֶען מיט אַיין אוֹים־פֶּיהרלִיכֶען אִיבֶּער־בְּלִיק
אִיבֶּער מֶעהרֶערֶע סְפָּרִים אוג סְפּוּרִים אִין זְשַׁארגָאן, וָאם זָענֶען בִּיז אִיצְט שָׁאן גֶעדרוקְט אוג
אוֹיך וָועלְכֶע דֶער עוֹלָם פֶּערבְּרַייגְט גֶענוג. זיי דוֹרְך צו לֶעזֶען . אִיך וָאלְט
גָאר קֶיין מוֹרָא הָאבֶּען אָנ־צוּ־רִיהרֶן דֶעם אומוִיסֶענֶען כָּבוֹד וָאם מַאנְכֶע נִיט־בֶּענַאבְּטֶע אוג
נִיט־עֶהרלִיכֶע שְׁרַייבֶּער הָאבֶּען זיך פון זַייֶערֶע סְפָּרִים גָענוֹמֶען , הָאטש אִיך בִּין אַללֶיין אַ
אַ יודִישֶׁער פָּאלְקס—שְׁרַייבֶּער אוג קֶענֶן זיבֶּער עֶרוַארטֶען פון זַייֶער נִיטש טוֹיזֶענדַפַאך בֶּעצַאהלְט
צו וָועֶרֶן מיט דֶעם זָעלְבֶּען כָּבוֹד וָאם אִיך וויל זַיי אַיינטְהַיילֶען. אוֹיך מַיין הָעֶרֶן אוג מַיינֶע
גֶעווִיסֶען וָאלְט מיך גָאר נִיט שְׁטָרָאפֶּען , וָועגן דוֹרְך מַיין אִיבֶּער־בְּלִיק וָאלְט מַאנְכֶען
פון זַיי אָבּ־גֶענוֹמֶען וָועֶרֶן זַייֶערֶע פָּערדִיענְסְטֶע וָאם זַיי הָאבֶּען פון זַייֶער שְׁרַייבֶּען , הָאטש
אִיך פֶּערגִיהֶע גֶערֶן זָעלְבֶּען זַיין לֶעבֶּען אוג זַיין גְלִיק אִין אַזוי אַ עֶנגֶן אָבֶּער מוּזִי מֶען שְׁמֶעֶנדִיג אִין

וינען האָבן דעם אלמען משל :

בעת מען האט אנגעהייבן די אייזען־באהנען צו בויען , האָבן די חברה „צער בעלי־החיים" שטארק פּראטעסטירט נעגען דעם פּראיעקט, „די אייזענבאהנען—האָבן זיי געשריען— ווילן אב־נעמען פּרנסה ביי די בעלי־העגלה , און ביי טויזענדער ווילכע עם לעבען פון מראנספּארט , און ווענן די בעלי־העגלה און טראנספּארטירער, אלם מענשען, ווילן געפּי־גען קעגען א אנדער מקור פּרנסה , אז זיי ווילן זוכען , וואס ווילן אבער מהון די ארעמע פּערד , זאס ווילן דאנן נאר איבריג זיין אין מענשלעכען לעבען ? ווער וועט זיי געבען ווייער היי און האבער , זיי זאלן פון הונגער ניט אויס־פאלן ? ווער דאם ניט זיין אן אכזריות פון דער מענשהייט אזוי קיין צער בעלי חיים ניט האבן און אויס־בויען אייזען־באהנען , ואס זאלן דאם לעבען רויבן בייי אזוי פּיעל אונשולדיגע טהירע ?" די מענשלעכע קלוג־היים און דער וושר פון דער ווילט האט זיך פון דעסטוועגען ניט אב־גענשטעלט פון זיין פּראיעקט איבער דער מענה אויף אין מינוט אויך ניט , מען האט גענומפּערט : זאלל דענן איבער דעם אלליין ואס מאנכע פּערד ווילן ניט האבן ואס צו עסן , די ווילט און די מענשהייט זיך איבריג פּייניגען לאזען פון בעלי העגלה , און קיינמאל איהרע ניע ערפּינדונגען ניט ארויס ברייגגען מכּח אל הפּועל ?

זאלל דענן דער המון שטענדיג אזוי אויסגעארבט און בעמאגען זין איבער דעם ואס מאנכע שרייבערלעך פּערד האבן ברויט און פרנסה דער־פון ? דער גרעסטער כבוד פאר זיי איז אז זיך גלייך זיי צו פּערד , ריכטיגער האט מען זיי געקענט גלייכען צו וואגען און פּארזוכען , אוב פּרעגען : זאלן מיר זיך דענן אייבריג פון זיי אין אונזערע בעסטע און צימערן דאם בלוט זיגען לאזען , און זיי ניט אוים ראטען , אדער פערטרייבען, ווייל אונזער בלוט איז ווייער ברויט , און עס איז א צער בעלי־החיים אונעק צו נעמען ברויט פון ועדער לעבעדיג בעשעפענעם ?— איך גלייך זיי דענאך ניט צו פארזוכען חאטש זיי ברייגגען ניט די נוטצען פון פּערד , וויל זיי ועלען פארט מענשען , און על פּת לחם יפּשע נבר , פון דעסטוועגען מאר מען זיי אייבריג אין ווייערע פּשעים ניט לאזען און מען מאג געווים־סענהאפט ראטהען דעם אנדערן זיי זיין געלד ניט צו נעבען , און מען מאג ווכער ואגען , אז מען ועט זיי דאם ברויט אבגענומען ועלן זיי מוזען זוכען און גענינגען א עהרלכען שטעקעל ברויט , פאר דעם האב איך כּשאני לעצמי נאר קיין מורא , נור איך מהו דאם פארט יומ אי־נער אנדער מקוה ,

אונזער יודיש—דייטש האט פונקט דעם פערקערטען מזל פון דער שפּה העברית. ווען עס לשון הקודש שרייבט מען און מען איז מבין עם זאלן די ספּרים און מאמרים לענען נור העבריער , נור אויך אונעלכע שרייבער און משכילים ווי דער בעל מחבר זעלבסט . אין יודיש—דייטש אקוראט דער הפּוך. קיין שרייבער קלערט נאר ניט צי אזוי צי אנדערש , אז איהם ערוואכט א כבוד אדער א חרפּה פון ערגעץ א צוויי־טען שרייבער ווילכער עם ועט איהם אין זיין ספּר קריטיקירן, און בּאמת לעזט דער שרייבער פון יודיש—לשון ווייניגער אין דער שפּרא־כע ווי אלע אנדערע , און איך אללין בין דעם היגוכט בייז איצט ניט בעמער גענוגען אלם איין אנדערער , על כן פעהלן מיר פּשוט די ידיעות צו ווייסען אקוראט , ווילכע גוטע ספּרים זיינען אין . די לעצטע עטלילכע ואהר ארוים אין דער שפּראכע, ואס זיינען ראוי

אוּן וועֶרט צוּ לֶעזֶן אוּן קְרִיטִיקִירֶן, דִי אַלֶּע וועלֶכֶע אִיהְ בֶּענֶענֶן טָאג טָאגְלִיךְ בַּיי פֶּערשִׁידֶענֶע פַּאקְטֶן־טְרָאגֶער, וויפִּיעל אִיהְ הָאב פּוּן זֵי נֶעלֶיענְט, הָאב אִיהְ אַיינְגֶעזֶעהֶן אַז זֵי זֶיינֶן אוּנְטֶער דֶעם וועֶרטֶה פּוּן קְרִיטִיק, אוּן דִי אַיינִיגֶע גוּטֶע וואם אִיהְ הָאב גֶעלֶעזֶן בְּשׂוֹם לֵב, זֶיינֶן שׁוֹין דֶעם עוֹלָם מְבִינִים גוּט בֶּעקאנְט אוּן לִיב אַנְגֶענוּמֶן, וַוייל זֵי שְׁטַאמֶּן וַוייטֶקְלִיךְ פּוּן טָעֶנְשֶׁן בֶּענאבְטֶע אוּן עֶהְרְלִיכֶע אוּן אוּמְאַרְטִיטֶעטֶן גְּדֶעסֶערֶע אַלֶם אִיהְ. דֶערמַאנֶן זַייֶער נָאמֶן צום גוּטֶן, אוּן מִי מִין נַאנְק אַייסֶערֶן, דָאסם זֵי שֶׁעמֶן זִיךְ נִיט מִיט דֶעם יְוִדִישׁ לָשׁוֹן וִוי אַנְדֶערֶע, מוּז אִיהְ הִיר, אוּן דִי לֶעזֶער וֶיעלֶן מִיר עֶנְטְשׁוּלְדִיגֶן אַז אִיהְ מִיסְבְּרוֹיכֶע פִּילְלַיכְט זַייֶער גֶעדוּלְד צוּ פִּיעל:

דֶער עֶרְשְׁטֶער יוּדִישׁ—דַייטְשֶׁער מְחַבֵּר, וֶועלכֶער עֶם הָאט מֶעהֶר גֶעשְׁרִיבֶּן אוּן מֶעהֶר גְּוִוצֶּן גֶעבְּראכְט דֶעם יוּדִישֶׁן הֲמוֹן, וָאם פֶּערשְׁטֶהט קֵיין הֶעבְּרֵיִישׁ, אִיז גֶעווִיס הֶחָכָם ר' אַיזִיק מֵאִיר דִיק נ"י. עֶר הָאט דֶעם לָשׁוֹן אוּיפְגֶעהַיבֶּן מִשְׁלוֹתָיו, אוּן מִיט עֶרְעֶנְטֶע אוּן רֵיין גֶעווִיסֶנְטֶן, אוּן עֶר מַאג זִיךְ פְּרֵייהֶן מִיט דֶעם רֶעזוּלְטַאט וֶועלכֶען עֶר זֶעהְט זֶעלְבְסְט בְּחַיָּיו אִין זַיין אַיגֶענֶער שְׁטָאדְט וִוילְנָא, אַווי גוּט וִוי עֶם זֶעהְן אִיהֶם אַלֶע מְבִינֵי דָבָר אִין פְּרַעל שְׁטֶעהְט אִין נָאהֶענְטֶע אוּן וַוייטֶע גוּבֶּערנֶעם, וִוי גוּט מֶען זֶאלל אִיהֶם נִיט נָאךְ־אַהְמֶען, אֲדֶער אֲרֶגֶנאל שְׁרַייבֶּן, בְּלַייבְט עֶר שְׁטֶענְדִיג דֶער עֶרְשְׁטֶער אִין דֶער יוּדִישׁ—דַייטְשֶׁער לִיטֶעראטוּר אוּן יֶעדֶער וֶועלכֶער עֶם הָאט גֶעלֶעזֶן זַייֶנֶע וֶועֶרֶק אוּן וַויִם פִּיעל וֶענִיג דֶעם רוּשׁם וָאם זַיי הָאבֶּן אִין זַייֶער צַייט אִין יוּדִישֶׁן לֶעבֶּן גֶענאכְט, פֶּערגֶינְט אִיהֶם דֶעם בָּבוֹד גָּעזֶן, דֶענֶן עֶר אַלֵּיין הָאט אִיהֶם פֶּערדִינְט אוּן אִיהֶם קוּמְט עֶר:

אַזוי גְּרוֹיס וִוי הַר' דִיק אִין עֶרְעֶנְטְט אוּן וִיטֶעֶנְלֶעהֶרֶע, אַזוי גְּרוֹיס וַאר אִין קוּנְסְט אוּן טַאלֶענְט הַר' אַקְסֶענְפֶעלְד, וֶועֶר עֶם הָאט גֶעלֶעזֶן זַיינֶע טְהֶעאַטֶער־שְׁטִיקֶע, "דֶער קְנַבֶּן עוֹשֶׁר שְׁפִּיל" אֲדֶער "דִי גֶענאַרְטֶע וֶועלט", וֶענֶער אוּיבּ עֶר אִיז נוֹר אַמְבִּין וֶאהְט דֶעם מַיסְטֶער אִין זַיינֶע רִיכְטִינֶע לֶעבֶּענְדִינֶע טִיפֶּן, אוּן וִוי אַיינְגֶעהַאלְטֶן אוּן אֲבֶּענְקְטִיוּנֶע עֶר הָאט זִיי גֶעשְׁרִיבֶּן, מִיר אִיז זַיין לֶעבֶּענְס־גֶעשִׁיכְטֶע וֶועניג בֶּעקאנְט. אִיהְ וַויִם נוֹר, דָאסם עֶם אִיז נִיט וֶועניגֶער יָאהְרֶענְפַּאלְלֶס אַלֶם עֶטְלִיכֶע אוּן פִּינְפְצִיג יָאהְר וַייט עֶר הָאט זִיי פֶּערפֶּאסְט, אִין יֶענֶער צַייט אִיז וִוירְקְלִיךְ גֶעוֶועזֶן אַייגֶע בִּילְיָאנְטֶע אוּן גְּעדַייהֶענְטֶע צַייט פִּיר אוֹנְגֶער יוּדִישׁ לָשׁוֹן, דֶאזֶן הָאבֶּן מֶענְשֶׁן גֶעבִּילְדֶעטֶע, פּוּן הֶעכֶערֶן שְׁטַאנְד זִיךְ בֶּענֶענֶן מִיט דֶעם, אוּן אַנַאנְצֶע רַייהֶ פּוּן כְּהֶעאַטֶער־שְׁטִיקֶע זַיינֶן פֶּערפֶּאסְט גֶעוֶוארֶן, הָאמְט פּוּן יוּדִישֶׁע פֶּארְשְׁטֶעלְוִנְגֶען אֶפֶּענְטְלִיךְ הָאט נָאךְ נָאר קֵיינֶם גֶעטְרוֹיפְט, צוּ יֶענֶער צַייט אֲדֶער נִיט פִּיעל נַאכְהֶער זַיינֶן פֶּערפֶּאסְט גֶעוֶוארֶן דִי בֶּעקאנְטֶע קָאמֶעדְיֶען "סֶעהֶקְעלֶע" פּוּן ד"ר ש. אֲמֵיגֶער "חַיִּים עֶלִי" קְצִין", "רֶחֶל־עֶדְיא וְאַנְדֶערִין" אוּן נָאךְ מֶעהֶרֶע וֶועלכֶע עֶם זַיינֶן אִיצְט נִיט בְּנִמְצָא, אֲבֶּער מֶען גֶעדֶיינְקְט זַי נָאךְ, אוּן וֶועֶר עֶם הָאט זַי גֶעזֶעהֶן וַיִּיס זִיךְ גֶעזֶעהֶן וִויכְטִיגֶע אוּן צוּ זַייֶער צַייט פִּיעל בֶּעוואוּסְטֶע אוּן גֶעזֶעהֶרֶטֶע מְחַבְּרִים, וֶועלכֶע זַיא הָאבֶּן זִיךְ דַאמַאלְס בֶּעריהְמְט אוּן בֶּעקאנְט גֶעמַאכְט מִיט זַייֶער חָכְמָה אוּן בַּעת אִין אַנְדֶערֶע עֶנְגֶנִים גְּדוֹלִים, אוּן הָאבֶּן זִיךְ פּוּן דֶעסְטְוֶועגֶן מִיט דֶעם יוּדִישׁ לָשׁוֹן נִיט גֶעשֶׁעמְט, אוּן גֶעשְׁרִיבֶּן מִיט מַאלֶענְט, מִיט עֶרְעֶנְטְט אוּן אַרְצוֹן אַהֵיילִיגֶן גֶעלֶבְטְט וַיִּעֶרֶע חִבּוּרִים אִין יוּדִישׁ—דַייטְשׁ.

אוֹיךְ דֶער בֶּעריהְמְטֶע יוּדִישֶׁער גֶעלֶעהֶרטֶער, הַחָכָם צְוִוייפֶּעל נִי אוּן דֶער גֶעלִיבְטֶע מֶשׁוֹרֵר אוּן הֶעבְּרֵיִישֶׁער סְטִילִיסְט ה' נָאטְלָאבֶּער, הָאבֶּן זִיךְ גֶעהַיבֶּן פּוּן גַיינֶע אֶפְּט פּוּן גֶעלֶעהְ־

זאמקייט אין הויכען אָרט אין דער העכערי־עשער לימעראטור אַראָפּגעלאָזען אויף צום פּאלק, ווייטער לידלעך: הוכחת חיים אוו מוסר גזונגען, פּילייכט ווייטנדיגערהייט אין דיא אוועלט פון ווייטע אָרעמע פּערחושקעט ברידער, זיי געטרייסט, ווי עס טרייסט אפּאטעער זיין קינד, אין זיין שפּראכע, אין דעם בעגריף וואס ער פּערשטעהט, קיין העכטען שרייבער איז מיט דרייסיג פּערצינג נאהר צוריק נים איינגעפאלען בהעה, צו שעמען זיך מיט יודישדייטש, אויף הערר שי אברהאמוויץ ני הָאט זיין כּח אוו מאלענט בעווייזען אין זיין יודישדייטשען חבור „די מאקסע", אוו הערר אברהאמוויטש ווייס קיין פארויבעל האבען, אז איך ערלויב זיך אפּצופּען צו נאגען, אז קיין חבור זיינער אוו מעהרערע חבורים פון אנדערע העבריישע מחברים, האבען אין איינעם אזוי פיעל נים נעווירקט אויף דעם המון קוראים פון אללע קלאססען מענשען, ווי עס האט „עווירקט „די מאקסע" זיינע בשעהטה אוו נאך הַיום הזה, אויף אללע לעזער. דארויבער בליבט „די מאקסע" אללין דאס בעסטע ווערק וואס היאט ביז איצט ערשיינט פון זיין פערער, אוו מען קאו עס אנרופּפען איין קלאססישעס ווערק. ה' אברהאמוויטש האט נאך פיעל מאל זיך אויסגעצייכענט מיט זיינע יודישדייטשע ווערקע, אוו ווער ווייס נים די קלאטשע אוו זיין „יוהעל" ? אבער נאלל מיר ה' אברהאמוויטש מוחל זיין, אז איך וועל דעם אמת אפּפּען נאגען: אז די בייבע סְפָרים האבען זיין צווייק נים ערריכט, אויב זיין צווייק איז ווירקליך געווענען בעקאנט צו מאבען דעם יודען מיט זיינע איצטיגע צרות אוו צוררים, ווי מען קענען ליינענדיג די קלאטשע, אדער איהם צו בעזינגען אוו ערצייליען מיט טהערען אין די אויגען זיין היסטארישע מארטיהרער־גע־שיכטע, אוו איהם דעם מוטה געבּען ווייטער צו דולדען אוו ווייטער צו ליידען פיר זיין היילינגער אמונה, ווי יעדער פערשטאנדיגע לעזער קענן פון דעם „יוהעל" ארוים־זעהן, אויב דאס איז געווען זיין צווייק, האט ה' אברהאמוויטש בכּוונה „כּבודו" גאראנטייט אויסצוסט, דענן דאס פאלק איז נאך אין זיין בילדונג צו דער ענטוויקלונג נים גענוגען אום עם צו פערשטייהען אוו וואס דערפון צו לערנען. אויב די בייבע סְפָרים, דיא קלאטשע אוו „יוהעל" האבען זיך אבער נזר פון זיינע חברים, די משכּילים אוו מחברים אין לשון־הקודש, דאס פאלק קויפט ווי נים אוו לעזט נים, אוו זעלבסט ווענן מען לעזט איהם פאר, פערשטאהט אייגער פון טויזענד וואס דארן האנדלט זיך, אוו איך גלייב נים אויב ה' אברהאמוויטש איז גענוגען אזוי פערנארט צו גלייבען, דאנן ווענן ער האט די סְפָרים געשריבען, אז ער שרייבט עם פאר דעם המון אוו דער המון ועט זי פערשטאהן. בליבט מיר אלוא די פראגע: פיר ווען האט ער די קלאטשע אוו יודעל געשריבען אין ושארנאן? איבערהויפט בעמערק איך לפי ראות עיני ורגש לבבי, אז ה' אברהאמוויטש האט אויפגעהערט באלד נאך זיין ערשטען טריומף פון דער טאקסע, ערענסט צו זיין אין זיין שרייבען יודישדייטש אוו ערענסט צו דיינקען פון דעם לשון זעלבסט, אין אללע זיינע לעצטע ווערקע, איז דער הומאר אוו סאטירע צו פיעל אוו צו דיק אינגעוויקעלט אין אינפאכע אוו אפּט נים נייטהיגע אוו נים נאר ויצינות, וועלכע עם פערשטעלן דעם טראפען בוסר אוו דעת, אוו ווענן איך לעזע זיינע לעצטע יודישדייטשע ווערקע, ווי למשל, מסעות בנימין השלישי, בעקאם איך אנפיהל, ווי דער מחבר שפּילט זיך אוו מאכט קוינסט געברעכע, אוו שפּאט אוו לאכט, אוו טאנצט אויף אשטריק פיר זיינע חברים אוו מחברים זעלבסט, אוו בעקומערט זיך ווענig אום דעם כאלק ואם נוטצען צו בערענגען.

זעלבסט אין דער שפּראך אונ אויסדרוקע פון דעם יודישן־לשון, ווייס איך ניט ווי זיך צו ערקלערן די ארט אונ ווייז ווי ער געבּרויכט אירם, איך וויייב ניט ער זאלל אזוי פּיעלע־אנטוש זיין אונ האלטען דעם לשון אזם איינע געשטעלטע שפּראכע, ואם יעדעם וואלט האט אידער שרש אונ מקור אין דער שפּראכע זעלבסט, אונ ער איז פּיר די שׂרשים אונ מקורים אזוי פיעל איינענעמען, אז אזלין ואם ער גיעפינט ניט אין זיי איז ניט היילוג אונ ניט גוט צו ענברויכן, אונ שרייבט דאריבער ריין יודיש, ווי מאנכער העברייער א פּעדאנט שרייבט אונ ויל אז אנדערע זאלזן אויך שרייבען נור ריין ביבליש, אדער ער איז לבתחילה דעם וושארנאן אַ פיינד, אונ ויל אירם אונטערנעמען בּבדי ארוים צו שטעלן זיין פּראפּסקיט אונ פּערפּארבּענהייט, ער נאל זיך שעמען פּאר לייטען.

איך ערלויבּ זיך אירם דיזע פּארווירפּע צו מאכען ניייל איך אכטּ זיין טאלענט אונ וויסען מיהר, אונצאהליג מאל מעהר, אלס יעדען אנדערן הייגט־מאדישען וושארנאנישען מחבּר. פילליכט ווועט ער אלס יעלקן־קענענער אויך ערקענען דאם גיפיהל ואם זיינע לעצטע ווערקע האבּען נעמאכט אין הערצען פון דעם ואם מיינט ערענסט מיט זיין יודיש שרייבּען, דעם פאלק ואם שאנעם אונ נומציגעם צו גיבּען, אונ אז איך בין יעמצט אין דעם ענגן ארוים פון מיין גדר, ניט צו פערידרן חלילה יעמאנדען איבּער זין שלעכטעם שרייבּען, אונ בּערייהרע דענאנדך פילליכט, אדער ווי אנדערע קענען מיט אטשות מיינען, העררן אבּראמאוויטש, טהונ איך דאם ווייל ער איז דער גרעסטע אונ בּעסטע וושארנאניסט, ער איז דער ארי שבּחבורה ומי גדול לנו כמנו? דאריבּער איז רעבט מיט אידם מדקדק צו זיין כחוט השערה אונ בפרט אונלעבּע פּעהלער ואם זיינען בעבות הענלה בּיי דעם ואם קוקט בּעין נפה אויף דעם לשון אונ אויך די ספּרים ואם סופּרים מהונגים שרייבּען, איך האכּע ה' אבּראמאוויטש ועט מיך ניט שלעכט פערשטעהן,

אויסער ספורים, דראמעטן, קאמעדיען אונ מוסר ספּרים אין עברי־דייטש, האבּען מיר פון פערשיידענע מאלענמפּאלע מענשען פיעל שירים, פּאעמען אונ לידער אין אונזער פאלקס־שפּראכע, אונ ווענן די בּיידהמטעלטע אירראפּיישע ליטעראטורן ריהמען זיך אונ זענען שטאלץ אויף זייערע פאלקס־דיכטער. קענן אונזער לשון זיך פיעל מעהר ריהמען מיט אונזערע פאלקס־דיכטער, האטש מיר זענען ניט שטאלץ צו זאגען, אז אונזער יודיש־דייטש ליטעראטור שטעהט נא הויך, ווי אירגענד איינע אנדערע, אבּער אונזערע פאלקם לידער, מאגן מיר אויפּריכטיג זאגען אז זיי שטייהען הויך גענוג, אונ זיי וואלטען נאך היבּער ריין אונ קלינגען אין דער ווועלט, וועגן יודישע שרייבּער וואלטען ניט צו טהיילט זיין אין צווייי הויפּטקלאסען, אין העברייעשע אונ וושארנאניש, אונ אין נעבּען קלאסקען אין יעדער לאנד, ואם אלע אין איינעם שטרייטען שטענדיג מיט איינאנדער, אונ מאכען אלע אפּט צו זאמטען דאם יודיש־דייטש אונ זייע גוטע שרייבּער צו קליין גלער, —

בּיי אזא פינסטערע לאגע פון דער שפּראכע, וואו אונזערע מבינים זענען פון פער־שידענע אורזאכען ניט אונפּארטהייאיש צו זאגען די מעלה יתירה פון אונזערע פאלקס־לידער, אדער זיי שוויגען נאר אונ ווילן ניט דערמאנען אונזער לשון בכלל אונ זייע שרייבּער בפרט, בּיי אזא לאגע רופען מיר דעם המון, זעלבסט די לעזער, ואם פיר זיי זענען די ספּרים גשריבּען, אונ מיר הערן זיך צו מה בּפיו — ואם זאגט דער המון אויף

די לידער פון אונגער בערי־המטעמטען אוּן בענאבטעמטען ' דישען קאוקס־דיבטעי" ה' אברהם גאלדענפאדען! איז דא אקונד . איין אלטער יוד אריבער יודישע ראמע ביז אדינבט מיידעל אדגען איז א קוד , א סטודענט איז אוניווערזיטעט ביז אחסיד בייס רבין — צו איז דא יעמאנד אין רוסלאנד רומינגען נאליציען אוּן לעצטערע ציים אויך אין פאריז אוּן לאנדאן. ייי זייך אין אמעריקא אוּן אויסטראליען , ועלכער עם האט זיך אין אי יודיש הויז ערצאנגען אוּן האט אמאל אויף יודיש געריידט . ואם האט זעלבסט ניט געזונגען אדער ניט געהערט זינגענדיג נאלדפאדענס פאלקס־לידלעך ? , ואם האט זיך ניט ערקונדיקט אמאל מיט זינג ריפמען , ניט געפילט בעת מעשה אי ליבע צו זין פאלק , ניט מיט נעקרעצטע מיט זין הערצן אוּן זיך ניט נעפרייט מיט זין טרייסט ? וויפיעל מוטטערס פערווינג זינגערע ווינגנדע קינדער אט מיט די נאלדענע לידעלעך . אוּן וויפיעל בעטריבטע הערצער ערהיימען זיי אויף טויזענדער מיילען ווייט וא יודען זענען צו זיעט אוּן צו שפריטו געווים ווייטען טויזנדער ניט ועמענס לידער זיי זינגען אדער זיי הערן זינגענדיג, אבער זיי ווייסען נאנץ גוט דעם אינהאלט פון זיי , אוּן נעהמען דאם צו לרצון אוּן זיי ועלן זי אייגען , ווארום דער מחבר זייערע , דער פאלקס־דיכטער אין ועמענס געפיהל פאלען הערצען זי זענען צום ערשטען מאל נעבאהרן נעווארן , דורך אייגע נאטטליכע בענייטערונג , האט זיי אויך דאם פאפיר נעשריבען ניט פאר זיך נור פיר זין פאלק , פיר זייגע בר־דער אוּן שוועסטער ועלכע ער ליבט זיי דאם לעבען אוּן אפפערט זין מיה פיר זי .

מיין כוונה אין דער אבהאנדלונג איז ניט אויף אייניצעלנע יחבורים זיך אבצושטעלן אוּן אויספיהרליכע רעצענזיאן צו מאכען וואו דיוג האבען נעפעהלט אדער זיך אויסנעצייכענט , נור צו ערקלייטשן אז יודיש־דייטש האט אויך שרייבער אוּן סקרים ואם האבען זיך אנגעטען אוּן אנעהרטען נאמען נעמאכט צווישען זייערע יודישע לעזער, ועלכע עם האבען שטענדיג נעווואוסט אוים צו צייכענען זייערע אויסערזייהלטע מענשען ואם האבען זאר זייער נייסטיג ענטוויקלונג נעזאנגט , דיוג אויסנעצייכענטע צו ערמאנען אוּן זיי אין דעם נאמען פון פיעלן צו דאנקען פאר זייער גוטס־טהון מיט זייער מאלענט, האלט איך פאר א חוב , אוּן דאס טהוג איך נערן .

נאך אייער די ועלט האט נאלדפאדענס לידער נעקענט , ועגען שאן בעקאנט אוּן מיט ליבע אנגענומטען נעזאנגען די לידער פון אונזער עלטעמטען אוּן ערהילטמטען פאלקס דיכטער המכם הישיש ה' מיכל נארדאן נ"י , אוּן ווער האט נאך הייגט פערנעמן זיינ ליבע אוּן קלנגע לידער ואם זיי ועגען שאן אלט איבער פערציג יאהר ? ווער ווייס ניט דאם ליד "דער יוד אין גלות" אוּן ווער האט עם ניט נעזונגען אדער ועגינסטען ניט נעהערט עם זינגענדיג אין א יודיש הויז ? אין דעם יאהר 1872 בין איך אין בערלין נעווועזן אוּן דאם גלק נעהאט אי פריינדליך אייגנאנג צו האבען בייי דעם ועלט־בערימטען נעלערטרטען אבערהם גייגער ז"ל . אין פריע שמיכלען האט ער מיט מיר נעערדט פון פערשידענע יודישע מחברים אוּן נעלעהרטע אין רוסלאנד . אייגמאל האט ער מיך אפרעג נעמהון צו איך קענן דאם ושארנאניש לידעל "דער יוד אין גלות" ? צו מיין פרייד אוּן גלק האב איך דאם לידעל נעקענט, ווארום איך האב עם פון מיינע עלטערע שוועסטער זינגענדיג אפט נעהערט . אוּן איך האב אים דאם ליד פארגעטראגן , דער נעלעהרטער ואר דערמיט אזוי צופרידען, אזוי פערגניגט , האסט ער האט מיך געבעטען איך זאל עס אויפשרייבען , ואם איך

הָאב מיט פֿערגינגען נאטירלעך באלד געטהאן, אין אפֿאר טעג ארום זאו אויך בין ווידער בייַ אים געווען. האט ער מיר געגעבענע מיט דער שטראפֿע פון העם וועלבען לידעל: ווי זאגען זיי וועלן אים לעשען דאם פֿייער, ער זאלל נור זאגען דער איינם איז" וכו'. . . "דיינע שטראפֿע מאג ייעדער יוד אין זינגען האבען, האט דער בערהמטער רעפֿארמאטאר נעזאגט, בשעת ער זאגט שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ו". ער האט מיר אויך געפֿרעגט אויב איך קאננע דעם פֿרא מען דיך טער פֿערזאנליך, אוג זאו איך האב אים ערציילט, דאסס איך האב אלם קינד זינג ליבע געפונגען אוג ער האט מיר אויך זינג העגר געטראגען אונד מיינג וועלטערן מיט אים אין איין הויז אונטער אין דאך געוואהנט, ווי מיר האט נאכהער מיינע מוטטער ערציילט— בין איך וועלבסט אין דעם געלעהרטען פֿראפֿעסאר אויפֿגען טהייערער געוארן, אוג ער האט מין האנד פֿרייוידליך גערדריקט. הבהם נייגער ז'ל איז אדוייטשער יוד אוג אז יודישער געלעהרטער געוועזן, דיוע בייד איינגעשאפֿטען וועגען קיינמאל אונזער פֿערדאכענעם לשון קיינג גוטע פֿרייונד געווען, אוג העננאך האט המשורר מיבל גארדאן איינע טיפֿע איינערלייכע אבטונג געפונגען בייַ אים אין הערצען אוג נור דורך זין יודיש לידעל "דער יוד אין גלות"! . . .

בייַ אונז אין רוסמלאנד וייסען אונזערע בריידער נאך ניט ווי אפֿאלקס־דיטמער צו פֿערהרן, אוג פון העסטוועגען איז מיר אז וואונדער, ווי פֿערנעמט מען עם אזוי פיעל העם וועלבען אוג מען האט בין איצט במעט איינמאל איהם אוג זינג לידער אוג ווירקען אין דעם יודישען עולם אפֿפֿענטליך ניט דערמאנט? אללע ווייסען זיי נייג לידער, אללע זינגען נאך ער הימם "דאם ליד פון דער שמיפמוטער", "דאם ליד פון דער משקה", "דאם ליד פון דער חברה בארשטש" "דאם ליד פון די צבוענקעם" אויך פון "דער בארד", זין איראניש סאטיר־ליד פון העם "ודוי" אוג נאך אנדערע אלע וועגען דעם פאלקס איינעגם געוואהרן, אויך האט דער וועלבע משורר צוס ערשטען מאל דאם ליד: "שטעה אויף מין פאלק" גע־זונגען, אוג נאך אים האבען דייע וויהרטער אללע אנדערע משוררים צו גענומען אוג זייערע ריפמען גענומאכט ייעדער אויף זין ארט, הח' מיבל גארדאן האט זיך ניט נור אויסגעצייכענט מיט פאלקס־לידער, אבער אויך ערענטטע לעדהר־סקפרים הבאט ער אין דעם יודיש־דייטש גשעשריבען. אוג זין בוך "די רוסקישע גשישיכטע" (היסטאריע) האט טוזענדער בריידער אוג שוועסטער אונזערע בעקאנט גמאבט מיט דער היסטאריע פון דעם פאלק אין לאנד אין וועלבען מיר וענען געבארן אוג לעבען, נאך פיעל פריהער איידער אונזערע העבריישע שרייבער האבען אנגעהיבען וועגען דעם צו טראכטען. איברינגעם דארף דייע אונדאנקבארקייט פון אונזערע קרימקער אינ סופרים, אונזער ליבען פאלקס־לידעל הח' מיבל גארדאן, ניט באנג טהון. עם איז שאן לאנג בעוואוסט זאו די וועלט דיכטער הח' מיבל גארדאן, ניט בלוס אלם מיט דער קונסט אלם מיט דעם קינסטלער, אוג ערער פֿרייהט זיך אוג בעקענט זיך ניכער מיט דער קונסט אלם מיט דעם קינסטלער, אוג ערער קינסטלער ווינשט זיך הערפאר, אז זיינע קונסט־ארבייט וואלל מעדד בבוד אוג פרכום האבען אלם ער וועלבסט, אוג וי אונזערע חכמים ערציילען, האט וועלבסט דער אללער־הייבסטער אוג גראסטער קינסטלער נאשט אליין, זיך אויסגעשפראכען: "הללוני אותי עזבו ואת תורתי שמרו".

הבהם נארדאן וייס וועלבסט זאו פיעל פון די וואס וענען הייגט סופרים אוג מבקרים גענוארן צו אוסהויליגן אפפענטליך ועדען מחבר ער וי זין חכור, וענען נאך יונג

לייט וואָס לויבען פרישען יונגען ווין מעהר ווי גוטען אלטען ווין, **פּיעל זענען** אויף זיינע לידעלעך אוסגעהאדעוועט געוואָרן, אונזער ליטעראטור איז ניט **לאנג** ערשט בעגינעט נעוואָרן אוּן איהר יונגסטע צוויג איז קריטיק, וועלכע עס לאָזט זיך נאָך בייגען וואָהין דער ווינד בלאָזט... זאָל זי עלטער ווערן. ואלין אונזערע מבינים געזעטצטער ווערן, אוּן מען וועט זיך מיט ליבע אוּן אכטונג אומקעהרן צו די וואָס שיינען יעטצט פערגעסען צו זיין!...

אויך המשורר הנפלא ה' אליקים צונזער פערדיענט פאר זיינע לעטצטע שירים „די סאָבע" אוּן „שיבת ציון" זיין אָרט בכבוד צווישען אונזערע פאלקס־דיכטער. עס איז נור צו פערלאנגען פון איהם וואָס אייגענארטיגעס צו זינגען, אוּן ניט הויכע פאזיז אלס א מגיד אדער א פרעדיגער דעם עולם זיינע לידער פאר־צו־טראגען. די פאלקס־פאזיז געהט נור פון פאלק זעלבסט ארוים, זי בעזיצט זיין איננערעס לעבען מעהר אלס דאס אייערע אוּן יעדע געקינסטעלטע ארבייט אין דעם ארט פאזיז פערדאַרבט איהר ווערטה אוּן געשמאק. דער וואָס איז א פאלקס־דיכטער פון נאטור געפינט זיינע געדאנקען צו בעזינגען פאר זיינע אויגען, אוּן ברויכט ניט נאָכפלידהען אחרי הנשר בשמים, ווי מען בעמערקט ליידער אין העררן אליקום'ס פריהערסטע לידער, — יעדע נאכפאלס אכטעט דאס פאלק זיך טאלענט אוּן זיינע פערפאסונגען.

עס וועט א גרויסע אונרעכט זיין געגען מיינע ליעבע לעזער וענען איך נאלל דערמיט אללין שלייסען ווילן דיעזען ארטיקעל אוּן ניט בעריהרן חאטש מיט א קוּרצען איבער־בליק די נייע סאָבעס פון נייע יודיש־דייטשע שרייבער, ווייל הבאָען ווייסע סאָבעס אדער ווייסע סאָבעס האבען זיי בעקענט געמאכט בייַ דעם המון קוראים, ואם־האבען קיין אויגען געשמאק אוּן אורטהייל אויף דאס ואם זיי לעזען. אוּן מיין אייגענעם געוויסען וועט מיר ניט פערצייהען וענען איך נאלט חלילה מיט אבזונדערע כוונה ווילן רויגען דעם בכבוד אוּן פערדיענסט, ואם מאנבע עלטערע מחברים האבען זיך געמאכט אין דער יודיש־דייטשער ליטעראטור. דאריבער, וי ווייניג איך בין אויך בעריים געוועזען פערנאגען אוּן איינצעלע סאָבעס צו דערמאנען, מוז איך זיך אביסעל אומקעהרן צוריק. דעם בכבוד אבי־צו־געבען. ענע ואם האבען שוין דעם בכבוד לאנג פערדיענט, אוּן פון זיי זיך צראבלאָגען צו נייע מחברים ואם שמעהן לייַדער אויף אין עהר ניט בקבורן פלאטן אין ענדער הינוכט ואם געהער צו קריטיק.

צו די אלטערע בעריהמטע מחברים, ואם יעדער יודיש־דייטשער לעזער דערמאנט ניט זייער נאמען אהן ענהרע אוּן דאנק, נעהער נעווים הערר אלכסנדר צעדערבוים ני. דער דעדאקטאר פון דעם המליץ, פון דעם „קול מבשר" ואמאהל אוּן פון „יהודישען פאלקס־בלאט" וכיו ניט לאנג. ווער עס נעדייקט דעם „קול מבשר" אוּן זייַנע וויכטיגע שרייבער אוּן ליטעראַטור ארטיקלען צו יעדער צייט, וויים וי גרויס די נוטצען זענען נעווען אויף טויזענדער לעזער, ואם נור דורך אירם זענען זי בעקענט אוּן נייסטיג געשפּיגט נעווארן. צו גוטע איבערצייגונג צו קומען, אוּן פון א ווילט אוּן גוטע זיטטען אוּן יהיעות צו ערפאהרן, ואם אהן דעם קול מבשר האבען זי־קין אנדער מיטעל אוּן מאגלעכקייט נעהאט ואם צו ערריכען.

צייגע גלויקליכע אוּן פרוכטבאהע פעלד איז דאמאלס דער „קול מבשר" נעווען פאר

דעם המון אוג פיר זײַנע שרײַבער דאָס המון־לשון. וואָס מען רופט הײַנט אָן מיט דעם נאָמען „יודישער ושאַרגאָן" איז נאָך אין אַזוי שלעכטען רוף ניט געשטאַנען, אוג מען האָט זיך מיט איהם נאָך ניט געשעמט. ווי מען שעמט זיך מיט איהם הײַנט. בעי־דיהמטע חכמים, געלעהרטע משפילים אוג די פײַנסטע העברײַער זעלבסט זענען דאַמאָלס קאָררעספאָנדענטען אוג מיט־ארבײַטער געוועזען אין דעם יודיש־דײַטשען „קול מבשר": אין איהם האָבען געשריעבען ה' גאָטטלאָבער, ה' צווײַפעל, ה' צבי הכהן ראַבינאָוויטש, ה' ראָזענבלום, א געוויסער מאַראַנט־פאַלקער משכיל בערנשטיין אונטער דעם פסעוודאָנים „שלשום בר יענטע", אויך אונזער נעלי־עבטער פאָלקס־דיכטער הערר גאָלדפאַדען האָט זײַנע ערשטע פאָלקס־לידער אָפט דורך דעם „קול מבשר" דעם פאָלק א מתנה געשיקט, אוג ווי גוט האָט דאָס פאָלק דיזע לידער צו גענומען אוג זי געזונגען אין זאַלאָנען אוג אין איינגעפאַלענע הײַזלעך, אויך א שמחה, אין א פרײַיבע געזעלשאפט, אוג א טרויערינגע שטונדע ערגעץ איינזאָם אוג אללײן, אונמוטה צו פערטרײַבען אוג דורך זי דאָס געבײַגטע געמיטה צו שטיצען! ווי בעקענט אוג בעלי־עבט האָט זיך דורך דעם „קול מבשר" געמאַכט דער מאַראַנפאָללע סאַטירישע שרײַבער ה' לינעצקי מיט זײַן ביאָגראַפישע ערצײַלונג „דער פוילישער יונגען", אוג ווי נײַטהיג זענען דאַמאָלס געוועזען בכלל וואָס אין דעם „קול מבשר" איז צו לעזען געוועזען!

אז מען בעטראַכט די נוטצען פון יענע ווערקע צו יענער צײַט, געפינט מען אויך דאָ רעם אונטערשיד פון יודיש־דײַטש אוג העברײַש, ווערענד לשון־הקודש־לעזער האָבען פון דעם לעזען זעלבסט זיך געבילדעט, דאָס הײַסט: פון לעזען לשון־הקודש־בלאָטער זענען זי געוואָרען געבילדעטע, האַלב אויפגעקלערטע בעלי בתים, משכילים אוג גלאַט יונגע לײַט וואָס האָבען פון העברײַש גערעדט אוג געטרוימט, אוג וואָס מעהר אלס גאַנץ צענטהײל פון זי זענען בײַ דער השכלה געבליבען בײַ זיער העברײַש, אוג בעווײַנגען על פי רוב זיערע מיה. זיערע יאָהרען אוג זיער השכלה— האָט אין דער צײַט דאָס יודיש־דײַטש עלטערע בעלי בתים אוג פשוטע יודען די אויגען געעפענט זיך ערום צוקוקען אויף פיעל פעהלער אוג אייגענע נאַררעשקײַטען, אוג האָבען וויניגסטען איינעזעהן זיערע קינדער אין א בעסערן אופ'ן צו ערציהען. מוטערם האָבען מאָנכיכקײַט גענוג צום שכל צו קומען און צו ערקענען, אז זיערע קינדער וועלען ברויכען לעבען אין א קלינערע צײַט וואָס וועט פון זי אַנדערע ידיעות פאָרדערן, אלס די, וואָס זי, די מוטערם האָבען אין זיער יונגע יאָהרען בעקומען. פאָטערם אוג מוטערם האָבען זיך פון פּאַראורטהיל בעפרײַט אוג מען האָט זיך מיה גענעבען מענשען צו ווערן פאַר דער וועלט אוג צײַט אין וועלכער מען לעבט, אוג קײַנער קען ניט פערלײַקענען, אז דער קול מבשר האָט צו דער בעוועגונג פיעל מיט־געווירקט, אוג אז איך וואָלט ניט מורא האָבען אָפּפען מגלה צו זײַן וואָס מיר האָט דער נסיון געלערנט, וואָלט איך זאָגען אז דאָס יודיש־טײַטש האָט זײַן צוועק עררײַכט זיבערער אלס אונזער פיעל שענערער אוג בעסערער לשון הקודש, וואָרום לשון הקודש האָט זײַנע אײגענע אָפּפער פערלאָנגט, אוג פיעל זענען צו איהם פערקויפט געי־וואָרען זאָ צו זאָגען: לעבדים עברים, אין פון איהם וועלטען וועלכע לעבענס־נוטצען געהאָט, פרײַ צו זײַן אין דער וועלט, מיט דעם לשון המדינה, צו לערנען יהדות אוג חכמות וואָס זענען מחיה אוג מפרנס דן וואָס זענען זיך עוסק מיט זי, דאָס אבער

האָט לשון הקודש ניט נעֶטהון, חאָטש מיר זָענען ניט מכחיש, אז פיעל העֶברייִשע האָבען מעורר געוועזען דערצו, עס האָט אָבער זעלטען ווָעמען געהאָלפען, אם־מיינסטען האָט לשון הקודש אָפגעצוינגען יונגע לייט אוב יונגע יודישע בחורים פון דעם ים התלמוד, פון ים וואָם קיין גרויסע אין קיין ברייג, אוב האָט זיי ארײַנגע־טריבען אין דעם ים פון השכלה, צו פערזוכען אויף א שפיטץ מעסער פון אללע חכמות, אוב צו קיין גרונד אוב ברעג צו קיינע פון זיי ניט צו קומען! אוב ווִיפיעל אזעלכע וואָם זָענען בײַ זיערע העֶברייִשע נעֶבלידבען, אוב זָענען איצט צווישען הימעל אוב ערד, ניט צו גאָטט ניט צו לייט, ניט צו דער אוב ניט צו יענער ווָעלט, נײַ־פינגען זיך נאָה עד היום אין יעדער שטאָדט, אין יעדער יודישער קהילה!

יודיש־דייטש אָבער האָט זאלכע אָפפּער ניט פערלאנגט, פיר זיך זעלבסט האָט דער לָשון ניט גָערעדט אוב ניט נעהאט ואָם צו רייַדען, דאריבער איז אַלץ ואָם מען האָט אין איהם געשריבען, נור נעזעהן אויף צו ווִעקען, צו ערקלערן אוב אנצוויזען אזוי, אוב די ואָם האָבען געפאלגט דאם ואָם זיי האָבען געלעזען, זָענען צו אַבעסערן תכלית נעקומען, אלם יענע העבריִער. דער „קול מבשר" האָט נעזוים אַ גרויסע צאהל לעזער נעהאט אוב האָט אנדריסען חלק אין לעבען פון פּלעץ ואָם זיי זָענען דורך זייער לעזען אויפגעוועקט נעוואָרן דאם גליק צו זוכען אוב צו נעפינען, חאָטש זעלבסטען ווער עס ווִעט איהם איצט דאם מורה זין! ווער קענן עס אבער אבליִקענען, אז אהן דעם אלף בית צו קענען, קענן מען קיין לעזען ניט קומען, אהן דעם ערשטען תרים, קענן מען דען צוויטען ניט מאכען, אוב ווענן דער קול מבשר האָט בעלעהרט די ניט־זויסענדע אוב נעוויזען הען ערשטען שריטט צו שטעלען אין וועג פון לעבען, נא איז נין פערדינסט אויף שוין גראָס נענוג לויכט עולם צו בייַבען אין דער נעשיכטע פון אונזער פאלקס אוים־בילדונג אין אונזער לאנד.

נאָה דעם „קול מבשר" איז אצייט שטיל נעוואָרן אין דער יודיש־דייטשער ליטעראטור. נור פלוצלינג, מיט אַ מאָהר צָהן צוריק, האָבען ארויס נעשפּראָצט מחברים מיט ראמאנען אוב שירים, אין גרויסע אוב אין קלייַנע ביכער אוב ביכלעך, אוב האָבען פערפלייצט אַוועלט ווי אשטראָם וואסער ואָם מען ווייס ניט פון וואַנען ער קומט אוב ווהין ער שטראָמט אַוועק, מאנכע זָהר פלאדוויטע מחברים האָבען מיט ווַעהרע ראמאנען אוב ספורים אין זשארנאַן ווי נערעמט אויף דעם המון לעזער אוב רעמענען נאָה ער היום אויף ווי אללע מאג מיט נייַע אדער אלטע אומנעניצעוועטע ביכער ווערע, אבער ניט ווי אַרעמען אין פריהלינג ואָם בפּאהנט די ערד גוטע פרוכטע צו נעבען, רעמענען דיוע נייַע מיט ווערע ראמאנען, נור ווי אַרעמען נאָה קבות אין הערבסט צייט, נור קוטה אוב בלאטע צו מאכען אין יודישע נאסטען אוב נאסקיך, צייט צו פערשוועבען אוב אפּעטיט צו פערדערבען בײַ ווערע ארעמע פשוטע לעזער, ואָם גוטעם ניט צו טהון אין ואָם ניטצוגעם האָט נעלונגען נאכהער ניט לענגן צו ווָעלן!

אזוי שטעהט עס מיט אונזערע סופרים, מחברים איבערהויפט אוב מיט די נייַע יודיש־דייטשע ראמאן־שרייבער אינם־בעזונדערן. ניט אויף נייַע אייגענע ניגונג, טאלענט אוב ווִיסען, קוקט דער רוב פון דעם פּאָרט שרייבער, פע, ואָצו ברויך מען דאם נאר זיך צו צוקוקען? מען ברויך נור ועהן ואָם ווענען מדוט, אוב ואָם ווענען עס ווִעט האָט נעלונגען.

נוּן הָאט אָפְּשֵׁר מִיט צָעהָן יָאהָר צוּרִיק וָועמָען אַנְגְלִיק גָעטְרָאפְּן עָם הָאט אִיהם גָעלוּנְגָען אַ רָאמַאן אָדֶער זָאנְטְ וָאם אוֹיךְ צוּ שְׁרַייבָּען אִין יוּדִישׁ, וָאם הָאט אוֹיךְ זִיךְ אוֹיפְּמָערְקְ־זַאמְקַייט גָעצוֹיגָען, אוּנ וִוי דֶער שְׁטַייגָער אִיז, הָאט מָען בִּינְהָמָא טוֹיזָענְדפַאךְ מְגַנֵּם גָעווֶען דָעם שֵׂכַר אוּנ דֶעם בָּבוֹד פּוּן דֶעם גְלִיקְלִיכָּען מְחַבֵּר, אָט אִיז דָאם אַגְלִיקְלִיךְ אוּנ אַ־עָדְנְס־גָעשָׁעפְט גָעוָוארָן פַּאר טוֹיזָענְד אַנְדָערָע, אוּנ וָוער עָם הָאט גָעקָענְט אַצוּרֵת הָאוּתִיוֹת פּוּן יוּדִישָׁען אַלֶף בֵּית אוֹיפְּשְׁרַייבָּען, הָאט אַפְּעֶדֶער אִין הַאנְד, אַנְשְׁטַאטְט אַ נָאדֶעל, אַ רַאמַאנְטְוָוע אָדֶער אַ הַאמְער גְעוָונטָען, אוּנ יוּדִישׁ־דַייטְשָׁע שְׁרִיפְטְשְׁטָעלֶער, מְחַבְּרִים, רָאמַאנָען־שְׁרַייבָּער, זָענָען אַרוֹיסְגָעוָואקְסֶן וִוי שְׁוָוָעמְלִיךְ נָאךְ אוֹיפְּזוּכְּרִימָען רָעגָען פּוּן דֶערְנָער אוּנ הָעקָען וואוּ מָען הָאט קֵינְמָאל גָעוַוייטְ אוּנ נִיט גָעפְּלַאנְצְט, אוּנ בָּאֵמֶת וָאם קָענְן גְרִינְגָער זַיין וִוי אַמָּעשָׂה אוֹיף עִבְרִי־דַייטְשׁ אוֹיפְּשְׁרַייבָּען? וָוער קָענְן וָועמָען אַיינְרַייזָען אַז עֶר וִויל פַּאפִּיר כְּיט טִינְטְ פָּעדְאוּנדְרַייזִינְגָען? וָוער פִּרְעגְט אַקְשָׁיָא אוֹיף אַ מַעֲשָׂה? דָּאם הַיסְט: וָוער קוּקְט אוֹיף דֶעם הָמוֹן נַייעָ מְחַבְּרִים אוּנ אוֹיף דָאם וָואם זַיי שְׁרַייבָּען? אָבָּער וִויפִּיעל לַייטְ דֶער הָמוֹן עָם דוּרְךְ דֶעם דֶערְוַוייל, אוּנ וִוי פֶּעדֶרְאַרְבָּען וָועדְט זַיין מַעם אוּנ זַיין רִיחַ, אוּנ וִויפִּיעל גָעלְדְ אוּנ צַייט פָּערְבְּרִינְגְט עֶר גָעבְּן אוֹיף דִי הָבָרִים בְּטֵלִים וָואם זָענָען אִיהם מָעהר מַזִּיק אַלְס מוֹעיל!!

גוּטָע אָבָּער הָאבָּען מִיר גֶעצַיילְטְ מֵעִנְשָׁען אוּנ גֶעצַיילְטְ סְפָּרִים פּוּן דֶער לָעטְצְטָער צַייט צוּ דָערְמָאנָען, וָואם דֶער גֶעָהרְטָעסְטָע אִיז פּוּן וִוי ה' ר' מֹשֶׁה אַהֲרֹן שַׁאצְקָעס נִי' דֶער בְּעִרִיהְמְטָער אוּנ בָּעוואוֹסְטָער מְחַבֵּר פּוּן דֶעם „הַמַּפְּתֵּחַ" וָואם הָאט אוֹיךְ אִין דֶער פָּאלְקְס־שְׁפְּרָאכְּע זִיךְ בֶּעְרִיהְמְטְ גָעמַאכְּט מִיט זַיין אוֹיסְגָעצַייכְּנְטָעם וֶוערְק: „דֶער יוּדִישָׁער עֶרֶב פֶּסַח", ה' שַׁאצְקָעס אִיז קֵיין קִינְסְטְלֶער נִיט אַבְּנִין־מְפוֹאָר אוֹיס־צוּ־בּוּיען אִין דֶעם הָמוֹן לָשׁוֹן אִין אַ גָעשְׁטַאלְט פּוּן אַ סִפּוּר, נָאךְ אַלֶע רָעגֶעלָען נָאךְ וִוי עָם פַּאסְט פַּאר אַזוֹי אַ אִישׁ נִכְבָּד וִוי עֶר; אָבָּער דֶער אִינהַאלְט אִין יָעדֶער קַאפִּיטְעל אַן אוּנ פִּיר זִיךְ, אִיז עָכְט פּוּן יוּדִישָׁען לֶעבָּען גֶענוֹמֶען, נִיט אִיבֶּערטְרִיבָּען, אוּנ נִיט פּוּן אַפְּרָעמְד וֶועלְט אַרַיינגֶעשְׁלֶעפְּט, וִוי עָם מְהוּגָען אַנְדֶערָע, אוּנ וִוי עָם אִיז אִין אַנְדֶערָנס וָועלְקָע צוּ גֶעפִּינָען. יָעדֶער יוּד, יָעדָע יוּדֶענָע וָואם הָאט דָעם „עֶרֶב פֶּסַח" גֶעלֶעבְּט, הָאבָּען בְּאלְד דֶערְמָאנְט אוּנ אַיינְגֶענֶעהְמָען אַז דִי אַיינֶעצְע סְצֶענֶען וֶואהָען זַיי מַאכְּן בַּיי זִיךְ־עֶר הַיוֹם, אוּנ וָעלְבְּסְט דִי וָואם זָענָען הַיינְט אַרִיכְטָאקְראַטֶען גָעוָואָרָן — וִוי מָען רוּפְט, מִיט אוּנְרֶעכְט, דִי וָואם לָעבָּען פְּרַייהֶער—אוּנ הָאבָּען שָׁאם דִיעָ נַאכְרִישָׁע גֶעבְּרוֹיכְע אָבְּגֶעשָׁאפְט פּוּן זַייעָר נְבוּל, הָאבָּען עָם נָאךְ עֶרְשְׁט נִיט לַאנְג בַּיי זִיעָרָע עֶלְטֶערְן גֶעזֶהֶן אוּנ זָעהָן נָאךְ בַּיי זִיעָרָע שְׁכֵנִים עַד הַיוֹם, אוּנ וִויפִּיעל מָאל אִיז מִיר פָּאךְ־גֶעקוֹמָען צוּ הָערָן מַאנְכָּער בַּעל־הַבַּיִת אָדֶער בַּעֲלַת הַבַּיִת, וָועלָן זַיי גָעבָּען אַקוֹק וָואם טָהוּט זִיךְ וִויךְקְלִיךְ בַּיי זַיי אִים־הוֹיזָע אִין דִי וָואכָע פּוּן פַּאר פֶּסַח, אוֹיף דֶעם הוֹהֶ נָבוּהוֹ פּוּן שַׁיידָרָן אוּנ כַּשָׁרָן, פּוּן קָעהָרָן אוּנ רֵיינִיגָען, פּוּן צִיטְטָרָן אוּנ שְׁרָעקָען זִיךְ פַּאר אַפִּיצָעל חָמֵץ אוּנ פַּאר אַזָעלְכָע עִנְיָנִים וָואם דִי תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה הָאט עָם נָאר נִיט גֶעבָּאטָען, וּכְדוֹמֶה, וִוי זַיי שְׁרַייבָּען פּוּן דֶעם תהוּ וָבוהוּ אַרוֹיס דִי וָואכָע: „אַקוּראט אזוֹי וִוי אִין דֶעם „עֶרֶב פֶּסַח" אִיז בֶּעשְׁרִיבָּען!" אָט־דִי וָואכָע אַלֵיין וָועלָן דִי בָּעסְטָע מֵיינוּנְגְסְגָעבָּער אוֹיף דֶעם בָּעִרִיהְמְטָען וָועדְק, אוּנ אִיךְ הָאב נָאךְ וִוי קֵיין הָעכְּערָן אוּנ בָּעסָערָן שָׁבַח נִיט צוּ צוּזַיגָען! אוֹיסֶער דֶער קִינְסְטְלֵיכָען זַייטְ פּוּן דֶעם „עֶרֶב פֶּסַח" אִיז הַ' שַׁאצְקָעס פִּיעל דָאנְק אוּנ בְּרָכָה וָוערְטָה פַּאר זַיינָע קְלוּגָע עֶרְקְלֶעהרוּנְגָען פּוּן כַּמָּה עִנְיָנִים גְדוֹלִים אִין הֶעלְיְגִיאוֹן־זָאכָן,

מִנְהָגִים אוּן דִינִים , אוּן אִיבֶּערהוּיפְּט בֶּעטְרַאכְטוּנְגֶן פוּן דֶעם מַצַּב הָעָם אִין זַיִן גְּלוּיפֶּן־ וָואם אֲפִּענֶען וויִרְקְלִיךְ מַאנְכֶּע לֶעזֶער דִי אוֹיגֶן אוֹיף אֶמֶת פוּן שֶׁקֶר אוּנְטֶערשַׁיידֶען קֶענֶען , אוּן דֶער „עֶרֶב פֶּסַח" אִיז רָאוִי וְהָגוּן עֶר זָאלֶל וִיךְ גֶעפִּינֶען בֵּיי יֶעדֶען יוּדֶען אִין שְׁטוּב אוּן מֶען מֵאג אִיהם לֶעזֶען בֵּיי יֶעדֶען אֲנְקוֹמֶענֶדֶן רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן , פּוּן רֹאשׁ חוֹדֶשׁ בִּיז אַכְרוּ חַג !

אוֹיךְ אוּנְזֶער „עֶרִיהְטִטֶעטֶער מְשׁוֹרֵר אִין לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, ה' יְהוֹדָה לֵיב נָאדְרָאן, הָאט אוּנְז מִט אַזָאהר צוּרִיק אַקְלֵיין בִּיכֶּעלֶע אִין עִבְרִי־דַיטְשׁ גֶעשַׁיינְקְט , שִׁירִים אַנגֶענֶעהמֶע , הוֹמֶא־ רִיס־טִישׁ, אוֹיךְ מִט זַייֶענֶדֶער סַאטִירֶע אוּן אִירָאנִיע גֶעשְׁרִיעבֶּען „שִׂיחַת חוּלִין" הַיְיסְט דָאם בִּיכֶּעל . צוּזַאמֶענ־גֶעקְלִיבֶּענֶע לִידֶער פּוּן פִּינְסְ־אוֹנ־צָוַואנְצִיג יָאדֶער דְרַייסִיג יָאהר צַייט. וָואלְטֶען דִי לִידֶער נִט אַזוֹי גוּט זַיין , אוּן מִיר נִט אַזוֹי גֶעפֶּעהלְן מִטֶּן יוּדִישֶׁען פָּאֶעטִישֶׁען אִינְהַאלְט , וָואלְט אוֹיךְ ה' נָאדְרָאן רָאוִי לְתְהִלָּה זַיין , וָואם אִין אַ צַייט פּוּן דְרַייסִיג יָאהר הָאט עֶר אַזוֹי וִויינִיג „שִׂיחוֹת חוּלִין" אַרוּיס גֶעאֲרְבֶּעט... וַויֶיל אָבֶּער דִי לִידֶער זֶענֶען אוּיסגֶעצַייכְענְט גוּט אוּן גְּעפָּעהלֶען מִיר זֶאהר , בֶּעדוֹיעֶרֶע אוֹיךְ נוּר דֶעם אֲרֶעמֶען הֶמוֹן, וָואם וַייֶערֶע תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַאלְטֶען אִיהם , דֶעם הֶמוֹן , פֶּאר אַזוֹי אַ מִין חוּלִין , אוּן אִין גַאנְצֶע דְרַייסִיג יָאהר צַייט בְּיידֶען זַיי אַזוֹי וֶועניג שִׂיחוֹת חוּלִין , וָואם עֶר זָאלֶל פֶּערְשְׁטֶעהן , אַז עֶם קְלֵיבְּט זִיךְ קוֹים עֶטְלִיכֶּע בְּלֶאטְלֶעךְ צוּזַאמֶען , עֶר זָאלֶל דְרֶיצֶע שִׂיחוֹת חוּלִין פּוּן אַ סֵפֶר לֶערֶנֶען... נוּר בֶּעדוּי־ עֶרֶנְסְוויִרְדִיגֶער פַּאר דֶעם הֶמוֹן אִיז דֶער תַּלְמִיד חָכָם , דֶער מְשׁוֹרֵר וָעלְבֶּעם , וָואם עֶר רוּפְט זִיךְ „פָּאלְקְס־דִיכְטֶער" , דָאמְס דָאם פָּאלְק הָאט בִּיז דִי לֶעצְטֶע שִׂיחוֹת חוּלִין זַיינֶע , נִט גֶע־ וואוּסְט פּוּן אִיהם , זַיין תּוֹרָה נִט גֶעהָערְט , אוּן וַוייֶען נָאךְ וָעלְבֶּעם נִט פַּאר וָואם הָאט עֶר , אֶט דֶער נַיֶיער מְחַבֵּר פּוּן יוּדִישׁ־דַיטְשׁ , דָאם הַיילִיג שַׁיין בִּיכֶּעלֶע אַ נָאמֶען גֶענֶעבֶּען „שִׂיחוֹת חוּלִין" ? אִיךְ וִויל הָאפֶּען אַז אוּנְזֶער אַלֶעלֶערֶבֶּעסְטֶער אוּן עֶרהַאבֶּענְסְטֶער מְשׁוֹרֵר , הָאמֶא שׁוּין זַיין אוּנְרֶעכְט עֶרְקֶענְט , אוּן וָועט פּוּן אִיצְט אָן מִט זַייֶנע אֲרֶעמֶע פָּשׁוּטֶע בְּרִידֶער זִיךְ שׁוּין נִט מֶעהר שֶׁעמֶען , אִין דִי קִינְפְּטִיגֶע יָאהרֶן זַיי מֶעהר שִׂיחוֹת חוּלִין גֶעבֶּען , זַיי צוּ לֶערֶנֶען , זַיי צוּ קְרַייסְטֶען מִט דֶער גֶאמְטלִיכֶער נַאבֶּע מִט דֶעם הַיילִיגֶען רוּחַ הַשִּׁיר וָואם עֶר הָאט פַּאר זַיין פָּאלְק . מִיר בֶּעטֶען עֶם־אוּן דָאם אֲרֶעם פָּאלְק מֶאג עֶם פּוּן אִיהם פֶּערְלַאנְגֶען !

פּוּן סְפּוּרִים אִיז צוּם גוּטֶען צוּ דֶערמָאנֶען דֶעם רָאמָאנֶן „אַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים" אֲדֶער „בְּלִיטֶען אוּן דָארְנֶער" פּוּן הֶערְרֶן זַיפֶּערְט . וַויינִינְסְטֶען הָאט דֶער סְפּוּר אוּן דֶער וויִסֶּנ־ דֶער מְחַבֵּר מֶעהר וֶועלְטָה אִין יֶעדֶער בֶּעציהוּנְג פּוּן דֶעם נַאנְצֶען הֶמוֹן מְחַבְּרִים אִין סְפּוּרִים הַבָּאִים אַחֲרָיו . עֶם אִיז נוּר שַׂאדֶע וָואם דֶער ה' זַיפֶּערְט מַיינְט אֶפְשֶׁר יוֹצֵא צוּ זַיין מִט דֶעם עֶרְשְׁטֶען אוּן אֵיינְצִיגֶען גֶעראֶמֶענֶם סְפּוּר זַיינֶם , אוּן הָאט אִין אוּנְזֶער פָּאלְקְס־שְׁפְּראֶכֶע צוּ שְׁרַייבֶּען אוֹיפְגֶעהֶערְט . דָאם אִיצְט עֶרְשַׁיינֶענֶדֶע „פָּאלְקְס־בְּלַאט" הָאט נַיֶיע אוֹיךְ עֶרְנְסְטֶע שְׁרַייבֶּער אִין אוּנְזֶער עוֹלָם בֶּעקֶענְט גֶעמַאכְט , אוּן מִיר וָואלְט וֶועלְטָה זַיין דִי מִיה זִיךְ אַב־צוּ־ שְׁטֶעלְן מֶעהר אַלְס אוֹיף עֶרְגֶענְץ אַיין אַנְדֶער נַיֶען יוּדִישֶׁען שְׁרַייבֶּער , אוֹיף דִי אַלֶעלֶע סְפּוּרִים וָואם וֶועלֶען אִין דֶעם „פָּאלְקְס־בְּלַאט" גֶעדרוּקְט גֶעוֶועזֶען פּוּן ה' מ' סְפָּעקְטָאר ; וַויֶיל אָבֶּער דֶער גְּרָל פּוּן מַיין מַאכֶּר אִיז אוּיסגֶעפָּאלֶען אַרַיינְצוּקוּמֶען אִין „דֶעם הוּיז־פְּרַיינְד" וָואם וָועלְט פּוּן אִיהם וֶעלְבֶּעם אַרוּיסגֶענֶעבֶּען , כּוּז אִיךְ זִיךְ הַיינֶער אֲבַהַאלְטֶען אוּן מִיר פָּלַאטְץ

לְאָזען פּון זיי צו ריידען אין אַיין אַנדָער אָרט , טָען נָאל נִיט וָאגען : „עלובה עיסה שהנחתום מעיד עליה“ !...

איך וויל מְסַיֵּם זיין מַיין אַרְטִיקעל מִיט גוטֶם , אוּן דאריבער דערמאנען איך צום לעט־ צטען דעם אויסגעצייכענטען פאלקס־שריבער ה' „שלום עלכם“, וואם איז איצט אויך גענוג בעקענט אוּן בעליבט בי די אללע וואם לעזען דאם „יודישע פאלקס־צייטונג“ בילדער האבען אללע פארבען אוּן שאטען פון יודישען לעבען , אוּן דערמאנען יעדען לע־ זער אייגענע איבערלעבטע ציטטען אוּן בייגעוואהנטע בעגעבענהייטען , אויך די שפראכע זיינע איז גוט אוּן פאסטענד צו דעם אינהאלט וואם ער שרייבט , ער איז קיין רָאמאנטיק אוּן מאכט אויך קיינע אנשפריכע אלס אזעלכער זיך פארצושטעלן , אבער ער איז דענאך אַיין זעהר בענאבטער אויסגעצייכענטער אוּן קלוגער שרייבער , אוּן מיט פערגנוגען לעזט זיך אללץ וואס ער שרייבט. אויף אזעלכע שרייבער איז יעדען מבין מתפלל צו זיין : זיי נאללן זיך מעהרן, אוּן שרייבען פאר זייערע בריידער וואם מעהר ! יהי ברוך מעמו ופועל ידיו ידצו אחיו תמיד !

יעקב דינעזאהן

זִכְרוֹנוֹת.

עריננערונגען וועגען אַבְרָהָם מַאפּוּ ע"ה :

נָאךְ אִיצְט וועלן אִיךְ בֶּעטְרַאכְטֶט דָאס בִּילְד פּוּן אוּנְזֶערֶם בֶּעריהְמטֶן הֶעבְּרַאיִשֶׁן שְׂרִיפְטְשְׁטֶלֶר, אַבְרָהָם מַאפּוּ, שְׁטֶטֶלְט זִיךְ מִיר לֶעבֶּהַאפְט פָאר מַיין טַהֲיעֶרֶר פְּרַיִינְד, מִיט זַיין שְׁאָנֶע עֶרְלֶע שְׁטַאמטוּר וועזֶן, זַיין סִימְפַּאטְהִישֶׁעם גֶעזִיכְט מִיט דֶעם הוֹיכֶן שְׁטַערְן מִיט דִי צְוַויי טִיעֶפֶע וויסֶנְשַׁאפְטְלֶעכֶע אוֹגֶן, וואם הָאבֶן גֶעריבְט בְּיז צוּם שַׁיטֶל, זַיין בְּרַיִיטֶער־בֶּיִיכֶע בְּמֶעט פַּאְרמֶעט־גֶעלְבֶּע צוּרָה, מִיט דֶער שֶׁאנֶען שְׁמָאלֶען נָאז, מִיט זַיינֶע גוטְמִיטְהִיגֶע בְּמֶעט קִינְדֶערש־אוּנשׁוּלְדִיגֶע גְרוֹיסֶע אוֹיגֶן, מִיט דֶעם פַּיינֶעם קְלַיינֶעם מוּיל, מִיט זַיין שְׁטִילֶע זִיסֶע שְׁטִימְמֶע—אַלֶעם אִין אִיהֶם אַזוֹי לֶעבֶּהַאפְט אוּן רִיכְטִיג וִוי בְּשַׁעת אִיךְ הָאבּ אִיהֶם גֶעזֶעהֶן מִיט מַיינֶע אוּיגֶן אִים־זוּמְמֶער פּוּן דֶעם יָאהְר 1863. אַלֶם אִיךְ בִּין בַּיי אִיהֶם גֶעזֶעסֶן צוּ נַאסְט אִין קָאוּנְא אוּן אַיינֶיגֶע טָעג מִיט אִיהֶם צוּ זַאמֶטֶן פַארְלֶעבְּט. דָאס אַנְדֶערֶקֶן אִן דִי אַיינֶיגֶע טָעג וֶועל אִיךְ אַייבִּיג נִיט פֶּערגֶעסֶן, נָאר לַייֶדֶער בְּלַייבְּט מִיר פּוּן דִי אַיינֶיגֶע טָעג אַ פֶּעהְלֶער וָאם אִיז נִיט מֶעהְר צוּ פֶּערְרִיכְטֶן אַ זִינְד; וָאם הָאמְטְשֶׁע אִיךְ בִּין דַארִין נִיט נַאכְט אִין קָאוּנְא שׁוֹלְדִיג, קֶען אִיךְ מִיר דָאךְ אַייבִּיג נִיט פֶּערצַייהֶן. דֶער פֶּעהְלֶער אִיז, וָאם אִיךְ הָאבּ זַיין בִּיאֶגְרַאפִּיע נִיט גְלַייךְ פַּאר נָאטִירְט, וִוי עֶר הָאט זִי מִיר עֶרְצָאהְלְט פּוּן אַלֶף בִּיז תִּיו; נַאטְשׁ שׁוֹלְדִיג בִּין אִיךְ דֶעם נִיט, וַויֵיל עֶר הָאט עֶם מִיר עֶרְצָאהְלְט פַּארִין שְׁלָאף. מִידֶע פּוּן אוּנְזֶערֶן אַ לַאנְגֶען שְׁפַּאצִיֶער־נַאנְג בִּין אִיךְ צוּ בֶּעטְט גֶענַאנְגֶען אוּן עֶר הָאט זִיךְ גֶעזֶעטְצְט מִיר אוּן עֶרְצָאהְלְט אַלֶעם פּוּן זַיין לֶעבֶּן, וּוֶען מִיר הָאבֶּן זִיךְ דִי אוֹיגֶן גֶעקְלֶעבְּט אוּן דִי גֶעדַאנְקֶן זֶענֶן גֶעוֶועזֶן נַאטְשׁ אֲבֶּגֶעשְׁפַּאנְנְט, אִיךְ הָאבּ דַאריבֶּער פִּיעלֶע פַּאקְטֶן אוּן דַאטֶן פַּאראָרְט אוּן פֶּערגֶעסֶן. מַיין זִינְד אִיז וָאם אִיךְ הָאבּ אִיהֶן נַאכְהָער נִיט אִיבֶּערגֶעפְּרָאגְט, אוּן אוֹיךְ דָאס וָאם אִיךְ הָאבּ דוּכְט זִיךְ גוּט גֶעדַאלְטֶן אִין זִכְּרוֹן נִיט גְלַייךְ פַּארְצַייכְנְט צוּם עֶווִיגֶן גֶעדֶענְקֶן. —

נָאךְ מַאפּוּס טוֹידְט הָאבֶּן אַיינִיגֶע פּוּן זַיינֶע פֶּערֶהְרֶער, וָאם הָאבֶּן גֶעוואוּסְט פּוּן אוּנְזֶערֶע גְרוֹיסֶע פְּרַיינְדֶשַׁאפְטְלִיכֶע פֶּערְבִינְדוּנְג, זִיךְ אַן מִיךְ גֶעוֶועזֶנְדֶט אִין בְּרִיעף אוּן אִין צַייטְשְׁרִיפְטֶן וְהַמַּלִיץ, הַשַּׁחַר, אִיךְ זָאל שְׁרַייבֶּן זַיין בִּיאֶגְרַאפִּיע. דִי פֶּערְזוֹן פּוּן מַיין לֶעבֶּן פֶּערְשְׁטָארבֶּענֶם פְּרַיינְד אִיז מִיר אֲבֶּער גֶעוֶועזֶן צוּ מְהַיֶּער, אִיךְ זָאל פּוּן אִיהֶם שְׁרַייבֶּן וַאכֶּן, אָהֶן רַאטְשׁ, אָהֶן הִיסְטָאריִשֶׁע פִּינְקְטְלִיכְקַייט, וִוי אַ בִּיאוֹגְרַאפִּיע פּוּן אַזָא בֶּעריהְמְטֶן מֶענְשֶׁן בֶּעדַארְף צוּ זַיין. אִיךְ הָאבּ גֶעטָאפְט, דָאס פּוּן זַיינֶע פִּיעלֶע בֶּעקַאנְנְטֶע אוּן פְּרַיינְדֶע וֶועלֶן זִיךְ גֶעפִּינֶענֶן מַאנְכֶע וָאם וֶועלֶן פּוּן אִיהֶם רִיכְטִיגֶער אוּן פִּינְקְטְלִיכֶער שְׁרַייבֶּן וִוי אִיךְ. אוּן וִוירְקְלִיךְ הָאבֶּן אַ פָּאאר פּוּן זַיינֶע נָאהֶנטֶע בֶּעקַאנְטֶע מַאנְכֶעם פּוּן זַיין בִּיאֶגְרַאפִּיע גֶעדרוּקְט: הַמַּלִיץ 1896 — נר' 11, פָּאן ח', א. סֶענְטְלִיֶע, חַיֵּי אַבְרָהָם מַאפּוּ—אַ בֶּעזוּנְדֶער בְּרָאשׁוּרָע, פּוּן א. קַאפְּלַאן, וִוין 1870; אֲבֶּער עֶם פֶּעהְלְט נָאךְ פִּיעלֶעם! קֵין פָאלְשְׁטָאנְדִיגֶע לֶעבֶּענְס־בֶּעשְׁרַייבּוּנְג אִיז פּוּן אִיהֶם נִיט נָא־עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

אוּם עֶם זָאל נִיט פֶּערְגֶעסְטֶן וָערֶן אוֹיךְ דָאס וָענִיגֶע וָאם אִיךְ וֵויס פּוּן אִיהֶם,

עֶרלויבֶע איהּ מיר, צו דֶעם מאטֶערִיאל וָואם אַנדֶערע הָאבֶּן גֶעליעפֶערט אוֹיךְ הָאט וָועניגֶע מַיינֶערזיימס בייצוגֶעבֶּן.

***

ה' אַבְרָהָם מאפּו וואר גֶעפָארֶן אִים־חוֹדֶשׁ שְׁבָט אִים־יָאהר תקס"ח [1808] אִין וויליאמפּאלי (כַּלַאבָּארקע—אַיין טַהיל פּון דֶער שְׁטָארט קָאוונָא, וָואם לִיגט יָענֶיימס פּון דֶעם מַיִּךְ וויליא). זַיין פָּאטֶער ר' יְקוּתִיאֵל הָאט דָארט גִיקֶנֶעלט אוֹנ אִיז גֶעווֶען פַארֶעכטֶעט אַלֶם אַיינֶער פּון דִי גְרֶעסטֶע קָאוונֶער מוּפְלָגִים. אִז דָאם קִינד הָאט אֲנֶגֶעהויבֶּן לֶערֶנֶען, הָאט עֶר גֶעלֶערנט בִּיים גְרֶעסטֶען גְמָרָא־מַלַמֶד—מַאקָע בִּי זַיין אַיינֶעם פָּאטֶער, אוֹנ דָאט באַלד גֶעקרִיגֶען אַ שֵׁם פַּאר אַ עִלוּי, צו אַלֶע זַיינֶע מַעלות אִיז עֶר אוֹיךְ גֶעווֶען אַ גְרוֹיסֶער מַתְמִיד, אוֹנ דָאט פּון דֶער וֶועלְט מֶעהָר נִישְׁט גֶעקֶענט וויי זַיין עֶלטֶערֶן־הויז אוֹנ־אִיבֶּער־הוֹיפְט דָאם בֵּית הַמִּדְרָשׁ. ר' יְקוּתִיאֵל אִיז אֲפֶּער אוֹיךְ נָעווֶען אַ שְׁטִיק מְקוּבָּל, נו—דָאט אוֹנֶער אַבְרָהָם, וִוי עֶר אִיז נָאר עֶלטֶער גֶעווָארֶן, אוֹיךְ דָאם פּון אִיהם גֶענַאשְׁט. אוֹנ דָאט זִיךְ שְׁטַארְק אַרַיינגֶעלאֶזֶן אִין קַבָּלַה־סְפָרִים. פּון וֶועלְט נַאכֶּן דָאט עֶר מֶעהָר נִישְׁט גֶעקֶענט וִוי חָבְמַת הַחֶשְׁבּוֹן, אוֹיךְ דָאם דָאט עֶר עֶרלַערנט פּון פָּאטֶער, כְּדֵי צו פַּארְשְׁטֶעהן דִי מַאטַהֲמַאטִישֶׁע אוֹיפְגַאבֶּן (אַדאמטשֶׁעס) וָואם גֶעפֶינֶען זִיךְ אִין מַאנְכֶע אַרְטֶער פּון תַּלְמוּד פּון תַּעֲנוּגִים דָאט עֶר נָאר אַיינֶם גֶעוָואסְט: הֶערֶן אַ גוטֶען חֵזֶן דָאוונֶען—וַייל עֶר דָאט אֵלִי ן אוֹיךְ נָעהָר גוט גֶעוווּסְט עֶר הָאט גֶעדָאט אַ נָעהָר אֲנֶגֶענֶעהמֶע שְׁטִימֶע, אוּם צו הֶערֶן זִינגֶען פְּלֶעגְט עֶר שַׁבָּת וויי"ט לויפֶען אִין דִי קָאוונֶער בָּתֵּי מִדְרָשִׁים, וִוי נָאר אַיינֶער פּון דִי אַרוּם־רַייזֶענדֶע חַזָנִים אִיז גֶעקוּמֶען מִיט מְשׁוֹרְרִים אַ וועקְצוּלַייגֶען פַארֶען עוֹלָם אַ דָאוונֶען—אַ יִדִישֶׁען קָאנְצֶערְט. אָט אַזַא קָאנְצֶערְטִיל הָאט אִיהם אַמָאל צו שְׁלָאגֶען זַיין נַאנְצֶע קַבָּלַה:

אִין יָענֶער צַייט הָאט עֶר זִיךְ שְׁטַארְק אַרַיינגֶעטְהוֹן אִין דִי קַבָּלַה־סְפָרִים. אִין סֵפֶר "זֹהַר" "מְפֶּעלות אֱלֹהִים" אוֹנ דֶערנַיידֶען פָּעהרֶערֶע הָאט עֶר גָענוֹמֶען, אַז עֶם אִיז דָא גֶעווֶיסֶע חֻגוּלות אוֹנ וואוּנֶדֶער וָואם מֶען קָען אוֹיפְטָהאן דוּרְךְ חָכְמַת הַקַבָּלָה. עֶר הָאט זִיךְ שְׁטַארְק גענוּמֶען דִי פָּארֶעשְׁרִיעבֶּענֶע פְּרָאבֶּען צו מַאכֶּן. אִין אָרְט הָאט עֶר דָאצו גֶעהַאט אוֹיף קָאוונֶער בַּארְג, וָועלכֶער לִיגְט צְווִישֶׁען דִי בַּיידֶע טַייכֶען, דָעם נַיעמֶען אוֹנ דֶער וויליא, וָואם קוּמֶען זִיךְ דָארט צו זַאמֶען. אִין דֶעם בַּארְג גֶעפִינֶען זִיךְ פִּיעל גְרַיבֶּער פּון זַאמֶר אוֹנ לָעהֶם וָואם וֶוערט אַרוּים גֶענְרָאבֶּען צום בֶּעדַארְף דֶער שְׁטַארְט, אָבֶּט פַאלְט דָארט אַ שְׁטִיק בַּארְג אַיין, אוֹנ—וִוי דֶער שְׁמוּעֶער אִיז—גֶעפִינֶען זִיךְ דַאנְן פִּיעלֶע בַּיינֶער פּון מֶענְשֶׁן, פּון אַלטֶע קְבָרִים אֲפֶּער פּון אַ פַּארְצַייטִיגֶע מִלְחָמָה. דָארט הָאט אוֹנְזֶר אַבְרָהָם זִיךְ אוֹיסְגֶעקלִיבֶּען אַ פַּארְבָּארְגֶען אָרְט, צו טָהוּן דִי סְגוּלות אוֹנ מַאכֶּן דִי פְּרָאבֶּעם, וִוי אִין דִי סְפָרִים גֶעשְׁרִיעבֶּען אִיזט. דָארט הָאט עֶר אַמָאל גֶעפָאקט אַ טוּידְטֶען מֶענְשֶׁענ־קָאפּ (מֶשֶׁערֶעפּ) אוֹנ הָאט עֶם אֲנֶגֶעשְׁמָאפְּט מִיט עָרְד, פַארְזַייעט מִיט יְגָזוֹן, אוֹנֶעגֶגֶעשְׁטֶעלְט אִין זַיין "קָאמֶערָא—אַבְּסְקוּרָא" (דֶער פַארְבָּאגֶענֶער אָרְט צו מַאכֶּן דִי גֶעהַיימֶע קוּנְצִין). אוֹנ אִין אַ קוּרְצֶע צַייט הָאט עֶר זוֹכָה גֶעווֶען צו זֶעהֶן, וִוי עֶם הָאט אַרוּים גֶעשְׁפְּרָאצְט אַ גְרִין גְרָאזְעל וָואם הָאט גֶעוואקְסֶען הָעכֶער אוֹנ הָעכֶער, גֶעראטְהֶינֶער אוֹנ גֶעראטְהֶינֶער. הַכְּלָל—עֶם זֶענֶען אַרוּיסְגֶעוואקְסֶען לִינְגֶען! דִי עֶרְשְׁטֶע פְּרָאבֶּע הָאט זִיךְ אַ פְּנִים אַיינְגֶענֶעבֶּען,

הײַנט דאַרף מען שוין מאַכען עפּים אַ רעכטען קונץ. אָט פּרוזמה למשל ווערען אַ
ניעווידימקא. אַ „רואה ואינו נראה" (אַללעמען זעהען אין פּוין קיינעם נישט געוואהרען
ווערען). ווען דאָס זאָל געלינגען, איז דאָך טאקי באמת אַ גליק! דאָמאלס קען מען
דאָך פּשוט אללעם אויספּירערן וואָס טוען ווילן. עס פּעהלט נעלר — קען מען נעהן
אין קאָנצאַטשיעסטוואָ אוג נעהמען פּיעל מען ווילל, אוג דער טשאַסאָוואי אוג די
פּרינסיאָשנע סטראָושעס שטעהען דער בײַ ווי גולמס אוג וויסען ניט פּון זייערע
קעפּ! מען איז אויף אימעצין אַ שטיגער אין פּעס, נעהט מען צו אוג עס רעננען
פּעטש אַז פּונקען פּליהען יענעם פּון די אויגען, אדער גאַט מען קיטצעלט איהם
בײַ אין טוירד ארײַן ער זאָל לאכען אויף צוועצענעש אוג ניט ווײסען פּון וואַנען דאָס
איז איהם געקומען. הײַנט מאַלע וואָס נאָך מען קען אויפטהון פּיר המצאות מיט אַזאַ
קונץ! אמת אונזער בעל מופת איז ניט געווען פּאָהיג צו אויפלעכע נעפּאָהרליכע
זאכען, אָבער וואָס שאַדט דאָס אַז מע קען עס? ער האָט דאַרײַבער צוערשט נאָר
א איינפאכע פּראָבע נעמאכט: ער וועט נעהען איבערן ברוק גלײַך אהיים, אוג אַז ער
וועט באַנעגנען א בעקאַנטען, וועט ער זיך אַוועק גלײַך, אוג אויב קיינער וועט איהם
ניט משעפּען, איז א סימן אז מען באמערקט איהם נישט, דאָס הײסט: אז ער איז טאקי א
„רואה ואינו נראה". אן איינעם שאָלען פּרײַטאג האָט ער זיך אָנגעלאָדען מיט די שמות
וואָס ווען דער צו מסוגל, נעמהאן אללעם ווי אין די ספּרים שטעהט אוג אן נעהויבן
שפּאנגען איבערן ברוק, אהיים, אהיים, ער נעהט זיך גלײַך־קיינער טשעפּעט איהם
ניט, עס נעהען פּאַרבי אפּאאר בעקאַנטע—עפּים זעהען זי איהם נאר נישט, ער נעהט
וייטער אוג קוועלט נאר פון זיך אללײן, ער לויפט, ער שוועבט, ער שוועבט, וייטער.
וייטער, אוג דאס הערצעלע שפּרינגט פון שמחה. מיט צאָפּל האָט עס איהם רחמנא ליצלן
אהאפּ גענומען פון הימטין, בײַם אַרבל, אוג ער האָט דער הערט עפּים ווי אַ בעקאַנטע
מענשליך קול: „אַברהמיל, מאַרגען דאוונען מיר צום ערשטען מנין, דער ו... חן ווען
דאוונען אין גרויסען בית המדרש", אזא בשורה וואלט אין איין אנדער צייט זיין פּאר איהם
א גרויסע שמחה; יענעם מאל אבער האָט עס איהם אראפּגעוואָרפען ווי פון זיבענטען
היכל, ער האָט דער פון זיך געשמיסען, אז ער קען נאָך דעם אמתן קונץ נישט: זיך צו
פּאר ש ט ע ל י ן... אוג ער האָט עס טאקי אין זיין נאנץ לעבין נישט נעקענט...

דאן האָט ער נעהאלטען פון דעם אלטען כלל, אז וועג א מופת ניט וויך ניט
איין, איז אסימן אז דער מענש איז נאך ניט דאוי דער צו, אדער ער האָט ניט
אפּ נעהיט צו טהון אללעס אקוראט ווי די־קבלה כּפּרים הייבען. ער האָט דאהער זיך
שטאַרקער נענומען צו־קבלה. כּפּרט אז צו יענער צייט איז ער שוין מעהר קיין יונג־ל
נישט נעווען.

זיינע עקטערן האבען איהם צו 17 יאהר חתונה געמאכט, איין אַרעמטליכער בעל
הבית פון קאוונא האָט איהם נענומען פאר אין איידים. דארט בײַם שוועהר איז הויץ
פלענט אפּט קומען א נעוויסער ר' אלטער, וועלכער איז געווען א פארברענטער חסיד,
אוג האָט נאר געזוכט צו ווערבעווען פרומע יונגע לייט, ווי מאכען פאר חסידים. דער
ר' אלטער האָט נעווארפען אין אוג אויף דעם פרומען בעל הבית'ל אוג האָט איהם צו־
געצויגען צו זיך, אריינגענומען אין דער קאמפּאניע. זיין פאטער ר' יקותיאל האָט עס
אפילו נישט נעוואלט ליידען, נאר ער איז נעווענען נעגוג נאלעכאנט, איהם נישט צו

שְׁטָעֶרְן צוּ גֶעהָמֶען וְיךְ אַ נאַנְג אִין יוּדִישְׁקַיִיט וְוִי אִיהֶם גֶעפֶּאלְט, זַיין מוּטָער אֶבֶּער וַאר אַז עֶנֶערְגִישׁ פֶּרוּוּא אוּן וַוייל אִירְ פֶּאטֶער אִז גֶעוֶוען אַ גְרוֹיסֶער מִתְנַגֵּד, זָענען אִירְ דִי חֲסִידִים גֶעוֶוען וֶעהְר פֶּערְהַאסְט. אוּן אַז זִי הָאט גֶעוֶוען אִיהר נָאהְן הַיִּבְּט וְיךְ אָן אַרַיינְלָאזְן אִין חֲסִידוּת הָאט זִי עֶס נִישְׁט גֶעקֶענְט פַּארְטְרָאגֶען, זִי אִז אַמְאל אִין רֶעכְטֶען מִיטֶען שָׁלֹשׁ־סְעוּדוֹת אַרַיין צוּ ר׳ אֶלִיעֶזֶר אִין קְלִיוֶוען מִיט אַ גֶעשְׁרִיי אוּן גֶעפֵּילְדֶער: וָאוּ הָאט אִיהר צוּ מַיין אַבְרָהָם׳לֶען? וָאוּ פִּירְט אִיהְר אִיהֶם מִיר אַראָפּ פּוּן וֶועג? אִיךְ וִוייל עֶר זָאל זַיין אוּן בְּלַייבֶּען אַ עֶהְרְלִיכֶּער יוּד וְוִי זַיינֶע אָבוֹת אֲבוֹתֵינוּ זָענען גֶעוֶוען—נִיט מִיר אַוֶּועק מַיין קִינְד זִי מִיט דֶעם פַּאקאנְדְאל הָאט זִי אִיהם אַרוֹיסגֶעריסֶען פּוּן דִי חֲסִידִים, אַלֶם גֶעהָארְאמֶעט וָאהְן אִינֶער מִיט אִיהְר אַוֶּועק פּוּן דָארְטֶען אוּן שׁוּין מֶעהְר אִין דֶעם קָאמֶפַּאנְיֶע נִישְׁט גֶעקוּמֶען. דֶער פַּאר הָאט אִיהֶם דֶער פָּאטֶער ר׳ יְקוּתִיאֵל אַרַיינְגֶעפִּירְט אִין אַ בֶּעסֶערְן אָרְט, עֶר הָאט אִיהם גֶעמַאכְט פַּאר אַ תַּלְמִיד בַּיִים קְלָאבְּאדְקֶער רַב, דֶּרַב רַבִּי אֱלִיהוּ־קָאלִישֶׁער—וַויל עֶר אִז נאכְהֶער גֶעוֶוארֶן אַרַב אִין קָאלִישׁ) דֶער רַב אִז גֶעוֶוען אַ גְרוֹיסֶער מְקוּבָּל, בַּיי אִיהֶם הָאט אַבְרָהָם גֶעהַאט גֶעלֶעגֶנְהַייט צוּ עֶרְגֶבְּיקֶען גִיט נָאר דִי הֶאכְסְטֶער מַדְרֵגָה אִין תַּלְמוּד, זָאנְדֶערְן אוּיךְ אִין קַבָּלָה, אִין וֶועלְכֶער עֶר אִז גֶעוֶוען אַרַיינְגֶעמְאהְן מִיט דֶער נאַנְצֶער נְשָׁמָה. בַּיי אִיהֶם הָאט עֶר אֶבֶּער נָאךְ עָפּיס אַ זַאךְ גֶענַאשְׁט: עֶר הָאט בַּיי אִיהֶם גֶעפּוּנֶען אַ תְּהִלִּים מִיט לִיטַייְשׁיש אִיבֶּערְזֶעצוּנְג, אוּן נִיינִירְנְקַייט הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶער פּוּן צוּ לֶערְנֶען לִיטַיין. לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ הָאט עֶר פּוּן וְיךְ אַלֶיין וְיךְ אוֹיס גֶעלֶערְנְט, אַנְפַאנְגֶם פּוּן דִי פֶּאר פַּארְצַייטִינֶע תְּכוּנָה־סְפָּרִים וָאוּ הָאבֶּען וְיךְ גֶעפּוּנֶען בַּיים פָּאטֶער, דֶערנָאךְ פּוּן דֶעם וָאוּ עֶר הָאט דוּרְכְגֶעלֶערְנְט תַּנַ״ךְ מִיט רש״י וּמְצוּדוֹת. נָאר לֶערְנֶען אַוֶּועג שׁוִוערֶע שְׁפְּרַאכֶע וְוִי לִיטַיין פּוּן תְּהִילִים אַרוֹיס, דָאס אִז גֶעוֶוען אַ קָאטָארְשִׁינֶע אַרְבַּייט, וָער פִּלֶעגְט נָאכְדֶעם שְׁטָאנְדִיג עֶרְצָאהְלֶען וְוִי שְׁוֶערֶעקְלִיךְ שְׁוִוער זִי אִז אִיהם אָן גֶעקוּמֶען, אֶבֶּער וָאוּ אִז נָאךְ אַזוֹי שְׁטַארְק אוֹיף דֶער וָועלְט וְוִי דֶער חֶשֶׁק אוּן דִי הִתְמָדָה? עֶר הָאט עֶס דוּרְכְגֶעזֶעצְט, אוּן מִיט דֶער צַייט הָאט עֶר זִיךְ דֶעם לִיטַייְשׁיש לָשׁוֹן אַזוֹי צוּ גֶעאַייגְנֶעט, אַז זִי אִז אִיהם גֶעוֶוען וְוִי אַ מוּטָער־שְׁפְּרַאכֶע, עֶר דָאט אִין אִיהֶר גֶעשְׁרִיעֶבֶּען אַזוֹי לַייכְט וְוִי הֶעבְּרַייאִיש וְאִיךְ הָאב פּוּן אִיהֶם גֶעהָארְט, אַז אוֹנְטֶער זַיינֶע מַאנוּסְקְרִיפְּטֶען (הַאנְד שְׁרִיפְטֶען) גֶעפִּינְט זִיךְ אַ נַאנְצֶעם וֶועְרְק וָאוּ עֶר הָאט פֶּערְפַּאסְט אִין לִיטַיין). דֶער רַב אַלַיין הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען פִּיר אַ גְרוֹיסֶען לִיטַייְנִיקוּס — עֶר הָאט גֶעהַאט אַ קָאנְקוּרַאנְצְיֶע, אִין וֶועלְכֶעם עָס זָענען דָא אַלֶע וֶוארְטֶער פּוּן זִיךְ כִּינּ״ךְ מִיט לִיטַייְנִישֶׁער אִיבֶּערְזֶעטְצוּנְג, אוּן הָאט גֶעמֵיינְט אַז צוּ שְׁרַייבֶּען לִיטַיין בְּרוּיכְט מֶען נָאר פְּרִיהֶער עָפּיס אוֹיפְשְׁרַייבֶּען אִין לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ, אוּן דֶער נָאךְ אִז עָס שׁוִין אַ קְלַייְנִיגְקַייט צוּ גֶעהָמֶען דִי קָאנְקוּרַאנְצְיֶע אוּן אִיבֶּערְגַייטֶען דִי וֶוארְטֶער אוֹיף לִיטַיין, נָאר אִין מָאל בַּיי ה גְעוּוִיסֶע גֶעלֶעגֶנְהַייט אִז אַרוֹיסגֶעקוּמֶען וָער פּוּן דִי בַּייכֶּער אִז אַ גְרֶעסֶערֶער בְּרִיהָ אִין דָעם לָשׁוֹן, דֶער רַב אֶדֶער דֶער תַּלְמִיד?—דִי מַעֲשֶׂה אִז אַזוֹי גְעוֶוען:

אִין סָלָאבְּאדְקָע אִיז מֶען גֶעוֶוואהְר גְעוֶוארֶן אַז דֶער גְרַאף וִוִיטְגֶענְשְׁטַיין וָואם דִי שְׁטָאדְטָעל גֶעהָארְט צוּ אִיהם, וָועט קוּמֶען בְּעזוּכֶען זַיינֶע גִיסְטֶער וֶועלְכֶע עֶר הָאט דָארְט. אוֹיךְ דֶער אֶסִיפָּה אִז בַּיי קָהָל גֶעבְּלִיבֶּען, מֶען וָאל קוּמֶען פַּאר דֶעם גְרַאף מִיט אַ שְׁאנְעם בְּרִיף. אִין וֶועלְכֶען מֶען וָועט אִיהם אֶרְעִנְטְלִיךְ בֶּענֶשֶׁען אוּן אַנַב מַאקִי אוֹיסבֶּעטֶען בַּיי אִיהם וָאם נָאטְהִינְג אִז לְטוֹבַת הַכְּלָל. אַזֶלְכֶע וִוינְשֶׁעזוֹאנְיֶעם צוּ גְרוֹיסָע לַייט פְּלֶעגְן

פֿאַרצייטן געשׂרִיבן ווערן אויף ליטַיין, ווילכע איז די שְׁפּראַך פון אלע נרויסע נעלעהרטע—אונ הָאבן טאקי מְכּבד נעווען דעם רב, ער זאל עס אויפשרייבן, ווארום אז איין אייננער ווועט עס שרייבן, וופּרט נאך דער רב אלליין, ווָאם קען שוין בעסער זיין? דער רב אלליין הָאט אויך אזוי נעמיינט; ער הָאט אפילו אַ שׂאן ביסל נעשׂוויצט ביז ער הָאט פון זיין קאנקורדאנציע ארויסנעזוכט די אלע נאטהינג ווארטער פון זיין מְלוכה, אָבער דער פאר איז—ער דער בְּרִיף הייסט עס—ארוים נעקומען אין אנטיק, נאר די פינגער צו לעקן! ער הָאט אָבער קיין אנדערן מבין ניט נעהאט אויף זיין מיסטערווערק ווי אברהם'ן, זיין תלמיד, אונ קוים איז אברהם צו אימהם נעקומען, הָאט ער אימהם נלייך נעזאנט: אַ נו, דו מיינסט דאך בייַ זיך אַז דו קענסט שוין ליטַיין, אָט דָא ווָאלן מיר באלד זעהן! ליייען מיר דעם בְּרִיף איבער אונ זאג מיר נאר ווָאם שטעהט אין אימהם נעשׂרִיבן! — אברהם הָאט נעליינט אונ נעליינט אונ טאקי ניט פארשטאנן. קיין פשט. דָא הָאט דער רב אימהם אויסנעלאכט; ער הָאט עס נענומען פאר אַ בעוויים אַז ער קען נאך נאר קיין פֵּירוש המלות ניט. אברהם איז אבער נעוועזן צו עהרליך אום צו פער־שוויגען דעם אמת, אונ הָאט דעם רב ערקלארט, אַז דער נאנצער בְּרִיף איז נאר אויר זיקלִיבענע ווארטער אָהן אַ שום גראמאטישען אונ לאגישען צוזאמענהאנג. דער רב איז אבער אויך נעווען נעטרַיי דעם אמת, אונ הָאט באלד אַיינגענעהען אז אברהם איז נעהעקט, דאן הָאט ער אימהם מכבד נעווען, ער זאל דעם בְּרִיף שרייבן ווי ער פארשטעהט, אברהם הָאט זיך נעזעטצט אונ אפ נעשׂרִיבן אַ פּיינעם בְּרִיף, מיט נייסט, מיט מאלענט, מיט אַ שׂאנעם נעפיהל. דער בְּרִיף איז אנגעקומען צום נראף, אונ איז אימהר נעפאלן נעוואָרן, ער הָאט קהל נעמאנקט פאר דעם בְּרִיף. — אונ פון דאמאלס אן הָאט שוין אברהם נעקרינען אשם אין שטאדט פאר אַ נרויסן קענער אין ליטַיין. נאך בעסער אפילו פאר רב!

נאר אבעסערע נעלענהייט צו ערלערנען ליטַיין, הָאט ער נעהאט נאר פון איין אנדער צד, ווייט ער הָאט בעקאננטשאפט נעמאכט מיט אַ־קאטוילישען נייסמלִיכען (נלח). איך נעדענק ניט נענויא די פּרָטים ווי ער הָאט מיר ווי ערצָאהלט, נאר דאס הָאב איך פון אימהם אלין נעהערט, אז איין ווינטער דער פאר הָאט ער נעקרינען אשטעלע צו קנעלען ערניץ אין אַ קרעטשמע בייַ אַ ארענדאר, ניט ווייט פון קאוונא, דארט הָאט ער נעלערנט מיט זיצע צוויי קינדער — חומש יונגלוך. די קרעטשמע איז נעווען אויף פארצייטיגען מאנער, אהן אַ קוימען, אונ אז מען הָאט נעקאכט אויפען פריעפטשאק אדער נעהייצט דעם אויבען, פלעגט דער רויך ארוים שפּאציִרען איבערן שטוב, ביז ער איז ארוים דורך די מחיר אדער ער הָאט זיך אויפנעהויבן צו דער סְטאלע, ווייל עס איז דאמאלס נעווען ווינטער, פלעגט נאנץ אפט טרעפען בייַ אַ פּרָאסט, ווען מען הָאט נישט נעקענט האלטען די מחיר אפען, פלעגט זיך דער רויך אזוי צו הולען, אז עס איז אונמעגלוך נעווען צו זיצען בייַ טיש. אונזער עהרליכער ר' אברהם הָאט זיך מיט די קינדער דאמאלס אראפ־נעלאזט אויפן פאל. אונ דארט ווי נעהאקט די תורה אין קאפ ארין. איין מאל הָאט זיך אין דער מחיר באווינען עפּיס אַ נלח ווָאם הָאט נעווָאהנט און אַ דארף ניט ווייט פון דאנן, אונ ווי ער הָאט דערוועהען דעם מלמד מיט קינדער לערנענדיג אויף דער ערד, הָאט ער זיך שמאַרק צו לאכט אונ הָאט זיך הויך נעטאכט פון דער סצענע, אונזער ר' אברהם

הָאט פֿאַרשטאַנען וואס דער נלח דערד. ער הָאט אָבער ניט געקענט איהם ענטפֿערן אויף
פֿוילישׁ, הָאט ער איהם געענטפֿערט מיט אַ פּסוק פון תּהילים אויף ליטײַן, דָער ניקטלעכער־
הָאט געמאכט גרויסע אויגען, ער הָאט נאר נײַע אויערן נישט געגלויבט, אוּן הָאט גלײַך
ארוים גערופֿען דעם מלמד צו זיך אוּן בײַ איהם אויסגעפֿראגט ווער ער איז אוּן וואַנען
קען ער ליטײַן אוּן ווי אזוי קומט ער אהער, דער סוף איז געווען: דער נלח הָאט זיך
צו איהם וועהר צו גענומען אוּן פֿלעגט איהם אפֿט אַראָפּ בקענען צו זיך. אַבְרָהָם הָאט
פון איהם פֿײַנ געענטפֿערט אין קענטניסס אוּן שפֿראכען, ער הָאט זיך פֿיעל בענוטצט מיט
די ביכער פון יין נייַעם גוטען פֿרײַנד. אמאל הָאט איהם דער נלח פֿלויצלינג פֿארנעשטעלט
פֿאר א נאנצע נעזעלשאפֿט פון פֿאלנישע ענדלייט וואס זענען בײַ איהם געווען צו נאכט
אלע הָאבען דעם מאדנעם „וושדאק“ אנגעקוקט מיט גרויס פֿארוואונדערונג, אוּן הָאבען
איהם פֿארטאָרפֿען מיט פֿראגען וועגען איהם, מיט קשׁיות אויף דער אמונה, ר׳ אַבְרָהָם
הָאט אויף אלעם רוהיג אוּן קלוג געענטפֿערט, נאר אין הארצין הָאט איהם פֿארדראכען
אויפען נלח פֿאר וואס ער הָאט פון איהם נעמאכט א ווסטאוע, ווי גלייך ער וואלט זיין
עפּים א משוגה׳דיגע באשעפֿענישׁ—אוּן פון דאמאלס אן הָאט אויפֿגעהערט ניער פֿרײַנדשאפֿט,
אַבְרָהָם הָאט איהם שוין טָאהר נישט בעזוכט אוּן אויסגעוויכען איהם נאנץ פון ווענ, אלס ער
זען הָאט זיך נעענדיגט איז ער צוריק גיקומען אין קאוונא.

פון דאמאלם אן הָאט ער זיך שוין נישט געקענט באגנוגען מיט די גייסטיגע
באשעפֿטיגונגען פון פריהער, עס הָאט זיך אין איהם ערוועקט א הונגער צו לעזען
ביכער. צו ערווערבען קענטניסע. מאנכע ביכער הָאט ער מיט גיבראכט מתנות
פון זיין בעקאנטען נלח, מאנכע הָאט ער אפֿט געקויפט פאר זיינע ארעמע פֿאר
גראשען בײַ א אנטיקווער (א האנדלער פון אלטע ביכער). ער הָאט זיך שטארק נענו־
מען צו דײַטש—דער צו הָאט ער זיך בענוצט מיט בן־זאב אוצר השרשים, וואס ער
הָאט עס ערגיץ ארויסנעקראצט. לשון קודש הָאט ער שוין דאמאלס גוט געשריעבען,
באלד הָאט ער אנגעפֿאנגען פלײַסיג צו לערנען פראנצאזיש, דאס איז איהם נאר
לײַכט נעווען. וויַיל די שפּראכע איז יא א טאכטער פון דער ליטײַנישען שפּראכע.
דאן הָאט ער אנגעהויבען לערנען רוסיש, אויך הָאט ער זיך בײַ דעם אלעם נעהיט
מען זאל עס נישט באמערקען, דענן צו יענער צײַט איז יעדעם בוך אוּן אפֿילו יעדער
יודישער ספֿר וואס איז נאר ניט אין דעם פֿארמאט פון תלמוד נעווען נערעכנעט פֿאר
די נרעסטע עבירה אין האנד צו האלטען; די ביכער אוּן די ספֿרים׳לעך הָאט מען
אנגערופֿען מיט דעם שענדליכען נאמען „טרייף־פסול“. אוּן ווער עס הָאט זיך מיט
זיי באשעפֿטיגט הָאט קיין אנדער נאמען ניט נעהאט ווי „בארלינטשיק“ אוּן אפֿילו האבען
נעהאלטען פֿאר א מציה איהם דעם אפֿיקורס, צו רודפֿען עד חרמה. אונזער אברהם
הָאט זיך דערמיט בעהאלטען בײַם פֿאמער אויפען בוירים אדער אונטערן שטאדט ערגיץ
אין א וואלד, אדער אויפ׳ן בארג וואו ער הָאט פריהער זיך באשאפֿטיגט מיט קבלה־
זאכען אוּן נעפֿראוועט זיינע סגולות צו זיין א „רואה ואינו נראה“. נאר ווי זאגט מען
עפּים: איין אהל אין זאקק בלייבט ניט פארבארגען, דער שפּיטץ קומט דאך ארוים
הינטן אדער מארנען. ווי בײַ די קבלה־עקספּרימענטען הָאט איהם נישט נעלונגען צו
זיין א נייַווידימקא, אזוי אויך בײַ זיין השבלה. דאס פּנים איז שטאַנדיג א מוסר
(דאנאסטשיק), אוּן נעראדע ווי דעם קלויזנער אוּן דעם חסיד קען מען ערקענען אין דעם

אַנגעבליק , אַם אויסדרוק פון נעוויכט , אַזוי איז עס אויך מיט דער בילדונג ! דער צוואַנג אַ ריין לשון־קודש־בריפֿעלע , אַ פיינערער אויסדרוק איז נעשפּראַך , איין וויטציעל , אַ השבלה־וואָרטל איז גענוג דעם סוד ארזים צו באלד האָט מען שוין נעוואוסט אַז דער נעוועזענער עלוי האָט זיך עפּיס אויסגעוועבט ווי די קלויזענער פֿלעגן (אַגען) , ער איז נאַטאפּט אויף דער מעשׂה ווי די חסידים פֿלעגן (אַגען) , פֿאַנאַטישע בית המדרש־ניקעם האָבן איהם גענומען אויף די ציין , דער פּראָסטער עולם האָט שוין אויף איהם נעווייזען מיט די פּינגער , נאָר די רייכערע פיינערע יונגע לייט האָבן אויף איהם נעקוקט ווי אויף אַ נייעם שטערן (אַם האָט זיך בעוויזן אויפֿען יודישען הימל , אוג האָבן פון איהם שוין זאָהר הנאָה נאָהט . אין יענער צייט איז איהם אויפגענאַנגען דער נעדאַנקען צו פּראָבירען שרייבען אַ יודישען ראַמאַן , פון יודישען לעבען , נאָר וויל ער האָט נאָך נית נעוואוסט צו בעשרייבען האַראַקטערע פון דער נעגענוואַרט , האָט ער נעווזט ווי אָפּ צו שפּיגעלען אין דעם לעבען פון פֿאַרציטען , אַנב מאקי דער וואַרעמען די הערצער מיט ליעבע אוג זאהרזוכט צו ווייער שאָנע פּערזאָנענגעהיים , צום חיילינען לאנד אָרן ישׂראל , צו דער חיילינער קאנונג־אוג־נאטטעם שמאדם ירושלים , מיט איינעם וואַרשע : צו איבער נעבען ווינע לעזער דאם וואַרמע חיילינע נעפיהל ואם האָט איהם פון דאמאלם אן אויף זיין נאנצעם לעבען בעניסטערט—אט אזוי איז בעשאפען דאם אונשטערבליכע ווערק „אהבת ציון" . אונזער יודיש־דיימשעם פובליקום ווען זיך נאָר איינרעכן , אויב עס מיינט אז דאם איז דער אהבת ציון ואם נעפּינט זיך נעטצט אין עברי־דיימש איבערנעטצט . אויסער דעם ואם די שאנע ארנעמאליש אויסדריקקע אוג נעדאנקען , ואם לאזען זיך נאר שרייבען אין דער חיילינע שפּראכע פון אונזערע נביאים , ואם יעדעם ואורט איז אַ וואהלשמעקענדע רוז , יעדער נעדאנקען אַ נאנצער בקעם פון די פּראכטוינע ארץ־ישׂראל־בלומען ואם ענגין אזוי שאן בעזונגען אין שיר השירים—אויסער דעם ואם דאם איז בכלל נאר אוגאיבערזעטצליך פיר אונזער ארעמען זשארגאן , איז די איבערזעטצונג נאָהט שלעכט , אפילו די ארטהאגראפיע דער אויסלענ איז אויך פאלש אוג אונפערדייהליך , אוג ביי אללעם דעם איז דאך דער ראמאן אזוי שאן , אזוי רייצענד , אפילו אין דער שלעכטער איבער זעטצונג—אוג וויא דימענט ואם ליכט ארוים אפילו ווען ער וואלגערט זיך אין בלאטע , אזוי לייכטען ארוים די שאנען פּראכטונגען צוויבערפאללען בילדער פון דעם שאנען פּראכטונגען צויבער־פאללען „אהבת ציון" . אמת ער האט אין איהם אצייט נעאַרבייט , 22 יאהר איז איהם נעוואַרען אלם ער האט איהם אנגענפאנגען צו שרייבען [תק"צ 1830] אוג 45 יאהר איז ער אלט נעווזען אלם ער האט איהם נעדרוקט [תרי"נ—1852] . איינענטליך האט ער בייא איהם נאר אזוי פיעל נית נעדויאַרט , ער איז בייא איהם אצייט נעלעגען פערטיג אוג ער האט אלץ נישט נעהאט דעם מוטה איהם צו דרוקען , זיין באשיידענע (סקראמנע) נאטור האט איהם אלץ צוריק נעהאלטען , ער האט אלץ פּחד נעהאט מאמער ווען עם דעם עולם נישט נעפאלען—נאר די ווענט ואנט : פאר יעדער טאג ואם דער מחבר האלט זיין ספּר פארטיג הייד בייא זיך אין שרייב־טיש , עקסטרע־טיר דאם ווערק מיט אנאהר לאנגער אויף דער ווענט ווייל עם ווערט אלץ נעפּעסטערט אוג נעהמט דערנאך אלץ מעהר אוים בייא פובליקום) . אויפען „אהבת ציון" איז דאם ווערטשיל ריכטיג מקוים נעוואארען , דאם ווערק בלייבט פיר אייביג אונשטערבליך. ער האָט אבער אויך אין אַ שאנעם ארט איהם בעארבייטעט , זיין גרויסער נייטט האָט זיך נישט נעקענט בעקוועמען אין זיין צימער , אדער אונטערן דאך בייא פאטער ווי אין די

ערשטע צייטן, בשעת ער האט זיך געגרומען צו השכלה—דער נייסט האט איהם געפירט אונטערן פריען הימל, האט איהם געפירט אויף א גאנץ הויכן ארט, וואס האט גראדע פיר איהם געפאסקט. איך האב דעם ארט געזעהן, ער האט מיט מיר איינינע מאהל דארט שפאציערט ווען איך בין ביי איהם צוגעקומט געווען. דער ארט איז ווירקליך איין אנטיק, ער איז פאהיג צו בעניסטערן אפילו איינפאכע, נאר פראנאישע מענשען, בפרט אזוי א פאעטישע נאטור ווי אונזער מאפו האט געהאט!

געגענאיבער קאוונא, אויף דער אנדערער זייט פון טייך נעמן, איז דער אלטקא־טער בארג. ער איז ועדר הויך אוג מישופע, דער נאנצער זייט אנטקענען דעם טייך איז פער־ווקקטן מיט קופטארנקעס אוג בוימען, צווישען וועלכע דא איינגעשניטענע טרעפ אין בארג, צו ערלייכטערן דעם נאנג הערוף אוג הערונטער, דארט נאר אויבן איז געשטא־נען (אוג אפשר שטעהט נאך הייגט אויף) א הילצערנע אלטאנקע (בעגעסערקע) מיט א דאכל. די אלטאנע איז געבויאט געווארן אים יאהר 1812, אלס נאפאלעאן איז גענאנגען מיט דער נרויסער ארמיע אויף רוסלאנד, דארט איבער קאוונא, איז די גלאוונע ארמיע איבערגענאנ־נען דעם נעמן (אים 23־סטן אוג 24־סטן יוני), אוג אויף דעם הויבן בארג אין דער אל־טאנקע איז געזעסן נאפאלעאן׳ער הט געצייכענט זיינע פלאנען אוג בעוואונדערט מיט זיין נאנצער סוויטע די שענע פאנאראמע, די זייטע אויסזיבט וואס ערפענעט זיך פון דעם בארג אראפ אויף די פעלדער אוג וואלדער אוג דארפער פון ארום קאוונא. עס איז ווירקליך דא וואס צו בעוואונדערן! בעזונדערס שען איז צו זעהן די שטאדט מיט די בייד גרויסע טייכן, דעם נעמן אוג די ווילייע, וואס נעמן זי ארום פון בייד זייטן אוג פארייניגן זיך צו זאמן, מיט איהר בייד פארשטאדט, פון איין זייט די שטאדטטעל אלקסאט, פון דער אנדערער די סלאבאדקע וואס עס איז א גרויסער טהייל פון דער שטאדט ועלבסט. יעדע נאס ליענט פאר די אויגן, מען קען זעהן אוג צאהלן די מענשען וואס נעהן אוג טרייבן זיך דארט אום. אויף דעם בארג האט מאפו מיך געפירט, צו זייגן די עסקעדקע וואס אין איהר האט ער זונגערהייד גישריבען זיין „אהבת ציון". פון יענער שענער אויסזיבט האט ער נעמומען די שענע סצענע פון 10־טן קאפיטעל, וויי אמנון מיט תמרן שטעהן אויף דעם הר־הזותים ואהלבערג אוג שיל־דערן אזוי רייצענד אוג פארטרעפליך די היילינע שטאדט ירושלים, מיט איהרע נאסען אוג שטראסען אוג מארקטע אוג אומגענגנד.—

פאר דעם אונשולדיגען פערגניגען האט ער צוויי מאהל שיעור בעצאהלט מיט זיין לעבען. דאס איז נעזעזען אים יאהרע 1831, בשעת עס איז נעזעזען דער פוילישער אויפ־שטאנד (מאטעוש) ער איז דאמאלס אלט נעזעזען 23 יאהר. איינמאהל איז ער ארוים פון שטאדט וויי נעזעהנליך אוג האט נעזואלט איבערגעהן דעם פאנטאנעם בריק אוג אריבער אויף אלליאקסאטער זייט. מיט איינמאהל איז נעזואלען א טרעזואגע אין רוסישען חיל, דאס די פאלליאקטן נעהן אויף קאוונא, איינינע קאזאקען זענען ארוים־נעפלויגן צו איבערהאקען די סאאבשטשטענע פון בריק, אוג וויי נעזוואהנליך האבען זיי דערצו פערנומען וועלכע מענ־שען זיי האבען נעקרינען ביי דער האנד, זיי צו העלפען ביי דער ארבייט. אונזער יונגער־מאנטשיק וויי ער איז אזוי נעמאנגען פערטראכט איז אויף ארויסנעפאלען אין זיינרע האנד. פען האט איהם פערהאלטען ער זאל העלפען איבערהאקען די שטריק פון בריק, דערוויל

האָבען דיך פּאָלליאקען אָנגעהויבען צו שיעסען, פון צווישען דיך קאסטען וואָס וואקסען אויף יענעם בארג. דאָ איז אויך איהם געפאללען אזוי א אימה אז ער האָט אווען גענוואָרפען דיך האקק אוג ער איז אנטלאָפען. געיאגט האָט מען איהם נישט, עס איז דאָרצו קיין צייט נישט געווען, נור קולבליך פון דיך ביקסען זענען איהם נאָך־געפלויגען אוג געפאללען ארום איהם ווי נישליך. ביז ער איז ארײַנגעלאָפפען אין דאָר עֶרשטער גאסס פון שטאָדט.—

דאָס צוויטע מאָהל איז ער ווידער געווען אין אזוי א סכנה: דאָס 26־סטען יוני האָט געארבעט מאלינאָווסקי בעזיעגט די פּאָליאקען בײַ קאָוונאָ, דאָר אָרט איז שוין ווידער נעווען נאָר רוהיג, פון פוילישען חיל האָט מען שוין טאָהר דאָרט נישט געהאָרט. דאָנן איז אונזער מאַפּ ווידער געגאנגען אויף זיך לינגבלינג־ארט צו דאָר מלטאנקע אויף מאָסקאָער בארג, האָט דאָרט אייניגע שטונדען געשריעבען, ווי זיך שטיגער איז געווען. דאָר נאָך האָט ער אָנגעהויבען אראָפּ צו נעהן אויף דאָר סטעטשקע מיט די איינגעהאקטע

מרעפּליך אין דעם משונה הויבען בארג. פּלוצלינג הארט ער הינטער זיך אַ שאסס, ער קוקט זיך אום— ער ואהט: צוויישען די קוסטען ניט ווייט פון אים קוקט ארוים אקאפ מיט א פוילישע קאנפעדעראטקע, אוג אין דער מינוט האָט אפּליה געמאהנ א רויך מיט אַ קלייען פייערל פון זיך פּיסטאָלייעט, עס האָט זיך ויעדער געהארט אַ שאסס, אוג אַ קוילקן איז פּערבײַ־געפּלויגען בײַ זיין אויער מיט אַ זשוזשערי ווי פון מאיאוע זשוקעס! פּאר שטעהט זיך אַז דאס איז נאָך נעווענען אַ יאָר הפּלטה פון מאסקוש. ער האָט געווים געמיינט אַז דער יודישער יונגערמאנטשיק מיט דער פּערטראָבטער מיענע טרייבט זיך דאָ אום ווייַטער ליים צו שפּאניערן. עס איז לייכט צו פּערשטיהן אין וועלכען שרעקקן ער איז דאס מאהל צוריק־געגאנגען בײַ ער איז ארוים פון דער סכנה.

אין א קורצע צייט דאָרויף האָט ער בעקומען א לעהרער־שטעלע אין א בירישע הויז אין יורבאָרג [12 מייל ווייט פון קאָוונאָ]. דאָרט האָט ער געפונען א שאָנע ביבליאָטהעק. דאָרט ערשט האָט ער פערפאלקאמט אין קענטניס, אוג זיין נאָמען האָט זיך שוין געלאָזט האָרען ווייט. פון דאָרט איז ער ערנאָך נעוואָרן לעהרער אין ראָסיין, דאָרט הט ער נעמיל־דעט ארים זיך א קרוישאק פון משכילים, וואס האָבען פון איהם נענאסטען זיינע קענטניס אוג וויסענשאפטן, אוג אז ער איז פון דאָרט געקומען ויעדער נאָך קאָוונא, האָט זיך שוין נעפונען א נאנצע פּארטהיי פון נעבילדעטע קינדער וואס האָבען איהם כמעט פּארנאטערט. דער אהבת ציון איז שוין דאמאלס נעוועזען נעזונדיגט, נור—וי נעזאָגט— ער האָט נאָך ניט נעהאט דען מוטה איהם צו דרוקקען, ער האָט נאָך אימער אין איהם נעפּילט אוג פּעבע־סערט. צו־נעפּעבען איינטערעסאנטע סצענען אוג אימער נעלויטערט די שפּראָך ביז ער איז ארוים וי נאלד.

ער איז אבער ניט נור נעווענען דער בעסטער העבּרייאישער שרייבער, ער איז אויך נעווענען א נעלטען גוטער לעהרער, וואס האָט אין פרייוואט־שטונדען אונטערריכטעט אין לשון הקודש, רוסיש, דייטש, פראנצייזיש אוג לימין, אוג דערצו אויך אין אללע קלאס־סישע קענטניסע אוג וויסענשאפטען. אלס אויסנעצייכענטער מחבר אוג לעהרער האָט ער אונז אויבערנעלאָזען זיינע נעזאַמעלטע שריפטען אוג העבּרייאישע לערנען.

דִּי עֶרְשטֶע רֶעגֶל זִיץ:

עֶס אִיז צַייט מֶען זָאלל אִים גֶעוֶואהנְלִיכֶען הֶעבְּרַאִישֶׁען סְמִיל בֶּענוּמְצָען וָואוֹרְטֶער פוּן לָשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, כְּדֵי דִי שְׁפְּרַאכֶע רֶערְמִיט צוּ בֶּעריכֶערְן וְנִיט וִוי אַנְדֶערֶע הֶעבְּרַאִישֶׁע שְׁטִימְפֶּער, וָואם בְּלַייבֶּען אִין חֶלָשׁוֹת. וִוי זַיי רֶערֶען אַ מִשְׁנָה—וָואוֹרְט אִין אַ לָשׁוֹן־קוֹדֶשׁ דִּינֶען מַאמְרוֹ"ל נִיט מִיט מְלִיצָה פוּן תְּהִילִּים אוּן יְשַׁעְיָה, קֶען מֶען אַלֶּעס אוֹיסְשְׁרַייבֶּען אִין גֶעוֶואהנְלִיכֶען לֶעבֶּען—וָאנְט עֶר אִין זְדֶער הַקְדָּמָה צוּם שְׁטֵיקְעל "חוֹזֵי חֲיוֹינוֹת" וָואם הָט זִיךְ אֲבֶּגעֶרְרוּקְט נָאךְ דֶּעם לֶעְמְצָמֶען מְהַיֵּיל "עִיט צָבוּעַ"—נוּר מִיט דִי וָואוֹרְטֶער אוּן רֶעדֶענְס־אַרְטֶען פוּן אוּנְזֶערֶע חֲכָמֵי הַתַּלְמוּד קֶען מֶען אוּנְזֶער לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ בֶּעריכֶערְן"—•

דִּי צְוַוייטֶע רֶעגֶל:

מִיר זָאלֶען אוּנְזֶערֶע קִינְדֶער לֶערְנֶען תנ"ך נוּר מִיט אַ רַייגֶע אִיבֶּערְזֶעצְונְג אוֹיף יִידִּישׁ—דַּייטְש, אוֹיף דֶּער מַאמֶעס לָשׁוֹן, "לֶערְנְט מִיט אַיינֶערֶע קִינְדֶער דַּייטְש, פְּרַאנְצוֹזִישׁ, עֶנְגְלִישׁ, הַכְּלָל וָועלְכֶע שְׁפְּרַאכֶע אִיהר וִויכְט—וָאנְט עֶר אִין דֶּער הַקְדָּמָה פוּן זַיין סֵפֶר "חִנּוּךְ לְנַעַר", נוּר אוֹיב אִיהר וִויכְט אַיינֶערֶע קִינְדֶער וָאלֶען קֶענֶען לָשׁוֹן־קוֹדֶשׁ, צְוַוייפֶלְט זַיי נִיט עֶס צוּ לֶערְנֶען אִין אִיבֶּערְזֶעצְונְג פוּן דִי שְׁפְּרַאכֶען וָואם זֶענֶען זַיי נָאךְ פְּרֶעמְד. לְאוֹמְ זַיי גְלַייכֶער עֶרְקְלֶאהְרְן דֶּעם תנ"ך אִין אַיינֶער פְּרַאכְט יִידִּישׁ, וָואם אִיהם וֶועלֶן זַיי גֶעווִיס פֶּערְשְׁטֶהען, זַיי וֶועלֶן נָאר אַיין אַנְדֶערֶע פְּעוּלָה הָאבֶּען, זֶעהְט אוֹיף אַלֶּע אוּנְזֶערֶע לָשׁוֹן־קוֹדֶשׁ שְׁרַייבֶּער, אוּנְזֶערֶע גְרוֹיסֶע מְלִיצִים אוּן פְּאֶעטֶען—זַיי הָאבֶּען דָּאם לָשׁוֹן־קוֹדֶשׁ גֶעלֶערְנְט פָּשׁוּט, אִין דֶּער אַיינְפַּאכֶען פָּאלְקְס־שְׁפְּרַאכֶע, דַּארִיבֶּער אִיז עֶס זַיי מַאכְן אַרַיין אִין קָאפּ, אוּן זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעקוֹמֶען אַזֶעלְכֶע שְׁאֵנֶע שְׁרַייבֶּער, נָאךְ זָאנְט עֶר אִין זֶענֶער הַקְדָּמָה—

לִיבֶּע לֶעזֶער אוּנְד פְּרַיינְד! אִיךְ הָאב אוֹיךְ גֶעלֶערְנְט דָּעם תנ"ך נוּר מִיט פְּרַאכְט יוּדִישֶׁער אִיבֶּערְזֶעצְונְג, פוּן דֶּעסְטְוֶועגֶן הָאב אִיךְ בֶּ"ה פְּאסְפִּייעט פִּיעלֶע אַנְדֶערֶע שְׁפְּרַאכֶען אַלֶּליין צוּ עֶרְלֶערְנֶען אוּן אוֹיךְ אַנְדֶערֶע אוֹים־צוּ־לֶערְנֶען, אִיךְ אַלֶּליין הָאב קַיין הָאהל תנ"ך מִיט דַּייטְשֶׁער אִיבֶּערְזֶעצְונְג נִיט גֶעלֶערְנְט—כ'ן דֶּעסְטְוֶועגֶן הָאב אִיךְ נָעשְׁרִיבֶּען מַיין "אַהֲבַת צִיּוֹן" אוּן אַלֶּע אִיבֶּערִיגֶע וָועכֶּקֶע—נָאר נִיט צוּ פֶּערְוִינְדֶּענ"•

דֶּערוַייל אִיז בֵּיי אִיהם גֶעשְׁטַארְבֶּען זַיין עֶרְשְׁטֶע פְּרוּי, אוּן עֶר אִיז גֶעבְלִיבֶּען אַיין אַלְמָן מִיט 2 קִינְדֶערלֶיךְ, אַ זְאהְן וָואם אִיז יָעצְט אַ גְעאַכְטְעטֶער דָּאקְטאר אִין קָאוּנָא אוּן אַ טָאכְטֶערל נָאר אַ קְלֵיינֶע, פָּאלְגֶענְדִיג דֶּעם ראטֶה פוּן נוּטֶע בְּרַיינְד הָאט עֶר אַיינְגֶערַייכְט אַ בִּישְׁרִיפְט וּפְּרָאשֶׁעְנִיעז צוּם פָּאסְטְשִׁיטֶעל פוּן וִוילְנֶער אָקְרוּג אוֹיף אַ לֶעהְרֶער שְׁטֶעלֶע אִין דֶּער־קָאוּנָע שׁוֹלֶע וָואם הָאט זִיךְ דַּאמָאלְס גֶעאָפְּנְעט אִין קָאוּנָא, דַּאמָאלְס הָאט דִי לֶעהְרֶער־פַּאבְּרִיק (דַּאבְּיֶנֶער־שׁוֹלֶע) אִין וִוילְנָא נָאךְ נִיט אוֹיסְפֶּעֶנְעט צוּ פֶּערְפֶּערְטִיגֶען קָאוּנָע לֶעהְרֶער פִּיר אַלֶּע עֶנְטְשְׁטַאנְדֶענֶע שׁוֹלֶען, דִי שְׁטֶעלֶען פְּלֶעגֶען דַּאהְער זִין פֶּארְטֶרֶעטֶען דוּרְךְ אוֹיטְא־דִי־דַּאקְטֶען עֶנְבְּלִיכְטֶע־גֶעבִילְדֶעטֶע וָואם הָאבֶּען זִיךְ רוּרְךְ פְּרִיוַואט־לֶערְנֶען גֶעמַאכְט פָּאהִיג צוּ לֶעהְרֶערִי"ן, נָאר בִּיז דִי פַּאפִּירֶען זֶענֶען דוּרְכְגֶענַאנְגֶען הָאט עֶר בַּאקוֹמֶען אַ גוּטֶע לֶעהְרֶער־שְׁטֶעלֶע בֵּיי דֶּעם בָּעוואוֹסְטֶען גְבִיר יְהוּדָל אַפַּאטָאוו אִין וִוילְנָא. עֶר אִיז צוּ אִיהם אַרַיינֶער־גֶעפָּאהְרֶען מִיט זֶיין יוּנְגֶעל דֶּאם מָאדְעל הָאט מֶענֶען דִי שְׁוִוינֶער מוּטֶער

צו ערציהען בײַ זיך , אוג איז דאָרט געשטאַרבען] און האָט געלאָרנט מיטען גבירם בן־יחיד
בין ער איז אוטוערדיעט נעווארען פון מיניסטער פאר אלהרער אין דער קאזאנע שולע
אין קאוונא . דער גבור איז אבער געווען א דעמפאטישער מענש [מיראנען] אוג האָט ניט
געוואלט מיט גוטען אפלאָזען זיין גוטען הויפערער , בין ער איז פון איהם ארוים מיט א
סקאנדאל ווײַ עם איז בשריבען אין ספר׳ל „חיי אברהם מאפו״—די זאך איז ריכטיג . איך
האָב עם אללײן פון איהם געהערט] און ער איז אנגעקומען אין קאוונא אויף דער שטעלע ,
אויף וועלכע ער איז פאר בלויבען כל ימי חייו . ער האָט דאנן געהיראטהעט צום צוויטען
מאל , אוג בעקומען א שאָנע אוג זעהר גוטע פרוי וואס איז געווען פאסענד פאר איהם .

דיעזע פרוי האָט זיך פריעדליך נעשיידען מיט א מאנן, נאכדעם ווי זי האָט מיט איהם
אבגעלעבט 18 יאהר אוג קיין קינדער נעהאט . מען האָט צוואר נערעכנעט אז די מנעה איז
פון איהר , נאר עס האָט זיך ערווייזען פארקעהרט . איהר ערשטער מאנן האָט נאכהער
געהיראטהעט א בתולה אוג פארט נעבליבען אהן קינדער , זי אבער האָט נעבארען איהרעם
צווייטען מאנן א שאן נעראמהענע טאכטערל , אוג מען קען זיך פארשטעלין ווי נרוים די
שמחה פון דער אלטער־יונגער מוטטער איז נעווען . דאס קינד איז מאקי בײַ זיי נעווען
די אויג אין קאפ .

דאמאלס האָט ער נעדרוקט דעם אהבת ציון , דער נאמען אברהם מאפו איז
נעווארען באריהמט אויף דער וועלט , כבוד האָט ער נעהאט פיעל , הייזליכעט גליק האָט איהם
אויך ניט נעפעהלט ; נעלויבט פון יין גוטע פרוי , בעליעבט פון אללע זיינע פריינדע אוג
בעקאננטע, האָט ער פערבראכט א נאנץ גוט לעבען . אין יונגערער ברודער פון איהם ,
ד׳ מתתיהו מאפו , אויך איין האכמס נעבילדעטער מאנן, האָט בעקומען א גוטע שטעלע
בײַ ה׳ נינצבורג אוג פלענט דעם נעליעבטען אלטערן ברודער שטיצען מיט נעלד , אז
ער האָט נישט בעדארפט זיך נאנץ אבנעבען מיט פריוואט־לעקציאנען אוג עם איז איהם
נעבליבען צייט צו שרייבען וועלקע , ער האָט נעדרוקט דען ערשטען טהייל עיט צבוע״
[תרי״ח— 1858] „שלל צבעים״ותרכ״א—1861] אין וועלכען ער האָט מיטטהערהאפט פארנעשטעלט
דען שרעקליכען קאמפף [מלחמה] וואס איז אין יענער צייט נעווען צווישען די פאנאטיקער
מיט די משכילים , אוג די העמצעם אוג אינטרינעם וועלכע די צבוע־יאקעם האבען צווישען
דעם יונגען מיטען אלטען דור נעמאכט , אום דאס פייער נאך מעהר פארנאנדער צו שארפען .
דארט האָט ער ארויסנעוויזען וויי ווייט פערהאבטעט אוג מבוזה עס זענין איהם נעווען די
פוכטע משכילים, די קלאסע מופקרים ודי קינפטינע אסימיליאטארען] וואס האבען דען
נאמען פון השכלה פארקילעקט דורך זייער שלעכטע אויפפיהרונג . די צבוע־יאקעם האָט
ער נעהאסט פיר וואס זיי מאכען די תורה פאר א חכוחה אוג די אמונה פאר א מאקקע אויף
צו באטרוגען די וועלט ; די מופקרים אבער האָט ער פעראכטעט וויי שאנדליכע אוים־
ווירפע וואס פארפילעקטן דעם נאמען פון בילדונג , וועלכע בעגוטאצען איהר נאר ניך צו
ענטפערעמדן פון זייער נאציאן אוג זיך צו שאמען מיט דעם נאמען „יוד״ . יעדער צופאלל,
יעדע נייע פערזאן וואס איז איהם פארגעקומען , פלענט ער בענוטצין אום עס אין זיינע
ווערקע צו חאראקטעריזירען , ער האָט אבער אויך נוט נעהאט די נעוואהרזייט איבער־
צו־שרייבען וואס בײַ איהם איז ארוים פון דער ערשטער פערער , אוג זו עס איז איהם
צו־נעקומען א נייעם חאראקטער צו שילדערן, פלענט ער ארויפקלעבין נייע שטיקליך פאפיער
אין זיין וועלק אין די אלטער וא עם האָט איהם נעפאסט , דארט נעדיכטער אויפשרייבען

וואס נאטורליך איז, אוב אזוי איז באלד צו־גענומען א נייע פערזאן, אז נייע קענטעניסן וואס איז גענומען נעווארן פון דעם וויבקלינגען לעבען.

אבער וויי שארף אוב שפיטציג זיין כאטירישע פעדער איז נעווען צו שניידען אוב צו שטעבען די פאנאטיקער אוב די מופקרים צוגלייך, אזוי וויייך איז נעווען זיין צונג אוב אזוי מילד איז נעווען זיין כאראקטער אין אומנאנג מיט מענשען, ער האט נאר ניט נייקעניט הויך רעדען אוב איז ניט נעווען אין כעם, וויבאלד אוב אין די אוניגע איז נעלעגען אזא גומקקייט, אזא אויפריכטיגקייט אוב פריינדליכקייט וואס איז עלטערן צו נעפינען; אויך איהם קען מען בייאמת נאנגען אלס ער איז נעווען אזוי א נאלל. זיין פרויא איז אויך נעווען גוט אוב שמילל פון כאראקטער. זי האט פאר איהם דאס לעבען נענעבען, זי קאס איהם צוגעוואקן אוב אויפגעהיט ווי א מומטער איהר קינד, ער האט זי אויך ועהר נעליעבט. עי האבען ויך נאנאר נעהיראטהעט אוים ליעבע, פון ר׳ער פרוי האט ער נעמאט א מאכטעריל, ועהר א שיין הענוודיג גומהערצינעם קינד. א שאנע סצענע מיט דעם קינד האב איך צוקוקן [illegible] בשעת איך בין געווענען ביי איהם צו נאסט. עס איז נעווען א שאנער [illegible]־טאג; מען האט זי פון פריה ועהר שיין אויסנעפוטצט אוב זי עקנעשיקקט ערנייט אין א שולע וזי איז דאמאלס אלט געווענען אייהר 8 אדער 9). עס האט ניט לאנג נעדויערט איז זי נעקומען צוריק כמעט גאנץ נאק ען נאר עפים אין א פאאר שמאטעס איינגעוויקעלט; נאטירליך האבען מיר זיך אללע ועהר פערוואונדערט. די מוטטער האט זיך ועהר ערשראקען אוב זי נעפראגט וואס איז מיט איהר נעשעהען? דא האט האס מאדעל ערצאהלט, אז נעהענדיג אין נאס האט זי אננעטראפען איין ארעמע מאדעל, וועלכע שפאנעל־נייע יתומה, אין אייגע יאהרען מיט איהר—האט זי אויף איהר רחמנות נעקרינגען אוב איהר אונטערנעטצען איהר היטעלע מיטען פאראסאליק מיט די העגטשקעליך. הבל באשר לכל, אפילו האס קליידל וען זי האט אויף זיך נעהאט; שמייסם, מיט אזוי א נאטור אז מיט שמארק פערדראסען אויף איהר לייכטזינן, אוב נעוואגט: שמייסם, מיט אזוי א נאטור אז מיט זאל עס לאזען אזוי וואקסען ווערט זיך דאך מיט איהר אויסלאזען נאט ווייס וואס פאר זין אונגליק!— זי האט גליייך נעבראכט א רוטה אוב איז צונעשטאנען צום פאטער ער זאל זי בעשטראפען, אז זי זאלל עס האבען צו נעדענקען. ה׳ מאפו האט איינגעזעהן אז די מוטטער איז נעווארט, רערצו האט זי איהם ארייננעטרירעבען אין א אמביציע, אז ער איז נאר קין פאטער נים, א קינד זאהט איהם קיין מאהל ניט סטראפע, דאריבער טוהט זי וואס זי ווילל, ער האט זיך נעמאכט א הארץ פון שטרוינעם נזלן אוב האט נענומען דעם רוטה אין זיין האנד אוב נעוואלט אויף דעם קינד צו שלאגען, אבער איהר פאטער האט ער אויפק נעהאלטען אוב נעזאגט: „וואס איז זי נעבען?“

אז די וועלט איז אזוי שלעכט?“

נאך א נרעסערע מילדקייט האב איך פון איהם נעזעהן ביי אין אנדערע נעלענענהייט, א מין נעדולד וואס איז נאר אונגלויבליך א מענש אלל אזוי קענען זיין. די מעשה איז אזוי:
ענענען:
קיד זענען צוואהל אבענדס נעקומען פון א וויסען שפאציערנאנג, קומענדיג צו איהם

אַהֲיִם הָאב אִיךְ מִיךְ גְלַיִיךְ שְׁלָאפֶן גֶעלַיִיגְט אוֹיךְ דִי וְאפהָא נֶעבֶּען וֶועלְבֶר עֶם אִיז נֶעשְׁטַאנֶען
זַיין שְׁרַייבּ־טִישׁ וָדאם אִיז נֶעוֶועזֶן מַיין בֶּעט אִין דֶער צַייט וָואם אִיךְ הָאב בַּיי אִיהם קָווער־
טִירְט) . אִיךְ בִּין דַאמַאלְס גֶעוֶועזֶן וֶעהר מִידֶע . עֶר אֲבֶּער אִיז נָראדָע גֶעוֶועזֶן וֶעהר מוּנ־
טֶער אוּנ הָאט נָאךְ נָאר אִין זִינֶן נִיט גֶעהַאט צוּ־בֶּעט צוּ גֶעהן . עֶר הָאט זִיךְ אַנְדֶּרגֶעוַועטְצְט
בֶּעבֶּען מִיר אוֹיךְ דֶער וָאפהָא אוּנ מִיר עֶרצָאהלְט זַיין נאָנְצֶע בִּיאָגְרַאפִיֶע . אִיךְ הָאב זִי דְרִיס־
מָעלְדִיג צוּ־גֶעהָארְט אוּנ אוֹיךְ אַ צֶעהנְטֶען וָוארְט צוּ־גֶעמְרוֹקְעט . וַויל אִיךְ הָאב זִיךְ בֶּעשָׁאמְט
אֵיהם צוּ גֶעבֶּען אַז מִיךְ שְׁלָאפֶּערְט אַזוֹי שְׁוַאךְ . עֶנְדְלִיךְ בִּין אִיךְ אֵיינגֶעשְׁלָאפֶן . אִין אַ פָּאאר
שָׁעה זָאגֶן אַז מִיךְ שְׁלָאפֶּערְט אַזוֹי שְׁטַארְק . עֶנְדְלִיךְ בִּין אִיךְ אֵיינגֶעשְׁלָאפֶן . אִין אַ פָּאאר
שָׁעה אַרוּם הָאב אִיךְ זִיךְ אוֹיף אַ וַויילֶע עֶרוַואכְט . אִיךְ זָעה : עֶר וִיצְט נָאךְ בֶּעבֶּען מִיר אוּנ
אֵיז פֶּערטִיעפְט אִין שְׁרַייבֶּען . אִיךְ פְרֶעג אִיהם וָוארוּם עֶר וִיצְט נָאךְ אַזוֹי שְׁפָּאט . עֶנטפֶּערְט
עֶר , עֶר אִיז דִי נַאכְט אוֹיפגֶעלֶעגְט צוּ עֶנְדִינֶן זִין רָאמַאן „אַשְׁמַת שׁוֹמְרוֹן" . נאמִירְלִיךְ הָאב
אִיךְ אִיהם נִישְׁט גֶעשְׁמָארְט . אִיךְ הָאב מִיר אַזוֹי וַויטֶער גֶעשְׁלָאפֶן אוּנ עֶר הָאט אַזוֹי וַויטֶער
גֶעשְׁרִיבֶּען . וִוי לַאנְגֶע דָאם הָאט גֶעדוֹיאֶרְט וַויִים אִיךְ נִיט , נור אַז אִיךְ בִּין אוֹיפגֶעשְׁטַאנֶען
אִין דֶער פְרִיה , הָאב אִיךְ גֶעפוּנֶען אוֹיף דֶעם שְׁרַייבּ־טִישׁ אַ בּוּיגֶען פַּאפִּיֶער דִיכְט פֶּערְשְׁרִיע־
בֶּען אוֹיף דְרֵיי הַאלְבֶּע־בּוּיגְענְדִיגֶע וַויטֶען מִיט אַ קְלֵיין שְׁטֵיקְעל נָאךְ אוֹיף דֶער פִּיערטֶען זַי־
טֶע , דֵיין , שֶׁאן , אָהנ־אַ אוֹיסשְׁטַרִיךְ , אָהנ־אַ שׁוּם פֶּעֶרעמאָרְקֶע— דָאם אִיז גֶעוֶועזֶן דִי קְאֶעצֶע
פוּן קָרבַּן־פֶּסַח אִין יְרוּשָׁלַיִם . וֶועלְכֶע אִיז אֵם עֶנְדֶּע פוּן צְוַוייטֶען מְהֵיל „אַשְׁמַת שׁוֹמְרוֹן" .
פוּן „הַשֵּׁמֶשׁ זָרְחָה בְּצֵל מַעֲלוֹת אָחָז בֵּין הַעֲרְבַּיִם" [וַויטֶע 221] בִּיז נָאךְ דִי רֶעדֶען פוּן מִיכָה
הַנָּבִיא אוּנ יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא מִיט חִזְקִיָה הַמֶּלֶךְ , וִוי דָאם פָּאלְק עֶנטפֶּערְט אִין אַיין קוֹל : „מָנַנּוּ
רָאשׁ אֱלֹהִים וַהֲבֶט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ" [וַויטֶע 231] . אִיךְ לֶעז , אִיךְ שְׁלִינג דִי וָואכֶטֶער , אִיךְ לֶעק דִי
פֶּינגֶער , אִיךְ קְוֶועל נָאר אֶן פוּן דִי נָאטמֶלִיכֶע בִּילְדֶער וָואם וֶענֶן דָא , אִין דֶער דָאזִיגֶער
נַאכְט , פַּאר מַיינֶע אוֹיגֶן , בֵּיי דֶעם גְרוֹיסֶן מַיסְטֶער נֶעשׁאפֶּען גֶעוָואכֶן ! דֶער וַויל אִיז
עֶר אוֹיךְ אוֹיפגֶעשְׁטַאנֶען אוּנ מִיר וֶענֶן אַרַיין אִין עֶסְסִיְמֶער טְרִינְקֶען מְהֶעע . מִיר הָאבֶּען
זַיךְ פֶּערשְׁמוֹעֶסְט וִוי גֶעוָואהְנְלִיךְ בִּיז עֶנְדְלִיךְ אִיז אוֹיסגֶעקוֹמֶען צוּ רֵייד וֶענֶן דֶעם אַשְׁמַת
שׁוֹמְרוֹן . אִיךְ הָאב מִיךְ נִיט גֶעקֶענְט עֶנטהַאלְטֶען אֵיהם צוּ דַאנְקֶען פִּיר דִי בִּיכֶּלְדֶער־כַייכֶע
דָאר שְׁטֶעללוּנְג פוּן דֶעם נַאצְיָאנַאל־פַיֶערטָאג אִין יְרוּשָׁלַיִם . דֶערבַּיי שְׁטֶעה אִיךְ אוֹיף אוּנ
גֶעה אִין קַאבִּינֶעט צוּ בְּרֵיינֶען דָאם גֶעשְׁרִיעבֶּענֶע וָואם אִיז דָארְט לִיענֶען נֶעבְּלִיבֶּען , אִיךְ
קוּק אוֹיף דֶעם שְׁרַייבּ־טִישׁ , אִיךְ זוּךְ אוּנטֶער אֵיהם— דָאם פַּאפִּיֶער אִיז נִיט דָא ! אִיךְ גֶעה אַרַיין
צוּרִיק אוּנ פְרֶעג אֵיהם , אֶפֶּשֶׁר הָאט עֶר עֶם גֶענוּמֶען ? נֵיין , עֶר הָאט עֶם נָאךְ אֲפִילוּ נִיט אֲנ־
גֶעקוּקְט . דֶערוַויל אִיז זַיין פְרוִיא אַרַיין אִין צִימְמֶער „אִיז מַארְטָהַא נָאךְ צוּ הוּיזֶע?" —פְרֶעגְט
עֶר בֵּיי אִיהר . „נֵיין , זִי אִיז אַוֶועק אִין נָאס"— עֶנטפֶּערְט דִי פְרוִי . „דוּ מוּסְט דִיךְ , מַיינֶע
לִיעבֶּע , בֶּעמִיהֶען אוּנ זִי אַיינַהאלְטֶן— זִי הָאט שׁוֹין וַויטֶער עֶטְוָואם בֵּיי מִיר וֶועקֶענֶשְׁנאפְּט" .
דָאנְן עֶרשְׁט הָאט מִיר ה' מַאפּוּ עֶרצָאהלְט פוּן מַארְטָהַען־נַייעֶר יוֹדִישֶׁעם דַיינְסְטְמַאדְכֶען־
וָואם פַּאר אַ פְלָאגֶע־נַייסְט זִי אִיז פִּיר אִיהם . זִי אִיז גֶעוֶועזֶן אַ הַאלְבֶּע דַייטְשֶׁקֶע זִי אִיז
אוּ זַיי אָנגֶעקוֹמֶען פוּן פְרַייסִישֶׁען גְרֶענִיץ . מָרַיי אוּנ בְּרַאוּ אוּנ טִיכְטִיג צוּ דֶער אַרְבַּייט , אַלֶעם
אַיִם הוּיזֶע הָאט גֶעשְׁפִּיעגֶעלְט פוּן אִידֶע הָאנְד . נָאר אִין פֶּעהלֶער הָאט זִי גֶעהְמֶען וָוא זִי הָאט
אוּנמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועזֶן זִי אִבְּצוּגֶעוָואהְנֶען דַאפָּען : זִי פְלֶעגְט נָאמְלִיךְ צוּ גֶעהְמֶען אָדֶער אוֹיסלֶעגֶען
נָאר גֶעפוּנֶען אַ פַּארְשְׁרִיבֶּען פַּאפִּיר , אוּנ אוֹיסקְעהְרֶען מִיט דֶעם מִיסְט אָדֶער אוֹיסלֶעגֶען
אִין קָאשִׁיק וָוען זִי אִיז אַרוֹיס אִין קָאפּ אַרַיין זִי זָאל זִיךְ נִיט אֲנְרִיהֶרֶען אוּנ „קִין פַּאר־
מִיט גוּטֶען אוּנ מִיט בֶּייזֶען גֶעהַאקט אִין קָאפּ אַרַיין זִי זָאל זִיךְ נִיט אֲנְרִיהֶרֶען אוּנ „קִין פַּאר־

שרײַבעניע פֿאַפֿיער, האָט אלץ נישט געהאָלפֿען; איהר מוח האָט נישט געקענט בעגרײַפֿען וואָס זענען עס פֿאר א מין מענשען, אז פֿארשרײַבענע פֿאַפֿיער, „אבגענוטצטעס" וווי זי האָט עס גערופֿען זאָל מען זאלעווען? זי האָט זיך טאקי נישט געהאַרט, אוג קוים האָט זי גענוג אין קאַבינעט פֿארשרײַבענעם פֿאַפֿיער, האָט זי עס גלײַך אויפֿגערוימט, ארוים געקהרט אדער אין איהר קאָש אויסגעלגט, אויפֿען ארט האָט זי עס בשום ענין ואופן נישט געלאזען ליגען.—אינדעם איז דען מאדאמע געקומען צוריק מיט מארטהען, מיט דעם גלון; אין קאָש איז געלעגען פלײש, אוג אונטער דעם פלײש זענען טאקי געלעגען דיַ בײדע נביאים, מיכה מיט ישעיהו צוזאמען מיט"ן מלך חזקיהו, דורכאוים אין בלוט בעפלעקט אוג פֿארשמיערט, אז עס איז מיר געווען שמערצליך אוג קאמיש צוגלייך. דײַעלבע מיענע איז אויך נעווען צו לעזען אויף מאפוס נעויבט, ער האָט נעקוקט אויף איהר וויַ אויף א נעלן, וואס איז אננעשטאנען אויף זיין לעבען, אוג דער ננוך האָט זיך בײַ איהר צום טויזנדען מאל נעבעטען, ער וועט איהר געבען נעלין־פֿאפֿיער, פֿאסט־פאפֿיער, הכלל־דאס פֿיינסטע פאפֿיער פון דער וועלט, נאר זיינע פֿארשרײַבענע זאל זי נית טשעפֿען. איך האָב אויך זיך ארײַנגעמישט אוג זיך נענומען איהר ערקלארען, אז די פֿארשרײַבענע פֿאפֿיער פון איהר העררן טאר זי נית אנרירהרען, זי בעגעהט דער מיט א שרעקליכעם אונרעכט „נית נאר נענגען איהרע הערשאפֿטען, נאר נענגען דער נאנצען וועלט". זי האָט אבער אויף מיר אננעשטעלט א פֿאאר אויגען, אין וועלכע עס איז נעווען צו לעזען: עפּים נ א ך א משונענער האָט זיך אפֿגעוווכט אויף מיינע צרות. וואס וויל דער האבען פון מיר? זי איך האָב זיך שטארק צו־לאכט, אוג דער בײַ איז עס געבליבען, — נית אין טהייערער קאפֿיטעל פון מאפוס פֿערפאסונגען נענין אויס־נעשריבען נעווארען מיט דעם מיסט פון הוז אדער אונענאנדערט ערנין צו־קאַך אדער צו פֿישער—אוג עס האָט זיך שוין מער נית אפֿגעוווכט!

אינדעם זענין איממער נייע ווערקע פון איהם ערשיענען, אין קירצערע אדער לאנגערע פֿערנאדען (צייט אבשניטען) זענין ארוים די איבריגע מחיילע „עיט צבוע", בייד מהיילע „אשמת שמרון", אויך פֿעדאגאניש שריפטען, מעטהאדעם וואס ער האט זיי אלליין ערפינדען אלס לעהרער אוג בענוצט, דער „חנוך לנער", פיר אנפֿאנגער אים העברעאישען. אוג דער „הויפֿראנצאוש" (פיר אנפֿאנגער אים פראנצאויסען). ווענן עס האָט צו־נעפֿעהלט נעלד, האָט דער ברודער ה' מהתיהו מאפו נעשטיפטעט, — דאָך האָט זיין רוהיגעם נלילקליכעם לעבען נית לאנגע נעדויערט. זייט דאס קינד איז נעבאָרן נעווארן האָט אננע־פאנגען די פרוי צו קראנקלען, אוג מיט דער צייט האָט זיך איהר קראנקהייט איממער מעהר נעשטארקט אוג זי איממער מעהר אבנעשוואכט. דאס איז נעווענען א פאלנע פון די פיעל רפואות מיט וועלכע די דאקטורים האבען זי נעקאַרמעט פאר איהר ערשטען מאנ, וען מען האָט מעניט נעמיינט אז די מנוה וואס זי האָט קיין קינדער נית איז פון איהר, נית זינדיג איז שוין דער מענש וואס זיין פערדינסט איז א אויסגערעכענטער, או עס שיקט זיך איהם צו איין עסקל מיט דאקטורים אוג אפאטהעקען! אונער האכנגעהרטעם פובליקום האָט זיך בע־נאנגען נענען איהם וא דאנקבאר ווי נענען אלע אונערע נרויסע טענשען. א נ א נ צ ער ד ו ר האָט זיך פון איהם נעבילדעט; 22 דאקטאָרען אוג פיעלע יורימטען אין פערשיד־ענע מונדירטז אוג טשינען האבען איהם נעהאט. ווייער ערשטעם ווייסטען אוג שטודיום צו פֿערי

דאנקען , נור קוים האָבען זיי זייער קארעקע געמאכט , האָבען זיי זייער גוטען לעהרער אזוי גלייך אין זינן נעהמאט וי זייער נאנצע אומה ... פיעלע פון זינע תלמידים זענען געוועזענן גבירים , קצינים , באנקיערן , נור דיענענדיג דעם נילדענעם ענגל האָבען זיי פערנעסטען די גוטע לעהרע מיט דעם לעהרער צו זאמטען , אללע יונגע העברַאישע לעזער אוג שרייבער האָבען דען נאמטן „מאפו" פערנאטערט, דורך זיינע ווערקע האָט ער אין זיי אנגעצונדען א הייליג פייער , איינגעפלאנצט א טרייע ליעבע צו לשון־קודש— אונזערע אלטע מיטטערשפראכע, אוג צו ארץ ישראל— אונזער אלטעס פאטערלאנד ! מען קען מיט בעשטימהייט זאגען , אז די אללע היינטיגע העברַעער וואם זענען פערברענגט פאר זייער נאציאנאליטעט אוג פאר דאם הייליגע לאנד פון אונזערע עלטערן , מיט איינעם ווארטע : אללע אונזערע היינטיגע אמת־דיגע פאטריאטען האבען זייערע גפיהלע נשאפט נאך אין הער יונגער פון „א ה ב ת צ י ו ן" פון „אשמת שומרון", פון די שאנע האכט אינטערסאנטע בעשרייבונגען דעם הייליגען לאנדעם „ועזריאלים ברויעפע אין „עיט צבוע". מיט־גענפיהל, ליעבע , פערנאטערונג האט מאפו געהאט פון אללע זיטען , נור־קיין נעלד . ארום צו פאהרען מיט זיינע ווערקע אויף דער ווועלט , שנארן וי אנדערע יודישע מחברים— איז איהם ניט אנגעשטאנען, אוג אז ער האט צוגעשיקט זיינע סְפָרים צו ווועלבע בעקאנטע אוג פרייונדע , האט ער אויך ניט פון אללע צוריק־בעקומען זיין נעלד . פערדיענט האט ער אין דעם נעשאפט ג ע ו ו ל ט ניט , ער האט נור צו־נעלייגט זיין מיהע , זיין נעזונד , זיין רוהע בײ־טאג , זיין שלאף בײ־דער נאכט , ער איז נעווארן צו־פיעל אבהיינג פון זיין ברודערס הילפע— אוג דאם האט איהם ועהר נעקרענקט . דער ברודער , אלס פראקטישער מענש , האט פון איהם נעפארדערט ער זאל אויפהערן צו שרייבען, אוג ליעבער פערשאנען זיין נעזונד , זיין לעבען, אבער איז דענן מאנלוך א ביען זאלל זיך איינהאלטען, ניט נעבען איהר האנוג , ווענן די נאטור האט זי איינמאהל דערצו בעשאפען זי זאלל נור אומפליהען צווישען בלומטען אוג נאמעלן איהר זיסען האנוג פאר לייטען ?—

אויסער די מאטריעלע ליידען וואם ער האט לעמצטערע ציט נעהאט, איז איהם צו־נעקומען א מאראלישעס ליידען, אזא לייד ! — וואם האט איהם נעקרענקט אין לעבען ארץ , ער האט נעשריעבען א ווערק „חזוני חזיונות" אין 10 טהייל, דער פלאן איז נעווועזען א נראמאטישע : בעשרייבען די עמאכע פון „נזירת ה׳׳ח" , פון די הרינה וואם איז נעווען אויף אונזערע יודען אין חמעלניצקים צייטען , אין ווועלבער צייט עם האט זיך באווויזען אין מזרח־לאנד דער „שבתי צבי" , דער פאלשער משיח , וואם האט פיעלע פון אונזערע יודען פארפיהרט אוג נעבראכט אין נאך גרעסערע אונגלוקען . אויסער די שרעקליכע סצענעס וואם זענין דאמאלס פארנעפאלען , האט ער נעווואלט בעווייזען נעשיכטליך ווי עם האט דער נאך , אלס פאלגע פון זענער עפאכע , דער חסידיזמוס בײ אונז ענטווילקעלט אוג פערבריטערט בײ אויך היינטיגען טאג . דער פון זענין נעווואהר נעווארן מענשען וואם זיי האט עם זעהר נוצג נעווען ... אוג דורך פערמיטלונג פון א נעוויסען העררן ו...ג וואם איז דאמאלס נעווועזען א גאנצער קאבלאפעל אין פעטערסבורג , איז אויסגעווירקט נעווארן א פערבאט (איסור) דאם ווערק צו דרוקען . ה׳ מאפו איז אבער נעווועזען זעהר בעליעבט בײם דאמאליגען מיניסטער דער אויפקלארונג , ה׳ נאראוו , ער האט פערשטאנדען היעברַאיש אוג האט ה׳ מאפו זעהר נעשאטצט פיר זיינע ווערקע . האט ער אים צו־נעשיקט

דאָס מאנוסקריפט, ער זאל זיך אלליין איבערצייגען אויב דאס ווערק פערדינט מען זאל עס פערבינדען. די אינמערונג פון יענעם צד אבער האט אזוי גענוירקט אז דאס מאנוסקריפט אלליין איז אויך צו גרונדע גענאנגען. ער האט עס שוין מעהר נים צוריק געוואלט. אין די בריף צו זיינע גוטע פריינד האט ער זיך נים דאמאלס נים אויפגעהאלטן אויף די גרויסע אבידה צו טרויערן, ער איז געוואלן לייענד. די פרוי איז נאס א מאהל נעוואלן קראנקער: נור צוויי פאלע האט ער נאך געהאט צו יענער צייט נאס זיי האבען אירן עמוואס אויפגעמונטערט אונ זיין גיסט אויפגעהויבען. זיין נאהן האט געענדיגט דאס דאקטאר־שטודיום אונ האט גליך בעקומען א שטעלע צו זיין קריין ארצט ואויעזדני ווראמש) אין מעלוש קאונגער גובערניו. אירם אלליין האט דער ברודער אויף אייניגע צייט אייניגעלאהן נאך פעטערסבורג, ער זאל זיך עמוואס ערהאלטן, ער האט זיך וירקליך דארט ערהאלט. פון דעם אייגדרוק נאס די וועלט־בערימטע שמאדט האט אויף אירם גמאכט האט ער זיך נישט געקענט נאטט אפשרייבען אין די בריעפע צו זיינע פרייגד, די גענאנגע אים אפערן־הויז האבען אירם ערינערט זיינע יונגע יאהרען, ווען ער האט אזוי געליעבט צו הערין גענאנג אונ אלליין מים זיין שאנער סימפאטהישער שטימע נאכצוזינגען. פון מאיר בעערס אפערע „פראפהעט" איז ער גענוען וי אויפן זיבעטען היממעל, איין מאטיוו איז גענוען זיין ליעבלינגס־גענאנג, ווען ער האט נאר עפים פארטראכט, זינע ערהאלונג איז אבער גענוען נאר אויף א צו קורצע צייט, די צרות אונ יסורים האבען זיך גובר גענוענען אויף דעם גוטען ליעבהערצינגען ה' מאפו. זינע געליעבטע פרוי איז אירם ענדליך געשטארבען, ער איז געבליבען עלענד אונ פערלאסען, אהן א פריינדין, אהן א ווירטהין, אונ אהן א מוטטער פיר זין קלייגע יתומה. צו זייער אללגעמיינען קראנקליכקייט האט זיך אירם צו־גערוקט א נייער מין יסורים, א ועלטשענע קראנקחייט ואס טרעפט נאר די מענשען ואס שמארקער ועהקטיג אונ קארטש אין די מוקעלן פון די שרייבע־פינגער האלטשענדיג די פעדער אין האנד. דער צו איז נאר איין מיטטעל פארהאנדען: אועק ואראפן די פעדער אונ זיך אבהאלטן פון שרייבען, נאר בייי מאפון אוועק ואראפן די פעדער איז גענוען דאס ועלבע ווי אפ ואנען זיך פון אגוטען פריינד. ווי אויפהארען עסטען, טרינקען, אמהמען. לעבען. שרעקליך איז גענוען צו ועהען זיין כתב אין דער לעטצטער צייט ואס ער האט גענגען; נאך שרעקליכער איז גענוענען צו זעהן זיין כתב ווען ער האט זיך גענעזעהן פון די פינגער; נאך שרעקליכער איז גענוענען צו זעהן זיין כתב ווען ער האט זיך גענעזעהן גענומטעלט צו שרייבען מיט דער לינקער האנד ואזעלבע בריעף גענומען זיך בייי מיר אייניגע פיר איין הייליגעם אנדענקען; אבער נאך גרעסער ועגען גענוארן זייע יסורים אלס ער האט בעקומען א שטיין־קראנקהייט! זוממער 1867 (תרכ"ז) האט אירם זיין ברודער איינגעלאהן צו פאהרען צו אירם אין פארין, צו זעהן די גרויסע ווילט־אוים־שטעללונג ואס איז יענעם זאהר דארט גענוענען. נור אנשטאט דער רייזע נאך פארין איז ער גענאהרען נאך קאניגס־בערג זיך דארט צו אפערירן. דארט איז ער ואס אמאהל גענוארן קראנקער אונ קראנקער אז ער האט שוין נישט גענאכט אבפאהרין. דאך איז ער דארט נים קיידיג געוואסטען— ער האט דארט אבגעדרוקט זיין צוויי־טע העברייישע מעטהאדע „אמון פדגוג", ואס ער האט

אִיהר פְּרַאקְטִיצִירְט אִים לֶעבֶּן אַלֶם לֶעהְרֶעוּ . דָּאם אִיז גֶעוֹוענֶען זַיין לֶעטְצְטֶעם וָוערְק .
זַייֶנע לֶעטְצְטֶע לַייסְטוּנג פִּיר זַיין גֶעליעבְטֶעם פְּאָלְק. דַאנן זָענֶען דִי יָסוֹרִים גֶעוֹוארֶען אַזוי גְרוֹים
אַז עֶר הָאט שׁוין נִיט גֶעקֶענְט פּוֹן בֶּעט אַרַאפּ גֶעהן , אוּנ יוֹם כִּפּוּר תרכ"ח , אִין דֶעם רַייֶנען
גֶעלַייטֶערְטֶן יוּדִישׁען טָאג , אִיז אִיהם דִי רַייֶנע גֶעלַייטֶערְטֶע יוּדִישֶׁע נְשָׁמָה אַרוֹים ! גֶעדוֹלְדִיג
אִין זַייֶנע יְסוּרִים אִיז עֶר אַוֶעקגֶעשְׁטאַרְבֶּען גַאנְץ רוּהִיג , זִיעס אִיז אִיהם גֶעוֹוענֶען אִין זַייֶנע
לֶעטְצְטֶע מִינוּטֶען צוּ־הָאלֶען דִי גֶעוֹואנֶענע פּוֹן דֶעם בֶּעהְרִיהְמְטֶען קָאנְיגְס־בֶּעהְרֶעהְר־חַזָּן, ר' אַלְטֶער
וַיינְטְרוֹיב ז"ל , וֶועלְכֶער הָאט מִיט אִיהם גְמֶעט דִי גַאנְצֶע צַייט צוּ־גֶעבְראכְט . הָאהֶרֶנְדִיג
דֶעם יְסוֹדֶען יוּדִישׁען זָאנְגֶער , הָאט אִיהם נָאכְּ אָפּגֶעשְׁטֹרַאהְלְט זַייֶנע אוּנשׁוּלְדִיגֶע יוֹגֶענְד .
זָענען זַיין גְרָעסְטֶע פֶּערְגְנִיגֶען אִיז גֶעוֹוענֶען אַ גוּטֶען חַזָּן צוּ הָאהֶרֶן— אוּנ וִוי אַ שְׁטִילֶל אוּנ
רוּהִיג קִינד הָאט עֶר שְׁטִילְכֶען גוּטֶען מֶענְשֶׁען אַיינְגֶעוֹוויזְט צוּם אַייבִּיגֶען שְׁלָאף . זַיין
נָאמֶען אֶבֶּער בְּלַייבְט אוּנְפֶּערְגֶעסְלִיךְ , דוּרְךְ זַייֶנע טְהוֹיעֶרֶע וֶועְרְקֶע בְּלַי בְּט עֶר אוּנְשְׁטֶארְבְּלִיךְ
אוּנ אוּנְפֶּערְגֶענְגְלִיךְ לְדוֹרֵי דוֹרוֹת .

א אַנְמֶערְקוּנְג פּוּן H. H.

אִין יָאהר תרכ"ו [1860] בִּין אִיךְ צוּ פְּאלִיגֶער וַויינְט גֶעוֹוענֶען אִין קָאוּנָא , אִין דֶער
צַייט וָוען דָארְט אִיז גֶעשְׁטַאנְדֶען דֶער גְרוֹיסֶער סוֹפֵר וּמַשְׂכִּיל וְיַרֵא אֱלֹהִים בֶּאֱמֶת ר' יְהוּדָה
אַיידֶל שֶׁעֶרְשֶׁעוִוסְקִי , עֶר אִיז גֶעשְׁטַאנְדֶען גְרָאדֶע אוּם יוֹם כִּפּוּר , צוּ דֶער לֶעזֶע אִיז גֶעקוֹמֶען
אוּיךְ דֶער קְרָאנְקְלִיכֶע ה' מַאפּוּ . עֶטְלִיכֶע פַּיינֶע יוּנְגֶע לַייט וָואס דֶער נַפְטֶר אִיז בִּיי זַיי
זַייֶער טַייֶער גֶעוֹוענֶען , וֶועלְכֶע גֶענַאנְגֶען צוּ דֶעם דַאמַאלִיגֶען קָאוּנֶער רַב אוּנ הָאבֶּען אִיהם
גֶעבֶּעטֶען צוּ זָאגֶען אַ הֶסְפֵּד לִכְבוֹד הַמֵּת . אַהִין , אַהֶער , דֶער רב אִיז גְעקוֹמֶען אוּנ הָאט
גֶעוֹוֶענְט—עֶפּעס אַזוינְס , וִוי אַ הֶסְפֵּד .

דֶער נָאמֶען מַאפּוּ אִיז מִיר גֶעוֹוענֶען גוּט בֶּעקַאנְט , אִיךְ בִּין אַלֶיין גֶעוֹוענֶען אִין
עֲדוּת , וִוי אַ גֶעוִוייסֶער יוּנְגֶער מַאנְן וָואס אִיז גֶעוֹוענֶען בֶּעקַאנְט אוּנְטֶער דֶעם נָאמֶען נ...קָע
דֶער עֲלוּי , אִיז שַׁיֶער דוּרְךְ אִיהם , מַאפּוּ , אוּנְגְלִיקְלִיךְ גֶעוֹוארֶען , פַּארְשְׁטַארְבְּן אִיהר , דִי
מַעֲשֶׂה אִיז : מֶע הָאמְ גֶעבֶּיךְ אֶט דֶעם זַיידֶענֶען עֲלוּי גֶעהאפְּט , רַחֲמָנָא לִיצְלָן , סַאם נָא
סַאם , וַוייסְט אִיהר מִיט וָוען , נַיין—מִיט וָואס ? — מִיט דֶעם ... אִיךְ שְׁרֶעק מִיךְ נָאךְ אִיצְט
עַם אָנְצוּרוּפְּען—מִיט דֶעם „אַהֲבַת צִיּוֹן“ ! אִין שְׁטַעדְטִיל—דָארְט מַאכְט מֶען טַלִּיתִים—אִיז
גֶעוֹוארֶען אַ גְרוֹיסֶער , וָואס אִיהר קֶענְט אַייךְ נִיט פָּארְשְׁטֶעלֶען . תֵּיכֶף וּמִיד זָענֶען אַוֶעק 2
לַאנְגֶע בְּרִיעף : אֵיין בְּרִיעף אִין דֶער שְׁטָאדְט א... צוּם פָּאטֶער פּוֹן דֶעם טַ ה י ע ר ן עלוי.
אוּנ דֶער 2 טֶער בְּרִיעף צוּ אִיהם אַלֶיין , פַּארְשְׁטַארְבְּט אִיהר , צוּם טַאלְנֶער צַדִּיק זְכוּרוֹ
לִבְרָכָה. נָאר נִיט דָאם בִּין אִיךְ אוֹיסְגֶען—אִיךְ וִויל נוּר זָאגֶען אַז דֶער נָאמֶען מַאפּוּ אִיז מִיר אַלֶיוָא
גֶעוֹוען : גוּט בֶּעקַאנְט , אִיךְ הָאבּ מִיךְ אִיהם דָא פָּארְגֶעשְׁטַעלְט אוּנ מִיר זָענֶען אִין אַיין
פַּאר מִינוּטֶען בֶּעקַאנְט , אִיךְ קֶען אֲפִילוּ זָאגֶען , בֶּעפְּרַיינְדֶעט גֶעוֹוארֶען .

וִוי גֶעפָּאלְט אוֹיךְ דֶער קְלֶא גֶע דִי גֶע ר הֶסְפֵּד ?—הָאבּ אִיךְ גֶעפֶּרעגְט :

—אִיהר הָאט פָּאלְקאמֶען רֶעכְט הָאט עֶר מִיר גֶעענְטְפֶּערְט—עֶס אִיז מַאקִי בֶּאֱמֶת

אַ קְלָאגְ עד יגְער הֶסְפֵּד, ער טויג אַזוי אויך קְלָאגן אז מען ווֵאלְט אייגענְטְלִיך בֶּעדאַרְפְּט אויך דֶעם הֶסְפֵּד אַלְלֵיין זָאגן אַ הֶסְפֵּד . . . וועֶיסְט אִיהר ווָאס מִיר איז אַיינְגעפֵאלְלֶען? מִיר דַאכְט זִיך אז דֶער רַב מוז זַיין אַ גְלִגוּל פון יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא . . . גֶעדענְקְט אִיהר דֶעם פָּסוק, בֶּן אָדָם הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה, וְלֹא תִסְפּוֹד וְלֹא תִבְכֶּה, וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ, נד"ה מֶעגְשֶׁעגְנָאהֶן, אִיךְ וֶועל בֵּיי דִיר אַוֶועק גֶעהֶמֶען דוּרְךְ אַ מַגֵּפָה דַאם טְהַיֶיעֶרְסְטֶע פון דַיינֶע אויגֶען, אוּג דַאךְ זָאלְסְטוּ נִיט מַאכֶען קֵיין הֶסְפֵּד, נִיט ווַיינֶען אוּג קֵיין תֵּרֶעֶר נִיט לַאזֶען], נָאטֶט בְּרוּךְ הוּא מֵיין אִיךְ הָאט גוּט גֶעווָאוּסְט, אַז יְחֶזְקֵאלְס הֶסְפֵּד וֶועט זִיךְ נִיט אַזוי אַיינְגֶעבֶּען וִוי עֶס גֶעהֶארְט צוּ זַיין, לָכֵן הָאט עֶר אִיהם גֶעשַׁאפֶּט: בֶּעסֶער שְׁוַוייג, קְלָאג נִיט, ווַיין נִיט אוּג מַאךְ קֵיין הֶסְפֵּד נִיט. אוּנְעֶר רַב זָאלל לֶעבֶּן, הָאט גֶעבְּיךְ וִוי מֶען וֶועט, זִיךְ נִיט דֶער מָאנְט אִין יֶענֶעם פָּסוק אוּג הָאט נָאר פַּארְגֶעסֶען אַז אויך אַזָא א טְהַייעֶרן מַאנן וִוי ר' יְהוֹנָדָה אִידֶל שֶׁערֶעשֶׁעווְסְקִי, אִיז עֶר נִיט קֵיין מַיימֶטֶער אַנוּטֶען הֶסְפֵּד צוּ מַאכֶען.

* * *

מִיר אִיז טְהַייעֶר דַאם אַנְדֶענְקֶען פון דֶעם וֶעלְגֶען ה' מַאפּוּ ווִוי אויך פון ה' שֶׁערֶעשֶׁעווְסְקִי], אִיךְ עֶרלוּיב מִיר דַארום צוּ בְּיטֶעֶן דֶען גֶעהֶרטֶען מְאַסֶּף פון „הוֹיזְפְרַיינְד", וֶועֶן עֶס וֶועט אִיהם נִיט זַיין צוּוִוידֶער, דִיעזֶע קְלֵיינֶע עֶרְאִינְגֶערונְג צוּ פֶּערֶאֶפֶּפֶּענְטְלִיכֶען.

דער ערשטער לעהרער פון „הוֹיזְפְרַיינְד"

* * *

אַז עֶס פֶּלֶעגְט צוּזַמֶּרעטֶען פַּאר צַייטֶען
אַ שְׁלֶעכְטֶער בִּיטֶערֶער טָאג אַ מָאהל—
„אָ פִּיהר אוּנְז!" פְּלֶעגֶען שְׁרַייֶען לַייטֶען.
צום נָבִיא. שְׁרַייֶען אָהן אַ צָאהל.

אַךְ! הַיינְט בֶּעדַארְף מֶען אויךְ נִיט קְוֶועלְלֶען.
הֶערום אִיז פִּינְצְטֶערְנִיש אוּג קַאלְט—
אוּמְזוּסְט וֶועט דָאךְ אַ נָבִיא וֶועלְלֶען,
עֶס זָאל אִיהם נָאכְגֶעהֶן דִי וֶועלְט.

מ. אבראמאוויטש

מײַן צַוָאה*

כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו
וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳
לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. [בראשית יח י״ט]

—

אַיךְ מוז פון דֶעם וועלְט בַּאלְד זַיךְ שַׁיידָען
אַיךְ גֶעה אין מַיינֶעם אַייבִּיג רוּה,
מִיט דִיר מַיין קִינְד וויל אַיךְ וָואם רֵיידָען.
טָא קוּם אהֵער אוּן הָער זַיךְ צוּ.

—

נָעלֶעהְרִיגְט הָאבּ אַיךְ דִיר נַאנְץ גָענוּג
פִּיל גוּטֶע לֶעהְרָע, פַּיינֶע זִיטטֶען,
דִיין הַאנְדְלוּנג אִיז גוּט; דַיין קָאפּ אִיז קְלוּג,
מַיין לֶעהְרָע וועסְטוּ בְּוַדַאי הִיטֶען.

—

עָס אִיז נָאךְ וָואם בַּיי מִיר גֶעבְּלִיבֶען,
צוּ זָאגֶען דִיר אִין דָעם לֶעטְצְטֶען שָׁעה
אַיךְ הָאבּ עָס דִיר דָא אוֹיף גֶעשְׁרִיבֶען—
טָא זֶעה־שֶׁע וָואם אַיךְ שְׁרַייבּ דִיר דָא.

—

אַ יוּד׳ בִּיזְטוּ מַיין קִינְד גֶעבָּאהְרֶען
טָא בְּלַייבּ אַ יוּד, נָאר גוּט אוּן פַיין.
דָעם נָאטֶען יוּד פוּן טוּיזֶענְדֶע יָאהְרֶען
שָׁל דִיר קֵיין מָאהל קֵין חֲרָפָּה זַיין.

—

חָאטְש דוּ וועסְט זַיין אִין גְרֶעסְטֶען שְׁמַאנְד,
זָאל דִיךְ דַיין נָאמֶען יוּד גִיט אַרֶען,
פִּיל מֶענְשֶׁען מַאכֶען אִיהם צוּ שַׁאנְד;
גְלוֹיבּ מִיר זַיי זֶענֶען ווילְדֶע נאַרֶען.

* געשריעבען פון א פאטער צו זיין זאהן וואם ששודירט אין אוניווערזיטעט.

ס׳איז טאקע ניט נאהענט , ס׳איז נאך וויט,
וואם וועט אַ מאהל נאר זיין פערקעהרט.
עס מוז אַ מאהל נאך קומען אַ צייט,
דער נאמען יוד וועט זיין נעעהרט.

—

דער נאמען יוד איז אונזער ערד,
דער נאמען קאסט אונז זייער טהייער;
ער קאסט אונז צרות, נזרות שוועריקייט,
איבער אידם האבען מיר נעבראנט אין פייער.

—

אונזערע יודישע אמונה זאלסטו האלטען,
נאר קלאר אונ ריין וויי דו פערשטייסט,
אין האַרצען זאלסט דו זי בעהאלטען,
זי וועט דיר תמיד זיין צום טרייסט.

—

די יודישע אמונה איז קלאר אונ ריין,
אזוי וויי דער בלאהער תימעל ריינער;
נאר עס קענען ניט אללע זי פערשטיין,
פון צעהנטויזענד פערשטייט זי איינער.

—

אט נאר דער איינער וואם פערשטייט,
אז אונזער אמונה האט אין יסוד,
אויף וואם אין נאנצען זי בעשטייט—
דאם קען ניט ווייטען דער פראסט נארד.

—

די ריינע העלינאן איז נאטטעם רינג,
וואם אללע אוצרות האבען ניט זיין ווערטה.
דער וואם פערקויפט אידם שאצט אידם נרינג,
דעם איז קיין רוהיג לעבען בעשערט.

—

זאלל דיר זיין הייליג אונזער תורה ;
איין כלל האסט זי אויס מלא חן ,
אַ כלל : אויב האסט פאר נאטט נאר מורא ,
האב ליעב אַ מענשען ווי זיך אליין .

—

דו זאלסט נאר היטן , ניט אויס־מיידן .
דעם כלל וואס אויך זאג דיר מיין זוהן .
וואס דו ווילסט ניט פון יענעם ליידן ,
זאלסט דו יענעם אויך ניט טהון .

—

אונזער תורה'ס כלל איז לאנג בעקאנט .
פיעל פעלקער וויסען לאנג איהם שוין .
אט זעה מיין קינד נאך איין בריילאנט
אין אונזער תורה , אונזער קרון .

—

די נאנצע וועלט איז נאטטעם הויז ,
צום פרייען לעבען איז זי בעשטעלט ;
די אללע מענשען קליין אוג גרוים ,
אַ י י ן פראוע האבען זיי אין דער וועלט .

—

מא ניב אף כבוד דעם ארעמאן ,
אזוי ווי ער וואלט זיין גאנץ רייך ;
פאל ניט אראף פאר דעם רייכען מאן .
ווארעם אללע מענשען זענען גליך .

—

אויך דעם וואס טהוט דיר דיין מלאכה ,
ער מראנט דיר וואסער, ער האקט דיין האלץ .
ניב אף זיין שלום אוג זיין ברכה ,
פארדאכט איהם ניט , דו זיי ניט שטאלץ .

—

דָען נאַרָען זָאלְסְט דוּ נִיט פֶּערַאַכְטָען,
דוּ הָאבּ רַחֲמָנוּת אוֹיף דָעם ווּילְדָען;
ווּי בְּרִידָער זָאלְסְט דוּ זַיי בֶּעמְרַאכְטָען:
מָען דַארְף זַיי לֶערְנָען, מָען דַארְף זַיי בִּילְדָען.

—

מְחוֹן טוֹבוֹת מֶענְשֶׁען וּועדְלִיג דַיין פֶּערמֶעגָען,
מִיט'ן גַאנְצָען הַארְצָען זָאלְסְט דוּ בֶּעגֶעהרָען.
נָאר מָאכְסְט דָערבַּיי נָאר קֵין מְאהל פְּרָעגָען,
צוּ וָועלְכֶער אֻמוּנָה זַיי גֶעהָערָען.

—

זָאגְלוֹ דָעם אָרֶעמָען צִיגַיינָער,
כּוֹזְבִים דוּ אִיהם הֶעלְפָען אִין זַיין נוֹיט.
עָר אִיז אַמֶענְש, אַבְּרוּדָער דַיינָער,
דוּ גִיבּ אִיהם וַואסָער, גִיבּ אִיהם בְּרוֹיט.

—

כִּדְאַבּ דִיר גֶעוַאגְט אוּן זָאג דִיר וַויעדָער,
דוּ זַיי אַ יוּד, נָאר וַויים פֶּערשְׁטַיי,
אַז אַלֶע מֶענְשֶׁען זָענָען בְּרִידָער,
אַיין נָאט אַיין פָאטָער הָאבָּען זַיי.

—

בֶּעמְרַאכְט מַיין קִינְד אוּן גוּט בֶּעדַיינְק,
אַלְצְדִינְג וָואס אִיךְ זָאג דִיר אִין לִיעד,
אַיין כְּלַל הָאסְט דוּ דָא נָאר גֶעדַיינְק:
דוּ זַיי אַ מֶענְש— נָאר זַיי אַ יוּד.

מיכל בראד נאַרדאַן

מײַן לעבענס צייט

פּון מוטערס לייב בין איך אַרויס;
מיט גרויס געשרײַ, מיט גרויס געוויין.
אָבער איצט אין דערד, מײַן אייבּיג הויז,
ווילל איך נאָנץ שטיללאוו רוהיג זײַן.

—

אַזוי ווי דורך אַיין אָפּען טיהר,
אַרויס אין גאַסס פּון אײַנגאַן שטוב,
אַזוי נאָנץ רוהיג גיי איך מיר,
אַראָפּ פּון בּעט אַרײַן אין גרוב.

—

אָט באָלד איז מײַן קורץ לעבּען אַוועק;
אָט באָלד קומט אָן זײַן לעטצטע שעה.
ניט לאַנג זײַן אָנהייב אוו שוין זײַן עק;
אָט ערשט געוואָרן אוו באָלד ניט דאָ.

—

מילליאָנען יאָהרען זענען פּערשוואוונדען,
אייַדער איך בין אויף דער וועלט געוואָרן.
מילליאָנען יאָהרען ווועלען אָנקומען,
אוו איך ווועל מעהר די וועלט ניט זעהן.

—

עס טוהט אַמאָהל פּון ים אַ שפּריץ,
אַ טראָפּען וואַסער פּאַרן זונעשײַן,
אוו פּאַלט געשווינד אַזוי ווי אַ בליץ,
צוריק אַראָפּ אין ים אַרײַן.

—

אַזוי איז גלייך מײַן קורצע לעבּענסצייט,
אַזוי איז גלייך מײַן גלענצענד לעבּענסגליק
עס גייט נאָר פלוצלינג אַרויס פּון אייבּיגקייט,
אוו פּאַלט אין אייבּיגקייט געשווינד צוריק.

דאם יודישע קינד*.

טיף בעגראבען אין דער פינסטער
ווייט פון לופט און ליכט—
זעהסט דו דארט דעם בלינדען וואנעם,
ווי ער קריכט?

אין דער ערד איז ער געבוירען.
און בעשערט
איז איהם אייביג, אייביג קריכען
אין דער ערד...

ווי א וואנעם אין דער פינסטער,
שוואך און שמוטיג און בלינד—
לעבסט דו אף די קינדהייטס יאהרען,
יודיש קינד!

אויף דיין ווינגעל זינגט די מאמע
ניט קיין ליעד
פון א רוהיג-שטילען לעבען,
פרייהייט, פריעד,

פון די נארטנער, פון די פעלדער,
וואו דאם פרישע קינד
שפיעלט און פרייט זיך פרעי און לוסטיג,
ווי דער ווינדט.

ניין! א קוואל פון טיפען יאמער
רוישט און קלינגט...
אוי, ווי ביטער איז דאם ליעד'ל
וואם זי זינגט!

טיפע זיפצען, הייסע טרערען
מיט א שמאַרקע מאכט
קלינגען, רוישען אין דער ליעד'ל
מאג און נאכט.

טיפע זיפצען, הייסע טרערען
הונגער, קעלט
שלעפען זיך מיט דיר צוזאמען
אויף דער וועלט.

און פון ווייגעל ביז צום קבר
אויף דעם לאנגען וועג
וואקסען נאנצע וואלדער צרות
אדן א בראג...

ע. פרוג.

---

* דער שיר איז ניט קין איבערזעצונג נאר אריגינאל געשריבען יידיש, פון דעם ב'ירהמטען ווסישען סשעט ש. פרוג.

דער גט.

א קאמעדיע אין 3 בילדער

פון שלום עליכם.

פערזאנען:

שרה־חנצי	איין אשת־חיל פון א יאהר 40
ראובן־הערש—שרה חנצים איהר מאנן	אויך די יאהרן; א יוד א יונג פֿון
עמעלע	זייער טאכטער, א שען וייבעל פון א יאהר 18.
מאטעלע	זייער אייניקל, א פיינער יונגערמאנטשיק פון א יאהר 19.
לוי־בנימין	מאטעלעס א חבר, א יונגער מאן— א מעכיל.
ר' שלום שדכן	א יוד א שדכן.
ר' אריקע	דער רב פון דעם שטאדטעל.
פרומע	די רבצין.
ר' זכריה	א סופר, א הויכער יוד מיט א גרינע שאל שטענדיג.
יודעל דער שמש	א ריהרעוודיג יודעל, אויך וועלכען עס שטעהט דאס נאנצע שטאדטעל.

צוויי עדות.

א מנין יודען.

עס קומט פאהר אין דעם 19-טען יאהר—הונדערט אין א קליין פוילעש שטאדטעל, וועלכס שטעהט ביי דעם ברעג טייך, אויף וועלכען עס גיהט ניט קיין אקרענטען מיט קיין שיפען מיט קיין קלייניע שיפלאך, אוג א חוץ רעקעס, ושאבעס מיט שקצים ורמשים געפינט זיך דארט ניט קיין שום פיש אויף דער וועלט, ניט קיין כשרה אוג ניט קיין טרפה; פולל עהרליכע יודען אוג א סך פרוממע וויבער וענען זיך טובל וממחר אין דער דאויגער בלאטע מיט דעם גאנצען רצון אוג מיט גרוים כונה, אוג אללע קונדייסים מיט די וויסע חברה'ניקעס ליגען דארט זוממערלעבען מאג־טאגליך אוג ווילללן גאהר ניט ארויס־קריכען פון דעם דאויגען וועלטענעם באסטיין ...

דאם ערשטע בילד.

שרה־חנצי און ראובן־הערש

1.

יין א געווֿאהנליך ציממער, פשוט געמעבלירט, אויף דעם יודעשען אופֿן, ווענט בי[illegible] א גרויסען פיערעקעכדיגען טיש אויף דער הילצערנ ווייס בייגעקיל ראובן־הערש איבער א ספר פון די ה י נ ט י ג ע ספרים, אין וועלכען ער איז שטארק פערטיפט, ביי דער הרובע אויף א בייגעקיל ווענט שרה־חנצי אוג ארבייט א זאק מיט א שרעקליך מהירות אוג דאס קנייליעכען בוימוואל קאטשעט זיך ביי איהרע פיס אויף דער ערד; זי גיט אויף פערטיעפט אין דער ארבייט אוג קוקט אויף די דרעשלאך וועלכע טאנצען ארום אין איהרע פינגער:

שרה־חנצי: [צעזאָלם די איינגאָד פון דער זאק] אייגעס, צוויי, דרייי, פיער, פינף ... ראובן־הערש! וָעקס, זיעבען, אכט, נין, צען ... ראובן הערש!

ראובן־הערש. [הייבט אויף די אויגען פון דעם ספר] הא

שרה־חנצי. האק דיר אין קאפ אדי! [עהן מאהל ראף טען דיך רופען, ביז דו וועקט זיך אמאהל אנרופען]

ראובן־הערש. וואס־זשע איז דארטען?

שרה־חנצי. וואס זאהל זיין? נאהר ניט! ער האט זיך אינגעדעדט מיט דעם איידעם־יל. מע וואלל מיך אַ לעבעדינע ארין מריבען אין דער ערד אַרין— אוג געזונ.

ראובן־הערש. שאַ, שאַ נייעס! וואס נאך [וועקט דו זיך אויסמראכעניז], שרה־חנצי?

שרה־חנצי. אויסטראכטען? איך טראכט זיך אוים? אַיא, ראובן־הערש? ווער איז נעריכט? דו מיט דעם גינעידעם דיינעם; ווער איז א הולטייקע? איך. ווער ווערד אויס־ערינסען? — אויסגעריסען זאלט איהר ווערען! ווער פרווירט א גאנץ מאג אין קליים—אויסגעפרויהרען זאלט איהר ווערען אלע איינציגווים?—אין איך! אלץ איך! אוג אז סע קומט צו עפעס—בין איך די שלעכטע! גיהה האראוט, קריהה אין דער ערד—א שאנעם כבוד קאנן מען זיך פון זייך דערלעבען, בר־ענען זאלט איהר אויפ'ן פייער, ווי מיר ברענט דאס פנים, רבונו של עולם!

ראובן־הערש. וואס־זשע ווילסט דו וואס? [קוקט ארין אין ספר] שרה־חנצי. וואס ווייך איך, פרעגסט דו? וואס ווייל איך? וואס זאל איך ווען? נאר ניט! איך ווייל אויך האבען א שטיקעל דעה בא זיך, אין מיין שטוב, בא מיינע אייגענע קינדער, בא מיין מאכטער, בא מיין איידעם! וואס איז? איך בין דען ניט

אַזא געמרייהע שווינגער ווי לאה רוואסי ? האמש לאה רוואסי אז שאנערין איידעם. זי איז , אביסעל אַ ליטשעשער יונגערמאן , ווי דיין גיניידעם , וואס ווייסט נאר צו זיצן מאג זי נאכט אין שטוב אונ הייננען איבערן וייב ווי אַ מאוואלע— טפו זאל ער ווערן!אונ אז איך קום פון דעם מארק , קוקט ער אויף מיר , ווי אויף דעם הונט , אונ סודט זיך מיט דעם וייב אונ שושקעט זיך מיט איהר— שו שו שו שו... וואס שושקעט ער זיך מיט איהר ? הא ? דו מיינסט , איך ווייס ניט , אז ער רעדט פון מיר ? האמט מורא איך הער ניט ? וואס פאר סודות איז דא פאר אַ שווינגער ? איך פרעג דיך , וואס האמט זיך איין אייגעם בעהאלטען פון אַ שווינגער , ראובן־הערש ? ראובן־הערש ! [מיט אַ קוועטש] ראובן ־ ה־ע־ר־ש !

ראובן־הערש. [האפט זיך אויף] הא ?

שרה־חנצי . האק דיר אין מוחו! איך רעד אונ רעדוועט צו־זעטצט רעדענדיג, אונ ער „האקעט“ אונ „האקעט“ גליידיג! וויי אַ הונד בילט ! אין מיר ווערדט מיין נאל צו־זעטצט , מיין בלוט ווערדט אויבער־געוואלן , ווי איין אקריפ— אונ „ער“ וויטצט זיך מיט אַ גלאסטען לופ אונ לעבער איבער די סקפרים־לאך אונ איך האווקע אונ מאמער וייסט דו וואס ? איך ווייס ! די סקפרים־לאך זענען בייי דיר מהייעכער פון דעם וייב , אבטצעהן מאהל מהייעכער ! סקפרים־לאך ? דאס איז אין נאנצען דיין חיות . ראובן־הערש ! אונ ווער פאהרט אויף דעם יאריד ?— שרה־חנצי ; ווער וואנגט זיך מיט אַ קארטאפלע פאר אַ נאנצין טאג.— דערוואנגען וואללטט דו ווערען , ליעבער נאט— ? שרה־חנצי ; אונ ער זיטצט זיך איבער די סקפרים־לאך , ווי אַ שרנה , חאטש ברנאט איהם , חאטש ברען איהם... ראובן־הערש ! ראובן־הערש ! [בייגט זיך אן צו איהם גלייך אין אויהר אי־ין :] ראובן הערש ! ראובן־הערש ! ראובן הערש ! ראובן־הערש ! ראובן־הערש !

ראובן־הערש. [רייסט זיך אב פון דעם מקפר] הא ? הא ? הא ? הא ? הא ?

שרה־חנצי . [קוקט אויף דעם מאנן ווי פערוואונדערט ; נאכדעם שניצט זי אויס די נאז אונ הייבט אן צו ווינען] אוי , אזאך אונ וועה איז מיינע יאהר אונ מאנ , וואס איך לעב אויף דער וועלט בעסער וואללט איך נעווען אויסרינען בייי מיין מאמען אין בויך , איידער זי האט מיך נעהאט איך צרות מיט שלעק , מיט אומגליק , מיט , מיט ...

2.

די זעלבע מיט עטעלען.

עטעלע . [קוקט אריין ; בלייבט שטעהן ; קוקט אויף דעם פאטער אונ אויף דער מוטער פערוואונדערט ;] וואס איז , מאמע ?

ראובן־הערש. [רייסט אן מיט דער האנד דער מאכטער אויף דער מוטער ; נעמט דעם קפר אונ נעהט אוועק אין דעם צוויטען תדר , קוקנדיג מיט די פליצעם]

3.

שרה־חנצי אונ עטעלע.

עטעלע . וואס וויינסט דו, מאמע ?

שׂרה־חנצי . זויסט די אויגן! אוי , פֿרעג מיך נאר נישט , מאכטער ! פֿרעג מיך נישט , אז די וועסט זיין אַ מאמע , מאכטער , וועסט דו ויסען , מאכטער ; ועסט ויסען ; נאר לאז דיר נאט העלפֿען , ואלסט זיין גלוקליכער פון מיר , מאכטער , מיט מעהר מזל אונ מיט מעהר כבוד . נאר ואם האב איך מיט דיר צו־רעדען , מאכטער , אז דו האסט נאך נישט געפֿיהלט דעם טעם פון זיין אַ מאמע ? ועה איז מיר , וואונד איז מיר , ויפיל בלוט איך האב פֿאר־נאסען אויף מיין קינד , ויפיל נעכט נישט נעשלאפֿען ! ועה איז מיר— פֿאקען , צייגדלוך , מאולען , קדחת אונ אַ הינטשער הוסט... אונ הייגט קוים דער־ לעבט , חתונה געמאכט אין אַ בייזער אַ פינסטערער שעה , איך ויים ? איך האב אויך גענואלט אזא נחת , וי לאה דוואסי ; צום סוף נא דיר ; אַ שאנער נחת ! אויף אללע מיינע שונאים , רבונו של עולם ! ועה סע איז מיר אַ שונא מיט אללע שונאי ישראל , ואללען קיין גרעסערען נחת מיט קיין גרעסערען כבוד נישט האבן פון זייערע קינדער , וי איך האב !

עטעלע . וויעדער אמאהל דאס נעכטיגע, מאמע ?

שׂרה־חנצי . שטיל , דו פֿיסקאמע ! דו רעדסט מיר אקעגען ? דאס האט „ער" דיך אַרויפגעפֿיהרט ?

עטעלע . ועה איז דער „ער" , מאמע ?

שׂרה־חנצי . קלאמפֿערשט ! קוק זי אן די רבצין— קלאמפֿערשט וייסט וי נימ ועה ! „ער", דער תכשיט דייגער ; מיין נעניידעמיל ; מיין ציהרונג ; מיין לויטערער שטאהרן , אויף ועלכען איך האב זאך אויסגעבראכט בין דער עמד , אונ בין נאך נאפֿאהרן דרייסיג מייל אונ קוים מיט צרות נעקרינגען די מציאה !

עטעלע . ואם האסט דו צו איהם , מאמע ? ואם האט דיר מאטעלע גענוהן ?

שׂרה־חנצי . גענוהן ? ואם ואלל ער מיר מהון ? אפֿשר האסט דו נעוואלט , ער ואלל מיך שעלטען אין די אויגן , שלאגען די שווינגער ? וידלען ? גענוג אז ער זיהעלט מיך אונטער די אויגן ! ואם איז? איך האב דאס דען נישט פֿערדינט ?

עטעלע . ועה האט דאס דיר דערצעהלט , מאמע ? מאטעלע האט דיך געוואלט ? מאטעלע ?...

שׂרה־חנצי . נעה נאר , וי זי פֿארציהט איהם אביסעל אויף אַ שטריקעלע : מ א ט ע ל ע ! מא־טעלע ! ואם איז דארט אנעלעכם ? דו מיינסט , אז ער נעהט מאקע אויס נאך דיר , מאכטער , אזוי וי דו נאך איהם ?

עטעלע . א , מאמע , דו האסט אין איהם אַ גרויסען טעות , מאמע ! דו קאנסט איהם ניט ! ער איז ...

שׂרה־חנצי . אזוי ? הייסט דאס , וייסט דו מעהר פון מיר , מאכטער ? א , גוטע יאהרען ! גוטע יאהרען ; ניטא ואם צו רעדען ! מיין מאכטער וייסט מעהר פון מיר ; זי איז די חכמה ; זי וייסט אללעס ; נא־ איך ויים נאר ניט ; איך בין נער נארר ; איך בין די בהמה...

עמעלע • וואר זאגט דען, מאמע ? איך זאג נאר , אז אזא יונגער מאן , וויי מיינ מאמע...

שרה־חנצי • [עמט די ענד פאדאקאס] נו

עמעלע • אזא יונגערמאן , וויי מיין מאמע , דארף מען אויספאהרען די נאנצע וועלט. וועט מען נישט נעפינען...

שרה־חנצי • [קאפשעט זאך] חא־חא־חא־חא־חא־חא ! אזוי ? דאס האט ער דיר אזוי אינגעלעדט ? אזא ? נו גלייב איהם , טאכטער ! ער האט דיר אפשר נעשווארען אויך ? חא־חא־חא ! א , טאכטער ! האסט זאך אין איהם אויסעל צו־פיעל אינגעלויבט ; דארפער פיהרט ער דיך אזוי בא דער נאז ; ווען דו וואלסט זאך אז איהם אזוי צו־קוקען , וויי אין קוק זאך צו , וואללסט דו אפשר אויך נעווען דאס , ואס איך זעה .

עמעלע • וואס זעהסט דו אויף איהם אזעלכעם , מאמע ?

שרה חנצי • איך זעה ?— אללע זעהן !

עמעלע • [צישראקען] אללע זעהן ? וואס ? ווער זעהט ? וואס האט מען נעזעהן ?

שרה־חנצי • מע האט נעזעהן דאס , וואס קיינער דארף ניט זעהן .

עמעלע • [צוקאכט] מאמענוי ! הארצענוי ! ליבענוי ! איך בעט דיך , זאג מיר , וואס האט מען נעזעהן .

שרה־חנצי • אזוי ? וויללסט דו טאקע , אז איך זאלל דיר זאגען ? אז שאנער כבוד פאר דער מאמע דיינער , אזא ? לאזען דיר אנדערע זאגען , טאכטער מייגע !

עמעלע • [וויינט] דו מוטשעסט מיך , מאמע ! איך בעט דיך , זאג מיר , האסט אין זאלב האסט אז הלאב זאלב , איך בעט דיך , מאמענוי ! הארצענוי ! נשמהניוי !

שרה־חנצי • וואס זאלל איך דיר זאגען , וואס ? וואס האסטו דו זאך צו־נעטשעפעט צו מיר ? נעה , לאז ער דיר זאגען ! לאז דיר דיין מא טע ל ע זאגען : וואהין נעהט ער אללע טאג נאכן דאונען ?

עמעלע • וואס הייסט וואהין ? צו לוי בנימין , צו לאה דווא סים איידעם !

שרה־חנצי • צו לאה דווא סים איידעם ? חא־חא־חא ! אזוי טאקע ? ווער האט דיר נעזאגט, טאכטער מייגע ?

עמעלע • צו ווען זאל ער נעהט , אז ניט צו לוי־בנימינען ? אהרכה , זאג מאמע !

שרה־חנצי • פון זאגען זאלל איך ווען ? איך נעה איהם דען זאך , צי וואס ? איך האב מער נעהט , איך זאג דיר ! פראמענע מענ ער נעהן ניט נאר צו לאה דווא סים טאכטער , אפילו אין דער ערד ארין , הארט מיך איך ניט , אבי מיר אוג מיין קינד זאל ניט שאדען !

עמעלע • [מיט פֿרײד] מאַמע! לאָה דוואָסי איז אַ סקפּלעטניצע, דו קאנסט זי דען נישט אַז זי קען אויסטראכטן אויף אירער אייגען קינד, אויף אירער מאכטער אזא זאך האבן מיר אירער נישט וואס צו רעדן.

שׂרה־חנצי • [מיט פֿייער] שוין לאנג, מאכמער מיינע, שוין לאנג בישט דו נעוואהרן אזא פֿרעסטאראץ, וואס דו דערצעהלסט מיר מעשׂות? וואס מאכסט דו מיר אונעק מיט דער האנט: „לאה דוואסי אוג לאה דוואסי"? וואס מיר לאה דוואסי אוג ווער מיר לאה דוואסי! איך דארף זאך בייי אירער קיין מעשׂות נישט אנקומען; איך פֿרעג נישט בא קיינעם, וואהין אוג צו ווען— מיין אייגעם געהט; מע קומט צו מיר אין קליים ארײן אוג מע דערצעהלט מיר, זאלל איך מיר פארשטעללען די אויהרען צי וואס? מאהל דיר אז איך אוג וועה איז מיר, אז איך זיץ אוג הער אויס אט די אלע שׂאנע מעשׂות; איך בין דאך מהר נישט ווי א מענטש, נו אוג אמאמע איז מסתּמא נישט מיינענוסטן, אז מע רעדט אויף איהר קינד; יענעם די מויל פארשטעהלען קאן איך נישט אוג נעידי ואך אפ קרינגען מיט יעדען פֿענדער, ווען זיין לייטשע גאלעכטער, ווי וואנט מען: „שגיא״ך די נאז אוג שמיר דעם פּנים"... מע איז מיר אנדאי גוט, זאג איך דיר!

עמעלע • [ווייגם] עמיצער האט דיר אויסגעקלעהרט, אנדאי אַ שׂונא מיינער, אוג דו גלויבסט זאך, מאמע?

שׂרה־חנצי • [הייס] אויסגעקלעהרט? אַ שׂונא? עמיצער? אָ, כּשׂרה בהמהילע! ניי, הער, וואס מע רעדט אויף דער נאס, אין מארק, אין אללע הייזער! די נאנצע שטאדט האט צו טהון מיט מיר— וואנט זי אַ שׂונא! מיר ליגען בייי יעדען אין מויל, קינד אוג קיים וויסט פונים סוד; יעדער בעזונדער ווייזט אויף מיר אן מיט־ן פינגער, אוג אין שול הער איך אונטער מיינע פליישעס, ווי מע שושקעט זאך אוג מע לאכט— אוג זי וואנט מיר. אַז עמיצער האט אויסגעטראכט!

עמעלע • [שלאגט זיך מיט קלאקס אין האנדזען אוג טרעטים מיט די פֿים] סאלי גען! סאלי גען! סאלי גען!!!

4.

די זעלבע אוג מאטעלע.

מאטעלע • [לויפט ארײן אַ דערשראקענער] וואס איז? וואס שרייעסט דו, עמעלע? דו וויינסט? וואס ווייגסט דו עמעלע? [נעמט זי אן בייי דער האנד]

שׂרה־חנצי • [שטעהט אויף] קוק איהם אן אבים׳ל, ווי ער מאכט דעם אנשטעל; אַ נעבעכל; גאט זי נשמה די נשמה שולדיג... נעמאכט אַ הל פון מיין קינד, אזוי־ק־נעקוילעט. אראפגענומען דעם קאפ— אוג האט אַ „פאטעפאלנעט" פרענען, וואס זי ווייגט? רוצח! קוילער! מלאך־המות אייגער! זאג מיר, מיט וואס אמווועטשאיעסט דו מיר פאר מיין קינד. פאר מיין אויג אין קאפ? ווייז, מאכמער, ניין! ווער איז דער מאמע בייגער! [הארפט די אר־בייט.

בעשׂרט ארויס אוג פהרט אַ קלאפ מיט דער פֿיר]

5.

מאטעלע און עטעלע.

מאטעלע. [נעמט אן א ליכט בײַ בײדע הענט און וויזלט איהר נעבען צו קוש; זי לאזט זאך נים אויס הענט נים אויף צו ווײנען] עטעלע! טהײַערע מײַנע! זאג מיר, וואס איז דא אנעלבעם? וואס ווײנסט דו? איך בעט דיך, נשמה מײַנע! זאג מיר! נו, זאג חאטש אײַן וואָרט! חאטש אײַן וואָרט!

עטעלע. [צוגעהט זיך פאר געזיכט] אוי, לאז מיך! לאז מיך! אוי. גאה אנווענק פון מיר! אנווענק! אנווענק! [שמוטשט איהם אפ פון זיך]

מאטעלע. [שרײט אפ אבסקל; בלײבט שטיין; לויפט צוגוויף די הענד און בלײבט אין א טראנספער פאזע] אוי נאט מײַן גאט! פאר וואס קומט מיר אזא שטראף? מיט וואס האב איך פארדינדיגט? ביז וויי לאנג נאך וועל איך זאך אזוי מוטשען? פאר וועמען זינד קום איך אפ? [נעהט צו נעהענשטער צום ווייב] עטעלע! ערבאַרעם זאך איך מיר... האב רחמנות... עטעלע! עס ווייזט אויס, אז די שווינגער האט שוין ווידער אנגעהערט אויף מיר... עטעלע! לאמיר זאללסט דו פון מיר פארבאַרגען? ערשט נעכטען האסט דו מיר געשוואהרען, אז וואס עט וועט דיר זאגען, וועסט דו מיר באלד דערצעהלען... אז דו וועסט שוין מעהר קיין שלעכטס אויף מיר נישט גלויבען... אז צווישען אונז וועט תמיד עקסטערען אז הילג לויבע אויף אײַביג... אונ אצינד, מײַנע טהײַערע, גלעזלויבע עטעלע, שטעה איך פאר דיר אונ בעט רחמים, זאללסט חאטש אײַן קוק טהון אויף מיר, חאטש אײַן וואָרט מיר זאגען וויללסט דו נישט, עטעלע! וואו זענען דײַנע שבועות? וואו זענען דײַנע נעכטינע הבטחות, עטעלע? [שר חאפט זי ארום אונ מהוט זי אַ קוש; זי רײַסט זאך אויס פון זיי] עס איז העכער מיט כעס]

עטעלע. אנווענק! אנווענק צו לאה דעמאסים טאכטערל! אנווענק פון מײַנע אויגען.

מאטעלע. [פערשפּיקט] צו לאה דעמאסים טאכטערל? וואס הייסט דאס אונ וואס בעדייט עס? וואס איז דאס פאר אַ נייעס, הא?

עטעלע. [שיט הארץ] אַ נייעס, זאגסט דו? גיי, הער, וואס די שטאדט רעדט!

מאטעלע. די שטאדט רעדט! וואס רעדט די שטאדט? אדרבה, לאם איך אויף ויסען?

עטעלע. דו פרעגסט נאך? הא? וואס געהסט דו אהין אללע טאג? דו מיינסט, דו נארסט מיך אפ? מײַן ניט, אז איך בין אזא נארר, ווי דו מיינסט; א, איך ווייס שוין! איך ווייס שוין! צו לייב־בנימינען געהסט דו? אַיא? נו איהר, צו לאה־דעמאסים קראמאוויצע מיט דער רויטער נאז... א א א!!! [ווי רײַסט אויף זיך די הארי אונ איז אויסגעזוכט]

מאטעלע. [חאפט זי אן בא די האנד; נעמט זי ארום מיט נוואלד אונ באהעקט איהר געזיכט אינ איהר קאפ מיט הייסע פלאם־פייערדיגע קוש] עטעלע! לויבענוי! וואס דערסט דו? איך? איך? צו לאה־דעמאסים טאכטער? דיך? מײַן קעצעלע? מײַן נשמה? מײַן לעבען? מײַן... איך... א, איך ווייס

שׁין פון וועמען דאס רעדט! איך ווייס שוין! דאס הָאט יו אויס־געטראכט! יו! די שווינגער! יא, איך ווייס שוין! איך ווייס שוין! א, יו, ווילל אונז צו שייַדען! יו ווילל מיך אין דער־ערר אַרין טרייבען א לעבעדיגן! יו הָאט זאך גענומען אויף מיר! ערשט הייבט אין דער־פּריה הָאט יו מיר רערצעהלט אונ אנגענעדט אויף דיר כּל הַצּרות! אז דו הָאסט זאך איהר גע־קלאגט אויף מיר; אז דו קאנסט מיך נישט אנקוקען; אז לוי־בנימין הָאט א שׂאן קול אונ קאן זינגען אונ איך נישט; אז לוי־בנימין... נאר איך גלייב נישט אונ דו גלייבסט; איך וואלע־וויע דיך, אונ דו מיך נישט; איך הָאב דיך ליעב אונ בין דיר געטרייו בייז לעצט, אונ דו הָאסט אפילו קיין קאפ רחמנות נישט אויף מיר!... דו הָאסט מיר נעגעבען א שבועה, אז דו ווילסט מיך אייביג ליעב האבען, תּמיד גלויבען; צום סוף ווילסט דו אפילו אויף מיר קיין קוק נישט טוהן... א! איך בין דער אומגליקלעכסטער מענטש אויף דער וועלט!!! [פאלט אויף א בייַנקעל אונ ווייַנט]

עמעלע. [נעהמט צו איהם אונ ווילל איהם טוהן א קוש; ער לאזט זאך נישט] נאטעלע! נאטעלע! מיט דיר! טוה אויף מיר א קוק! דאס בין איך! דו ווילסט מיך נישט? נאטעלע! נאטעלע!

נאטעלע. [פאלט איהר אויף דעם האלדז] עטעלע!...

עטעלע. [עט קושט זאך] מאטעלע! ...

מאטעלע. [קושענדיג] קעצעלע!

עזטעלע. [קושענדיג] קאטעקעל!

מאטעלע. [קושט זי] נשמה מיינע!

עטעלע. [קושט איהם] לעבען מיינס.

מאטעלע. [קושט זי] מיין ענגעל!

עטעלע. [קושט איהם] מיין הארץ!

מאטעלע. אונ דו הָאסט זאך אויף מיר אזעלכעם גענלייבט, הא?

עטעלע. א, ווי מיר מוחל, מאטעלע! דאס לעטצטע מאהל!

מאטעלע. זעה־שׁע, עטעלע, דאס לעטצטע מאהל!

עטעלע. דאס לעטצטע מאהל!

מאטעלע. שוועהר מיר!

עטעלע. איך שוועהר דיר!

מאטעלע. עס איז נאך דא אויף דער וועלט אזא שהייַערע ווי דו ביסט? ווי פאלען מיר עס דעם אנדערען אויף דעם הארצען אונ עט קושט זאך]

ענדע פון דעם ערשטען בילד. (פאראהאנ פּשׁיטא)

דאם צווייטע בילד.

1

ראובן־הערש אוג ר׳ שלום שדכן.

ראובן־הערש ווצט אייבער אַ שפּאָר אין דעם ענלעכן ציטער אוג איז צוקאכט!
שלום שדכן קוקט אים גלייך אין די אויגען אריין.

ר׳ שלום שדכן. וואם ענגט זיידער זוזי צו־מאַרגען וואם ? ר׳ ראובן־הערש ! מילא וואם סע מאכט נאך מילא וואם ? אייער מאכטער איז ניט די ערשטע איז זי ; אוג וואם ? איהר האט מורא האט איהר . זי וועט נישט קריגען קיין אנדערען וועט זי ? בראר איז ניט אוים־געשטאַרבען בראד !

ראובן־הערש. וואם רעדט איהר ? איהר ווילט מיר אייניעהען ? מאטעלע איז אַ עלטערער יונגער־מאנן ; אַ עלטען קינד . אַ עלטען קינד !

ר׳ שלום שדכן . נו , ווער וואט דען ווער ? ער איז אזוודאי נישט־קשה פון אַ יונגען־מאנן איז ער ; נאר ממתמא איז דאם ניט איהר זיוג מסתמא ...

ראובן־הערש. נישט איהר זיוג , וואט איהר ? וואם איז ? וואם וועהט איהם אף ? איך פרעג אייך , ר׳ שלום , מיט־וואם איז דאם נישט גלייך ? אדרבה וואט איהר אלעיין

ר׳ שלום [רוקט זיך צו צו איהם]

ר׳ שלום . [רוקט זאך אף] וואם קאן איך וואט וואם ? קאן איך וואט וואט ? נאטט איז דער מחותן זיוגים איז ער ; וואם קאן ויסען אַ מענטש , וואם ?

ראובן־הערש. [באקאם אן ר׳ שלומען פאר די לאצען אוג פרייסעלט איהם] נאט איז מחותן זיוגים ? ר׳ שלום ! איך קאן אייך : איהר וועט אַ גוטער צבוע ! איהר וועט אַ פאלשער סענש ! איהר וועט ערגער פון אַיין אפיקורוס . אז איהר קאטט מיר אזעלכם וואגן ! איהר וויסט דעם נאנצען אמת , וואם דא טוהט זאך , אוג ווילט מיך אף נארען ? !

ר׳ שלום . [רייסט זאך אוים פון זיינע הענד אַ דערשראקענער] אַך , ר׳ ראובן הערש ! לאמט מיך צו־רוה לאמט מיך ! וואם קאהר זאך מיט מיר אן וואם ? איך דארף קריגען צו וועגעם אין קעשענע דארף איך ? איך ווייס נאר ניט איך !

ראובן־הערש. [נעהם צוריק אוים הין אוג צוריק] א , וויסט איהר ניט ! איהר וויסט נאנץ גוט פון מיין שלאק , פון מיין צרה ! איהר מאכט זאך נאר , אז איהר וויסט ניט .

ר׳ שלום יא , אבער וואם קאהר זאך דאם מיט מיר אן וואם ? מע האט מיך נעשיקט רופען האט מען מיך— כין איך נעקומען בין איך ; מע זאנט אַ נט , לאו ויין אַ נט לך. ווי ...

ראובן־הערש. [זיפּעלקס זאך אפ] אַ גוט וואָכע איהר ?

ר' שלום. [קאָלט־בלוטיג] נו פֿאר־שטעהט זאך זי גוט , נו ;

ראובן־הערש. [אַזוינ מיט דעם קולאק ארײן אין מויל] איך ווילל ניט קיין גוט ; איהר העלפֿט שלום ? איך ווילל ניט קיין גוט ; איך ווילל ניט ; איהר העלפֿט זוי ניין ?

ר' שלום. איך העל , איך העל ; „וי״ ווילל אבער „וי״ ,

ראובן־הערש. וער איז די „וי״ ? וואס איז פֿאר אַ זי ? וואס מיר זי , וער מיר זי ?...

ר' שלום. איך מיין שרה־חנצי מיין איך ; איינער שרה־חנצי אייגע .

ראובן־הערש. שרה־חנצי ? נו , אוג וואו בין איך ?

ר' שלום. [באראבאנעט מיט די פינגער אין מויל ארײן] דאס ווייס זיך ניט דאס ;

ראובן־הערש. וואס הייסט איהר ווייסט ניט ? איך ועלל העל־לאזען אועלעכם בא זיך אין שטוב ? אזא רציחה איז נאך ניט גישט געהערט קיינמאל , אוג פֿליצלים אונ־כוי־מענדרינגען אפ גוטן זיי , צו שיידען זיי , צו־רייסען זייער גלח אויף אייביג ! פֿאר וואס ? פֿאר וועלט ! מע ואלל גענען קינדער , אזוילבע צוויי טהייערע קינדער , אוג פֿליצלים אונ־כוי־ווילט ? פֿאר וועמען ? פֿאר וועמען וינד ? [ער טריייסלט ר' שלום'ן פֿאר די נאָזען]

ר' שלום. [רייסט זיך אויס] וואס בין איך שולדיג וואס ?

ראובן־הערש. [מיט נרויס פייער] אזא יונגעמאנן ! נו , אוג איך ועל דאס צו־נעהן אוג אפ־שטוייגען ? הא ? וואס מיינט איהר זיך ? איך בין דאך א פאטער ? איך בין דאך דער פאטער ! איך האב עפעס אויף אַ שטיקעל הערה , צו ניין ? הא ? איך ועל לאזען , מע ואלל מיין קינד פיהרן פֿאר א קרבן ? אוג וואו בין „איך״ ? איך פֿרעג ניט ר' שלום , וואו בין „איך״ ? [ער וויללט אנ־האפֿען ר' שלום'ן פֿאר דער לעצטן]

ר' שלום. [ריסט זיך אפ] וואס אמת איז אמת , ר' ראובן־הערש ; איהר זענט אונדזער גע־רעכט זענט איהר ; הייסט גיבען אפיסעל ברענפֿען אוג עפֿנ־ [illegible] פֿאר־ביסען אויף ; איך האב נאך הייניטיגען פֿריה־מארגען אין מיין מויל ניט געהאט האב איך . [illegible] ארײן אַ פֿלעשל ברענפֿען מיט פֿאר־ביסען]

ר' שלום. [ניפֿט אן] לחיים , ר' ראובן־הערש , לחיים ! לאז נאמט נעמען [illegible] שפּעפֿטען לאז ער... לחיים ! לחיים ! [ער מאכט א כוסה]

ראובן־הערש. [מאכט א כוסה] לחיים ר' שלום , לחיים טובים ולשלום ! עך בין ורעד אַ פֿאהאנע וועלט , פֿע , חלעבען , אַ פֿאהאנע וועלט , פֿע ! [א כוסה]

ר' שלום. [א כוסה] פֿע , ר' ראובן הערש , פֿע—פֿע !

ראובן־הערש. [א כוסה] אבער גאר אויף אין אנדער אופֿן „פֿע״ , ר' שלום

ר' שלום. [א כוסה] ועהר פֿע ! ועהר פֿע !

ראובן־הערש. [פּ כּוּפֿה] אָבֿער טאַקע, ר׳ שָׁלום, וואס פֿע הייסט!

ר׳ שלום [פּ כּוּפֿה] פֿע־פֿע־פֿע! בינין־ענק אַריין פֿע!

ראובן־הערש. [אַבֿיסל פֿיר־שמאַכט] וואס וויי־סט איהר וואס, ר׳ שָׁלום? ווי־פיעל איהר וויי־סט, איז אפֿילו קין שמינית שבּשמינית קין צעהנ־טויזענד חלק אפֿילו!

ר׳ שלום. [בּאַראָה כּזה; שאקעלט צו מיטן קאפּ אונ שמייכלט] איך וויי, ר׳ ראובן־הערש; איהר דארפֿט מיר נית טאר־צעהלן איהר; איך האב אויך די עיינענע מבֿה אין; פונקט אזא צרה פונקט.

ראובן־הערש. דאך איז מיט אַ נאנג; נית אזוי ווי בּיי מיר, ר׳ שָׁלום, ר׳ שָׁלום! ר׳ שָׁלום! וואס וויי־סט איהר ר׳ שָׁלום? קיינער וויי־סט נית, ר׳ שָׁלום! אָט דא ליענט דאס בּא מיר, ר׳ שָׁלום [וויי־סט מיטן פֿינגער אויף דעם תּארצאַן], אָט דא, טיף— טיף!... אונ פּאר וואס? פּאר ווען? [בּייגט זיין די קאפּ אונ וויי־נט] שוין עטלי־כֿע אונ צוואנציג יאהר, אז איך קום אפּ אויף דער וועלט... עטלי־כֿע אונ צוואנציג יאהר בין איך גיהנם... שבּעה מדורי גיהנם... אויף היי־סע קאוועדעם בּראשטן מיין לייב... קאליסמטראי*), ר׳ שָׁלום, קאליסמטראי מרי־בּט זי מיך דהי מאהל אין מאג... אהן אַ שום רחמנות... קיין גוט וואָרט כּמעט פון דער ערשטער שעה [ער ווייגט אונ ר׳ שָׁלום דרי־סעלט] אַ וואָרטעלע אויס־צו־רעדען עטליכֿע אונ צוואנציג יאהר!... אט וואו מע דארף אַ גט, ר׳ שָׁלום! [ער שפּרעכט אויף, ר׳ שָׁלום תי־פּט זיך אויף] אָט וואו כּע וואלט בּעדארפֿט ארויספֿיהרען אויף אַ גט!...

2.

ר׳ זעלבֿע אונ שָׂרה־חנצי.

שרה־חנצי. [פֿליהט אריין, וויי אַ ווייסער אונ בּייבּט שטיין אין מיטן שטוב; אַ פֿלעקל מיט די האנד] ראובן־הערש! וואס איז דא בּא דיר פֿליצלים פּאר אַ יום טוב? נאטט איז מיט דיר, ראובן־הערש! וועמט צייט האבּען נאך דעם גט פּאר־טרינקען... [קוקט אין דעם לייטער דיגען פֿלעשל אריין] געמענט איבּער לאזען אבּיסל אויף שבּעטער... וועמט נאך האבּען גענוג צייט צו טרינקען, ראובן־הערש, אונ איהר אויך, ר׳ שָׁלום! אי״ה צום צוויי־טען קנסאהל אונ צו דער אנדערער חתונה בּא זיין טאכטער... נאר לאז שוין נאטט נעמען מיט מעהר הצלחה, נית אזא נענידעם, ווי איהר האט מיר געגעבּען, ר׳ שָׁלום!...

ר׳ שלום. [לעפּעלשעם מיט דעם צינק] איך בּעט אייך שָׂרה־חנצי... איהר זענט דאך... אַ... אַ... איך מיין טאקע בּאמת מיין אין־איך... אַ גוטע... אַ... ווי נאנט ער, אַ... אַ... אַ... אשה צנועה, אַ...

שרה־חנצי. [שמוטשט איהם צו דער פּיר אונ שמוטשט דעם טאנן אויך צו דער פּיר; זיי גייען בּייד מיט אַנאַלעשע קאפּ, אונ זי נעהט ווי נאך] נו, נעהט שוין! שוין אלעמען פֿערטיג... דער רב האט געשיקט צו מיר דעם שמש... דער גט איז שוין צום־שרייבּען... דאס פּאר־פּאלג זעט באלד אויך אונטער־קומען... נו, ריהר זאך שוין, ראובן־הערש, ריהר זאך! קוק איהם

*) קאליסטראי — הייסט Сквозь строй — א שטראף פון אמאהליגע יאהרען.

אָן אַבִיסָעל , ווִי עֶר פְּלָאנְטֶערט מִיט דִי פִּיס... גֶענוג אְנגענָטרונקען וָאהָ ? הָא ? וְשׁטִילשׁטַיי־ בְּיאוּנְקעם וָאלְגָן טְרִינְקְען אַיְינֶער בְּלוּט בַּיידֶע... הָאט זַאהָ צוגוּיפ־גֶעסְקאמְפַּאנְיעט מִיט דֶעם דָאוִינְען זוֹלֶל וְסובְּאינִיק אוּנ מָע הָאט אוֹים־גֶעהָאמְט, ווּאוּ סָע דָא אַ שְׁטָקעל לַעקאָה אין שׁאפ ש עָסְען וָאלְגָן אייהָ עֶרעֶם בַּיידֶע אַיְינֶער לַייבּ , וִיסָער נָאט !...

3.

מַאטְעלָע אוּנ לַוִי־בְּנִימִין.

בְּיחָיר קוּמְט אַרַיין מָאטְעלָע , פַּאלְט אוּיפְּן בַּיינְקעל אוּנ בְּלַיבְּט זִיצָן אין אַ מְרַאגְשׁשׁ פָּאוּע , בַּאלְד נָאהָ אִיהם קוּמְט אַרַיין לַוִי־בְּנִימִין מִיט אַ שְׁוַייכָעלָע.

מאטעלע • [וַוייזְט אוּנ בְּייזְט אוּיף זִיךְ דִי הָאר־] פַּארפִּינְסְטֶערט בִּין אִיךְ נָעוָוארֶען ! אַזָאהָ אוּנ וָועה אִיז מִיר , אַז אִיךְ דַארף עָ ט עָ ל ען נָעבָּען אַ נָט !

לוי־בנימין • וָואם־זָשֶׁע הָאסְט דוּ גֶעוָואלְט ? אַז עָמָעלָע וָאלל דִ י ר גֶעבָּען אַ נָט ?

מאטעלע • אָ , דוּ לַאכְסְט ? דוּ טְרַייבְּסְט קַאטָאוָוּעס ? אַצִינְד ?

לוי־בנימין • וָואם דָען? מְשׁוּגְּענֶער , וָואם וַוייזְסְט דוּ ? וָואם הָאסְט דוּ זַאהָ צוּ־דָענְעם , וִוי אַ בְּרֶעקְעלָע קִינְד ? אַדַרבָּה וָאג !

מאטעלע • דוּ פְּרָעגְסְט מִיךְ נָאהָ ? וָואם־זָשֶׁע דָען? מַאנְצָען וָאלל אִיךְ ?

לוי־בנימין • אַוואי מַאנְצָען !... דוּ וָועְרְסְט פָּטור פון אַוָא שְׁוויינֶער , וִוי שָׁרָה־חַנְצִי מָענְסְט דוּ גָעווִיס גָעהן מַאנְצָען... וָועֶר קָאן זִי נִיט ? אִיךְ בִּין בַּאוָואהרֶענְט , אַז דוּ וָועְסְט דָא אָפ־זַיין נָאהָ אַ הַאלְב יָאהר אִין שְׁטוּב , וָועט דִיךְ דַיין שְׁוויגֶער פַּאמְשָׁען , אַזוי וִוי זִי פַּאמְשְׁט דֶעם שְׁוויגֶער דַיינֶעם, אָט דֶעם עֶהרְלִיכֶען טִיפּוּש , וָועלְכָער אִיז עָרגֶער פּוּ אִידֶער אַלֶיין , אוּ עֶר לָאזְט זַאהָ אַזוי טְרַעְטָען אוּיפְּן קָאפ .

מאטעלע • סֶע אִיז דִיר גְרִינְג צוּ־רֶעדָען , יָא ; וָאלְלְסְט דוּ אֲבָּער זַיין אוּיף מַיין אָרְט וָואלְלְסְט דוּ...

לוי־בנימין • אִיךְ וָאלל זַיין אוּיף דַיין אָרְט , לֶעקָעש , וָואלְלְט אִיךְ אוּיפְּן דְרִיסְטָען טָאג נָעבָּט אוּנ גָעפַּאטְרְט צַיין עול פּוּנְם קָאפ !— אַיין מְאהל פַּאר אַלְעָ מָאהל !

[עֶר שְׁפַּאנְט צַרִים אִיבֶּערְן שְׁטוּב]

מאטעלע • [פַּארְטְרַאכְט] זָאהָ גָענָט ?... נוּ , אוּנ דִי לִיעבָּע ? אוּנ עָ ט עָ ל ע ? אַהָ ! לַוִי־בְּנִימִין !...

לוי־בנימין • [שְׁפַּאנְט צַרִים הִין אוּנ צוּרִיק] קוּק אִיהם אִן אַבִיסָעל , וִוי עֶר מַאכְט דָאס וַיְיבּ , דִי לִיעבָּע ! וָועֶר מִיר לִיעבָּע ! וָואם מִיר לִיעבָּע ? וָועֶן מִיר לִיעבָּע ? וָואם הָאסְט דוּ זַאהָ אַיינְגֶעבִּילְדָעט , מְשׁוּגְּענֶער ? אַ שָׁאנְע לִיעבָּע , אַז דִי מַאכְט קָאן זִי אַרוֹיס־ פִּירֶען צָעהן מָאהל אִין טָאג אוֹיף גָט ? אוֹיךְ מִיר אַ לִיעבָּע ! חַא־חַא־חַא !

מאטעלע • מֶענְסְט דִיר לַאכָּען וִויפִּיעל דוּ וִוילְלְסְט , אוּנ דָאם , וָואם הָאסְט פִּיעלְט [עֶר הַאפְּט זִיךְ בְּאם הַארְצָען]

לוי־בנימין. חַא־חַא־חַא! וואס פֿיהלט דאס האַרץ? וואס?... ער האָט זאך אַנגעלייענט מיט רַאמאַנען, ווי אַ פּויק, אוּן שרייט אויף אלע נאַסען ליעבע! גלאַט. סע ווילט זאך דיר שפּיעלען אַ ראַמאַן, נעמסט דו אַלליין אויף זיך צרות מיט שלעקנו... נו, ווילסט ניט קין גט? ווי דו ווילסט זיך! זיץ רא! אט ווען באלד קומען דער אַשמַדאי, די שווַענגער דייטש, אוּן ווען דיך אַריין ליגען זיי אין דער ערד אַרײַן אוּן ווען אַנ־ שטעללען די מאכטשר, אז זי זאלל דיר וואַרפֿען דעם גט פאר די פּיס, אוּן נאכדעם ווען איהר זאך איבערפעטען, צו־קושען, וויינען, אוּן שפּעטער מיט צווויי טאג ווייטער די עלבע נעשיכטע, בין פּון דיין געליבטער ווען ווערען אַ מין שרה־חנצי אוּן פּון דיר אַ מין ראובן־ הערש שרה־חנצים... אַ שאַנער סוף!... שאם זיך, חבר מייגער! [לוי־בנימין רוקט אן מאטעלען דאס היפּעל בין איבער די אויהרען] אַ פייגער יונגער־מאַנן! אַ יונגער־מאַנן בּיסט דו? אַ ווייבעל ביסט דו? אַ יודענע! מאטעל די יודענע! „ענגדערויל די יודענע", חַא־חַא־חַא! דו גענייגקט „ענגדעריל די יודענע" בּא אברַאמאוויטשׁין? חא־חַא־חַא! „שׁהיה יושב על המפּתּל"— אַז „ענגדעריל די יודענע איז נעזעסען אויפֿן בייגקל אוּנטער אוּפּינדען מיט אַ טיכעלע די ציין, „וקולף קארטאפֿלים"— אוּן האָט געשיילט קארטאפֿלים—חַא־חַא־חַא! חלעבּען, מאטעל, אַז איהר קוק אויף דיר. דער־מאן איהר זאך אַבּראַמאוויטשׁ! ענגדעריל די יודענע! אַ ווייב ניט קיין יודענע!...

מאטעלע. יא, גוט איז דיר צו לאכען; דו האָסט זאך אַריין געהאפּט אין אַ שׁטוב צווי־ שׁען לייט, ניט צווישׁען אזעלכע, ווי איהר בין אַריין...

לוי־בנימין. האָסט אַ גרויסען טעות, מאטעל, איהר האָב שוין דיר טויזענד מאהל גע־ זאגט, אַז סע וויזט זאך דיר אויס, גלייב מיר, ברוּדער, אַז איהר קום ענוג אף; ניט אזוי פּיעל, וויפּיעל דו, פּאר־שׁטעהט זאך; אָבער קיין האַניג לעק איהר אויך ניט... סע ווילט זאך מיר אזוי ניצען אוּן קוועטשׁען די באַנק, אזוי ווי דיר גלוסט זאך אצינד עהדן מאנצען; נאר וואס זאל מען טוהן? מיר זענען איידעמס, מאטעל, מיר זענען אייגעס!... סע האָט אוּנז גענוטען פּאר אַ צירונג אין שׁטוב אַריין, סע האָט אוּנז געמאַכט וויבּער אוּן סע זאכט אוּנז: נעהט קינדערלאך צווי מאהל אין טאג אין שול אַרײַן; שׁמיסט אייך, פּאר־פּיהרט אייך, טוהט אייך נאַרט וואס איהר ווילט, אבי לאזען לייט זאגען, אז איהר זענט שׁאַנע אידעמלאך, זיידענע יונגע־לייט— אוּן מיר, קעלבלאך, לאזען זאך פּיהרען, אוּן אזוי געהט אַוועק טאג מיט יאהרען, עס ווערדט אַ קינד אוּן צווי... אוּן מיר, קאן זיין, וואללט זאך נאר גענגלוסט אצינד זיין וויבער־וויט פּון דאנען, ערגעץ אין אַ ווילדער אלדער אין אפּיטאר־בּארג... עה, ברוּדער, נעם זעה, וואס זאגט אַ „לילי־ענבלום" אַ „סמאלענסקין", אַ „נאטשלויבער"! „ניטא וואס צו־דערגען, מאטעל, מיר זענען בייד גוט אין דער נעץ; מיר איז אבּיסעל בעסער, דיר איז ערגער— נעה־זשע, נאַרעלע, פּלאנטע זאך אַרוים, בין דו קאנסט נאך, — וויל שפּעטער נאטט ווייסט?... קום שוין קום, מאטעל. מאך זאך ניט נאַרעש!... [ער נעמט אן מאטעלען בייד הענד אוּן ציט נעהן צו־אַטען אַוועק]

[ווידע פון דעם צוויישטען בילד (פּאַרהאנג פאללט).]

דאס דריטע בילד.

קומט פאר בא אן ארקע דעם רב אין שטוב, וועלכע איז איבער־געצאמט מיט א רערנע אויף צווי צימערן: א „זאלל" מיט א „קער". אין „זאלל" שטעהט א שפּיגל מיט ספּרים, אויף דעם טיש ליגט א „יורה־דעה" מיט אין „אבן־העזר"; א קאנאפּע בעצויגן מיט קעסטעלדיגן ציטץ; א מזרח אויף דער וואנדט, א וויגער מיט א קוקושקע, וועלכע איז אנשוויגן געווארן שוין פון א יאהר אכטצעהן, פונקט אום תשעה־באב; א טיזליק מיט א טיליפיל פון פּעה מיט ווייד־עלאך, א גוט שטרייטעל; אין אטלעסנע קאפאטע מיט גענטער־שלאק; די רעביצינ'ס ייפע אויף וואטע; א גרויסע קיסטע מיט א פּיטש־נאסען האנד־טוך מיט א פּאמיניצע אונ מיט א בעזעם;— אט דאס איז דאס אלצע מעבעל מיט'ן גארדעראב מיט אללעמען.

1.

כּרומע די רבּצין אונ שׂרה־חנצי.

רבצין. זיצט, שׂרה־חנצי, ועטצט זאך צו, ואס שׂטעהט איהר?

שׂרה־חנצי. [מיט באגעג אויף איין אנדערע] נישט קשה, איך קאן באשטעהן. [וי סטאראט מיט דער נאז]

רבצין. ואס ארט אייך, שׂרה־חנצי? אט שׂטעהט א בּאנקעל, נעמט ועטצט זאך צו; בי דער גט ועט נאך פארטיג ווערן, ועט אבי סעל נעדונערן —

אך־אך־אך [י ליגט די קאפ אויף די צווי פינגער אונ שאקעלט זאך]

שׂרה־חנצי. אך־אך־אך! [י מאכט פּסקעם א'יך צו ניינן אונ ועטצט זאך צו מיט א ליים אויף ועט שפּיץ בייגעקעל]

רבצין. [מיט מיטלייד] למאי זאלט איהר זיגדיגען, שׂרה־חנצי? מסתמא איז דאס א באשערט זאך? מסתמא חיסט דער אויבּערשטער, הקדוש ברוך הוא —

ברוך הוא וברוך שמו! מסתמא איז דאס נישט קין זיוג...

שׂרה־חנצי. [וישט זיך די אויגן אונ שנייצט די נאז] נישט קין זיוג, זאגט איהר? אוי פרומעניו — נשׂמהניו! איהר קאנט מיך דאך נית פון נעכטן אונ נית פון פאר־אזאהר־ען... איך קאן דאס אייך גאר אזוי פיעל נישט למנצח זיין [וי סטאראט זאך פאר דער רבּצין באגוט צען מיט דער חייליגער שפּראכע אונ חצפּה ארין אייניגע ווערטער פון דעם סידור אונ פון מעמדות אונ סטיקענאזעס זאך] גליבט זשע־מיר, איך בעט אייך איבּער וי אזיין איינענע שוועסטער, ועזי איהר זאלט ויסען, וי אזוי ער באגהט זאך מיט מין מאכטער, מיט מיין לייב אונ פלייש. ואלט איהר אללין נעזאגט, אז... אז עס איז אויף מיר א „מחזיר נשׂמות", עפּעס א מין פּורענות פון זין ליעבּען נאמען, עפּעס אזיין „עומד יושׂראל" איז ער, נאך ערגער פון א משוגע נית דאס נעדאכט, איך ווייס? אזיין אוים־ווארפּלינג, א „נשׂמת כּל חי", א ווילדע חיה, א ווילדע חיה, א וואונקעלאקע!...

רבצין : [שמיעקט מיט די ליפּען אוּנ מאכט מיט דעם קאפּ] מע זאלל נאר בעהיט ווערען , רבוֹנו של עולם פון דער נאנצער וועלט , ברוך הוא וברוך שמו ! סע איז זאך אפּעס נאר אין אנ־שטענדיגקייט איז דאס בכורה פון מצרים !

שרה־דנצי . [מיט היפּיק] פון מצרים , זאגט איהר ? פון סדום זאג איך אייך ! פון סדום ! עפּעס אַ מין , אַ מין... ורחצו ! אַ פּיפּערנאסטער ! וואס איז דורכם מיטן קוק אַ לינדערנווארעם , וואס ליעגט אין חדרים אוּנ מיינט , אַז סע איז נאר קיין זיסער נימא אויף דער ווועלט ! ער ליעגט אוּנ טאטשעט , ווערעם זאלל מאטשען זין לייב אין דער פינסטער , ליעבער גאטט !

רבצין . בעהיט מיך נאט , ברוך הוא וברוך שמו ! זי הייבט אויף די אויגען מיט די האנדט צו דער סטעלי] איך ווייס ? איהר דארפט זאך דאנקען אוּנ לויבען דער וואס לעבט אייביג , ברוך הוא וברוך שמו , וואס איהר ווערדט פּטור פון אַזא צרה שלא תבוא !

שרה־חנצי . איך ווער פּטור ? נו , אוּנ סע קאסט מיך קארג בלוט ? וואס רעדט איהר , פרומע־לעבען , אַ ווארטעלע , אַ שידוך־גענטוהן , חתונה גמאכט , אנגע־טיטשעט זאך אוּנ וואס , איך בעט אייך ? אוּנ אציגנד , גאה טוה נאך אַ מאהל אַ שידוך , ווידער איין אייגעם , אַ צירונג אין שטוב ארײן , איין עבודה זרה , אַ לעשות נקמה־ניק , אַ באאַער שטעהען... שאַא , אָן גאהט ער דער הכשיט מיינער , לאם איך זאך באהאלטען , פרומע־לעבען , בא אייך אין קעך , מיינע אויגען זאללען איהם נים אנ־קוקען , מיט יין מרפה־נעם פרצוף , אַ סבה איהם אין פּנים אויף דרעי יאהר מיט אַ האלבען !... זי גייט אַוועק אין צוויי־טען צימער]

רבצין . אָן גאהן זיי שוין אללע אהער ; נאטט ברוך הוא , ברוך הוא וברוך שמו זאלל גאבען דער גט זאלל חאטש נים פסול ווערען חס ושלום . נים אין אזא שעה אוים־גערעדט זאלל יין . [זי גייט נאך שרה־חנצין]

2.

ר' אַרקע דער רב אוּנ נאך איהם דער איבעריגער עולם.

ר' **אַרקע דער רב** קומט אריין געשווינד, וואשט די האנדט , זאגט „אשר יצר" אויף אַ קול אוּנ זעצט זאך אויבענ־אן אויף דער קאסטילדיגער קאנאפּע מיט גרויס פּאראד ; נאך־איהם גייט אריין ר' **זכריה סופר** אוּנ שטעללט זאך אָן אַ זייט ; נאך־דעם סופר גייהן נאך צוויי **עדות** אוּנ דער **שמש** טראגט אריין דעם **גט** מיט אַ גרויסען גלעזערנעם טינטער אין ווועלכען סע שטעקט אַ נאַנזענע פעדער ; נאכהער הויבען־אן אריין צו־קומען אייניגיג־ווייס אלערליי יודען : הויכע אוּנ נידעריגע , אלטע אוּנ מיטעלע , שווארצע אוּנ געלע— ביז עס קלייבט זאך צוזוף אַ **מנין** , אוּנ **לוי־בנימין** אוּנ ר' **שלום־שדכן** , אוּנ **ראובן־הערש** אויך צוויישען זיי . **פרומע** די **רבצין** הויבט אויף דעם פּאראהאנג פון דער קעך־טיר אוּנ לאזט אריין **עמעלען** , ווועלכע גייהט טריט־בא־טריט אנ־גערויקט דאם טיכעל ביז דער נאַז ; פון דער טיר קומט אריין **מאטעלע** בלאם אוּנ צו־טראגען ; דער **שמש** ווייזט זיי זיצערע ארטער ; ר' **אַרקע** דער **רב** איילט זאך אוּנ שנייצט אויס די נאַז אוּנ איז זאך מכין צום סדר הגט .

דער רב . [געמפּט דעם נמ] דו־ סוֹפֵר וְכָרְיָה בַּר טוֹבְיָה . אִיז דָאס דָער נָמ , וָאס דו הָאסְט דָא גֶעשְׂרִיעבָּען , הָאסְט דו גֶעשְׂרִיבֶּען ?

דער סוֹפר . [קְרַאצְט זַאךְ אין דָער גֶעדֶעכְטְנִיס בָּארְד] יָא .

דער רב . קָאנסְט דו דָעם נָמ אוּנ הָאסְט דָא אַסִימָן מוּבְהָק ?

דער סוֹפר . יָא .

דער רב . הָאסְט דִיר דָער בַּעַל־מְשֶׁה־מְרָדְכַי בַּר אֶפְרַיִם־מְנַשֶּׁה גֶעגֶעבָּען דָאס פַּארְמָעסְט , דָעם טִינְט אוּנ דָאס טִינְטָאךְ אוּנ דָאס נַאנְצֶע שְׁרַייבּ־גֶעצֵייג פַּאר דִי עֵדִים ?

דער סוֹפר . יָא .

דער רב . הָאסְט דִיר גֶעהִיסָּען דֶער בַּעַל־מְשֶׁה־מְרָדְכַי בַּר אֶפְרַיִם־מְנַשֶּׁה , אַז דו זָאלְסְט דָעם נָמ שְׁרַייבָּען לִשְׁמוֹ וְלִשְׁכָּה וּלְשֵׁם גֵּירוּשִׁין ?

דער סוֹפר . יָא .

דער רב . הָאסְט דו אַזוֹי גֶעטָּעדְט , א. ז. וו...?

דער סוֹפר . יָא .

דער רב . וִוי אַזוֹי הָאסְט דו גֶעטָּעדְט א. ז. וו...?

דער סוֹפר . אִיךְ הָאב גֶעטָּעדְט , א. ז. וו...

דער רב . [צו דִי עֵדוּת] הָאסְט אִיהר גֶעהָערְט פוּנִים מְגֹרָשׁ , מֹשֶׁה־מָרְדְכַי בַּר אֶפְרַיִם־מְנַשֶּׁה אַ עֶר הָאסְט מְבַטֵּל גֶעווֶען אַלֶע מוֹדָעוֹת א. ז. וו...?

די עדות . [בֵּייָדע צוּ־זַאמֶען , אֵיינֶער אוֹיף אַ נָאבֶּער אוּנ דָער אַנְדֶערֶער אוֹיף אַ דִינֶער שְׁטִימְע] יָא .

דער רב . הָאסְט אִיהר גֶעוֶעהֶן , אַז דָער מְגֹרָשׁ , מֹשֶׁה־מָרְדְכַי בַּר אֶפְרַיִם־מְנַשֶּׁה , הָאסְט מוֹסֵר גֶעווֶען דָעם טִינְט אוּנ פָּען אוּנ דָאס טִינְטָאךְ א. ז. וו.

די עדות . יָא .

[מָ דָעקְט אָפּ עָטָעלֶען דִי פַּאטְשֵׁייְלֶע]

דער רב . דו , חַיָּה־עָטָעל־גָּענְגָענְדָעל בַּת רָאובֶן־הָעֶרְש , ווִיללְסְט דו מְקַבֵּל זַיין דָעם נָמ פּוּן דַיין מַאנן מֹשֶׁה־מָרְדְכַי בַּר אֶפְרַיִם־מְנַשֶּׁה פּוּן גוּטָען ווִיללֶען אָהן אוּנְס אוּנ אָהן תְּנַאי ?... זָאג יָא .

עטעלע . [שְׁוַוייגְט אַ הִיבְּשֶׁע ווַיילֶע , כְּדֵי יוּדָעל דָער שַׁמָּשׁ טוּאט זִי אַ פְּטִירְק בֵּאם אַרְבֶּעל] יָא .

דער רב . הָאסְט דו גֶעטָּאהן אַ נֵדֶר , אָדֶער אַ שְׁבוּעָה , אָדֶער אַיין אִיסּוּר א. ז. וו...? זָאג נַיין !

עטעלע . [שָׁאקְלְט מִיטְן קָאפּ] נַיין— נַיין !

דער רב . האָסט דו געֶרעֶדט מעולם א דבור אָדער א. ז. וו... סע זאָל דעם גט נישט מזיק זיין ?... זאָג נייַן .

עטעלע . (מיט טרעהרען) נייַן !

(ווידעל דער שמש פיהרט צו מאָטעלען)

דער רב . דו משה־מרדכי בר אפרים מנשה , ווילסט דו געבען דעם גט דיין וויַב חיה־עטעל־גענענדעל בת ראובן־הערש פון דיין גוטען ווילליגן אָהן אונס אוג אָהן תנאי ? זאָג יא .

מאטעלע . (דרעהט אויס דעם קאָפ צו עטעלען אוג זיפצט ; ווידעל דער שמש טוהט איהם א שטויך פון הינטען מיט דעם עלינבויגען ; ער שאָקעלט מיט דעם קאָפ אויף „נייַן" אוג זאָגט „יא") יא !

דער רב . האָסט דו געֶרעֶדט מעולם א דבור , אָדער א. ז. וו... סע זאָלל דעם גט נישט מזיק זיין ?... זאָג נייַן !

מאטעלע . (רוקט זאָך צו געהנטער צו עטעלען ; דער שמש נעמט איהם אין פאר די אקסלען אוג פירט איהם אָפ אבוסעל ווייטער) נייַן ! איך האָב געוואָלט זאָגען . נער ווילל עפעס זאָגען ווייטער , טוהט איהם דער שמש א צוג בא דער האנד) .

דער רב . (גוקט איהם אויבער דעם גט על פי דין) נא דיר דעם גט , האַלט איהם , בוי איך וועל דיר זאָגען ... (דער רב וועגדט זאָך שוין צו עטעלען) גוב איהם דין כתובה אָדער זי איהם מוחל א. ז. וו... טוה אויס דאָס פינגערעל . סע זאָל נישט זיין קיין שום חציצה , אוג דער ארבעל זאָל נישט אָנרירהרען א. ז. וו... דין האָנט הייב אויף אוג זאָלסט זיי נישט פארמאַכען , בוי איך וועל דיר זאָגען ... (צום עולם) ווער סע האָט עפעס א פסול אויפ'ן גט , זאָגט ...

דער עולם . (שווייגט מיט שטיל־שווייגענדע) א. ז. וו..

דער רב . דו , משה מרדכי בר אפרים מנשה הויב אויף דין הענד העכער פון דיין וויַב .

מאטעלע . (רוקט זאָך צו־עטעלען אוז פארקוקט איהר אוגטשן טוכער ; ביידע יונגע מענשען ווייזען אוז שלינגען די טרעהרען)

דער רב . דו , משה מרדכי בר אפרים מנשה , זאָג מיר נאָך ווארט אין וואָרט , זאָג : „הרי זה גיטך" ...

מאטעלע . (ער ווארגט זאָך) הרי זה גיטך ...

דער רב . „והתקבלי גיטך ..."

מאטעלע . (טוט א קווישש) והתקבלי גיטטך

דער רב . „וכו תהיי מנורשת ..."

מאטעלע . (ער פאר־חלינעט זאָך) וכו תהי מגגגורשת

דער רב . „ממני מעכשיו ..."

מאטעלע. [מיט אַ יאָמערלעך געזיכט] מײַנע מאַמעשׂ!

דער רב. „נַהֲרֵי אַתְּ...“

מאטעלע. [חלשׁ־מורא] !... !... וַהֲרֵי אַ תְּ ! [דער רב פאלט אויף דער ערד אין אומגליק] אוי וואי, מאטעלע, מאטעלע, וואָס האָסטו מיך אַזוי דערשראָקן — אוי וואי, פֿאַרפֿאַלן איז דער אויבערשטער אין הימל, אַ גאַנצע קהילה איז פֿאַרלוירן, אַ גאַנצע קהילה...

. . . . . .

דער עולם. [בלבול] קהילה פֿאַר־שׁמוינט, אָפּ־האַנדיג, אָהן לשון, קוקענדיג, איינער אויף דעם אַנדערן אוי אַללע צו־זאַמען אויף דעם רב.

דער רב. [אין אייגענע מינוט ארום] ננו! [קנייטשט מיט די פֿינגער] איך בין שוין דאָ ברוך השם באַלד זיבן אוי צוואַנציג יאָהר רב אוי האָב שוין אויף מײַן לעבטן גענוג פֿאַרלעפֿ־נענט, האָט זאָך מיר נאָך אַזא מעשׂה נית פֿאַרלאָפֿן!

שרה־חנצי. [רייסט זאָך ארויס מיט אויס־גשטרעקטע קולעקעס אוי מיט צוזויפֿ־גענײַפֿטע ציין אוי וויזט אָן מיט זיי אויף דעם אייגעם מיט דער מאכטער אין וואָרטער אוי אַנמלויפֿט אויף דער גאס, מוטענדיג אַ שמאַרקען זעץ מיט דער מיר:

די רבצין. [קוקט נית אויף־קיינעם] אָרעקע! דו וינדינקט! מסתּמא איז דאָך דאס אַ זיווג פון השם יתברך, ברוך הוא וברוך שמו... יודען, זאגט „מזל־טוב!“

דער עולם. [איינער דעם אנדערן] מזל־טוב! מזל־טוב! מזל־טוב!

דער סופר. ר׳ ראובן־הערש! ר׳ ראובן־הערש! אַצינד שיקט נאָך משקה, ווילין מיר מרינקען „לחיים“.

דער עולם. נאָך משקה! נאָך משקה!

דער שמש. אָט גיעה איך! אָט לויף איך! וואס זאל איך ברייגען אויף צו־פֿאר־בייסען?

ר׳ ראובן־הערש. [צו שלום־שכנו] נו, ר׳ שלום, וואס האב איך אײַך געזאגט? אַיא? וועט איז נערעטט, ר׳ שלום? ר׳ שלום?

ר׳ שלום. אָבער מײַן רחמ״ש מײַנער? ר׳ ראובן־הערש! מיר קומט רחמ״ש מיר! אַ לאַנג אַז עך שטעהט אָפּילו פון דער זײַט אַ שדכן, קומט איהם שוין אויף דכנות קומט איהם! וואס וואגט איהר, ר׳ אָרעקע, נית אזוי, וואס? עלעהי״י אַ ניגער שידוך עלעהי״י!...

דער עולם. [אַסאַך קולות] וואו איז אַהין געקומען דאס פֿאר־פֿאלק? וואו וועגען זיי? האָסט דו געהערט אַין אַקציע? טאָקע נאר אַ קאמעדיע, אַ ביינע קאמעדיע; אַ־חא־חא־חא! חע־חע־חע! חי־חי־חי!...

ר׳ בנימין. [רוקט זאך ארויס פון דער פאלאַבא אוי שרייט אויף אַ קול] שוטים! נארענים! וואס לאכט איהר? מע וועט אײַך בעשרײַבען אויף נאַזעטן, מפּשׁים, וועט איהר ערשט עמאלט אַ בריכה האבען צו־לאבען... פון זיך אללין!...

(פארהאנג פאלט)

אַ נְבִירִישׁ גוט הָעֶרְץ.

אין דָּעָר גְּרוֹיסָער שְׁטָאדְט „חֶשְׁבּוֹן“, אין אַ שַׁיינָעם הוּיז;
בַּיי אַ קַיילִיכְדִינָען מִיש, אין אַ וואַרִים צִימֶּער,
זִיצְט פָּעְרְטְרַאכְט; מִיט בְּרִילְלָען אוֹיף דָּעָר נָאז,
דָּעָר אַלְטָער גְּבִיר, „יֶקְטָן“ דָּעָר פְּרוּמֶּער.

עָר זִיצְט אוּנ קוּקְט אִין אַ וָועְקְסִיל־פַּאפִּיער,
עָר צַיילְט אוּנ רֶעכִינְט אוֹיף זַיינֶע אֲצְבָעוֹת,
אָה?! דָּעָר זְמַן אִיז שׁוִין נָעוָוען אַ וָואךְ פְּרִיהער!
פַּאר וָואם־זָשֶׁע בְּרַיינְגְט עָר נִיט דָּאם מָעוֹת?

עָר הָאט גָּאר נִיט בַּאמֶּערְקְט וִוי בַּיי דָּעָר טְהִיר,
שְׁטָעהְט אַיין אַלְטָע פְּרוי, אִין אַ צָעריסֶּענֶעם שַׁאלל.
קַיין אַיינצִיג וָוארְט הָעְרְט מָען פּוּן אִיהר,
נָאר מְרָעהְרָען רִינָען אִיהר וִוי פּוּן אַ קְוָואלל.

וִוי פּוּן דֶּעם שְׁלָאף הָאט זִיךְ דָּעָר גְּבִיר,
עָר וַואכְט, אוּנ דָּעָר־זֶעהְן: דִי פְּרוי שְׁטָעהְט—
דָּא הָאט עָר גָּעגָעבֶּען אַ גָּעשְׁרַיי אוֹיף אִיהר:
—גִישְׁטָא קַיין קְלַיין גָּעלְד, גָּעהְט אַיךְ גָּעהְט!

סְ'אִיז זִיךְ נִיט אָבּ־צוּטְרַייבֶּען פּוּן דִי קַבְּצָנִים,
אוּמְגָעהְן אַלֶּע טָאג זָעגָען זֵיי נִיט פּוֹיל,
רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אַלַיין אִיז אַיךְ וָועְנִיג אַ פְּנִים!?
אַז אִיהר קוּמְט צָעהְנְדְלִיג־זַיים אוֹיף אַ מָאל!?

—גַיין רַבִּי „יֶקְטָן“, בַּארִימְהָערְצִיגָער פְּרַיינְד!—
הָאט דִי אַלְטָע גָּעָענְטְפָּערְט מִיט אַ בִּיטָער גָּעווַיין—
בָּעְטְלָען אִיז בַּיי מִיר פּוּן תָּמִיד אַ שַׁאנְד,
וִוי וַוייט מָעגְלִיךְ עָרנָעהָר אִיךְ מִיךְ אַלַיין.

—זַיט מַיין אַלְטָער אִיז מִיר אָבּ־גָּעשְׁטָארְבֶּען,
דְּרִיקְט מִיךְ שְׁטָענְדִיג דִי בִּיטָערָע נוֹיט,
סְ'אִיז פּוּן אַלֶּעם גָּעוָוארָען אַ תַּל אַ חוּרְבָּן—
דָּאךְ גָּעה אִיךְ־קַיין מָאל נִיט בָּעְטְלָען־קַיין בְּרוֹיט.

נאר אַצונד , אָ , לעבעדיגער גאט !
איז נרויס מיין אונגליק נאר אויבער דער מאאס .
מיין איינציגעל געהט אונעק פאר אַ מאלדאט .
אוג אין דאב איהם ניט צו געבען אויף הונצות .

— אָ , גוטער מענש , קויפט אייך עולם הבא ,
האלט מיך אונטער מיט דריי רובעל געלד .
קויפט אייך אַ מצוה אין דער אלטער באבע ,
ואם פאר איהר איז פינסטער די נאנצע ועלט !

איבער דעם ציממער האט דער נביר שפאצירט ,
אז די אלטע האט נעענדיגט איהרע רייד
וויי עם שיינט האבען זיי איהם נעריהרט ,
אוג ער ועקט אויף אַ וויילע אַ פונק מיטלייד .

— אין קאן אייער בקשה נליך אוים־הערין ,
האט ער זיך נאכדעם צו איהר נעוענדט ,
דאך ווילל אין זיין זיכער חאטש מיט קרן ,
ס׳איז נענוג אַז אין נעסנים־קין פּראצענט .

— איהר האט רעכט מיין ליעבער האר ,
דאם האב אין אללין פריהר נעטראכט ,
נאט טהוט אַ קוק , זעהט אויף דעם שער .
דעם טיערין משכון , ואם אין האב נעבראכט .

— די היילינע ספרים , אך איז מיר אוג ווי ,
האט מיין אלטער נעליבט ווי זיין לעבען ,
שבת אוג יום טוב האט ער נעלערנט אין זיי ,
זענען טיערער פון נינגאלד . איהר מענט מיר נליבען .

דער אלטער נביר האט די ספרים צו־בינדען ,
נעאפענט נעקוקט , נעשאצט זייער ווערטה ,
פליצום איז ער נעוואָרען רויט , אנגעצינדען ,
אוג האט זיי נעטהון אַ שמיטין אין דער ערד .

— ארוים די חציפה ! אונעק פון מיר .
האט ער זיך צו־שריען ואם אמאל בעסער ,
מרפה־פסולין האסטו נעבראכט מיט דעם ביאור
פון דעם אפיקורוס . משה אן דער סער !

דִי אַלְטַע הָאט זִיךְ נָעבִּיךְ אִין דְרַייעֶנ־נָעבּוּיגָן ;
אוּן דָעם גַאנְצָן תּנ״ךְ צוּ־זַאמְטָעֶנ־נָעקְלִיבָּן ;
מִיט אַ בִּיטָעֶר הָעֶרְץ , מִיט טְרָעֶרִן אִין דִי אוּיגָן ;
הָאט זִי יָעדָן סֵפֶר אַ קוּש גָעגָעבָּן .

אוּן אַרוּם מִיט דָעם פַאקְק אִין דִי שְׁוַואבָּע הָאנְט ,
דָער גְבִיר אִיז זִיךְ נָעבְּלִיבָּן צוּ־פְרִידָן,
אוּן וַוייטָער נָערָעטָנְט הַלְוָאוֹת . פְרָאצָענְט ;
מִיט דָער מִינָע פוּן אַ פְרוּמָעֶן יוּדָן .

א. מ. ה.

אַ גוּטָער דָאקְטָאר !

אוּיךְ מִיר וָועלָען זִיךְ מִיינָע פַאצִיָענְטָען נִיט בַּאקְלָאגָן,
נִיט אַיינָער פוּן זַיי וָועט אוּיךְ מִיר גֶעפָּעם שְׁלָעכְטָס זָאגָן,
— הָאט זִיךְ בָּערִיהמְט אַ דָאקְטָאר פַאר מִיר הַיינְט בַּאנַאכְט —
אָבֶּת ! — הָאב אִיךְ אִיהם גָעזָאמְפָּערְט אוּיפְן אָרְט ,
זַיי וָועלָען גָעווִיס נִיט זָאגָן אוּיךְ צַייךְ קֵיין שְׁלָעכְטְ וָוארְט,
דָער טוּיט הָאט זַיי אוּיךְ אַיְיבִּיג דָאם מוּיל צוּ גָעמַאכְט . . .

מ. וו. זאטולאווסקי

אין אַלְבום.

דיין ליבְּטיג נָעזיכְט אַז אִיךְ בָּעטְרַאכְט
וָעַן אִיךְ קוּק אין פָּנים דיר—
שְׁטָעלְט זִיךְ פָּאר פַּאר מִיר
דָּער פְּריהלינג מִיט נָאר זיין פְּרַאכְט;

—

אוּן וָעַן אִיךְ דָּער־צָעהל דיר אַ מָאל נייעם
פּוּן די קָאלָאנִיעם אין פַּאלָעסְטִינָע,
אוּן דָּער־וָעה דיין קָאלְטָע מִינָע—
שְׁטָעלְט זִיךְ מִיר פָּאר— אַ גְלָעְנצִינָע שְׁטִיק אַייז.

אַין אָמְת־דִינָער חָלום.

פַּאר אַ יָאהרָען וויינְטָער סַאמָע אין דָּער נְרוּיסָער קָעלְט
הָאט זִיךְ מִיר אַיינְמָאל אוֹיס־נָעמַאכְט,
פָּאהרָען אין אַ בַּעל־עָגָלֶה־שָׁער בּוּיד בָּענַאכְט,
אין אַייָנעם מִיט אַ נַבַּאי וָואס קְלוּיבְּט אָרְץ יִשְׂרָאֵל נָעלְט.

—

זִיצָענְדִיג— וָוארוּם לָענְגען הָאט מָען נִיט נָעקָאנְט—
בִּין אִיךְ זִיךְ אָב־נָעשְׁלָאפָען דִי נַאנְצָע נַאכְט,
אוּן אין חָלום הָאט זִיךְ מִיר כְּמֵדָר אוֹיס־נָעדַאכְט;
אַז דָּער נַבַּאי וָוארְעמְט אָן אַרוּם דִי פִּישְׁקָע דִי הָענְט.

מ. ווּ. זאטולָאווסקי.

דער יתום.

I.

(נאוועלע)

ר׳ שמואל־דוד טריינעם איז געווען א יוד פון א יאָהר 55, 60 מיט א שיינע וויסע בארד ניט דיק, ניט דין, ניט הויך, ניט נידעריג — א גאנץ שיינער געזונדער אלטער. אין דער יוגענד איז ער ערגיץ וואו געווען א חזן, אוג עד היום איז איהם נאָך איבער געבליבען א נאָרגיל וואָס האָט זיך געלאָזט העָרען בים דאוונען.

ס׳איז אין האָב איהם געקענט איז ער שטענדיג געוואָסען ביי דעם איינגעם טישל ים ס׳איז פון דער טהיר, וואו ער האָט עמליכע יונגלעך געלערנט יודיש־שרייבען, יעדער מאהל ווען די יונגלעך זענען צונעק פלעגט ער זיך אביסעל אויפ־ראָטען זיין קאנצעלאריי״ — ווי ער פלעגט רופען זיין וינקעל — אוג דערבי זיך אביסעל צו־נעצינקעלט. ער פלעגט זיך נעלאסטען אויפ־קלייבען די אוים־נעשפרויעבענע פאפיערלעך, צו־רייסען זיי אויף גלייכע פיער־קאנטיגע שטיקלעך אוג אנשטאפען אין די קעשענעם, דער־נאָך פלעגט ער זיך ארויס־נעמען נעגנעע פעדערען אוג פארזיכטיג אוג לאנגזאם ווי פארשניצען אויף נאפאם — פיהרענדיג מיט דעם צונג וואו דאם מעמעריל פלעגט זיך פערקערוועלן.

זינט ער איז גרוי־ווייס נעוואהרען, האָט אויס־גזעוויזען, אז יאהרען מאכען אויף איהם קיין איינדרוק ניט׳ דער איינעניער פראהליכער אלטער, אין דעם איינעניען אלטען־שיק, נאר נאָך אז לאמטקע אין עלענבויגען, די אלטע ירמאלקע אז בישעלע נעלבער, די נייע האנגט נאָך אלץ אויף דער וואנד אויף דעם איינעניעם צוועקיל.

שטענדיג מיט א המצאהלע, קיין מאהל ניט פאר־נאכט, נייערית צו נייעם וועגען פאליטיקע אוג איבער־הויפט וועגען וועלט־הנהגות. וועגען זעלבע ער פלעגט בייטען מיט זיינע יונגלעך מאקע אט דא ביי דעם איינעניעם טישעל.

איך בין אזוי נעוואהנט נעוועזען איהם צו מרעפען איהם שטענדיג אויף זיין ארט, אז איך בין איינ־מאהל ערין נעקומען אוג האָב איהם נעמראפען ניט בייים טישעל נאר בייי דר ׳ואפע, האָט זיך מיר אויס־נעדאכט, אז די מעכעל איז עפעס בייזוי איבער־נעשטעלט, איך האָב זיך נעוואלט דער־מאנען ווי עס איז פרי־הער נעשטאנען; נאר אין דעם האָט די אלטע אַ נעשריי נעמוהן: „פקאנטע זיך ניט ארום שטוב! נעה אויף דיין ארט!״ דא האָב איך פער־שטאנען אין וואם דער שנוי איז.

זיין אלטע טרייע זאל לעבען האָט פון איהם פון שטענדיג אן ניט נעהאלטען, זי איז נעווענעען די אשת־חיל, די בריה, אוג דארום איז זי נענאנגען אין קפאדיק. זי איז נעווענעען א שיינע פרוי, ווי מע זאנט: מיט א פנים וי א מעלער! צו־קוקען זיך צו איהר האָט אויס־נעזויגען, אז זי האָט שטענדיג צייט נעהאט, אויך שטענדיג פון פריה, צוויישען דער לאנגער

בְּרָכָה עֲנַדְרִינְג עֲרָט. וְאוֹרְט בֶּעוּנְדֶער. דַיימְלִיךְ. אֲפִילוּ בַּיים אוים־שְׁפַּיִילַן אִין אַ נַיים הַאוּס
וָ צַיים גֶעפּוּנַען אוים־פַּרְעַנְען בַּיי דֶער אַנטְקֶעגֶענְרִינְגֶער שְׁבָנה. צִי אִיז דָא הַיינְט אַ מאַרְק.
פִּיעל קַאסְטְ א קוּלַכְיל שְׁמֶרוי. צִי קְרִיגְט מַען אַיינֶער. אוּן וִי הָאלְט דֶער פְּרָקח פון פְלִיש?
אִין דֶעם פְלֶעקְט זִי אַנ־טוהן דֶעם פַּאריק. אַנְשְׁפַּיינֶען אוֹיף דִי הָאנְד אוּן צוּ־גְלֵיכְן דִי
קָאר. דֶער נָאךְ פְלֶעקְט זִי זִיךְ גֶעטָען דִי וַעקִיל צום שְׁמָרִיקֶען אוּן אַרוים־גִיין אִין נַאסְט.»

מִיט אַיינ־מָאהל אִיהר „אִין נַאסְט גַיין". פְלֶעקְט זִי וָאנְען. וּוָעט זִי עֶעהֶן מָאהל פַּאר־קוּפֶען
אוּן גֶעלְד אֶפ־גֶעהָמֶען פַּאר אִידֶער אַלֶטָען אִין נַאנְצִין! זִי אִיז טַאקְע גֶעוָוענְען אַ יוּדֶענְע אַ
חֲכָמָה! זִי הָאט גֶעוואוּסְט „וואוּ אַיין וואוּ אוי ס" אוּן הָאט בֶּאמְת פַּיר שִׁיבְּיקְן הַיוְט
הַיוְט אַ נְרָאשֶׁען?

— עֶס אִיז גִיט פְרֶעסְטִין. פְלֶעקְט זִי וָאנְען; דֶער מְאנִין הָאט גִיט קִין פֶּענְסְטֶער. אוּמ־
שְׁטֶעהְט גֶעוואוּנְט! וָאס דאוֶרְף גָאר אַ מֶענְש פַּאשֶׁען דֶעם וִינְטִיגְען טָאג? א שַׁפָּאם!
וָעֶרֶם וָאלֶען הָאבֶּען וָאס צוּ־עֶסְן?

אוּן אָט מִיט דִי אוּן נָאךְ אַוֶעלְכֶע קְלוּגֶע אוּן פְרָאקְטִישֶׁע דְבוּרִים פְלֶעקְט זִי צוּ־פְרִי־
וֶוען הָאם הָאלְטֶע אַלְט־גֶעבַּאקְענֶע שְׁטְרוּדֶל בְּרוּיט. וָאס זִי פְלֶעקְט גֶעהן זִיךְ וַואשֶׁען אוּן מִיט אַ בְּרִיסְקִים
גָען אִידֶער אַלֶטָען אוֹיף אִיבֶּער־כַּיסְטָען. עֶר פְלֶעקְט גֶעהן זִיךְ וַואשֶׁען אוּן מִיט אַ בְּרִיסְקִים
וָאנְען דֶעם „שׁוֹאוֹ־יְדִיכֶם". מִיט דֶער הַמוֹצִיא פְלֶעקְט עֶר זִיךְ נֶעבֶּאךְ דִי יַאקְלֶעס צוּ־שַׁנַיידֶען.
אֲבֶּער אוּ מֶען בְּרָאקְט־אָן אַלְטֶע בְּרוּיט אִין נֶעבְּטִיגֶע קַאלְטֶע בֶּארְשְׁט. פְלֶעקְט עֶר אַלֶיין
וָאנְען. אוּ עֶם אִיז פְשׁוּט אַ מְתָה!

אוֹיף דֶער אַלְט עֶר הָאט מֶען נֶעוואוּנְט אוּ זִי הָאט „קְנִיפְלִיךְ", אוּן גִיט נָאר פון
פַּאר־שְׁפַּארֶען וָענְען גֶעוֶוענְען אִיהרֶע דָאחָאדְען, זִי פְלֶעקְט מַאקֶע פֶּערְדִינְען אוֹיךְ. וּוִי
צום בֵּי שְׁפִּיעל: אוים־פִּיהרֶען א שִׁירוּךְ צוּוִישֶׁען א זִיבֶּעצִיג־יאָהרִיגֶען אַלְמָן מִיט א פִּינְף
אוּן־צְוואַנְצִיג־יאָהרִיגֶער אַלְמָנה, אוּן אִין צְווֵיי וואָרְטֶער אֶפ־שְׁטֶעלֶען א הוּפֶּה בַּיים קוּימֶען
אִיז קֵיינֶער גִיט גֶעוֶוען אַזוי א בְּרִיה וִוי טְרַיינֶע, אֲדֶער גֶעפִּינְען פַּאר דֶער שׁכנה'טְעם דִינְסְט־
מֵיידֶל אִיהר אֶמת'ן זִיווּג, דֶעם בְּחוּר, דֶעם וואס־טְרֶעגֶער, א בִּלִינְדֶען אוֹיף אִין אוִיג אוּן
טַאקֶע דֶערְפַּאר גֶעזוּכְט פון סַאלְדַאטֶען—הָאט אוֹיךְ קֵיינֶער גִיט אַזוי גֶעטוּוענְט וִוי דִי
טְרַיינֶע. פון דִי שְׁרוּכִים וּוֶעגֶען הָאט טְרַיינֶע צוּ־גֶעהָאנְדֶעלְט מִיט גַאלְרוואַרג אוֹיךְ:
א גִילְדֶערנֶע קֵייטִיל פַּאר א כַּלָה, א וִינְטְרִיל פַּאר דֶעם חָתָן, א פַּאָאר אוירִינְגלֶעךְ, א
גַאלְדֶענֶע בְּרָאשֶׁע מִיט פִּינְגֶערְלֶעךְ אַלֶערְלֵיי הָאט מֶען בְּאלְד גֶעקְרִיגְען בֵּי טְרַיינֶע.

אוּן זִי פְלֶעקְט זִיךְ מַאכֶּן אַוֶעק־שְׁמֶעֶען וִוי עֶם פְלֶעקְט קוּמֶען צוּ דִי מַתָּנוֹת וִוי א מַאמֶע
פַּאר דֶער כַּלָה. וִוי א אַיינֶערֶע וָואנְד פַּאר דֶעם חָתָן! קִינְדֶער לֶעךְ! פְלֶעקְט זִי וָאנְען.
אִידֶער וָענְט נָאךְ יוּנְגֶע צִיעְגֶען. אִידֶער וִוייסְט גִיט וָואס אַ תַּכְלִית אִיז. גָאלְט—שְׁמֶעלְט אִיז גִיט
קֵיין וָואלְט! אָט טְפוּ אָ! נַאט אַיינֶע אַ דְרַיינֶער פַּאר אַיינֶערֶע נַאנְצֶע גָאלְט! דֶער גְרָאשֶׁען
אִיז קֵיינֶע־לֶעבְּדִיג. הַיינְט אִיז עֶר דָא. מָארְגֶען פַּאר־קֶינְקֶעלְט עֶר זִיךְ צוּ צַיין אֲנֶדֶערְען— אוּן אַ
צַיערוּנְג. הֶלֶעבִּין. אִיז פָּארְט אַ קְלֶן אוֹיף אַיינִיג!

דֶער־נָלַייכֶען אִין אַ נָט צְווִישֶׁען דִי אַיינֶענֶע זִיווּגִים אִיז זִי אוֹיךְ גֶעוֶוענְען אַ מִזוּק. אִין דֶער
נֶעסְטֶער קְרִיעג אוּן לֵיאֶרֶם צְווִישֶׁען דֶעם זִיווּג פְלֶעקְט זִי צַריין־פָּאלֶען: שָׁא—שָׁא—שָׁ שָׁא מוּזִיק

קי־נ־ך־לעך ! איך האב פֿערקניפּט— איך ועל אפֿ־קניפּען . ווּאם דאַרפֿט איהר אומזיסט שׁעלטען דעם שׂדה ? מיין באַבע— אַ ליכטיגען גן־עדן ואל זי האבען !— איז געוועזען אַ חכמה . אוּנ איז מאַקע געוועזען די גרויסע צדקנית אויך . מיין קאַפּ זאל ליגען ווּוּ איהרע פֿים ליגען ! עפּעס אַ שפּאַם— יענטע די גבֿאיטה !!! זי האַט דאך ג׳נשריבען אַ ״רייניג־קייט״ אַ סך הונדה אוּנ איהר מנדר געוועזען אין קלויז ! אמת עס איז אידר געגאַנגען, וי מען זאגט , ווי פון ואַסער , זי האַט געהאט אַ שׂפּע— אויף אללע יודישע קינדער געוואַנט ג׳־וארען , רבונו של עולם ! זי איז דאך געוועזען די ערשטע מלוה־טע אין שטאַדט , מיין אייגענקעל זאל געווּנד זיין איז דאך נאך איהר אַ נאמען , אַ גוטע בעטערין זאל ני פֿאר איהר זיין !— ווּאם האב איך געוואלט זאגען ? יע , פֿלעגט זי זאגען ; קינדערלעך , אַז אוּנזערע חכמים האבען אויס־גערעקנט אַ גט , מן הסתם דאַרף מען עס , ווי זאגט מען : אייער צוויי זיין ליידען , גלייכער פּיער זיין פֿריידן . איהר ועט מיר קינדערלעך חלעפּען בייצע אמאהל דערמאַנען צו־גוטען .

נאר אזוי ווי למשל אַ דאקטאר קוירט ניט זיך אלליין , אזוי האט מרייע אויך ניט געקענט זיך קיין־עצה געבען צו איהר טאכטער די ענוגה ואזוי האט מען נאך אלס דאמאלס גערופֿען חיענען , האבש ני האט שוין פֿאר אַ יאהר אבט צוריק פון איהר מאנן אַ גט בעקומען .

חיענע טריי נעם איז געוועזען צו יענער צייט אַ וייבּיל פון אַ יאהר דריי אוּנ דריי־ציג , שוין אכטצעהן יאהר אהן אַ מאן געוועסען בייַ דעם מאַטען , אדער בעסער געזאגט : בייַ דער מאַמען אויף דעם קארב . די מעשׂה איז אזוי געוועזען : צו פֿינפֿצעהן יאהר האט מרייע חתונה געמאַכט איהר טאכטער חיענען , אוּנ געקריגען אַ איידעם אַ צציאקע , אַ ״זייערעם יונגען־מאנן״ ; נאר עפּעס אין עמליכע ואבען נאך דער חתונה איז ער אוועק מיט דעם טלית אוּנ תפֿילין דאוונען אוּנ איז שוין מעהר צוריק ניט גקומען . אין שטאַדטיל האט מען גע־מורמלט : אַ טהייל האבען געוואגט אז ער איז אנטלאפֿען פון טרייען , אוּנ אטהייל — אז מאקע פון חיענען אללין — איבער אויבאבען ואס ווייבער האבען אייגע די אנדערע אויף דעם אויער געוואגט ... נאר אז זי האט אין אכט חדשים שפּעטער אַ טאכטער גבאהרין מיט מזל , זענען די וייבער שטיליל געוואָרען — אבער איהר ״זייערעער״ מאנן איז ווי אין ואסער אריין מען האט פון איהם נישט געהאָרט , נישט געזעהן , מען האט שוין געדרוקט אין די נאוועטען , אבער ״איין קול״ . ערשט פאר אַ יאהר אבט האט מען איהם גפּונען , לערנענדיג ערגיץ אין אַ קלוין־שטאַדעלדיגען בית־המדרש אלס פֿרוש . אוּנ פאר עמליכע נראשען ארוים געקריעגען אַ גט אוּנ זי איז מיט מזל בעפֿרייט געוואָרען .

פון יענער צייט אן האט זי זיך גערוכט פון מאַנ צו־מאנ אַ בעה וועריען , אוּנ האט זיך אזוי שוין קרוב־משם אכט יאהר פֿער וויילט . אונטער דער צייט זענען אויף איהרע אויגען שׁ ג ע ק ע ם אויס־גענוואקסען , חתונה געהאט אוּנ מיאוס געוואָרען— אוּנ זי איז נאך אלץ גע־וועזען אַ כּלה . אוּנ אפֿשר דער־פֿאר מאקע— אַ מענש איז דאך ניט קין מלאך— איז זי געבאך אין כּעס געוועזען אויף דער גאנצער וועלט . אין שטאַדטיל פֿלעגט מען זאגען : נאט זאל שומר ומציל זיין פון טרייעם מזל אוּנ חיענעם צינגעל...

איהר ביטער האַרץ האט נאר געוואוסט שפּרינגען , יעקל־די־מוידס וויבּים מאכטער , איך שוין אַ מידל גאך שׁ ל ו שׁ ים . ווי מען פֿלעגט עס בייַ אונז זאגען . פון דער פֿרית

פֿלעגט זיך שפּרינגען צוריק־האפּען צו חיענען אונ אַ פּרעג טהון: ווֹאס העלפֿט זיך?

דער ווֹאס האט אַ ירעה געהאט אין חיענעם מיט שפּרינגעם שמועתן האט דעם ווֹאס העלפֿט זיך" געטייטשט: איז עפּעם איבער נאכט ניט נישטאַרבּען ערגעץ אַ קינפּעטאַרען, ניט באשאפֿען געווארין אַ נייער פּרישער אַדער אפּשר איז נייטער ערנין אַ שנעק מיט דער מאמעם מיקה אויף די ליפּלען אַ כּלה גיווארין? דאַרף מען מאקע ווייסען ווער אונ ווֹאס אונ ווען אונ ווי אזוי, ווייפּיעל קלייַדער, אונ ווער איז דער כּלהים מאטע אונ דעם חתנים וייַדע, אונ פֿאר ווֹאס מאכט מען נאר חתונה אזוי אַ שנעם? ...

—מען האט אב געלייגט די חתונה נאר אויף דריי חדשים.

—ווֹאס איז דאס מיט זיי אזוי אַ בייזע אייגלענעש? ...

—הייגט ועהסמו שוין שפּרינגע לעבּען, ווער איז אַ חכמה? ... איך האב דיר שטענדיג געזאגט אַז די מיידיל געפֿאללט מיר ניט... עפּעם פּומצט זיך מיר צו פּיעל ... אונ ער, דער חתן, מן הסתּם איז ער ניט בעסער פּון איהר אז ער נעהמט איר—שא! איך האב נאר פּארגעסען ...

נאר טריינג פֿלעגט דאס רוב ארויס פֿאללען אין געשמאקסטען שמועס אונ ווי אַ גלח צו טרייבּין די טייבּלאך—מיט גוואלדען: האב דיר אַכציג שטואַרצע יאהר! פֿלעגט זיך צו־שרייען איוך חיענען—עס ווערט זיי ניט נמאס ומאוס נאוועגנדיג דעם נאנצען העלפֿען מאַנ אונ אין שטוב איז נאך ווי אין אַ שמאל, אז עס איז א חרפּה פֿאר לייטין! אונ אט אין דעם כּעס פּון טריינען—וואלט אידר עס גלייבּען? —איז אויך אמאל געלעגן אַ שטיק מצוה: זי פֿלעגט איוך אזוי אין אופֿן—אַליין ניט פּיהלענדיג—אפּ ראטעוון די צו שאטענ בייגהעליף פּון די דאוונג חתן־כּלהים עלטער באבּעם, ווֹאס די צוויי חברתּים האבּען פּון קבר ארויס נעריהרט אונ שוין שיער ניט צו קנאקט אויף וויערע שאַרפּע צייגדלעך.

אזוי האט מען געלעבּט אונ פֿארבראכט שיינע עטליכע יאהר, אונ דער וייל איז שוין חיענעם טאכטעריל, יענטקע, אדער גענרעטע—וי ני האט זיך שפּעטער נעהיסען רופּען—אלט געווארן זיבעצין יאהר.

אונ דא איז שוין ניט גיווען געהעדט וי אַ מאהל אין די קינדער־יאהרן, אז יענטקען קומט די אייבּערשטע פּון מילך, די אונטערשטע פּון ציטעם אונ די מיטעלסטע פּון פֿלאדרן. אונ נאך אַ סך אייבּערשטע, אונטערשטע אונ מיטעלסטע—דא איז גיווען די פֿראגע: וועמען דאַרף טרייגע מאכען אַ נייע קלייד, חיענען אדער יענטקען?

אז יענטקע איז גיווען אַ קינד, פֿלעגן שבּנים נאנן: „נעדיכט נאל מען נאען אַנעלבּע קינדער אונ שיטער נאלען זיי אויף גיין ו' צו יענער צייט האט יענטקע בּאַנאה געהאט פּון אַ מין אונשולדיגען פֿערגנינגען, ווי צום ביישפּיל: אז עס שפּיעלען קינדער, אונטער־גנבּגען זיך שטיל, שטילל—אונ אן־בּאצאגן איינער פּון זיי נעשמאק אין פֿליצע; אנ־אנדערש מאהל ארייַן לאזן די ציין אזוי, אז דאס קינד פֿלעגט זיך פּארגעהען אונ יענטקע פֿלעגט מיט אַ גילעכטער אנטלויפֿן. אין עטליכע מינוט שפּעטער פֿלעגט זיך שוין קריגין די מוטטער פּון דעם פּארוויינטען אויף בלוי צו כּסענם. קינד מיט טריינען, אז די קולות האבּען זיך נעהאלט אויפֿן נאנצען נאס.

אין איהרע אונשולדיגע קינדער־יאהרען זענען אללע שבנים נעווען שלעפּפּע, שמיר מער האבען אללע לעהרער־ם ניט געטויגט אוג אללע שול־חברי־תּעם זענען נעווען צו־לאנגע אוג פּערדאר־בענע קינדער, אוג דער־פאר מאקע דאס זי צו ו ש ע ן ניי־קיין מאל־פּה ניט נעהאט.

נאר יענטקע איז אלט נעווארען זיבעצהן יאהר! זי האט שוין ניט נעהייסען יענטקע. זי האט שוין נאר נעהייסען "נענרי־עטטע" אוג איז נעווען א גימנאזיסטקע פון פּירטען קלאסס. זי האט דא פלוצלינג אנגעהייבען מיט דער וועלט שלום צו מאכען אוג האט שוין אפּילו אזוי ווייט נעהאלטען, אז... — איך שעם זיך אייך צו זאגען — יענטקען האט מען ליעב נע־קריגען! איהר זאלט חס ושלום ניט מיינען אז אימיצער פון איהר חברתּ׳עס, אדער אזוי מענשען וואס האבען מיט איהר אין שכנות נעווואוהנט — הייבט זיך נאר ניט אן! איהר האט נאר ליעב נעקריגען א מאנסביל!...

חאטש מען פלענט איהם רופען "דער קאמאר" פאר זיין מאנערקויט אוג דאר־קייט, פון דעסטוועגען האט ער נעטראגען א מוזדיר אוג איז נעווענען א נימנאזיסט פון דעם פּינף־טען קלאסס.

אז עם פלענט קומען א יום־טוב אוג יענטקע האט אנגעטאהן איהרע נייע קלייד־ער, פלענט דער אלטער זאגען טרייסען: הערסט דו, טרייסע! דו טוהסט א עולה, האט דיר שוין נאמט נעהאלפּען פאר יענטקען וואלט ער דיר שוין העלפּען פאר חיענען אויך עפּים מאכען. זי איז דאך נאך פארט א יונגענד אוג האט נאך בכמעט קיין שיין ניט אנגענעהן, חלעפּען אז עם דריקט מיר אין האנצען אויף איהר קוקענדיג.

—שוטה! גולם! — פלענט טרייסע נענטפּערין — ווי די מעשה איז, איז זי שוין פארט א זייבעל, ווי זאגט מען; אבי דעם קאפף צו־גערעקט — איז שוין בייא לייטען די מיילער פאר־שטאפט! אבער יענטקע איז דאך שוין א ויבצהן יאהריג מיידעל!! עפּעס א קלייניקויט בייא דיר? !... אוג וויעדער באשר איהר ווענט אללע בלינד, אבער איך האב א קוק!... אוי, אוי! טרייסע קאפף נאל לעבין; טרייסע פאר־שטייט א זאך...

—דו באמערקסט דעם בחורייל — האט טרייסע שטיל נעזאגט צו שמואל־דוד־ן — אט דעם פּיאדער, שמאדער ווי רופען איהם?...

וואס? אט די דראניצע?! — האט אויס־נעשריען דער גוטער, עהרליבער אלטער. — אונזער גיוונטער יענטקען ווענט דו נעבין דעם סוחאטניק, דעם... דעם האב מיר ניט פאר איבעל... פאר אמאנן? ! נו — אוג וואס וועט ען נטק ע ביידען? ער וועט איהר נעפאלען?

אי שוטה! הלואי וואלט נאר ר׳ שבתי׳לע מסבים נעווענען אויף דעם שידוך, ווי מיר אללע אוג יענטקע בזוודאי, וואלטען מיר זיך פיר גלילקיך נעשעצט, עפּעס א קלייניקויט בייא דיר ר׳ ברך האצקעלעם איין־איינציקעל, ר׳ שבתי׳לע א זוהן?! אוג וואס פאר א ירושה וואקסט אויף דעם יונגעל! דאדע בייגער — שמייגער, א מיאוסער — א שייגער, איין שוואך יאהר! א מאנן איז א מאנן, אוג דער־צו אזא יהוס נאך מיט א ירושה וואלטערט זיך חלעפּען ניט אין די נאסען! אוג אזוי האט טרייגע, ווי זי פלענט זאגען, בייא קיינעם־קיין שכל ניט נעליעהנט אוג האט זיך אללין פאר־שטאנען איהר ווענטעלע צו־פּיהרען —

אידישע „קניפּלעך" האט זי גיט געהאלטען דם וכלום אין זאק, ווי עס פירט זיך בייַ אונזערע קלוגע ווייבער — זי האט אידער עטלעכע גראשען גענאשט בייַ קלייניע קרעמערס: אוג פלעגט מאקע נעהמען בייַ זיי געשמאקע פראצענט. מיטוואך פלעגט זי גען נאך דיַ וואכע אוג פאר איין נאנג פלעגט זי גיט פאר־פהעלן צריין־מראנען צו פיינעל די שניט־קרעמערין אַ רובל וואכער.

אוג אזוי זיך ס׳ ביסלעך־ווייס, האט זי מאקע אין עמקיע יאהר, בסוד כודות פון אידער אלטען, אויס־נעצאהלט כאמעט אויף אַ מאנטעל אוג ריפּס אויף אַ קלייד פאר יענעמקען

—ווער ווייסט— פלעגט זי זאגען וועמעס מארגען עס איז? אט זאלל האמשע מיין אייניקעל מיר האבען מיט וואס צו טער־מאגען; זאלל זי ווסען, אַז די באבע האט אידער פאר־זארגט!

פאר אַ יאהר דרייַ־ווען יענעמקע איז אלט געווענען פיר־צעהן יאהר— האט זיך מבייַנע נעמאכט אויס־צו־פירהרען אַ בעל־הבית־שען שידוך, אוג זי האט מאקע באלד מיט נבייטע אין נעצאהלט די רעשטע פון כאמעטענעם מאנטעל אוג האט עס שוין אין אַ גוטע שעה ארויין־נעעלעגט צו־זיך אין קופערט אונטער די ווענ, ארויף נעעלעגט איהר קרבן־מנחה סידור אוג נאך אַ סך נאכען, כדי דער אלטער זאלל ניט מערקען אז אונטען ליגט כאמעט— „אַ מאנטביל בלייבט אַ מאנטביל אוג טאר בייַ דער ערב ווייב ניט פון אלעמען ווייסען".

נאר די שכנה־טעם ארום האבען בסוד סודות געוואוסט, אז בייַ מרייגען אין קופערט ליגט שוין פאר איהר איינקעל כאמעט מיט ריפּס.

יעקיל־די־מויד׳ס ווייב פלעגט זיך שטענדיג שפּאנען מיט איהר שכנה־טע די לעהרעקע אדער די אפּיקורוסטע, ווי זיי פלעגען איהר רופען.

—אי, ואם זאלל איך מיט אייך מעגנה זיין!— פלעגט זאגען יעקיל־די מויד׳ס ווייב:— איך זאג אייך אז מרייגע איז אַ חכמה, אזא יאהר אויף מיר! הלואי העלפט מיר נאט פאר מיין מאכטער אפּ־לייגען כאמעט אויף אַ מאנטעל ווי מרייגע פאר איהר אייניקעל.

יעקיל־די־מויד׳ס ווייב פלעגט שטענדיג האפען, אז היינט־מארגען ועט זיך בייַ מרייגען מאכען אַ אלמן, אַ גרוש ואם ועט פאסטען אקוראט פאר איהר שפּרינצען, דער־פאר מאכט האט זי געהאלטען פאר מרייגען שטאהל אוג אייזען.

די אפּיקורוסטע פלעגט איהר שטענדיג ענטפערען בזה הלשון: איך גלייב ניט אין אייער מרייגע חכמה, אט לויפט זי שוין זיבד זיך קען איהר שוין באלד דריי יאהר צו אלע גבירתה׳ס פרענען מיטלען ווי ריפּס זאלל זיך אויף הערען צו־האקען אוג איינגלענגען כאמעט די ראאר אויף־שטעלען, ואלט דען ניט גלייכער געווענען זי זאלל אן־גרייטען פאר איהר איינקעל מעהר זאקען, העמדער, איבער־הויפּט וואש, ואם ועדט ניט קאלטע ליענענדיג?

—אט ואם זאלל איך מיט אייך שמועסען אז בייַ אייך איז אלץ קאפויר? קאפּ אראפּ— פּיס ארויף! זאגט מיר נאר אדרבה, זאלט איהר מיר געווינד זיין: ווער אין דאם צו־ווייטען ואם פאר אַ ועש זי טראגט אדער צי גיט זי אין גאנצע זאקען? ועט איהר דען נעד

אידישער־קנקן? אבער אַ מאמעט־מאנטל, אַז נאָט העלפט מע געהט אין שול אַריין אין דאָך מאקע אַ ציערונג.

—לאָזט מיר צו־רוהע מיט אייערע מאמעס—פֿלעגט די אפֿיקורסטע זאגן— איך האב נאָך ניט גענוג. ביי יין יודישע וויבער זאל דאָס ואלל זיך מיט איהר מאמעט־מאנטל קיין סיבה טרעפֿן— וואָרום וען געהט זי איהר מאמעט־מאנטל? דאָך נאָר שבת וען מען טאר קיין שיכעם ניט טראָגן— אוג גראדע דאמאָלס שיקט נאט אַ רעגן אוג ער טרעפֿט איהם אויף דעם האלבן וועג. זי בעהעקט מיט דער וויסער מיכל אויף נאָר דעם שפּיץ הוט, אייליט גיכער אין שול אַריין. דאָרט קוגעטשט מען איהר אוג מען שטויסט איהר פון אלכע ניטען, ד' נעהמט איהר פאר דעם אַרבעל אוג די נעצט זיך אויף איהר פֿאללע. היינט זי אלליין דאָרף דאָך אויך עפּעס זיטצען— אזוי אַז נאָך דעם ערשטען מזל־דינג שבת געהט זי שוין בי־ דעם טויט אַ צופֿליאשקעטין מאמעט־מאנטל, אַז עס איז נאָר אַ חרפּה איהם אויף זיך צו־ טראָגן.־היינט בעהעבענט. וואם קאסט דער מאמעט־מאנטל? פיעל מאהל האט טרייגע אפּ־ נעשפּאירט אין זיך, אן איהר אלטען, נעקאסט מימאָג מיט „נישט“, אוג פיעל בלומטיגע גראָ־ שענס פּראצענט נעריסען? ! אוג אלץ אריין־נעבראכט אין דעם מאמעט־מאנטל, אוג נאָך די אללע זאכען פּרעג איך אייך, איז דען מין טוכענער מאנטל ניט שאָנער פאר אייער מאמעטענעם? נוטצינער איז ער שוין אנדאי; ער בליאקירט ניט פון דער זון, ווערט ניט קאלטיג פון רענען; איהם שאט ניט־קיין שניי, ער קאסט אַ דריטעל נעלד אוג פאסט מיר שאָנער, איך האב אַ סך מאל נעהאָרט ווי אַ וייבעל זשאלעווט זיך אז זי האָט ניט אין וואם אין נאכ אַרויס צו־נעהן, אוג אין שראנק האנגט אַ מאמעט־מאנטל, נאָר ער פאסט איהר ניט צו איהרע קלייַדער, אוג איין אנדערע טוהט זיך אזוי אן, אז עס טרעפֿט איהר אַ קריסט, דער־ קענט ער פון היינטען אז דא גהעהט אַ „בת־ציון“... ער דערקענט איהר נאָך איהרע פֿערשמוצ־ טע שיך, איהרע אב־גענוצטע קליידער אוג נאָך איהר מאמעטענעם מאנטל וואם רייסט די אויגען אויף.

— אָט האָט אייך אַ גוטען מאן! — פֿלעגט פאר־קאנצען יעקיל־די־מוידם־וויב—איך ווייל שוין אייך ניט איבער־שטעלען, איהר וועט זיך בלייבען בי אייערע משוגעת'ן — אוג איך זאג אייך פֿארט אז טרייגע איז אַ חכמה, אזא אַ יאהר אויף מיר!

II.

ווער איז אין לעבען ניט אלט געווען פופצעהן, זיבעצעהן יאהר אוג האָט ניט גע־ נליבט אין די נבורה פון אַ גימנאזיסט, אז ניט היינט מארגען, וועט ער די ווענט נליקליך מאכען, עס נעמט ניט זיין טעהר קיין אריטע אוג רייכע, קיין הונגערינע אוג זאמע, קיין שמאר־ קע אוג שנואכע, קאפּיטאליסטען אוג אַרבייטער; ארייסקראכטין אוג פּאבעל, העררען אוג דינענע, אוג נאָך, אוג נאָך אוג נאָך—עס ווילען זיין נאָר בריידער! מענטשען! די נאנצע ווילט ווי איין נעזינד, ווי קינדער פון איין מאמען!

אונזער קרוואשאק האט אויך נעגלויבט אוג נעטרויסט פון דער גוטער נליקליכער צייט. ווען אַ שפּעלע מיט אַ וואלף ווילין זיך אומ־ארמען אוג נעהן האנד אין האנד צו דעם ים וואס איז נעקרייט פאר דער באנצער ווילט, אוג פֿיאדער שפּאָקעלעוויטש וועט מרינקען

„לַחַיִים" פֿאר דָער נַאנְצָער מֶענְשׁהַייט !... אין אוּנְזער קרוּשאק , אין דָעם קְלֵיינעם הַיימְעלע, הָאבָּען מיר מַאקע שוין איינְגעפּירט די איבָּעע אין וועלכָּע מיר הָאבָּען גענְקלייבט , איבָּער־מָרָעמענדיג דָעם שְׁוועל אין דָעם קְלֵיינעם איינגען צימערִיל בַּיי שָׂרה־די־אַלְמָנהס מאכטָער, איז פֿאר־גענְגען נָעוואָרען דָער חילוק צְווישָׁען אָרים אוּן רַיִיך , מיין אוּן דַיין . א. ז. ו.

פּוּן אַ סַך מַעלות הָאט מען דָא נִיט גענְאלטען אוּן אַ סַך הֶפרונות וענען דָא פֿאר אַ זעלכע נִיט בְּעטראכְטְ־גענְווארען , דָא איז נענְווענען נָאר איין צִ־ער לוּפְט מיט אַנדערע מענ־שָׁען , איך הָאב מיך אַללַיין אין דָעם צימערִיל פּיעל מאל בְּעטְ אכט וי נאר אַ נייע .

פּוּן פֶּסַח־ר־שַׁבְּתַי־לָעם הָאב איך שְׁטענדיג גענְאלטְ נְלייך מיט אַלע אַנדערע, ווער עם הָאט דָעם „גבור ישְׂרָאֵל" נָעקענְט . די גימְנאזִיָשע קְלֵיידער ווענען אויף איהם גענאנְגען פּוּנְקט ווי אויף דָער וואנְט . אַ מַזל הָאט ער נעהאט , אז וי אוים־נעצווענען עם איז נענועזען זיין פּינגער אוּן וי לַאנג עם ווענען נענועזען בַּיי איהם די הענד. פֿלענין זינע אַרבּעל שְׁטענדיג זיין נאָך אויף אַ פֶּערטיל אַרשין לַאנגער ; אין דֶער היטָעל הָאט ער אוים־נעזעהן ווי אַ קאץ אין אַ פֿאלונְקאשׁעק ; ער וואלט אפֿשר נָאט ווייס וי טיף אין איהר אַרַיין , ווען נִיט זינע גרוסע אויערן , אויף וועלכע די היטָעל הָאט זיך פֶּערהאלטען אוּן זיי שְׁטענדיג אַראפ נעקְוועטשְׁט . פּוּן אוּנְטערן קאוּנְראק הָאבָּען ארוים־נעבְּלישטשָׁעט אַ פָּאר אוינען , וָאם ווענען נְראד נישְׁט נענועזען צו דָער פָּאר ; אייגע הָאט נעקוּקט אין מַערב , די אַנדערע אין צְפוֹן־זַייט . אוּן אז דָער בָּחור פְּלענְט נָאך אין פְּלִיעסְקען אויף דָעם קאפּף די היטָעל אוּן מיאוּנְקען ווי אַ קאטְץ, אוּם דָעם עוֹלָם פֶּרעהְיך צו מאכָּן , פְּלענען זיך אַללע מיידְלָעך צו־קוקְלָען טאק פֿאר נעלעכטָער .

נָאר בַּיי שָׂרה־דָער אַלְמָנהס טָאכטָער אין צימָער איז נענועזען אַ עוֹלָה צו הָאלטען שׁאבַּהַייט פֿאר אַ מעלה אוּן הָאסְלִיבְקייט פֿאר אַ חטָרון ; דָא הָאט פֶּסַח גהעהיסען פָּיאדָער סָעבָּאסְטיַאנאוויטש אוּן איז גענועזען דָער פֿיהרער פּוּן דָעלְטָל , ער הָאט נעמָראנְגען אַ פּינ־סָנְע , חָאטש ער הָאט פּוּן איהם־קיין נַחת נישט נָעהאט ; ער פְּלענְט זיך מיט איהם שְׁטענדיג אֶפשׁר אַ האלְב שָׁעה בָּאדָען אידָער ער פְּלענְט איהם מיט וואלְד אַיינְעמְצין אויף זין דַארין נָאז , זין פּינ־סְנָע איז אַ פָּנים נָעווייגט נענועזען צו אַ פֶּעמערין אָרט , וָאראום ער פְּלענְט נִיט אַיינ־זימְצָען אוּן מיט עזות אַראפ שְׁפּרינְגען .

אַז פָּיאדָער סָעבָּאסְטיַאנאוויטש הָאט זיך נָעשְׁטעלְט הֶעדען, פְּלענְט זיך מיר וי אויף־צו־לַהַכָּעים אַזוי פֿארוועלין לַאכָּען , אז איך הָאב זיך שְׁטאַרק נעמוטְשָׁעט , דָער־מָאנט זיך אַן אַללע אומְעדינג וַאכען, וי לְמָשָׁל: אַז מיין בָּאבָּע איז נָעשְׁטָארְבָּען , אז איך הָאב נעקרינְגען אַ „דְוואיקע" אין קלאסס, אוּן דָער גְלייכען ; עם הָאט אָבָּער נִיט נעהאלְפָּען , עם הָאט זיך מיר אַיין־מָאל ארוים־נעבְּראכָּען אַ נעלעכְטער : נָאר איך הָאב זיך אַזוי שְׁטאַרק פֿאר־שְׁעמט אַז איך הָאב באלד זיך כְּלומְרשט פֿאר־הוסְט .

נָאסְפָּאדאו—הָאט אַיין־מָאל פָּיאדָער אוים־נָערופָּען— איך לְעג־פָּאר דָער ווירְדִיגען נע־זעלשאפט אַרַיין־צו־נעהמען אַ נייעם טשָׁלְיען אין אוּנְזער קרוּשאק , פֶּרַיילין נענְגער עמטְ ה ע ר י נ ג .

אַללע הָאבָּען זיך איבָּער־נעקוקט , יעדער פּוּן אוּנְז הָאט נעקענט יעמטקע מיט אַיה־

דָּע אוים־גָּעצַייכְענטָע מַעלות, נָאר דָּא אִיז אֲפִילוּ צְווישָׁען „גוט" אוּן „שְׁלֶעכְט" אויך קיין חִילוק נִיט גָּעוָעזָען— דְּרוּם הָאבָּען אַלֶע מַסְכִּים גָּעוָעזָען אוּן „ענטְשֶׁקע הָאט זִיך אַיין־גָּעקוויפְּט אִין חֲבָרה.

צוּ זִיבְּעצָעהן יָאהר אִיז „ענטְשֶׁקע גָּעוָעזָען— אוֹיף מַיין וָואַרְט אַז עָם אִיז מִיר שְׁווָער צוּ־זָאגָען שַׁיין אָדָער מִיאוּס, אָפְּט בְּלַייבְּט מָען שְׁטָעהן בְּעַטְרַאכְטִינְדִיג אַווי אַ גָּעזִיכְט מִיט דֶּער פְּרַאגָע: טַאטָע זִיסָער! וָואס פֶּעהלְט דָּא? עָס אִיז דוכְט־זִיך אַלֶץ פָּערהַאנְדָען: שְׁוַאדְּרָע אוי־נָען, אַ וַוייסָער פָּנִים, רוִיטָע בַּאקָען, אַ גָּעראָטהָענער פָּאד־בָּאראָדְאק אוּן אַווי אוֹיך נָאר נִישְׁט־קָשָׁה פּוּן אַ פִּיגור; אוּן דָּאהִ שְׁטוֹיסְט עָם „עפִּים אָפּ צוּ־רִיק— עָם נָעהמְט „עפִּים נִישְׁט, „עם פֶּעהלְט אוּן מָע וַוייסְט נִיט וָואס?—עָם אִיז אָבָּער דָּא אַצַייט אִים לֶעבָּען פּוּן אַזָעלְכָע פֶּערְנַאנָּען וָואס אוֹיף זַיי וָועָרָען אַנְצִיהָענְדִּ: דָּאס אִיז צוּ זָעכצָעהן־זִיבְּעצָעהן יָאהר, וָוען אַלֶלָע גְּלַיעדָּער „ערְנַאכָּען „ערְשְׁט וַוי דִי נַאטוּר אִין פְּרִיהלִינְג, זִי אִיז פְּרִישׁ, אוּן שַׁיינְט אוֹיף אִיהר דֶּער מְהוּי צוּ־לִיעגָען— בְּאלְד אָבָּער וָועָרָען זַיי פֶּער־נַאנָּדָער גָּענָאכָּען אוּן דִי אוּנְגָּעוָואהנְלִיכָע קוֹי־לֶעכְדִּינְקִייט מַאכְט דִי פִּיגור, דִי בֶּעוֶועגוּנְג אוּמ־גָּעלוּמְפֶּערְט אוּן פַּאר־פָּלִיכְט אוּן פַּאר־וִוישְׁט דָּאס בִּיסָעל חֵן וָואס הָאט זִיך פְּרִיהָער „עפּוּנָּען בַּיי אִיהר.

III.

שְׁלמה הַמֶּלֶךְ הָאט גָּעזָאגְט, „עם אִיז נִיט דָּא קיין נַייעס אוּנטֶער דֶּער זָאנָּע, „עם קוּמְט אוּנְז פִּיעל כָּאל פָּאר, אַז אַ נַייע „ערשַׁיינוּנְג דֶּערמָאנְט אוּנְז אַן „עטְוָואס בֶּעקַאנְטָעס, וָואס מִיר הָאבָּען שׁוִין אַ מָאל גְּעזָעהן אָדָער גֶּעהָערט.

אִין דֶּעם דָּאוּנְגָען אֶמֶת אִיבֶּער־צַייגָען זִיך עָם בֶּעטְטִין מִיר יוּדָען, וָוען מִיר בֶּעמֶרְאכ־טֶען דִי הִיסְטָארְיֶע פּוּן יִידִישָׁען פָּאלְק פּוּן דִי אָלְטֶעסְטֶע בַּיז דִי שְׁפָּעטֶעסְטֶע צַייטֶען. אַלֶלֶעס וָואס אִיז אַ מָאל פַּאר טוִויזָענְד יָאהרָען גֶּעשֶׁעהן, קוּמְט נָאהְ־אַמָאל פָּאר נָאהְ טוִויזָענְדֶער יָאה־רָען, אַווי אַז כְּמַעט אִין יָעדֶּער זַוווי, דָּרַיי דוּרות, אָט דָּא, אָט דָּארְט, קוּמָען פָּאר אַזָעלְכָע זָאכָּען, וָואס דֶּער־מָאנָען דֶּעם יוּדָען אָן דָּעם וָואס אִיז גָּעוָועזָען אַמָאהל מִיט אַיינִיגָע הוּנְדֶּערְט יָאהר צוּ־רִיק. „עם אִיז אַ מָאהל נִיט נַייטִיג אַזָעלְכָע „ערְיָנָערוּנְגִּים צוּ־שְׁטָאנְדֶּע פָּאר־צוּ־שְׁטָעל־לָען—וָוארוּם אִיטְלִיכֶער יוּד וַוייסְט זַיי, אוּנְזֶערֶע לֶעזֶער גָּעוִויס אוֹיךְ.

וַוי פַּאר־טִרִיקְענְטָע בְּלוּט אוֹיף דִי קְלַיידֶער פּוּן אַיין גֶּעהַרגָעטָעט מֶענְשָׁען— אַווי דָּעמָאנָען אוּנְז דִי בְּלָאטָער פּוּן אוּנְזֶער גֶּעשִׁיכְטֶע פּוּן יָענָער צַייט אַן דִי שְׁרֶעקְטָעס וָואס זָענָען פָּאר־גֶּעקוּמָען...

דִי פִּינְסְטֶערֶע גֶּעדַאנְקָען טְרָאגָען אוּנְז אַוועק אִין יָענָער צַייט; דִי הַרוּגִים, דִי קְרָבָּנות לֶעבָּען־אוֹיף פַּאר אוּנְז, זַיי גָּעהן אַרוֹים פּוּן דִי בּוּכְשְׁטָאבָּען אוּן „עהְמָען אָן וַוייטֶער קְלָאגְיכֶע גָּעשְׁטָאלְט... פּוּן וַוייטֶערֶע שְׁוַאדְּרֶע וואוּנְדֶען פְּלִיעסְט בְּלוּט.

אִיהר בְּלַייבְּט שְׁטָעהן, אִיהר הַאלְט צוּ אַייֶער הַיים־יוּדָעש הָארְץ, וָואס קְלַאפְּט אוּן צוּפְּט אוּן וַוילל צוּ־שְׁפָּרִינְגָען!

אַיִּה דוכְט זִיך אִיהר הָארְט אַ בַּעש... אוּן דֶּערקֶענְט אִין אִיהם אַיינֶערֶע בְּרִידֶערְס „אָמֶערְלִיכֶע שְׁטִימְמָען...

אַיִיךְ דוּכְט זִיךְ אִיהר זָעהט דִי פִינְסְטֶערְע , שְׁוַאַרְצֶע , גֶעדִיכְטֶע הַמאָרעם.וָואם הָאבֶּען זִיךְ אוֹיף גָעהַייבֶּען פּוּן יֶעדֶער וויִנְקעל וואוּ יוהֶען הָאבֶּען זַיי֫ער פִּרְיהְלִיךְ־נָעסְט גָעהַאט , אוּן הָאבֶּען זִיךְ אִין דֶער לוּפְט אַלֶע צוּ־זַאמְטֶען־גָעגָאסְטֶען אִין אַיין זִיפְּץ , אִין אַיין קְלָעפְּץ , אִין וָועלְכֶען אִיהר שְׁפִּירְט : דָעם רֵיחַ פּוּן בְּלוּט , דָעם רוּךְ , דָעם טְשַאד פּוּן שְׁרֶפוֹת ; אִיהר הָאלְט דָעם בַּעש , דָעם טוּמִיל פּוּן אַיינ־פַאלֶעגֶד הַייזֶער , דָעם לְיאַרָעם פּוּן אָפּ־רִיכְטֶען נָאךְ אַ טוּיד־טֶען , דֶעם יָאמֶער פּוּן עֶלְטֶערְן , דָעם בִּיטֶערְן גֶעווֵיין פּוּן קִינְדֶער , דִי צוּ־בְּרָאכֶענֶע הָאר־צֶער פּוּן חֲתָן־כַּלָה׳ים...

עֶם שְׁטֶהען אוֹיף פַּאר אַיִיךְ בִּילְדֶער , וואוּ אִיהר זָעהט דֶעם נָעכְטִיגֶען גְּבִיר—הַייְנְט אַ בָּעטְלֶער , וָאם צִיטֶערְט פַּאר קָעלְט אוּן וַיאַרְעמְט דִי הָאנְד בַּיי דִי לֶעמְפְּטֶע הָאלֶעוֶועשְׁקֶע פּוּן זַיין הוּיז...

עֶם שְׁטֶעלְען זִיךְ אַ֫יךְ פָּאר: הַייְנֶער וואוּ עֶם הָאבֶּען גָעהָערשְׁט רוּהֶע אוּן פְרִיעהֶען שְׁטֶהען צוּ שְׁטָארְט אוּן צוּ־בְּרָאכֶען, נָאר דֶער וויִנְט וֶועהֶט אֶיצְט דֶארְט וִוי אָפּ־רִיכְטִיגְדִיג אוֹיף דֶעם חוּרְבָּן... מֶען הָאט דָא נִיט גֶעשַאפֶּענֶועט קֵין אֲלְטָער , קֵין רַחֲמָנוּת גָעהַאט אוֹיף יוּנְגְענְד, נִיט אוֹיס־גֶעמַייְדְעט קֵין הַיילִיגְטְהוּם...

דָא הָאט אַ וויִדֶער שְׁטוּרִים גֶעבְּרָאכֶען , גֶערִיסֶען , פֶּערנִיכְטֶעט , צוּ־שְׁטָארְט, צוּ־וָאֶעט אוּן צוּ־שְׁפְּרֵייט...

עֶם וֶועלְט אַיִיךְ דוּשֶׁנֶע , אֵיינְג , פִּינְסְטֶער אִין דִי אוֹיגֶען... אַיִיךְ דַאכְט זִיךְ אִיהר זָעהט , אִיהר פִּיהלְט , אָט פָּערצִיהֶעט זִיךְ אִיבֶּער אַיִיךְ , נֶעהֶענְטֶער אוּן נָעהֶענְטֶער דִי שְׁוַארְצֶע דוּנְקעלֶע חְמַארָע .

אִיהר רֵייכְט מִיט גְוַואלְד אַיֶעֶרע גֶעדַאנְקען פּוּן דִי טְרוּיעֶרִינֶע בִּילְדֶער , אִיהר גְלֶעט פָּערנַאנֶער אַיֶער שְׁטֶערְן , אִיהר זוּכְט אַיין־צוּ־אַטהֶעמֶען פְרִישֶׁע לוּפְט , דִי גֶעדַאנֶקען אוֹיף פְרָאהלִיכֶע צַייטֶען אָפּ צוּ־שְׁטֶעלֶען... גְלֵיקְלִיךְ וֶענְט אִיהר !— וֶוען אִין דֶער לוּפְט וָאם אִיהר אַטהֶעמְט הֶערְט זִיךְ אוֹיךְ נִיט־קִין פְרִישֶׁער טְשַאד... אוּן וָען אִין דֶער גֶעזוּכְטֶער צַייט גֶעפִּינֶען אַיֶעֶרע גֶעדַאנְקען דִי גֶעווִינְטְשְׁטֶע רוּהֶע...

נָאךְ דֶעם 80־טֶען , 81־טֶען יָאהר הָאבֶּען מִיר גֶעפּוּנֶען וִוי שְׁוַואמֶען נָאךְ אַ רֶעגֶן , ג י י ע בְּרִידֶער , ג י י ע קִינְדֶער , ג י י ע יוּדֶען .

דֶער נָעכְטִיגֶער פְּיָאדֶער סָעבַּאסְטְיַאנָאוויטְש הָאט זִיךְ גֶעלָאזט הַייְנְט אָפּ־דְרוּקֶען קָאר־טִיטְשְׁקֶעס , אוּן אַנְשְׁטָאט פְּיָאדֶער סָעבַּאסְטְיַאנָאוויטְש הָאבֶּען מִיר אוֹיךְ זַיי גֶעלֶעזֶען , „פֶּסַח בֶּן שַׁבְּתַי יֶערוּסָאלִימְסְקִי״ , אוּן אַז מֶען הָאט גֶעדַארְפְט אוּנְטֶער שְׁטָאדְט , דִי נ י י ע גֶעפּוּנֶענֶע יוּדֶען פּוּן אַ צָרָה , הָאט מֶען אוּנְטֶער דִי יוּנְגֶע לַייט פּוּן שְׁטָאדְט , דִי נ י י ע גֶעפּוּנֶענֶע יוּדֶען גָעקֶענְט וְהֵן פְּיָאדֶער , בְּעוָואפְנֶעט וִוי זַיי מִיט אַ שְׁטֶעקֶן , אָדֶער מִיט אַ שַׁייט הָאלְץ, גְרַייט צוּ מְקַבֵּל פָּנִים זַיין דִי עָרוַוארְטֶעטֶע נִיט־גֶעבֶּעטֶענֶע גָעסְט...

אַלֶע יוּנְגֶע לַייט פּוּן אוּנְזֶער שְׁטָאדְט הָאבֶּען דִי נָעכְט גָעוָואכְט אוּן גֶעוִוּסְט, צִי בָּעוַוייזְט זִיךְ נִיט עָרגֶעץ אַ :רוּיטֶער פְלַאם...

פֿיאדאר איז ווי מאג אזוי נאכט ארום געזעגענט אויף א געלבן קאמעט, אין יענעם אין יענער נאם, אין יענעד ווינקעל, אוג אויף יזין פֿנים איז געוועזען ווי אן־נעשריעבען: „ניט רוהיג בריענדלעך, א י ך ווארף פֿאר אייך ו."

פֿיאדאר האט איצט איבער־הויפּט א נאנץ אנדער פּנים געהאט: ער איז שוין ניט נעווען קיין נימנאזיסט, מען האט אים נאך א ואהרען אויס־נעשלאסען פון נימנאזיום, ער האט זיך דא ניט לאנג געוואלט שטעלען צום פֿריוויו, נאר ער האט ניט נושא חן נעווען בייא נאטשאלטטוואַ אוג זיי האבען אים געהייסען אויף א יאהר זיך פאפֿראווען.

איצט איז ער געווענען א יוד, א יוד, ווי נאט האט נעבאטען! ער האט נעהערט נאר יודיש, פֿראסט זשארנאן, מאמע־לשון. „א חיים!" האט ער נעשריען וואו ער איז נענאנגען אוג וואו ער איז נעשטאנען. „נעהמט ברידער די שטעקענס אין די האנד, די פֿעקלוך אויף די פּליצעס אוג זאלל מיר „נעהן א חיים! צו דער מאמען, צו די ווייב־נאר־מיער אוג מיטעל־בוימער, רייטען אויף קעמלען אוג מויל־איזלען" א. ו. א. ז. ו.

IV.

בייא מרייענען איז חינט א חנאים, מרייע האט זיך נאר ניט צו־נעווענדט פון פריה אן, די באקען פֿער־פֿלאמט, די מטיינעם פון איהר ציפּאק פון בייד האבען חינט קיין הקימה נעהאט ווי פֿאהנעם אין א ווינד, זי האט נעהאקט, נעפּילקט, נעשטויסען, נעקנאטשען, נעבראקט, נעקאכט, נעפֿרענעלט אוג נעקאמאנדאוועט איבער א האלבע מיל שבנה־טעם ואם ועגען נעקומען איהר העלפֿען.

—גוט מארגען, מרייע־לעבען!

—הא? ואם זאנסטו?

—איך זאג: גוט־מארגען!

—גוט־מארגען— גוט־יאהר דיר, חנה־לע, ווילסט מיר עפּים העלפֿען? אט נא שנייד אן טארט; דער־פאר בייא דיין טאכטער אם ירצה השם ועט מען שניין אראפּט־כייט שטריקער ווייס־טארט.

—זאלל זיין מיט מזל, מרייע־לעבען!

—הא? ואם זאנסטו?

—איך זאג: זאלל זיין מיט מזל!

—מיט מזל, זאלסטו לעבען שרהוואפֿשר ווילסט דו מיר עפּים העלפֿען? נא פּיהר אן די פּיש, דער־פאר בייא דיין יעקלין ועל איך דיר אם ירצה השם אויך העלפֿען, ברעטען אוג קאכען ארימע לומדים אויף א ווענטשערע.

אוג אזוי האט ער זיך איינגעשפּאנט איהרע שבנה־טעם אין דער ארבייט, אוג עם האט זיך נעהאקט אוג נעקלאפּט, נעשטויסען, נעווענלערט נעסקרקאבעט—אוג מיט די מייסטע נעמאהלען...

דָּער אַלטָער הָאט הַיינט אויך זײַן שְׁטָאנְדינְגען אָרָם ניט געקענט אײַנ־זיצָען , זײַן שְׁטָענְדיג פְּרַיי־גוטָעם געזיכט הָאט הַיינט גָּעלויכטָען פּון דָּער שִׂמְחָה וואס הָאט זײַן נײַיקּ גו־טָע האַרץ געוואָרעמט .

ָער איז שוין הַיינט געוועזען אַ מאל צָעהן אין קיִךְ , אוּן יָעדָער כָּאל זיִךְ פְּרַיילִיךְ גע־מאכט אִיבָּער די וויִבָּער , וָועלָכָע הָאבָּען זיִךְ גָּעקוקט פּאר גָּעלעגְטער. עָס הָאט זיִךְ אִיהם געוואלט הַיינט וָאגען הַמְצָאהלִיךְ , נָאר מְרַיינע הָאט אִיהם יָעדָער כָּאל אַרוים־גענָעשטופּט פּון די קיִךְ , אַיין־מאָל־עניג אִיהם דָּעם נָאז , דָּא אין סַאוָשע , דָּא אין מָעהל .

מְרַיינָע איז אויךְ גָּעוועזען פְּרַיילִיךְ , אוּן טוּהָעניג אִיהָר אַרבַּייט הָאט זי זיִךְ דָּער־מאָנט , ווי זי איז גָּעוועזען אַ בַּלָה פּאר איהר אַלטָען אוּן עָר איז גָּעוועזען אַ פְּרִשׁוין „אַז עָס איז אין זיין צוּרָה ניט גָּעוועזען צוּ־קוקָען ווי אין דָּער הָעלֶלָער שַׁיינעניגָער זונ".

אַלֶלָע ווייבָּער הָאבָּען איהר גָּעוָאגט : הָרַואי מְרַיינָע־לָעבָּען , אוּנְזערָע מאנָען וָאלֶלָען אַזוי אוים־וָעהען , ווי אַיינָער אַלטָער וָעהט איצט אוים— וואס פּאר אַ שַׁיינָער מְחוּתָּן , חֶלֶע־בִּין עָר איז .

—וָאלל איךְ הָאבָּען די מָאס מַזָל וָואס עָר איז נָאך אִיצט שָׁאנָער פּאר דָּעם חָתָן... הָאט אַיינָע גָּעוָאגט צוּ דָּער אַנדָערָער

—הַא ? וָואס זָאגסטָע ?

—אִיךְ זָאג: אַזָא יָאהר וָאלל אִיךְ הָאבָּען וָואס פּאר אַ שָׁאנָער יוד עָר איז...

חֶיינָע הָאט אויפ־גָּעראמט אין שְׁטוּב אוּן הָאט דָּער־זייל גָּעאַפּט אַ גָּעשׂמאָקען שְׂמוּעָס מיט שְׁפָּרינְצָע יָעקל־די־מוירָם־זַוייבּם טָאכטָער .

יָענְטָקע הָאט זיִךְ גָּעקרִיגְט מיט דָּעם שְׁנַיידָער, פּאר וָואס די טַאלָיָע קומט אוים צוּ גְּרָאב. דָּער אַלטָער הָאט זיִךְ גָּעסטָארעט אַ שָׁלום מַאכָּען אוּן הָאט אוּנְטָער־גָּעטָראגָען דָּעם שְׁנַיי־דָּער בְּרָאנְפִין .

—וָואס זָאגט אִיהר , ר' חַאצְקיל , אוּנְזערָע וַוייבָּער הָאבָּען ניט גָּעהאט קַיין טַאלָיָעס , אוּן זַיי זָענָען אוּנז אויךְ גָּעפָּעהלִין גָּעוועזען—אַ ? אָט וָאלל אַייךְ שוין נָאט גָּעבָּען , אִיהר וָאלָלט זיין רַייךְ אוּן נָאר אַוועק וואַרפָּען די שְׁנַיידָערי .

— אִיךְ דָאנק אַייךְ , ר' שְׁמוּאֵל־דָוִד , אַז אִיךְ וָאל פּאר־מָאגען עָטְלִיכָע הונְדָערְט רובִּיל , וָועל אִיךְ מיין מְלָאכָה גיט אַוועק־וַואַרפָּען אוּן וָועל שוין אַוועי אִיבָּער הונְדָערְט אוּן צְוַואַנציג יָאהר שְׁטַארְבָּען א שְׁנַיידָער .

מְרַיינָע הָאט זיִךְ דָּער־זייל אָפּ־גָּעפָּארְטיגְט אין קיִךְ , זי איז אַריין אין שְׁטוּב , הָאט אָפּ־גָּעשְׁטָעקט די סְפָּארְנִיצָעס , אָפּ־גָּעקאטשעט די אַרְבָּעל . שַׁא—שְׁשְׁשָׁאט ! ! !— הָאט זי זיִ אוים־גָּעשְׁרִיָען— אִיבָּער אַיךְ הָערְט מָען מִיר ניט , אִיהר וַוייסְט , קינְדָערְלָעךְ , וָואס אִיךְ וָועל אִיךְ זָאגָען ?עָס איז צַייט זיִךְ אָנ־צוּ־טָהון . הַא ? וָואס זָאגט אִיהר ר' חַאצְקָעל ?

—אִיךְ זָאג: אַ גוטָען־טָאג , זָאלל זיין מיט מַזָל !

—מיט מוֹל זאלט איהר לעבּן, געהט געזונדערהייט.

—חיינט, חיינט, פֿאר־שׂרפֿהט זאלסטו ווערן! ענגוג שוין האָרט נאוועגזען! וי טאָג אַווי נאכט ווערט זיי ניט מיאוס צו־סוף זיך— נעהם אַראָפּ מיין נייַעג קלייד אונ דעם טא־טָענס אַטלעסענע־קאפּאטע!

טרייסט האט אלײן געהאלפֿן איהר אלטן זיך אנ־טוהן, זי האט איהם א מאל פֿינף איבער־נעבונדן די האלדז־טוך, נעקוקט אויף איהם פון הער ביז אונ פון ווייטן אונ האט ענדליך נעזאגט: האָרסט שמואל־דוד, אזא זאהר זאלל מיר זיין וויי דו פֿאסט פֿאר ר' שבתי־זען א מחותן צו־זיין.

הער אלטער האט נעלאכט אונ איהר נעסטראשעט אז יענע מחותנת־טע איז א יונ־נערע פון איהר.

אונ בעמת טאקע האט דער אלטער מיט זיין שענע־ווייסן בארד אויף דער שוואר־צער אטלעסענער קאפּאטע מיט דעם הויכן ווייסן שטערן אונ די „נייע" פאטענטענע יאר־מלקע אוים־נעזוהן, זהר שאן.

***

עד האט זיך איצט מיט דער נרעסטלי־קייט ארום־נעדרעהט ארום דער כלה אונ איהר בעדיענט, אבער וי עד האט זיך ניט נעסטאטעט, האט עד אלץ ניט נעקענט צו־פֿרידענען שטעללען— א מאנסביל איז טאקע נאר אין איבערינ אויף דער ווילט— האט ער נעוואגט מיט א ווייכן נעלאכטער— אין קוך האב איך זיך הינט דער־וואוסט אז ד'ארט בין איך קיין ברירה נישט, אונ דו קענסט זיך אויך א פּנים אהן מיר בעהען.

הייסט ליעבע צו־דער טהייערער־קאפּריזניצע האט פון זיינ גוטע אוינן ארויס נעבלישצט.

א שבּנה־טע איז אריין־נעלאפֿן פּאר־סאפּעט. אנ־זאנען אז די מחותנים נעהען.—

עם איז נעווענען מיט מזל א תּנאים אונ אין פיער חדשים שפּעטער א חתונה, אונ ענטקע, אדער נעגרייטטע, מאדאם ערוסאליסקי, איז נעווארען א בעל הבּית־טע פּאר־זיך.

די ווילט זאנט: אז א טענשען נעהט, נעהט איהם פון אלע־זייטן, דער נאסט ואס אט טרייסט מזכּה נעווענען צו־דער לעבּן זיך קיצען אין אויר־אייניקעל, וי זאנט מען: לץ וויינינער נידנם לייבן— דער אייננער גוטער נאטט האט צו־זיך נעפרופֿן א מאסען אבט קינדער אונ פּאר חיינט זיך אב־נעזוכט איהר אמתער זיווג, עם איז נעווע־זן וי מען זאנט: „אז עם קומט דער בעשערטער, ווערט עם אין צוויי וואכטער", אונ חיינט אט שוין אויך מיט מזל חתונה נעהאט.

טרייסט מיט איהר אלטן איז איצט נעקומען צום־לעבן; זי זענען נעבליבן ייער דא באבא", אונ חאטש יענמקע מיט חיינען האבן טרייסט אוים־נעקאלופּט אין ייער אונ בי איהר כּמעט אלע קניפּלין ארום־נעשלעפּט— פון דעסטוועגען איז

פּאַר זײַ געוועזען גענוג פּיעל זײַ האָבען בײַדע פּערזיאָנט, חיעלנע האָט חתונה גע־
האַט מיט א אַרמן פּון א קלײַן שטאָדטיל אוּן האָט זיך גוטע ברידער גע׳שרידעבען, יעג־
קען איז אויך נאָכן גוט געגאַנגען, זי האָט געהאַט א פּרנסה, א שפּע קנין עין הרע,
כּמעט ווי איהר באָבע די צדקנית, וואָם זי איז נאָך איהר א נאָמען. זי האָט איהר
קאָפּיטאַל חס ושלום נית אוועקגעגעבען אין אַיין האַנד, זי פּלעגט פּאַר־לײַען צו־
פּופּציג, צו הונדערט רובל אויף וואָכערם אויף שײַנע פּראָצענטין—זעקס גראָשען
פּון א רובל, דאָם איז קינדערלעך א פּרנסה וועמען נאָטט העלפט טאקע—נאָר א
ברכה פּון גאָטט; דאָם וואקסט ווי אויף הייבען אין מען דאַרף נית קיין רעגען.—

—אוּן וואלקט איהר זעהן מיין יענטקען!— פּלעגט טרייגע דער־עי־לין־ קיין עין הרע
קיין בייגע אויג נאלל איהר נית שאדין, וואם דאָם איז פּאר א חכּה; ווי זי טוג צום ג־
שעפּט! עם האָט איהר אנומאלט חיקע די הערינגניצע געבראכט פּאר־שימעלטע צעהערס
וואכער, האָט זי דאָם איהר א ביסעל בעקליידט: אין בין עפּים גליך מיט אייך?— ווי האָט
איהר די הענה מיר צו־בריינגען אַזעלכע מיסבעות וואם פּאר־שמינקען די שמוב מיט הערינג?!
האָט זיך יענטקע אויף איהר צו־שרינען.

—אוּן וואם מיינט איהר? איז מיי ג נית גאלאפּען ווי א פּאר־מאטע מוז איבער די
קרעמלעך איבער־בייטען די צענהערס אוּן האָט געבראכט אנדערע געלד?!

—הייגט פּסח? וואר וואלט דאָם זיך אויף איהם ריכטען, האָט דוכט זיך א נאר־נישט.
איז ער דאָם אבּיסעל אוים־נעמישט מיט נאטשאלסטוא? דער פּריסטאוו וואוט איהם "דו"
האָט איהר געדארפט זעהן וואם פּאר א מחבל ער איז! ער איז אריין מיט דעם פּריסטאוו צו
סנדר אבּיון אפּ־שרייבען די אימושצעמטוא, האָט שוין דער פּריסטאוו— וואם ער איז אין די
זאכען שוין געווים א ג׳ענטער— נעוואוט, אז דא איז ב־ דא פּאר קיין דריים׳ג רובל חפּצים,
מיין פּסח איז נית פּויל אוּן האָט אנ־געהייבען צו־רוקען פּון די קאנטקעס, פּון די
קאנטקעס, די בעבעס, די האנימצעס— אוּן וואם מיינט איהר? פּאר אבּט־אוּן־אבּטציג
קערבלין חפּצים געפּונען אט בייַ דעם בעמלער. "מאלאדיץ" האָט איהם דער פּריסטאוו
א קלאפּ געמאהן אין פּליצע. הייגט מאהנט ער אייך אין פּערפאלגע ווערקסלען וואם ער
קויקט ווי אפּ פּאר א קליינ־גקייט! אוּן אין זיינע הענד ווערט אלץ צו נאדל!..'

דער אלטער איז עפּים נית נעוועזען צו־פריעדען מיט זייער פּרנסה.

—הערסט דו, טרייגע, הלואי וואלטען די קינדער מיר נעפאלגט, וואלט איך ווי נעהיסען
מאכען עפּים א נעשעפּט ווי לייטען, אוּן לעבען ווי אנדערע יודען לעבען. איך קען נאר־נית
האַרען פּון די פּראצענטין— אין דער הורה שטעהט אז א יוד מאר־קיין פּרנסה נית
נעהמען.

—בהמה, פּערד, פלאקען! אזא אייגעקיל וואלל איך האבען וואם פּאר א יוד ר' פּינחסיל
איז— עפּיס יש שפּאם מיט איהם! דער ערשטער חברה־מאנן בייַ חברה־קדישא, דער גבאי
פּון גרויסע שול—אוּן־יין פּרנסה איז דאך פּון שמענדיג אן נאר דערפּון וואם ער פּערליעט
איך מישכּנות—הלואי זיין נאמען אויף אונזערע קינדער געזאגט
געזאגט!

דִּי וָועלְט וָאנְט: צוּ עָם קוּמְט צוּם לֶעבֶּן דאַרְף מֶען שְׁטַאַרְבֶּן, טְרַייסְט דָאס זִיךְ אֵ
שְׁוואַכְּע גְּעקְוֶיעבֶּן גִּיין צוּ עֶנְטֶקְן, אוּן דָאס גְּעוָואלְט נָעהְמֶען דִי וָועקְל צוּם שְׁטַרְיקֶן, דִי
וָאק אִיז אַרוֹיס נָעפַּאלֶען בֵּיי אִיהר פּוֹן הַאנְדְ, וִי דָאס זִיךְ אַיינְגְּעבּוֹינֶען אוּן גְּעוָואלְט אוֹיף הַיי־
בֶּן, נָאר עָם אִיז וַויעדָער אַרוֹיס נָעפַּאלֶען; זִי דָאס זִיךְ גָּעוָואלְט אַ דְּרִיטֶּן מָאל אַיינְבַּיינֶען
אַיין קְלֵיצוּם אִיז זִי אַנִידָער נָעפַּאלֶען, דָאס אָנְגָעהַיבֶּן צוּ שְׁטַאמְלֶען, מֶען דָאס נִיט פֶּער־
שְׁטַאנֶען וָאס זִי רֶעדְט!

דֶער אַלְטֶער דָאס גְּעמַאכְט אַ גְּוואלְד, עָם זָענֶען אוֹיף גְּעלָאפֶּן מֶענְשֶׁען, מֶען דָאס
עַרְיינֶען אוֹיף דֶעהוֹיבֶּן אוּן אַוועק־גְּעטְרָאגֶען אוֹיף דֶעם בֶּעט.

פּוֹן מוֹיל אִיז גְּעגַאנְגֶען רָאפֶּע, זִי דָאס נִיט גְּעקֶענְט רִיהֶרֶן קֵיין הַאנְד קֵיין פּוּס, דֶער
זְאקְטָאר דָאס אַ מַאךְ גָּעטָאהן מִיט דֶער הַאנְד אוּן פַּאר שְׁרִיבֶּן אַ רֶעצֶעפְּטֶל, דֶער אַל־
מֶער אִיז וִוי אַ צוּ־טוּמְלְטֶער גָּעגַאנְגֶען פּוֹן אַיין וִויקֶל צוּם אַנְדֶערֶן, אַלֶע שְׁבָּנָה־טָעם
זָאבֶּן טְרַייסְט אַרוּם גָּערִיפֶּן, טְרַייסְט דָאס עָפֶּעם גָּעוָואלְט זָאגֶן, זִי דָאס גָּעוָוויסְט אוּן
גָּעשְׁמַאמְלְט, נָאר מֶען דָאס אִיהר נִיט פֶּערְשְׁטַאנֶען, בַּאלְד אָבֶּער דָאס דָאס אוֹיךְ אוֹיפְגֶע־
הֶערְט, זִי דָאס זִיךְ גָּעמַאמְערְט דָעם נַאנְצֶען טָאג. אוֹיף מָארְגֶן אִיז טְרַייסְט שׁוֹין גֶעלֶענְן
אוֹיף דֶער עֶרְד, עָם הָאבֶּן גֶּעבְּרֶענְט אַסַּךְ לִיכְט, יוּנְגֶעלֶךְ הָאבֶּן אוֹיף זַיי־עֶרְע דִיעֶנְע קוֹל־
בְּלִיךְ תְּהִלִּים גָּעזָאגְט, אַלֶע שְׁבָּנָה־טָעם הָאבֶּן אָפּ־גֶּערִיכְט.

יָענְטֶקְע מִיט אִיהר מַאן הָאבֶּן גֶּעהָאלְטֶן דִי טִיכְלֶעךְ צוּ דִי אוֹיגֶן— דֶער אַלְטֶער
אִיז גֶּעזֶעסֶן בֵּיי טְרַייסְט צוּ־קָאפּֿן, דָעם קָאפּֿ אַרָאב־גָּעלָאזֶן אוֹיף בַּיידֶע הֶענְד, מִיט רוּטֶע
אוֹיגֶן נָאר אֵן אַ טְרֶערֶן...

קָדִישׁ, קַדִּישׁ! ר׳ שְׁמוּאֵל דָוִד, גָּעהט וָאנְט־קַדִּישׁ!* מֶען הָאט דֶעם אַלְטֶן אוֹיפ־גֶּע־
זַייבֶּן פּוּן אֶרְט אוּן אַוועק גָּעשְׁטָעלְט קַדִּישׁ זָאגֶן. עָם הָאט אוֹיס־גָּעוַוויזֶן אַז עֶר פֶּער־
שְׁטַייט נָאר נִיט וָואס פִּיהרְט מֶען אִיהם—נָאר בֵּיי דִי עֶרְשְׁטֶע וָואךְ פּוּן קַדִּישׁ הָאט עֶר
שׁוֹין־גָּעבְּרָאכֶן מִיט אַ יָאמֶערְלִיכֶן גְּעוַויין. עֶר הָאט זִיךְ זָעהר פַּאר־חִלִּיפְט אוּן נָאךְ
זִיהם אַלֶע וַוייבֶּער אוּן אַלֶע מַאנס־לַייט אוֹיף דֶעם קוֹל... זַיין גְּעוַויין פּוּן וַוייכֶן גוּטֶן
הַיעף פֶּערְטרוֹיעֶרְטֶן הַארְצֶן הָאט זָעהר אוֹיפ־גֶּערִיסֶן אוּן צוּ־בְּרָאכֶן אַלֶע הֶערְצֶער וָואס
הָאבֶּן זִיךְ רָא גְּעפּוּנֶן. דֶעם אַלְטֶן אִיז אִין קַדִּישׁ בִּיט־גוּט גָּעוָואךְן, אוּן עֶר הָאט זִיךְ
אַראפּ גָּעלָאזט אוֹיף דֶער עֶרְד... מֶען הָאט גָּענָאסֶן אוֹיף אִיהם וַואסֶער אוּן אִיהם וַואסֶער אוּן אִיהם אַוועק גָּע־
זָעמְצְט אוֹיף זַיין אֶרְט.

טְרַייסְט דָאס זִיךְ אֲנְגֶעגְרִיפְן זִי דָאס גֶעלֶעבְּט וִוי אַ חֲכָמָה אוּן אִיז גָּעשְׁטָארְבֶּן
וִוי אַ חֲכָמָה: בֵּיי אִיהר אִין קוּפֶּערְט הָאט מֶען גָּעפּוּנֶן אַ שְׁטִיקֶל גוּטֶע לַיינְוַאנְד אוּן מֶען
הָאט אִיהר אוֹיס־גֶּערִיכְט נָאךְ אִיהר כְּבוֹד נָאךְ. עָם אִיז גָּעוָועזֶן אַ לֶוִיה אַז אַלֶע הָאבֶּן

---

* אין פּיעלע אָרטער, בעזאָנדערס אין לימא, איז דער מנהג, דאס דער אָבל זאָגט קדיש נאָך יעדער תהילים" וואָס ווערד געזאָגט פון תלמוד־תורה־יוננלינ ווי פון אויך פערשיעדענע חברות, בשעת דער בר־מינן ליענט אויף דער ערד.

נעזאגט: שאן נעלעבט אוז שאן נעשטאַרבן, נאר אייגם האבן אללע נעמורמלט: דאס איהר נעלד איז נעבליבן בייַ לייטן אוז איהרע ווענקלען אוז שבתי חובות בייַ איהרע אייגענקלידָ— אים הויז אין איהר קופערט האט מען נעזוכט אוז נאר־ניט נעפונדן, אוז זאגען עמטואס דער פון האט זי ניט פאסקייעט, ווייל זי איז נעשטאַרבן אהן לשון:— דער אלמער האט אוועק נעגעבן אלץ וואס אין שטוב איז נעשטאַנען אוז מע האט טרייגן נעגעבן א שאנעם ארט אויף דעם בית־עלמין.

קלעגער, פאר־פינסטערט אוז אי־נגעכווינען איז דער אלמער אך־נעגאנגען נאך דעם קאסטן,— ווען כּען האט טרייגן אין קבר נעלעגט, האט ער ניט נעווייגט נאר ער האט נעזשטויגן מיט דעם שטעקן אויף אירט אין די פרישע אוי־פ־נעגראבענע ערד, אויף יין שטענדיג ווייסע צארטע חיט זענען ארויס נעטרעטן פערנלינערטע אדערין, זיגע אויגן האבן נעבלאנזעט דא אויף דעם־קבר, דא אויף די מצבות פון ארום, נאר אז מען האט אנגעהייבן צו־שיטן אין קבר ריידלען ערד, האט זיך בייַ איהם ארויס־נעריסן א בישערער קול אוז זיגע אויגן האבן נעזאגט אין־קבר אַ טייך מיט טיפע ווַעסער..."

VI.

„אַ יתום, אַ יתום ו' האט שמואל־דוד ביטער נעווויינט ווען ער האט זיך נעדאַרפט וועגען מיט די וועלט, אין וועלכע ער האט דרייסיג יאהר נאך־אנאנד נעוואוהנט— דרייסיג יאהר ווי אין מאג, אזוי ווי נעכטן ווַאקט האם נעוועזן! דרייסיג יאהר האט ער אט דא אין די וענד ניט נעווואוסט פון־קיין ווַרנין, פון־קיין טרויער אוז עלענד..."

אַ יונגער־מאן איז ער אהער ארײַן וואוהנען, זיין מרייע איז אויך נאך נעווועזן אַ יונגע וייבל— אוז וואס פאר אַ גוטען טהייערן לעבען האט ער דא פאר זיך נעהאט, ווי זיין מרייע פאר־לעבט!..."

דא איז איהם אפּ נעשטאַרבן פריהער זיין מוטער, דער־נאך־זיין פאטער—אוז ער האט זיך פאר־קיין־יתום־נאמאלם ניט נעפיהלט אוז ניט נעווואוסט וואס היסט עלענד?...

עלינד? פיעל מאהל איז זיין לעבן פון זיינע לייבן זעלבסט ארויס דער זיידע, זיין גאנצעם ווועזן האט ניט נעפיהלט דעם מרויערען אינהאלט פון דעם וואַרט. איצט האט דער אונגלוקליכער אלטער נ ע פ י ה ל ט דעם ע ך נ ד!

איצט צווויי וואכען וויי מרייע איז נעשטאַרבן אוז שמואל־דוד האט שוין אַ סך מאהל הונגער אוז קעלט נעליטן... די ערשטע טעג פלענען די שכנהיטעם זיך נאך ארײַן חאפּען, די פלעגט מאכן אַ גלעזיל ווַארעמס פון דער פריה; די פלעגט איהם בריינגן אַ שטילער נעקאכטס בייַ טאג; די פלעגט אַיינהייצן אין אויוון, נאר ווַעלכע יודעשע מאכשער האט דאס ניט איהר פעקיל צרות פאר זיך? הייבט האט די נעהאט אַ פארדרייטן טאג, בּאַרגן ן ע נ ע. אוז אן דעם אלטן האבן ווי אבער נאר פאר־געסען, אבער צו שפּעט זיך דער־מאנט, אוז אז עם פלעגט זיך בייַ אייגער יא אויף ווענקן אַ רחמנות, דערמאנען־

זיך אז דער אלטער ווערט נעבאך פערשמאכט — פלעגט ער געפינען פיר זיך אליין א היר, אונ ווען בין איך דאס נאר מחויב ? פלעגט ער אנגען. ער האט א רייבע איינקלער פיר ווי אלבער ער האט שטענדיג זין לעבן אונעק גיגעבען אונ האט איהר אויס געהאלטן. געלאזט ביקדען, די הויט פון זיך אראפ גיצויגען אונ איהר בתונה עמאכט אויפען שענסטין אויפען. דער באבעס עטלבע גראשען איז אויך בייי איהר געבליבען .. איז ער איצט גיט חולה איהר אלטען זיידען צו־צוזען.

ענטקע האט קיין צייט נעהאט קומען צום זיידן. זיינט איז בייי איהר גיווען א „אהל־טאג, מארגען א „מאהנ־טאג".

אונ אזוי פלעגט זיך דער אלטער זיצען פאר־שמאכט, בליק מיט א אויס־גענעגעם פנים אונ האט געמראכט ...

ער האט גיהאט ווענין ווען צו טראכטען ..!

צייטען־ווייס האט זין געזיכט אויך געלעבט אונ אויך ויינע פאר־שמאכטע ליפען האט זיך בעווייזן א שמייכל. מען האט נעזען אז ער לעבט אין די נעדאנקען פון זיינע גוטע, פריילעכע ג ע נ ו ע נ ע צייטען ...

א טיפער זיפץ פלעגט זיך איהם ארויס רייסען ערוואכענדיג פון דעם זיסען חלום אויפען ואהר. א אנדערש מאהל האט איהם דער הונגער, די קעקט. דער גיט־געהייצטער אויוון געבראכט אויף טרויערינע געדאנקען ... ער האט זיך ארום־געקוקט ארום זיך אונ האט דער־זעהען אז ער איז הייל, נזקעט; אין שטוב געפינט זיך מעהר ניט ווי די בעטיל אויף וועלבע ער ליגט.

וואו זיינען אהינגעקומען די אלע זאכען ?

ער האט זיך דער־מאנט אז ער האט גוואגט צו די חברה קדישה: „נעמט ברידערלאך אלץ ווען איר וועט דא געפינען אונ גיט אי הר אגוטען אדם"

א גוטהקייט, חלבן, האט ער א טראכט געמאהן, ווען זיי האבען מיר נאך די בעטיל געלאזען.

זיין רייכקייט, זיינע רוהיקייט, זיינע שבתים, זיינע ימים טובים צוזאמטען מיט טרייגען— אויף אייביג פאר איהם פערלארן! ער איז געשטאנען אנגעשפאנט מיט דעם קאפף צו דעם קאסיאק פון פענסטער; הייסע נרויסע טרערען האבען זיך געקיקעלט איבער זיין קאלטע באקין, ער האט נאר געחליפעט אונ אפגעריבט מיט די ווארטער: „א יתום, א יתום, אויף דער עלטער א יתום !!!"

ווען טהוט ער דא? ווען האט ער זיך פערשפעטיגט אויף דער וועלט?

* * *

שמואל דוד איז אריין צו סנדר אבין אין א קאמער, יענטקע האט איהם פערשטעהן געגעבען אז זי האט פאר איהם קיין ארט ניט: אין ספאלגע שלאפט זי אליין, אין ואלל קענן זי בראי נישט. אין עסטען־צימער פאסט אויך ניט קיין בעטיל צו שטעלן, אונ אין קוך שלאפט די דינסט— זי ווען איהם נליבען געבין אויף א צימער.

ער האט געשריבען צו דער מאכטער אונ האט איהר נאך שלושים אנ־געוואנט פון זייער גרויסען צער, ער האט זיך פיר איהר געוואלעוועט אויף זין עלענד, נאר דער איינציגער האט איהם געענטפערט, או ער האט חיענען נאר דעם בריעף נית געווייזען— נייל זי איז אין או׳ו צייט... אונ האט איהם שטארק געפרעגט אונ נאגען די אללע בעלי־ג׳לות וועלכע פאהרען צו זי אין שטעדטיל זי זאללען זיך חם ושלום נית אויס־דעדען.

סנדר אבין האט געוואוהנט אין איין גרויסען צימער אין וועלכען ער האט אב גע־צויגט די פיער ווינקלען מיט בריעטער אונ האט עם אנ־גערופען קאמ׳רס. ער האט אריין גענאלטען שבנים פאר או פאר גילדען או ווארף, צלין האט ער געוואוהנט אין שטוב, ווען האט גענאלטען דבי אלטען אויף דבי ארשין— שבנים ווענען ווי געוואוהנליך געווענען פאר־שיעדע־נע: אין איין ניט האט געוואוהנט או שוסטער, אין דער אנדער ניט או בלעכער, אין דריטטען ווינקיל האט געקלאפט או שניידערש מאשין אונ אין פירטטען ווינקעל איז אריין וואוהנען ר׳ שמואל־דוד.

פערשטעהט זיך או דא האט ער מיט זיינע יונגיך ניט געקענט לערנען שרייבען; ער פלעגט דאנקען נאט ווען ער האט זיך צלין אמאהל ארויס־גענאפט פון דעם זיהנס, פון דער קלאפערי אונ מומעל ווען איהם דעם קאפף אויפ־דיבען.—

פון ענטקעם געהד האט שמואל־דוד אפיקו אויף־קין ווייס הימד־קיינמאהל ניט געטרייעט.

צו דער דריטער ווארף או ר׳ שמואל־דוד איז ארין צו ענטקען אונ האט זיך געשטעלט ביי דעם אויבען אנ־וואלעמען די הענד, איז ענטקע אויף איהם אנ־גע־פאללען ווען ער האט פריהר ניט אפ־גע־ווישט די שטיוויל אונ דא אז חזיר־שפעל בי׳ל אנ־געמאכט.

ר׳ שמואל־דוד האט זיך אונרויהיג ארום געקוקט אונ באלד זיך פאר־ענטפערט, או ער איז ניט שולדיג; ער האט די שטיוויל לאנג געווישט, נאר זי זענען צו־ריסען; ער איז איהם אב־גענאנגען ואטער אינע־ווייניג. ער האט די ווארטער קוים אויס־גערעדט, דער הוקט האט איהם געשטיקט, אונ אין די אויגען זענען געשטאנען טרערהרין.

איהר ואלט איצט שמואל־דודן ניט דער־קענט; פאר־שלומפערט, אב־גערישען, אהן איין קנעפיל אין מאנטיל, מיט או הייליגן האלדו, די באקען אויס־גע־פאללען, צוקניטשט, די שייע ווייסע באירד האט אויס־גע־ווענען ווי איינ־גע־שמוטצט— „א יהום! או יתום!" האט געשריגען יין נאנצער אויס־ענהן.

ווער עם האט דעם אלטען געזעהן ערשט מיט או פאאר חדשים פריהער, האט פאר־בראכטן מיט די הענד אונ גענוגט: עס איז או מוסר זיך ארא צו־גע־הערן ואס פון יונ מענשען קען ווערין.

אויף ענטקעם געשרי איז ארויס פסח. ווי ער האט דערוועהן דעם אלטען האט ער אנגעהויבען אויינ־צו־ענטצען דעם פינסנע אויף דער נאז אונ האט איהם ערקלאהרט או או מענש דארף ניט זין קין פארזוס, א ליידיג־גענהער, א טונגעיאדען, או חכמנות איז א פוסטער גפיהל, ווען מיט דעם פלאדעם מען נאר בעטלער אויף דער ווענלט, אונ דאם דער

צוּוּעק פּוּן דֶּער ציוויליזאַציע אִיז נאָר צו דָּאַרְפֿן פַּאר־זִיךְ אוּן נִיט אָנגלייגן זִיךְ אויף אַנדערע , וָאוּרוּם דאָס מוּזען נאָר פֿער־דאַרבּענע מענשען , פוילע , לײַדיג־גענגער . א. ז. וו.

אז דֶּער אֶלטֶער הָאט אויפ־גענדיבּען דעם קאָפּף , הָאט ער שוין נִיט גענוּגען אָפּילוּ וָעמען צו גוטע־נאכט צו זָאגען .

ער הָאט נָאךְ אַ מָאל אַ נָלָעט גענומען דעם וואַרעמען אויבּען , אוּן אִיז טאָפּענדיג כּימ דעם שטעקיל אַרוים פּוּן פּאַרער־ציטער , אִין קוּךְ הָאט ער אַ צייט געוווּכט די מְהִיר— אַ צייט הָאט עָן נָאךְ בּי ענמקען אין שטוב גענומען הערין זיין הוסטען פּוּן דרויסען פּוּן גאס...

איזאבעלא.

זָעה , די וועלבּעם וויינען , קלאָגען ,
גיעסען טרערהרען אין דעם טייך—
וואס פֿערלאנגט איהר, זאלט איהר זאָגען .
זאגט וואס פֿעהלט איהם לעבּען אַייך ?

אַך ! אוּנז ציטערט יעדער אבר ,
אוּנזערע וואָרצלען פֿרירהרען דאָרט .
וווי סִ׳איז קאלט , ווי אין אַ קבר ,
אין אַ שטוּם פֿאר־וואָגלט אָרט !

—אֶלטער דעמבּענ־בוים , פּוּנדעסטען .
בּיסט דו פֿראהלין־הויך אוּן שטאָלץ—
וויי די וואָרצלען הָאט פֿאר־ענסטען—
זעהט עם אויס— דיין צוויייג אוּן הָאלץ.

ביז מיר נישט פּוּן טויטען שימעל—
זָעה , די וועלט איז מלא חן ,
אוּן דער בלוּיער , הויכער הימעל .
תמיד יונג אוּן תמיד שיין .

אברהאמאוויטש.

בילדער פון דעם לעבען.

1.

אין אַ שטאט וואס איהר שאוקייט יעדען גענאלט,
וואס האנדעלט , פערשיפט פראדוקטען אַ סך .
נרוים איז איהר נאמען , קלינגט אויף דער וועלט ,
זי האט כבוד , נדולה , כער-צוי איז זי ניך ;

2.

שטעהט אויף אַ בארג נאנץ אויבען־אן ;
צוויישען מזרח , דרום , סאמע אין דער־מיט
די איז פון לופקסום די מאמע , פון מאדע די פאהן ,
אוג פידרט זיך זעהר פרעי אויף אייראפא־ען שוים ;

3.

אונטען דעם בארג , די פיאטעם , די פים ,
וואשט אויך אַ ים פון דער נאטור ;
שוואכרן איז זיין נאמען,נור עד איז ניט מיאוס,
זיין וואסער איז לויטער,ראס פנים איז קלאהר ;

4.

די חייזער—פאלאסטע , קירכען , שפיטאלען ,
די נאסטען די בריייטע , וואו מע ניבט זיך אַ ריהר ,
זענען אַ שאנע קארטינע, נור אף צו־מאהלען ,
מיט נלעזענצעדע פארבע , מיט אייל אויף פאפיער ,

5.

מיט נרינעם באדעקט , נעבען די דירות ,
וו סטרונעם נאנץ פעסט , הויך אויס־נעצוינען
שטעהן די בוימער וו פאלקען אין שורות ,
אוג קוקען מיט שטאלץ יעדען אין די אויגען .

6.

מענשען אלערליי , פון נאציאנען פערשיעדען ,
לויפען אוב יאנען קען מען דארט זעהן ;
מע קענען זיך אויך טרעפען אין וועג מיט א יודען —
נור וואו איז ער דען ניט ? זאגט איהר אללין!

7.

וואו עם האנדלען , ואנדלען , גענהן שפאצירען ,
דייטשען , פראנצויזען , טערקען , חינעזער .
אט אין דער שטאדט וועלל איך דיך פיהרען ;
קום־זשע מיט מיר , מיין ליעבער לעזער !

8.

טאג איז געוואהרען , ס׳איז לויטער דער הימעל ,
שען איז דער מארגען , ואך איז שוין אללעם ,
דער עושר נאנץ רוהיג האללט נאך אין דרימעל ,
נור אוף איז דער קבצן , איהם מארטיט דער דלות !

9.

פיעל פענים ער בלאסט אייליען אוב יאנען
שנעלל אויף דער ארבייט , 6 וויזט שוין דער וועג ,
מע הערט שוין דאם רוישען , קלאפען דעם וואנען ,
וואם פרישט פראנצלים פיהרט אין די העזער ;

10.

דארט נעהט זיך אן פריצעל בלאסם ווי די ואנד ,
ער איז ניט דער-שלאפען , פערשפיעלט אין אן סטאסיל ;
איהם סאמע אנטקענען, מיט א לאפיטע אין האנד .
לויפט נעהוילקערט אין דריען אן יוד ר׳ יאסיל .

11.

די לאפיטע ! די לאפיטע ! זי איז נאר א וואונדער ,
זי דינט יאסלין נעטרייי , זיין הילף אין דער נויט ;
זי איז מפרנס זיין וויב , ערציהט זיינע קינדער ,
שוכט זיי , קליידט זיי , שפייזט זיי מיט ברויט !

12.

נור אָט די לָאפּיטָע—צי קָענט איהר זיך מאהלָען ?—
אִיז נָאך ניט זַיין אייַנעם , הָערט נור אַ בִּשׂוֹרָה !
ער הָאט זי אויף וָואכָערם גענומָען אום־צָאהלָען ,
דָער־צו אִיז יַענקיל דָער חַיט גָעווָעזָען אַ זְשִׁירָא !

13.

נור שְׁלִים־מַזָל וָוחִין גָעהָט דוּ ? צום קַבְּצָן נור תָמִיד !
עָס רַייסָט זיך נור שְׁטָענדִיג , דָארט וואוּ סְ׳אִיז דִינָע,
דָער חַזָן וָועָרט הַייַעריק גָראדָע בַּיים עָמוד ,
אוּן אַ פִּלִיג פָּערטְשָׁשָׁפָּעט זיך נור אִין דָער שְׁפִּין—

14.

פָּערמָאכט מִיט דָער לָאפּיטָע , נָאר אומגָערן ,
מָרָעפּט יָאסיל דָעם אָדון , לַייכט אִין דָער זַייט .
אוּן הָאפּט תִּיכָף אַ תְּשׁוּבָה , אִ קוּלַאק אַ שְׁווָערִן—
אוּן שְׁטוֹיסָט זיך אויף ן ווינק וָואס דָאם בָּאטַייט.

15.

מַאשָׁענִיק , פָּאדָלָעץ , עָקְסְפָּלָאטָאר , וָואריוּנָא !
צִי זָענען די אויגען דיר צָרוים-גָעקָראכָען ? !
(הָאט דָער אָדון גָעשְׁרִיגען) וואָרט־זָשָׁע זְשִׁידיוּנָא !
אוּן אויף 3 ־ָען מִיט בַּעַם די לָאפּיטָע צוּ-בְּרָאכָען—

16.

בַּאקוּמָען הָאט יָאסיל אַ שְׁלָעכְטָען פְּרִיפָּאדָאק ,
גָערָעוָועט , גָערִיטָשָׁעט , ווי מְשׁוּגָע אוּן דִילל .
נור דָער נָארָאדָאוָואי הָאט תִּיכָף גָעמָאכְט אַ פָּארַיָאדָאק
אִין טְשָׁאסְט אִיהם גָעפִּירט , אוּן וַוידָער אִיז שְׁטִילל-

17.

אומגְלִיקְלִיכָער יָאסיל , שְׁלָעכְט אִיז זַיין לַאגָע !
וָואס קָענן ער אִיצְט גָעבִּיךְ הָאפָּען צוּ־טוּהן ?
נור ריהר ניט דוּ לָעזָער אִיצְט אויף די פְּרַאגָע .
אוּן קוק נור וָואס טוּהט זיך אַרִיבָּער אַ הִין—

18.

צַוויי וַוייבֶּער גָעהן דָארְט , לָאמִיר גוּר הָערָען ,
וָואם טַעֲנָהן , וָואם שְׁמוּעסָען זַיי בַּיידָע אַזוי ?
פּון דִי אוֹיגָען בַּיי אַיינָע גִיסָען דִי טְרָערָען ,
דִי אַנְדָערָע זִיפְצָט , קְרָעכְצָט גוּר אוֹי... אוֹי !

19.

זָעה גוּר דָאם פְלַייש , דִי סְטָערְוִוי , דִי שְׁטַיינָער ,
וָואם גָענָעבָען הָאט מִיר מַיין הָעקִיר ר' שְׁמָערִיל ?
פָּיער לוֹיט אִיז לוּנְג , צָוועלְף אִיז בַּיינָער ,
וָואם טְהַיילְט מָען דִי קִינְדָער ? זָאג שׁוֹין דוּ פָּערִיל !

20.

נָא , אוּנ מַיינְם אִיז דָען בָּעסָער ? טוּה נָאר אַ טַאפּ ,
אָט לִיגְט עָם אִין וַוינְקעל ; קוּק גוּר אִין קָאשִׁיק ,
סָ'אִיז אִין נַאנְצָען גִילַיאשְׁקָע , צוּ־לָאג אוּנ קָאפּ
שְׁוָואַרְץ וִוי דִי עֶרְד , פּון אַ גָעפְּנָרָטָען לָאשִׁיק !

21.

מָע לִיעְנְט אִין דָער קָעלְט , אִין אַ גְרוּב , אִין אַ לָאךְ ,
דָער גְרָאשָׁען קוּמְט אָן מִיט דָעם בִּיטָערְן טוֹיט ,
קַיין לָעפִיל גָעקָאכְטָם זָעהְט מָען דִי וָואךְ ,
מָע לָעבְּט גוּר מִיט הָארִינְג , צִיבָּעלִי אוּנ בְּרוֹיט !

22.

אוּנ אַז דָער הַיילִיגָער שַׁבָּת קוּמְט שׁוֹין צוּ־גָעהן ,
מָע בָּאַרְגְט שׁוֹין אוֹיךְ פְלַייש עֶרְגִיץ דָאם גָעלְט ,
דַארְךְ מָען עֶרְשְׁט גְרִיזָען אַ שְׁטַיין מִיט אַ בִּיין ,
אוֹי וִוי לָעבְּט מָען זָאג לִי בֶּ ע אַזוי אוֹיךְ דָער וָועלְט ? !

23.

וָואם שְׁוַוייגָען דִי נְגִידִים , צִי קָענְטְ דוּ מִיר זָאגָען ,
דָעם בַּעַל־טַאקְסָע , דָעם קוֹלֶער , דָעם מָארְדָער , דָעם שִׁינְדָער ?
אוֹי נִיט מָעהר אוֹיךְ זַיין לָעבְּען זָאלְל עֶר פָּערְמָאגִין ,
וָואם עֶר רַייסְט פּון דָעם מוֹיל בַּא אוּנְזֶערָע קִינְדָער !

24.

נָארישָׁע פֶּערִיל , דָאם דַארְפְּטְ דוּ שׁוין וויסָען ,
שְׁלָעכְט אִיז דָער נָגִיד , פַּאלְשׁ אִיז דֶער עשָׂר .
דָעם שָׁענסְטָען נָעהמְט עָר צוּ, דָעם בָּעסְטָען בִּיסְטָען
דָערפַאר שְׁוַוייגְט עָר אוּן שְׁמוּמְט אוּן דָאס נִיט קַיין יִשָׂר !

25.

עָם זִיפְצָען דִי וַוייבָּער נַאנְץ טִיעף פּוּן דֶעם הָערְצָען ,
אִין דָער הַיים וַוייגָען דִי קִינְדָער . סְ׳אִיז נָאר אַ שְׁרֶעק !
נוּר אִיךְ זָעה שׁוין דוּ לָעזָער הָאסְט דֶערפּוּן שְׁמֶערְצָען ,
קוּם־זָשָׁע פּוּן דַאנָען מִיט מִיר וַוייטָער אַוועק—

26.

צָוווי שְׁטָאדְט־בַּעֲלֵי־בַּתִּים , דוּ קוּק זַיי נוּר אָן ,
גָעקְלֵיידָעט וָאהר שָׁאן גָעהן לַאנְגְוַאם צוּ־פִּים ,
דָאם זָענָען פָּאר־שְׁטָעהר, פּוּן דָער יוּדִישָׁער פָּאהן ,
זַיי רֵיידָען , זַיי טָאנָהן , זַיי פִּיהרָען אַ שְׁמוּעָס :

27.

ה׳ בְּרָאנְפְמַאן , אִיךְ זָאג אַייךְ ס׳אִיז בִּיטָער דִי צַייט ,
עָס פַּאלְלָען פַּאר הוּנְגָער מֶענְשָׁען וּוי פְּלִיגָען .
מָען מוּז גְרִינְדָען אַ קִיךְ פַּאר דִי אָרָעמָע לַייט ,
נוּר גֶעלְט , נוּר גֶעלְט דַארְף מָען זָעהן קְרִיעגָען !

28.

דִי אִידָעָע , ה׳ זִינְגָער , אִיז וִוירְקְלִיךְ אַ פְּרַאכְט ,
נָאךְ דָאם פָּארִיגָע יָאהר , קָאמָענְד פּוּן וויען ,
הָאב אִיךְ שׁוין וָעגָען דֶעם נַאנְץ עָרְנְסְט גֶעטְרַאכְט ,
אִיךְ בִּין פָּערְטִיג מִיט אִיהנְן וָואם מָעגְלִיךְ צוּ־טוּהן !

29.

פָּער־צָארִינְט , פָּערְבִּיטָערְט , פְּשׁוּט הַאלְב טוּיט
גֶעהט־צוּ אַ יוּד גְלַייךְ צוּ דִי צָוווי .
עָר קוּקְט זִיךְ אַרוּם , דָאם פָּנִים וָערְט רוֹיט ,
שְׁמֶערְקְט אוֹיס דִי הַאנְד , זָאגְט פַּאוָואלִי צוּ זַיי :

30.

–שֶׁענקט אַ נְדָבָה , הָאט יוּדען רַחֲמָנוּת !
אִיךְ גֶעה נִיכְטָער אַרוּם , בַּאלְד שׁוין צְוַויי טָעג !
·–אַרְבַּייטָען גֶעה ! מִיט בַּעַם סַבָּנוּת
עֲנגֶעזִיכְט ה' בְּרָאנְפְמַאן אוּן גֶעזִכְט וַוייטָער זַיין וָועג.

31.

– אוּנְעֶרְטָרָעגְלִיךְ , וָאגְט זִינגֶער, זָענען דִי קַבְצָנִים!
נָאטט וָאלל מִיךְ נִיט שְׁטָרָאפָען נוּר פַּאר דִי רֵייד ,
זַיי קְרִיכָען וּוי חֲזִירִים יָעדָען אִין פְּנִים
מָארִין דִי פְּאלִים , רַייסָען בַּיים קְלַייד !

32.

זַיי גָעהן וַוייטָער אוּן מַעֲנָהן אַזוי דִי עֲשִׁירִים
וּוי קִיכָען צוּ גְרִינְדָען , צוּ מְהוּן נָאךְ פִּיעל מָעהר ;
אוּן דָארְט שְׁטָעהט נָאךְ דָער יוד גָאר אָן דְבוּרִים ,
אוּן פּוּן דִי אוֹיגָען פּוּן זַיינָע קָאפָּעט אַ טְרָעהר:

33.

לָאזָען קָאפָּען, לָאזָען רִינָען דִי יוּדִישָׁע טְרָערָען,
טָאמִיר וָועל ען זַיי גָעבָען חָאטש עָמִיצָען אַ רִיר !
נוּר אִיךְ זָעה שׁוין דוּ לָעזָער וִוילְסְט מָעהר נִיט הָערָען ,
שַׁייד אִיךְ זִיךְ אִיצְטָער אוֹיף קוּרְצָען מִיט דִיר .

מאקי שוין!!!

וימי קלו מני רץ [illegible]

אַיין ליעבענס־בעשרייבונג פון א פויליישען יונגען־מאנן.

I.

דאָס גאנצע שמאָרטזל האָט זיך געזודערט, אַיינער דעם אַנדערען האָט געפרעגט „נו, וואָס הערט מען?" דו פערד זענען שוין געוועזן אַיינגעשפאַנט צו פאָהרען ברענגען דעם דאָקטאָר, דעם גרויסען אקושער, צווישען אָרעמע לייט האָט מען געטהיילט צדקה, פריזנות האָט מען נעשיקט צו נאָהענטע גוטע־יודען, צו די וויטערע האָט מען געשיקט טעלעגראַפען, אז ג ע ע נ ד ל ב ת ק ו י ל א איז שוין דעם דריטטען מאָג א מקשה לילד, און זי ברויך רחמים, און אין אַלע בתי מדרשים האָט מען נעזאָגט תהלים און צו־געוועטצט א נאָמען „ח י ה". אינ־דעם האָט זיך די טהיר פון בית המדרש א פראַלל אויף געטאָהן. אוג דער לאַנגער ב ר ו ך איז אריין־געקומען פאר סאַפעט אוג גיבט א פרעהליכען נעשרייַ:

—מול־טוב, מזל־טוב! שוין געהאָלפען! א יונגעל צו מזל!

—טאַקי שוין?—הערט מען א געשרייַ פון אללע זייטען,

—טאַקי שוין!—ענטפערט ר' ברוך פרעהליך—געלויבט השם יתברך!—

II.

עס איז אויעך געווען דרייַ יאָהר, אוג דער קליינער יענקעלע האָט שוין געקענט גיין אוג א ביסעל רעדען,

וואו איז יענקעלע?—פרענט זאנוויל זיין ווייב אלם ער איז געקומען פון דאוונען.

דו ווסט נאָר־נישט טרעפען וואו ער איז— ענטפערט געענדיל.

—האָסט אים געווים געשיקט צו דער באָבען אדער צו דער מומען?

—ניין!

—וואו דען?

—ער איז שוין למזל געוואָרען אין חדר ארויין, ער איז דאָך שוין ברוך השם אלט גענוג דרייַ יאָהר. ביז הונדערט יאָהר.

—שוין אין חדר אַרויין? וואָס איז דאָס געאיל? ער קען דאָך נאָך נישט רעכט רעדען.

—טאַקי שוין! מעהר געהארט, מער געזאַרט.

III.

—נָאךְ וָאס קוּיפְּסְט דוּ אַוּוי פִּיעל גיסס אוּנ עָפּפָּעל , צִי מאכְסְט דוּ אַשָּׁלוֹם זָכָר ? - פְּרָעגְט זאָנְוויל זַיין ווייב .

—וַוייסְט נִישְׁט וָאס מָאךְ־עָן וָועט זַיין ?— עָנְטְפָּערְט גָּענָענְדִיל — יָעָנְקִלי הַייבְּט דָאךְ אָן מָאךְ־עָן אם יְרֵצָה הַשֵּׁם חוּמָשׁ צוּ מַזָּל .

—עֶר קען דָאךְ נִישְׁט־קִין־עִבְרִי זָאגָן , צִי בִּיסְט דוּ מְשׁוּגָע , שׁוֹין חוּמָשׁ ?

—טָא־קִי שׁוֹין ! אִיךְ קען דָאךְ דִיךְ , הָאסְט נָאר לִיעב אַללָעם אָב־צוּ־לַיינָען אוּיף שְׁפָּעטָער .

IV.

—וָאס טוּהסְט וִיךְ מִיט אַייךְ , מִיט אַוּוי אַ פִּיצָּעלָע קִינְד לֶעֶרְנְט אִיהר רַשִׁ׳י , עֶר קען דָאךְ נָאךְ נִישְׁט־קִין וָואךְט חוּמָשׁ , עֶר קען דָאךְ נָאךְ נִישְׁט דַאוָונען ! דָער־מָאךְ אַייךְ נָאר דִי אַרְבַּייט אַייגָער אִיהר לֶעֶרְנְט אִיהם אוֹיס דִי עִבְרִי אִין רַשִׁ׳י , וָועלכָעם אִין נִישְׁט גָּעפִּינְטָעלְט , אוּנ דָער נָאךְ דָען טַייטְש פּוּן יָעדָען וָואךְ , אוּנ דָער נָאךְ דָאס קִינְד זָאלל פַּארְשְׁטַיין דָען פְּשַׁט וִוי רַשִׁ׳י לֶעֶרְנְט דָען פְּסוּק . דָאס אִיז דָאךְ אַ רַיין מְשׁוּגַעת . — אַוּוי דָאס זאָנְוויל גָּעוָואךְט שַׁבָּת נָאךְ דָעם שְׁלָאף צוּ ר׳ שְׁמָעלְקִי מְלַמֵּד , וָען עֶר אִיז גָּעקוּמָען פַּאר־הָעֶרָען יָענְקִלִין .

—נִישְׁט קָשָׁה — עָנְטְפָּערְט ר׳ שְׁמָעלְקִי — עֶר וָועט וִיךְ גָּעוָואהנָען דַאצוּ .

—וִוי הַייסְט ,נִישְׁט קָשָׁה׳ ? אִיהר רֶעדְט אַייךְ אַרוֹים דִי נָעָרָם , אוּנ דָעם קִינְד בְּרֶענְגְט אִיהר נִישְׁט קִין נוּמְצָען , דָען אִיהר פָּערְדַרְבְּיעְט אִיהם דָאס שְׁוָואכְע מוֹחָלֶע , אוּנ אִיהר פָּערְדַעֶרְבְּט אִיהם נָאךְ דֶער־מִיט .

—נוּ , וָאס וָאל אִיךְ טָהוּן ? אַיינֶער וַוייב וָאל לָעבָּען דָאס פָּערְלַאנְגְט עֶר וָאל שׁוֹין אָנהַייבָּען רַשִׁ׳י צוּ לֶעֶרְנָען .

—וָאס טוּהסְט וִיךְ דָאס מִיט דִיר חַיָּה נָענָענְדִיל , מִיט אַוּוי אַ קִינְד הַייסְטוּ שׁוֹין לֶעֶרְנָען רַשִׁ׳י ?

—טָא־קִי שׁוֹין וואךְ קען דָאךְ דִיךְ , קְרִיכָּער ! דוּ דָאסְט נָאר לִיעב אַללָעם אָב־צוּ־לַיינָען אוּיף שְׁפָּעטָער .—

V.

—וָאס טוּהסְט וִיךְ מִיט אַייךְ , מִיט אַוּוי אַ קִינְד לֶעֶרְנְט אִיהר שׁוֹין גְּמָרָא ?— דָאס זאָנְוויל גָּעוָואךְט שַׁבָּת נָאךְ דָעם שְׁלָאף צוּ ר׳ מָאשָׁקָע מְלַמֵּד , וָען עֶר אִיז גָּעקוּמָען פָּער־הָעֶרָען יָענְקִלִין .—

—וָאס אִיז דָאךְ דָער מָעהר ? אַ סַךְ קִינְדָער אִין וִינָּע וָאהְרָען . לֶערְנָען שׁוֹין אָפִּילוּ אַ הוֹסָפָתִיל אוּנ אַ שְׁטִיקָעלָע מַהַרְשָׁ״א אוּיךְ .— עָנְטְפָּערְט ר׳ מָאשָׁקָע .

—וי הייסט, וואם איז נאך דערמעהר? מילא, ווער שמועסט רשי, וועט איהר דאך אליין מודה זיין, אז ער קען נאך אפילו נישט קיין עברי, אפילו חומש ווייס ער אויך אזוי פיעל, וואם מיינע שוואגים ואללען דאס האבען פאר זייער כח, נאר אפילו דאוונען דאוענט ער וי אגר, נו וי קומט מיט אים שוין נמרא צו לערנען?

—אפשר זענט איהר נערעכט, נאר וואם זאל איך טוהן, אז אייער וייב ואלל לעבען, האט פערלאנגט דורכאויס, ער זאל לערנען גלייך מיט וואוע־ריקעלם אייניקעל טראכט איך מיר, מעכטיגייסי, פאר וואם נישט, אז יודענע, זי ווילל נחת האבען פון אירה קינד נו, פאר וואם דען נישט?

—נעזענהייל, וואם טוהט זיך דאם מיט דיר, מיט ב"א קנד, הייסט דו שוין לערנען נמרא, צו ביסט דו משוגע? שוין נמרא?

—טא קי שוין! איך קען דאך דיך, קריבער! דו האסט נאר ליעב אפ־צו־לייגען אללעם אויף שפעטער.

VI.

ניין יאהר איז יענקלי אלט נעווארען, האט ער שוין נעלערנט תוספות, אביסעלע שפעטער אז שטיקעלע מהרש"א, צו צעהן יאהר האט ער שוין נעלערנט שס, צו עלף יאהר האט ער שוין נאכנעאנט נאנצע פשעטלך, צי יא פערשטאנען, צי נישט פערשטאנען, אבער גענוג האט ער. „וואס מיט דעם חומש, וי איז עס אירם דערנאנגען?" — פרעגט אויך שוין נאר נישט!. „וואס מיט דעם דאוונען וואו האט ער נעהאלטען?" — נאנטם נישט אוים! — צו דרייצעהן יאהר האט ער אנגעהויבען תפלין צו לייגען, וואו צו פערצעהן יאהר, האט מען אירם שוין נעלערנט שרוכים.

VII.

—ווער זענט איהר מיין ליעבער יוד? — פרענט זאלמ'ל.

—איך בין יענקיל שדכן.

—נו, וואם פערלאנגט איהר?

—וואם איך פערלאנג? סטייטש, איהר האט א גוט יונגעל, אין איין עושר זענט איהר אויך אהן ערך, אוג איך בין א שדכן, קענט איהר דאך שוין פארשטעהן וואם איך פערלאנג.

—איך האב אבער נאך נאר א יונג יונגעל, ער איז ערשט אלט פערצעהן יאהר, וואם האב איך מיר צו איילען? נאך צייט! נאך צייט!

—פארשטייט איהר מיך, אזוי ווי יענער האט אמאהל נעזאגט: „א ה ר האט מאקי נאך א יונג יונגעל, א י ך האב אבער שוין איין אלטע מויז".

—פארדרייט נישט דעם קאפ, איך ווילל נאך נישט דערדען פון מיין שידוך.

—פֿערשטייט אירער מיך, אייער זייב זאל לעבן, האט מיך געהייסן קומען, ווען איך זאל נישט רעדען, ווען ז׳ מיט מיר רעדען. מעכטיסי, אַ יודענע, זי ווילל האבן אַ פֿערגנינגען, צו גיין מיט אַ שנור אין שול ארײן, או מען לעבט, ווילל מען דאך טאקי נחת האבן, צו שפּילען אין איניקעל, איך מיין טאקי, מען לעבט דאך נישט אייביג.

—גענענדיל, דו האסט געהייסן קומען? ווען טוהט זיך מיט דיר? אזוי אַ קינד ווילסט דו שוין רען קאפ פֿערדרייען מיט אַ כּלה? צו ביסט דו משוגע? שוין אַ שידוך?

—טאקי שוין! ווען דען קריבער! איך קען דאך דיך. דו ליינסט נאר אלעס אב אויף שפּעטער!—

VIII.

צו פופצעהן יאהר איז יענקלי אַ חתן געווארן, צו ועכצעהן יאהר האט ער חתונה געהאט, צו זיבענצעהן יאהר האט ער ברית געמאכט.

IX

—איך האב שוין די נאנצע טויזענד רובל אײנגקאסירט — זאגט יענקלי אין דעם טאג ווי ער איז אלט געווארן צבטצעהן יאהר.— איך מוז ווערין סומר, איך וועל מיר מאכן א בשמים־האנדעל.

—אוג וואו ווענען די אנדערע טויזענד רובל? דו האסט דאך נעהאט צוויי טויזענד!— פֿרעגט איהם הער פעטער בײנוש.

—קטייטש, מען האט דאך מיר אנגעוצט טויזענד רובל!

—נאך ווען ווילסט דו שוין ווערן סוחר, זאלסט די רעשט אויף פֿרילינג. דו קענסט דען שרײבען, רעכענען, ביסט דען א מבין אויף סחורה?

—נו, נו, נישט קשה — זאגט גענענדיל — דאס ווערט ער זיך שוין אויס־לערנען.

—אוג א שקארמוץ קענסט דו מאכן? אוג ווענען אוג פאקען קענסט דו?

—נו, נו, נישט־קשה, דאס ווערט ער זיך שוין אויס־לערנען.

—איך פֿרעג אויך די קשיא — רופט זיך אן זאנווויל — לאז ער זיך פֿריהער אויס־לערנען האנדלען. ווי קען ער, אזוי א יונגער שנעק שוין ווערין סוחר.

—טא קי שוין!— זאגט גענענדיל — איך קען דאך דיך, קריבער! דו ליינסט אלעס נאר אף אויף שפּעטער.

X.

—איך קען נישט אויס־האלטען פון דער ארוגה — זאגט יענקלי פאר זיך עלטערן— ז׳ פֿערביטערט מיר דאס לעבן.

—נו, וואס טויג זי דיר דאס פּלאג? — ענטפֿערט געגענדיל — שלאג זי די כּפּרה. וועסט נאר נישט קרינגען די מציאה?

—בּיי דיר איז אללעס נאר שטורמיג — זאגט וואנויל — בּאלד אַ גוט? לאז ער זי גוט באהאנדלען, לאז ער איהר נישט אנטוהען קין צרות, וועט זי זוי איהם אויפֿגוט זיין.

—וואס האלטסט דו איהם? אז דו וועסט איהם הארבען, וועסט דו גוט לייט זיין נייי באלד מארגען צום רב, אוג מאך מיט איהר שלעק. אייגער צוויי אין לייגען, איז גלייבער פּיער אין פּרייד.

—וואס רעדסטו? וואס וועט די וועלט זאגן? אין גאנצען א פּאר יאהר נאך דער חתונה. שוין גוט!

—טאקי שוין!, וואס דען, ראשטשענע! אפּשר אפּ־לייגען אויף שפּעטער? הא?

XI.

—עס איז ביטער ווי גאלל, מאמאניו!— קלאגט זיך יעגקלי — מען לייט נישט קיין פּרוטה, די חובות וואקסען ווי שוואמען נאך א רעגען, די וועקסעלין פּליהען ווי פֿייל פון בוינען, די בּעלי חובות רייסען אוג פּלעקען, די באנק דושעט, די פּראצענטניקעס שינדען די הויט, וואס טוהט מען, מאמעניו, וואס טוהט מען?

—ווי דיך נישט מצער, מיין קינד — זאגט די מוטטער — טוה וואס אללע סוחרים טוהן, וואס דארפסט דו דיר דא דאס לעבען צו נעמען?

—וואס טוהן אללע סוחרים?

—קטייטש? ווייי יעדעס אַ גרויסע פּייג, אוג־פּטור.

—וואס רעדסטו, גענענדיל? נאך קיין יאהר נישט ווי ער איז געווארען אַ סוחר. הייסט דו איהם שוין מאכען פּליטה. אויף דען ערנסטהען פּאלל קען ער רענוליהרען אוג בּליבען שטאהן אויף די פּיס, אוג דער נאך וועט נעווים השם יתברך העלפֿען. ער איז שוין יעצט מעהר בּעקאנט אין האנדעל, וועט ער זיך אוים־דרייען, איך קען פּיעלע אזעלבע מענשען, וואס זענען שוין נעווענען אין דער אדמה, אוג זענען דאך מיט זייער עהרליכקייט נעבליבען אויף דעם פּלאטץ, אוג יעצט אז זי נאר נישט קשה. וויא וועט דאס הייסען אַ האלב יאהר קרעמער — שוין?

—טאקי שוין! וואס וויללסט דו, קריבער! אפּ־לייגען אויף שפּעטער? הא?

צו אכטצעהן יאהר האט יעגקלי אַ האנדעל נעמאכט, צו ניינצעהן יאהר האט ער דאס וויב נעמט, צו צוואנציג יאהר האט ער אַ צווילינג נעהאט ומיט דער צוויייטער פּרוי צו איין־אונ־צוואנציג יאהר האט ער נעמאכט אַ פּליטה.

יעגקלי איז נישט נעווענען קיין ליידיג־גייער, ער האט עפּעס נעטהון אויף דער וועלט.

XIII.

—נו וואס מאכט אייער זוהן ?— האב איך געפרעגט געענדלען , ווי איך האב געהערט אז יענקלי איז קראנק געווארן פאר צרות . דען ער איז נעוועזן איין ערלעכער קראקמקער , אוג האט נישט געקענט איבער־טראגען די חרפה . אוג זיין געווייסען האט אים געפיינגט , וייל ער האט כשנשעז אונרעכט געטוהן , אוג אזוי פיעל בעהאלטען .

—וואס זאלל ער מאכען ?— ענטפערט זי — אללע אונזערע שוגאים אוג יעדער וואס יודען בייז ווינשט , זאל דאס מאכען , וואס מיין יענקלי געפרעגט מאכט .

—האט איהר נישט געהערט וואס מאכט יענקלי ?— האב איך געפרעגט צו מארגענם נאנץ פריה, ווי איך האב נאר די אויגען געעפענט —

—א הא ! ער איז שוין נעבעה נישט דא . פאר א האלבע שעה האט ער געצידיגט — ענטפערט מיר גאדיל ונאסערטראגער .

— ברוך דיין אמת ! — האב איך געזאגט , אוג האב באלד אב־נעדאוונט , עפעס איבער־געבייסען , אוג בין ארוים נענאנגען גיין צו דער לויה .

—וועגן וועט זיין די לויה?— פרעג איך ר' יוחנן דעם נבאי .

—שוין נא די לויה — ענטפערט ער מיר

—ווי הייסט שוין ? עס איז דאך ערשט צעהן רער ווייגער . נישט מעגליך !

—טאקי שוין ! — ענטפערט ר' יוחנן —. איך האפ מיר אז ווענעלע אוג פאהר אויף דעם הייליגען ארט , קומט מיר אנטקעגען ר' משה , דער שמש פון דער חברה קדושה

—איהר גייט שוין צוריק ?— פרעג איך אים .

— שוין נאך דער קבורה !— זאגט ער .

—ווי הייסט שוזשין ?— פרעג איך פערוואונדערט .

—טאקי שוין !— ענטפערט ר' משה .— הייסט נאר געבין אז טרוגק ברענפין אז גוטען .

—איך ווייל אייך שוין געבען אין אנדערטמאהל.

—טאקי שוין ! דען דאס הערץ טוהט מיר וועה — ענטפערט ר' משה , אוג געהט גלייך צו אי צ י ק שענקער .—

XIV.

אזוי וויא עס האט זיך געפיהרט מיט יענקלי , אזוי האט זיך אויך געפיהרט מיט ישראלטשע זיין זיהן . יענקלי איז שוין לאנג טויט , אוג ישראלטשע איז שוין יעצט אלט אז ואהר צוואנציג. ער האט אז שטארקען האנדעל , פיעל קחורה , א גרויסע ויסטאווע , פיעל משרתים , נאר בעונותינו הרבים האבען אים מענשען גענומען אויף די ציין , מען מוטעלט

אויף אידם מאנכע מענשען:

מאקי שויו.

XV.

ווי פייל פון בויגען, ווי א שטורמווינד
לויפט דער יוד׳ס לעבען, ועהר געשווינד.
זייט ער ווערט געבוירען.
ביז ער ווערט פערלוירען.
זעהט מען איהם נאר ענגי
נאנצע טעג זיך פלאגען,
אללעס אויף דעם געשווינדסטען אופען,
אייללען, פאדען, שפרינגען, לויפען.
נאכט מיר מענשען ואס איז דאס.
ואס טען אייליט זיך אזוי אהן א מאס?
דאס נאנצע לעבען האט דער יוד־קיין רוה.
אונ קוים מאכט ער נאר די אויגען צו,
גיבט מען איהם א חאפ ארוים פון שטוב,
געשווינד אהין דארט — אין פינסטערע גרוב!
ווייל די ועלט איז נאר אין פאדער־הויז
נליקליך איז דער, ואס חאפט זיך דאפון ארוים.
ואריים ועור זיצט זיך דאס לאנג
אין א פאדער־הויז, אין א דורכנאנג?
דאריבער זייט דער יוד ועהרט געבוירען
ביז ער ועהרט נאר פערלוירען,
זעהט מען איהם נאר טשאקען, לויפען,
אללעס אויף דעם געשווינדסטען אופען.
נאר דאס איינע בליבט עם, ואס אין מיטטען
חאפט ער דער־ווייל — א טרונק ברענפין א גוטען.—

הנין

דער פֿארטרעט

I.

אידם האט מען געריפֿן בערעל, זי בערילעצע, צו דער חתונה איז ער אלט געוועזן צוואנציג אוני זי אכטצעהן יאהר, זיי האבען זיך אמת ליעב געהאט.

זיי פֿלעגן בייבע פֿלייסיג ארבייטען פון זונטאג נאנץ פֿרי ביז פֿרייטאג פֿאר לעבט־בענטשען. ער איז געווען א שניידער, זי א פֿאריק־מאכערן. בעאנאכט ווען זיי פֿלעגן אהיים קומען פון דער ארבייט, פֿלעגט בערילע' ארום־גענמען אוני איהר יערער אבר אוים־קושען, זי איהם אויך דאם נעלבע; קורץ זיי האבען זיך געלעבט ווי די טייבלוך.

אין א יאהר ארום, האט זיי נאט געבענטשט מיט א קינד.

א אומבעשרייבענדע פֿרייד האט דאם קינד מיט־גענראכט נייע יונגע עלטערן. בערילעצע האט בעהויפטעט, אז דאם קינד איז פֿאנזשע אויף איהר טאטען, אוני בערילע האט דערויף פֿראטעסטירט: אין דער ערשטער צייט איז נעווהנליך א קינד פֿאנזשע אויף אלע, אויף וועמען מע שמעלט זיך פֿאר אין די נעדאנקן, שפּעטער ערשט ווען עס ווערט עלטער דאמאלס דער־ווהט מען אויף וועמען עס איז פֿאנזשע. פון דעסטו־ווייניגן האט זיך איהם אוים־גיעווייזען, אז דאם קינד איז גיכער פֿאנזשע אויף דער מוטער.

פון דעם פֿלענט ארוים־קומען סכּסוך, נאר אזוינע, ווען עס איז געווען מהנה צו־הערען, פונקט ווי אין אשיינער פֿאנאדע איז אנ־געגנהם צו־הערען דעם שעלעסטט פון די גרינע שמעקענדע בוימער. דאם קינד איז זיך נעווהקסען צוויישען די עלטערנס פֿרייד. איך ווייס נים צי עס איז געווען פֿאנזשע אויף איהר, צי אויף איהם, נאד אז עס איז ווירקליך שיין געווהען ד־ דאם איז א פֿאקט. בערילעצע פֿלענט זיך מיט איהם איבער־נעמען, אוני שטאלצירען דאמיט. ווען זי פֿלענט אפֿרייליכען נעשטרי טהון, ואהן מיינער, פֿלענט זי נראבער ווי לענגער ווערען. בערילע האט די גרעסטע פֿערגענינגען נעהאט. ווען ער האט גיוועהן מאועלען ארומקריכענדיג אויף דעם פֿאל.

איינמאל האבען די פֿרייליכע עלטערן נערעשט נעהאמען דעם קליינעם נאסבֿארין צום פֿאטאנראפֿשיק, אראב נעמען פון איהם אפֿארטרעט. זיי האבען דאם אוים־גענציערט אין בונטי מלכות. האבען דעם ארין נעליגט אין די האנטעלין א קעצילע אוני האבען דאם פֿאטאנראפֿירט. דער פֿארטרעט איז ווירקליך ארוים מערקווירדיג שיין, מאועלע האט נעשטיגט פון דער בילד ארוים. אזוי ווי די שיינע נאנגע פונם לעבטיגען בלאהען היממל.

מע האט דעם פֿארטרעט ארויסגעשטעלט אין א שיין ראמעל, אויף נעהאנגען אויף דער וואנד, אוני ווער נאר עס איז ארין נעקומען, האט זיך נים נעקענט ואמט אנ־קוקען אויף דעם שיינעם בילד, פון וועלבען די עלטערן האבען שטארק אנגעקוואלען.

II.

אײנמאהל אויף דער נאכט, ווען בערילעכע האט אים געליגט שלאפן, האט מאוועלע א הוסט געמהון . . . אויף מארגען האט ער מאקי אנגעהויבען גוט הוסטען בערילעכע האט בעמערקט, או דאס קינד איז בלאס. בערי׳ל איז געלאפען צום דאקטאר, בערילעכע—צום מאטער, אוז עם העלפט אלץ ניט. דער דאקטאר קאן נאר ניט מאכען ... דער קרופ האט זיך אריינגעהאפט אין דעם קליינעם האלדזילע, אוז אין אזואה ארום איז דאס קינד געשטארבען, נאכדעם אז עם האט זיך שרעקליך אנגעמוטשעט, ווי געוואוהנליך קליינע קינדער מוטשען זיך אוז ראנגלען זיך מיטען טויט, עפעס ווילט זיך זיי ניט, אזוי גיך אוועקגעהן פון דער פאלשער וועלט, די ווילט טהוט זיי באנק אזוי ווי עפעס רייכטם . . .

די נאנצע נאכט זענען די אונגלוקליכע עלטערען געלעגען איבערן טרופ אוז האבען הארציג געוויינט, מרעכען האבען זיך בײ זיי בײדע געגאסטן ווי פון אקוואל, נאנץ פריה זענען געקומען די „שמשים", האבען דאס אריינגענומען אין בוזעם ארײן, אוועק געטראגען אויף דעם בית־עלמין אוז האבען דאס בעזאכענט אויף עוויג . . . בערי׳ל מיט בערילעכען, ווילכע זענען געבליבען אליין אין צימער, האבען אײנער אויף דעם צווײטען אבליק געטהון אוז האבען זיך בעגאסען מיט טרערען, דאס מויל אפענען עפעס רײדען צוויישען זיך, האבען זי בײדע ניט געקאנט, זיי האבען פשוט קין קראפט ניט געהאט.

פון דיעזען טאג איז פער־שוואונדען געוואהרען זײער נאנצער גלויק צו־זאמען מיטן קינד איז אויעק אויף דער אמתר ווילט זײער פרײדע, זײער נאנצעם לעבען. צמוים שטיל־קייט האט זיך בעזעצט אין שטוב, עס איז קין קלײד אפילו ניט געבליעבען פאן זײער פאריונגער פרײד, בײנאכט ווען זי פלענען אהיים קומען פון דער ארבײט האבען זיי זיך שוין ניט געקושט אוז ניט געהאלדזט...

חוץ דעם, האט בערי׳ל אנגעהויבען קומען אפט ועהר שפעט אין דער נאכט, ווילכעם האט ועהר בעאונרוהיגט בערילעכען, אפט פלענט ער קומען בערוישט, ער האט אנגעהויבען בעזוכען יעדער טאג די שענקען . שלעכט— האט זיך בערילעכע געטראכט— וואס טוהט מען יעצט !

ער איז ווירקליך נאר ניט דער בערי׳ל נעוואהרען, ער איז געוואהרען אז פיאניצא אשר לא פיאניצו אבותינו ; ווען ער פלענט קומען אז היים פלענט ער זיך זיצען אוז מאכען צו דער בלאסע גליק ; ער האט נאר אנגעהויבען זוכען אויף איהר חסרונות: דאס רעדט זי ניט גליק, דאס שטעהט זי ניט שיין, דאס קאכט זי ניט גוט, מיט איין ווארט: ער איז געוואהרן אז מיאוסער בחור .

איין אויפ־דער־נאכט, ווען ער איז גראדע אהיים געקומען שטארק שבור, אוז זי האט איהם דער־פאר אנגעהויבען צו־גלאפען צו איהר מיט א קולאק נאר אויף דוכם זיין זי, זי איז בלאס ווי קרייד געוואהרן, נאר זי האט איהר שטאלץ ניט פער־לארן אוז ואנט צו איהם :

—הער נאר אוים בערי׳ל ! אזא לעבען קאן איך שוין ניט דער־טראגען, איך בין ניט מער ווי א שוואכע פרויענצימער, אוז דו האסט ערנסט ווען, איז נאנצען דעם קאוועקט פער־

לוירען, ווי אזוי אַרוים אַז קיין לעבען צוויישען אונז ווערט שוין ניט זיין—טא לאמיר זיך בעסער נעטין!

—נעטין, איז נעטין, דו ווייסט אליין, אז אזוי בין איך ניט קיין שלעכטער מענטש, דו ביסט דוקא אויך אַ גוטע פרוי, נאר מיר ביידע קאנען מעהר ניט לעבען צוזאמען. .. נעהם דיר צו וואס דו ווילסט אוג נעה דיר; נאר שוין...

III.

נאכדעם האבען זיי אנגעהויבען רייד־ען פרייוודליך. פונקט ווי דאם וואס זיי האבען אב־נעענדיגט זיך צו־שייד־ען, האט זיי בייד־ע בערוהיגט.

בערעל האט זיך אנידער־נעזעטצט אין אַ ווינקעלע, קוקענד מיט די אויגען אויף דער פרוי, ווי־עלכע האט זיך ארום־נעדרעהט, הין אוג צו־ריק אויפ־ערן שטוב, זי האט אויפגע־עפענט אַ גרויסען קאסטען אוג האט אנגעהויבען ווארפען אַהין: קלייד־ער, וועש טשעפ־טשיקעס א. ז. וו. מעהר האבען זיי־קיין ווארט ניט נעערדט, אפילו־קיין ווינק ניט נעטוהן. פלוצים האט בערייל דער־נעהן ווי זי דרוי אין צו־נענאנגען צו דער וואנד אַראב־נעהאנגען מאנטל מיט פארטרעט.

—שטאה!—האט ער אַ נעשרייי נעטוהן—שטעה, דעם פארטרעט נעהם ניט, ער איז מיינער, איך מוז אים דאך האבען, איך בעט דיך, זאג אים מיר.

—וואס? דעם פארטרעט ווענ איך דיר לאזען? אה ניין—זי איז נעזאנדען ווייס ווי קרייד, נאך בלאסער ווי דאמאלס ווען ער האט זיך מיט דעם קולאק צו איהר נעלאזט זי שלאנען; זי האט זיך פלוצים שרעקליך צו־ווינט, אוג האט אים מיט אַרייהרענדע שטימע אנגעהויבען בעטטן:

—איך בעט דיך בערייל, נעב מיר דעם פארטרעט, לאז ער זיין בייי מיר, בערייל... אויב איך האב עפעס נעטאט גוטץ אויף מיין לעבען, איז נאר דאס מייערע קינד... איך בין זיין מוטער ... איך האב דאס נעטראנען ... נעהאט ... נעזוגגען ... איך האב דאס נעקושט ... מייער מאנעלע ... איך האב אזוי ליעב נעהאט ... ער איז נעוועהן אזוי שיין ... וועה איז מיר ... פאר ווען בין איך אנשטאטט אים ניט נעשטארבען?... בערייל! אַ־אַ דו ווילסט מיר נעבען דעם פארטרעט?! איך בעט דיך, נעב אים מיר!

בערייל האט זיך צו ווינט ... ער האט צו נעליינט די קאפ צום פארטרעט אוג האט שטארק נעקוקט אויף אים. זיין קאפ מיט איהר קאפ. איהר פרזיס) זיינען זיך בעטען אין איינעם צו נויפנעקומען... זי האט אים נאך אַ מאהל נעוואלט אנהויבען בעטען ער זאל איהר אוועק נעבען דעם פארטרעט, האט ער איהר פארשטעלט דאס מויל מיט דער האנד.

—אוג אז איך וועל דיר ניט נעבען דעם פארטרעט, וואס ווילסט מהן?

—ווען איך ניט אוועק־נעהן...

—נו, ווען איך אים טאקי לאזען בייי זיך.

זי האָט אויף איהם א קוק געטהון פערוואונדערט. ער האָט זי פלוצים ארומגענומען, ווי אין פאַרגעסענהייט, איז [illegible] האָט ער איהר געזאָגט:

— בלײַב מאַקי דאָ, זי מוזן מוחל... פאַר געם... איך... מיר וועלען איהם בעזאָרגן הינטען.

* *
*

עס איז שוין פיער יאָהר זיט די געשיכטע האָט זיך פערלאָפען, יעצט הענגט שוין אויף דער וואַנט צווישן פאַרטרעטען, אוג זיי לעבען ווי די טויבעלאַך.

חמ"ן.

א אָפּיענדינגער מאָטיוו.

(מאַנעט)

אויבער דעם פּריינען פּיעלד שפּאַציערט דער אָטען ווינד,
אוג שעלעמטשעט מיט די פּערוויאַלעטע בלעטער,
אָט קרעכצט ער, אָט ווינט ער ווי א קלײן קינד,
אוג פּיעלט־אין דעם וואַזדוך מיט נאסען ווערטער,

ער האָפט פון די קוימענס דעם שווארצען רויך
אוג פערשפּרעוט איהם אויף דער בלאטיגע נאס,
ער בויגט די שפּיץ צענייגען פון גאַרטין הויך
צו דער קאלטער ערד, מיט א כּעס...

אויך אין מיין פענסטער טוהט ער ברומען,
עס ווערד מיר פערקיהלט דאס בלוט אין יעדער אדער;
ער קלאפט מיט די לאדען, אוג זאגט מיט א געשרייי:

אזוי קווייטען, אזוי בלומען, אזוי לידער פינם קאלאנוי,
דיין גרינער קאד איז יעצט א קאלטער קבר...
פערגעם דעם זומער — אסיען איז גענוג...

בַּיִם רַב אִין שְׁטוּב.

א קליין ציממער. אויף א טישעל ליענען עשליכע ספרים. דערר רב ר' יחזקאל'ס זיצצט אונ קוקט אריין אין א ספר, ר' שמריה דער זיצצט פאר־טראכט נעבען איהם.

ר' שמריה. אִיךְ הָאב דָאס הַיינְט נָעהַאפְּט פּוּן מַיין וַוייב אַ גוּטָע פָּארְצַיְיט, זִי הַאלְט אִין אַיין שְׁרַיין: „גָּעלְד!" קָלָאגְט אונ וַוייְנְט. אִיךְ גָּעפִּין מִיר קַיין אָרְט נִיט. בַּאלְד וַוִעט קוּמָען יום־טוב— שְׁרַיִיעְט זִי— אונ אִין שׁוּם וַוִעט אִיז דָאס מִינְדְּעְסְטָע נִיטְא. קַיין שְׁמַאלְץ, קַיין אֵייעָר, קַיין קָארְטָאפְּלָעס, קַיין צִיבֶּעלֶע, אִין נָאר נִיט קַיין לַיִיב, קַיין לָעבָּעדִיגְע הָלָעבִּין אִיךְ הָאב מוֹרָא אַהֵיים צוּ־גָּעהן, אִיךְ זָאל וַוִירְקְלִיךְ נִיט הַאפְּען אַ פְּסַק.

רב. מִסְתָּמָא וַוִעט גָאט נִיט פָּערְלָאזְען.

שמריה. דָאס וַוייס אִיךְ אוֹיךְ, אֲז גָאט וַוִעט נִיט פָּערְלָאזְען. נָאר דָאס וַוייב בָּעט עֶסְפָּען, אונ וַוילל דָעם פַּייעָר פּוּן דִי קְלֵיינְע קִינְדָער אָבְּ־לָעשָׁען, אונ אִין שְׁטוּב אִיז נִיט רָא אַ גְּרָאשֶׁען.

רב. וָואס קָאנן אִיךְ הָעלְפְּען? מִסְתָּמָא וַוִעט גָאט נִיט פָּער־לָאזְען.

שמריה. מִיט דָעם „מִסְתָּמָא" וַוֶעלְלָען מַיינָע קִינְדָער נִיט זָאטט וַוערְן, פְּאלְגְט מִיךְ בָּעט אַייעָרָע שְׁכֵירוּת אונ גִיבְּט מִיר אוֹיךְ.

רב. בָּעטָען שְׁכֵירוּת— אַגוּטָע־עִצָה, נוּ גָעהט אִיהר אונ בָּעט, אֶפְּשֶׁר וַוֶעלְלָען זַיי פָּאר אַייְךְ דֶרְךְ־אֶרֶץ הָאבָּען. אִיהר וַוייסְט דָען נִיט, אַז זַיי זָענָען טוֹידְטָע מֶענְשֶׁען, נָאר דִי וַוערִים עֶסְפָּען זַיי נִיט, גִיבְּט זַיי, אוֹיב אִיהר הָאט.

שמריה. דָאס אִיז אָבָּער קַיין תֵּירוּץ נִיט פָּאר אונְזֶערָע וַוייבָּער. וָאנָט וָואס טוּהט מָען?

רב. וָואס טוּהט מָען? בִּיז הַיינְט זָענָען מִיר פּוּן הוּנְגָער נִיט גָעשְׁטָארְבָּען, וַוֶעלָען מִיר מִיט נָאטְטָם הִילְף וַוייטָער פּוּן הוּנְגָער נִיט שְׁטַארְבָּען, נִישְׁט־קָשָׁה. מִסְתָּמָא וַוִעט גָאטט נִיט פָּער־לָאזְען.

שמריה. אִיךְ זָאג אַייְךְ נָאךְ אַמָאל, דָאס אָהן גָעלְד הָאב אִיךְ מוֹרָא אַהֵיים צוּ־גָּעהן.

רב. עָס הָארְט זִיךְ גָּעהָנְדִיג, אַייְנָער קוּמְט, מִסְתָּמָא וַוִעט גָאט נִיט פָּער־לָאזְען.

(עס קומט אריין א יוד)

דער יוד. רַבִּי! וָאלְט אִיהר מִיר גָעוּוִנְד יַיין, מַיין פְּלוּנִית־טָע הָאט גָעפּוּנְען אַ הָאבָּער אוֹיף דֶעם פִּיפְּעק פּוּן דִי פַּסַּחְדִיגְע נָאנְט. [ער צייגט איהם דעם האבער].

רב. דִי נָאנְט אִיז חָמֵיץ־דִיג. [דער יוד אב]

(עס קומט אריין א משרת)

משרת : רַבִּי ! דִי רֶעכְטֶע פִּיסֶקל פּוּן דֶעם הוּהן אִיז צוּ־בְּרָאכְטן .

רב . דָער הָאן אִיז נִיט כָּשֵׁר .

משרת דָאס אִיז נִיט אַ הָאן , לִיעבְּער רַבִּי , נָאר אַ הוּהן , זוּ הָאט נָאךְ הַיינְט נָעלֵייגְט אַיין אֵי .

רב אַזוי , דָאס אִיז נָאר אַ הוּהן , נִיט אַ הָאן ? נוּ , זוּ אִיז נִיט כָּשֵׁר .

משרת אוּן דָאס אַיי אִיז כָּשֵׁר , מְען קָאן אִיהר עסְסְען ?

רב : יָא , דָאס אַיי אִיז כָּשֵׁר אוּן דִי הוּהן נִיט .

משרת : דָאס הוּהן אִיז כָּשֵׁר אוּן דִי אַיי נִיט . [ער באלעקט זיך קוקענדיג אויף דער פעמע־ הונט אוּן ווייל שוין אזוינק־ג־הן] ;

רב . [מיט כעס] וַואךְ נָאר אוֹיס דוּ גְרָאבְּער יוּנְגאמְט , דָאס אַי אִיז כָּשֵׁר אוּן דִי הוּהן נִיט ! וֶוועסְט דוּ שוין גָּעדֶיינְקען ?

משרת : גָּעדֶיינְקען , גָּעדֶיינְקען [צו זיך מיט א קנייטש] אַ שָׁאנְע מַעֲשֶׂה . וַויל אִיךְ אַיךְ זָאגְען , אַ בִּיסְעלע מַעֲשֶׂה חֲלָעבְּען ... [אָב]

שמריה : אִיךְ גָּעה אִין בֵּית הַמִּדְרָש , דָאךְ מוּז אַוַדאי אִיצְט זַיין ר' בְּרוּכָעל שְׁמוּאֵל פֵּייגְעם , וָועט עֶר מִיר בְּאַרְגְען וַוי אַלְע מָאהל עֶפְּעס גָּעלְט , אַ גוּטְען מָאג .

רב : אַ גוּט יָאהר . [שמריה אב] .

(דער קאזאנער רב ה' ראבינערמאן קומט אריין)

ראבינערמאן. גוּטְען מָאג !

רב . בָּרוּךְ הַבָּא ! אַ גוט יָאהר אויך אַיךְ. וִיטְצט !

ראבינערמאן. אִיךְ דַאנְקע . [ער זעצט זיך]

(א יודענע קומט א ריין)

די יִידענע . גוּטֶער רַבִּי ! אִין אַ פְלַייְשִׁיגְען טָאפּ , הָאב אִיךְ אוֹיפְגָעקָאכְט מִילְעכְּדִיגְע קָארְטָאפֶלְעם פִּיר דִי וָעקְם קְלֵיינְע קִינְדָערְלִיךְ מִיט מַיין אַלְטָע קְרַאנְקְע מוּט־ טֶער . אַ וַוייטָאג אִיז מִיר ! זַיי זָענְען אַזוי הוּנְגְעְרִיג , אַז זַיי וָואלְטְען דָאס אַיינְשְׁלִינְגְען מִיט דִי אוֹיגְען . מַיין מַאנן דָער שְׁלִים־מַזָל הָאט שׁוֹין אָפְּשָׁר פּוּן אַ נַאנְצְען הָאלְבְּען חוֹדֶשׁ קֵין גָּרָאשֶׁען פָּערדִיענְט , דָאס בִּיסְעל קָארְטָאפֶלְעם הָאב אִיךְ גָּעקְיהָט בַּיי מַיינְע אַ שָׁכֵנָה , זִי אִיז אַ גְרוֹיסֶער נַאר . נִיט פַּאר אַיךְ גָּעדַאכְט , זִי וַוייסְט אַז אִיךְ גִיב אִיהר קֵין־מָאל נִיט אָב צוּרִיק וָואס אִיךְ לַייהֶע , אוּן זוּ הָאט מִיר הַיינְט וַוידֶער גָּעלִיהֶען אַ בִּיסְעל קָארְטָאפֶלְעם פּוּן גְרוֹיסֶר שִׂמְחָה הָאב אִיךְ גָּעמַאכְט דָעם פְלַייְשִׁיגְען טָאפּף , אוּן אִין אִיהם אוֹיפְגָעקָאכְט דִי בִּיסְעל קָארְטָאפֶלְעם , מִיט אַקאפּ מִילְךְ. רַבִּי ? קָאן אִיךְ עֶס גָּעבְּען מַיין קְרַאנְקְע מוּטֶער , זִי הָאט אָפִּילוּ אַ בּוּיכְווייטָאג , נִיט פַּאר אַיין גָּעדַאכְט , אוּן דָער רוֹפֵא זָאגְט דָאס זִי טָאר נִיט עֶסְסְען קָארְטָאפֶלְעם , אִיךְ הָאב אָבֶּער קֵין אַנְדֶער זָאךְ אִיהר צוּ גָעבְּען , נוּ וָואס זָאגְט אִיהר , רַבִּי ? אִיז דָאס עֶסְסְען כָּשֵׁר ?

רב : נַיין נִיט בָּשֵׁר .

די יודענע : אַ צָרָה , אַ שְׁלֵאק , אַחוֹרבּן , אַנְדָרָה , אַ אוּנְגְלִיק , וָאס וָועלֶען זַיי נָעמֶען ! [אָב] .

(א צווייטע יודענע קומט ארויס)

די יודענע . לִיעבֶּער רַב ! זַיין מַאן דָּער אוּנְגְלִיקְלִיכָער הָאט הַיינְט נָעבְּרַאכְט אַ הוּדן מִיט קְלֵיינָע הִינְדֶעלֶעךְ , עֶר הָאט עָס נָעקוֹפְט בַּיי אַ פְּרִיצָהָה , עֶר וָואלְט נָעווִיס פַּאר־קוֹפְט אוֹג פֶּערְדִינְט אוֹיף שַׁבָּת צוּ מַאכֶן . הָאט זִיךְ אִיהם פַּארְוואלְט אַיינָע אַיינחַאפֶּן הָאט עֶר אִיהר אַזוֹי לַאנג נָעיָאגְט בִּיז זִי אִיז אַרַיין נָעפאלֶען אִין טָאפְּף קְרוּפְּניק . הֶאְרְט אִיהר רַבִּי ; אִיךְ הָאב אִיהם נָעוָואלְט אָבְּרִיהָען מִיט דִי הַיסָע קְרוּפְּניק ; זַיין גָּלִיק וָואס עֶר אִיז אַנְטְלָאפֶּען פּוּן שְׁטוּב , וָועֶן נִיט וָואלְט אִיךְ מִיר מִיט אִיהם אָב־נָעעָנְט , עֶר וָואלְט מִיר גָּעדַיינְקְט אַ לַאנְגָע צַייט . וָעהט אִיהר רַבִּי : אַיין קִינְד הָאב אִיךְ נִלָאזט וִיטָצָען אִין וִוג , דָּאס צְווַייטָע אוֹיף דָּעם טִיש , דָּאס דְּרִיטָע אִין בָּעט , דָּאס פִּירְטָע אוֹיף דָּעם אוֹיוֶון , וואס עָס שְׁלָאפְט בַּיי נַאכְט , דָּאס פִּינְפְטָע אוֹיף דָּער עֶרד . דָּאס וָעקְסְטָע הָאלְט מַיין עֶלְטָעסְטָע טָאכְטָער ; זַיי וַיארְטָען אַלֶע אוֹיף דָּעם קְרוּפְּניק , וָאנְט רַבִּי אִיז כָּשֵׁר דָּאס עָסֶען ?

רב . אָי וַויי גָּעשְׁרִיעֶן גְרוֹיסָער נָאטָט , דַיינָע יוּדֶען וָענָען דִיר גָּעטְרַיי , נִימָא אַזָא פָאלְק וִוי יוּדֶען וָענָען , גָּעהט אַהֵיים , יוֹדענָע , דָּאס עָסֶען אַייעֶרָע קָאנָט אִיהר גָּעבֶּען דָּעם שַׁבָּת־גוֹי , עָס אִיז נִיט כָּשֵׁר .

די יודענע . אַדוֹנָער הָאט מִיר דָּער־שְׁלָאנָען , וָאס וָאל אִיךְ אִיצְט טוּהֶען ? שְׁלָעכְט בִּיסָער וִיי דֶער טוֹיט . [אָב]

ראבינערמאנן . נַייע מְאדָע שָׁאלוֹת פְּרָענְט מָען בַּיי אַיִיךְ , וָאנְט מִיר אִיךְ בָּעט אַיִיךְ : עָס הָאט אַמָאהל גָּעטְרָאפֶּען , דָּאס אַייגָער וָאלל קוּמֶען בַּיי אַיִיךְ פְּרָענָען אַשָׁאלָה אוֹיף אַרוֹפֶּעל אוֹיב עֶר אִיז כָּשֵׁר ? אוֹג דָּאס אִיז טַאקָע מָעגְלִיךְ וָאבָען ! מָען מָעג מַאכֶן נָאר דֶעם טְרֶפֶּהנָעם עֶסֶק , דָּעם שָׁענְדְלִיכְסְטָען מִסְחָר קוּמְט מָען נִיט פְּרָענָען , וָוען מָען וָאלל אָבְּער יָא קוּמֶען פְּרָענָען אַזָעלְכָע שָׁאלוֹת , וָואלְט דָּאךְ אַ רַב אוֹג אַ רַאבִּינָער אוֹיךְ פִּיל וַוייניג גָּעהַאט .

רב . אִיךְ וָועל אַייךְ דֶעם אֱמֶת וָאנָען ; אַז הַיינְטִינָע וָעלְט אִיז טַאקָע נָאר נִיט צוּ פַּאר־שְׁטַיין , זִי פִּיהרְט זִיךְ נָאר אַנְדָערְש וִוי אַ מְאהל , אִיהר דַּארְפְּט עָס אוֹיךְ גָּעדַיינְקָען וִוי אַ מְאהל וַיינָען נָעקוֹמֶען צוּ מִיר כּוֹהֲרִים , מִיט גְרוֹיסָע גָּעשֶׁעפְטָען , דָּאב אִיךְ אוֹיךְ פִּיעל וַוייניג פַּארְדִינְט , אָבָּער הַיינְט אִיז נַאנָץ אַנְדָערָע צַייטָען , נָאר מִסְתָּמָא וָועט גָּאטט נִיט פַּאר־לָאזָען , עָס מַאכְט זִיךְ אַמָאהל אַזָא חֲתוּנָה , אַמָאהל אַ בְּרִית אַמָאהל אַ פִּדְיוֹן הַבֵּן , אַמָאהל גְּלַאט אַזוֹי , אָט אַ רֶגֶל נָעלְד , אַ נָע , אַבֶּר מִצְוָה , אַלוֹלֵב מִיט אַ אָתְרוֹג , מַצָה שְׁמוּרָה , אַשִׁיר הַמַּעֲלוֹת פִּיר אַקִימְפָּעטַארֶען אָב־שְׁפָּרָעכֶען אַ עֵין הָרָע , נִישְׁט קְשָׁה , מִסְתָּמָא וָועט נָאטט נִיט פַּאר־לָאזָען , וְאַרְגָען דַארְפֶּען נָעווִיס נִיט , אוֹנְזֶערָע יוּדֶען זַיינָען רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים , וַיי לָאזָען אַמָענְשָׁען נִיט שְׁמַארְבָּען פּוּן הוּנְגֶער אוֹיף אַיין מָאהל , נָאר בִּיסְלָעכ־וַויים , אַנ־אֶרְעמַאן נָעבֶּען וַיי אַ נְדָבָה עֶר וָאל קֶאנָען זַיין נְשָׁמָה אַיינהַאלְטָען .

ראבינערמאנן . ; יָא , זַיי לָאזָען נִיט שְׁמַארְבָּען פּוּן הוּנְגֶער אוֹיף אַיין מָאהל , נָאר בִּיסְלָעכ־

זיי וואלטען אויף איין מאהל איהם געבען נעלד, ער זאל קענען מאכען אשטיקעלע נעשעפט, וואלט ער נעפינען זיין שטיקעל ברויט, אונ ער וואלט נאך אנאנדערן ניקאנט העלפען. מיר זעהן, עס גיהן ארום נעזונדע מענשען בעטטען נדבות, זיי קאנען נאך גאנץ גוט ארבייטען, זיי האבען ניט מיט וואס, מען נעט זיי אשטיקעל ברויט. עסטען זיי דאס אויף אונ מוזען זייטער נעהן בעטלען. איך נעדיינק גאנץ גוט יי איך האב אמאהל נעהייזט אין אוים־לאנד, דארטען האב איך קאנען נילעהרנט אונזערע יוהעלעה, חאטש זיי זיינען ניט אזעלכע הייסע יודען אין רעליגיאן־ זאבען זיי זיינען אבער מענשען־ פרייונדע, בייזיי איז ניטא שלעפערס ווי בייאונז. זיי היטען די תורה וואס דארטען איז נעשריבען מען זאל דעם צוויי־טען ניט לאזען פאלען... ניט בייאונז, אהרפה אשאנדע, זאזוי פיעל אערמע לייט, אשרעק, נו מען דארף עצות זוכען וואס צו טהון.

רב. נענוג אייך ריידען, איהר וואלט קאנען שבת־הגדול זאגען אדרשה אין שול בעסטער ווי איך, מיך שטיקט ניט פאר אייך נעדאכט הער הוסט, איך קאנן אזוארט ניט ריידען. [ער הוסט]

ראבינערמאנן. איהר האט אייך נעווויס נעמוזט צו־קיהלען, נאר דאס וואס איהר הערט פון זאגען אן דרשה, ווען איך זאל ראבינער זיין אין גרויסע שטאדט, וואלט איך מוזען מעהר זאגען ווי איהר דא אין קליינע שטאדטעל. ווייעהר דארפט איהר ניט פארנעסטען, אז דא איז ניט דא פאר וועמען צו־זאגען, אללע יודען זאלען זיין ראבינער אין אן גרויסע שטאדט. דארט וייסט הער ראבינער, דאס הער איז אראבינער, אונ די נאנ־צע שטאדט וייסט דאס אויך, אפילו הער רוחאונגער רב וייסט אויך צו שעטצען די נע־זעלשאפט צעהן קלאסטען ראבינער־שול, אונ ער וייסט זעהר גוט דאס ער האט אראבינער איבער זיך, דא אין קליין שטאדטעל האט אן ראבינער גאר־נישט, קיין כבוד, קיין נעלד, אן חרפה צו־זאגען, איך פאר־דיען ניט אויף לעבענס־מיטטעל, ווען איך וואלט נעווזעזען אין אן גרויסע שטאדט אן ראבינער, וואלט איך שוין לאנג אפשר בעקומטען אן מעדאיל, א בלא־נאדארנאסט אונ אפשר אן משיח אויך, אונ דא אויף שוהנאי־ציון נעזונגט קוים אן שטיקעל ברויט, אונ דאס קומט אויך אן מיט שווייס.

רב. אונ אז איהר וואלט שוין נעהאט אן מעדאיל, וואלט איהר שוין נעהאט וואס צו־עסטען, איך האב נעווהן מענשען מיט מעדאליען נעהן הערום אין די הייזער בעטטען אן שטיקעל ברויט... אויך אן רב וועלכער האט זיך דער־דיענט אמעדאיל, אונ האט נעבעהן קיין ברויט ניט נעהאט אין שטוב, איהר מיינט אפשר אזוי אן נראסער רב? ניין: אן רב וואס ואר בעקאנט אויף דער נאנצער וועלט, אונ האט נעהאט פיעל קינדער. אונ ער מיט דעם מעדאיל צו־זאמטען איז נעווענזען אן גרויסער קבצן אונ עני ואבין מגוזלו...

ראבינערמאנן. יא, דאס האבען זי רעכט, איין פאטער קאן ערנעהרען צעהן קינדער, אונ צעהן קינדער איין פאטער ניט. הייסט ואר אן נעשפרעך: בייזי צו מיר צו הויזע, ענדליך וואנט מיינע מוטטער וואלל לעבען צו מיינעם זאהן, צוואר דו בינסט קלוגער, אבער איך בין עלטער ווי דו, ניין ליעבע נראסס מוטטער" האט מיין זוהן נעשנטוווערט, דו בינסט ניט קלינער אלס איך, נאר דו בינסט עלטער... נו וואס זאנט איר צו אזא אנטוואארט?

וויִרקליך הַיינטיגע קינדער זיינען אנדערש ווי אמאהל , אמאהל האט אקינד געוואוסט צו האבען דרך ארץ , אוג הַיינט קוקט ער אויף די גרויסע , די גרויסע זענען אנדערש—די קליינע ענען אנדערש .

רב . אה ; הַיינט איז אשלעכטע וועלט געווארען, אויף מיין טאַק .

ראבינערמאנן ; אמת ווי איך בין אַ יוד , הַיינטיגע ווֶלט איז נאר אנאנדער ווֶלט געווארען , די מענשען פון גרויס ביז קליין זענען איבער־געפּטען געווארען אין אללע בעציהונג. ניט ווי א מאהל . אנעבידעטער מאן , דער ואס האט געזוכט צו ערפאהרן די ריינע וואהרהייט , האט אמאהל געהיים אפקומם ; דער ואהרער נאטור־פארשער האט געהיים משוגענער , הַיינט הייסט פאנאטיק פאר ואס לערנט מיטאלאנגע , דער הויבער קויפען מיט אַ צינאר שבת אין מויל הייסט אַ וואלער יונג : דער מוסר— הייסט אהוואט ; דער רכילות־טרייבער הייסט אַ ווֶלט מענש , דער לינגער— אַ בערייטער מאן ; דער משׂיג גבול בעהו הייסט ; ער פאר־שטעהט קונקורענצע , שעמען בארפען מיר זיך דאס אלעס צו־זעהן—

רב . או ווֶעה , וי אונזערע יודען פארענדערט זיך וואו זיי זענען אויף דער ווֶלט קוים הייבט אן די ליכטיגע נאנע אויף זיי עטוואס צו־שיינען , אזוי ענדערט זיך פאן זיי אזעלבע ואס פארענדערט זיך אז זיי זענען יודען , אוג זיי שׂעמען זיך נאר טיט דעם נאמען יוד . אוג בודאי איז ער אַ יחסן אז מען זאגט אויף איהם אז ער ועהט אויס ניט ווי א יוד , וואס אַ מאל איז דאס געווענען די בעסטע אוג שׂאנסטע מעלה . נאר נאט שיקט צו דער מכּה אַ רפואה , אט אַ גזרת ה׳ , אַ קריג־צוג , אַ אינקוויזיציע , נאר דאס איז גע־ווענען פיר די אמאליגע אידעלע אפיקורסים , אבער פיר די הַיינטיגע אפיקורסים וואס איהר האט מיר דא אויס־גערעכענט . שיקט זיי נאט צו אפראמסטען קלאפ , אי ווען זיי האפען די קולאקעס ווערען זיי נאר אנדערע מענשען , אנדערע יודען מיט אנדערע אידעען , אוג לויפען זיך בעהאלטען אונטער דעם פארטוך פון דער אלטע מוטטער , דאס הייסט די תורה . נאר לאמיר לאזען דעם געשפּרעך אויף אַ אנדערמ־מאל , אוג מיר ווֶלען בעסער ריידען אונזערע געשעפטען .

ראבינערמאנן וואס פאר געשעפטען ? אויך מיר געשעפטען , ניטא פון וואנען צו־לעבען ,

רב . כּסתּמא ווֶעט נאטט ניט פֶּער־לאזען—...

יהושע הלוי מזח.

וועֶר איז גערעכט?

דער שכל מיט דעם געפיהל קריגען זיך שטארק,
און טאקע נאר איבער מיר אליין,
יעדער שלעפט מיך צו זיך — ווי די עלעבעם אין מארק,
ווען א קונה טוהט פערבייגעהן,

דער גפיהל לענט מיר פאר זיינע גלידער,
פאלזש, הומאנאסט, ליעבע, אידעעס,
דאס איז חורבה נאר פון די אנטיקען!
שווערט ער בייזן בארד און פאות.

וואס העלפט צו אט דעם שארלאטאן?
שרייעט מיר דער שכל פון ווייטען,
מיט זינע גלידער ועסטו פייגר'ן איין אירימאנן,
אויב דו גלויבסט מיר ניט, טא פרעג בא לייטען.

פון זינע אנטיקען נא דיר א חשבון אויפ'ן בלאט,
באלעקען אויב דיין מוח איז אגעזונטער:
הונגעריגער הייד, ועסטו פון „פאלזש" ניט ועלען נאטט.
און מיט „ליבע" קענסטו ניט הייצין ווינטער.

פון „הומאנאסט" קענסטו קיין שטיוועל ניט מאכען,
און אידעעס טויג ניט אויף א קאפאטע.
פאלג מיך, נארף א ועק אט די פוסטע נאכען,
ווי איך בין א יוד אז עס איז בלאטע:

איך האב פאר דיר א חורבה זי הייסט „אינטערעס"
ווען דו ועסט זי אפ־הימלען, ועט דיר זיין ניט שלעכט,
און אויך דעם גפיהלס אנטיקען פארנעם" —
איז קלעהר: ווער איז גערעכט? ...

עס גייט ניט האמש צו ריים זיך!

סעלי עטא.

בריף גישריבן דייטלעך פון פינע טינטלער אונ גידרוקט פינקטלעך דורך מ. סמפעקטאר.

ב"ה ג' פרשה לך לך פה וילנוויוקע לפ"ק.

צו די ערשע פון דעם "הויז פרייונד", מיין גיעליבטען אונ טייערען, דעם קלוגען אונ דעם נאנצען, א אויס־גיצייכענטער פון צערטן־טויונטער ואם בעלי־בית די ערד אונ איהרע אייגנוואהנער, ווי די זונן ואל גישולטיגן זיין נאמען ואם איז בשוואפט אין די טויערן צו א נאמען אונ צו לויב, די ערשע פון זיין נאמען, זיין שאנקייט מוהרר .... וכו'

אט דאס זענט איהר טאקע דער אייגענער! ... דער אייגענער ואם מיינע נעבטען אונ גישוויגן האבן גישטהן גרייכן אין אייערע אויערן, ליעבסטער אונ טייערסטער "הויז פרייונד"! א דאנק אייך "טרייטלין" ואם איהר האט גישמדין כאטן דדוקן, איז מיין נאמען בשקאנט גישוארן פון איין ענק ווילט בין איך דער אנדער ענק ווילט.

ווער? ווער? פרעג איך, קען דען איצט ניט פינע טינטלער פון דער שמאדט זילדנוויוקע, וואו די באר האט זיך גיעבויעט נאנצע 3 יאהר אונ שמטרקט נאך עד היום אקן א דאך. 3 יאהר איז מיין הארץ צופלאצט אונ צוריסן גישוואלן, נאנצע דרבי יאהר האב איך זיך די פינגער אפגישריבן פון דם־גונה אין אונזער שמאדטיל אונ אויך דער פאר ואם אין ייגצעהנטן יאהרהונדערט וואו די אריפשעצט ציוויליזאציע שיינט אריין אין אלעל שפאלטן, איז בייא אונז אין אונזער פאנאטיש שמאדטיל נאך ניט קיין באזארנע קאמאנדע מיט אמאשינע דער צו, אונ ווען ניט בשרעל פלאסטער, ואלט שוין דאס נאנצע שמאדטיל לאנג פאר־פארענט געוואארן. 3 יאהר האב איך ניט אויפ־געהערט צו שרייבן, פאר ואם האלט נאר חייקעל "די קישקע" צום לעשין אונ ניט א נאנדערער. נאנצע 3 יאהר האב איך ניט אויפ־געהערט ווענין די אלעל זאכען שרייבן צו די יודעשע נאזעטען, גישפילדערט, גילאזארמט, גישבעטען, גיוויינט מיט טרערן פאר זיי — אונ עס האט ניט גיהאלפן, ווי אטוישטן שמטלין באנקעס! — קיינער האט ניט גיוואלט דרוקן מיינע קארעספאנדענצעס מיט מאמרים, האט צו ריים זיך מיינע שונאים אויך דריין. קיינער, אבער טאקי ניט איינער זאל איך זאן, האט זיך גיוואלט דער בארעמטן אויך מיר אונ אויך מיינע מאמרים־לעך, נאר איהר. איהר, ליעבסטער אונ טייערסטער, מיט אייער גוט ווייך הארץ האט מיינע טרערן אונ גיוויינט ניט גיקוקט צו ערן אונ האט זיך בירחם גיוון אויך

מיר אונ אויף מײַנע מאַמעס־לײַב, נאָטט וואל אײַך נאָר צאהלען אַ מאָל אַנטקעגן אַ מאָל פאַר אײַער גוט דערבאַרעמט האַרץ וואָס איהר האָט מיך אונ מײַן שוועסטער פּשוט כּדאי געווען:

נאָר פּלוצים... פּלוצים, ניט הײַנט געדאַכט אונ ניט אינט געדאַכט, עס וואל זיך שוין נאָר אַזוי נעמען ניט אומקערען, פּלוצים... זענט איהר פאר־פאלען געווארן!.. אונ איך קען אײַך נאָר ניט פּאָרשטעלען ווי איך האָב געבענקט נאָך אײַך. איך האָב נאָך אַזא בײַנגענעש קיין מאל ניט געהאַט, נאָר אײַן נאָכט נאָלט מיר געמעגט העלפּען; נאָר אזוי ווי אויף אַ מענשען קומט פּלוצים אײַן אומגליק, אזוי קומט אויף איהם דאס גליק פּלוצים, האָט געזאָגט אַ וועלט בעריהמטער שרײַבער אין זײַנעם אַ בוך אין 3 מהיל געדרוקט אין נאָרשאָ אויף נאָנען נישט־קשׂה־דיג פּאַפּיר, אזוי זאג איך אײַך, האָט מיך פּלוצים דער פּרײַיט די מדּה פון דעם הויז פּרײַנד:

— קוים הער־לעבט! — האָב איך בעת מעשׂה פון גרוים שׂמחה געשעבען אַנגעשרײַ געלויבט איז נאָט מיט זײַן ליעבּען נאָמען, מײַן שרײַבערײַ מיט מײַנע מאַמעס־לײַך וועלען שוין איצט וויטער זײַן געדרוקט! נאָר איידער איך וועל אײַך שרײַבען מײַנע מאַמעס־לײַך וועלכע איך רופען אָן „ברײַף", וועל איך אײַך פּריהער בעשׂרײַבען פון זיך אַליין. איך קען אײַך נאָר ניט איבער־גיבען ווי־פיעל עס האָט זיך מיר אָנגעקליבּען אין מײַן האַרצין. אָ! איך נאָל עס קעגען מיט אײַן כּאל אײַך אַרוים געבּען!... דרום בעט איך אײַך מיך פּינקטאָלקיך רעדאַקטירען, אונ דאָר־נאָך מײַן שמאדטיל ווי איך וועל אײַך דייטליך שרײַבּען

נאָר פון וואָס הויבט מען אָן פריהער!... איך האָב אזוי פיעל... אזוי פיעל... נא גוט וואס איך האָב זיך דערמאַנט: שייער, שייער האָב איך ניט פאַרגעסען אײַך צו־שרײַבּען, אַ שׂאנע מעשׂה חלעבּען! איך האָב דאָך שוין צו פּאַל חתונה געהאַט. אַ חתונה וואָ איך ווי בײַם גרעסטען גביר, אגרוים־אַרטיגע ווענטשערע, די כּלי זמר האָבּען געשפּיעלט בײַ צוויי עשׂה פאר מאג (זיך האָב זיך גערעכט איהר נאָלט קומען אוף דער חתונה, איך האָב דאָך אײַך גע־שיקט אַ נעדרוקטען בילעט), נא בײַ צוויי עשׂה פאר־טאג האָט דער עולם געהולעט כּיט די כּלי זמר, נאָר וואס קומט מיר ארוים אז איך האָב דא אויך קיין פּאַל ניט? עס געהט ניט חאַמש צו רײַס זיך, מײַנע שונאים! די שווײַגער ווילל מיך שוין אָב־גטען. פון זינט איך בין געבוירען האָב איך שוין אַזא פּינקטער מײַל־אומשטיינים געזאָגט, אלעמען זייוויס זיך מיר אוים אז איך קען דוכט זיך אזוי גוט, אז עס קומט צו עפּים לאָזט זיך אוים אַבוירעם!... איהר געדענקט נעווים וואס פאר אַ פּינקטער מײַל איך האָב גיהאט כּיט מײַנע קאַרעספּאָנדענצעס אונ כּאָמפּאַניעס, ווי קיין יודישער רעדאקטאר אָט ניט געוואלט מרחם זיין אויף מיר אונ אויף זיי (מײַנע מאַמעס מיין אז), אונ וואס דאכט זיך בין איך ערגער ווי אלע אנדערע וואס מע דרוקט זיי? שרײַב איך דען ערגער פון זיי? נאָר שרײַב הײַנט, שרײַב מאָרגען, אז עס איז ניט דא קיין מײַל העלפּט ניט, חאמשי צו רײַס זיך מײַנע שונאים אויף שטיקלעך, געהט ניט! אונ ניט לאנג האָב איך

אויך געהאט אזא פינסטער מזל מיט מיין זינגען. פון וועלכען איך ווייל אייך איצט שרייבען אוג איך זאג אייך אז איהר מעגט עם הערען:

פון תמיד אן, וויסט נאנין זילדנאוועק, אפילו א קינד אין ויעג, אז איך קען שאן זינגען. איך געדינק נאך ווי הייגט: שבת בים טיש צו „שלש־סעודות" אין דער פינסטער, ווען קיין פרעמדע טענשען זענען ניט גיווען, בייא אשטיקעל קילעטש מיט אשטיקעל עק פון א פיש, פלעג איך זיך אזוי צו זינגען, אויס־ציהען אזא קעלעפל, אז איך האב געפידלט ווי עס צו גיכט זיך מיר אין נאנצען האדצען, איבער אלע אברים, אזוי זים, אזוי גוט אוג אזוי צוקערדיג, אז עס איז א פערענינגען — פשוט א מחיה'נעש! ... נאר אז עס איז ניט דא קיין כלל איז ווען עם קומט צו עפים טפרדאקא ... שטיי! בזיונות אוג בזיונות! ... די מעשה איז דער פון אזוי: הייגטיגם נאהר איז צו אונז קיין זילדניווקע פארקאהרן אויף איין שבת א חתן מיט א כלה זינגערליך — אויף טיש אוג באנק איז מען געשטאנען אוג מע האט אנגעקוואלען פון זיין שאן זינגען, ער האט בייא אונז אין שטאדט געדאוועגט אין נאנצען צוויי שבתים אוג איך האב איהם נאך ערזונגען אלע יענע שטיקלעך מיט אלע פישטשיווקעם אפשר 50 שבתים נאך אנאנד, אז אלע אונזערע הייסעשע האבען געזאגט אז איך זינג פיעל שאנער פון עם נייעם חתן. בפאמת האב איך דאס אליין אויך נעפידלט מיט מיינע אלע גילדער ווי מיין זינגען איז צוקערזים אוג ווען איך האב אויס־נעצוינגען מיין קול, האב איך בעשיינפעליך נעזאנדן ווי די ואנד פון אונזער שטוב האבען נעצויטערט, אוג שיטטענדיג „טרעללען" האב איך נעהערט ווי די טאפלעם פון די פענסטער האבען נעקלונגען אזוי שטיל, טרויעריג, העכער אוג נידערינער אז מיין האדץ האט אנגעקוואלען פשוט אין יענען אבר א דערקוויקעניש! ... א מחיה'נעש! ...

ווען מיר האט נאר עפעם ווייי נעמהון, איז מיין בעכטע רפואה נעווען זינגען אוג זינגען—אז זיך באלד דער וייסאג צוגאנגען וי א נעשווילעכטם.

אלע זילדניווקער פון קליין ביז גרוים, אלעם אוג רייך, אוג אפילו מיין שווינער ווילכע האט מיך פריהר נעוואלט אף נעמן, האבען נעוואגט אז איך וועל זיין א חתן. אוג איהר טייערכטער אין ליעבסטער ואלט ניט מיינען עפעם נלאט אזוי א חתן, גיין! נאר פון די נרעסטע חתנים מיט 50 משורדים, האבען זיי נעוואגט. אי פאר ואס —ווען איהר פרענען — נעמט מען מיך ניט צו פאר א חתן כאקע אין אונזער זילדניווקע, דאכט? ... עס איז אקעי — א יא? נאר ואס קען איך טהון? ניט טאנעט מיט זיי אז די קליין שמאדטילדינע לייט, איך בעט איבער אייער כבוד, זענען נאר קיין כבינים ניט. בייא זיי איז רעכט א צרנע אויף, אוג דארפען נאר קיין בעסערען ניט. שמעלט זיך פאר אין צו ווען איהר עם נאר גלויבען, אז פון אזא נארנע קומעלען זיי, אומשטיינבנאגט, אויך אן. אוג ווידער בעמראכט איך זיך אלעין אמאהל: ואס טויג עם מיר? עס איז נאר ניט כדי אומשטיינם־נעואגט צו זיין א חתן אין זילדניווקע, אדרבה ווי נאגט איהר? חא. חא! אין זילדניווקע אויך מיר א חתן, אומשטיינם־נעואגט, עס איז מיר בראכט א בזיון פאר מיין

אַיינֶען נַייב אוּן פַּאר דִי פְּיֶער וָועגְד . אוּן וָאם וָעט דֶערוּיף דִי וועלְט זָאגְן , דָאם אִיז בֵּיי אַיִךְ נָאר נִיט גָענַאטָשָעט ? ! נָאר לָאם אִיךְ אַיִךְ בֶּעסֶער דֶערצָעהלֶען נַייטֶער : אִיךְ זָאג אַיִךְ , אַז אִיהר מֶעגְט אַוועק לָעגְן טִישׁ אוּן לֶעפֶּעל אוּן טִיךְ אוֹיס־הָערֶען בִּיז אִין כּוֹף אַרַיין , וָועט אִיהר אַלֶיין וָעדְן לִיעבְּקטֶער אוּן טַייעֶרְסטֶער הֶערר „הוֹיז פְּרַיינְד“ , אַז מֶע הָאט קִין כֹּל נִיט טָעג מֶען זִיךְ מַייגֶע שׁוֹנָאִים צוּ רַייסֶען אוֹיף שְׁטִיק שְׁטִיקְלִיךְ , לִיגְט מֶען נִין אַיילִין טִיף אִין דֶער עֶרד .

בקיצור — מִין זִינגֶען הָאט זִיךְ וואָם וויטֶער אוּן וויטֶער מֶעהר גֶעלָאזט חָאבֶּען אִיבֶּער גאַנץ וִילְדנִיווּקְע , אוּן אַללֶע הָאבֶּען נִיט אִין מַאל גֶעזָאגְט : וָואם וִיצְט דוּ לֶעמֶשקֶע אִין וִילְדנִיווּקְע , מִיט אַזָא מַאלְצְט ? צוּ וואָם וועֶרסְט דוּ אוֹמזִיסְט פַּארפַאלֶען ? אוֹיף דֶער וועֶלְט וואָלְט מֶען דָאךְ דִיךְ גֶעטרָאגְן אוֹיף דִי הֶענְט אוּן אָבגֶעקוּשְט דִי פִּינגֶער פוּן מִתיקוֹת . זִיי הָאבֶּען גֶעזָאגְט אוּן אִיךְ הָאב גֶעשוויגְן , זִיי הָאבֶּען גֶעשאקֶעלְט מִיט דִי קֶאפּ אוּן אִיךְ הָאב זִיךְ אפילוּ נִיט אומגֶעקוּקְט , נָאר סוֹף כּל סוֹף הָאבֶּען זִיי מִיךְ גוּבר גֶעווָאזָען אוּן מִיךְ אִיבֶּער־גֶערֶעדְט אוּן אִיךְ הָאב זִיךְ אֶנגֶעהוּיבֶּען קלוּיבֶּען אִין דֶער נרוּיסֶער וועלְט אַרַיין . כְּמעט אַ גאַנץ קִיילֶעכְדִיג יאָהר הָאט גֶעדוּיערְט אֵיידֶער אִיךְ הָאב זִיךְ אַרוּיס גֶעקלִיבֶּען , „נִיט אַזוי גִיךְ קֶען זִיךְ אַ יוּד אַרוּיס־רַייסֶען פוּן אַ קלֵיין שטאָדטִיל“ , הָאט גֶעזָאגְט אַ בֶּערִיהמטֶער וועלְט־פֶּערפאַסֶער אִין זַיינֶעם אַ בוּךְ פוּן 3 טהיל גֶעדרוּקְט אִין וואַרשָא אוֹיף טַייעֶר אוּן גוּט פאַפִּיר . נָאר גֶעלוּיבְט זַיין לִיבֶּער נאָמֶען אִיךְ הָאב זִיךְ קוּים אַרוּיס־גֶערִיסֶען פוּן וִילְדנִיווּקְע , כְּמעט גאַנץ וִילְדנִיווּקְע הָאט מִיךְ בֶּאגלֵייט . מִין וויב הָאט דָאם גאַנצֶע שטאָדטִיל וויבֶּער מקנא גֶעוֶוזָען .

פָּאהר גֶעוֶוזְד ! הָאט־מֶען מִיר נָאךְ גֶעשְׁרִיגֶען פוּן נאַנץ וִילְדנִיווּקְע .

פָּאהר גֶעוֶוזְד ! וִוי מֵיינְסְט דוּ פְּינֶע , הָאט זִיךְ אֶנגֶערוּפֶען מַייגֶער אַ גוּטֶער־פְרַיינְד , דִיר וָועט נָאךְ אֶנְשְׁטָעהֶן מִיט אוּנְז רָעדֶען אַנְדֶערְט , אוּן מַאכְּט אַלֶע אוּנְז שְׁרַייבֶּען אַ בְּרִיוֶועלֶע וֶועגֶען דַיין גֶעוֶוזְד ? דוּ וָועֶרְסְט דָאךְ שׁוֹין נָאר פוּן דִי גְרוֹיסֶע לַייט . וִוי לַאנג אִיז יַענְקֶעל פוּן מְרָאמַטאנְץ גֶעוֶועזֶען אַ נַאש־בְּרַאט, אוּן הַיינְט ? הַיינְט וַייטֶער וָאם מֶע דָערצָעהלְט פוּן אִיהם ? הַיינְט דָערצָעהלְט מֶען אוּן מֶע זָאגְט , אַז עֶס אִיז אַפִּילוּ גֶעוֶועזֶען אַ בְּרִיוֶועל פוּן אִיהם, אַז עֶר זִינגְט אִין גַייעֶטשֶעטשֶענע פַּאר אַלֶע גְרָעסְטֶע לַייט , נָאם־וויללְטְ נִיט גְלוֹיבֶּען ? הָלָעבֶּען מֶע קֶען נָאר נִיט וויסֶען , הָאטְשִׁילְד אִיז דָען נִיט אַ נַאש־בְּרַאט ? עֶט בְּרוּדֶער ! אַיילִין קֶען זִיךְ פַּארלוּיפֶען אוֹיף דֶער וועלְט ! נָאר פְּינֶע , קֶען אוֹנְז פַּאזָאגֶען נִיט פְּנֶע ! גֶעדֶענק פְּינֶע אַז פְּינֶע ! פְּינֶע ! ...

אַ גְלִיקלִיכֶער אוּן שְׁטָאוִלִין בַּיי זִיךְ בִּין אִיךְ אַרוּיס גֶעפָאהרֶען פוּן מַיין שְׁטָאדְטִיל , דִי לוּפְט פוּן דִי גְרִינֶע פֶּעלְדֶער אוּן וועלְדֶער הָאט מִיר גֶעשֶׁמֶעקְט אִין בַּייגֶע אוֹיסגֶעלַאזֶענֶע , דִי קַאנַארֶעקְלֶעךְ פוּן פֶּעלְד הָאבֶּען מִיר גֶעזוּנגֶען אִין בַּייגֶע אוֹיסגֶעלַייטֶערְט . מִיט בַּייגֶע אוֹיגֶען הָאב אִיךְ אַכּוּךְ גֶעטְרוּנקֶען אוֹיף דֶעם קַלָארֶען הִימֶעל . מַיין

הַאלץ זיך טיר בריט צושפּריט פּון גרוים פֿערגענגען אונ .. אונ איך האָב פּון גרוים פֿרייד א געשרי געמדהון : „אַך זלידניוקע ! זלידניוקע !“ ...

אין דער ערשטער שטאָדט וואס איך בין געקומען האָב איך געקויפט פֿאר 20 גראָשען א שעהריל, א שעהריל זאג איך, אוי א שעהריל ! אָבער מאכע פּון שעהריל־לאנד : א גוט שעהרל, א וואול שעהריל, א שארף שעהריל האָמש האס דער־טיט א האר !

נאר בקיצור האָמ טיט דעם דאזיגען שעהרל, וואס איך דער צעהל זייך, האָב איך באלד אראפּ־געוואָרפֿען די פּאות, פּאר גלייכט מין בירדיל אונ טאקע טיט דער אייגענער שערה פון וועקע איך האָב איך דער צעהלט, האָב איך אונטער־געמאקט אלעס מיינע קלייד, אונ זו איך האָב א קוק־געמהון אין שפּיגעל האָב איך זיך אליין ניט דערקאנט נאר אין אנדער ביגש — פּשוט א פּערגענגען צו קנקען אוף מיר

א ! איהר קליין שטעדעלדיגע יודען ! האָב איך בשעת מעשה אוים געשריגען, ביז ווי לאנג נאך וועט איהר זיך פּאר־מאכען אין דער פּינסטערנעש ! ביז ווי לאנג נאך וועט איהר ניט אריין לאזען די שטראהלען פון דער אייראפּעשער ציווילזאציע, אונ זיך קליידען מיט אייערע אומגעלומפּערט לאנגע קאפּאטעס ! ביז ווי לאנג נאך וועט איהר טראגען לאנגע פּאות, ידער זאל פון אייך לאכען אונ חזק מאכען ! אט קוקט אן ווי איך פּינע מינטלעך בין נאר זיין אנדער מענטש געוואָרען איבער נאר אקלימיזירט, ווי אביסעלע אונטער־געהאקט די פּאות מיט די קלייד־ער, בין איך יונגער געוואָרען אוף 20 יאהר. ביז ווי לאנג נאך וועט איהר זיך מאכען אליין אלט פּאר דער צייט, ביז ווי לאנג נאך. אונ טאקע בעמת ביז ווי לאנג נאך ! האָב איך ניט אויפגעהערט צו שרייען אראבה, זאגט אללין, ליעבסטער אונ טייערסטער הערר, צי בין איך ניט גרעכט ואס איך שרי, ביז ווי לאנג נאך !“

איך בין וייטער געפּאהרען. מין שטאדטיל זלידניוקע מיט אללע זלידניוקער האבען בייא מיר איצט אוים־געזעהן אזוי קליין, אוא נארישט, אז איך האָב שטארק אויפגעהויבען דעם קאפּ אונגעקוקט אוף זיי צראפ... זיי האבען בייא מיר איצט אוים־געזעהן אזוינע פיצינקעלעך אונ בערעקלעך אז עס האט זיך מיר אוים־גע ויזען, אז פון איין שאאר מיט מין פוס ווערען זי צופלוינגען אוף שטיק שטיקלעך, נאר ...

איך בין וייטער געפּאהרען מיט מיינע אללע, נאר אויבער־געפּרישטע, נאך אין מאג ווען איך שוין זיין בייא דעם גרויסען ירושלים ! ביז איצט האָב איך זיך נאר פּארגעשטעלט ווי ער פּראווינצירט מיט די משוררים, פּריהר האָב איך געהערט זינע שטיק רוהך אנדערע, אָבער איצטער ווען איך איהם טאקע אללין הערען. אָ ! וי ווען ער פּאוואונדערט ווערען ווען ער זעהן אז אזא בלי ווי איך האָב זיך געוואלגערט אין א קליין שמאדמיל ! נאך מיינע גוטע פּריינד דען ניט גערעכט ואס זיי רופּען זיך „לעצע שקי־

לעמעשקע! דאב איך זיך געטראכט: טאקע בעסער צו וואס לעמעשקע דאב איך באדאכט מיט אזא קול וואלערן אין קלייניגשטאדטיל? אומשטיינס־געוואנט, וואס פאר מבינים זענען דאָרט דא? קען זיין עפעס גוטס, צו הערן זינגען האצקל גארנעל איז בייַ זיי אויך גוט, פון אזא „מראלעלעלקע" לעקען זיי אויך די פינגער.

אין א טאג ארום בין איך שוין געוועזן אין דער .N. וואו דער גרויסער ירוחים געפינט זיך, אוג אין צווייַ טעג ארום בין איך מיט מיינע פריהערינע געראנקען געצאנגען צום גרויסען ירוחם'ען.

— ווען דארפט איהר? דאט מיך אייגער געפרעגט וי איך דאב געפעלענט די טהיר צום גרויסען ירוחם'ען.

יענער דאט מיר מיט א שמייכל געענטווערט, איך זאל אביסעל צו־ נאהטען אוג איז אוועק־גענאנגען אין צווייטען צימער, מיך דאט זיין שמייכל באלד שמארק פאר־דראסען, אוג דאב ביי זיך געטראכט: וואהרט נאר, וואהרט אויס אביסעלע, ווערסט דו זעהען ווער פון וועמען וועט לאכען.

אין עטליכע מינוט ארום איז אריינגעקומען א יוד פון א יאהר 50, קליין געוואקסען, אוג דאט זיך אנגעפאנגען זא ער איז „ירוחם".

אט דאס קליין יודעלע איז דער גרויסער ירוחם! דאב איך באלד אטראכט געמוזט בייַ זיך.

— וואס וועט איהר זאגען? דאט ער בייַ מיר געפרעגט.

— איך ווייל, איהר זאלט פריוון מיין קול.

— איך ווייל, אוג דאט ער וועלכע מינוט איז ער געשמאגען וי איך פאל ארא־ פ בייַ זיך, קאפ בין די פים, אוג איך דאב געפידלט וי איך פאל ארא־ פ בייַ זיך, נאר פון דעסטוועגען דאב איך בייַ זיך געטראכט: וואהרט נאר, וואהרט נאר אויס אביסעל.

— צו וואס דארפט איהר פריוון אייער קול? דאט ער מיר וייטער געפרעגט.

— וואס הייסט צו וואס? אללע זאגען אז פון מיר קען ארויס קומען נים קיין קליינשטאדטילדינגער חזן.

— אוג איהר זעלבסט וואס זאגט?

— איך ... איך פידל וי איך זינג מיט מיינע אללע גלידער.

— נו, איך קען אייך אויסהערען, דאט ער געזאגט, מיך צו־ געפידרט גום טיש אללין זיך געהייסען „זאגען".

נאר איך בין געשמאגען.

— „זאגען" זיי עפעס, ווען איך הערען — דאט ער מיר נאך־אמאהל געזאגט.

— זינגען עפעס? דאב איך איבער־געפרעגט אוג זיך ארום געקוקט וואס טהוט זיך, אין שטוב, אוג דאב באלד דער־וועהן דעם יונגען מאנן אויך ווילכען עם דאט מיך פאר־דראכען פאר וואס ער דאט געשמייכלט,

ווען אידן האָב אִיהם געפֿרעגט אויף דעם גרויסן ירידהם־טָעג.

— יָא, זינגען־האָט דער גרויסער ירודהם געענטפֿערט אויף מיין פֿראגע, נאָר אין האַלדז איז מיר פֿאר־טרוקענט געוואָרן, אידן האָב אַוועקגענומען אויס־רעדן, ניט נאָר זינגען, עסן אין נאָרגעל איז מיר אַפֿילו ניט גליין געלעגען.

— פֿאַשׂר שׂעמט איהר זיך פֿאר פֿרעמדע מענשען? האָט ער מיך געפֿרעגט.

— אָ, איהר זענט אַ גרויסער חזן, גרויסער ר' ירודהם!— האָב איך אויס־געשׂרָעגן מיט פֿרייד, זיך אָנגעהאפט אָן זייגע לעצטע ווערטער ווי אַ דער טרונקענער אָן אַ בּרעג, איין גאָטט וויסט ווָאס עס ווָאלט זיך געקענט מיט מיר ענדיגען בייס גרויסען ירודהם־טען אין שׂמוב, ווען ער זאָל ח"ו ניט גענעזען טרעפֿען אַז איך שׂעם־זיך פֿאר פֿרעמדע מענשען, אוג מיט דעם אַבּיסל גרינגער געמאַכט מיין שׂלעכטע לאַגע.

— ניט אומזיסט זאגט מען אויך אַיך, אַז איהר זענט דער גרויסער ירודהם! — האָב איך ווייטער אויס־געשׂרָעגן מיט אַ פֿרייד — פֿון פֿרייד — איהר ווייקט, איהר טרעפֿט ווָאס עס טהוט זיך בּיי יעדען ווָאס האָט אַ קול אַ נאָרגעל, אין האַרצען. איך האָב זיך פֿאר אַיך ניט גענעקענט אויס־בּעהאלטען אוג איהר האָט אַליין גענטראפֿן, אַז איך קען זינגען ווען קיינער איז ניט דָא, אָ! איהר גרויסער ר' ירודהם, זאָלט געוועזן טהון העלפֿן מיך זינגען שבּת בּיים טיש צוּ שׂלש־סעודות אין דער פּינסטער, ווען קיין פֿרעמדע מענשען זענען ניט געוועזן, בּיי אַ שׂטיקעל קוילעטש מיט אַ שׂטיקעל עק פון אַ הינדינג!...

— ווען איהר קענט זינגען נאָר ווען קיין פֿרעמדע מענשען זענגען ניט דָא, האָט זיך ירודהם אָנגערופֿען, זינגט אַיך געוונטערדייט, איך ווייל אַיך ניט שׂטערען.

אוג דער גרויסער חזן איז אַוועק־געאנגען אין צ' צוויטען צימער, נאָך אידם דער יונגערער־מאנן ווָאס האָט געשׂמייכעלט, אוג פֿאר־מאכט הינטער זיך די טהיר.

איך בּין געבליבּען אַליין אין צימער אוג האָב בּיי־שׂינפֿעליך געוואהן, אַז בּיים גרויסען ירודהם־ען דאַרף מען זיך ניט שׂעמען, קיין כּך האָב איך ניט געטראכט, איך האָב זיך אָנגענומען מיט שׂטארק־ית אוג האָב אָנגעהויבּען זינגען. איך האָב געזונגען אַ גאנץ פֿערטל שָׁעה אוג בּין אָבּגענאַנגען מיט דעם שׂוויים זינגענדיג — קיינער קומט ניט. איך זינג אַ האַלבּע שָׁעה, איך פֿיהל ווי אין נָארגעל ווערט מיר טרונקן, קיינער שׂטערט מיר ניט. אין אַ שָׁעה ארום איז מיר שׂוין אויס־געאנגען די כּוחות, איך בּין געוואָרן נאָם פון שׂוויים אוג האָב קוים געזיפֿעט, האָב איך געהערט פון יענער זייט טהיר פּונקט ווי מייז־שׂקראבּען אוג קווימשׂען אוג אָפּשׂר מאקע מענשען — ווער ווייקט?

ווי איך בין אנטשוויגען געווארן האָב איך געהערט פון יענער זײַט טהיר האָט איינער אָנגעהויבען ציהען „טאָנען" דאָ! רעָ!! מי!!! פאָ!!! איך האָב נעָ-רעָכענט אז געווים מיינט ער דאָס מיך, האָב איך נאָכגעצויגען, נים קוקענדיג דערויף וואָס איך האָב קוים געזופיעט. נאָר גאָט מיינער! ער ציהט אווי לאנג, אזוי הויך, אז איך פיהל ווי איך רייס זיך איבער אונ פאלל אראָפּ. אוי!... ער הויבט אָן נאָך אמאָל: דאָ! רעָ!! מי!!! פאָ!!!! מאָל!!!!! לאָ!!!!!! סי!!!!!! דאָ!!!!!!!! דאָ!!!!!!!!!...

אָהן מאכט אונ אָהן אַ קול. בין איך אומגעפאלען אויף אַ עקזהקל. איך האָב געפילט ווי דער האלדז איז מיר פארשטיקט אונ קען קיין וואָרט נים אויסרעדען; אומער דער מהיר האָב איך שוין נים גיהערט קיין „מָאנען", נאָר אַ סך האָבען שטיל געקוויטשעט, עס האָט דאכט זיך אויסגעוויזען ווי שדים האָבען געלאכט.

פלוצים איז פון אַנדער טהיר צעריסענעקומען אַ יודענע מים אין נאָסען בָּאָם אין האנד, די אַנדערע מים אַ פארקאטשעטען ארבּעל, איין זייט נאז אַ בּיסל אויסגעשמירט אין שוואַרצע פאַרשע, ווי זי האָט מיך דער ערשטּ האָט זי זיך פארוואונדערט, אַנידערגעשטעלט אונ דער נאָך האָט זי זיך אומגעקערט צו מיר.

— איך האָב געמיינט עס זינגט אייניער פון אונזערע עקצים... אויף וועמען וארט איהר דא? — האָט זי מיך געפרעגט.

— אויף ר' יודעלען.

— שוין אַ שעה אז ער איז אַוועקגעאַנגען.

— איז ער אריצט גאר נים דא צו הויז? — האָב איך פערוואונדערט געפרעגט; צו וואס זשע האָב איך געזונגען, אָבּיגעאַנגען מים דעם שווייס אונ אָהן כוחות געבליבען? האָב איך איהר צוריק געפרעגט מים גרויס־פארדראס.

— וואס פאר אַשוארין יאָהר האָט איך אַ הער געבראכט אונ ווער האָט זיך דא נאר אין נאנצען געפעטען שרייען אויף די ציין אַ נאנצע שעה אין אַ פרעמדע הויז? איך האָב געמיינט אין אמת, עס איז אונזערער אַמשולר.

— שרייען נאָט איהר? שרייען רופט איהר עס אָן? — האָב איך אויף כעס־געשריגען פון גרויס פארדראס — איהר וויסט ווער איך בין אונ צו נאָט איך מיט כעס־געשריגען פון גרויס פארדראס — איהר וויסט ווער איך בין אונ צו אַ איהר וויסט נים...

— דער צעהלט מיר נים, דער צעהלט מיר נים. דער קאָפּ איז כּדי שוין געגנג דול פון אייער שרייען.

— וויסטער נאָט איהר „שרייען"? ! בין איך געוואָרען נאָך קיין טראָגען בייַ מיר דעם צוקָער, איהר מעגט זיך נאָך לערנען בייַ זי הייצען אין הרובּע.

— זי זינגען זיך לערנען, אבער נים שרייען.

— לאז זיין זינגען, אבער נאָר־פאר אַ שוארין יאָהר האָט איך נעפעטען בייַסען זיך אויף די ציין אין אַ פרעמד הויז?

וואס הייסט „לאו זיין זינגען“? וואס איז בייא אייך דאָ מייטש, בייזען וויך אויף די „ציין“ פֿרעג איך אייך?! — איך בין וועהר בּאו געוואָרען אוג האָב אירהר מיט אותות ומופתים געוואלט הער־ווייזען אז איך האָב ניט „געשרִיגען“ אוג ניט ווי זי זאגט „לאו זיין זינגען“ אדער „בייזען“ וויך אויף די „ציין“, נאר אייך האָב טאקע געזונגען וואס זינגען הייסט. נאר צייהער איך האָב וויך גערירהרט, האָט זי געמאכט אירהר נאסען בּאזעם מיט זי האָט וועלכען געוואלט אויסקערהרען די עִמוּב, אוג מיך אזוי לאנג באלייט בּיז איך האָב וויך געפונגען פון יענער זייט, ווייל דער יונגער־מאנן וואס האָט פֿריהר געשמייכעלט האָט מיט אַ שמייכעל מיך צוגעשמופט פון הינטען מיט זיין קניע אז מיט צעווי שפּרינגען האָב איך וויך שוין געפונגען אויף דער נאס.

— וואס עס האָט וויך מיר געהאלפֿט יענע נאכט אוג הינטיגע נאכט נאל וויך אויסצולערנען צו זיין קאפ, צו זייגע האנד אוג פֿיס, וואס זאגסט דו אויף אזא משוגענעם! — האָב איך געהערט נאך שרייעי אין דער יתענעם קול זיין פֿינסטער גליק וואס די בעל־בּית איז אויך צופֿרידען מיט דעם בעל־בּית.

מיט גרויס פֿארדראס בין איך געאנגען צו מיין אכסניה אוג געהענדיג צו האָב איך וויך געטראכט: „וואס זאל איך איצט טהון?“ געטראכט אוג געטראכט אוג סוף כּל סוף וויך פֿעסט נעריעשעט, צוריפֿנעמען אַ נאנצע קאכפֿאניע משוררים מיט משורר־סמלך אוג ארויס־פֿאהרען איבער דער וועלט, אוג לאו דער גרויסער ירוחם וויסען מיט וועמען ער האָט געהאט צו טהון! דער נאך אז איך וועל אויסרייזען די נאנצע וועלט אוג מיין נאמען וועט קלינגען פון איין עק' וועלט. אין דער אנדערע, וועל איך אויך אויף אַ שבּת פֿארפֿאהרען קיין זלידניקע ראנקען, אוג לאזען די זלידניווקער צו זאמען מיט זייער הצקל נאר נעל ניסן וער פּינע טינמלער איז.

טראכטענדיג אזוי דער פון בין איך מיט גרויס שמחה געקומען אויף מיין אכסניה. נאר ווי פֿארוואונדערט בין איך געוואָרען, אז איך האָב דאָרט געטראפֿען מיין שוויגער מיט מיין וייב! די שוויגער האָט זיך באלד פֿארפֿעוואָרפֿען אויף מיר, אנה עדיג מיך בייא די כאלעס אוג אנגעהויבען שרייען.

ביזט נאך אַ יוד, פּינע? מוטשע אונז ניט? פּינע? די אקטיאריקע איז נאך דא, פּינע! דו קומסט נאר וואס פון דער קלאבטע, פּינע! גלויבסט איז נאכט וואס מיר האבען דיך האטש דא געפונגען, פּינע! מיין מאכטער נאל ניט זיין קיין עגונה! אַ רונער אַ שלאק האָט מיך דער עלאנען. וואס איך האָב עס נאר דער לעבּט צו זעהען מיט מיינע אויגען, הערען מיט מיינע אויערען, פֿערען מיט מיינע לעפצען! ... האָט יענ מיין שוויגער צו וויינט אוג נאך אירהר מיין וייב.

פון גרויס שרעק האָב איך אַנאירט ניט גענקענט רעדען, אז מיין שוויגער האָט דער זעהן וויי איך ענטטוער אירהר נאר ניט, האָט זי אוג דער נאך מיין וייב אנגעהויבען שרייען:

— גוואלד ! די מינוט פּינע זאלסטו אידער געבּען גט , פּינע ! מיר ווילן פון דאנען ניט אָפּטרעטען , מיר ווילליגן דיך ניט אָפּלאזען , דו הערסט , פּינע ! די מינוט , פּינע ! וואן ניט זאלסט דו פּאהרען מיט אונז אהיים , די מינוט !

— אָבּער פּאר וואס ? וואס איז דא ? האב איך קוים אויסגעערעדט די עמלעכע ווערטער .

— קוק אידם נאר אן , בלומרשט כאטש ער זיך ניט וויסענדיג , נאר חוזר פּיסעל בּשר ... מיין נאר ניט אז דו ווילסט זיך בּיי אונז אויסדרעהען , נייל מיר זענען נייבּער , האב־קין מורא ניט , מיר זענען ניט אליין , טרייסטעל איז אויך מיט אונז .

— טרייסטיל ? צו וואס איז טרייסטיל ?

— מיט ווען דען זאלען מיר פּאהרען ? מיט־קארטען אפּשר . ווי דו מיט דער אקטאָרקע ? דו מיינסט בּיזט שוין אַ פּריץ געוואָרען ?

— אַ אַ ! האט זיך געהערט טרייסטעלס גרעב קול , אוג איז אריין־געקומען מיט דער בייטש אין דער האנד , אויף מיר אַקוק געטהון מיט איין אוג אוג מיט דעם אנגעהאלב פּאר מאכט .

— אַ אַ ! דער פּוגעל איז דא ! ... האט ער גענאגט מיט אַ גלעזער־שערבל אוג אנגעהויבּען זיין גראבּע מיט סמאלע אויס־גשמירטע האנד אויף מיין אקסל .

איך האב זיין האנד מיט בעס אראפ־גענוארפען פון מיין אקסל , דען ווי איך בין אנגוטער אוג זיך געלאזט שטענדיג קריכען אויף דעם קאפ , האט פּארט טרייטיל בעל־עגלה פּאר מיר שטענדיג דרך־ארץ גהאט , זיך־קין מאהל ניט ערלויבט זיין מיט מיר אַ־באנגע ברא־טיע׳ ער האט אבּגעטרעטען צורים אויף עמלעכע שׂכל .

— נישטקשה , דער פּוגעל שטויסט מיך אזוים פון זיך , איך ווער ניט מבוישׂ , איך קען אזויגע אדלערס , פּייגע־בּריות פון לאנג . אַ ! וואו זייט איהר אללע געווען וען איך האב אזויגע פּריצים אין די שטיוועל פּארשטעקט אוג מיט דער מאניצע צו גענקלאפּט ... נישטקשה , פון מיינע האנד פּליען ניט ארוים אזויגע פּיגעלעך , ניט אומזיסט גהם איך בּיי אייער שווער 5 רובּל פּאר אהין אוג צוריק — נו מיר פּאהרען ? האט ער זיך געווענדעט אין דער זייט וואו מיין שוויגער מיט מיין ווייב זענען געשטאנען , בּיי מיר איז שוין אנגעשפּאנט אוג קע קען זיך צו ליגען אין מיין בויד בּיז־קין זילדנינוקע ווי בּיים מאטען אין ווייז־הויז .

— פּארשטעהט זיך , מיר פּאהרען ? וואס איז ? איך בין געקומען אהער זיצען ? אַ נאנצע שטוב איבּער געלאזט אויף הפקר , אומשטיינס געגאנט , אויף אידם קען מען זיך עפּעס פּארלאזען ?

איך ווייס אלין ניט ווי איך האב זיך געפונען אין טרייטעלס ענלה , זיצענדיג ! איך האב דאס באמערקט ערשט אין וועג צווישען דער שטיללער נאטור , פון אללעם וואס עס איז מיט מיר פּאר־גשמירטען האב איך מעהר ניט גטדיינקט

ווי אַסך מענשען האבען זיך געדרעהט ארום מיר, דער האט געאָבקעט אונ די האט געוויינקעט אונ די האבען געשרינגען „עגונה" „מע האט אים גערַאטפט" א. ז. ו. ו. . . .

דעם נאנצען וועג האבען מיר אללע קיין ווארט ניט געערדט, נאר טרייטיל, ווען האט ניט אויס־געפֿעהלט איין קרעטשמע, האט ניט אויפֿגעהערט צו זיפֿצען אונ קרעכצען.

— אַך! היינטיגע פריַיע פֿייגעלעך! . . . די וואלע יונגען, די וואלע זינגערס, באכט זיך פֿליהענדיגע, שפּרינגענדיגע, לעבעדיגע, אונ אַז עס קומט צו עפּעס טראָגאַ! . . . שמעה מיט דעם דישעל! אונדאַי, וואלט איך טרייטיל געקומען קיין זילדענוועק צו־ריק מיט דעם בייטשיל, ווען איך זאל ווילען אַוועק נאָרפֿען מיין טרייענען אונ אנטלו פֿען מיט אין אקטיאָרטשיבע, אקטיאָרטשע, ווייסט זיי דער גוטער יאָהר ווי מע רופט זיי, הא, הא! וואו וואלט שוין איצט טרייטיל אָנגעשפּאַרט? אָ טרייטיל! טרייטיל! איך זאג דיר שוין שוין לאנג אַז אומזיסט בזיט דו אַ בעל־ענלה אונ ווערסט אומזיסט־אונ אומנישט פֿארפֿאלען מיט דייַנע צוויי שקאפּעס אונ מיט זילדענוועקער פֿארשוינען, ווי זאָגט איהר? איהר ווילט טרייטלען אין די אַמאהלִגע יָאהרען? האט ער זיך אומגעקערט מיט דעם פּנים צו אונז.

— נאר איך זאג אַיך, אַז אייַדער זיין פון די היינטיגע וואלע יונגען, פריַיע פוגלען, איז שוין גליכער צו זיין „טרייטיל" אונ מאכען ווי אט... ! קינדער! נו, ריהרט זיך! שמאכקער, לעבעדיגער! מיינע טייערע צוויי לומדים! איהר ווילט זיך אזוי ניט פארשפּעטיגן אויף שבת! אונ איך זאל אפילו ווייסען אַז דער רוח זאל מיך געהמען כוו איך אין דער קרעטשמע נעהמען אבּיסל בּראנפּען.

אונ טרייטעלם צוויי שקאפּעס האבען ווירקליך אָנגעהויבען שפּעלען פּים.

* * *

אין זילדענוועק האט מען מיך באגעגענט מיט גרויס פֿאראד, דען חוץ א גאנצע טשאטע יונגלעך ווייסע חברה, איז מיר אויך אקעגען־גענקומען נאנץ זילדענוועק.

שלום עליכם, מיט דעם בייטשעל צוריק? — האב איך געהערט נאך — שרייען פון אללע זייטשען.

דא האב איך באמערקט מיר אנוויזענדיג מיט א דרייי־נאָרענדיגער פייג, אונ דער מיט א פייג אונטער א דעקעלע.

— נאט מיינער! וואס פאר א שלעכטס האב איך געטהון די מענשען וואס זיי טייטלען אזוי מיר מיט די פינגער? וואו זענען מיינע פריהערדיגע פרייַנד? מיילא די שווינגער אָדער די ווייב, אפּשר זענען זיי טאקע געשטעקט, אָבער זיי, וואס האב איך זיי פאר אשלעכטס געטהון?

— ווארט נאר אויס, מפּזרים, ווען איהר זעהן ווי איך ווע אייך בעשרייבען —

דורך־רייבען די בײַנקעלעך אַביקעלע אין די באַשטען האָב אִיך פון גרוים כּעס ניט געזאָגט:

— „בײַנע טינטלער“!!! — האָבען זיי אָנגעהויבען שרעקלעך שרײַען אוג ניט אויף געהערט קײן זמן איך בין ניט ערין אין מיין שוויגערס שטוב. —

בײַ אונז איז געווען עדער א פּריילעכער צײַט, אונדזער יודעלע, רחמנים בּני רחמנים, לעבּען אוג געזונד זאָלען זיי זין, האָבען זיך ארײַן־געמישט, אוג „זלמן קאפ“ דער רובֿך שלום־ניק אויך צווישען זיי, אוג מע האָט מיין שוויגער נאָכּן גוט אײַנגעשטעגט „באַלע ואם מע נאָגט, כּאַלע ואָם עס טרעפּט זיך אויף דער־וועלט! מיר זענען אויך אַמאהל געווען יונגע צאָפּעס אוג ואָם איז דאָם נאכּצע לעבּען אז ניט, אַקוראט שטרוי? ערשט הײַנטיגען זונטאג קויפט מען אידם אויף דעם כּארק פּאר דרײַ גראשען אוג ווערגען רוקט מען איהם ארײַן אין אויבען אוג נעדט אוועק פי פּא פּא, מיט דעם רוף, אט אזוי, אוישטמיגם געזאָגט, איז די נאנצע וועלט! אט נאט אײַך ואָר א צופּראכענע דעגעשקע פּאר אידר אין באנצען, חלעבּען ניט כּדי אויבער אזוינע באריישקייטען!

מיט נאָך אוג מיט ואָך אזוינע רייד האָט „זלמן קאפ“ נאָך אמאהל גוט אײַנגעשטעגט מיט מיין שוויגער אוג מע האָט געלויבט נאטט מיך ניט אפּ־גענאגע.

אבדאי אדאי ואלט מיר צו מיין איצט טייער כּלל מעהר ניט אבּ־גענאגע מע זאל מיר נאָך געזונט ניט הינט געדאכט אבּ־נעמען, חלעבּען געלויבט איז נאטט דער פּאר אויך! אוג ער ואלט מיר שוין וויי אזוי עס איז געגאנגען נישט־קשה. נאר איין זאך:.. איך טאר בײַ אידר אין הויז מעהר ניט זינגען, דאם איז נעזונען דער עדשטער פונקט, ואם די שוויגער האט געשטעלט: „פון זיין זינגען האט זיך גענומען אלעס צרות, ער נאל ניט געזונען זינגען, ואלט עס דער צו פּארשפּארט קומען“ האט מיין שוויגער געטאנעט אוג אלעס בעלי שלום־ניקעס האבּען געפונען אז זי איז פּאלקאמען גערעכט, אוג איך טאר מעהר־קיין פּיפס ניט טהון, קיין „מהעלבּעל“ ניט מאכּען, קיין טאנען ניט ארויף ציהען, מיט איין ווארט: נאר ניט!

נאר איך, פּינע טינטלער, ואם מיין הארץ איז פון פּעך אוג שוועבּעל פון די אלע ואכּען ואם איך זעה ארום מיר, ציטער איך מיר ניט אין מאל אן ווי א שוועבּעלע אוג נאג צו זיך אליין. „מיר גייהט ניט האטש צו רייס זיך“, איז דען ניט דא אויף דער וועלט קיין מענש ואם קענען ווינציגער זינגען פון מירי — אוג נאר ניט! זיי זענען פּארטנס חנים, דער הערט זיך אין זיין שטעדטיל, דער אויך א גובּערניע, דער אויך אמדינה, אוג דער אויף דער נאנצער וועלט! עס מרעפּט זיך מיט זיי נאר ניט, אוג קלאנגען זיך ניט אויף זייער לאנג, נאר איך, שלים כּלל, פון זינט איך בין נעבוירען האב שוין אזא פינסטער כּלל, אומשטענדים נעזונט, אללעס דאכט זיך קלען איך אזוי גוט, אזוי גוט. איך הארעניע, האהניע, איך גרייט זיך צו – אוג ווען עס קומט צו עפּיס מפּרנא! ... שטיי ... בזיונות אוג בזיונות! ...

דאם נייע מחזורל.

לימים נוראים

מסוד חכמים ונבונים

פון לימוישע רבנים אוב נאונים,
פון פוילישע גוטע יודען אוב חסידים,
פון דיטשעשע פרעדיגער אוב מגידים,
פון נבירים, אדירים אוב יחתנים,
פון סוחרים, מעקלער אוב שדכנים,
פון רעדאקטער, מחברים אוב דקדורים,
פון רעפארטערן, מוסרים אוב פאקטורים,
פון גבורים, פאעטן אוב אדנואקאטן,
פון פראנרעסיסטן אוב קאנסערוואטן,
פון פחילאנטראפן אוב פובליציסטן,
פון רעפובליקאנער אוב מאנארכיסטן,
פון נאציאנאלן אוב אסטימילאנטן,
פון אלערלייי פארטייען עמיגראנטן,
פון באנקייען, בעלי־בתים, עבדים ושפחות,
חזנים, סופרים, מלמדים אוב בעל־מלאכות.
אכלל פון אלע ארט רייד׳עוודיגע בריות,
ואם רוכען אים שבת אדער קויפען עליות,
איז פון כולם פה אחד מנויה ונמורה: ס
אז דער ימוד הבריאה ותכלית הבריה,
דער איינציגער יושר על כל השטרנות,
דער אמת׳ר אמת איבער אלע גאמנות,
די תורה נאך אלע פרושים אוב מסורות,
מיום התמדה ארץ עד סוף כל הדורות—
איז נאר דער איינער פרינציפ אוב גרעאנק:
אקערבעל! אדאלאר! אגוילדען! א פראנק!...

יֶרֹאתִי בִּפְצוֹתִי.

יֶרֹאתִי בִּפְצוֹתִי: אִיךְ צִיטֶטער צוּ זָאגֶן,
אִיךְ קָאנן עֶם אָבֶּער דָאךְ אִין זִיךְ נִיט טְרָאגֶן!
אִיךְ קָאנן דָאךְ נִיט צוּזָאגֶן דָאם וויילֶדע עזות,
פּוּן דִי בֶּערְטֶעם, אַמאלֶעם, פַאוולינֶעם אוּן דָאזֶעם,
וָואם שְׁרַיִיבֶן „קָאצַיאלִיזמוּס!", „פְּרַיִיע גֶעוויסֶען!"
אוּן זָענֶען פִּינְף יוֹדֶענטְהוּם נָאנְץ אָבגֶערִיסֶען,
אִין מוֹטָר אוּן דֶרֶךְ־אֶרֶץ פָאלְקָאמֶען רוּי,
דָאם נָאנְצֶע שְׁטֶרַעבֶּען אִיז צוּ גֶעפֶעלֶען דֶעם גוי...
אוּן מִיינֶען דֶער־מִיט נָאר זִיךְ שְׁטֶעלֶלֶען צוּ־פְּרִידֶען,
מִיט דֶעֶען נָאר רוּסִישׁ אוּן פִּינְד הָאבֶּען אַ יוֹדֶען!...

יֶרֹאתִי בִּפְצוֹתִי: אַז פְּרָאסְטַאקֶעם, קַבְּצָנִים,
שְׁטוּפְּפֶען זַיעֶרע קִינֶדער אִין גִימְנַאזִיע אוּיף לְהַכְעִים,
עֶם שְׁטֶעהְט זַיי נִיט אָן, אַז זַיעֶרע בָּנִים,
זָאלֶען זַיין חָלִילָה אָרַיִינְטְלִיכֶע בַּעל־מְלָאכוֹת!...
עֶם הַארְט נָאר נִיט דֶעם פַאנַאטִיק, דֶעם עַם־הָאָרֶץ,
וָואם זַיין קִינֶד אִיז מְחַלֵּל שַׁבָּת אוּן וָועְרְט אַ גוֹי,
דֶער־פַּאר אֶבֶּער וָועט דָאךְ זַיין פַּייטֶל זַיין אַ פָּרִיץ...
אַ דָאקְטוֹר, אַ אִינְגֶשְׁטֶעלְטֶער צִי אַ דָאם גְלַאט אַזוֹי...

יֶרֹאתִי בִּפְצוֹתִי: אַז אִיךְ מוּז דָאם צוּזֶעהֶן,
וויא אֲבִיונִים שְׁטִיפֶּען זִיךְ אִין סַאמֶעט אוּן זַייד,
אוּם שְׁמֶעכֶען דִיא אוֹיגֶען בַּיים שְׁפַּאצִיערֶען־גֶעהֶען,
אוּן עֲרְוָועכֶען קְנָאהּ־שְׁנָאהּ, אַיפֶּער אַ: גַייד —
אִין שְׁטוּב אִיז נִישְׁטָא נָאךְ וָואם צוּ בֶּענְשֶׁען...
אוּן אִין גַאסס — אָ! ... נָאךְ דֶער לֶעצְטֶער מָאדָע!
דָאם קְרַיִינְקְט יֶעדֶען אֲרַעְנְטְלִיכֶען מֶענְשֶׁען,
אֲפִילוּ דֶעם יוֹדֶען — דֶעם קְרִיסְט ... אוֹרַאי!...
נִישְׁטָעהֶר וָואם גֶעהט אֶן דָוָואסִין פָּרֶעמֶדֶע קְנָאהּ־שְׁנָאוֹת,
אַבִּי זִיא הַאט אַ וויא־הַיִיסְט־מֶען־עֶם אוּיף פָּרוּזְשִׁינֶעם?...

אָתִיתִי לְחַנֵּךְ

„אָתִיתִי לְחַנֵּךְ רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם" —
בֶּעטט אַ בּעל שֵׁם מיטן מלית פֿאר שמעלט —
„איך זאל נאך קאנגען מאכען אַ גוטָם,
ווֹעל איך דאך שוין זיין אײַן בּעל־מוֹפֿת אין דער וועלט!
דו ווייסט, אַז איך שפּיעל מיין ראלע נאָנץ קלוג,
נאָר וואם קען מען מאכען מיטן פֿראסטען עולם? —
אַז רמצאי אוּן שוויגדלער איז איהם ניט גענוג,
צוּ די אַלע מעלות וויל ער נאך: אַ גוטָם", ...

„אָתִיתִי לְחַנֵּךְ דוּא גרויסע באשעפֿער —
בֶּעמט אַ רייבער לאקי, אַ אַסמימילַאנט —
איך זאל געווינגען דעם גרויסען מרעפֿע,
ווֹעט דאם יודענטהום שיינען וויא אַ בּרילַאנט;
איך ווֹעל מאכען שמענדיג אַלקעם, קארנאוואלען,
איך ווֹעל שיינקען אויף קירכען אוּן מאנומענטען,
דיא מעכמער ווֹעלך אויסגיבּען פֿאר גענעראלען,
ווֹעללען דאך שוין יודען מילא גהאלפֿען ווערען"!

„אָתִיתִי לְחַנֵּךְ אוי, ער־באריכמיגער נאטט" —
בֶּעמט אַ דיענסט־מויד, אַ קבּצנטע אויף דריקקעס־
איך זאל חלילה ניט זיין צוּ שאנד אוּן שפּאטט,
מיט מיין נייעם קלייד אויף הייגטיגען סוכות!
דיא מאדאם זאל פֿיקקען קוקענדיג אויף מיר.
וויא מיינער איז העכער פּון איהרען מוּרנִיר"!

„אָתִיתִי לְחַנֵּךְ אַז הייגטיגען הושענה רבּה —
בֶּעמט אַ חיים פּונים שנייד־ערשען שוהלעכען —
זאל מע מיך, איציקעל, אויס־קלויבּען פֿאר נבּאי
אָדָא וואלט עם געווען אַ שיין שפּיעלעכען ...
איך וואלט גע־עשפּור־ט וויא לוט אין גן־עדן,

אוּן דַיְיקָא נָאר סְפֵּירְט פּוּן 80 דִיא פְּרָאגֶע.
אוּן דֶעמָעלְט לָאז נָאר מַיְינְע פְּרַיְינְען רֶעדֶן —
פֶּעטְש!... אוּן וַוייסְט שְׁפֵּלָה תַּרְבּוּת פַּאר'ן גַּבָּע!...

וּבְכֵן לְךָ הַכֹּל יַכְתִּירוּ.

יֶעדֶער מֵיינְט דִיר, נָאט, אָנְמִיכֶן אַ קְרַיְינְדְעל,
מִיט אַ מְנַהֵג'ל, אַ תְּנוּעָה'לֶע אוֹיסגֶעטְרַאכְט פּוּן זִיךְ אַלֵיין,
אוּן עֶר פַּסְק'ט זִיךְ שׁוֹין צוּ פַּאר דֶעם מִין חַן דְעל,
נָנָה'גֶען אוּן רַאגֶענען אוּן וַויל נָאךְ אַ תְּשׁוּאַת חֵן!...

ר' גְרוֹנֶם דֶער שׁוּחֵל-נְבָאי אוּן פְּרֶנֶס-חוֹדֶשׁ
קֶעהְרְט אוֹים אַלֶע פְּרַיְיטָאג מִיט דֶער בָּארְד דֶעם אָרוֹן-קוֹדֶשׁ
אָט פַּאר דֶעם קְרַיְינְדְעל, פַּאר דֶער קֶעהְר-שְׁפִּיעל,
קֶעהְרְט עֶר שׁוֹין גוּט אוֹים דָאם שְׁטָאדְטָעל מִיט דֶער שׁוּחֵל..

ר' אֲשֶׁר אַיין שַׁיינֶער יוּד, אַיין אִישׁ בָּטוּחַ,
קוּקְט אַ שָׁעָה אִין טָאג אִין פֶּענְסְטֶער אַרוֹים אוֹיף מָשִׁיחַ—
פַּאר דֶעם קְרַיְינְדְעל אִיז עֶר מְקַוֶּים "עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה"
אוּן לֶעהְרֶענְט מִיט דִיא בַּעַל-חוֹבוֹת דֶעם דִין פּוּן שְׁמִטָּה..

ר' מָאנִיש דֶער בַּן קָאנן וֶענִיג וָואם דֶעם יוֹרֵה-דֵּעָה,
דֶערפַּאר וַוייסְט עֶר אֲבֶער נִיט קֵיין צוּבֶרֶת-בִּטְחוֹן,
נוּ, פַּאר דֶעם קְרַיְינְדְעל קוּמְט דָאךְ אָהן אַ שִׁיעוּר,
נוּ, נוּ!... נֶעמְט עֶר מַאקְע שׁוּחַד נָאר מִיט פֵּאפִּיר!...

ר' אַהֲרֹן מַאכְט זִיךְ קְרַאנְק אַלֶע רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן,
אוּן בֶּעט אוֹיף זִיךְ דֶעם טוּיט, אַז אַלֶע וָואלֶען וויסְטֶען
פַּאר דֶעם קְרַיְינְדְעל טְהוֹרִים שׁוֹין מֶעוֹת חִטִּים נָאר ר' אַהֲרֹן,
אוּן מַאכְט תָּמִיד אַ פֶּסַח — אוֹיף מִיר גֶעזָאגְט גֶעזָואכֶען!...

וְכָל מַאֲמִינִים, אוּן קוּרִיעֶרְען זִיךְ בִּיי זִיי יָאהְרָען,
אוּן עֶם וָוערְט זִיי כְּלַל נָאר נִיט נְמָאם וּמָאוּם —
זִיי קְרִייגְקען אוּן מַשַׁאכְנָען אוּן שָׁמַאכְבָּען — אוּן ... פָּאהְרָען ...
אוּן שְׁטִיפְּפָען זִיךְ מַאקָע אַלְץ אִין דֶעם וִוסְטָען מָעוּת! ... ז

הָאוֹחֵז-בְּיָד, מֶע טַאפְּפְט דָאךְ שׁוֹין מַאקָע אֶן בְּחוּשׁ,
דִיא שָׁאדְלִיכְע פָּאלְגָען פּוּן דֶער וִוסְטָער מָאדֶע.
אַז זִיא רוּיבְט אַוֶועק אֲפִילוּ בִּיים נָגִיד אַ שְׁלִישׁ,
פּוּן זַיין לֶעבְּען — אוּן בִּיים אָרִימַאנן ... אַוֹדַאי!
אַז זִיא בְּרֶענְגְט צוּ אַלֶעְרְלֵיי שָׁאנְדְלִיכְע טְהַאטָען,
אוּן צוּ מְסוּכָּן'ער קְנָאהּ-שְׁנָאהּ פּוּן אַלֶע זַיטָען —

וְכָל מַאֲמִינִים, אַז אֶהן אֶט אֶ דִיעזֶער מִין חֲצוּפָּה,
אִיז מֶען קַיין מֵעֲנֶש נִיט, פּוּנְקְט וִויא דֶער אָדָן אַ נָאאז ...
אוּן מֶע זוּכְט נָאר נִיט צוּ דֶעם חַלַאת קַיין תְּרוּפָּה,
אוּן מֶע שְׁטִיפְּפְט זִיךְ טַאקָע אַלְץ אִין דֶעם וִוסְטָען מָעוּת! ..

הָאוֹחֵז-בְּיָד, מֶע טַאפְּפְט שׁוֹין גוּט אֶן דֶעם שְׁוִוינְדֶעל,
פּוּן אַלֶע הַיינְטִיגֶע סוֹחֲרִים אוּן מְסָחֲרִים —
מֶע וִוייסְט שׁוֹין, אַז דָאס נַאנְצֶע קָאמְפֶּעְרְץ-גֶעזִינְדֶעל,
מֶעג שׁוֹין גָּהמָען דִי טָארְבֶּע אוּנְטֶערָען אָרֶעם ...
מֶע זָהְט שׁוֹין וִויא גֶעשָׁעפְטָען עֶפְּפֶּענָען זִיךְ לַכְתְּחִלָּה,
אוֹיף אָנצוּוִיעְטָען מַאקָע נָאךְ דָאס עֶרְשְׁטֶע יָאהְר,
אוּן נָאכְּן אָנוִיעְטָען שׁוֹין בֶּלַייבְט זִיי נִיט אֲפִילוּ,
אַבָּאוֶעם חָאטְש אוֹיף אוֹיסְקְעהְרָען דֶעם קַאנְטָאר ...

וְכָל מַאֲמִינִים, אַז אַ „סוֹחֵר" אִיז לַייטִעש אִין אַלֶע פָּאכָען —
אִיהם נִיט מֶען אָפּ די טָאכְטֶער מִימֶן בִּיסֶל מָעוּת ...
אוּן אַ „בַּעַל מְלָאכָה" — „פְּע! סְאִיז גָאר צוּם לַאכָען!..."
אוּן אַזוי שְׁמוּפְּפְט מֶען זִיךְ אַלְץ אִינְם וִוסְטָען מָעוּת! ...

תולדות ר׳ שלום יעקב אבראמאוויטש.

ה׳ שָׁלוֹם יַעֲקֹב אַבְּרַאמָאוויטש, פּוֹן וועלכֶען מִיר גֶעבֶּען דָּאס בִּילְד אִין דֶּם „בּוך", אִיז גֶעבוֹרֶן בֶּעקאנְט דוּרְךְ זַיינֶע הֶעבְּרָאִישֶׁע סְפָרִים אוּנְ דוּרְךְ זַיינֶע פִּיעלֶע צַרטִיקלֶען כְּתָבִים אִין אַלֶּלֶע הֶעבְּרָאִישֶׁע צַייטוּנגֶען אוּנְ זשוּרנָאלֶען. נָאר נָאךְ מֶעהְר בֶּעוואוּסְט אִיז עֶר גֶעוואָרֶען אוּנְ זִיךְ בֶּעמִאכְט צוּגְרוּנְטֶען נָאמֶען בִּיים פָּאלְק דוּרְךְ זַיינֶע סְפָרִים וָאס עֶר הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דֶּר יִידִישֶׁער פָּאלְקס־שְׁפְּרַאכֶע: וָועמֶען אִיז נִיט בֶּעקאנְט „דִי קְלֵיאטְשֶׁע" וָוער הָאט נִיט גֶעלֶעזֶען „דָּאס קְלֵיינֶע מֶענְשֶׁעלֶע", „מַסָּעוֹת בִּנְיָמִין הַשְּׁלִישִׁי" אוּנְ נָאךְ אַנְדֶערֶע?

אִין דֶעם צַרטֶען קִינְדֶּעלֶען מִיר נִיט דֶערְצֶעהְלֶען וָאס פַּאר אַ וויךְטִיגְ זַיינֶע סְפָרִים הָאבֶּען גֶעהַאט אוּנְ הֶעלְפֶען נִיט אוֹיף צוּ הָאבֶּען אוֹיף דֶעם פָּאלְק, מִיט וָאס פַּאר אַ גְרוֹיסֶען טַאלַאנְט זִיי זֶענֶען גֶעשְׁרִיבֶּען, מִיט וָאס פַּאר אַ בֶּעזוּנְדֶערֶע רִיכְטֶע אֱמֶת. יִידִישֶׁע פָּאלְקס־שְׁפְּרַאכֶע עֶר שְׁרַייבְט,—מִיר וִוילֶען נָאר זָאגֶען, אַז זַיינֶע זַאכֶען־נִישֶׁע סְפָרִים הָאבֶּן אִיהְם אַזַא גְרוֹיסֶען נָאמֶען גֶעמַאכְט צְווִישֶׁען יְהוּדִים, אַז יֶעדֶען פּוּן אוּנְז אִינְ־מֶערֶסִירְט זַיין פֶּערְזוֹן זֶעלְבְּסְט, זַיין לֶעבֶּען אוּנְ וָאס מִיט אִיהְם הָאט זִיךְ פַּאסִירְט, וִוי זַיין טַאלַענְט הָאט אֲנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפְּרֶאצֶען אוּנְ וָאקְסֶען בִּיז עֶס אִיז צַייטִיג גֶעוואָרֶען דִי שָׁאלֶע קְרוּכְט, וָועלְכֶע צַרלֶע הָאבֶּען פּוּן אִירְ אַזַא הַנָּאָה.

צוּ דֶעם צְווֶעק הָאבֶּען מִיר זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט דֶעם אוֹיסְגֶעצַייכֶענֶטֶען צַרטִיקֶל פּוּן ה׳ ס. בִּינְשְׁטָאק, וָאס אִיז גֶעדרוּקְט צוּ ה׳ אַבְּרַאמָאוויטְשׁ׳ס יוּבִילָעום אִין זשוּרנַאל „וָאסְחְאד" 1884.

ה׳ שָׁלוֹם יַעֲקֹב אַבְּרַאמָאוויטְש אִיז גֶעבוֹירֶן אִין יָאהְר ה״א תקצ״ה (1835) אִין דֶּער לִיטָא, אִין אַ קְלֵיין שְׁטֶאדְטִיל קָאפִּיל, זַיין פָּאטֶער אִיז גֶעוועזֶען אַ יוּד אַהֲלֵמִיד חָכָם אוּנְ דֶער פַּאר הָאבֶּען צַלֶּלֶע אִין שְׁטֶאדְטִיל אִיהְם אַבֶּגֶענֶעבֶּען בָּבוֹד, אוּנְ וִוי דֶער עִסְקֵיינֶער אִיז הָאט מָען זִיךְ פּוּן שְׁטֶאדְטִיל צוּ אִיהְם גֶעוענֶדעט מִיט עֲצוֹת, דֶער צוּ אִיז עֶר גֶעוועזֶען אַפּאר מָעגְלִיכֶער בַּעל הַבַּיִת, אַזוֹי אִיז זַיין פָּאטֶער הוֹיז גֶעוועזֶען אַ שְׁטוּב פּוּן מֶענְשֶׁען, אוּנְ אוֹנְגֶער צוּזַמֶּענְפִּטִיגֶער פָּאלְקס־שְׁרַייבֶּער הָאט גֶעהַאט אוֹיף וָאס זִיךְ צוּ־קוּקֶען אוּנְ וָאס צוּ בַּאמֶערְקֶען. פּוּן דֶער נַאטוּר אִיז דֶער יוּנְגֶער שָׁלוֹם יַעֲקֹב גֶעוועזֶען אַצִּיקאוֹוע קִינְד, אַלֶּלֶעם וָאס עֶר הָאט גֶעהֶערְט אוּנְ גֶעזֶעהֶן הָאט אִיהְם אַר־אִינְטֶרֶעסִירְט, עֶר הָאט לִיעב גֶעהַאט אוֹיס־צוּהֶערֶן וָאס מֶע הָאט גֶערֶעדְט, צוּ־קוּקֶען זִיךְ וָאס יֶעדֶער טְהוּט, אוּנְ צוּזַאמֶען בִּיי זִיךְ יֶעדֶעם וָאנְדְט, אַזוֹי אִיז מִיט זַיין לֶערְנֶען אוֹיךְ גֶעוועזֶען.

דֶער פָּאטֶער הָאט גֶעוואָלְט דָּאס זַיין זוֹהן, וָועלְכֶער הָאט גֶעהַאט אֲדֶער אוּנְטֶער אַנְדֶערֶע קִינְדֶער, אוּנְ דְרוֹם הָאט עֶר אִיהְם אוּנְטֶער־גֶענֶעבֶּען צוּ דִי בֶּעסְטֶע מְלַמְּדִים.

צוּ 11 יָאהְר הָאט עֶר גוּט גֶעקֶענְט תנ״כ אוּנְ אַזַא גְמָרָא, אַלֶּלֶע הָאבֶּען זִיךְ גֶעוואוּנְדֶערְט אוֹיף דִי פֶּערְוַוינְדֶערְלִיכֶע גֶעוואָלְט פּוּן דֶעם יוּנְגֶעל. אוּנְ יֶעדֶער וָאס עֶס הָאט זִיךְ נָאר בֶּאקאנְט מִיט אִיהְם הָאט גְּבִיאוֹת גֶעוואָנְט, אַז פּוּן דֶעם יוּנְגֶעל וָועט צַמָּאל אַרוֹיס וָוּיקְסֶען אַ תִּכְשִׁיט צְווִישֶׁען יְהוּדִים, אַדֶּער אַ גְרוֹיסֶער רַב אִין אַ גְרוֹיסֶער יִידִישֶׁער שְׁטָאדְט,

זאל מאַכן צו 11 יאָהר הָאט אירם שוין זיין פֿאָטער אָפּגענומען פון דעם טרויעריקן מיט אירם אַליין גלעלעבט אַלעם וואס אַ רב באַרף נייטיג ווייסן, אוג נאָך קיינער מאַכט נויטער נישט אלץ פרוּשים אוג פּשׁטלוך. דאָס לערנען בּיי זיין פֿאָטער איז געווען אָבן אַ שום סיסטעמע אוג אין קיין בּעזונדערקייט: אַמאל איז צוועק געמאַכט דבי מאָג אַ מָ הָאט קיין ספֿר נישט אָנגעקוקט אוג דער הַל־יד הָאט זיך ארומגעפֿלאַנטשט פון איין ווינקעל צום אַנדערן, אוג מיט איין מאהל פֿלעגט אירם זיין פֿאָטער אויפֿוועקען 4 שָׁעה פֿאר טאָג אוג גלעלערנט צוויי נאָך־אַנאנד, זיך נישט אָפּגערוהט אויף קיין מינוט, אָדער גלייכער געזאָגט: קיין הָאט גלעלערנט אזוי לאַנג ביז קיין איז געבליבן אָבן כוחות. אָפּט הָאט זיין פֿאָטער דער רבי לייב גערהט זיך ארויס לאָזען מיט זיין תלמיד אין טיפֿע ענינים, אוג אויך דערצֹהלען לעגענדען (אַגדות) פון דער גמרא אוג עגנע מעשׂות פון דעם יודישׁען לעבען. וואס נייטער אַ אָהר איז ער מיעדר קלאר געווארען אין תנך אוג אין התלמוד. צו 14 יאָהר הָאט ער זיך שוין געעפֿנט פֿאר אַ חבֿרֹה אוג הָאט שוין קיין מוֹרא נישט געהאט זיך כּמפֿלפֿל צו זיין מיט די גרעסטע קאפּיפֿלעך לומדים. אין דער צייט הָאט שלום־יעקב הָאט נאָך נישט געמענט קיין אייגענעם עפּפֿאכע, פון דעמטוועגען הָאט עם אירם געצוגען שרייבען עטוואס, אוג הָאט אָנגעהויבען שרייבען אַ דראמע אויף ריין לשון קודש. פֿאַרשטייט זיך אז די ראוגע מין דראמע, וי דער לעזער וועט זשען נייטער, הָאט קיין שום ליטעראטורע ווערטה נישט געהאט, נאר פון דער יוגנעלשער דראמע ווערט כּען אז זיין פֿאלענט הָאט זיך אין אירם ערוועקט. ועהר פֿריה הָאבען זיך בּיי אירם געזיכט קיינער־יאהרען, הָאטש אופּטימיזם געוואוגט, וָאם פֿאר א קינדער יאָהרען הָאט ער נישט געקענט הָאבען אַ קאפּיפֿלעך קינד. אַז מיעדר ווי דעם הַדר אוג די היים הָאט ער נישט געזעהן: נאר יי, ווי לייב הָאבען אירם אויסגעזעהן זייגע פּערזענלעכקייטען. קינדער־יאהרען, עזען ער הָאט זיך דער וואוסט, אז ער הָאט נישט קיין היים אוג קיין תּדר, נישט קיין פֿאטער אוג נישט קיין רבין־דען דָאם אַלעם הָאט ער אין דעם יאהר פֿארלירען: זיין פֿאטער איז געשטאָרבען צו 41 יאָהר אוג זיין לייב קינד איבער גלאָזט א תּום צו 14—15 יאָהר.

אבער דער יתום האָט זיך וואוסט די בעדײטונג פון „נויט". זיין פֿאטער האָט איבער גלאָזט אין אלמנה מיט עטליכע קליינע יתומים, זי האָט נישט געקענט פֿירהרן איהר מאנס געשעפֿטען, אוג ווי דער שטיינער איז, ווען דער קאפּ גיהט אויעך, האָט פון אללעם אנגעהויבען בּיסלעכווייז צו ווערען אש. נאר די נאָהנטע קרובים האָבען גערעשעט, אז פריהער פֿאר אלעמען זאל מען דעם עלטערען זוהן אויעך שיקען אין א ישיבה ערשטענס ער זאל זיך נישט פֿרום דרעהן פּוסטי־אוג־פֿאָם, אוג צווייטענס זאל ער נישט לינגען בּי דער אלמנה אויף דעם האלז.

נאָך זיין צרייך־מערסטען אין דער ישיבה האָבען די עלטע קרובים חתונה געמאכט זיין מוטער פֿאר א אַרעמבאר, וָאם האָט אַרעמדירט א מיהל אוג א הוטאר נישט ווייט פון קאָוֹל. אין קאָוֹל איז נאר געבליבן זייגע אוסגעצייכענטע שוועסטער אוג א מומע פון דער מוטערס צד: מיט דער דאוגער מומע זעגען געקניפּט אוג געבונדען די ערשטע קאָמילעס פון אונזער פֿאלקס־עבריעהרס לעבען. אירער מאנן האָט זיך אין

שמאדטי׳ פארשולדיגם אויף עמליכע הונדערט רובל. די ציים איז אים גענאגען שלעכט און ער האט גענומען באלד אנעק פון דער יים. — צוי איז די מיזעע נעבעליבען אלעמדינג אלקנה.

אין צווי יאהר ארום אז ער איז פון דער ישיבה גקומען אין זיין געבורטסק שטאדט, האט אים זיין שטיף־טאטע פארבעטען צו זיך אין חופה.

נאך צווי יאהר לערנען אין ישיבה, נאך צוני יאהר הונגערינ אוג בארוועס ארומקריגען, נאך צווי יאהר פון איינג באראמעט לופט, נאך טונקעלע, שוואכע, פינטעטערע בייטערע אוג וויערע צווי יאהר, האט ער אויף דעם חופה דער־שמעקט פריש פרייע לופט, די ברייטע פעלדער, די גרדיכטע וואלדער, האם שטילע רוישען פון דעם לויפענ־דינען וואסער. מים איין וואכט: האם דארפישע שטילע רייגע לעבען, די דערוילינע נאטור: האבען אויפ־נעוועקט אין אונזער פאלקס־באטט זיין גרויסען מאלענט — אוג דא צו 17 יאהר הויבט ער אן אין ערשטען קאל צו לויבען די נאטור אויף דער טיילינע שפראכע וואס ער

אוּן אַלײן הָאב בַּאגעגענט אין וועג אָרעמע לײַט מיט וָעק אוֹיף די פֿלײצעס פוּל אָנגעפֿאקט מיט געפֿלאכטענע קוֹלימֿשׂ אוּן שׂטיקער „קאָרע“... נָאר ווייטסט איהר שׂלימזל־נִיקעס וָאס איז אַזוֹיפֿל די דאָזיגע קאָרע? — דָאס איז אַזא מין פּעטע שׂמאלץ, וָאס ווערט געמאַכט פון די עקען פון דָארטיגע בַּאראַנעס. אוּן איהר וָאלט ניט מיינען — דָאס אַבְרָהָמיל ניט אוֹיפֿגעהערט דָער צָעהלען, ווען ער דָאס געזעהן אַז די סליונע געהט זיי אַריבּער פון דָער „פּעטער“ — אַז די דָארטיגע באראַנעס זענען אַזוֹי ווי אוּנזערע! דָארטען טראָגען זיי אַזוֹיגע עקען וָאס יעדער עק וועגט אַ האַלבּען פּוד אוּן נָאךְ מעהר... דָרייצעהן. איז אַ געבּענשׂט לאנד — דָאס ער געזעגנדיגט וָיי זיין שׂטיינער איז מיט אַזיפּן—דָארטען קָען מען לָעבּען וי נָאט אין אַדָם!...

פּאַרשׂטעהט זיך, די קאפּיאָוער דָאבּען שׂטאַרק כּמגא געוועזען אַבְרָהָמלען, וָאס ער איז געוועזען אין דעם געבּענטשׂטען וָאהלן, וּבּפֿרט נָאךְ אין דעם יָאהר איז אין דָער לישׂא געוועזען אַ גרוֹיסער יקרות אוּן די ציים איז געוועזען יָעהר שׂלעכט, דָאבּען פּיע, אָנגעהוֹיבּען וואנדערעוען אַהין, חָאטש אַבְרָהָמל געבּעך דָאט נָאר דָאס ניט געמיינט מיט זיין דערצָעהלען די שׂאנע מַעשׂות.

אַבְרָהָמל דָאט אָנגעהוֹיבּען אייגרעדען שָׁלוֹם יַעקבֿ׳ם מוֹמען, אַז עס איז ניט קין קַלַאן צו זיצען אין וועגונָה, אוּן זי דארף פּרִיוָען זוכּען איהר מאנן, וּבּפֿרט נָאךְ, וי ער דָאט געהערט, געפֿינט ער זיך אין דָער שׂטָאדט א... אין איין וועגם אוֹיך מיט־געהמען איהר יונגען פֿלעמיאניק, וָאס קָען זיך אין וָאהלין לָעבּען נָאר אוֹיף דעם שׂאָנסטען אופֿן, נייל די וָאהלינער יוֹדען קענען נָאךְ לָעכט ניט דאוונען, אוּן אַז עס קומט צו זיי אַזא לימֿאָקעל, דָאבּט מען איהם וי הייסט לָאקשׂען, ער ווערט אַלעהרער אָדער צָאמען אין געשׂעפֿט, אוּן וָאס פּאר אַ תּכלית איז שׂטענדיג קוועטשׂען די באנק אין קלוין?

מיט נָאךְ אוּן מיט נָאךְ אַזוֹיגע שׂמועסן דָאט ער אָנגעהוֹיבּען אייגרעדען דָער מומען מיט דעם פֿלימיאניק, אוּן דָאטש דָער פֿלימיאניק דָאט אַ בּיסל פּארשׂטאַנען אַז אַבְרָהָמיל איז ניט אַזא צדיק אוּן מיינט נָאר ניט אַזוֹי, זָאהר טוֹבה, דָאךְ דָאט ער אַליין שוין אוֹיך געוואלט זיך אַרוֹיסרייסען פון דעם אייגען שׂטאַרפּעל אוּן אָנקומען אַבּיסעל די ווילט. דָער יונגער שָׁלוֹם־יַעקבֿ דָאט שוין דָענסמאל פּארשׂטאַנען, אַז ניט נָאר מיט גמרא קען מען אָבּער עדי ווילט, אַז חוץ זיין געבּורסטטָאג קאפּיל, בארף מען עפּיס אוֹיך אנדערעס זָאהן, קענען אוּן ווייסען: זיין האַרץ דָאט אידם געצויגען אין דָער ווילט אַריין, ער־ערגעץ נייט, נאָנץ נייט, וואו עס בארף זיין שׂאָן אוּן גוט, וואו מענשׂען לעבּען וי די מלאָכים אין גן־עדן—אוּן דערויבּער דָאט ער אַלײן מיט־געהאלפֿען אַבְרָהָמלען אוּן אייגעמעניס מיט דָער מומען קָען מען לָעבּען וי נָאט אין אַדָם.

אַבְרָהָמיל דָאט בּעסער פון אַללע געוואוסט דעם וועג אין דָער־ווילט אַריין, אוּן דָער צו דָאט ער נָאךְ געהאט אין אייגען פֿערד־אוּן־וועגל, קָען זיין עפּיס בּעסערס ווי צו פֿאהרען אין דער־ווילט אַריין מיט אַבְרָהָמל?

אוּנזערע צוויי פֿערשׂוינען דָאבּען זיך לאנג אין וועג ניט בּעארפט קלויבּען, באלד נאָך פּסח דָאט מען זיך גערידרט אין וועג אַריין, זיין עלטערע שׂוועסטער ווילכע

הָאט עֶרגֶֿראָטֶעט אַז פון אירר ליבֶּען ברידָּער זָאל אַמָאל אַרוֹיס־וואַקסָען אַ רָב , הָאט אִירם בַּאלייט מיט טְרָעהָרן אוּנ מיט־נֶעמֶען אִירם אין וָועג חוין אַסַּךְ הַייסָע קוּשָׁען , אַ שְׁטוּק שְׁוַאַרץ ברוֹיט מיט עֶטְלִיכָע גְּרָאשָׁען מִינְץ .

מיט דָעם זָאפָּאס , אָהָן שוּם נֶעפֶּאק אָהָן רָעקָאמֶענדַאצִיעס אוּנ אָהָן אִיין בֶּעגלייטָען אוֹיף דֶער וֶועלְט , אִיז אוֹנְזֶער עֶמִיגְרַאנְט ברוֹיס גֶעפָּאהרֶען אין דָעם לַאנד , וואו עֶס נִיטְט זִיךְ מִילְדְּ מיט הָאנִיג , מיט דָער הָאפְּפנוּנג , אַז עֶטְלִיכָע טָרָאפָּען וֶועלֶען אִיהם אוֹיךְ אִין מוֹיל אַרִין פַּאלֶען .

נָאר מיט דָער עֶרשְׁטָען טָאג־רַייזָע הָאט דָער יונְגֶער עֶמִיגְרַאנְט דָערפִּירְט , אִין וֶועלְכָע בַּאנד עֶר אִיז אַרִין גֶעפַּאלֶען .

אוֹיף דָעם וֶועגֶעלֶע אִיז גֶעוֶעזָען דִי מוּטָע מיט אַקְלִין קִינְד אוּנ אַבְרָהָמל מיט אִירר פְּלִיטְאנִיק וָענָען נָאךְ־גֶענַאנְגֶען צוּ פוּס . לְמָשָׁל עֶס אִיז אַפִּילוּ נִיט קֵין גרוֹיסֶער פָּערָגְנִיגֶען אַוא רַייזָע , נָאר דָער אוּמְגְלִיק וָואלְט נָאךְ אַזוֹי גרוֹיס נִיט גֶעוֶועזָען , וָען עֶס זָאל נִיט גֶעוֶועזָען־זַיין אִין אָנְהוֹיב פְּרִיהלִינְג (וֶועסנָא) , וואו אִין פִּיעל עֶרטָער אִיז גֶעוֶועזָען דִי בְּלָאטָע בִּיז אִיבֶּערִין נַארטָעל , אוּנ נִיט אִיין־מָאל הָאט דָער יונְגֶער רַייזֶענֶדער צוּ־זַאמֶען מיט אַבְרָהָמלִין גֶעמוּזְט אַרוֹיס־שְׁלָעפְּען דִי קַלֵּאטְשָׁע מיט דָער מוּטָען מיט אִירר קִינְד . מַיין נִיט־הָאט גֶעשְׁרִיגֶען אַבְרָהָמל צוּ זַיין יונְגֶען פַּארשׁוּין , וָען מָע פְלֶעגְט פַּארְסְטַאנָען וֶועלֶען אִין בְּלָאטָע —אַז אוֹיךְ הָאב דִיךְ מיט גָענוּמֶען אִין וָועג , זָאלְסְט מִיר דָא זַיין אַ פַּאנִיטְש . נַיין בְּרוּדֶער , דוּ הָעלְפְּ ! וָען נִיט , שְׁוֶועֶר אוֹיךְ דִיר בַּא בָּאדְ אוּנ פְּאוֹת , אוֹיךְ וֶועל דִיר אַרַיין־וַארְפָּען אִין דָעם עֶרשְׁטָען וואלְד , אָדָער אִין אַ בְּלָאטָע : נְאַנְטְשָׁען זִיךְ מיט דִיר וויל אוֹיךְ נִיט !

נָאךְ אַזוֹינָע דְרָשׁוֹת אִיז הָאם בֶּעסְטֶע גֶעוֶועזָען צוּ־פָּאקְנֶען אַבְרָהָמל'ן אוּנ נַארְטָען, בִּיז נָאטט וֶועט אִירם בֶּעפְּרַייֶען פון זַיינֶע הָאנְד .

דָער צוּעק פון זַייֶער רַייזָע , וִוי מִיר וַוייסָען פון פְּרִיהֶער, אִיז גֶעוֶועזָען דִי שְׁטָאדְט אַ... וואו מָע הָאט בֶּעזָארְפְּט גֶעפִּינֶען דָער עֶגוּנָה'ס מַאנ , נָאר אַבְרָהָמל הָאט זִיךְ נָאר אַהִין נִיט גֶעצוֹילְט : עֶר הָאט נִיט אוֹיס־גֶעפָּעהלְט אִיין שְׁטָאדְט , אִין שְׁטָאדְטִיל , עֶר זָאל זִיךְ נִיט אָבְּשְׁטָעלֶען , אוּנ אַלֶיין אִיז עֶר בַּאלד אַוועק צום רַב אוּנ מִיט זַיין פְּהָקְדוֹש אֲנִי־גֶעהוֹיבֶען דֶערצָעהלֶען פון דָער אוּמְגְלִיקְלִיכֶער עֶגוּנָה , וִוי עֶר פָּאהרְט מיט אִירר זוכֶען אִירר מַאנ , אַלֶעם צוּ לַייגְט אוֹיף צָעהֶן מָעלֶער, בִּיז עֶר הָאט בֶּעקוּמֶען עֶמְלִיכֶע נְאָשׁעֶס אוּנ בְּרִיף צוּ אוּנְזֶערָע יוּדֶעלִיךְ , "רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים", זַיי זָאלֶען אִירם הֶעלְפֶען בַּאשׁטֶעֶוען אִין אִירגֶענְט וָאס אוּנְזֶערָע יוּדֶעלִיךְ אוּמְגְלִיקֶען . אֲבָּגֶעזֶארְבְּט דִי קָאמֶערְצִיע אִין אִיין שְׁטָאדְט , הָאט עֶר דִי אַיינֶענֶע קָאמֶערְצִיע גֶעמַאכְט אִין דָער צְווַייטֶער שְׁטָאדְט א. ז. וו. א. ז. וו...

פַּאר זַיינֶע בַּארְשׁוּינֶען זָענֶען, פַּארְשְׁטָעהְט זִיךְ , אַבְרָהָמלֶם קָאמֶערְצִיעס גֶעוֶועזָען בְּסוֹד : עֶר פְלֶעגְט זַיי נָאר זָאגֶען, אַז דִי בְּרִיף וָאם עֶר נֶעמְט בַּיי דִי בַּגִּים, דַארְף מָעז הָאבֶּען צום עֶסֶק , ד"ה : מיט זַיי וֶועט עֶר גִיכֶער גֶעפִּינֶען אִירר מַאנ. צִי זַייֶנֶע בַּארְשׁוּינֶען הָאבֶּען וָאם צו עֶסֶן אוּנ צו עֶסֶן לָעבֶּען, הָאט זִיךְ אַבְרָהָמל וויניג גֶעאַרְגֶט. וָען עֶר פְלֶעגְט קוֹמֶען אִין אַ שְׁטָוזְדְט, אִיז זַיין שְׁטוּיגֶער גֶעוֶועזָען אַזוֹי : דָעם יונְגֶען בַּארשׁוּין , וָען מָע פְלֶעגְט בַּאלד קוֹמֶען אִין אַ שְׁטָוזְדְט, אִיז זַיין שְׁטוּיגֶער גֶעוֶועזָען אַזוֹי : דָעם יונְגֶען בַּאר־

עֶסֶן מִט גְּמָרָא וויפֿיעל זײַן הארץ האָט נאָר געגלוסט, אוג פֿאר דָעם מוסען דאָס עֶר כּוֹמ אַ שְׁטִיקל לימוד גָּעמַאכט פון דָעם וועלט אַ בייזיל, דָאַרפֿען האָט זי גָּעוואָרפֿן כּוֹמ דָעם קינד, אוג אַלײַן איז עֶר ארום גָּעאָפּן פון שְׁטוב צו שְׁטוב אוג אַלץ גָּעוואָרפֿט פאר דָער אומגלקליכער עגונה, באַאַכט דאָס עֶר גָּעגעבּטיגט אויף אַ באַנק אין בֵּית המדרש צווישען אַלע אַנדערע לעלפֿערם, וועלכע מע קען נאָך עד היום גָּעפֿינען יעדע באכט אין אויזערע בָּתֵּי מְדָרָשִׁים.

אין עֶרְךְ פון אַנדערט־האַלבּען חָדָשִׁים האָט זיך אַבְרָהָמל גָּעשְׁלָעפּט מִט זײַנע פֿאַרשוינען בײַ זײַ וָענען גָּעקומען אין דָער שְׁטאַדט ל... וָאהלינער גוב., דָא האָבּען זיי באַדאַרפֿט שְׁטעהן עמטל׳כע טאג, נייל עס איז גָּעוועזען ערב שבועות, דָא האָט ער פאַרטראַכט זײַן יונגען פאַרשוין פֿטָרן אוג דָער בײַ פאַרדינען שֶׁאנע עטלי׳כע רובּל, ד״ה: וָועלען אַ שַׁדכן אוג אַוועקגעבּען אים פאר אײַדעם צו אַ גְּבִיר, נייל דָאס נאַנצע בֵּית המדרש אין ל... וָאס אַברָהָמיל האָט אים אַבּגעגעבּען סטאַנציע, האָבּען זיך די שֶׁאנסטע בַּעל־בַּתִּים אוג יונגע לייט נים גָּעקענט גענוג אָנקוועלען פון דָעם בָּחוּר׳ל וָאס האָט אזוי גוט גָּעקענט לערנען.

וָען אַברָהָמיל איז נָעקומען אין בֵּית המדרש, וָענען אים אַלע ארומגעפאללען: פון וואַנען איז דער יונגער למדן? וויפֿיעל איז ער אלט? מִט וָאס פֿערנעהמט ער זיך? וָער וָענען זיינע עלטערן? א. ז׳. וו. אוג פאַרשטאַנען זיך, אַז אַברָהָמיל אלם שדכן האָט אים אַב־גָּעלויבט בײַ אין היימעל אַריין.

אַלע טאג איז אַברָהָמ אַריין־גָּעלאָפֿען אויף עטליכע מינוט אין בֵּית המדרש, מִט זיין בַּאַרשוין איבּער שמועסען מכּדי די גלייקען וָאס אים עָרוואַרטען דָא, וָען עֶר וועט אים (אַברָהָמלין) נאָר פאַלגען אין גאַנצען, ד״ה וָאס אַברָהָמל וועט טהון זאל ער גָּעטהון. זיין פאַרשוין האָט אַלעם אויס־גָּעהערט וי טָע זאגט: „אויף א״י אויער״.

דָער נייל אַז בײַ אים די ציט צווישען די קלוינגער בַּעל־בַּתִּישע יונגע לייט זעהר פֿרעהליך אונטער־נאַנאנדער. אין דָער ציט האָבּען די יונגע לייט גָּעוואָלט מאַכען אַ חברה צו העלפֿען אָרימע לייט, אוג האָבּען זיך בָּענוצט מִט דָער ציט וָאס דָער יונגער־למדן האָט זיך גָּעפונען צווישען זיי, אוג האָבּען אים איבּערגעגעבּען מאַכען דעם אוסמאַו מִט אַרייגע לשון קודש אוג מִט וָעהר אַ שיין כתב. צלע האָבּען זיך גָּעוואונדערט אויף דָער שיינער אַרבּיט.

אויף דעם דרימטען אָדער אויף דעם פירטען טאג נאָך יום טוב איז אַברָהָמיל וי אַ ווינד אַריין־גָּעפֿלויגען אין בֵּית־המדרש, אוג האָט גענאַנט זיין פאַרשוין אויף דעם אויער אַז עֶר, שלום יעקב, איז שוין אַ חתן גָּעוואָרען פאר אַ היגען גבירס אַ טאכטער, וָעהר אַ שיינע אוג מִט צלע מעלות, אוג מע וואַרט נאָר עֶר, שלום יעקב, דָער חתן, נאָר וויי צום גיכסטען קומען אַ הין, דָער צו האָט אַברָהָמל, פאַרשטאַנען זיך, נים גָּעוושאַלעוועט 9 טאַם רייד, אָב־צו־לויבּען דעם כּחותן מִט דָער בַּלָה, וויי זי איז שיין וי אַ פּרינצעסין, אוג איהר פאטערם הויז איז אַ שמאלץ גרוב. „דו וָעסט דָארט האָבּען פון פוינעל־מילך: וָעסט דָארטען צרום שוויטען וי קרעפֿלעך אין פוטער״. האָט

אַבְרָהָמל געענדיגט זיין לאנגע דרשה , אָן־נעמענדיג אירם בײַ דער האנד אוג כּמעט מיט גוואלד אירם געוואלט אַוועק־מאכּקען צו דער בּלה . —

זיין ניט־גלויבּען צו אַבְרָהָמלין אוג אויך דערציבּער וואס ער האט זיך דערלאנגט , אַז ניט דערוויך האט ער אַוועק־נעוואָרפען זיין הים , אוג אַז ניט אום חתונה צו האבּען איז געוועזען זיין צוועק פון זיין אוועק לאזען זיך אין דער וועלט אַבּיין , האט ער זיך פּעטס געערעשעט אירם זאגען : אַז ער דענקט נאר ניט חתונה צו האבּען אוג אַבְרָהָמלם קלאָפּאטען וועגען דעם זענען אומזיסט . אַבְרָהָמלען האט זעדר באנק געמאכּט צירוס־צו־לאזען אַזא פּעטען בּיטען פון מויל , אוג האט וויטער זיך געפּרוווט דרשענען וועגען דעם , אויך אָנגעהויבּען טאַראשען אַז ער וועט אירם אַוועק־נאָרפען , אַז צייבּיג וועט ער זיך מיט אירם ניט נאַנטשׁשׁען א. ז. ו. נאר עם האט ניט געהאלפּען , זיין פּאַרשׁוין איז פּעטס געבּליבּען בּיי זיין דעשׁענע , ווען ער האט געזען אז זייַנע רייד העלפּען ניט , האט ער זיך געשׁמאַרט דאם בּארן אוג צייטגעשׁפּאנט זיין פּערד אוג וועגעל , זיך וויטער שׁלעפּען איבּער דער וועלט צוויישׁען אונזערע יודען , „רחמנים בּני רחמנים“ , ער זאל האטש קענען עפּים גוטס טהון פּאר דער יודישׁער טאכטער , די עגונה ...

לאנג , לאנג האט זיך אַבְרָהָמל מיט זייַנע צוויי פּארשוינען געשׁלעפּט איבּער וואלין , אוקריינע אוג פּאדאליע . עמטליכּע מאל האט ער זיך נאך אין וועג געפּרוווט פּמרן זיין כּוונה , נאר ענדליך אין די עלטסטע מעג פון חודש אלול זענען זיי געקומען אין דער שׁטאדט ק... פּ־טקער גוב.

שׁפּעט באנאכט האט זיך אַבְרָהָמל מיט זייַנע פּערשוינען פּארשׁלעפּט אין א פּוסטע קרעטשׁמע , ואס האט זיך געפונען וויט פון דער שׁטאדט , אין א עק , וואו קיין לעבּעדיגען מענשׁען האט מען ניט געוואלט , די קרעטשׁמע איז געווען אהן פּענסטער , אהן טהירען , נאר עפּעס איין אלטע חורבה , וואו קיין מענשׁען האבּען שוין הונדערט יאהר דארט ניט געאכּט .

די אומגלויבּליכּע פּאסאזשירען ואס זענען געווען זהר פּאר מוטשׁעט אוג שוין געוואכט צו צרות , האבּען זיך אין אזא ויסטער קרעטשׁמע אויך געפונען וואו העם קאפּ אנצושׁפּאנען . אַבְרָהָמל איז אויך געשׁטאנען כּארטאג אוג אונטער געמאכּען זייַנע געשׁעפּטען אין שׁטאדט אריין .

בּילייט האט אנגעהויבּען שׁטארק דונערן אוג בּליטצען , דער הימל האט זיך געשׁוואפּענט אוג עס האט געהאלאָפּעט דער רעגען וי פון א צופּער , די באנקע קרעטשׁמע האט געשׁוואוקען אין וואכער —אט, אט , האט אויס געווייַען , ווערען די באסאזשירען גאר דער טרונקען , אוג אט פון אין וויטער פאלט גאר אין די באנקע קרעטשׁמע , ווערען צוזאמענגעשׁטויסען אויך היינערשׁט פּיסלעך .

ווען אין דער מינוט זאל אַבְרָהָמל קומען צו דעם נאסען פּארפּרוווענעם יונגען למדן אוג אירם רעדען אַ שׁידוך אוג מיט זיין הקדוש אויסמאלען דעם שׁמאלץ־נרוב : מיט דער שׁענער בּלה מיט אכּך מעשׂות — ! וואלט ער אפּשׁר אוסגעזעצט : נאר דאס מזל האט אנדערש געערעזעט : אַבְרָהָמל איז צוריק־געקומען פול מיט כּעס , נייל די ק ... ער בּאנים האבּען אירם ניט געוואלט געבּען ניט־קיין געלד אוג ניט קיין

בְּרִיעף צו דִיא „רַחְמָנִים בְּנֵי רַחְמָנִים“ , אוֹיף־צוּ־הֶעלְפֶּן דִיא יִדִישֶׁע מָאכְטָעך , זִי עֶלָעגֶּד עָגוּנָה .

מִיט אַ צָארֶעגְדִיג הַאֲרִין הָאט עֶר פַּאר נַאכְט מוֹדִיג גְעוּוָעזֶן זַיינֶע פַּאְרשׁוּוינֶן, אַז מָארְגֶן וֶוֶלְן עֶם וֶוֶעט נָאר אָנְהוֹיבֶּן בְּרֶעכֶּן אוֹיף טָאג , וֶוֶעלְט זַיי אַוֶּועק פָּאהֶרֶן פּוּן דָּעך שְׁטָאדְט ק. . . וֶוֶעלְכֶע אִיז גֶעגְלִיכֶּן צוּ דָּעך שְׁטָאדְט סְדוֹם, אוּן מָ֫ע וָוֶעט פָּאהֶרֶן גְּלַיִיךְ קַיִן ח . . .

—נָאר הָאם וֶוֶעט זַיין דִי לֶעצְטֶע שְׁטָאדְט וואוֹהִין אִיךְ וֶועל דִיךְ פַּאְרפִּירֶן , הָאט עֶר זִיךְ גֶעוָוענְדֶעט צוּ זַיין יוּנְגֶן פַּאְרשׁוּוין , וֶוֶעכְט דוּ דָּאְרְט חַתּוּנָה הָאבֶּן כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל אִיז מַה טוֹב , אוּן וֶוֶן נִיט—הָאמְט חֵיינְג זִיךְ , טְהוּ וָאם דוּ וִיילְסְט ! אִיךְ וֶועל דִיר זַיין פַּאסְפָּארְט נִיט אָבֶּגְעבֶּן , כָּל זְמַן דוּ וֶוֶעכְט מִיר נִיט בַּאצָאהלֶן „פּוּדֶר גֶעלְד“ , אוּן וַוייטֶער וִוי דִי וִוילְסְט זִיךְ. נָאר אִיךְ הָאפְּ אַז דוּ וֶוֶעכְט סוֹף כָּל סוֹף קוּמֶען צוּם שֵׂכֶל אוּן פַּאְרשְׁטֶעהן זַיין תַּכְלִית . דוּ וֶוֶעכְט אַלֶּיין מוֹדֶה זַיין אַז אִיךְ וִוינְש דִיר נִיט קַיין שְׁלֶעכְט ; עֶם אִיז שׁוֹין לַאנְג צַייט דוּ זָאלְסְט וֶוערֶן אַ מֶענְטְש . פַּאר גָּעם נִיט אַז גֶעלוֹיבְט גָּאט בִּיזְט שׁוֹין נִיט קַיין קִינְד . נָאךְ אַ יָאהר אוּן נָאךְ אַ יָאהר בִּיזְט דוּ דָּאךְ שׁוֹין אֵין אַלְטֶער בָּחוּר ! אוֹיף וֶוֶעלְכֶען קַיינֶער וִויל זִיךְ נִיט אוּמְקוּקֶען .

וָואם פַּאר אַ נַאכְט דֶער יוּנְגֶער פְּרִשׁוּין הָאט אִיבֶּער־גֶעלֶעבְט אִין קְרֶעטְשְׁמֶע ; אִיז גְּרִינְג זִיךְ פָּאר־צוּ־שְׁטֶעלֶן . לַאנְג הָאט עֶר גֶעטְרַאכְט פּוּן זַיין בִּיטֶערֶער לַאגֶע , פְּלִיצִים הָאט עֶר זִיךְ דֶער טָאנְט , אַז צוּרִיק מִיט עֶמְטֶליכֶע יָאהר אִיז פּוּן זַיין גֶעבוּרְטְס־שְׁטָאדְט קָאשֶׁיל אַוֶּועק־גֶעפָּאהֶרֶן זַיינֶער אַ חֲבֵר פּוּן דֶער יְשִׁיבָה ! אוּן וִוי עֶר הָאט נָאךְ גֶעהֶערְט אִין דֶער בַּיים , אִיז עֶר אַ מְשׁוֹרֵר בַּיים ק . . . עֶר חָזָן פּוּן דֶער גְּרוֹיסֶער שׁוּל .

וִוי צַייגֶער וָואם טְרִינְקְט זִיךְ הָאפְּט זִיךְ אָן וָואם עֶם וִוִיז , אַבִּי זִיךְ אַרוֹים צוּ רַאטֶעוֶוען ! אַוֶּוי הָאט עֶר זִיךְ אָנְגֶעהָאפְּט אָן דֶעם גֶעדַאנְק , אוּן וִוי עֶם הָאט נָאר אָנְגֶעהוֹיבֶּן צוּ טָאגֶן אִיז עֶר אַוֶּועק גֶעגַאנְגֶן אִין שְׁטָאדְט , זוּכֶּן זַיין חֲבֵר .

מִיט צִיטֶערְדִיגֶע הֶענְד הָאט עֶר גֶעעֶפְּענְט דִי טְהִיר פּוּן הוֹיז וָואם עֶר הָאט אַוֶּוי לַאנְג גֶעזוּכְט ; אִין דֶעם הוֹיז וואוּ עֶם הָאט זִיךְ גֶעפּוּנֶען זַיינֶע לֶעצְטֶע הָאפְּעְנוּנְג. אִיהֶם הָאט בַּאגֶעגְנֶט אַ יְתֵדְעֶנֶע אוּן גֶעשְׁפְּעְרְט, אַז אַזַא מְשׁוֹרֵר זַיינֶע (זַיין חֲבֵר) אִיז וִוירְקְלִיךְ בַּיים חָזָן , נָאר זַיי גֶעפִּינֶען זִיךְ אִיצְט אַלֶּע אִין וֶועג אוּן וֶעלֶען עֶרְשְׁט קוּמֶען אוֹף יוֹם טוֹב צוּרִיק .

דִי לֶעצְטֶע הָאפְּענוּנְג הָאט גֶעפְּלַאצְט . מִיט אַ פַּארְבִּיטֶערְט הַאֲרִין וּ מִיט דֶעם קָאפּ אַרָאפּ אוּן מִיט אַ פּוּסְטֶען מָאגֶן הָאט עֶר זִיךְ צוּרִיק־גֶעקֶערְט אִין קְרֶעטְשְׁמֶע צוּ אַבְרָהָם חֲרָאמַאי .

אַבְרָהָמל הָאט אִיהֶם בַּאגֶעגְנֶט מִיט פִּיל מַעֲנוֹת פַּאר זַיין אַוֶּועק גֶעהֶען , דֶער רוּחַ וֶוייסְט וואוֹהִין , אוּן הָאט מוֹדִיג גֶעוָוענְדֶעט אַז בַּאלְד פָּאהֶרֶן זִי אַרוֹים פּוּן דֶער פַּארְשָׁאלְטֶענֶער שְׁטָאדְט ק . . .

עֶם אִיז גֶעגַאנְגֶן אַ דָּאבְּגֶער רֶעגֶן, נָאר אַ גֶעדִיכְטֶער אוּת אַ קַאלְטֶער , בְּשַׁעת זִי זֶענֶן אַרוֹים־גֶעפָּאהֶרֶן פּוּן קְרֶעטְשְׁמֶע . דִי גַאנְצֶע נַאטור הָאט אוֹיס גֶעוּוייזֶען פַּארְזִיכְט טֶרֶעהֶרֶן צוּ וָאמֶען מִיט צָווִי אוֹמְגְלִיקְלִיכֶע קְרֶבָּנוֹת , וָואם הָאבֶּן זִיךְ אַלֶּיין אִיבֶּער־גֶעגְעבֶּן אִין דֶער גַּוָלְנִישֶׁע־הַאנְד פּוּן אַ מֶענְשֶׁען . מְרוֹיעֶרִיג אִיז גֶעוָועזֶן אוּנְזֶער יוּנְגֶן

אַבראַמאָוויטשעס אויף דעם האַרצען נאָך דעם ווי ער האָט פֿאַרלוירען די שטאַרק ק.
זיינע לעצטע האָפֿענונג, וואָס עס קען זיין ער וועט שוין קיין מאהל די שטאַדט
ניט ווען.

געהענדיג אזוי צו פוס אין דער בלאָטע אָהן א שום צוועק, האָט ער זיך
פֿארטראבט: וואס ער ארומגעטאָן אים אוף אויף וואס קען ער איצט האפֿען.

דער רעגען האָט ניט אויפֿגעהערט צו נעצען ביז אין די בייגער. דאָס אָרימע
פֿערדיל האָט זיינע לעצטע כוחות אויסגעלעגט צו שלעפֿען דעם וואגען מיט דער
פֿארוואגלטער יונגענע אוג איהר פֿארפֿרוירן קינד. אַבראָהמלען איז אויך ניט־געווען
גוט אויף דעם האַרצען אוג האָט די באנצע צייט געשווינגען, מיט זיין יונגען פֿארשוין
א האלב וואָרט ניט גערעדט, איהם געפֿען צו פֿיהלען אז זיין געדולד האָט שוין געפֿלאצט
אוג זיין גרימצארן איז ווערר גרוים. זיי האָבען זיך אזוי געשלעפּט אוג גענאנגען ביז
זי ווענען געקומען צו איין אָדט וואו דער וועג קיין ח... האָט זיך געגומען רעכטס:
די שטאַדט ק... האָבען זיי שוין לאנג ניט געזעהן. אוג שלום יעקב־ען האָט זיך אויס־
גערוויזען, אז ער וועט זיך קיין כאהל שוין ניט ארוים בייסען פון זיין שלעכטע לאגע
אין וועלכער ער איז צליין ארויין געפֿאלען. איהם האָט זיך אויס־געוויזען, אז פּט
באלד פאלט ער ארויין אין א מין תהום, פון וועלכער ער וועט שוין ניט ארוים
קריכען—דעם באזוגען תהום האָט ער ערעכענט די שטאַדט ח... אין וועלכער אַבראָהמל
פֿיהרט איהם איצט. דאָרט האָט ער ניט קיין קרוב, קיין גואל. דאָרט וועט זיך געוינם
קיינער נים גענגען, פֿאר וועלכען ער זאל זיך האָטש קעגען קיין־דערען זיין פֿאר־
ביטערט האַרץ, זיך אויס־זוינגען. דאָרט וועט איהם דער צארעגדיגער אַבראָהמל איבער־
לאָזען אויף הפקר אהן א קעשענע. ער האָט איצט וויזיטקלעך איבער־
געלעגט די שרעקליכקעט מינוטען ער איז שטאַרק בייז זיך אַראָב געפֿאלען, זיין
שמאַרקער באָך קשער האָט זיך צוזאַמענגעג. זיין ענערגיע האָט פון איהם אָבגענטראָטען
אוג ער האָט געפֿילטען די שוואָכקייט אין וועלכער ער האָט פֿארלאָזען זיין געפוהלסטע טאַדט
קאפּיל. נאָר אין דעם אויסגעבליק, ווען איהם האָט זיך אויסגעוויזען אז ער געהט צו
נרויב, איז אָנגעקומען די גוטע מינוט וועלכע האָט געמאַרט א נאנץ איבער־קערהרעגעש
אין זיין לעבען. אוג וואונדערליך! די אורזאכ ווען האָט רעדעל פון אַבראָהמוויטשעס
לעבען האָט זיך אָנגעהויבען רהעהען צום גוטען, איז געווען א פֿערדישע באָקאוע.

—זיך נאר די באָקאוע וואס האָט פֿערדיל צו דא ערגעץ פֿארלאָרען! האָט
געקאַנדעוועט אַבראָהמל מיט א מינע פון אַנאָמשאַלניק, אוג אָבגעשטעלט זיין
קלאַטשע.

דער פֿארשוין האָט זיך געלאָזט לויפֿען, מקנים זיין דעם פּריקאז פון אַבראָהמלן,
האָטמער וועט ער דער מיט שטילען דעם כּעס פון זיין נאטשאלניק. ער איז אָבגעלאָפֿען
א שטיק וועג, עזוכט אוג געזוכט, עס האָט געדויערט א האלבע שעה אוג צו זיין
גרויס נאָרג נאר ניט געפונגן. מיט לייזיגע האנד אוג מיט א צובראָכען האַרץ איז
ער גענאנגען צוריק. פּליצים דער וועהט ער ווי אקעגען איהם פֿארט א פּילישע
בריטשקע מיט פּיער פערד! מיט קנאָה אוג מיט צוקאוועקייט האָט ער געקוקט אויף
די גלילקלידע, וועלכע האָבען זיך געפונגען אין בריטשקע, אָבשטעלונג זיך אויף

אַ מינוט האָט ער גאָהאַרט ווי אייגער רופט אים אָן מיט זײַן נאָמען. שלום יעקב פון קאָפיל האָט זייַנע אויערן גיט גענוגלויבט: קען דאס זײַן? האָט ער זיך געטראָפט אַז אויף די פּאראַליער סטעפּעם זאל זיך געפינען חאָטש אײַן לעבעדיגער מענטש וואס זאל אים קענען? אים, וועלכער איז פאר וואָרפען פון זײַן אייגענער נעסט אויפן בלאַנעט אָהן אַ צווײַפל וואו־הין דער שלים־מזל טראָגט, ווי אײַן אָפענער בלעטל אַפּגענריסן פון זײַן בוים אוּן טראָגט זיך איבער גרײַבער אוּן בלאָטעס וואו דער ווינט ווילל נאר! די בריטשקע האָט זיך דער וויל אַפּגעשאָלט אוּן פון אים ארויס־געשפּרונגען אַ יונגער מאַן אוּן איז אהן ווערטער געפאלען דעם אומגלויבלעכן שלום יעקב־ען אויף דעם האלדז.

דער יונגער מאַן פון דער בריטשקע איז געווען קיין אַנדערער נאר דער משורר וואס אַבראַמאוויטש האָט אים געזוכט, ער האָט זיך איצטער צו זאַמען מיט דעם חזן אוּן מיט אַלע משוררים אומגעקערט צוריק קיין ק... דער משורר האָט גיט אָפּגעטראָטען פון זײַן חבר אוּן בן־עיר, ער נאָר מיט אים פאהרען צוריק קיין ק...

דער ליבער משורר האט געבעטן אוּן געפעלט בײַם חזן אַז ער האָט באצאלט אַבּרהכלען פּוהר־געלד' ו אָפּגענומען דעם באַקאָפּארט אוּן אַבּרהמס פּאַרשוין פאַרנומען איז בריטשקע אוּן געפאהרען קיין ק ...אין דער שטאָדט מיט ווען ער האָט זיך כיט צוויי שעה צוריק אויף אייביג געזעגענט —

מיט זײַן קומען קיין ק ... הויבט זיך אָן נייער טהייל פון אַבראַמאוויטשעס לעבען:

דער חזן ווען האָט אים מיט־גענומען קיין ק ... איז געווען אַז יוד מיט אַ וואַרעם האַרץ, ער האָט ניט דער לאָזט אַז אַבראַמאוויטש זאל וויטער לײַדן פון נויט. פריהער פאר אַלעמען האָט ער אים אַוועק־געפּירט אין בית־המדרש, וואו־טע געפינען זיך די מערסטע קפּרים צום לערנען, אין דעם בית־המדרש האָבּען געוואונט די נאנצע ק... ר אריסטאקראטיע, עס האָבּען דארט געלערנט די פינסטע יונגע לייט פון שטאָדט. ניט האָבּען באלד אין אַבראַמאוויטשען דערקענט אַז ער איז א ברײַה אין נמרא מיט אללע פרושים, אוּן אללע האָבּען געווזכט מיט אים בעקאנט צו ווערן, די בית־המדרשניקעס האָבּען אים עהר ליעב באקומען פאר זײַן בגימוד־יג אויפפּירען זיך, אוּן די יונגע לייט פלעגען זיך ווענדען צו אים מיט שווערע שטיקלעך נמרא, ער נאל זיי ערקלארען, ואס וויטער ער איז נעוועזען אין בית־המדרש, האָט ער זיך מער געקיפט גוטע פרײַנד, אזוי אז עטלעכע נביאים האָבּען אים געטרויעט זייערי־דער־נאקסטע קינדער צום לערנען אוּן האָבּען אים דער פאר גוט באצאלט, דענסכאל האָט אַבראַמאוויטש אנגעהויבען טראכטען ווענען בילדונג, נאך ווען ער האָט אזוי לאנג געדארשט. נאר ווי אזוי הויבט מען אָן זיך בילדען? וואו נעהמט מען דעם ערשטען לערער, די נאטהיניע ביכער? אוּן ווי אזוי ברענגט מען זיי אין בית־המדרש? אט איבער די־פּראַנען האָט ער זיך נעבראָבּען דעם קאפ. נאר אַ צופאלל האָט אים אנגעוויזען דעם אמתן ווענ. אין בית־המדרש האָט נעלערנט אין אלטער יוד, ווענלכען אללע האָבּען אפּגענעבען כבוד פאר זײַן פרומקייט אוּן עהרליכקייט. דעם אלטען מאַנן איז ענער נעפאלען ער

יונגער לימוּאק מיט ווּעלכען ער פלעגט זיך אפּט פאר־שמועסן ווּעגן הויכע ענינים, ווען זיי האבּען זיך בּעקאנט גאנצטער אוּן ער האט זיך דער־וואוסט אז דער יונגער לימוּאק קען חוץ גמרא אויך גוט לשון קודש, האט ער אים בּסודי סודות געמאכּען, זיך צו בּעקענען מיט אוּנזער בּעוואוסטען פּאעט, א. ב. נאמטאלי־ער, ווּעלכער איז אין יענער צייט געוועזען אלערער אין דער ק־ער באזיאנער יודישער־שולע.

—דו גיעה ארין צו אים ווען עס איז פאר נאכט ו אז קיינער זאל דיך ניט באמערקען, האט אים דער אלטער געזאגט, אוּן ווער מיט אים בּעקאנט, האבּש ער איז א גענאלטער שאלטאק, בּיי אונז האט ער ניט קיין כּבוד אוּן מיר היטען אב אונזערע יונגע לייט פון זיין בּעקאנטשאפט, נאר דו וייסט דאך ווען צו ענטפּערען איין אפּיקורס, האסט דו ניט ווען מוּזן צו גרוסער מרקדק קען ער דיר נוטצען בּריינגען, גיעדינק די ווערטער פון דעם תּנא ר' מאיר: רמון מצאת, תוכו אכל וקליפתו זרוק*) — די גוטע פרוכט עסט מען אוּן איך די שלעכטע שאלעכטס ווארף אבּול וקליפתו זרוק*) — די גוטע פרוכט עסט מען אוּן איך די שלעכטע שאלעכטס ווארף אַוועק, איך וועל נאָגען דעם שמש, ווען ער דיר וייזען וואו דער נאזיגער שאלטאק וואוהנט, נאמטאלאפּערס נאכּען איז אברהאוויטשען שוין לאנג געווען בּעקאנט, אוּן מע קען זיך פאר־שטעלען וויּ ער האט זיך געוואונדערט אויך דעם פרומען אלטען עצה אוּן ווי ער האט זיך פּנים אל פּנים גענומען באקענען מיט דעם בּעוואוסטען פּאעט.

אויך מארגען אבּענד איז ער שוין געווען בּא נאמטאלאפּערין אין הויז. ער האט אים גענוייזען זיין דראמעז ווען ער האט אנהאל געשריבּען. נאר ווי אברהאוויטש דער צעהלט זעלבסט, האט נאמטאלאפּער זעהר גלאטט פון איהר, וויל זי איז געווען געשריבּען מיט קינדערשע פאנטאזיעס. פון דעסט־ווענען טד ער אים געלויבט אוּן גענוּג, אז מיט דער צייט וועט פון אים ארויס וואקסען א פיינער לשוערא, נאמטאלאפּער האט אין דער ערשטער מינוט דער־זעהען, אז אין דעם יונגען לימוּאק בּהאלט זיך א גרויסער מאלאנט, דרום האט ער נאר ניט געוואוּרט בּיז מע ווּעט אים בּעטען, אוּן האט אללייז פארזיכערט אברהאוויטשען, אז ער איז גרייט א דם צו העלפען מיט וואס ער קען, אוּן האט אים גלייך ערלויבט זיך צו בּענוצען מיט די בּיכער פון זיין בּיבליאטעק.

אין נאמטאלאפּערס הויז האט מען אים שטענדיג אויף־גענומען מיט פערגענגען אוּן ער איז דארט געוואָרען א היימשער מענש:

בּיז זיין בּעקאנטשאפט אין דעם הויז האט ער ניט געקאנט קיין שום אזבוקי פון אנדערע שפּראכען, אונטער דער השגחה פון נאמטאלאפּערס מאטער האט ער אנגעהויבּען לערנען רוסישען אוּן דייטשען אזבוקע אוּן אריפמעטיק. דא האט זיך אויך נעאפענט פאר אים קנאל פון יודישע ספרים, פון ווּעלכע ער האט בּיז איצט ניט געוואוסט פון קיין שום סימטעמע אין לערנען דען דאס ווען מע האט אים ניט געווען

*) ג'ן תלמוד שבעהט אביסעל אנדערש: רי מאיר אומת רמון מצא, תוכו אכל וקליפתו זרק.

בײַ נאָטטלאָבּערן אַמאהל ליעוויזן ווי צו לערנען קען מען נאָך ניט אָנרופֿען פֿאר קיין לעהרע", פון דעסטוועגען איז ער געזאַנגען מיט אַ גלייכען ווענג בײַם לערנען פֿערשידענע פּרעדמעטען, אין בית־המדרש האָט ער פון דעסטוועגען ניט אויף נעהרט צו לערנען ווי פריהער.

פּיעל רייכע בעל־בתים ווילכע האָבען געדאווענט אין ענעם בית המדרש וואו אַבראַמאָוויטש האָט געלערענט, האָבען אָנגעהויבען קוקען אויף אירם אַ גוטען חתן. שדכנים האָבען אירם פֿאר־גישלעגט שידוכים פון אַלערלײַ זײטען, אוז האָט אַבראַמאָוויטש מיט זײן פֿעסטען חאראקטער האָט זיך ניט גישלאָזט איבער רייזען, נאָר סוף כּל סוף האָט ער ניט גיקענט בײַשטאַרן קעגען דעם רייכען אוז גרינגען לעבען וואו מע קען אויספֿיהרען לערנען, אוז לערנען מיט אַלוישטערען מוח. אַבראַמאָוויטש האָט חתונה גיהאַט מיט אַ טאכטער פון אַ הארטינגען גביר זעהר אַ גישאַכטעטער אוז גישבילדעטער מאַנן. נאָר די חתונה איז ניט גיווען פון די גלייקליכע, האָט אַבראַמאָוויטש האָט ליעב גיהאַט זײן שוועהרס הויז אוז אַללע פון שטוב האָבען אירם גישאַכטעט, נאָר זײן פּרוי איז גיווען זעהר אַ פֿראָכטע אוז האָט ניט גיקענט זײן אַגלייכע פֿאר אַבראַמאָוויטשען, ער האָט גליידְ דאָס ערקלערט זײן שוועהר וי אײן אײנגענעם פאָטער, אוז דער שוועהר האָט אַללײן פֿארשטאַנען אז זײן טאכטער קומט ניט צו אַבראַמאָוויטשען האָט ער באלד מסכים געווען אויף אַגט אוז ער איז זיך מיט זײן פרוי אוז מיט אירער נאַנצע פאמיליע צו נאַנצען ווי מיט די בעסטע גוטע פֿרײנד.

בײַם שוועהר אין שטוב האָט ער דער ווייל אזוי ווייט אומפֿעעט אין בילדונג; אז ער האָט שוין גיהאַלטען עקזאמען אויף לערער, אוז מאקע באלד אזא שטעלע פֿארנומען אין דער ק...קאנאַנע יודישע שוהלע.

ווען ער האָט אָנגיהויבען צו לערנען זעלבסט־שטענדיג, האָט ער זיך נאָך מער גענומען צום לערנען פֿערשידענע שפּראכען, פּיעל וויסענשאפֿטליכע פֿערמעטען אוז אויך גמרא ניט אונטער גישארפֿען, אוז ווען ווייטער האָט ער גמאכט גרעסערע אומפֿעכע. ער האָט זיך ניט עריולויבט דאס־קיקענטע ראסקאש, אוז ניט גישאלטענעט קיין שום גלעכד צו־קויפֿען נומצליכע ביכער.

אין דער צייט איז ארוים גענאנגען די ערשטע העברעישע צייטונג „המגיד" בי באוואוסטע יודישע שרייבער האָבען אנגיהויבען צו שרייבען אין דער צייטונג, אַבראַמאָוויטש האָט אויך גישיקט צום עריטאָר קורצע־ערצילונגען. דער רעדאקטאר האָט אַבטאַיא מיט דעם נאמען „החינוך" ווענען קינדער־ערציונג. דער רעדאקטאר האָט פֿארשטעהט־זיך מיט פֿערגענגען אבגעדרוקט. די סטאטיא האָט געהאט אַ גרויסען אופֿפֿעך צווישען יריא יודישע לעזער, די ל. מאנדעלשטאם, ואם האָט דעמאָלט גערעכנט אין דער מיניסטערסטוא נאראדנאַא פּראסוויעשטשעניא, אוז ווען ער איז מיט דעם מיניסטער גפֿאהרען אין דעם גענענד האָט ער זיך בעקאנט מיט אבראַמאָוויטשען פֿערואנלט, ער האָט זיך זעהר גערוואונדערט וואס ער האָט אין אבראַמאָוויטשען גפֿונען נאָך אַ יונגען מאַנן. "אין בין גערעכט—האָט מאנדעלשטאם געזאגט— אז די סטאטיא האָט געשריבען אַ פּוסקיג־יאהרענדיגער געלערטער. ווען מאנדעלשטאם האָט זיך

נאהנטער בעקאנט מיט אברהאמאוויטשען האט ער אירם גערהאלטען פאהרען אין דער ראבינער־שולע ואם געפינט זיך אין פאדוא (אין איטאליע), אוז צו־געזאגט אויס־קלאפטשען פאר־אירם אלקאנע טטיפענדיע. צבהאמאוויטש איז פארשטעהט־זיך דערויף בעשטאנען. נאר אבער פערשידענע שלעכטע אומשטענדע איז־ראר־פלאן צו נישט געווארען.

צי ואלט זיין פאהרען קיין אויסלאנד געבראכט נוצצען — איז שווער צו טרעפען, נאר דאם קען מען זיכער זאגען, אז מיר רוסיש יודען — ואלטען אין זיין אבהריינען פארלוירען אפשלקם־שרייבער, ווילכער האט זיין נאכט מיט דעם פאלק איבער־עלישען אללע זיינע צרות, זיינע אלמע וואונדען, אוז מיט זיין גרוסען טאלאנט אין שטאנד געווען אללעם איבער־צו־געבען אוז אב־צו־מאלען דאם יודישע לעבען אזוי לעבעדיג, אזוי ריכטיג, ווי דער גרעסטער קינסטלער.

איבער פערשידענע אומשטאנדע איז ער דער נאך פון ... איבער געפאהרען קיין ק... וואו ער זיך צו געשריבען צו ב...ער קהל, אוז איז פון אל טוואק געווארען אפוילישער. דארט האט ער געפונגען זיין באשהרטע נאך זיין ווילליען, ער איז געווארען אב...ער בעל־בית, אוז זיין גאנץ לעבען זיינע ברידער מיט זיינע נוטצליכע אוז טאלאנטפאללע סעהרים.

דאם ערשטע ערענסטע ווערק האט ער אנגעשריבען אין יאהר תרי"ט (1859) אונטער דעם נאמען „משפט שלום". דאם בכף האט אין יענער צייט אנגענאמבט אגרוס־רעש צווישען די העברעישע לעזער.

דער נאך האט ער עטליכע יאהר אבי־געדרוקט זיין בערימט ווייסענ־שאפטליך „ספר תולדות המטבע" אין דריי טהייל.

פון זיינע ווערקע אין לשון־קודש איז אונז נאך בעקאנט דער ראמאן „האבות והבנים" ואם איז איבערועצט אין רוסישען דורך ה' בינשטאק. אוז אויך זעהר פיעל אנטיקלען אוז אויס־נעצייכענטע כאטירישע פעליעטאנען כמעט אין אללע העברעישע צייטונגען.

אברהאמאוויטש ווילכער האט זיך אין דער העברעישער ליטעראטור מיט זיינע ספרים געווינען פאר אייגעם פון די ערשטע אוז בעסטע שריבער, האט זיך פון דעסטוועגען נית בענוגט מיט העברעישע אללין, אוז עס איז נאטירליך, ער האט נית געקענט שטעהן בייא דער העברעישער ליטעראטור; — ווארום אברהאמאוויטש איז געבוירען מיט א טאלאנט נאר פאר א פאלקס־שרייבער. ער האט אזוי פיעל אללין נית געוווסט, אוז האט געשריבען העברעאיש נאר דעד פאר, ווייל ער האט זעהר גוט געקענט די שפראכע אוז עס האט זיך אירם געשיקען נריגג, זיין אמת'ר ווען איז נית געווען העברעאיש, ווארום וו איינר נאל נוט אוז נריגג שרייבען העברעאיש, קען מען אירם נאך נית אנרופען קיין „יודישער „פאלקס־שרייבער", ווייל דאם איז א שפראכע ואם דאם פאלק ליינט נית אוז פאר שטעהט נית. אין העברעאישען איז אברהאמאוויטש נאר א געלעהרטער יוד, א געביילדעטער מאן, אוז וו אירער ווילט רופט עם אן, נאר נית קיין „פאלקס־שרייבער". די נאטור טהוט אבער דאם איהרינע. זיין נאטירליכער טאלענט האט זיך פון

הָעבְּרֵא־שָׁען אַרוֹים־נָעריסָען וִוי אַ גרוֹיס וואסער דוּרְך אַ פַארשְׁטעלְטָער בְּרִיק׳־אוּנ אָנגעהוֹיבָען גיסָען זִיך אוֹיף אִיהר אֶמתִ׳ן וועג? — שׁוֹין מִיט זַיין עָרְשְׁטָן וועָרק „דָאס קְלַייְנע מֶענְשָׁעלע״, וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁרִיבָּען אוֹיף דָער פָאלקס־שְׁפְּראכָע הָאט זִיך וִוי אַשְׁטַארק וואסער אַריין־גענָאסָען אִין דָעם אָרט וואו מָע בְּעדַארף עָס, אוּנ דָאס פְּרָאסטָע פָאלְק הָאט זִיך דָער־פְּרִישְׁט וִוי אַ פַארטְרָיקענט פָּעלְד וָוען נָאט שִׁיקט צוּ אַ גוּטָען רֶעגָן.

דִי אִיבְּערְיגָע אַבְּראָמָאוִויטְשָׁענס גֶעשְׁרִיבָּענע כְּתָבִים זָענָען :— „פִּישְׁקָע דָער קְרוֹמֶער״ ; „דִי טַאקְסָע״, דִי־קְלַיאטְשָׁע (אִי אִיצְט אִיבָּער זָעצְט אוֹיף אִין פָאלְנִישָׁען), „פְּרָק שִׁירָה״, „יוֹדָל״, „בְּנָיָמִין הַשְׁלִישִׁי״ (אוֹיף אִיבָּער זָעצְט אִין פָאלְנִישָׁען) אוּנ נָאךְ אַנְדֶערֶע.

וָואס פַאר אַ וִוירְקוּנג דִי כְּתָבִים הָאבָען גֶעהַאט? אוּנ הֶערָען נִיט אוֹיף צוּ הָאבָען אוֹיף דֶעם־פָּאלְק, וָואס פַאר אַ וִוערְטה זִי הָאבָען פַאר דֶער זַשׁארְנָאנִישָׁער לִיטֶעראטוּר, הָאפְּטָען מִיר אֵין אַנְדֶערְעם־קָאל אוֹים־פַּיהרְלִיךְ רֶעדָען מִיט אַ בַּאוּונְדֶערֶר אַרְטִיקעל.

פּוּן יָאהר 1877 הָאבָען בַּיי אַבְּראָמָאוִויטְשָׁען דִי אוּמְשְׁטָאנְדָע אָנגעהוֹיבָען זִיך אִיבָּער בַּייטָען, אַז עֶר הָאט פְּערְלָארָען דִי נַאנְצָע לוּסְט צוּ שְׁרַייבָּען וְ וָועָנָען דֶעם הָאט עֶר זִיך נִיט אַיין מָאהל גֶעקְלָאגְט פַאר זַיין פְּרַיינְד ה׳ ל. בִּינְשְׁטָאק: „אוֹיפְהֶערָען דֶעָנקָען — הָאט עֶר אִיהם גֶעזָאגְט — הַיימְט אוֹיפְהֶערָען לֶעבָּען, אוּנ דֶענקָען, דָאכְט זִיך מִיר אוֹים, אִיז־מִיר שׁוֹין נִיט מָאגְלִיךְ. מַיין מוֹחַ אִיז פַאר נָאסָען מִיט בְּלַיי אוּנ דָאס הַארְץ פַארְשְׁטַיינְט״ אַבְּראָמָאוִויטְשׁ הָאט זִיך קֵיין מָאהל נִיט גֶעקְלָאגְט אוֹיף זַיין מַזָל וְ נָאר מָע זָאל קֶענָען אוֹ ס־הַאלְטָען זַיינֶע קְלֶעפ דָארְף מֶען הָאבָען שְׁטַארְקע נֶערְוָוען אוּנ אֵיין אַיינְעָרְנָעם עֶהרְלִיכָען חַארַאקְטֶער וִוי אַבְּראָמָאוִויטְשׁ פַאר־מָאגְט, אוּנ דָערִיבָּער פַאקְט הָאט עֶר בַּיי־גֶעקוּמֶען דִי אַלֶע קְלֶעפ פּוּן דֶעם שָׁלִים מַזָל.

אִיצְט וָואהְנְט עֶר אִין אַדֶעסָע אוּנ פַארְנָעהמְט אַ פַיינֶע שְׁטֶעלֶע אִין דָער דָארְטִיגֶער שׁוּל, דִי בֶּעוואוּסְטֶע אַדֶעסָער „יוּדִישָׁע תַּלְמִיד תּוֹרָה״.

אִין 1884 הָאבָּען זַיינֶע פֶּעטֶערְבּוּרְגֶער גוּטֶע פְרַיינְד אוֹיף זַיינֶע פִּיעלֶע פָּאקְלָאנִיקְעם אוּנ לִיעבּ־הָאבָּער פּוּן דָער פָאלְקס־שְׁפְּראכָע גֶעמַאכְט אַ „יוֹם טוֹב״ צוּ זַיין 25 יָאהְרִיגָען יוּבִילָעוּם, ד״ה דֶעם טָאג וָואס אִיז אִיבָּער גֶעגַאנְגָען רִיכְטִיג 25 יָאהר זִינְט עֶר הָאט געדרוקט זַיין עֶרְשְׁטֶט סֵפֶר „מִשְׁפָּט שָׁלוֹם״ (1859), צוּ דֶעם טָאג הָאבָּען זַיינֶע גוּטֶע פְרַיינְד אוֹיף זַיינֶע חֶשְׁבּוֹן אָבְּגעדרוקט זַיינֶע אַנַייֶע דְרַאמַטָא „דָער פְּרִיזְיוּוּ״ (צוּם בְּעדוֹיֶערָען אִין גַאנְצָען נָאר 500 עקז. אַזוֹי אַז נִיט יֶעדֶער הָאט גֶעהַאט דָאס פֶּערְגְּענִיגָען דִי דְרַמַא צוּ לֶעזָען). דִי אַדֶעסָער יוּדָען הָאבָּען אִיהם אוֹיף דֶעם טָאג פִּיעל בָּבוֹד אָב־גֶעגעבָּען, וְועלְכָען עֶר הָאט בְּאֱמֶת כָּשֵׁר עֶהרְלִיךְ פַארְדִיעְנט, לְכָבוֹד דֶעם טָאג הָאבָּען אוֹיף אַיינִיגֶע רוּסִישֶׁע צַייטוּנְגָען אִיבֶּער־זֶעצְט גַאנְצָע שְׁטִיקָער פּוּן דֶעם גֶעהַיהרְטָען וְועָרק: „דִי קְלַיאטְשָׁע״, אַלֶע הֶעבְּרֵאִישֶׁע צַייטוּנְגָען הָאבָּען אַבְּראָמָאוִויטְשׁ לִיטֶעראטוּרְנֶע יוּבִילָעי אוֹיסְפַּיהרְלִיךְ בֶּעשְׁרִיבָּען, אוּנ אַלֶע הָאבָּען מוֹדֶה גֶעוועָזָען, אַז עֶר הָאט אַזָא בָּבוֹד פַארְדִיעְנט בַּיי יוּדָען,

אַיין זַאךְ בֶּעדוֹיֶערָען מִיר: וָואס ה׳ אַבְּראָמָאוִויטְשׁ הָאט אוֹיפְגֶעהערְט שְׁרַייבָּען,

אזא אפילו זייגע געדרוקטע ספרים איז אויך אַ מחייל ניט לזיכט צו נעפינען . נאר ניט לאנג האבען מיר זיך דער־וואוסט אַז אין אַדעססע הויבען זיך יא צו דרוקען אלע זייגע יודיש־דייטשע ווערק , צווישען זיי ווערט אויך אריין קומען דאס ווערק, וואס אברָאהע דערפון נעפינט זיך דא אין „הויז פרַיינד“ (דאס ארמעניקעל : „א שלוסאטיל“) . אין אנוטער שעה ! עס איז שוין לאנג צייט ! גיב נאטט אז ה' אברַאהאמוויטש זאל נאך אסך זייע ווערקען אונזער פאלק פון זיין טאלאנטפאלער פעדער . —

ר׳ אַבְרָהָם גָאלְדפַאדֶן

(אַיִנֶע קוּרְצֶע בִּיאָגְראפִיע)

ר׳ חַיִים לֵיפָּא גָאלְדֶענפַאדֶעם אַ בְּפֶּבוֹדֶיעֶר יוּד, אֵיין אוּהְר־מַאכֶער, קִינְסְטְלֶער אִין זַיין פַּאךְ, וָואם וָואהְנְט אִין קָאנְסְטַאנְטִין וָיָשן וָואהְלְיֶנֶער גוּבֶּערְנְיֶע יָעצְט אַ יוּד פּוּן אַ וָאהר עָטְלִיכֶע אוּנְד זִיבֶּעצִיג, אַרְבֵּייט נָאךְ דִי מְלָאכָה אוּנ פָּערְדִיעְנְט עָרְלִיךְ זַיין שְׂטֵיקֶל בְּרוֹיט. עֶר אִיז דֶער אֵייְנְצִיגֶער בַּעַל מְלָאכָה אִין שְׂטָאדְטִיל, וָואם הָאט תָּמִיד הֲנָאָה גֶעהַאט אַרַיין־צוּ־קְנָקֶען אִין אַ יוּדִישׁ סֵפֶר, אוּנ דְרוּם הָאט עֶר נִיט גֶעשְׂפָּארְט זַיין לֶעצְטֶען מִיט שְׁנַוייס פַּאר הָארְעָוועְטֶען גְרָאשֶׁען, צוּ לָעְרְנֶען זַיין עֶלְטֶערֶען זוֹהֶן אַבְרָהָם (אוּנְזֶער בֶּערִיהְמְטֶער פַּאלְקְס־פָּאֶעט) לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ, אַז אַבְרָהָם אִיז אַ הַיים גֶעקוּמֶען פּוּן דֶעם גְמָרָא מְלַמֵּד. הָאט עֶר שׁוֹין גֶעטְרָאפֶּען אַלֶעהֶער וָואם הָאט אִיהם גֶעלֶערְנְט דַייטְש, רוּסִישׁ אוּנ תַּנ״ךְ מִיט דַייטְשֶׁער אִיבֶּערְזֶעטְצוּנְג, זַיין פָּאטֶערְם וואוּנְש אִיז עֶרְפִּילְלְט גֶעוָואהְרְן דִי זָאכֶען וָואם עֶר הָאט גֶעוָואלְט אוֹיךְ דֶעם יוּנְגֶען קִינְדֶערְשֶׁען הַאבֶּען שֶׁגֶעלֶל פְּרוּכְטֶע גֶעטְרָאגֶען, דֶענֶען נָאךְ אַלֶלֶם קִינְד אוּנְגֶעפֶעהר פּוּן צֶעהֶן אָדֶער עֶלֶף יָאהר הָאט עֶר אוֹיסֶער וָואם פִּיעלֶע קַאפִּיטֶלֶעךְ פּוּן תַּנ״ךְ אוֹיס־וֶועניג גֶעוָאגְט, אוֹיךְ דֶעם עֶרְשְׂטֶען שִׁיר גֶעשְׂרִיבֶּען אִין הֶעבְּרָאִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע מִיט דֶעם נָאמֶען "פְּרִיזֶן הַבְּבוֹר".

אִין דֶער צַייט אִיז אַרוֹים דֶער אוּנקאז צוּ גְרוּנְדֶען אִין יְהוּדִישֶׁע שְׂטָאדְט "יְהוּדִישֶׁע קַאהָלֶען", אוּנ יָעדֶעם קִינְד וָואם וָועט בֶּעזוּכֶען דִי שׁוּלֶע וָועט בֶּעפְּרַייט וֶוערֶען פּוּן רֶעקְרוּטֶען. דָא הָאט זִיךְ אֲנֶגֶעהוּיבֶּען אַ גְוואלְד צְווישֶׁען דִי פַּאנַאטִיקֶער "מֶע וויל זַייֶערֶע קִינְדֶער אִין דִי שׁוּלֶען אוֹיסְשְׂטַאדֶען"! יֶעדֶע קְלַאסֶע הָאט זִיךְ צוּרִיק־גֶעצוֹגֶען, דִי גְבִירִים־קִינְדֶער זָענֶען גֶעוֶוען בַּאוָואהְרֶענְט

מיט גָעלְר, דִי מִיטָגְסִים הָאבֶּן גֶעפּוּנֶען זַיעֶר שׁוּטְץ בַּיי „גוּטָע יוֹדֶען", דָער אִינְצִינֶער גוֹטָל אִיז גֶעפַּאלֶלֶן, נֶעבֶּךְ, אוֹיךְ דָעם אָרִימֶען בַּעל מְלָאכָה'ס קִינְד, פַּאר אִיהֶם וָעלֶען גֶעבִּלִיבֶּן דִי צְוויי וועגֶן: עֶנְטְוועדֶער „סָאלַדאט" אָדֶער „אִין דֶער שׁוּהְלָע". אַבְרָהָם'ס פָאטֶער אָבֶּער הָאט זִיךְ מִיט פָּרַיידֶע גֶעוואָהלְט דָעם צְוויישֶען וועג, אִין וָעלְכֶען זַיין קִינְד קֶען בֶּעפְּרַייט פוּן דֶעם קְרוּטָען דוּרְךְ בִּילְדוּנג. אוּן אַזוֹי אִיז אַבְרָהָם גְעוָוען פוּן דִי עֶרְשְׁטֶע קִינְדֶער וָאס הָאבֶּען בֶּעוּוּסְט דִי שׁוּהְלָע, אִין אַ פְּערְלוּיךְ פוּן דְרַיי יָאהְר הָאט עֶר גֶעעֶנְדִיגְט דִי שׁוּהְלָע מִיט אַיינֶער אוֹיסְצַייכְנוּנְג (פֶּערְוואַיִ נַאגְרַאדָא) אוּן זַיין פָּאטֶער הָאט אִיהֶם אֶלְד אַוועק־גֶעשִׁיקְט נָאךְ זְמָאמִיר (אִים יָאהְר 1857), אום אִין דֶער הָארְטִיגֶער רַאבִּינֶער־שׁוּלע זַיין שְׁמוּדִיוּם פָּארְט־צוּ־וֶועצֶן.

אַ פְּרֶעהְלִיךְ שְׁטִיקֶל צַייט אִיז דַאמַאלְם גְעוֶוען פַּאר זַיינֶע חֲבֵרִים (מִיט־שׁוּהְלֶער): דִי זַאלְצֶן פוּן אַלְע קְלַאסְסֶען הָאבֶּען גְעהִילְפְט וָעדֶען מָאג פוּן דִי טֶאגֶע, וָאס זַיינֶע חֲבֵרִים פְלֶעגֶען זְונְגֶען זַיינֶע לִידֶער אִין דֶער הָעבְּרֶאִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע, נִי אוֹיךְ אִין זְשַׁארְגָאן.

אִין יָאהְר 1865 אִיז אַרוֹיס זַיין סֵפֶר „צִיצִים וּפְרָחִים" (זַאמְלוּנְג פוּן הֶעבְּרֶאִישֶׁע שִׁירִים) אִין יָאהְר 1866 — דָאס יוֹדֶעלְע" (זַאמְלוּנְג פוּן יִידִישֶׁע פָאלְקס־לִיעדֶער) אִין דֶעם וָעלְבֶּען יָאהְר הָאט עֶר גֶעענְדִיגְט דִי רַאבִּינֶער־שׁוּהְלָע מִיט אַיין אַטְטֶעסְטַאט, אוּן דִי רֶעגִירוּנְג הָאט אִיהֶם בֶּעשְׁטִימְט פַּאר־אַ קַאזֶענֶעם־לֶעהְרֶער אִין דֶער סִימְפֶערָאפֶּעלְיֶער שׁוּלע, דֶער נָאךְ אוֹיךְ אוֹיף אַזָא שְׁטֶעלְלֶע אִין אַדֶעסְסָא.

68 רוּבִּיל מִיט קַאפִּיקֶעם פִּיר אַ חוֹדֶשׁ הָאט דֶעמֶעלְם בֶּעקוֹמֶען אַ לֶעהְרֶער גֶעהַאלְט. עֶר הָאט זִיךְ רַאהְער אֲבֶּי־גֶענוֹמֶען פוּן דֶער לֶעהְרֶער־שְׁטֶעלְלֶע אוּן אִיז אַוועק־גֶעפָאהְרֶען נָאךְ לֶעמְבֶּערְג, דָארְט הָאט עֶר אַרוֹיס־גֶעגֶעבֶּען אַ זְשַׁארְגָאן־בְּלַאטט פַּאר רוּסְסִישֶׁע יוֹדֶען מִיט דֶעם נָאמֶען „יְשׁוּרָאלִיק". מִיר רוּסְסִישֶׁע יוֹדֶען גֶעדֶענְקֶען נָאךְ גוּט מִיט וָאס פַּאר אַ פֶּערְגְנִיגֶען מִיר הָאבֶּען גֶעלִייעֶנְט דָאס בְּלַאטט. נָאר צום בֶּדַוועֶרְן הָאט דֶער „יְשׁוּרָאלִיק" אִיבֶּער פֶּערְשִׁידֶענֶע אוּרְזַאכֶען גֶעהַאט אֲבֶּגֶעשְׁטִיטֶענֶע יָאהְרֶען. בַּאלְד אִיז הִי נָאלְדַפַּאדֶען אַוועק־גֶעפָאהְרֶען נָאךְ טָשֶׁערְנָאוויץ אוּן דָארְטֶען הָערוֹיס־גָענֶענֶען דָאס בְּזָקאוויגֶער אִיז־רַאעלִיטִישֶׁע פָאלְקס־בְּלַאטט" אִין יָאהְר 4876

אִין דֶער צַייט הָאט הִי נָאלְדַפַּאדֶען בֶּעקוֹמֶען אַבְּרִיף פוּן זַיינֶע אַבָּאנֶענְטֶען אוֹים יַאסִי (רוּמֶענִיֶען) וָאס דָארִין הָאט מֶען אִיהֶם פָּאר־גֶעלִיגְט דִי רֶעדַאקְצִיאן פוּן דֶעם בְּלַאטט נָאךְ יַאסִי אִיבֶּער־צוּ־טְרָאגֶען, וַויל יַאסִי רֶעכֶענְט זִיךְ פַּאר אַיינֶע פוּן דִי גרוֹיסֶע יִידִישׁ שְׁטָאדְט אִין רוּמֶענִיֶען.

צוּ דֶעם צְוועק אִיז עֶר נָאךְ יַאסִי גֶעקוֹמֶען, אוּן דָא הָאט זִיךְ עֶרְאֵיגְנֶעט דֶער פַּאלל וָאס הָאט גֶעהַאט אַזָא גרוֹיסֶע בֶּעדֵייטוּנְג אוֹיף זַיין נַאנְץ צוּקִינְפְטִיגֶן לֶעבֶּען — מִיר מֵיינֶען דָאס יִידִישׁ מְהָעאַטֶער" וָאס הִי נָאלְדַפַּאדֶען הָאט גֶעגְרִינְדֶעט.

אין יאסטי האט די גאלדפאדען געהאלט זינגען צווישען נאך **אנדערע** ליעדער אויך זייגע. אוג זיצענדיג אין מאהל אין אזא הויז איז איהם דאס עשטע מאל גענומען אויף דער מחשבה, די אייגענע ליעדער אין פערבונדונג מיט פראזא אוג מיט אקלייגעם אינהאלט אלס טהעאטערשטיק פאר דעם פובליקום פאר־צו־שטעללען. דער פלאן איז גרונדשטיין צום פונדאמענט פון דעם "יודישען טהעאטער".

אזוי וי דאס יודישע טהעאטער איז נאך דענסמאל נאהר יונג גיוועז אוג די מאלענטע, פון די עטליכע בלומרשטודיגע אקטיארען זענען נאך נים גרוים גענוג יעמוועלט, איז ער גצוואונגען גיוואן "נפאנגם קלייגע, לייכטע "וואדיוויל" דרייי אקטיגע שטיקע פאר דער יונגער יודישער ביהנע צו שרייבען. פון יאסטי [illegible] ער דאנן גענומען נאך "באטושאן", "נאלאטין" אוג ענדליך נאך "בונקארעשטי". אין דער צייט האט ער פאלגענדע שטיקע גשריבען: 1) "די רעקרוטען" 2) "די באבע מיט דעם אייניקעל" 3) "די אינמריגע אדער דוואטע די פליאסקעמאכערען" 4) "שמענדריק" 5) "די קאפריזינע טאכטער" אדער "קבצינזאהן עט הונגערמאנן" 6) "די שטומע כלה" 7) "איקם מיקם דריקם" 8) "די שוועבעלע" 9) "דער קאטאר" 10) "פיער פאר פארצעליינע טעלללערי" 11) "בריינדעלע קאזאק" 12) "די כשופמאכערין" 13) "ני בע, ני מע, ני קוקוריקו" 14) "דער פאדראטשיק" אדער "רוסכישע־טירקישער־קריעג".

אז דער רוסכיש־טירקישע קריעג האט זיך גענענדיגט, איז ער מיט דעם טהעאטער נאך אדעסכא גקומען, אוג פון דארט מיט זיינער טרופפע ריינען גמאכט אין נאנץ רוסלאנד, איבער־הויפט אין די רוסישע גרויסע שטאדט: האריקאוו, מאסקווא, פעטערסבורג. אין דער צייט האט ער די פאלגענדע שטיק גשריבען: 15) "דער פאנאטיקי" אדער "די בייד קונע־לעמעלי". 16) ד"ר אלמאדא" 17) "שולמית" 18) בר כוכבא";

אזוי האט ער גשטפיעלט אין רוסלאנד אוג איבעראלל דעם פעסטע בייפאל גהאט, ביז מע האט דעם יודישען טהעאטער פארבאטען 14) טען פעפעמבער 1883).

וי א פערצווייפעלטער פאטער איז ה' גאלדפאדען נאך פעטערסבורג גאיילט, דאס לעבען פון זיין קינד צו רעטעווען. נאר עס האט נאר נים גהאלפען.

די אקטערן פון גאלדפאדענס טרופפע, זענען נאך אויסלאנד גפאהרען, אוג שפיעלען זייע פיעסען אין רומענין, גאליציין, לאנדאן אוג אין אמעריקא.

אין 1886 האט ה' גאלדפאדען צ קורצע צייט גפידרט דעם יודישען טהעאטער אין וארשא.

אין 1887 איז ה' גאלדפאדען פון וארשא קיין אמעריקא גפאהרען, פיל מענשען האבין מיט טרעהרען אין די אויגען בעלייט אונזער אלטען לייבען פאלקס־פאעט אוג איהם פיעל גוטס גטון אויף דער נייער וועלט.

ה' גאלדפאדען וואהנט איצט אין ניו־יארק אוג נים העריום די ניו־יארקער "יודישע אילוסטרירטע צייטונג".

צו א. נאלדפאדען.

(פֿעשטקט צו זיין געבורטסטאג).

דו זינגסט ווי א פֿייגעלע אַ לידעלע
זינגען איז דיין נאטור, ווערקסט נים מיד.
נייל דיין הערץ איז א גאַבורענער פֿידעל,
ואם דו ווהסט איז בא דיר א ליעד.

(מ. גאָרקי.)

1.

דער גרויסער פֿאטע, די נאטור דער ווילט,
דער גרעסטער קינסטלער, מוזיקאנט,
האט זיך דיר אין מרוים פֿאראַנטלט,
און האט דיר געגעבן א פידעל אין דער האנד.

2.

ער האט דיר ענטדעקט: ווי מיט א קמרינע
זאללסט די קעגען ריידן מיט אין הערץ,
דעם צו מאכן א פֿרייליכע מינע,
און העם אנדערן א ביסעל שמערץ.

3.

דער פידעל איז דין הערץ ואם איז היטציק,
און די געפֿיהלע, די נאטין רייגע,
די פֿעדער דינגט דיר פאר א שמיציק.
און די ארבע איז אידעען פֿינע.

4.

ווען די פֿעדער גיט זיך אין הערץ א ריהר
פֿליהט א ליעד, א אַרבע ארוים,
מע באַרף קין שווינען, מע באַרף קין שמיר.

דיין מַאלְעָנְט אִיז אַלֶלְיין וָעהֶר גְרוֹיס ׳

.5

דיין קְרַאפְט צוּם שַׁרַייבֶּען אִיז וָעהֶר גְרוֹיס ׳
אוּן דָאם הֶעֶרְץ עֶדֶעל אוּן פַיין ׳
אוּן וַויל דיין וָואַרְט גֶעהַט פוּן דֶעם הֶעֶרְץ אַרוֹיס ׳
פְלִיהַט עָם גְלַייךְ אִין הֶעֶרְץ אַרַיין !

.6

אִידְעאַלֶען־דִיכְטֶער וָעלֶען דָא זַיִן ׳
דֶער שְׁרַייבְט פוּן דֶער וָאנְן ׳ דֶער פוּן דֶער לִבֶּע ׳
דִיכְטֶען הַייסְט בֵּיי זַיי אַ גְראַמם ׳
אָבֶּער נָאר נִיט דָאם אִיז דיין בְּרָכָה !

.7

בֵּיי דִיר אִיז דָאם לֶעבֶּן דֶער פוּנְדַאמֶענְט ׳
אוּן דֶער נוּמְצֶען נוּר דֶער קָאפּ ׳
יֶעדֶער סְטַרַאף הָאט גְלַייךְ פִּיעֶר וָעלְד ׳
אוּן דָער רַיים אִיז אוֹיךְ נַאלָאפּ ׳

.8

אִין יֶעדֶער שׁוּרָה אִיז דָא אִירָא ׳
דיין יֶעדֶעם וָואַרְט אִיז פָּאלל הוּמָאר ׳
וָוען מָע זִינְגְט עָם מִיט דֶער מֶעלָאדִי ׳
דאַרְף מָען שׁוִין קֵיין בֶּעסֶער קָאהָר ׳

.9

דָאם וַוייסְט יֶעדֶער מִן הַסְתָּם פָּאראוֹיס ׳
וַויל דָאם אִיז שׁוִין אֵיין אַלְטֶער כְּלָל ׳
וִוי בְּאלְד דִיא בִּיהָן נִיט דֶעם הָאנִיג אַרוּם ׳
נִיט זִי אוֹיךְ דֶער בֵּיי דִיא גַאלל ׳

.10

דיינֶע גֶעדִיכְטֶע וָעלֶען אוֹיךְ נִיט גְלַייךְ ׳

אָט מַאכְסְט דוּא דָעם לֶעזְער דָאס הָעֶרְץ שְׁוֶוער,
אָט מוּז עֶר טְהוּן דָא אַ לַאךְ,
אוּן לָאזְען בַּאלְד דַאֶרְט אַ טְרָעהֶר,

.11

דוּא שְׁרַייבְסְט דַיין לִיעד חָאטְש וּוילְסְט עֶם נִיט,
נוּר מוּזְט עֶם שְׁרַייבֶּען פַּאר דָעֶר צַייט פְּרִיהֶר,
וַוייל דָעֶר נַייסְט צוּקאכְט דָאם בְּלִיט,
אוּן דָאם הָעֶרְץ צִיהְט צוּם פַּאפִּיר!

.12

שְׁרַייב מִין פְרַיינְד, שְׁרַייב דַיינֶע לִיעדָער,
דְרוּק זַיי, שִׁיק זַיי אוֹיף דָעֶר וֶועלְט,
גְלַייב, עֶם וֶועלֶען זִיךְ גֶעפִּינֶען גוּטֶע בְּרִידָער.
וָואם וֶועלֶען דִיר דָערפַאר בַּאלָאהְנֶען גֶעלְד!

.13

אוּן וֶען קִיין גֶעלְד אִיז דִיר אֲפִילוּ בַּאשֶׁעהֶרְט,
מֶעגְסְט דוּ דָערמִיט אַלֶיין זַיין צוּ פְרִידָען,
וָואם חָאסְט זִיךְ גֶעקוֹפְט אַ גְרוֹיסֶע וֶועלְט,
צְוווישֶׁען אַלֶע רוֹסְטִישֶׁע יוּדָען!

.14

בִּיזְט אַיינְגֶעבּאקְען אִין יֶעדֶער הֶערֶצֶען,
דַיין נָאמֶען וֶועלְט הָערְטָאנְט אִין יֶעדָער שְׁטוּבּ עֶם,
וַוייל דַיין עֶרְנְסְט אוֹיךְ דַיין שְׁעֶרְצֶען,
אִיז דָאךְ נוּר וַוי צוּקָער זִים!

.15

אוֹיךְ אִיךְ דַיין פְרַיינְד וִוינְש דִיר גְלִיק אַ סָךְ,
דִי פָּארטוּנָע זָאל דִיר דַיינֶען וויא אִיךְ וויל,
אוּן וֶען מַיין פֶּעדָער אִיז דִיךְ צוּ לוֹיבֶּען שְׁוואךְ,
דָערפַאר אִיז דָאם הָעֶרְץ פִּילל אוּן פִּילל!...

בַּעריהמטע יודישע פרויען.

לינא מאַרגענשטערן.

מיין זוהיפּמצווּעק מיט ״ ארטיקעל ׳ ליעגט לייענער ׳ אין אייך פּיעל פֿערגענינגען פֿערשאַפֿען ׳ ווען איהר ווּעט לעזען די ביאגראפֿיע פון דער מערקווירדיגער פרוי ׳ לינא מאַרגענשטערן אַצייכנאפֿישע זעלטסענהייט ׳ אז פון יודישע טאכטער קען ארויס קומען אזא שאטן ׳ אזא נאך כּעהר : שפּילען אזא גרויסע ראלע אין דער היסטאָריע וועלט ! איהר ביאגראפֿיע איז שוין בעשריבען אין אלע אייראפֿאישע שפּראכען.

לינא מאַרגענשטערן איז אהויכע ׳ געזונטע פרוי מיט זעהר אלטקעניגן שאנען גייסט ׳ קלוגע בליקען אויגען מיט אמילדע ׳ זאנפטע מיענע ׳ גענטיל־קיים וועהר אייגפאך ׳ נור וא עדעל אוג פיין ׳ וואס גיט איהר צו מערה הן . יענעם וואלט איז אייגנעזאפט מיט אמתע הערצליכקייט ׳ וואס ציהט־באלד צו יענעם הארץ צו זיך ׳ אפרוי פון עטליכע אוג פופציג יאהר . אויסרעכענין איז נאטען איהר טהאטיגקייט זינט זי לעבט איז נית אין פלאן פון דעם אלטקעל — מיר וועלען דא נאר ערצאהלען דעם עיקר .

פרוי מאַרגענשטערן איז געבוירען אין ברעסלוי בייי רייכע עלטערן ׳ וועלכע האבען איהר נעגענשטערן איז גוטע ערציהונג אוג אהויכע בילדונג : פון קינדהייט אן הען האט זי זיך אפט פערטראכט ווענען דער לאגע פון אונגלוקליכע מענשען ׳ אוג געוואלט מיטטעל זיי צו העלפען . מיט דעם טייערען גפּל איז דורכגענומען איהר נאנצער לעבען ׳ ווען זי איז קוים 18 יאהר אלט נעווארען ׳ האט זי שוין גענרינדעט אין איהר געבורטס־שטאדט א האספּיטאל ׳ אויס־צי־האלטען ארמע שולקינדער . מיט דעם האט זי פיעל הונדערטער קינדער אויסגעהאלפען פון דער שוועהר נויטה . באלד נאך דער תּינה איז זי מיט דעם מאן אויבער־גפאהרען נאך בערלין ׳ אז זי האט אנגעהויבען זיך צו רירטען זיין אמוטער פון קינדער ׳ האט זי געוואלט ויסען וי אמוטער צי זיין . אוג האט אנגעהויבען זיך צו בעקאנטן מיט די אלע ערעלן פון גוטע קינדער־ערציהונג . באלד דאנק האט זי ארויס גענומען אטיפער פון קינדער־ערציהונג : ״קינדער גן עדן״ ׳ ה. ווי מוטטער זאלען זיערע קינדער גוט ערציהען : אויך פערשידענע זיכלשאפטען . דער־נאך האט זי די ערשטע אייגנעפיהרט קינדער־גארטנער . פיעל שלעפערינג מוטטערס האט זי ערוועקט פונם שלאף צו טהאטיגקיים אוג האט דאמיט פיעל דאנק פון אלע רייכע נרויסאדמינג דאמען פערדינעט.

אין דעם פּריסישׂ־אוסטרייכישׂע קריעג אין יאָהר 1866 ווען איבער דער מלחמה זענען געווען געשטעלט אלע גשעפטן אוג מענשען טויזענדער זענען כּמעט נעפאלען אין די נאסקען, איז פ. מאָרגענשטערן די ערשטע ארוים־גענומען מיט הייסע פלאמענדע רייד, מיט פייערדיגע לעקציעס אוג האט ערווקט דאס פאלק טע זאל עפענען פאלקס־קיכען פאר דאס אריטע פאלק.

איהרע הייסע רייד האבען אזוי געווירקט, אז אין צוואנציג טעג ארוים איז שוין געווען נעאָרדנעט א קאמיטעט, וועלכער האט באלד גענעפענט די ערשטע וואלוועלע קיך אין בערלין, אוג נאר־ניך איז שוין געווען 16 קיכען פאר נעמיינע מענשען.

די קענינען אויגוסטא זעלבסט האט זיך אויך אין דעם זעהר באשעפטינט אוג איז אלין גקוקמען צו זיין בייס עפענען פון יעדער נייע קיך, איז נעבעלבען העכסט צופרידען מיט פ. מאָרגענשטערן, האט מיט איהר־ פּרי־נדליך גערעדט אוג גענאנקט.

באלד האט זי בעקומען א בראנזוטא מעדאליע אוג א עהרען־דיפלאם: אויף בערלין קוקענדיג האבען זעלבע פאלקס־קיכען זיך גענעפענט פון יעדער נייע קיך, ווען לעמבערג, וואַרשׂא, האנאווער אוג נאך אין פיעל גרויסע שטאדט, מע האט אנגעהויבען רעדען ווענען דעם אין פיעטערסבורג, דאס ערשטע מאל. מע האט איבערועצט אויף רוססיש פרוי מארגענשטערנס בראשורע ווענען דער „פאלק־קיך": זי האט די קיכען געשטעלט אזוי פעסט אז מע האט צו זיי נאר נית דערלענט אוג מע פלענט ארוים גייבען א יאהר מעהר אלס 2,000,000 (צוויי מיליאָן) פּארציעס פרישע, זאטינע אוג געזונדע שפייז פאר א קלייניגקייט אדער אומזוסט. פון דעם איז ארוים גקומען זעהר־פיעל: פ. מארגענשטערן איז גקומען אין בעריהרונג מיט דער וועלט. מיט אלערלי קלאסען מענשען, וועלכע זי האט זיי געלערענט אוג גענומען אומט ווי זייערע הארצער יא גענוג־נענן פיר די גוטע מעשים אוג צדקה פיר ארימע לייט. באלד האט זיא ארוים גענעבען א ווערק: „פונים פאלקס־לעבען" אוג נאך אינזיגע ביכלין אין וועלכע זי דער־ווענט די רייכע קלאסען זיך ארוים קוקען אויף זייערע ארעמע ברידער.

נור אזא נאטור ווי קען נית בלייבען בייי אייז זאך. די איבער־ גענילטע מענשען־ליעבע אין איהר הארץ לאזט זי נית רוהען אוג טאקע באלד זעהן מיר זי ווי זי נרינגעט א נייעם ואהלטעטיגען דאמען־קאמיטעט: אויס־העלפען ברוסט־קענדער פון ארעמע אונגלילקיכע עלטערן ווען די מוטטער איז געשטארבען אדער קראנק אוג ארעם. דאט האלט מען אוים דאם קינד ביז דרייי יאהר.

דער־צו האט זי באלד געבילדעט נאך א קאמיטעט וועלכע האלטען אויס אונגלילקיכע פערשולדיגע מיידלעך נאך דער שטראף, ווען גרעסטענם מהייל ווערען אזוינע מיידלעך נאר פערדאלטן, ווייל קיינער קוקט אויף זיי נית, קריגען זיי נייטער אין זינדיגען לעבען אזוי וייט, אז מע קען זיי שוין נית רעטטן. איהר אבער צו פארדענקען רעטטע מען אפ טויזענדער נפשות, מע־

מאנט זיי ניצלוך פאר זיך אוג פאר דער וועלט. דארטען לעזענט מען זיי אן ארבייט, מיט וואס זיי קאנען שוין זיך אללייז שפייזען. דאס אללעס טהוט זי פאר אללע גלייך — סאי יודען סאי קריסטען, אוג באי סאהאמעדאנער פון עטערקיש אמונה. זי וויזט אז א יודש הארץ קען ליעב האבען יעדען מענשען אוג פאר יעדען זאגען, גיט ווי אנטיסעמיטען זאגען, אז די יודען האבען פיינד אללע פעלקער אוג ווילען זיי נאר אויסצאפפען.

פרוי מארגענשטערן האט זיך געמוטען אויס־בעסערען די לאגע פון פרויענציממער מע זאל זיי געבען פראוועס מע זאל זיי צו לאזען צו אללערלי באשעפטיגונגען גלייך ווי די מאננער. דאריבער האט זי געוואלט אויפהייבן דעם שמאנד פון זייער בילדונג. זי ווייזט אז פרויען קאנען אויך בילדען פיינע קאמיטעטען גרינדען הייזער פון צדקה וגמילות חסדים, אוג אטהייל־נעמען אין אללע גוטע מעשים. אבי מיט א וואס פאר אנאנג זי האט זיך גענומען צו רעשען דען פרויען־וואפנאם. זי גיט מיט זיך א פרימער ווי מע דארף רעשען אויך דען יודישען וואפנאם — אויך מיט אזא נאנג. דען מיר זאגן ווירקליך אז זי האט פיעל אוסגעריכט. זי האט פערבעסערט די בילדונג צוויישען פרויענציממער, זיי געלערנט וואס זיי האבען צו טהון. ארוים גענומען א ווערק: "די בעשטימונג פון די פרויען" — דארט ערקלארט זי, אז א פרוי דארף פריהער פון אללעם זיין א טרייי ווייב, א לובע קלוגע מוטטער, א קונדער־ערציהערין אוג א ווירטהין. זי בעווייזט אז א פרוי קאן זיך אזוי הויך בילדען ווי א מאנספערזאהן, ווען מע איז נאר מעגליך. זי האט טאקע איין געפונען א אקאדעמיע פיר־פרויענציממער פון הויכע בילדונג, דאס האט זיך שטארק ענטוויקעלט דערנאך, האט געהאלטען 11 גרויסע לעהרינם אוג זי זעלבסט האט דארט אללע טאג 5 שטונדען פאר מיטאג פארבראכט. דאס גלעלעזן דארט לעקציעם וויגען קינדער־ערציהען.

אין דעם פרייס־פראנצייזישער קריעג אינ׳ם 1870 יאהר זעהן מיר וויטשר אונזער שוועסטער כארגענשטערן וויי זי פיהלט הייסע ליעבע צום פאטער־לאנד: וויי א העלד האט זי ארוים־געשטיטען צום פערזארגען מיט גרויסע אזוזנדע פרישע שפייז אללע סאלדאטען, וועלכע גערן איבער בייד בערלינער וואנזאלען, פ. מ. זארגט פיר די גראניעטע, בעווייזט אומעדום גענוגטשאפט, מוטה אוג ליעבע, ערוועקט יעדען מיט איהרע הייסע רייד, גיט מוטה די אונגלוקליכע. איהר זעלבסט־אפפערונג אוג פערדינסט פאר דער ארמע איז גענוגן אויס צו עשעצט, אז באלד נאך דער קריעג האט דער קיוזער ווילהעלם, אוג אללע דייטשע קאניג אוג פירשטען האבען זי אפגעשיט מיט מעדאליען אוג דאנק־צייכן.

די קאסערין אוגוסטא האט איהר געשענקט א נאללענע בראשע מיט א דאנק־בריעף אין נאנצען מיט אייגענע האנד־שריפט געשריבען. פון דאמאלס אן איז פרוי מארגענשטערן מיט איהר נאנצע פאמיליע זעהר גרוים גענוארדן בייי דער קאסערין, ווען האט איהר תמיד פיעל גנאדע בעווויזן, איהר שענייב־מאלאנט איז צום בעוואונדערן: אין איין צייט ווען זי איז אבער־

הויפּט מיט אַרבייט ווי טיר האָבּען געזאָגט, לאָזט זי אַרויס פּיעל ווינטשיגע ביכער פון פּערשידענעם אינהאלט, נור איבּער־הויפּט לעזער בּיכער פּיר יעדע מוטטער ווי קינדער ערציהען אוג אַ הויז־ווירטען זיין:

זי לייזט פּיעל לעקציעס, ווערען נאכּדעם אָבּ־גענדרוקט אוג צוזאמפּט פון די גרעסטע גלעזערנע.

שוין צייט אַנדער אז זי האט זיך פּערטראכט צו גיפונען אַ מיטטעל, אז די מאַרק־שפּייגע זאל ניט זיין אזוי אונטער־נאַרפּען אוג אין נאנצען אין די הענד פון די מאַרנאוועס. ווען נעהמען די גרעסטע פרייזען, ווי פּיעל זיי ווילען. דערצו האט זי געאָרדנעט אַ דאמען קאמיטעט טע זאל ניט דערלאזען אופּזוזיכט הייבּען די פּרייזען. פּ. מאַרגענשטערן איז שוין זייט עטליכע נאהר אַ דעדאקמאַרשע פון אַ זשורנאל, ווילכער איז סטפּעציעל פיר פרויען בּעשטימט. דער־זשורנאל גיהט אין אללע גרעסטע הייזער. דארטען קומען פּאר פון אללערליי ווירטשאפּט, ווענגען קינדער־ערציהונג, שיינע קינדערשע־ערציילונגען, בּיאגראפּיעס פון אללע גרעסטע פרויען, זייער פּערדינסטען אוג מעשים טובים. ניט לאנג האט זי נענרינדעט אַ קיי־שוולע, וואו טע לערענט קאכּען נאכּן דיעט, די שולע בּעזוכּען גרויסע דאמען. יעצט האט זי אַרויס גילעזט אַ מיט־גליד אוג די ערשטע פּערזאן אין אללע ווינטשיגע גיזעלשאפּטען. אזא קרוי איז ווירקליך אַ זעלטענהייט פון דער נאטור, ליען זיין אַ יודעשע טאכטער, אוג קענען אוספּעזען אזוי פיעל! טע דארף ניט פּערגעסטען אז אויפּהערן נייעס איז שווער יעדען, אפילו דעם גרעסטען, דען ניט אזוי גיך טהוט זיך ווי ס'רעדט זיך.

מיט פּ. מארגענשטערן האט זיך איבּער־נעשריעבּען אַ רוססישער גזוירטער פּעראנאג, באַרון קארף פון פּעטערסבורג (יעצט טוידט) ווילכער שרייבּט אויף איהר: איך האב גענומען די פּערער אום בּעקאנט צו מאכּען דאם רוססישע פובליקום מיט דער דייטשען זעלטענהייט, זייען נאם פאר אַ מוטטער, אַ וירטהין, אַ ליעב ווייב עם קען זיין. זי דארף זיין אַ ביישפּיעל פיר רוססישע פרויען, אזא פאלקאמטענע נאטור.

דאם איז אַ פילאָסאפין, אַ פּערזאנאגין, אַ עקאנאמיסטין, פילאנטראפין, אַ שריפּט־שטעלערין אוג אַ אלגעמיינע גוטע־טהעטערין!—אזוי שרייבּט אויף איהר אַ רוססישער גרויסער מאן. מיין צוועק איז יעצט אויך צו ווייזען אונזערע יודעשע שוועסטער, ווי פון אונז קאן זיין אזעלבע אנטיקען אוג ווען פאר אַ נאכּן קען זיך פּערדינען דורך גוטע מעשים. דען דאם נאנצע פּערדינסט פון דער זעלטענער פרוי, איז נור דורך איהר ואהרע מוטטערליכע־ליעבּע צו יעדען מענשען. איטליכער איז איבּער־צייגט, אז זי הנפט ניט קיינעם. נור זי טהוט אימעצען גוטעס, פונם טיפּן הארצען אוג האט גרויס פּערגענגען ווען זי טהוט אימעצען גוטעס, אוג גוטעס טהוט זי זעהר פיעל, אויף יעדער טריט, פּערזאנקענד איהרע גרויסע עשירות אוג בּעקאנטשאפטען. יעצט איז זי שוין אַ פרוי פון 57 יאהר, נור

זי איז נאך מונטער, געזונד אוג פֿרײלעך ווי אַ יונגענד. זי האָט אוסגעזעצט בײז אַ הָער אָנצושרײבן 398 לײט־אַרטיקעל אין אידער זשורנאל. צו־דעם בלײבט אידער נאָך צײט צו־זײן אַ מוטטער פון קינדער, זײ גוט צו ערציהען אוג סַשָּׂה נעבין אויך דער נאנצען ווירטשאפט. אידער אלטע באקאנטע נאנען, אז פרוי מארגענשטערין ווערט נאָר ניט אלט. זי האָט נאך דאס ווייבקײט אוג זאנפט־קײט פון דער יונגענד. יעדעס וואָרט אײז אָנגעזאפטעט מיט מענשענליעבע אוג קלוגהײט.

ווי שׂאן איז דאס אז צו דעם איז זי אהײסע ידישע טאכטער! אזא מענש רײסט די אויגען אוג די הויבע נײסמלידע אין בערלין מיט דעם געווײסען ײ ט ע ק ער דעם הויפּ־פּרעדיגער האבען נעוראבען אוג די וועלט גע קעהרט זי נאל זיך טויפען, נור זי האט דאס נאר ניט געוואלט הערען, אוג איז בײז ײעצט מיט אידער נאנצע פאמילײע יודען. אז דער שׂונא ישׂראל שטעקער האט געזעהן אז ער פידרט מיט אידער ניט אוים, איז ער בײז געוואָרען אוג האט אננעשטעלט א גענילדעטע דאמע זי נאל זי בעשרײבען — אוג זי האט ארוים גילאזט א בראשׂורע: „די זשידאוקא מארגענשטערין". די נידערינע פרוי, וואס האט זיא בעלידיגט דאס דאך פון אידער גרוים גנאדע אוג שטיצע בעקומען. דער צו ווי גלוקליך איז זי אין אידער פאמילײע! בײ אידער אין שטוב איז נאר אײן ערן. דער מאן מיט די קינדער פערנאטערן זי אוג אללע די נאנצע פאמילײע איז ווי צו־נופגענאסען מיט הייסע ליעבע אוג טרײהײט. זי איז אמת גלוקלוך. בײ אונז ווען דאס קינד קאן עטליכע ווארט פראנצויזיש, זא שפּעט עס שוין פון דער מוטטער אוג פערשׂאפט אידער שמערצען, פאלגט ניט. אי הערע קינדער זענען הויך־געביללדעטע אוג שׂעצען זי דאך אזוי, דען זייא זענען ווי־פיעל די קוגע מוטטער האט פאר זיי געטהון, אוג ו׳ געשׂעטצט אוג באליבט זי איז אין דער וועלט. דאס דאקאזוועט אז אגעלערנטע פרוי קאן זיין א גוטע מוטטער, א טרײע וייב אוג א אויס־גיצייכענטע ווירטהין. יעדעס קינד אין דער פאמילײע סטארעט זיך עטואס נוצליכעס צו־טהון, פערגעניגען פערשׂאפען די אידערינע. צווישען אידער קינדער זיינען דרײ אוים אפּרילין א לנ א, וועלכע איז אזעלטענע שׂאנהייט, הויך־געביללדעט אוג מאלאנט־פאלל. זי איז מיט־הילפערין אין אידער מוטטערס־זשורנאל אוג גיט קורסען פון שפּראכען. באלד ווען ארוים אידער ווערק ווענען דער קונסט צו דערקלאמירין (פאר־לעזען). אט זענען מיר, ירשבע לעזער, בײם ענדע פון פ. מארגענשטערנס ביאגראפּיע. איך דענק אז אידער ווען לעזען מיט אזא הינגיער וי איך האב דאס געשלונגען ווען איך האב ווענען דעם געלעזען אוג נעהערט, ווען אויפהײבען דעם קאפ פינגס בוך אוג זאגען: אט א פרוי! אוג א יודין דער־צו! ... יא מיר מעגען זיך מיט אידער רידמען אוג גרוים־מאכען. דענענט אידער וואס די פערזאן האט אידער נעמהון אין אידער לעבען! איך בין נעזונגען מיט נאטטעם הילפע צו אידער־זעצען איהרעם א בוך ווענען פעראנאגיום אוג קינדער־ערציהונג פיר אונזערע רוסטישע יודעשע שוועסטער.

ישׂראל נאמבערג.

*

* *

אז איך זעה אז איינער שמייקט,
אין יענעם בוך דעם ריח
נואם איינער־שריבט נעהמט־ער אוז מעקט,
מיר ניט נאך. זיין מוח
פערשטעה איך באלד, שנעלל אוז גאש,
מיר נעבין אַ רחמנות,
ער ויל נאר עטוואם אין דער מאש,
אוז מיינט נאר קיין לצנות.

M.

דער רעגען אוז די וואהרהייט.

עיגל בעטען נאטט דאם ער זאלל רעגען שיקקען,
מיט דעם ציטיגען רעגען זיי באנליקקען,
ויירקליך בריינגט דער רעגען נוטצען אויך דער ועלט
פריישע גוטע לופט, אויך פרידען אין נעצעלט.

וואו דער רעגען פאנגט אפער נאר אן צו נעהן,
ויילל קיינער בשום אופן ניט אונטער איהם שטעהן,
ניט איינער פון די בעטטער האבען איהם ליב,
יעדערער לויפט בעהאלטען זיך אין שטיב,

***

נא אויך די וואהרהייט, „וואו איזט זיא"? פראגען פיילל,
עם שיינט זיא צו גספינען איזט זייער ציל,
דאך קוים ערשיינט זיא פאר זייערע אויגען,
ענטפליהען זיא ר א ש וואו א פייל פאן בויגען.

שר של ים

דיא נביאים [1]

פֿון נ"ד האַפֿמאַנן.

קיין שׂרעקליכקייט אונד געפֿעדרליכקייט צייטען האָט אונזערע יודישע נאַציאָן ניט איבער גענעמט ווי אין דער צייט פון מיטעלאלטער (ימי הבינים). יעדער יוד ואָס דערמאָנט זיך אָן דיעזע פינסטערע צייטען, ווערט אויסער זיך פון גרויס צער אונד טרויער. שׂרעקליך איז צו לייענען דיא בלוטיגע בלעטער פון דער וועלט־געשיכטע, ווי יודען ואַרען באמאָלס פֿערפֿאָלגט אונד אונטערדריקט. ווי אַלע פֿאָלקער פון נידרינסטען פֿאָבעל ביז מענגע אונד פֿירסטען האָבען געוווכט דעם יודען צו פֿערנאָכטן אונד זיין בלוט ווי ואַסער פֿערגיסען. קיין שׂרייבער איז ניט אין שטאַנד ריכטיג אונד פֿינקטליך צו אָפּשיקדערין אונד אויסרערציילען אַלע אונזערע צרות אונד ליידען ואָס מיר האָבען באמאָלס אויסגעשטאַנען. עס איז דריבער קיין וואונדער ניט, אַז אין יענע טרויערינע צייטען האָבען זיך צוויישען אונז יודען געוואָלבע מענשען, ואָס האָבען זיך דיא גרעסטע מיה גענעבען צו טערפֿין ווען דער קץ הפֿלאות ווערט זיין, ווען משיחס קומען אונד ווען אונזערע עלענדע בדיערער ווערען פון זייערע גרויסע צרות אויסגעליוסט ווערין. אין יענע טרויערינע צייט האָבען פיעלע פון אונזערע בדיידער אַנגעפאַנגען צוא צווייפֿלען אויב עס ווערט נאָך אַמאָהל אַ גאוטה זיין, זייא האָבען אין באנצען זייער האָפֿענונג פֿערלוירען, אַז נאָך ווערט זיי נאָך אַמאָהל אויסקייזין פון זייערע צרות. דערום האָבען זיך בא די גרעסטע מכמי ישׂראל פֿארגענומען צו פֿערפֿישען דיא האַפּנונג אָן דער גאולה, אונד צוריק צייטפֿאַנצין דיא אָמונה אַז משיחס צוקנפֿט ווערט דאָהל קומען. צו יענער צייט האָבען געלעבט אין איטאַליען אונד פֿערקוי דיא גרעסטע מכמי ישׂראל ואָס זיינען פֿארטרייבען פון שפֿאניען, אונד פיעלע פון זייא האָבען זיך בא נענומען צו חכמת הקבלה. דורך דיזע פֿערבאַרגענע מכמה האָבען זיי געווכט צו ענטדעקען, ואָס עס ווערט זיין בקאַרית הימים.

דער ערשטער אין יענע בייטערע צייט ועלכער האָט אונזערע אומגליקליכע בריידער געטרייסט מיט ישועות ונחמות אונד האָט זיי מיט אותות ומופתים אויפֿגעווייזען אונד ערקלערט אַז משיחס מוז דיזע צייטען קומען, ואער דער ועלטבאַריהמטער יודישער בפאטראָט דון יצחק אַבראַבאַנאל. דיעזער גרויסער מיניסטער ועלכער האָט מיט זיינע אויגען צוגעזעהן דיא גרעוואלטיגע אַכזריות פון די בלוטדארשטיגע שפֿאניער גענעז דיא יהודים, אונד האָט מיט זיי גענטהיילט זייערע גרויסע צרות, האָט בעטערקט אז זייער יודישע בריידער האָבען פון גרויס נייד אנגענפאנגען צוא צווייפֿלען אין דער גאולה. דאָם האָט דעם גרויסען פאטריאט זייער נעקרייקט, אונד האָט זיך ענטשלאסען זיינע אומגליקליכע בריידער פון דיזען צווייפֿעל אונד

---

1) פרייא בעארבייטעט נאך ר' שולמאן אונד דעסויער.

יאוש צוא רעטטען . צו דיזען צוועק האט ער פערפאסט דרייא כפרים [2] מיט גרוים תכמה אונד יראה , אונד האט אין זייא אינגעריצונג דורך פסוקים פון אונגעקע הזילונג נביאים , דאס נאט פערגעסטט זיין פאלק ניט , אונד האטשי די מאם פון דיא צרות איז שוין באנג פוקל געוואקסן . דאך דאראף מען די האפענונג ניט פערליכן . מיט גרוים תכמה אונד ריכטיגע חשבונות אונד סברות האט ער געזוכט די אמונת השים צו בעפעסטיגען , אונד האט אוסגעגאסן כל המרו אויף די יענינגע ועלכע האבן זייא געוואלט פון דיזען אמונה אפבענדען . לויט זיינע חשבונות האט דער קין הפלאות נעבראכט זיין אים יאהר חמשת אלפים רס"ג , אונד דאן האט נעבראכט ששים אלפי יעקב קוכמען אוים צוליזען דיא יהודים פון זייערע צרות אונד צוא פירן זיי נאך ארץ ישראל . אבער ניידער האט דיזען קין ניט בעווילזן , אונד ששים איז ניט געקוכמען . אבער באלד נאך ר' יצחק אברבנאל האבן זיך אנדערע בחכמים געציוגט מיט זייערע חשבונות , ווערכע האבן ויידער געוואלט דעם קין עקעדהרן אונד זיינען אויך נכשל געוואלן אנ דעם אמת ניט גפטראפן . מיר ועלכן דא אין אונזער ארטיקעל זיך בעמיהען צו שרייבן פון דריי צוועלכי חכמי הדרים , ווועלכי האבן דורכאוים געוואלט מרעפן ווען ששים ווען קוכמען . דער ערשטער ווער ר' אשר לעמלין (אדער לעמלין) . דער צווייטער — דוד הראובני . אונד דער דריטער ר' שלמה מולכו . דיזען דריי חכמים האבן זיך צוזינגעבידעט דאס פיר זיי איז דער קין נתגדה געוואלן , אונד האבן גיגלויבט באמונה שלמה , דאס אין זייער צייט מוז געווים ששים קוכמען .

ר' אשר לעמלין ווען ווער גבאלן אין בייטשלאנד , אוז האט נעלעבט פיעל יאהר אין אוסמירן ניט ווייט פון ווענעדיג (אישטאלין) , האט זיך אנגענאנגן צו בעריהמען דאס דער רוח הקודש רוהט אויף אים , אונד האט נבואות געזאגט אין אלע יודישע קהלות וואו ער איז נאר גקוכמען , דאס אים יאהר חמשת אלפים רס"ב (1502) ווען ששים קוכמען . ער איז גענאנגן פון שטאדט צו שטאדט אונד האט אין איין קול געשריין צו זיינע בריידער : „קעהרט זיך ייעבע יודן צו אונזער נאט , טוהט תשובה , גיט צדקה , פאסט אונד וויינט אונד זייט מקדש ומשתה , דען אין פערלויף פון נאך איניגע חדשים ווועט ששים נעווים קוכמען אונז אויסצוריטען פון אונזערע צרות , אונד ווען אונז נאך אונזער הילונג לאנד פירן , ער ווועט דאראט דעם בית המקדש צוריק אויפבויען , מיט אין עכוד נגן ווועט ער אונז בייא טאג פירן אונד מיט איין עמוד אש בייא נאכט , אזוי וויא מיר זיינען פון מצרים ארוים" . אזוי האט ער געשריין וואו ער איז געשטאנגן אונד גענאנגן , וואו ער האט זיך געקעהרט אוז נעווענדעט , אונד אונזערע אונגלויקליכע אונטערדריקטע ברידער האבן אין זייגע נביאות נעווענדעט בכמונה שלמה , אונד האבן אידם נעפאלגט . זיי האבן תשובת נעטאן , האבן נעפאכט אונד זיך נעפיניגט , האבן כיט דיא יעצטע קרעפטען צו נאט נעשריין אונד טאג אונד נאכט כתפלל נעווען , האבן פיעלע צדקות , מצות אונד מעשים טובים נעטאן , אונד מיט אן זיכערע הארץ אויף דער גאולה נעהאפט . אויך פיעלע תלמידים האבן זיך צו ר' אשר לעמלין בעהעפט , זיי האבן אידם בענגייטעט וואו ער איז נאר גענאנגן , אונד ער האט אויך זיי זיינע נביאות כשפיע נעווענען , דאס זיי האבן אויך אנגענפאנגן צו זאגן

---

2) זיין ספר „מעיני ישועה" (א פירוש אויף דניאל) איז דאס ערשטע מאל געדרוקט געווארען אין פירארא אין יאהר 1551 . ספר „ישועות משיחו" (א ביאור אויף מאמרי חז"ל וועגען כשיח') , איז געדרוקט דאס ערשטע מאל אין קארלסרוהע אים יאהר 1828 , אונד כפי „משמיע ישועה" (וועגען אמונת המשיח עפ"י דברי הנביאים בספר תהלים) איז דאס ערשטע מאל געדרוקט געווארען אין סאלוניקא (טירקייא) אים יאהר 1526 . —

בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת, פִּיעלְע פּוּן זַיי הָאבֶּען בַּאקַּענְט אַנגענֶעם לֶעזֶען, אוּנְד דָּארְט אוֹךְ דִיא וָעלְבֶּע נְבִיאוֹת בֶּעקְאנְט גֶעמַאכְט. פִּיעלֶע קְהִלּוֹת אִין אִיטַאלְיֶען אוּן דֵייטשְׁלַאנְד הָאבֶּען צוּ דִיא נְבִיאוֹת פּוּן אַזַעלְכֶע פַּלְמִידִים צוּגֶעהֶערְט אוּן גֶעגְלוֹיבְט דָּאס דִיא נְאוֹלָה אִיז נָאהְנְט אוּן מָשִׁיחַ וָועט גָּעווִיס דִיעזֶעם יָאהְר קוֹמֶען. וָועלְכֶע הָאבֶּען אַזַעלְכֶע נְבִיאוֹת נִיט גֶעגְלוֹיבְט, הָאבֶּען עֶס נָאר בֵּיי זִיךְ אִין הַאַרְצִין גֶעטְרַאכְט, אָבֶּער אָפֶּען הָאבֶּען זַיי נִיט גֶעוואוּנְט דָּאס אֶפְּצוּזַיי־קֶעגֶען, וַויי זַיי הָאבֶּען כּוֹנָא בֶּעזוּנְדֶּערְס פַּאר דֶעם נַארָּאד, וָועלְכֶער וַאר זַיי־עֶר צוּקוּמְט אִין דֶעם, אוּנְד הָאט מִיט רֵייבּ אוּן־ זַיי־עֶרְגְלוֹיבְט אַז דִי וְשׁוּעָה אִיז נָאהְנְט, אוּן וָואטָען גָּעווִיס אוֹךְ נוֹקֵם גָּעוָועזִין אִין דִי וָועלְט וְגִילּוּיבֶּען נִישְׁט אַן יֶענֶע נְבִיאוֹת וְוִיא זַייא.

וָועֶר וַויים וְוִי וַוייט דִי פְּעוּלוֹת פּוּן אַזַעלְכֶע נְבִיאוֹת וָואלְטֶען גֶענְבַייכְט, וָוען ר' אשר לעמלין וָואלְט פְּיעל קִיהלֶער גֶעוָואהְרֶען נִיט גֶעשְׁטָארְבֶּען. דֶען גְּבַייךְ נָאךְ זַיין טוֹיט, אִיז דִי אֶכְזוּנָה אִין זַייגֶע נְבִיאוֹת פִּיעל קִיהלֶער גֶעוָואהְרֶען אוּנְד זַיגֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען אוֹיפְגֶענֶעהְרְט צוּ פַּארְפִּירֶען דִי וָועלְט. בֵּאדְד אִיז דָער פּוּן שֶׁטִיל גֶעוָואהְרֶען אוּנְד דִיא נְבִיאוֹת פּוּן ר' אשר לעמלין דָּאס זִיךְ אַזוֹי אוֹיסְגֶענֶעהְרְט וְוִיא דִיא נְבִיאוֹת פּוּן דוֹן יצחק אברבנאל.

נָאךְ אַלְעֶם דֶעם הָאבֶּען אוּנְגֶעהְר דְּרִיצֶער נִיט אוֹיפְגֶענֶעהְרְט צוּ גְּלוֹיבֶּען דָּאס בַּוָקא אִין זַייעֶר צַייט וָועט מָשִׁיחַ קוֹמֶען אוּנְד פִּיר זַייעֶרע אוֹיגֶען בַּוָקא וָועט דִי גְּאוּלָה שְׁלֵמָה זַיין. זַייא הָאבֶּען זִיךְ מִיט אַלֶּע זַייעֶרע קְלֶעפְּטֶען אִין דִיעזֶע אֶמוּנָה גֶעשְׁטַארְקְט, דֶען וָען נִיט דִיעזֶע אֶמוּנָה אוּנְד דִיעזֶע וִיסֶּע הָאפְנוּנג אִין זַייעֶרע שְׁלֶעכְטֶע צַייטֶען, וָער וַויים אוֹיב עֶס וָאלְט זַיי גֶעבְּרִיבֶּען קְרֶעפְטִין זַייעֶרע צָרוֹת צוּ פֶּערטֶרֶאגֶען.

קוֹים אִיז ר' אשר לעמלין גֶעשְׁטַארְבֶּען, קוֹים הָאבֶּען זִיךְ זַייגֶע תַּלְמִידִים צוּשְׁפֶּרַייט, אוּנְד קוֹים אִיז דִיא אֶמוּנָה אִין זַייגֶע נְבִיאוֹת עֶמְוָואס קִיהלֶער גֶעוָואהְרֶען, אִיז אַ נַייעֶר נְבִיא בֶּעקֶענְדִיךְ אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען, וָועלְכֶער הָאט וויעלֶער דִי שְׁוַואךְצֶע פִּינְטְלֶע צָרוֹת מִיט זַייגֶע וִיסֶּע נְבִיאוֹת פַּאר־גֶעריגֶערְט אוּנְד דִי הֶערֶצֶער פּוּן אוּנְגֶעלֶע זַייעֶרע בְּרִידֶער עֶרקְווִיקְט אוּנְד גֶעשְׁטַארְקְט אִין זַייעֶר אֱמוּנָה אוּן בְּטָחוֹן. זַיין נָאמֶען וַואר דָּוִד הָרָאוּבֵנִי, עֶר אִיז גֶעקוֹמֶען פּוּן מִזְרַח לַאנְד, קֵיינֶער הָאט נִיט גֶעוואוּסְט וָוער עֶר אִיז אוֹדְ עֶר אִיז אוֹיךְ אוּן וָואס עֶר אִיז פּוּן וָואנֶען עֶר אִיז. אוֹיךְ וַויינֶען זַיי נִיט בִּיז הַיינְט נִיט בֶּעשְׁטִימְט אוֹיב דִיעזֶער מַאן וַואר פֶּערְפִּירְט אוּן גֶעוַאנְדְט אִין זַייגֶע גֶעדַאנְקֶען, אָדֶער עֶר הָאט אַנְדֶערֶע גֶעוָואלְט פֶּערְפִּירֶען, אָדֶער אֶפְּשֶׁר וַואר עֶר אִין דֶעם גַאנְץ אוֹיפְשׁוֹרִידִיג אוּנְד הָאט אַלֶּעם מִיט אֵיין אֶרְנְסְטֶע מֵיינוּנג אוּנְד כַּוָנָה גֶעטָאן. עֶר הָאט אוֹדְ צוּא עֶרְקֶענֶען גֶענֶעבֶּען דָּאס עֶר אִיז אַיינֶער פּוּן דֶעם שְׁבָט רְאוּבֶן וָועלְכֶע זִיטְצֶען אִין אַראַבְיֶען זַייעֶר הֵיזִיג אוּנְד צוּפְרִידֶען, אוּנְד וָועלְכֶע הָאבֶּען אַ אַיינֶע כְּמוֹהָ מִיט אֵיין אַיינֶעם מֶלֶךְ, אוּנְד עֶר אִיז דָּאס דֶער בְּרוּדֶער פּוּן יָענֶעם יְהוּדָשֶׁען מֶלֶךְ. בֶּאֱמֶת הָאט עֶר אַראַבְיֶען צַייט אִין אַראַבְיֶען גֶעלֶעבְּט, אִין דֶער מְדִינָה חֵיבַּאר, וָואס אִין דֶער צַייט פּוּן מַחְמֶד אוֹיךְ אַראַנְגֶע צַייט נָאךְ זַיין טוֹיט וָועלֶען דָּארְט אַיינֶע יְהוּדִישֶׁע שְׁבָטִים גֶענֶעסֶען אוּנְד הָאבֶּען אַ יְהוּדִישֶׁען מֶלֶךְ גֶעהַאט. עֶס קֶען זַייעֶר זַיין דָּאס אוֹיךְ אִין [16]טֶען יַאהְרהוּנְדֶערְט זַייגֶען דָּארְט פִּיעלֶע יְהוּדֶען גֶעוֶעסֶען אוּנְד הָאבֶּען אוּנְז פּוּן שֶׁבָט רְאוּבֶן אוּנְד פּוּן שֶׁבָט גָּד גֶענֶעוֶען אוּנְד אוֹיב זַייעֶר מֶלֶךְ הָאט פּוּן בֵּית דָּוִד גֶעשְׁטַאמְט אוּנְד אוֹיב עֶר הָאט שְׁלֹמֹה גֶעהַייסֶען—דָּאס וַוייסֶען מִיר נִיט, אוּנְד לוֹיט וְוִיא עֶס שַׁיינְט הָאט עֶס דָּוִד הָרָאוּבֵנִי פּוּן קָאפְּף אוֹיסְגֶעטְרַאכְט. דִיעזֶער וואוּנְדֶערְלִיכֶער מַאן

דאס איז חודש טבת [1522] דאס לאנד הייבר פערלאזן אונד אייניגע מאנאטען אין דאס לאנד נוביין צוגיין. ער איז אוממענאנגען פערקלייד[ע]ט ווי א יישמעאל, כדי ר[א]ו ווידד[ע] ארא[ב]ער נאכלען איהם ניט דערקענען. אז ער איז א יהודי, אונד נאלכען איהם ניט האלטען. נאך זיינע רייד האט ער אוך אין דיזע קרינה מן אזויט טייך גיכוס פיעלע יהודים פון דיא עשרת השבטים גיפונגען. פון נוביין איז ער גיקומען אין דאס לאנד מצרים אונ דארט האט ער דאס ערשטע מאל ערצאהלט זיינע וואונדערליכע ספורים ווענען דיא עשרת השבטים אונד ווענגין. זייער נרוסע אונד מאכטיגע רעגירונג אין לאנד חייבאר. אבער ווי[א] עס שיינט האבען דיא ארטיגע יודען ניט גיעוואלט גלויבען אין זיינע ספורים נפלאים. נאר וועניג פון זיי האבען יא אין זיינע רייד מאמין גיוועזין. פון מצרים האט ער נעריזט נאך ארץ ישראל, אונד האט זיך דארט אנאנגע צייט אופגיהאלטען (פון חודש מארץ ביז יוני [1533]. די דארטיגע יהודים האבען אנגעשטעלט נאז אונ אויסגיהאלטען צו זיינע ווא[ו]נדערליכע ספורים. ווי[א] ווענען אוך איהם אונ אוך זיינע נביאות דאס עס איז מישים צייטען שמארק אויפמערקזאם גיוועזין, אונ האבען אנגעפאנגען אין איהם צו גלויבען בי[א]מונה שקמה. פון דארט איז ער גיעפאהרען דורך אלכסנדריא שך מצרים נאך ווענעדיג, אונד אים מאנאט פעברואר [1524] איז ער אין ריעזע קערקווירדיג[ע] איטאליענישע אינזעל[ש]טאדט אנגעקומען. דיעזע שטאדט ואר צו ווענער צייט אייגע פון די ווענט־בערימטסטע האנדעלס[ש]טאדט, ווילכע האט דורך איהר גרוסען כסחר אייראפא מיט אזיען פערמיניגט. אין דיעזע קהלה האט זיך שוין פון פריהער דער נאמען פון דוד הראובני גענאזט הערין, אונד זיינע ספורי נפלאות האבען אויך די גרוסע יודישע גענטיגד אנרוסען אינדרוק גימאכט. אלזא ווי ער איז דארט אנגעקומען האט מען איהם בכבוד גדול עמפפאנגען, אונד אלע האבען זיך צוא איהם צוגעשיקט, זיינע קערקווירדיג[ע] ספורים פון דיא עשרת השבטים צו הערין, אוב מען האט אנגעפאנגען מאמין צו זיין אין איהם אז ער איז א שליח פון ייטע ווייט ברידער צוא אלע יודען ווילכע ווענען צו זייעט אוב צושפרייט אוך דער נאנצער ווילט, אוב דאס ער איז א איש חמופת ווילכער קען באוויזען די גרעסטע וואונדער. עס האט ניט לאנג גידויערט אוב דער נאסען פון דוד הראובני האט זיך אזוי ברייט אוב גרוים פערשפרייט, אז בימעט אלע יודען פון נאנץ איטאליען האבען אנגעפאנגען אין איהם צו גלויבען ווי[א] אין משיחים, ייעדער אייניצינער האט בי[א]מונה שלמה נעגלויבט, דאס ער איז א שליח פון נין ברודער, ווילכער איז א מקך אוך דרייא־הונדערט־טויזענד גבורי חיל מלוכדי מלחמה, אוב פון דיא [70] זקנים פון די עשרת השבטים ווילכע זיטצען אין לאנד חייבאר צוא דיא גרעסטע מלכים פון אייראפא אוב איבערהויפט צום פאפסט אין רוים, צו בעטטען פון זיי פערשייענע בכי זין, אום צופריהרן אחייסען שטרייט מיט דיא ארוסיגע מחמדאנישע פעלכער ווילכע בי[א]אונרוהיגען די עשרת השבטים אונד שטערין ווי[א] צו נעבען אין אחרות אונד פריעדען, אוך צוא פערטרייבען דיא טערקען פון ארץ ישראל אונד דארט יודישע שבטים צו בעזעטצין. —

די נעשמאלט פון דוד הראובני, זיין וואונדערליכע אויפריהרונג אונד לעבענס־ארט, האט אוך זיינער פיעל נעהאלפען צו גלויבען אין זיינע מערקווירדיג[ע] ספורים אוב אין זיינע נביאות. זיין פנים ואר ליכט ווענקער, דער נעזואקס ניעדעריג, דער קערפער מאנער, דיא הויט ווי צוזאבאקען צו די ביינער, אוב האט בכלל אויסגעזעהן ווי[א] א גל של עצמות, דאס האט ער זיך ארנאבירען פון פיעל פאסטען אונד פון צופיעל פייניגען דעם גוף, דאך האט ער נעהאט א שמארקע נאטור, איין פעטט הערץ, אונד פון אלע זיינע תנועות האט מען גרינג נעשענט אוך איהם בעמערקען, אז ער איז אנשטאקיטיגער הערד. ער אליין האט פאר אזעמען נעשענט דאס אין זיין נאנצען לעבען האט ער נאך זיין יודעשען מפר נעזעהן אונד ווייס ניט

פֿון הַלְמוּד בַּבְלִי אוּנְד פֿון הַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי אוּנְד פֿון דִי אִיבְּרִיגֶע סְפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, וַוייל פֿון זַיין יוּגֶענְד אָן וַואר עֶר בְּיוּזִים אַיין גְּרוֹיסֶער שְׁטְרַיישֶׁער אוּנְד הָאט זַיין נַאנְצֶעם לֶעבֶּן נָאר אִין מִלְחָמוֹת פִּערְבְּרַאכְט, אוּנ דָערוּם הָאט עֶר זִין צַייט גֶעהַאט צוּ לֶערְנֶן. אָבֶּער נַאכְדֶעם הָאט מֶען זִיךְ דָערְוואוּסְט דָאם דִי וַאכָּע אִיז גְּרַאדע אוֹפְגֶעקְהָרְט, אוּנ בֶּאֱמֶת הָאט עֶר יָא אַ גְּרוֹיסְע יְדִיעָה גֶעהַאט אִין הַלְמוּד אוּנְד אִיבֶּערְהוּיפְּט אִין סְפָרִי הַקַּבָּלָה אוּנ אִין דִיא אַלֶּע יוּדִישֶׁע סְפָרִים. נָאר אִיבֶּער זַיין גֶעוּוִיסֶע בַּוּנְה הָאט עֶר עֶס אַלֶּעם גְּנוֹאלְט פֶּערְטִיקְעֶנֶען, וָואם דָאם הָאט אִיהֶם פִּיעל נוּטְצֶען גֶעבְּראכְט צוּ זַיין וואוּנֶדֶערְלִיכֶע אוּנְטֶערְגֶעבֶּן גֶעהַמּוּנְג.

קוּמֶענְדִיג אִין וֶועֶנְדִיג הָאט עֶר זִיךְ גְּבַייזִיגְט גֶעגֶענְבֶּען צוּ אַלֶּע יְהוּדִים צוּוא עֶרְקֶעֶנֶען, אָבֶּער עֶר זִיצְט קֵיינֶעם אִין הוּיז נִיט נָאנְנֶען. עֶר אִיז נָאר בֵּיי דֶעם שִׁיפְּבְּרֶאפִּיטִין גֶעזֶעסִין, מִיט וועלְכֶען עֶר אִיז גֶעקוּמֶען נָאךְ וועֶנְדִיג. אָבֶּער אַלֶּם דִי יוּנֶען פּוּן וועֶנְדִיג הָאבֶּען זִיךְ עֶרוּוואוּסְט דָעם סוֹד פּוּן דֶעם וואוּנֶדֶערְלִיכֶען שָׂלִים, זַיינֶען זַיי צוּ אִיהֶם גֶעקוּמֶען מִקִּבֵּי פָּנִים זַיין אוּנְד הָאבֶּען אִיהֶם גְּרוֹיס כָּבוֹד אָבְּגֶעוֶעזֶען. פֿאר צְווַיי גְּרוֹיסֶע גְּנִידִים פּוּן דִיעזֶער קְהִלָּה הָאט עֶר זַייגֶע אַלְטֶע סוֹדוֹת אַנְטְפֶּעלְקְט, עֶר הָאט זַי עֶרְצָאהְלְט פּוּן אַלֶּע זַייגֶע וואוּנֶדֶערְלִיכֶע גֶעשִׂיכְטֶען אוּנְד הָאט זַי אוֹיךְ עֶרְקֶעהְרְט זַיין גַאנְצֶען בַייזֶע פֶּלַאן, זַייגֶע שְׁיידוּת אוּנ זַייגֶע גֶעבַאנְקֶען הָאט עֶר דַאנְךְ זִיךְ וֶועהֶען מִיט דֶעם פַּאפְּסְט פּוּן רוֹמָא. וַוייל עֶר הָאט מִיט אִיהֶם זַייעֶר וויכְטִיגֶע אִינְטֶערֶעסְען צוּ בֶּעשְׁפְּרֶעכֶען וָואס אִיז נוֹגֵעַ אֶן כְּבָר יִשְׂרָאֵל. אוּנ צוּ דִיעזֶען צְווֶעק הָאט עֶר פֶּערְלַאנְגְט פּוּן דִיעזֶע צְווַיי עֶרְצֶעהְלֶער אִין שִׁיף דִינְגֶען בִּכְדֵי עֶר זָאל וָואס גִיכְסְטֶען נָאךְ רוֹמָא בִיזֶען. זַיי הָאבֶּען זַיין בַּקָּשָׁה מִיט דִי גְרֶעסְטֶע צוּפְרִידֶענְהַייט אָנְגֶענוֹמֶען, אוּנ עֶר הָאט גְּלַייךְ נָאךְ רוֹמָא אֶנְטְגֶענְדִיג שִׁיקְן. קוּמֶענְדִיג אִין רוֹמָא הָאט עֶר דִיזֶךְ דִיא נַאסְקֶען אוֹיךְ אִין וַייסֶען פֶּערד גְּערִיסֶען מִיט דִיא בֶּענְקַייטוּנְג פּוּן זַיין מִשְׁרַת אוּנְד מַאלַמַאטש (מֶלְיז), וֶועלְכֶע הָאבֶּען אוֹיךְ אוֹיךְ וַייסֶע פֶּערד גֶערִיסֶען, אוּנ צְווֵי זֶענֶען זַיי צוּם פַּאלַאסְט פּוּן פַּאפְּסְט צוּגֶערִיטֶען. עֶר הָאט זִיךְ פֹּאר דֶעם רַאבִּי־אַרְדִינַאל דְוִשׁוּלִיאַ פֶּארֶגֶעשְׁטֶעלְט אוּנְד הָאט אִיהֶם אִין קוּרְצֶע וָואךְ שֶׁען זַיין שְׁיידוּת אוּנְד פּוּן זַיין בֵּייצֶע־זֶענְדִיג עֶרְקֶעהְרְט, אוּנְד אִיהֶם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהֶם פָּארשְׁטֶעלֶן פֹּאר דֶעם פַּאפְּסְט. דֶער קַארְדִינַאל הָאט מִיט רֶעכְט גְּרוֹיס וֶועזֶן בֵּיטֶטע אוֹיפְגֶעהָרְט אוּנ הָאט אִיהֶם בְּכָבוֹד גָּדוֹל גֶעפִּיהְרְט צוּם פַּאפְּסְט קְלֶעמֶענְס דֶעם זִיבֶּענְטֶען. דֶער פַּאפְּסְט הָאט בֶּעפֹּאהֶלֶן מֶען זָאל אִיהֶם צַרַיינְפִּיהְרֶען אִין זַיין אַרְבֶּיטְצִימֶער־זָאל, אוּנ הָאט מִיט אִיהֶם מִוּנְדְלִיךְ גֶעשְׁפְּרָאכֶען אַלֶּאנְגֶע צַייט. זַייגֶע פְּלַאנֶען הָאבֶּען בַּיים פַּאפְּסְט זַיינֶען נוּשָׂא חֵן גֶעוֶעזֶען, עֶר הָאט אַלֶּעם גֶענְוִיבְט וָואס עֶר הָאט אַיידִים נָאר עֶרְעָהְלְט אוּנ צוּא אַלֶּע זַייגֶע פְּלַאנֶען הָאט עֶר כְּסִיִּם גֶעוֶעזֶען אוּנ הָאט אִיהֶם דֶער קַאנְיג פּוּן פּאָרטוּגַאל צוּא זִיךְ אֵיינְגֶעלַאדֶען, מִיט אִיהֶם זִיךְ צוּא בֶּעשְׁפְּרֶעכֶען וְועגֶען וַויטֶערֶע פַּאלִיטִישֶׁע אִינְטֶערֶעסְען אוּנְד זִיךְ צוּא בֶּעראטֶהֶען וְועגֶען פִּיעלֶע גֶעהֵיימְנִיסֶע. נוּן הָאט דֶער הֶרְאוּבֵנִי גְּלַייךְ רוֹמָא פֶּערְלָאזֶען, עֶר הָאט זִיךְ אִין זַייגֶע אַ אֵיינֶענֶע שִׁיף גֶעמַאכְט, וָואס אוֹיךְ אִיהֶר הָאט זִיךְ עֶרְהוֹיבֶען דֶער דֶנֶךְ יְהוּדָה, אוּנְד הָאט נַאךְ פָּארטוּגַאל גֶעצוֹיגְט. אִים נָאוֶועמְבֶּער 1525 (רפ"ד) אִיז עֶר אִין דֶער שְׁטָאדְט אַלְמֵיירִין גֶעקוֹמֶען, וָואס דָארְט הָאט דֶאן גֶעוֶואהְנְט דֶער קַענִיג פּוּן פָּארטוּגַאל יוֹאַן דֶער דְרִיטֶער. דֶער קַענִיג מִיט זַייגֶע שֶׂרִים הָאבֶּען אִיהֶם אוֹיךְ זַייעֶר הֶעפְלִיךְ אוּנְד פְרַיינְדְלִיךְ אֶנְטְפֶּאנְגֶען. אוּנְד אַיידִם דֶער קַענִיג הָאט אוֹיסְגֶעהָרְט זַייגֶע פְּלַאנֶען אוּנ דֶעם צְווֶעק פּוּן זַייגֶע שְׁיידוּת. הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַייגֶע חַכְמִים אוּנְד יְוֵעשִׂים בֶּעראטֶהֶען אוֹיךְ וָואס פִּיר אַיין אַרְט אוּנְד וַויטֶע זַייגֶע וָאל עֶר גֶעוֶועהְר אוּנְד פֶּערְשַׁייכֶערְט

כּבֿי זײַן שׂטאָרק צו דיא יהודישע רעגיערונג אין צאַראַבֿיען אונד נוּבֿיען, לויט דעם פֿערצאַנג אונד בֿישטאָט פון זייער מלך וואס איר האט געטאָוט בֿעטין דוך דוד הראובני. אייניגע וואהרע היסטאָריקער, דאם דוך דוד הראובני איז פיר דיא יהודישע אנוסים[3] אין פּארטוגאל צוזאַמענגעשטעלט ישׂועה בֿעפּאר ער איז נאך פּארטוגאל גענקומען ווער דער פּארטוגעזישער בֿיגינג העכסט ענטשלאסען דיא פערפּלוכטע אינקוויזיציאן אין זיין לאנד אוך צוא גרינדען צוויא וויא אין שפּאניען, אבֿער אלם דוד הראובני איז צוא אים גענקומען כּיט דיא שׂליחות פון יהודישען מלך אז ער וויל מיט אים כּורת בּרית זיין, האט ער זיינע געזאנקען מבֿטל גענוען, דיא אומגליקליכֿע יהודים ווערכֿע פּיר דיא אינקוויזיציאן גערעטעט, אוג זיך שוין אוך נייע אומגליקליכֿען אונד צערעבינט, אלם וויא האבֿען דער זעהן דאם דיא גרויסע געפאהרען אונד מויט־שׂרעקענים זיינען פּארבֿאנגען דוך אין יהודי ווען דאם אין אזוי תקוף בּיים מקך כּיט זייער שׂרים, ווארען וויא אויסער זיך פון פּרייד אוג האבֿען אנגעפאנגען צו גמיבֿען אז ער איז אמלאך כּושיע פון נאטט געשיקט צו ערלאבֿען כּיט ווענ פיר דעם מקך המשׂים, ווערכֿער ווענ באלד כּיט זין נאנצען פּראכט אונד גלאנץ ערשיינען אוג אלע יוצו פון זייערע צרות אוים ריינען אוג נאך ארץ ישׂראל פיהרען. —

שׂנעל ווי אין בּיטען האט זיך דיא פערקווידיגע נייעס פון דעם וואונדערליכֿען דוד הראובני אין דער נאנצען אומגעגנד פערבֿרייטעט, בּיז עם האט ענדליך אוך אין שׂפּאניען נעהרייכט. אלע האבֿען זיך נעוואונדערט אוך אנטכֿע פערקווידיגע נייעס, אונד דיא אומגליקליכֿע אנוסים אין שׂפּאניען, ווערכֿער כֿעבֿין אין צנגמט אונד טויד־שׂרעקענעש פאר דער בּארבּארישׂע אינקוויזיציאן, האבֿען זיך שטארק ערוועקט בּיי דער גוטער בּשׂורה אונד נאנט פּערזאונען, אונד פון דיא בּלוטדארשטיגע לאנד שׂפּאניען נאך אוג זייער האב אונד גוטס פּערלאזען, אום זיך מיט דוד הראובני צוא בּעקענען, אוג אים צו פאלגען ווען פּארטוגאל נעלאפּען, דען וויא האבֿען פּעטט נעקוויבט, האט זיך אים דוך אים ווענ נאך דיא נאוה בּריינגען.

בּשׂעת דוד הראובני איז נעוענען אין פּארטוגאל, האט זיך צוא אים מתחבר נעוועזען אן יונגער בּחור פון דיא בּני האנוסים. ער ווער זייער שיין, זייער אידעל אונד קלוג, זין נאטע אין נעוועזען דיא נרויסע פּיריס, ער איז נעבֿאהרען נעוואהרען אים יאהר 1501. זיינע עלטערן איז נעוועזען דיא נרויסע פּיריס, ער איז נעבֿאהרען נעוואהרען אים יאהר 1501. זיינע עלטערן האבֿען זיך פיר דיא ווענט אויסנעגעבּען פיר עכטע קריסטען, אבֿער אין נהיים ווארען וויא עכטע יהודים. זייער נאטען האבֿען וויא אזוי ערצויגען. זייער דינגא ווער בּעשׂענקט פון דער נאטור מיט זייער גוטע פּאהיגקייטען, ער האט בּעוענט אין סערקווידיגען כּה הונדרון אונד אין מעכטיגע תשוקה צום לערנען. אין אקורצע צייט האט ער אלע תכמות אוים שטודירט, גרינדליך אייניגע שפּראכֿען אונד טיפזינניגע שׂירים אין לאטיניש אוג שפּריאך פערפאכט, ווענכֿע האבֿען ענטהאלטען אין זיך אין שטארקען פּאעטישׂען נייסט אוג ווארען נעלויבּט פון דיא בּאמאיניגע נרעסטע משׂוררים (פּאעטען). ער האט בּאמת א נאונישׂע קאפּף נעהאט אונד דיא ווענט איז מיט אים אויף נעווען. אוג אלם דער קענג האט זיך פון דעם סערקווידיגען יונגען מאן ערוואוסט, האט ער אים בּייא זיך אין האף צונענומען אלם סעקרעטאר אונד דיפּלאמאט. דיעזער דינגא האט נוט נעוואוסט אז ער שטאמט פון

---

3) דאס זענין די יודען וואס וואהרש נעזוואונגען זיך צו טויפען, אוג וויל זיי זענען אין הארצען דאך טרייא נעבליבען צו דער יודישע אמונה האט מען זיי זייער נערודפט אוג פיעל עניים קשים אונגעטהאן.

יודען, אבער דאס איז ער שוין מערער ניט געווען אין יהודי צוא ווערן. נייל דיא מאכע וואר מיט דיא גרעסטע בעפרידיגונג, אונד וואר אלא פון דיעזען בעוואוסטען נייער נויט. אבער אלס דוד הראובני איז אין פארטוגיזיל אנגעקומען, אוז אלע מאבען זיך פון זיין שלימות ערווואוסט, הבאט זיך דיעזער דיעגא אויפערוועקט. ער וואוהנדע ערליכער ראובני הבאט אגרוסטן צירנדרוק אויף איהם געמאכט. ער הבאט אנגעפאנגען צו גלויבען בי אמונה שלמה דאס דיעזער דוד הראובני איז נאר קין געוועהנליכער מענש אוז הבאט אויך אנגעפאנגען צו חלומען אזעלכע מערקווירדיגע חלומות דאס ער קין נביאות איז נאדנט אוז דאס די נאוהה שכמה ווער אונגעוואכט קומטען. נון הבאט ער בעקאנטשאפט געמאכט מיט דוד הראובני. כדי פון איהם צוא ערפאהרען אויב זייע חלומות שטימטען זיך מיט זייע. דוד הראובני אבער ואר ניט ווילליג צו איהם צו־געבונדען, אונד זיין אמונא דאס דוד הראובני איז בי אמת, ער הבאט נעגלויבט בי אמונה שלמה דיעזער דוד הראובני איז ווירקליך פון טאג צו טאג, ער הבאט נעגלויבט מושיע, ווערקער איז געשיקט דיא יודען אן צוזאגען בשורות מובות ישועות ונחמות, אונד דיא אורזאכע ואס ער קערט זיך פון אים אוועק, איז בקאם דערום וייל ער איז אין עכל בשר, אונד איין ערל כארף ניט קומטען בקהל ה', אזא הבאט ער זיך אליין אין נעהיים בעשניטטען אוז הבאט זיך אנאמטען נעמבין שלמה מוכו. ער הבאט בייזיך באפאן דוד הראובני נעטרעבט, אינד דוד הראובני הבאט זיך שטארק ערשראקן אלס ער הבאט עם פון איהם ערהערט, וייל ער הבאט פחד נעמאבט ער קענטע ואל זיך דערפון ניט דערוויסען, אונד ואל איהם ניט חושך זיין דאס דונך זיין באשה איז איינער פון דיא אנוסים אז יהודי נעווארדן.

קיום איז שרשה מוכו בברית של אברהם אבינו נעקומטען, קוים איז ער אז יהודי נאמען נעווארדן, הבאט זיך אנגעפאנגען אין איהם צוא שטארקען פון טאג צו טאג זיין כח הדמיון, ער הבאט אויפען ואהר נעטרויבט מערקווירדיגע חלומות, פון עקבא רמשיא, פון ער גאולה. דער חמון עם הבאט אנגעפאנגען אויף איהם אויפמערקואם צו ווערען, אונד פיעלע פון זיי האבען שוין אנגעפאנגען אין איהם מאמין צו זיין ווייא אין דוד הראובני צו ער איז אויך אין איש אלקים ואם נאטט הבאט איהם בענאבט מיט א כח הנבואה. ער הבאט זיינע גוטע פריינד ענטדעקט, דאס א טאג זיך צוא איהם בעווען בי באכט אוז איהם בעפאהלן ער ואל ואם צום ניכטטען פארטהאל פערקויידיגע אוז נאך טירקייא ענדו, דען דארט ווען ער קענען איהספירהרן זיין הויבען היילינגען וואונש, זינע מאמינים אין דאבען אויך נעגלויבט אוז האבען אלע זינע חלומות אונד בייד פיד הענטט הייליג געהאלטען.

נון הבאט ר' שלמה מוכו נאך טירקי אב־נעריזט, קומענדיג אין דיעזע לאנד, הבאט ער זיך באלד מיט דיא גרעסטע בעפרידיגונג, דאס אזא יונגער בחור אך בעווילטען אזא גרויסע ידיעה אין אלע יודישע ספרים אונד אין צלע ספרי המקובלים. ווייא אין נקעניגעדער שטערן אין דויטטען היסטעל הבאט פעלזליך דיעזער וואונדערליכער כולכו ערשיינען אין טירקייא,

אונד דאס בעשטייט די יודען מיט דער תורה ובכתיבה, צלקע האבען איהם נעהאנדעלט אונד נבזיאות געגלויבט בעאמונה שלמה. ער האט צלקעמען ערצאהלט צו ער איז אין מיצרקייא נעקומען מיט דיא שלוחות פון דוד הראובני, וואס זיין נאמען האט שוין פאן צאנג נענוג נעעקזעגנען אין דער באנצער וועלט אונד וואס צלקע האבען פון דיזעמען וואונדער־מאן נישם וגפלאות ערצייקט.

אלם דיזער ר׳ שלמה איז נאך סאלוניקא נעקומען, האבען איהם דיא גרעסטע לייט פון שטאדט, דיא חכמים ולומדי תורה, מיט גרוס בבוד עמפאנגען. דיא חכמי סאלוניקא אונד אירע הויפט הגאון המקובל האמתי ר׳ יוסף מיטראני זצ״ל האבען זיך מיט איהם מתועדה נעוועזן אין תורה אונד קבלה, אונד האבען זיך שטארק פערוואונדערט אויף זיין חכמה, אויף זיינע סודות ורמזים אין חכמת הכבלה אונד אויף די ויכטיגע ערשיינונגען וואס ער האט נעזעהן בחלום ובחקיץ. פון סאלוניקא האט ער נאך אנדריאנאפאל נעריזט, דאסט ער זיך בעצאנט נעמאכט מיט דעם גרוסען גאון ר׳ יוסף קארו זצ״ל (בעל הב״י), דיזער גאון האט איהם זייער מקרב נעווען, ער האט איהם ווירקליך פיר אן גרוסיקיך מקובל ערקענט אונד אויך נעגלויבט אז ער איז א איש מופת וקדוש עליון. ער איז צו איהם זיעהר צו נעבוונדען נעווארען אונד האט איהם זייער פיעל אין זיינע אינטערעסטען נעהאלפען.

פון מיצרקייא האט ר׳ שלמה מולכו נאך ארץ ישראל נעריזט, אונד האט זיך אין דער שטאדט צפת בעזעצט. דיעזע היילינע שטאדט נאר דאן אזיין עיר מקלה חכמים וסופרים, נאונים אוג דיא נרעסטע מקובלים, מען האט איהם דארט אויך בקבוד נרוס עמפאנגען, אונד דיא נרעסטע לייט פון שטאדט האבען איהם וויא אין מלאך ה׳ צבאות בעטראכט. ער האט אין אלע שוקען דרשות נעהאלטען. דיא פיעלע צוהערער האבען זיך שטארק פערוואונדערט אויף זיינע גרויסע חכמות אונד יריעות אין תורה, קבלה וחכמה. דיא חכמי הער האבען איהם נעביטען ער זאל זיינע דרשות אויפשרייבען, כדי די נאנצע וועלט זאלען עם הערשמעהן, אוג ער האט זיך נעארבעט צייט־בעמען, ער האט אלעס זיינע דרשות פערשריבען, האט זייא אנאמען נעגעבען "ספר המפואר", ועלקער איז נעדרוקט נעווארן אין סאלוניקא אים יאהר 1529. דער צוועק פון דיעזען ספר המפואר, איז אויפ־צוא־וויזען מיט אותות ומופתים צו עם איז נעקומען דיא צייט פון דער נאולה, אונד דאס אים יאהר 300 לאלף הששי ועטר נעווים משיח צדקנו קומען. אלע יהודים וואס האבען נאר דיעזען וואונדערליכען ספר נעלעזען, האבען נעגלויבט בזאכוזה שקמה דאס דיעזעם יאהר ועטר נעווים זיין אז שנת נאולה וישועה לוים וויא ר״ש מולכו האט בעוויזען, אונד האבען נעגלויבט דאס אלע זיינע נבזיאות זיינען אמת וצדק.

נדאדע צו ועלבער צייט האט זיך פאקירט אין רוסא נרויסע נייעס. אם 5-טען מאי 1527 האבען די ייטשען דיעזע נעוואלטיגע אורלקטע בעצאנגרט אוג מיט דער הילפע פון קייזער קארל דעם פינפטען האבען זיי זי איינגענומען. נון איז נעקומען אויף דיעזע נעוואלטטיגע אורלקטע רעזולטירנדע דיא מפקה. דיעזע שטאדט נאם פון איר איז אמאל ארוים טיטום נעשען, ועלבער האט חרוב נעמאכט אונזער היילינעם ירושלים אונד פערברענט דעם בית המקדש, אונד פון דעם פאלק ישראל אלהי עולם נעמאכט, דיעזע שטאדט איז בעצוהלט נעווארען מרה כנגד מרה, איהרע פראכטיגע מויערן, איהרע נלענצענדע קירכען, איהרע נעוואלטיגע פאלאצען האבען מאנומענטען, זענען נאנץ אונד נאר חריב נעווארען. דער פאפסט קלעמענס דער זיעבענטע, די קאיזעריאליסטן, אונד דאס נאנצע

דזיילנטהום פון וואטיקאן איבט כרוכל געוואלן , איהם האבען דיא שוועים אין איין הפיסה פערשפארט אונד ניצע אלטע צאנהענגער פערקויפט אונד פערטריבען . בקיצור עס איז פון גאנץ רומא איינע שרעקליכע רויגע (חורבה) געוואלן . דיעזע געוואלטיגע מפלה האט אוים אחינו בני ישראל צשרעקליכען צייטדרוק געמאכט , ווי האבען עס פיר איין מוסת חוסה געהאלטען צו דיא נאוה ויקליך זייער נאהנט , ווייל דערוויף האבין שאן אונועבע חכמים ז"ל כרמזו געוועזין , אויף דעם פסוק „אמלאה החרבה" . אונד האבין פאר גיעוים געהאלטין דאם מששים צדקנו איז שאן ויקליך אונטער דער ועגינם אונד ווען באיד קיכמען . בקיצור דיא אמונה אין צבאדיגע גאולה האט דאן זיך צוזי געשטארקט צוישטען דיא יודען דאם עם ווער בייא קיינעם קיין צוניפעל ניט דאם אונגעוואכט ווען דער גוואל צדק קימטען אונד צלע יודען נאך ישראל פיהרן . דיעזע אמונה האט זיך פערבריישט איבער גאנץ צוזין . פון טיקליא ביז אונגארן פאלען אוג גאנץ דייטשצאנד , אוג ר' שלמה מולכון האט כין בעפראכט אכם איין שיים מיוחד פון מקך המששים . ואם איז געשיקט געוארן כשש צוא ליין די גאולה שלמה אונד דעם קין הפראות .

שפאנישע יודען . יע מער טען האט זיי געבראכט אונד געוואלט איף די אונטערדריקטע שפאנישע יודען , דאם דיעזע אמונה דאן גיעוויקט איף די אונטערדריקטע דעכטא מער האבען זיי גיעגלויבט בשכמה דאם דיא גאולה ווען ויקליך באלד ניין , נאר דיא שפאנישע יודען האבען ניט גיגלויבט אין ר"ש כולכו , ואנדערין אין דנד הראובני , דאם בלאם ער איז גיעשיקט פון מקך המששים מבשר צו ליין צו דער קין הפראות איז נאהנט . דיעזע אמונה האט זיך איף זיי צוזי גיעשפארקט , דאם פיעל אנוסים ווילכע האבען גישטאבטע אין די אסטראגען , אונד ווילכע נארען פערמשפט פון דער אינקוויזיציאן לעבענדיג־ערהייד פערברענט צו ווערין , האבען זיך פון זייער גיעפאנגענשאפט ארוים גיריסען אונד זיך איין גיליקליכען צופאל האבען . ויא פון שפאנגען פכשה גיעטאבט אינד ניין נאך פארטונאל גיעקומען . דארט האבען זיך פיעל יונגע כייט פון דיא אנוסים צו ויא מתחבר גיוועזין , ויא האבען זיך מיט גיעוועהר בעוואפענט אונד האבען זיך צוריק אין דער שפאניש שטאדט באדאיאז אוסגעשטרעט וואס פון דארט ויגען . ויא אנטלאפען גיעארן , אוג מיט דער גרעסטען וואוהה אונד גלוסה האבען ויא דיא טהירין פון דיא אסטראגען אויפגעבראכין אונד פיעל פריגין פון דיא אנוסים בעפריעט אונד פון טויד מציל גיוועזין . דיעזע כריה האט דיא שפאניר אונד פארטוגעזען העכסט ערציהענט , אונד ויער בעם האט זיך אויף דיא יודען געשטארקט עד להשחית . דער אינקוויזיטאר סיהנא פון באדאיאז האט זיך פיר יואן דעם דריטען , דעם קעניג פון פארטונאל שטארק בעקראנט אויף די מעשה ואם דיא אנוסים האבען גיעטאן , אונד האט אויסגענאפען כל חמתו אויף אלע יודען בכלל . איבער הויפט האט ער דוד הראובני בעשולדיגט אוג פערקראנט אז בקאם ער האט דיעזע כריה ערוועקט . אללא האט דיעזע בארבארישער אינקוויזיטאר געראטהען דעם קענינ ער זאל דיא אלע אנוסים לאזען פאנגען אונד מען זאל זיי לעבענדיג אויפען פייער בריינגען . אויף דיא קענינ פון שפאניען האט שטארק גישריבין אויף דיעזע מעשה , אונד האט אויף גיעטין דעם קענינ פון פארטונאל ער זאל דיא אלע מורדים האבען אונד פערברענען , אונד אויב ער ווען איהר בקשה ניט ערפילין , ווען ויא געווים ניט שטוויגין אוג ווען זיך זוכען מיט איהם אפציהענען . נון איז דער קענינ פון פארטונאל אויף דיא אנוסים ויער צארנינ גיוואלן , אונד האט נכייך ארוים גיגעבין אין שטרענגען בעפעהל דאם מען זאל אין זיין נאנץ מדינה אינקוויזיציאנס־גערימטע גרינדען , אונד אלע אנוסים אויסראטין . נון האט דוד הראובני ואם צוס גיכטין פכשה גיעמאכט פון פארטונאל.

דען ער האט גליך צוגענעמען צו ער בעפינדעט זיך אין נרוים נעפאהר, אונד דאמיט ניט צו צוועהן דעם שרעקליכען שוקאל פון דיא אונגעקליבע אנוסים, האט ער זיך נעמאכט אין א שיף אונד האט נאך קארטאגענא נעריכט. אבער ליידער איז ער פון פייער נעפאנגען אונד האט אין פייער אריין נעפאלין! דען קוים איז ער פון שיף אראפ, קוים האט ער דעם באדן פון קארטאגענא בעטרעטען, האט איהם נעליך דער ארנוויזטאר פון כורצא נעפאנקט, מען האט איהם אין שווערע קייטען נעשמידט אונד אין אין שטריינגען צטטראג נעשלייפערט. עס האט ניט לאנג נעדויערט אונד אונזער דוד הראובני איז פון דיעזען אסטראג דורך צמערקווירדיגע צופאלל לאו נעקומטען, ער איז נאס צום גיכקומען פון דארט, אונד איז בשלום אין איטאליען נעקומען.

נור האטשי יואן דער דריטע, דער קעניג פון פארטוגאל, האט זיך ענטשלאסען אינקוויזיציאנס־נעריכט אין פארטוגאל צוא נרינדן, דאך האט עס צוויא אזאך אהן ערלויבענים פון פאפסט קלעמענס דעם זיבענטען ניט נעטאנט אויסגעפירט ווערין, דער פאפסט אבער האט דאס בשום אופן ניט אינגעשטימט, דען ר' שלמה מוכו האט זיך נאן פאר דעם פאפסט נעשטעלט אונד האט פון איהם פארנונים נעבעטין ער זאל זיך אויף זיינע אונקוקליכע בריוה ער־באלטען. ער האט בייס פאפסט נושא חן נעווינען אונד ער האט איהם זייער ליעב בעקומען, דערום האט ער ר' שלמה בקשה ערפילט אונד האט דעם קעניג פון פארטונאל קיין ערלויבענים נעגעבין אינקוויזיציאנס־נערינטע אין זיין לאנד צוא נרינדן. — אים יאהר 1529 איז ר' שלמה מוכו מיט זייגע בעגלייטער נעקומטען אין דער שטאדט זאנקאנא, אונד האט נעערפינט דאס זיך איפצוהאלטען צו בעשטימטע צייט. אבער קוים האט ער זיך פון זיין לאנגע נסיעה אבגעריהט, האבען זיך יודען פון דיעזער שטאדט נענוג איהם בעשטימט, וויייל זיי האבען מורא נעהאט דאס זיין קומטען זאלל ניט שאדען דיא פיינע שפאניש אונד פארטוגעזישע אנוסים וואס האבען זיך באן דארט אויפנעהאלטין. אונד האבען אויף איהם כלשין נעזעצין בייס בישאף וואס האט דארט נעוואהנט. דער בישאף באט ר' שלמה מוכו זאל צוא איהם קומטען, אונד צאל איהם דאס האט ער אויך איהם כלשין נעזעצין. אויף דיעזער פראנע האט איהם ר' שלמה כיט נרוים צופרידענהייט נישענטפערט: יא עס איז ריכטיג, מיינע ליבסטין, ווארין יודען אונד אנדערשנלויבינע נישענטפערט ווערין אכונה, אויך איך בין צוואר אין צייער אמנה זייא האבען נור צוס שיין אנגענומען אייער אכונה, אויך איך בין צוואר אין צייער אמנה ערצוינגען נעוואלט, אבער קוים האב איך מיך ערוואוסט פון וואנען איך שטאם ערוים, האב איך כיר נבייך נעצאנט בעשניידען, אונד בין א יהודי נעווארין". דיעזע אנטווארט האט דעם בישאף ניטער נעקראנקט, אונד ער וואר פעסט אנטשלאסקסען איהם ליעבנדיג צו פערברענען, אבער ער האט דיעזען וואונש ניט נעצאנט ערפילין אהן ערלויבנים פון פאפסט, אוג דער פאפסט האט כאן ערוים נעזעהין איין שטרענגען בעפעהל, דאס מיינער נאר ניט אונטערשטעהן דיא יודישע אנוסים צוא כשפטין פאר וואס זייא האבען זיך צוריק צוא ניטער אמנה נעקעהרט, דענן ער האט ניט נעוואלט האבין קיין צווינגען מיט דעם אויפנעהרט, נון וואר דער בישאף נענישטיגט ר"ש מוכו פרייצוא שפרעכען אונד האט איהם נאר נישט נעקאנט טאן, באנגע האט ער זיך אין דיעזע קהלה ניט אויף נעהאלטין, ער האט באלד נאך רומא נעריכט. נאך אינע שווערע דוינערהאפטע בייטע איז ער דארט אנגעקומטען. ער איז אין איין קריסטליכע נאסט־הויז אינגעפאהרען, אונד האט דעם בעל הבית, נעוואנט אז ער איז אפקריפט אונד זוכט הינער ניטע אפערליכטע, ווענקע איהנע עיטערין האבען איהר פון איהם פערבאהרן, אונ ער

קיין צוּ איזער גיט צוקומען סיידען ער נאָר זיך פֿערשטעלען פֿיר אַ בעסטעלער. אַזאָ האָט ער דעם ווירקונג געבן אים פֿרוי נאָר אים טרוי׳ן דיא טובֿה אוּן איזם בעטער־קלייד שאפֿען. דער ווירקונג האָט געגלויבט אין ניגע ריידן אונד האָט איזם געשאפֿט זיין פֿערצאָגן. דאָן האָט זיך ר׳ שלמה מולכו אויסגעטאָן זינג קעסטלכע קלייד אוּן זיך אָנגעשטיקן אין קופּפֿן, דיא פֿים האָט ער מיט שמאָכס איינגעווקעלט, זיין שאהנעם ליבטונג געוויקט האָט ער מיט מאוּשע בעשטימט, אונד האָט זיך אזוי דונך די נאכטן פון רומא צרוים געשטעלפֿט ביז ער איז ענדליך געקומען צו דעם בּריק וואָס איז געבוּעט אויף דעם שייך טיבֿער, גיט וויט פֿאן פאפֿסט פֿאכאכט, וואָס דאָרט זיטצען אלע בעטלער אונד בעטלערס אונד צווישען זי האָט ער זיך אוועק געזעצט. ער האָט געגלויבט אין דיא אלטע זאָג, אז דער כּלב המשיח ווען זיטצען אין רוֹמא צווישען דיא בעטלערס אונד בייד׳ענדע, אונד גליך מיט זי ווען ער זיך קונעלען אונד בייד׳ען פֿיר שטערצין אונד צרות, כּדי דערכיט כּבפֿר צו זיין אויף די זינד פון כּל ישׂראל. ביז עם ווען קומען דיא בעשטימטע גלילקיע צייט ווען האָט דיא יודען נאָכען אויסגעאוט ווערן, אלזא בּאָם צו דיזען צוועק האָט זיך ר׳ שלמה דאָרט אויפֿען בּרוק געזעצט צווישען דיא בעטלערס. ער האָט זיך געפֿיניגט דעם גוף אונד האָט גיט געגעסן אונד גיט געטרונקען, אונד האָט געמאכט יערער אויגענבליק דאָס דער כּלב המשיח ווען זיך צוא איזם דאָרט בּיזונדער. זאָוֹ איז ער דאָרט דריסיג טעג געזעסן אונד האָט מאג אונד באכט גיט אבּגעמערקט פון זיין ארט. ער האָט געפאכט אונד טיאבטיג איינבּילדונג־קראפֿט האָט איזם צוויי פוינט געגעבּראכט דאָס צוא יענג פון דריסיגבּטען טעג איז פלעצליך אויף איזם אלטער שלומפֿער צרוק געפאלען, אונד איין טערקווירדיג ערשיינונג האָט זיך איזם אין חלום פאר׳גשטעלט. טערקווירדיג דאָס אנרוטער חבק פון דיזען ערשיינונג איז פינקטליך כּקוּם געוואָרן, ווי כּיר ווערין דא ערצאהלן. קוים איז ער איינגעשלאפֿן האָט זיך פלעצליך פאר זיינע אויגן וואונדערליכער אלטער נבריז פאר געשטעלט אוּן האָט צו איזם זאָוֹ געזאָוט: „מיין נאהן! איך בין געקומען דיר אנצוזאָגן אז ויכטיג זאך וואָס איז ווהר טהייער פיר אלע פֿעלקער וואָס דוא מיט דיינע בּרידער זיטצען צווישען זי. קוּם כיר אין דיא הרבות ירושלים וואו דוא בּיסט פֿארהער גענוזען. אונד דאָס דיינדיג האָט ער איזם גענוכּמען אונד געבּראכט צווישען זיינוי בּערג. אין ארץ ישׂראל. צווישען בּאָרג ציון וירושלים אונד צוישען צפֿת אונד כּכּיק. דאָרט האָט ער דערזעהען צוי מענשען וועלכע וואָרן געקליידט מיט דורכאוים אין וויסען, אייגער האָט געהאלטען צ כּנזיה אין האנט אוּן האָט געזיגנט דיא אלטע צרות וכּאות וואָס ווען אויף רוֹמא קומען. אבּער דיזעער מאן האָט איזם שטרענג פֿערבּאטען ער זאל גיט כּנצה זיין פיר קיין יהוד אשה אלעם ווען ער האָט דאָרט געזעהן אוּן גשעהט. נאכהער האָט איזם דער אלטער בּרייט ווידער נאָך רוֹמא גענאָמען אונד האָט איזם אויגעק געשטעלט אויף דען זעקבּיינען טיבֿער־בּריק ואו ער איז פֿארהאָר גזעזעסן, אוּן דאָרט האָט ער צוויי גרוסע פוינקען ערבּיקט. ווערקע ווארן פֿערשידען אייגער פון צוויי׳ען. אייגער ווער אוּנגעהויער גרוים אונד פוי׳ט מיט אויגן. ווען איז ענקומען צוא פליהען פון ים המלח. אונד דער צוויי׳טער פוינע׳ל ווער פיעל קלענער אונד ווער בּעוואקסען מיט זעהר שיינע גלענצענדע פֿעדערן. ווענקער איז פון ים הגדול גקומען, אוּן האָט זיך איבּער דעם ערשטען פוינע׳ל געשטעלט. ר׳ שלמה האָט זיך שטארק פֿערוואונדערט אויף דיזען מערקווירדיגע ערשיינונג, אונד האָט דעם אלטען מאן גענעטען ער זאל איזם ערקלערן ווען דיא צוויי פוינקלן בּעדיוטען.

דער גבייז האט איהם נישט פערפֿערט : דער גרויסער פּוילעק איז כּמעז אז עם ווערט קוכּטען אנדרוסער מבּוד אויף רוסא אונד אויף איהר באנצע גענעדט . באמאכּס ווערט אין פֿארטונאל זיין א שרעקליכּע ערדציטערנעש ווען ווערט זעהר פיעל שאדען אונד אומגליקק בּדיינגען . אונד דער קריעגערער פוילעל איז כּמעז אז דער מבּוד ווערט נישט זיין אויף דער נאנצער וועלט , נאר בלאס אויף רוסא אונד אויף דיא נאהענטכּטע כּדינות . נאך דיעזען מבּוד ווערין זיך אויפֿען הימעל בּעוויזען צוויי קאמעטען אונד ווערין אויף רוסא אנמערק שיין . דער ערשטער קאמעט צייגט אז נאטור ווערט רוסא זעהר שטארק שמאפֿען איבּער דיא זיד ואוס דיא נאכּער יודען פֿערפאלט , אונד דער צוויישטער קאמעט ווערט כּמעז זיין , דאס נאטור ווערט יודען פון אלטען ערפאזון פון אלטע זיעכּע צרות אוג פּיין , ווערט זיי מיט איין מאל ערפּרייען . דער אלטער גרייז אלס ער דאט עם ר"ש מוזלכו ערקלערט , דאס איהם זעהר שטרייניג פּערבּאטען ער נאל נישט אונטערשטיין רוסא צוא פיערלאזען בּפעפֿאר דער מבּוד ווערט קוכּטען . אויך דאט ער איהם מודש נעזוגען דאס פיעכּע פון זיינע אייגענע בּריידער ווערין איהם זייער שטארק רוהפּן , זיי ווערין אויף איהם צאלכּע מכּירות אנגעוענדען , אבּער צום סוף ווערין זייא נישט אויספּיהרען אונד ווערין תרמה דאבּען . אויך דאט איהם דער אלטער כּבשר נעזוגען , דאס אין פֿערלויף פון נאך ויעבּען טאנזשים ווענן ער ווערט דרייסיג יאהר אלט ווערין , באן ווערט ער ערבייבּען צו זיין האכּכּטען נדיק , דאן ווערט זיין וואונש ערפיעלט ווערין , אוג אלעם ווערט פינקטליך קקומען . דיעזעם אלעם האט ר' שלמה ען חלום נעזעהן , אונד דאט זיך באלד פון זיין טיעפֿען שלוכּער אויפֿעמאכט .

ערמיוערט אונד אפּגעשמאכט פון פיעל בּעגיהים אונד כּנופים , ערשראקען אוג עריטערט פון דעם פערקווירדיגען חלום האט ר' שלמה מוזלכו דעם טויבּער־בּריק פערלאזען אונד זיך נדיק דעם מארגענס צוריק אין זיין קוואטיר בּעגעבּען . ער האט נדיק פון זיך די בּעטער־קלייד ער אראפ נעזוארפען אונד זיך צוריק אין זיינע קעסטליכע קמיידער אנגעטאהן אונד אופֿען גאס ארוים . פיכּיכט ווערט זיך איהם מרעפּן א יהודי ווען ער נאל זיך קענען בּיי איהם ערקווינקען מיט פרישע־מאכּלים , נאך זיין באנגען בּענית . ער האט זיך אראפ־נעפּרעכּט וואו הרב ר' יהודה ב"ר שבתי ווהאנט אונד איז נדיק צו איהם נעגאנגען . ער האט זיך פיר איהם נישט בּעקאנט אוג נישט ארוים נעטאכּט , ער איז ר' שלמה מוזלכו , ווייל ער האט פתח נעהאט פיר זיינע שוגאים אוג מהנגרים , זיי זאלין איהם נישט פערראטען , אוג דערוים האט ער דעם רב נעזאגט אז ער איז בּלאס א שכּיח פון ר' שלמה מוזלכו , ווען איז נעבּליבּען זיטצען אין דער שטאדט פיזאבא . עם האט אבּער נישט לאנג נעדויערט אוג די יודען פון רוסא האבּען זיך ערווואוכּט אז ער איז ר' שלמה מוזלכו צקין . שרעכּטע מענשען האבּען אין נעהיים אונטער נעזאגט דיא אינקוויזיציאנס־דיכּטער אז ר"ש מוזלכו איז אין רוסא אונד העצט אויף דעם פּוביליקום נעגנן קריסטענטהום . דאס אינקוויזיציאנס־נעריכּט האט נדיק זיינע משרתים נעשיקט ר"ש מוזלכו אויפצוהבּען , אבּער מען האט איהם נישט נעפּונען , דען ער האט זיך באלד דערוואוכּט אז מען זוכט איהם , אוג האט ווען צום גיכּכּטען פערלאזען רוסא . ער איז צום פאסטס נעלאפֿען ווען האט זיך באן איהנעטאכּטען אין זיין קאנדהויז נישט וייט פון רוסא , ער האט אים פון אלעם ערצאהלט ויא עם האט איהם פאסירט אוג האט איהם נעבּעטען ער נאל איהם בּעהיליפיג זיין . דער פאסטס ווען האט איהם זייער נעליבּט האט זיין בּקשה צוגעהערט אוג האט איהם אין פאפּיר ארוים נעזעבּען דאס קיינער נאל נישט אונטערשטעהן איהם אנצוריהרען ויא עם נעדאכּט כּורא האבּען פאפּיר אין האנט הייט שוין ר' שלמה מוזלכו פיר קיינעם נישט נעדאכּט פון זיין טיעפֿען שלוכּער אויפֿעמאכּט .

אונד דאס זיך אלנא צוריק נאך רומא בעגעבן . שבת אין דער פריה איז ער אין שול גענאנגן , אונ׳ האט געוואלט בייו מען ועט דיא בפר תורה פון ארון קודש ארויס נעמען : קוים איז געקומען די צייט פון קריאת התורה , איז ר׳ שלמה פעצלינ׳ אויפגעשטאנדן בימה ארויף אונד האט אנגעפאנגען זיין פייערדינע דרשה צו זאגן . דער עולם האט זיך שטארק פערוואונדערט אויף דיזען , ואונדערליכען דרשן , אונד אלע ווארען אויסער זיך העערגדיג זייגע קוועטש רייד , זייגע טיפע תורה אונ זיין גרויסע חכמה . דער נאנצער דרוש איז בעשטאנדן אויף דעם פסוק ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ , אונ פון באמקום אן האט ר׳ שלמה ועלכה גערעדשעט אין אלע בנסיות אונד בתי מדרשות פון רומא . בייי יעדער דרשה האט ער אלץ מעהר בייפאל געהאט אונד עס איז קיינער ניט אויסגענאנגען ואל איהם ניט קומפלעמענט העלן . דער זועק פון אלע זייגע דרשות ווער דיא נאוהדה , עקבא דכישיהא , אונד דער קץ הפלאות . מיט אותות ומופתים , מיט באזות וסברות פון תורה שבכתב אונד תורה שבעל פה , פון נגלה ונסתר , פון קבלה סודות ורמזים , האט ער אויפגעוויזען אז דיא נאוהדה מוז זיין , אז משיח מוז קומען אונד דיא יהדען מוזען צוריק נאך ארץ ישראל זיין . אלע יהדען פון רומא ואם האבען זיינע בשורות טובות ישועת וגחמות געהערט , האבען אין איהם אנגעפאנגען צוא גלויבען ויא אין תורת משה , אונד עס ווער בייא קיינעם קין צווייפעל מעהר אז ר׳ שלמה מולכו איז אשלים פון כלל הפלאות אז זיין דיא עקבא דכישיהא , אונד מגדה צוא זיין דעם קץ הפלאות .

צו יענער צייט האט ר׳ שלמה מולכו אין שלים מיוחס געשיקט צו דעם קעניג פאן פארטוגאל . דער שליח ווער פירטט בראט נעטאא ואם איז באן רומא נעזעסין אונד ואם ווער מיט ר׳ שלמה מולכו זיזער בעקבייגדעט . דורך דיזען שליח האט ר׳ שלמה ענטדעקט דעם קעניג פון פארטוגאל בסודי סודות , דאס קירצליך ועט אין זיין הויפט־שטאדט ליסאבאן ציין שרעקליכע ערדציטערניש זיין , אין ועלכען עם ועדדען טויזענטער מענשין לעבענדיג בענראבין ווערדין , אלזא באטה ער איהם ער זאל זיך פון ליסאבאן אפ־מאכען, כדי דאס ערדבעבן זאל איהם אויך ניט לעבענדיג פעשלינגען . אויף רומא האט ער באן נביאות נעזאגט , דאס איין מעכטיגער בויגט ועט איר באן פערפליישען אונד אלע אייניואהנער פארטריבען , דען אזוי האט מען איהם כתלה נעזעזען פון היכעל אונ נעווים ועט עס קומען ועהרין . ער אלזיין האט באן אויך רומא פערלאזען . ער האט זיך פון דאדט נאך ועדעריג בעגעבען , דאס איין מעכטיגער בויגט ועט איר באן פערפליישען אונד אלע איהם אנגעהאטען ער זאל זיינעם א ספר דרונקען ואם ענטהאלט זייער שרעקליכע אונד ווינטיגע ענגעס פון קץ הפלאות , פון עקבא דכישיהא . אונד פון דיא נאוהדה האבדיות . —

אונטער־דעסן איז דוד הראובני אויך אין איטאליען נעקומען , אונד ר׳ שלמה האט זיך ווידער צו איהם מתחבר נעזעזען , אונד זיי בייידע האבען נעשטאדן מיט איינער דעם צוועק פערלאזען ניט צוא פערפליישען אונ איינער דעם צוגרעדן צו העלפען בייו זיי ועלין זייער הויבען אונ חיילין ווארבען . דוד האבען זיך צוואר באן נעאלוען פיעל חכמי . דוד לומדים מופלגי תורה ואם ל׳ בען אין זייא בייידען ניט נעזוואקט גלויבען , אונד האבען שטארק מורא נעהאט . דאס דורך דיעזע צוויי מענשין זאל ענדליך דער גאנצער כלל ישראל צוא מיטגען אלזא האבען אונדערנעמען צו ועלכען ר״ש מולכו פון דער כצענע . זיי האבען זיי רוהה נעזעזען עד הרמה , אונד האבען זיך דיא מיה נעגעבען איבער צוציינען או זיי ועלין בעטרינגער ואם ועלין די יהדען נאר פערפליהדען אונ נאך נרעסערע צייד

אויף ווי בְּרענגן . אין וועגעריג האט זיך דאן אָפּגענטלעך געשטעלט אויפן פּראץ .
דַּהֲכָם הָרוֹפֵא ר' יַעֲקֹב מאנטשן געגען ר"ש מוקבו , אוג האט איהם רופֿן געוועזן כיט
וואס עֶר האט גאר גָעקאנט . עֶר האט אויך איהם מלשין געוועזן בייא דיא שרי המלוכה
אז עֶר איז אין פערפיהרער , אין פאיטישער פארבּרעכער , אוג ווייל גענגן דער רענירונג
איינע רעוואלוציאן מאכען . איינינע פון ר' יעקב מאנטשינ"ס חברים וואס האבען אויך געהאלפען
ר"ש מוקבו צו פערפאלגען , אלס ווי האבען זיי אים גענגעזעהן צו ווי קענען איהם אויך קיין
ארט אוג ווייג ניט בייקומען , זענען ווי אויך אשעזנדיגע המצאה געפאלין . ווי האבען
געשרובירט איהם צוא פערגיפטען . ר"ש האט דיא גיפט אויסגעשרוגען , אוג דורך איין
זעלטזאמען צופאלל איז עֶר פון טויט נצוג געוואהרן . דיא גיפט האט ויענג אויף איהם
געווירקט אוג עֶר איז געוונד אונד פרישׁ נעבליבּען .

איגדעסטען איז ר"ש מוקבו נביאות אויף רומא אז דיא שטארט אונד די נאנצע
אומגענינד ווערט בייזאן פון צשקלקען מבוד , פינקטליך כמקום געשעהן . עס איז
ווירקליך אויף רומא אנרויפער מבוד געקומטען , דער פרוס טיבער האט שטארק אויסגעפלייצט
אונד האט פיעלע נאסטען פערנאסטן , אם אנדערן טאג האט זיך דאם ואסער מעהר
געשטארקט אוג האט זייער פיעל שאדען אנגעמאכט . פון טאג צו טאג האט זיך דער
מעכטיגער מבוד געשטארקט , דער געוואלטיגער ערגען אונד וואלקענברוך האט אויך
אויפגענביליק ניט אויפגעהערט , דער טיבער־שטראם האט זיך אין זייער אונד זייטער
איבער דער שטארט ערגאסטן בין ענדליך איז כמעט די נאנצע שטארט אין ואסער
געשטאנגן . דיא היסטאריקער ואם האבען צו יענער צייט אין רומא געלעבט (1530) האבען
זייער שרעקליכע קארטינעס פון דיעזען מבוד פארגעשטעלט . דער אוכנליק נאר ניט צוא
בעשרייבּען , הונגרערטער דייזער ענגן צייגנעפאלגן אוג אין שטראם ואסער ג'וזנקגן .
טויזענדער מענשען זיינען דערטרונקען געוואהרן , אוג בינין רומא האט זיך בין אין צייט
העלכטט טרויערייע קלאנליכע כאנע בעפונדן .

די צוויטע נביאות וואם ר' שלמה האט פראפעזייעט אויף פארטוגאל דאם דארט
וועט עדדיצישטערניש זין , איז אויך ריכטיג מקוים געוואהרן . דרי מאל האט אין
גאנץ פארטוגאל די ערד גציטערט אוג מען האט נעמיינט אז די נאנצע וועלט
האלט בים אונטערגאנג . די ערגסטע פארציע האט די הויפטשטאדט ליסאבּן בע־
קומען . דארט ווער די עדדיצישטערניש פיעל שטארקער אונד נעפאהרליכער וויי אנדערס־
וואו . דיא גרעסטע טהורעם , די שטארסטע בנינים זענען איינגעפאללען אוג א תל
עולם געוואהרן . טויזענדער מענשען זענין אונטער דיעזע חורבות לעבעדיגערהייד
בעגראבּען געוואהרן . נון האט דאן די נאנצע וועלט איינגעזעהן וויי ריכטיג אונד
אמת עם וואהרן די נביאות פון ר"ש מולכו . אללע האבען איהם אנגעפאנגען צוא
פארגאטטערן , אונד כמעט קיינער האט שוין מעהר ניט גציצווייפעלט אז עֶר איז
ווירקליך פיעל מעהר אלם איין געוואהנליכער מענש אוג איז באמת א איש אלקים
וואם איז געשיקט פון מלך המשיח מבשר צו זין דעם קץ הפלאות .

באלד נאך דעם מבוד האט זיך ר' שלמה מולכו צורוק נאך רומא בעגעבּן . ווי
עֶר איז דארט גקומען , האט מען איהם מקבל געוועזן בכבוד גדול , אונד מען האט איהם
אויפגענומען ווי אין היילינען נביא וועלכער איז פון גאט געשיקט . אויך דער פאפסט אונד
זיינע קארדינאלען האבען זיך אויך איהם שטארק פערוואונדערט אלם ווי האבען זיך
איבערצייגט דאם אללעם וואם עֶר האט זיי פארהער פערטרוט איז פינקטליך מקוים

געוואָרען, אלזא איז ער בײַא זײַ א גרויסער תקיף געוואָרען, דער פּאפּסט אלײן האָט איהם דען גרעסטען כבוד אָבגעגעבּען. נון האָט דאן ר' שלמה דיא בעסטע געלעגנהײט געהאַט פּיר זיינע ברידער צו מליץ טוב צו זיין. ער האָט בײַם פּאפּסט געפּוּעלט ער זאָל דעם קעניג פּון פּארטוגאל קיין ערלויבענים ניט מרוים געבּען צו גרינדען אין זיין מדינה דיא אינקווויזיציאָנס־גערִיכטע. אונד אלס יואן דער דריטער, קעניג פּון פּארטוגאל, האָט אייננעזעהן דאָס דער פּאפּסט גיט איהם ניט קיין ערלויבענים, אונד אָהן דעם קען ער נאָר ניט אויספירהרען, האָט ער זיך דערפּון אין גאנצען מיאש געווען, אונד די אומגלויקליכע אנוסים האָבען אויגענבליקליך געאָנט דאנקען ר שלמה'ן וואָס דורך זיין זכות זיינען זיי פּון דעם אינקווויזיציאָנס־גערִיכט נצול געוואָרען.

אָבער די פערפאָלגער פּון ר' שלמה האָבען אוגטערדעסען געטאָהן דאָס זיי ערינג. זיי האָבען נאָר ניט געקוקט וואָס דער פּאפּסט אוג זיינע קאַרדינאַלען האַלטען פּיר איהם אונד היטען איהם וויא דיא אויג פּון קאָפּ עס זאָל איהם קיין אונגלויק טרעפּן. דיא הויפּט־פערפאָלגער וואַרען פּון אונזערע אייגענע ברידער וועלכע וואַרען פּעסט עגטשלאָססען איהם אומצובּרענגען. דער הויפּט־אנפּיהרער פּון זיי ויאר, ויז מיר האָבען שוין פּריהער ערצעהלט, ר' יעקב מאָנטין. ר' יעקב האָט נאָך רומא גערַיזט, ער האָט זיך גלײַך געלאָזט מעלדין צו דעם פּירסטען בוא̈ם ניטא, וואָס אין דאן אין רומא געזעסין אלס געזאנדטער פּון קעניג פּון פּארטוגאל, אונד האָט איהם גרויסע פּארווירפּע געמאכט, וואָרום ער איז זיך ניט משתדל מען זאָל ר"ש מולכו משפּטן. ער האָט איהם ענטדעקט דאָס ר"ש מולכו ווער פּארהער אין קרִיסט אונ האָט זיך מגייר געוועזין מיט דער כונה דאָס קרִיסטענטהום צו שענדין אונ דיא יודען צו פערפּיהרען. דיעזע מלשינות וואַרען גאַנץ אומזאָנסט, דער פּירסט האָט ר' יעקבן גאָר ניט צוגעהערט. נון איז ער געגאַנגען צו דעם אינקווויזיציאָנס־גערִיכט אונ האָט דאָרט, אויך דאָס ועלבע ענטדעקט, אז ר"ש מולכו איז אקרִיסט אונד האָט זיך מגייר געוועזין. ער האָט געבראכט דערצו אייניגע קרִיסטלויכע עדות פון פּארטוגאל וואָס האָבען עדות געזאגט אז זיי קענן דיעזען ר"ש מולכו וועהרענד ער האָט געלעבט אין פּארטוגאל אלס קרִיסט, און דערום איז ער חייב מיתה. דעם אויבער־אינקווויזיטאָר אונד ויינע לייט האָט דאָס זעהר פערדראָסין, זיי זיינען אויף מולכו'ן שטארק אויפגעבראכט געוואָרען, אונד האָבען איהם אויפגעפּארדערט צום משפּט. מיט דעם גרעסטען שטאַרק אונד מוטה האָט זיך ר"ש מולכו פיר דעם אינקווויזיציאָנס־גערִיכט געשטעלט, אונד אלס זיי האָבען פון איהם געפּארדערט דין וחשבון פּיר זיין גרויסען פערברעכין וואָס ער האָט בעגאַנגען געגען קרִיסטענטהום, האָט ער ארויסגענומען פון טאַש איין פּאפּיר וואָס ער האָט געהאַט פון פּאפּסט, אז ער איין האָט איהם ערלויבט יודען צו זיין אונד פּארצוטראָגין זיינע דרשות צווישען יודען וועגין מלך המשיח אונ וועגין זייער גאולה. די ריכטער האָבען געחאפט דיעזען פּאפּיר אונד זיינען מיט איהם צום פּאפּסט געלאָפּען. זיי האָבען מיט דעם פּאפּסט געָרעט דברים קשים אונ האָבען איהם פּאר־ווירפּע גמאכט ווי אזוי ער האָט זיך ערלויבט אזא פערברעכער געגען קרִיסטענטהום אזא פּאפּיר ארויסצוגעבּין. דער פּאפּסט אבער האָט זיי פערטרויט דאָס ער אלײן האלט אויך מולכון פיר אין פערברעכער געגען זייער אמונה אונד דאצו אויך פיר אין בעטריגער, אבער אויגענבליקליך דארף ער איהם

הָאבֶּען צוּ אַיין גֶעוויסֶען וויכטִיגֶען אינטֶערֶעס , אונד בִּיז עֶר וועט אזוים פִּירֶען זַיין וואונש מוז עֶר אִיהם בֶּעשטָאטֶען עס זָאל אִיהם קַיין בֶּאזוֹנדֶערֶע נִיט טְרֶעפֶּען . דִיא שׁוּתָּפִים הָאבֶּען אַלֶּע דֶעם פַּאקְטֶט צוגֶעשָׁרִיבֶּען אונד דָאבֶּען ר״ש מוֹכְוֹן אָבֶּגֶעשׁלָאגֶען . ר׳ יַעקב הָאנטִין אָבֶּער הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערט רוֹהִיג צוּ זַיין ר׳ שְׁלמהֿן עַד הָרָמָה, אונד זַיין צָארן הָאט אין אִיהם בְּשׁוּם אוֹפָּן נִיט גֶעשְׁטִילְט . עס הָאט אִיהם זַייֶער פֶּארדָאכְט וָואס דִיא אינְקְווִיזִיצִיאָנס־רִיכְטֶער הָאבֶּען מוֹכְוֹן פְּרֵי גֶעלָאזֶען , עֶר הָאט נוּן אַלֶּע מְאגְלִיכְקִייט אָנגֶעוענדֶעט אִיהם בַּייצוּקוּמֶען דָעם בְּרִיעף וָואס ר׳ שְׁלמה הָאט אַמָאל גֶעשִׁיקְט צוּ ר׳ יוֹסֵף שׁוּלצַאק , וָואס אין דִיעזֶעם בְּרִיעף הָאט אִיהם ר׳ שְׁלמה דֶערצָאהְלְט זַיין גַאנצֶע לֶעבֶּענס־גֶעשִׁיכטֶע , וִוי עֶר הָאט זִיךְ עֶרצוּינֶען צַכְס קְרִיכְטֶט אוּן וִויא עֶר אִז צוּריק אַיין יוד גֶעוואָרֶען , אוֹיךְ פִּיעלֶע נְבִיאוּת וָואס עֶר הָאט גֶעוָאגְט אוֹיךְ דִיא אוּמוֹת הָעוֹלָם וָואס פִּיר סוֹף זַיי וועלֶען הָאבֶּען בְּאַחֲרִית הַיָּמִים . דִיעזֶען בְּרִיעף הָאט עֶר אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען אוֹיךְ לִיסַּיין אונד הָאט עֶס אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען דִיא אינְקְווִיזִיצִיאָנס־רִיכְטֶער אונד דִי אוֹיבֶּער־קַאתְרַיגֶאלֶען אום זַיי צוּ אִיבֶּערצֶיגֶען וויא זַיי הָאבֶּען פַּארגֶעטָן גֶענֶען ר׳ שְׁלמה מוֹכְוֹ , אונ וויא נַייט זַיי הָאבֶּען פֶּערבְּרָאכְט גֶענֶען זַייֶער אֱמוּנָה , אז זַיי הָאבֶּען אַזָא רֶעלִיגִיאָנס־פֶּערבְּרֶעכֶּער פְּרֵי גֶעלָאזֶען . דָאס הָאט דִיא קַארדִינָאלֶען אונד דִיא אינְקְווִיזִיצִיאָנס־רִיכְטֶער . זַייֶער גֶעקְרֶיגְט , זַייֶער צָארן הָאט זִיךְ אין אָנגֶעצוּנדֶען וויא אַיין הֶעלִישֶׁער פַּייֶער . מִיט גְרוֹיס הַיצְט אונד בַּעס הָאבֶּען זַייא אַיינגֶעבְּראכְט בַּיים פַּאקְטֶט אוּן הָאבֶּען זִיךְ מִיט אִיהם זַייֶער גֶעקְרֶיגְט וָואס עֶר הָאט עוֹבֵר גְעוֹן אוֹיף זַייֶער דַּת אונד אִז מֶגֶן אוֹיף אַזָא מֶעשׁן וָואס אִז אַ כּוֹפֵר אין זַייֶער אֱמוּנָה אוּן וָואס וויכְּטִיג זַייֶע שְׁאִנְדְלִיכְע פֶּעטֶרִינֶערִיא נַאנצֶע וועלְט פֶּערפִירֶען . אַלֶּע הָאבֶּען זַיי דֶעם פַּאקְטֶט גֶעבֶּעטִין , עֶר זָאלְ אונטֶערשְׁרַיבֶּען אַ דֶעקְרֶעט אוֹיף ר״ש מוֹכְוֹ , מֶען זָאלְ אִים לֶעבֶּענְדִיג פֶּערבְּרֶענֶען . דָאן הָאט שׁוֹין דֶער פַּאקְטֶט קַיין אַנדֶערֶע נִיט גֶעהָאט, אונד הָאט גֶעמוּזט בַּעל כָּרְחוֹ אַיינְשְׁטִימֶען . עֶר וואר אַלֶּזָא גֶענֶאטִהִיגְט ר״ש מוֹכְוֹ אִיבֶּער צוּ גֶעבֶּען אין דִיא הֶענְט פּוּן זַיינֶע שׁוֹנְאִים , זַיי זָאלֶען מִיט אִיהם טָאן וָואס זַיי וויללֶען . מֶען הָאט גְרַייט נָאךְ דֶעם פּוּן דֶער אינְקְווִיזִיצִיאָן אין אַלֶּע נַאסְטֶען פּוּן רוֹמָא בֶּעגֶאנְגְען גֶעמַאכְט, דָאס אַיין קֶעטֶצֶער (כּוֹפֵר בְּדַת) , אַיין שְׁוַענְדִיכֶער פֶּערפִירֶער וועט אין מִיטְטֶען גַאס לֶעבֶּענְדִיג פֶּערבְּרֶענְט ווערֶען . דִיא מִשְׁרָתִים פּוּן דֶער אינְקְווִיזִיצִיאָן הָאבֶּען אין מִיטֶען גַאס אַגְרוֹיסֶען קָאסְטֶער קְאלְץ אָנגֶעלִיכְט , אונד טוֹיעֶנְדֶער טָענְשֶׁען הָאבֶּען זִיךְ צוּזַאמֶען גֶעזַאמְלְט , אַנְטְהַייל צוּ גֶענֶען אין דִיעזֶע הִיצִיגֶע קָאטֶשְׁטֶללונג , אונ צוּ זֶען וויא דֶער כּוֹפֵר בִּדַת וועט לֶעבֶּענְדִיג אוֹיפֶּען הֶעלִישֶׁען בְּראנְד פַּייֶער גֶעבְּראכְט ווערְדֶען . מִיט גְרוֹיס בַּעש אונד גֶעפִילְדֶער איז דֶער אוּמְגִיקְיכֶער קְרֵבָּן אוֹיפֶן פְּלַאטְץ גֶעבְּראכְט גֶעוָארֶפֶּען , אונד כְּדֶרֶךְ־עֶין איז עֶר פֵּארבְּרֶענְט גֶעוָארֶען אוֹיף אַש . אַזַּיְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאבֶּען שָׁמֵאךְ גֶעטרוֹיעֶרְט זָאךְ דֶעם הֵילִיגֶען ר״ש מוֹכְוֹ , מֶען הָאט אִים מוֹדִיג גֶעוָוענְדִיגְט אוּן דֶער כּוֹפֵר בִּדַת, שְׁלמה מוֹכְוֹ, איז שׁוֹין פֶּערבְּרֶענְט גֶעוָארֶען . קוּים הָאט עֶר אָבֶּער דִיעזֶע וָארְטֶען פּוּן מוֹיל אַרוֹים גֶעלָאזֶען , איז עֶר פִּלֶעצְלִיךְ עֶרצִיטֶערְט גֶעוָארֶען אונ שִׁיעֶר פּוּן זִיגֶען צַארְאפ , דֶען עֶר הָאט פִּלֶעצְלִיךְ דֶער וָעהֶן דֶעם פֶּערבְּרֶענְטֶען ר״ש מוֹכְוֹ בַּיים פַּאקְטֶט אין צִיכְמֶער אַרוֹם גֶעהֶענְדִיג הִין אונד הֶער . אָנְגֶעצוּנדֶען אין זַיינֶע קֶעכְטְלִיכֶע קְלֵיידֶער אונד זַיין פְּרֵיהְלִיכֶעם גְעזִיכְט הָאט גֶעשִׁיינְט וויא גֶעוָואהְנְלִיךְ . דֶער פַּאקְטֶט אַליין הָאט זִיךְ אוֹיף שְׁטַארְק דֶערְשְׁרָאקֶען צוּם עֶרְשְׁטֶן דִיא רֵייד פּוּן שׁוֹנְא , אונד הָאט צוּא אִיהם

גָעשׂרינען: אָ, וואס האָט אייהר געטאָן? שׂרמה מוכו איז דאָך נאָר ניט פֿערבּרענטע, ער לעבּט אוג גייט דא ארום אין מיין צימער, אונד אויף זיין שׂטעלע האָט איר דאָך אייך באלד אונטשולדיגען מעגשׂען פֿערברענט. אָ, דאָס פֿערדריסט מיר נעהר, אוג אויף בּין אויף דיר אוג אויף די איבּרינע אינקווויזיציאָנס־דיכטער. זייער אויפֿגעבראכט, פֿאר וואס איר זייט געווען צוזוי איבּיגיג. אונד האָט נאָר ניט בּעטראכט וועמען איהר האָט אין פֿייער געווארפֿען, אזא מיין עצה טובה דיא נאצע זאכע זאל אין גאהים בּיביבּען אונד קיינער פון שׂמאדט דאהרף בּערפון ניט וויסען, בּדי עס באקאנט זיך נייע הכלות צוישׂען דיא יודען אונד קריסטען ניט ערוועקט.

דיא אורזאכע פון דיעזען טערקווירדיגען צופאלל ערצאהלט ר״ש מולכו אלליין אין זיינעם אבּריף וואס ער האָט געשׂריבּען צו דיא בכמי ישׂראל פון ארץ הקדושה. „איבּער מיינע פיעל שׂוניאים אונד פֿערפֿאלגער. וואר דער פֿאבּטט געטוואונגען צו געבּען רשות צו דיא אינקווויזיציאָנס־דיכטער. זיי זאלען מיך משׂפּטען, אונד מיר אלליין האָט ער געראטהשלאָגען, איך זאלל אין גאהים בּייא אייהם אין פֿאראכט בּלייבּען, בּדי מיינע פֿערפֿאלגער זאלען מיר ניט גנעפֿענען, וויייל ער האָט מיר זייער ליב געהאט אונד האָט מיר גענוואקט פון טויט מציל זיין, אונד אלם דיא משׂרתים פון דער אינקווויזיציע האָבּען זיך צערשׂפּרייט אין דער נאנצער שׂטאדט מיר צוא זוכען, האָבּען זייא געקראָפֿען אזא אמעגשׂען וואס האָט געהאט פּויל אהנקוקיט צוא מיר, זיי האָבּען אייהם אלוויא גראטפֿט אונד אייהם לעבּענדיג פֿערבּרענט.

אבּנואהל דער פֿאפּטט האָט שׂמרייניג דיא אינקווויזיציאָנס־דיכטער, זייא זאלען קיינעם ניט כּוגה זיין צו. זייא האָבּען איין אנדער מענשׂען אויף ר״ש מולכו״ם שׂטעלע פֿערבּרענט אונד צו ר״ש מולכו לעבּט, דעמאָך האָט ניט לאנג נעדויערט אונד דיא יודען פון רומא האָבּען זיך דערוואוסט פון דער נאכצער מעשׂה. זיי האָבּען זיך געפֿרייט אוג געדאנקט אונד גילוקבּט נאָטט, וואס ער האָט עם הייליגען מולכו מיט אזא וואונדערליכען גם פון טויט בציל גענוון. זייא האָבּען די נאכצע מעשׂה פיר א גם מן השׂמים בּעטראכט, אונד דאדורך האָבּען זייא מולכון אנגעפאנגען נאָך הייליגער אונד נאטירליכער צוא בּעטראכטען. — נאָך דיעזע מעשׂה האָט ר׳ שׂלמה לאנגער ניט געוואלט בּגייבּען אין רומא. דען ער האָט זיך דארט בּעפּינדען אין נרויס נעפאהר, דען ניט צלכע מאל טרעפֿען זיך נימים. ער האָט אזא אבּשׂייד גענומען פון פאפּטט, אונד אין איינע פינסטערע טרוערינע נאכט האָט ער רומא פֿערלאזען. אונד האָט זיך נאָך בויקאנע בּעגעבּען. דארט האָט ער מיט דוד נאראובּני נעטראפֿען, אין יענער זייט האבּען וויעדער גרויסע צרות אונד פיין אונועלע בּריעדער. אין יענע ענדער בּענעניט, מען האָט זיי פֿערפֿאלגט אונד פֿערנאפֿען זייער בּלוט וויא וואסער. דאָס האָט ר׳ שׂלמה אונ דוד נאראובּני זייער נעקרענקט, זיי האָבּען אננענומען צלכע מיגלוקקיט דיא קלאנבּיבע נאנע פון זייער בּריעדער צוא פֿערבּענקט. צו דיעזען צוועק האָבּען זיי אריינע נאך נעפֿענשׂפּורג נעמאכט, דארט האָט צוא יענער צייט דער קיינער קאהל נער פינפֿטע נעהרט. זיי האָבּען זיך מיט אייהם נעזעהן אונד האָבּען מיט אייהם וועגען דעם טרויעריגען צו שׂטאנד פון זייערע בּריעדער נעשׂפּראכען. וואס זיי האָבּען מיט דעם קיינער אונטער נעהאנדעלט, אונד וואס זייער בּאקשׂה איז פון אייהם נעוועזען, וויייסען מיר ניט, בּלאָס וויייסען מיר דאָס דער קיינער איז אויף זיי האבּסט אין בעם נעוואָרען, אונ דאט בּעשׂאלטען מען נאָך. זיי נבּיך אין ע עשׂען שׂמיהען. אונד אלם ער האט זיך בּעגעבּען פון רענעשׂבורג נאָך מאנטואה (אים מאנאט יוני 1532) האָט ער דיא בייהע נעפאנגענע מיט זיך אויף מיטנעהמען. קומענדיג אין מאנטואה האָט ער צוא אינקווויזיציאָנס־דיכטער אונד קאָרדינאל פֿערנאמענט אונד האָט זיך מיט

וְיִ הָעבְּיִקְהֵיזן וָאם עֶר זָאל מִיט דִיא צְוֵיי גְעפֵאנְגְענֵע יוּדָען מָאן " עֶם אִיז צְרוּיס זַיִיעֶר
לֶעקְטָעט, דָאם ר"ש מוּלְכוּ זָאלְן טָען לֶעבֶּנְדִיג פֶּערבְּרֶענֶען . אוּנ דָוִד הָרָאוּבֵנִי זָאלְן טָען
אִיבֶּערגֶעבֶּן אִין דִיא הֶעכְטֶ פוּן דִיא כַּאנְדְּם־דִיקְטָעט, זַיִיא זָאלְן מִיט אִיהֶם מָאן בְּטוּב
בֶּאזִינְדֶם . נוּן הָאט טָען ר' שְׁלמֹה הֶעכְט אוּנד פִּים גֶעבּוּנֶדֶען אוּנ טָען הָאט אִיהֶם דוּרְךְ
צַלְע גֶאסְטָען גֶעשְׁטִיכֶרט צוּם פַּיעֶרבְּרֶאנְד, בֶּיעֶר הָאט אִיהֶם דָאם כּוֹיל בֶּעכְט פֶּערבּוּנֶדֶען,
כְּדֵי עֶר זָאלְ נִיט קֶעגֶען בַּיידֶען גֶענֶען דִיא כֶּעזִירוּנְג , אוּנ קוּם הָאט טָען אִיהֶם שׁוֹין אִין
בְּרַאנְדְּפַיעֶר גֶעוָאלְט וָואלְט טָען אִיהֶם צוּא לוֹיפֶען אִיין גֶעזַאנְגֶעטֶער פוּן קִיזֶער אוּנ
הָאט גֶעשְׁרִיעֶן צוּ דִיא מְשֻׁרְתִים: הַאלְט ! הַאלְט ! עֶר הָאט אִיהֶם גֶעהַייסֶן דָאם כּוֹיל
אֲבְּבִינְדֶן אוּנד הָאט צוּ אִיהֶם גֶעזָאגְט דִיעזְע וָוארְטֶ: "דָער קִיזֶער הָאט מִיר צוּ דִיר
גֶעשִׁיקְט, אִיךְ זָאלְ דִיר זָאגֶן אִין זַיין נָאמֶן, אַז וֶען דוּא וִילְסְט זִיךְ צוּרִיק קֶעהֶרֶן צוּ
אוּנְזֶער אֲמוּנָה , בְּלַייבְּסְט דוּא לֶעבֶּן" . ר' שְׁלמֹה הָאט אִיהֶם גְּלַיִיךְ גֶענְטְפֶּערְט: "גֶייא אוּנ
זַיין קִיזֶער אַז אִיךְ בִּאנְק אִיהֶם פִּיר זַיין חֶסֶד , אִיךְ בִּין גֶעוֶוען אִין זַיין דִינְסְט אוּנד וִילְ גֶערְן
גֶשְׁאִיקְט, אִיךְ זָאלְ דִיר זָאגֶן אִין זַיין נָאמֶן, אַז וֶען דוּא וִילְסְט זִיךְ צוּרִיק קֶעהֶרֶן צוּ
אוּנְזֶער אֲמוּנָה , בְּלַייבְּסְט דוּא לֶעבֶּן" . ר' שְׁלמֹה הָאט אִיהֶם גְּלַיִיךְ גֶענְטְפֶּערְט: "גֶייא אוּנ
זַיין קִיזֶער אַז אִיךְ בִּאנְק אִיהֶם פִּיר זַיין חֶסֶד , אִיךְ בִּין גֶעוֶוען אִין זַיין דִינְסְט אוּנד וִילְ גֶערְן
שְׁטַארְבֶּן צַום יְהוּדִי" אוֹיף דִיעזְע אַנְטְוָוארְט אִיז דָער גֶעזַאנְגֶעטֶער פוּן קִיזֶער זַיִיעֶר
צָארְנִיג גֶעוָוארְן, אוּנד הָאט בַּאלְד בֶּעפֹלְהֶן טָען זָאלְ ר' שְׁלמֹה"ן אִין פַּיֶיעֶר וָוארְפֶּען .
טָען הָאט זַיין בֶּעפֹלְהְ עֶרפִּילְט אוּנז ר' שְׁלמֹה אִיז פֶּערבְּרֶענְט גֶעוָוארְן צוּ קְדוּש הַשֵּׁם .
בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל אִיז אִין אַבְּל בֶּבֶד גֶעוֶוען אוֹיף דֶעם מַרְטִירְגִין סוֹף פוּן ר"ש מוּלְכוּ ,
אוּנד אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּן אִיהֶם שְׁטַארְק בֶּעקְלָאגְט אוּנד בֶּענוּיְנְט.— דָער סוֹף פוּן דָוִד
הָרָאוּבֵנִי וָואר אִין אַנְדֶערְע, דָען בֵּאלְד דָער פִּינְפְטֶע הָאט אִים נֵאךְ שְׁפּאנְגֶען גֶעבְּרָאכְט ,
דָרְכְּט הָאט עֶר אִיהֶם אִיבֶּער גֶענֶעפֶּן אִין דִי הֶענְט פוּן דִיא אִינְקְוִויזִיצְיָע , וִיי הָאבֶּען אִיהֶם
דָרֵיי יָאהְר גֶעלָאגְט שְׁמַאכְטֶען אִין אִיין טִיעפֶּען קֶערְקֶער (אַסְטָרָאנ), אוּנד יֶעדֶען טָאג הָאט טָען
אִיהֶם גֶעפֹלְטֶערְט אוּנד אָנגֶעטָאן בָּל עְנוּיִים קְשִׁים, אוּנד צוֹם עֶר הָאט שׁוֹין קֵין נִיט
גֶעהַאט אוּנד הָאט שׁוֹין אוֹיף זִיךְ קֵין מֶענְשֶׁן־גֶעשְׁטַאלְט נִיט גֶעהַאט, הָאבֶּען זִי אִיהֶם פְּרֵייא
גֶעלָאזְן , אוּנ קִיזֶער הָאט נִיט גֶעוואוסְט וואוּ עֶר אִיז צוּהִין גֶעקוּמֶען בִּיז הַיינְטִיגֶען טָאג .

דָאם אִיז דָער סוֹף פוּן אוּנְזֶערְ נְבִיאִים וָואם הָאבֶּען גֶעוָואלְט דוּחֵק אֶת הַקֵּן זַיין ;
דָאפֶּאן קֶען טָען וָואהְר וויא הַיילִיג אוּנד אֱמֶת דִיא בַּייד פוּן נָאטְט ב"ה אִיז , וָואם עֶר הָאט
גֶעזָאגְט בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ : "אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה" ! וָואם בַּארוּיף זָאגֶען דִי חֲכָמִינוּ ז"ל : "כִּי
אַחְרִישָׁנָה , וְעִילֶן דִי יוּדֶען וֶוערְט זַיין וֶועל אוֹיף דִי גְּאוּלָה בֶּעצַייכֶען, זִיא זָאלְ פְּרֵיה קוּמֶען ,
לֹא זָכוּ—בְּעִתָּהּ , וְעִילֶן זַיי אָבֶּער נִיט וֶוערְטָה זַיין , וֶועט זִיא קוּמֶען עֶרְשְׁט בַּאן—וֶען דֶי
צַייט וֶועט קוּמֶען .

דאם פלעשעלע בן.

ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אתו לפני ד' למשמרת לדורותיכם.

(שמות טז, לג)

אין מתתיהו'ס ציטטען איז גענוגן א נם: א קלייַן פלעשעל בויכאהל האט געברענט
8 טאג, פייערען מיר דערפאר 8 טעג חנוכה, ויפיעל ושע ימים טובים דאך פאלגן מיר
פייערען דערפאר, ואם דאס פלעשעלע מן ואס אהרן האט אנידערגעשטעלט פאר נאמט,
שפייזט אונז שוין 18 הונדערט יאהר? . . .

אויסער די אלטע שרעקליכע, אומסענשליכע, טיראנישע מיטטעל ואם אונזערע שונאים
האבן בענוצט כדי אונז צו פארטילגן, אויסער דעם ואם פען האט הונדערט־טויזענדער
פון אונז אויסגעקויעט, פינפציג־טויזענדער פערבראנט, צוואנציג־טויזענדער געבראכט
דערצו דאס זיי זאלען ווידה אליין אינם דאס אנדערע אויסקויען, עטהנער־טויזענדער אומ־
געבראכט דורך שרעקליכע מערדערישע מיטטעל, זיי צו מארטערן, בדענגען, בדאטען,
בייטען שטיקער פלייש לעבעדיגער־הייד, שאנען צווישען אין לעבעדיגע קערפער —
אויסער דעם אלעמען בדוים דיי פיינערע פון אונזערע שונאים געפונען נאר
איין אנדער מיטטעל, זיי האבן פארשטעלט פאר אונזערע יונגן אלטע ווענען פון פרנסה.
כדי זיי זאלען ניט האבן צו עכטען, זיי זאלען ניט האבן פון ואנען צו לעבען,
אוג זיי זאלען מוזען נאכלעבען נאר די נירדישע שונאים האבן נאר ניט פארשטאנען
אז דער נאמט ואם האט אונז געשפייזט 40 נאהר אין דעם כדבר, אין דער נרוים ויסטענניש
ווו קיין ציינציג נרעזעלע האט קיין מאל ניט נעשטראצט, ווו א פוס פון קיין שוס
לעבענדיג באשטענדיש האט דאדט נאך קיין מאל ניט נעטראטן, ווו דער שרעקליכער
מיעבער זאכד הייבט זיך נאנץ אפט דורך די ווינד צוו הויף אויף, צו אלעם ואס עם
נעפינט זיך דארטען, ווערד פון דעם זאמד בעדעקט אוג אונטער איהם באנראבען ווי
אין א טיעפען קבר, — אז דער נרוים נאטט האט אונז ד א ר ט נעשפייזט, ווען ער
אונז צווישען מענשען, האטש צוויישען שכ ע כ ט ע מענשען, בוזאי שפייזען. מיט איינרע
מהוישערן האט עס אונז אבנענאנדערט פון אלכע מענשען, ווי הערינג אין א פעסטל
האט עס אונז צוזאמען־נעקוועטשט אין אשטיקעל אייגנ פערדוכפען קאטין, אוג ארוים
צו נעהן פון הארט איז פאר א יודן נעווען אחטא אוג אסכנה. בעזאנדערס — איז
אזוינטאג אדער אין א חגה, דעמאלט איז דער יוד פשוט מיט עם לעבען ניט זיכער
נעווען! איין פוסטער בקבול, איין קלייגע מסירה'לע, איז נענוג נעווען אנצוצינדען א הערשע
פייער, אוג עס זאלל ווערען א שחיטה. עס האט אויף אונז קלעק נעשפיגען, א ליאלע
טויג־ניכטס האט אונז פערפאלגט; דא האבען מיר עמיצען אויף דעם פוס ארויף נעטראטען,
הארט האבן מיר א אנדערן ענג נעמאכט, דא האבען מיר איינעם א עזכת נפש נעמאכט

מיט דעם וואס מיר האבען אויף געוואקט א שיטיקעד ברויט , אוג דארט האט יענעם גע־
קרענקט צו ווהן , אז מיר האבען אויך אפגים ווי מענשען ניט ערנער ווי ער . מיר
זענען אומעדום איבערינ געווועזן , יעדער האט געוואקט אז מיר זאלען זיין דארט וואו
ער איז ניט דא . מען האט פאר אונז פארשטעלט אלע קוואלען פון פרנסה , מען האט
אונז נאר איבער־געלאזט ליטלי־ניד ניידערינע מיחדים , אבער מם האבען מיר געמוזט צאהלען
צוויי מאל אזוי פיעל ווי אנדערע . אפילו קנייער האבען מיר אויך ניט געטארט טראגען
אזעלכע ווי אלעלע מענשען , אונזערע קלייבער האבען געמוזט זיין מיט רויטהע אוג גרינע
לאמפקעלין — פאר אסימן אז מיר ווהנן יודען !

קיין פעדער איז ניט אין שטאנד צו בעשרייבען , דיא מענשליכע ליפפע פערטאנגען
ניט אויס־צורעדען , דער קאפף צו בעטראכטען , אוג דער צונג אויס־צורעהלען דיא
צרות וואס מיר האבען איבער גיעליטען . ווען מען וואל די צרות צוזאמען נעמען אין
איין הויפען , וואלט פון זיי גענוארען אן בארג צו ערגרייכען ביז אין היממל . באלט זיך
אז ווען אונזערע קערפער וואלטן זיין פון אייזען , אונזערע הערצער פון טשוגון , אונזערע
הענד פון קופפער , וואלטען זיי שוין אויך נעבראכפ בלה ווערען . ווען יעדער פון אונז
זאל נאר גענוון בראכען אויפעמען צוויי לויט ברויט אמאל , וואלטען מיר באלט זיך שוין
אויך נעבראכפ פון הונגער אויסגעהן . אוג צום סוף ווענען מיר ניט נאר ברויט נעבליבען
לעבען , נאר יעדעם מאל ווען עם האט נאך די שרעקליכע צרות גענעבען אויף אונז
אבנאז אבייסעל א גוט ווינדעל , ווענען מיר תיקף אויפגעקוממען אין עושר אוג אין כבוד .
נו , האט אונז נאט דען ניט מיט מן גישפייזט ? ! האט דען נאטט אונז ניט מיט
גישפייזט אין רומא נאך אין דער צייט פון דעם בלוטיגען קיסר טראיאנוס (אים ענדע פון
1־טען יאהרהונדערט) , ווען ער האט דאן די יודען אזוי פערפאלגט אז זיי האבען נעמוזט
אן איהם מודד זיין . אויך אין דער צייט פון קאנסטאנטין דעם נרויסען (אים אנפאנג
פון 4־טען יאהרהונדערט , ווי אויך פון קאנסטאנטין דעם צוויי־טען , (אין דער צוויי־טען
העלפט פון 4־טען יאהרהונדערט) , אויך פון יוסטיניאן (אין דער צוויי־טער העלפט פון 6־טען
יאהרהונדערט) , ווען ער האט געגען דיא יודען ארוים געגעבען צאלע טאג אין צנדרע
גזרה . ער האט ליהיסען זי יודען זאלען פייערען זייער פסח אין דער איינציגער צייט
ווען קריסטען מאכען זייער פסחא . ער האט פארוועהרט יודען זאלען זיין עדות נעגען
קריסטען , א. ד. ג.־יא , האט אונז דען נאטט ניט אויסגעשפייזט מיט מן אין דער
צוויי־טען העלפט פון דעם 10־טען יאהרהונדערט , ווען די יודען זענען נעווען אונטער־
נעווארפען אונטער צווייא בעלי בתים , אונטער דעם קעניג פון דייטשלאנד ווען האט
דעמאלט רעגירט אין רוים אוג אונטער דעם פאפסט , אוג ביידע האבען פון זיי נעצוונגען
דאס בלוט פון דיא אדערן אוג דעם מארק פון די ביינער , — אונד אין די 315 יאהר
(פון 1555 ביז 1870) , ווען דיא יודען זענען נעווען פערשפרעמט אין דעם וויסטען נהעמא
(יודישען קווארטאל) וואו זיי זענען מיט אייזערנע טהויערען נעווען אפנעזונדערט פון אלע
מענשען . א , אז שרעקליכער פינסטערער נאלקען האט הונדערטער יאהרען פאר זיי
פארשטעלט דאס שיאהנע ליכט פון דעם היממל , וואו זייא זענען נעזונדען שרעקליך
נייטטיג אוג קערפערליך , מאראליש אוג מאטריעליש , וואו עם איז נעווען פאר זיי פאר־
צוימט אלע ווענען פון פרנסה , וואו פאר א קנייין , ענג , פינצטער שטיבעלע — אדער
ריכטיגער נעזאגט : נרוב־עלע , — דאס איוד נעמוזט זאזי פיעל צאהלען ווייפיעל עם האט
דעמאלט נעזאהלט אנדערש פאר א פראכטפאלען פאלאץ אין די שהונסטע נאסטען פון רוים,
אוג ווען דאס נאך נעשעבנט פאר אנליק ווען מען האט נאך דאס נרויבעל בעקומטען , אוג

וָאס גְרוּבְּעל פְּלֶעקְט אִיבֶּערְגָעהַן בֶּחָזָקָה פּוּן דּוֹר צוּ דּוֹר׃ ׃

דָּער פְּלַאטְץ וָואס אִיז פַּאר אוּנְז אֲפִּגְעזוּנְדֶערְט — שְׁרַיבְּען דִּי ר׳ מֹשֶׁה יְהוָה אִין זַיְיעֶר בְּרִיעף צוּ דָעם פַּאפְּסְט *) — אִיז וָעהְר עֶנְג , מִיר וָעלֶן צוּגוּיף־גֶעקְוועטְשְׁט וִוי דִּי הֶעְרִינְג אִין אַ פָּעסָל , דִּי אוּנְאַרְדְענוּנְגֶען אִין דִּי אַרְט שְׁלֶעכְטָע פָּאלְגֶען וָואס עָם קוּמְט דָּערפּוּן אַרוֹיס , אִיז בַּיי אוּנְז וָעהְר גְרוֹיס . בֶּעְוָאנְדֶערְינְג אוּז דִּי בַּאכְּסֶען צוּזַמֶעְצָא קָאמְט דָּרַכְאנָא אוּן פּוּלְמַאכְט , וואוּ עָם וָואהְנֶען אַם מֶעְהְרְסְטֶען דִּי אַרְמֶע לַיְיט , אִיז אַזוֹי עֶנְג אַז וָעלְסֶען שַׁיְינְט צוּ זַיְי אַבְיין אַ זוּנֶענ־שְׁטְרַאהְל . אוּן דִּי צַיְיטְוואהְנֶער פּוּן דָּארְט מוּזֶן נָאךְ זִיטְצֶען אִין דִּי קֶעלְסֶערְם אוּן אִין קַלַיְינֶע עֶנְגֶע שְׁטוּבְּלֶךְ . דִּי צַיְיטְוואהְנֶער פּוּן דָּער נַאס פּוּלְמַאכְּא בַּיידֶען נָאךְ וָעהְר פִּיעל דָּערפּוּן וָואס דִּי נַאסְס גֶעפִּינְט זִיךְ אִין אַ טָּהַאל וָואס דָּער טַייךְ טִיבֶּער־פַּאךְ־פְלִיסְט וַיי שְׁטֶענְדִיג , אוּן דָּערפּוּן קוּמְען אַרוֹיס שְׁרֶעקְלִיכֶע קְרַאנְקְהַייטֶען וָואס וָעהְרֶען צוּ וָעהְר פִּיעל נְפָשׁוֹת .

„מִיר לַיידֶען אוֹיךְ וָעהְר פִּיעל דָּערפּוּן וָואס עָם אִיז פַּארְוָועהְרְט צוּ הַאלְטֶען קְלֵיינֶע אוֹיסְער דָעם גְּהֶעטָא , אוּן וָואס עָם אִיז פַּאר אוּנְז פַּארְשְׁטֶעהְט דָּער וֶועג פּוּן יָעדֶעם מְכָתָּה . אוֹיסְער דָעם מְסֻכָּר פּוּן אַרְטֶע קְלֵיידֶער אוּן נָאךְ אַזֶעלְכֶע מִינִים הַאנְדֶעל . מִיר וָעהֶן וִוי אִין לַאנְד בְּלִיהְט אוֹיךְ דָּער מְכָתָּה־ אוּן דִּי פַּאבְּרִיקַאצְיָע , נָאר אוּנְזֶער לַאנְד אִיז אַזוֹי שְׁלֶעכְט אַז עָם בְּלַייבְט אוּנְז נִיט גָּאִילִי .קִין שְׁטְרַאהְל פּוּן הָאפְנוּנְג . דִּי וָועבְּערַיישְׁע פַּאבְּרִיקַאצְיָע הָאט אַמָּאל גֶעהָאלְט נָאר צוּ אוּנְז . מִיט דָעם נַאנְצֶען מְסָחָר פָּאלְגְען זִיךְ נָאר דִּי יוּדֶען אָבְּגֶעבּוּן , סַיי אִין הַוְדְט אוּן סַיי אִין לַאהֲדִים , יָעצְט הָאבְּען זִיךְ גֶעפּוּנְעוּ רַייכֶע קְרִיסְטֶען וָואס קָאנְקוּרִירֶען וָעהְר מִיט אוּנְז , דִּי קְרִיסְטֶען הַאלְטֶען זַייעֶרע רַייכֶע זְקֵנִים אִין דִּי שְׁאוּהֲנְסְטָע גַאסֶען , אוּן דִּי יוּדֶען מוּזֶען זַיי עֶרְע קְלֵיידֶלְעךְ אִין דִּי עֶנְגֶע שְׁמוּצִיגֶע גָאסְלִיךְ , וָואהִין דִּי קוּנִים קֶענֶען נָאר נִיט קוּמְען , דְרוּם וָעלֶן דִּי יוּדֶען וָעהְר פָּערְאַרְמְט וָעלְוואהְען . דִּי בַייכֶעהְ פּוּן זַיי , וָעלֶן זַיי הָאבְּען גָעזָעהֶן וִוי זַיי וָועהְרֶען גְעדְרֻקְט אוּן נָאךְ דָעם וָואס זַיי הָאבְּען אַסַךְ פָּערְלוֹירֶען פּוּן זַייעֶר פָּערְמֶעגֶן, הָאבְּען אָבְּגֶעבְּרַייט אִין אִנְדֶערֶע קְאנְדֶער , אוּן אַסַךְ מֶענְשֶׁען וָואס הָאבְּען פְּרִיהֶער גֶעבְּען זַיי גֶעלְעבְּט , זֶענֶען גֶעקְלִיבְּען אָהֶן בְּרוֹיט , אוֹיךְ הָאבְּען מִיר אֶן זַיי פָּערְלוֹירֶען אוּנְזֶער אֵיינְצִיגֶען שׁוּסְטֶער אִין אַ נוּיטָה , אִין דָּער צַייט וָואס אוּנְזֶער לַאנְד וָועהְרְט פּוּן מָאנ צוּ מָאנ עֶרְנֶער .

„אוּנְד דָערום קֶענֶען אוֹיךְ וָעלְט נִיט בַּיי אוּנְז נִיט עֶקְסְיסְטִירֶען .קִין וָואהְלְמַאהְעמֶע אַנְשְׁטוֹאלְטֶען (צְדָקָה , בִּקּוּר חוֹלִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים , א. ז. (ו.). נַייל , אַזוֹי וִוי מִיר הָאבְּען שׁוֹין גֶעזָאגְט , אַז דִּי בַייכֶע הָאבְּען אָב־גֶעגֶעבְּען אוּן מִיר הָאבְּען אִין זַיי פָּערְוונְדֶעלְט דִּי בַייכֶע נְדָבוֹת , אוּן דִּי עֶמְלִיכֶע אַרְמֶע אוּנְטֶערְשְׁטִיצְט נְדָבוֹת וָואס מִיר זַאמְלֶען קוֹים צוּזוֹיף פּוּן אַזֶעלְכֶע וָואס בַּיידֶען צַאלֶען גֶעמֶען נְדָבוֹת , זֶענֶען נַאנְץ וֶענִיג גֶענוּג דָעם בְּעַדְאַרְף פּוּן אַזֶעלְכֶע אַנְשְׁטַאלְטֶען . אוּן וָואס מָעהְר מִיר פָּערְמָעהְרֶען זִיךְ , וָועהְט אַלֶין גְרֶעסֶער אוּנְזֶער נוּיטָה . אוּנְד דָערום גֶעפִּינֶען זִיךְ בַּיי אוּנְז גְרוֹיסֶע אוּנְאַרְדְענוּנְגֶען , נַייל דִּי שְׁלֶעכְטֶע לַאנְד בְּרֶענְגְט דָערצוּ .

---

*) דעם בריף האבען די רוימישע יודען געזאלט שיקען צום פאפסט פיאוס דעם 9-טען אין יאהר 1870 . זיי האבען איהם אבער ניט אוספייעט צוענדיגען אוּן צוזאמלעגען צו איהם די פאפירען וואס האבען באווּיזען אז אללעס וואס זיי שרייבען איז אמת , דענן דערווייל האט דער קעניג עמנואל אבגענומען די שמאדט רוים אוּן עס איז געווארען א ענדע פון דער גרויסער מאכט פון דעם פאפסט אוּן פון דעם יודישען גחעטא

„אונזער געמיינדע (קהלה), האט געוויינדעט צו שולע פאר קלייניע קינדער, נאר די אלטערן קינדער פערלאזען די שולע ווען זיי זענען נאך זעהר יונג, ווייל זיי מוזען זיך אריין טרעטן צו שטיקעל ברויט. זיי לאקען ניט אויסגעהן פאר הונגער, ווייל ויערע עקטען אזיין זוכען צו שטיקעל ברויט, ווען מען טרעפט עמעצען ארום סירניקיך (זאפאלקעם) צו פערקויפען, ווען זענען וואסערטרעגער אדער ווען מען טרעפט ארום סירניקיך (זאפאלקעם) צו פערקויפען, ווען אדער ווען האנדלען מיט צוקער שמאנד זיי צו שפייזען. — די אונגעריקייט עלטערן זענען פון די שלעכטע אומשטענדען אזוי ערניידערט געווארען אז זיא פיהלען נאר ניט. זייער פפליכט (שולדיגקייט) צו זייער פאמיליע. זיי פיהלען ניט די פפליכטען פון צו מענשען. זיי פיהלען נאר אז זיי זענען געריבט. ערניידערט: זיי פיהלען אז מע האט בייי זיי אנעק געוויבט אלעם ווען אמענש ארף האבען. נאר זיי קאפען שוין נאר ניט אויף. קיין בעסערס. אוי זוכען שוין אפילו ניט קיין מיטעל צו קאפען שוין נאר ניט אויף. קיין בעסערס. אוי זוכען שוין אפילו ניט קיין מיטעל צו פארבעסערן זייער לאגע. די פאמיליענ־עהה האט בייי זיי פערלוירען דעם ווערטה. אין צו ווינקעל פון צו נאס. אין אענג פינצטער ציכטערל. וואו עס איז די גרעסטע געפאהר צו נאכט איבער צו גענטען. לינגען אויף דער נאסער ערד צו פאטער מיט אמוטער מיט אלע קינדער, יונגליך אוי מיידלעך צו ואמען. אוי מען ווייסט נאר ניט פון קיין בושה אוי מען איז נאר ניט אויפמערקזאם אויף די שלעכטע פאלגען ווען עס קומט דער פון ארוים פאר דעם גוף אוי פאר דער נשמה צוגליך.

„די אויסגעוואהלטע פון דעם פאלק (ווען נעבען זיך אפ מיט דען פאלקס־אינטערעסען) זעהן נאנץ גוט די שלעכטע פאלגען ווען קומען דער פון, זיי זעהן נאנץ גוט ווי מיר ווערען פיהוש אוי מאראליש פארדארבען, זיי זעהן נאנץ גוט די שרעקליכע קהענק ווען קומט דער פון ארוים — נאר ווען מענען זיי מאכען בייי אזא נרויסע צאהל פון אריסע אוי איבע אלע קהה:

„די מיטגליעדער פון דעם פאלק זיי ווייסען אויך זעהר פיעל פון די צרות אוי כניעות ווען זיי באנענגען אויף יעדען מרית. אויך קענען זיי שוין נאר ניט איבערטראגען דעם שרעקליכען מס ווען זיי בארפען צאהלען, ווען אויסער דעם מס ווען אקע בירגער בארפען צאהלען, בארפען זיי צאהלען נאך מס ווען עס איז בעשטימטע נאר אויף זיי אלעין, אוי אויסער דעם בארפען זיי צאהלען נאך מס באזונדער מס אויף די צוויי קירכען ווען עקזעמטירען אום צו מאכען פון יודען קריסטען, אונד אויסער דעם נאך מנקעמס כסים, אוי דערצו מאכט מען נאך נרויסע פארמעהרונגען ווען מיר בארפען נאך אקע צוויי יאהר בעצאהלען דעם מס, ווייל אין דעם פערלויף פון די צוויי יאהר האבען מסך פארלוירען בייי פערמעגען אוי ווענען ניט אין שטאנד צו צאהלען, בארפען די אויבערע צו צאהלען פאר זיא. —

„די דאזיגע שלעכטע לאגע ווען איז נאר ענעען די נאטור, איז אויך ווהר נעהערליך פאר דעם בירגערליכען צושטאנד פון דיא יודען. זי איז די אורזאכע ערפון ווען מען נעפינט אויף די יודען אלע כאל נייע בילבוים אוי פרישטענונעם אוי ווען די יודען נעפינען זיך עפנינט שטענדיג. אין חשד. דער פאפקט פיום דער 4-טע האט זיך שוין כאנג נעקלאגט אויף די שרעקליכע אונאהנטליכקייט. ער האט נעזאגט אז דאם האט כדי נעהנומען פון די צאפאקטאלישע בריעף פון פאולוס דעם 4-טען*), אוי דרום פאר האפען

*) פאולוס דער 4-טער איז געווען דער ערשטער וואס ער האט אין דעם יאהר 1555 פערשלאפען

מיר, הייליגער פאטער! — ענדיגען דיא רוסישע יודען זייער בריעף — אז דיא אלטע צרות ואלן מיר האבען פאר דיר דא אויסגעלעבינט, די שרעקליכע ארבייטקייט ואלן ווערט בײ אונז פון טאג צו טאג גרעסער, די ווינציגע ואהלטעטיגע אנשטאלטען ואלן גפּיגען זיך נאך בײ אונז צו העטטען די אומקלייכע מענשען, דיא גרויסע כסים ואלן דיא יודען באקומען, דער כם ואלן די יודען באקומען צאהלען, דער שרעק פון די כענשען ואלן ועגען נאך ניט אין אנצאהן פארהאנדען, פאר דעם שרעקליכען עלנד־אפּפער ואלן זיי בארפּען בהרענגען ועגען די כסים אוג ועגען נאך אנדערע אינטערעסען פון זייערע גלויבענסבריידער, אוג די עלנד־אפּפער ואלן זיי בארפּין בהרענגען פאר זייערע ואהלטעטיגע אנשטאלטען, דאם ואלן מיר ועגין ניט אומשטאנד צו אויסבעטען די עזיצידינג פון די ארימע קינדער ואלן ווערין פון טאג צו טאג מעהר אין דער צאהל — דאם אלעם שטעהט ועהר שרעקליך פאר דיינע אויגען, אוג דוא ווילסט ניט העלפען אוג זיך צוילען ויא צום ניכטסטען אונז צו העלפען, וייל אונזער כאוע איז עזהר שרעקליך. — דאם בעטטען דיינע קנעכט ואלן שרייבען זיך אונטער אין דעם נאמען פון דייגע 4800 אונטער־טהאנען ואלן פאלקן דיר צו די פים.

„פאר נעם אונזער נעבעט, הייליגער פאטער! הער צו אונזער געשרייא, בעווייז דיין גוטהקייט פאר דעם פאלק ישראל, כדי ניי נאלקען קענען דיין גוט הארץ אוג נאקנען דיך אייביג רינהמען."

אט אזוי האבען די רוסישע יודען געלישטען אין דער ווינטער זיצונג, אט אזוי האט מען בײ זיי אפּגעקוט. מען האט בײ זיי אלעקעם צו נענוקמען: זייער פארמעגען האט מען בײ זיי אוועקגערויבט, דיא בירגערליכע רעכטע האט מען בײ זיי צו גענומען, דעם ווענ פון פרנסה האט מען פאר זיי פערצוימט, זיי האבען אפּילו נישט גהאט קיין בישעל צפרייע צו אטמוקמען. — נוא האט זיי דען נאטט ניט גשטפּיזט כיט מן צו זיי זענען נעזעבליבען לעבען? האט דען נאטט נישט גשטפּיזט אונזערע יודען כיט מן אין שפּאניען איז די ציישען פון דעם קאניג רינקארד (בײ עננד דעם 6־טען יאהרהונדערט) ווען די נהים האבען זיי גערופּפט בײ צום גרונד, זיי פּלעגען אויף זייערע קאבראנעס אזוי מאך מאל געמאכט די ערד מיט זיין שלעכטיגקייט, פעלקער אוג קעניגרייכען האבען פאר איהם געציטערט, ער האט שטענדיג אונטערגעהעצט צו מלחמות, אוג ער האט געבראכט פיעל בייז אויף אויסלייען, באזונדערס אויף אונז יודען. דורך זיין באפעהל האבען מיר געמוזט טראגען דיא געוויסע תיטלען. ער האט אונז פארצוימט דעם וועג פון מסחר, ער האט אונז אנגעשהון אזעלכע צרות אוג ליידען וואס מיר האבען נים געהאט פון דער צייט פון דעם חרבן בית שני. אונזער גוטס האט ער בײ אונז אוועק געוויזט אוג אונז אליין האט ער פערשלאסען וי אין א תפיסה. גאט זאל אונז געבען אניעם פאסטם וואס ער זאל זיך שון אויף אונז מיהם זיין אוג זאל אויסהיילען די אללע זיאונדען וואס דער פערשטארבענער פאסטם האט אינז אנגעמאכט".

די יודען אין דער וויסטער גהעטט. ער האט נאך ארויסגעגעבען א גזירה אויף די יודען זיי זאלען ניט האלטען קיין קריסטליכע דינער, זיי זאלען ניט האבען מעהר ווי איין שול אין א שטאדט, זיי זאלען ניט ארויסגעהן אין גאס אהן א גריגעס צייבען אויף די קליידער. די יודען האבען איהם גערופּען המן, אוג ווען ער איז גשטארבען האבען זיי צום אנדענק פארשריבען פאלגענדעס.

„צום אנדענק פאר די שפּעטערע דורות פארשרייבען מיר אז אין דער פריה 20 טאג אין חודש אויגוסט האבען מיר באקומען די נאכריכט אז דער פאסטם פאאול איז געשטארבען. דער פאסטם וואס דאס פול געמאכט די ערד מיט זיין שלעכטיגקייט, פעלקער אוג קעניגרייכען האבען פאר איהם געציטערט, ער האט שטענדיג אונטערגעהעצט צו מלחמות, אוג ער האט געבראכט פיעל בייז אויף אויסלייען, באזונדערס אויף אונז יודען. דורך זיין באפעהל האבען מיר געמוזט טראגען דיא געוויסע תיטלען. ער האט אונז פארצוימט דעם וועג פון מסחר, ער האט אונז אנגעשהון אזעלכע צרות אוג ליידען וואס מיר האבען נים געהאט פון דער צייט פון דעם חרבן בית שני. אונזער גוטס האט ער בײ אונז אוועק געוויזט אוג אונז אליין האט ער פערשלאסען וי אין א תפיסה. גאט זאל אונז געבען אניעם פאסטם וואס ער זאל זיך שון אויף אונז מיהם זיין אוג זאל אויסהיילען די אללע זיאונדען וואס דער פערשטארבענער פאסטם האט אינז אנגעמאכט".

אוסטראכטען בײַ גרויסע כּרי צו ערנידערען די יתּרות אוג אַוועק צו רויבן בײַ ז׳ ניי
פֿערמעגן אונד ניעמאַנד, אוג אויך בײַם עניד פון דעם 7-טען יאהרהונדערט וען דער
קאַניג פון דאַרט האַט כּיט דער סטאַדט פון די נייסטרליכע אַוועקגעריבט בײַ אלע יתּרן
אפֿילו בײַא דיא וואס האַבען אַנגענומען דאם קריסטענטהום, זייער נאַנץ פֿערמעגן אונד
די אַנדיין פֿערקויפֿט פֿאר קלעכט אוג זיא־אתריבע 7-יאהרהונדערט האַט כּען צוגענומען אוג
אַבגעטוישט! — אויך האַט דען נאַמט פֿערלאַוט די יתּרן אין דער צייט פון ג׳ערדינאנד
(בײַ עניד דעם 15-טען יאהרהונדערט) וואס 600 טויזענד יתּרן האַבען מיט אייגמאכ נעמומט
ארוים פון דעם לאנד, נאכדעם אוג בלוז האַבען זיי זיך ארום גישלעפט אויך דער נאנצער
וועלט, צו וועלכן ציים ארבייר זיך צו באַוועמען? צי האַט דען נאַמט ניט גישפיים מיט
מן די יתּרן אין קראַנקריך אין דער צייט פון דעם קאַניג הינריך (בײַ עניד דער 1-טען
העלפט פון דעם 6-טען יאהרהונדערט) וואס ער האַט ארוים נעטריבען יתּרן פיר
שטעכטע גזרות, ער האַט זיי אויך פֿארוועדרט זיך צו וויזען אין די נאסטען פון פֿרי
אין די קריסטלכע פֿייערשאג. אויך אין דער צייט פון דאנאבערט (בײַ אנפאנג פון דעם
7-טען יאהרהונדערט), אויך אין דער צייט פון אוגוסטוס (בײַ עניד דעם 12-יאהרהונדערט)
וואס ער האַט פֿריהער ארויסגעגעבען א באפֿעהל אז קיינער זאל ניט בעצאהלן די יתּרן
זייערע חובות, אוג דערנאך האַט ער אליין אוועקגערויבט בײַ זיי זייער פֿארמעגן אוג
זיי ארויסגעטריבען פון לאנד. אויך אין דער צייט פון פּה קיפּ דעם דריטטען (בײַ עניד
דעם 13-טען יאהרהונדערט). אויך פון פֿהיליפּ דעם פֿערטען (אין אנפאנג פון דעם 14-טען
יאהרהונדערט) וואס ער האַט אויך אַבגעוויבט די יתּרן אוג זיי פֿערטריבען פון דעם לאנד.
אויך אין דער צייט פון לודוויג דעם פינפֿטען (אין אנפאנג פון דעם 14-יאהרהונדערט) וואס
ער האַט אנגעוואַרפֿען אויך די יתּרן אַמיילאַן קיעס. צי האַט דען נאַמט ניט
אויסגעשפּיגט די יתּרן כיט כן אין דער נאנצייר צייט פון דעם כיטטעלאלטער, אוג אין
אנפאנג פון די נייסטע צייט, וען אלע וועלט פון פראנקה וענען פון זיי פֿערשאַמט
נעוואָרן, וען פֿען האַט זיי אומעדום נעאטעט אוג נעטריבען. אויך וען פֿען האַט זיי
אין די צייטען פון די קריצ־צוגע נעקויעט נאנצע מאסטן, וואס דערפון איז נעשטערט
נעוואָרן אלע וועגן פון כיסחר, אוג די יתּרן האבען זיך נעמוזט פֿעראלטען אין די
קלעדער אוג אין די הייזלען, דורך דעם קנאת הדת פון דעם אויפֿנעריצטען נאראד.
אזוי צי האַט זיי דען נאַמט פֿערלאַוט אין די צלטע בישטע צייטען וון פֿען האַט די
קריסטען פֿערוועדרט זיי זאלען ניט קויפֿען בײַ יתּרן. קיין שום עסקענוואַרג, קיין שום
נעטראַנקען? אויך האַט זיי דען נאַמט פֿערלאַוט וון פֿען האַט זיי ניט נעאַזאַוען זיך
פֿערנעמען מיט קיין שום כּלאכה אָדער ערד ארבייט, אויך ניט מיט קיין דענטען האנדער
נאר מיט אלטע שמאטעס אוג פֿצענטען נעהכמען—נוא, זענען זיי דען דעמאלט נעשטאנדען
פֿאר הונגער? האַט דען זיי נאַמט ניט אויסנעשפּיגט מיט מן אויך אין די שפּעטערדינע
צייטען פון חעלנידקי, נאכדעם אוג נאך אזעלכע הידאמאקעס וואס האבען נעקילעט
די יתּרן אויף אלע וועגן אוג שטעלען אוג דערום זענען מסיכא צושטערט נעוואָרן אלע
פֿרנסות פֿיר די יתּרן וואס זענען וי עס איז לעבּען נעבליבען פון זייערע הענד? אויך
האַט זיי דען נאַמט פֿערלאַוט אין די צייטען פון דעם פֿאלשען משיח שבתי צבי ימ״ש.
אוג פון־זעלבּ פֿראנק, אוג פון דאך אזעלבע שווינדלערס, וואס צו לייב זיי זענען די
יתּרן אַרייגגעבראכט נעוואָרן אין די נרעסטע כּנסות אוג נעבליבען אלן ברויט?

יא, יא, טיר לעבּען, מיר לעבּען. צסך, אסך האבּען מיר איבער נעלעבט.
אסך אסך איבערנעוואָרן. שטעהענדיג אויף די הויבע בערג האבּען מיר נעזעהען דעם

בְּרענערינען רוים פֿאר דעם כּישונענעם גענעראָטיער בעדאן , מיר האָבען גענעהין ווי עם איז געבוירען אונד פֿערלוירין גענארין אַסך קענינבערגען אונ פֿאלקער , מיר האָבען גענעהין דאס מיטעלאלטער מיט איהרע אלטע שרעקליכע פֿערדעביעגן , מיט איהרע בלוטגע אינקוויזיציע , מיט דעם טיראנישען מארקאדא , קען האט אונז אין ערגעץ נאר ניט גענעגנט פארשטעהן , קען האט זיך אופערדום אויף אונז גענוואונדערט ואס אנא שלאף פֿאלק ווי מיר , ואס זענען צו זייטט אונ צו שפּריעט אויף דער באנצער וועלט — אז איבער לעבען נרוסע אונ שטארקע קאנינבריכען . דער נרויסער פּימוסוף דאלוין האט גענאנט אז אין דער באטור לעקסטשירט צו נעמען, אז דער שטארקער שלינגט עין דעם שוואפען , נאר מיר יהדען זענען צוואונדערליך פֿאלק: מיר זענען האם שבאפסט פֿאלק אונ מיר לעבען איבער די שטארקסטע , נלייך ווי מיר ואלטען גרעסט פון נעהאט פון נאטט אַ באוונדערע פרויוילעגיע . אונ דערום פֿאלט בייז זיך ניט אַראפ רומענישע יוהדען , פֿארלירהט נישט קיין מוטה , דען עם לעקסטשירט נאך בייז אונז „בדאם פֿרעשיערע כן“ . .

יצחק כהן

בעשרייבונגען .

אַרייז אין מארנעלאנד .

אין בערהטטער רייזענדער ואס האט דא ניט באנג בעריכט נאנץ אונז , ערציילט זיהר נעהר כערקווירדיגע געשיכטע פון באורגענאנד . אזלעם ואס ער האט נעזעהן אונ נעאהרט אין זיין נאנצער נסיעה , האט ער כערשריבען אין זיין רייזע־בוך , ואס איז איצונד ארוים פון דרוק . אונ וייל פיעלע זאכען פון זיין נסיעה אין סארנענלאנד זענען זייער אינטערעסאנט אונ נייטהיג פיר אונגערע לעזער , האבען מיר פיר נייטהיג נעפונען איבער צו־זעצן אירינע ווייטערע זאכען פיר אונזער פובליקום אין יודיש־דייטש , אונ מיר גלויבען דאס די לעזער . ועזען פון דיזען ארטיקעל פערגנינגען האבען .

פאר אייניגע טעג צוריק , האב איך נעבויט נאך בסשק—ערציהלט דיעזער רייזענדער — איך האב דורך־נעבויט דעם ועג ואס ניקט וויך דורך דעם מדאל פון קבנן , ואס פארציילטען איז דארט נעשטאנען דיא ועלט־בערהמטע שמאדט „באאלבעק“ (בעאלבעק) . דער טייך באראקא פלוסט דורך דיעזען פרוכטבאהרען וואונדער־שיינעם טאהל , אונד דערום ועלט ער אויך נעריפען „באראקא־טאהל“ . די חואלעם פון דיעזען טייך בלישטשען ווי זילבער , אונ בייטא בערנעם זענען בעדעקט מיט פערשיידענע בלומען אונ ואהלשמעקענדע נעוואקסע . אין דיעזעם וואונדערליכען טאהל איז פארען די נעגענד „צירון“ . אונד דארט איז נעבוירען אשמאדט ואס הייסט אויך כיט דעם זעלבען נאטט . ארום דיעזע שמאדט זיינען נעפארנצט זעדר שיינע נייגנערנעגר . ועלבע טראגען זיער שיינע פרוכטען אונ פערשיידענע ואהלשמעקענדע בלומען אונ נעוואקסע .

פון דארף בלומדאן האב איך אבריים ועג דורך דעם באדדא־טאהל נעבויט , דער באנצער ועג איז בעדעקט מיט נרינע נראז , כיט ואהלריכענדע בלומען אונ

פֿערשׂייִדענע פֿלאַנצונגען. דאָס איז געוויסט אין זייַן שׂרעקליכקייט מדּבר וואס פון בייִדע זייטען וועג עלי־הכּהנים זיך נאַקעטע שׂפּיטצינע פֿעלדער מיט אַלטען מיט אַלטען קיין לעבעדיגע בעשעפֿענעס איז דאָרט נית צו זעהן. בכּאם אַ טויטע שׂטילקייט אוג אַ טרויעריגע אַנזיכט. דוּרכגייענדיג דעמען וויסטען שׂרעקליכען אָרט, איז אויך שׂר אַטוישׂשׂרעקענם אָנגעפאלען, איך האָב כּיין מוטה פֿערלאָרען אוג בין אויפֿער זיך געוואָרין פון גרויס פּחד. פֿאַרצייטען פֿלעגין אַלטע ציינוואהנער פון דיעזע גענענד אין דעם וויסטען וואהר זייערע כּיתים מקבר צו זיין, צום צייכען איז נאָך עד היום נעבּליבּען דאָס איבּער־העסטין פון אַלטע אָרטע (ארונות) אוג מצבות אויך צוגערע סימנים פון איין אַלטער בּית־עלמין. וויַ עס שיינט האָבּען דאָרט אויך די ציינוואהנער פון דעד שׂטאָט אבּראָס זייערע מתים בּערדיגט. די שׂטאָט אָבּראָס נאר פֿארצייטען די הויפּטשׂטאָט פון דיעזער גענענד. היינט איז פון איהר קיין זכר נית. געבּליבּען, בכּאם, קלייגע בּערגליך וואו עס זענען געווען. רויאַנען, חורבות פון געוואלטיגע פֿאַלאַצען אוג וואונדער־בּנינים. דיעזע אַלטע סימנים צייגען אז פֿארצייטען האָט דאָרט אוגעוואלטיגע שׂטאָדט עדהו־איבּען.

קוים האָב איך דיעזע שׂרעקליכע וויסטע פֿערלאָזען, האָט זיך ויהי דער וואונדער־מאהל באראָדא מיט זייגע כּערקווירדיגע נאטור־עי־שיינונגען פֿאר מיינע אוגען פֿאר־געשׂטעלט. איך האָב פֿארבייא־גערייזט ועהר שׂאהנע העכּער אוג באשׂעם ווועלכע זייערע מתים בּערדיגט. די שׂטאָט אָבּראָס נאר פֿארצייטען די הויפּטשׂטאָט פון דיעזע גענענד. היינט איז פון איהר קיין זכר נית. געבּליבּען, בכּאם, קלייגע בּערגליך וואו עס זענען אוג וואונדער־בּנינים. רויאַנען, חורבות פון געוואלטיגע פֿאַלאַצען אוג וואונדער־בּנינים. דיעזע אַלטע סימנים צייגען אז פֿארצייטען האָט דאָרט אוגעוואלטיגע שׂטאָדט עדהו־איבּען.

פון דאָרט האָב איך דיעזע שׂרעקליכע וויסטע איך נאָך אַ ווייטע ועג אוף אַ הויכען בערג, וואו איך האָב נאָך אַ מאל אַ שׂיינע אוסזיכט אויף דיעזע וויסטע אוג אויף אַלע אומגעגענד. דאָס איז געווען אַ הויכער בערג, וואו איך האָב נאָך אַ מאל אַ שׂיינע אוסזיכט אויף דיעזע וויסטע אוג אויף אַלע אומגעגענד. דאָס איז געווען אַ הויכער בערג, וואו איך האָב נאָך אַ מאל אַ שׂיינע אוסזיכט אויף דיעזע וויסטע אוג אויף אַלע אומגעגענד.

פון דאָרט האָב איך ווייטער נעהמען דיא אויף בּין נעקומען אין דעם שׂאהנעם נאָרף פֿידיעא, וואו לויט צווישׂען זעהר הויכע משׂפּיצ־רינג בערג, וואו זענען בּיז 400 אַרשׂין הויך. פון איין גרויסען זעהר הויכען פֿעלזען פֿירט דאָרט אַ שׂמאָלער קנואל מיט גרויס לייאַרעם אוגד בעש אוגד פֿאָלט אַריין אין טייף באראָדא. נעבּען דיעזען קנואל האָב איך נעפּונען די איבּער־עסטען פון זעהר אַלטע בּנינים, חורבות פון פֿאַלאַצען אוגד וואונדער־בּנינים. — נעהענדיג פון דאָרט אַ באלקע שׂטאָה צו מזרח זייט האָב איך נעגאַנגען צו איין זאַנג (מסורה) נאָל שׂלמה המלך האָבּען דיעזע שׂטאָדט נעבּוט אוגד פֿאַלמירא, לויט

ערן), וואו אדם אוז הגה האבען צאמאל ארום געשפאציערט. פון דארט האב איך געהויבט אויף דעם וועג וואס ציהט זיך פון באאסקבעק אוז ביירוט. פון הייד ביז וויקען וועג זייגען אויף דעם וועג וואס ציהט זיך פון באאסקבעק אוז ביירוט. פון הייד ביז וויקען וועג זייגען געפלאנצט זייער שאנע בוימער וואס זייערע גרעסטע לאנגע צווייגען באדעקען פון אויבען דעם נאנצען וועג אוז בעשיטצען מיט זייער שאטען די רייזענדע פאר די שטראהלען פון דער גלייהענדע זון. פון צווישען די צווייגען העדט נאך קיין גראס פון טוינענדר פויגלען, וואס מיט זייערע לידלעך־קלינגענדע שטאמען זיי די אויערן פון די רייזענדע. קראהע וילבער־קוועלען גיסקען דארט זייערע גראנצענדע געזואסער צהען אוז צוריק, אוז דיא נאנצע נאטור העדשט דארט זעהר עבפראפטוב. גרויסע שאנע דערפער רינגלען ארום דעם פלום באראנא פון בייזיד זייגען. דיא צייגנואהנע פון דיזען דערפער גייגען מיט פישער, וואס בעשעפטיגען זיך מיט פישערייא אוז מאכען זעהר גוטע גשעפטען, וויל דיזער פלוס הויז מיט פיש. דארט האב איך געזעהן איך די פלענדע פיש, וואס שפרינגען ארוים פון וואסער אוז עררוהבען זיך אין לעד לופטען בין זייערע פלוסקפעדרן וועלכע אבגעטרוקנט אוז דען באלגען זיי צוריק אין וואסער צבריז. דיזע פערקווירדיגע עדשיינונג האב איך איניגע מיל בייגעוואהנט אוז גרויספערגניגען גהאבט צו־צוזעהן די פלילענדע פיש וויי זיי הויבען זיך אויף אין לעד הויך אוז זייערע פלוסקפערין גלאנצען גענגן לעד זון וויי נאכד. דארט האב איך אויך פיעל מינים וואסער־פויגלען גזעהן. איבער הויבט בין איך אויסקערקוואם גענארין אויף אמין פויגעל „בקיילינג" וואס די ארבאבער רופען איהם „אבו־צוריק"; זייגע פערטיגע פעדערן זייגען הערט־בלוים מיט גרינע גרענצענדע שפיצרין.

דער פלום באראנא פון דער צווייטער זיים דמשק, ציהט זיך אזיין מהלה פון צוויי שטונד צווישען פראכטיגע לוסטגערמנער אונד העריליכע באסשעס. פון דארט ציהט ער זיך נויטער דורך אין גרויסען וואונדערשאנעס מאהל וואס אז בעדעקט מיט פערשיידענע מינים בוסקענגעוואקסע אונד בוימער. דיזער מערקווירדיגער מאהל הייסט אין אראביש „באהר על מארדי". וואס הייסט „ווענען־זעע". די עדד פון דיזעען מאהל אז זייער פעט אוז פרוכטבאר אונד גיבט ארוים פערשיידענע מינים הבואות אונד פרוכט, אבער די דארטיגע אייגנואהנער ווערכע זעהר פויל די עדד צו ארבייטען. בעקומערן זיך גיט דיעזען גשעפענשטען אדט צו בעארבייטען, צו זעקערן, צו זייען אוז צו פלאנצען, נאר ראוזען בלאם זייערע בהמות זיך דארט פיטערן. אין דיעזען וואונדער־מאהל קלויבען זיך צוואמען די שטארקען (בוטשאנעס) בשעת זיי דארפען צווישן פלילענדע פון מצרים אוז קוכמען נאך אייראפא. דאם אז מערקווירדיגע קארטיגע, דער גערוש אוז די קבאפערי מיט די באנגע שנאבלען פון די הונדערט־טויזענדר פויגעל בשעת זיי באלען זיך נבריט צו דער נסיעה אין אונזערע קענדער, אז גיט בעשרייבען. עס פאר מיבט די אויערן, אוז וואו מען הערט זיך, אז בלאם גרויסע קסייעס שטארבען צו זעהן. דארט אז אוך צו זעהן די מינים פויגלען: פעזיבאן, בייהער, קוקוק (קוקאוועקס), אונד נאך פיעל אנדערע אוז מינים. קען מען בעמערקען גאנצע קסייעס פון באצעלע (שטיינבעק) קרייע אונד קראע, הירשען אוז אנדערע מינים. ווילד חיות. ווער עס ריוט דארט בייז נאכט, דאס זייער פיעל טויט־שרעקענש פון דעם בריגלען, בערגען אוז געשרייען וואס ער הערט פון

נוי־טען פון דיעזע צאלע וויבלע חיות . אוג עס פאקט זאן אויף אירם אשערקליכער פחד . אז עס ציטטערין אירם אלע גליכער .

ניט וויט פון בסשק ערהויבט זיך מיט דעם שענסטען פראכט דער בערימטסטער „הר חרמון" ואס איז איינער פון די היפטבערג פון „הרי לבנון" . דיעזער באדג האט זיך אין דער ווינטר־צעשיבטע איין אונשטערבליכען נאמען ערוואדבען נין שפיטין (ניפעל) איז מיט אייביגען שנייי בעדעקט . אז מען שטעהט אויפן שפיטין פון דיעזען באדג קען מען זאן ניין גוט בעסטרעקטען דעם וואונדערטאהל פון בסשק . א פרעבטיגע קארטינע שפיעגעלט זיך פאר די אויגען , דער מענש וועדט זאן העכסט בעניסטערט פון די פרעכטיגע נאטור־ערשיינונגען ואס איז אין דיעזען וואונדערטאהל צו זעהען . קיין מענשליכע פעדער איז ניט אים שטאנד דיעזע הערליכע פאנאראמע אפצושרייבען . עס איז אייגע ואוהרע צויפעל־ערשיינונג : איך ואר אויך זייער ענטצוקט , אז איך האב דעם „הר חרמון" בעשטיגען אונד האב פון דארט אראפ־גקוקט אויף דעם גענאלטיגען בסשק־טאהל . א לאנג כיינע אויגען ווילין אפען זין , ווייל איך דיעזע פרעכטיגע צויפל־ערשיינונג ניט פערגעסטען . איך ואר ווי אוסער זיך פון גרויס התפעלות אוג פערוואונדערונג . אוג האב כיר דאן בעפונדען עפעס העכער ווי אויף דער ערד , עפעס העכער ווי גענוהנליך , מיין נאטור גענאוקען , מיינע אלע גפיהלע ואלען דאן בעשעפטיגט בכאם ניט דיעזער צויפל־קארטינע . עס האט זיך מיר גענאכט אז איך בפינדע מיך ניט אויף דער ערד , אז איך זעה דאס אלעס ניט אויפן נואהר , אז איין ויסער הויס פערבלענדעט מיר די אויגען . אוג מיט אהיילגען גפיהל האב איך אויסגעשריען פון טיפען הערצין : א , גרויסער נאטור . ווי וואונדערליך זיינען דיינע משפטים ! —

אייגע פון די שערקוידדיגסטע אוג אינטע־קטאנט־שטע ערשיינונגען אין יענע גענענד , איז די בעוואוסטע אויר־אלטע שטאדט בסשק . האטשי דיעזע שטאדט איז שוין גענוג אלט , דאס נאך אין די ציטטען פון אברהם אבינו ואר זי נאך בעקאנט . דאך האט זי עד היום איהר ווערמה נאך ניט פערלארן , אוג אויך בין הייטטיגען טאג איז זי בעריהמט אין דער נאנצער ווילט , אוג דעמניבט זיך פיר איינע פון די גרעסטע שטאדט אין מארגענ־לאנד . בסשק איז ניט קלין אונד האלט נעמט אין קוואדראט־מיל . איהרע איינוואהנער ציילען זיך בין צוויי־הונדערט־טויזענד , אוג ענטהאלט אין זיך זייער פיעל אור־אלטע וואונדער־געביידין , כאוסטענטין , בעצבות אוג דענקסייאר . די טויזענדע אדרען נאס נעמו איבער דיעזע שטאדט ארייבער גשיטטאמט , נעמען ניט נעזוען בימות איהר צו פערניכטין אוד ברוב צוא מאכען ווי די אוראלטע שטעדט נוא־אסון ניניוה , בבל אונד קארטאגא אונד נאך פיעל אנדערע נעוואלטיגע שטאדט ואס זענען אבגעטאהן גוואהרן פון אונטער דעם הימעל אוג עס איז פון זיי קיין זכר ניט נעבליבען , דיזע אוראלטע שטאדט בסשק אבער איז בין הייטע אויף איהר שטיינערנע נעבלידען . זי ואר פיר די צייט אין הארטער נוט ואס כען האט מיט קיינע שארפע צייגע איהר ניט נעקאנט צו קנאקען , אוג שטעהט אונד גלענצט מיט איהר שענסטען פראכט עד היום הזה . פיעלע בערימטע אלטע נעשיכטס־שרייבער ווילען בעהויפטען צו עוין בן אדם בא עכ (בראשית י' יו) האט דיעזע שטאדט צום ערשטען נענרינדעט . אוג דערצו איז אויך מסכים דער גרויסער יודישער אלטער נעשיכטס־שרייבער יוסף פלאוויום . עוין האט איהר צוערשט נאך זין פאטער אדם נערופען , אוג אין פיעל אנדרען ארום האט זיך אין איהר אלטער עבד אברהם בעוצט אוג האט איר בעדייטענד פארנרעסערט . ער האט אין איהר זעהר פיעל בייזער נעזוויט , נייג־נעריגער נעשפלייגט , אוג האט נור נעוואונט איהר ואס נרעסער אונד שענער צו כאכען . פון האקם

אָן דָאבֶּען דִי אַראָמֶעִר אַנְגֶעפַאנְגֶען דִיעזֶע שְׁטָאדְט „דַּרְמֶשֶׂק" צוּ רופֶען *), נָאר דִי צַראָבֶּש־
דָאבֶּען איהר גֶערופֶען „בֶּמֶשֶׂק" צַווִי וִוי מִיר רופֶען זִי . דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָאט אויף בַּכִּשֶׂק
מִלְחָמָה גֶעהַאלְטֶען , עֶר הָאט אִיהר כִּיט זַיין מֶעכטִיגֶען חַיִל בֶּעצַאגֶערְט , עֶר הָאט אִיהר
צֵיינְגֶענומֶען אוּן זִי הָאט צָאנְגֶעפַאנְגֶען צוּ זַיין רֶעזִידֶענְץ צוּ גֶעהָערִן (שמואל ב ח' ו') .
אָבֶּער אִין דֶער צַייט פוּן זַיין זִיכֶן עִיכְמה , וָואס עֶר איז נִיט גֶעוֶוען אַזוי מֶעכטִיג וִוי זַיין
פָּאטֶער , הָאט דֶער פִּירְסט בֶּן אֶלְיָדָע דִיעזֶע שְׁטָאדְט פוּן אִיהם צוּזֶענומֶען אוּנְד הָאט אִיהר
בֶּעהֶערְשְׁט (מלכים א י"א כ"ד) . נָאךְ שְׁלמה הַמֶּלֶךְ מוֹזֶען הָאט בַּכִּשֶׂק אָנְגֶעפַאנְגֶען צוּ
גָּלֶעזֶען אוּן אִיז גֶעוָואָרֶן אַבֶּזוּנְדֶערְע קֶעניגְרֵייךְ . עֶס הָאט נִיט לַאנְג גֶעדוֶיֶערְט אוּן
בַּכִּשֶׂק אִיז גֶעוָואָרֶן זֶעהְר שְׁטַארְק אוּנְד מֶעכטִיג אוּן אִיהֶע מוֹשָׁבִים וּמְלָכִים הָאבֶּען
אָנְגֶעפַאנְגֶען מִיט דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְחָמוֹת צוּ פִירֶען בִּיז יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָש הָאט זִיךְ אוֹיךְ
דָּעם טְרָאקֶען גֶעמַאכְט , זַיין עֶרְשְׁטֶע אַרְבֵּייט אִיז גֶעוֶוען מֵיכֶּה הַמּוֹרַשְׁתִּי מִלְחָמָה גֶעגֶען בַּכִּשֶׂק
אָנְצוּפִירֶען , עֶר הָאט אִיר גְּבִיךְ צַייגְנֶענוֹמֶען , אוּן צוּגֶעלַעכְנְט צוּ דָאם לַאנְד פוּן יִשְׂרָאֵל .
(מלכים ב י"ז כ"ח) . אִין פֶּערְלוֹיף פוּן צַקוֹרֶג צַייט הָאבֶּען דִי צַראָמֶעֶר בַּכִּשֶׂק צוּרִיק פוּן
דִי יְהוּדָן צוּ גֶענוֹמֶען אוּן זִי אִיז גְּוַוארֶן דִי הוֹיפְּט שְׁטָאדְט פוּן אֲרָם וִוי פָּארְהֶער , בִּיז
תִּגְלַת פִּלְאסֶר , דֶער קֶעניג פוּן אַשׁוּר וָואס וָואר אִין דִי צַייט פוּן אָהָז בֶּן יוֹתָם . עֶר הָאט
זִי מִיט זַיין חַיִל בֶּעלַאגֶערְט אוּן אִיהר צֵיינְגֶענוֹמֶען , אִיהר מֶלֶךְ רְצִין הָאט עֶר גֶעהָרֶגְט
אוּן דִי אַראָמֶעֶר הָאט עֶר פוּן דָארְט פֶּערְטְרִיבֶּען בִּיז דָּעם פְּרוּם קִירוּס וָואס אִיז אִין צֶפוֹן
זַייט פָּאן קַאסְפִּיֶשֶׁען יָם . נוּן הָאט אַראַנְגֶע צַייט דַּמֶּשֶׂק גֶעהָערְט צוּ דִי מַלְכֵי אַשׁוּר ,
בִּיז גְּבוּבַדְנֶאצַר הָאט דֶעם טַהֲרָן אִין בָּבֶל בֶּשְׁטִיגֶען , דַאן הָאט דִיעזֶער גֶעוֶואלְטִיגֶער
הֶערְד דַּמֶּשֶׂק בֶּעלַאגֶערְט אוּן הָאט אִיהר גְּבִיךְ צֵיינְגֶענוֹמֶען , עֶר הָאט אִיהֶע פֶּעסְטֶע
מוֹעֲרִין צֶערְשְׁטֶעמֶערְט , דִי פֶּרֶעכְטִינְקֶע טְהִירְכֶער צֶערְבְּרָאכֶען , דִי גְּרֶעסְטֶע וואונְדֶער־
גֶעבֵּיטֶען הָרוֹב גֶעמַאכְט , אַלֶעס פֶּערְבְּרֶענְט אוּן צוּרוּאינִירְט , דָאס פוּן דִי גְּיִעזֶעמְדֶע שְׁטָאדְט
דַּמֶּשֶׂק אִיז צַהְל עִיקָּם גֶעוָואָרֶן , צַווִי גְּבִיךְ וִוי אוֹנְזֶער יְרוּשָׁלַיִם וָואס אִיז דוֹךְ אִיהֶם הָרוֹב
גֶעוָואָרֶן . אַראַנְגֶע צַייט הָאט גֶעדוֶיֶערְט בִּיז דִיעזֶע שְׁטָאדְט בַּכִּשֶׂק אִיז צוּרִיק אוֹיפְגֶעבוֹיעט
גֶעוָואָרֶן , בִּיעזֶע יָאהְרֶן נִיעזֶען פֶּערְפָּלַאסְקְטֶען בִּיז זִי הָאט בֶּעקוֹמֶען אִיהר פְּרֶיעֶרֶע
פְּרֶאכְט . אֲבָּער אוֹיךְ דֶאן הָאט נִיט לַאנְג גֶעדוֶיֶערְט אוּנְד בַּכִּשֶׂק אִיז וִוידֶער פַּארְאוּנְזִיכְט
גֶעוָואָרֶן , דֶען דִי מַלְכֵי סוּרְיָא הָאבֶּען זִי בֶּעלַאגֶערְט אוּן הָאבֶּען אִיהר וִוידֶער הָרוֹב גֶעמַאכְט .
אַראַנְגֶע צַייט וָואר דִי שֶׁיינֶע בַּכִּשֶׂק וִוִיסְט אוּנְד לֶעֶר , בִּיז דֶער גֶענוֹאלְטִיגֶער קֶעניג
אַלֶכְסַנְדֶר מוֹקְדוֹן הָאט זִיךְ אוֹיף אִיהר עֶרְבַּארְמְט , צוּעֶרְסְט הָאט עֶר דִיעזֶע שְׁטָאדְט צֵיינ־
גֶענוֹמֶען , זִי וָואר שׁוֹן דַאן צוּרִיק גֶעבוֹיעט אוּנְד פֶּערְגְּרֶעסֶערְט וִוי פְּיהֶער , אוּן דִיעזֶער
גֶעוָואלְטִיגֶער קְרִיעגֶער הָאט אִיהר וִוידֶער צֶערְשְׁטֶעמֶערְט אוּנְד צֶערְבְּרָאכֶען . נָאר לוֹיט וִוי
דֶער צַאטֶער גֶעשִׂיכְט־שְׁרַייבֶער הִירָאנִימוּס אֶרְצִיכְט , הָאבֶּען דִי מַאצֶעדָאנִיֶער (מוקדונים) דִיעזֶע
שְׁטָאדְט צוּרִיק אוֹיפְגֶעשְׁטֶעלְט אוּן הָאבֶּען אִיהר בֶּענֶיצְט וִוי פָּארֶער , נָאר זַיי הָאבֶּען אִיהר
וִוייטֶער פוּן דֶעם פִּרִיהֶערְדִיגֶען אָרְט גֶעגְרֶענְדֶעט , אוּן צוּגֶעלַעכְנְט וָואס פָּארֶער וואר זַי
גֶעבוֹיעט צֵוישֶׁען הוֹיכֶע גֶעבִּירְגֶע אוּנְד שְׁטֵייכֶע מֶעכטִיגֶע פֶּעסְטֶע , הָאבֶּען זַיי אִיהר יֶעצְט
גֶענְרֶענְדֶעט אִין אֵיין בֶּרֶייטֶען טָאהְל וָואס דֶערבַּיי פְּרֶיכְטִיכְט דֶער גְּרוֹיכֶער מַיִךְ בַּארַאדָא ,
אוּן בִּיז הַיינְטִיגֶען טָאג שְׁמֶעהְט אוֹיף דִיעזֶער שְׁטֶעלֶע דִיעזֶע וואונְדֶערְשְׁטָאדְט . דִי מְלָכִים
פוּן דֶעם הוֹיז תַּלְמַי הָאבֶּען פוּן צַייט צוּ צַייט דִיעזֶע שְׁטָאדְט פֶּערְגְּרֶעסֶערְט , פֶּערְפֶּעסְטִיגְט

---

*) דברי הימים א' י"ח, ה'—ו', זיין תרגום יונתן בן עוזיאל וועלט דיעזע שטאדט „דרמשק" נערופען (בראשית י"ד ט"ו) .

אוּן אוֹיסְגֶעצֵירְט מִיט פְּרַעכְטִיגֶע בִּנְיָנִים, מִיט טְהוֹרְמֶע אוּן פֶּערְשִׁיידֶענֶע וואוֹנֶערְ־גֶעהֵייצֶען, בֵּיז זִי אִיז עֶנְדְלִיךְ זֵיהְר אוּנד וואוֹנֶערְ־שֵׁאהֶן גֶעוואָרֶן. אוֹיךְ דִיעזֶעם קָאל הָאט דִי הַצָּלָה פּוּן דַמְשֶׂק נִיט לַאנְג גֶעדוֹיֶערְט, דֶען קוֹים הָאבֶּען זִיךְ דִי מַלְכֵי בֵּית הַיְמַי פּוּן אִיהְר אָבְּגֶעשְׂעהֶרְט, הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ אִיהְר צוּגֶעהֶרְט. וֶועלְכֶע אַיינֶער הָאט אִיהְר גֶעריסֶען פּוּן זַוויִיטֶען, אוּן אַלֶע הָאבֶּען אִיר קֵיין גוּטֶס נִיט צוּגֶעגִעבֶּן. פִּיעלֶע הָאבֶּען הָאט דִיעזֶע שְׁטָאדְט אזוֹי אוֹמְגֶעוועלְגֶערְט פּוּן אֵיין הַאנְד אִין דִי צְוויִיטֶע, פּוּן אַיין רֶעגִירוּנְג אִין דִי אַנְדֶערֶע, בִּיז זִי הָאט אִיהְר נַאנְצֶען וועֶרְטָה אוּנד וְגַלַּיִן פֶּערלוֹירֶען. דֶער רָאמִישֶׁער הֶעלְד פֶּאכְּפֶּעזִיוּס הָאט מִיט זַיינֶע מִילִיטֶער דִיעזֶע שְׁטָאדְט בֶּעצַאנֶערְט אוּן אַיינֶגֶענוֹמֶען. נָאכְדֶעם אִים נָאהְר 633 הָאט אִיהְר דֶער בַּיזִיץ אֲמַאר בֶּעצוואוּנְגֶען, אֶר הָאט אִיהְר פֶּערְפֶּעסְטִיגְט אוּנד צוּרִיק אוֹיסְגֶעצִירְט וִוי פֵּאר־צַייטֶען. אִים נָאהְר 1148 הָאבֶּען בֶּעפֵאלְכֶען דִיעזֶע שְׁטָאדְט דִי קְרֵייצ־צִיגֶע (נוֹשְׂאֵי בְּצָלָב) אוּן הָאבֶּען אִיהר גֶענוֹאלְט צַייגֶען אַיינֶגֶעמֶען, אֲבֶּער אִיהְרֶע צַייגֶענוֹסֶען הָאבֶּען זִיךְ אַרוּיס גֶעשְׂמֶעְרְט אַנְטֶקֶעגֶען דֶעם פַּיינְד, זִיי הָאבֶּען וִוי מַאכְּפֶּעלְע הֶעלְדֶען גֶעשְׂטְרִיטֶען, אוּן הָאבֶּען דִי שׁוֹנְאִים פּוּן זַייֶער שְׁטָאדְט צוּרִיק אַרוּיס־גֶעטְרִיבֶּען, דִי קְרֵייצ־צִיגֶער וואָלֶען גֶעגִיטִיגְט זִיךְ אֲבְּצוּצִיהֶען אוּן הָאבֶּען אַנְדרוֹיסְע כּפְלָה גֶעמַאכְט. אִים 1306 הָאט אִיהר דֶער גְרוֹיסֶער הֶעלְד מַאמְעְרֶאן בֶּעלַאגֶערְט. מִיט דֶעל גֶרֶעסְטֶען גֶעוואלְט הָאט עֶר אִיהְרֶע מוֹיעֶרֶן צוּבְּרָאכֶען, עֶר הָאט זִיךְ מִיט זַייֶנע פַּאלְאטֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט אַריין גֶעמַאכְט אוּן הָאט זִי תַּחַת חֶרֶב גֶעמַאכְט, אִין פֶּערלוֹיף פּוּן אַיינִיגֶע שְׁטוּנְדֶען הָאט נַאנְץ דַמְשֶׂק גֶעפּוּנֶען אִין אַיין הֶעלִישֶׁען בְּאנְאנ־פַיֶער, אוּן אִיהְרֶע צֶלְטֶע פַּאלַאטֶען טְהִירְמֶער אוּנד וואוֹנֶערְ־גֶעבַּיידֶען זֶענֶען אִין אַש אוּנד קוֹיכֶען פֶּערוַאנְדֶעלְט גֶעוואָרֶן. נוּן הָאט שׁוֹין דֶאן דִי נַאנְצֶע וועלְט גֶעדֶענְקְט דָאס יֶעצְט וועט שׁוֹין דַמְשֶׂק מֶעהר נִיט גֶעבּוֹיעט וועֶרֶן אוּן וועט שׁוֹין אֵיין עֶוִיגֶע רוּאִינֶע (חוּרְבָּה) בְּלַייבֶּען. אֲבֶּער עֶס וואר גַראדֶע אוֹמְגֶעקֶערְט, אוּן גְלַיִךְ נָאךְ דִיעזֶע כַּפָּלָה אִיז דַמְשֶׂק צוּרִיק אוֹיפְגֶעבּוֹיעט גֶעוואָרֶן. אִים יָאהְר 1517 הָאט אִיהר דֶער מֶערְקִישֶׁער סוּלְטַאן סְעלִים בֶּעצוואוּנְגֶען, אוּן פּוּן דַאמְאלְס אָן בִּיז דֶעם יָאהְר 1832 הָאט גֶעהֶערְט דַמְשֶׂק אוּנְטֶער דֶער רֶעגִירוּנְג פּוּן מֶערְקֶי. פּוּן יָאהְר 1832 בִּיז הַיינְטִיגֶען טָאג הָאט זִיךְ נָאךְ פִּיעלֶע אֲרַאיְינְגִיגְט מִיט דִיעֶר שְׁטָאדְט פַּאסִירְט, דֶען אוּנְטֶערדֶעסְטֶען הָאט אִיר עֶרַאבְּערְט דֶער מֶגִיפְּטִישֶׁער פַּאשָׁא אִיבְּרַהִים, אוּן עֶנְדְלִיךְ הָאבֶּען אִיהר דִי מֶערְקֶען צוּרִיק גֶענוֹמֶען, אוּן עֶר הַיוֹם הַזֶּה אִיז דַמְשֶׂק גֶעבְּלִיבֶּען אוּנְטֶער דִי מֶערְקִישֶׁע רֶעגִירוּנְג.

דָאס אִיז דִי גֶעשִׁיכְטֶע פּוּן דַמְשֶׂק. יֶעצְט וֶועלֶן מִיר זִיךְ אוֹמְקֶעהרֶן צוּ אוּנְזֶער רַייזֶע־בֶּעשרַייבּוּנְג, מִיר וֶועלֶען בֶּעמַיכְטִיגְט דִי גֶעשֶׂהֶרְטֶע כֶּעגֶען סִיט דִיעֶר שְׁטָאדְט צוּ אוּנְזֶער בֶּעקוֹמְלִיכְקֵייט, דֶען דַמְשֶׂק אַריין, אוּן מִיר וֶועלֶן אוֹיךְ אַלֶעם וָאם מִיר וֶועלֶן דָארְט וֶעהֶן אוּנְטֶערְ אוֹיפְּמֶערְקְזַאמְקֵייט מַאכְּען.

אַזוֹי וִוי דַמְשֶׂק וָעהְט אוֹים פּוּן וַייטֶען שַׁיין אוּנד רַייצֶענְד, צַוויי אִיז זִי נִיט שַׁיין אוּן נִיט רַייצֶענְד אַז דֶער רַייזֶענְדֶער טְרֶעט דָאס עֶרְשְׁטֶע כָּאל אַריין אִין אִיהְרֶע גַאסְכֶען, עֶר וֶועט זִיךְ שְׁטַארְק פֶּערוואוּנְדֶערן אוּן וֶועט פְּרֶענְן: צִי אִיז דָאס דִי זֶעלְבִּיגֶע גְלֶענְצֶענְדֶע מִילֶדֶע דַמֶּשֶׂק וָאס אִיךְ הָאב פּוּן וַייטֶען דֶער וָעהֶן? דֶען אַלֶע שְׁאהְרטִיגֶע קְרִיסְטִיגֶען, צֶרְלֶע מֶערְקְווִירְדִיגֶע בִּיכֶער וֶועלֶן פְּלֶאסְצִיךְ פּוּן זַייֶנע אוֹיגֶען פֶּערְשְׁווִינְדֶען וֶועלֶן אוּנד וֶועט בְּרָאם אַ צֶרְטֶע שְׁכוּצִיגֶע שְׁטָאדְט עֶרבְּלִיקֶען. אִיךְ אַלֶיין — עֶרצַאהְלְט דֶער בַייזֶענְדֶער — וֶואר אוֹיךְ וָעהֶר פֶּערוואוּנְדֶערְט אַכְּם אִיךְ הָאב אוֹיךְ צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל אִין דִי וֶועלְט־בֶּעדִיכְטִיגְטֶע וואוּנְדֶער־שְׁטָאדְט דַמֶּשֶׂק בֶּעפוּנֶדֶען, אוּן הָאב אוֹיךְ נִיט גֶעוואָרְט גְלוֹיבֶּען צִי אִיז דָאס וִירְקְלִיךְ דַמֶּשֶׂק? אִיהֶר גַאסְטֶען זַייֶען אֶיינִג, שְׁמָאהְל, נִיט גֶעבְּרוּקְזִיכְט אוּנד פִּל מִיט בְּלִיקֶען

אונד ניים , בְּאַם אייניגע נאסְטָען וָואם דָארְט וָואהְנען די עֶלְטערן לַיט , די רייכע פּירְסְטָען אונד קוּפַּלַייטע , וָועלכע בְּרייט , שָׁאהן אונ טִיט שְׁטַיינער גֶעפּלַאסְטערט . אז עס גייט צו לענגן . וָועלכע נְביךְ די אייגענע נָאסָאךְ פּוּר טִיט ניים אונד טִיעפּע זוקָפּען , די פּיס פּון די דוּרְכְגַיענגע וָועלן בְּיז די קנִיע פָּערזונקען אין בְּלָאטע , אונ מאנְכְעם מאל קען מען דָארְט די שְׁטַיוועל נָאוען . דָאם רוב הַיזער וָועלכע גענען גֶעבּוי פון דָאךְ אֶדער פון צִיגעל אונ וָועהן וָעהר ניט שיין אוים . זיי וָועלן פון דרויסען אוקְגעפַּארְבְּט אונ אוקְגעצִירְט , אונ דָאפּען דָאךְ קיין אַנצִידונגְס־קְראפְט . אָבּער אזוי וי ניט שיין אונ ניט רייצענד די הַיזער וָועהן אוים פון דרויסען , אזוי שיין אונד רייצענד וָענען זיי פון אינְווענדיג . דען קוים עפּענען מיר די טהיר , אונ קוים גיין מיר אַריין , שְׁטעלט זיך אונז פָּאר אַ בייט קארְטינע , צִ בִּילד וָאם בְּהיינְבְט אונז צום גֶרעסְטען עֶרשְׁטוינען , אונ מיר קענען זיך בְּשום אופן ניט אָפּוואונדערן . קענען אונְערע אוגען שְׁטעלט זיך פְּלעצְליך פָּאר די גֶרעסְטע פְּראכְט , דער הֶערלִיכְסְטער גְלאנץ פון בַּשָּׂק . בַּיי יענעם הויז איז אין גרויסע בְּרייטע גענְהעפט (הויף) אויסגֶעפּלַאסְטערט מיט שְׁאהנע גְלַאנצְע קָאכִירְטע שְׁטַיינער , אין מיטען איין שְׁפּרינג־בְּרונען (פָאנטָאן) מיט פְּרִישׁ קְלָארע וָואסער , אונ פון אלֶע זייטען וָענען גֶעפּלַאנצְט ציטְרָאנען־בוימער , אָרַאנגען , מִיגְרוימען , פַּיגען אונד נָאךְ אַנְדערע מינים פְּרוכְטְבּוימער . צְווישען דיעזע בוימער וואקסען אין גֶעפּלַאנצְטע בִּייטען פֶּערשִׁיידענע בְּלומען , וָואהְלְשְׁמעקענדע רָאזען אונ נָאךְ פִּיעלע מינים גְעווָאקסע . פון דָער הֶערשטער זייט פָּאנטָאן , וָועלכער אונ לינקער זייט פָּאנטָאן , וָענען גֶעבּויט וָעהר פֶּרעכטיגע בְּנְענים נָאךְ דֶעם אֲרַייַנטָאךְיְשען סטיל (דֶעם גוסט פון די וָאהנען אין מִזרח) , אונ וָענען אויסגֶעזיכְרט פון אינְווענדיג מיט שְׁענסְטע ציערונג אונד בְּראכט . די צִימְמער אונ נַאנען נינען הַערלִיךְ , אונד די וועגט גֶעפּארְבְּט מיט די שענסְטע מאלֶערייען , אונ בֶּעהַאנגען מיט די וואונדערלִיכְסְטע בִּילדער . די סַכָּע מָאבֶּל אונד בְּיִם וָענען בֶּענוּלְדעט אונד בֶּעווִיכְבְּערט מיט נָאדְע אונד זִילְבֶּערפָּארְב , אונד וי דָאם אויג ניט זִיךְ נָאר סַקעהר וָעהט מען סַלץ פְּראכְט אונ הַערלִיכְקייט , גַראנץ אונ קאסְטְלִיכְקייט . נָאדֶענע אונד זִילְבֶּערנֶע כְּלים גענעמְט מיט דימַאנְטען אונ די טייערְכְטע עֶדעלְשְׁטַיינער , הֶערלִיכֶע פָּארְטיעֶרען , נאךְדינען , דיוַאנעם , בֶּעמְגענוַאנד גֶעשְׁטיקְט אונ גֶעשְׁטִיקְט , גֶעצאקט אונד גענועבְט פון די מַיערְסְטע טָערקִישע מאטערען אונד גֶעשְׁפִּינְסְטָען . בְּקיצור עס איז שְׁווער אויסצושְׁטַייגען די סַלְע פֶּערקְווִידִיגע קארְטינעם אונ עֶרשַׁיינונגען וָאם דָער אייגָאפּייער זָעהְט אין דיזע וָאהנונגען פון בַּשָּׂק . עֶר בֶּעפּינדעט זיך דָאן וי בֶּעצוי־בְּערט אונ וויל ניט גְלויבּען אויב עֶר זָעהְט דָאם סַלְעם אויפּען וָאהר .

די איינְוָאהנער פון בַּשָּׂק וָענען בִּכְלַל גרויסע פַּאנטָאזיקער (אָרזק אין זייער אכזנה) , אונ פֶּערַאסְטען אונ פֶּערקָאלְטען די איבריגע צִיגְנָאהנער פון פֶּרעמְדע אֻמְווענדונגען . איקְפֶּערהויפט וָענען פֶּערקָאלְטע פון זיי בַּאסְקָאלִיקען אונד יודען . דָער יודע בִּקבָט , איז אין בַּשָּׂק גְרייט צו אַלֶע צֶרות , דוךְ דָעם קְלענסְטען בְּיבּוי קָענען זיי אין גרויס גֶעפּאהר אַריין פַּאלֶען , וויי עם דָאט שוין פִּיעלע כָּאל פַּאסירט , אז טוישְׁענדער יודען וָענען זייער פָּערַאוגְנִיקט גֶעוָאהרען אונ עס דָאט אַלֶע מאל פַּאסירט , אז טוישְׁענדער יודען וָענען זייער פָּערַאוגְנִיקט גֶעוָאהרען אונ עס דָאט זיי פִּיעל גֶעקָאסְטט . צו אין בַּיישְׁפִּיעל קען אונז נימצָען דָאם יָאהר 1840 , וָאם איז ניט בְּרוּט אין אונגָער גֶעשִׁיכְטע פָּערצייכְענט , וָאם דאן דָאס דָארְט אונגָערע בְּרידער פון אַ שְׁענדְלִיכֶע עלִיזַבֶּת זָעהר פִּיעל גֶעליטָען , וויי עס איז יֶעדען אייגְנִיגען הֶערפון נאנְץ גֶענוי בֶּוווּסְט , אונ מיר גֶעפּינען פִּיר נאנְץ אִיבְּרִיג אִיצוּנד הֶערפון צו שְׁרייבּען .

ג. ד. האפפמאנן .

דאם לעבען פון דיא בינען.

(נאך דעם בעריהמטען ד' בערנשטיין)

דאם לעבען פון די בינען איז אזוי מערקווירדיג אוג וואונדערליך, אז עם איז קיין
נרוים חידוש ניט וואס פון זיי לעקסטערן פיעל איבערגעטרייבענע פאלשע מעשיות פון זייער
אויפפירונג אוג פון זייער העבענסארט, נאר מיר דיינקען ניט איבערצוטרייבען, מיר ווילען
נאר דערצאהלען דעם אמת וויי ער איז, לזיט ווי די אמתע נאטור־פארשער דאבען די
בינען נאכגעקוקט אוג ריכטיג צוזאמען זייער לעבען אוג אויפפירונג אין אלע פרטים.
דען אפילו די נאטור פון דער נאטור־פארשער זייבט אויך אוים איבערעטרייבען אוג
צופיעל וואונדערליך. עס זייבט אוים אז דער ערצאהלונג פון זיי, אז די בינען דאבען
אשכד שוי וויי אן ממש, אוג זענען ניט אונטערנאזאבען עם אינסטינקט
(איינגעבוירענע נאטור־פאהיגקייט) אזוי וויי אנדערע שרצים וכמשים, דער אמת איז אבער,
אז די בינען דאבען אויך דעם איינעם אינסטינקט וואס אנדערע שרצים, דאמשע זיי
פעוויזען אין זייערע כנהגים אזוי ציעל שכל אוג בייה־שאפט.

די צאהל פון די בינען וואס נאוזנען אין איין בינשטאק איז זייער נרוים, פון
דעקטוזענען דאבען זיי נאר איין קאניגין (מאטושקע). אין איין בינשטאק נעפינט זיך פון
זעקס ביז אכט הונדערט נרים אוג פון 10 ביז 30 טויזענד טוכטום"ם (ניט קיין קרים אוג
ניט קיין נקבות). ווען עס טרעפט זיך צוויי קאניגינען (מאטושקעס) אין איין בינשטאק,
ברעכט צוישען זיי בייד אויס צו שטארק מיהמה ביז איינע פון זיי ווערט נהרג פון
זיי מוז פערצוזען דעם בינשטאק.

יעצט וועלן מיר פעטראכטען זייער לעבען, זייער ווינקען פון דער צייט אן ביז עס
ווערט נעשאפט דער בינשטאק ביז עס ווערט נעבוירען אין זייער דור.

די קאניגין נאס ווערט נעניטה דורך דער מילכה צו פערלאזען דעם עלטערן
בינשטאק, פליהט אוועק ערגיץ אנדערש, זיך צו זוכען אין אנדער קאניגרייך אוג מיט
איהר צונאמעם פליהטען מיט אלע די בינען וועלכע עם האבען נאר איהר אזוי
נעשטרישען אוג מקדמה נעשאקטען. אוך דעם וועג זעטצען זיי זיך אלע אוים אוך
א צוייג פון א בוים, עטוואס אוים צורוקען פון זייער כיף; די קאניגין זעטצט זיך אין
דער מיטטען אוג די איבריג רינגען זי ארום פון אלע זייטען. נאך אקקוראט וואס
שוקט בען ארוים די טוכטום"ס זיי נאלטן בעזעהן די נעזעגנד אוג אויסקוויבען
אין נייעם ארט, אוג דרום מאכט זיך אמאל זוכמערצייט זעהען מיר אייניצע בינען ארום
פליהען אין נראל, דאס זענען די ארויסנעשיקטע שפיאנען. ווען עס נעראהטן זיי אויף־צו־
זוכען אין זייער ארט, קומטען זיי באלד כיט דער גומטער בשורה צו דער קאניגין, אוג
באלד הויבט זיך די נאנצע מהנה אויף, די קאניגין פליהט אויף פרישר צו דעם ארט וואו
זי ווען דאריבען נעניגדען איהר ניע קאניגרייך.

די לויפֿע פון די בּיכער צו זייער קאנטין איז צוזי גרויס, אז ווען די זאל כּיח הייַ
נט זיין, וואלטען זיי קיין שום צערבּייט נים געטאהן אוּן וואלטען זיך צופֿרידן זין צולעצט
ליגען אבּין צוזי פֿערבּלאנזעטע שאפֿעלעך אהן זייער פּאסטוך.

די בּינען־וואהנונג.

אין די אַרטיקל וואו דער מענש ועלבּסט לעבּט נאך האלבּ ווילד אוּן פֿערשטעהט נאך
נים דען גרויסען ווערטה כּיח דעם נוטצען וועלכּע די בּינען בּרייגען איהם, כּוזען די בּינען
זיך ועלבּסט זוכּען זיין וואהנונג; אבּער אין אונזערע געבּילדעטע לענדער גרייטטען שוין די
מענשען פון זייערט־וועגען אן פֿעלזוועמע וואהנונגען. יעדער בּויער וויל עך דערוואהרט נאר
אשטואהרם כּיח בּינען וואס בּאלד פֿון זייערט אין אַרט, גרייט עך באלד פון זייערט־
וועגען אן אין אויגע (yдей) אוּן נעמט זיי אהין צבּיין, עך לאזט זיי נאר איבּער צוקוין
נעכּיל אויף צבּיין־אוּן צרויס־פֿלישען.

מען קען זיך ליכט איבּער־צייגען, צי די קינגען איז אויך כּיח זיי געפֿאנגען געוואָרען
צי נין? .. זייל די בּינען זאַ זיי קיכּען צבּיין אין זייער נייע וואהנונג, הייבּען זיי זיך
אן באלד צרום קוקען צי איז זייער קאנינגין אויך מים זיי דא, אוּן זאַ זיי דער ועהן זי.
נעמען זיי זיך באלד צו אויספֿוטצען אוּן אויסקאמען די נייע וואהנונג, אוּן יעדע בּין הארט
זיך איהר צרבּייט, אוּן צרבּייטשט פֿבּייסעק אוּן כּיח נרויס חשק. נאר ווי באלד זיי בּעמערקען
אז די קינגין איז כּיח זיי נים פֿערדאנגען, הייבּען זיי זיך אן ניך צרויס צו שטיפֿען דורך
דעם קאכּיל אום אונעקצופֿיהלען, זיי וענען דעמסטאלק צוזי בּייז, אז עס איז נעפֿעהרליך
נעבּען דעם בּינשטאק צו שטעהן אוּן זיי נים דערקענען פון דארט, זיי שטעקען כּיח
זייערע נימטינע שטאכּלען צוזי ווי די קאוואלעו כּיח זייערע שארפֿע פּיעס אוּן קעמפֿען
באנגען בּיז אין בלוט. דער בּויער כּוי דעמדאזי איין מאכּט אויך זין פֿנים מיט אוּן די האנד כּיח שטאפֿעם פֿערוויקלטן. —

די בּינען וועלכּע הייבּען שוין איינקאל פֿערלאזען זייער בּינענשטאק, ווייל די קאנינגין
זייעע איז ערגיג וואו פֿערפאלקען נעוואָרען, ועלין זיך שוין קינגסאהל נים בּשום אופֿן
אוסקעהרען אהין, אפֿילו ווען זיי האבּען קיין קוים כּינוהה ערגיג נים נעפֿינגען. איינע
נאטור־פֿארשער פֿערזיכּערט, אז די בּינען הערקענען שטענדיג זייער פֿערקאוטעם ארט אפֿילו
אין פֿיעל צייט צרום אוּן ועלין עם שטענדיג זייבּען. צי דאם איז איין אמת אדער
א גוזמא, זייבּען נאר די וואס הייבּען נאבּנעקוקערט נאך דעם אוּן עם נרונדיג
פֿרפֿארשט. —

ווען די בּינע נעשטאלטען זיך אפֿט כּיח ועלכּע קינגסאקען, דעמסטאלק הויבּט זיך
אן בּיי זיי איין פּבּיסונג אלבּיט כּי קאנינגין ועלבּסט וינט זיך רוהיג אויף איין אָרט אוּן
טוהט נאר נים, די קערי ווען זי באלד צרום, זי צו דערוואהרען, זייל זי איז בּיי זיך
אנדערסע כּיוהסט אוּן די קינגס זייערע איהר ועלר. די קאכּע קען איהר פֿעשאלן צו
כּינען. איינעלך פון ועלכּע עס קוכּטען צרום די בּינען. די עלדסטע בּינע (אזוי ווערן מיר
רופֿען די טוכּטום״ס, ועלכּע זיי נים קיין זכרים אוּן נים קיין נקבות) הויבּען אן צו־
נוסאכּטען שטאק אויפֿצובּוען דעם קעניגיק אוּן אנדערען פֿון זיי.

די בּינע קאט ועהר דינגע קאכּע אויך איהר ליב, אוּן ווי באלד זי פֿילדט צו צי

אַ בוים, קְרִיכְט זִי אַריין אִין זַיין טְשַׁאטְשְׁקָעלֶע וָאם דָאךְטָען אִיז צוגוקְנַעצאמְקָעט דֶער בְּלוּמְענשְׁטוב (פָּארֶךְ) אוּן פְּעַרְקט דֶער מִיט דֶם נאנְצֶן קָארְפָּער, דֶער נָאךְ־קאטְשָׁעט זִי דֶם שְׁטוב צוגוךְ וִוי אַבאנְקִיכֶע אוּן נָעכְט עָם אַריין צְווישָׁען די אוּנְטֶערְשָׁטֶע פִּיכֶּלֶעךְ אוּן מִיט דֶער מַשָּׂא קֶעהְרְט זִי זִיךְ אום אִין דֶם בִּינְשְׁטָאק אַריין.

אִיינִיגֶע נַאטור־פָּארְשֶׁער הָאבֶּן זִיךְ בֶּעמִיהט אַריינצוקוקֶן אִין דֶם בִּינְשְׁטָאק, בֶּעת זִי טְהוּען זַייֶער אַרְבֶּייט, אום צוזֶעהֶן וִוי אַזוֹי עָם נֶעהט בֵּיי זַיי צו; אוּן דֶערום הָאבֶּן זִי בֶּערִיכְטען די הָאלְצֶערנֶע אוּיגֶע אוּיף אִיין נָאלְעךְ מָאהל אוּנְטֶערְנֶעהוּבֶּן דֶאם זָאלְען דֶערְזֶעהֶן, אום צו זֶעהֶן וָאם עָם קוּמְט דֶאךְט פָּאר. זִי הָאבֶּן בֶּעמֶערְקט אַז פָּארְהֶער פַּאר אַלֶעמֶען בֶּעמִיהֶן זִיךְ די בִּינֶען שֶׁאהִן אוּיס־צופּוּטְצֶען זַייֶער וָאהְנונג, אוּן פָּערְשָׁטֶאפְּטֶען אוּן פָּערְשְׁמִירֶען וואו עָם בֶּעפִינְט זִיךְ עָרְגִיץ אַקְרִיץ לָעכִיךְ אֲדֶער אַשְׁפָּאלְטֶל. וָען זַייֶער וָאהְנונג אִיז שוֹין פָּערְטִיג, דֶענְטְמָאכְּלְ צו טַהְיִיכֶען זִי זִיךְ אוּיף עָמְטְלִיכֶע קְהוֹת, אִיינִיגֶע פְּלִיהֶען אַרוֹים אוֹיפֶען פֶּעלְד צוגוךְ צוקְוִיבֶּען דֶעם נָאהְטִינֶען שְׁטָאפְּ (מַאטֶערִיאל) פּוּן די בְּלוּמֶען אוּן צְווִיטֶען, אוּן אִיינִיגֶע בְּלַייבֶּען אִין בִּינֶענְשְׁטָאק אום צו בֶּעאַרְבַּייטֶען דֶעם נֶעבְּראכְטֶען שְׁטָאפְּ. אַטְהַייל בְּרַייבֶּען בֵּיי דֶער קָאנִיץ אֲדֶער, זִי צו בֶּעדִינֶען — אוּן קְלוּיבֶּען פּוּן אִיהֶרֶעט־וועגֶען צו דֶעם בֶּעמְטֶען בִּיסְכֶּען. וָועֶען די צַייט־בִּינֶען קֶעהְרֶען זִיךְ פּוּן דֶעם פֶּעלְד אום מִיט זַייֶער מַשָּׂא, גֶעפְּלֶענֶען זִי שוֹין נֶרייטֶע בִּיסֶלֶעךְ הָאלְץ וָאם נֶעמֶען דֶעם שְׁטָאפְּ בֵּאי זִי צו אוּן בֶּעהַאלְטֶען עָם אִין די צוּ־נֶעגְרייטֶע אֲרְטֶער. וָועלְכֶעם עָם טוֹיג צום וֶעבֶּען, זֶענֶען זִי אַריין אִין די שְׁפַּייז־קַאמְכֶּערֶען, אוּן דֶער מַאטֶערִיאל וָאם טוֹיג צום בּוֹיען די וָאהְנונגֶען, הָאט זִיךְ אוֹיף זַיין בֶּעזוּנְדֶער אֲרְט.

די בִּינֶען אַרְבַּייטֶען אַוּוי מִינְסְטָלִיךְ דֶעם בִּינְשְׁטָאק אוֹיס, אַז עָס אִיז כְּמֵעט אוּנְמֶענְלִיךְ צו גְלוּיבֶּען אַז אַזָא מִין אַרְבַּייט זָאלְ קֶענֶען גֶעמַאכְט וֶערִין אֶן צַשׁוּם וָערְקְצַייג. פּוּן וֶעלְכֶע בִּיעֶנֶע וָועֶנֶען וֶערְט גֶעמַאכְט אִיין בֶּעזוּנְדֶער צִימְמֶערְלֶע. דֶער מַאטֶערִיאל צום בּוֹיען, דִיעְנְט דֶער וָאקְס, וָועלְכֶען מִיר בֶּענוּטְצֶען צו מַאכֶּען לִיכְט אוּן צו אַנְדֶערֶע נָאטְהִיגֶע טְכָאכות. די בֶּעמִיהֶען, וָועלְכֶע בֶּעמִיהֶען זִיךְ יֶעדֶע זַאךְ וָאם גֶעפִינְט זִיךְ אִין דֶער נַאטור, קְרִיכְט־נָאכ־צוּמַאכֶּען, הָאבֶּען שוֹין זַייֶערֶע אֲפְּלוּ פֶּערְלוּירֶען אוּן הָאבֶּען נָאךְ עַתָּה נִיט דֶערְקֶעהְרְט וִוי אַזוֹי דֶעם וָאקְס נָאכְצוּמַאכֶּען. וִוי עָס וָעהְט אוֹיס הָאט די נַאטור אִיהְר סוֹד נָאר די בִּינֶען פֶּערְשְׁרוֹיעֶט אוּן מֶעהְר קַיינֶעם נִיט. — דֶער קְרוֹנְסְטֶער מֶענְש קָען זִיךְ נִיט בַּאירִיכְטֶען אַז אֲר וַייכְט מֶעהְר פּוּן דֶעם קְלֵיינֶעם שְׁרֶיבְּן. דֶער הָאנִיק פּוּן וָועלְכֶען מִיר מַאכֶּען אַזְכָּע פַּיינֶע מַאכְּלִים, בְּרֶיינֶגען מִיט זִיךְ מִיט די בִּינֶען אִין זַייֶערֶע קְלֵיינֶע מַייֶערֶע פּוּן די בְּלוּמֶען וָאם זִי אוֹיס אוּן לֶעדִיגֶען אוֹיס די זַאפְט אִין דֶם בִּינְשְׁטָאק אַריין, אוֹיף דֶעם הָאנִיק פּוּן שוֹין גֶעפֶּארְבִּירְט נָאכְמַאכֶּען פּוּן דִיא אַיינֶענֶע בְּלוּמֶען פּוּן וָועלְכֶע די בִּינֶען בֶּעקוֹמֶען אִיהְם, אוּן עָם אִיז פָּארְט נִיט גֶעוָארְטֶען אִיהְם נָאךְ צו מַאכֶּען, נַייֶער דֶער הָאנִיק אַרְבַּייט זִיךְ אוֹיס בֵּיי די בִּינֶען אִין בּוֹיךְ, אוּן דֶערום אִיז דָאם פָּערְהוֹיבֶּען פּוּן דֶען מֶענְשְׁלִיכֶען פֶּערְשְׁטַאנְד אוּן פּוּן זַיין שַׂארְף אוֹיג.

די קוּנְסְט פּוּן וַייעֶרֶע גֶעבוּיעֶטֶע צִימְמֶערְלִיךְ אִיז אַזוֹי גְרוֹיס, אַז דֶעם מֶענְשֶׁען וָעלְכֶער הָאט עָם אַריין מִיט וַייֶע אוֹיגֶען נִיט גֶעזֶעהֶן, אִיז אוּנְטֶערְלִיךְ עָם צו שְׁיִיכֶערֶען. וָען כָּען וַייל זִי גוּט בֶּעטְרַאכְטֶען, מוּז מֶען נֶעמֶען צַשְׁטִיק קְטֶעכֶּעניס אוּן אַין וַאכֶּעם נַאכֶּעם צַרייגֶענֶען, דֶענְסְטְסָאכְּלְ מַייכְט זִיךְ אֶפְּ דֶער הָאנִיק פּוּן דֶען וָאקְס, אוּן די וואוּנְדֶערְלִיכֶע חֲדָרִים־זִיךְ עָרְשֵׁיינֶען פַּאר אוּנְזֶערֶע אוֹיגֶען. נָעכְּט צִימְמֶערְיל הָאט זָענְכְּם וָועלְכֶע נֶעשְׁלִיסְיקֶענֶע כְּיט זַייטְלִיךְ, נִיט פִּיעֶר־עֶקְכִיג, אוּן זָענֶען אַיינֶם צִים צַנְדֶערֶען גְלֵיךְ, אוּן אַיינֶם פּוּן אַנְדֶערֶען

ניט גרעסטער אפיסו אויף איין האאר , די וועגטליך צוויישען די חברים־ליך זענען נאנץ רינן אוג גאטט. קיין שום מענש אן דער היקף פון חכמת המדינה , איז ניט אין שטאנד אזא מין ארבייט צו מאכן . דא קענען מיר זיך איבערצייגן אז די נאטור בעשענקט איניגע נאנץ פראסטע בעשעפענישען מיט אזא פאהינקייט וועלכע אמענש קען ז׳ ערשט אויספילען דורך פיעל חכמה אוג ויסענשאפטען מיט קינסטליכע אינסטרומענטען.

עם איז עלטזאם וואונדערליך : ווי אזוי די בינגען ארבייטען אלע מיט איינמאל אין אלעם מענש פון דען בינשטאק , אלע מאכן אזוי קינסטליך אז זיי פערפוטען זיך ניט אין דער ארבייט אוג קומען זיך אלע צונויף אקורראט אין איין פונקט צריין אוג האבען דעם מינדעסטען טעות ניט אין זייער ארבייטען־קונסט , דער בעסטער ארכיטעקטאר מיט די בעסטע אינסטרומענטין אוג מיט זיין נאנצער מאטהמאטיק , קאלט ניט זיין אין שטאנד אזוי אין ארבייט אויסצופיהרען .

ווען די בינגען ענדיגען זיין שטיק קטעקנוק , הייבען זיי באלד אן צו ארבייטען די אנדערע , די דרטע , א. ז. ו. , אוג ענדעס שטיק שפארען זיי אונטער מיט זאילען פון וואקס , אז זי זאלן ניט אוכפאלען אוג ניט ליגען אויפן אויף דעם אנדערע . צוויישען אין שטיק צו דעם אנדערען קאנען זיי איבער אין ארט אז צוויי בינען קאלטן קענען דארטען שפאציערן .

ווען עס איז ווארעם אוג אנגוטער וועטטער , ענדיגען די בינגען זייער ארבייט אן אקורצע צייט . די ציכטער וועלען גיך פערטיג , אבער קאנג אייליען זיי זיך נאך לענגר עתה ניט צוגיוף צו זאכען , וויל די חדרים קענען דער וויל בעשטימט נעוואלטן ניט פון דעם קאניג וועגען , נאר כדי צו בעהאלטען דארט די אייליך , וואס פון זיי קאל דער נייער דור נעבוירן וועלין אוג זיך אויס נאנישטשען אוג וועלען כיטטען גליך .

ניט די קאניגין אוג ניט די חברים נעמען צנעמיהל אן דער ארבייט . די קאניגע ערהעלטייט עסען קאס בעסטע אוג קאס פיינסטע־בינגען קריייטען זיי צו מיט זייער שווייס . פון זייערע־וועגען קארעוען זיי אוג פראנזען יוסם וקלה , כדי זיי זו־צושטעלין צקלע זייערע בעדירפענישע . פון זייערע־וועגען בויעט מען אויך אויס ברייטערע אוג שענערע אוג בעקוועמערע חדרים וויי פיר דעם פראסטען עולם וועגען , די וואנט וענען שפארקער , פעסטינער אוג שאהנער . אוג מיט דעם ערשטען בליק קען קען דער־קענען וואו דער קאניגין־פאטאן נעפינט זיך . ווען די ארבייטס־בינגען ענדיגען זייער ארבייט , פערלאזט אויך די קאניגין איהר שטוהל אוג הויבט זיך אויף אין דער וופט מיט איהר נאנצער סוויטע צוביסעל צו שפאציהרען אונטער דעם בלויען הימעל . זי פליהט ארום איבער אזוי הויך אז דאס מענשליכע אויג קען זיי ניט נרייכן . נאך דעם אומקערר פון שפאציר־הייבט די קאניגין באלד אן איהרע אייליך צו לענגן . זי פליהט ארום איבער דעם נאנצען בינשטאק , אוג אין ליהרן ציכטער קאזט זי איבער אין אייער .

די בינען אייליך אוג זייערע ענטוויקלונג .

דעם ערשטען זומער לעבט די קאניגין ניט פיעל אייליך , אויך דעם נאנצען ווינטער פרישאיעט איהר די קאלט צו לענגן אסך אייליך : נאר ווי באלד דער פרילינג (וויסענא)

קוכט אָן , וויבאלד זי זאלן פּרובירן אַז זי קענען אירן אָרבעט פּון דעמי־מוזיקאנט אויסלערנען חודש .

וואָס די ארבייטס־בינדער איבערצייגען זיך אַז זייער קאנקורענט קענען אויסלערנען אוּן זי וועט שוין מעהר קיין עבודה נישט בעזייגען , דערנאָך־קאָר רעקלאמירן זיי זיך קלאָגט פֿאָ מיט די זכרים , וואָלטען מהוגן נאָר נישט נאָר קענען וויי די פּרייזים אוּן עסטען אויף דעם חשבון פּון די ארבייטס־בינדער—אוּן מאכען פּון זיי אין עק , נעביך וויי זיי וואלטען זאָגען צו די זכרים : „אייער חלק האט איהר שוין מסכּה געווען , יעצט גאטהינגען מיר זיך שוין נישט מעהר אום צייך , אוּן מיר האבּען מעהר קיין לוסט נישט צייך צו האלטען אומזונסט“ . — וואָס מעהר די ארבייטס־בינדען וועהלען אז זייער קאנקינגן קענט אייערזיך , מעהר פערניכטען זיי אוּן מאכען אתל פּון די זכרים אוּן הרגענען זיי אויס . אין חודש יוני , יוקי אוּן אויגוסט , קענען מיר וועהלן נאנצע הויפּטען פּון מוירטע בינגען זיך נאקענהאלטען אויף די פּעדלער ; אוּן ביז צום ווינטער לאוט קען פּון זיי נישט איבּער קיין אינצינג . די ארבייטס־בינדען וועלען נישט צוּנעמקענען די זכרים , וועהן וואס איז נאר נייל די נוים בּרענגט זיי ווערצו , דען זיי וויסען נאנץ גוט אז די שפּייז וואס זיי האבּען צו נעניסען איהר דעם ווינטער וועט נישט נענוג זיין פּיר אלע וועלען , אוּן דערום איז נאר קיין יוּשר נישט אז די לעדיג־נעהענדע בינגען וואס בּרייענען קיין שום נוצען נישט , וואלטען אויסקסטען דעם טהייל וואס נעסמט זיך אן אויף די ארבייטס־בינגען , וועלבע וועלען די נוצען קסטע אין דעם בינעג־קאנינבריך .

די איינלוך לענט די קאנינן יעדעס אין צוועוונדער ציממער . אין פּיר טעג ארום שפּאלטען זיך פון זיי אוים קלייניע שרעצים־זיך , וועלבע הייבּען אן באלד צופּרעסטען אהן אשיעור , וויי דער נראסטער זוכט וסובא . די צאלטע בינגען קיין זיי זייער שפּייז אוּנ דענגען עס זיי ארין אין כויל ארין וויא צומוטער האדיוועט איהר קינד . פּינף טעג נאך זייער נעבוירען , הייבּען אן די ניי נעבוירענע צו שפּינען נאנץ דינע פּעדלעמלך , צווי וויי דינע פּינע זייד , אוּנ וויקלען זיך וועלבסט אין דעם צוין וויי אין צוייבּען מלבוש־עך . די ארבייט נעדוירט בייי זיי אוך דריי טאנ . נאך דעם פּערשטיסען זיי די ארבייטס־בינגען אין זייערע צינקענדיך וואו זיי וענען נעבויערין נעוואלרן אוּנ פּערקלעפּען דאם צינמעדעל מיט נאקט , אוּנ אין דעם צושטאנד בּלייבּען זיי נאנצע זיעבּען טאנ ; נאך די זיעבּען טאנ נעהען פון דארפּען ארוים אויסנעפּאקטעט בּיענען מיט צלע פּאהינקויט צו דער ארבייט , אוּנ זיי דארפּען אפּילו נאר אין קיין הדר נישט נעהן זיך אויסצוקערלען די נרויסע הכמה , מיט וועלכע דער בּאשעפּער האט זיי באשענקט . אין צ קלייניע צייט הייבּען זיי זיך אן צו בּעשעפטיגען מיט זייערע ארבייט . וען זיי וענען ארבייטס־בינגען — אדער זיי וועלען צו הויז פערקויפט די הינ־נר אוּנ שיקערלען זיך צו צלערלי פּערנניגען, וען זיי האבּען נעהאט דאם גליק נעבוירען צו ווערען צום זכרים .

פּריהער פאר אלע נעהן פון די אייגלוך ארוים די ארבייטס־בינגען , זיי פּרובירן זיך מענגעס־ניי , נאך זיי קיכען ארוים פון זייער תפּסה די זכרים אוּנ וויסען דאם קאקט וואסער נישט צו ערטרינקען קיין טהיר , אוּנ עסטט אוּנ טרינקען דאם זיסטע פון דעם וואס די ארבייטס־בינגען גרייטען פון זייערט ווענען צו . דערום האבּען מיר פון זיי נאר קיין נרויסע חידושים נישט צו ערוואהלען , דען וואס פיר אהידושים קענען ארוים־בּרינגען צוועלבע פּרינים וואס זייער נאנץ נעבּען נעדט צוועק אין כיידיג־נאנג אוּנ אוּן

נָאכְּלָע תַּעֲנוּגִים ? נָאר קוּים יָאוועט זִיךְ צַרוּיס אִין בִּיעֲנְעַנְשָׁטָאק אַיין נַיֶּע נְקֻבָּה . וְוערְט דִי מִינוּט אַ רֶעוָאלוּציָע (קְרִידָה) צְווישָׁען דִי בִּינָען , אוּן נִיט נָאכְּלָע בְּרָעכְט אוּים צְווישָׁען זִי אַ בְּלוּטִיגָע מְקֻדָּמָה אוּיף לֶעבֶּן אִינְד טוֹיט . דִי אַרְמֶע קָאנִינְן וְוערְט בַּאלְד אַיינְגֶעשְׁלָאפֶן , וַוייל זִי וְוייסְט אז דִי נַיֶּע נְקֻבָּה וְועט צַמָּאהל בִּיי אִיהְר דִי מְזוּזָה רוּיבֶּן , אוּן אִיבֶּער דֶעם קָען זִי נִיט בְּלַיבֶּן רוּהִיג אוּן זוּכְט מִיטְטָאגָן זִי עוֹנֶג מִן הַשׁוֹרָשׁ צוּ נִין , נָאר פַּאר דֶעד יוּנְגֶער נְקֻבָּה נֶעמֶען זִיךְ אֶן דִי אַרְבֵּייטְס־בִּיעֲנָען , אוּיךְ אַמָּהְיִיל פּוּן דֶעם עֶרְעלְיִיט — דִי זֶברִים — אוּן עֶם וְוערְט צְווישָׁען דֶעד אַרְמֶע קָאנִינְן אוּן דִי יוּנְגֶע פְּרִינְצֶעסִין אַשְׁעֶרְלִיכֶע פֵּינְרְשַׁאפְט אוּן עֶס קָען הַייבְט זִיךְ אָן צוּ גְרַייזֶען צוּ אַ מְרָחָמָה . דִי בִּיעֲנָען אַרְבֵּייטְס־בִּיעֲנָען צוּ טְהַיילֶען זִיךְ אוּיף צְווֵי מַחֲנוֹת , דִי אַרְמֶע אַרְבֵּייטְס־בִּיעֲנָען אוּן דִי יוּנְגֶע זֶברִים־זִיךְ שְׁטֶעלֶען־צוּ צוּ דֶעד קָאנִינְן , אוּן דִי יוּנְגֶע אַרְבֵּייטְס־בִּיעֲנָען שְׁטֶעהֶען־צוּ זֵייעֶר פְּרִינְצֶעסִין אוּן בֶּעשְׁרִיכְטֶען זִי אִין אִיהְר חֶדֶר אוּן וִי אֵיין גֶעטְרֶייע וואכְּע בֶּעשְׁוִוטְצֶען זֵיי דֶעם אַרֶיינְגאנְג צוּ אִיהְר אוּן נָאכְּהֶען־צוּ נִיט אַרֶיין דִי אַרְמֶע קָאנִינְן , וְוען עֶס פָּאר־גָלוּסְט זִיךְ אִיהְר אַהֶין–זִיךְ צוּ־בְּרֶייגֶען , כְּדֵי זִי צוּ־בְּרֶייגֶען פַּאר קִנְאָה .

פּוּן דֶעד רֶעוָאלוּציָע מַאכְט זִיךְ דָאם רוֹב אַז דִי פְּרִינְצֶעסִין אִ כְּנַאם דִי אַלְטֶע מוּטֶער אוּן קָאנִינְט אוֹיךְ אִיהְר אֶרְט , דִי אַלְטֶע מוּז נֶעבִּיךְ מִיט אַצוּבְּרָאכֶען הָאלְץ אֶפֶּר־טְרֶעטֶען אוּן אַוועקְפְּלֶיהֶען . מִיט אִיהְר צוּזַאמְטֶען פְּלֶיהֶען אוֹיךְ מִיט דִי אַרְמֶע בִּיעֲנָען וָאם וֶעגֶען אִיהְר טְרֶעגֶען גְּעבְּלִיעבֶּען אִין דֶעד מְקֻדָּמָה צַייט . מִיט גְרוֹיס בַּעש פֶּערְלָאנְגֶען זִי דֶעם אַרְמֶע בִּיעֲנָען אִיהְר טְרֶעגֶען אִין דֶעד נַייטֶער וְוערְט אַבֶּיין זִיךְ צוּ זוּכֶען אַיין נַיֶּעם אֶרְט , אוּם דָארְטֶען צוּ גְרִינְדֶען אַנַייֶעם קָאנִיגְרִיךְ .

דִי יוּנְגֶע קָאנִינְן .

נָאךְ דֶעם אַז דִי אַלְטֶע קָאנִינְן אִיז פֶּערְטְרִיעבֶּען גֶעוָארֶען פּוּן אִיהְר מְזוּזָה אוּן דָאם מִיט אִיהְר קִוויטֶע צְווַאמְטֶען פֶּערְלָאוּט דֶעם בִּינְשָׁטָאק , אַייכֶּענְט בַּאלְד דִי אַנְדֶערְנֶע פּוּן דֶעד יוּנְגֶער פְּרִינְצֶעסִין צוּ אִיהְר אוּן בֶּעפֶרַייֶען זִי פּוּן אִיהְר הִפּוּקָה . וִי בַּאלְד זִי וְוערְט בֶּעפְּרַייעט , הַייבֶּן זִיי אַן צוּ פֶּערְדֶערְבֶּען דִי אַלֶע אַייעֶרְיךְ וָאם בֶּעפִינֶען זִיךְ אִין דֶעם בִּיעֲנְשָׁטָאק , כַּחֲמֵת כּוֹלָא דָאם פּוּן זֵיי וָאלְד נִיט גֶעבּוּיעֶרְן וָועֶרְן אִין נַיֶּע נְקֻבָּה אוּן וָאלְד אִיהְר נִיט בֶּעצָאהֶלֶען כְּמָה כְּנֶגֶד כְּמָה , דָאם הַייסְט אַז דִי נַיֶּע שְׁוֶועסְטֶער אִיהְרֶע וָאלְד זִי אוֹיךְ נִיט פֶּערְטְרֵייבֶּען פּוּן אִיהְר שְׁטוּהְל אַזוֹי וִוי זִי הָאט אִיהְר כּוּטֶער גֶעטוֹהָן . אִין דֶעם פֶּערְדֶערְבֶּען פּוּן דִי אַייעֶרְיךְ הַייבְּט אִיהְר גְּלִיק אוּן אִיהְר רוּהֶע , בִּיז אִין דֶעד צַייט וָאם וְעלְכְּט הַייבְט אַן צוּ לֶעגֶען אַייעֶרְיךְ , אוּן פּוּן זֵיי קוּמְט אַרוֹיס אַיין מָאכְט מֶעד וָועֶרְט מַאכְט אַיין נַיֶּע רֶעוָאלוּציָע אוּן פֶּערְטְרֵייבְּט אִיהְר כּוּטֶער אוּן בְּרֵייבְּט קָאנִינְן אוֹיף אִיהְר אֶרְט . נָאר וָועֶן עֶס טֶרֶעפְּט זִיךְ אֶבֶּער אַז אִייעֶר דִי נַיֶּע קָאנִינְן אוֹיסְפִּיעְט צוּ פֶּע־דֶערְבֶּען אַלֶע אַייעֶרְיךְ , וְוערְט פְּלוּצִים גֶעבּוּיעֶרְן אַיין נַיֶּע נְקֻבָּה , אִיהְר אַ שְׁוֶועסְטֶער , בֶּעקוּמְט צְווישָׁען זִיי בִּיהְר אוּים־אַ נַיֶּע מְלוּכָּה , וַוייל דִי קָאנִינְן וְוייסְט שׁוֹין גוּט אַז עֶס קָען אִיהְר טֶרֶעפְּטֶען דֶעד אַיינְגֶעבּוּיעֶרְן סוֹף וָאם אִיהְר מוּטֶער . דִי בִּיעֲנָען צוּ שַׁייעֶרְן זִיךְ וַוייטֶער אוֹיף צְווֵיי פַּארְטֵייעֶם אוּן דָאם גֶעשְׁלָעכְט הַייבְּט זִיךְ אָן , אוּן עֶנְדִינְט זִיךְ עֶרְשְׁט דֶעמְסְטָאכְל וָען אַייעֶר פּוּן דִי שְׁוֶועסְטֶערִין פַּאסְט גֶעהֶרְנְט . אֲדֶעד דִי עֶרְשְׁטֶע מוּז אֲפֶּר־טְרֶעטֶען אִיהְר פְּלַאטְץ אוּן מִיט אִיהְר פַּארְטֵייעֶ צוּ זַאמְטֶען צוּזַאמְטֶען פְּלֶיהֶען עֶרְגִיץ זִיךְ צוּ זוּכֶען אַיין נַיֶּע בִּימְלָכָה . דִי יוּנְגֶערֶע אִיז אוֹיךְ נִיט בֶּעסֶער פּוּן דֶעד אֲלְטֶערֶע אוּן זוּכְט אוֹיךְ

צו פֿערשׂיצונגען די אײַנלײַך . אוּנ ווען עס גײַנט אויך ניט ווי אין נאַנצען צו פֿערניכטעט קומט איהר אוים דער אײַנגענער סוף וואס איהר אלטשטעט שוועמשטער .

ניט וואלטען טרעפֿט זיך אויך אז בײַיד פֿאלקען אין דער שוועדער מלחמה , אוּנ ווען מיין נײַע נקבה איז נאָך ניט גענוגערען נעוואָרען צו עס זי זאל גענוגערען . קיין אײַנציגע . דענמאלל געהט אונטער אין באנצען זיער קאניגרייך , אוּנ דער באנצער נאַר צו פֿרידהט זיך אין אלטע ציטען וואהין די אוגען טראגען ווי .

די וואס פֿארען זיך ארום די בינשטאקען , דערקענען באלד אז די בינען האבען שוין כּעהר . קיין קאניגין ניט , אזוי כּעטיהען ווי זיך אויעקכע צו בעקומען אוּנ ווי צו־צו־שטעלען אין זייערע בינשטאקען אבריין , אוּנ אויב ניט צו פֿליהען זיך די יונגע , אוּנ די אלטע שטארבען אוים פון הונגער אפֿילו ווען זי האבען איין גענוגען זאפאס . עס וועהרט ווי לאס כּעבען נעמאס אוּנ ווילכען . קיין בישען אין מויל ניט געהמען בי די נשמה געהט ווי אוים . ווען אפֿער עס גערעהט כעס בעל הבּית פון דען בינשטאק צו בעקומען אין ניי־צו־שטעלען , ווערין ווי אלטע באניגען אויפֿגעלעבט , אוּנ יעדע קעהרט זיך אום צו איהר פֿרי־הערי־גער ארבייט .

אמאהל בעמערקט מען ביי די בינען א שרעקלוך־וואונדערליכען ציפֿאלל : פון די איעלײַך וואס לעגען אין די שמאלע הדרים־לוך קענען נאר ארוים קומטען די ארבייטס־בינען אפֿער ניט . קיין נקבות , פון די אפֿער וואס ליגען אין בהייטע וואילכע ציקמערלוך בינען קענען גענוגערען ווערען נקבות אויך , ואס־וועט טוהען די בינען אז ווי זהען אז ווי האבען שוין . קיין קאניגין ניט ? ווי האפֿען ארוים אין איעלע פון די שמאלע אוּנ איינגע ציקמער־לוך אוּנ טראגען עס איבער אין די בהייטע הדרים , דארטען וואו ווער מלכּה קאס נעוואונטען , כּדי עס זאלל זיך קענען גענטוויקלען , אוּנ ווי באלד ווי בעמערקען אז דאס איעלע הייבט זיך אן דארט צו ענטוויקלען , הייבען ווי עס אן צו היטען ווי דאס שוואנצפֿעפֿל פון אויג , ווי טראגען דעם די בעסטע שפייז צו אוּנ לאזען עס קיין שום ארבייט טוהן אוּנ פֿערצארטהען עס ווי אין אמתע בת־מלכּה , בי דער באשעפֿער העלפֿט ווי אז די ניע בת־מלכּה וואקסט אונפֿער אוּנ הייבט אן אויך זיך ענקבּטט צו קוקען גלייך ווי זי איז גענוגערען פון קאניגיכעס בכוח , אוּנ זי הייבט זיך אויך אן צו פֿיהרען כּיט זייערע צוויגען . די פֿערגעסט נאר אין באנצען איהר ניערעריגען שמאנד , אוּנ דערשט אחר קאניגין אוּנ פֿיהרט איהר כּמלכּה ניט אריגע פון די פֿרי־הי־גע אמתע .

נאך אלע וואונדערליכע ערצאהלונגען פון די בינען , באקפֿען מיר פון דעקטוועגען ניט גמויבען אז ווי טוהען די צוקע זאבע דיך . ווייער אינגענעם פערשטאנד אוּנ נאך ווייער אינגענעם ווילכען , גיין , ווי ענגען ניט טעהר ווי עשפיעל אין די האנד פון דער גרויסער אוניווערסיטעט קאטעדער־זאטער , אוּנ סאמען כּאבען מיר , אז אלע בינען וואס בעפֿינען זיך אויף דער באשעפֿער וועלט פֿיהרען זיך אלע אויף איין ענדע . ניט בערוקט אויף אהאר אייגע פונים אנדערען , עס איז שוין אצייט פון טויענדער יאהרען וואס מען פארשט נאך ווייער בעמערקען אוּנ ווילכען , אוּנ מען האט עד עתה ניט ענטדעקט אז ווי נאלכען מאכען אייך קליינע פארטשרייטט אין ווייערע כינדים , אוּנ ווענלען אן בפּק צוזוי זיך פיהרען בי עק ווענלע . נאר וויל אין מענשען איז אויך אייגענפאבאצע בענוארען אייניגע באטער־פאהיקייט בי נאך ווענלע ער פיהרט זיך , אוּנ מיר בעמערקן ניט זו ווי זענלען אויך האס ווענלע וואס בין אנדערע חיות שרצים ורמשים , נמויבען מיר זו ווי זענלען אויך האס ווענלע וואס בין

מיט פֿריינען ווילקען אונ מיט שׂכל פֿערזעהען. דער אמת איז אפֿט אזוי נאר אזוי מענשׂערהאפֿטיג נאטט מיט אין אירע פֿריינען ווילקען באשׂענקט, וו טוהן דאם וואם עם פֿערגנוגט זיך אונו, אונ האט אונו אויך שׂכל געגעבען צו פֿערשׂטעהען וואם מיר טוהן. —

ווי וואונדערליך שׂאהן ערהויבען זיינען דיינע אונערפֿארשׂיבע ווערק, גרויסער ווערקמייסטער באשׂאפֿפֿער! —

יונה טרובניק.

ווי׳ס ענשׂאפֿטליבעם.

א נועלט מיט קויהלין.

יעדער לעזער ווייסט ווי וויכטיג די קויהלען זענען אין אונזער הויזליכען לעבען. אללע ווייבער זאגן אין די גרויסע שׂמאדט אונד אויך אין די קלייניע שׂטאדטען וואו עס איז נא ענינג האלץ צו הייצען די איינוועגם, ניצט מען קויהלען אנשׂטאטט האלץ. אין יענע אלטע מען ניט נאר, נים באקען, נים בראטען קויהלען. יעדער בעל הבית וואם האט ניעמ צו טרינקען טהעע פון דעם קאכענדינגען סאמאוואר וויכטט גוט אז אזא קויהלען וואלט עד דעם פֿערגנוגען פֿאן דעם הייסען סאמאוואר ניט נעמאט. אפֿער עס קען זין אז פֿיעל לעזער וויסען ניט אז ניט נאר אין דער קוך אדער אין דעם הייצ־אויוון ברויכט מען קויהלען, אפֿער אויך די נאנצע וועלט אין וועלכער מיר לעבען וואלט ניכט נעקאנט עקסיסטירען, ווען עס וואלט זיך אין איהר קיין קויהלען נעפֿונען. דאם נעהט אלע קערפֿער וואם באשטוי־עדשיינונגען אונד בעוועגונגען וואם זענען אויף דער וועלט וואלטען ניכט נעקאנט עדשיינען, ווען עס וואלט ניכט קיין קויהלען נעפֿונען. ניכט אלע קערפֿער וואם זענען זיך בעוועגען אונ וואקסען, וואלטען ניכט נעקאנט עקסיסטירען אויף דער וועלט וויל עס זאל זיך אין זיי ניט נעפֿינען די נשׂמה וועלכע מיר רופֿען אן טיט דעם נאמען קויהלען. מיט אייגעם נאמען: אהנע קויהלען וואקסען מיר ניט נעזעהען, ניט נעשׂטאדטען. אהנע קויהלען וואלט ניכט נעקאנט קיין נעוועקס וואקסען אויף דער ערד — אלעם וואקס נעוועזען טויט אונ שׂטיל, ויכט אונ לעבר (תוהו ובוהו). נאך מערר וועט איהר זייך וואונדערן, אז איך וויל זיך נאענען, אז די קויהלען זענען אקוראט ווי א נשׂמה וואם קען מגוילך ווערין פון אייך קערפֿער אין אנדערען. אונ ניט ווי א נשׂמה נשׂמה וואם נייט נבייך אין איהר רוהע. נאר ווי א זינדיגע נשׂמה וואם מוז נעפֿעהר פיל מאהל מגוילך ווערין אין פערשׂידענע קערפֿער פֿדי מרתקן צו זיין וואם זי האט נעזונדיגט. נאך טעהר: די קויהלען בשׂשת זיי ווערין מגוילך פון אין קערפֿער אין אנדערין, ווענען נבייך ווי א פֿאקוסניק וואם בייכט פערשׂידענע קונצען: דא וויינען זיי זיך שׂוואכערין אונד טיאוס אז יעדער מענש וואם ויל האבען וויכט האנד האט זיך מוא אן־צוזיהען, אונ דארט ווענן זיי צוויי ריין אונ שׂאהן אז מען שפּיגעלט זיך אין זיי, מען פאכט זיי אין נאלד אונד מען צאהלט פאר אירין קלייד שׂטיקעלע טוינענדער רופֿעל. דא שׂמירט מען טיט זיי אין דאם נאלו עם זאל ווערען אונדורכזיכטיג, אונ דארט ווענען די קויהלען ווענפֿט וא קלאהר אונ ריין אז מען קען דורך זיי דורכזעהען ווי דורך דער

הָעלְעֶר אוּן קְרָאהְרֶער הוּפְט אִין כִּיטִין פָּאר. דָא לִיגְען דִי קוּיהְלֶען וִוי שְׁמַיינֶער אוֹיף אַיין אָרְט, אוּן וָען מָען זָאל זַיי ניכְט רִיהְרָען, וָואלְטֶען זַיי אַייבִּיג אוֹיף אַיין אָרְט גָעזֶעסֶען, אוּן דָארְט פְּלִיהְטֶען זַיי אֲרוּם אִין דָער גַאנְצֶן הוֹיכְער הוּפְט צְווִי וִוי דִי פִּיגֶעל אוּן מַאכְטֶען וַויטֶע בַּייטֶען אִין אַיין מִינוּט, אַז עֶס אִיז אוֹנְמֶעגְלִיךְ מִיט דֶעם אוֹיג צוּ פֶֿעְרְפֶֿאלְגֶען וִוי גִיךְ זַיי פְֿלִיהֶען. דָא זֶעהְן מִיר אַז דִי קוּיהְל שְׁמַארְבְּט אוּן וֶועְרְט צוּ נִישְׁט, אוּן דָארְט וֶועְטֶען מִיר דִי וַעֲקֶּע קוּיהְל לָעְבֶּעְנְדִיג צַאקוּאַט וִוי פְֿרִיהֶער אוּן עֶס פֶֿעהְלְט אִיהְר גָאר נִיט.

אוּם צוּ עֶרְקֶעהֶרֶען גֶענוּי אוּן דֵייטְלִיךְ דִי צֶאלֶע פָֿאקטֶען פּוּן דִי קוּיהְלֶען, כְּוּוֹט אִיהְר לִיבֶּע לֶעזֶער אִיין קְלֵייגֶע נוֹיטֶע צֶאפֶֿאוֶען דִי קוּיהְלֶעך אוּן אִיבֶּערְגֶעהֶן מִיט מִיר צוּ אַיין אֲנְדֶערְע שְׁטֶעלֶע אוּן אִיבֶּערְשְׁטוּעלֶען פּוּן דְרֵיי וֶועְלְט־צֶאכֶען: 1) דִי הוּפְט וָואס אִיז אֲרוּם אוּנְז עֶנְטְשְׁטֶעהְט פּוּן צְווֵיי קֶערְפֶֿער, דָאס זַייכְט אַזוֹי וִוי צוּם בַּייְשְׁפִּיעל דָאס גְלֶעזֶער וָואס אִיהְר טְרִינְקְט דָאכְט זִיךְ אִיז אִין קֶערְפֶֿער — טַהֲקֶע: אָבֶּער אִין אֱמֶת וַויכְט אִיהְר דָאךְ צוּ עֶס אִיז אוֹיסְגֶעמִישְׁט פּוּן וואסֶער מִיט עֶסֶנְץ פּוּן טְהֲקֶע, אַזוֹי אוֹיךְ דִי הוּפְט, דִי קְלֶאתֶרע אוּן דוּרְוִיכְטִיגֶע הוּפְט וָואס רִינְגֶערְט אוּנְז אֲרוּם פּוּן אַלֶע זַייטֶען אִיז אוֹיסְגֶעמִישְׁט פּוּן צְווֵיי שְׁטָאפֶֿען (גוּפִים, כֵּימִישֶׁע). אֵיינֶם הֵייכְט „וַוֶיסֶער־שְׁטָאף" אוּן דָאס צְווֵייטֶע הֵייכְט „שְׁמִיק־שְׁטָאף". דִי בֵּיידֶע גוּפִים זֶענֶען דוּרְכְוִיכְטִיג, דָאס הֵייכְט: זַיי הָאבֶּען קֵיין פַֿארְב נִיט, אוֹיךְ הָאבֶּען זַיי קֵיין טַעַם נִיט (נִיט זוֶער, נִיט בִּיטֶער, נִיט זִיס), אוּן דָער רִיח אֲרוּם אוּנְז נָאז קֶען זַיי נִיט פִּיהְלֶען. נַייל זַיי שְׁכֶּעקֶען נִיט. דָאךְ אִיזְט עֶס אַ גוּף נַייל מִיט דָעם וָואס דִי רִיח גוּף רוּפְט מֶען עֶרְגֶעְנְט וָואס פֶֿערְגֶעסְט אִין אָרְט וָואס אוּנְד וָואס קֵיין צוּזַאמֶען זַאךְ קֶען זִיךְ נִיט גֶעפֶֿינֶען אִין דֶער וֶועְלְט אִין דֶעם וָועלְבֶּען אָרְט. 2) הָאלְץ, קוּיהְלֶען, לַיכְט, נַאפְט (קֶערָאסִין). אוּן צַאלֶעס וָואס בְּרֶענְט אִין בַּייעֶר, וֶועלְכֶּעס צִינְדֶעט זִיךְ אָן, שְׁטֶעפְט עֶס פּוּן דֶער רוּפְט דָעם „וַוֶיסֶער־שְׁטָאף" אוּן פֶֿערְבִּינְדֶעט זִיךְ מִיט אִיהְם, אָט דִי פֶֿערְבִּינְדוּנְג הֵייכְט אוֹיךְ פְּרָאקְטִ לָשׁוֹן „בְּרֶענֶען", אוּן דִי גֶעלֶעהְרְטֶע, דִי חֲעמִיקֶער, רוּפֶֿען דָאס מִיט זַייער נָאמֶען: „חֲעמִישֶׁע פֶֿערַאיְינִיגְונְג". דֶערְבֶּיעֶר קֶען מֶען פֶֿערְשְׁטֵיין פַֿאר וָואס דֶען נִיט בְּרֶענֶען קֵיין לַיכְט אִין אַיין פֶֿערַאקְטֶער גְרִי, וואו קֵיין הוּפְט קֶען נִיט צוּ־קוּמֶען. דֶען וֶועֶן עֶס אִיז נִישְׁט דָער „וַוֶיסֶער־שְׁטָאף" צוּזַאמֶען דָעם לַיכְט, דָאס עֶס נִיט מִיט וָואס זִיךְ צוּ פֶֿערַאיְינִיגֶען אוּן עֶס בְּרֶענְט נִיט. 3) דָאס מַאטֶעהְכֶען וָואס לֶעבֶּעְנְדִיגְע בֶּעשֶׁעפֶֿענִישׁ זִיכְט פֶֿערַאיְינִיגֶען אוּן עֶס פֶֿעהְלְט אִין אוֹיךְ צַאלֶע „בְּרֶענֶען", דָאס הֵייכְט: אֵיינֶע „חֲעמִישֶׁע פֶֿערַאיְינִיגְונְג" פּוּן דֶעם „וַוֶיסֶער־שְׁטָאף" מִיט דֶעם בְּלוּט וָואס אִין דֶער הוּפְט, וואו עֶס קֶען קוּמֶען צוּ־קוּמֶען.

אִיצְט לֶעֶענֶען מִיר שׁוֹין צוּרִיק נָאהְן צוּ אוּנְזֶערֶע קְרִיהֶערֶען שְׁכוּעֶס, צוּ דִי קוּיהְלֶען.

דִי קוּיהְלֶען זֶענֶען אוּנְז בֶּעקַאנְט אוֹנְטֶער פֶֿערְשִׁידֶענֶע נָאהְמֶען: הָאלְץ־קוּיהְלֶען, שְׁטֵיין־קוּיהְלֶען, צוּקֶער־קוּיהְלֶען, בִּיטֶער־קוּיהְלֶען, רוּס (סַאוֹשֶׁע) פּוּן קוֹקֶען אֲדֶער פּוּן הֵייפְֿן־אוֹיוֶון, קָאכְּם, גְרַאפִּיט אוּן דִיטֶענְט.

פִּיעל לֶעזֶער קֶען זִין וֶועלֶען זִיךְ וואונְדֶערֶען אוּנְד פְֿרֶענֶען: „סְטַייטְש, אִיז דָאס מְעגְלִיךְ אַז גְרַאפִּיט, אוֹיס וֶועלְכֶען מֶען מַאכְט בְּלַייסְטִיפְט, רוּס פּוּן קוֹקֶען אֲדֶער נָאר דִיטֶענְט, דָער סַיינֶער שְׁטֵיין אוֹיס וֶועלְכֶען מֶען מַאכְט שְׁאהְנְפְּטֶע צִיערְונְג, אוּן מִיט וֶועלְכֶעס דִי גָאנְצֶער שְׁטֵיין־קוּיהְלֶען דָאס גָאנְצֶע — דָאס צֶאלֶעס נָאר זִין קוּיהְלֶען, צַאקוּאט וִוי הָאלְץ־קוּיהְלֶען? ! אֲבֶּער עֶס אִיז פָֿארְט אַזוֹי. קֵיין קֶען זִיךְ דִיעְזֶעס נַאטְן לַייכְט אֲדֶער שְׁטֵיין־קוּיהְלֶען: דִי צַאלֶע מִינֶים קוּיהְלֶען וָואס אִיז הָאבְּ נָא אוֹיסְגֶערֶעכְנְט, הָאבֶּען דִי גִיבֶּערְצַייגֶען: דִי צַאלֶע מִינֶים קוּיהְלֶען וָואס אִיז הָאבְּ נָא אוֹיסְגֶערֶעכְנְט, הָאבֶּען דִי

אײַנגענעמאָפּט, אַז וואָס פֿאַרבראָכט זיי אין פּרײַער, אָדער אַזוי וויִ די געלערהרטע רופֿן דאָס אָן: „העמיּשע פֿערײַניגונג". דאָס זיי פֿערײַניגן זיך מיט דעם זויער־שמאַק, נאָ וועלט פֿון זיי בעשאָפֿן אײַן קאַרפֿער (גוף) פֿון צוא כּין רופֿט וואָס מען רופֿט אים „קויהלען־זייערע". דער קאַרפֿער איז יעדע פֿון אײַניקע גוט בעקאַנט, דאָס איז אַן איבער רופֿט אים כּמיט דעם זויער־שמאַק, אָדער ווי מען זאָגט אויך „קויהלען־זייערע". זויער־שמאַק איז: די רופֿט וואָס גייט אַרויס פֿון דעם אָדער־וואַסער פֿון ביער בשעת עס מאַכט ערט, ווי אויך פֿון שאַכפּאַנער ווין. געוואָהנלעך רופֿט מען דאָס „גאז", אָבער דאָס איז די „קויהלענ־זייערע"; דאָס איז אײַן פֿערבונדענע צוזאַמען־געמישטער קאַרפֿער פֿון „זויער־שמאַק" אוּן „קויהלען־שמאַק". יעצט קענט איהר דאָס כּמילא פֿערשטיין אַז וועט עס זאָל זיך אין די קאַרפֿער פֿון קויהלען־שמאַק אוּן קויהלען־זייערע ווי אויך דאָס הייסט: וועט אַ גוט זייַן. קיין קויהלען־שמאַק דאָס הייסט: וועט אַ גוט זייַן. קיין קויהלען־זייערע.

די קויהלען־זייערע וועלט בעשאָפֿן ניט נור דורך דעם בּרענען, אָפּער אויך דורך דעם צוהאָמען אוּן דורך דעם פויקען, דאָס הייסט: יעדער קאַרפֿער וואָס וועלט פֿערפויקט איז צוקראַט אַזוי ווי עס וועלט פֿערבּרענט. די געלערהרטע רופֿן אויך דאָס פויעלען כּמיט דעם נאָמען „צאַנגוואַמפּעס בּרענען", דען בּיי דעם פויעלען מאַכט זיך אויך דאָס־זעלבּע וואָס בּיי דעם בּרענען, דאָס הייסט: די וועלבּע העמישע פֿערײַניגונג פֿון דעם „זויער־שמאַק" כּמיט דעם „קויהלען־שמאַק".

די לופֿט וואָס ארום אונז האָט אין זיך די קויהלע־זייערע ניט וועהר פֿיל נאר איין עדר פֿון $^{4}/_{25}$ פּראָצענט, דאָס הייסט: איינס פֿון צעהנטוויענט, אָדער כּמיט צענדערע וועלט: אין צעהנטוויענט מאַכט רופֿט געפּינט זיך [4] טאַפּף קויהלענזייערע. אויפֿער דעם געפּינט זיך די קויהלענזייערע אויף כּאנצע ערטער וועהר פֿיעל אין די רופֿט, צוזאַמ מיה די רופֿט ניט צו צאָהלען אוּן מען קען אין איהר ניט לעבּען. אויך געפּינט זיך די קויהלע־זייערע אין מאַנכע מינעראל־וואַסער. צום ב"ש: אין קארלסבאַדער וואַסער, אין שמשאוו־ניצער וואַסער אוּן נאָך צנדערע, אוּן דאַרבּער וועלד דאָס וואַסער בּענוצט אַלס הייל־מיטעל (דפואות) צו קבאנקהייטען וואָס קומען באַפֿאַן וואָס דעם מענש פֿעהלט די קויהלענזייערע אין דעם בּרוט ווי עס בּרויך צו זיין. די קויהלענזייערע געפּינט זיך אויך אין מאַנכע קאַרפֿער וואָס וועלן גענראבּין פון דער ערד, צום ב"ש: אין קבייד, קאַלף אוּן וואונדערין אוּן איך וועל זאָגן, אַז כּמעט צלכע קאַרפֿער אויך דער וועלט, אַלע לעפֿענדיגע בּרואים אוּן צלכע גענואקט האָבּען אין זיך קויהלען, אָדער נאָר נאָך בּעפֿער גענוג: אַלעס איז בעשאַפֿען גענוארן פון קויהלען אוּן צלעס וועט צוריק וועלן קויהלען. אַדן קויהלען וואָטען ווי ניט גענוט בעשאַפֿען וועלן אוּן אַדן קויהלען וואָלטען ווי ניט גענוט פֿערניכטעט וועלן, דאָס הייסט ווייר וואָלטען ניט גענעבּט אוּן ניט גענעסטארבּען. אַז אין אַלע קאַרפֿער זענען דא קויהלען פֿערשטאַנט מען דערפון, אַז וואָס פֿערבּרענט זיי בּבייבּט פון זיי קויהלען. אַז אַדן קויהלען וואָלטען מיר ניט גענעבּט, פֿערשטעהט כּען דערפון, וויל דאָס באַנצע כּעבּען מוזען מיר אַלטהמען אוּן פֿערזינגען די לופֿט כּיט דעם

בְּרוּט. וָואם אִיז אִין דִי לוּפְטן, דָאם הַייסְט: מִיר מַאכְּען דַאסְיט אַז עֶם זָאל אִין אוּנְז תָּמִיד בְּרֶענְען, אֲדָער וִוי דִי גֶעלֶעהְרְטֶע רוּפְען דָאם: דֶער זוֹיעֶרְשְׁטָאף פּוּן דֶער רוּפְט פֶּערְאַיינִיגְט זִיךְ מִיט דֶעם קוֹיהֶלֶענְשְׁטָאף וָואם אִיז דָא אִין בְּלוּט, אוּן דָאם גִיבְּט אוּנְז דִי וַואֲרְמְקַייט וָואם הַייצְט תָּמִיד אוּנְזֶער קֶארְפֶּער אִינְוַוייניג; אָהָן דֶעם וָואקְסְען מִיר נִיט גֶעקְענְט לֶעבְּן. אִין אֵילֶע לֶעבֶּענְדִינֶע קֶארְפֶּער וִוי אוֹיךְ אִין אַלֶע גֶעוָואקְסְענֶע אִיז דָא אוֹיךְ וַואֲרְשְׁטָאף (דָאם אִיז אַזָא מִין נַאז). אוּן עֶר פֶּערַאיינִיגְט זִיךְ אוֹיךְ אַבִּיסֶעל מִיט דֶעם זוֹיעֶרְשְׁטָאף פּוּן דֶער רוּפְט, דֶערְמִיט בְּשַׁעַת מִיר אַטְהֶמֶען אוֹים, גֶעהְט פּוּן אוּנְזֶער מוֹיל אָדֶער פּוּן דֶער נָאז אַרוֹים אַ פַּאר, אִין וָועלְכֶער עֶם אִיז דָא קוֹיהֶלֶענְדִיגְער מִיט וַואֲסֶער (דָאם וַואֲסֶער בְּכְלַל קוּמְט אַרוֹים פּוּן צְוַוויי קֶארְפֶּער, אַקוּרַאט וִוי דִי לוּפְט וָואם אַרוֹים אוּנְז עֶנְטְשְׁטֶעהְט פּוּן זוֹיעֶרְשְׁטָאף אוּן אַזָא־שְׁטִיקְשְׁטָאף, אַזוֹי אוֹיךְ דָאם וַואֲסֶער עֶנְטְשְׁטֶעהְט פּוּן זוֹיעֶרְשְׁטָאף אוּן וַואֲסֶערְשְׁטָאף — צְוַוויי נַאטֶען וָואם וָועלֶען פֶּערְאַיינִיגְט חָעמִיש אוּן בֶּעשַׁאפֶען אִיז פִּיסִיקֶען קֶארְפֶּער וָועלְכֶען מִיר רוּפְען מִיט דֶעם נָאמֶען „וַואֲסֶער“).

פּוּן דֶעם וָואם אוֹיךְ דָאס בְּיז אַהֶער גֶעשְׁרִיבֶּען וָוייסְט אִיהר שׁוֹין אַז דִי קוֹיהֶלֶענְדִיגְע וָועלְט בֶּעשַׁאפֶען פּוּן פֶּערְשִׁידֶענֶע וַואֲסֶערְדִיגֶע. לֶעצְט וָועלֶען מִיר צוּרִיק גֶעהֶען צוּם עֶרְשְׁטֶען, צוּ עֶרְקְלֶעהְרֶען וִוי אַזוֹי דִי קוֹיהֶלֶען מַאכְּען פֶּערְשִׁידֶענֶע פַאקְטֶען (קוֹנְצֶען) אוֹיף דֶער וָועלְט אוּן וִוי אַזוֹי דִי וָועלְט אִיז מִיט זַיי פּוּלְל, אוּן אִיבֶּערהוֹיפְט וִוי אַזוֹי דִי קוֹיהֶלֶען וָועלֶען מְגוּלֶגְל פּוּן זַיין קֶארְפֶּער אִין אֲנֶדֶערֶען אַזוֹי וִוי דִי זִינְדִיגְע נְשָׁמָה. — כְּמַעט אַלֶע קֶארְפֶּער וָואם גֶעפִּינֶען זִיךְ אוֹיף דֶער וָועלְט, פֶּערְפוֹילֶען מִיט דֶער צַייט אוּן וֶועלֶען בָּטֵל. עֶס גִיבְּט קֵיין גֶענוֹאקְסֶע אוּן קֵיין לֶעבֶּענְדִיגֶע זַאךְ וָואם זַאל אַייבִּיג לֶעבֶּען. דֶער סוֹף וָואם עֶס קוּמְט אוֹיף דִי אַלֶע קֶארְפֶּער אִיז פֶּערְשִׁידֶען, אֲבֶּער דָאם הוֹיפְט־עֶנְדֶע פּוּן אַלֶעמְען אִיז אֵיינֶם פּוּן דִי דְרֵבִי זַאכֶען: פֶּערְפוֹיעלְט וָועלֶען, פֶּערְבֶּרֶענְט וָועלֶען אֲדֶער שְׁטַארְבֶּענְער. דֶער גֶעשְׁטַארְבֶּענְער וָועלְט אוֹיךְ נָאךְ דֶעם טוֹיט פֶּערְפוֹיעלְט. דָאם פּוֹיכְּען אוּן דָאם בְּרֶענֶען הָאבּ אִיךְ שׁוֹין אוֹיבֶּען עֶרְקְלֶעהְרְט דָאם עֶס אִיז נָאר אֵינֶע חֶעמִישֶׁע פֶּערְאַיינִיגוּנְג פּוּן דֶעם זוֹיעֶרְשְׁטָאף. דֶערפּוּן פֶּערְשְׁטֶעהְט זִיךְ אַז עֶס אִיז נָאר אֵינֶע חֶעמִישֶׁע פֶּערְאַיינִיגוּנְג פּוּן דֶעם זוֹיעֶרְשְׁטָאף, נוּר אֵיינֶע אַנְדֶערְנִג, דָאם הַייסְט: דֶער קֶארְפֶּער וָואם אוּנְז דָאכְט זִיךְ אַז עֶר אִיז צוּ גְרוּנְדֶע גֶענַאנְגֶען אוּן עֶקְסְפְּטִירְט שׁוֹין נִישְׁט מֶעהְר אוֹיף דֶער וָועלְט, אִיז אִין אֱמֶת נִיט פֶּערְלָאךְ גֶענוֹאךְ, עֶר דָאט זִיךְ נָאר פֶּערְאֶנְדֶערְט אוּן פֶּערְשׁוִוינְדְט אִין אֵיין אַנְדֶערֶען קֶארְפֶּער, פְּרִיעֶר אִיז עֶר גְעוֶוען צוּם בֵּיי שְׁפִּיל — הָאלְץ, אוּן נָאךְ דֶעם וִוי עֶר אִיז פֶּערְבְּרֶענְט אֲדֶער פֶּערְפוֹילְט גְעוָואךְן הַייסְט עֶר שׁוֹין נָאר קוֹיהֶלֶענְדִיגֶע. דִי קוֹיהֶלֶענְדִיגֶע וָועלְט פּוֹיכְּט דִי נַאנְצֶע וָועלְט, דֶען פּוּן אַלֶעם וֶועלְט דָאךְ קוֹיהֶלֶענְדִיגֶע, אוּן עֶס קֶען דָאךְ לוֹיט דֶעם זַיין, אַז דִי נַאנְצֶע לוּפְט וָואם אַרוּם אוּנְז וָועט וָועלֶען בְּלוֹיז קוֹיהֶלֶענְדִיגֶע אוּן מִיר אַלֶע מוּזֶען אִין אֵיין מִינוּט שְׁטַארְבֶּען אִין דֶער וָועלְט פִּיל טוֹיזֶענְדֶער יָאהְרֶען אוּן דִי דָאךְ נִיט אַזוֹי, דֶען מִיר לֶעבֶּען שׁוֹין אוֹיף דֶער וָועלְט פִּיל טוֹיזֶענְדֶער יָאהְרֶען אוּן דִי לוּפְט אִיז דָאךְ אִימְמֶער רֵיין אוּן גוּט צוּ אַטְהֶמֶען (אוֹיסֶער אִין חֶדֶר אִין אַ קְלֵיין שְׁפִּעְרְלְשׁוֹל וואוּ דֶער רַבִּי הַאלְט תָּמִיד פֶּערְמַאכְט דִי טְהִירֶען מִיט דִי פֶּענְסְטֶער אוּן דִי רְבִיצִין קָאכְט אִין דֶעם אוֹיוֶוען וָואם רַייכֶערְט זִיךְ). וואוֹרְשֶׁע קוֹמְט אַהִין דִי מֶענְגֶעם קוֹיהֶלֶענְדִיגֶע וָואם וָועלֶען בֶּעשַׁאפֶען אַזוֹי פִּיעל אוֹיף יֶעדֶען טָרִיט אוּן שְׁרִיט אִין יֶעדֶער רֶגַע? אֱמֶת טַאקִי אַז אַגְרוֹיסֶער טְהַייל (דֶער טְהַייל וָואם וָועלֶען בֶּעשַׁאפֶען פּוּן דִי פֶּערְפוֹיקְטֶע קֶארְפֶּער) גֶעהְט אוֹיף אִין דֶער לוּפְט צוּנַאמֶען מִיט דֶער פֵּאלְע וָואם גֶעהְט אִימְמֶער אוֹיף פּוּן דֶער עֶרְד, אוּן פּוּן דֶאלְט עֶר אַראפּ מִיט דֶעם רֶענֶען אוּן וָועלֶען אַיינְגֶענַאפְט אִין דֶער עֶרְד, אוּן נָאךְהֶער גֶעפִּינֶען מִיר אִיהם אִין דִי מִינֶעראל־וַואֲסֶער אֲדֶער אִין אַנְדֶערֶע קֶארְפֶּער וָואם וָועלֶען גֶעגְרַאבֶּען פּוּן דֶער עֶרְד, אֲבֶּער דֶערְמִיט וָועלֶען בְּלַייבְּט דָאם גֶרֶעקְטֶע טְהַייל פּוּן

דעס קויפֿהאַנדלענערס אַרבעטשאַפֿטן אין דער וועלט , אונ ווי־ווייט קומט עס נאָך די וועגן איר אויסמער ריין ? טאָן קען דאָך ניט נאָכגעבן אַז די קויפֿהאַנדלענערע נעהמט מערער נאָטיץ פֿון דער וועלט , העכער ווי די אַטלאַנטישע *) , נאָר דייטשלאַנד ווי ווערד צושפּרייט איבער דער וועלט , דען די ערד ווערד נאָך ניט צו ענדע אויסגעקלערט . אַזוי ווי עס איז אונמעגלעך אַז נאָך שווימען העכער פון דעם וואסער אונ עס זאל נאָר ניט אַנדערהאלבן טאָג וואסער . וואו־ווייט דען קומט אהין די קויפֿהאַנדלענערע פון דער וועלט ? —

אָט הערט , ווען איך אייך ערקלעהרטע ווי אזוי די געלעהרטע גיבען אונז די אַנטווארט צו פֿערשטעהן : דען אַקוראט אזוי ווי די אַלטע אַנדערע קאַרפֿער זיך פֿערבייטען אויף קויפֿהאַנדלענערע , אזוי אויך די קויפֿהאַנדלענערע אַליין פֿערטוישט זיך צוריק אויף אירן אַנדערן קאַרפֿער , אָדער גאָר דייטשליכער געמאַכט : עס ווערד פון איהר צוריק דאָס ווען איהר פֿרישער געוועזען : עס ווערד פון איהר צוריק — קויפֿהאַן . — די אַלטע קויפֿהאַנדלענערע אין דער וועלט , ווערען געבאָהרן פון די קויפֿהאַנדלענערע ווערכע איז צערשפּרייט אין דער וועלט . די וועלטקע שאַפֿען צוריק אַרויס פון דער וועלט די קויפֿהאַנדלענערע אַקוראט ווי די געוועזענע קאַרפֿער אַטהאַנען אין זיך אַריין די וועלט , נאָר דאָס איז דער אונטערשייד צווישען זיי ביידע , צווישען די לעבענדיגע קאַרפֿער אונ : די געוועלטקע : די בּרויכען צום ניטצען דען זיי־ערשטאַנען , אונ די וועלטקע בּרויכען פון דער קויפֿהאַנדלענערע די בּלוייסע קויפֿהאַן , אבער דען קויפֿהאַנשטאַנען , אונ דען זיי־ערשטאַנען זיי צוריק פֿריי אין דער וועלט , אקוראט אזוי ווי די לעבענדיגע קאַרפֿער נאָכען צוריק אין דער וועלט די קויפֿהאַנדלענערע מיט דער פֿאַרע . די געוועלטקע שלינגען אין פון דער וועלט די קויפֿהאַן אונ באָכען פון זיי פֿערשיידענע נעמטע : דער בוים נעמט דאָס האָלץ פון די קויפֿהאַן , די תבואות נעמען פון זיי דאָס מעהל , די פֿירות פון די בויטער נעמטען פון זיי דען צוקער , אונ אזוי אַרבע געוועלטקע נעהמען פון דעם קויפֿהאַנשטאַנען דאָס מאַטעריאל וועלכעס ווערד געמאַכט פון קויפֿהאַן אבער דאָס וואָס איז קויפֿהאַן .

אויף דעם אופֿן קומט אוים אז די נאַנצע לעבענדע קויפֿהאַנדלענערע וואָס ווערד צערשפּרייט אין דער וועלט , ווערד נכיך פֿערשלונגען דורך די געוועלטקע אונ דאָרט בכיבּען די קויפֿהאַן , אונ דער זיי־ערשטאַנען נעמט צוריק אַרויס אין דער וועלט אונ זי ווערד צוריק ריין אונ גוט צום אַטהאַמען . די געוועלטקע קענען אַלזא הייסען „דיינפֿעקצאָנס־מאַשינע“ , דאָס הייסט : איינע מאשינע ווערכע ריינינט די וועלט אונ מאכט זי גוט אונ געזונד . די געוועלטקע שלינגען די קויפֿהאַנדלענערע נאָר בּיי טאָג ווען די זונן שיינט . —

יעצט נאָך די אַנדערע ערקלעהרונגען , נעהמען מיר אין שטיקעל קויהל אונ לאָמיר נור ווהען ווען עס דאָס זיך נעקענט באכיט טהוען צייט עס איז בּעשאפֿען געוואָרען בּיז היינט . פֿאר טויזענדער יאָהרען קען זיין אז אין נאנצער וואלד מיט גרויסע אי איין געזונקען אין דער ערד (דורך ערד־ציטערניש) אונ פֿערדעקט געוואָרען מיט אסה ערד , אונ דורך דער גרויסער מאַסע פון ערד ווענען די בּיימער הייס געוואָרען , אונ דורך דעם

*) אטהאַסאָפֿארא הייסט : די לופט וועלט מיר אטהעמען . זי געפינט זיך ארום דער גאנצער ערד ביז אנ־ווייסע מאכט אין דער הייך פון איהר , ווהאם דארט ווערד די לופט איממער דינער אונ פיינער , אז די אללע בעשעפענשען פון אונזער וועלט קענען דאָרט ניט לעבען .

בֵּיסְעֶלְע פַּייִקְמִינְקייט וָואם אין זַיי איז נְעוועזען , דָאם הַייסְט : דוּרְךְ דָעם בִּיקְעֶלְע זוּיעֶרְשְׁטָאף וָאם דָאט זִיךְ נְעפּוּנְען אין דָעם וואסָער פון די נַאסָע בַּייסָער *) , הָאבֶּען די בַּייסָער לַאנְגְוַאם נְעבְּרָענְט , אֲבָער צוּוי וִוי די נְעלֶעהְרְטֶע רופֶּען דָאם : זַיי הָאבֶּען זִיךְ הֶעמִיש פֶּערַאיינִיגְט אוּנ עֶס איז נְעוואָרֶען פון זַיי קוּיהְלֶען . איטְצְט נְעדְּמָעט מִיר איין שְׁטִיקְעל קוּיהְל פון די וָואם זָענען בֶּעשַׂאפֶען נְעוואָרֶען אין אַזָא לַאנְגֶע צַייט אין דָער עֶרְד . אוּנ מִיר זַייגֶען דָאם אויף דָעם קוּמֶען אֲבֶער אין דָעם אוייוֶען . דָאם שְׁטִיקְעל קוּיהְל וועְרְד פֶּערְבְּרָענְט אוּנ עֶס צֶערְשְׁפְּרַייט זִיךְ אין דָער רוּפְט מִיט דָעם רוּיךְ . די נְעוואָקְסֶע נְעהָמֶען עֶס צוּ זִיךְ אוּנ מַאכֶּען דָעראון וָאם זַיי בְּרוּיכֶען . די נְעוואָקְסֶע הָאבֶּען אַ סוֹף אַיינֶם פון די בַּייבֶּער : אֲבֶער זַיי וֶוערֶען פֶּערְפוּילְט אֲבֶער זַיי וֶוערֶען אויף נְעמַעסֶען דוּרְךְ נְעפֶּענְדִיגְע קֶערְפֶּער . אויף דָעם נֶעצְטֶען פַּאל וועְרְד פון דָער קוּיהְל אין נֶעפֶּענְדִיגֶער קֶארְפֶּער , דָען די שְׁפַּייזֶע וָען זִי קוּמְט אין דָעם נֶעפֶּענְדִיגֶען קֶארְפֶּער , בְּרַייבְּט זִי נִיט אַזוי וִוי פְרִיהֶער , נָאר עֶס וֶוערְט פון אִירְהָר מַאטֶעריַאל פון דָעם נֶעפֶּענְדִיגֶען קֶארְפֶּער , צוּגֶה פֶּערְשְׁטָעהְט זִיךְ אַז די קוּיהְלֶען וָענֶען אויךְ נְעבְּרוּיכְט צום קוּיהְלֶען־מַאטֶעריַאל וָאם נְעפִּינְט זִיךְ אין דָעם נֶעפֶּענְדִיגֶען גוּף . דָער נֶעפֶּענְדִיגֶער קֶארְפֶּער שְׁטָארְבְּט אוּנ וועְרְד פֶּערְפוּילְט אוּנ עֶס וֶוערְד פון די קוּיהְל צוּריק קוּיהְלֶענְיֶיעֶרְע צֶערְשְׁפְּרַייט אין דָער רוּפְט . אוּנ אֲפִילוּ בְּשַׁעַת דָער קֶארְפֶּער נֶאבְּט נָאךְ , מַאכְט זִיךְ אין אִיהְם פון די קוּיהְלֶען פִּיעל קוּיהְלֶענְיֶיעֶרְע דוּרְךְ דָעם שַׁמְּהָעֶן . נַאהָער וֶוערְד צוּריק די קוּיהְלֶענְיֶיעֶרְע פֶּערְשְׁוִוינְדֶען דוּרְךְ דִי נְעוואָקְסֶע אוּנ עֶס וֶוערְד פון אִירְהָר צוּריק נֶעוואָקְסֶע , עֶס קֶען נָא נָאר צוּריק וָערֶען אַיין בּוּים אוּנ עֶר וֶוערְד וִידֶער אַיינְגֶעוואָקְסֶען אין דָער עֶרְד , אוּנ אויף דָעם הוּנְדֶערְטֶער נָאהְר שְׁפֶּעטֶער נֶעפִּינֶען מִיר וַייטֶער שְׁמַיינְקוּיהְלֶען אין דָער עֶרְד , אוּנ אויף דָעם אוֹפֶן קוּמְט אוּנְז בַּייטְלִיךְ אַרוּים אַז די קוּיהְלֶען וֶוערֶען כְּמוּרְגְל פון אַיין קֶארְפֶּער אין אַנְדֶערֶן , פון דָעם בּוּים אין אַיין שְׁמַיין (שְׁמַיין־קוּיהְלֶען) , פון דָעם שְׁמַיין אין דָער רוּפְט , פון דָער רוּפְט אין וַוייץ , פון וַוייץ אין אַיין נֶעפֶּענְדִיגֶען קֶארְפֶּער , אוּנ אַזוי וַייטֶער . אויף דָעם זֶעלְבֶּען אוֹפֶן קֶען מָען אויךְ פֶּערְשְׁטֶעהְן די פַּאקְטֶען וָאם די קוּיהְלֶען מַאכֶּען אויף דָער וֶועלְט : דָא לִיגֶען זַיי טִיף בֶּענְראבֶּען אין דָער עֶרְד אוּנ קֶענֶען זִיךְ נִיט רִיהְרֶען אוּנ דָאךְ פְֿלִיהֶען זַיי אַרוּים מִיט דָעם רוּיךְ פון קוּמֶען אוּנ הַייבֶּען זִיךְ אויף בִּיז אין די וָאלְקֶענם אוּנ מַאכֶּען שֶׁנֶעלֶע רַייזֶען אִיבֶּער דָער נַאנְצֶער וֶועלְט . דָא מִיאוּסְט מָען זִיךְ מִיט זַיי אוּנ מָען וִויל זִיךְ צוּ זַי נִיט צוּרִיהְרֶען כְּדִי מָען זָאל זִיךְ נִיט אַיין שְׁמִיעֶרֶן , אוּנ דָאךְ זוּכְט מָען אין קְלֵיין שְׁטִיקְעלֶע אוּנ מָען צָאהְלְט דַאפִּיר טוּיזֶענְדֶער אוּנ מָען מַאכְט הָערְפֶּין די שָׁאנְסֶע צִירוּנְג . דָא וִיצְט אַיינֶע יונְגֶע דַאמֶע אוּנ שְׁמֶעקְט אַ שַׁייגֶעם בּוּקֶעט וָאם מָען הָאט זִי כְּבוֹד נֶעגֶעבֶּן אין אִירְהָר נַאכֶּענְטֶאג , אוּנ וַוייסְט נִיט אַז די בְּלוּמֶען זֶענֶען גֶעפּוּיעֶרֶן גֶעוואָרֶען פון דָעם פֶּערְפוּילְטֶען מַאטֶעריַאל מִיט וֶועלְכֶען זִי מִיאוּסְט זִיךְ שְׁמֶארְק אוּנ קֶען דַארוּיף נִיט קוּמֶען . דָא קוּשְׁט אַיין פֶּאטֶער זַיין זָאהְן אוּנ וַוייסְט נִיט אַז עֶס קֶען זַיין זָאהְן וָאם אין גֶעוואָרֶען פון וֶועלְכֶען מַאטֶעריַאל פִּיר זַיין זָאהְנֶס קֶארְפֶּער . דָארְט עָסְט דָער הֶערְד דָעם גֶעשְׁמַאקֶען בִּיפְשְׁטֵיקְס , וֶועלְכֶער אִיז גֶעוואָרֶען גֶעמַאכְט פון זַייגֶע עֶלְטֶערְנֶעם פֶּערְפוּילְטֶע פְֿלַייש . מִיט אַיין וָארְט גֶעזָאגְט : נָאטֶטֶעם וואונֶ־ער זָענֶען פֶּערְבָּארְגֶען אוּנ זַיינֶע עֶלְטֶערְנֶעם פֶּערְפוּילְטֶע פְֿלַייש . דָא גֶעדֶענְק אִיךְ אַ וָארְט וָאם אִיךְ הָאב אַמָאל גֶעהָערְט פון אַ גֶעלֶערְטֶן מַאן : דָאס מֶענְשְׁלִיכֶע פְֿלַייש אִיז נִיט מֶעהְר וִוי אַ קְלֵיידוּנג וָאם מָען וֶועכְסֶעלְט אוֹפְט אוּן אוֹפְט , אוּן דָאס וָאס מָען נֶעמְט אָפּ אִיז נִיט מֶעהְר וִוי אַ קְלֵיידוּנג וָאם מָען וֶועכְסֶעלְט אוֹפְט אוּן אוֹפְט , אוּן דָאס וָאס מָען נֶעמְט אָפּ אִיז נִיט מֶעהְר וִוי אַ קְלֵיידוּנג וָאם מָען וֶועכְסֶעלְט אוֹפְט אוּן אוֹפְט , אוּן דָאס וָאס מָען נֶעמְט אָפּ

*) איך האב שוין אויבען ערקלערט , אז דאס וואסער ענטשטעהט פון זויערשטאף אוּנ וואסערשטאף . —

פּיעל קראַנקע, אוּנ דאַרט וועַרד פּון דעם וואָהלטהאַטיגען קערפּער מאַטעריאַל אויף שטרויק מיט וועלכע מע בינדעט אַדער העַנגט אויף דעם גנב, אַדער מיט וועלכע די גוזלנים בינדען איין אונשולדיגען מענשען אום איהם צו בעראַבעווען אַדער נאָר דערהרגענען? וועָר וויסט אויב עס איז ניט נעוואָרען פּון דעם גרויסען חכם „קופּערניק" עפּעס אַשוטה וואָס רעדט זיך אוּנ אויך אַנדערע זיין, אז די חכמה ניצט נאָר ניט אויף דער וועלט. אַדער וועָר וויסט אויב דער זעלבער פּרעה פּון אברהם'ס צייטען איז מאַקי ניט נעווען דער זעלבער וואָס אין משה'ס צייטען, אוּנ אפשר נאָר דער זעלבער איז נעוואָרען דער נאָך הסן הרשע אוּנ צום סוף נאָר שטאַקקער אונד דערגליכען.—

שלום פּון אלעם איז, אז די זעלבע קויהלען וואָס נאַטט האָט בעשאפען אין דער אייגענער צייט מיט דער וועלט, די זעלבע קויהלען נעפּינען זיך ביז היינט אויף דער וועלט, עס איז צו זיי ניט צו־נעקומען אוּנ אויך ניט וועניגער נעוואָרען. אללעם וועקסעלט זיך בלאָם, אבער עס וועָרד נישט פּערלאָרען. די לעבעדיגע שטאַרבען. די טוידטע ווערען לעבענדיג. (החיים למות והמתים לחיות), אוּנ די וועלט בליבט אימער די זעלבע (והארץ לעולם עומדת).

מיכל וועבער.

דִי הוֹזִלִיבֶּע יְעִדִיטִין.

פֿערפֿאסט פֿאָן

דאָקטאָר מ. זוסמאַנאוויטש.

1) מָאוֹלָען.

פּון וַואַנען נָעהמט זיך דיעזע קְרַאַנקהַייט.

עֶס איז נָאך אין אונזער צייט ניט פָּעסט נֶעשטעלט, וָואס פַּאר ניפּט־אייעלעך רויפֶּען אַרוים דיעזע קְרַאַנקהַייט, נָאר אז מיר הָאבּען צו טָהון מיט זיי, דָאס הַיסט אז נָאר זיי זיינען אין דֶעם די הויפּט־אורַזאכע איז קיין צְווייפֶּעל. פֶּערשטָאנען וָועלָען מיר דָאס פָּאן פָּאלגֶענדֶעם: עֶרשטענס, אויב אַקיגד הָאט זיך אָנגענעהמען (אַנגענומען) פּון דֶעם פָּאלקְרַאנקען, וָועָרד עֶס ניכט בַּאלד קְרַאנק, נָאר אין 8 טָאגֶען אין 10 טָאג אַרום, ד. ה. די ניפּט־אייעלעך קֶענען אין קְרַיינֶער מָאס ניט בַּאלד אָנהַייבּען צו וויקְסען, זיי באַקָפען זיך פֶּערמֶעהרֶען אזוי פיעל אז זיי פָאלקען שוין שָאדֶען וועהרען פַּאר דֶעם גוף. צְווייטענס, אַנגעוווּנדעטער מענש קען אויפֶּערמָאנען דָען ניפּט אויף זיינע קלייִדער אויבּער אַבייר (אָבּער ניט גענוג דָעם וויגד) פּון אַקְרַאנקען צו אייעם נעוונדטען, אוּנ אַלזוי בְּכייפּט עֶר גענוג דָעם וויגד. נֶעווִיסֶם אויב עֶר הָאט שוין קינדערייז נֶעקְרַענקט אויף מָאנען: אַלְטָא זָעהען מיר אז דֶער וויגד קען דָען ניפּט אַרָאפּטרייבּען פּון די קְלַיידער, ד. ה. דֶער ניפּט הָאט שוין אין זיך אייגענשאפט אויבּערנעטְרָאנען צו וועַרען, וָענן ניכט נָא, וָאלט נֶעווענדען אַלץ־אייֶנס, ד. ה. אַפּילו נָעגען דָען וויגד וָאלט כָּען אויך נֶעקענט אויבּערטְרָאנען דָען

גיפט אויף אײן וויטעזען אָרט. דרימטענס אויב אײן געוונד קינד שפּילט זיך אין־אײנעם מיט אַ מאָזעלדינגען, אזוי ווערט ער אויך אויף דעם 10 טען אָדער 14 טען טאָג קראַנק אויף מאָזלען, אָבער ניט אויף אײן אַנדערע קראַנקהײט (פּאָקקען אָדער טיפוס).

„דיַ אָנפאַלל־צײַט געדויערט 10—14 טעג". דאַצו האָבען מיר געוויסע בײַשפּילע, וועלכע עס שרײַבען גרויסע פראָפעסאָרען; אזעלכע בײַשפּילע קען אויך אויפקלויבען יעדער מענש אויב ער וועט וועלען גוט ערפאָרשען וויַ אָרום אײַ זײַן קינד קראַנק געוואָרען אויף מאָזלען.

1) אויף אײן אינזעל, אויף וועלכען מען האָט שוין 65 יאָהר פון מאָזלען ניט געהאָרט, אײַ געקומען אַ קראַנקער מיט מאָזלען, אין 14 טאָג אָרום זײַנען עטלעכע אין זײַן אײגענעם הויז קראַנק געוואָרען (אויף מאָזלען). פאָן דיַ עטלעכע האָבען זיך אָנגעשטעקט אויף אַנדערע, אוג אזוי זײַט 7 חדשים זענען פון 7780 אינזעל איינוואָהנער קראַנק געוואָרען 6 טויזענד מאָן. צווישען זיַ—וויַ עס פערשטעהט זיך—זײַנען געווען קינדער פון עטלעכע חדשים ביַז ווהר אלטע לײַט.

אויב בײַ אונז האָלט מען דאָם בלאָם פאַר אַ קינדער קראַנקהײט, אײַ עס נאָר דאַרורך, וויַל דיַ ערוואַקסענע מענשען האָבען זיַ שוין איבערגעמאַכט קינדוויַז, אוג אויב ניט, זענען זיַ ניט זיכער אויך קראַנק צו ווערען אויף מאָזלען *). עס טרעפט זיך אַז ווהר שוואַכע קינדער שטעקקען זיך אין מאָזלען ניט אָן, וויַל דיַ קראַפט פון דיַ גיפט־אײַלע אײַ שוין אלײן ניט ווהר גרויס, אוג ווען זיַ געפינען נאָך ניט דערבײַ קראָפטיגע ופּטען בײַ דעם קינד, האָבען זיַ קײַן קראַפט (כח) ניט זיך צו פערמעהרען אוג דאָם שוואַכע קינד קראַנק צו מאַכען אויף מאָזלען. דאָם זעלבע אײַ אַז דאָם קינד אײַ קראַנק אויף אײן אַנדערע קראַנקהײט, דאַן ווערט דער מאָזעל־גיפט אויבער בײַ דער קראַנקער ערהאלט זיך אוג ווערד קרעפטיגער, אוג ערשט נאָכדעם ווערט דאָם קינד קראַנק אויף מאָזלען.

2) דער פראָפעסאָר זשירארד אוים מארסעל (אין פראַנקרײַך) ערצאָהלט פאָלגענדעם: אײנער פון זײַנע בעקאנטע אײַ געווען אין לאָנדאָן, וואו ער האָט געהאט אײן פרײַנד אַ קינד אין אײנע שולע, אויף זונטאָג האָט ער געמומען דאָם יונגע צו זיך אויף מאָהלצײַט אוג האָט בעמערקט אַז דאָם יונגע הוסט אַ בײַסעל צו, נאָר ער האָט זיך גענפּיהלט פאָלקאָממען געזונד—אוג אײַ פערנאַכט צוריק אַוועקגענאַנגען אין זײַן שולע. אין 13 טאָג אָרום אײַ יענער בעקאַנטער אַוועקגעפאָהרען אין פאַריז אוג האָט זיך אָנגעשטעלט אויף מיטטאָג בײַ זײַן שוועסטער־קינד ער האָט אַלײן אויך אָנגעהויבען צו הוסטען אוג האָט גערעכענט אַז ער האָט זיך פארקיהלט אויף דעם ווענ, דאָך אײַ עד דעם זעלבינגען טאָג אַוועק נאָך מארסעל. אַז זײַן מוטער האָט איהם אויף דעם אַנדערן טאָג בענענעט אויף דעם אײַזענבאַן, האָט זיַ באלד בעמערט אַ רויטקײט אויף זײַן פנים און האָט איהם באלד געפראַכט צום פראָפעסאָר זשירארד ווילכער האָט פעסטגעשטעלט אַז דאָם אײַ מאָזלען. אין 14 טאָג אָרום זײַנען זענען בײַדע שוועסטערן אויך קראַנק־געוואָרען אויף מאָזלען. דורך ברײַף האָט מען זיך ערוואוסט אַז יענער שילליר אין לאָנדאָן האָט אויף מארגען נאָך דעם בעקאַנטען שוועקפאָהר בעקומען מאָזלען, דאָם הײַסט אין 14 טאָג אָרום נאָך דעם מאָהלצײַט, אוג אין פאַריז אײַ זײַן

*) אין דער עפידעמיע פון 1884 יאָהר אין פינסק אוו צווישען מענע מאָזעל־קראַנקע געוואָזען אײַנע 24 יאָהר אלט.

שׁוועבטערקינד בייַ ווערבען דער מאַרקטער נאכט האט זיך אפגעשטעלט אויף עטלעכע שעה, אויך ס'זאָל [14] מאָג צרום נאָר ווייַער בעגעגענישׂ קראנק געוואָרען אויף מאָנען

די ערשטע סימנים.

אין דער אנפאַלקציע קען מען נאָר ניט דערקענען אויב דאָס קינד איז קראנק געוואָרען אויף מאָנען. אמת אז די עלטע ציט פון די [10] מאג בעקומט שוין דאס קינד עטוואס קאַמאר אונ איז שוין ניט מיט אַלעמען (האט אַבּיסעל היטץ), אָבּער ווי עס גייט פאַרבּיי די אנפאלקציע, אזוי ווערד דעם קינד צוגעם ערגער, דער קאמאר אין דעם נאו ווערד ייַנאכער, דאס קינד הייבּט אן מעהר אונ מעהר בּרעגען (עס קען איהם פריהער אויך מרייקלען די קעקע אדער ניט), דער קאמאר איבּער אויף די אויגען (זיי טרערין אונ הייבּען אן כוואַ האבּען פאר דעם שיין) אונ ער קאוט זיך אַנאפ אין האלז אונ טיפער אין די ווענגען (הוסט־צו), עס שפּארט איהם אויף בּרעכן. דיעזע סימנים קענען אפּילו זיין ווען דאס קינד האט זיך נאכאמ פערקיהלט אונ ניט נאר בּיי דעם אנהייב פון מאַנען אלין — דאך באזרף מען זיך שוין אז בּיסעל אן־שטויכען כּיט וואס כּיר ווערקען דאבּען צו מהון, אויב עס העלט זיך שוין מאַנען אין שטאדט: „שוין אין דיעזער צייט אז דאס קינד שפּיעלט זיך נאָך אפּילו צווישען זיינע חברים, אי אַ סכּנה זיך צוגעשטעלען (אנגענהמען פון איהם". צייט אין [8] מאג, ווען מען רופט „די בּעוויז־צייט", ווערד דאס וואס מיר האבּען ייעצט בּעשריבּען צו שטאַרקער אונ שטאַרקער. דערבּיי ווערען מיר פאלגענדעם: די אויגען זיינען רויט, זיי האבּען ווהר אָנ פאר דעם מינדעסטען שיין, טרערען פליעסען פון זיי אין אויפהער אונ עס פיהלט זיך אין די אויגען אַ נרויסע בּרעננישׂ, דער נאז איז פערשטאפט אונ עס רינט פון איהם שטענדיג אַ קלאר גזואַכצענער שלייַם. אין דעם שטערין שפּארט דער ווידטאג. דאס קינד ניעכט אזוי אין אויפהער בּיז עס הייבּט אַ מאהל אן גיין בלוט פון דאך נאו. מיעף אין כּויל קען מען שוין ייעצט בּעמערקען רויטע פינטעלעך, צו ווען מען בּאדף זיך גוט צוקוקען. אזוי ווי עס איז שוועך אין דער נאו, אזוי איז אויך שוועך אין האלז. די שטימע (קול) ווערד זעהר הייזעריק אונ גראב. דער הוסט ווערד פאלקאמען אהנליך צו קרופ־הוסט, ווענען ער שוועבט פיעל די אפּרוהיעג ערטאַרן, ווען עס הייבּט נאך אן פרוצלונג בּיי נאכט צו שטיקען דאס קינד. דיעזען הוסט מוזען מיר בּעטראכטען ווי דען פאלשען קרופ, נייל זעהר ערהען טרעפט עס, אז עס נאר אן דערבּיי זיין דער אמתער האלז־קרופ.

דיעזע בעווייז־צייכן קען גערווערען אויך מעהר ווי 3 טעג. אפילו איין וואך אונ מאנכעם־מאל אויך מעהר *). דערבּיא שטיגט די היטץ זעהר הויך נאך דעם ערשטען טאג, דערנאך פאלט זי א בּיסעל אף, אונ אין אנדערע פאללען טרעט זי גאר אף, בּיז עס הייבּען זיך שוין אן אויסצושיטטען רויטע פינטעלעך אויף דעם גזיכט (פנים). בּיים אויס־שיטטען ווערד ווידער די היטץ זעהר גרויס אונ נאך גרעסער ווי אין ערשטען טאג.

די צייט פאן אויסשיטטען די מאזלען.

אזוי ווי מיר האבּען שוין געזאגט אז אין דעם לעצטען טאג פון דער בעווייז־צייט (פון

*) די סימנים זענען א מאהל אזוי גרינג אונד די היטץ אזוי קליין, או מען דארף זיך פיעל גענויעט צו ערקענען.

די ערשטע סימנים) שטייגט די היטץ זעהר הויך, שוואכע קינדער פון נערוועז־שוואכע עלטערן, קענען פון דער היטץ דערבייַ בעקומען די קינדערשע זאך (קאנ־וואלסיע)—און עס ווערד בעשאטען דאם פנים (געזיכט) אוג אויך דער גאנצער קאפּ אונטער די האאר מיט מאולען, דאם הייסט: מיט קלענערע אדער גרעסערע פלעק־קען, יעדער פלעק איז איידעל־רויט, קוים העכער פון דער געוונטער הויט. אייניגע פלעקקען זיינען קיל־עכדיג, אנדערע זיינען לאנגעכיג, די גרייס פון זיי איז פון אין ארבעם באבעל (באהנען), זייער ראנד איז ניט גלייך אוז געהט א ביסעל גע־פרענזעלט. אין דעם מיטטען פון יעדען פלעק זעהט זיך אין טונקעל־רויטעם פינ־טעלע ווי א קלייז שפיצ־קעפּעל די גרייס. אויף דעם פנים גיעסען זיך די פלעקקען מעהרסטענטהיילס צונויף, דאך ניט אזוי שטארק אז מען זאל ניט קענען בע־מערקען זייערע גרענעצין: די רויטקייט איז אמאהל גוט טונקעל אוג אמאהל העללער, ווי עם טרעפט זיך. אויב עס טרעפט זיך אז די ערשטע פלעקקען זאללען זיך בע־ווייזען אויף דעם האלז אדער אויף דער ברוסט—איז דאם גרייל זעלטען. מען קען זאגען אז שטאנדיג בעווייזען זיך צום ערשטען די מאל אויף דעם קאפּף (גע־זיכט אוג אונטער די האאר), אוג פון דאנען גהען זי ביסלאנג־ווייס ארא אויף דעם גופ (קערפער) אן אויף די ארעמס אוג ווייטער אויף די פיס: דא זיינען זיי שוין זעהר שיטטער אוג קוים צו בעמערקען. עס מאכט זיך אמאהל אז אויף דעם גאנצען גופ זיינען די פלעקקען אזוי וועניג אוג אזוי בלייך אז מען קען זיי גאר פערזעהען אוג מיינען אז זיי זיינען גאר ניט געוועזען, אוג ווידער פערקעהרט, זיי קענען זין אזוי געדיכט אנגעשאטטען אוג אזוי דונקעל (בלויליך) אז מען קען ניט־ווייסענדיג זיי אננעהמען גאר פאר שארלאך־פלעקען (שקארלאטינע).

דאם אויסשיטען קען גאנץ פערשווינדען אז די היטץ איז זעהר שטארק, ניט מעהר ווי 12 שטונדען. מעהר־טהיילס אבער גהט דאם אויס־שיטטען לאנגער אדער קערצער זייט 2-טאג. אלזו קומט עס אוים אז אויף דעם פינפטען טאג (3 טעג בעווייז־צייט אוג 2 טעג פון דעם אויס־שיטען), ווען דער גאנצער גופ איז שוין בעפלעקט, איז צייט נאך 24-שטונדען פאלט די היטץ אפּ, אוג אין גלייכליכע פאלען מיידט די היטץ גאר אוועק אפילו אז עס בעווייזען זיך נאך די לעצטע פלעקקען, אוג דאם קינד הייבט שוין אן ניט זעלטען צו שטיפען אוג ערפרייעט די עלטערן, ווי א פאלקאמען גע־זונד קינד, דאך איז דער הוסט אוג דאם ניעסען אוג די אנדערע סימנים פון קאטאר נאך פאראנען. אמת עס ווערד אללעם פיעל גרינגער, דער הוסט ווערד ווייכער (נאס־סער), דער קול (שטימע) ריינער און איידעלער, די נאז ווערד פרייער פון שלייס אוג דאם קינד ניעסט ניט אזוי אפט. נאך איינע צווייי טאג, דאם הייסט: אויף דעם דריטטען אונד פיערטען טאג, פון יענעם טאג ווי עס האבען זיך בעווייזעז די ערשטע פלעקקען, ווערין שוין אויך די לעצטע פלעקקען בלאס אדער פערפאלען אין גאנצין, אוג אויף דעם גאנצען קארפער בלייבען זעהר איידעלע צייכענס פון די געווייזענע פאקען. דאם רופט מען „די מאזען האבען שוין אפּגעבליהט". אין גוטע פאלען קען עס אויסקומען אויף דעם 8-טען אדער 9-טען טאג פון אנהייב קרענק.

אויף די ארטער וואו עס זענען געזעסטען די פלעקקען געפינט מען שוין איידעלע אפּ־געשאהטע הויט ווי קלייען. מיט אין ווארט: עס קומטט „די שאהלונגס־צייט". בעמער־קען קען מען עס מעהר אויף דעם פנים אוג איבערהויפט אויף טרוקענער הויט. אויב דער קראנקער האט אונטער־געשווויצט, איז עס ניט זעהר צו בעמערקען, אזוי געדויערט אללעם נאך עטליכע טאג. אוג זייט 2 וואכען פון דעם אנהייב דיעזע קראנקהייט, קען

פֿון דעם קראַנקען פֿאַלקאָמטען גענוג.

אייניגע שלעכטע סימנים אונד שוועָרע פֿאַלען פֿאַר מאָזלען.

אויב עס וואלקט אין לעבען אַלעם צוזאַמענגען ווי גלאָמט עס שרעיבט זיך אין בוך, וואָטען אַקעט פֿאָזלען־קראַנקע, נים אונ נרינג געזונד נעוואָרען, אמת אין אַלקעמיינעם איז דיעזע קראַנקהייט פֿעהר־טהיירם נרינגער וו[ו] אַנדערע, אז די עפֿידעמיע (מגפה) פון מאָזלען נעהט נרינג, שטאַרבען פֿאַן הונדערט קראַנקע פון 3 ביז 5, הונדערהויפֿט זעהר קלייע אונ שוואַכע קינדער, וואס זיי[ען] יונגער פון 3—4 יאהר. עס קען אָבער זיך מאַכען אז פון הונדערט וואלקע אַזעלבען אָרט 30. אין דעם איז שולדיג נים דער מאָזל־גיפֿט אַלײַן, וו[ו] יענע קראַנקהייטען וואס שטעפֿען זיך־צו צום כאָזל־קראַנקהייט נעראַטהען, עס היבען אין אויס צו שיטען די פֿעלקקען, אויך אין דער צייט וען די פֿעלקקען בדיהען, אונד אויך שפֿעטער. אז דאס קינד היבט שוין אן נעניזען צו וערדען.

וועגען דעם הוסט בײַ מאָזלען האבען מיר נעזאגט אז מען בראף איהם בעטראכטען וו[ו] אייניעם פאלשען קרופ, דאך מאכען זיך אייניע שטעכטע עפֿידעמיעם פון מאָזלען. בײַ וועלכען עס מאפט דער אמהר־קרופ — עס פערשפרהט זיך וו[ו] שטעכט עס איז. אויסער דעם אין דעם אויס־שיטטען אזיין פון די מאָזלען, איז די קראפט פון דער היטץ נים אין אלע עפֿידעמיעם אונ נים בײַ אלע קינדער נלייך. די היטץ קען אמאהל שטיינען אזוי הויך אונ די נאנצע צייט פון אויסשיטטען אזוי כאנג, אז דאס ארץ קען עס נים אויסהאלטען, עס ווערד מיד פון נרויסער אַרבייט אונ עניהיך זאנט עס זיך אפ צו דיעזען אונ שטעלט זיך אפ אויף אייביג. אויך קענען די פֿעלקקען זיין אנענפֿילט מיט צופיעל בליט וועלכע קען קאכיע ווערדען, אונ די פֿעלקקען וועלען שוואַרץ, נאר אויב דאס קינד פיהלט זיך גוט איז דאס אויך נים אזוי שלעכטליך (ועה קאפ 2 שוואַרצע פֿאלקקען).

דער בלַל איז: "אויב אויף דעם פינפֿטען טאג (צום ענדע פון דעם אויסשיטטען) פאלט די היטץ נים אפ, איז עס אַ נואהר צייכען אז עס הויבט זיך אן נעפֿעהרליכע אינוועניכטע קראנקהייט". זעהר שלעכט איז אז די בלוט ווערד אזוי פיעל אויבער נעאנערט אז דאס קינד ווערד זעהר אפֿנעשלאפט, עס קען נים ריכהרען מיט קיין אייניציג נליד. יענע נעדאנקען יענען פֿערטוכלט, אונ פון נאנז אן פון האקו אונ פון נעדאכעם היבט זיך אן צו ווייזען בלוט, אזוי וי אויך אין דעם אורין, אויב נים דיעזע פֿעהלערען קענען אויך ענצינדעט ווערען די אויגען אונ דורך־פֿיכלען, אונ דער קראנקער קען פֿערלירען איין אַדער בײַם אויגע, די אויגענע ענטצינדונג קען אויבער־נעמען אין דיא אויסערן, אונד עס קען טויב ווערען אויף אַ צייט אדער אויף שטענדיג. מען קען אויך אין נאנצין פֿערלירען דעם קול (שטימע).

פֿאר זעהר יונגע קינדער איז זעהר שוועָר אויבער צוטראנען, ווען דער כאָזל־קראַנקהייט אויבער אין די יונגען ווערען פיעל כאהל ענטצינדונג דורך אונ דורך. קיין טהייל פון דעם גוף (מאכ, לונגען ניערען, כארץ, נעבער, טילץ, דער מאגען אונד נעדארעם) איז נים בעזונדערס נים ענטצינדעט צו ווערען. אז עס מערפט רוי אַ שטעכענע עפֿידעמיע פון מאָזלען. נעוואונליך מאכען די עלטערן שולדיג, אדער דעם דאקטער וויל מיינען אז וויי האבען כן בכתם פערקויפט די מאָזלען, ווען אפיזו אין דער נאהע האבען וי נעשטיקקט דאס קינד אין אַ נאנצען פערקויפט צימטער

אונ אַפֿילו ניט צו גענעמט פֿריִשע לופֿט , ווָאס דאָס אַליין איז שוין ווערט שָׁאדיק פֿאר דעם קראַנקן . דער עולָם מיינט אַז ווען די מאָזקען בעטאַקטן זיך פֿלוצלונג , איז דאָס אַסימן אַז מען האָט זיי פֿערקיועלט — גיין ! דאָס איז ניט אמת , די מאָזקען־פֿערקלעמט ניטאָן דאָך בראוס זיכטיג רויט , ווָאס צו .זיי פֿילעמט־צו פיעל בלוט פון אינווענדיג , אַלזָא ווען עס הייבט זיך אָן טיף אין גוף איין ענטצינדונג , גענוים נעמען די ענטצונדעניע־ערשטע צו די בלוט פון דער הויט צו זיך . ווייל יענעם ענטצינדונג בעשטעהט אין דעם ווָאס דאָס בלוט פֿילעמט אַהין צו אין גרויסער מאס , אונ דערבּיי ווערען די פֿלעקלען וועניג זיכטיג , ד. ה. זיי פֿערשווינדען , אַלזָא אַלעס דיעוע שווערע פאַלקען זייגען ניט גענוענדעט אַן אונז . אויב די עפֿידעמיע איז זעהר שטָרענג , שָׁאהנט זי ניט אפֿילו דיעוע קינדער ווָאס זיגען אין דער רייכסטער אונ רייגסטער פֿפֿלעגע , ואו אפֿילו זיין אין אַ קאַנזילייכעם הויז .

אונד אַז דאָס קינד געהט שוין צרויס פון די מאָזקען, איז אויך פיעל גענוענדעט אן דעם , צי עס איז נאָך עטוואָס אינפֿערנפּליקען קראַנקליכעם אין זיין קערפער , ווָאס קען זיך אזוי שטיללער־הייד ציהען אונ זיעהען. אונ מענדיק פֿריהער אדער שפּעטער איהם אונעקענטמען פון דער וועלט , עס מוז אָנגענוומען ווערען אויך דיעוע נאכפאלגענדע חראניש (כאנג־דויערנדע) קראנק־הייטען .

1) דער הויסט פֿערבּליבּט , ווערט א מאהל גרינגער אונ צייטען־ווייס שמאַרקער , אונ אזוי ווערט אין כאנג־צייטינגער פּריוסט־כאטאר ווענקער פערקירצט די יאהרען .

2) אויב עס איז גענוענזין איין לונגען־ענטצינדונג אונ איז ניט אין באנצען אויסגעהיילט גענוארען , גענהט עס איבּער בּיסלעבּווייס אין שווינדוכט (שאשאמקא) , בּיי שנואכע קינדער קומט עס פאר ניט זעלטען .

3) עס קענגען פערבּליבּען אלערהאנד אויגען־קראנקהייטען , עס רינט שטענדיג פון די אויערן , עס ווערט אין האסליכער שטינקענדער נאז־כאטאר , עס קען פערבּייבּען אייגעדערעם־כאטאר . דער שקראפיל וואס איז פאר דעם פאוקען ניט קענטיג גענוענזין , בּעזוייזט זיך נאך די מאוקען ואהר שטרענג (זאלאמטקע אדער נאידל־קרענק , שקראפיל).

4) אייניע בּיינער קענען אנהייבּען בּיסלין־ווייס פויקען .

5) עס קענגען צו־פאלקען זעהר שווערע נערוועז־קראנקהייטען (די פאלזוכט . הוקה־נופֿקים) .

6) עס קען אויס־פויקען א נאנגע (באק) פאן נאסקען בּראנד .

עגדריק איז וויכטיג צו ווייסען אז דער כבר פון מאוקען איז דער קיוק־הוסט (קאקיוש), ווען עס גענהט ערום איבּער דער שטאדט מאוקען, גענהט ניט ועלטען כיט אויך דער קאקיוש אונ קענגען מעהר־טהיילם איינם נאך עמעס ענפאלקען אויף איינעם אונד דעם ועקבּען קראנקען . אזוי ווי דער דיסטערים גענהט אין איינעם כיט שקארלאטינע .

„די פפֿלעגע" . דאָס ווָאס כיר האבּען גערעדט ווענען פריהרינג אנשטעקענדע קראנקהייטען, גענהט אויך צו מאוקען , נאר אזוי ווי גענוואהנליך איז דיעוע קראנקהייטען גרינגער ווי יענע . דאס זיך דער עולָם געמאכט אומטיטטען פיהרען די גענוזונדע מענגען פון מאוקען ; דאס מוז מען בּעטראכטען. אזוי ווי כיר האבּען גענאנט , קענגען די ווערען פון מאוקען גיכער אנשטעקקען, אונ ווי ואלקען גיכער פֿאר דעם קינדער צו די קראנקע , אז ווי ואלקען גיכער אנשטעקקען, אונ ווי ואלקען גיכער פֿטור ווערען פון מאוקען ; דאס מוז מען בּעטראכטען. אזוי ווי כיר האבּען גענאנט , קענגען די

עפּיקעמעס פון מאוקען דורכגעהן ווערט בייכט , אבער ניט ווען מיט אלערליי שווערע מיט־קראנקהייטען , צום ביישפּיעל : מיט טיעפּע ברוסט־קאשאקען , מיט שטערונג רונגען ענטצינדונג , מיט מאגן־ענטצינדונג , מיט שווערע אויגען־ענטצינדונג אונד אזא ווייטער . אזעלכע אויב מען העדט אז די עפּידעמיע איז אויך גרינגע , איז נאך דיעזער כנה ערליכקייט , אפּילו קיינער אין פּייער אריין אדאן א נוים — וויסען מיר ניט דעם געשאפן . אבער אז די עפּידעמיע איז אשטערנגע , בארף מען טוהן דאס זעלבע ווי מיר האבען געטאהן בּיי דער בּפּקעגע פון דיפּטעריט . מיט אייגעם ווארט : אפּהוייבען וויי עס איז נאר מעגליך . אוג ווי בּיים קינד בּעוויזען זיך נאר די ווערשטע אפּילו צוויי־פּאר סימנים , נאר מען איהם באלד אפּהטהיליגען פון די געזונדע .

געהען נאר די מאזלען רעגעל מעסיג , בארף מען זיך איבּערגעבען ניט אריינגיבּישען , נאר עס אפּלאזען צו דער נאטור , אבער איך מיין ניט אז מען זאלל זיך גאר אפּזאגען פון דער היקף , דען בּיי דיזען קראנקהייט טרעפּפען זיך אזוי פיעל פּאקסען , וועלכע קענען געפּעהרלעך זיין אויף ווייטער . אז נאר ניט טאגן איז דא עבּען אזוי נארוש ווי צו־פּיעל צו טוהן . אלזא די וואס זעהען ארום דעם קראנקען ארויסען דערפען גדעדענקען פאלגענדעם : אז שטיקקעו דאס קראנקע קינד אין ציממער , די נאנצע צייט אוג ניט בּענייען די דופּט „טאר מען ניט“ דורך דעם נעט די קראנקהייט פיעל גרינגער זיין אויסצוהאלטען . אין גוטען וועשעד בארף מען דביי באהל אין טאג אויף־בּעפּענען די פענסטער אויף אייגע האלבּע אדער נאנצע שטונדע , דער בּיי אדער מען טראנט איבּער דאס קינד אין א צנדערן ציממער אדער מען פערשיצט דאס בּעטעל מיט זיין פּארהאנג אדער מיט א שירמע (אין פּאלניש הייסט עס פּאראוון) אוג דעם קראנקען אליין גוט איבּער דעקקען . די ווערמקייט פון דער ציממער־לופּט בארף זיין ניט נידריגער פון 13-גראד אוג ניט העכער פון 15-גראד*) , אוג ניט אפּשוואכען דעם קראנקען מיט איבּערציגען ווארמקייט , ווי דער עולם טוהט געווהנליך אוג דער דוקטר בּיי מאזלען .

צייט צוויי וואכען דאס מען מוזא אפּילו איבּערצוגיטען דעם קינד דאס העמדיל , דאס איז אויך אגרויסער פּעהלער , עייל אונרייניקקייט איז איבּעראל ניט גוט , אוג בּיים קראנקען איז עס נאך גפּעפּהרליך .

דארום פּערזיכער אויך אז מען זאלל זיך נאר ניט שרעקען . אויב די מאזלען ווערען פּערשוואנדען פון דער הויט איז אין דעם דאס פּערקעהרט , אוג פּערקעהרט , זיי קענען בּליבּען אפּילו ווען מען ווארט אין דער גרעסטער שמוץ , אוג פּערקעהרט (לעבּיבּעו) וואסער . געווים אייגער מען נאשט אף דאס קינד אלזא טאג מיט לויזוואסען (לעבּיבּעו) וואסער . אוג דאס אנטהון בּייט איבּער דאס העמדיל דארף עס זיין אבּיסעל אנגענוארעמט , אוג דאס אנטהון אלזיין דאס קינד נעמאכט ווערן געשווינד , אז דאס קינד זאלל ניט בּרייבּען קאנג הויל אוג נאקעט , דאס אפּוואשען מיט ווארמלידע וואסער (דאס בּעסטע איז מיט אוויבּען גרישען שוואם) , דארף אויך פּערעהטען וי וועניגער צייט .

אויב דאס קינד האט כוח פאר דעם שיין , דארף מען האלטען די פענסטער פּער־

*) איז היטץ־מעמטער קען קויפען אפילו דער גענינסטער בעל הבית , אוג ווי אזוי אויף דעם צו צייגען די גראדען וועט שוין בעקאנט מאכען דער וואס פערקויפט זיי , מען זאלל בעטען „ריאמורם־טער־אפּטעקער“ , ווייל עס איז נאך דא אנדערע חוץ ריאמורם .

באַנגען מיט אַדיקקע זאַך (אַנדערע טוך).

נואָס טָען זָאל אידם געבּין צו עסען. וועז די היטן איז בּיים קינד ועהר גרויס, הָאט עם שוין אַליין וויינג כּוטש צום עסען, בּארוּם דאַרף טָען אידם געבּין וָאם נרינגערם. עם איז פּאר אידם גענוג אַ בּיסעל שׂטעהער בּוטָאן (אַ יוך) פּין אַ הוּדן אָדער פּון אַטוּיב. מיקך אויף דָער העקפט צוּ־מישט מיט וואסער. מיט אַשטיקקעל גוט־אויסגעפּאקקענע הלה אדער ועכמעל. אויב עם פּערשפּארט אידם אפּיסעל דעם טָאגען, איז גוט צו גיבּין קאמפּאט פון געקאכטע פּרוכטען, פלוים־טען, עפּפּעל, בּירנען. אָבּער אז די היטן איז נים שטאַרק אוּנ דָאם קינד פיהקט זיך נים שלעכט, מָעג טָען אידם גיבּין בייוו־גבּרייה, (קאשע פון גוט אויסגעקאכטע רייז), צוגוטע פלייש־זופּע מיט צוגיבּאקטען (סוחאַרען), ריינע מיך, פליישיגע אדער מיכיגע האבּער־גריץ (קרופּניק) אונד דעמט נכיכטן. אויב דָער טָאגען איז גוט אוּנ דָאם קינד ווייל טרינקען, וָאלל טָען דָער זאר אן שׂעקק אידם גיבּין ריינע וואסער נים קאכטע, נָאר וָאם שטעהט אנאכט אין שטוב, וָאלל פריש וואסער לעשט אידם דעם דָארשט. עם איז מָארגרעיש אן צו־גיסטען דעם קינד׳ם בּויך מיט וואכעמס וואסער אדער זעלץ מעהע, דען פון דעם דָאשט עם אידם נָאך מָעהר אוּנ עם דרוקט אידם אויך בּרעכען אוּנ שוואכט אידם נָאך מעהר אפּ. אז די היטן כייעט אפּ אין באנגען, מעג מען בּיסלעך־ווייס אנהיבּען גיבּין דעם קינד עסטען וויי גענואהנ־ליך. וועגען דעם קירכען די כָאוּכען פּרשטעהט זיך קלין דא קיין ועלט. איך מוז כא אבּער רעדען וועגען וָאלכע שׂטענדיג זי וועלכע דָער צוקם מוז גענואהנט ווערדן, נוייל זיי דָאבּען ליבּ שׂטענדיג אז דָער דָאקטָאר זָאל גערן נָאך דעם עוקם בּעז־דהר אפּילו אין הייוזינג פון קראנקהייטען. שׂטענדיג הָאבּען עלטערן מוא אז טָען זָאל נים פערקירכען מים דָעם הייטן. זייערע קינדער, בּארף איך דא זָאגען אז אין אונזערע צייטען דוקה נייע טעטָאדעם צו היילן, ווערען געוונד פיעל מעהר קראנקע ווי פריהער, אלזא אויב דָער דָאקטָאר ועט גענגען אז טָען בּארף דעם קראנקען בּיי זָאהר נרויסע היטן (אוּנ אפּילו אויך בּיי קליינער) מאבען בּעדרעך (ועאגעם), זָאל טָען זיך קיינמָאהל נים שׂעמען. די ואכקמייט פון דָער ואסער אוּנ די צייט ווי פיעל דָאם קינד זָאל ליגען אין בּעדער בּארף זיין אין דָעם דָאקטָארם האנד. מיט בּעדרעך (פון 22-נובאר ביז 27) דָאט מָען אין אונזערער צייט גענוים נעעטָאט אַ שׂיינע העלפט פון זָאלכע היטן־קראנקע ועלכע ואכקמען מיט 30, 40 יָאהר צוריק, אהן דָעם בָּאד, צוליעך גענוקמען פון דָער ועלט (בּיי שׂוועדע מָאזען, שׂנואדצע פָּאלען, שקארלאטינע, טיפוס א. ז.). ועז מָען מאכט דָעם קראנקען דָאם בּאדע בּארף דָער דָאקטָאר זיין העלפּי.

וויטָער אויב דָעם קינד וכייפט־יָן דָער שלעכטָער הוסט, בּארף מָען באלד לעגען ארום דָעם האלז קאלטע נאסע טיכער (קאמפּרעסקען) וויי מיר האבּען בּעשׂרייבּען בּיי באזו־קרופּ, אוּנ שפּעטער ווארמע טיכלעך בּעדעקט מיט גענואנד אויף 6 שָׂעה, אוּנ דָער נָאך זיי איבּער־בּייטען.

אויב עם האפּט א קירצער אטהעם אוּנ דָאם קינד הייבּט אן צו פּרייכען מיט די זייטלעך (לונגען־עניצונדונג), וָאלל מען קענגען בּעקומען דעם דָאקטָאר. די טיכער בארף מען בּייטען אַלליע 5 מינוט. איך ואג אייך נָאך אייז מָאהל: שׂטעקט אייך נים עס צו טוהן, איהר ועט באכטען נָאר רעטטען אייער קיבּעס קינד אוּנ איהר ועט אלין בּעמערקען אז אונטער די קאמפּרעסקען ועט דָאם קינד אין עטוואנד ארום שוין אזוי זיך נים שׂטיקקען

אוג דָער אָמְהָעם וועט וועלֶען פְּרַיֶיעָר. אוג אויב די מָאוְלָען הָאבֶּען זיך בֶּעהַאלְטֶען, וועלֶען זיי זיך וויֶיטער בֶּעוועֶיזֶען. אויב די היטְץ איז זֶעהר גְּרוֹיס אוג דָער קְרַאנְקָער וועֶרד צַלְץ שְׁוואכָער, גיבְּט מָען נויין (זעה דיפְטעריט) אוג אי״ף דָעם קָאפְּף לֶעגְט מָען קָאלְטֶע קָאמְפְּרֶעסְסֶען.

„וָען אַרוֹיס־קָאוְען דָעם קְרַאנְקֶען פּוּן שְׁמוּב״? — אַז עָס איז נָאכְמָער אוג שַׁיינֶעס־וועטֶער אויף דָער גַאס, מֶעג מָען דָעם קְרַאנְקֶען צַרוֹיס לָאוְען שְׁפַּאצִיעֶרֶן, וועֶען בֵּיים קִינְד הָאט די היטְץ פָּאלְקָאמֶען אֶפְּגֶעטְרָאטֶען. אֲבֶּער וָען עָס איז נָאסְכֶּע אוג קָאלְטֶע וועטֶרֶן, זָאלְ מָען זיך שְׁטָרֶענג היטֶטֶען בֵּיז עָס איז שׁוין אין נַאנְצִין פֶּערְבֵּיי גֶעגַאנְגֶען די שְׁוואכְהוּנְג־צַייט, אוג בֵּיז דָער כֹּינֶדֶטֶער קָאסְטָאר איז פָּאלְקָאמֶען פֶּערשְׁוואונְדֶען, אוג נָאךְ דָעם וָאם מִיר הָאבֶּען גֶעזָאגְט וועֶגֶען די נָאךְ־קְרַאנְקהַייטֶען פּוּן מָאוְלָען (זַיטע 49) גִידָעוּנְקט, אַז אִיהְר זָאלְט זיך גִיט פָּערָאוְען אויף אַיינֶע אַיגֶענֶע מֵיינוּנְגֶען. וויִ אֶפְּטֶער בְּאַרְף מָען דָאוְען דָעם קִינְד אוּנְטֶערוּוֹבֶען אין נַאנְצֶען דָען קָארְפֶּער אוג דָערהוֹיפְט זַיינֶע קוֹנְגֶען, פּוּן אַ גְּעוִיסֶען דָאקְטָאר, מָען זָאלְ אין דָערצַייט גִיט דָערלָאוְען צום וַייטֶערֶען אוּנְהֵיל.

די רֵיאטְהָעלֶן (פַּאלְשֶׁע מָאוְלֶען*).

עָס קוּמְט פָֿאר אַיינֶע זָאלְכֶּע צַנְשְׁטֶעקְקֶענְדֶע קְרַאנְקְהַייט וָואם אִיז פָּאלְקָאמֶען אָהְנְגֶיהִיר צו מָאוְלֶען, אֲבֶּער זי גֶעדוּיעֶרְט קִירְצֶער אוג אִיז צַוווי גְּרִינְג, אַז זָעהר וועֶנֶען בַּארְף מָען עֶרְקְרַאנְקֶען קִינְד דוּרְהּ אִיהְר לִיעֶגֶען צו בֶּעט. אִיהְ גִיב דָא צו וויסֶען וָועֶגֶען אִיהְר. אַז מָען זָאלְ זי גִיט צוּנְיִיהְ־מְישֶׁען מִיט מָאוְלֶען, וַייל מָען קָען גִיט־וַוייסֶענְדִיג מֵיינֶען אַז דָאם קִינְד הָאט שׁוין אִיבֶּערֶגֶעטְרָאגֶען מָאוְלֶען, אוג בַּארוּם עָס גִיט אֶפְּהִילֶפֶען אויף וַייטֶער. אַלְזָא מוּז מָען וויסֶען אַז דָאם אִיז אין גְּרוּנְד נָאר אַיינֶע אַנְדֶערֶע קְרַאנְקְהַייט, אוג זי נַאראַנטִירְט גִיט גֶעגֶען מָאוְלֶען, אַזוי וויִ די קִינְדֶער וָואם הָאבֶּען שׁוין גֶעמָאוְלְט, קֶענֶען דָערנָאךְ קְרַאנְק וועֶרֶן אויף רֵיאטְהָעלֶן. דָער אוּנְטֶערשַׁייד צְווישֶׁען רֵיאטְהָעלֶן אוג מָאוְלֶען אִיז דִיעֶזֶע:

1) די היטְץ איז קוֹם צו בֶּעמֶערְקֶען.

2) דָער הוֹסְט (קאטָאר אין הָאלְז) אִיז קִין מָאהְל גִיטָא, אֲבֶּער בַּיי מָאוְלֶען אִיז עָר שְׁטֶענְדִיג דָא.

3) אַז עָס בְּאַרְפֶּען זיך אוֹיס שִׁיסֶען אויף דָעם לַייב די פִּינְטְעלֶעךְ אוג פְּלֶעקְקֶען בַּייסְט עָם וָעהְר.

4) דָאם אֲפְּשַׁיילֶען פּוּן דָער הוֹיט אַז די קְרֶעצְטֶען גֶעהֶען פֶֿארְבַּיי, קָאמְט גִיט פָֿאר. אֲדֶער עָס איז קוֹים צו בֶּעמֶערְקֶען.

5) צום אוֹיסשְׁיטְטֶען איז נִיטָא קִין היטְץ.

6) אַז זָעלְכֶּע סִיט־קְרַאנְקְהַייטֶען וויִ בַּיי מָאוְלֶען, בַּארְף מָען בַּיי רֵיאטְהָעלֶן קִין קָאהְל גִיט עֶרוַוארְטֶען.

---

*) אפילו דער נאָמען „פאלשע מאולען" איז גיט זעהר ריכטיג, דאָך ערהאלט אויך דיעזען נאָמען פאר די רעטהאלען, אז דער פראָסטער מענש זאָל עס קענען בעסטער פערשטעהן. די רעטהעלען ענטקעגען מאולען זייגען ווי ווינד־פאָקקען געגען נאטירליכע פאקקען ווען פון ווי וועט זיין די ערד וויישער.

„די היקלּ". אויב עס בייסט זעהר דאס רייב, איז גענוג אלץ טאג אף צוואשען דאס קינד מיט שמוציגן אסער אדער מיט שוואכע סקיפיג־וואסער (אייגע באקצע נעמען אויך ״ נעמו וואסער.

2) נאטורליכע פאקזען.

אין אונזער צייט, זו עס איז זעלטען צו גיפינען א מענשען וועלכען קען האט נית גישטעירט פאקזען אדער קיט שוואכע סקיפיג־וואסער (אייגע באקצע נעמען אויך ״ נעמו וואסער

פֿעבֿראכט פֿיעל שׁמאטעס (טומפֿען) נאָס ווערען אויף נעקלפּען פון אַערגייא אַרטער אין וועקע עס זיינען נעוועזן בעשמוצטע מיט פֿערקריענטע אייטער: די מענשען ונאס נאבן נעבראכט אינקוויבען אוג רייניגען דיעזע שמאטעס, זיינען אנגיכער צייט (פון 10 ביז 14 טאג ערום) אלעס קראנק נעוואָרען אויף פּאקקען, אוג פון דיעזער פאבריק נאס זיך די פֿעפֿרעמע פֿערברייטעט אויף דעם נאנצען שטאדטעל.

דער גיפֿט נעפֿינט זיך אין בלוט פון דעם קראנקען, אויך אין זיין שׂוניים, אוג אין זיין אטעם אוג אין די בעסטערן ונאס זיינע נאנצע הויט, אוג וואהר שׂטארק איז ער נעזונטמאכט, צו די בעסטערן זיינען נאך ניט אין־נאנצען פארטיג (d. h. זו זיי היבען נאך ניט נעזונטמאכט, אפֿילו אין קינד אין בויך ווערט נראנק אויף פּאקקען אויב די מוטער פּאקט.

דער נעווישׂער פֿראפֿעסאר „עפֿערט" נאס נעזונדען איין 4 מאנאטליכעס כפּיר־קינד, ונאס איז שוין אין נאנצען נעזונדען בעדעקט מיט פּאקקען־בלאטערן. איין אנדער פֿראפֿעסאר נאס נעזונדען וי מפּאקקען־קראנקע נאס נעבוישטען מיט א טאג דרבי קינדער ווערקע זענען צוליע נעזונדען בעדעקט מיט פּאקקען.

דיינטיג צייטען קומט פֿאהר נרייניג פּאקקען ווי שׂווערע. נרייניג זיינען בייא יעדע מענשען בייא ווערקע די נעשטעליקע פּאקקען נאבן זיינע קראפּט ניט אנגענאדערן, ד. h. בייא קינדער אוג בייא יונגע לייט; שׂווערע זיינען בייא עלטערע מענשען. דער ונאס נאס שוין אייגענאהל איבערנעטראנגען נאטירליכע פּאקקען אפֿילו די נרייניקטע (אויסער ווינד־פּאקקען), איז פֿערזיכערט אויף ווייטער. נאר אזוי ווי אין פּירעדריע צייטען זיינען נעזונדע אלעקע נילקליך זיין אוג דעם צוויישען מאהל קלענקען אויף דער ועלפּער קראנקהייט, אוג דאן, ווי מען נאס בעמערקט, איז דאס צוויישען פּאקקען ועהר שמוציג אוג נעפֿאהרליך.

די צנפּאללצייט נעדויערט פון 10 טאג ביז צוויי ונאכן, ועלטען ווינטער אזער מער.

די ערשטע טימנים.

שוין אין דיעזע ערשטע טעג קען מען זיך אנשטעקקען פון דעם קראנקען:

די צוזאמלצייט נאס שוין אלין ועלבע אייגנשאפטען דיזיך ווערקע עס איז ניט שווער צו פֿערשטעהן פֿאראוס, ונאס פֿאר א קראנקהייט מען בארף ערוואַרטען: עס נעהט איבער א שוידער־פֿראכט איבער דעם כייב (עס טרייסעלט), אוג מען בעקומט בלויז א גרויסע היטץ, די היטץ ואס שוין צוזי פון 2 ביז 5 טאג אוג אין מיט קעת קער נאך פֿאקט וא אבליסער אפ. דערבי פיהלט זיך דער קראנקער ווי צערשלאגען אוג אפֿהענגיג. עם בראכט די בייגער, עסטמען ווילט זיך נאר ניט. ער פיהלט א ניט־גוטקייט אוג עם קומט אויף ברעכט, עם נעהט אפטער בלוט פון דער נאז. נאר ווינטינער פון אלעמען זיינען פאלנענדע סימנים: 1) עס טוהט ועהר ווען דער קאפ (אוג מען ועדט פון דעם זיינען). 2) דער קאפ דרעהט זיך אזוי אז דער קראנקער נעהט ווי א שכור אוג מען זיך קיים באלטען אויף די פים. 3) עס טוהט־ווהע אין רוקקען (אין קריין *) פיעל מאהל קלאנט

*) ריעזע לעצטע צוויי סימנים זייבען אזוי ווי־למיג אין דער בעווייו־צייט פֿאן פּאקקען, ווי בייא

זיך דער קראנקער אין דיעזער צייט אזוי עם טוהט איהם וועה דער מאגען („אונטערן קאפעלע"). די לעצטע צווי טאג קאן כּמעט שוין בּעמערקען טיפֿ אין מויל (אויף די פּארהאנענעזך) קלייגע רויטע פּינקטעלעך. אוג נאך מאגר דרעי הייבּען זיך שוין אן צו בּעזוניזען אויף דעם בייב די פּאקקען. עס מאכען זיך אויסנע שוועכע פּאקקען־אפּיעכיעס אין עלכע אין דיעזער בּעזוניז־צייט ווערען אויף דעם נאנצען בייב רויטע נרויסע פּלעקקען, ווערכע אין עטליכע שעה אדער אין 24 שטונדען פּערשוואונדען, אוג ערשט נאך דעם הייבּען זיך אן בּעזוניזען נייע רויטע פּינקטעלעך פון פּאקקען.

די צייט פון אויסשיטטען די פּאקקען.

צו דיעזער צייט איז דער פּנים נעוואהנלעך רויט אוג אנגעדאקען, עם פיהלט זיך אין דער הויט א ברענענדיש, אוג עם בּעזוניזען זיך אויף איהם קלייגע הארטליכע רויטע פּינקטעלעך ווי בּיי מאזלן, נאר זיי שטעהען האכער צרויס פון דער הויט. די פּינקטעלעך ווערכען ביסלעך־ווייז האכער אוג ברייטער ווי האכּבּע ארבּעם, אוג אין 2—3 טאג צרום ווערט יעדעס קלעטצעל פּאכער (פּאכּטשינגער) אוג עס ווערט אן ווייס־נעלבּיכער בּאכּטער מיט אשונקעל נרייבּעלע אין מיטטען. אזוי בּעשיטטען די פּאקקען בּיסלעך־ווייס דעם נאנצען נוף אוג צום סוף בּעזוניזען זיי זיך אויף די פּוס־טרירט (פּאדאשווים). אזעלכע בּאכּטערן ווערען אויך אין מויל אוג אין נומכּען, נאר זיי זיצען ניכט נעדיכט אוג זיצען איינעם עדער. דרום בייבט זיך נים פון דאם אויסערשטע הייטעל אוג עס ווערט אויף דעם ארט אין וואונדעל, ואס טוהט זעהר וועה אוג מאכט שוועריג דאם עסקען. דורך נרויסע צערבייצונג רינענט שפּאנדיג פון מויל שפּייכטס. אז די בּאכּטערן זעטצען זיך אויף די בּעהכּען, ווערען דיעזע ארטער אנגעדאקלט אוג פּעוו שלימסקען די אויגען. אז די בּאכּטערן ווערען אין באזו נאר קלאנקער הייזעריג אוג הוסט מיט אנבּאכּע שטימכּע. נאך שפּעטטער אז זיי ווערען אויף דעם נעשקעכטס־ארנאן, ווערט שוועדר צו לאזען די אוירן (הלשהנה). עס קען זיך טרעפּפען אז די פּינקטעלעך זאלען זיך בּעזוניזען פון אינהיב ניט אויף דעם פּנים נאר אויף דעם בויך (רויטע פּלעקקען) אוג אויף די פּים ווי אפּיס־צייכען פון אפּלוי) אוג ערשט דער נאך ווערען אויף דיעזע ארטער בּאלאטטערן.

דאם אויסשיטטען נעדויערט נעוואהנליך אכט דריי־פיער, אוג אין שוועכע פאקקען פון 6 ביז 10 טעג.

די בּאלאטטערן קען זיך בּעזוניזען אין א קלייגע מאס, ד. ה. זיי זיינען שיטער. זיי קענען אויך זיצען נעבּיכט אייגע נעבּען די אנדערע, אוג קענען אכאהל אזוי שפּאלטן אייגער אויף דעם אנדערן אז אין בּאלאטטער ניכט זיך צוזוויף מיט דעם צנדערן אונד פון עטליכע בּאלאטטערן ווערט אייגער אוג אנרויסער (צוזוויף־נינאסטענע פּאקקען).

שוואכע פּאקקען ווערען דענטכּאר, אז אין די בּאלאטטערן ניכט זיך אריין ניט די נעקבּיכע אונד וואטערדיגע בּלוט־וואפּן, נאר די בלוט צירין. די בּלוט אין די בּאלאטטערן ווערט בּיסלעך־ווייס פּערדאבּען אוג צום סוף ווערט זי שוואריץ.

מאזלן איז דער הוסט אוג דאם טורא האבען פאר דער שוין, ביי קינדער וואם פערשטעהן נאך ניט ווי צוזאלעהרען זייערע ליידען, בעמערקט מען פאלגענדעם: זיי זיינען מיטף פערט־אגען, בעקומען ניט זעלטען קאנוואולסיון, רעדען פאן דעם שלאף אוג קריצען מיט די ציינדלער.

שְׁוואַרְצֶע פֶּאקְלָען בֶּעוועזֶען ניט אַז דֶער פֶּאקְלָען־גִיפְט אַליין אִיז דָא שְׁטַארְקֶער, נִיין עָס בֶּעוועזִיט נָאר אַז דֶער קְרַאנְקֶער אַליין אִיז שׁוין פְּרִיהֶער גֶעוועזֶען צַעשְׁוואַכְּעֶר מִעֲנֶש מִיט זֶעהר שְׁוואַכְּע בְּלוּט־אָדערן*), אוּן יֶעצְט אַז בַּיי אַ פֶּאקְלָען שְׁפַּארְט דִי בְּלוּט צוּ דֶער הוֹיט, אָז מַאכְט דִי קְרִיגְלָע הוֹיט־אָדערן דָאס ניט אוֹיס, אַנְדָא פְּרַאצֶענְן זֶיי אוּן אַפִּיסָאל בְּלוּט גִיסְט זִיךְ אַרַיין אוֹנְטֶער דֶעם הַיימֶעל פּוּן בְּרָאטֶער. אַנְדָא ניט בַּארוּם וַיינֶען דִי שְׁוואַרְצֶע פֶּאקְלָען גֶעשֶׁאפֶּן־לִיךְ נייֶער יֶיִ וַיינֶען שְׁוואַרְצֶע, זְאנְדֶערן בַּארוּם וָאס זֶיי בֶּעוועזֶען אַז דֶער קְרַאנְקֶער אִיז שׁוין פְּרִיהֶער גֶעוועזֶען ניט פּוּן דִי גִיפְטִיגֶרִים**). אוּן עָס וָועט אִיהֶם נָאוּוִיסָּם זַיין עָוואַרֶע אִיבֶּער־צוּהַאלְטֶען דֶעם פֶּאקְלָען־גִיפְט וּוי אִיינֶעם אַנְדֶערן קְרַאנְקֶען.

ניט גֶעשֶׁאדְלִיךְ זַיינֶען דִי שְׁוואַרְצֶע פֶּאקְלָען אַז זֶיי גֶעפִינֶען זִיךְ נָאר עָפְטֶער שְׁוואַרְצֶע צְווִישֶׁען אַרְטֶע בְּלָאטְטֶערן, אֲדֶער וּוי עָס טְרֶעפְט זִיךְ ניט וָועלְטֶען, אַז זֶיי וָועלֶען בַּיי פֶּרִישֶׁען (אֲדֶער מָאדֶערְנֶע) גְרַאטֶע וַיין זֶיי הָאבֶּען זַייֶער צַייט (דִי רֶעגֶעלְען).

* * *

בַּאדְ וּוי עֶס שְׁיטֶען אוֹיס דִי עֶרְשְׁטֶע פֶּאקְלָען, וָועלְט אַלְעֶס וָאס מִיר הָאבֶּען בֶּעשְׁרִיבֶּען אִין דִי עֶרְשְׁטֶע סִימָנִים" גְרוּנְדְעֶר אוּן דִי הִיטְען ניט אָפּ — אִין 24 שְׁטוּנְדֶען, אוּן אַמֶּאל נָאךְ אִין וַיינִיגֶער צַייט. פַּאקְלֶט אֲבֶּער דִי הִיטְען ניט אָפּ, בֶּעוועזִיט עָס אַז אִיז נָאךְ עָס הֶער שְׁוואַרְצֶע פֶּאקְלָען. אוּיב דִי הִיטְען פַּאקְט אָפּ בַּאדְ וּוי עָס הָאבֶּען זִיךְ עֶרְשְׁטֶע בַּיאיְקְלִיבְע פְּלֶעקְלָען, אוּן מֶעהֶר עֶרְשְׁטַארְקְט זִי זִיךְ ניט נַייֶער, בֶּעוועזִיט עָס, אַז לִי פֶּאקְלָען זַיינֶען נָאךְ גְרִינְגֶע.

עָס אִיז גֶעוועהְנְלִיךְ (אִין כִּימֶעלֶע פַּאלֶען) אַז דִי הִיטְען פַּאקְט ניט אִין נַאנְצֶען, דִי נָאזְט נָאר בִּיקֶעלְווַייס אָפּ, זִי וִיעְרְט אַלֶע שָׁאג קְלֶעבְּעֶר אוּן צַייכֶּער, נָאר אַלֶע טָאג צוּרַי־נַאכְט־צוּ הַיבְּט זִי זִיךְ אַבִּיסֶעל אוֹיף, אוּן אַזוֹי עֶרְשְׁט אִין עֶטְלִיכֶע טָאג כַּיידְעט זִי אִין נַאנְצֶען אָפּ. בַּיי קְרִיגְלָע קִינְדֶער גֶעהְט עָס אִיכֶּעֶר צַוּוי, אוּן בַּיי זֶיי פַּאקְט קִיין כָּאטְש ניט דִי הִיטְען אָפּ מִיט אַ כָּאהְל.

אַנְדָא נָאךְ דֶעם וּוי דִי פֶּאקְלָען הָאבֶּען שׁוין אִין נַאנְצֶען אוֹיס־גֶעשֶׁאטֶען, הַיבֶּען זֶיי אָן בַּארְטִיג צוּ וָועלֶען ד. ה. עָס וָועלְט אִין זֶיי אַייטֶער, דָאס אַלֶעס גֶערוּוֶעלְט 6 טָעג, אוּן בַּיי וָועהֶר כַּייכְטָע" פֶּאקְלָען—4 טָעג. אַנְדָא אוֹיף דֶעם 9־טָעג אֲדֶער 10־טָעג טָאג (3 טָאג דִי עֶרְשְׁטֶע כִּיכֶּלְנִים אוּן 6 טָאג דִי אוֹיסְשִׁיטְטוּנְגְס־צַייט) — וָועהֶר דֶער קְרַאנְקֶער אוֹיס זַאזוֹי: דֶער בֶּגִים אִיז נָאר־ניט צוּ דֶערקֶענֶען, וַייל עָס אִיז וָועהֶר אֲנְגֶעשְׁוואלְען אוּן בֶּעלְקְט מִיט פִּיעל בְּלָאטְטֶערן, אוּן שְׁפֶּעטֶער אִיז אוֹיךְ דָאס נַאנְצֶע כַּייב אוֹיכֶּעהַיילֶער רוֹיט, אוּן אוֹיךְ דֶעם רוֹיסֶען גְלָאנְצֶענְדֶען פֶּעלְד וַיינֶען אֲנְגֶעשָׁאטְטֶען שְׁמוּצִיג־גְרַעלְכְּלִיכֶע בְּלָאטְטֶערן. דִי בְּלָאטְטֶערן זַיינֶען אֲפִילוּ אוֹיךְ דֶעם פָּאפְּ אוּנְטֶער דִי הָאאר אוּן אוֹיךְ דֶעם הַאלְז־נַאקְלֶען. דֶעם קְרַאנְקֶען אִיז שְׁוועֶר אִיבֶּער צוּטְרַאגֶען דֶעם וַייטָאג וָאס עָס שְׁפַּארְט אִין דֶער נַאנְצֶער הוֹיט***). עָס

---

*) אזעלכע קראנקע לייגען פאר „סקארבוט", ביי זיי אפילו אין געווונדען צושטאנד ר׳נש אפט בלוט פון דער נאז אדער פון די צאָנ־נער. דורך אקליונעם שניט אויף דער הויט, פון וועלכען אנעזונטער מענש לאכט זיך אויס, קען ביי זיי אפרינען אכך בלוט.

**) דאס זעלבע געהאָרט צו די זעלטענע שווארצע „נאזלען".

***) דער וועהכאג איז אזוי וויי מיט אקלאפונג, מען קען איהם פערגלייכען מיט דעם וועהמאג וואס

איז איהם זעהר שלעכט צו לינגען אויף דין בלאָטערין וועלכע ווערין דורך דין בעטגעוואנד נאך מעהר צוריצט, דין נאז איז פערלייגט, פון דעם מויל רינט שטענדיג דין שפייכטס, שלינגען איז איהם שווער, דער הוסט איז אגראבער אונד אהן א אויף־הער, אין דין אנגעשוואלענע אויגען ברעננט אוג זיי זינען פערנאסטען מיט אייטער, — אין דיעזער צייט, ד. ה. אז דין בלאטערין ווערין פארטיג (עם ווערט אין זיי אייטער), ווערט דין הוסט ווידער גרוים, אמת ניט אזוי ווי דין ערשטע (פאר דעם אויסשיטען, אויב עם האט זיך נאר ניט צו־גלעשלעפט צום פאקקען־קראנקען נאך א בעזונדערע מיטקראנקהייט. אין דיעזער צייט איז דער גיפט פון דעם אייטער זעהר שטארק, אוג דאן איז עם זעהר לייכט זיך אנצושטעקקען.

אזוי ווי דין גאנצע צייט איז דין הוסט בעדעקקט מיט בלאטערן אין ווערט לאגע אייטער, פערשטעהט זיך אז דער קראנקער גלייבינט זיך אין דער זעלבער לאגע ווי אייגער מיט אגרויסע אייטערינג ואונד, ד. ה. ער האט גרויסע הוסט; ווי מיפער עם אייטערט אונטער דין פאקקען איז אלץ דין הוסט גרעסער. אבער בי „גרינגע פאקקען" ד. ה. אז דאס אייטערן געהט ניט טיף, איז דין הוסט נאר קליין אדער זי פעהלט אין גאנצען. יעצט הייבען שוין אן דין בלאטערן צו טרי־קענען; דער אייטער אין דין בלאטערן ווערד געלב ווי האניג אוג ווערד געדיכטער, דאס אייבערשטע הייטעל טריקענט־צו אלץ מעהר אונד מעהר אוג ווערד טונקעל־ברוין. אזוי ווי אויף דעם פנים האט זיך בעווייזען דין ערשטע בלאטערן, אזוי טריקקענען זיי דין ערשטע אפ, דערבי ווערד אין גאנצען דאס געזיכט בעדעקקט מיט אטרוקענער טונקעלער שאלעכטס ווי מיט אמאסקע, אזוי אויך דין אייבערינג פון הויט, נאר אויף דער הויט פלאטצען פיעלע בלאטערן, דער אייטער רינט פון זיי אוים, אוג אזער דער גאנצער שטוב ווערד זעהר א שלעכטער ריח (נערוך), וועלכען מען קען שוין דערקענען פון דער־ווייטען, וויל נאר פון פאקקען פיהלט מען א זאלכען גערוך. דער קראנקער פיהלט זיך שוין בעסער, אויך אללע שווערע וועהטאגען וועלכע מיר האבען שוין פריהער בעשריבען, ווערען גרינגער, דין הויט ארוים ערדער בלאטטער

עֶר נָאךְ גוּטֵע עֶמְפִּירְבֵע וָאכֶן וַאוְטֶן בִּיז עֶר וְועט בֶּעקוּמֶטֶן זַיינֶע פְּעֶר־וַאהְרֶענֶע בְּקָאפְּטֶן. אַיינֶענְטְלִיךְ גֶעדְוֹעֶרְט אִין נַאנֶצֶן דִי קְרַאנְקְהַייטֶן פּוּן [3] בִּיז [4] וָאכֶן.

אַיינִיגֶע שְׁלֶעכְטֶע סִימָנִים אוּנְד בַּיי־קְרַאנְקְהַייטֶן אִין פֶּאקְקֶן.

בִּיז יֶעצט הָאבֶּן מִיר בֶּעשְׁרִיבֶּן גֶעוְוָאהְנְלִיכֶע נַאטוּרְלִיכֶע פֶּאקְקֶן. וָועגֶן גְרִיגֶּע פֶּאקְקֶן אִין קְנֶעכֶּן הָאבֶּן מִיר אִין עֶמְלִיכֶע וָאכֶן שׁוֹן גֶעגֶעבֶּן, וויל יֶעדֶע כְּענְשֶׁען וָאס שְׁמֶעקְט זִיךְ גוּט פָּאר דָאס בִּיךְ שְׁטַארְקֶע פֶּאקְקֶן, וְועט נִיט שְׁווֶער זַיין צוּ עֶרְקֶענֶען דִי וֶעהְר גְרִיגֶּע, בַּיי וֶועלְכֶען עֶס קוּמְט פָּאר: דִי עֶרְשְׁטֶע סִימָנִים (בֶּעווַייז צייט), דָאס אוֹים שִׁיטֶען, דִי הִיטְץ, אוּנ דִי וֶועהֶן אִין אַ פִּיעל גְרִיגֶּעֶרֶן גְרַאד. אִיךְ מוּז אֲבֶּער אָנְווַייזֶן אוֹיף אַ וֶעלְכֶע שְׁוֶועֶרֶע פַּאלְכֶן, אִין וֶועלְכֶע דֶער קְרַאנְקֶער דֶערְפֶעהְרְט נִיט בִּיז דִי שְׁאהְרוּנְגְס־צייט, אֲדֶער עֶר קֶענְט אֲפִילוּ נִיט־אַיינֶער דִי צייט פּוּן דֶעם אוֹיס־שִׁיטֶען דִי בְּלָאטֶערְן.

1) אִין דִי לֶעצְטֶע צייטֶן פּוּן „דִי עֶרְשְׁטֶע סִימָנִים", דָאבֶּן מִיר אֲנֶגֶענוּמֶען אַז עֶס קֶען וָועהְרֶן אוֹיף דֶעם בַּייב רוֹיטֶע פְּלֶעקְקֶן וָועלְכֶע גֶעהֶן אִין עֶמְלִיכֶע שָׁעה פֶּערְבַּייא, אוּנ עֶרְשְׁט דֶער־נָאךְ בֶּענֶענְטֶען זִיךְ דֶעקְטֶע פֶּאקְקֶן־פִּינְטֶעלְכֶע. עֶס פְּלֶענְט אֲבֶּער אַנֶּעקְכֶע שְׁוֶועֶרֶע בַּנֶּפּוֹת, אִין וֶועלְכֶע עֶס קֶענֶען דִיעזֶע טוּנְקֶעל־רוֹיטֶע פְּלֶעקְקֶן זַיין אַזוֹי שְׁטַארְק, אַז דִי בְּרוּט שְׁפֵּאהְרְט צוּ דֶער הוֹיט, דָאס עֶס פְּלַאטְצֶען דִי בַּייֶסֶטֶע הוֹיז־אֵיינֶעֶר. אוּנ עֶס וָועהְרְט אֲבֶּער קְנַיינֶע קַיינֶע־צַיידִינֶע פְּלֶעקְקֶן וָועלְכֶע גֶעהֶן נִיט אֶף אַז כֶּען קְוֶועטְשְׁט זַיי צוּ כַּיי דֶעם פִּינֶענֶער, אֲבֶּער עֶס וָועהְרְט אַ וֶעלְכֶע גְרוֹיסֶע פְּלֶעקְקֶן וִוי אַ בְּרוֹיטֶער צייטֶן פּוּן אַ קְלֵאפּ. אִין דֶעם פֶּערְשְׁטֶעהְט זִיךְ אַז דֶער גוּף אִיז וֶעהְר אֶפֶּנֶעשְׁוַוענְכְט, אוּנ דֶערבַּייא בֶּעווַיינֶען זִיךְ נָאךְ אַנְדֶערֶע סִימָנִים: בְּרוּט פּוּן דֶער נָאז, פּוּן הֶערְצֶען אֲדֶער אִין דֶער הַשְׁתָּנָה. בַּיי פְּרוֹיעֶן גֶעהְט וֶועהְר פִּיעל רֶענֶעל־בְּלוּט, בַּיי שְׁוַוענְגֶערֶע—גְרוֹיסֶע בְּרוּטוּנְטֶען פּוּן דֶער מוּטֶער אוּנְד זַיי זַיינֶען בַּפְּיל. וֶועֶן דִיעזֶע פְּלֶעקְקֶן הָאבֶּן נָאר אַוַּעקְכֶע נַאטוּר, אִיז שׁוֹין שְׁלֶעכְט, אוּנ פִּיעל מָאהְל שְׁמֵאהְרְט דֶער קְרַאנְקֶער אֵיידֶער עֶס הָאבֶּן זִיךְ אִיהֶם נָאךְ בֶּעווַיינֶען דִי אֲמֶרִיקָאנֶער פֶּאקְקֶן־פִּינְטֶעלְכֶע.

2) וֶועֶן דִי בְּלָאטֶערְן פּוּן פֶּאקְקֶן הַייבֶּען־אָן פֵּארְטִיג צוּ־וָועֶרְן, וִוי מִיר הָאבֶּן שׁוֹין פְּרִיהֶער גֶעזֶעהְט, אָז שְׁמֵייגְט דִי הִיטְץ הוֹיךְ, דֶערבַּייא וֶעהְט דֶער קְרַאנְקֶער פּוּן הִיטְץ. אוּנְד אֵיינִיגֶע קְרַאנְקֶע בְּאַרְף מֶען גוּט הִיטֶן. עֶייל זַיי קֶענֶען פּוּן פֶּערְהִיטְצוּנְג אִין קֵאפּ וָועהְרֶן וִוי מְשׁוּגֶע, אַנֶּאפַּ־בַּייֶסֶען זִיךְ פּוּן בֶּעט אוּנ אֲפִּילוּ זִיךְ אַרוֹיסְוַואהְרֶן פּוּן אַפֶּענְטְמֶער. (זֶעהְר אֶפְּט טֶרֶעפְּט עֶס זִיךְ כִּיט דִיעזֶע קְרַאנְקֶע, וָועלְכֶע הָאבֶּן פְּרִיהֶר לִיב גֶעהַאט דֶעם שְׁנַאפְּס), נִיט וֶעקֶען נָאךְ אַוַּעקְכֶע אוֹיסְרֶענוּנְג פַּאלְלְט דֶער קְרַאנְקֶער צֵריִן אִין אַנְרוֹיסֶע שְׁוַואכְקֵייט אוּנ גִיךְ שְׁמֵאהְרֶן. אוֹיסֶער דֶעם קֶען וָועהְרֶן דָאס וֶעקֶען נָאס מִיר הָאבֶּן פְּרִיהֶער בֶּעשְׁרִיבֶּן, ד. ה.: גְרוֹיסֶע בְּלוּטוּנְטֶען פּוּן דֶער נָאז, הַארְצֶען מוּטֶער, נֵיערֶען. דִי בְּלָאטֶערְן גֶיעסֶען זִיךְ אֶן כִּיט בְּרוּט וָועלְכֶע זִיךְ פֶּערְהָארְבֶּען אוּנ עֶס וָועהְרְט דֶערפוּן שְׁוַוארְצֶע פֶּאקְקֶן. אוֹיךְ אִין אַיינִיגֶע פַּאלְכֶן וָועהְרְט גִיךְ פֶּערְהָארְבֶּען אוּנ עֶס וָועהְרְט דֶערפוּן אוֹיךְ דֶער נַאנְצֶער הוֹיז אוֹיף דִי אַיינֶענֶע אֲרֶמֶער פּוּן דִי בְּלָאטֶערְן מֵיעֶפֶּע גֶעשְׁוווֹילֶען אוּנ אֲפִילוּ דִי בְּרַאנְד — אוּנ דֶער קְרַאנְקֶער קוּמְט אוּם פּוּן דֶער וָועלְט.

דִי בַּיי־קְרַאנְקְהַייטֶן וָועלְכֶע קֶענֶען צוּ־קוּמֶען אִין דִיעזֶע קְרַאנְקְהַייט, זַיינֶן נִיט וֶועֶנִיגֶער וִוי בַּיי כָּאוֶלֶע, דֶער בַּאכְרוֹפּ, דִיפְטֶעֶרִיט לוּנְגֶען־עֶנְטְצִינְדוּנְגֶען, בְּלִינְדְהַייט. עֶנְטְצִינְדוּנְג פּוּן דִי גֶעהִירְן — אוּנְד כְּשׁוּגַעת. עֶס קֶען בְּאַלְען דֶער רוֹקֶענְמַארְךְ

עם קען וועלען ענטצינדונג אין די געלענקען (אייסער אין קנויט). פאר וויבס־פֿערנאנען איז פֿאקקען נאך נעפֿאהרלעכער. ווייל זיי קענען פֿערלירען דעהר פיעל בלוט פון מוטערס־ייב.

אלע דיעזע קראנקהייטען קענען זיך צו־שטעפֿען אפֿילו ווען דער קראנקער איז שוין צו־רוים פון דער סכנה פון די פֿאקקען אליין.

די פּֿלעגע: דער עזער וויסט שוין פון אלטערס וויי עס גייהן ארום אנ־שטעקענע קראנקהייטען (ווי דיפטעריט, מאזלען). דאך ניב איך דא נאך אמאהל צו וויסען צו מען זאלל עם קראנקען ניט שטיקקען אין וואלעמער אוג אהן פֿרישע לופט, אוג ניט פֿארגיסען עם מוזל מיט וואלעמע זיפּע טהעען. די נאנצע צייט וואס עס גייהט די קראנקהייט, זאלל די לופט זיין אין שטוב ניט (וואלעמער פון 14 גראד, אוג זי מוז זיין אפֿענע־פֿרישט 2—3 מאהל אין טאג. דער קראנקער דארף ליגען אויף א מאטראץ אדער אויף א זאק מיט גרעהקט שטרוי. אונטערן קאפּ א קלעדער־קיסטן, דארף מען אים גרעבן שיטטערע זופּע, מיך. אויב דער־קראנקער וויל עטוואס עסקען, דארף מען אים עס גרעבן שיטטערע זופּע, מיך. אטרונק גיבט מען אים ריינע קאלטע וואסער, ציטרין־וואסער, עטוואס צו־געצוקערט, אדער וואסער מיט זאפט פון שטעל־בעלרן (רוסיש — קליוקווא, פאלניש — זשוראווינא).

איך מוז נאך דערמאנען דעם קעזער, ער זאל ניט פערגעסען דער־בי פאלקאמטען אפּצוטהיילען דעם קראנקען, אוג צילע קרובים וויבער אמאהל צו שטעלען פאלקען, אויב עס איז שוין פערבייגענגען 6 אדער 7 יאהר וויי מען האט זיי דאס ערשטע מאהל גשטעלט די פאלקען. אויף עמטליכע ערשטער אין שטוב וואו עם ליגט דער קראנקער, דארף מען שטעלען אין קיינע שיסלעך ריינע קארבאל־זויערקייט. איינינע האמטוהרים מאכען עס רוהיג אוג גוטמיטיג, אז דוך דעם נאראנטירט מען אז די קראנקהייט ווערט ניט צרוים־גענדערט פון דיעזעם ציממער.

ווען די היטץ שטאנט זייער אין קאפ, דארף מען קענען זייז־קאלטע טיכער אויף דעם קאפ, אדער נאר אייז אין א גומכי־זאק, דערבי קענט מען פרישער אונטער אטרונקענעם באנדטוך צוגוזיפּ גשלייגט אין 4 פאכען. אז דאס אייז וואלל ניט ריינען אויף דעם הויכען קאפ, כדי די קעלט זאלל ניט זיין צו שטארענג, אויף דעם נאנצען קערפער וואשט מען אפ עטליכע מאהל מיט קאלטע וואסער.

אז עס הייבט אן אוים צושיטטען די פאלקען, דארף מען קענען די שפארונג אוג וועהטאג אין דער הויט גוט צוזאמיגען מיט מאנדיל־עהל אדער פיינעם קאלד־קרעם 2 אדער 3 מאהל אין טאג, אוג דער נאך דעם פנים בעדעקקען מיט צוי־קאלטע נאסע טיכער, ווייקע מען בייטשט פינף מינוט. אנשטאט ריינעם מאנדעל־עהל קען מען גבעשטעקען אין אפּטעק מאנדעל־עהל אדער קאדקרעם 100 חלקים אוגד אין דעם 6 חלקים עסיציל־זויערקייט (Acid. Salicyl.) פאר דעם פנים, אז די פאלקען זאלען ניט טיף אייטערן, וועט ניט בבייבען טיעפע שטופּפען.

אזוי וי אין דיעזע צייט ווערט עהר שווער אין מויל אונד אין האקו, דארף מען געבען צו שלינגען קלייניע שטיקעלך אייז. דאס ווירקט אויך אז דעם קראנקען שפארט אויף ברעכען. דערהויפט דארף מען אכטונג־גרעבען אויף די היטץ! — אויב די היטץ שטייגט עהר הויך, זאלל מען אזעלן מאכען קאלטקייט בעדער (וואנעם), ווי עס ווערט בעפעהלען ווי־פיעל דער דאקטאר, דען נאר עד קען ער ענדער באוואהרען פאלל פעטט אן־צוינען ווי־פיעל

גראָדען וואָלט מקיים דאָרף זיין דאָס וואָסער. געדענקט אַז דורך זאָלכע באָדער וועלט דער קראַנקער אָפנעפרישט, די היטץ לאָזט אָפ, אוג עד קען אויס־האלטען די קרענק וועלכע עד וואָלט אָהן די באָדער ניט געקענט אויס־האלטען. נאָך מעהר: די באָדער דערלאָזען ניט צו זאָלכע בייַ־קראַנהייטען, וואָס קוממען ניט אזוי פון פאָקען אלייַן, ווי איבערהויפט פון דער שרעקליכער היטץ, וועלכע ענדערט איבער דאָס בלוט.

אז עס הייבען אָן־צו בלאָטערן צוּ־געטריקענט צו ווערען, זאָ פערראַנגט שוין דער קראַנקער עמוואָס עסטען, דאַן גיבט מען איהם וואָס גרינגערס: גוטען קרעפטיגען בוליאָן, אין וועלכען מען צערקלאפט א געלבכען פון אשטער־געקאָכטע אויי, אויך שיטערע אייער, בוסלוך־ווייז מיט, אונד אפטער א בישעל גוטען וויין (אונגאר־ווין, מאקאי, אדער אלטען מאזעל־ווין, רהיין־ווין). אויך דער קראַנקער איז זעהר שוואך, גיבט מען איהם אלעמ שטונדין צו עסס־לעפעל גוטען שאמפאניער, ווער עס פערמאָגט. — אזוי ווי די קראַנקע קענגען זיך קוים אייניהאלטען ניט רייסען די בלאָטערן, דארף מען זיי פון דעם אפ־הויטען: קינדער ווערפט מען די האנדלעך ארום אין וואסער, דאָס גע־זיכט אויך אזוי. נאָר מען לאָזט איבער ארדורכגאנג פאר דעם נאָז אונד דעם מויל. גרויסע מענשען קענען זיך אייניהאלטען אליין, אבער אין שלאף וויסען זי ניט וואָס זיי טוען, דארום איז גוט זיי אויך די האָנד גוט ארום־בינדען מיט וואסער פאר דעם שלאפען.

עס איז דעקקעך פון די בלאָטערן זייַען נייער שטאַרק אנגעהעפט אוג נעהמען ניט [illegible] דארף מען זיי גוט אנשמירען מיט קראוואנעד־זאלב, אונד דעם קראַנקען כאָלע שאָל [illegible] ווילכע זיי זעלבסט פיהרען, ווייקע נעהמען איהם נעהר צוּגעזעהן, אוג נעהר נאָך איהם בעזעהען מיט נאכקע וואלעטע כיכער.

אויב כין מויל איז זעהר שווער [illegible], אוג אויך נעהמ פין מויל איז אשטענדיג דיק, גיבט מען צו שווינקען מיט בערמאָנטען־וואלק (טהעע־בעזעלע אויך אנגאז גאסס) אלע שעה.

אויב דער קראַנקער האט שווערען שמוהל־נאָנג (נעצער) כאבט מען איהם אלעמ א קוויטש (קאפש) פון ג־נוראער זויך־וואסער (ניט קאלטע). — מען מוז נעהר שטרענג אכטונג גענען, פיעלליכט בענוצען זיך שווערע בייַ־קראַנקהייטען נעהר „די שלעכטע סימנים אוג בייַקראַנקהייטען" וויסען [59]). אויב עס הייבט אן נעהר צו שטענען אין זייט ברוסט, דארף מען באלד נעמען צייט־קאלטע טיכער (אלטע [60]־מינוט) אוג נעמען צו ווישען דעם האלס. דאָס ווערט עס הייבט אן צו שטיקען אין האלו אוג דעם קראַנקען איז שווער צו האפען צוּפט.

אריכ־קאָנען דעם קראַנקען פון זיין נעפאנגענש, טעג מען נאר דעמונטאהל, ווען אין נאנגען דאס כייב האט זיך אפגעריניגט, ד. ה. אז עס האט זיך נעמעדיגט די שאהרונגס־צייט *). עס פערשטעהט זיך אליין ווי פיעל מיהע מען באלד נעמען אז נעהנעמער זאלל ווי פעסטער עסטען, האבען פרישע לופט. א. ז. ו.

*) ווען די לופט איז אויף־דרויסען גוט אוג ריין (זומער), מעג דער קראַנקער שפאציערען ווי פיעל ער ווייל, נאר אידעי עס הייבט זיך אן זעצען די וועכע, מוז מען איהם שוין אייניג עהמען אין שטוב.

3) ווינד־פּאקקען.

דיעזע קראנקהייט איז אפילו זעהר אנהנליך צו גרינגע נאטורליכע פּאקקען, דאך איז דאס אבאנץ פּעזונדערע, ווען אפּער עס שיטען אויס כּעהר אונד מעהר פּלאטפּערן, איז שוין שפּעזדיג דא צערטע היטץ, ווען אפּער עס מיידעט אפ באלד וויי עס ענדיגט זיך דאס אויסשיטען.

אנווייזען שמערגע אויף ווען אפּער ערשיינען די ערשטע פּלאטפּערן, קען מען נים. אין אסך פּאקקען שפּרינגען זיי ארויס אויף דעם ארט וויי עס העבּען אן צו ואקקען די הויט אויף דעם שפּטערן, אין אנדערע פּאקקען בּעווייזען זיי זיך פריהער אויף הער ברוסט אוג אויף הער פּריצע. זיי שיטען אויס ועהר גיך איינעג בּלאטפּערן, דאך די אנדערע אין עטליכע שעה, ווי וויים בּלאטפּערן פון אבּריה, מיט אקריגע דורכזיכטיגע וואסער אין זיי. ווען זיי מיט עטוואס איטערעג וואסער, אבּער קיינמאהל האבּען זיי נים אין מיטען צו גריבּען ווי עס איז בּיי נאטורליכע פּאקקען. די גרויס פון זיי איז פון אין ארבּעס אוג אויף גרעסטען. איבּער נאכט טריקענען איניג ציין, אוג אין צ׳איאג אדער צוויי בּעווייזען זיך פּרישע, אוג אזוי קען עס פּאסירען עטליכע טאג, צוואנאך אוג אויף עזהר.

ווי הער עזהם וויכט שוין צוין צו די ווינד־פּאקקען שטעלען נים־קאר קיין וויפּאר (כּאבּאה), דאך איז בּעכּסער דאס קינד אפּ־צו־הילטען עס זאל זיך נים פּערקילטען, וויל ועהר אפּ־געשוואכטער טעג איז שוין דאמיט ועלבּסט ועניגער פּערזיכערט נים קראנק צו ווערען אויף אייגע שוועכע אנשטעקנדע קראנקהייט, אויב אזעלכע הערין זיך אין שטאדט.

דאס איז פּעכט בּעשטימט, צו צווישען דעם נים פון ווינד־פּאקקען אונד דעם נים פון נאטורליכע פּאקקען (אפילו די גרינגסטע) איז גאר נים אדנים. אלזא נאך נאטורליכע אדער געשטעלטע פּאקקען קען דאס קינד בּאקומען ווינד־פּאקקען אונד אויף פּערקעהרט.

---

4) גענעלטע פּאקקען (קוה־פּאקקען).

ווען קומט אין אונגעג ציטען אויף דעם זינגען זיך צו־שרעקען פאר נאטורליכע פּאקקען אין ער ועלבּען קאם ווי 50—60 יאהר צוריק? אונד ווענען נאך פריהערדינג ציטען איז שוין נישט ואם צו־רייד. אין די ערשטע צייטען פון קאפ׳ 2 האט הער הענער ענזעהן ווי שרעקליך שמערגע דיזעג קראנקהייט איז גענוזוין פאר מענשען. ווי אזוי קען איז עם אונז ענדיגען אפ־צו־שוואכען אוא א בּייזען אוג שמאקקען פּיינד? עס איז דא א מינוטג, אז אין איגרגען האט קען שוין מיט טויזענד יאהר צוריק גענוואוקט ווי אזוי צו שטעלגען פּאקקען, אבּער אין איראפּא איז קען אויף דעם שלכ גענקומען ערשט נים מעהר ווי אצאהר 100 צוריק.

אלזע ווייסען אז די בּהמות האבּען אויך פּאקקען. די פּאקקען ווערין בּיי זיי אויף די ציישער, אזא פּעגט אפּטאר זיך טרעפּקערנס, ווענקע פּלענגען קראץ אויף אפּינגער, האט זיך אוג האבּען נישאט אן שנים אדער אין אפּענעם קראץ אויף אפּינגער, האט זיך

צו בָּעמערקן, אז אַ זאלכע וויבער ווָאס הָאבן זיך אָנגענעשטעקט מיט קוה־פּאקקן, האבן
נאך דעם נאטורליכע פּאקקן ווייניגער ווערטען געהאט אוּנ פּלעגן זיי גרינגער אויבער־טראגן.
אין יאהר 1796 (תקנ"ו) הָאט אין ענגלישער דרשענער "דשטענער" גענומטען אויסער פון קוה־
פּאקקן נאך אין פּינגער אוּנ הָאט געשטעלט פּאקקן אייגעם יונגע פון 3 יאהר, די
פּאקקן הָאבן זיך ווהל גוט צו־גענומטען. זייט 2 יאהר הָאט ער פיעלע מענשען געשטעקט
פּאקקן, אוּנ נאך־דעם הָאט ער זיי בּעשריבּען אוּנ נענעבּען צו־ווייסטען אלע חוקים.

כּדי דעמטאהל אן הָאט מען אלץ מעהר אוּנד מעהר אנגעהויבּען אונטער־צו־פּאשען
געלעגענהייט פּאקקן מען הָאט עם פּשר־בּרייטער איבּער אלע מדינות, אוּנ אלע קרינען
האבּען פּעט־גשטעלט, אז אלע אונטשטענדיג אין יעדע מדוכה דארפען זיך שטעלן
פּאקקן. פון יענער צייט אן ווהלען מיר שוין אז עפּדעמעם פון נאטורליכע פּאקקן
זיינען ווהר אוּנד ועהר זעכטען גענוג, אוּנד אויסער דעם אויב עם ווערען אפּיקו
קראנק אויף נאטורליכע־פּאקקן, יענע ווערבּע מען הָאט גשטעלט פּאקקן, גשהט די
קראנקהייט בּיי זיי דורך זעהר גרינג, אדער פּיעל גרינגער ווי בּיי נית־גשטעלטע. אוּנ זי
הָאבּען פון 5 בּיז 10 מָאהל מעהר הָאפנונג גשוּנד צו ווערען.

צויט 11-יָאהר, פון 1860 בּיז 1871, זיינען אין בייטש־כאנד קראנק גשוואָרען אויף
נאטורליכע פּאקקן צו 23-מאנן פון יעדערע טויזענט איינוואוהנער. פון יעדע 100-פּאקקן־
קראנקע זיינען גשטאָרבּען צו 12-מאנן אין אלטענבּורג, אבּער בּעזונדער גערעכנט
איז כּן אלע 100-קראנקע ווערבּע מען הָאט נית גשטעלט קיין פּאקקן, זענען גשטאָרבּען
32-מאנן, אבּער פון די ווָאס הָאבּען גשטעלט־פּאקקן זענען מעהר נית גשטאָרבּען
ווי 9-מאנן פון הונדערט. אוּנ פון יעדע הונדערט פּאקקן־קראנקע ווערבּע מען הָאט "כָּאס
אזוייטע־כָּאהל" גשטעלט פּאקקן, נית מעהר ווי 5-מאנן. פּערגעטט נית אז נאך דער
רעכענונג, פּאר נאנצע עלף יָאהר זיינען נית מעהר ווי 2 פון 100 קראנק גשוואָרען אויף פּאקקן.
קען מען דען עס גביבּען צו אז מאהלציגע ציטען, אזוי ווי עס איז גשוועזען אין גרינבאנד,
אז פון 2-טויזענד מאן הָאבּען גשטעלט פּאקקט (נאטורליכע) זיינען גאר 5-מאנן ביי בּי ען
גשבּרי בּען, אָדער ווי אין אנדערע מדינה (אייזנאנד) זיינען אין אקרצע צייט
פון 50 טויזענד מאנן גשטאָרבּען 20 טויזענד (זעה באפ 2).

ווי אזוי עס קומט פּאר אז גשטעלטע קוה־פּאקקן היטען אפּ פון נאטורליכע פּאקקן.

דער ועזער ווייסט שוין פון די פריהערינע באפיטלען. אז דער ניפּט פון איינער
אנשטעקענדע קראנקהייט קען זיין אין גרינגערן גראד אונד אין שוועהרן, אונד דער ווָאס
איז איבּער־גשעקימען דען גרינגערן. דער הָאט שוין זעהר ווענig מורָא פאר דעם
שטאָרקערן, צום ב"ש דָאס קינד ווָאס הָאט איבּערגעטראגען גרינג כָּאזקן איז שוין
פּערזיכערט פאר שטאָרקע. דָאס ועלבּע איז מיט דער שקארבּאטינע אונד פּאקקן.
שטעקט אייך אזוי פאר, אז דער ניפּט פון קוה־פּאקקן הָאט עטוָאס נית גשטענדיג
נאטורליכע־פּאקקן, נאר עד איז נאך שוואכער ווי די גרינגסטע נאטורליכע־פּאקקן, אזוי
אויב מען קען אזוי מאכען, אז דער מענש זאלל דורך אונגער ווייזען קריגען אויף קוה־
פּאקקן, ועלכען מיר מיט דעם איהם מאכען זיכער פיר די נאטורליכע *)

*) מען האט בעמערקט נוז מיט גשטעלטע פּאקקען איז מען נאך נית פערזיכערט אויף

אויסער אַלעם פון דעם ווי אזוי מען שמעקט פּאַקלעך, קען ויער לעזער פערשטאַנען אין גרעסערער מאָס אידישקייט ווי אזוי דער מענש קען זיך אַנשטעקלען אין אייגער קראַנקהייט, נאר דאָס ואָס קומט פּאר בייא געשמעקט פּאַקלעך דורך אונזערע אייגענע הענד, דאָס קומט פּאר אין דער נאטור, אז מיר קענען עס ניט ווענדן, אונד קענען זיך נאר אנשטרויסען אז דער ניפט איז אריין אין גוף, דורך דער האוט: בייַ דיפטעריט, בייַ ארויז (ערזיפּעל); דורך די לונגען: בייַ קאיך־האוסט, בייַ קרופּף, בייַ לונגען־ענטצינדונג, בייַ שווינדזוכט; דורך די געדאַרעם: בייַ טיפוס, בייַ חאַלעבא. אויך דאָס חאט מען בעמערקט אז צנדערשט קען דער ניפט ניט קראנק מאכן אונזער בדוט ביז די טחיר איז ניט אפּן, d. h. אז די אָרטער אויך ווערכע עס פּאַסט ארויף דער ניפט זיינען שוין פריהער ניט געווענדט אפּ־געשמאַכט אדער קרעמקייך ענטצונדען. קיינער קען ניט בעקומען ארויז, אויב די האוט איז נקאַט אוג נעזונד, באצו מוז אויך זיין אבּיסעל פּפערייען די האוט (אפּילו אזוי ווענג אז מיר קענען ניט בעמערקן). אז אויך אויף עזונדהוט (טשאמאקע) קען דער גוף ניט קראנק ווערכן אויב דער גוף איז שוין פריהער ניט געוועזן אפ געשמאכט אונד די לונגען זיינען ווענווזין אין נאנצען געזונד.

ווערט פון דער ערשטער חאט מן הסתם גענעהמען וי אזוי מען שמעקט פּאקלען. מען נעהמט־אין אויף דעם שפּיץ פון א שארף מעסערס: שמעקט־מאשערע (ליקפע) פון געשמעקטע פּאקלען אוג מען מאכט בעהוטאם 3—4 קלייַנע־שנוט אויף דעם אָרעם, נאר אזוי גרינג אז עס נאל ניט ווין בלוט, מען קעהרט איבער דאס מעשערל אונד אזוי שמירט־זיך־ריין די מאטערע, מען פערגעסט מיט דעם מעסערל די וואונד אוג מעהר ניט. עס פערשמעקט־זיך אז אויף נכאטטע הויט ווילין זיך פּאקלען ניט אננעהמען, נאר אזוי וי די הויט איז שוין ניט נאנץ, קען שוין דערבי זיך צו־שטעקלען נאך אננדערע קראנקהייטען אויב עס איז אויף דעם אָרט אריין נעקומען אויסער פּאקלען אפּער אננדערע נישט־איעלעך, דען דאס זעהט מען פיל מאהל, אז פון דעם שפּאטע וואו מען חאט צו־נעשמעלצט דיי־פּאקלען, הייבט מען צו שפּיין ארויז אפער עס חאפט זיך אריין די בראנד אפּער עס ווערט אנרויסער נעשווויר מיט אייטער א. ו. ו. דאס קען זיך אפּער נאר טרעפּפען אז מען ווייס ניט ווי אזוי צו בענעהמען מיט נעשמעקטע פּאקלען, אז דער אייטער צליין איז נעזונדזין שמוטציג. ווי אזוי צו דעם ניט צו דערקענען, ווען איך נעבין צו ויסקומען וייטער.

אייביג, דען ציוט 4—5 יאהר, פערלירען זיי זייער קראפט, אוג אויב עס טרעפט זיך איין עפידעמיע (מגפה) פון נאטורליכע פאקלען, קענען אטהייל מענשען וואס האבען נעהאט נעשמעלטע פאקלען, דאך קראנק ווערין אויף נאטורליכע פאקלען, אוג דעסטא גיכער ווי לענגער עס איז דורך־נעגאנגען די ציוט פון דעסטמאהל וואס מען האט זיי נעשמעלט פאקלען. דאך זאללען ביי אונז די נעשמעלטע פאקלען ניט אנווערהרען זייער כבוד, ווייל אזוי ווי עס קען זיך טרעפּפען אז דער וואס מען האט איהם קיינמאהל ניט נעשמעלט פאקלען זאלל אין דער נרעסטער מגפה נאר ניט קראנק ווערען, אזוי קען זיין אז דער וואס האט אפילו נעפאקקט (נאטורליכע) אעער נרינג, קען אין דער אנדערער מגפה פאקלען שמארק אוג אויך שמארבען, — אמת דאס איז זעהר אונד זעהר זעלטען, א צייכען האבען מיר אז די נעשמעלטע פאקלען היטען אפ פיעל לעבענס, דאס אין א מגפה ווערען אין אונזער צייט מעהר קראנק נאר ערוואקסענע אדער אועלכע קינדער וועלכע מען האט נאך קיין צייט נעהאט צו שטעללין פאקלען.

אליא זאל מען ניט פערגעסטן אין 5—6 יאהר אלם נאך די ערשטע נעשמעלטע פאקלען: שטעללין דאס צוויטע מאהל, דען אויב דאס וועט זיין ניט בערערפטיג, זוי וועט שוין דער גוף אליין די קוה־פאקלען ניט צו נעממען

וויי אזוי געהט דורך די קראנקהייט.

נאך דעם ווי מען האט געשטעלט די פאקקען געהט א ווענק [1] אדער [2] טאג [3] ווען מען אויף דעם ארט נאר ניט פעטערקען, ד"ה די אנפאלל־צייט געדויערט [2—3] טאג. נאך די [3] טעג הייבט שוין דאס ארט צו ווערן רויטלעכער, נאך־דעם ווערט אויף דעם ארט א קלעציל, אויף דעם [5]טען אדער [6]טעג טאג [7]ען אדער [8] טעג ווערט עס פול מיט העלעכער וואסער. אויף דעם [7] טעג אדער [8] טעג טאג ווערט עס נאך גרעסער אוים איז א שוואנקעל־רויטע נאד. אויף דעם [9]טען טאג ווערט דער ארט אויפגעשוואלען (אזוי ווי וואסער מיט ווענג כיקך), אוז אויף דעם [10] טעג טאג ווערט עס פול מיט אייטער. אין דיעזער צייט זאגט דער ארצט אז עס איז שוין צייט אייטער, הייבט מען אן צו פיהלען א גרויסע ווהטאג אין דעם אדעם, אוז די הויט שפאלט, אוז ס׳ען קוים ריהרען מיט דער האנד, אוז אונטער דעם אדעם ווערן אנגעשוואלען די דריזען (עם ווערט הארטע אינוועדיגע קייקעלעך). אין דיעזער צייט פון דעם אייטערן בעקומט מען היטץ, אבער ניט קיין גרויסע. עס טרעפט זיך אבער אז די היטץ קעו שטייגען אזוי הויך אז מען מוז גוט אכטונג געבן, אז מען זאל ניט פערלירען דעם קלינגעם אפגעשנאטע קראנקען, דאס קען זיך אבער נאר טרעפען בייא ארעמע קראנקע קינדער.

עס טרעפט זיך אז די געשטעלט פאקקען קלעבט זיך אויף די הויט אזוי אנדערע הויט־קראנקהייטען, עס קען ווערן אויף די האנד אדער אויף דעם נאנזין כייב רויטע פינטעלעך אוז פעלעקלעך, אזוי ווי פאוועל־פעלעקלען, נאר דאס איז ניט שווער־צו־קענען ווי דעמסטאהל, ווען דאס ארט פון די פעלעקלען ווערט זעהר מיט אנגעצונדען, עס ווערט צרויז אדער עס קומט מענטשאל צו די בראנד. פון דעם צערנטען מאג אן הייבען אן די פאטטערן צו־טרייקענען. שטעכדיג זיך הייבט זיך עס אן פון דעם מיטטעל־פאדער וואו עס איז טיפער, אוז ווייט אנדערטהאלבען אדער צוויי וואכען ווערן די בלאטערו פערטרייקנט אוז פאלקען אראפ. אויף דעם ארט בלייבט א פלעקעם גרייבעק (א שמוטפפעל) וועלכעם איז פון אנהייב רויטלעך, דער נאך ווערט עס נויס אוז בלייכער פון דער גזונדער בימט.

בייַ דעם שטעלליען פאקקען דארף מען אפהיטען פאלגענדע רעגלן:

1) דער מענש ואס שטעלט פאקקען דארף זיין פאלקאמטען רין געקוידעט, אוז ניט קומטען פון איין הויז וואו ער האט דארטען געהאט צו טהון מיט אנשטעקקענדע קראנקו. (דיפטעריט, א רויז, שקארלאטינע, נאטורליכע פאקקען). אייגער ער נעהמט צו צום קינד מוז ער גוט אפוואשען די האנד מיט סובלימאט־וואסער. דאס זאנצעטיל (כעמסערל) מיט וועלכען ער מאכט דען שניט צו־שטעלען די פאקקען, דארף זיין אדער אנאנץ נייעם אדער פאר דעם ארויס־שטעלען מוז עס אנגענעצהיט ווערן אויף א ליכט בין עס ווערד רויט אוז דערנאך אפגעקאלט, נאכדעם מיט דעם אויגענעם סובלימאט־וואסער.

2) די אלטמלעה דארף מען פריהער גוט אפוואשען מיט וואלעמע וואסער מיט זייף, אוז ערשט פאר דעם צו־שטעלען די פאקקען אפוואשען דאס ארט וואו מען קלעבט צו־סאמען דעם שניט מיט סובלימאט־וואסער, אדער נאך אפטעם מיט סובלימאט־קפּ־יוטום (1 טהייל סובלימאט אויף 5 טויזענד טהייל קפּירי־טום).

3) באלד נאך דעם ווי מען האט צו־נעשטעלט די פאקקען, מוז מען בעדעקען דאס אויפשע שטיק שמאלקע סאליציל־וואטע (צוגעקומטען איז דער צאפטעקע) אוז

פֿערבּינדן מיט א ריינע לייַנוואנד אויף נאנצע [5] אָדער [6] טעג.

4) אויב אויף דעם ווכסטען טאג זעהט מען זו די בּלאטטערלעך נעטצען־זיך. דאדף מען ווידער א מאהל דורכנוואשען מיט סוּבלימאט־וואסער אוּן ווידער גוט פֿערבּינדן אוּן זאזו לאזען, ביז עס ווערט אפּטרינקענען דער בּלאטטער. אוּן ווערט אראפּפאלען.

5) דאס קינד פון ווערכען מען נעמט צראפ פּאקקען פּאר צנדערע קיידער ווענען. דארף זיין צנאנץ נעזונדעם קינד.

6) פּאקקען דארף מען נעהמען פון זאזו א קינד ווילכען מען האט זיי אים נעשמעלט דאס ערשטע מאהל *).

7) עסמער איז זו שמעלין פּאקקען נלייך צראפ־נעהמענדיג פון איין קינד אויף דעם אנדערן (ד״ה פון האנטעל זו האנטעל).

8) מען טוט נעמכען פון בּלאטטער די אייטער (לימפּע) נאר אויף דעם יעבּענכען אדער אבטען טאג.

9) אויב די פּאקקען האבּען זיך נים צוזאמענוכען, דארף כּען אין א האקב יאהר צרום פּראבּירען צו־שמעלין נאך צמאהל.

10) אין [5] אדער [6] יאהר צרום נאך דעם ערשטען מאהל, דארף מען צאנצען שמעלין פּאקקען דאס צוויטע מאהל **).

פּאקקען קענען זיך נים אנענעמען אין יענע פאלען ווען די אייטער (לימפּע) איז נים קיין ווידטינע אוּן זי האט פּערלוירען איהר קראפט, אדער ווען דער גוף האט נים קיין ווידטינע. אוּן זי ווערט פּערלוירען איהר קראפט, אדער ווען דער גוף האט זיי נים קיין נוט אין דיעזער צייט ווען מען שמעלזט זיי אידם צו, אדער ווען דער גוף האט נאר פאר זיי קיין מורא נים. ווי עס פּרעפּפט זיך זו דער גוף זיך נים אנשטעקקען אפּילו אין נאטורליכע פּאקקען.

אויב די פּאקקען האבּען זיך נים גוט צוזאמענוכען, אדערנים כּען נייך דיעזע סימנים: אויב דער פּינפּטען טאג ווערט פון דעם קרעציל נים קיין בּלאטטער, אפּילו די רויטע רינג צרום דעם קרעציל איז ווי עס נייהער זו זיין, אדער אנשטאמט איין אמת'ן בּלאטטער ווערט קוים דורכזיכטיג איישער ווערט אי הויכער בּלאטטער מיט וואסער־דיגע אויפּפט, ווענען מיט קוים דורכזיכטיג איישער ווערט אי הויכער בּלאטטער אי זיין, אדער אנשטאמט איין אמת'ן בּלאטטער רינג צרום דעם קרעציל איז ווי עס נייהער זו זיין, אדער אנשטאמט איין אמת'ן בּלאטטער ווערט באלד פּערטרוקענט, אדער עס ווערט נים מער ווי אפּרא־טער נעשווינד אוּן נים מער.

ווען כּען האט נים נוט אפּנעהיט די פונקטען 1. 2. 3. 4., איז כּען נים בּעוואהרענט זו עס זאל נים זיך שמעלין איינע שווערע הויטקראנקהייט (ערוים, דיפּטעריט אויף דער וואונד). אלזא דארף כּען זיין ווידער אפּנאהטיט, אוּן באלד ווי כּען דערוואהט זו די רויטקייט נעהט נים ווייטער אוּן טונקעלער ווי נעווענדיגלעך, דארף כּען באלד אנהייבּען זו ריבּען

*) מען נעברויכט היינט פּאקקען אויך גליך פּאן קאלבער.

**) אומלעכען נייעם סאלדאט שמעללט מען שטענדיג נאך א מאהל פּאקקען איידער ער הייבט אן דיענען, דערפּאר הערט זיך שוין יעצט נים זו דאס גאנצע חיל זאל קרייגען אויף נאטורליכע פּאקקען, ווי עס פלענט זיך טרעפֿען פּאר צייטען.

באקומע בלייבאמער (צו בעקומען אין דער אפטיעק) אונ ניט פארלאזן דאם קינד אהנע דאקטארס היקף.

די צייט וועגן צו שטעלען פאקקען.

אויב עס הויבט זיך אן אין שטאדט אויפצעמיע אויף פאקקען, דארף מען אויף קיין זאך ניט קוקען אונ שטעלען פאקקען אלטמ ביז די אלטסטע מענשן, אונ מיטעמער קינדער מוז מען שטענדליך פאקקען דעם צוויישען מאהל. אויב עס איז פון דעם ערשטען שווין פארבייגעגאנגען מעהר וי פינף יאהר.

אויב אין שטאדט איז שטיל, דארף מען שטענדליך פאקקען נאר גענוגמע קינדער פון דריי פיערטעל יאהר אן אונ אלטער. דער וועטטער דארף זיין צו דער צייט מילד (ניט זעהר קאלט אונ ניט וועהר הייס). אויב עס הערט זיך אויפצעמע, פארשטעהט זיך דאם מען דארף אויף דעם וועטטער אוך ניט קוקען.

---

6) דער שארלאך (שקארלאטינע).

דיזעס קראנקהייט איז אייגע שטארקער־אנשטעקענד, וי אלעמ וואם מיר האבען שוין פריער בעשריבען. שקארלאטינע קענן נעהר לייכט איבערגעטראגען ווערין. איהר גיפט איז פוילי אין צימער, ואו עס ליגט דער קראנקער, דאריבער טרעפט אפטער אז די וואם נעהמען ארום דעם קראנקען שטעקקען זיך אן אונ ווערין אויך קראנק אויף שקארלאטינע. די גיפט־אייגלעך פון דער קראנקהייט האט מען ניט גאנג ערשט גיפונדען, זיי זיינען אין בלוט, אין שפייכטם אונ אין די פעקקען וואם ווערין אויף דעם כייב. זיי האבען אייז אהנגליבע באמער וי די גיפט־אייגלעך פון דיפטעריט. אונ פון דעם קענען מיר פערשטעהן פאר וואם נעהמט די שקארלאטינע קיינמאהל אהנע דעם, אז עס זאלל ניט געשוואלען ווערין אין באזו אדער עס זאלל ניט ווערין דער שוועכסטער דיפטעריט. געווים וי אין וועלכער עפידעמיע. אויך די צונפאלל־צייט פון דיפטעריט אונד שקארלאטינע איז גלייכלוך: מעהר וי ביז פיער טאג.

אויף מאנכען ווייסען שוין צאלע אז אויף דעם כוז ענערער קראנק זין, אונ עס איז נעהטין צו מעהרען צו מאכען וואם מהאט אויף דעם ניט גענקענקט. אבער אויף שקארלאטינע וועהרט עס מעהרע וואכען. עס איז דא נעהד פיעלל מענשען וואם האבען קיין קראנקהייט אין נעהד. וועד עס איז אינמאהל איבערגעקומען דיעזע שוועכע קראנקהייט, דער איז שוין מעהרטהיילס עפידעמירט אויף שטענדיג. קינדער וואם זיינען שוין אכט צוויי יאהר זיינען מעהר אין סכנה צו בעקומען דיעזע קראנקהייט. נאר קליינע קינדער יונגע מענשען נעהמ בייז די בריוסט האבען פאר אידער נאר וועניג מורא. אבער ערוואקסענע יונגע מענשען אונד אפידו בעאהרטע זיינען שוין ניט פעוואהרט אויב זי האבען קינדהייט ניט איבערגעטראנען.

מעהרטהייט בעווייזט זיך די מנקה פון שקארלאטין אין פריהינג אונד אין הערבסט.

אָבֶּער ניט זָעלטין פַּאלט זיא אויף אָן אין אַנאסטן זומסָער אָדער אין ווינטָער . דיעזע
קראנקהייט איז פיעל שטרענגער ווי מָאזקן . אין איינע מיטעלער עפידעמיע שטאַרבן
אַוועק 5 אָדער 10 פון הונדערט . אָבֶּער אין צַשטרענגע עפידעמיע קענען אויך שטאַרבן
40 פון הונדערט קראנקע .

די ערשטע סימנים .

די אָנפאַלל־צייט גייט דורך אפטער אזוי ווײַטער אז מען זעהט נאָר ניט אָן .
אדער מען פיהלט אזוי ווי מיד איז מיד אוג עמטואם ניט מיט צַלעמען . נאָך דעם
בעזעווייזן זיך די ערשטע סימנים : דער מענש בעקומט צַלץ גרעסערע היטץ , דער־בייא
קען שוידערן א קעלט אדער ניט . עם טרוט ווען דער האזן אונד נאקטן . עם פיהלט־
זיך א ניטוטקייט אדער מען בערעט אוג מען ווערט עפעלשטואכט . דער קאפ , האנד
אוג פיס טוהן ווען ווי בײַ אצושלאגעם , אוג די היטץ איז אונגעהיירער שטארק . צוואכען
מיט דעם הייבט אן ווען צו טהון אין האלדז , אין ווערבען עם איז שוער צו שלינגען .
אוג ווען מען וויל זיך צוקוקען אין האלדז : קען מען דארט בעמערקן ווי עם איז ראַרט
רויט אוג גשוואלען . שוין אין דיעזע צייט איז דער צונג אפט זעהר בעלייגט אוג נייס , נאר
נייגע ראנדען אוג דער שפיץ נייגען זעהר רויט . אויב עם הערט זיך אין שטאדט שקארלאטינע ,
נייגען דיעזע ערשטע סימנים נאכן גענוג , אז מען זאלל נאך־נייר־נאך ערזוארטען דיעזע
קראנקהייט . נאך מעהר בעווייזט דער־בייא די גרויסע היטץ ווענקע איז בײַ קיינע קראנק־
הייט ניט אזוי שטארק ווי בײַ שקארלאטינע . פון דער היטץ איז דער קראנקער זעהר
צופרידען אוג דערט פון זינגען , קלייגע קינדער בעקומען אויך קאנווולסיאנען (די קינדער־שע
זאך) . אונד אויך פערעהרט : דער קראנקער קען נייז טיף פערטראנען אוג לייגען ווי איין
נייעמערער גוטם . אזוי גרדויערט עם פון אין מעת־נעכט בײַ צוויי . באלד נאך דעם אדער
שוין צום סוף פון דיעזע שטונדען ווערט מען שטרענגסטע צייט אין ווענקער זיך שרעקען אוג עם הייבען זיך אן
* בעווייזן די שארלאך (פינטלעך) .

די צייט פאן אויסשיטען די שארלאך .

בײַ קינדער קינדער איז דאס די שטרענגסטע צייט אין ווענקער זיי קענען בעקומען
שטאַרקע קאנוולסיאנען . די ערשטע פינטלעך בעווייזען זיך פריהער פאר אלעמען . אויף
דעם האלדז אוג אויף דער ברוסט ניט נייט פון האלדז *) אונד זייט אין איינע אדער צוויי
מעת־נעכט בעשיטט עם אין נאנצען דאס לייב . אויב מען ווענט זיך גוט צו־קוקען , קען
מען ווענען אז די פינטלעך ווענין ווערט קלין אוג זיטצען נאנץ נעהריכט אינע נעבען די
אנדערע הויפען־ווייז , אוג די נאנצע הויט נייט רויך ווי אויס העכל־רויט, פלעקלעכערויז .
נאר מעהר רויט איז אויף דעם האלז , די נאנצע האנד (אונטערזייט), די פיס (פארעכער־
זייט) אונד דער הויפט אויף די אערשטער וואו עם בייגען זיך אויף די נעלענקע (עלבענבויגען,
קניע , א. ז. ו.) .

אין מויל אונד אין האלדז ווערט דערבי אויך אלעם שטארקער : די רויטקייט ווערט
מונקעלער , דער צונג ווערט נאך מעהר בעלעגט אוג נייס , אונד וואס ווייסער — ווייסער
שוייהט זיך נאך אין צונג אפ די אייבערשטע שאהלעמס, ער ווערט רויט וי פלייש אונד

*) אבער ניט ווי אין מאזלן , בײַ מאזלן ווערין די פינטעלעך צום ערשטען אויף דעם געוילט .

עם בייבען אויף אירם קלייגע אוג געדיבט־גענעמטע בײַרגעלדך, אונד דונק דעם ועהט ער אים ווי מאירגע (הימבעלע). ניט צאלע מאהל איז די רויטקייט פון די פינגטעלך: אין איניגע פאלען איז יר העלפער אונד אין איניגע טונקלער. אין האלדז איז אויך ניט שמעגדיג ועהר שמארק אנגעצונדען, עם איז אלעם נאר רויט ואם פאר אייגע עפידעמע דאם איז:

די שארלאך־פינטעלידך בייהען זיך אזוי פון אין טאג בין עטליכע, אוג נאך דעם הייבען זיי־זאן אפ־צוגעהן. יענע ערשטער ועלכע האבען צום ערשטען אויפ־געבליהט, יענע ועהרען אויך פריהער בייגער. דער הויפט איז ועהר שוועהר ציי־מער מאנ, ועען עם שיטען זיך אוים די פינטעלידך. אין דייע ציים איז אויך אין האלדז ועהר שוועהר. דער קראנקער ליגט אין גרייליכער היטץ אהנע פערשטאנד אוג קען זיך ניט רירהן פון ארט. אפער ועען עם געהט צום געזעהן ועערן, פאלט די היטץ בישלי־ניי אפ. אין באלדז ועערט אויך גרינגער. אין דער הויט הייבט־זאן גרינג צו בייען. עם בעזייט זיך אפט שוועים. די הויט ועערט אימער בייגער אונד עם הייבט זיך אן די שאהונגס־ציט. —

פריהער פון אלעמען בעמערקט מען צו אויף דעם האלדז ועערט די הויט ניט גלאט. עם ועערן קלייגע שפאלטלעך אוג עם הייבט זיך אן אפצושאהלין קלייגע שטיקלעך הויט. דאם איינגעג פאסירט אויך דער נאנצער הויט, אוג שמארקער דארט וואו עם איז גענוענון שמארקער די רויטקייט. פון די האנד שאהלט זיך די הויט אפ פיעל מאהל ווי נאנצע האנד־שקעם, אדער ועהר גרויס בלעטלידך. עם קען פיעל מאהל זיך טרעפען צו דעם עדשטען אפשאהלין. שאהלין זיך איניגע אדער נאך דאם צוויטע מאהל. די גלעדישרט ציים פון צכט טאג בין צוויי ואכען, אוג דערבי נעהט דער קראנקער צין ניכער צום גענעזען ועערדען:

שוועכע פאלגען אונד בייקראנקהייטען.

דער הויפט איז אנרויטע סכנה—די שמארקע היטץ בייא דישער קראנקהייט, אויף פיעל קראנקע ווירקט די היטץ אזוי פיעל אז די נאנצע בלום ועערט בייא זיי אינעדגעדערט. זי פערליערט אירע קראפט אונטער־צו־נאלטען דאם לעבען אוג דער גוף שמארבט נאך אירער עם בעזייען זיך די שארלאך־פינטעלידך.

די סימנים פון דיזען שלעכטען צו־שטאנד זיינען דיזע:

דער קראנקער ליגט טיף פערטאגען אוג אפגעשוואכט. אז עם הייבט אויף זיין באנד אוג קען קאום זי אפ, פאלט זי צוריק ווי אטוים. פון צייט צו צייט בעמערקט קען אז דאך גיבט זיך אקקיינער מרייסעל איניגע פון די גלידער. דער צונג ועערט טרוקקען ווי אזיין, דאם הארץ הערט קען קים קראפען, האנד אוג פים זענין קאלט, אפער דער גוף בלעזט ווי צ העלישער פייער. בייי קלייגע קינדער נעהמ עם זעלטען צו אהנע קראנוואלסיין (קינדער זאך). נאר ועען אפילו דער גוף דאם ווי עם איז דיזעזען צו־שטאנד אוים, קען בייי אירם פארט די עמטצינדונג אין האלדז איבער נעהן שוועערען דיפטעריט, אוג דאן בעמערקט זיך די שארלאך־פינטעלידך זעהר לאנגזאם, ווי קען אנט „פויל“ זיי זיינען אבער בייזיך, אדער בלויזיך, אדער זיי בעהאלטין זיך זעהר נידך, אדער עם זעזען קלעזעע אונד נרעסטענטעע פעעקקין אויף ייער ארט. אזוי ווי א פלעק פון אשטארקי

קלאפ, ד"ה די בלוט ווערט צווי נאכסערדיג. אז די ווקט זיך אריין ארטעריע־ווייז אויס פון די פיינע בלוט־אדערלעך אונטער דער הויט. דערבי בעמעזיזט זיך אויך בלוט פון דער נאז, פון באלדו, צווי מיר קאבן שוין בעשריבן.

אין געוואהנליכער שקארלאטינע איז דאך דער כבד, אז באלד ווי עס בעמזיזן זיך די פינטעלעך, זא פאקט די היטץ אפ, אבער אין שווערע פאלקן איז ניט צווי: די היטץ קלאפט, דער צונג אונד די צאהן־פלייש ווערט באדעקט מיט אשווארצקייט, אונד דער קראפטן ניט אויס. אונ אויב אפילו עס גדעדויערט נאך, שמארבט ער דאך צוועק פון א בייקראנקהייט, וועגן וועלכע עס ווערט באלד זיין די רעדע.

וועגן דיפטעריט וועלכער קען ליכט בייקומען צו שקארלאטינע, ד אדף מען אפטער בעקוקן דען באלדו.

אויסער דיפטעריט קענען די באלקען וועלן צווי טיף אונ שטארק אנגעצונדען צו עס ווערט די בבאנד. דאס ערקענט זיך אין דער שוואלצקייט אונד טונקעל־בלוטקייט פון דעם באנדעגעשוויל עם. עס ווערט אייטער אונד עס פאלקן צרוים שטינקענדע שטיקלעך־הויט. דעם עיפוש קערט מען שוין באלד ווי מען קוקט צרין אין קראנקענס צימער.

די ענצונדונגען אין האלז קענען אויבער־גהאלטן אונטען־צרום אין נאז צרין, באן הייבט אן רינגען שיטעטענדע שטינקענדע אייטער פון דער נאז אונ עס צעדרט די אויבערשטע ליפפ אונמערן נאז. אויך קען עס אויבער־גהאלטן אין אויער, אונ שוין אין נלוקליכען פאלל ווערט מען טויב; עס קען אפער זיין נאך ערנער.

אויך קען אנגעשוואלען ווערן אין־באנצין דער האלז, באלד אונטער די אויערן אונד נידערער, אונ דאס קען גדעדויערן צ מאנאט אונד מעהר. עס קען דער־בייַ ווערן גרויסע אונד טיעפע גשוואירען אויך דיעזע ערטער. אונד ווינקען צווי שלעכט אויך דעם קראנקען צו ער מוז אונטקומען פון דער ווקט.

צום סוף פון דער צווייטער דרייטאטער ווא, אונ אמאהל אויך א סך פריהער קען פיעל מאהל צו־קומען צ שוועכע נישערן־קראנקהייט, ווילכע איז ווענig גענענדעט אין דעם צי דער קראנקער האט זיך פערקילט אדער נין. עס קען טרעפען צו פון דער פערקילונג צאקין ניט ענצונדען ווערן די נישערן, אונד פערשוהרט: עס קען זיין צו דער פערקילונג האט אין גאנצין די צייט ניט אנגענעהן. קין פרישע לופט זונ נאט זיך גשטיקט קראנקער האט אין גאנצין די צייט ניט אנגענעהן. קין פרישע לופט זונ נאט זיך גשטיקט אין אנדערשטער שטוב — אונ נאך ווערט ער קראנק אויך דישע שוועכע קראנקהייט, — דען דאס איז נאר ווענדעט אן דעם קראנקשטער פון דער כנפה. אין איניגע קומען־צו אזוינע קומען־צו־קראנקהייטן, אונ אין איניגע קומען־צו אנדערע, ווי אמאהל עס טרעפט: עס קען אנהאבן די נישערן־גשוואלענהייט אפילו בי דער גרינסטער שקארלאטינע.

די ערשטע סימנים פאן נישערן— ענצונדונג זיען דישע:

עס קען הייבט זיך היטץ, קען הייבט אן ברעכן אונ עס מיהט ווהה אין רוקן אדער ווי ווהער ווענig אונד זי איז טונקל אונד פיעל מאהל אויך מיט בלוט. אויב קען

קאָזע די השתּנה שׂטאָרען, ווערט זיך אפּ אונטער אין גאַנצן צו ברוין־רויטע עדיכטקייט. נאָך בעסטער איז צו מאַכען דיעזע פּראָצעדור: אין צוויי־נעם זיקבערנעם קעפּל גיסט מען אביסל פּרישע אורינע פון דעם קראַנקען אונ ערהיצט זי איבער אלכאָהל אדער אלכאָהל איבער אליכט, דאן ווערט זי באלד אויפגעקאָכט אונ ווערט ווייס ווי מילך. נאָך קאָכען איז בעשטימט צו עס הייבט זיך אן דיעזע קראַנקהייט, ווען מען בעמערקט צו דער קראַנקער ווהט אויס בקיך אונ דער פּנים אונד נעפּזן די אויגען איז אביסל ווי אנגעשוואָלען, דאָס ווערט איז אויף די פּים. אויך פּיעל מאָהל צו עס ווערט צו וואסערגעשוויכטם איבער דעם גאנצן גוף, דיעזע געשוויכטם קען טרעפּפּן נאָך פּריהער פון צוקע כימגים ווילכע מיר האָבען דא פּריהער בעשׂריבען.

דיעזע בייי־קראַנקהייט איז געווים געפּאַהרליך, נאר צום גליק קען מען דען קראַנקען פון איהר רעטטן, אויב מען פּערזאָנט זי ניט. ווען עס נעהט אבער שׂעכט, דאן פּערזאָנט זיך די אורינע, אונ איהרע זאכען פּערגיפּטען די בלוט, דער קראַנקער בעקומט קאָנוואוזיכען אונ שׂמאַרבט אנווע. אויסער דעם קען מען די וואסערגעשוויכטם אונטערשׂיידען בייו צום בויגען אונ דערשטיקקען דען קראַנקען.

אויך געפּעהרליך איז עס קומט־בייו צו דער שקארלאטינע אזוי וי איין כּין דעווהאנזוים אין צייט געהעלפּן. דער עלם קוקט איבער־הויפּט אויך דעווהאטיזוים ווהר גרינג צו, דאם איז איין פּעהלער איבער הויפּט, אונד אין דער שקארלאטינע איז דאם ווהר געפּעהרליך. ווי ווערט עס ווערט אייטער־געשוויכטם אין די גענעגנט (צאקסען, עלענבויגען, קניע) בייו גענוואהנליכען דעווהאטיזוים, דאך אין דער שקארלאטין איז עס ניט זעלטען. אויסער־דעם בייו יעדער דעווהאטיזוים קען ווערן אנגעצונדען די הייטקע פון האנדין אונ מען קען פּרוצירונג בעקומען אין הארץ־פּעהלער, אדער עס קען אנגעצונדען ווערין די הייטקע פון די רונגען, פון די גערעהם, פון מאגה א. ז. ו. אויסער אלכעם קענען בייו שקארלאטינע אנפאלקען די איינגע בייי־קראַנקהייטען ווי בייו מאולען, אונ איבער־הויפּט די שווינדזוכט (טשאחאטקא).

אלע דיעזע קראַנקהייטען קענגען בעפאלקען דען קראַנקען, אפּילו ווען די שקארלאטינע צייגן איז גענאַנגען גרינג אונ די הויט האט זיך שוין אנגעהויבען צו שׂאהלען.

עס מאכט זיך אמאהל אז די מגפה פון שקארלאטינע גיהט־דורך ווהר גרינג. עס קען דערבייו אבער נאר וועניג־ווען אויס־שיטטען אויף דער הויט אדער אפּילו אויף נאר ניט. איבער־הויפּט בעמערקט מען עס בייו גרויסע מענשען ווען זיינען אנגענג צייט גענוזען גען דעם קראַנקען; עס טהוט זיי אבער אויך ווהל אין האנדו אונ זיי זיינען ווהל אפּ־גענאכט. מיר מוזען עס ווייסען, נייל מען ווהט בייי־אוהם ניט קיין שקארלאטינע־פּיעקע אנדערע אונ דער עולם ווערט ניט ווייסן, נייל מען ווהט בייי־אוהם ניט קיין שקארלאטינע־פּיעקע! *).

די פּפּלענע אונד ערשטע הילף.

דער נאנצער צוועק ווען מיר האבען צו טהון מיט איינעם אנשטעקקענדען קראנקין, איז ניט נאר ארום אוהם אצין אונ אוהם צוועק־מעסיג צו בעהאנדלען, נאנדערין איבער־הויפּט

*) היינטיגם יאהר זענען אין פינסק עטליכע פּרויען פּאָן 40 יאהר אלט קראנק געווזעזן אויף שקארלאטינע אונד נאכהער פּאלקאמטען געזונד געווארדן.

שׂטרענג אָפּצוהיטן אז כּיר אַליין אונד אַנדערע נאלין זיך ניט אָנשׂטעקקן , באזונדערס בּעקוגדיגע איך נאָ מאהל אונ דערפֿאהן דעם לעזער , אז מען זאָל ווי צום שׂטרענגסטען אָפּהוטהיין דען קראנקען אונד איהם בּעהאנדלען ווי כּיר האבּען גלעבּט בּיי דיפֿטעריט אונ אַנדערע אָנשׂטעקענדע קראנקהייטן ! .

אין איין אייגענעם אומגליק זאָלל כּיך ניט פֿערגעסען ווי פֿיל צנדערע

מען קען אומגליקליכּ מאכּן אונד צוועקענמקען פון דער וועלט ! ! .

וועגען דעם עסטן־גענצן , וועגען דער זופּט אין קראנקענם ציממער , אונ וועגען דעם וויי צו האלטן רײַן דען מאגען אונד גערׂאכּעם . קעגנגען מיר נאר ווידערהאלטן דאם זעלבּע נאם מיר האבּין גלעבּט בּיי מאוקן . נאר וועגען דעם ווי צו שׂטילען די אונגעהײַעע היטץ בּיי דעם שׂארלאך־קראנקען כוזן מיר זאגן נאך אבּאהל : וואהט שׂטעדיגט ניט דעם דאקטאר אז עד הײַסט מאבּין בּאלריך (וואנעם) [2] אדער [3] מאהל אין טאג . גענענקט אז דאם נעהמט צוועק פּיעל היטץ , עם עדפֿרישט דען גוף , אונד פּיעלע היטץ־קראנקע ווערין דורך דעם נצוול פון גענויסקעם טויט אדער פון די גענאהרליכסטע קראנקהייטן , ווי־עלכע וועריו נאר דורך די שׂטארקע היצץ קאנוואוסיאן , בּרוטונגען , שׂוועדע פֿארטאנענער־שׂאלאף , רייסענע שׂוואכקייט) . אויסער דעם קאנוואוסיאן , שׂוועדע פֿארטאנענער־שׂאלאף , רייסענע שׂוואכקייט) . אויסער דעם וויי אויך בּיי מאוקן , האט ניט קיין מוזא צו גענין אייז־קאלטע טיכער אויף דעם באדי אין דאלטע (די האאר שׂפּרעט מען אפּ) . אייז־קאלטע טיכער אויף דעם באדי אויב עם דרוקט צו אין דאלטע א. ז. וו. . דאם מאכט נאר גאנאסענער די היטץ אונ די ענטצינדונג . אבּער פּערקיהקען קען מען מיט דעם קיינמאהל ניט .

באלד וי מען פערנעהט אז דער קראנקער ווערט זעהר אפּגעשׂוואכט , דארף מען באלד איהם גענבּין גוטען אלקאהל נין : אונגער־נין , מאלאגיר [Nr 5] , אלטען נידט מען איהם פון [20] גוטען אונד שטארקען , גוטען שאמפּאנגער . אויב דאם קינד איז קליין נידט מען איהם פון [8] בּיז [40] טראפּפּן נוין אויף דער־העלפט מיט ריינע וואסער . אויב דער קראנקער איז פון [8] בּיז [12] יאהר אלט , נידט מען צו קאפּפּע־לעפּעלויל אלקע צווי שׂטונדען , מיט וואסער אויף דער העלפט , אדער ריינעם נין , וי דער קראנקער קען איבּער טראגן . אויב דעם קראנקען לאקירט זעהר , נידט מען איהם די זעלבּע נייענן אויף דער־העלפט מיט גוטען אלטען רוים־נין (קארל־סען־וישיגען) . אז דער קראנקער איז שון גענעזען נאר עד מוז זיך קרעפטיגען , איז זעהר גוט דער סאנט־ראפאעל נוין אדער חינא־איינען־נין .

אז עם בּעווייזען זיך די שׂארלאך־פּלעקען , איז ניט שׂלעכט אייניצויבּין דען נאנצען נקפ מיט ריינע חזיר־שמאלץ אדער וואזעלינע (Vaselin , אין דער אפּטעקע) צווי־מאהל אין טאג . פון דעם ווערט די הויט וויכער אונ עם שׂפּארט ניט אזוי דער ווהטאג אין איהר .

גענגן די הארטע גשׂווילכטם אונטער די אויערן אונד ניהער־ינער בּיי די ניטער־האלז . איז די ערשטע היזף צו־צוי־שׂטעלן [2] אדער [3] בּרוט־אינעל (פּיאווקעם) פון בּייהע זיטען . אויב מען קען זיך ניט אין אצה האלטען מיט אדאקטאר .

גענגן די ניערען־ענטצינדונג , איז דאם בּעסטע באלד צו־נענגן צו נענפּט־פּאסטע (נארטשטיצע) צום רנקן צוויי שעה [2] מאהל אין טאג , אונד זעהר וואעם צוויזיקקען איז נאסטע וואר־עמליבע טיכער אונ איז נבּראבּע וואסער קאלבּעם , כּדי אויף־גיכסטען ארוים צו־רופּען שווייס , אונד אויסער ריינע מילך (וי מעהר) דעם קראנקען נאר ניט נעבּין צו עסטן בּיז ער וועט פאלקאמען גענעזען ווערדען .

דען קראנקען דארף מען האלטין אין בּעט בּיז עם בּייטעט זיך איבּער אין נאנצען די הויט , ד״ה בּיז צום סוף פון דער שׂאהרונג־צייט . נאר ארוים לאזין אויף דער נאס , מעג מען עדשט אין צווי וואכען ארום נאך דעם וויען דער קראנקער איז פאלקאמען גענעזען גענוואדען אונ דערהויפט אז דער וועטר איז אויף דרויסען ניט וויכעם אונ נאסס .

פֿערשידענעס

מוסר פֿאר אַלעמען

אַלעמען זאָגן, וואָס ווייסער ציגעל איז צו־בעסערין די מענטשן, נעמען פֿון רישען מיסר. אָבער מוסר־סחורה. אַלעמען האָבן, נאָוועלטען, טהעאָריעס, ענטן זעהר פֿיינע מוסר־ספֿרים. אין זיי בעטראכט־כּמעט צו־וואס אפֿאלשע לידער פֿון בריינגען, וואס קאָרטענשפּיל פֿון אַסענשין מאכען, וואהין שכּרות פֿון פֿארפֿיהרען.

אַרעסט, אַסטראָנאָמין, עשאפֿאטין, ענטן אויסגעצייכענטע מוסר־ספֿרים. די קיטען, וואס שטעהן אויף דעם עשאפֿאט, וואס זאָלטן אויף דעם פּסק־דין, אוג דער קיום־הפּסק אַנטיין, מוסרין גוט דעם מענשען. ער וואָלט נישט פֿון גנבה, גזלה, רציחה, פֿון אלעמען פֿאלשען, אוג אפֿילו פֿון באַזיטיגען אייגעם מיט אגנאָב וואָלט.

די נאטע פֿאליציי מיט איהרע בעאמטע, איז אַהערליכע פֿאר־דעכע צו די טייערע מוסר־ספֿרים.

יעדער מגיד, יעדער רבֿשן, יעדער פֿאליטיקער, איז אלעפֿעדינגער מוסר־מכּר. זייערע מינעס, זייערע תּנועות, זייערע קלעטשען אוג אבטען, פֿליסטען־צין צו ליבע צו גוטע מעשׂים אוג ערנסט אויס־מיידען שלעכטסע.

אַלע חברים, גימנאזיומס, ישׁיבות, אוניווערזיטעטין, ענטן אויסגעצייכנטע מוסר־ספֿרים. אין זיי ליטעראטור פֿון הוכּחה אוג פּרומקייט, ועלכע פֿערדרעהן דאס הערץ. פֿערפֿיינערן די נעפֿיהלע אוג רייטערן דעם פֿערשטאנד.

בּקורי־חולים׳ס, שפּיטאלע, אלע קראנקען־הייזער, ענטן זעהר ריהרענע מוסר־ספֿרים. די ביטערע טרויעריגע אויען אוג ווהען בּיי די שמערצען, די שטעכינע נעשטרייען בּיי די אפֿעראציאנען, דאס ראכען (חארכען) אין הלוי בּיי דער נסיתה, דאס לעצטע צרביטען מיט די זייטען, קענען אשטיינערנע הארץ אויף ווייך מאכען, דעם גרעסטען שׂראן אויף ריהרען.

די אלטקייט, דער נעבויגענער רוקען, די קנייטשען אונטער די אויגען, די גרויע האאר, ענטן אויף נאנץ טייערע מוסר־ספֿרים. דער אלטער פיהרט וויי אלע צו אלע מאוות פֿאלקין בּיי אים אפ אייניצ־נייס וויי די פֿארוואלעטע בּאלוסטיק פון די בויטער אין אפֿיין. ער וואָרפֿט ווי נין נעדאנקענלאזיגקייט איז אים אונטערי נעוואלין. פון טאג צו טאג ווערט ער אפֿגעקיהלטער, אוג קוקט שוין קאלט־בלוטיג אויף אלעמען וואס אים האט פֿריהער נעבויט. באלד מען דענקן אשאנערין אוג אבעסערין מוסר־ספֿר.

דער הייליגער־ארט, נאטטעס־אקער, וואו די מענשען ניגען אויסנעוואהלט ווי די קאָרנזלילי תּבואה. די שטיבלעך, די מצבות ארט, ענטן אויסגעצייכענטע מוסר־ספֿרים.

יעדעם גראוועץ , יעדער בלעטל פון די בוימער וואס וואקסן וואלד , איז צבֿישן פון דעם מיינרן מומר־הכּפר . איהם קען יעדער זייענען אוּן פֿאר־שטיין . עס איז יעדער קלאהר אוּן דייטלוך גישריבן , אוּן עס איז מאקי נאר פֿאר איהם גישריבן , ער נאלי זיך דער פון נאהמן אַ כּוכּר .

הייבט וואס פֿאר אהויבער אוּן הייליגער מומר־הכּפר אונזער יום כּפּור איז : כּעדר ווי אַ מעת־לעת פֿאסט דער יוד , ער שלאוּנט בפּרוֹת , ער שלאוּנט תשובה זיך מלקוֹת , ער שלאוּנט זיך בּעדר אכט־הונדערט קלעפ אין האַרצן , ער טהוט תשובה , ער האט חטאה , ער בּעט , ער ווייזט פֿאר זיין ריבּען נאמען ער זאל איהם פֿערצייהען אלעס זיינע פֿעהלער ווענדע ער האט בּיזנאגען אין דעם פֿערנאגענעם יאהר , אוּן נעהמט אויף זיך ער זאל אין קינפֿטיגען יאהר זיך בּעסערן .

זעהט איהר טייערע ברידער אוּן ליבּע לעזער מיינע , ווי פיל פֿיינע אוּן טייערע מומר־סבּרים מיר האבּען , קען דען אייגער פון אונז ליקענען , אז יעדעם פון די אויבּען־גענאנטע זאכען איז אין שטאנד ניט נאר מאכען דעם מענשן פֿאר אַמענש , נאר נאר אפֿילו ער זאל ווערן נאנץ הימליש אזוי ווי צמלאך , אוּן נאר ניט ווייטער פון קינדער שׂרעכּט .

אוּן דאך דייבר יעדען מיר אוּן העלפן פון אלע זייטען , אז אין דער וועלקלובּקייט איז ניט אזוי , אוּן אז עס קומט צו דער־מעשׂה פֿארגעסט מען זיך אלץ , די טהעאטרייע (קעהלע) מיט דער פּראקטיקע) גיהערן זיך נאר ניט אן — אזוי ווי די קינדער קינדער ווערבּע זאגן מאג מאנד־קיך בּרכה : „איך וועל פאלגן ואס דער מאמע הייסט, ואס די מאמע הייסט", אוּן אז דער מאמע אדער די מאמע הייסן עפּס , וא פֿאר עקשנות זיך דאס קינד אוּן וויל מאקי בּשום אופן ניט פאלגן .

ניט נאר די ואס ליינען ראמאנען , ניט נאר די ואס בּעוובּען טהעאטער , נאר ניט נאר די ואס רוב ראמאנען־שרייבּער אלין , אויך אקטערין אוּן אקטריסעס זענען דאס רוב אפֿילו דאס רוב ראמאנען־שרייבּער אלין , אויך שטעלן מיר זיך נאנץ פרי אוּן שמארק בּעמאפט אין אלע מדות בעות ואס זיי שטעלן אלין פֿאר זייער שׂאנדליכקייט . ווען מען זאלל אונז ואגן די ואהרהייט , ואלטן מיר זיך נאנץ פרי אוּן שמארק בּרייסט אוּם־בּערדיקט , אז נראדע בּיי די אויבּענגעמאכטע ליט איז מעהר אוּן שמארקער עגטוויקעלט קארטעגשפיל , שפּרוֹת , אויך פֿערדיקטע ליבּע עס אוּן פיל מענשן פֿערדאבּעט זימטען ווי בּיי אנדערע מענשן .

ניט נאר די פֿערדאבּעט ואס נעהן פארבּיי דעם אטטאק , ווערן ניט נעריהרט אוּן קערקען ניט די מומר־כּפּרים, עס זאל זיי אפֿהאלטן פון זייערע נידערטראכטיקייטן ואס זיי זענען בעוואוסט צו טוהן , נאר אפֿילו די אנדערע מענשן אלין , ווי אויך די פאר־מפּטע אוּן די פארשיקטע אנטלויפֿען אפּט אוּן מאכען ווידער זייערע פֿריהערינע נעשעפטן .

פיעל פֿאליציאנטן אוּן אנדערע בּעאמטע דיינען ניט פאר קיין מומר־כּפּר , ניט נאר פאר אנדערע , נאר פאר זיך אלין אויך ניט . מאנכע פון זיי ניבּען אפּט ועהר שלעכטע בּיי־שפּילע טיט זיינרע האנדלונגען , זיי אבּטען שטיקערהייד מעהר דעם נאבּ אייזער דעם לעבּן קאן , ווארום פון דעם אויפֿהרליכען מענשין האבּען זיי נומצאן . מאנכעם מאהל פֿשוט אטהייסט , אוּן פון ועהרליכע ליט האבּן זיי נישט .

ניט נאר די ואס הערין די כּנידים, די פֿראדינער, ווערין ניט נעבּעסערט דורך זייערע דרשות , נאר אפֿילו די כּנידים אוּן די פֿראדינער אלין זיך ניט שמארק אן זייערע

רַעגְענען . אוּנ וואוּ קְריגֶענ זֶעהְט נִיט אוּנ וַויִיס נִיט , זָענען זַיי אוֹיךְ אָפְּט גְּרַייט דָאס צוּ טוּהָן וָואס זַיי הָאבֶּען דֶערוֹיךְ גֶעאַרבֶּייט מַעשִׂים אֵין זַיינֶע דְרָשׁוֹת . יָאנֶען זַיךְ נָאךְ בָּבוֹד . אוּנ גָענְעךְ לִיבֶּען זַיי פִּיל מֶעהְר אַפְּ אַנדֶערֶע מֶענְשֶׁען .

נִיט נָאר חֲבֶרֹ־יוּנְגֶעךְ , יְשִׁיבָה בָּחוּרִים , גִימְנַאזִיסְטֶען אוּנ סְטוּדֶענְטֶען וָועֶרֶן וָענִיג אֲדֶער וָועֶנִיגֶער פּוּן וָועֶנִיג גֶעוִיסֶען דוּרְךְ זַיינֶע חֲבֶרִים , יְשִׁיבוֹת אוּנ אַקאַדֶעמֶען , נָאר אֲפִילוּ דִי כְּלַלִים אַלַיין , דִי רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת , דִי עֶזְהָרֶער , דִי פְּרָאפֶעסָארִין וָענֶן מַאנֶכֶעם מַאהְל אוּנְגֶענוֹיסֶעטֶער וִוי אַנדֶערֶע .

נִיט נָאר דִי וָואס גֶעהֶן פַארבַּיי דָעם בִּקוּר־חוֹלִים , אֲדֶער דִי וָואס בֶּעזוּכֶען אֵיהֶם אַסָאהְל , גֶעהְמִין זַיךְ נִיט צוּם הַארְצֶען צוּ בֶּעמְרַאכְטִיגֶען וָואס דָער מֶענְש אִיז אוּנ צוּ וָואס עֶר אִיז אוּנְטֶערוָואךְפֶען , אוּם דוּרְךְ דֶעם צוּ וָועֶרֶן וַוייכֶער אוּנ בֶּעסֶער ; נָאר אֲפִילוּ דָער נַבְּאִי אַלַיין וָועלְכֶער בֶּעזוּכְט אֵיהֶם זֶעהְר אָפְּט , אוּנ דָער גֶאֱמֶן וָועלְכֶער זִיצְט דָארְט שְׁטֶאנְדִיג , קוּקֶען אוֹיךְ נִיט אוֹיף דִי שְׁטֶערְצִיכֶע וואוּנְדֶען אוּנ אָפְּרַאצִיאָנֶען , אוּנ מַאכֶען אָפְּט בְּשׂוּתְפוּת הַעֲרָמוֹת אֲדֶער גְּנֵבוֹת פֶּשׁוּט פּוּן דִי פְּרִיפַאסֶען וָואס זָענען בֶּעשְׂטִימְכְט גָענוֹאךְ פַּיר דִי קְרַאנְקֶע נֶעבַּאךְ .

נִיט נָאר דֶער פּוּפְצִיג־וָעכְצִיג יָאהְרִיגֶער , נָאר אֲפִילוּ דֶער זִיבְעְצִיג־אַכְצִיג יָאהְרִיגֶער פֶּערגֶעסְט נִיכְט יָאהְרֶען אוּנ טוּהְט אָפְּט דִי וָעלְכִיגֶע נַארִישְׁקִיט וָואס דָער זִיבְעְצֶעהְן־אַכְטְצֶעהְן יָאהְרִיגֶער טוּהְט . דָער גְּרַייז וויל נִיט וִוסְטֶען פּוּן זַיין עֶלְטֶער אוּנ מֵאכְט אוֹיךְ אַנוַויסְט בְּייֵזֶער אָן־גֶענֶמֶען אַ גֶעשֶׁעפְט , אוּנ מַאכְט אוֹיךְ אִיהר אֲקָאנְטְרַאקְט אוֹיף אַכְטְצֶעהְן יָאהְר דָוְקָא . זָא אִיין אַרְטֶער לָאזְט אוֹיךְ קְטֶרָעֶען אַ מוֹיעֶר , אוּנ זוּכְט מַאטְרַיאֲלֶען דוֹיעֶרַאפְּטֶע (נַאנְגֶּר גִיוֶוערְעוֹרְדִיגְע) . עֶר גֶעהְמְט אַרְטֶער פְּרוֹי אוּנ מֶיוְט נָאךְ צוּ פֶּערפִירֶען אַנדֶערֶע וועלְט . עֶר בְּרוּיכְט אַלֶע הִיטֶרַאפְּטֶען , עֶר בֶּענוּצְט זִיךְ מִיט אַלֶע פַאלְשְׁהַיטֶען , אוּנ אָפְּט אִיז רֶעכְט מַאקִי פֶּשׁוּט טוּהָן אִין עַבְּרָה . דָער פּוּן זֶעהְט מֶען וִוי אֲפִילוּ דִי גְרוֹיע זָאאר מִיט דִי קְנוֹיטֶשֶׁען וויךְ אוֹיךְ נִיט .

נִיט נָאר דֶער וָואס פָאהְרְט אֲדֶער דָער וָואס גֶעהְט פַארבַּיי דֶעם בֵּית עוֹלָם , פְּאִרְט אִיהם נִיט צַיין דָער גְּעדַאנְק אַז מֶען בראךְ זִיךְ בֶּעסֶערִין , נָאר אוֹיף דֶעם בֵּית־עוֹלָם אַלַיין וָועֶרֶן אָפְּט בֶּעאַרְגֶענְערְט דִי שֶׁעֶנְרִיכְסְטֶע וָאטֶען . מֶען שְׁמוּעְסְט נִיט פּוּן דֶעם נַבַּאי־ס נַאהָה , פּוּן דִי שַׁמָּשִׁים־ס שְׁכֵרוּת אוֹיף דֶעם הַיילִיגִין אָרְט , נָאר וויפִיל גְּנֵבִישֶׁע וָאטֶען וָועֶרֶן דָארְט אָפְּט בֶּעהַאלְטֶן , וויפִיל מַצֵּבוֹת וָועֶרֶן אָפְּ גֶעדַאנְקְט אוֹיף הָאלְץ , וויפִיל הַכְרִיכִים וָועֶרֶן דָארְט אַראפ־גֶענוֹמֶען פּוּן מֵתִים , אוּנ וויפִיל חֲתוּנוֹת וָועֶרֶן דָארְט אָפְּגֶעשְׁפִּיעלְט . נִיט אִין דֶער חַאלְעֶרֶע צַייט ! . . .

הַיינְט מִיר וָאלְטֶען בֶּעמֶרְכְּטֶען מִיט אַלֶע אַנדֶערֶן קָאפּ , אוּנְטֶער פַיינְסְטֶען אוּנְד הַיילִיגְסְטֶען מוֹסָר־הַשֵּׂכֶל , וָועלְכֶען מִיר בִּינְדֶען־זַיין אִין אַזָא פְּרֶאכְטִיגֶען בּוּנְד , מִיט פֶּערשִׂיכְטֶעג אַרְבֶּיט : פַאכְטֶען , וויינֶען , בֶּעטֶען , תְּשׁוּבָה , תַּעֲנִית — אוּנְטֶער יוֹם כִּפּוּר מֶיין אִיךְ , אוֹיף וויפִיל עֶר וויךְ נִיט , וָועהְט נָאר אוֹיף מָארְגֶען צוּ „נָאכְט־נָאכְטֶען" . גֶעהְט דֶען נִיט דָער נַגָּב פַארקוֹיפֶען דִי גְּנֵבוֹת וָואס עֶר הָאט גִינֵנבְט פַאר יוֹם כִּפּוּר ? הֶעהְרְט דָען אוֹיף דֶער קְרֶעמֶער צוּ גֶעבֶּען שֶׁכֵּעכְטֶע קְחוֹרָה אֲנְשְׁטָאט גוּטֶע ? צוּ מַאכֶען שֶׁאהֶער מַאכֶער אִין וָואג אוּנ אִין מָאסָס, אוּנ בַּאשְׁטָאטִיגֶען אַלֶע לִיגֶען מִיט פַאלְשֶׁע שְׁבוּעוֹת ? הֶעהְרְט דֶען אוֹיף דֶער שְׁנֵיידֶער אַרַאפ־חַאפֶּען יְהוּר ? הַייבְט עֶר דֶען שׁוֹין אָן צוּ הַאלְטֶען וָארְט אוּנ אָפ־בֶּרעכְנֶען דִי אַרְבֶּייט צוּ דֶער צַייט ? הֶעהְרְט דֶען אוֹיף דֶער פְּרָאצֶענְטְנִיק בֵּייסֶען דִי הוּיט בֵּיי זַיינֶע אֲלֶעמֶע בַּעֲלֵי חוֹבוֹת ?

הערן דען אויף די קהלשע בעלי־טובות צו בענראבין ארימע ליים פאר גועלט ? הערן דען אויף אלעלע פאקטורים , מעקלער אוג שדכנים צו האקען לינגענם אוג פארפיהרען מענשן אין בלאטע ? אוג ניט נאר צו „נאטם־נאמען" נאך יום כפור , נאר אפילו באלד מוצאי יום כפור אליין קומענדיג פון שוהל , די אויגען האבין זיך נאך ניט אין גאנצען אפגעטריקענט פון די טרערין , די הערצער קלאפין נאך פון די על חטא"ין מיט די אשמנו"ס , הערט מען דען ניט אפט קרינ צווישען מאנגער מיט זייערע פרויען , צווישען ווירטענם מיט זייערע דינסטין ? צווישען בעלי בתים מיט שכנים , פאר דעם פלאץ פון דעם פלאקין וואם מען שלאגט ארין אין סוכה ? בע־ רעדט מען דאן ניט אינער דעם אנדערין אוג נאך מעהר אינע די אנדערע : ווי דער איז שוואך אין עברי , דער האט זיך קוים קוים „אשמנו" געשראגין , דער איז ניט פארמענע „כורעים" געפאלין אוג נאך אועלכע נארישע קלייניקייטין ? אוג נאך מעהר : מיר מענין אביסעל טיפער ארייז־פאהרען אין דער ווירקונג פון אונזער היילינ־ען טאג יום כפור אליין . טאקי אין דעם „יום אחוה ורעות", אין דעם טאג פון בירדער־ שאפט אוג פרייגדשאפט—וועלט מען דען ניט בלוט־פיינד אייגער דעם אנדערין פאר אועל־ כע נארישקייט וואם פארדינען נאר ניט ווערגין זיי צו רייד־ען , פאר אין ארט, פאר א ווארט, פאר אין עליה (איטליכע עליה איז דאך צו נאטם תורה) , פאר א פתיחת־ארון ? אוג וויפיל לשון־הרע אוג רכילות הערט מען זיך אן אין שוהל אום יום כפור אליין ? —

נאר נאך די אלע דיקטיגע באטראכטונגען ווערקע זענין דא פארגישטעלט געווארין, ווי אלעם איז פאלש , ווי קיין ואך ניצט ניט , ווי אלע קלוגע אונד פרומע וואלטן זענין ניט אין שטאנד צו בעסערין דעם מענשינם פערדארבענע הערץ — קען מען דאך ניט מיינקענען אז אהן דער מענש נאך אין־נער געווען . אהן בידוגג אוג אהן בייקער אוג אהן שוהלין אוג אהן פראדיגער , אהן פאליצע אוג אהן אסטראגען אוג קערקערייער . ווארטען אלע כשנשין געווען ויילדע . ווער ווארט זיך נענומען די מיה צו בעסעגען אז יענענט איז פאלש אוג אונרעכט איז ניערעניג ? ווער ווארט זיך ווילין דעם קאפף בריע־ קען אונד בייקען ווי ווייט אוג ווי פיל כוז דער גוף אפפערין צוריב דער נשמה . אוג ווי פיל דאס הערץ כוז נאך־געבין דעם קאפף . וויפיל יעהער אייניגער דארף אפפערין צו ליב דעם בכך , וויפיל די רעגירונג כוז כבוד געבין דער רעליגיאן , אוג ווי ווייט די רעליגיאן כוז כבוד ווערין דער רעגירונג , אוג נאך פיל אנדערע שוועכע אוג פערפאכטעגע פראגין ? —

„ער קב האדם רע מנעוריו" — נאגט אונזער היילינע תורה , דאס הייסט : דעם מענשינם הארץ כיט ווינע גענאנקין ווענין טעהר גענייגט צום בייזין אייניגער צום גוטין . שפארט אן אנענשין עפים אנפאנה , ווען קיין פהיזיאלאגיע ניט העלפין . מוהר־סברים קענין בייזין הונגער ניט שטילין . נאר שטערקין אלע תאוות אויף דען ריכטיגין פונקט , אפ ערזוך נאך מען דעם מוהר . גוטע ויטען אהן ארבעגונג קענגין אפט ווערך שאדין . קמש : רחמנות האבין אויף מערדער צו גענין ווי שארפע טעסער ווען ווי בעטין . איז ער גרעסטער פערברעכין . בעשטראפין אקיגער פאר א אונרעכט איז אונהיטאט . עם איז א מצוה אלע טאג צו עסען ווי אין א תענית צו פאסטין , דען די בייבע נאכין הייסט אונז ער היילינע תורה . ווען מען זאל אנאנצע ואך ארום גיין ווירין , ואם פאר א טעם ואלט ראין געהאט די שבת־דינע רוהע ? — ראריבער קען ער נאר נאטור , אונד די אנדערע דוך ער תורה עס איז א מצוה ווקם טאג צו ארבייטין, ווי דעם זיבעגטין טאג צו רוהין . ארבייטין הייסן אונז אונזערע בערעדפניס , אונזערע היילפאלע הויזבייטע , אונר רוהין הייסט אונז אונזער היילינע תורה . ווען מען זאל אנאנצע ואך ארום גיין ווירין , ואם פאר א טעם ואלט ראין געהאט די שבת־דינע רוהע ? — ראריבער קען ער נאר נאטור , אונד די אנדערע דוך ער תורה עס איז א מצוה ווקם טאג צו ארבייטין, ווי דעם זיבעגטין טאג צו רוהין . ארבייטין הייסן אונז אונזערע בערעדפניס , אונזערע היילפאלע הויזבייטע , אונר רוהין הייסט אונז אונזער היילינע תורה . ווען מען זאל אנאנצע ואך ארום גיין ווירין , ואם פאר א טעם ואלט ראין

תּירוצים. עֶר קען אַרְבֶּעט עֲבֵרוֹת מאכן פּאר מִצְוֹת אוּן מִצְוֹת מאכן פּאר עֲבֵרוֹת. עֶר איז שטענדיג גרייט צו געפֿינען אויף אַרְבֶּעם אַ הֵיתֵּר, בראָיבֶּער איז עֶר בּיי אַרְבֶּעטען אַזוי חֲשׁוּב. עֶר איז אַיין אַנגעדונגענער אַדְוָאקאַט בּיי אַרְבֶּעט כְּעִנְשִׁין. עֶר זָאל זיי פּאר־עֲנְטְפֶּערן אוּן פּאר־אַרְבֶּעטען זייערֶע אַרְבֶּעט נאריש־קייט. דָּער עוֹלָם זָאגט: „גיב דָּעם שָׂטָן עֲנְטְפֶּערן אוּן פּאר־אַרְבֶּעטען זייערֶע אַרְבֶּעט נאריש־קייט. דָּער עוֹלָם זָאגט: „וֶועט עֶר דיר מיט־שְׁטֶעפּן ביין באַנְצין קָאפּף. „וֶועט נָאר מיט אים עֲנְטְוָאס אַיין קָאשר. וֶועט עֶר דיר מיט־שְׁטֶעפּן ביין באַנְצין קָאפּף. „עֶר איז חיטְרֶע קְרוּב אוּן קאַט גרויסֶע אַכְזָרִיוּת, בּיסמוֹ שוין אין באַנְצין זייַנֶער בַּחֲמוֹתָן". עֶר איז חיטְרֶע קְרוּב אוּן קאַט גרויסֶע צַדָּדִים. עֶר קען פֶּערְדרייען די קָאחֲרְסְטֶע געוועמֶטֶע אוּן אויס־זייַען צו נאכט איז שָׁאס אוּן עֶר איז היכְּמֶעל. — נו צַנְמַקְענין אזא אַשַׁארַאמאן אַ אַדְוָאקאט. באַרְף מען קָאפּין גוטֶע פְּרָאקוּרָארן וָאס קָענין איהם שְׁטָארן אַנְטְקָענין, אַוועקֶע פְּרָאקוּרָארין וָאס זָאל אַרְבֶּעט וייַכֶּע אֶפְענען קָאס נְעוועבּוּך אוּן פּאר־לָעזין איהם יְעדֶע סְטָאטְיָא אוּן יְעדֶען פָּאראַגְרַאף, אוּן עֶר קְלָאחְרין אַרְבֶּעם מיט פֶּערְשְׁטָאנד. אוּן ניט לָאזין איהם פֶּערְדרייען אוּן פּאר־קְרִיפּלען די וָאדֶע וָואַרְטֶער אוּן פּאַרְדונְקלען די ליכְטִינֶע נְעוועטֶע. אזוי בייטלְךְ אוּן קְלָאחָר פָּאר־עֶזין אונד עֶרקְלָעחְרין איהם, אַז עֶר זָאל זיך מוּזען שָׁאחְמָען, אוּן ניט־וְעִיגְנִיג רויט אוּן בְּקִיוּךְ וָעֶרין. אַזָא פְּרֶיעֶער אַדְוָאקאט וויי דער יְצֶר הָרָע איז אוּן באַצוּ וְעִיגְנִיג רויט אוּן בְּקִיוּךְ וָעֶרין. אַזָא פְּרֶיעֶער אַדְוָאקאט וויי דער יְצֶר הָרָע איז אוּן באַצוּ פָּאר אַזָא גרויסֶע סוּכְּמָע וויי יֶעדֶער צָאחְלְט איהם, באַרְף האַבּין ניט אַיין פְּרָאקוּרָארן נָאר נאַנְץ־האַרְטֶע כּוֹחַ צייַערְנֶע אוּן שְׁטַיינֶערְנֶע האַאר־קְשְׁטֶערין. —

אַ וָועלְכֶע פְּרָאקוּרָארין האָט אַנידער־גֶעשְׁטעלְט די נאמוּר, דָּער פֶּערְשְׁטָאנד, די יַעֲנִירוּנְג, אוּן די מֶענְשְׁהַייט. די נאמוּר האָט בְּעשְׁטעלְט באצוּ: עֶרְקֶעֶר אוּנד קְרָאנְקְהַייטֶען אוּנד אויךְ וָועהְטְיָנֶען. דָּער פֶּערְשְׁטָאנד האָט אַרוֹיס־גֶעפוּפּן: בִּיטְרוּנְג אוּנד עֶרצִיהוּנְג, אויךְ אַלֶעְרְיי בִּיכֶּער אוּן טְהָאטְעֶרְע. די יַעֲנִירוּנְג האָט פֶּעפֿוֹרְט צו דָּער שְׁבוּעָה: אויךְ לייט: בַּעֲנִירְתִים תְּפִלּוֹת, יוֹם כִּפּוּר ס. די יַעֲנִירוּנְג זען איהר־זייט האָט אויךְ גֶעשְׁטעלְט וואַכְּע פֶּאלִיצַיאַנְטֶען: פָּאלִיצַיאַנְטֶען, עֶשְׁאָפּאַטְן. די מֶענְשְׁהַייט וָאס מֶענְשְׁלִיכִּיקִיט: בַּנְּים, מַנְידִים, פְּרֶאדִינֶער, פְּרִיסְטֶער, די שְׁבייצֶערי, די וָאגֶערי, די מאַכֶּערי. די שְׁמָאלְץ, דיעוֹ אַרְבֶּע וויינְקֶען דָּאךְ בֶּעדָר אֲדָר נייַנְיֶער אויךְ די מֶענְשְׁן. דָּער שְׁרַייבֶּער, דָּער וָאגֶער, דָּער מאַכֶּער, דָּער בֶּעשְׁטָאפֶּער מֶענְן זין וָעֶר זיי וויינְען. דָּען אָהָן זיי וָאלְט יֶעדֶער לייגֶער גְּעוועזין אַנְגָּב — יֶעדֶער גָּנָב — אַנְזָן, יֶעדֶער גְּנָזָן — אַמאַרְדֶער, קוּרְץ יֶעדֶער וָאלְט גְּעוועזין אֶרְגֶּער וויי עֶר איז. — וויי די זאך איז, מוּז כָּאךְ יֶעדֶער מֶענְש וָעהָען אוּן הָעדָען פּוּן אַרְבֶּע וייַטֶען די בִּיטֶערְע וואהְרהַייטֶען וָאס אַרְבֶּע הָאגֶן איהם אין די אויגֶען. מֶען צייגְט איהם אייגְנִיס־זייַם זייַנֶע חֶטָּאִים: די אַשְׁמנוּת מיט די עֶרְחַמָּאן, די מִנְידִים מיט די עֶרְחָבֶער, די רַאמאַנֶען מיט די שְׁטעצְטֶערין, בֶּעשְׁולְדִיגֶען אויךְ מען אין אויגֶען אוּן עֶר מוּז שְׁווייגֶען. יֶעדֶער חוֹלֶה, יֶעדֶע זְוָנָה, יֶעדֶער בִּית־עוֹקֵם איהם אין די אויגֶען אוּן עֶר מוּז שְׁווייגֶען. יֶעדֶער חוֹלֶה, יֶעדֶע זְוָנָה, יֶעדֶער בִּית־עוֹקֵם איהם אין די אויגֶען אוּן עֶר מוּז שְׁווייגֶען. יֶעדֶער חוֹלֶה, יֶעדֶע זְוָנָה, יֶעדֶער בִּית־עוֹקֵם נְיבֶּט דָּאךְ אַשְׁטָאךְ אין זיבֶּענְטין ריפ אוּן דָּער מאַנְט דָּעם סוֹף, וויפֿיל מאָהל רופֶּען די דָּבָרָה אַרוֹיס טֶערְטין, וויפֿיל מָאהל בְּרֶענְגֶען זיי צו דָּתָּמָה אוּן צו בֶּעקְעֶרונְג, מֶערְדָּר אֶרֶר וויינֶער: וויפֿיל אֶרְצֶטֶע פָּאר־נָאגְן שְׁטֶרֶענְג: ניט רייכֶערין אוּן טרינְקען קָאוּע, אוּן דָּער גְּבִיכֶּען — אוּן זיי אַלֶיין רייכֶערין אוּן טרינְקען אוּן טוּהָן אַלֶעְרְיי וָאס זיי הָאבֶּען יֶעדֶעם פֶּערְנָאגְט. עֶס איז אֲבֶּער דָּערפוּן קיין בֶּעוויז אַז דָּאס שָׁאדְט ניט, נָאר אַז דָּער דָּאקְטָאר אַלֶין קען ניט בְּרָאבֶּען די נאמוּר. דָּען די תַּאוות, די גְּעוואהְנְהַייט, איבֶּער־וָעֶלְטִיגֶען איהם. אַשׁוּרַי עֶר אַרְבֶּען אַז עֶר שְׁפֵּיעט רידְרט דָּעם הָעדָער, דָּאטְש דְּרַייען דָּרָעהְט אַיהם אַנְעמַייגֶער קָעגִיךְ. באַרְיבֶּער איז וָעֶרְר דָּעכְט הָערין גוטֶע פְּרָאדִינֶער. אויךְ זייַנֶען

אינטערעסאנטע ראמאנען, בעזונדערן שיינע טהעאטערע. דען וואהרענד דער פּראדינער וואנט, דער אקטאר שפּיעלט זיין ראלע מיינען מיר עם דאך ערענקט, זייא ניכטסען אויס. זייערע וואריאנטע גיעפּיהלע, אונ וואס עם גיעהט ארוים פון הארץ גיעהט אויך אריין אין הערץ, אונ עם בליבען די ווערטער דאך אויך אצייט. ניט נאר דער פּערשטאנד זאלל זיי פאסקען נאר די גיעפּיהלע זיי פּערדויען, וואלט טאקי גיעזעזין אין אנדערע ווענט. סענשען וואלטען זיך נאר אנדערש עפּיהרט.

גלוחאוו.

אלעזר צבי הכהן צוויפעל.

אין קליין בינדעל בלומען,

פון פּערשידענע נערטנער גענומען

פאר די לעזער

אנשטאט די שארנאניש איבער-נאטורליכע אונגעשעהנע מעשׂות. צב"ש: מיט אקארדין א בעל-צדקה, אזאכערניק א בעל-רחמנות, א קהל'ס מאן א צבעל-נאמנות, אגביר אהן גאוה, צמחבר (פּערפאסער) אהן טימוען, אשורכן אהן ריגענם, איוד'ישע טאכטער אהן צירונג, אכמבד אהן אלונגען-פּעהל, אנארך אן ויטצען (נביא ווערטליך), אשוינקער אהן נבוד'פה, אכמיאוקייט אהן קאקעמסנוא, אקרעמער ארעיעדער סענש אשוהכען אהן פּעטש, אפּוילישען גומען-קרעיגר פון ניטנואקעם, אהסיד-פון מיתגנדים, אאוסקעקומענער נביא א עדעלמאן, איונג הסיד'ל אהן אפּאפּיראם, אמיטעדער סענש אהן א מאנקאטאר. איין עם-הארץ אהן הורה-ווערטליך, איונג-נייביל אהן כפּאומעם, אקלוינוניק אהן מערידין. אליטוואטשקע אהן קלות, נפּאים אונ משוחים אהן נראבע בייבער, אהן-ארא-שבים. אבייביקער ניט קיין מאמעוואטער, א-עזות-פּנים אהן חנופה, אליטואק אמבנים אורח. איודישע-הויז אהן בלאמטע, אבב א בעל-הנ"ך, אדעפּיצען ניט קיין באייערקע. א האראטאי אוארטם-מאן, א אדוואקאט אשונא-בצע, אגוטען-יודען אהן א טופּי. אדאקטאר אהן ארעצעפּט, אשנייידער אהן יחוד, אדינסט-מיידעל אהן א ליובאוויניק. א בון-יחיד אהן קאפּריזען, א בת-יחידה ניט קיין קריינקליכע, אווינט-מענש אהן אפּראפּעראנס, אמעקקער אהן דאמינא, אשטערטיל אהן איין עזות-פּנים, א. ז. ו. א. ז. ו.

* * *

ניט אלעס וואס נייי
איז אונז געמעי. —
פאר אלטע ווענען וואס מיר גענינען ווערטען
צאהלין בעצמנים אף אויך גענלטען. —

די פּען, די שרייבער אונ דאס גענטע וועלט ווי וואס פיהרען די ווענט. —

מיט [3] מוז מען מיט־רייד האבן: מיט אײן עלטער־מאן וואס פאלט־אריין צווישען גראבע יונגע, אריבער צווישען קבצנים אוג אקלונגער צווישען נארנים. — אויף [3] אײ אבי־טעלער רחמנות: אויף אקלונגען זאל ער מוז אונטערוואָרפען זיין דעם נארנס, א עלטרי־כער אונטער דעם פאלקײַ א עלטער־מאן אונטער דעם גראבן־יונג. — פון [2] דארף־מען אנטלויפען: פון דעם וואס ליבט נאר זיך אלײן, אוג פון דעם וואס האט פיינד אפילו זיך אליין. — [1] ווענען זיך עלבטס שולדיג, אויב מען פערשאמט זיי: דער וואס קומט אויף אמאלצייט אונגעבעטין, דער וואס באפעלט אין אפטעמלע הויז אין דעם ווירטהם גענעוואלט, דער וואס פערלאנגט בבוד פון אשונא, דער וואס בעט בײ־אקאלגען, דער וואס ווענט זיך צו־הויף, דער וואס דער־צײלט אזוי אײנעם וואס ווילן איהם ניט הערין אוג דער וואס בעפרײנדעט זיך מיט אבעל־נאוה. — [3] נאכען ווענען ווארף שלעכט אוג זיי ווילקען שטארק אויף דעם מענשען: די דומהייט איז בלינד אוג זי פארפירט די גרעסטע מאנגער, די פוילהייט איז שנואה אוג זי בינדעט די הענד אוג פים בײ די גראסטע הענקען, אוג די האפנונג — זי איז פאלש אוג אלע קווילקען זיך מיט איהר. — עס גיבט [3] פארטין גוטע־פרײנד: איינער ווענין ווי שפייז, אהן־ווענין עס מען קאן ניט אוים־קומען, איינער ווי ארפוה, ווענין עס מען דארף ניט קומען צו ניטין בײ דער שלעכטער צייט, אוג אנדערע ווי אקרענג, ווענין עס מען דארף קיין־מאהל ניט. — [3] דרעקענט מען אין [3] צייטן: דעם גבור אין מלחמה, דעם חכם אין בעם, דעם פריינד אין דער נויט. —

ווען יעדער בעל־הבית, נאכט ריין־מאכען זיין הויז, נאכט מען פאר־שפארין ריינען דו באכסן. ווען יעדער מענש נאכט פאר־שטעהן ווי צו־ערציהען זיינע קינדער, נאכט מען פארשפארין אלץ שטראף־ריכט. — די שטראף־ריכט ווענין גענוליכען צו שפין־ווענם, קלוינע פלינין ווערין גענפאנגען, אוג גרויסע מאכען זיך גרייך ארוים פון בארטין. — דער וואס שטראפט איין אנדערין פאר־ווארפט ווענען מוהט עם, הייבט עם: עד שאנדעט זיין אייגענע כחוזה. צפהלער אוים־ווענין קענין פיעלע, אבער איהם אוים־בעסערן קאנען ווהר ווענין. — אמעגש אין ווענין דו גענינסט קיין פעהלער ניט, גמויב איהם ניט, ער איז צפאלשער: א ענמאהלטע בזוים האט קיין רים ניט, גדויב איהם ניט פרוכקייט האט קיין מעם ניט. עס גיבט מענשען וואס גיבען אלעמען: זיי ואנען אירעמען אזוי פיעל מיר, אז כאר זיך ווענדט בדייבט זיי נאר ניט איבער.

קיינער בענינט זיך ניט מיט דעם וואס ער האט, נאר מיט זיין שלעכ בענינט זיך יעדערער. — אמיאוקייט אז זי פוצט זיך אוים ווהט זי אוים נאך כהר מיאוס, אנארד אז ער הכה ט זיך ווהט ער אוים נאך נארישער. אבימעל נארישקייט האט אין זיך יעדער מענש, נאר איינער קען עס בהאלטין אוג א אנדערער ניט עס ארוים. — באהאלטין דאס נארישקייט הייסט אהכמה. — קיינער איז ניט אזוי קלוג וי דער פראקטישער, אוג קיינער איז ניט אזוי פראקטיש וי דער קלוגער. פראקטיק אהן טהעאריע, הייסט אבלינדער וואס ווייס די ווענ: טהעאריע אהן פראקטיק הייסט אזעהענדיקער וואס ווייס די ווענ ניט — די ביידע קענגען ניט ווייט פארנענין. — דער אפיט (ערפאהרענהייט) איז אגוטער בעל־עצה, ער קומט אפער צו־שפעהט. ער גיבט ווהר אנגוסין אונאך, אבער מען זאהלט פאר איהם ווהר טייער. — דער קונגער ווייס וואס ער רעדט, אוג דער שלעכ פון מאנגער דאס איז ווייער שאהנהייט. —

ווארף ניט קיין פערל פאר א שוויין, נאג ניט קיין הינדה פאר א נראבן יונג. —

זיך וועלכעס קענסטו ניט בעהערשען , ווי־ווייט איבערלאזט בעהערשען דען צוויי־טען ? . דאס וואס רו פארדעקסט פון דיין פיינד , ענטדעק ניט דיינעם פריינד . — דער וואס דאט אבבריטט צוגוג , איז אסקאן אז ער דאט אשטאהע האנדן . — זיי ניט בייז אויף יענעם וואס דאט ניט באהאלטען דיין סוד (געהיים) , נאר אויף זיך זעלבסט וואס דו דאסט איהם ניט געקאנט באהאלטען בײ זיך . — שאהן שוויינע איז מער קונסט וויי שאהן ווערן . —

אייגער דאט שטארק־גענוויגט אלם קען דאט נין בריינד פער־משפט (פערוואירפט) אונשולדיג , צאנט ער צו־איהם : ווייז ניט מיין פריינד , ואלט דיר דען בעסטער געוואלן וען בען ואלט כיך פערמשפט־ען פאר מיין שוידנקייט ? .

דער וואס טוהט אטובה אזוי איינעם וואס דאט אי הם אמאהל אטובה געטוהן , הייסט ער ניט אגוטער מ ע נ ש , נאר אגוטער צ א ה ל ע ר . — היט זיך פאר אזוי איינעם וואס לייעט מיט געדולד דעם פאלשען , ווען ער איז נאך ערגער פאר איהם. — אייגער דאט געשטראפט זיין פריינד פאר דעם וואס ער דאט איהם באליידיגט פאר אין אנדערן . עם איז ניט אמת" : צאגט דער בעליידיגער . "איך האב עם אבער געהערט פון אליפריכטיגען מענשען" צאגט דער בעליידיגטער . "גיין" ! ענטפערט דער בעליידיגער , דען ווען דיעזער צאלט זיין אליפריכטיגער פריינד , צאלט ער קיין רכילות־צאגער ניט גענוגזן . —

מענשען ערווארבין בייכטהום , אוג בייכטהום ערווערבט מענשען. — בייכטהום איז צוקליק , נאר ניט יעדער בייכער איז גליקליך . — דער אבעמאן דאט וועניג פיינד , נאך אבער גוטע פריינד . — דער געזעהרטער בעווקט אפט דעם בייכען אוג דער בייכער דעם געזעהרטען ניט אין מאהל : וויל דער געזעהרטער פיהלט וואס איהם פעהלט, וזכט ער עס בײ דעם בייכען, אוג דער בייכער פיהלט עס ניט , וויל ער עס ניט זוכען . — פון דעם וואס בייעהט אויף וואסער בײ צו דעם פעטטער איז [2] שרייט . אוג פון דעם וואסערניק צום רויבער , איז נאר [1] שרייט . — אויף לייענשאפט (תאוות) גיהט דער רויבער אין אַ קאפיקע , אוג אויף עמוואס וויכטיגעם , גיהט די קאפיקע אין צרויבער . דער קאריער מעהרט זיך פיינד , אוג דער פערשוועגדער — פריינד ערגערע פון פיינד . — דער פערשוועגדער באראובט זיינע יורשים , אוג דער קארגער — זיך זעלבסט . — קויף ניט מער וי פיל דו דארפסט , כדי דו ואלסט נאכהער ניט ברויכען צו פערקויפען דאס וואס דו נאהטיג דארפסט . — דעם קארגען קריינקט שטארק וואס ער קען זיך זעלבסט ניט ירשענען . — דער קארגער האט איבער זיך אליין רחמנות , ווי־שע קען ער דאס רחמנות איבער דען צוויי־טען ? — אקארגער מענש אוג אפעטער באק , זיי בייד פריינד גוטע צאבן נאר מיט זייער טויט . — צדקה איז מציל דעם קארגען פון טויט , אוג דער טויט איז מציל דעם קארגען פון צדקה . —

ווי איז דעם וואס איז גהאסט פון אלכעמען , אוג ווי איז כיר פון דעם וואס איז נעכיבט פון אלכעמען . — דעם פעהלכער וואס איינער דאט אין זיך , זעצט ער איהם אין ערגענס אוים אויף דעם צוויי־טען . — דער אמת קאסט ועהר טהייער , באזוים נעפינגען זיך ערין אוים אויף איהם וועניג בעזעלנים . דער שקר אבער איז נריג וי אפעדער , באזוים טראגט איהם יעדער . — דער אמת דאט נאר אין קנייד , באסיט קען נאקל איהם ניט ערקענגען. דער שקר וועקסעלט די קנייד , כדי קען נאקל איהם ניט ערקענגען . — אין ליגענט קען ניט צוויי־שטעהן , קען מוז איהם אונטער־שפאריז מיט נאך ליגענט. —

אין אי וועלד גענארין איבער נאכט , אוג אמעגש איבער [6] מאנאטין . בין מויד

בְּלָאזְ אוֹיף דֶעם פַּיִיעֶר אוּן בְּיין מוּיל פֶּערֶעשְׂט אִיהָם. — דָאס פַּיִיעֶר וָואס צִינְדֶעט־זָאן בְּיין חוּיז עֶהְרִינְט דִיךְ וּוִי עֶס צוּ־פֶּערֶעשְׂען. — מֶרֶעפְּט דִיךְ אִיין אוֹמְגְלִיק, עֶהְרִינְט עֶר דִיךְ וּוִי צוּ־פֶּערְהִיטֶען־זִיךְ פּוּן אִיהָם אוֹיף־וַוייטֶער. — דִי פּוּיהְלַחַיוֹת גֶעהְט טְרִיט בַּיי־טָרִיט, בַּארוּם וָאנְט זִיךְ נָאךְ אִיהָם נִיךְ־זָאן דֶער בְּלוּת. — צַאקֶע וּוּכִין דֶעם גְּלִיק, אוּן וואוּ עֶר גֶעפִּינְט־זִיךְ וּוייטְט קֶיינֶער נִיט. — מֶען פֶּערְשְׁפָּאהֶרְט צוּ שְׁטָאפָּעֶן דֶעם וָאס אִיז אַ מְקַנֵּא, דֶען יֶענֶעמְס גְּלִיק בֶּעשְׂטָאפְט אִיהָם שׁוֹין גֶענוּג. — אִיךְ קֶען מִיךְ אָפּ הִיטֶען פּוּן שֶׁלֶעכְטִין טוּהְן, יֶענֶעם אָבֶּער פּוּן אַ שֶׁלֶעכְטִין אִיז אוֹמְמִינְלִיךְ צוּ פֶּערְהִיטֶען. — בֵּיטֶער אִיז דֶעם וָאס הָאט מְקַנְּאִים, נָאךְ בִּיטֶערֶער אִיז יֶענֶעם וָאס הָאט זִיי נִיט. — נִיט פַּארְשֶׁעהְם דִי נִיהֶערִינֶע שְׁטַאפֶּעל דוּרְךְ וָועלְכֶער דוּ הָאסְט אוֹיף גֶעשְׂטִינֶען אִין דֶער הַיִיךְ. — נָאל דִיךְ נִיט שַׁמַארְק־פֶּערְדִיסְען אַז מֶען שְׁאנְדֶעט דִיךְ אוֹמְזִיסְט, דֶען פַּאר דֶעם הָאט מֶען דִיךְ פִּיעל־מָאהל גֶעהִיטְט אוֹמְזִיסְט. — וָואלְטֶען מִיר נִיט שְׁטָאנְדִין, זָא וָואלְט אוּנְז נִיט פֶּערְדָאסְען וָואס יֶענֶער שְׁטָאנְציהֶרְט. — דֶער פּוּילֶער וַאנְג בֵּייגְט זִיךְ צוּ דֶער עֶרְד, דֶער בִּיידֶענֶער אֶבֶּער, הַאלְט דֶעם קָאפְּף אוֹיפְּגֶעהוֹיבֶּען. — דוּ קָאנְסְט נִיט שְׁטָאלְצִירֶען מִיט דֶעם יִחוּס פּוּן בַּיינֶע עֶלְטֶערְן אוֹיב בַּיינֶע קִינְדֶער קָאנְן־נִיט מִיט דִיר שְׁטָאלְצִירֶען: — בֵּיזֶערְסְטוּ זִיךְ אוֹיף יֶענֶם, שָׁאלְסְטוּ זִיךְ פְּרִיהֶער וּוִי אִיהָם. —

וַוארְפְּסְטוּ דֶיין פֵּיינְד צוּ דֶער עֶרְד, קֶען עֶר נָאךְ אוֹיפְשְׁטֶעהֶן, מַאכְסְטוּ מִיט אִיהָם פְּרִידֶען וָאס הָאסְטוּ אִיהָם אַיינְגֶענוֹמֶען אִין נַאנְצִין. — אַז מֶען שְׁלָאגְט נָאךְ קֶעֶנְצֶט עֶס שְׁטִילְל, אַיינֶען אֶבֶּער, שְׁרַייט עֶס גֶעוַואלְד, וַויל נָאךְ שְׁלָאגְט אַפְּעֶמְצֶער, אֶבֶּער דֶעם אַיינֶען זַיין אַיינְגֶענֶער בְּרוּדֶער (דֶער הָאמְמֶער). — פֶּערְטְרוּי זִיךְ נִיט אוֹיף אַפַּיינְד מִיט וֶועלְכֶען דוּ הָאסְט פְּרִידֶען גֶעמַאכְט, קֶען אִין אִיבֶּערְגֶעסֶענֶער פָּאנֶען, וּוִי שְׁטַארְק דוּא פֶּערְקְנִיפְּסְט אִיהָם, וָועט עֶר שׁוֹין נִיט צוּרִיק וֶועלְן וּוִי פְּרִיהֶער. — פַּארְזוּיכֶער נִיט צוּ פִּיל וָועסְטוּ נִיט פַּאלְשֶׁען. — פֶּערוּיכֶער זִיךְ נִיט צוּ פִּיל, וָועט מֶען דִיר נִיט פַּאלְשֶׁען. —

דֶער שָׁלָאף אוּן דֶער פְּרַיינְד זָענֶן בֵּייבֶּע גְּלַיִיךְ. וָען עֶס וָועלְט אוּנְז שְׁלָעכְט, אַנְטְלוּיפֶּן זִיי בֵּייבֶּע פּוּן אוּנְז. — אַ קְלוּוִיטֶעל (מִשְׁרֶת) אוּן אַפֶּענְזִים וֶענֶן בֵּייבֶּע גְּלַיִיךְ, זִיי רִיכְטֶן מְרֵיי נוּר וָוען זִיי וָענֶן נִיי. —

דֶער עֶרְשְׁטֶער מַאן וָואלְט קֶיין וַוייב נִיט גֶענוֹמֶען: וָוען נָאטְט וָואלְט אוֹיף אִיהָם נִיט אֲנֶעמְאכְּט אַשְׁלָאף. דִי מֵאנֶער וָענֶן שַׁמַארְקֶער פַּאר דִי פְּרוֹיֶען, דָאךְ וָענֶן זִי זִיי־עֶרְדִינֶער. אִיז בְּיין פְּרוֹיא עֶהְרְלִיךְ, בַּארְפְּסְטוּ זִיא נִיט הִיטֶען, אוֹיב נִיט הֶעלְפְּט דִיר נִיט קֶיין הִימְמֶען. — עֶס גִיבְּט נָאר אַיינֶע בֵּיזֶע פְּרוֹיא אִין דֶער וָועלְט, נוּר יָעמֶער מַאן רֶעכְנְט דָאס ג י נ ע אִיז־עֶס דִי א י נ ע. —

דֶער מֶענְש אִיז צוּ־פְּרַייד נִיט גֶעמַאכְט, בַּארוּם וּוִיינְט זִיין אוֹיג וָען עֶר הָארְצְלִיךְ לַאכְט. — דִי עֶלְטֶערְן אִיז אַקְצִיכְטְוַויס פּוּן דֶעם בֵּיזֶן בְּלִיכְט, דָאךְ וּוִיל זִיךְ קֶיינֶער נִיט אוֹיפְּנַאכְן פּוּן דֶער בְּרוּסְט. דֶער בֵּיזֶן אִיז אַשְׁרֶעקְלִיכֶער הָלוֹם, דָאךְ וּוִיל זִיךְ קֶיינֶער נִיט אוֹיפְּנַאכְן פּוּן אִיהָם. — שְׁלָאף אִיז אַקְצִיין־בְּרוּדֶערְלִיךְ דֶעם טוֹיטֶס, עֶר גֶעהְט־צוּ בַּיי־אוּנְז הַאלְב יָאהְרְן. — דִי נַאטוּר שְׁלֶעפְּערְט אוּנְז־צַיין אַלֶעכְּע נַאכְט, כְּדֵי אוּנְז צוּ־גֶעוָואהְנֶען צִים טוֹיט. דֶעם מֶענְשֶׁענֶם לֶעבֶּן אִיז אַקְבַּאנְקְסַייט פּוּן וָועלְכֶע עֶר שָׁפַּארְבְּט; דֶער טוֹיט הַיילְט אִיהָם אוֹים פּוּן אִיהָר.

* * *

דִּי וָועלְט אִיז אַ־ם הַגָּרול , דָּעם מֶענְשַׁיִנְס יָעבִּין : אַשְׁיִך , נָאטָט הָאלְט דָעם רוּדָער , דָּעם בָּאָזוּט אַוּוטָער וויִנְד , דָעם אַשְׁטוּרָעם , צוּ אַיין בֶּרָעג טוּזָען קוּמָען אַלְלָע ! —

בָּעִעוְרְטָע יָעזָער אוּנְד יָעזָערין , אַדָּיָע . אִיךְ וויִנְשָׁע אַייךְ אַנְדִיקְלִיבְּע בייזָע !

אייער פרייַנד י. י. ווייסבערג

אַפָּאריזָמען אוּן עָפּיגְראַמָען .

יָאג זִיךְ נִיט נָאךְ עֶהְרָע , אָבָּער נאָרְך זִיךְ נִיט צוּ־פָּיעל אַנְאַרְך ; וָואוּם שְׁטָעלְקְטוּ זִיךְ נָאר מִיט אַיין מְטָעפּ נִידְרִיגָער , שְׁמַייסְט מָען דִיךְ פּון דָאךְ אוּיךְ הֶערוּנְטָער .

נוייז נִיט צוּוִיס דִי בַּאוּצָע מְרייהַייט , וָואוּם אַנְאנְק וָועסְטוּ נָאר אַיינְמָאהְל בָּעקוּמָען .

אוּנ אַז דוּ וָועסְט וָועלְלִין נָאךְ דָעם זִיךְ עָטְוָואס אָפּהַאלְטָען , וָועט עָס שׁוין מַיסָּען צ פַּאךְ בֶּרָעךְ .

הַאלְט דִי וָואהְרהַייט פַּאר אַוָועג־נוייָער , נָאר עָנטְדָעק זִיא נִיט פַּאר קַיינָעם .

יָאג זִיךְ נִיט נָאךְ פְּרייְנד , וָוען דִיר אִיז שְׁלֶעכְט , וָואוּם וָאס מָעהר דוּ וָועסְט זִיךְ נָאךְ זִי יָאגָן , וָועלְן זִי פּון דִיר זִיךְ אַלֶעס מָעהר דָער־וַוייטָערן . בָּעמִיהָ זִיךְ לִיבָּער בִּין זַאגָּ צוּ פָּערבָּעסָּערן , וָועלְן זִי שׁוין אַלֶיין צוּ דִיר קוּמָען .

גְלוּיב נִיט בִּין פַּייְנד , נָאךְ מָעהר—בִּין פְּרייְנד .

וָעה בִּין פַּייְנד יָאלְ דִיר וָועלְן אַ פְּרייְנד . אוּנ הִיט דִיךְ בִּין פְּרייְנד יָאלְ דִיר נִיט וָועלְן קיין פַּייְנד .

הִיטָּטָע דִיךְ פַּאר דָעם פַּייעלְגָען צָארן פּון בִּין פַּייְנד , נָאךְ מָעהר אָבָּער פַּאר דָעם פָּאלְשׁ־פַּייעלְגָען צָארן פּון בִּין גָּענוּעזָעם פְּרייְנד .

אוּיב דוּ וויִלְקְסְט נִיט פַּאלָּען , מוּזְט דוּ הִיטָּטָען בִּין צוּנְג נָאךְ מָעהר וּוי דִי פִּים .

פִּיעל שְׁוויִיגָען אִיז פַּאר דָעם צָווייטָען נִיט גוּט , פִּיעל בִּייְדָען אִיז פַּאר זִיךְ נִיט גוּט.

שְׁטָאלְץ זַיין , אִיז נִיט גוּט פַּאר זִיךְ אוּנ נִיט פַּאר קַיינָעם .

פָּערַאנְגָען צוּ־פִּיעל , אִיז פַּאר יָעדָען אוּמְגָעזוּנְד .

וויִלְקְסְטוּ דִי וָאהְרהַייט וויִסָּען בִּיי־וָשָׁע־גָעדִינְק אַלְעָם אוּיס צוּ־הָעלְפָּן , אָפִּיס פָּארְווִירְפָּע פִּיר אַיינָעם פָּעהלָערִין .

וויִלְקְסְטוּ בִּין פְּרייְנד יָאלְ דִיךְ לִיב הָאבָּן , גָּעפִּין זִיךְ נִיט בָּעצִיידִיגְט וָען עָר דִיר פָּאר־וויִרְפָּט כַּאטְש , וָואוּם מוּזְט פּון אַ פְּרייְנד אִיז אַיין אֶמֶת־ער טִיפָּן פּון טְרייהַייט .

בָּעמִיהָ דִיךְ זִיךְ־וָועלְבְּסְט צוּ קָעגָען , אָבָּער הַיטָּטָע זִיךְ וָאם יָעמַאנְד נָאךְ דִיךְ קָעגָען .

גלויב ניטאנדרין , נאך מעהר זיך ועלבסט .

פארגעס קיינמאהל די וואס טוהן דיר גוטעס , אונד נאך מעהר די וואס בערעגען דיר גוטעס צו טוהן .

זיי באנקבאר פאר דאס מינדעסטע , נאר נבייקער האלט די באנקבארקייט אין האצען , ווארום קיים רעדעקטו זי ארוים , זא בלייבט אין הארצין פוסט .

זעלינ קאנטראווין .

דעם מענשענם קעבין איז גליך צו צקונדער־שפיעל , אבאנצין טאג שפיעלט זיך דאס קינד , עס מאכט אלערליי שפיעלעך , אבער אז עס קומט דער אבענד ווערט עס מיעד אונ קאנם אלעם אינאבער אונ גההט שלאפין ...

ניט נאר מיט נחי־ן האט נאטט כורת ברית געוועזן עם ואלל ניט זין קין מבול , נאר אויך מיט יעדין מענשין . ווארום ווען נאך יעדען מענשענם שטערצין ואירין זיך אירם די מהעהערין גיסכען , ווילט נעווים אמבול גענוארין .

ווער עם זאגט : „אין וויים פון אסוד נאר איך וויכל־ניט אוים־ואנין" , האט עד שוין האלב אוים־גענאגט .

גלויב ניט דעם פריינד , זיין פריינדשאפט איז ניט ואהר ; גלויבע אבער דעם פיינד , דען זיין־פיינדשאפט איז נעווים ואהר .

יעדער ויכל דער־כענען אלט צו־ווערין , אונ אז אייגער דער־גרייכט־עם , פאר מיאוסט ער עם .

אין עולם דערקענט מען אן זיינ באנגע אויערן , אונ אנארד אן זיין באנגען צונג .

יעדער לויפט נאר פרעגין צ עצה , אבער ניט צו פאלגען .

עם איז בעסער צ פראכט־פיינגע צו עם איז נאר דא אין דער האנד , אייער צ גוטס אונ מען לויפט ערשט נאך עם צו באפין .

נאלד אונ זיכבער ווערין גענומען פון דער ערד , די אבער ואס בעקומען , שמיסן זיך צין די האנד , אונד איניגע בעשטוצען אויך די ועלט (נשמה) .

ב. סטופניקער

דער גרעבער (נאך זשהיר)

צו־קומען זיך גוט צום־מענשין ועהט מען ארוים אז פון בעבורען־אן איז ער צ גראבער . צו צוועלף־ואהר בענראבט־ער די קינדערישע ואהרן מיט זיערי אלטע שפיכיקייך , בי 18־ואהר באנראבט־ער די יונענד מיט איהרען פריהלינג . בי 20 ואהר בענראבט־ער די ערשטע ליבע . בי 30 ואהר באנראבט־ער די אמוזה אין יענעם . בי 40 ואהר־די האפענונג , בי 50 ואהר־די תאוה . בי 60 ואהר הייבט ער אן באנראבין די 5 געפיהלען : הערין .

נָעהִין, א. ז. וו. אונד פון דעם טויט דענקט ער נָאך נִיט, אוג ווען צב"ש אײנער זָאלְ אײַהם אַפֿטָעג טוהֶן "ווי פֿיעל ער אײז אַלט"? פֿיהָלְט ער דָעם ריכטִיגען־פֿשַׁט, אַז דָאם מײנְט ער: ווען ווָעט ער שׁוין טָרעטֶן אוֹיף זײן קֶבֶר, — אוג די זָאךְ פֿאר די גרוֹיע דָאאר, מַאכְט אײהם מַאקי גרוֹיע דָאאר.

די קלוגע דינסט.

יֶענְמָע: — שְׁרַייעט די בַּעַרַת־הַבַּיִת'טע צו דָער דינסט — גֶעה־צַריין מיט דָעם־קינְד אין שְׁטוב, עס אײז קאלְט אוֹיף דָער נאסְ.

דאַ־הַא־הַא — צו־דַאכְט־זיךְ די דינסט — אזוי אַ קלײן־קינְד ווייסְט־שׁוין־אוֹיךְ פון קאלְט בײז ווָארעם?

יוסף זאק:

בײ ווָעמען דָאס הָארְץ אײז שְׁטָענדיג אוֹיף דָער־צוּנג, בַּאלְד עֶר מוֹרָא הָאבְּן עֶר וָאל עָס חָלִילָה ניט אוֹים־שְׁפַּיעֶן.

דָער דָאקְטָאר (מיט אַ סָערַיאוזֶע־מִינָע): אײךְ מוּז אײךְ זָאגן, אַז אײער פְּרוּא גָעפֶֿעלְט מיר עפּעס ניט.

דָער מאַן: מיר, הָערְ דָאקְטָאר, גיפֶֿעלְט זי קֶוינְמָאהְל־ניט. —

דָער דָאקְטָאר: אײער קָאפּ־וָועהְטָיג הָארְט מיךְ שוין נָאר־וָועניג.

דָער חוֹזֶה. מיךְ וָואלְט אוֹיךְ נָאר־וָועניג גָעהָארְט, ווען עָס וָאלְ אײךְ וועה טוּן אוג ניט מיר. —

וָואס אײז דָער אוּנְטֶערשַׁייד פון אַכְּטָבֶּר בײז אַרָאוּבוינִיק?

דָעם צְנוייטֶן סוֹדָן [12] פְּרִיסַאוֹשְׁנָיָע, אוג דָעם עֶרשְׁטֶן, די נַאנְצָע וועלְט . . .

חמ"ן.

די אשָׁה רָעה.

אַשְׁלָעכְטָע פְּרוּא אײז ניט דָא סָעדָר מי אײנָע, נָאר יֶעדְער מאַן וָאוְט: דָאס רִיעכְטָע אשָׁה רָעה אײז בק נייָע . . .

דֶער גְלִיקְלִיכְער אַלְטֶן.

אַמאַן הָאט זיךְ וָעדָר גָעפְּרַייט
וָאס טָען דָאס זײן נוּיב אין קֶבֶר גָעלַיגְט.
בייטֶן דָאבְּען אײהם גָעשְׁטָראפְט מיט רַייד,
"ווי פְּרַייעט זיךְ אַטָענש נָאךְ אַזוי אַ לַיוּ".
"בַּארוּם אײז דָאס בַּיי מיר קֶיין פְּרָאג,
דָאס עֶר זײ צוּריק גָענָעבְּן אַ נָאג,

נָאר טאקי אַנאנץ גרויסָע פְּרַיידע .
נוייִ יָעצט הָאבּן מיר רוהָע בּייַדע .
איך אין שְׁטוב ,
אוּן זיא אין גָרוב .

אַ גְעשְׁפְּרָעך צְווישֶׁען מאַנן אוּן ווַייב :

דָער מַאנן : פון בושָה אוּן הָרְפָּה בְּאַמְט מיר מיין פָּנים .
אַז איך וָועה ווי די וָועלְט איז פּוקל מיט נאַראַנים .

דָאס ווַייב : אויף זַיי דאַרְפְּטוּ זיך נָאר ניט בְּעקלָאגן ,
דָערָען זיך פון מיר זַיי צַלָע פַּאר־טָרָאגן : —

העניך נוילער .

פַּאר וָואס איז טָען מְכַבּד נָאר דָעם חָתָן מיט דָער פְּרוכָּה ניישָען ?
נוייִ קוישָער קָען ניט קוישָען וָואס עָר הָאט גְעשְׁרִיבָּען .

א. ב.

פַּייטָיל אוּן מְרַייטיל .

פַּייטָעל : פַּאר וָואס הָאט אַ יודָענע ? קָאטָם רַייד ?
טְרַייטָעל : דָאס זָעהְסטוּ איז ניישָען , דָען מיין יודָענע דָערְט נָאר אָהָן צַמָאס . . .

פ. : פַּאר וָואס איז דָער בְּלוט אַזָא אַיין עַזוּת־פָּנים , עָר בַּאפְּט זיך אַרַיין , אוּן פָּרָעגְט זיך אֲפִּילוּ נָאר ניט אָן .

ט. : שׁוֹטֶה־אַייגָער , נָאך וָואס בַּארף עָר זיך פָּרָעגען אַז עָר מְרָעפְּט אַרַיין ?

פ. : וויפִּיעל קָאסְט בַּיי דיר אַ פָּערְסִידָסקי פְּרָאשָׁאק צו קָלַיי ? .

ט. : 25 קָאפּ' .

פ. : חַא־חַא־חַא , מַייגָע אַרְמָע קָלַיי זָענָען אַזוי־פִּיעל ניט וָערְט . ; ;

פ. : נָאוּ נָאר טְרַייטָעל , זַי דוּא וָועסְט מיר אָפּ־נָעבָּען מַיין נָעקְד צַי ניין ? .

ט. : אָכּוּר אויב אַקָאפָּעקָע .

פ. : נַא נָאוּ איך דיר אַז די נאַנְצָע וָועלְט וָועט זיך דָא צוּ־נויף קוקְמָען אויף דיין בַּייז וואוּנְדָער .

ט. : איך וויל מַאקי די נאַנְצָע וָועלְט נָאך זיך צוּ־נאַנוּ קוקְמָען , עַייר איך דָאך מיך וָעהָען מיט מַייגָעם אַפְּרוּנְדָער , וָועלְכָען איך הָאב זיך שוין כּיט איהָם 15־נָאך ניט גְעוָעהָען .

ב. בעקערמאנן .

אַיין אוֹבְדה : אַמַייעָע פָּאר־צַייעָם וָענען אַזוי קְלַיין אַז מיט אַיין בִּיכְסָעי קָאן איך זַיי אַיינְשָׁלִינְגָען .
די בעה"ב : די פָּאר־צַייעָם וָענען ניט קְלַיין , נָאר אַייעָר מויל איז צוּ־גְרוים .

אין מיראוואי סוד.

— זײט דער מיראוואי סוד איז געוואקסן: זאגט אײן בויער צום צווייטן, איז מאכ׳ סיעל בעסטער פאר אונז.

— מיט וואס בעסטער? פרעגט דער צווייטער.

— וויבאלד איינפאך: צו איך פלעג ברענגן עפּיס אין מארק פארקויפֿן, פלעגן די וישידיגעם צו־שטעפּפֿן די קרחה, אז ס׳זין נעדר הבֿאב איך ניט נעוועהנט, הייבט אפּער אה־הא! הייבט וואו איך ניט ריכטן פון וואגן וען מען צאהלט מיר ניט פֿריהער.

— דוא הבֿאסט שוין געטמען די רפואה אין צפּטעק?

— ניט־דאי־ווידער מיט וואס צו־צאהלן, אפּילו קיין סימן (משכון) הבֿאב איך ניט צו געבן.

— שטמה! גיב ר׳ יחודה׳ס סימנים (דצ״ך עד״ש בפּאס״ב).

— פאר דיעזע־סימנים קריגט־מען מבזות, ניט רפואות.

— איך הבֿאב דיר געבראכט אבראמטניק (אוקרוה) צו־פאר־ריכטן, הבֿאט איין צאמע פרוי נעמאכט צוויי־גענדיג צו זיין עקזעמפּלאר.

— וואס וואלט איך מיט דעם מאמאניק טון? הבֿאט פאר־וואונדערט נעפֿרעגט דער זיין־עקזעמפּלאר — וואו איז דער זיין?

— דער זיין? הא, דער־זיין איז גראד וואנן, נאר דער מאמאניק געהט ניט.

וואס איז דער יצר־הרע, אדמיר צי אמתענגר?
געווים אדמיר. וואורום קען ועהט איהם אפּט בייַ דעם רבין —

משה פארצאווסקי

בערעלע אוּן לעבעלע.

זאג נור בערעלע, דו ביסט דאך אשטקעל פֿילוסוף, וואס איז דאס וואס קען רופט פֿראגעט?

— פֿלאגעט הייסט: זוי אקערפֿער ועקקער בעקוכט בעלייכטונג פון אנדערן;

— העה! איצט פֿערשטעה איך שוין, וי למשל: דער שוהל־שמש בעקוכט בעלייכטונג פון דער שוהל. —

אברהם פיכמאהן

מען דער־ציילט ועהן קינדער איז געוואנגן פון פאטט אהיים, איז געוואנגן אוּרזיכער־רעכט. אר איז אפּער נעווען זוי צו־מאנען פון דער קארנעפּאנדענץ וואס ער האט דעם מאג צ׳ווערן־געשיקט, צו ער האט אפּילו ניט בעמערקט וי דער כענן וואשט־איהם. נאר ועהן ער האט איבער־נעמאכט זיין שווער, האט ער דער־שפּירט האס ער איז פּוטש נאכם — גענוג שרייבן האט ער נעוואנט, איך ועלל קיך קיינען אפּ־רופֿן. נאר פון נרויס־פֿערטראנענישׂ, האט ער דעם פֿארקאפֿל צריין נעלייגט אין בעט, אוּן צוין האט ער זיך נעשמעקט אין ווינקעל. —

א. זלידניווקער

זאבען ר׳עלכע טרעפּן זיך זעלטען.

דער בעריהמטער בעל־עגלה ואיל גענט א נדבֿ׳ן בתורה.

די ארימסטע ירושע־אכטער, אהן נאדענע אויערינגלוך אוג אהן א באמעשן קבֿיד.

דער ארנסטער צאהלער ואיל אויף דען ערשטין־כאהל זיין ווארט ניט באצאלן.

בני־קורש ואזלן קיין כפּנות ניט וועלען נעהמען.

דער נעפֿלף ואיל קיין שאהנער־הויז ניט אויפבויען.

דער פֿורמער בשר־ער שטאדט־בטוחֿ, ואיל ניט מקפּה באנקראטירען.

א פֿערדאר־בענער מענש ואיל יענעם קיין כוסר גיט ואגען.

דער בעל־תאקע, ואיל ניט שעכטין ארימע בייט אנשטאט בהמות.

זיוד ואיל ניט וועלען קיין כוזרח־שטאדט אין שול.

דער שטעכטער בעל־תוקע ואיל זיך ניט ראגלען מיט דעם שמן.

א בית־מדרש אהן מתמוכות איבער־עליות.

א ירושע־קבֿצן אהן פֿערשידענע צדדים.

א ירושע־טבֿחן אהן א טוין קינדער.

א בעל־תפלה אהן א פֿארוועקסטן האדזן ימים־נוראים.

א ירושע אכיפה אהן פּעטש.

ווען קען קוכט מאהנען דעם שכֿעכטין בעל־חוב, ואיל טען איהם ארויפן.

ווען דער מכבד איז בייז אויף די מלמידים, ואלל־ער ניט וואגען נעד בעזיצע א פֿאנקטיר־מעל אין מאפּה.

א יונגער־מאן ואיל צו־פֿרידען זיין נאך זיין חתונה.

א ירושע חופּה אהן קריג.

א אויפֿגעקומענער עושר ואיל זיך ניט האלטען פֿאר א יחסן.

דער סוחר ואיל ניט לויבען זייגע ערנסטע קרובֿה.

דער צאקער מאכן וואס האט א יונגע פרוי, ואיל בֿאמת וועלכן איינמאהל יונגע צייט זיך אויף טהעע.

א יודעשער כמהבר ואלל שטארבֿען אין איינעם הכריכים.

וָעִיבָּעם דָאס קִין גְרוֹיסְע וָעָרְטָה
טָא זוּכְט נִיט קִין הֶסְרוֹנוֹת .
דָאס וָוארְט , גְלוּיבְּט מִיר , גָעהָערְט
בִּין קְשׁוּט דִינְגָער פְּלוֹנִית . . . !

יָעדָעם מֵיידְלָען וויל זִי בְּאִין אוֹפְן נִיט וָוערִן קִין כַּלָה ;
נָאר דִי תְּנָאִים וויל זִי בְּאִין אוֹפְן קִין חֲתוּנָה נִיט הָאבְּן .
נָאר דָער חֲתוּנָה וויל זִי בְּאִין אוֹפְן נִיט הָאבְּן קִין קִינְדֶער .
נָאר דִי קִינְדֶער וויל זִי — נָאר אִיבְּער־נִיעָם אַ מֵיידְלָען וָעָלָן .

גְעדַאנְקָען פוּן אַ מְשׁוּגָּענְעם .

נַארְן הָאבְּן מוֹדָא פַאר דָעם מוֹידְט , קְלוּגְע פַאר דָאם לָעבְּן ! . . .

פְּיעל גְלִיקְלִיכְע מֶענְשְׁען גְלוּיבְּן אַז דִי וָועלְט אִיז וַיְיטער עֶקְספּאוּש , דִי מֶענְשְׁען דִי פְּפָּערְד אוּן דָאס כַּאל אִיז וָעהְר קוּטְשָׁער —

וִוי קְלוּג הָאט עָם נָאמְט אַיינְגְעטְהֵיילְט , וָאס עֶר הָאט אוּנְז אַרַיין גְעוָועצט מַארְקְ אִינְגְעוַויניג אִין קָאפְּ אוּן אַ בַּארְן טִיעף אִין דָער בְּרוּסְט — כְּדֵי נִיט צוּ פַארְשָׁעהְמֶען דִי וָאס הָאבְּן עָם נִיט ! . . . (שְׁלָא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ) . —

דָאס וָאס מִיר קְרֶאנְען פַאר נָאטְט , בְּעדַארְפִּן מִיר פַארְשְׁטֵייעֶן פַאר כֶּענְשְׁען .

זוּך מֶענְש וָאס דוּ לִיעבְּסְט , אוּן כִּיעב וָאס דוּ הָאסְט גְעפוּנְען .

דִי גוּטְע־צַייט טְרָאכְט אוּנְז , דִי שְׁלֶעכְטְע אֲבָּער — מוּזָען מִיר אִיבְּער־טְרָאגְען ! . . .

וָען אִיךְ בִּין גְעבוֹירְן גְעוָוארְן , הָאב אִיךְ גְעוַוייְנְט . צום סוֹף הָאט מִיר עֶרקְלֶערְט יָעדְער מֶאג וָאס אִיךְ הָאב אִיבְּע־גְעלֶעבְּט פַּאר וָאס אִיךְ הָאב גְעוַוייְנְט וָען אִיךְ בִּין גְעבוֹירְן גְעוָוארְן .

וָארוּם הָאט קִין גְעהֶרְגְעט זַיין בְּרוּדֶער ?
— וַוייל עֶר הָאט קִין צַנְדֶערִן גְעהַאט וָועֶלָען צוּ־הֶרְגְעְנְען (אוּן הֶרְגְעְנְען לִיגְט שׁוֹין ב"ה אִין אוֹנְזֶער וַוָּערְקְסְטָע נַאטוּר . . .)

פַאר וָאס הֵייסְט דֶער מֶענְש „אָדָם" ?
— וַוייל דִי רָאשִׁי תֵּיבוֹת פוּן אָדָם מַאכְּן „אִיךְ" „דוּ" „מִיר" . דָען דָער מֶענְש בְּאִרְף נִיט זָאגְען נָאר פַאר זִיךְ אַלֵיין , נָאר פַאר דָעם אַנְדֶערִן אוֹיךְ . — וָארוּם אִיז אַלֵיין אַז נָאךְ קִין מֶענְש נִיט , דוּ אַלֵיין אִיז גְעוָוידְן קִין מֶענְש , נָאר פוּן מַיין אִיךְ אוּן פוּן דַיין דִיר אוּן פוּן דֵעם אַנְדֶערְן מִיר . ה. ה. פוּן דֶער נַאטְעֶר וָעָלְט . בֶּעשְׁטָעהְט דֶער מֶענְש . . .

שַׁאֲלָה : פַאר וָאס שְׁלָאגְט מֶען דֶעם יוּדֶן אוֹמְעטוּם ,
אַז וַוייל עֶר אִיז צוּ קְלוּג , אָדֶער וַוייל עֶר אִיז צוּ פְרוּם ?

תשובה: ניט דער־פאר שלאגט מע איהם, דאם שמועס איך דיר בײ מיין זעלבס — נאר מען שלאגט איהם דער־פאר, וויל ער קען ניט נעבן צוריק.

נאטט זאלקסטו באטראכטען מיט פערכאכטע אויגען, די מענשן אפט — מיט אפענע . . .

די הויפט פריטשינע (אפֿאצע) פון נטין זיך, איז—דאם תתונת האבין . . .

דער שטרויס־פויגעל שטאלצירט ניט צוויי פיעל מיט ײינע פעדערין, ווי עס שטאלצירט די באקע ווען פוצט־זיך מיט זיי . . .

איך בעזוך קיין שוהל — ניט דער־פאר החיזה ווען איך וויל־ניט ועהן נאט. נאר דער־פאר ווען איך וויל קיין מענשין זעהן! . . .

משביח

לצנות.

ווען איך זעה, ווי ארום ארייבע אלמנה, — שוין ניט יונג, אײַהר פערציג, אדער פֿופֿציג — ווי עם דרעהט זיך ארום די אלטע כאטראנע, אַ שיינער אונ אַ יונגער קאוואלער: אונ ערקלערט איהר זיין ליעבע מיט גרויס פֿייער: „זײַט מײַנע, איך בעט אײַך, האט רחמנות! ניב איך ניט פֿאר זיין ליעבע קיין דרײַער. איך ווייס, דאם איז מעהר ניט ווי לצנות.

וָענן אַנוטָער קאָמָראד זָאגט צו כּיר
אִיךְ לִיעב דִיךְ מָער וויא אַלֶלָעם אוֹיף דֶער וועלְט
עָם שְׁטָעהְט פַּאר דִיר אָפְּפָען טַיין הוֹיז, טַיין טְהִיר
קָענְטְט אוֹיךְ, וָענן דוּ דַארְפְּטְ, נָעבְּרוּיכָען טַיין נָעלְד
נָעהם מַיינָע וָועקְסָלָען, אָדֶער נָאר מַיין מְוזִקָן
אוּן אִיךְ נְלוּיב עָם דִיר נָאר אוֹיף דַיינָע נָאמָנוֹת
וַויים אִיךְ אַז עֶר וויל עָפְּעם פּוּן מִיר בָּעכּוּמָען
אוּן אַז אִיךְ וָעל דַארְפָען — וָועט עָר מַאכָען לָצָנוֹת

וָענן אַיוּנָג אוּן אַשַׁיינָע מֵיידָעל
פָּארְלִיבְּט זִיךְ. שְׁטָערְבְּלִיךְ אִין אֵיין אַלְטָען בָּאלְוַאן
אוּן זִיא בָּעהַאנְדָעלְט אִיהם צָערְטְלִיךְ, אֵיידָעל
אוּן זָאגְט: „אִידֶר זָעהְט נָאךְ אוֹים וויא אַיוּנְגָער מַאנְן!“
אוּן דָער אַלְטָער קְוועלְט נָאר פּוּן פָּערָנִינָען
אוּן שַׁיינְקְט אִיהר נָעלְד אוּן מַתָּנוֹת —
וַויים אִיךְ, אַז פּוּן הִינְטָען שְׁטָעלְט זִיא אִיהם פַּיינָען
אוּן מְרַייבְּט נָאר מִיט אִיהם לָצָנוֹת

וָענן אֵיינָער לוּיפְּט מִיט פָּערְוַויינְטָע אוֹיגָען
אוּן מִיט אַפְּאקְק רָעצָעפְּטָען אִין אַפְּטַייק אַרַיין;
עֶר זָאגְט: „מַיין וַוייב הָאט כְּפַאזְמָען נָעקְרִיגָען!
נָאטְט דֶער גוּטָער וַויים, וָואס פּוּן אִיהָר וָועט זַיין!
אַמוּטָער פּוּן זָעקְס קִינְדָער, אַךְ וויא שַׁאדָע!“
וַויים אִיךְ, אַז דָארְטָען אִיז נִימָא קִין סַפָּנוֹת
דָארְט הָאנְדָעלְט זִיךְ נָאר אוּם אַנַיָע מָאדָע
אוּן דִיא כְּפַאזְמָען זַיינָען נָאר הוֹיכָע לְצָנוֹת

וועלן איין אָרעמער מלמד דאַרף צו דעקקען זיין הייזעל
מיט אַנייעם דאַך פון רעגען. וויבד אונד שטורעם,
פאלט ער אויף אַקלונע המצאָה בייַ זיך אין קלייזעל,
צו שיקקען דעם גביר שלח־מנות אום פורים.
אונ בייַ אים איז פערעכענט אויף נעווים. אויף קלאר,
אז דער גביר וועט אָפּשיקען נעלד מיט שלח־מנות,
אָבּער צוריק בעקומט ער אַפּפּעלזינען אַפּאר
אונ עם טרויערט אים זיין הערץ פון דעם גבירס לצנות!

מ. זייעפּפערט.

ניט קיין־פּערגינגער!

מע האט מיר הייַנט דערצעהלט אין מארק:
וואָס פייפּערמאַנן רופּט מיך צו זיך אין אָפּ אַבּין.
מריינקען מייהע, אדער אַ מאהל אַ גלעזעל ווין,
זענען מיר מיינע חברים מקנא דער־אויף שטאַרק,
די אונ־פּערגינגער וויסען אפּנים ניט,
וי טייער איך בצאחל פאר יעדער וויסט,
עם קאסט מיך בלוט — מעג איך שוועמען,
די מאדאם' לעזט פאר אונז אַראמאן,
אונ זייער מאדמאזעל' באראבאנעט אופן פּארטעפּיאן,
אונ איך מוז נעבּעך — זיצן אונ הערן...

די אייראפעאישע ליטעראטור

אינטער די redaktsye

פון אברהם רייזין.

50 ביכער
אייראפעאישע ליטעראטור
12 ביכער
יודישע שריפטשטעלער
צוזאמען 62 ביכער
בלויז 5 רו"כ.

דער צוועק פון דער דאזיגער אונטערנעמונג איז צו בעקאנען דעם יודישן לעזער מיט די בעסטע ווערק וואס עס האט געשאפן דער אייראפעאישער גייסט אין דערמיט ארייננעמען א פרישן שטראם אין דער יודישער ליטעראטור. די „אייראפעאישע ליטעראטור" וועט אין פערלויף פון א יאהר ארויסגעבן **50** ביכער אומגעפעהר אלע וואך א ביכעל.

אין די **50** ביכער „אייראפעאישע ליטעראטור" וועלן קומען אויפגענומען פון די בעריהמטסטע שריפטשטעלער פון דער וועלט אין אלע שפראכן, וויי פון דער רייט-שישער, ענגלישער, נארוועגישער, דעניש, שוועדישער, פראנצויזישער, אונגארישער, פויליש, רוסישער און אנדערע. יעדעס בוך וועט ענטהאלטן: סקיצען, ערצעהלונגען, נאוועלען, געדיכטע און ראמאנען. אויסער דעם וועט אין יעדען העפט קומען אריינגעלייגט אייראפעאישער הומאר, הומאריסטען פון די וועלט בעריהמטע הומאריסטען און סאטיריקער. פריז פיר יעדעס בוך 10 קאפ' פיר אבאנענטען פון דער נאנצער פערציג 50 ביכער 5 רובל. די אבאנענטען בעקומען אומזאנסט אלס פרעמיע **12** ביכער פון די ארזשינעלע „יודישע שריפטשטעלער". יעדען מאנאט א בוך. צווישען וועלכע זיך געפינען די נייעסטע ווערק פון שלום אש, אברהם רייזען, י. ל. פרץ, ה. ד. נאמבערג, פרץ הירשבין, א. י. ווייסענבערג, יונה ראזענפעלד און אנדערע.

אין אויגוסט פערקויף וועט יעדעס בוך פון דער פרעמיע פון ארזשינעלע „יודישע שריפטשטעלער" קאסטען פון **20** ביז **25** קאפ'.

אבאנירענדיג די „אייראפעאישע ליטעראטור" וועט דער לעזער ענדיג יאהר בעקומען **א ביבליאטעק פון 50 ביכער** פון די גרעסטע וועלט בעריהמטע שריפטשטעלער, דיסטער און ראמאניסטען; און **12** ביכער פון די גרעסטע און בעריהמטסטע יודישע דיסטער און שריפטשטעלער.

צוזאמען 62 ביכער.

בלויז פאר 5 רו"כ

די יחתימע אבאנענטען קענען אויסצאהלען דעם אבאנאמענטס-פריז — **5** רובל — אין פאלגענדע ראטעס: בים אבאנירען 1,50 רובל, בים 10-טען ביכעל—1,50 רובל, בים 20-טען ביכעל—1 רובל, און בים 30-טען ביכעל דעם לעצטען רובל.

די אבאנענטען פון די „אייראפעאישע ליטעראטור", וואס שיקען אריין דעם אבאנאמענטס-פריז דירעקט אין פערלאג „פראגרעס" קענען בעקומען אויסער די 12 אומזיסטיגע פרעמיעס „יודישע שריפטשטעלער" אויך פאלגענדע ביכער: 1) א נייער באנד דראמאטישע שריפטען פון י. ל. פרץ ריך אילוסטרירט מיט פארבען, פריז 1,25 ר' — פאר **65** קאפ' מיט פארטא 90 ק'; 2) שריפטען פון אברהם רייזען, ערשטע 2 בענדער „נעואמעלטע ליעדער" און „מענשען און וועלטען". פריז 2,50 ר'—פאר **1** ר' מיט פארטא 1.50; 3) שריפטען פון אברהם רייזען דריטער נייער באנד, פריז 1 רובל—פאר **50** קאפ' מיט פארטא 75 קאפ'; 4) קונסט און לעבען, 4 ואמעלביכער, רעדאגירט דורך אברהם רייזען. פריז 80 ק'—פאר **40** ק' מיט פארטא 65 ק'; 5) פונקטייל „היומאריינע" אין 2 נרויסע בענדער. פריז 2 ר'—פאר **1** רובל מיט פארטא 1.50. די וועלט פארלאנגען 2 פרעמיעס, צוהלען פיר פארטא 50 קאפ', די וועלט פארלאנגען אלע 5 פרעמיעס צוהלען פיר פארטא בלויז 75 קאפ.

אדרעסע פון redaktsye און אדמיניסטראציע:

Книгоизд. „Прогрессъ"
Я. Лидскій, Варшава, Налевки 36.

Verlag „Progress"
J. Lidski, Warschau, Nalewki 36.

דער אוצר פון קלאַסישע ליטעראַטור

„הויז-פרוינד"

אַ היסטאָריש-ליטעראַרישעס בוך.

1) ערצעהלונגען, סקיצען, געדיכטע, דראַמען און פּעליעטאָנען פֿון דעם יודישען לעבען.

2) היסטאָרישע און ווייסענשאַפֿטלעכע ארטיקלען, רייזע בעשרייבונגען אין די ווייטע לענדער, ערצעהלונגען פֿון דער גאַטור-געשיכטע, נוצלעכע ידיעות ווי אַזעלכע מעגש דאַרף ווייסען אין זיין הויז, אין פֿאַמיליע.

3) לעבענס-בעשרייבונג פֿון גרויסע לייט.

4) נייע ערפֿינדונגען, אַנעקדאָטען, שהנע מעשיות, גלייכע ווערטלעך, שכלדיגע רייד פֿון גרויסע לייט און פון תלמוד.

רעדאַגירט פון

מ. ספּעקטאָר.

II-טעס בוך.

פֿאַרלאַג „פֿראָגרעס" וואַרשא.

תרס"ח.

ДЕРЪ ГАУЗФРАЙНДЪ
Историко-Литературный Сборникъ
Томъ II

אינהאַלט פֿון צווייטען בוך:

1) נבוזרי יהודה (נעדרוקט)–א. נאָלדפֿאַדען . . . 5
2) ליעדער פֿונם יודישען זשארנאַל–ר. שטאַרקמעטה . . 7
3) א האַרטער ביסלען (נעדרוקט)–ד. פֿרישמאַן . . 22
4) דער זיגער (נעדרוקט)–פ. זאַמאָשטשין . . . 25
5) די עגונה (א דראַמא אין 4 אַקטען)–מאַריא לעָרנער . 27
6) א ווייבערנגער חלום (נעדרוקט)–בערנאַרד בעקערמאַן . 79
7) א בילד אויס דעם לעבען (נעדרוקט)–א. דרוקער . . 81
8) פֿון וואַנען שטאַמט די פֿאָעזי (נעדרוקט)–י. ל. גאָרדאָן . 81
9) די קינדבעטעריז (נעדרוקט)–נ. ראָזענבלום . . 82
10) דאָם בלוט אינ׳ם גוף פֿונ׳ם מענשען: I די בלוט-צירקולאַציע,
II דער אטהעם מיט זיינע אפּאראטען–ד״ר י. טשערני 84
11) די זידען פֿאַבריקאַציע–נ. ה. האָפֿפֿמאַן . . . 93
12) דער וועג צום אמת (נעדרוקט)–י. ד. ריזבערג . . 100
13) דער יודישער קרבן (נעדרוקט)–פ. זאַמאָשטשין . . 102
14) דער לוקסוס–י. כהן 105
15) בילדער פֿון דעם לעבען (נעדרוקט)–פ. זאַמאָשטשין . 114
16) די טויבענפאָסט–נ. ה. האָפֿפֿמאַן . . . 123
17) א בריף צו א פּעטערבורגער דאַמע (יודיש טהעאטער)
–ד״ר פֿאָן-אינפֿערלאָן 124
18) שבת (פֿעליטאָן)–ש. ל. ציטראָן 131
19) דער חלוק (ערצעהלונג)–נ. באַזילינסקי . . . 143
20) ער איז נפטר נעוואָרען (ערצעהלונג)–ד. פֿרישמאַן . 160
21) די הערצענ-שלוסלען (נעדרוקט)–א. צונזער . . 170
22) א מעשה פֿון פֿארצייטען–א. צ. צוויפֿעל . . 138
23) קורץ נעריעדט און פֿיעל נעמיינט–י. וויסבערג . . 180
24) די יודישע מוזע (יודישע פֿאָלקס-ליעדער)–י. י. לעָרנער . 182
25) יום כפור (ערצעהלונג)–י. דינעזאהן . . . 199
27) אין דער פֿרעמד (ערצעהלונג–אינזאבעללא . . 221
28) מיינע זילבערנע לעפֿיל–י. ד. ריזבערג . . . 231
29) די וועלט וויל זי לאַכט און וויל זי וויינט–ט. זייפֿערט 232
30) וויצען, אנעקדאָטען און גלייכווערטלעך . . . 236
31) נעריהטטע לעבענס רעגעלן–א. דומאַרעצקי . . 240
32) וויבאַרעם בני די חיות–י. ריזבערג . . . 242
33) די זאַרג 244
34) קלייניע חלוקים 245
35) יודישע סמנים (זאַבאָבאָנעס)–א. י. בוסבינדער . . 249

גבורי ירושלים.

אין דער שטאדט „מאדים“ פון ירושלים ניט וויסט
האט זיך נערוישט , נעקאכט וי אין א קעסיל:
וויב אוג קינד , יונג אוג נאנץ אלטע לייט .
האבען זיך נעדרייענט אין אימלעכען נאסיל ,
נעלאפען איז יעדער צום טויער פון דער שטאדט.
נאך פויק אוג שראמפייטען סיגנאלען ! . . .
א שרעקליך פארנעפיהל האט יעדער נעהאט . . .
עטוואס ניי עם איז דארט פארנעפאלען ! . .

א נאטצינבילד האט מען אין דערהויך אויפנעשטעלט.
ארום דעם — בעוואפענטע יונים ! . .
אוג דער עלטסטער פון זיי — איין נריכישער העלד
דערדט צום עולם מיט א פרעך פינסטער פנים :
פון מיין קיסר א נ ט י כ ו ם איז ארויס א נעבאט
„וואס ער הערשט יעצט אין ירושלים .
„אז פערלאזען מוזען יודען זייער אלטען נאטט .
„אוג זיך בוקען צו ד ע ם נאט צו דעם נייעם !

„אוג ווער ווען זיין די, וואס דעם הערשערס בפעהל.
„ווען צו ווידערשפרעכען נאר ואנען ! . . .
„ל ע ב ע נ ד י נ ווען ניט פון זיי בלייבען קיין זעל !
„נא ?— זאנט , וואס בעטייט אייער שוויינען ?! . . .
דער עולם שווייגט !— צימערט פאר נאטם שטראף . . .
דאס בלוט איז פערנליווערט נעווארען !
אזוי ווערד דערשראקען א טשערעדע שאף .
ווענן דער לייב טוהט א ברום אין זיין צארען.

פלוצלונג — איז ארויס איין מאנן , ווי א ריזע
אוג האט נעשפאנט צו דער מחנה יונים !
זיין ברוסט — וי א פאנצער , זיין האנד — וי א שפיז
פון כעם האט נעבערענט זיין נאנץ פנים . .
זיינע ליפען האט ער מיט ווילדער וואוטה
קראמפהאפט נעשלאסטען צוזאמטען .
פערנאסטען זענען נעווען זיינע אויגען מיט בלוט . .
אוג פון זיין מויל הט נעזעטצט פייער פלאמטען !

הַא הַא ! אִיךְ פֶּערשְׁטֶעה דַיין טִיַיאן זַעהר גוט :
„עֶר הָאט אוּנְזֶער לַאנְד צוּגֶענוּמֶען ?
„לֶעבְּט אָבֶּער נָאךְ אִין דֶעם יוּדֶען — דֶער „יוּד“.
„וְעט דֶער „יוּד“ זַיין לַאנְד נָאךְ בֶּעקוּמֶען !—
„אוּנְזֶערֶע „אוֹצָרוֹת“ הָט עֶר בֵּיי אוּנְז גָרויבְּט אַצוּנְד“
„לֶעבְּט דֶר „יוּד“. וְעט עֶר אוֹצָרוֹת נָאךְ גָרָאבֶּען!—
„עֶקוֹלֶעט הָאט עֶר אוּנְזֶער וַוייב . אוּנְזֶער קִינְד .
„לֶעבְּט דֶער „יוּד“ . וְעט עֶר קִינְדֶער נָאךְ הָאבֶּען ! ...

„אוּנְזֶער „יוּדִישְׁקַיִט“ זוכְט עֶר ! אָ דָאם אִיז זַיין וואוּנְק!...
„פֶּערשְׁטֶעהט דָען נִיט אֶט דֶער מֶענְשֶׁענפְּרֶעסֶער ?
„אִז וָום מֶ ע ה ר עֶר וְעט בְּלָאזֶען צוּ פֶּער לֶעשֶׁען דֶעם פוּנְק,
„וְעט עֶר דֶעם פוּנְק נָאךְ צוּפַלַאקֶערָען בֶּעסֶער ! ...
„טַייטְשׁן „נְשָׁמוֹת“ מֵיינְט דֶער נַארְרִישֶׁער הֶעלְד ?
„אִין קִיטְשׁן דֶעם „נִיקְט“ וויל עֶר שְׁמִיעדָען ?
„נַיין לִיכְטֶעלֶע „אֶמוּנָה“ קֶענְן פֶּערבְּרֶענְען אַ וֶועלְט .
„צִינְדְט אֶן שְׁנֶעלל דָאם לִיכְטֶעלֶע . יוּדֶען !! ..

„כּוֹם קַאמְפְּט פַּאר אוּנְזֶער חַיילִיגֶעם פַּאטֶערלַאנְד !
„פַּאר אוּנְזֶער גָאט . פַּר דֶער פְּרַייהַייט אָן מוראוֹת!...
„אוּנְזֶער נַארְרִישֶׁען גוּף לַאמִיר וַוארְפֶּען דֶעם פַּיינְד—
„אוּנְזֶערֶע „נְשָׁמוֹת“ וֶועלֶען לֶעבֶּען דוֹר דוֹרוֹת !!! ...
נָעוָאנְט — אוּן „יֶעדֶעם שָׁאף . מִיט אֵיינְמָאהל .
אִיז פֶּערוַואנְדֶעלְט הֶעוָוארֶען צוּם טִיעֶער ..
גֶערִיסֶען . גֶעשְׁנִיטֶען דֶעם שׁוּנָא אָן צָאהל .
אוּן גֶעוואוּנֶען דִי שְׁלַאכְט וִוי דִי זִיעֶגֶער !—

„פֶּפֶּען אוֹיף „יְרוּשָׁלַיִם . דַיינֶע טוּיעֶרֶן פְּרַייא !
לָאז אַרַיין דַיינֶע טַאפְּפֶערֶע קִינְדֶער ! !—
„פֶּנֶעוואשֶׁען דִי שַׁאנְד פוּן דַיין שְׁקְלַאפֶּערַיי .
הָאט „יֶעדֶער מִיט זַיין בְּלוּט בֶּעזוּנְדֶער ...
צִינְד אָן שְׁנֶעלל דִי פַּאקֶעל ! — לָאז שַׁאלֶען דִי כְּרַאמְפַּייט !—
צִיהֶע אוֹיף דַיינֶע פְּלַאגֶען „יְשׁוּעָה“ !
דַיין גְּבוּר „יְהוָה“ ! — עֶר קוּמְט . עֶר גֶעהְט !
צוּ זִינְגֶען מִיט דִיר „הַלְלוּיָהּ“ !!—

א. גאלדפאדן.

ליעדער פונם יודישען זשארנאל

(אַ זייטענשטיק צו ה. ש. פרוג'ם „ליעדער פונם יודישען זשארנאל" וועלכער ווערט אין בייאליסטאק צום 30 יוני 1888 ב"ש)

פּראָלאָג

אַ ווירטואָזער זומערדינער אַבענד נאָך אַ בּרענענדיג הייסען זומערטאג. אין שטוב איז פינסטער. קיין ליכט איז ניט אָנגעצונדען, אין זיצן בייס אָפּענעם פענסטער אוג קוק אין די שטראהלען פון דער לבנה וואס איז נאר וואס אויפגענאנגען. קלייגע חמארעלעך שפאציר'ן אויפן הימל אוג שפּיעלען זיך מיט די שטראהלען, אט שלינגען זיי זיי איין, אט לאָזען זיי זיי ווידער פרי. דער קאפּף איז מיר נאָך באמטט אוג בעטויבט פון דער היטץ פון בייי מאג אָנגעשפּאַרט אויף מיין לייקער האנד ליגם ער שווער אוג גיט זיך קיין ריהר, די אויגען צוגען מיעד. די וואָרט לאָזען זיך אַראָב אוג פּריוון זיך פערמאכטע מיך עפּעס? ארבייט מיין נעהינדען אין קאפּף? ניין, די היטץ האט מיינע נעראנקען אויסנעשטיקט, איך דענק נים, איך האב נאר אין נעפיהל, אַ נעפיהל פון מאמטקיים, נאר נויז וואונש: מען וואל מיך נים שטערען, נים רירען.

אַ וואַרם דרום־ווינטעלע האט זיך אויפנעהויבען. דאס ווינטעלע בלאזט, אט עפּעס נעקיצט זיך עס מיר אין מיין העמד אריין אוג קיתלט מיר דאס הייסע הארץ אוג די קלייטעס, ווי מים אַ מאטעטען העגדטעל גלעט עס מיך איבער די ברענענדיגע באקען, אט שפּאצירט עס צווישען מיינע דינע שיטערע האאר כסדר קאפּף. דאס מויל אפּפענט זיך: אַ שיעפען, טיעפען ציה, אַ לאנגען, לאנגען מרויק פון רעס ווסען מחהדינגען ווינטעל, די ברוסט האט זיך אנגעטרונקען, דאס מויל פערמאכט זיך, אַ שאקעל אַ נאקעל גיט נאך דער קאפּף, איצט ליגם ער שטיל. — דאס ווינטעל, לאס ווינטעלע ווערם.

דאס ווינטעלע ווערם דאס ווינטעל ערפרישט
אוג שמאקט מיר מיין מיערען נאקען,
אט פיהל איך אין שלאף, עס האט מיך גענומען
נעקיהלט מיר די ברענענדע באקען.

אט פאכט עס מיך אב, אט פיהל איך זיין בלאז
אזוי מילד, אזוי נאנפט, אזוי ווייך,
אט טראגט עס מיר צו גלייך צו דער נאז
אַ זיסען, אַ גענוירצינען נח.

איך האב דיך דערקענט, דו ווינטעלע זיסס,
דערקענט דיך באלד אויף אמת.

אוֹיף וַויים וָאם דו ווילסט, דו בְּרָענְגסט מיר אַ נְעָרִיסס.
אַ נְרִיסס מְרָאנְגסט דו מִיר פּוּן דָּארְט.

פּוּן דָּארְט וואו נְרִין אוּנ פְּרִישׁ אוּנ שַׁיין
אִיז וַואלְד אוּנ מָאהל אוּנ פֶּעלְד,
וואו אַ הִימֶעל לוּיטֶער, קְלָאר אוּנ רֵיין
הָאט אויפְגָעשְׁפַּאנְט זַיין צֶעלְט.

פּוּן דָּארְט, וואו מַיינָע אָבוֹת רוּהָען,
זַיִט טוּיזֶענְדֶער טוּיזֶענְדֶער יָאהרָען,
פּוּן דָּארְט, וואו מַיינָע רוּיזֶען בְּלִיהָען,
אִין רָעם וַאפְּטִיגָען עָמֶק הַשָּׁרוֹן.

וואו דִי צֶעדֶער וַאקְסְט, דָּער אֵיילְבִּירְט בְּלִיהְט,
דָּער וַויְנְשְׁטָאק טָרָאגְט וַאפְּטִיגָע טְרוּיבָען,
וָואהִין אַ קַיִט מִיין הַארְץ נָאר צִיעהְט,
דִי קַיִט פּוּן מִיין פָּאלְק פּוּן מִיין גְּלוּיבָען.

הַא? וָאם? וואו בִּין אִיךְ? חָלוֹם אִיךְ, אָדֶער בִּין אִיךְ וָואהְ? אַרוּם מִיר אִיז פִּינְסְטֶער, שְׁטִילל, קיין נָערוּשׁ, קיין שָׁארְךְ. — שְׁטִילל? נָאר שְׁטִילל? — אִין אַ וויְנְקְעלָע אִין דֶּער נָרוּיסָער שְׁטוּב, וְשִׁמְעָם עָפָּעם, סוּדִ"ט וִיךְ עָפָּעם. — זוּכְט וִיךְ אַ פְּלִינְעלָע דָּארְט אַ נָעלְעגָער? הָאט וִיךְ אַ נַאכְט־זוּמֶער־פֵּיגָעלָע דָּארְט פָּערְבְּלָאנְדָזָעט? — וַוארְט, וָואם אִיז דָּאם? וָעהְ אִיךְ מִיט מַיינָע אוֹיגָען, צִי וָעהְ אִיךְ דּוּרְךְ אַ חָלוֹם? אַ שַׁיין, אַ מַאמָעָר שַׁיין אִין דָּעם וויְנְקְעל שָׁוואךְ, בְּלַאסס, נָאר וָואם אַ כָּאל שְׁמַארָקְער, דַיימְלִיכָער. — דָּער שַׁיין צִיעהְט זִיךְ צוּנוּיף וָוערְד נָעדָעכְטָער, בָּעקוֹמְט פָּארְמָעם. — אַ פִּיגוּר וָעהְ אִיךְ, אַ וויְבְּלִיכָע פִּיגוּר אַיין עָנְגְעלְס־נָעשְׁטַאלְט.—וָער בִּיסְט דוּ? וָאם וויְלְסְט דוּ?

פָּרַיי אִין דֶּער לוּפְט וָעהְ אִיךְ עָם שְׁוָעבְּט
אַ פִּיגוּר, אִין עָנְגָעלְס נָעשְׁטַאלְט,
זִי בִּיגְט זִיךְ, בָּעוָוענְט זִיךְ, אִיךְ וָעהְ אַז זִי לְע...
עָם וָוערְד מִיר בַּאלְד הֵיים אוּנ בַּאלְד קַאלְט.

עָפָּעם פִּיהל אִיךְ אַ שְׁרָעק, אַ פַּחַד, אִיךְ וויל מִיךְ אוֹיפְהֵייבָען, עָם נָעהְט נִיט; אִיךְ שְׁטְרָענג מִיךְ אָן, אוּמְזִיסְט. אַלֶע מַיינָע גְּלִידֶער וָענָען וויִ נָעלָאהמְט, אִיךְ קאנן מִיךְ נִיט רִיהרָען. אוּנ דָּאהְ דָּאהְ אִיךְ דָּאבִּי אוֹא וִיסס, אַוֹא אַנגָענָעהְם נָעפִּיהל, אַ בֵּיהַ אִיז אַרוּם מִיר. אַ רֵיהַ פוּנְ"ם גַן עֵדֶן; עָר דְּרִינְגְט מִיר אִיטְלִיבֶען אֶבֶר. אִיךְ בִּין נָעלָאהמְט נָעבּוּנדָען, נָאר אִיךְ פִּיהל אוֹיף מִיר אַ קְרַאנְץ פּוּן רוּיזָען צוּנוּיפְנָעפְלָאכְטָען, עָם וִשִׁמְעָט מִיר אִין דִי אוֹיעהְרָן, נָאר אִיךְ הָאר מִיךְ צוּ, דָּאס וַיינָען קְלָאנְגָע פּוּן הַארְפָּעם וָואם מַלְאָבִים שְׁפִּיעלָען אוֹיף וַיי. — נָאר אָט לָאזְט וִיךְ דִי נְעשְׁטַאלְט אַרָאב, אָט בָּעריהרְט אִיהר פִּיסָעל דִי עֶרְד, אַ נַיִיג, אַ

שאָקע, אוג דיִ פּינגור הײבט אָן זיך צו דרעהען, צו טאַנצען, דיִ טאַנץ פון דער מוזיק וועלכן שטאַרקער, נאָר דיִ מעלאָדיע איז נאָך נײט דײטליך געזונג, האלב אירפאָאיש, האלב אריענטאַליש, אָט דאַכט זיך מיר האָר איך דעם פּוילישען קראָקאָוויאַק אוג דיִ פּינגור קלינגט צו מיט דיִ שפּאָרען, אָט פּאַלט דיִ מעלאָדיע ערגין אין א שפּאַניש קאַטשוטשע אוג איך זעה אוג האָר דיִ ערשיינונג קלאָפען מיט דיִ קאַסטאַניעטען, אָט קלינגען דיִ ווײַב שמעלצענדיגע טאָנע פון אין אראָבישען טאַנץ, דיִ טאָנצערין שוועבט לאַנגואַם, נײַגט זיך אוג ווינקט זיך מיט דעם קערפּער אוג קלינגט זיך צו מיט א גאָלדען שטאָקעלע אויף א זילבערע דרײַעקיג אינסטרומענט, דיִ טענצערין ווערד מיעד, לאַנגואַמער ווערען איהרע בעוועגונגען, שוועבענדיג קומט זי צו מיר צו, בייגט זיך צו מיר ארָאָב, איהר האַנד פיהל איך אויף מײַן שטערן, אוג שטילל, אָהן בעוועגונג שטעהט פּאר מיר דיִ געשטאלט. איצט קאָנן איך זי בעטראַכטען.

אין איידלע מעדכענגעשטאלט שטעהט פּאר מיר, הויך, שלאַנק, ווי א יונגער דוב נאָר וואָס אויסגערײַסען פון א דײַטשען וואלד, א דינע, א צארטע טאליע, מיט דיִ פּינגער פון איין האַנד ארומצוגאָהמען, — איז דאָס נײט אַיינע פון דיִ נאָרדישע געטטינגען, וואָס דער אלטער דײַטשער אבערגלויבען האָט געהאַט אין איטליכען וואלד, אין איטליכער היהל, אין איטליכען מײַך? נאָר נײן, דיִ פּינגור פון זיערע געטטינגען איז אויך אזוי שלאַנק, אויך אזוי צארט, נאָר זיער לאַרעלײַ האָט בלאַנדע, גאָלדענע האָאר, — דיִ ערשיינונג אבער האָט קוילשווארצע געדכטע לאָקען, קוילשווארצע ברעמען אוג ווײַס; קוילשווארץ קוקען פון זיי א פּאָר ברענענדיגע אויגען ארוים; פונקען, בליטצען פליהען פון דיִ אויגען מיט א קראַפט, א פּח א ווילט אונטערצוצינדען, ווער ביסט דו, דו זוסע, דו שטאלצע, דו היממליש ערשיינונג, ווי קומסט דו אהער, וואָס ווילסט דו סון מיר?

ווער איך בין?

פון ארבע פנות העולם קומם איך ארוים.
פון אללערלײַ לאַנדער אוג קאַנטען.
דיִ ווילט אין דער לענג, אין דער ברײט מעסט איך אוים.
קלויב בלוממען צונויף אוג ברילליאַנטען.

גרינג ווי א פעדער איז מײַן פּינגור.
איך שיף מיך נאָנץ לײַכט אויף דעם ווינד.
פרײַ, נײט געבונדען, ווי דיִ מאַמע נאַטור.
פרײַ בין איך אויך, איהר לינע קינד.

אָט טראָגט מיך דאָס ווינטעל, איך שווים אין דער הײך.
אָט לאָז איך מיך מיעפּער ארָאָב.
אין נאָז איז מיר פּערנאַנגען פון א ראָזעל א ריח.
איך קוש עם אוג בראָך עם מיר אָב.

אָט לִיגט אַ בְּרִיללאַנְט פון שְׁמוּיִב נָאר פַּארשׁוּטְט,
מַיין אויג דֶערזֶעהְט אִיהם פון אוּיבֶן.
אִיךְ לָאז מִיךְ אַרָאב, אוּן אִין דֶער מִינוּט
הָאב אִיךְ אִיהם שוין אוּיפְּגֶעהוֹיבֶן.

—

אַזוֹי קְלוֹיב אִיךְ שְׁמֶעְנְדִיג נָאר אָהן מַיין עֶק,
בִּיז אִיךְ גֶעפִּין אַ דִיבְּטָער, אַ פְּאָעט,
אַלֶע מַיינֶע אוֹצרוֹת שֶׁענְק אִיךְ אִיהם אַוֶועק,
גִיב אִיהם נָאךְ אַ קוּש אוּן אַ גְלֶעטט.

—

צוּרִיק אִין דִי וָואלֶקען דָארְט רוּה אִיךְ מִיךְ אָב,
אִיךְ זִיטְץ אוּיף מַיין לוּפְטְגָען טְהָרָאן,
צוּ מַיין יוּדִישֶׁען מְחַבֵּר קוּק אִיךְ אַרָאב,
אִיךְ, מוּזִע פון דֶעם זְשַׁארְגָאן.

אַזוי? דו בִּיסְט דָאס הִימְמְלִישֶׁע קִינְד, דָאס יְונְגְסְטֶע טָאכְטֶערל פון דֶער יְהוּדִישֶׁער פַּאנְטַאזִיע? אִיךְ הָאב גֶעקְאָרְט פון דִיר, אִיךְ הָאב גִיקְוועלְט פון דַיינֶע עֶרְפָּאלְגֶע נָאר נָאג מִיר מַיין לִיעבּ קִינְד. וִוי קוּמְסְט דוּ צוּ מִיר? אִיךְ בִּין אַזָא גְרוֹיסֶען כָּבוֹד נָאר נִיט וָועְרְטָה, דוּ וִוייסְט דָאס: אִיךְ בִּין קִין מְחַבֵּר-קִין דִיכְטֶער— וָואס קֶענְסְט דוּ מִיר פַּערלַאנְגֶען?

אֱמֶת, אִיךְ וִויים, דוּ בִּיסְט קִין דִיכְטֶער, קִין מְחַבֵּר, נָאר אִיךְ וִויים דוּ הָאסְט אַ הַיימְס יוּדִישׁ הָערְץ, דוּ קֶענְסְט קִין עוֹלָה נִיט לַייגֶען, וּבְפְּרַט אַז דִי עוֹלָה בֶּעְרִיהְרְט אַ יוּדִישׁ קִינְד, אוּן נָאךְ דֶערצוּ אַ פְּרוּיֶענְצִימְמֶער, אַ שְׁוַואךְ, אַ יוּנְג וֶועְזֶען, וָואס אִיז עֶרְשְׁט נִיי אִין דֶער וָועלְט, וָואס הָאסְט קִין שׁוּם שְׁלֶעכְטֶען גֶעדַאנְקֶען נִיט, וָואס טָהוּט קִיינֶעם קִין שְׁלֶעכְטְס. וָואס מֵיינְסְט נָאר דִי טוֹבָה פון אַיין אוֹמְגְלִיקְלִיךְ פְּאלְק.

וָואס הָאר אִיךְ? דִ י ה הָאסְט יָעמַאנְד בֶּעלֵיידִיגְט, דִ י ה דוּ אוּנְשׁוּלְדִיג, קִין קִינְד?

מִיךְ, מִיךְ הָאסְט מֶען בֶּעלֵיידִיגְט, שְׁוֶועֶר בֶּעלֵיידִיגְט, שְׁוֶועֶר זִיךְ פֶּערוַינְדִיגְט אַן מִיר אוּן נָאךְ וָועֶר? נִיט קִין שׁוּם, נִיט אֵיינֶער פון דִי וָואס רוֹפְּן אוּנְז, נִיט אֵיינֶער וָואס אִיז אַ שׁוּנָא דֶער וָועלְט, נִיין, מִיךְ הָאסְט בֶּעלֵיידִיגְט, בֶּעשְׁמִיסְט אֵיינֶער פון אַיינֶעם בֶּעסֶטֶע פון אַיינֶעם אַיידֶעלְסְטֶע יִידֶען, אוּן נָאךְ טָעהר, אֵיינֶער, וָואס אִיךְ הָאב אִיהם אֱמֶת לִיעבּ גֶעהַאסְט, וָואס אִיךְ הָאב אִיהם גֶענוּג בֶּעוִויזֶען פון מַיין לִיעבּע גֶענֶעבֶּען, וָואס פִּיעל מְאל הָאב אִיךְ אִיהם גֶעקוּשְׁט, גֶענֶלְעט, פִּיעל מָאוְל הָאב אִיךְ אִיהם בְּלוּטֶען, פֶּערֶל, בְּרִילאַנְטֶען בֶּעבְּראכְט—עֶר הָאסְט מִיךְ בֶּעלֵיידִיגְט, עֶר הָאסְט מִיךְ אוּיסְגֶעלַאכְט, הָאסְט מִיר מַיינֶע בְּלוּטֶען אִין קָאפֶּף גֶעוואוֹרְפֶען, הָאסְט מִיךְ פֶּערְבִיטֶען מִיט מַיין אֶלְטֶערְבָּאבָּע, וָואס וואוֹהְנְט עֶרְגֶעְץ אִין פוילֶען אִין אַ פִּיצֶעלֶע שְׁטֶאטֶעלֶע, הָאסְט אֶלֶע אִיהְרֶע מַעֲלוֹת אוּיף מִיר צֶרוּיִיְט גְעלֶעגְט, מִיךְ נָערוֶּען זָקְנָה, דַארְע, קְוואְרֶע, פֶּערְחוֹשְׁבְּט, פֶּערְאוֹמְטֶערְט, אָבְּנֶעְרִיסֶען, אִבְּנֶעשְׁלִיסֶען, עֶר

דאָס טוך בעקלײדט מיט בגדי מלכות, אין א צוריסענער, צוביסענער וואמובקע פֿארקאפּעט מיט הבדלה וואקס, פֿארגאסען מיט טשאלענט יוך, קלײדער אונ מאבלים, זואם איך קענן גאר ניט, וואם איך האב קיין מאהל ניט געוואהן, נאר איך פֿערשטעה, אז בײ מײן אלטער־באבע אין פּוילישען שטעטל, אויב זי לעבט נאך, קענן מען אפֿשר אועלבעם געפֿינען, ער האט מיך אנגערופֿען אונטערגעוואָרפֿענע, אהן א טאטען, אהן א מאמען, נאר נאך מעהר, ער האט מיר אויסלכע מבֿרגלויבישע זאכען אנגעהאנגען, בפּסקע שפּרינקען, די לויתנ'טע פונים ים המלח. קראפֿעווע פון נעבען פותל המערבי, אז איטליכען מוז איך נאר פֿארקומען פאר אין אלטער שרדליכער מכשפה, וואם, חלילה, עם וואלט געוואלט א יושר די פּאליציע צו רופען, זי זאלל מאכען אפֿראמאקע אונ מען זאל מיך לעבעדיגער הייט פֿערברענען, אדער וועניגסטענס, פון דעם לאנד מיך פֿערווייזען.

אונ דו, מײן קינד, פיהלסט דיך אין נאר ניט, דו האָסט דיך ניט אפֿשר גענעמען דעם מענשען עפּעם פֿערזינדיגט?

נײן, מײן פרײנד, איך פיהל מיך אין קיין שום חמא געגען אים, נאר איך וויים וואם אים איז צוגעקומען; איך האב א חברתה; א געזונד, א קראפֿמיג מיידעל, מיט לאנגע בלאנדע צעפּ, מיט רויטע באקען, מיט גרויע אויגען, זי איז אפילו אביסעל קאלט פון נאטור, נאר פון דעסטוועגען איז זי נאר ניט קיין מיאוסע.

עס איז דעמאלט ניט שוער זיך אין איהר צו פֿערליבען, די חברתה מיינע, מארוסס: היסט זי, האט דעם, וואס איך דערצעהל אייך פון איהם, נאר ניט פיינט געהאט, ער איז א גרויסער פרײנד פון דער נאטור, אונ וואו נאר א גרעזעל, א בלומעל, א בלעטעלע האט זי איהם צוגעבראכט; וואו א שטערענטעל אין הימעל, — דאס האט זי איהם אהין טפאצירען געפֿיהרט; וואו א שטערענטעל אין הימעל, — דאס טעלעפֿעל פונ'ם הימעל אללין האט זי איהם ארבענומען, יא איך קענן ניט זאגען, די חברתה מיינע האט איהם אמת ליעב געהאט, האט איהם אמת ליעב, מאגלוך אויך, אז זי פֿערשטעהט בעסער פון מיר צו ליעבען, זי איז אלטער, געניטער פון מיר, — אבער וואס בין איך שולדיג? איך האב מיך איהם ניט אנגעהאנגען אויפ'ן האלז, ער האט אלליין געשיקט נאך מיר, ער האט מיך געפֿונפען.

אין א פּינסטערער, קאלטער אסיען־נאבט, דער הימעל איז געווען פֿערחמארעט, די לבנה אונ די שטערענדליך האבען זיך בעהאלטען, א קאלטער ווינד פון צפון זיבט, א שרעקליכער נארר־שטורם האט געבלאזען מיט א קראפט גלײך ער האט געוואלט די ערד צוביטרא־נאנען אויף אין אנדער ארט; האט טהירען אונ פענסטער אויפגערישען, שוריבען געבראכען, פון די שטיבער אלצדינג מיט זיך נעריסען אונ שווענק געטראגען; אין דער שרעקליכער נאבט איז געזעסען דער ריכטער אויפגעשטעגט, צו קאבט, אין זיין הארץ האט דער שטורם נאך מעהר געפֿילדערט, אונ זיין ברוסט נאך מעהר צערשטערונג אנגעמאבט ווי אין דער גאס, זיין הארץ איז פערוואונדעט געוועזען פון די צרות פון זיינע אומגלוקליכע בריידער; ווי אין א קעסעל האט עס אין איהם געקאבט, געזאטטען פון דעם אומרעבט וואס לײדט זיין אומגלוקליכע פאלק, איינהאלטען האט ער זיך מעהר ניט געקענט, ער האט נעמוזט זיך אנרופען, זיך אויסרעדען, געמוזט צו ווינסען טהון זיינע בריידער, אז ער פיהלט זיערע

שׂרות־מיט , געמוזט זיי שיקען א שליחות פולל טראכט אוג האפענונג . נאר מיט מארוסקען־ האט ער ווואוסט , קאנן ער אזא שליחות ניט אויספירהרן ; זיינע ברידער ווועלען איהר ניט גלייבן , ווועלען זי ניט פערשטעהן . דעמאלט האט ער די אויגן אויפגעהויבן צו די וואלקען אוג מיך דארט נעזוכט , נעריפען , אין האב איהם ניט לאנג געלאזט ווארטען , באלד בין איך נעקומען צו איהם. וואי איך האב נאר נעהאט א פערעל א בלומעל האב איך איהם געבראכט אוג איהם דאמיט אבנעשיט . באלואם פון דעם נן ערן האב איך אין זיין קראנק האריין גענאסען , פון דעם הארצען איז דער באלואם טראפענויז נעמאנגען אין זיין פערער ארין , ער האט זיך נעפיהלט נעשמארקט , נעקרעפטיגט , אוג זיינע בריידער — פון זיינע ווארטער נעמראכט , ערמוטהיגט— אוג אזוי האט ער מיר אבנעראנקט !

—אזוי ואל דאנקען א יודישער דיכטער ?

—אזוי האט מיר נעדאנקט א יודישער פאעט , אזוי האט מיר בעצאהלט מיין אוג אייער נעליעבטער , אזוי האט מיך בעלוינט ה' ש. פרוג, אוג זיין העלפענטהאט האט ער אלין נעשרייבען אין דעם יודישען פאלקס־בלאטט .

—א חידוש , א ראטעניש אויף ה' פרוג אז דאס מיר נעווים . נאר ווי קאנן איך עס ווענען פון איהם דין וחשבון צו פערלאנגען ? אוג איבערהויפט מיט ואס קאנן איך דיר העלפען ?

—מיט ואס , ועל איך דיר נאנען : איך פערלאנג פון דיר , אז דו נאלטט אלעס אויפ־ שרייבען , ואס מיט דיר האט זיך היינט אבענד פאסירט אוג עס אבדרינקען אין דעם ערסטען ושארנאן־ווערק , ואס דאנרף באלד ערשיינען אין ווארשוי . אויך די צווייי ליעדער ואס איך ווועל דיר יעצט דיקטירען אלעס וייטענשטיק צו זיינע צווייי .

—אוג ואס ווועסט דו האבען דער פון ?

—א סך ווילל איך ניט האבען .- צי פרוג ועט זיך פאר מיר פאר אנטוועהרן צי ניין—וויים איך ניט , ער איז שטאלץ— מאגליך , אז ער ועט זיך נאך ארגער קריטיזירען , אום צו בעווייזען אז ער איז נעריכט .— נאר טאמער ועל איך דער מיט פנעלן , אז אנדערע שרייבער ואס האבען אויך בעקאנטשאפט מיט איינער פון מיינע הכרחים ואלטן בעסער פערבליבען בייא ייער אלטערע בעקאנטשאפט אוג צו מיר זיך ניט ווענדען , איידער צו בענוטצען מיינע מובות אוג מיר אבדאנקען מיט שמייכער , שמעקען צו מיינע בלומען אוג אין קאפף מיר זיי ווארפען , זיך צישרען מיט מיינע פענער על אוג בריללאנטען אוג שרייבען דאס ניינען שטייגער אוג קרעפטגנים . —

נעהם די פערדער אוג שרייב :

א

א יור איז נעשטארבען , א נעווסטער יישראליק ;
נעשטארבען , עס היימט איבערנעקומען
די בעלפערס , ואס האבען נעליהרנט איהם בלק ,
ואס האבען נין לעבען נענומען .

ער לאכט שוין פון אללע, אז נאנטע, אז המן
אז שמאקקער, בראטיאנו וברוטה.
שמויל ליגט ער אין קבר, חזר"ט זיין נאמען
אט באלד קומט דער מלאך הדומה

—

ניט לאנג ווארט ישראל"ק, — פייל אויסען בויגען
קומט דער מלאך אוג הייבט איהם אן טרעסטן.
ישראל"ק, נאנץ רויהיג, קוקט איהם אין די אויגען,
זיין נאמען האט ער ניט פערגעסטן.

—

"רשע; מה שמך"? שרייט דער מלאך מיט כח.
"נואם שרייט ער? מיין נאמען גוט ווייס איך
טראכט בייו זיך ישראל"ק, אוג ענטפערט נאנץ הויך
"ישראל"ק: הערר מלאך, אזוי הייס איך".

—

"מה שמך, רשע"? פרענט דער מלאך ווידער.
אוג קריצט שוין נאנץ שטארק מיט די צייו.
דאס כת"ל ציטערט מיט אללע גלידער.
"ישראל"ק", ענטווערט ער מיט גענוייו.

—

דער מלאך טהוט אנעשריי אוג אן היק.
אוג פרענט איהם אויף אללע אופנים.
איין אומגליק! דער מלאך פערשטעהט ניט דעם "ייק".
אוג ישראל"ק בליייבט אלץ בייו זיינעם.

—

פולל בעם, פולל ריצחה איז דער מלאך אצונד
זייע אויגען פינקלען אוג בליטצען,
דאס כת"ל האפט ער גיך אוג געשווינד.
אוג הייבט איהם אן ווארפען אוג שמיטצען.

—

פארלישעט, פארדולט, אין די אויגען טונקעל
אזוי האט עס איהם נעפעקט פארטראנגען.
אין שאול תחתיה, טיף אין אן ווינקעל
ליגט ישראל"ק צוזשלאגען.

אַ שְׁרֵעקְלִיךְ גֶעשְׁרֵיי, אַ וויִלְדֶער גֶעמְהיטֶל,
וָואס הָאט זִיךְ אַוויִנְם דָא פָּערלָאפָּען?
עָס בַּעשָׂט זִיךְ, עָס פִּילְדֶערְט, עָס צִיטֶערְט דָער הַיסֶל,
נָאנְט מִיר, וָואס הָאט זִיךְ גֶעמְרָאפָּען?

—

פּוּן הַינְטָען, פּוּן אוֹיבֶּן, פּוּן פָּערשִׁידֶענֶע וַיטָען,
וָועהְט מָען מַלְאָכִים זִיךְ יָאגָען,
זַי קָאכָען, אוּן פְּרַייכָען, אִיךְ שְׁמָעה פּוּן דָער וַייטֶּן,
עָפָּעם וָעה אִיךְ זַי שָׁלָעפָּען אוּן טְרָאגָען.

—

גָעבוּנְדָען, גֶעקָאוּועט, אִין הְרַייָען גֶעבוּיגָען
שְׁלָעפְּט מָען נָאר דָארְטָען אַ מַלְאָךְ;
עָר צִיטֶערְט — פַּאר בּוּשָׁה פָּערמַאכְט עָר דִי אוֹיגֶען
בְּלַייךְ אִיז דָאס פָּנִים וִוי קַאלְךְ.

—

אוּן דָארְטָען נָאר לוֹסְטִיג, פְּרֶעהְלִיךְ אוּן מוּנְטֶער
צְוווישָׁען מַלְאָכִים גֶעהְט אַיינֶער,
זַי פִּיהרָען אִיהם, שְׁטִיצָען אִיהם, הַאלְטָען אִיהם אוֹפְּטֶער,
יָשָׁרַאלִיק, עָר אִיז עָס מִיט דִי בַּיינֶער!

—

עָס הִידֶעט, עָס וְשִׁימְמָעט, עָס רוּישְׁט וִוי אַ מִיל,
נָאר אֶט פִּיהרָען דִי אַלֶע מַלְאָכִים,
דִי בַּיידָע גְלַייךְ צוּ, צוּ אַ נָאלְדֶענֶער שְׁטִיהל,
דָארְט וִיצְט וִיךְ דָער מֶלֶךְ הַמְּלָכִים.

—

מִיט אוֹיגֶען פּוּלל טְרָערָען, פּוּלל שְׁמֶערְץ אוּן רַחֲמָנוֹת,
קוּקְט נָאטָט אוֹיף דָעם אֲרעמָען יוּדָען,
אוּן אוֹיף דָעם מַלְאָךְ נָאר שְׁרֶעקְלִיךְ, סַכְּנוֹת
וָועהְט מָען אִיהם קָאכָען אוּן זִידָען.

—

אָט עָפָּענְט זִיךְ אוֹיף דָאס נָאטָלִיכֶע מוֹיל,
עָס צִיטֶערְט אַ כִּישׁ שׁוּין אִין וַואסֶער,
גָעטְרָאפָּען וִוי פּוּן אַ שְׁרֶעקְלִיכָער קוֹיל,
בְּלַאס וָערד דָער מַלְאָךְ אוּן בֶּלַאסֶער.

פּוּנְם קוֹל פַּאלְטֶ אוֹיף אַלֶּע אַ אֵימָה , אַ שְׁרֶעק ,
עם צִיטֶערט דָאס הִימְעל־גָעצֶעלְט .
דַיינֶע מַעֲשִׂים , דוּ מַלְאָךְ , מוּזָען גָעמָען צַיין עֶק ,
צוּ פִּיעל בְּרָעגְטֶ דוּ מִיר מַיין וָועלְט .

—

וואָם הָאסְטֶ דוּ דָעם יוּדָען גָעקְוואָלְטֶ אוּן גֶעמוּטְשָׁעט .
וואָם הָאסְטֶ דוּ פּוּן אִיהם גֶעוואָלְטֶ הָאבֶּען ?
קאַרְג הָאט מָען אוֹיף יָענֶער וֶועלְט אִיהם הֶערְקוּטְשָׁעט .
קאַרְג הָאט מָען דָארְטֶ אִיהם בֶּעגְרָאבֶּען ?

—

קאַרְג הָאט מָען דָארְטֶ אִיהם גֶעוואָרְפֶּען , גָעטְרִיבֶּען .
גָעיָאגְט גָאר פּוּן אֶרְטֶ צוּ אֶרְטֶ .
קאַרְג הָאט מָען אִיהם דִי בֵּינֶעלֶיךְ צוּ קְלִיבֶּען .
אוּן גָאר אֶהן רַחֲמָנוּת גֶעפְּלָאגְטֶ

—

אוֹיךְ דָארְטֶ אִין הֶעם גַארִישֶׁען מֶענְשֶׁען גָעזִימְעל .
הַייבְּטֶ מָען שׁוֹין אָן וִיךְ צוּ שָׁעמֶען .
אוּן דוּ וִוילְסְטֶ בֵּיי מִיר אִין מַיין פְּרָעהלִיכֶען הִימְעל .
אַיינְפִּיהרֶען דִי אַלְטֶע סִימְטָעמֶען ?

—

אַיין אִיבְּרִיג אוֹת הָאסְטֶ דוּ נָאר דָערְהָארְטֶ .
אוּן פַּארְטִיג אִיז שׁוֹין אַ פְּאלִיצֵיי ,
אוּן וִוילְסְטֶ שׁוֹין פַּארְשְׁלָעפֶּען צוּ מִיר פּוּן דָעם עֶרֶד .
דִי פָּאלְטֶער אוּן דִי אִינְקְוִיזִיצֵיי .

—

„יִשְׂרָאֵל" אִיז דִיר גוֹט , „יִשְׂרָאֵל" אִיז דִיר רֶעכְטְ .
נָאר אַיין „אִיק" אִיז אִיהם צוּ גֶעקוֹמֶען —
„יִשְׂרָאֵלִיק" —גְוואַלְד— , אִיז בִּיטֶער , אִיז שְׁלֶעכְטְ ;
אַלַיין הָאסְטֶ דָעם „אִיק" וִיךְ גֶענוּמֶען ?

—

פּוּן אַלֶּערְלֵיי הִינְד צוּ־דְרַאפֶּעט , צוּ־בִּיסֶען .
אִין פַּחַד , אִין צָרוֹת גֶעלֶעבְטְ .
הָאט מָען דָא שְׁטֶקֶער אִיהם אָבְּגָעריסֶען ,
דָארְטֶען מִיט לַאטֶעם פַּארְקְלֶעבְטְ .

„מוֹחֵל זַיין קָאנן אִיהּ דִיר כְּלָל נִיט דַיין זִינְד
„אַ נַאנְץ שְׁטָרָענְג שְׁטָרָאף בִּיסְט דוּ וָועְרְטָה
„נָעהְמְט אִיהם. דָעם מַלְאָךְ הַרוֹמָה גָעשְׁווִינְד.
„אוּנ וַואַרְפְּט אִיהם אַרָאב אוֹיף דָער עֶרְד

—

„דָארְט זָאל עֶר זִיךְ מוּטְשָׁען. נִיט רוּהָען אַ טִינוּט.
„אוּנ פְּרִיהָער נִיט קוּמָען צוּרִיק,
„בִּיז עֶר וָועט דָאס פַּארְשְׁטָעהָן אוּנ קֶעְנָען נַאנְץ גוּט
„פּוּנְעם יִידִישָׁען זַשַׁארְגָאן יָעדָען „אִיקְ".

* * *

וואוּ אִיז עֶר? וואוּ הָאט עֶם דָעם מַלְאָךְ פָּערפִּיהְרְט?
צִי הָאט אִיהם דָער פִּאל נִיט גָעשַׁאדְט?—
נִיט רוּהִיג. דָער מַלְאָךְ שְׁרַייבְט. רָעדַאקְטִירְט
אַ יוּדִישׁ זַשַׁארְגָאנִישָׁעם בְּלַאטְט...

—

בְּאלְד וָועט עֶר מָאגָען אִין הִימְטָעל צוּרִיק,
עֶר קֶענְען שׁוֹין אוֹיף יָעדָער פַּאסָאן.
עֶר קוּקְט אִיהם שׁוֹין אִן מִיט אַיין אַנְדָערָן בְּלִיק
דָעם יוּדִישָׁען יוּנְגָען זַשַׁארְגָאן.

—

אוּנ אוֹיף אַ שְׁטוּהל דָארְט אִין גַן עֵדֶן
זִיצְט יְשָׁרְאֵלִיק רוּהִיג. צוּפְרִידָען
פַּארְגָעסָען הָאט עֶר דִי צָרוֹת. דִי לִיידָען
אַ יוּד אִיז עֶר צְווִישָׁען יְדָען.

—

ב.

אַיינְזָאם נָעהְט אַ וַואנְדָערְס־מַאנְן,
אַ שְׁוָועְרָען שְׁטָעקְען אִין דֶער הַאנְד,
מִיט אַ קְרַאפְּטִיג, פָּעסְטָען שְׁפַּאן
וַואנְדָערְט עֶר פּוּן לַאנְד צוּ לַאנְד.

—

בֵּיי יָעדָען וָועטֶער, שְׁנֵעע אוּנ רֶעגֶען,
וִינְד אוּנ שְׁטוּרְם, הִיטְץ אוּנ קֶעלְט,
נָעהְט עֶר אִיבֶּער שְׁטְרוּיְען, וָועגָען,
בֶּערְגָער, טָהאלֶען, וַואלְד אוּנ פֶּעלְד.

מיט דעם פעסטען , גלייכען ערשטע
מעסט ער אוים פיעל לאנדער ווייט ,
ווי לעלטען רוהט ער אמינוט ,
האסש ער געהט שוין לאנג צייט .

—

מוזיק , קראפט , נאר נים מיעד
מיט ריינע , קלארע , פרייע אויגען
געהט ער לאנגזאם , קאלט , גענים ,
הויך דעם קאפף , גליך אויסגעצויגען .

—

אייגעל , צארט איז די געשטאלט ,
דאך קראפטיג זענען פים אונ הענד ;
דער קאפף נים גרוי , נאך נאר נים אלט —
דאס פנים נאר שטארק אבגעברענט .

—

לאנג שוין קענן איך די פיגור
מיט די טיעפע , עריגסטע אויגען ,
געדענקט אונ שוואירן איז בארד אונ האר
אונ די נאז נאזן שטארק געבויגען .

—

יא , איך קענן דיך , קענן דיך גוט ,
האסש לאנג האב איך דיך נים געזעהן ,
נאר אייגם פערשטעה איך , ברודער , נים ,
גיב דו אלליין מיר צו פארשטעהן .

—

זעהר פיעל , איך ווייס , האסט דו געליטטן
פון ווילדע רוצחים , פון גולגים ,
דאך האסט דו ביז יעצט נים פערביטטן
קיין צוג , קיין מינע פון דיין פנים .

—

אונ דאך קוק איך אויף דיר ווי פרעמד ,
איין אונבעקאנטער שטעהט פאר מיר —
פארענדערט ביזט דו ביז צום העמד ,
אט דער קאמטיום ווי קומט צו דיר ?

—

אויף דײַטשֶׁער אַרט בֵּיסט דו בָּעקלַייְדט ;
קוּרץ דָּער ראק , לאַנג , שְׁמָאל דָּער הוּט
נָאהְ דֶּער לֶעצְטֶער מָאדָע אויפגָעמַייְכְט ,
נָעוויסס , דָּער שְׁנַייְדָּער אַ פְּראַנְצוּז .

—

אוּן קָאפְּף פון שְׁפַּאנְיֶען נָאר אַ נָרִיכס ;
אַ בְּרייטֶער הוּט מִיט לַאנגֶער פָּעדָער ;
פַּארשְׁטוּבְּטע שְׁטִיוועל אויף דִי פִּיס ,
נָאר פון עֶקְט רוסִישׁ יוכְטָענלֶעדָער

—

דָּער קָאסְטִיום , מַיין לִיעבָּער פְּרַיינְד ,
וִוי קוּמְט צוּ דִיר — מוּזְט דו מִיר זָאגָן ,
אִיהְ קָענן דִיךְ , דַאכְט מִיר , גִיט פון הַיינְט
אַנְדָּערְש הָאסְט דו דִיךְ נָעטְרָאגָן .

—

גָעוועזָן אִיז אַמָאהל אַ צַייט ,
נָאנְץ אַנְדָּערְש הָאסְט דו דִיךְ גָעפִּיהרְט
קְלַייְדער נָאר פון רַייְנָע וַייד
הָאבָּן דִיר דַיין לַייב גָעצִיָרְט ;

—

קְלַייְדער גְרָאס , בָּעקְוועם גָענַייט ,
אַ פְּרַייד אִיז נָאר גָעוָען צוּ קוּקָן ;
אַ מַאנְטָעל וַיים , אוּן לַאנג , אוּן בְּרַייט
אויפגָעהאנְגָען אויף דַיין רִיקָן ;

—

אַ טוּרְבָּאן , וויבָּער , וַיים וִוי שְׁנָעע
אִיז שְׁטָאלץ וִיהְ אויף דָעם קָאפְּף גָעזָעסָן
נָא עָנְטְוָער מִיר ! וואוּ זָענָען זַיי ?
אִיהְ קָאנן דִי קְלַייְדער נִיט פָּערגָעסָן ;

—

מִיט אַיין עָרְנְסְטָער בַּייזָער מִינָע
בְּלַייבְּט דָּער וַאנְדָּערָער פַּאר מִיר שְׁטֵין .
גָענוג , קִירִין אָב דִי אַלְטָע תְּחִינָה ,
צַיין עָק זָאלל נָעמָען דַיין גָעוַויין !

—

נָענוּג בֶּעווייַען מיך , בֶּעקלאָגען .
מיר רָעדָען מוסָר , בְּרָענגָען רָאַיזת :
אַייַער ווייַען , רָעדָען , זָאגען
קָענען איך לאַנג , אִיז מיר קיין נייַעס .

—

וָענָען מיין קאָסטיום דָעם אַלטָען
בֶּדאַרף איך כְּלַל ניט אַייַערע עצות —
אָט דָא אין רָענצָעל גוט בֶּהאַלטָען
מְרָאג איך איהם שְׁטָענדיג אויף די פְּלַייצעס .

—

פון מיין הַיים נַאנץ ווייט פָּערטָרייבָען ,
אִיז אַייַנציג נָאר אָט דָער קאָסטיום
פַּאר אַיין אַנדָענק מיר נָעבְּלִיבָען ,
פַּאר אַיין עָוויג הַיילִיגְטָהום .

—

נָאר קָענט אִיהר מיר ניט אָפּשָׁאר זָאגען ,
ווָאס פַּאר אַ פָּנים עָס ווָאלְט נָעהַאט
ווָענן איך נָאל אִיהם שְׁטָענדיג טְרָאגען
אויף מַיין רַייזע אַוָא צַייט ?

—

קָארג הִינְד הָאב איך נָעהָאט אויף מִיר ,
ווָאס הָאבָען אין מַיין פְּלַייש נָעבִיסָען ?
ווָאו איז נָאך דָא אַ ווִילְדָעס טִהִיר ,
ווָאס הָאט מיך ניט נָעצִיפְּט , נָערִיסָען ?

—

חוץ דָעם ווָאס אָפּטמָאל אִיז נָעווָען
מַיין הָאב , מַיין לָעבָען אין סַכָּנות ,
הָאט — ווָאס מָען קָענען אויף מִיר דָערוָארְטָען
נָעדיענט צום שְׁפָּאט נָאר צו לָצָנות .

—

נָעווָאוינְט בין איך שוין צו די וַאבָען ,
נָאר פון מיין אַייַנציג הַיילִיגְטָהום
זָאלָען ווי ניט שְׁפָּעטָען , לָאבָען !
פָּערשְׁלָאסָען הָאב איך דָעם קָאסְטִיום .

—

צוזי בְּרָאג אִיךְ אִיהם זוּיךְ בּוּין רַיקִין
פּוּן לאַנְגע יָאהרָען נָאךְ בִּיז הַיינְט.
בִּיז נָאטט וָועט מִיךְ אַמָאהל בָּעגְלִיקִין
צוּרִיק מִיךְ בְּרענגען אין טיין לאנד

—

דָארְט וָועל אִיךְ נִיט רַארְפָּען שִׁיטָצָען
טיין קָאסְטוּם מַיין הַיילִיג קְלֵייד;
דָארְטָען וָועל אִיךְ אִיהם בָּענוּטְצָען
טְרָאגָען אִיהם מִיט שְׁטָאלְץ אוּנ פְּרֵייד.

—

נָאר וִיפִּיעל אִיךְ הָאב נָאךְ צוּ וואַרְטָען
בִּיי שְׁנָעע . רָעגָען . שְׁטוּרְם אוּנ וִוינְד
וָועל אִיךְ נִיט בִּייטָען אוֹיף קֵין אַנְדָערָן
דָעם קָאסְטוּם . וָואם אִיךְ טָראג אַצוּנְד .

—

בָּעגְלֵייט הָאט עֶר אִין בִּיטָערָע צַייטָען
מִיךְ דוּרְךְ־וואַסָער אוּנ דוּרְךְ פַּייעֶר —
מַיין טְרַייעָן פְּרֵיינְד וָועל אִיךְ נִיט בַּייטָען,
אוֹיף עֶווִיג וָועט עֶר מִיר זַיין מְהַיעֶר.

—

אוּנ וָענן אִיךְ וָועל אִיהם מֶעהר נִיט רַארְפָּען.
אִין שְׁרַאנְק וָועל אִיךְ אִיהם מַאכָען פְּלַאטְץ;
אַרוּיס וָועל אִיךְ אִיהם בְּלָל נִיט וַואַרְפָּען
אִיךְ וָועל אִיהם הַאלְטָען פַּאר אַ שַׁאטְץ.

—

בָּענוּטְצָען וָועל אִיךְ אִיהם אִין פְּרַייהַיט,
אֲבָל עדוּת נָאךְ פַּאר שְׁפָּעטָערָע דוֹרוֹת
פּוּן דוּרכְגָעלעבְטָע צָרוֹת, לַייהָען
פּוּן אִיבָּערְשָׁטָאנְדִינָע אֵימוֹת, מוֹרָאוֹת.

—

* * *

עפּילאג

צו וואס דער עפּילאג ?— ניט צו ליעב מיר , צו ליעב דער שארפּן־מוטע :

ווי איהר וועהט , מיינע ליעבע לעזער , האב איך מיין וואָרט דער מוטע געהאלטן אוג אללעם ערפילט וואס איך האב איהר צו געזאגט , נאר איך ווייס , אז צוויישען אייך וועלען זיך אנדאי עטליכע נעפּינען , וואס ווועלען זאגען , אז איך האב דער מוטע אַ טובֿה געטהון , ווי דער בּער מיט דער פּלוג . — די יודישע מוטע וועט איהר נאָגען , וואלט געזאגט בעסערע , קלוינגענדערע ליעדער פון איהר וושארנאן דיקטירען . איהר האט אפּשר ניט אומרעכט , נאר בּגמתנות שוין איך אייך , אז די מוטע איז דא ניט שולדיג . וואָרט , איך ווועל אייך דערצעהלען בּיז אין סוף :

אַ העלפער שמראהל פון דער אויפּגענאגענער אונ פאלט אויף די שויבען פון מיין אפּען פענסטער , די שויבען שליידערן איהם אנטוק , ער טרעפט מיך גלייך אין מיין פּנים אוג ערפּענט די לאדען פון מיינע אויגען . איך בין ערוואכט , אַ פּנים אז פּריהר בין איך געשלאפען אוג דאס נאנצע איז נאר געוועז אַ חלום , נאר וואס ושט איז דאס ? אין מיין האנד האלט איך אפּעדער , פּאר מיר ליגט אַ בויגען פּאפּיר אוג אויף דעם פּאפּיר אין קוירצע , גלייבע שורהילוך וועגען אנגענאהלט רינגעלוך . פּאפּקעלוך , שמרייבעלוך , איך נעם עם אויפּ־ערלעזען , — יא ! דאס וועגען ווי , די נעדיכטע , וואס די מוטע האט מיר דיקטירט . נאר ליידער . איך בין אַ פּנים געווען צופּיעל פּערשלאפען אוג האב ניט אללעם ריכטיג נאכגעשריבען . אַ סך שטעלען וועגען גענוג אזוי אונגעהערליך , אז איך האב געמוזט פון מיין קאפּף אנדערע צו־זעצען , אוג איהר קענט דאך פון מיר ניט פּערלאנגען אז מיין פּאענע זאל נייז גלייך מיט דער פון דער מוטע . פון מיין ניט וויידער האב איך אויף איהר־קיין פּארגיפּעל וואס זי האט פון מיר געהאט אביסעל דאס גענארר . וואורום זין אמת וואס בין איך מיט איהר פּאר אזא שטעלקע ? איהרע אמת , מהייערע בלוטען אוג ברילאנטען האט זי נעטהיגער וואו אהין צו טהון , וואהרע פּאעטען , נעקרוינטע דיכטער ניגען בילכער וי אזא דילעטאנט וי איך . נאר אייך איהר אמת דיכטער , ווילל איך בעטען , אז איהר וועט האבען די זכיה פון איהר בעזוך , וואלט איהר אפּען האלטען די אויגען , ניט אנשלאפען ווערען , וואלט אויס־לעדיגען אללע איהרע אוצרות , אוג־קיין וואָרט ניט אבלאזען פון דעם וואס וו ווועט אייך דיקטירען .

ערפילען ווועט איהר אַ הייליג שליחות ,
אייער פּאלק ווועט אייך שעמצען אוג עהרען ,
אוג דער אלטער דארף אויבען מיט די צוויי לוחות —
ניט רוהיג־ער פּערגיסט ניט קיין תּרערען .

ר. שטארקמוטה

אַ הַאַרְטְּער בִּיסָּעֶן.

בַּיִים בְּרֶעג פּוּן דָּעם וַואסָּער, פּוּן יָפּוֹ בִּיז תַּרְשִׁישׁ,
דָּאַרְט הֶערְט זִיךְ אַ זִומֶּען אוּן בְּרוּמֶּען —
בַּיִים בְּרֶעג פּוּן דָּעם וַואסָּער, פּוּן יָפּוֹ בִּיז תַּרְשִׁישׁ,
אִיז פִּינְסְטֶער דִי נַאכְט אָנְגָעקוּמֶּען.

אוּן טִיעף אוּים דָּעם וַואסָּער דָּאַרְט הָערְט זִיךְ דָּאס בְּרוּמֶּען,
אַ קוֹל פּוּן אַ וַואלְפִּישׁ נָאר, דַּאכְט־זִיךְ:
„רִבּוֹנִי! הַיינְט הָאט מִיךְ דָּער טַייוֶוועל גֶענוּמֶּען,
אִיךְ שְׁטַארְב הַיינְט, אִיךְ שְׁפִּיער שׁוֹין, „עס מַאכְט זִיךְ.

„אִיךְ „עק בַּאלְד! מַיין בּוּיךְ, אוי, מַיין בּוּיךְ מוּז מִיר פְּלַאצְּען —
הַיינְט הָאב אִיךְ אַ נָבִיא פָּערְשְׁלוּנְגֶען!
דָּא הָעלְפְּט מֶער קֵיין גְּלֶעטֶּען, קֵיין רַייבֶּען, קֵיין קְרֵאמְּצֶען —
בַּאלְד אִיז שׁוֹין דָּער בּוּיךְ מִיר צוּשְׁפְּרוּנְגֶען!

„אַ נָבִיא, דָּאס אִיז נָאר אַ צוּ הַאַרְטֶער בִּיסָּעֶן,
„עס קֶענֶען אִיהם נָאר קֵיינֶער פָּערְטְּרַאגֶען;
צוּ פָּעטְט אִיז זַיין פְּרוּמְּקֵייט — „עס זָאלל שׁוֹין נִיט וִוסָּעֶן,
פּוּן אִידֶם קֵיין שׁוּם „עהְרְלִיכֶער מֶאנְּען!

„אַ נָבִיא, דֶערצוּ נָאךְ נָאר אֵיינֶער אַקְלֵיינֶער!
(פּוּנְקְט צְוֶוועלְף אוֹיךְ אַ טוּץ נָאר אִים נַאנְּצֶען)
נָאר הַאַרְט אִיז זַיין נֶפֶשׁ, נָאר הַאַרְט זַיינֶע בֵּיינֶער —
„ער לָאבֶערְט מִיר דָּאס הָערְן מִיט זַיין מַאנְּצֶען!

„אוּן שְׁטֵיינֶער אוּן בֵּיינֶער אוּן כָּל־„ערְלֵיי זַאכֶּען,
זֵיי דָּאט שׁוֹין מֵיין מֶאנְּען צוּרִיעבֶּען;
אוּן נָאר מִיט נְבִיאִים קֶענֶען נָאר נִיט אִיךְ מַאכֶּען —
אַ מַכָּה וָואס שְׁטָעהְט נִיט גֶעשְׁרִיעבֶּען!

אַ נָבִיא אִיז נָאר נִיט פָּערְהַאנְדֶלְען קֵיין וַוייכֶּער —
נִיט קֶענֶען מֶען אִיהם „עסֶּען, נִיט נָאנְּען;
וְעם וָואלְט זַיין אַ מְצוָה, נִיט לְאזֶען קֵיין זַכָּר,
פּוּן תְּרוּמָּע וָואס גְּרַאבְּלֶען בַּיִים מֶאנְּען!

אַ פְּרוּמְטָער אִיז גָאר נִיט פָּעְרְהַאנְדְעלְן־קִין וַוייבֶּער—
מִיר קֶעְנְעָן דִי דָאזִיגָע הֶעלְדָעָן!
עָס וָואלְט זַיין אַ מְצוָה נִיט לָאזְען־קִין זַכָּר
פּוּן זֵיי — מִיט רַעשְׁפֶּעקְט דָאם צוּ מֶעלְדָען!

רַבּוֹתַי! אִיךְ שְׁפִּיער יָעצְט, עֶר גְרַאבְּעלְט אִין בּוּךְ מִיר —
גָעוָואלְד! ס אִיז דִי מַבּוּל פּוּן פְּרוּמְטָע!
רַק גְרַאבְּלָען אִין יָענְעמְס גָעדֶערְעם — נוּ, אוֹיךְ מִיר
אַ נְבִיא . . . נוּר, אַךְ, פּוּן דִי קְרוּמְטָע!

רַבּוֹתַי! מִיר דַאכְט זִיךְ, עֶר מוּרְמֶעלְט יָעצְט עָפֶּעס,
אוּן קְרוּמְט זִיךְ אוּן בֵּייגְט זִיךְ נָאר פְּלוּצִים —
דוּ דַרְשְׁנְסְט אוּמְזִיסְט נָאר, דוּ דַרְשְׁנְסְט אִין סְטָעפְּעס,
אוּן וַוארְטְסְט נָאר אוּמְזִיסְט אוֹיף תֵּירוּצִים!

רַבּוֹתַי! אִיךְ שְׁפִּיער יָעצְט זַיין גְרַאבְּלָען, זַיין צַאפְּפֶּלָען,
עָס דַאכְט זִיךְ, עֶר דַאוָועְנְט אַ בִּיסָעל!
אוּן הַאלְט אִיכְּס נָאךְ לֶאנְגָער יָעצְט אוֹים, מוּז אִיךְ מַפְּלָן —
גָעוָואלְט! גִיט מִיר בְּרֶעכְוַויין אַ שִׁמְסָעל!

אִיךְ קֶענְן נִיט דֶערְהַאלְטֶען זַיין דַאוָונְען, זַיין זִינְגָען,
דָאם בַּאגְלֶעט אַרוּם וִוי דִי רִינְדֶער,
דִי פַאלְשֶׁע, פֶּערְוַוילְדֶעטֶע תְּנוּעוֹת, דָאם שְׁפְּרִינְגָען —
גָעוָואלְט! גִיט מִיר בְּרֶעכְוַויין גֶעשְׁוווינְדֶער!

גָעוָואלְד! גִיט מִיר בְּרֶעכְוַויין, גִיט צַייטוּנְגְס־מַאמְרִים,
גִיט נַחְבֵי־בֶּן־וָוקְסִ׳ס אַרְטִיקְלָען;
גִיט גִיךְ פָּעלְיֶעטָאנָען, גִיט יִידִישֶׁע סְפָרִים —
אוּן טָהוּט מִיר דָאם אַלֶין צוּנוֹיף וִויקְלָען.

אוּן מַאכְט מִיר אַ מִיטָעל צוּם בְּרֶעכָען, צוּם בְּרֶעכָען!
גִיט סְפָרִים פּוּן שְׁפָּטֶערֶע דוֹרוֹת;
גִיט שָׁמַ׳ס רָאמַאנָען, זַיי זָענָען, אִיךְ רֶעכָען,
צוּם בְּרֶעכָען פָּארְצִינְלִיכֶע סְחוֹרוֹת —

גִיבְּט סְפָרִים פּוּן נַיינְצֶעהְנְטָען קְלוּגָען יָאהְרְהוּנְדֶערְט.
גִיבְּט קְלוּגֶע „קְרִיטִיקָען" — פּוּן וָועמָען
אִידֶער וִוילְט זִיךְ אַלֶיין נוּר; גִיבְּט גִיכָער — מִיךְ וואוּנְדֶערְט;
וַוי בְּרֶעךְ אִיךְ שׁוִין נִיט בַּיי דִי נָאמָען!—

בַּיִם בְּרָעג פּוּן דָעם וַואסָער , פּוּן יָפּוֹ בִּיז תַּרְשִׁישׁ .
דָאַרְט הָערְט זִיךְ אַ זִומָען אוּן בְּרוּמָען—
אַ מִיטָטָעל צוּם בְּרָעגָען פּוּן יָפּוֹ בִּיז תַּרְשִׁישׁ .
הָאט דָאַרְטָען אַ פִּישׁ אַיינְגָענוּמָען .

אוּן שְׁטִילל אִיז אוּן רוּהִיג . עָם קְרַייזָעלְט דִי נַאכְט־זוּךְ
אוּן פְּלָעכְט אִיהָרָע טוּנְקָעלָע לָאקָען ;
אִים הִימָמָעל דִי שְׁטָערָען זַיי פְּלַאמָען , עָם דַאכְט זִיךְ .
וַוי גָעלְבְּלִיכָע , גָאלְדָענָע פָּאקָען .

אוּן שְׁטִילל אִיז אוּן רוּהִיג . עָם פְּלָעכְט נָאךְ דִי נַאכְט־זוּךְ
אוּן קְרַייזָעלְט דִי פִינְסְטֶערָע לָאקָען ;
עָם וַואנְדָערְט נָאר שְׁטִילל דִי נַאטוּר , אוּן עָם דַאכְט זִיךְ
זִי גָעהט וַוי אוֹיף זַיידָענָע זָאקָען .

אוּן פְּלוּצְלִינְג דָערהָערְט זִיךְ אַ קוֹל אִין דָער פִינְסְטֶער .
גָאר פִּירְכְטֶערְלִיךְ הָאט עָם גָעשְׁרִיעָגָען ;
עָם הָאט דָאַרְט אַ וַואלְפִּיש פּוּן אַלְלָע דָער דִינְסְטֶער .
אַ גְרָאבָּען פְּרוּמְאק אוֹיסְגָעשְׁפִּיעָגָען .

אוּן נָאךְ דָעם אוֹיסְשַׁפַּייָען , אוּן גָרָאד צוּ עָלֵינוּ ,
דָא טוּהט עָר נָאךְ פִּילָאזָאפִּירָען ;
עָר זָאגְט : „צוּ נְבִיאִים , אִיבָּערהוֹיפְּט צוּ דִי קְלֵיינָע ,
דָא טָהָאר מָען זִיךְ גָאר נִיט צוּרִיהָרָען !“

ד. פּרִישְׁמָאנָן.

דער זיידער *)

אַללע יאהרען, אַללע מאָנ
נען איך לויף, נען איך שטאָדט,
סאי אין שטוב, סאי אין וועג,
וואו איך זיצן, וואו איך גיי,
אין שלאָף אויף דעם נעלעגער
וואו איך גיב כּוך נאר אַ רידער,
מראָג איך שטענדיג אַ זיינער.
אַ מייערען, בּיי מיר;
ער באגלייט מיך אקוראט
פּינקטליך וואוהין איך קעהר,
יעדער רגע אופן בּלאטט.
קלאפּענד, צייכענט ער.
מיט חכמה מיט פערשטאנד,
מיט שכל גוט בּעמראכט,
האט אַ מיסטעריליכע האנד,
זיין מאשין מיט קונסט נמאכט;
אזוי יאהרען זעהר לאנג,
בּיי פּערציג איז די צאהל,
נעהט ער זיך זיין נאנג,
אוג שטעלט זיך ניט קיין מאל;
עס מרעפט זיך פון דעם זיינער,
בּין איך ניט צופריעדען,
נעוואלט וואלט איך אַ שטייגער
נעהן זאלל ער פערשיעדען
עס גלוסט זיך אַ מאהל מיר
האמש נארריש איז זעהר דאס,
ער זאלל לויפען אן אַ מאס;
נארריש איך צו צייטען,

מרעפט זיך אז איך ווילל
ער זאלל זיין נאנג פּערבייטען,
קריכען לאנגזאם. שמטלל;
אין לעבען איבּעראלל.
וואם דרעהט זיך ווי אַ מיהל.
העד איך בּיי יעדען פאלל.
זיין קלאפּען מיט נעפּיהל.
אין צרות אוג אין פּרייד עו.
פּרדרעהט זען איז דער קאפּ.
אויף שמחות אויך אין לייד עו.
צום טאקט איז פונקט זיין קלאפּ;
אופן טוידט פון מיין טאטען.
אופן קבר בּיי דער דעק.
נעקאכט האט ער נעזאטטען.
נעבּרימט נאר אן איין עק;
שווערמער בּרידער מיטער
נעקומען איז זיער נעסט.
האט ער ווי אַ האמער.
נעקלאפּערט אוג נעזעטצט;
ער האט מיר הארמאנירט.
מיין ליעבע מיטנעפּיהלט.
צו דער חפּה מיך נעפּירט.
נעקלונגען. צונעשפּיעלט;
ווען איך זעלבען אַ מאל אַ שליק.
זעה מיין פאלק איז פרייליך.
טהיילט ער מיט זיין ליק
זינגט זיך ווי אַ מלך;
נור שרעקלעך מיינע ברידער.
ווען ביטטער איז ער נאלל.

*) ברוי. ניוד ד"ר מאנדעלקערן

רוישט ער מיט גערידער ,
וי חנואלים וי אַ קנואהל !
נור פון עטליכע שיינע יאהר ,
האט זיך עפעס איהם געמאכט ,
פערבימטען איז ער נאר ,
גרילצט נאר טאג וי נאכט ,
אללע מאהל פיעל מעהר ,
רוישט ער , קלאפט , אוג זעצט ,
נור הייערינג זעהר שווער ,
איך שרעק מיך ס׳איז זיין לעצט !
די מאשין קענן נאר קיינער
פארעכטין אויף דער ווילט ,
א מיסטער איז נור איינער ,
ום הט ברית ש זי געשטעלט ;
ער וויסט וי יעדעס שרייפעל ,
זעהר קונצינ איז פארהרעהט .
די ראדלעך אוג דאס טאפעל ,
וי יעדעס ליענט אוג שטעהט ;
אללעס וויסט ער קלאהר ,
די לאכליך אוג די טהירען .
דער מיסטער קענן די האר
פערריכטען . רענולירען .
איך וואלט שוין אוג בין גרייט
דעם פעהלער צו דערווישען ,
ווייל איך פיהל די קיט
אט ווערט זי שוין צערריסען !
איך זעה שוין איצט דעם סוף
פון דעם רוישען אוג געטומל ,
דערפאר ווילל איך ארויף
צום מיסטער פליהן אין הימל
גליך צו איהם אין שלאסס ,
נאך העכער פון די שטערען ,
אוג ווילל איהם מיט פערדראס
זיין זינגער באלד אומקערהרען ,
נא דיר ! ווילל איך זאגן ,
מיסטער , אפ דיין ווערק ,
מ׳הערט אים שוין ניט שלאגן ,
ער קלאפט שוין ניט באמערקן
ניט גפארעט ניט גערירט
דעם זינגער האב איך נאר .
נור איינאומגליק האט פאסירט
מיין פאלק די לעטצטע יאהר :
פון טויטשרעק אוג פון שמערץ
די צרות צו־צו־זעהן .
האט גענפלאצט מין הערץ —
גבליעבען איז עס שטעהן —

דִי עֲנוּנָה

אַ דְרַאמַא אִין פִּיעֶר אַקְטֶען אוּן וֶועְקֶם בִּילְדֶער.

פוּן

מאריע לערנער.

פֶּערזָאנֶען.

גראסמאנן.	א רייכער מוחר.
הויה'לע.	זיין ווייב.
ראוא.	זיער טאכטער.
אדאלף.	א בוכהאלטער בייַ גראסמאנן.
ניימאנן.	א שווינדלער.
עמיליע.	זיינע פרַיינדינן
זשוליע.	
ישראל.	א מעקלער.
רויזמאנן.	אפערִיסטן.
צוויגער.	
אמאליע.	אדאלפ'ס אוּן ראוא'ס מיטשטער.
אדעל.	
ראוענקראנץ.	
זיין פרוי.	
דב.	

דיענער, געסט.

צווישען דרימען אוּן פיערטען אקט פאסירען ניינצעהן יאהר.

ערשטער אקט.

ערשטעס בילד.

ערשטע כצענע.

(א שאַן מעבלירט ציממער ביי גראסמאנן)

גראסמאנן אוג חיהלע.

גראסמאנן. איך מראכט נאר אויב איך האב זיך ניט צו שפעט צוריקגעקוקט, איך האב אבער ווי פיעל מאהל נעוואנט אז כ'זען דאך אבי'ס עלע מערד אכטונג געבן אויף ראוא'ן.

חיהלע נלייב מיר, אבראם, אז ראוא קוקט ניט אויף אדאלפין ווי אויף איהר נלייכען...

גראסמאנן. נא, דאם האסטו שוין אפטעות, ראוא קוקט נאך אויף איהם אפ סך האכער ווי אויף איהר נלייכען. אין דער ווירקליכקייט איז ער דאך מאקע אפ ועלטענער יונגערמאנן. אבער אונזערע ראוא פארבערענגט מיט איהם צו פיעל צייט, שפאציערט צו פיעל מיט איהם, לעזט מיט איהם ביכער צו פיעל — אוג דאם אללעס טויג ניט! איך שמוים מיך פון ראוא'ס רעד, אז אדאלף האט אויף איהר נעמאכט איין אונגעהייערע ווירקונג. דאם האט ניט בעדארפט יין! דו ווייסט גוט, אז איך בין צו פיעל פארנומען אוג האב קיין צייט ניט נעהאט זיך צו־צו־קוקען ווי אזוי ראוא פארבערענגט די צייט, אבער דו, דו האסט יא בעדארפט זיך צו־קוקען.

חיהלע. אבראם, האב איך חס ושלום עפעס פערזעהן?

גראסמאנן. אה, דו שרעקסט זיך אומזיסט! איך נאר נאך נאר אז מען דארף אדאלפין דערווייטערן פון ראוא, ווייטערן פון עמת, עס פרייעט מיך יעהר, ווען איך בעמראכט אונזער ראוא, ווי קלוג זי איז, ווי ענטוויקעלט, ווי אללעס וואס איז גוט אוג פיין רופט זיך אן איהר עדעל הערץ, אוראי קען מען ניט וואגען, אדאלף איז טאקע ווערטה מען זאלל איהם שאטצען, נאר אז מען איז פראקטיש. פארשטעהט מען, אז עס קען זיך אויף נעפינען אוא יונגערמאנן פון א ו נ ז ע ר נלייכען, וואס זאלל ניכער פאסטן פאר א י ה ר אוג פאר א ו נ ז. דאך בעט איך אז די ואלטט דער ווייל ראוא'ן קיין וואכט ניט וואגען פון אונזער נעשפראכע. מען דארף יהען אז די פרייונדשאפט פון ראוא'ן מיט אדאלפין זאלל אזוי ווי פון זיך אליין אויפהערן, דאם איז אפצוטרייע אוג אפענטליך ארויס טרעטען מאר מען ניט.

חיהלע ווי אזוי־זשע קען עס נעשעהן, אז עס זאלל פון זיך אליין אויפהערן? איך מוז דיר וואגען העם אמת, דו ווערפסט מיך שוין אליין ארויס אין א צוויפעל. אפשר האלט מאקע אין אמת ראוא צו פיעל פון אדאלפין?

גראסמאנן. דאס ווייס איך גוט אז די האלט פון איהם, נאר לאז מ י ך ארבייטען אין דער

זאך, איך שיק הייבט צוועק אדאלף־קיין קענוו, איך זאג איהם אז נאר אויף אַ צייט — נאר איך רעכען איהם אין נאנצען דאָרט אי׳בער־צוליאזען, איך דאַרף דאָרט נא ווי זא קאָבען אַ בעשטאנדיגען אענטס...

חזה׳לע נא, אוג דו מיינסט אז ער וועט ראַזאן גיט שרייבען?

גראסמאנן. דאם ווייס איך זעהר גוט, בריעף ווילען געמיים זיין, איך קען אבער אדאלף׳ס גוט הערץ... איך ווייס צו־פאהרען מיט איהם צום וואקזאל אוג עוועל בי׳י איהם נעהמען דאָרט דאם וואָרט, אז ער זאלל אויף ראזאן ווירקען, אז זייער פרייַנדשאפט זאלל ווערען א ו י ס, דא אויף דעם פלאץ בין איך גיט זיכער אז ער וואלט גאַקענט מיין וואונש ערפילען, אבער פון דער וויטענס קען ער עס זעהר לייכט טהון.

חזה׳לע. דאם איז זעהר גליק, דאם אלעס וואס דו נאנסט איז זעהר קלוג, אבער מוז מען אוז טהון... אויב ראזא האלט פון איהם ווי דו ואנסט, איז דאך מיאקע נאר אין אנדער נאך. בייסטו אבער זיכער אז דו ווענסט אדוים־צייקען אדאלף׳ן פון ר א ז א׳ס הערץ?

גראסמאנן. וואס קלערסט דא? גרינג ווענט עס גיט אנקומען! עס ווענט שוין קאסטען אַ בי׳יסעלע מיה, מען מוז טהון... אבער דאך הענגט צוסאמען. מען הארט זיך אז דאם מיינינג ווערט קוכען... צו שפעט אומגעקוקט, אבער דאך העכען איך אז דאם מיינינג ווערט קוכען... נאר לאמיר דאם אונעקלאזען, איך ווייל מיט דיר נאך פון עפעס אי׳בערראַשען, דאם איז אויך אַ וויכטיג נאך... איך האב דיך נעוואלט פרעגען, וואס פאר איין אייזנדרוק מאכט אויף דיר אונזער נייער בעקאנטער ה׳ כ א נ ן. ווי נעפעלט ער דיר?

חזה׳לע. וואס הייסט? וואס פרעגסטו מיך נאר פלוצלונג צו ער נעפעלט מיר? דיין פראנץ וואונדערט מיך זעהר!

גראסמאנן. איך ווייל ווייסען ווי אזוי ער נייט ער איז אין דיינע אויגען. בי׳י פרויען איז דאם מבינות אמאל גרעסער ווי בי׳י אונז, אַ פרוי איז ווי אַ נאסט: זי קומסט אויף אַ וויל אוג קוקט אויף אַ כייל.

חזה׳לע. חאטש איך ווייס נאך גיט אקגען וואס דו פרעגסט מיך, נאר איך ווייל דיר ענטפערן. עס איז אפילו זעהר שווער צו זאגען אַ מיינונג ווענען אַ מענשען וואס מען קען איהם וועניג, נאר ער נייט אוים צו נין זעהר אַ פיינער סוהר.

גראסמאנן. אז ער איז א פיינער כוהר דאם ווייס איך, דאם ווהט מען באלד, ער פיהרט גרויסע נעשעפטען, ער איז אַ נאנץ פונקטליכער מענש. אט האב איך די מעג נעהאט צו איהם אין אנווייזונג אויף דריי טויזענד רובל. בין איך נעקומען צו איהם אייגם דעם ווייגער, האט ער זיך נעוואונדערט וואס איך האב מיך פארשפאטיגט אויף אַ נאנצער שעה. אין מאסקוא, נאנט ער, איז מען שוין אין די קאנטארען אזוי פונקטליך ווי אין אויסלאנד, אז מען דארף צאהלען אייגם איז שוין צוועלף א ווייגער דאם נעלר אנגענרייט. זעהסטו, חזה׳לע, אזוי רעגעלמאסיג צו פיהרען נעשעפטען איז בי׳י אונז זעהר ועלטליכע מענ אבצופינען; בי׳י אונז איז מען נעוואהנט גיט נאר גיט אוים חאטש עס קען אמאל זעהר שטארק שטארען. די

פּונקטליכקייט אין מיר פון נייַמאן זאָהר גענעלטן. אָ. אַוא מענש, וואס איז בייַ אַלעלכע יאָהרן אַזוי גענעצט, פונקטליך, וואס פירט אַזוי גוט די געשעפטן, דער האט א גוטע צוקונפט! וואס זשע מיינסטו, חיה'לע, פאר אונזער ראַלעלן דאָקטער זיך וואלט עס נישט גענוהען שלעכטע פּארטיע?

חיה'לע. אָט דאס פּרענקטו מיר, וואס איז דענק איבער איהם? בין יעצט האב איך נאר נישט פערשטאנען וואס אינטערעסירט ער דיך אזוי.

גראסמאנן (מיט א שמייכעל). דאס הייסט: אז מען וואנט דיר-וויסטו?

חיה'לע. וואס דען?

גראסמאנן. וואַרטלעך אויף א נייט! נאג מיר, וי געפעלט ער דיר?

חיה'לע. וואס קען איך דיר זאגן? איך קען איהם נאהר וועניג. ער נאהט אויס צו נין א פיין מענשעל. נאר מען דארף זיך גוט צוקוקן, מען דארף זיך אן־תכנגן... וואס זשע, ער האט מיט דיר אלין גערעדט דער פון? צו ער האט עמיצן געשיקט, צו אפשר איז דיר אלין די נאך איינגעפאלן?

גראסמאנן. נעהמט, חיה'לע, בייסט א מוטטער אוג בעמערקסט נישט, וי אזוי מען רעדט פון קינד אוג וי אזוי מען רעדט מיט דיין קינד. געשיקט זיך אז דו האסט נישט באמערקט אז נייַמאן איז ענטציקט פון אונזער ראוז? ער איז פשוט פּער־ליעבט אין איהר! איך בין זיכער, אז הייַנט מארגן-וועט ער מיט מיר דער פון אפענטלעך דעדן, ער האט מיר שוין א פאר מאל אפילו געפרעגן אנצוהערן.

חיה'לע. דו אייל זיך נאר נישט. מען דארף זיך אנקוקן וועגן איהם.

גראסמאנן. איך האב מיך שוין אנגעפרעגט דא אין איניג קאנטארן, נאנט אימלעכער נאר גוטס ער איז זעהר רייך, וואלסט נעהן וי ער וואהנט, נאר וי א פירסט.

חיה'לע. אויב אזוי, אויב ער איז ווירקלעך א פייַנער מאן, האסטו רעכט וואס דו ווילסט ראוז דערוויטערן פון אדאלפ'ן.

גראסמאנן. דאס האט מען זא וי זא בעדארפט טהון...

דיענער. הערר נייַמאן!

גראסמאנן. בעט הערין [דיענער אב]

חיה לע. נא, איך ווילל אייך נישט שטערן.

גראסמאנן. קום דער נאך אריין מיט ראוז. איך ווייל, דו ואלסט איהם אלין בעטן צום פרישטיק.

חיה'לע. יא, יא, אברהם באלד וועלן מיר אריינקומען [אב]

צוויטע סצענע.

גראסמאנן אוּן נייטאנן.

נייטאנן. גוטֶען טאג, הָערר גראסמאנן.

גראסמאנן. (געהט איהם א קנגען) וָאם מַאכְט אִיהר? וִוי גֶעהְט׳ס?

נייטאנן. דאנקע, דאנקע! וִוי בֶּעפִינדֶעט אִ י ה ר זִיךְ?

גראסמאנן. נָאטט זַיי דאנק—זִיצט, זִיצט! (רוקט איהם צו אקרעסלִ)

נייטאנן. וָאם מַאכְט דאס וועטֶער פְּרַיילַיין? אִיהרֶע פְּרוי גֶעמַאהלִין?

גראסמאנן. דאנקע בֶּעסטֶענס, נָאטט לָאב גֶעוונד!

נייטאנן. וועלדֶען ווִיר האבֶּען דִי עֶהרֶע זַיי צוּ גֶעהן?

גראסמאנן. גֶעווִיס! זַיי וועלֶען אַרַיינקומֶען.

נייטאנן. עֶס פְּרַיֶיעט מִיךְ גֶעהָר זַיי צוּ גֶעהן, אִיבֶּערהויפְּט דאס פְּרַיילַיין רָאזאלִיֶע. אַיֶיער מָאכְטֶער, כּוּ אִיךְ אַיךְ זאגֶען, אִיז אִין דֶעם שְׁטֶאדְטֶעל וִוי אַ רָאזֶע צְווישֶען דֶארנֶער.

גראסמאנן. אָ, מִיר הָאבֶּען אוֹנְזֶער טָאכְטֶער גֶענֶעבֶּען אַ גוטֶע עֶרְציהונג וִוי נַייט עֶס אִיז נָאר מֶאגְלִיךְ גֶעוֶועזֶען.

נייטאנן. אוֹיסֶער דֶעם הַאט אִיהר נָאךְ דִי נַאטור שֶׁעהנֶע גֶעשֶענקֶע גֶעמַאכְט. אִיהר וִוייסְט, הָערר גְרָאסמַאנן, צוּ אַיֶיער טָאכְטֶער בִּין אִיךְ נִיט אִין נַאנְצֶען גְלַייכְגִילְטִיג.

גראסמאנן. (מיט א שמייכעל) אִיךְ הָאב עֶס אַבִּיסֶעל בַּאמֶערְקְט.

נייטאנן. נָא, אַז אִיהר וֶועהט שוין אַלֶיין—עֶרְלוּבְּט־וִשָּׁע מִיר אָפְּפֶען צוּ רֶעדֶען, אַיֶיער טָאכְטֶער הָאב אִיךְ וָעהר גֶערָן, נָאךְ מֶעהר — אִיךְ לִ י ע ב דֶם פְּרַיילַיין רָאזאלִיֶע אָ, וָוען אִיךְ זָאלל קֶענֶען הָאפְּפֶען דֶעם עֶנגֶעל אַמאל פֶּאר מַיינֶעם צוּ רֶעכְטֶען!

גראסמאנן. פון מַיין זַיט הָאב אִיךְ גָאר נִיט דַאגֶענֶען מֶען דאךְ נָאר פְּרֶעגֶען מַיין טָאכְטֶער, אִיהר וִוילֶען אִיז פְּרִי.

נייטאנן. אוּיב אַזוי שָׁאמְט אִיךְ מִיךְ נִלִיקְלִיךְ, אִיךְ וָועל מִיר מִיה גֶעבֶּען צוּ פֶּערדִיעגֶען אִיהר פְּרַיינְדשַׁאפְט אוּן לִיעבֶּע... דֶערווייל דַאנק אִיךְ אַיךְ [דרוקט איהם די האנד] פַּאר אַיֶיער גוטֶער מֵיינוּנג אִיבֶּער מִיר אוּן דִי טַהיֶעֶרע הָאפְּפֶענונג וָאם אִיהר נִיט מִיר פון אַיֶיער וַיִיט... נָא יֶעצְט פון גֶעשֶׁעפְּטְ.—דָאם גֶעשֶׁעפְּט וָאם מִיר הָאבֶּען נֶעכְטֶען דֶערפון גֶעדֶענְקֶען קֶען גֶעהָן. אִיךְ מוּז אֶבֶּער פְּרִיהֶר אִיבֶּער־דֶעדֶען מִיט דֶעם גֶענֶעראל סְקְרִיצְקִי, אִיהר הָאט גֶעווִיס גֶעהָערְט זַיין נָאמֶען?

גראסמאנן. יָא, סְקְרִיצְקִי — אִיךְ הָאב גֶעהָערְט.

נייטאנן. זָעהט אידער, הערר גראסמאנן, אלעס איז געווענדט אין אידם, אז ער וועט נאר איין וואונק טרוון, קענען מיר קאנצעסטן. וואס נעשעפט קען בלייבן אונזערם אוז וואס מען קען אין דעם פערדינען דארף אויך צייט פיעל ניט אויבער־צייגען, אידער פארשטעהט אליין זעהר גוט וואס פאר א גליק מיר קענען דא מאכן.

גראסמאנן. ווי דענקט אידער, מען דארף האבן א נרוים קאפיטאל?

נייטאנן. אויך ניים נאך ניט ווי פיעל מען דארף האבן מזוטן נעלד, אויך האב נאך די סטעטע ניט נעמאכט. איבערהויפט ווילל אויך אז אידער זאלט זיך גוט אויבער־לענען, אפשר לויגט עם ניט פאר אייך?

גראסמאנן. אויך רעכן או אין קאנצעסטאנן זענט אידער שוין נענוג בעקאנט:

נייטאנן. יא. אין דעם נעשעפט בין אויך נענוג ערפאהרן, נאר מיין רעכעל איז בעשטאנדיג, דעם צוויישטן אלע מאנלקקוישטן צו נעבען ער זאלל זיין פערזיכערט מיט זיין קאפיטאל. איבערהויפט האב אויך ניט ליעב צור־צורעדען, אויך ווילל אידער זאלט דארט וואו אויך בין ויכער האלטּ אויך מיך אוים אב פון צור־צורעדען, אויך ווילל אידער זאלט גוט בעמערקטן דאס נעשעפט אוז זעהן ציקען עם בעלאהנען פאר דער מיה אוז קאפיטאל וואס וועט ארויסנעלעגט ווערען, אט וועל אויך מאכן די סטעטע א־נ וועלען נאך אמאהל אלעס באלאנעגען... אויך ווילל ניט אידער זאלט זיין אומרוהיג אפילו א קלין שטיקעלע צייט בין דאס נעשעפט וועט קענען נעבען גוטע פרוכטע.

גראסמאנן. אבער וואס רעדט אידער, הערר נייטאנן? האט אידער דען צו טהון מיט א יונגעלע? אויך פארשטעה נור עם רעדט צו מיר אוז נו אם מען רעדט צו מיר.

נייטאנן. אויך וועל נאך הייגט זיין בים נעשעפטן קוקיצקי אוז מאכען וועלעץ מיר שוין וויסען זיכער ווי מיר האלטען.

גראסמאנן. גוט, זעהר גוט... נעלד האב אויך שוין אנגעבויט

דריטע סצענע.

די זעלבע חיהלע אוז ראוא

חיהלע. שטעהען מיר אייך ניט?...

נייטאנן. (גיהט א קענען) א, מאדאם, ווי קענען זי אונז שטערן? בעסטעם פריליין, [גיבט ראוא'ן די האנד] גוטען טאג! ווי נעהטס, מאדאם?

חיהלע. נאטט זיי דאנק! דאנקע!

נייטאנן. אוג זי, פריילין?

ראוא. ווי נעווענהנליך, מערסי!

נייטאנן. וי מוֹזען זיך לאנגוויילען, ווערטהעם פּרייליין? אין דעם שׂאדטעל האבּען מיר נאר קיינע צערשׂטרייאונג [צו הה'לק] ווען ניט אייער הויז, וועלכּע מאדאם, איז נאר ניטא וואוהין אריינצוגעהן. ווען איך נאל ניט האבּען דאס גליק צו זיין בּיי אייך אין הויז, וואו איך פּערבּרענג וויהקליך מיט גרויס פּרייס צייט, וואלט איך־קיין מאל ניט געבּליבּען, איך וואלט געמוזט לאזען א מענשׂען בּיי מיינע געשׂעפּטען, —אוי איהר, פּרייליין, רעכּען איך, וואלט זיך שוין אויך נעהן אריס־נערישׂען אויף דער גרויסער וועלט.

ראזא. מיר איז דא אויך ניט אונאנגענעהם, מיר איז דא אלעס ליעב.

נייטאנן. נעווים, וויל איהר וענט דא אויפּנעצוינען, איהר וענט אבּער נאך ניט געווהן אין דער אייראפּאישען וועלט, אין די שׂהענע גרויסע שׂטאדט,—איהר וואלט נאר איינמאהל דורך־דייען אייראפּא, וואלט איהר נעווהן וי אלעס איז דארט פּראנדערט, איין גאנץ אנדער לעבּען! גליקליך אוג רוהיג! נאר אנדערע מענשׂען!

ראזא. איבּערהאל קען מען גליקליך אוג אומגליקליך לעבּען, עס איז נאר געווענדט וואם מען רופט אן גליק, בּיי איינעם הייסט גליק אז ער האט גרויסע הייזער, פּיעל געלד אוג קען ארויס־צייגען פּאר וענדען אז אלעס קויפט ער מיט זיין געלד; בּיים אנדערן הייסט גליק אז ער לעבּט רוהיג, וי מען זאגט, אין זיין נעמט, אין איינעם מיט די וואם ער שׂאצט, וואם ער ליעבּט. איינעם איבּערראשען זיינע איינעקע פונקען וואם ער לאזט פלויגען אן וענדען אין די אויגען, אין דעם וענט ער זיין גליק, דער אנדערער פיהלט זיך נראדע ניט אזוי גליקליך צווישׂען די גרויסע מארמארנע קאלאנען, צווישׂען די טיזערע בּילדער וואם באציערען דאס הויז, וואו מען פּארנימט אפּט וענט פּיעל טהרענען, וואו די איינוואהנער באנעגענען זיך אפּט מיט אן שׂמייכעל אויף די ליפּען אוג מיט הארצען. וענט פּיעל, הערר נייטאנן, מאכט ניט דאס ארט, וואו זיי וואהנען, גליקליך, נאר די מענשׂען מיט וועלכע זיי וואהנען זיי גליק. נאנץ אפּט אוג טאקע בּעשׂטענדיג וענען די מענשׂען פון די קליינע ארטער גליקליכער, ווייל זיי האבּען ניט־קיין גרויסע אויגען אוג בּענגיגען זיך ניט וועניגעם. א, ניט דאס ארט באשׂעהנט דעם מענשׂען נאר דער מענש דאס ארט.!

גראסמאנן. האסט רעכט, מיין קינד, אבּער וי גוט איז עס וען דאס ארט אוג אויך די געזעלשאפּט שׂטעלען צוואמען דעם מענשׂען נאר דער מענש דאס ארט.

נייטאנן. אייערע עטליכע ווערטער, ליעבּעס פּרייליין, איבּערצייגען וי ריין וי אונשולדיג אייער הערץ איז. א, גליקליכע יאהרען, שׂהענע יוגענד! שׂטענדיג וענט אלע איהר קוקען מיט אזעלכע אוינגען אויף דער וועלט, וועט איהר נעווים זיין אינע פון די גליקליכסטע, נאר איך מוז אייך זאגען, אז מיט דער צייט וענט איהר אליין ניט גלויבּען אין דעם וואס איהר גלויבּט אלעס. איהר וענט פּארשׂטעהן, אז ניט דער וואס איז ארעם איז שוין דער מיט אליין פּיין אוג ארבּעטליך אוג אויך ניט בּיי וענען וואס איז ריין נעהמט שוין די רייבּקייט זיין פּיינקייט צו.

ראזא. עס איז אבּער זעהר וענטען, הערר נייטאנן, אז דער מענש וואס וויסט קיינמאל ניט פון קיין נויט, פון קיין שׂלעכטער שׂעה, זאלל קענען פּארשׂטעהן אז עס וענען דא ליידען אויף דער וועלט, אז מען פּערנימט טהרענען נישט אויבּער נאריישׂע

אײַנגעלויפֿע . אָ , דאָר וואס ווייסט ניט פון קײן נויט — דאָר פֿיהלט ניט יענעמס שמערץ , דאָר ליעבט ניט דעם אנדערן , דאָר פֿערצייהט קיינעם ניט , דאָר באַרעכענט ניט דעם צוויישטעהן , אײַהם אַליין איז אפֿילו וועהר גוט , וואס האט מען נאָך צו דעדאַרף ? וואס פֿעהלט אַזוינעם וואס אויך אײַהם איז אפֿילו קײן פונק פון מיטנשענליעבע ניט געפֿאלען , וואס בײַ אײַהם אין קאפּ וועדאַרף ניט קײן קראנקען געבוירן , וואס עד מיינט , אַז אַווי ווי ער לעבט אזוי דארף צו זײַן ? ניט יעדאַר קען אפֿער זײַן אזא שטאנד , דאָר וואס האט זיך אויך איין אויגענבליק יויפֿגעהאפֿט אוו האט דערנעהן אז עס יענעז דא אנדערע געפֿיהלע , אנדערע פֿערהאלטנישע , דאר קען ניט שלאפֿען רוהיג אין די גרוסע פֿאלאצען , עס לאזט אײַהם ניט איינרוהען , אפֿילו אין אירפֿאפֿ , דארט וואו מענשען לעבען גליקליך , ווערליג אײַהר וואנט .

גראסמאנן . הע , מײַן קינד , עס איז אויפֿערהאלל דא אנדענטליכע אוו אונאנדענטליכע גליקליכע אוו אומגליקליכע , בײַזט נאך , קענסט נאך וועניג דאס לעבען .

חיהלע . בײַטע צום פֿריהשטיק , בײַטע , הערר נייסאנן , מאכט אונז די עהרע !

נייסאנן . דאנקע , ליעבע מאדאם ! ליידער מוז איך מיך אבזאגען פון דעם פֿערגניגען ניט אײַך צוזאמצוזיצן צו שפֿייזען , איך מוז באלד גיהן , איך האב פֿערשפֿארן פונקט אויף צוועלף אוו ליידער האב איך מיך שוין פֿארשפֿעטיגט אויף פינף מינוט [קוקט אויף דעם זיגער] . מען מוז פונקטליך זיין ; (צו גיט אללע די האנד) .

חיהלע . אַלזא , זאגט אונז צו , צו קומצען אויף מיטטאג .

נייסאנן . אום ווי פיעל אוהר ?

חיהלע . אום פינף אוהר .

נייסאנן . מיט פֿערגניגען , דאמאלס בין איך פֿרייַ .

גראסמאנן . ונארטען ווילען מיר נעווים ניט דארפֿען : איהר זענט דאך פונקטליך !

נייסאנן . אָ , אָ , יָא . . . . אַדיע ! [גיט די האנד היהלען איבער ראשן , צו גראסמאן] מארגען אום צוועלף בין איך ווידער בייא אײַך בעסער : מארגין ווערט איהר זיין בײַ מיר אוו מיר ווילין זיך גוט איבערלעגען ווענגען דעם נעשעפֿט . הײַנט רעדען מיר שוין ניט מעהר פון נעשעפֿטין , איך קום צוא אײַך מיטטאג עסין אוו פֿארבעריטען אפֿאר גוטע שמוזדין .

גראסמאן . רעכט , זייער רעכט . . .

נייסאנן . יא , אללעם האט זיין צייט , נאך אמאל אדיע ! [אב גראסמאן אוו חיהלע בעגלייטען איהם] .

פֿיערטע סצענע

ראזא . [אליין] ווארם זאל דאס בעדייטען ? איך ווהה ניט אדאלפֿ'ן שוין דעם צוויישטען טאג , מיט וואס איז ער אזוי בעשעפֿטיגט ? . . . מ — מ ! דער נייסאנן . . .

עֶפּעס גענעלט ער מיר נישט, פֿאר וואס ווייס איך אליין נישט, גייט ער פֿאר וויאס איך פֿארשטעה מיט מיין פֿארגעפֿיהל אז מיין פֿאטערס פֿרייגדשאפֿט איז איהם אין טעהר ווי צו אנדערע קופּליטע עס קען נישט זיין איך וואלט נאר נישט גלעזען דעם נייאנען ווען איך וואל נישט קענען אדאלפֿין. יא, טאקע נאר דער מיט אליין האב איך שוין אזא אנטיפֿאטיע צו איהם, ווייל עס קען זיין ער וואל מיין פֿאטער גענעלין פֿאר זיין אייגעם . . . איך האב מיר אליין נישט גענקענט ערקלערין, פֿאר וואס לויבט איהם אזוי מיין פֿאטער בי יעדער גלעלענהייט, ער איז נאר ענטזיקט פון זיינע פּהינקיישטן. נייאנן איז זיין קלוגער קאפּ, איין געשעפּטמאן, איין וועהר פּהינער פֿעגש. אט דאס איינע וואס וען ער רעדט פון נייאנען העדט ער אוך פון אדאלפֿין איבערציגט מיך אז ער האט עפּעס אן מיין דער בי: אדאלף, זאגט ער דארף זיין זיין אייגער סלוושטאל, ער איז פֿיין, ער איז קלוג, נאר ער האט אין זיך נישט דעם נייסט פון אונטערנעהמען, פון רייזקע—ער מוז בלייבן זיין עבינער דינגער. נעווים פֿערגליכט ער שטענדיג נייאנען מיט אדאלפֿין ווייל עס איז וויכער שוועך זיך נישט אפּצוגעבן אויף אדאלפֿים פּינעם האראקטער . . . נאר וואס האב איך צו קלערן? וואס גהעט עס מיך אן, ווער עס האט אין זיך דעם נייסט פון אונטערנעהמען, פון רייזקע? בי מיר איז מהייער דער, וואס האט אין זיך דעם נייסט פון אמת. א, אדאלף, ווי לייעב איך, ווי שעטץ איך דיין ערשט האנד! די רייכקייט פון דיין הארץ גהעט איבער אנדערע מיללענען . . . איך וועל אפּער נאר נישט דערצעהלען אדאלפֿין פון מיין פֿאטערס איבערנעכטייט צו נייאנען. איך ווייל איהם נישט קרענקען, איהם שרעקט תמיד דער גהעדאנק פו איין אפּענטליכע רעדע מיט מיינע עלטערן ווענען מיין צוקונפֿט. [אדאלף קוקט ארין]

פֿינפֿטע סצענע.

אדאלף אוז ראוא.

ראוא. א, דו ביזט עס, מיין קריינד? . . . איך האב זיך שוין גענוואונדערט וואס איך זעה דיך נישט שוין צוויי טאג, איך האב דיך שוין גענוואלט בעשולדיגען. איך בין שוין פארטיג נעמעון צו רענקען. אז דו נו ל ם מיך נישט זעהן.

אדאלף. דאס ערשטע, מיין טהייערע, לאז דיר זאגען, גוט מארגין! [ער גיט איהר די האנד] נעמט נישט איבל דיר צו באמערקען, ראוא, אז דו קענסט אפּט מיט דיינע ווערטער ווייער ערגערין. איך הער שוין פון דיר נישט דאס ערשטע מאל אזעלכע רייד. איז דען נעמהיג איך זאל דיר זאגן טאג זאגן וואס דו ביזט פאר מיר. דו האסט מיך שוין גענוואלט בעשולדיגען—נייסטו דען אליין נישט וויא איך ויל דיך זעהן מיט דיר בייזין, דיין קול הערן.

ראוא. וויסטו פאר וואס איך רעד מיט דיר אזוי? דאס איז ווייל דו רעדסט אפּט מיט מיר נישט וי ס מיט ד י ן ראוא נאר וי מיט דעם באנקיר גראסמאן.

טָאכְטֶער, דָערְמָאן זִיךְ. אַדָאלְף, וִוי אָפְט דוּ זוּכְסְט מִיר צוּ בָּעווייַזען אַז צְווישָׁען אוּנְז אִיז דָא אַוויישָׁט גְרַעניץ, דָאס עְרְגָערְט מִיךְ. מַיין פְרַיינְד! אִיךְ הָאב נָאךְ נִיט פַּאְרגָעסְן וִוּאס מִיר הָאבּן דָאס לָעצְטָע מָאל גִיהָעדְט.

אדאלף. דוּ מוּטְ פַּאְרשְׁטָעהן, אַז פון מַיין לִיעבָּע צוּ דִיר בִּיזְדִיגָ. צוּ מִיר אִי־ צַיין אוּנְטֶערשִׁייד, גָעווִיס נִיט פַּאר אוּנְז, נָאר פַּאר אַנְדֶערָע אוּן אוֹיב דוּ וִוילְסְט וִויסָּען אִיז אָפִילוּ אִין אוּנְזֶערְע אוֹיגָען אוֹיךְ דָא אַיין אוּנְטֶערשִׁיעד, דִיר שְׁטָעהט פָּאר אַקאמְפְּ, דִיר שְׁטֵייט פָּאר זִיךְ אַבְּצוּקְוּאלִיפִיצִירְן פון אַלָעם דָעם, צוּ וָאס דוּ בִּיסְט גָעוָאהנְט נָא, אוּן מִיר? . . .

ראוא לָאמִיר שוין אַוועקְוואַרְפִין דִי רֶעד! אִיךְ הָאב שוין טוּזִינְד מָאל גֶעהָערְט, מָעהר וִוי קְרֶענְקְוּנְג טְהֵיילָען זִי מִיר נִיט צוּ, דָאס בָּעווייזְט מִיר אוֹ דוּ שָׁעְצְסְט מִיךְ נִיט . . . נָאר זָאג מִיר בָּעסָער, פַּאְרוָאס הָאב אִיךְ דִיךְ צְווִי טָעג נִיט גִיזָעהן? דוּ הָאסְט מִיר נָאךְ נִיט גֶעוָאגְט, חָאטְש אִיךְ הָאב שוין גֶעפְּרֶעגְט.

אדאלף. (אירגנוש) וַויי! אִיךְ הָאב דִיךְ גִיט גֶעוָאלְט וָעהן — וַוי פַּאְרשָׁטָעְקְסְט אִיךְ כִּין גְרוֹיסְע־ַעְנְגְלִישְׁע פַּארנוּמְעָן מִיט דִי בִּיכָער אִיבֶּערגָעבָּען.

ראוא, וָואס פַּאר אַ בִּיכָער אִיבֶּערגָעבָּען? מֶען מַאכְט דָען אַ בַּאלַאגְם;

אדאלף. נִיין־קִין בַּאלַאגְם מַאכְט מֶען גִיט, דַיין פָאטֶער שִׁיקְט מִיךְ־קִין קְנָעוּ וָעגָען גֶעשָׁעפְט.

ראוא. אוֹיךְ לַאנְג?

אדאלף. נַיין, אוֹיךְ אַ פָּאר וָוּאכָען. נָאר דָאךְ הָאב אִיךְ גֶעמוּזְט אִיבֶּערגִיבָּען דִי בִּיכָער מִילְמַאנָען ... זָעהְסְטוּ, רָאוא, חָאטְש דוּ זָאגְסְט אַז אַ טָהַיילְ פְּרַאגָען מַיינָע אִיבֶּערצַייגָען דִיךְ אַז נִיךְ לִיעב דִיךְ נִיט, נָאר דָאךְ מוּז אִיךְ דִיר נָאךְ אַ מָאהל דָאס זָאגָען וָאגָען וָואס דוּ הָאסְט שוין פִּיעל מָאהל גֶעהָערְט, אִיךְ קוּק אוֹיף אוֹנְזֶערָע אִינְטֶרֶסְאנְטִיסְטָע נַאנְץ אַנְדֶערְש: אִיךְ קָען נִיט בָּעהַאלְטָען אַז מִיךְ מוּטְשָׁעט דָער גֶעדַאנְק, פִילַייכְט וִינְדִיג אִיךְ זָאגָען דִיר, וָואס אִיךְ הָאב אִין דִיר דֶערוָוּאקְט אַוועלְכָע גֶעפִיהְלָע צוּ מִיר. אָ, רָאוא, וַוי אִיךְ וָואלְט גָעוָואלְט דוּ וָאלְסְט זַיין אֲרָעם, בְּדֵי אִיךְ זָאל קָענָען פַּאר אַלֶע נִיט דַארְפָען בָּעהַאלְטָען מִיט מַיין לִיעבָּע צוּ דִיר, בְּדֵי אִיךְ זָאל קָענָען פַּאר אַלֶעמָען דֶערצָעהלָען אַז אִיךְ הָאב דִיךְ לִיעב. יָעדֶען אִיבֶּערצַייגָען אַז נִיט דַיין שְׁטַארְק, נִיט דַיין רַייכְטהוּם אוּן נִיט דַיין רַאלְלָע, נָאר דוּ, דוּ אַלֶיין בִּיסְט מִיר טְהַייעָר. אָ, רָאוא, אִיךְ פַּאראָטְטָער דִיךְ!

ראוא. זַאדָאלְף!... הַייסְט דָאס לִיעבָּע — וָואס שְׁרֶעקְט זִיךְ, וָואס פְּרֶעגְט, וָואס טְרַאכְט אִיבֶּער וָואס יָעמֶער וָועט דֶענְקען? לָאז יָעמֶער דֶענְקען וָואס יָער וִוילְל! אִיבֶּער זִיךְ — אִיךְ וִויים דָאךְ יָא, אַז דוּ מֵיינְסְט גִיט מַיין רַייכְטהוּם אוּן נִיט מַיין שְׁמַאנְד.

אדאלף. אָ, רָאוא! דוּ זָאלְסְט וִויסָּען וִוי אִיךְ הָאב טוֹרָא דַיין לִיעבָּען צוּ פָּעראַיינִיגָען מִיט מֵיינָעם, דוּ בִּיסְט אוֹיפְגָעוואקְסָען אִין רַייכְטהוּם, פון זַייט דוּ לָעבְסְט וִויסְטוּ נִיט וָואס הַייסְט מאנגעל. אֲמָת מַיין טְהַייעָרָע. דוּ זוּכְסְט צוּ גָעווָאהנָען דַייגָע גֶעדַאנְקען צוּ אָ בָּעשָׁרַאנְקְט לָעבָּען, אָבָּער פון רֶעכְטָען צוּ טְהוּן אִיז נָאךְ נָעהָר נוֹיט, גֶעדַאנְקען קָענָען

ניט אַוודי שְׂרָעקען ווי די קאלטֶע ווינטקלוקיט, רָאוא, דו ווייסט ניט וואס הייסט נוית איבערהויפּט פאר אַנדערע וואס האָט זיך־קיינמאל ניט געפיהלט ... וי אָפּט פארגעסען מענשען וואס ני ענען אייגם פאר דעם אנדערן, ווען די נוט שטעלט זיך אין מיטען אונ דיריקט זיי די הָרצֶער, אמת ניט מיט ברוים אליין אין זאטט דער וואהרער מענש, אפּער אז עס קומט די־קאלטע וינטקלוקיים אונ דער מענש הייבט אן צו פיהלן א מלחמה איבער זיינע טענלעכע לעבענסמיטטעל, איז זעהר זעלטען ער אל ניט פארגעסען אפילו אן דעם וואס איז בייי איהם דאס חיילונסמע גענוענען. איך מוז דיר נא ך אמאהל זאגן; איך ווילל ניט איך קען ניט עם ואלל זיך מיר אויסווייזן אפילו איין אויגנבליק אז איך האב בייי דיר צו גענומען דאס זארגלאזע לעבען, איך ווילל ניט דיין וואהרט זאל דיך צוויגגען צו עפּעס, וואס שפּעטער קען זיך דיר אויסווייזן אז עס איז ניט קין גליק פאר דיר, איך האב מורא עס זאל דיר ניט קומען אויף די געדאנקען פריהר אדער שפּעטער ...

ראוא. נא, נענוג, ענוג! רעד ניט מעהר! ניט מיט וארטע, אדאלף, ווער איך דיר בעווייזן ווי גליקליך איך ווער מיט דיר אויף עוויג פערבונדען צו זיין. איך האב קין מורא ניט פאר נוט, ואס פאר אנוט קען זיין מיט דיר? דו ווילסט מיך ניט פארשטיהן, מיין פריינד, אפשר ווער דיר די ציים הערווייזן אז איך בין ווערטה דייגע צו זיין ... [זוייט] אויב ליעבען הייסט זיך מוטשען, ואלטע בעסער געווענען אז מענשען ואלען נאר ניט קענען דאס געפיהל. אך ווי גרויזאם איז אנא ליעבע ... מיר דאכט זיך, אז צו עדער פריהע פון ליעבע איז אנגעטשעפּעט הונדערט ליידען, איך ווייס אליין ניט, אדאלף, ווען צו דענקען איבער דיר —דו. בייסט ווהר שטאלץ געגען מיר.

אדאלף. איך בין שטאלץ?

ראוא. יא, יא. דו האסט גדלות געגען מיר טעהו ווי מען דארף. דו האסט אלץ מורא. מאמער בעגנ איך דיר אין אפּפער דער מיט ואס איך בין גרייט פון אלעמען זיך אבצוואגען, אבי זיך מיט דיר צו פערבינדען, דו ווילסט ניט קין אפּפער אונ דאס בעווייזט מאקע אז דו האסט גדלות, נאר דו האסט א גרויסען טעות אויב דו מיינסט אז איך בין אלעס פערטיג צו טהון פון דיינ ע ט ווענגען, אז איך ווילל אפּפערן די רוה פון מיינע עלטערין, אז איך ויל זיך אבנאגען פון אלעמען מיט ואס איך בין געוואהנט, מיינסטו דאך אז איך ווילל עם טהון פון דיינעט ווענגען —נין, דאס טהו איך פון מ י נ ע ט ווענגען, ווייל איך קען אנדערש ניט טהון, צו שמארק, צו הייליג איז בייי מיר אונזער פרייונדשאפט אונ ליעבע אז איך זאל קענען זאגען אז נאר פאר דיר ווייל איך מיך אבנאגען פון אלעמען מיט ואס איך בין אזוי געוואהנט, גלויב, אדאלף, אז איך ווייל אלעס טהון פאר מיר, וייל אין דיר זעה איך מיין גליק, מיין רוה. פארשטעה ענדליך אז איך שעטץ דיך, ניט נאר איך ליעב דיך.

אדאלף. א, ראוא, וי קלוג דו בייסט.

ראוא. נאר הער אויס ביז צום סוף ואס איך ווייל דיר זאגען: איך קען דיר אפּער ניט גראנטירען אז מיר וועט איך נאך אפילו נאר אזוי: דיינע ווארטע איז נאך דא עמטואס אויסער גדלות, דאמאלס אדאלף ווערסטו מיך ניט דערקענען, ד י י ן גדלות הייסט דיר זאגען אז דו קענסט מיך בעפרייען פון מיין וארט, מ י י ן גדלות

הַיסְט דִיר וָאנְען אַז אִיךְ וֶועל זִיךְ קֶענֶען בֶּעסֶרֶ־ען אַז אִיךְ וֶועל אִין דִיר בַּאמֶערְקען עֶפֶּעס אַ חִדּוּש נַרלות.

אדאלף. אויב אַזוי וֶועסְטוּ מִיךְ, הַיסְט עֶס, עֶבּיג, עֶבּיג לִיעבֶּען, דוּ הָאסְט אַ בִּיסֶעלע אַ טָעות אִין דֶעם וָום דוּ רוּפְסְט אָן גַּרלות, דָאס אִיז, רָאזאַ, אִי בֶּ ער לָ ע ג וּ נ.צוּ טְהַייעֶר בִּיסְטוּ בַּיי מִיר אִיךְ וָאל קֶענֶען עֶפֶּעס בַּאגֶענֶען גֶענֶען דִיר אַייגֶער אִיךְ וֶועל וִויסֶען אַז אִיךְ וֶועל דִיר קֶענֶען גֶעבֶּען אַ זָאכֶנלָאוּעס לָ ובֶּען ...

ראזא. גֶענוג דֶערפוּן, אַדאלְף!

אדאלף. הָאסְט רֶעכְט, אִיךְ בִּין זִיךְ נָאר גֶע וִומֶען מִיט דִיר גֶעזָענֶען, בְּלַייב גֶעזוּנְד מַיין טְהַייעֶרע! גֶעווִיס וֶועסְטוּ מִיר שְׁרַייבֶּען אָפְּט, [ער גיט איהר די האנד—].

(עס קוממט אריין גראסמאנן).

זֶעקְסְטֶע סְצֶענֶע.

ראזא, אדאלף, גראסמאנן.

גראסמאנן. הַא, אַדאלְף! גוט וָואס אִיךְ הָאב אַייךְ דָא גֶעטְראפֶּען; אִיךְ הָאב אַייךְ גֶעוִוּאלְט פְּרֶעגֶען: צִי הָאט אִיהר מִיט גֶענוּמֶען דִי רֶעכְנוּנגֶען פּוּן בֶּערמַאנְם קַאנְטָאר.

אדאלף. אִיךְ הָאב וַיי בִּיי מִיר.

גראסמאנן. גִיט וַיי אַ הָער [אדאלף גיט וויי איהם איבער] אִיךְ וויל וַיי אִיבֶּער קוקְען [ער קוקט איבער די רעכנונגען אוּנ צייכענט עפעס אויף וויי].

ראזא. (שטילל) פָּאהר גֶעזוּנְד, מַיין פְּרַיינְד!

אדאלף. אַדְיֶע, מַיין קְלוּגֶע טְהַייעֶרע רָאזָא!

גראסמאנן. אַלֶעס רִיכְטִיג, הָאלְט אַייךְ צוּ: וַיינֶער דְרַיי גֶעהְט אַוועק דֶער צוּג.

אדאלף. אִיךְ בִּין שוֹין פַּארְטִיג.

גראסמאנן. אָט הָאט אִיהר דֶעם בְּרִיעף [נעהמט אריוס דעם בריעף פּין דער קעשענע] אִיךְ הָאב שִׁיר פַּארֶגֶעסְען, גִיט אִיבֶּער בָּערמַאנֶען אוּיךְ וַיין פַּאמִילְיֶע מַיין הֶעפְּלִיכְסְטֶען גְרוּסּ, אוּנ וֶועהְט שְׁכֵייבְט מִיר וִוי שְׁטֶעהְן דִי פְּרַיינְען פּוּן צִינְקֶער, טֶעלֶענְרַאפִּירְט אוּיב מֶען מֶעג סְפֶּעקוּלִירֶען.

אדאלף. אִיבֶּערמאָרְגֶען אִין דֶער פְּרִיה וֶועט אִיהר שוֹין הָאבֶּען אַ טֶעלֶענְרַאמָּע.

גראסמאנן. נָא, אִיהר מוּזְט וִיסֶען, בִּיז דֶער צוּג גֶעהְט אַוועק אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען אִין נַאנְצֶען אַיין שָׁעה. לָאמִיר פָּאהרֶען. אִיךְ וֶועל מִיט אַייךְ צוּ־פָּאהרֶען צוּ דֶער בַּאהן. וֶועלֶען מִיר שוֹין דָארְטֶען אִיבֶּערדֶענְקען אוּנ אִיךְ וֶועל אַייךְ שוֹין אִיבֶּערגֶעבֶּען אַלֶעס, וָואס אִיהר דַארְפְט צוּ וִיסֶען. מִיר וֶועלֶען מִיט דֶעם וֶועג אַרַיינְפָּאהרֶען צוּם נַאטִאריוס, אוּנ אִיךְ וֶועל אַייךְ דָארְט אִיבֶּערגֶעבֶּען דָאס דָאוּוֶערְצֶענאטְ.

אדאלף. אַלְוָא עֶרְלויבְּט מִיר רָאזאלְיֶא אַבְּרַאמָאוּנַא מִיט אַיְיךְ זִיךְ צוּ גְעוַעְנְעָן, פְּעֶר־
בְּלַייבְּט גָעוּנְדְ [ער גיט איהר די האנד].

ראזא. פָּאהֶרְט גָעזוּנְדְ!

גראסמאנן. [אן א זייט] אִיךְ הָאב קֵין מָעוֹת נִיט, וִוי בְּלַאסס זִי אִיז, מַיין אָרעמָע רָאזָא [הויך]
נָא קומְט.

אדאלף. אִיךְ וִויל זִיךְ נָאךְ גְעוַעְנְעָן מִיט מַאדַאם גְרָאסמַאנן.

גראסמאנן. נָא קומְט, זִי אִיז גָעווִיס אִין עֶס־צִימֶער. [בייזע אב]

אדאלף. [בייז דער מחיר] אַדְיָע!

ראזא. אַדְיָע. [שטילל] אַדָאלְף, אָ מַיין גָעליעבְּטֶער טְהַיֶיעֶרֶר אַדָאלְף!

(דער פָּאָרהאנג פאללט).

צְוַוייטֶעס בִּילְד.

עֶרְשְׁטֶע סְצֶענע

גראסמאנן. (צום דיענער) הָאסְטוּ שׁוין אַלֶעס פָּארבֶּעריטעט?

דיענער. אַלֶעס, וִוי אִיהר הָאט בַּאפוילן.

גראסמאנן. הַיים דֶער עֶקְסְפָּאוש זָאלל נִין גָעשְׁפָּאנְט אוּנ זָאג דֶער מַאדַאם אַז אִיךְ בֶּעט זִי
אַרַיין אַהֶער. [דיענער אב]. נָאטַט זִיי דַאנְק, נָאטַט זַיי דַאנְק! אַלֶעס קומְט
אוּיס נִי אִיךְ הָאב מִיר גָעווּאוּנְשֶׁען [היהלע קומט אריין].

צְוַוייטע סצענע.

גראסמאנן. נָא, בִּיסְטוּ שׁוין פַּארטִיג? וָעהֶר גוט. וואו אִיז ר
חיהלע. רָאזָא וִוילל נִיט פָּאהֶרֶן.

גראסמאנן. פַּאר וָאם וִוילל זִי נִיט פָּאהֶרֶן?

חיהלע. אִיךְ פַּארשְׁטֶעה זִי נִיט.

גראסמאנן. נָא, אוּנ אִיךְ פַּארשְׁטֶעה זִי יָא, אַנַדאי אִיז עֶס אִיהר נִיט אַנגֶענֶעהֶם, נָאר עֶס
וָועט אִיבֶּערגֶעהֶן, זִי מֶעג בְּלַייבֶּען אִין דֶער הַיים.

חיהלע. עֶס קֶען זַיין אַז עֶס פַּאסְט מַאקְע בֶּעסֶער זִי זָאל נִיט פָּאהֶרֶן;

גראסמאנן. נָא, הָאב אִיךְ רֶעכְט, חַיָהלָע! וָעהֶסְטוּ וִוי פִּיין אִיךְ הָאב אָבגֶעאַרבֶּייט מַיין
נאך? מֶען קֶען זָאגֶען — פְּאלִיטִיש, אַדָאלְף אִיז בֶּאֶמֶת מַאקְע אַנאַנְץ פַּייגֶער

מענש, נאך עמליבע נייע ברייף האב איך ארויסגעזוכן אז מיין פלאן איז נית גענוג נארעש, אויף ראוען האבען די ברייף געמאכט אז ווירקונג.

חיהלע. אוג נאך ואם פאר אז ווירקונג! א, אברעם, דו קענסט דיר נאר נית פארשטעלן ווי אפט פלעגט מיר מיין האַרץ צערייסן ווען קונקעניג אויף ראוען, ווי טרויעריג איז נעוועזן איהר פנים, ווי מהרעגן האבן זיך איהר געשטעלט אין איהרע ליכטיגע אויגען נאך אדאלפים אַ ברייף! ווי האט זיך מיה געגעבן די טהרעגן צו בעהאלטען, נאר איך האב ווי גוט באמערקט.

גראסמאנן. נא חיהלע, לאז דאס אלעק, מיר האבן אנדערש נית גינקענט טהון, זי ווען דער נאך אלליין פארשטעהן, אז מיר האבן געמיינט איהר טובה, אז אזוי איז גלייבער. קען איך דען זייער ארויסטרעטען געגען די פיהרונג פון דער וועלט אוג מיך משדך זיין מיט מיינעם אַ סלוושיטעל, מיט אַ מצבה־שלעגערס אַ זוהן? דו נאנסט ראך אלליין, אז ראזא איז די לעצטע טעג אביסעלע מונטערער?

חיהלע. יא זי איז אַ סך מונטערער.

גראסמאנן. ואם דען? דער ענטשלוס צו ווערען נייסאנס כלה האט איהר שוין געגעבן מוטה. אלעס ווען זיין אין אָרדנונג, נייסאנן איז אַ נאנץ פיינער אוג אין אונגעהויער פעהינגער טענש, אונגער ראזא ווען זיין גלייקליך אוג עס ווען איהר גענוים נית באנג טהון, אַ טענש מיט פאהינקיטען, אַ קויפסאנן, עס איז נאר אין אנדער שטעל! אַ נאלדענער קאפ, חיהלע! אזא איידעם — גיב איבער אלע גשעפטען אוג זיץ רוהיג... יא, עס האט מיך גענאסט אביסעלע מיה, נאר מיין פלאן איז מיר, נאסט די ראנק־ גערעטהען.

חיהלע. וייסטו, אברעם, איך האב זיך נעהר גשעראקען פאר ראזאס געוונד: דו וייסט דאך ואם פאר אַ שוואבע גערוון זי האט...

גראסמאנן. נא, דאריף האט מען נית נינקענט קונקן, די גערוון ווען זיך איהר שטארקן... שא, האט נעהט דאכט זיך ראזא.

דריטטע סצענע.

די זעלבע אוג ראזא.

ראזא. גוט מארגען, פאפא!

גראסמאנן. [קושט איהר אין קאפ] גוט מארגען, מיין קינד, פאהרסט נית מיט אונז?

ראזא. ניין, פאפא, פאהרט איהר אלין.

גראסמאנן. נא, וי דו ווילסט... זאג מיר נאר, טאכטער, נאך אַ מאהל: צי האבסט דיך פעסט ענטשלאסען צו זיין נייסאנס פרוי? עפעס דאכט זיך מיר אויס אז נית מיט דעם נייגצען הארץ.

ראזא. ניין פֿאפּא. עס דאכט זיך דיר נאר אוים.

נראסמאנן. גלויב מיר מיין קינד, אז די פֿארטיע איז פֿאר דיר אַ גליק אוג פֿאר אונז איז דאס אויך נית שלעכט. איך מוז דיר זאגן מיין קינד, אז איך קען דיר נית גענגן אַנא פֿארמאגן ווי איך האב גערעכענט אוג ניימאן איז אַבראוואר מענש, מען זעהט ארוים אז ער מיינט מאכט נאר דיך. פון קיין נעלד האט ער מיט מיר נית נערעדט, חאטש מיט זעקס מאנאט צוריק האב איך אים דיר צוליעב נענגען אַקאמפּאנירט, דאך האט ער נית אויפגעהערט דיר צו סימפּאטיזירן. צווייי מאל אין דער וואך, זייט ער איז אוועק נעפֿאהרן, האב איך נעהאט ברירף אין וועלכע ער פֿרעגט זיך אנפֿרעגן וועגן דיר, וועגן דיין נעזונד. גלויב מיר מאכטער מיינע, אז איך ואל אין דעם נית זעהן דיין גליק, וואלט איך אנדאי נית אזוי שטארק נעשטרעבט נאך דער פארטיע. דיין גליק איז אונזער גליק. מיט וואס פֿאר אַ פֿרייד האבן זיך ערפֿילט מיין הארץ אוג דער מוטער, ווען מיר האבן דערהערט פון דיר אז דו ביסט אליין נעקומען צו דער איבערצייגונג אז מיר ווילן נאר דיין גוטס אוג דער פֿאר נאנטו זיך נישט אב... עס וועט דיין רעכט, מיין קינד, אוג אז מיר ווילן פֿשראיינינען אונזערע קאפּיטאלן אוג צוזאמען ארבייטן, וועט עס דיין אַ גליק פֿאר אונז אללע. ... א. ניימאן פֿארשטעהט אַ נעשעפט, עס וועט שוין זיין גוט, וועסט זעהן, מיין קינד!

ראזא. יא, פֿאפּא, איך ווייס, דו מיינסט מיין גוטס. מיין גליק איז אַ ער גליק, ליעבער, גוטער, מהייעהר פֿאפּא, מהייעהר מאמא!... (זי קושט זיי בירדע).

נראסמאנן. נא, בערוהיג דיך!...

חיה'לע. (קושט ראזא'ן), ליעב, טהייער, גוט קינד.

נראסמאנן. נא, לאז זיין נענוג. בערוהיג דיך מאכטער. נא, חיה'לע, מך דארפען שוין פֿאהרן. מיר האבן זיך פארעדט.

חיה'לע. ראזענקע, נא דיר די שלימסעל. גיב אליין מיין קינד אַ קישנ, אז אללעס זאל זיין אין אָרדנונג.

נראסמאנן. נא קום, קום, מיר וועלן אנקומען נאך אלעמען!

חיה'לע. איך נעה, איך נעה! נעה זשע ראזענקע!

ראזא. גוט, גוט! (נראסמאן חיה'לע אוס).

פֿירטע קאפּיטל.

ראזא אליין.

ראזא. איין פרייד איז מיר אפּגליעבן, ואס איך קען חאטש מיט עפּעס בשרוהיגן מיינע עלטערן, איין טרייסט האב איך ואס זיי ווייסען נית מיינע וואונדן. א, מהייעהר פֿאטער, וועלן דו זאלסט פֿאר שמייהן ואס עס מהוט זיך אין האדץ פון דיין

אומגליקליכער טאכטער — ווי פיעל מרערן ואלקמט פערנאפטן מיט איהר אין אייגעם ! נאר ואם ואלט דערפון ארויסנעקומטן ? מיר ואלט נאר שוועכער זיין צו–זהן זייערע יסורים . זייער פערצווייפלונג ! וועניגסטענס קען איך מיך טרייסטן , אז איך אפפער מיך פאר מיינע עלטערן . . . לאז זיין נייטאנן , לאז זיין ווער עס ווילל זיך — דאס איז שוין אלעס גיינם וואס־זשע ? אז די ליעבע אהן אינטערעס איז ניט הייליג , וואס־זשע איז הייליג ? לאמיר חאטש פארשווינן די ליעבע צו טרייע עלטערן . א, איך ואלט גיקענט פריהער אפפערן מיין עלטערנם רוה פאר דיר , נאדאלף . יא , פ ר י ה ע ר ואלט איך גיקענט , אבער ניט י ע צ ט : דו האסט עס ניט פארדינט . מיט דיין ליעבע האב איך אלעס אינגעואהרן , אלע מיינע איידעאלן ! אה , ווען איך ואל מיך שוין קענען בערוהיגן , איך ואל שוין קענען צוריק אין דער קאלטע פונעם נעוואהנליכן לעבן . איך ואל שוין אויפהערן צו פיהלן די גרויסע בעליידיגונג ! א, וי מען האט מיר צערריסן , צערבראכן מיין הארץ , דאס הייליגסטע האט מען מיר צערשמעטערט אוג אויף שמויב צערריבן , א, איך , איך אליין בין שולדיג אין דעם ואס איך האב גענלויבט אין ואהרהער . א, איך ואל איהם שוין קענען פארגעסן ! איך ווייס ניט ואס דערנקען איבער איהם , צי האט ער ניט גענטראכט ערנסט ואס ער האט גערעדט צו מיר . צי ער גיהער צו דער קלאסס מענשן , ואס זי רעדען פון אזאך מיינען ווי דאמאלס נערנסט , אוג מארגן קענען ווי מאקע פון דעם נעגענטהייל פון דער אייגענער זאך איך פונקט אזוי ערנסט דערנקען , עס קען נין אז ער גיהער צו דער קלאסס מענשן ואס בייטען ווייטע הערצענסגעפיהלע מיט דעם בלאו פון דעם ווינד . יעצט זעה איך ארויס , אז ניט אומזיסט האב איך מיך אזוי ניט אין מאהל געשראקן , ווען ער פלענט מיט אלע קראפטן מיר ווילען אינבילדן , אז עס איז מענליך איך ואל מיך ווילען בעפריין פון דעם ווארט ואס איך האב איהם נגענבן — אט מ פנים אז ער האט נעפיהלט אין זיך אז אזא פאל איז מענליך , בייי איהם איז דאס אפשר מענליך : ער איז נעקומטן אויף פרעמד ארט , פריש אין אינדרוקע , אנדערע מענשן , דער קאפ לאזט ארויס שפאגל נייע נעדאנקען , אי ואס דער קאפ טעלעגראפירט אפט צום הארץ ?— ואס נעהט עס א י ה ן ! א י ך קען מיך ניט פארגעטן ; איך ואל מיך צו ליעב פוסטע פראזען אפפערן ? ווער דארף דעם אפפער ?... יעצט , פון דער מינוט ואס איך האב זיך ענטשלאסן צו ווערן פרוי נייטאנן , איז מיר עפעס ווי לייכטער געוואקרן , לאז זיין ואס פאר אין ענטשלום — אבי איין אינטשלום , איך נעהם שוין יעצט ניט ווי פריהר מיט אזא שרעק אדאלפס ברידף , איך לייגן זי שוין מינ נעדולד , מיט גערולד קוק איך מיך אויך צו צו ערער פראזע , איך לייגן שוין אפילו דאס ואס צוויישען די שורות איז אנגעשריבען , שעהנע אידעען ! אוג ווי אין ברידף איז קאלטער פון דעם אנדערן ... וואס־זשע , מען דארף דעם מוטה ניט פער־ליעבן , איבערהויפט דעם שטאלץ ... מיין אייגענליעבע לאז איך ניט טרעטן מיט די פים , איך קען ליעבן ... נאר ערנידריגען זיך — קינמאהל ניט ! איך בלייב — פרוי נייטאנן ! א דאלפס הארץ , אדאלפס קאפ איז פאר מיר פערלוירן , ער עקקעסטירט מיהר פאר מיר ניט . אין נאנצען אז האלב יאהר . אבער ווי האט זיך אלעס איבערגעאנדערט !

פּינקטע סצענע.

(ראזא מאכט אינגיע שריטט, פעסט ענטשלאסענן געהט זי א קענען גיימאנן.)

גראסמאנן, חיה׳לע נייטאנן.

נייטאנן. גוטען טאג וועלטהעם פֿרייליין. ענדליך האב איך אויפֿגערעלעפט דאס שרעקליכע שטיקעל צייט.

ראזא. גוטען טאג! ווי גייהטס? זיצט! איהר זענט געווים מיער פון דעם ווענ?

נייטאנן. (וועגט זיך) דאנקע;

גראסמאנן. נא, מיינע ליעבע, איך מיט דער מוטטער געהן מיר טאקען ארדנונג עם זאל אלעס זיין גרייט בין די גענט וועלען קומטען.

חיה׳לע. דאנקע! דאכט זיך, איך האב דיר אויפֿגערעלאזט די שליסעל?

ראזא. נא, אט זענען זיי! (גיט זיי איהר איבער, גראסמאנן אוג חיה׳לע אב)

נייטאנן. איהר האט געזאגט — איך בין מיעד פון דעם ווענ, נעהמט עס ניט אן פאר־קיין קאמפּליטענט, בעסטע ראזא! איך מוז זייך זאגען או ניט נאר אזא קורצע ווענ נאר די גרעסטע אפּפּער ואלטען זויך פאר מיר ניט שווער געווארן. איך ווייס נעזענווארט. איך ווייס, איהר האט פיינט מען זאל צו זייך רעדען מיט די געווהנליכע פראזען ווען מען רעדט צו אייערען, נאר איז דען מענליך או דערפאר וואס די קראזען, די ווארטער ווענ אלגעמיין — זאל ווייער זינן אויך אזוי זיין?

ראזא. הערר נייטאנן, רעדט מיט מיר ווי מיט א נעדען, איך ווייס ש פאר וואס איהר דענקט או מיט מיר דארף מען אנדערש רעדען ווי מיט אלע מענשען, איך מוז זייך זאגען או מיר איז נעהר אנגענעהם ווען מען רעדט מיט מיר ערנסט. איהר ווענט מיר פערציהען, הערר נייטאנן, איך מוז זייך זאגען או איך האב נעהר ליעב או די שטימע וואס רעדט צו מיר זאלל ארוים ניט פון דעם קאפ, נאר פון דעם הארץ. נענער מענ רעדען וואס ער ווילל, נאר או ער מיינט דאס ערנסט — איז שוין גוט:

נייטאנן. אייערע לעצטע ווארטער גענען מיר מוטה מיט זייך אייבער־צו־רעדען, ווייל דאס וואס איך ווייל זייך זאגען איז ניט פון דעם קאפ, נאר פון דעם הארץ. איהר פאר־שטעהט אליין או עס קומען פאר אביסעל וויי אונגעווענליך אונגעהע פערהאלטניסען. בין נעזעט ווייסען מיר שוין נעהר גוט וואס מיר דארפען זיין איינס פאר דעם אנדערן, נאר די אורזאכע וואס מיר בייד האבען דערפון נאך אפּענטליך ניט געדעדט — וויסט איהר נעהר גוט, דאס איז ניט מיין שולד נעווענזען, גלויבט מיר, ראזא, או איך זוך ניט זיך אריינצו־גנבנען אין דעם סעקרעטען וויקעלע וואס איז דא בייד יעדען אין הארץ, נאר איך האב אויך ליעב די פריהייט אזוי וויי איהר—אוג די פריהייט לאזט מיך ניט איך נאל נעהן וויי א בילינדער, די פריהייט היסט מיר איך נאל זייך פארלעגען או פראגע וואס באשטעהט אין דינע עטליכע וואכען: זי האט איהר זיך מיט ייענעם נעווינסטען אוג מיט ן פעסטען ווילען

ַענטשלאסן צו זיין מיין פרוי, ווי אזוי פאטער האט מיר געשריבן? איך פרעג אייך ניט ווען לייגע, די געפיהלע וואס איך האב צו אייך ווען נאנץ נענוג אונזער בונד גלילקליך צו מאכן איך ווילל נאר ניט פרענגן ווי נרוים איז אזוי סימפאטיע צו מיר, איך ווילל עס ניט ווסטן, איך לאז מיר אזוינג זיך פארצושטעלן ווי איך ווילל, איך ווייל נאר ווסטן, איך ווייל הערן פון אייער מויל או דאס אלעס איז אזוי אייגענער ווילן.

ראזא. איהר ווילט, הייסט עס, איך זאל אייך נאר ענטפערן דארויף ווען איהר פרענט מיך, צי טעג איך מאכן איינינג ערקלערונג פון דעם ווענקעלע פון מיין הארץ?

נייטאנן. ניין, ניין, ליעבע ראזא, איך שעץ ווערד פיעל יעדעם אינזעונג נעפיהל אונ ווילל ניט זיין אז בעל הבית בא יעדעם אין הארץ, ווסטן וי אלעם ליגט. איך ווייל נישט באריהרן דעם טעמפעל ווען איז בייי מיר אזוי הייליג, ראזא. איז הארץ איז בייי מיר אז היילינטהום!

ראזא. עס קען זיין או דאס ווען איך ווזל אייך זאגן ווזט אביסעלע פארלעששן דאס פייער ווען איהר צינדט אן בוים אלטאר פון אייער טעמפעל.

נייטאנן. דער פאר ווייל איך טאקע ניט ווסטן.

ראזא. אויב—אזוי זאג איך אייך ניט. בליבט אייך בא אייערן! מיר וויגש איך או איך זאלל מיט דער צייט מיר קענען מאכן אז נייעם אלטאר. הערר נייטאנן, איך האב מיך פעסט ענטשלאסן צו זיין אייער פרוי—אוג ווי וואלט איך געוואלט, או מיין הארץ נאל זיין וועניגער צערישן, עס זאל זיין אשטוקעלע פלאץ אנידער-צו-שטעלן איין אלטאר ווען מאכט גלילקליך דעם מענשענס לעבען! א, מיין הארץ איז ניט ריין אוג ניט אפפען פאר אייך, נאר איהר ווילט דאס אליין!

נייטאנן. ווארפט אוועק די אוגמוטהינג נעדאנקען, מיין קלוגע ראזא, נעהמט בייים לעבען דאס ווען עס גיבט. [ער קושט איהר די האנד].

ראזא. איהר האט רעכט! קען קען ניט נעהמען דאס ווען עס גיבט זיך ניט!

(דער פארהאנג פאללט.)

צוויישטער אקט.

דרישטעם בילד.

(א שענהן פעבלירט ציכמער בייי נייטאנן, א גרעסקטער שיש.)

ערשטע סצענע

ראזא. (קומט ארויין) א, א! דער מיש איז נעגבייט! מען ערווארטעט שוין וויעדער

גֶעמַט ... גֶעמַט!... אַך, דָער פּאפּא זָאלל חָאמַש נִיט אָנקומֶען גְרַאדע הַיינְט, ווִי עָס וַיינְט אוים פּון זַיין בְּרִיעף דַאלְף עַר הַיינְט קומֶען, וָואלְט אִיךְ דאךְ בֶּעראַרְפַט הָאבֶּען צַ דֶּעפֶּעשֶׁע צַ...: נָאמַט זִי דאנְק וָאם נִיט הַיינְט, גֶענוג אַז עָר וֶועט שְׁפּעטֶער גֶעזוֹאהר וֶועֶרֶן פּון טַיין גלִיק: אִיךְ זָאלל זַיין אַבֶּערגלוֹיבִּיש וָואלְט אִיךְ גֶיקענְט הָאבֶּען צַ סַך פְּרַעסֶענְטִירְעם צוּ נָאמַט וָואם עָר הָאט דָאם אַוודִי צוזַאמֶענגֶעשְׁטֶעלְט... אִיךְ הָאב מִיר נָאר נִיט גֶיקענְט פָּארְשְׁטֶעלֶן אַז מַיין אַיינְגֶענֶער פָאטֶער זָאל מִיךְ אוּמְגְלִיקְלִיךְ מַאכֶּן. מַיין אֶרְעמֶער פָאטֶער! וָועֶן עָר זָאלְ וִויסֶּען וָואם דָא גֶעהַט פָּאר! עָר וֶוייסְט נָאר פּון דֶּעם טְהַיֶּערֶער קָאנְצֶעסְסְיָע וָואם הָאט בֵּיי אִיהם צוּ גֶענומֶען זַיין קאפִּימַאל, אָבֶּער עָר וֶוייסְט נִיט אַז דָאם אִיז נָאר אַ פִּינְטֶעלֶע גֶעגֶען דֶעם גְרוֹיסֶען וֶועטהִיג וָואם זַיין טָאכְטֶער טָרָאגְט אִין זִיךְ טָאג ווִי נַאכְט, אִיךְ זָאלל חָאטש קֶענֶען בֶּעהַאלְטֶען דִי שַׁאנְדָע פּון דֶּעם גִידְרִיגֶען לֶעבֶּען וָואם וָועֶרְט גֶעפִּיהרְט אִין מַיין מַאנְם הויז... מַיין מַאנ ן! אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע אִירְאנִיע! מַיין מאנן זִיצְט גַאנְצֶע נָאכְט אוּנ שְׁפִּיעלְט אִין קָארְטֶען, בַּיי מִיר אִין שְׁטוּב דֶרֶעהֶען זִיךְ פָּארְשִׁידֶענֶע מֶענְשֶׁען, פּון אַלֶעמֶען בִּיין, פּון כְּבוד, פּון לִיבֶּע, אֲפִילוּ פּון גֶעלְד, מֶען אַרְבַּייט אִין קָאנְצֶעסְסְיָאנֶען, מֶען מַאכְט גֶעשֶׁעפְטֶען, מֶען הָאט צוּ טְהוּן מִיט גֶעזֶעלֶעךְ, גְרַאפֶּען, פִּירְשְׁטֶען... לוֹיטֶער גֶעטהַיינֶע גֶעשֶׁעפְטֶען! לָאמִיךְ נָאר גֶעהֶן מַיין צִירוּנג וָאל שׁוֹין אוֹיךְ נִיט אַנְטָלוּיפֶען אוֹיף אַ נֶעמְהִיג גֶעשֶׁעפְט (זי גענעהט צו צום טיש, פון וועלכען זי נעהמט ארויס א שקאטולקע, עפענט זי אויף אוג זוכט) נִישְׁטָא! עָר הָאט עָס גֶעווִיס צוּ גֶענומֶען [זי גענעהט ארום אויפגערעגט איבער דער שטוב הין אוג צוריק] יָא, דָאם אִיז זַיי ר אַרְבַּייט!

צְוֵוייטֶע סְצֶענֶע.

ראזא אוג נייטאנן.

נייטאנן. וָואם אִיז, רָאזִינְקָע, וָואם לוֹיפְסְטוּ אַזוי אִיבֶּער דֶער שְׁטוּב? וָואם אִיז מִיט דִיר?

ראזא. וָואם מִיט מִיר אִיז? עָם אִיז גוט!

נייטאנן. וָאג מִיר, מַיין הַארְץ!

ראזא. [קוקט איהם אן] וָואם וַויילְט אִיהר?

נייטאנן. וָואם אִיךְ וַויילל? אִיךְ וַויל נִיט דוּ וָאלְסְט מִיר וָאגֶען, אִיהר!

ראזא. אוג אִיךְ וָואלְט גֶעוָואלְט אִיהר וָאלְט מִיר נִיט וָאגֶען, דוּ. וָואם בִּין אִיךְ אוג וָואם זָענְט אִיהר מִיר? אֱמֶת, אִיהר הָאט נִיט גֶעוָואלְט וויסֶען וָואם עָם מֵהוּט זִיךְ אִין מַיין הַארְץ אֵייגֶער מִיר הָאבֶּען חֲתוּנָה גֶעהַאט, אִיךְ הָאב עָם גֶעֶרְעכְנְט פַּאר אַיין עֶרְעלְקִייט, צום סוֹף בֶּעצַיכֶענְט עָם אַייגֶער נִידְרִיגְקִייט. אִיהר הָאט נִיט גֶעוָואלְט וויסֶען, וַויל פַּאר אַייךְ אִיז נַאטִין גֶענוג גֶעוָועזֶען אַז אִיהר גֶעהַמְט גְרַאסְמַאנְם טָאכְטֶער, וֶועלְכֶע אִיהר הָאט גֶעֶרְעכְנְט פַּאר רַייכֶער וִוי זַי אִיז גֶעוָועזֶען, נָאר אִיהר הָאט אַבִּיסֶעל אַ טָעות גֶעהַאט. פּון אַייגֶער נִיט הָאט אִיהר זִיךְ גֶענוג מִיה גֶעגֶעבֶּען זִיךְ צוּ מַאסְקִירֶן, אָבֶּער וִוי גִיךְ הָאט אִיהר דִי מַאסְקֶע אַרָאב גֶעוָוארְפֶּען! אוֹיף דֶעם צְוֵוייטֶען טָאג נָאךְ דֶעם וִוי מִיר זָענֶען גֶעקוֹמֶען אַהֶער, הָאט מֶען אַייךְ שׁוֹין נִיט דֶערקֶענְט. פַּאר דֶער חֲתוּנָה וָואלְט אִיהר

מיר גֶעווּיס נִיט דָערצָאהלְט אַז אִיהר פֿאַרבְּרענְגְט דִי צַייט אִין קָארְטָן־שְׁפִּועל . אַז אִיהר מַאכְט פִּיקְנִיקְלִיךְ אוּנְ נָאךְ אַוֶועלְכָע וַאכְען .

נייַמאנן . וָאס זְעהְסְטוּ אִין דֶעם פַֿאר אַ שְׁלֶעכְטֶס אַז מָען שְׁפִּיעלְט אִין קָארְטָן ? מָען אוּנְטֶערהַאלְט זִיךְ אִין אַ גֶעזֶעלְשַׁאפְט אוּנְ וֶוען מָען מַאכְט אַ פִּיקְנִיק ...

ראזא . א , עס מַאכְט זִיךְ אַז מָען שְׁפִּיעלְט אִין קָארְטָן , נָאר וִוי אַזוי הַייסָען דִי וָואג טָהון נָאר־קִין אַנְדָער וַאךְ נִיט ?

נייַמאנן . אִיךְ וֵויל נָאר נִיט וִויסָען וִוי אַזוי יָיי הַייסָען , אִיךְ הָאב מִיט דִיר פֿיעל נִיט צוּ מַעֲנֶן , וָואס הָאסְטוּ זִיךְ עס נָאר פְֿלִיצוּם הַיינְט צוּ רָעדְט ? דוּ שְׁווַיינְסְט דָאךְ גֶעוָואהנְלִיךְ ?

ראזא . עס אִיז שׁוֹין מֶערהַר־קִין מֶענְלִיכְקִייט צוּ שְׁווַיינֶען , אִיהר פֿיהרְט מִיךְ אַלֶע מֶאהל אִין אַ גְרֶעסֶערֶן אָבְּגרוּנְד. אִיךְ הֶערֶר נַיימַאנן , וֶועל־קִינְמָאהל נִיט לֶעבֶּען אַזוי וִוי אִיהר , בֶּעסְטֶראכְט זַייךְ אַלַיין , צִי אִיז דָאס מֶענְלִיךְ אַז מִיר זָאלֶן לֶעבֶּען צוּ זָאמֶען .

נייַמאנן . פַֿאר וָואס דָען נִיט , רָאזִינְקָא ? מִיר קֶענֶען לֶעבֶּען דָאס אוּנְ אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶאדְט , אוּיב דוּ וִוילְסְט קֶענֶען מִיר פָֿאהרֶען קִין פֶּעטֶערְסְבּוּרְג . אַז דוּ וֶועסְט נָאר לִיעב הָאבֶּען דֶעם מַאנן , אוּנְ וֶועסְט אִיהם וֶועלֶען פַֿארשְׁטֶעהֶן — קֶענֶען מִיר זַיין גְלִיקְלִיךְ . אִיךְ הָאב לִיעב צוּ לֶעבֶּען , אִיךְ הָאב לִיעב גֶעזֶעלשַׁאפְט , אוּנְ דוּ בֶּעהַאלְטְסְט זִיךְ , דוּ וִוילְסְט פִֿיהרֶען אַ לֶעבֶּען וִוי דִי מוּטֶער רָחֵל , וָאס פַֿאסְט נִיט פַֿאר נַיימַאנְס פְֿרוי , דוּ דַארְפְֿסְט זַיין אֵיינְס מִיט דֶעם מַאנן .

ראזא . עס מוּז עֶפּעס זַיין נֶיעס וָואס אִיהר זָענְט הַיינְט אַזוי הֶעפְֿלִיךְ .

נייַמאנן . נָא ... דִי הָאסְט דֶערקֶענְט מַיין עֶנְגֶעל , הַיינְט בִּין אִיךְ אוֹיפְֿגֶעלֶעבְט אוּנְ הָאב זִיךְ לִיעב מֶעהר וִוי תָּמִיד , הַיינְט קוּמֶען צוּ מִיר אֵיינִיגֶע גֶעסְט , וָאס וִוילֶען זִיךְ זֶעהֶר מִיט דִיר בַּאקֶענֶען , וֵויל אִיךְ אַז דוּ וָאלְסְט וָעהֶן זֵיי שֶׁעהֶן אוֹיפְֿנֶעהֶמֶען .

ראזא . אִיהר הָאט אַ גְרוֹיסֶען טָעות , א י ע ך ג ע סְט זֶענֶען נִיט מ י נ ע גֶעסְט .

נייַמאנן . וָאס רֶעדְטְסוּ ? דוּ וֵוייסְט דָאךְ גוּט , אַז אִיךְ הָאב פַֿיינְט וֶען מָען שְׁפֶּארְט מִיךְ אִיבֶּער , נָא , קוּם אַהֶער , מַיין קוֹקֶלֶע , וֶועסְט מִיר אַנְדַאי צוּ לִיעב מְהוֹן . דוּ הָאסְט דָאךְ מִיךְ לִיעב־אַלֶע פְֿרוֶען הָאבֶּען לִיעב נַיימַאנ־נָא אוּנְ דוּ , וָאס בִּיסְטוּ דֶען ? דוּ בִּיסְט דָאךְ אוֹיךְ נִיט מֶעהר וִוי אַפְֿרוֹי . נָא , קוּם אַהֶער , בֶּעט אוּם פָּארְצַייהוּנְג , וָאס דוּ הָאסְט גֶעאַרְעדְט אַזוי פִֿיעל נַאךְ עֶשְׁקִייטֶען אֲקֶענֶען מַאנן [עד לאוט זיך צוגעהן צו איהר] .

ראזא . (מאכט אייניגע שריט צוריק) דָאס אַלֶעס הָאט זִיךְ מִיר שׁוֹין וָעהֶר שְׁטַארְק דָערְ־עֶמְסֶען , לָאזְט מִיךְ צוּ רוּה מִיט אַייֶער לִיעבֶּע , מִיט אַייֶער הָאסְס , מִיט אַייֶערע בֶּעקַאנְטֶע , מִיט אַייֶער גֶעזֶעלשַׁאפְט . מִיר זָענֶען וָעהֶר וַייט אֵיינְס פּוּן דֶעם אַנְדֶערֶן : אִיךְ דָערֶענֶען אַיִךְ פַֿאר אַ וַיידְרִיגֶען מֶענְשֶׁען , אַ סִימָן הָאט אִיהר , אַז אִיךְ דָרֶעג אַיִךְ פָֿרֶעג אַיִךְ אֲפִילוּ נִיט , נָאךְ וָואס אִיהר הָאט צוּגֶענוּמֶען מַיינֶע צִירוּנג , אִיךְ וֵויס וִיבֶּער אַז אִיהר וָועט דָאס מִיר גִיט אְבֶּגֶעבֶּען .

נייטאנן. הײַנט, רַאזינקע, מַעכטסט דו וועלסט. אִיךְ כאַליידיג מִיךְ נִיט, אִיךְ וויל מִיר נִיט צו שְׁטָאַרק דֶעם אָבענד. נָאר נָאךְ וואס דאַרפסטו הײַנט דאָס צירונג? מִיר גֶעהָן דָאךְ הײַנט אין עָרגִיץ נִיט? מִיר עָרוואַרטָען דָאךְ גָעסט צו אונז?

ראזא. וָעהָט וויִ אִיהר וָעגט! אֶפִילוּ אויף אַיין מינוט קָענט אִיהר נִיךְ נִיט אָבוואָגען צו בֶּעוויַיזען וועָר איהר זָענט. מִיר עָרוואַרטָען הײַנט גָעסט צו אונז, מִיר גָהָן נִיט אין עָרגָעץ. מָען וואלט גֶעקענט מֵיינען אַז מִיר פֶּיהרָען וָעהר אַ גְלַיקְלִיכֶּע לֶעבָּען, אַז מִיר וָעגָען נִיט אַיינס אָן דָעם אַנדָערָן אֲפִילוּ־קיין אַיין מינוט נָאר איִךְ וויִיס אֶפִילוּ נִיט צו וואס איהר רָעדט צו מִיר אַזוי. מִיר וויִסָען דָאךְ יָא גוט אַז עס גֶעהָן אַוועק מָענ וואכ מִיר זָעהָן נִיט אַיינס דָאס אַנדָערָע, וָם מִיר וויִלָען זִיךְ נָאר נִיט זָעהָן אוג אַז מִיר וָעהָן זִיךְ שוין יָא, אין עס אויךְ נָאר פון דָעסטוועגען אִיהר וָאלט בֶּעוויַיזען, וועָר איהר וָעגט אוג אִיךְ וָאלל מִיךְ אִיבֶּערצייגען וָאס איהר וָעגט. איהר קָענט אֶט אֲפָּנים אַנדָערש נִיט רָעדָען. דִי נִיכָּערְמָרָעבְטִיגקיים מוז זִיךְ אוֹפְּעדום בֶּעוויַיזען, אֲפִילוּ דָאךְ וואס מָען קען זִי שוין.

נייטאנן. אָ, דו בֶּעלַיידִיגְסט וויִעדָער, נָאר אִיךְ הָאב שוין גֶעזָאגט אַז הַיינט וויִיל אִיךְ מִיךְ נִיט אָרָגָערן. דו וויִסְט אַלַיין אַז דו בִּיסְט שולדיג, בֶּעוווּסְט דִיךְ בֶּעסֶער אוג וָעה בֶּעסֶער שָׁעהן אויפצוגָעהָן הַיינט אויף דֶערנַאכְט דָעם גָעגָערואל מְקַרִיצקים בֶּע קָאנְפָּטָן. דִי וואךְ וָועט דִי קָאנְצֶעכְטָע גָעהָמען אַיין עָנדֶע, וָעה, זִי הָאפְלִיךְ מִיט דָעם מָענְשָׁען.

ראזא. בַּיי מִיר הָאט שוין דִי קָאנְצֶעסְטָע לַאנג גָענוגָען אַיין עָנדֶע אוג גָעדָע אוג גָעווִיס בַּיי אַיִיךְ אויךְ. אִיהר וָעהָט דָאךְ אֲרוים, אַז דִי קָאנְצֶעסְטָע הָאט שוין מָעהר נִיט וָאס אֲרוים־צוּ־שְׁלָעפָּען. דָאס צירונג הָאט איהר שוין אויךְ צו גָענומָען אִיהר וָעגט אַ פְּרָאקְטִישֶׁער מָענש; איהר וויִסְט וָען עָהמְט אַיין עָנדֶע אוג וואו מָען קען מַאכָּען אַיין אָנהויב. וָאס דָען? דֶער פְּרֶעדְסְטָ עדָא טָעל פון דִי טָשֶׁערָנוָאנָ נוא לְ עָ טָען וָאלל נִיט וויסָען וָאס אִיז אַיין אָנהויב אוג וָאס אִיז אַ סוף? יָא אִיךְ מוז אַיִיךְ וָאגָען: איהר פַּארשָׁטָעהט אַ גָעשָׁעפְט!

נייטאנן. אָ, וויִ לַייד עס טָהוט מִיר וָאס דו וויִלְסט נָאר נִיט פַּארשָׁטָעהָן, קוּם אַ הָער מַיין קוקְלָע! דו וויִסְט אַז דו בִּיסְט שָׁעהן? דו מוזט נָאר נִיט וויסָען, נִיטשָׁט נִיט קיין נאַרר, רַאזינקע, נָעהם אויף שָׁעהן דִי גָעסְט. אויב דו וואלְסט דָאס צירונג וָעל אִיךְ דִיר עס גָעבָּען מִיט דָעם גְרֶעסְטָען פֶּערגְנִיגָען צוריק. אִיךְ וויִיס אַז דו וָועסְט מִיךְ אַלַיין בֶּעטָען אִיךְ זָאל עס נָעהמָען, וויִיל מָען דַארף עס גָעבָּען אַ גָעטרִיגען מֶענְשָׁען, דו וויִסְט שוין נָאךְ וָאס.

ראזא. אִיךְ וָעל אָהנְלִיךְ צו אַיִיךְ, אַז אִיךְ רֶעד מִיט אַיִיךְ. אִיךְ דַארף שוין קָאר שָׁטָעהן, אַז מִיט אַיִיךְ דָעם וויִ מִיט אַלַע מֶענְשָׁען אִיז אִיבֶּערִיג.

נייטאנן. נָא, רַאזינקע, אִיךְ גָעה אוג דו זָיי פֶּערְטִיג אויפצוגָעהָמען דִי גָעסְט.

ראזא. זָיט וִיכָּער, אָ אִיךְ וָעל צו אַיִיעָר גָעסְט נִיט אַרוים־קומָען.

נייטאנן. וָאס הַיסְט? אַז אִיךְ וויִלל דו וָאלְסט זִין אוּנְזָער גָעזָעלְשַׁאפְט,

ניין ? הע ... ווייסטו דאך נאך ניט ווער ניימאנן איז ?

ראזא. איך האב מיר שוין אללעס־פארגעשטעלט .

נייטאנן. איך ואג דיר ג א ך אמאהל אז אללעם מוז זיין ווי א ך ווילל . [צב]

דריטע סצענע.

ראזא (געהט איבער דער שטוב , הין אוג צוריק) א. דאם איז צו פיעל !

דיענסט. מאדאם , אז דעפעשע !

ראזא. (מאכט זי אוג לייענט) פון דעם פאפא ! גיב גיכער דעם מאנטעל ! [די דיענסט נעהט ארויס אוג ברענגט א מאנטעל] אך , ניין עס איז שוין שפעט [קוקט אויף דעם זיגער] ! ער צוג איז שוין אנגעקומטען , פאר וואס האסט מען אזוי שפעט איבערגעגעבען די דעפעשע ?

דיענסט. מען האט זי ערשט נעבראכט .

ראזא. נא , פארשפעטיגט !... לויף אראפ , שפעה בייס פאדיעוד ... ניין , איך גיה אליין (זי לויפט ראש ארויס אוג קומט צוריק מיט גרויסמאנן) פאפא. טוהייערער פאפא ! [זי קושט אים] דו ביסט עס ?

פינפטע סצענע.

ראזא אוג גראסמאנן .

גראסמאנן. נא , ניי ניט אזוי איבערראשט ! יא , איך בין עס [וויסט די מהרערן] ?

ראזא. יא , דו , דו פאפא , ליעבער , נאלדענער [זי לאכט אוג ווייגט] נעהם אראפ דיין פאלטא , גיב אהער ועל איך דיר אים אויסטהון .

גראסמאנן. לאז , איך ועל אליין . [ער טהוט זיך אוים] .

ראזא. איך האב נאר ואס בעקומטען דיין דעפעשע , האב איך נעוואלט פאהרען צו דיר באנן אוג אם ביסטו אליין אנגעקומטען מהייערער , גוטער פאפא ! [זי קושט אים] ווי גלוקליך בין איך ואס דיך ועה דיך ווידער .. ואס מהוט די מאמא . די מהייערע נאלדענע מאמא ?אך ווי איך ווילט ונעלען זי ועהן !...

גראסמאנן. זי האט נעוואלט פאהרען מיט מיר , נאר איך האב זי ניט נעוואלט מיטנעהמען ; פאר אידר איז אס כח ווינטער צו פאהרען .

ראזא. יא , יא ! דו האסט רעכט , ווי קען זי איצט פאהרען ? נא , פאפא ואס ועסטו טרינקען , טהעע אדער קאפע ?

גראסמאנן. דו ווייסט דאך , אז איך האב ליעבער טהעע ... אייל דיך ניט , ניארט נאך אים אבים־סל

ראזא. נײַן. נײַן ... נָאך וָואס וַואָרטָען? [קלינגט עס קומעט די דיענסט] נַיט צַרַיין טָהַעע! אוּנ צו דָעם טָהַעע. [דיענסט אב].

גראסמאנן. נָא טָאכטָער, וָואס מַאכְסטו? קום אַהָער וָועל אִיך דִיך גוט בָּעמְראכְטָען—וָעהָסְט שְׁלָעכט אוים. בִּיסְט אָבּגָעפַאלָלָען.

ראזא. עָם וַוייזט זִיך דִיר נָאר אוים:

גראסמאנן. נײַן, עָם וַוייזט זִיך מִיר נַיט אוים ... וואָ אִיז דַיין מַאן?...

ראזא. עָר אִיז נִיט אִין דָער הַיים... עָר וָועט בַּאלד קומָען.

גראסמאנן. נָא, דָערנָאך וָועלָען מִיר רֶעדָען. אִיך הָאב מִיט דִיר אַ סַך אִיבָּערצוּרֶעדָען. נָאר אַ סַך. מָען מוז פַארֶרעכְטָען — נָאר שְׁפָּעטָער ...

ראזא. יָא, יָא, מִיר וָועלָען שְׁפָּעטָער רֶעדָען [מען בריינגט טהעע, זי נימט אהן, בידע טריקען] ?

גראסמאנן. דו וַוייסְט, רָאזִינקע, אִיך בִּין אַבִּיסָעל בְּרוֹגָז אוִיף דִיר.

ראזא. בְּרוֹגָז? אוִיף מִיר! פַאר וָואס?

גראסמאנן. יָא, יָא! פַאר דַיינֶע בְּרִיעֶ, זַיי זָענָען אַזוי קוּרְץ גָעוָוענָען, דו הָאסְט אַזוי וֶוענִיג גֶעשְׁרִיבֶּען פון זִיך ... אַז אִיך אוּנ דַי מוטָטָער זָענָען מִיר פָשוּט אוים גָענאָגָען פַאר צָרות.

ראזא. דו הָאסְט רֶעכְט, זַיי זָענָען טַאקָע בֶּאֱמֶת קוּרְץ גֶעוָוענָען. נָאר וָואס וָאלל אִיך גֶעוָוענָען שְׁרַייבָּען?... עָם אִיז נִיט גֶעוָוענָען וָואס.

גראסמאנן. אִיך הָאב שוין פָּערְשְׁטַאנָען, אוּנ דָאס הָאט מִיך אַראָב־גֶעבְּראכְט אַהָער: אִיך מוז אַלֶלָעם וִוִיסָען! פַאר מִיר, מַיין קִינְד, טָאכְטו אוּנ דַארְפְסטו זִיך נִיט בֶּאהַאלְטָען.

ראזא. פַאפָּא, מִיר הָאבָּען דָאך שוין אֶבּגֶעֶרֶדְט אַז דָער נָאך. מִיר וָועלָען פון אַלֶלָעמָען אִיבָּערֶרֶדָען. אִיך וִויל דו זָאלְסְט זִיך פְּרִיהֶר אוִיסרוּהָען פון דָעם וָועג, לִיעגָער, טְהַייעֶרְער פַאפָּא! [קושט איהם].

גראסמאנן. טְהַייעֶר, לִיעבּ קִינְד! נָא, בֶּערוּהִיג זִיך!

ראזא. נָא, קום צו מִיר אִין צִימְמֶער וָועסְטו זִיך אִיבָּער טָהון אוּנ אוִיסרוּהָען.

גראסמאנן. (אויפשטעהענדיג) וִוי אִיך זָעה הָאט אִיהר נָאך נַיט גָעמִיטְטָאגְט. דָער טִיש אִיז גֶעדֶעקְט; אִיהר עָסְט שְׁפָּעט.

ראזא. יָא, יָא, שְׁפָּעט. נָא קום, פַאפָּא! [צו זיך] עָר זָאלל נָאך נִיט אָנקומָען מִיט וַיינָע נָעסְט.

גראסמאנן. נָא, וַוייז מִיר, טָאכְטָער, וואוהין צו גָעהָען (ראזא, גראסמאנן נעהען אומארעמט אב אין דער וויטען־מהיר).

פֿינפֿטע סצענע.

נייטאן, זשוליע, אמאליע, אונ נאך געסט.

אייגער. נא, נייטאנן איהר האט צו עסן אונ טרונקען – לאמיר עסן.

זשוליע. נא, אזוי ווי אין פֿעטערסבורג ווילן מיר שוין ניט פֿארבלײַבן, ערלויבט נייטאנן?

אמאליע. ער האט נאך עפּעס צו עסן.

אללע. וואס, וואס?

אמאליע. נא, טרעפּט!

זשוליע. אהא! ער האט אונז צו עסן מאכן די עהרע אונז פֿארצושטעלן זיין פֿרוי. נאר עפּעס גלויבט זיך מיר ניט אז דאס זאל געשען: ווידלינ מען האט מיר דערצעהלט אין ז מיט נייטאנן עפּעס פון דער וויסטנס.

אייגער. אפּשר איז ער מיט אי הר פון דער וויסטנס.

אמאליע. נייטאנן, דו האסט דאך עפּעס צו עסן.

נייטאנן. באלד, באלד! עס ווירד קומען מיין טהייערע (נעהמט זי ארום ביי דער טאליע).

זשוליע. וואס טהוסטו, נייטאנן? בישט אומגלויקליך: אט קוקט דאס זאקאנע וויב. אי: אי, נייטאנן! די זאקאנע וויבער האבן פֿיר, חא, חא, חא!

נייטאנן. האט טאקע חתונה געהאט אין רעכטן אמת. מיט חופּה מיט כּלי זמר – וי געפֿעלט דאס אייך? (אללע וענען זיך ארום טיש א טהייל נעהמען זיך צו קארטען).

אייגער. אפּשר איז דאס מאקע אזא פֿרוי, וואס איז ווערט מען זאל זי נעהמען זאקאנעם בראקאם?

זשוליע. וואס רעדן, ווי וואוהל זי נעהמט צו קנעפּלוך, היט אב דעם מאנן, ווען אונדזי האבן אַ סך קינדערלוך... נא. נייטאנן. אַ יא, נאה אין עטליכע יאהר ארום וועסטו אנהויבן רעדן פון הייליכער צו פֿרידענהייט. דו ווערסט אַ לייט!

נייטאנן. וואס זשע מיינסטו, זשוליינקע, מיט דיר וואלט איך מיך אויך ניט אב-גענוסטן צו נענוסטן הייליכע צו פֿרידענהייט, נאר דו, דו בישט אַ ווינד אין פֿעלד.

זשוליע. מיט מיר האסטו פֿארשפּעטיגט. היינט ווי ווילסטו חאפּן דעם ווינד אין פֿעלד? דער ווינד בלאזט פֿאר אללע.

נייטאנן. אט דאס איז טאקע, שלעכט ווען ער בלאזט פֿאר אללע.

זשוליע. ע... ע! דער ווינד זאל ניט בלאזן פֿאר אללע, וואללט ער דיך אנדאי ניט גענקיהלט... נא, נייטאנן? (זי געהט צו צו איהם, אונ נעהמט איהם ביי דער האנד)

נייַמאַנען. אַלעֶ פְּרוּיען זָאלען הָאבּען אין זיך אַוָא פַּיינֶער ווי דוּ, די וועלט וואלטען זיי פַּארבּרענט, בּראַוָא, זשוליָע! מיט דיר ווערט מען ניט פַּארפּאלען.

זשוליע. אָבּער מיט דֶער מוטטֶער רָחל, אָ, נָא פְּרֶעהלוך? נָאר זָעהסטוּ נייַמאַנען עם גָעפּעלטט מיר פּון אירהר, ווָאס זי איז שְׁטָרענג אַקעגען דיר, זי ווייסט דיך נָאר, הָאב איך גָעהערט.

נייַמאַנען. דומַהייטען! אַלעֶס מוזּבּלייבּען אויף מַיינעם, אַז איך ווֶעל וועלען ווָעט זי מיך ניט ווייבּען.

אמאליע. (לויפט צו צו נייַמאַנ'ן) נָא, נַיימַאנען. שְׁטָעלל אונְז פָאר דַיין פְּרוי!

נייַמאַנען. באלד!

אמאליע. זָעה־זָשָע! (צו זשוליע) מָען זָאגט זי איז זָעהר שָׁעהן.

זשוליע. זי איז ניט מיאוס, נָאר זי הָאט אַ נאַנְץ גָעוָועהנלוך גָעזיכט. איך הָאב זי גָעזָעהען.

איינער. אַבּי זי איז שָׁאהן — איז שוין גוט, מיט אַ שָׁעהנֶער פְּרוי קָען מָען אַלעֶס דָער נְרייבּען, אויבּערהויפּט נייַמאַנען. אַ נָא מַיינט הָערֶן אונ דאמָען?

זשוליע. עם איז אָבּער דָא אַוָעלכָע וָען נייַמאַנען מוז אויך זָאגען "פּאַם" אונ מָען פְּערפּאַקט... עם הָאט זיך שוין גָעמאַכט.

אמאליע. נישָׁט קָשָׁה. נייַמאַנען קָען מַאכּען פּון שָׁוַארץ ווייס.

זשוליע. ווי אַ מָאהל.

צוויטער. זָשוליָע. הַייבּט הָאב איך פְּערגְינגען פּון אַייך. נייַמאַנען הָאט פַּארדינט איהר זָאלט איהם אַבּיסָעל סִיקרָען.

זשוליע. נָא, אונ איהר הָאט פַּארדיענט איך זָאל עם אַייך צו לִיעב טהון!

צוויטער. עם דאכט זיך!

זשוליע. עם דאכט זיך נָאר. איך בין צו אַייך צו גוט, דָאם איז אַ פְּעהלָער - איהר זָענט עם ניט ווערט.

צוויטער. זָשוליָע!

זשוליע. נָא, איך בין עם!... נייַמאַנען זָענוג שְׁפּיעלען קָארטָען קום אַ הָער!

נייַמאַנען. איך שְׁפּיעל נָאר ניט, ווָאס פְּערלאנְגען זי מַאדאם?

זשוליע. אָ, נייַמאַנען איז הַייבּט עפּעם זָעהר הָעפּליך: נָא, מיר פְּערלאנְגען צו הָאבּען די זָהרָע צו זָהען די מאדאם נייַמאַנען.

אמאליע. נָא עם איז שוין צייט!

נייַמאַנען. באלד! (ער שרייט) מינָא!

מינא. וָאם פֿערלאַנגט אירהר!

נייטאנן. נֶעה, זָאג דָער מַאדאם, אַז אַלעֶע נָעמט זָענען שוין דָא, זאג אירהר עס איז בָּעט זִי זָאלל אַרײַנקומָען.

זשוליע. ער בָּעט זִי, פֿארשטָעהט אירהר? חַא, חַא, חַא! ער בָּעט זִי.

מינא. דִי מַאדאם אִיז נִיט גָעווָוינְט

זשוליע. הָערסטו נייטאנן? דַיין פֿרוי איז קְרַאנק אוג דו וַוייסט נָאר נִיט דָער פּוֹן

נייטאנן. וָו ער קְרַאנק? מינא, נֶעה זָאג דָער מַאדאם אַז מִיר וואַרטָען זִי זָאלל אַרײַנקומָען! (מינא אב).

זשוליע. וועסטו זָעהן, נייטאנן, אַז דו הָאסט פֿארלוֹרָען דַיין נאטָירלעכן אַטָירטָעט. דַאכט זיך אַז דַיין מוטָער רָחֵל וָועט זיך שָׁטָאלץ הַאלטָען גָענָען דיר, מָען הָאט מִיר שוין איבערגָענָעבָען.

אייגער. נִיט מִיט נייטאנן! ער איז א מייסטָער צו זַיין זאך. זִי וָועט קומָען, נָא מיינע שָׁוועסטָער דַאכטָען, וִוי דָענקען זִי—איז נִיט אַ שַׁאדָע וָואם מִיר הָאבָען אָנגעוואהרָען דָעם הַיינטִיגען פָּפָּעקטַאקל, אַמאלָיען הָאט זיך גָעגלוסט צו מאכָען קָענטשאפט מִיט דָער מַאדאם נייטאנן, א שַׁאדָע, לואיזע וָועט זַיין הַיינט אין טָהָעאטָער.

אמאליע. נָא, הָאט אירהר גָעקענט מִיט לואיזען, ווער הָאט אַיך דָען פֿערהַאלטָען?

אייגער איהר הָאט מיך פֿערהַאלטָען.

אמאליע. אָט דָאס איז שָׁעהן!

אייגער. נִיט אירהר? ווי־זָשע הַיסט הָאס וָואם אִיך קָען מיך נִיט אָבריסָען פון אַיך אויף קַיין שטונדָע? אַמאלָיע, שְׁלָעכטָע, גְרוֹיזאמָע אַמאלָיע!

אמאליע. [קושט איהם אין שפּערן] באַלָאוונִיק! [מינא קומט אריין].

מינא. דִי מַאדאם קָען נִיט אַרויס־קומָען, זִיי קָענען נִיט אִיבערלָאזען דָעם פַּאפָּא.

נייטאנן. וָואם פַּאר א פַּאפָּא?

אללע. פַּאפָּא? וָואם פַּאר א פַּאפָּא?

זשוליע. הַא־הַא־הַא!

אמאליע. א פַּאפָּא נָאר?

מינא. (בעז) נָא יָא, דָער מַאדאמס פַּאפָּא, זִיי זָענען עָרשט נִיט לאנג גָעקומָען.

זשוליע. נייטאנן, הָאסט אַ נאסט, אוג וַוייסט נָאר נִיט?

נייטאנן. חַאפּט אִיהם דָער טייוועל!

אמאליע. הָאט זִי דָאך וָועניגסטָענס גְעדאַרפּט בָּעטָען אום עָנטשולדיגונג! אָה, נייטאנן, פַּאם!

נייַמאַנען. (צו מינאַ׳ן) גֶעה וָאג דֶער מַאדאם: אִיךְ פָּאר דָּ ע ר זִי וָאלל אַרַיינקומָען.

מינא. אִיךְ ווייס זַי וָועלָען נִיט קומָען: זַי וֶועלָען דָעם פַּאפָּא נִיט אִיבֶּערלָאזָען.

נייַמאַנען. נִיט גֶעטַענָעט! אַז מָען שִׁיקט דִיךְ—גֶעה! [מינא אב]

זשולִיע. עָם הָאט זִיךְ אַרָאבגֶעווִיעזָען אַ פַּאפִּיגָקא ... הַא־הַא־הַא

נייַמאַנען. וָאם פַּאר אַ פַּאפָּא? דָאם וָענָען קַאפֶּרִיזָען. [שרייט חוץ אוג בא] מִינַא

מינא. (לויפט אריין) שְׁרַייט נִיט! דִי מַאדַאם הָאט גֶעבֶּעטָען אִיהר וָאלְט נִיט שְׁרַיִיען דֶער פַּאפָּא הָאט זִיךְ צוּ גֶעלֶעגט שְׁלָאפָען.

זשולִיע. אַז דֶער פַּאפָּא שְׁלָאפְט, קָען זִי דָאךְ אַוַדַאי אַרַיינקומָען.

נייַמאַנען. נָא מִינַא, הָאסְט אִיבֶּערגֶענֶעבֶּען וָאם אִיךְ הָאב דִיר גֶעהַייסָען?

מינא. יָא.

נייַמאַנען. נָא?

מינא. זַיי קֶענָען נִיט אַרַיינקומָען, זַיי וָענָען נִיט גֶעזונְד.

נייַמאַנען. מָען דַארְף אִיהר אַרוֹיס שְׁלָאגָען דָעם שְׁטָאלץ, וָעט אִיהר גְרִינגֶער וָערָען.

מינא. גֶעה גָּ א ךְ אַ מָאהל, וָאג אַז אִיךְ הַיים אַרַיינקומָען. [מינא אב]

זשולִיע. נוט וָאם מִיר וָענָען נִיט־קִין זַאקאנגָע וַייבֶּער מִיר וָאלְטָען אוֹיךְ נִיקָענט קְרַאנְק וֶוערָען, אַזַא סְצֶענֶע וָואלְט גֶעווִירְקט אוֹיף אוּנְזֶערֶע נֶערווָען. שְׁטֶעלְט אַיךְ פָּאר, אַז מִיר מִיט אַמָאלְיָען וָואלְטָען אַנַידֶערגֶעפָאלָען מִיט אַ גֶעשְׁרַיי אַ, אַ, אַיי! אוּנְזֶערֶע־קָאוואלִיָרָען וָואלְטָען זִיךְ דֶער שְׁרָאקָען אַז עָם וָואלְט גֶעוָוענָען פִּירְכְּטֶערְלִיךְ. נוט וָאם מִיר וָענָען נִיט־קִין זַאקאנגָע פְּרוֹוָען אוּג הָאבָּען גֶעוִוּנְדֶע נֶערווָען.

נייַמאַנען. זשולִיע, דוּ בִּיסְט הַיוּנְט נִיט צוּם דֶער קֶענָען.

זשולִיע. וַיילְסְט מִיךְ דָערקֶענָען—קום אַהֶער! [זי קושט אויהם]

נייַמאַנען. אָ, זשולִיע! [מינא קומט אריין].

מינא. דִי מַאדַאם קֶען אוֹיךְ־קִין פַּאלל נִישְׁט אַרַיינקומָען;

נייַמאַנען. וִי קֶען נִיט? אִיךְ מֵיין וִי וָעט יָ; קֶענָען [ער לאוט זיך גאר נישט צו דער מיטר]

זשולִיע. וָאם וַיילְסְטוּ טָהון? קום אַ הָער, נַיימַאנען.

נייַמאַנען. (רייסט זיך אוים) לָאו מִיךְ! וָאם גֶעהט עָם דִיךְ נָון?

זשולִיע. וָאג, וָאם וַיילְסְטוּ טָהון?

נייַמאַנען. לָאו מִיךְ, דוּ הָאסְט אַלַיין גֶעוָואלְט. [ער רייסט זיך אוים אוג לויפט אין זייטען־שטיבל]

זשולִיע. וָאם וָעט דָא גֶעשֶׁעהֶן? עָר אִיז דָאךְ מְשוּגָע!

אמאליע. עס וועט נאר ניט זיין, ער וועט אַרײנקומען מיט איהר.

זשוליע. דאס איז שוין צו פיעל, מײַנע הערן! וויַ האט איהר עס ערלויבט? דאך אַ דאמע.

אמאליע. דו וועסט אויך אַ נערוונע דאמע.

איינער. (אביסעל פערטרינקען) לאז זי קומען, איך וויל זי נעהמען [מען הערט ראוא׳ס שטימע].

ראזא. (שרייט אונטער די קוליסען) ואם ווילסט איהר פון מיר?

נייַמאנן. ווילסט מען ואלל דיך בעטטען? [אללע שטעהן אויף]

זשוליע. חלעבען עס איז צו פיעל! [נייַמאנ׳ן שלעפט ארײן ביי דער האנד ראזא׳ן וועלכע איז שרעקליך בלאסס]

נייַמאנן. אט האט מען דיך געבעטטען, מאדאם, [ער גיט זי אוועק מיט כעס אויף א קרעסלע, ראזא שרעקליך ערשראקען קוקט זיך ארום אין אללע זיטען אוב היבט אן צו ווינען אוב לאכען].

מינא. ואם איז מיט אַיך, מאדאם?

זשוליע. [טראגט צו וואספער] בערוהיגט אַיך, נעהמט אַ ביסעל ואספער.

מינא. לאזט, עס וועט זיי איבער גען.

אמאליע. (צום ערשטען) אַ נאנצע דראמע ווי אין טהעאטער, זי קען די קונץ!

נייַמאנן. זי ווילל בעווייזען ווער זי איז — ניט מיט נייַמאנ׳ן! דו האסט ניט נעוואלט אַרײנקומען אַז נייַמאן האט נעהיַיסען—עס וועט זיין אַ צייט ווען דו וועסט איהם זוכען מיט ליכט אוב וועסט איהם ניט נעפינען, נישט קשה: וועסט בעדארפען האבען אַ נמל; אבער וואו וועט זיין נייַמאן? איך ווייל דיר שוין באצאהלען!

זשוליע. (גיט אשטרענגען קוק א ויף נייַמאנ) נענוג, נייַמאן!

נייַמאנן. זיין, עס איז נאך ניט נענוג, וואַרט, מיט צרות וועסטו בײַ מיר נעוואהנט ווערען. אוי, וועסטו זוכען נייַמאנ׳ן!

אמאליע. לאזט זי צו רוה, זי האט זיך נעבעך צו פעסטעט.

נייַמאנן. די מוטטער רחל וועט זוכען נייַמאנ׳ן, זי וועט דאך אַ גט, אבער וואו, וואו וועט ער דאמאלס זיין? [פייפט] פוים. פוים! קום אַמאליע, נאר מיט דיר קען מען לעבען אויף דער וועלט! דו דאך ניט קין גט, קין זאקאנעם בראק, לעב בײַ עס לעבט זיך! אוב אַייך מאדאם, אדיע!

אמאליע. נעבאך, זי ווינט, מען האט זי אומגלוקליך נעמאכט, עס שטעהט איהר ניט אן.

נייַמאנן. קום אַמאליע!

אללע. חא־חא־חא! אַ נעווין! ואם ווינט זי? די שיפען ואנען איהר אונטערנאנגען (אללע לאזען זיך ארויסגעהן, ראזא ווינט אוב לאכט. גראסמאנן לויפט הערין איבער־געשראקען, דערזעהט ראזא׳ס לאגע, היבט אן צו שרייען אוב ווינען).

גראסמאן. וועה, וועה! וואס איז מיט דירו, טאכטער? אָ, וויִ איך האב דיך אומגלייקלעך געמאכט!...

(דער פארהאנג פאללט.)

דריטער אקט.

פיערטע בילד.

(די סצענע שטעללט פאר א טראקטיר אין אדעססא, עס שטעהן א סך טישליך, כוענשען ויצען אוג טרינקען. די מאשין שפיעלט, עס לויפען בעדיינטע מיט טשיניקעס מהעצ. עס גהען מענשען אללע מאהל ארויז אוג ארוים).

ערשטע סצענע.

רויזמאנן אוג צוויי גער [ויצען אוג טרינקען ביי א טישעל].

רויזמאנן. אַ ביטערע צייט אין דעם אדעססא, נישטא קיין געשעפטען! מיילא דעם ווינער האב איך שוין פארזעצט, שלעכט, איך האב מורא מען וועט נישט באקומען צו די רעקלעך.

צווייגער. עס גהען שוין נאר ניט אן די פריהערדינע געשעפטען! געדענקסט פאר א יאהרען האבען מיר אַ שידוך גענטהון מיט אַ בערדיטשעווער יונג־מאנן? אט אַ דאם איז געשעפט!

רויזמאנן. וואס פאר אַ שידוך? איך ווייס נאר ניט.

צווייגער. אַי, יא, יא דו ביסט טאקע ניט געזעסן דער בייַ, אט וועל איך דיר דערצעהלען ווי אזוי עס איז געווען. מעגסט הערען אַ שהנע געשיכטע: קומט אראב אַ ייִדענער יונגער־מאנן פון בערדיטשעוו אוג יאונעט זיך מסתמא אראב נאך מיט אייגעם, אויך אזא מין נפש ווי ער, אין טראקטיר, איהם ווייזען די חדושים פון אדעססא: אַ קאסטען וואס שפיעלט אַליין פון זיך, דאס שהנקויט פון דער ואאל אוג נאך אַנטוקליך, איך הער כיך צו צו זייער געשפראך אוג האב באלד דערזעהן אז דאס וענען לעמעלעך. נא דו ווייסט דאך אז איך טראכט ניט לאנג איך האב מיך טאקע באלד צו געשארט, בין תיכף בעקאנט געוואָרען אוג האב זיך שוין געמומטען צו מיין פוילישׁ יודעל. מיילא, טראכט איך מיר, מען דארף געווארן וועלן וואס האט איהם געבראכט־קיין אדעססא. איך הייב אן אויס צו פרעגען, הפלל איך האב זיך דערוואסט אז ער האט שהנע עטליבע קערבלעך אוג אז אַ שדכן האט איהם אראבגעבראכט קיין אדעססא אנקוקען אַ בלה. נא, נא פארשטעהסטו שוין אז איך האב נאר ער הערט דאס וואָרט בלה, כלות האבען מיר דאך... דא האט זיך אונטערגערוקט יפרידלער אוג מיר האבען באלד געפונען אַ כלה אוג זי איז איהם געפעלען, דו קענסט דאך פרידלערס וייב? אַ יא אַ שעהן וייבל, זי קען געפעללען?

רויזמאנן. פֿרידלעך ווייב האט איהר איהם געהערט? חלעפּען. נאר קיין נאראנים ניט, נא, נא. וואס־וועט איז געווהן? אך, דאם איז אַ שׂעה הנע געשׂיכטע

צוווייגער. הער־וועט וייטער: די כּלה איז איהם שטארק געפֿעלען. מתּנות זנען נעפֿלויגן אזוי ווי קוליקעם ווען מען שׂלאגט זיך. הייבט אַ פּאר אויריגנלך. מארגן אַ בּראשׂע, בּיז מיר האבּען איהם אויסגעבּראשׂט ... נא אוג דערנאך האבּען מיר איהם געגעבּען דעם דרך! וואס דען־חתונה מאכען מיט אַ פּרעמד נייב? אבּער הייבטס יאהר, זאג איך דיר, איז אַיין אומקומענישׂ, שׂלעכטע געשׂפּטען, אוג די יונגע לייט לאזען זיך ניט חתונה מאכען (זו קוקט צום אנדערו מיש) שׂא נאר. ווער איז דען? עפּעם נאר אַ שׂפּאגעל נייער!

צווייטע סצענע.

ישׂראל, צווייגער אוג רויזמאנן.

ישׂראל. [אללין] אי, אי! עם האט מיך שׂון נאר אבּגעמוטשׂעט דער ווענג. שׂון ווקם חדשׂים אז איך פּאהר ארום ווכען דעם נענב. דעם שׂארלאטאן אוג קען איהם ניט גענפּינען, אי דאם גלעלד! דאם גלעלד, ואס טהוט מען ניט צו ליעב דעם גלעלד? פּאהר איך נאר ווכען אַ מאנן! מען האט מיר אפּילו צו גענוגט אַ שׂטיקעל אז איך ווועל איהם גענפּינען אוג ארויס־קריגען בּיי איהם אַ נט, נאר ואס העלפּט דאם אז איך גענפּינ איהם ניט! דא, אין אדעסס זאלל אזא שׂארלאטאן ניט זיין! א חדוש! נא, אז איך גענפּין איהם שׂון ניט דא, פּאהר איך אַהיים, לאז שׂון זיין ווען עם ווילל זיך, עם איז אפּילו א גרויסער רחמנות אויף דעם אומגלויקליכען וייבּעל כּמעט ענדען שׂאג בּעקום איך ברייף פּון איהר אוג פּון דעם אדאלפֿ'ן, זיי בּעטען מיך איך זאל זיך גישׂט אייגען אַ היים פּאהרען באלד דערקענען ווער דו בּיסט אוג ואס דו ווילסט:

צווייגער. לאז דיך ניט הארען. איך ווייס מיין זאך ווי קומען רעדט, רעדט מען זיך עפּעם אויס.

רויזמאנן. (צו רויזמאנן) לאז מיך פּארט צוגעהן. אז מען רעדט, רעדט מען זיך עפּעם אויס.

רויזמאנן. ואס איז דאס־גלאט אזוי צו גערהן צו אַ פּרעמדען מענשׂען? ער ווועט דאך באלד דערקענען ווער דו בּיסט אוג ואס דו ווילסט:

צווייגער. לאז דיך ניט הארען. איך ווייס מיין זאך זיך ענדע צו [צו ישׂראל'ן] שׂלום עליכם! פון ואנען איז אַ יוד?

ישׂראל. עליכם שׂלום! פון ווייט. מיין ליעבער יוד, פון נאנץ ווייט, איך פּאהר־שׂטעהט איהר מיך, ועגען אזא נעשׂעפּט, ואס איך בין מיך פּשוט כּחיה אז מען נעהט צו מיר צו.

צווייגער. אזוי, עס מאכט זיך אלעדינג אויף דער ועלט! ואס־וועט הייסט איתר נענט זיך חתנה?

ישראל. פַּארשטָעהט איהר מיך, איך זוך אַ מענשען אונ קען אַן אַנדערס ווי אַלע איהם גָעווים גָעפינען;

צווייגער. ווָאס פַּאר אַ מענשען? ער האט עפּעס באַנגבָּט, צו אָפּשַׁר חלילה אָבּגָענאַרט.

ישראל. נאָך ערגָער ווי באַנגבָּט, ער האט פּשוט אויסגָעאַרפּען דאס וויב. האט מען מיך ארוים־גָעשיקט אויף דער וועלט, אָפּשַׁר ווָעל איך איהם גָעפינען אונ ווָעל קענען בּיי איהם ארוים קרינגען אַ גוט.

צווייגער. דער גָט איז שוין אַ קלייניגקייט. מען זאל נאר דעם העכט אַליין גָעפּינען. זאגט נאר, איך בעט אַייך, ווָאס פַּאר אַ פּנים האט ער? איך בין פּול אומְגָעדולד, פַּארשטָעהט איהר מיך, איך בין אַ ווייצען־מענטש אונ קום אין אַלע מאנטאַרען, אין אַלע האָט לָען, אין אַלע־קאפּע־הייזער;

רויז ואנן. [צו יוד] אָפּילו אין אַלע קאבּאקען.

צווייג ר. אַ מאהל דאַרף מען אַרייננעהן אין אַ טראַקטיר אויך, אַ שמייגער ווי דא, עס מאכט זיך, מען האט אַ גָעשעפּט מיט אַ פּראָסטען מענשען, דאס גָעשעפּט קוקט ניט.

ישראל. גָעדענקט איהר ווָאס פַּאר אַ פּנים ער האט, אָפּשַׁר עפּעס סימנים?

צווייגער. (צו יוד) אוי, עמיצער פון אונזערע לייט זאל האבּען דעם סימן! [צו ישראל׳] נא אבי איהר ווייסט אַ סימן איז שוין גוט, אז מען ווָעט איהם גָעפינען ווָעט מען שוין ווייסען או דאס איז ער; אָפּשַׁר ווָעל איך ערגיץ ווָהנען. עס קען זיך מאכען איך זאל נראַדע באַגענענען אזא מענשען, זאגט מיר דעם סימן, או איך ווָעל איהם נאר דערקענען ווָעל איך אייך קומען זאגען [צו יוד] אָפּשַׁר ווָעט דערפון עפּעס ארוים, מען דאַרף זיך ניט איילען. לאמיר הערען ווייטער.

ישראל. אין דעם סימן קען מען איהם באלד דער קענען; ער האט אויף דער רעכטער האַנד אַ גרויסען שראם פון אַ פּאל, נאר איך ווָעל איהם אָהן דעם אויך דערקענען.

צווייגער. [צו יוד] אַ שראם! פּידלער האט דאך אַ שראם אויף דער האנד, אָפּילו ניט קיין גרויסען, נאר מען ווָעט שוין קענען איינערען אט דעם יודען או ער איז גרוים, לאמיך נאר ווייטער הערען ווָאס פַּאר אַ פּנים ער האט. [צו ישראל׳] ווָאס פַּאר אַפּנים האָט ער, אַ שוואַרצער, אַ בּלאָנדער?

ישראל. אזוי, אַ רוסקיאווער, אָפּילו אַבּיסעלע רוסלעך;

צווייגער. עס גָעהט, עס גָעהט, ווי איך בין אַ יוד!

ישראל. אַ מיטעלע וואוקס, ניט־קיין דיקער, ניט־קיין עדלער, אזוי מיטעלמעסיג.

צווייגער. עס גָעהט, עס גָעהט! [צו ישראל׳] הערט איהר ווָאס איך ווָעל אייך זאגען מיין

לויפֿער יוד. איך קען דאָ איינעם וואָס ער האָט אַקוראַט אַזא פּנים ווי אידער מיילט אויס. אָפּשר איז דאָס טאַקי ער?

ישׂראל. איהר קענט דאָ איינעם וואָס ער האָט אַזא פּנים? וואו, וואו איז ער.

צוויבעל. אייליט אייך ניט, אָפּשר איז דאָס ניט ער. אויך זיכער קען אייך איז ניט זאָגן.

ישׂראל. אָ, איהר ווייסט נאָר ניט ווי פּאהר שוין ארום, איך האָב מיר שוין מיינע אלטע בייגער צערבראָכן, נאָר חוץ דעם איז פּשוט אַ נאָטס דאָמנות אויך דעם וויבעל, וואס וואַרט אויף דעם גט, זי זאָלל נעבן דערלאָזט ווערן פון די צרות.

צוויבעל. אָט אזוי, אזוי נעבן דעם אַרעמטליבע קיגדער אומגלויקליך!

ישׂראל. וואס הייסט, איהר ווייסט דען וואס פאר א מין אומגליק עס איז נעבן נעקומען אויף דעם ארימען וויבעל? צוויי חדשים האָט זי אין נאנצען מיט אירם נעזונדהייט; נאר אלץ הייסט נעזונדהייט, אט א דער נייאנען, מוז איך אייך זאָנען, איז אראב־נעקומען צו אונז אונ האָט נעשפּיעלט אזא ראללע, אז מען האָט נעמיינט ער איז נבֿיר, איין קאפּ־מאנן, איין נעשעפּטס־מענש אונ האָט אזוי גוט נעפּיהרט זיין נעלד על אונזער נרעסטער נבֿיר, ר' אבֿרהמצי נרא־מאנן, האָט אירם נעזאָנט זיין טאכטער ראזא א מין קינד. א משאטשקעלע וואס נאָט אונ ליבט האבן זיך מיט אירער נעפּרייט אונ אירצט איז זי נעבן נעפּלויבן איין ענוטה. איך זאנ אייך: מיין הארץ ווערט מיר שווערי[illegible]. איך ווייס נאר ניט ווי אזוי מען קומט א הייס אז איך ווייל אירם ניט נעפּינען.

צוויבעל. [צו זיך] איך מיין אז די קעשעני ווערט אירם אויך צערריסען ווערען. איך מיין אז אט א דעם יאקעל האָט מען צו נעוואנט א שעהנע קאפּיקע, [צו ישׂראל׳ן] זאנט אייך ניט, מיין ליעבער יוד איך קען דאָ אייגעם וואס האָט אקוראט אזא פּנים ווי איהר שטעלט פאר, ווי דער הייסט נעדענק איך ניט, נאר איך ווייל מיך הייסט אנדערש קען מאנען—אייבערמאנען וועל איך צרייננהן א הער אין טראקטיר אונ אויב איך ווייל אייך דא טרעפען ווייל איך אייך זאנען צי הייסט ער ניימאנן, אזוי דאבט זיך, ניימאנן האָט איהר נעוואָט?

ישׂראל. יא, יא, ניימאנן

צוויבעל. נא יא, אויב ער הייסט ניימאנן ווייל איך מארנען זאנען:

ישׂראל. איך בעט אייך סיי ווי סיי קומט זאנט מיר היינט אונ מאקי באלד, אפּשר וואלט איך מיט אייך נענאנגען?

צוויבעל. ניין, ניין, איך דארף נאך אריינגהן אין עטליכע אנדערע, איך בין א פּאר־נומערנער טענש, נאר איך ווייל אייך אללעם נעוואהר ווערען.

ישׂראל. איך ווייל חלילה ניט אייער טרחה זאלל זיין אומזיסט.

צוויבעל. נאטט בעוואהר, איך בין ניט אזא מענש איך זאלל מיך אינטערעסירען אין אזעלכע נעשעפּטען. פּשוט איך זעה א יוד ווען האט נעבן יסורים אונ אז איך ווייס שוין פון ווען פּאר א נעשעפּט אונ אז מיר דאבט זיך אוים. אז איך האב ערנין

בַּעַמְקֵן דָעם מֶענְשָׁען, ווייל אִיךְ פָּשׁוּט פַּאר רַחֲמָנוּת אַיךְ בָּעהילְפִיג זַיין.

ישׂראל. וָואס הַייסְט, אִיהר קֶענְט אַיךְ נָאר פָּארשְׁטֶעלֶען, וָואס פַּאר אַ מְצָוה אִיהר וָועט עֶס הָאבֶּן? קיין גְרָעסֶערָע זַאךְ וָועט אִיהר אַוְדַאי אֵין אַיְיער נַאנְץ לֶעבֶּן נִיט טָהוּן, אִיךְ וֵועל נִיט אָבְּטְרָעטֶן פּוּן דָאנֶען בִּיז אִיהר וָועט מִיר נִיט קוֹמֶען וָאנֶען זַיין עֶמְפֶּעֶר־עֶר דַארְף אַ נַ דָ אַ' דָא זַיין, וואו דָען פְּאהְרט אַזָא שַׁארְלַאטַאן?

צוויינער. נָא הָאט־וָשֶׁע מִיר דֶער וַויל אַ נוּטֶען טָאג. אוּיב דֶער כֶּיעְנִיג הַייסְט שַׁאקְנִיסַאנען, וֶועל אִיךְ אַיךְ צוּ לִיעב טָהוּן אוֹג וֶועל קוֹמֶען מִיט אִיהם אַ הָער. אוֹג אוּיב אִיךְ וֶועל נִיט קוֹמֶען, זָאלְט אִיהר וויסֶען אַז דָאס אִיז נָאר אַיין אַנְדֶער מֶענְש:

ישׂראל. נֶעהְט נֶעזוּנְדֶערְהַייט, נָאט זָאלל אַיךְ הֶעלְפֶּען, נָאטט זָאלל אוּנְז אַלֶע הֶעלְפֶּען אַז מִיר זָאלֶען אִיהם גֶעפִּינֶען... יָאּ... אִיךְ וֶועל אִיהם דָער קֶענְען חָאטְש אִיךְ הָאב אִיהם נָאר אֵיינְמַאהל נֶעזֶעהֶן

צוויינער. וָואס דָען, פַּאר וָואס זָאלְט אִיהר אִיהם נִיט דֶערקֶענֶען? אַ גוּטֶען טָאג... [אב צום מ"ש וואו עס ויצא רויזמאנן] דוּ הֶערְטְט, רויזמַאנן, אֵיינְמָאהל הָאט עֶר אִיהם גֶענֶעהֶן. הָאטְט נֶעהֶערְט וָואס אִיךְ הָאב מִיט אִיהם נֶעהֶערְט?

רויזמאנן. אִיךְ הָאב קיין וָוארְט נִיט פַּארפֶּעהְלְט פּוּן אוֹת צוּ אוֹת, אַ נַאנְץ פַּיין שְׁטַיקְעל אַרְבַּייט, נָאר מֶען דַארְף אַרְבַּייטֶען מִיט מַח.

צוויינער. דוּ וַייסְט, מֶען מוּז פִּידְלֶערְן אַרַיינְדֶרֶעהֶן אִין מִיטֶען.

רויזמאנן. אָט דָאס אִיז אַ בִּיסֶעלֶע נִיט גוּט. נָאר טָאמֶער וָואלְטֶען מִיר בַּיידֶע נֶעוֶועהֶן אַיינֶם? עֶר מֶעג אַ בִּיסֶעל וֶועניגֶער נֶעהַמֶען...

צוויינער. וָואס רֶעדְסְטוּ? אִין פִּידְלֶערְן אִיז אִין גַאנְצֶען נִישְׁט נֶעוֶועזְן: עֶר הָאט דֶעם שְׁרַאם אוֹיף דֶער הַאנְד... עֶר וָועט נֶעבֶּען דֶעם גָט, עֶר וֶועט דָאךְ זַיין דֶער נֵייטְאנֶן. נַיין. מֶען מוּז דָאס מַאהל נֶעהֶן מִיט אִיהם מִיט אַ בִּיסֶעל כָּעְמֶפֶּעקְט... אִין אֱמֶת, מֶען דַארְף הַאנְדֶלֶען אָרֶענְטְלִיךְ.

צוויינער. נָא, מִיר וֶועלֶען וֶעהֶן, דֶערוַויְיל זַיין דוּ דָא אוֹג גִיב נָאר אַכְטוּנְג דָאס מַהְט זָאל נִיט לֶעבֶּעדִיג וֶועֶרֶן, דוּ קוּק פּוּן דֶער וַייטֶענֶס אִיךְ וֶועל בַּאלְד זַיין צוּרִיק. וואו זֶעבֶּענְסְטוּ קֶען אִיצְט פִּידְלֶער זַיין?

רויזמאנן. וָואס הָאסְטוּ דָא צוּ קְלֶערֶען אַ סַךְ! פִּידְלֶער מוּז אַנְדַאי זַיין בִּיי נַחְמָן דָעם רוֹיטֶען אִין קֶעלֶער, עֶר שַׁיידְט דָארְט מִן הַסְּתָם אַ סְמָאלְע מִיט דֶער חָבְרָה.

צוויינער. נָא, אִיךְ לוּיף, גִיב אַכְטוּנְג! [אב].

ישׂראל. עֶם קֶען זַיין אַז עֶר אִיז אֶפְּשֶׁר אַנְדַאי דָא, עֶפְּעֶס דָאס הָארְץ הָאט מִיר נֶעזָאגְט אַז עֶר אִיז נָאר דָא, לָאמִיךְ נֶעהֶמֶען אַבִּיסֶעלֶע זַיין–אִיךְ בִּין פֶּשׁוּט פּוּן דִי בְּחוּת. אוּי וָועל אִיךְ דָאס בְּרֶענְגֶען אַ גִילְדֶענֶע בְּשׂוֹרָה אַ חַיִים! נָאר וואו נֶעהְמְט מֶען אִיהם שׁוֹין? וָועֶרְלִיג דָער מֶענְש זָאגְט מִיר, אִיז דָאס אַנְדַאי עֶר, נָא, נֶעהְט גְלוּיבְּט אֶ וָועלְט, אַלֶע שְׁרַיְיעֶן אַז אִין אַדֶעם בְּרֶענְגְט דֶער גַיהִנֹם, עֶס אִיז נָאר אָסוּר לְרַחֵם, צוּם סוֹף וֶענֶען יוּדֶען אוֹמֶעדוּם

דען ... אָט דאָס איז אַ פֿיינער מענש, גאָר אָן אַ שום אינטערעס הָאט ער מיך אַזוי אַלײַדינק אויסגעפֿרעגט, איך האָב אים דערמאָנט געלט—ווילל ער נאָר נית הערן. עס איז מאַך אָט אַ פֿנים דא פֿיינע מענשען אויף דער וועלט. ער האָט צו גענומען באלד צו קומען וועל איך ויסקען וואס איך דאלט אין דער וועלט (ער הייסט זיך נעבען ווין. אוג טרינקט די בשאָנק שפּיטש אוג ער בעפֿראכט אללעס מיט פערוואונדערונג).

רויזמאנן. [צו זיך] ער זיצט אוג ווארט ... אזוי—בימסו מין מענש! איך וועל מיט אים קיין שום דעד נית מאכן. טען דארף יין פֿארויכטיג. ער נאלל עפּעס נישט דערקענען, מיין זאך איז צו זיצן אוג צו־נעהן דאס גרייטע, דער פֿעציל, וועט זיך שוין נית רירהרן ביז צוויינער וועט נית קומען, נא מיר וועלען אים שוין מאכן די זאך. עס איז שוין ציים עס וענען שוין נענוג ואסטערן אבנעלאפֿען נייט מיר האבען אן הענט אַ רעכט נעשעפּטל אין די האנד.

צוויינער. [לויפט ארין פערסאפעט] נא? דאס איז ער! [ישראל שטעהט אויף דערשראקען] ער הייסט נייטמאן! איך זעה ארויס: ער וועט נעפֿען אַ גוט נאר נית וואלווייל, איך האב אים בײַם דערצעהלט נאך וואס איך דארף אים אזוי נעטהיג. האט ער נעוואנט אז קיין נט פֿארקויפט ער נית וואלווייל. איך האב אים מיט־נערופֿען אַ הער ...

ישראל. נא?

צוויינער. ווילל ער מאקי נית נעהן. אז מען דארף, זאנט ער, וועט מען קומען צו מיר.

ישראל. אזוי? דאס הייסט אַ נגב!

צוויינער. אוג נעלד הייסט ער זיך נעפֿען נענוג;

ישראל. עם נעהט מיר נית אום נעלד אבי עס איז נאר ער.

צוויינער. יא, דאס איז ער, נאר פון דעסטוועגען דארפט איהר אים נית נעפֿען וני פיעל ער וועט הייסען, איך וועל אייך העלפֿען זיך רינגען.

ישראל. איך דאנק דעם רבונו של עולם וואס ער האט מיר צו־נעשיקט אזא טהייערען מענשען, [צו זיך] אט אַ פֿנים עס איז שוין נעקומען די צייט!

צוויינער. נא קומט לאמיר נעהן! ער וארט אויף אונז דא נית וייט. איך מיין, מען וועט נ׳ך אבּ־ארבייטען דאס נעשעפּט. וי פיעל רעכענט איהר אים צו נעפֿען?

ישראל. איך ווייס וואס אזוי אייער קען זיך אנמעסטען?

צוויינער. מיר האט ער אַ נאנ נענעפֿען פון שערהנע עטליכע קערבלעך;

ישראל. אין ערך, אין ערך?

צוויינער. אין ערך פון אַ פֿאר טויזענדער.

ישראל. איך האב נאר נית אזוי פיעל נעלד בײַ זיך.

צוויינער. איך מיין, אז דורך נעלד וועט איהר אים שוין נית אבלאזען, איך רעכען אבער פֿארט, אז מיר וועלען קענען אראבציהען עטליכע קערבלעך, פֿאר וואס

אַלע מען זאָגט נעבען אַוודּ פּיעל נעלט צוא שארלאַמאַזין? עס איז דאָך פּשוט אין ענדערע?

ישראל. זיך בעט אייך פֿאלמיר אין אייגעם אנדערשטען! זיך וועל אייך שוין קיפּען אַ שעהנע מתּנה.

צווייגער. הע, ענט איהר דאָך, ייט מיר מוחל, אַ פּשוטער שוטה, ווען איהר מיינט אייך אינטערעסיר מיך מיט אייער נעלד אדער מיט אייער מתּנה:

ישראל. האט קיין פּראיבעל ניט, אייך בעט אייך! אייך האב נעמיינט, פּאר וואס דען ניט? אַ מענשען אַ טובה איז אונדאי ניט אינדריג, נאר אייך זעה דאָך שוין וואס פּאר אַ מענש איהר ענט: איהר האט אוף אימליכען רחמנות, אפּילו אויף די וואס איהר קענט ייי ניט.

צווייגער. וואס ווערד פון די נאר? קומט, לאמיר בעסער נעהן!

ישראל. יא קומט, קומט! אוי נאטט זאלל נאר העלפֿען, ער זאלל שוין רחמנות האבען הער באראמהערציגער פּאטער! [ווי לאזען זיך ארויסנעהן].

דויטמאנן. [נאכנעהענדיג] אַ יוד פון דער־צייטען!

(דער פּארהאנג פּאללט.)

פֿינפֿטער בילד.

(די סצענע שטעללט פּאר א נעוועהנליך נאטט־ציממער.)

ערשטע סצענע

גראסמאנן, ראזא אוג **אדאלף.**

גראסמאנן. אַז אין דאב אייך נעוואגט אין ווילל אַלליין פּאהרען — לאזט איהר ניט:

אדאלף. בעטראכט זיך נאר אַליין גוט, ווי קענט איהר פּאהרען? איהר ענט זאוי אויך קראנק:

גראסמאנן. נו ער קראנק! נו אם קראנק! אין בין נעוונד ווי אַ ריז, אין דאב נעוואלט פּאהרען נאך צוריק מיט ווייפּיעל צייט — האלט איהר מיך אב [אר פערהופט זיך] נא אדאלף זיין אוג ווארט בין דער שוטה ווערט אַ מאהל שיקען אַ בריעף...

ראזא. אין ווייס ניט וואס דו ארנערסט זיך אזוי, פּאפּא!

גראסמאנן. וואס הייסט — וואס אין ארנערן מיך? אין ווער צוונצט, זיך זין מיט פּאר־בונדענע האנד דורך אייך. אין וואלט, דאכט זיך די נאנצע וועלט דורכ־געפֿלוגען, די ערד נעריסען אוג וואלט מויערן נעריהרט. וואס וואלט אין ניט נעמהון נאר אין וואלט איהם נעבראכט וואלט אין איהם, דעם קוילער, דעם מארדער!

ראזא. מְהַיֶּעֱרער פַּאפּא! וואם הָאסְט דו זיך נָאר פְּלִיצום גָעפונגען?

גראסמאנן. וָואם הַיסְט: אִיךְ נָאר פְּלִיצום? ער שִׁיקְט דָאךְ אֲפִּילוּ קיין בְּרִיעף נִיט. דָער שׁוּטָה.

אדאלף. ווי לַאנג איז ער שׁוֹין גָעווֹיגען אַ בְּרִיעף?

גראסמאנן. אָךְ, אָךְ! מִיר איז שְׁוֵוער, מִיר אִיז בִּיטֶער, קיינער פון אַיְךְ קען מִיר נִיט אוּן דַארְף מִיר גִיט מוֹחל זיין.

ראזא. פַּאפּא! וָואם רֶעדְסְטו מוֹחל זיין? וָואם בִּיסְט דו דָען שׁוּלדיג?

גראסמאנן. אָךְ, אָךְ, אִ י ךְ בין שׁוּלדיג... אִיךְ הָאב גָעוִינדיגְט גָענָען אַיְךְ, קיינער מְהַיֶּעֱרע לִיעבָּע קִינדער מַיינָע... אָ, איהר קענט מִיר נִיט מוֹחל זיין.

ראזא. פַּאפּא: דו הָאסְט דיר אַנגָעֶרעדְט — מוחל זיין!

גראסמאנן. ניין, אִיךְ הָאב מִיר נִיט אַנגָעֶרעדְט. זָאהר שְׁוֵוער אִיז דָער שְׁטַיין וָואס לִיעגְט מִיר אוֹיפָּן הַערְצָען, זָאהר שְׁוֵוער, נָאר צו שְׁוֵוער... [ער ווייגט]

ראזא. פַּאפּא, דו הַייבְּסְט שוין וויעדָער אָן?

גראסמאנן. לָאזְט מִיךְ פָּאהרָען, לָאזְט מִיךְ, וָאג אִיךְ אַיְךְ!

אדאלף. ו ו א ו ה י ן פָּאהרָען? נָאךְ נָו א ם פָּאהרָען?

גראסמאנן. פָּאהרָען, אָב־זוכָען א י ה ם, אוּנְטֶער דָער עֶרד וָעל אִיךְ אִיהם גָעפִּינָען אַיְךְ מוז אִיהם רָערטַאפָּען, אִיהם דָאם בְּלוט אוֹיסצַאפָּען וויַ עֶר מִיר זָאל אַיְן אִיהם גנָקם זַיין! וָואם הָאט עֶר גָעוָואלְט פּוּן מִיר? אָבגָעראבָּעוָועט, אוֹיף טוּיטְ רָער הַרגָעשָׁאסָען!

ראזא. פַּאפּא, אִיךְ בָּעט דִיךְ, בָּערוּהִיג דִיךְ!

גראסמאנן. וָואם זָאגְסטו — בָּערוּהִיג דִיךְ? וָאלל אִיךְ אִין קֶבֶר אַראבגָעהן אוּג דִיךְ אַיְן גנוּנָה לָאזָען? נַיין, דָאם וָועט נִיט זַיין! אִידער וָועט מִיךְ מוזָען לָאזָען פָּאהרָען!

ראזא. [צו אדאלפ'ן] וַוייטֶער דָאם אַיינָענע, עֶר אָרנָערְט זִיךְ שוין וויעדָער.

גראסמאנן. עָם וָועט אַיְךְ נָאר נִיט הָעלְפָּען... איהר וָועט מִיךְ נִיט צו הַאלְטָען־קיין מֶענְשָׁען אוֹיף דָער וָועלְט וָועט עָם נִיט גָעראטְהָען... נַיין, אִיךְ וָעל נִיט שָׁמַארְבָּען אוּג דִיךְ לָאזָען אַ צוגעבונדָענָע... אָךְ, אַ גָעבונדָענָע, אַ פָּערקָאוועטָע, אַ גָעפָּענְטָעטָע... [ער ווייגט].

ראזא. פָּאטֶער, מְהַיֶּעֱרער, גָאלְדָענער, לִיעבָּער, וַיין נִיט!

גראסמאנן. [היסטעריש] אָךְ, אָךְ, אָךְ!

אדאלף. גָעהמְט אַ בִּיסֶל וואסער [ער גיט איהם וואסער].

ראזא. זָעה נָאר, עֶר הָאט שוין וויעדָער דִי סְפָּאנמָא, גָעה מְהַיֶּעֱרער זָאךְ אַדָאקְטָאר

אדאלף. וואם וועט דא העלפֿען צו דאקטאר? בערוהיג דיך. עס איז דען דאס ערשטע מאהל?

ראוא. קום, פאפא, וועסטו זיך אנייערליעגען [ו' פיהרט איהם אוועק אין דער זייטען־סהיר].

אדאלף. אך דער ארמער אלטער! די געוויסענס־בימסע לאזען איהם נים רוהען. ער פיהלט זיין פעהלער, די חרטה איז גדוים...

ראוא. [ארויסקומענדיג] ער האט זיך צו־געלעגט, טאמער וועט ער איינשלאפֿען, איך האב מורא געהאט ער זאלל שוין וויעדער נים האבען. אזא סְפאזמע וויְ נעגע וואך.

אדאלף. איהם, דאוא, איז ארגער וויְ אוֹנו, וויייל ער האט דאם אללעם געטהון מיט זיֵנע איינענע הענד... האסטו דיר גיקענט פארשטעלען אז מיר וועלען צאמהל זיין אין אזא לאגע?

ראוא. נא, איך נעדענק, וויְ דו פלעגסט רעדען מיט מיר, דאם אזא פאלל איז סענליך אז מיר זאלען נים זיין איינס פאר דעם אנדערן דאם נאך וואס מיר האבען אזוי שמארק געשטרעבט; דאם איז סענליך נעווען, נאר אונגעוואהנליך איז דער טיפ פון ייאמען.

אדאלף. דו האסט מיך נים גיוואלט פארשטעהן: איך האב אנדערש גימיינט נעווים ווען דיין פאטער זאלל זיך נים גיוון אזוי נאהרן אויף ייאמען אונ־פלעכטען די אינטריגע צווישען אונו, וואלטען מיר גליקליך געווען.

ראוא. א, רעד נים אזוי פון מאטער, דו וועסט דאך ויְ ער לייד עט איצט, וד־קראנק ער איז דוך דעם, די פראגע לאזט איהם נים רוהען.

אדאלף. די פראגע קען נים לאזען רוהען.

ראוא. האסט א טעות, מיין טהייערער, איך האב מיך נאנץ בערוהיגט, מיך שרעקט נאר נים דער נעדאנק וואס איך בין געבליעבען איין־עגונה. דאדף דען אונגער ליעבשאפט טאקי נאר אויסגעדריקט ווערען אין אבשטראקטיג לעבען צוזאממען? פון אונו אללין העננט אב די פראגע אזוי זיך אויך גליקליך צו פיהלען. גלויב מיר, אדאלף, אז איין אונגענליק פון דיין ליעבע איז בי מיר טהייערער פון אללעם אויף דער וועלט, איך וויים נאר נים צו וואס דארף מען נאך מעהר? דיך האב איך נערעטענט פאר נאנץ אבנעשטראקטען פאר מיר, אונ יעצט האב איך דיך וויעדער!

אדאלף. דאוא, דאוא! מיט וואס קען איך אויס־קויפען מיין זינד נעגען דיר? מיט וואס קען איך פארשטופֿערן דאס וואס איך האב דיך אזוי וועניג גיקענט, מיין קלוגע, נאטורליבע דאוא! נאר איך בין שוין באשטראפט אונ נאנץ נענוג בעשטראפט אז איך זעה דיך נעבען מיר, אז איך וויים אז דו ליעבסט מיך וויְ וויים מען קען נאר ליעבען אונ דו קענסט פארט נים זיין מיינע.

ראוא. פאר וואס בין איך נים דיינע? נאר דיינע בין איך, ווען נים קיין פרוי — בין איך דיין שוועסטער! הער אויס, אדאלף, אונזערע פארהאלטנישע האב איך צו־טהיילט בי מיר אין מיינע נעדאנקען אויף דרייי טהייל, ווען וועהן וויְ רוהיג. וויְ

גְלִיקְלִיךְ־וִי קָענְען מאכען, איבערהויפט דער לעצטע טהייל, ער איז טרויעריג אפּער וועהר זים: אין דער ערשטען פּערזאָן בין איך דיין געליבטע ראָזא: אָ, וויי גוט עס איז זיך צו דערמאָנען אין די טעג, וויי אנגענעהם עס איז צו געדענקען יענע מאמענטען! די צווייטע פּערזאָן איז־וען איך בין דיין כּלה, נאָר ניט קיין לעבעדיגע; דיין געליבטע כּלה ליעגט אין קבר. אין קבר ליעגט זי וויען זי גאָהט צו דער חופּה מיט נייטאנץ, נאָך דעם קענען מיר גליקליך אנדערעטהען אין די דרייטע פּערזאָן — פון אונזער ל י ט ע ר — אונ זיך פיהלען גלוקליך אונ צופריעדען!

אדאלף. ניין, גלוקליך אונ צופריעדען קען מען זיך נישט פיהלען! דער וועג דיך נישט אייביג האלטען געבונדען — מיר וועלען איהם געפּינגען אונ ער וועט אופּהאלטען אונז צו שטעהן אים וועג.

ראוא. נא, אז מיר וועלען זיך בעפּריען פון איהם האמאלס וועלען מיר דער פון רעדען, דער וייל מוז איך זעהן מיט אללע מיינע געדאנקען זיך פארטיפען אין דעם דרייטען טהייל פון אונזער ליעבע. וויען איך בין שוין נישט דיין כּלה, נאר דיינע אשוועסטער... אָ, וי טהייער, וי ליעב זענען מיר אינם דעם אנדערען.. דיין שוועסטער, אדאלף, איז געוועזען די עסטע פרייונדין, מיט איהר קענטען שטענדיג רעדען פון דער כּלה וייל זי האט זי גוט גיקענט. מיט דער שוועסטער קענטען פאר־בראנגען טרויעריגע אבער זיסע שטונדען אונ זיך דערמאנען אין יעדער אייגענשאפט פון דיין שווסטער, וייל. נאר ז', זי א ל י ן קען בעשטעניג דיר געבען מאטעריאל זיך פארצושטעלען אין דער וירקליכקייט דאס פערנאנגענע. מיין טהייערר ליעבער ברודער! פאר דער נעשטאלט מיר דאס האַרץ נישט וועה, אבער פאר דיר מיין ברודער. נאר פאר דיר! וי גלוקליך עס קומטען מיר פאר די מאמענטען, וען איך קען זיצען מיט דיר אונ דיר פארגינגען דיין שמערץ, דיך אוים הערען, מיט דיר מיטפיהלען! אונ אויב עס וועט קומטען אַ צייט, וען דיין שווסטער וועט בעמערקען אז דיינע וועהטונגען הייבען זיך אן צו פארטיילען, אז דיין נארג וועהרט קלייגער. אָ, דאמאלס אדאלף וועט זי זיך מיה נעבען אללע מאהל וענינגער דיך צו הערען, דיך אין דיין נעשטאלטונג כּלה, וי ליעב דאס נעשפּראכענער פון איהר נאלל בייא איהר נישט יין, זי וועט אין זיך בעהאלטען די אללע נעפּיהלע, זי וועט זיך פיהלען גלוקליך וואס איהר ברודער בעהויבט זיך אונ פארנעמט דאס נעזונזענע. אונ אויב עס וועט קומען די צייט, וען דיינע וואונדען וועלען נאר אין נאנצען פארהיילט וועהרען אונ איין אנדערע וועט קענען דער נעשטאלטונג כּלהס פלאץ פארנעהמען, דאמאלס וועט דיין שווסטער אויפהערען צו עקסיסטירען פאר דיר, אונ עס קען זיין אז דו נאלטט דיר בוזען אז נייַ גלוקליך לעבען... איך ווייל נישט אז דורך מיר נאלטטו זיך אבזונאנען פון דעם גרויסען גלוקק וואס חייסט — פאמיליען־לעבען!

אדאלף. ראוא, דו קענסט זיך גלוקליך מאכען מיט דיינע פאנטאזיען, דו קענסט אללעס נעפּינען אין דיין עדעל האַרץ. אבער איך, איך קען עס נישט! איך בין נאר גלוקליך מיט דער וירקליכקייט, פאנטאזיען פארנרינגערן מיר נישט מיין לאנע, איך קען מיך נישט אייניוניעגען, איך פיהל מאקי זאהר גוט אז איך ברענג אין אפּפער דעם גרויסען גלוקק וואס ביגדט אונזערע יוגדשע מאכטטער, דעם נעזונץ וואס נישט קיין נארנאנטיע אונזערע

שְׁוֶעטְעֶר אוּנ אוּנְעֶרַע טַאכְטֶער , זַיְיעֶר לֶעבֶּן וָאלל נִיט דַארְפֶן אֲבהַענְיג זַיין פּוּן דֶעם שְׁלֶעכְטֶן וויללֶן פּוּן פֶּערדֶארְבֶּענֶע מֶענְשֶׁן . יָא , רָאזַא , אִיךְ פִּיהל דִי וויִרְקלִיכְקִיט אוּנ זָעה אִיבֶּער וָאם דוּ ווּכְטְ וִיךְ אוּנ מִיךְ צוּ בֶּערוּהִיגֶן מִיט פַאנְטַאזִיֶן ... צוּ וָאם רַאזַא זָענֶן מִיר צוּגֶעבּוּנדֶן ? צוּ נִיימַאנְס וויללֶן ! נִישְׁט דוּ בִּיסְט דִי עֶרְשְׁטֶע , נִישְׁט דוּ בִּיסְט דִי לֶעצְטֶע וָאם טְרָאגְט דֶעם נָאמֶן עֲגוּנָה . אִ וויפִיעל קֶעגֶן דָא פְּרוֶיען , יוּנְגֶע , שֶׁעהֶנֶע , וָועלכֶע עֶם שְׁטֶעהְט פָּאר אַ נַאנְץ לֶעבֶּן אֲבֶּענְדִיגֶן מִיט דֶעם נָאמֶן עֲגוּנָה ! וויפִיעל אוּמְגְלִיק אִיז אִין דֶעם וָאוְרְט : נִיאְרְטֶן אוֹיף אַ צוּ פַּאלל , זַיין אֲבְהַאנְגִיג פּוּן שְׁלֶעכְטֶע כַּעֲנְשֶׁן , וַיייל קֵיין גוּטֶער מֶענְש לָאזְט נִיט אִיבֶּער קֵיין גֶעפֶּענְטֶע פְּרוֶי ! פִּיעל יוּדִישֶׁע מַאכְטֶער וֶועֶרֶן צוּ גֶע קְאוֶועט , זָעהֶן פַּאר וִיךְ אַ שֶׁעהֶנֶע וֶועלְט , עֶם צִיהְט זַיי צוּ אִיהר , זַיי זָענֶן אֲבֶּער גֶעבּוּנדֶן ! אִיךְ פִּיהל , מַיין טְהַיְיעֶרַ , דִי שְׁמֶערֶצֶן אוּנ קֶען מִיךְ נִיט בֶּערוּהִיגֶן מִיט אַיינְוויגֶן וִיךְ אִין אַ וִיגֶעל פּוּן פַּאוּטִינֶע . יָא , שְׁטֶרֶענְג זִענֶן דִי גֶעזֶעצֶ בֶּען מוּז זַיי אַיין אֶפֶּעֶר בְּרֶענְגֶן ! יוּדִישֶׁע פְּרוֶען אֶפֶּעֶרֶן וִיךְ אוּנ קְלֶאגֶן אֶז וַיְיעֶד נַאנְץ לֶעבֶּן , מִיט וַיי לַיידֶן אוֹיף עֶלְטֶערְן , פְּרַיינֶדַ... אִיבֶּערהוּיפְט לַיידֶן פְּרוֶען גֶענוּג בַּיי אַלֶע פֶּעלְקער , עֶם זָענֶן דָא פִּיעלֶע אוֹרְזַאכֶן דֶערבַּיי , נָאר אִיבֶּערהוּיפְט גֶערְטִכְט וִיךְ עֶם דֶערפּוּן וָאם פְּרוֶען זָענֶן מַאטֶעריַאלִישׁ אֲבְהַענְגִיג פּוּן מַאן : דֶער וָאם נִיט בְּרוֶיט — דֶער זוּז אַ הֶערֶ ! יָא גֶענוּג צַייט וָעט נָאךְ אַוועק־גֶעהֶן בִּיז דִי פְּרוֶען וֶועלֶען נִיט זַיין צוּגֶעבּוּנדֶן צוּם מַאן פּוּנְקְט וִוי דֶער מַאן צוּ דֶער פְּרוֶי .

ראזא. עֶם זָאלל חָאטְשׁ זַיין אַ בֶּעשְׁטִימְטֶע צַייט וִוּיפִיל טָעג דַארְף וַארְטֶן אוֹיף אַ מַאן וָאם עֶר פֶּערלָאזְט אַ פְּרוֶי ... אִבֶּער נָאר אֶן אַ סִדְרָאק ! אִ , דֶער פֶּערלָאזְענֶע פְּרוֶי אִיז עֶרגֶער וִוי דֶעם פַּארבְּרֶעכֶער !

אדאלף. נִישְׁטָא קֵיין צַייט , נָאר אֶן אַ סִדְרָאק ! אֶפְשֶׁר וֶועט אַ מָאהל וָועֶרֶן אַנְדֶערְש . אַז דִי רַבָּנִים זָאלֶן וֶועלֶן וָאלְטֶן וִי עֶס גֵיקֶענְט מַאכֶן , עֶס זָענֶן שׁוֹין גָענוּג אַוועק קֶען וִיךְ בֶּעפְּרַייֶן לִיבְּט נָאךְ אוֹנ דִי אַלֶע צַייטֶען וַיייל תָּמִיד הָאט דֶער מַאן גָאהָאט מֶעהר רֶעכְט וִוי דִי פְּרוֶי. אֲפִילוּ בַּיי אוּנְז יוּדֶן וואוּ דִי פְּרוֶי אִיז גֶענוּג מֶעהר בֶּעשֶׁעְדְט וִוי בַּיי אַנְדֶערֶע פֶּעלְקֶער—וַיייל בִּיז אִין חֶרֶם פּוּן רַבֵּינוּ גֵּרְשׁוֹם הָאט יְעדֶער מַאן גָאהָאט דֶאם רֶעכְטצוּ הָאבֶּן עֶטְלִיכֶ ע פְּרוֶען , דֶער חֶרֶם הָאט פַּארבָּאטֶן צוּ הָאבֶּן מֶעהר וִוי אֵיין פְּרוֶי , דֶער חֶרֶם אִיז גֶעווֶענֶן גֶעמַאכְט אוֹיף הוּנְדֶערְט יָאהר , נָאר דֶער נָאךְ אִיז עֶר גֶעבְּליבֶּען נְלֵיךְ וִוי אַ גֶעזֶעץ, אִין וֶועלְכֶן מֶען הַאלְט וִיךְ פֶּעסְט שׁוֹין אַ סַךְ יָאהרֶן; דֶער פַּאר אַז אַ פְּרוֶי וואַרְפְט אַוועק דֶעם מַאן קֶעגֶן גֶעמֶלְיכְע רַבָּנִים אֲדֶער אַזוֹי גְרוֹיסֶע לוּמְדִים אִיהם בֶּעפְּרַייֶן , וַיייל דֶאם אִיז נָאר אַ חֶרֶם — נִיט קֵיין דִין .

ראזא. וָאם־זָשֶׁע ? וִוי אַזוי־זָשֶׁע וָאלְטֶן דִי רַבָּנִים גֵיקֶענְט מַאכֶן אַז פְּרוֶען זָאלֶן אוֹיךְ קֶעגֶן בֶּעפְּרַייט וֶועֶרֶן פּוּן צוּ זַיין עַיין־עֲגוּנָה ? אוֹיף זַיי לִיעְנְט דָאךְ נִיט

דָּער חֵרֶם פּוּן רַבִּינוּ גַּרְשׁוֹם וָואם מָען וָאלל ־ַיי ָקעָנען מַתִּיר מַאכָּען ? אַ פְּרוּי מָאר דָּאךְ ־עַל פִּי הַתּוֹרָה נִיט הָאבָּען קִיין צְווַיי מַאנָּען ? ָעם איז דָּאךְ ָעפָּעם מָעהר וִוי אַ חֵרֶם ?

אדאלף. אִי ־ין מִיטָּעל אִיז דָּא : אַז וָועֶן דָּער חָתָן מְהוּט אָן דָּער כַּלָּה דָּאם פִּינְגָּערִיל בְּשַׁעת ָעֶר זָאגְט הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת ּ, וָאל ָעֶר צוּ־ָעצָּען דִי וָואךְטָּער אַז וִי אִיז זַיין פְּרוּי בִּיז ָעֶר וָועט נִיט אַוָּועק פָּאהרָען פּוּן אִיהר כָּעהר וִוי אוֹיךְ דְּרַיי וָאהר .

ראזא. פַּאר וָואס־וָשָּׁע וָאלל ָעם טַאקִי אַזוי נִיט זַיין?

אדאלף. דוּ מֵיינְסְט אַז דִי רַבָּנִים ָענְדִיגָען אַזוי גִיךְ אָב מִיט וַיְיעֶרָע פְּרַאגָען וִוי אִיךְ מִיט דִיר ? דוּ וַיְיסְט נִיט אַז עֶם וָעָנען דָּא אַוַּעלְכָּע רַבָּנִים וָואס וָעָנען צוּ גָּעבּוּנְדָּען צוּ אַ בִּיכְשִׁטַאב , וָואס־ָקעָנען זִיךְ נִיט ָעֶרלוֹיבָּען צוּ מַאכָּען אַ ָעפָּאךְם, וַיְי מְהוֹן ָעם נִיט פַּאר שְׁלָעכְטִיגְקַיִיט . וַיְי וָעָנען שְׁטַאךְ צוּ גָּעבּוּנְדָּען צוּ דִי אוֹתִיוֹת, אִיךְ מִיט דִיר, רָאוּנְקָע , וָועלָען מִיר זִיךְ נִיט דָּערוַוארְטָען אוֹיף אַ רָעפָּארְמָא , ָעם וָואלְט ָעהְר גוּט גָּעוָוענָען אַז יִשְׂרָאֵל וָאלל קוּמָען מִיט אַ גָּט, דַּאמָאלְם וָועלָען מִיר קָעָנען מִיט אַ כִּיסָּעל וָועניגָער שְׁמֶערְצָען רָעדָּען פּוּן דִי פְּרַאגָען .

ראזא. שׁוֹין אַ לַאנְגָּע צַייט הָאבָּען מִיר פּוּן אִיהם קִיין בְּרִיעף נִיט גֶּעהַאט. נָאךְ דָּעם וָואס ָעֶר הָאט גֶּעשְׁרִיבָּען פּוּן קִיעוּ אַז ָעֶר פָּאהרְט קִיין אַדָּעסָּא אוּן פּוּן דָּארְט אַהַיים — הָערְט מָען פּוּן אִיהם נָאר נִיט . אִיךְ וַיְיס נָאר נִיט וָואס צוּ מַרַאכְטָען .

אדאלף. נָעוִוִים שְׁרַייבְט ָעֶר נִיט דָּער פַּאר־וַיְיל ָעֶר הָעכָּענְט שׁוֹין אַלַיין צוּ קוּמָען אַהַיים. נָאר צִי מִיט אַ גָּט צִי אָהן אַ גָּט—אָט דָּאם וַיְיס אִיךְ נִיט .

ראזא. וִוי אַזוי ָעם וָועט שׁוֹין זַיין — גָּענוּג זִיךְ גָּעוָוארְנְט !

אדאלף. נָא , רָאוּנְקָע , אִיךְ גֶּעה ; אִיךְ וָעל נַיין פַּארנוּמָען בִּיז אַכְט אַ וַיְיגָער . בָּערוּהִיג דִיךְ רָאזָא , דוּ וָאנְסְט דָּאךְ אַלַיין אַז דִיךְ בָּערוּהִיגְט דַיין אַיינָענָער וַיילָען , ־וַיי־וָשָּׁע נִיט פַּארוָארְנְט [ער נעהמט זי ארום]

ראזא. פַּאר וָואס־וָשָּׁע אִרְגָּערְמְסוּ זִיךְ אַזוי ? פַּאר וָואס־וָשָּׁע פִיהלְסְט זִיךְ אַזוי אוּמְגְלִיקְלִיךְ אִיבָּער דָּער לַאנְג ?

אדאלף. אַז אִיךְ וָעה דַ י י נ ע יְסוֹרִים פַּאר גָּעם אִיךְ שׁוֹין אַן מִיר . אַדְרַיָּע , אִיךְ גָּעה , אַ שַׁאדָּע וָואס מָען דַארְף אַרַבַּייטָען , אִיךְ וָואלְט בָּעסָּער דָּא גָּעוָועסָען .

ראזא. אַדָּאלְף !

אדאלף. אַדָּיָע ! [ער גייט צו דער טהיר , אקענען קומעט ישראל] .

צְווַייטָע תְּצָענע.

ראזא , אדאלף , ישראל , דער נאךְ נראסמאנן .

ישראל. מַזָּל טוֹב מִיט אַ גָּט ! [ראזא וועדט בלויך , אדאלף שמייס א צייט אויבערשטיב] :

אדאלף. אויבט בּיסטו מײַנע!

ראזא. (שרייט) פֿאפּא. פֿאפּא מהײַערע! אַ בּשׂורה! [זי לויפֿט צו דער טהיר] ר׳ יעקבֿ׳ל האט געבראכט אַ נעט!

גראסמאנן. (ארויסלויפֿענדיג פֿאללט ראזאן׳ן אויף דעם האלדז) אָ מײַן קינד. מײַן טהײַערע קינד! [ער ווײנט].

ראזא. ווײַן־זשׂע ניט. פֿאטער! אָ ווי שׂוואך דו בּיסט...

אדאלף. בּערוהיגט אייך! [צו ראזאן׳] נא מײַן טהײַערע. אַללע פֿראגען ווענדן פֿאר ענטפֿערט. אָבּער נאר פֿאר אונז הערוויל!

(דער פֿארהאנג פֿאללט.)

בּירטהער אַקט.

זעקסטע קאַרטינע.

(די סצענע שטעללט פֿאָר א שׂהען ציממער כא אדאלפֿ׳ן.)

ערשטע סצענע.

ראזא אוּנ **אדאלף.**

ראזא. הײַנט, מײַן טהײַערע. איז אַקוראט אַכטצהען יאהר אַז מיר האָבּען בּהתּונה נעהאט אונז גראדע הײַנט ווערט אונזער אַדעלאַ אַ בּלה מיט דעם ווואם מיר שׂעצען זעהר, ווואם מיר קענען אידם. אָ, איך ווילט ניט ענווילט מיט מײַן קינד אַ שׂידוך טהון, איך זאל נישט קענען דעם חתּנים פֿלעטערן זעהר גוט.

אדאלף. ווואם דען מײַנסטו, אומזיסט פֿלעגען אונזערע עלטערן זוכען יחוס בּיי א שׂידוך? נעווהנלעך נעהמט יעדער מיט ווײַער פֿיעל מיט זיך פון זײַן פֿאטערס הויז, בּענאנדערס ווואם אנבּעלאנגט אין מדות... עס זענען דא אויסנאהמען. אַז בּיי די ארנסטע עלטערן איז דא דאס בּעסטע קינד אוּנ בּיי די בּעסטע עלטערן דאס ארנסטע. אויסנאהמען זענען דא, נאר ראטטען וואו איך קען נישט פֿאללקאמען אינפֿארצייגט זיין, אַז די פֿערזאן, וועלכע מיך אינטערעסירט, איז אזוי ווי איך האב נעוואלט. איז מיר זייער גליך זיך צו ענדען צו די עלטערן אוּנ נאך נאך זייער שטאנד נאך צו הענקען איבּער אַם דעם קינד, ווייל נעווהנלעך פֿאללט דאס עפּעלע ניט ווייט פון דעם בוימעלע.

ראזא. נאר די לעצטע צייט האבּען אונזערע יודען אבּיסעלע פֿארבּיטען דעם זינן פון דעם ווארט "יחוס". יחוס פֿלעגט אַ מאהל הייסען אַ רב, אַ דין, אדער אזוי אַ נרויסער לערנער אדער איין אַרענטלעכער סוהר; די לעצטע צייט הייסט אָבּער יחוס

דאָם נעלד . אדער דער איז אַ מיוחס . ווער עס קען פֿאַרבלענדען די אויגען . אויך קיין אָרענטאַליבקייט קוקט מען שוין ניט . נאר מיד פֿרייט דאָקא ווען אונזער אַדעלא ווערט חתונה האָבען מיט דעם ווען מיר קענען אין דאם ה ו י ז . פון וועלכען ער קומט ארויס .

צוויישטע כּאָפּיטל .

די זעלבע . אדעללא און עמיליע .

אדעללא . אָ שאדע . מאמא . וואם דו ביקט זיך היינט אַביסעלע ניט דורכגענאגען . דאם ווערסטער איז אזוי שווער אונ די לופט איז אזוי פֿרישׁ .

עמיליע . מאמא . דו שטערענסט זיך ווירקליך צו פֿיעל אין . נאר היינט קען מען דיר פֿערציהען . דו האסט גענוג איינצוארבעטן צום מיטאג .

אדאלף . אט אז אדעללא ווערט חתונה האבען ווערט שוין די מאמע האבען וואוהין צו נעהן . זי ווערט שוין מוען נעהן . זי ווערט זיך ניט איינהאלטען זי זאלל ניט ווהן אַ טאג אדעללן .

אדעללא . ((מיטא שמייכעל)) נאר דו פֿאפּא ווערסט זיך איינהאלטען נישט צו קומען אלע מאל . האב איך געטראפען ? (זי נעהמט אירם ארום) .

עמיליע . קום . אדעללא . ווילען מיר בעטראכטען דיין קלייד . איך קום באלד צורוק . מאמא . ווייל איך דיר העלפען דעם טיש פֿאר־בעריטען . יא . מאמא . מיר האבען באגענגט די מאדאם ראזענקראנץ ; זי ווערט היינט זיין צום מיטאג . קום אדעללא .

אדאלף . נא . אונ איך נעה אויך : מען דארף זיך צו־איילען פֿרי צו ווערען בין דרייי ? [אללע אב אויסער ראזא] :

דרישׁטע כּאָפּיטל .

ראזא . דיענסט .

דיענסט . מאדאם . אַ קוויטעלע !

ראזא . [לייענט] ווער האט עס געבראכט ?

דיענסט . אין אדעמאן . ער זאגט אז דאם קוויטעל איז פון אירם אלין .

ראזא . פון אירם אלליין ? [לייענט] . שענקט מיר אייניגע מינוט גנאדיגע דאמע מיט אייך צו שפּרעכען ! עס איז פאר אייך אויך זייער וויכטיג . ווען זאלל דאם בעדייטען ? [צו דער דיענסט] נעה . פֿרעג אירם ווען ער דארף [דיענסט אב] . ווען איז דאם ? איך הייב נישט אן צו פֿארשטעהן . אונטערגעשריעבען איז אייער אלטער בע־קאנטער . נאך מעהר וני איין אלמער בע־קאנטער' .

דיענסט. עֶר זָאגְט, עֶר קָען מִיר גִיט דָערצָהלען וָואס עֶר דאַרף, עֶר כּוּ דָען גִיט אַיִיךְ אַלֵיין:

ראוא. נָא, רוף אִיהם אַרַיין [נייטאָן קוּמְט אַרַיין, זֶהר אַרעם נעקְלַיידעטְן, מאַכְט א רְשוּאה.]

נייטאָן. גוּטָען טָאג, וָועלְטָה דאָמָע

ראוא. גוּטָען טָאג! וָואס פַארלַאנְגְט אִיהר

נייטאָן. אִיךְ הָאב מִיט אַיִיךְ עֶפּעס אִיבָּערצוּרֶדָען

ראוא. נָא זָאגְט! וָואס אִיהר וִוילְט!

נייטאָן. (בעטראכט די שטוב, בעוואונדערט אללעס) הַיסְט אַיִיעֶר דִיענְסְט אַרוים־עֶהְן, וָועל אִיךְ אַייךְ זָאגָען וָואס אִיךְ דאַרף.

ראוא. אִיהר מָעגְט זָאגָען וָואס אִיהר וִוילְט, עֶס מַאכְט גִיט אוים.

נייטאָן. נִישְׁט פּוּן אַלֶעמָען קָען מָען רֶעדָען אִין דֶער עֶנְגלַענְדאַרְט פּוּן אַ דִיענְסְט... דָאם וָואס אִיךְ וָועל אַייךְ זָאגָען אִיז נָאר נִישְׁט אַוא קְלֵיינִיגְקִייט וִוי אַייךְ קָען זִיךְ דאַכְטָען [שטילל] אִיהר גְעדֶענְקְט נייטאָנען?

ראוא. (בעטראכט אִיהם ערשטאַונט, גיט א צייכען דער דיענסְט זי זאלל ארויסגעהן, דיענסְט אב.) נָא, אִיךְ גֶעדֶענְק, וָואס־וִשֶׁע דאַרְפְט אִיהר?

נייטאָן. אִיךְ בִּין דָאךְ מַאקי נייטאָן, אִיהר דֶערקֶענְט מִיךְ גִיט, גֶנֶאדִיגֶע דאָמָע? א י ר הָאט זִיךְ וָועניג פַארֶאֶנדֶערְט, גָעוֶועהְנְלִיךְ—גוּטָע אומשְטֶענדֶע אֶלְטֶערְן וִויגְעָר. אַיֶיעֶר מַאן הָאט פִּיעל אִיבֶּערגֶעלִיטָען—אַוּדַאי הָאט עֶס אוֹיךְ אִיהם גֶעווִירְקְט.

ראוא. אִיךְ וִויים גִיט צוּ וָואס אִיהר וֶענְט אַ הֶער גֶעקוּמֶען אוּנ וָואס גֶעהְט אַייךְ אֶן מֵיין מַאן אוּנ וָואס הָאט אִיהר אִיבֶּערהוֹיפְט דָא צוּ טְהוּן.

נייטאָן. גִיט גִיט אַווי בָּאוּ, וֶעלְטְהָה דאָמָע! בַּאלְד וָועל אִיךְ עֶרקְלֶארְן, אִיהר הָאט זִיךְ דָא גִיט וָואס צוּ בָּאזָארְן... הָאט בֶּעסֶער אִין זִינְן, אִיךְ גָאלל זִיךְ גִיט בָּאזָארְן, גָאךְ צְוַואנְצִיג יָאהר בִּין אִיךְ גֶעקוּמֶען צוּ מֵיין פְּרוי.

ראוא. צוּ אַייֶער גֶענָאדֶען פְּרוי.

נייטאָן. גָאךְ הָעם גָעוִינְען וֶענְט אִיהר גָאךְ אִיצְט אוֹיךְ מֵיין פְּרוי.

ראוא. גָאךְ הָעם גָעוִינְען הָאט אִיהר מִיךְ דָאךְ גִיגְט... גֶעהְט אַייךְ פּוּן וַאגָען אִיהר וֶענְט גֶעקוּמֶען;

נייטאָן. אִיךְ וִויים גִיט פּוּן וַאגָען אִיהר הָאט בָּעקוּמֶען אַ גְט. אִיךְ וִויים נִישְׁט וָואר עֶס הָאט אַייךְ דָאךְ גִיגְט, אַבִּי נִישְׁט אִיךְ. אִיךְ קָען בָּעוַוייגָען אַז אִיךְ בִּין אִין אַדָעמְסְא קוֹיגְמָאהל גִיט גָעוֶועהְנְלִיךְ. אִיךְ הָאב זִיךְ שוֹין אָנגֶעפָּרָענְט, פּוּן וַאגָען מָען הָאט אַייךְ גֶעבְּראכְט אַ גְט אוּנ פּוּן וָואס אַ צִייט. אִיךְ קָען שוֹין אִיבֶּערצִייגָען וואס אִיךְ בִּין דאַמָאלְס גָעוֶועהְנְלִיךְ. שַׁאדָע מַאדאם וָואס אִיהר לָאזְט זִיךְ גִיט רָעדָען, אִיךְ מֵיין נָאר גִיט קִין שְׁלֶעכְטְס אַייךְ צוּ טְהוּן.

ראזא. וואס־זשע ווילסט איהר פון מיר?

נייטאנן. אט דאס זענען גאר אנדערע וואכשר! איך, כאדאס, ווייל נישט צושטערן אייער צו פריידענם לעבען מיט אייער ענטטוגען מאנן, כיט אייערע קינדער נאטט בעהיטע! איך ווייל נאר, איהר זאלסט זיך פארזעצען אין מיין לאגע. איהר מוזט פארשטעהן, מאדאם, אז ווי באלד עם ווערט נאר ערקלארט ווערען איך בין אוג אז איך האב איך קינמאהל נישט גינט — הייסען אייערע קינדער נאך דעם יודישען רין...

ראזא. א, איהר דעדט ניט פון מיינע קינדער!

נייטאנן. שעהן, מאדאם איך האב דאך זייך נעזוגט אז איך ווייל אייך־קין שלעכטס ניט טהון.

ראזא. וואס־זשע ווילסט איהר?

נייטאנן. איהר מוזט פארשטעהן, גנעדיגסטע דאמע, אז דעמאלט ווען מיין פרוי לעבט זיך גלייקליך אוג ווען איך מוז צוזעהן פון דערווייטענם ווי בייי מיין לעבען האט מיין פרוי א מאנן — איז דאך שוין דאס אליין נאנץ גענוג. אז איהר לעבט יא גלייקליך, דארפט איהר מיינ מאנן אזוי נישט פאר נעסטן! איהר ווייסט דאך אז ידדר מענש איז זיך ניט קין שוגא. איהר קענט לייכט אדויסזעהן אז מיינ נעשעפטען זענען ניט גלענצענד. [ער בעשרייבט זיך קאם ב'ו די פ'ס] — פארשטעהט איהר, מאדאם: דארפט איהר אייער מאנן אזוי ניט פארנעסען!

ראזא. וואס פאדערט איהר פון מיר, נעלד?

נייטאנן. א, וואס דעדט איהר, מאדאם? אז איך קען נישט ענטדעקן ווער איך בין קען איך דאך מיר־קין נעשעפט ניט מאכען! איהר ווילסט דאך ניט, מאדאם, איך זאל דערצעהלען אז איך בין אבדאם נרעסמאנים אייזעם, אייער מאנן? איהר האט דאך קינדער...

ראזא. יא, מיינע קינדער! [צו זיך] מיינע טהייערע קינדער! [צו נייטאנן] חאטשי איך גלויב ניט אין דעם וואס איהר דערצעהלט מיר, נאר אויב עס איז אמת אפילו אזוי דעם טויזענדסטען פאלל... [צו זיך] מיינע קינדער! ווייער נאמען!... שרעקליך! איך טאר אבער דעם מוטה ניט פארליערן... [צו איהם] הערט אוים, איך זעה אדויס אז דאס אומגליק פון מיינע יונגע יאהרען יאנט מיר נאך אויך אין די עלטערע, איך גלויב אפילו ווענig אין דעם וואס איהר דערצעהלט מיר, איך בין ויבער אז מיין גט איז איין אמתר גט, נאר דארטען וואו מיינ קינדער ווענען אריינגעמישט, ערלויב איך מיר ניט נאכצוזוענקען, זיך איבער צו־לעגען. איך בעט אייך! גענוג אומגליק האב איך דורך אייך איבערגעמאכט, לאז חאטשי אזוי מיינ קינדער דאס אומגליק נישט איבערגעהן, א מוטטער בעט אייך, וויינט פאר אייך מיט טהרענען, האט רחמנות אזוי איהר־קינדער! וואס ווענט אייך ארוים־קומטען אז זי ווענלען אומגליקליך זיין?

נייטאנן. מאדאם, ווער נאנט אייך דען אז איך האב אייך גענואלט שלעכטס טהון? איהר האט מיך ניט נענואלט פארשטעהן, אז א יד פארנעז מיך אין א יער לאנע.

פֿארעֶנְטְ אִיהר זִיךְ אִין מַיינְער: מֵיינְע פִּינאַנְסֶען שְׁטֶהען יְעצְט זֶעהר שְׁלֶעכְט. קִיין גֶעשֶׁעפְט קֶען אִיךְ מִיר נִיט מַאכֶּען אִיךְ הָאבּ דָאךְ אַיִיךְ גֶעזָאגְט.

ראזא. וָאם־זְשֶׁע קֶען אִיךְ אַיִיךְ גֶעבֶּען? (געהט צו צום טיש, עפענט א שקאטולקע, נעהמט ארויס געלד אזוי ווי פארמישט) אָט הָאט אִיהר, נָאר אַיין זַאךְ בֶּעט אִיךְ אַיִיךְ. גֶענוג וָאם אִיךְ בִּין אומגְלִיקְלִיךְ — לָאז צו מַיין מַאנן, צו מַיינֶע קִינְדֶער נִישְׁט אָנְקוּמֶען, אָט דָאם אַלְדִינְג — אוי זַיי וָואלְטֶען דָאם נִישְׁט אִיבֶּערגֶענְטֶראגֶען!

נייַמאנן. וָאם דֶענְקֶען זִי, מַאדָאם? אִיהר הָאט צוּ מְהוֹן מִיט אַ מֶענְשֶׁען, מַיין וָוארְט אִיז הַיילִיג, אִיךְ עֶמְפְּפֶעהלֶע מִיךְ גְנָאדִיגְע דַאטֶע!

ראזא. אויב אִיהר הָאט נָאר גֶעווִיסֶען. מִיין אִיךְ. וָועט אִיהר נִישְׁט אומגְלִיקְלִיךְ מַאכֶּען מֵיינֶע קִינְדֶער. וָואם זָענֶען זַיי שׁוּלְדִיג?

נייַמאנן. נָא לַאנְג, מַאדָאם, אִיךְ וֶועל פּוּן אַיִיהּ זַיין צוּפְרִיעדֶען. נָא לַאנְג וָועט אִיהר פּוּן מִיר אוֹיךְ זַיין צוּפְרִיעדֶען. [אב]

ראזא. [אללין] אָ. מֵיינֶע קִינְדֶער, מַיין גוטֶער אַדָאלְף! עֶר זָאל זִיךְ נָאר נִישְׁט דֶערְווִיסֶען. נָאטט, נָאטט, גִיב מִיר כּחַ דָאם אִיבֶּער צוּטְרָאגֶען! נָא... נייַמאנן עֶמְפֶּעם פַּאר גֶעם אִיךְ מִיךְ, ווי אַ חָלוֹם. [מיט א ביטערן שמייכעל] צום הַיינְטִיגֶען טָאג, הַיינְט אִיז דָאךְ אַדֶעלַא'ס תְּנָאִים. אַ שֶׁעהגֶע מַתָּנָה פּוּן נָאטט! (פּאַרטראכט) עֶס קֶען זַיין עֶר וִיאְנְט לִיגֶען. עֶר הָאט גִיט מִיט וָאם צוּ אִיבֶּערצֵיגֶען. אַז עֶר הָאט נִישְׁט גֶעגֶעבֶּען דֶעם גְּט אֶפְּשַׁר שְׁרֶעק אִיךְ מִיךְ גָאר אומזִיסְט! עֶס קֶען זַיין עֶר נַארט נָאר אָב, נָאר מָאמֶער הָאט עֶר יָא מִיט וָואם צוּ בֶּעווַיְיזֶען?... [זי בייגט אן דעם קאפ אוג בליבט ווי פארשטיינערט].

פִּירְטֶע סְצֶענֶע.

ראזא אוג אמאליע, דער נאך אדעללא אוג אדאלף.

אמאליע. די גֶעסְט וָענֶען זִיךְ שׁוין צוּנוּיף־גֶעקוּמֶען אוג דוּ בִּיסְט נָאךְ נִיט אָנגֶעטהוֹן! (זי קוקט זיך צו איהר מיט א געשריי) מַאמָא! וָואם אִיז מִיט דִיר? (שרייט) אַדָאלַא, אַדָאלַא, קוּם הֶער, אַדָאלַא!

אדעללא. וָואם אִיז דָא? מַאמָא, וָואם אִיז מִיט דִיר? מַאמָא, עֶס אִיז דִיר נִיט גוּט? וָיער אִיז דָארְט? קוּמְסְט אַ הֶער! (דיענסט לויפט אריין, נאך איהר אדאלף).

אמאליע. מַאמָא, וָואם אִיז מִיט דִיר?

דיענסט. (כרענגט וואסער) בֶּעהְסְט אַ בִּיסֶל, מַאדָאם!

ראזא. שְׁרֶעקְט אַיִיךְ נִיט, עֶס אִיז מִיר שׁוין אִיבֶּער־גֶענַאנְגֶען.

אדאלף. דוּ הִיסְטְ נָאר נִיט דֶיין גֶעוּוּנְד.

אדעללא. וָואם אַיז נָאר פָּלוּצִים מִיט דִיר גֶעשֶׁעהן?

ראזא. נאר נישט, דער קאפ האט זיך מיר אַ ביסל פארדרעהט.

אמאליע. אַז דו שטעהסט אזוי פריה אויף אונ אויף דער פרישער לופט גענסטו גיט.

אדאלף. נאר ווי אזוי פיהלסטו זיך?

ראזא. עס איז מיר שוין איבערגענוגען.

אמאליע. מאמא. נא קום־זשע זיך אנטהון!

ראזא. ניין, ליעבע קינדער. איך ווייל זיך גיט איבערטהון.

פינפטע סצענע.

אדאלף, ראזענקראנץ, זיין פרוי, חתן, געסט:

(אדאלף גיהט ווי אקעגען, אללע בעגריעסען זיך, דער חתן גיט איבער דער כלה א בוקעט):

ראזענקראנץ. גוטען טאג! ווּאס פאר אַ שענהן ווּעטער מיר האבען הייַנט!

אדאלף. יָא! אקוראט ווי מיר האבען זיך גָעווּאונשען צום הייַנטיגען טאג. די נאטור אללייַן, דאכט זיך, פיהלט מיט אונגער שׂמחה.

מאדאם ראז'. ווי גָעהט עס אייך ראזינקע, אדעלע?

ראזא. נאטט זיי דאנק!

מאדאם ראז'. עפּעס ווּעהט איהר מיר שׂלעכט אוים. ראזינקע:

ראזא. דער קאפ האט מיר פליצום אנגעהויבען ווּוה צו טהון.

אמאליע. שׂטעללט אייך פאר: נאר פליצום איז דער מאמא שׂלעכט גָעווּארן! גוט ווּאס איך בין ארויסגעקומען; זי איז גָעווּעהן אייגע אללין אין שׂטוב. איך קען נאך ווּעצט פאר שׂרעק צו זיך גיט קומען.

מאדאם ראז'. איך האב אַבער באלד באמערקט אז די מאמא איז גיט מיט אללעמען.

זעקסטע סצענע.

די זעלבע אוז דער רב.

רב. נאטט העלף אייך! איך בין אַבער אנגעקומען אין א גוטער שׂעה: אז איך האב יא גָעטראפען בייַדע מחותנים אין אייגעם, איז עס מיר נָעהר אנגענעהם, איך דארף האבען א שׂהנע נדבה פאר אַיין אויש חשוב!

ראזענקראנץ. נא אט האבען מיר דעם רב אויך! ווּעט עֶר אונז שוין טאקי אנשׂרייבען די תנאים.

רב. תנאים שׂרייבען! האט איהר נאך גיט קיין נָעשׂרי־עבענע – דארף מען שיקען

נאך ר׳ אברהמצי דיין . איך וועה שוין הייבט ניט וי אזוי צו שרייבען :

אדאלף . אט שיק איך באלד .

ראזא . ביטטע קומט צום טיש : עס איז שוין צייט ! [אללע אב . אדעללא מים דעם חתן נעארמט . דער רב ווילל בלייבען .

אדאלף . קומט רבי . איהר האלט דאך שוין אזדאי נאך מיטאג . וועט איהר אזוי נעהמען א גלעזעלע ווין .

רב . מהיכא תיתי , א שמחה איז בי מיר אנגעלייגט , לאו נאמט נעבען עם זאלען בי יודען נאר ווין שמחות ! [בירדע אב]

זיבעטטע סצענע

נייטאנן . (קוממט אריין , א ביסעל פארטרונקען) .

נייטאנן . קיינער איז נישטא ? איך האב געהערט אז הייבט ווענען דא הנאים . איך קום א הער ווי אז פארגנבטר ... פאר וואס זאל איך אין אמת ווין פון דער ווייטענם פון איהר ? זי איז נאך א נאנץ פיינע וויבעל . מיט וואס דער זאלף מעהר ערבט פון מיר ? אמת איך בין נרייט צו בעהאלטען ווער איך בין , אבער אין אמת זאלט ניט שלעבט נעזעהן אז זי זאל מיך פארשטעלען פאר אלע , או איך בין איהרער איין אלטער בע קאנטער אפשר ווען איך מיך צו שלאנען צו א נעשעפט מיט דער הילף פון איהר מאנן , מיר דאכט זיך , עס וואלט נאר ניט שלעכט נעווען :

אכטע סצענע .

נייטאנן , דיענסט .

דיענסט . וואס פארלאנגט איהר ? די מאדאם איז יעצט פארנומען , עס איז א מיטאג דא :

נייטאנן . איך ווייס , ווער איז דא בי אייך מיטאג ?

דיענסט . די מחותנים מיט קריליין אדעלאים חתן , דער רב אוג זאך צאבערע נעסט .

נייטאנן . [צו זיך] דער רב ! זי וועט מוזען מיך באלד אריינפיהרען אין אידר נעזעלשאפט . תגאים ווענען אוך איצט . עס איז נעראטהען [צו דינסט] נעה , זאנ דער מאדאם אז דער אייגענער מענש וואס איז נעווענען אין דער קריה ווילל זי זעהן .

דיענסט . מען עסט איצט , מען קען נישט צו־נעהן .

נייטאנן . נעה , נעה ! די מאדאם וועט ניט ווין באו .

דיענסט . ניין , ניין ! איצט ווועל איך נישט צוגעהן צו דער מאדאם , קומט מארנען אז איהר דארפט .

נייטאנן. נֶעה, נֶעה! דִי מַאדַאם וֶועט דִיר דַאנקען וָואס דוּ הָאסְט זִי אַרויסגעפֿירט! נֶעהסְטוּ נִיט — נֶעה אִיךְ אַלַיין.

דיענסט. נָא, נָא, אַיין אָנשִׁיקַעניש! אִיךְ וֶועל נָאנען דָער מַאדַאם, נָאר אִיךְ וַיים אַז זִי וֶועט נִיט אַרויסקומען.

נייטאנן. נֶעה, נֶעה, נָאר נָאג אַז קיינָער נָאלל נִיט הָערָען (דיענסט אב) אִיצְט אִיז אַקוּראַט דִי צַייט אוּנ אַז אִיךְ וֶועל נָאר אַרַיינטְרָעטָען מִיט אַ פוּס — וֶועט שׁוין זַיין גוּט.

הָאסְטוּ גֶעהָערְט? בַּיי מַיין אַייגענָער פִּרוי אִין שְׁטוּב נָאלל אִיךְ נִין פְּרָעמְד? וואו שְׁטֶעהְט עָס גֶעשְׁרִיבָּען? וִי הָאט גֶעמַיינְט אַז מִיךְ קָען אָבקומען מִיט עָטְלִיכֶע קְעָרְבְּלִיךְ — אָבֶּער נָאר לא! נייטאנן פַּארשְׁטֶעהְט זַיין זַאךְ, אוּנ וֶועט שְׁמוּגְלְסְט אַז אִיךְ הָאלְט נָאךְ טָאקִי נָאךְ אַרְבַּע כּוֹסוֹת, וֶועט זִי מִיר נִיט פַּארָעדָען דִי צַיין.

נייגְטֶע סְצֶענע.

נייטאנן אוּנ ראזא.

ראזא. (כאָ ערשראקען) וָואס וויללְט אִיהר נָאךְ יָעצְט? הַייְנְט אִיז בֵּיי מִיר אַ שִׁמְחָה. שְׁטָאךְט מִיר נִיט, אִיךְ בֶּעט אַייךְ!

נייטאנן. נִישְׁט אַייךְ צוּ שְׁטָאךְען בִּין אִיךְ אַ הֶער גֶעקומְמען.

ראזא. נָאךְ וָואס־וִשׁ וֶועט אִיהר אַ הֶער גֶעקומְמען? מִיר דַאכְט זִיךְ, אִיהר הָאט בַּאקומְמען וָואס אִיהר הָאט פַּארלַאנגְט. פַּאר אַייֶער שְׁוַויגָען הָאב אִיךְ אַייךְ בַּאצָאהלְט.

נייטאנן. אָ, מַאדַאם, וֶועט רֶעדְט פּוּן גֶעלְד? דָאס אִיז אַוא קְלֵיינִיגְקֵייט!

ראזא. וָואס־וִשׁ וויללְט אִיהר פּוּן מִיר אִיצְט, אִיךְ קָען דָא לַאנג נִיט בְּלֵייבָּען, מַיין גֶעמָאל וֶועלָען בַּאמָערְקָען אַז אִיךְ בִּין נִישְׁטָא.

נייטאנן. נָאר צְווִיי וָוארְטָער, מַאדַאם, וֶועְסְט אִיהר: אִיךְ הָאב מִיךְ בַּארֶעכְנְט, אַז וֶען אַייֶער צְוַוייטָער מאן הָאט דָאס רֶעכְט צוּ זַיין מִיט אַייךְ שְׁטֶענדִיג צוּזַאמָען, פַּארָואס־וִשׁ וָאלל אִיךְ. אַייֶער ז א ק א נ ג ע ר מאן, זַיין פּוּן אַייךְ אִין נַאנְצָען פּוּן דֶער וַייטָענִם?

ראזא. וָאס?!

נייטאנן. עָס אִיז נַאנְץ גֶענוג אַז אִיךְ הָאב מִיךְ גֶעפַאסְט דָאס צוּ־צוּוָועהָן, אַייךְ צוּ לִיעב גִיב אִיךְ מִיךְ נִיט אוּיס וָועֶר אִיךְ בִּין. פַּארגֶעסְט נִישְׁט אַז דָערמִיט פַּארהַיט אִיהר זִיךְ אוּנ אַייֶערָע קִינדָער פּוּן שַׁאנד. וָואס אִיז מִיר אָפִילוּ ע ה ר שְׁווָער, מֶענְט אִיהר אִין וָועגְנְסְטָענְם טְהוּן דָאס, וָואס אִיךְ וֶעל פּוּן אַייךְ פֿאדֶערָן: אִיךְ וויללְ נָאר, אִיהר זָאלְט מִיךְ פָּארשְׁטָעלָען פַּאר אַייֶערָע אַלָע בֶּעקַאנְטָע, נָענוג פַּאר טִיר דָאס אִפְּפֶער וָואס אִיךְ בְּרֶענג מַיינָע שְׁלָעכְטָע אוּמְשְׁטָאנְדָען.

ראזא. וועז נייטאנן רעדט שטענדיג זיך פארשראכט נעהמט זיך אללע מאהל ביים קאפ. זאגט וואס פאר־ערט איהר פון מיר ?

נייטאנן. א קלייניגקייט ! איך ווילל נאר האבען די מענליכקייט צו זעהן מיין פרוי ווען איך ווען ווען. פיעל יאהרען זענען אוועק־גענאנגען, איך בין שוין ניט דער אייגענער, איך שעץ דאס רוהיג לעבען [מיט א שמייכעל] אוז אזוי איך וואלט איך שוין אויך געווואוסט וויי צו שעצען [ער לאוט זיך צוגעהן צו איהר אוז ווילל זי אנגעהמען כיי דער האנד] .

ראזא. [ניט זיך א חאפ] א, עס איז צו פיעל ! איך קענ עס שוין טאהר ניט הערען, איהר מערדער ! עס איז אזוי אפט אז פענים וועניג געווארהן וואס איהר האט איבער־געטהון מיט מיר אין מיינע יונגע יאהרען, מיין פאטער אומגלוקליך געמאכט, מיך אזוי עגונה געלאזט ! אוז אז דער גלוקליכער צופאלל האט מיך באפרייעט פון דיר קעטען וואס איהר האט מיך צו־נעקאוועט, אוז ענצט נאך אבטצהן יאהר ווי איך לעב מיט דעם וועלכער איז בייי מיר דער טהייערסטער אין דער גאנצער וועלט, ענט איהר נעקומטען אוועק־רוקבען בייי אונז אונזער גליק, אונזער רוה ? א ניין, איהר האט אז טעות ! נאר עס ווערט אזוי ניט געראטהען. איך האב געמיינט, אז איהר ווענט פון מיר פארדארבן ניט מעהר ווי נעלד, נאר דאס וואס איהר פארדארבט פון מיר -- איז אונטענגליך ! איהר ווילט איך זאלל אבנאהמען מיין טהייערען נעליבטען מאן, א י ה ר זאלט זיין מאנוס בע קאנטער. מיינע עדלע קינדער זאלל איך אבנעבען כבוד ווי אז נאטט, אוז שטילל־עדהייט זאלט איהר מיך אלל־ע מאהל דערמאנען, אז איך בין איינער פרוי ? ניין, דאס ווענט אייך נישט נעראטהען ! קעפ פארדרעהען, מיינט איהר, קען מען תמיד ? נ י י ן, נאנ איך אייך ! איהר ווילט מיך האלטען אין דער שטילל־ער מוראַ ? איך שענק מיך ניט ! ארוים, ארוים פון דאנען. נאנ איך אייך !

נייטאנן. שרייט ניט אזוי, מאדאם ! נעדענקט, אז נאך דעם נעשרייי ווענט איהר מיך ווילען צוריק רופען — עס ווענט אייך אבער ניט העלפען, אפילו איך אלליין וועל שוין אויך ניט קענען צוריק האפען.

צוויטע סצענע.

די זעלבע אוג אדאלף.

אדאלף. ואס ביסטו נאר פליצום אזוינע נענאנגען פון דעם טיש ?

ראזא. ואס איך בין אזוינע נענאנגען ? דער מענש האט מיר בעראהפט אנען עטליכע וואהרטער.

נייטאנן. (שטיל צו ראזא'ן) שמעלל מיך פאר !

ראזא. (שטיל צו אדאלפ'ן) דאס האט די מאדאם פרענקעל נעשיקט דעם מענשען מיט אן קארטע פון דעם קאמיטעט.

אדאלף. הא ! נא לאזען ניי קומטען מארגען ; איז דען איצט די צייט ?

נייטאנן. (צו ראוא'ן שטילל) פַֿארלָעדט אַיר נִישְׁט, מַאדאם. אִיהר דָאט נָאךְ צַייט מִיךְ פַֿארצוּשְׁטעלָלַען, עֶס וָאלל נִיט שְׁפָּעט וָעדָען.

דאוא. (צו נייטאנ'ן שטילל) נָעהְט אַיךְ!

נייטאנן. אַהָא! אִיךְ הָאב שׁוין מֵיינֶם גָעטָהון. (לויפט צו צו דער טהיר, עפענט יו אויף אוּנ הייבט אן צו שרייען) מַיין נָעשָׁטָאנָע גָעוֶעלְשַׁאפְט, קוּמְט אַ הָער! (אדאלף קוקט אן פערוואונדערט ראוא'ן, אללע לויפען אריים, דער רב אויך).

אללע. וָואס אִיז דָא?

אדאלף. רָאוא, וָואס אִיז ס' נָעשָׁעהֶן? וֶוער אִיז דָער מֶענְש?

נייטאנן. וֶוער אִיךְ בִּין פְֿרָעגְט אִיהר? אָט וֶועל אִיךְ מִיךְ אַלַיין פַֿארשְׁטעלָלַען, וָיען מַיין אֵייגָען וַויב וויללֶעם נִיט טָהון. הֶערְט אוֹיס! נָאךְ אַיין אוּנ צְוַואַנְצִיג וָאהר בִּין אִיךְ גָעקוֹמֶען צוּ מַ י י ן פְֿ ר ו י, אִיךְ הָאב גָעמֵיינְט אַז מִיט פְֿרַייד וָועט יו מִיךְ בַּאגְעגֶענען. אִיךְ הָאב גָעמָענְט רָעכְנָען אַז יָערְוַואַרְטָעט מִיךְ—אוּנ צום סוֹף הָאב אִיךְ יו גָעמַאכְט מִיט אַיין אַנְדָער מַאנן אוּנ מִיט קִינְדֶער!!!

אדאלף. (צו אמאליגין מיט אדאללאן) נָעהְט קִינְדָער צוּ אַייךְ אִין צִימֶמער, אִיהר דַארְפְֿט דָא נִיט זַיין. (בייזע אב) אִיהר וָענְט נִי י מַ א נ ן! אִידר הָאט דָאס ניט צוּ מְהון! אַרוים פון דַאנָען, אִיהר הָאט רָאוא'ן גָענוּג!

נייטאנן. (מיט א שמייכעל) לַאכְט זִיךְ אוים פון דֶעם וָאס הָאט עֶס אַייךְ גָענוּגט! וָיַ ע ן הָאב אִיךְ יו גָענוּגט?

רב. וָואס הַייסְט — מֶען וָאלל זִיךְ אוֹיסלַאכָען? אִיךְ אַלַיין הָאב אִיהר אִיבָּער־גֶעגֶעבֶען דֶעם גָט. אִיךְ אַלַיין הָאב טַאקי מְסַדֵּר גָעווֶען חוּפָּה וְקִדּוּשִׁין. זַיט־זִשָׁע מוּחָל. נָעהְט אַייךְ אֵייעֶר וֶועג! וָואס הַייסְט — אִין נַיינְצֶעהן, יָאהר אַרוים וָענְט אִיהר גָעקוֹמֶען וָאגָען אַז אִיהר הָאט חֲרָטָה אויף דֶעם גָט? אַוֶועלְכָע רִינְגָען וָענָען בַּיי אוּנז יוּדָען נִיטָא. כָּעוָאלל נָאךְ נַיינְצֶעהן יָאהר קֶעגָען חֲרָטָה הָאבָען.

נייטאנן. אִי ה ר הָאט אִיהר טַאקי חוּפָּה־וְקִדּוּשִׁין גֶענֶעבֶען? וֶוער־זָשׁ וָענְט אִיהר? טַאקי אָט אַ פְֿנִים דָער רַב?

רב. יָא, אִיךְ בִּין דֶער הֵיגֶער רַב!

נייטאנן. טַאקי וֶעהר גוּט—וֶועלָען מִיר פַֿארשְׁפָּארָען גָעהָן צום רַב. אִיהר קֶענְט דָא פַּסְקָנָען, צִי הָאט זִי גֶעמֶענְט חֲתוּנָה הָאבָען, צִי הָאט אָט דָער אַדָאלף גֶעהָאט עֶכְט צוּ זִין אִיהר מַאנן. (ער נעהמט פון ארוים פאפיערען) וָענְט אַייךְ אַנְדֶער, רַבִּי, אוּנ קוּקְט אִיבָּער אָט די פַּאפִּיעֶרָען, וֶועלָען וָענָען אַייךְ דָער וַויזָען, אַז צוּרִיק מִיט צְוַואַנְצִיג יָאהר בִּין אִיךְ גָאר פַֿארשִׁיקְט גָעוָוענָען פון מָאסְקָוָא קַיין סִיבִּיר, פָֿערְצֶעהן יָאהר בִּין אִיךְ גֶעוֶוען אִין אַיין שְׁטָאדְט, וָואס אִיךְ הָאב נִיט גֶעמֶארְט אַרוים־פַֿאהָרָען פון דָארְט אוּנ פִּינְף יָאהר אִיז עֶרְשְׁט דָא אַז אִיךְ מָעג פְֿרֵיי פָֿאהרָען וואוהין אִיךְ וִויל. נָא פְֿרָעג אִיךְ אַייךְ אַללַיין רַבִּי, הָאב אִיךְ זִי גִיקְענְט צוּרִיק מִיט נַיינְצֶעהן יָאהר אִין אַדָעסְסָא, אַז מִיט אַיין יָאהר פְֿרֶיער בִּין אִיךְ פַֿארשִׁיקְט גֶעוָוארָען קַיין סִיבִּיר? אָט הָאט אִיהר אוֹיךְ דֶעם בְּרִיעף פון דָעם אַדָעסְסָער רַב, בַּיי

שולְכָן מען האט געמאכט דעם גוט. דא שרייבט ער אללײן, דאם האב איך אים דער-זײַען אז איך בין קיינמאהל אין אמעסמא נאר ניט געווען (ראזא שטעהט אזוי ווי פארשטיינערש אוג מאכט ניט קיין שום בעווענונג, אדאלף שטעהט נעבען איהר בלאסס ווי די וואנד אוג הערט זיך אז בין יעדער ווארט וואס נייטאנן רעדט):

רב. צום אונגליק זאגט דער בריעף פון דעם צדיק-רב דאם אײַנגענע וואס איהר!

נייטאנן. איהר ווהט, דער בריעף ערקלערט שוין אללעם. עס האט מיך גענוג מיה גיקאסט די דאקומענטין ארויסגעהמען, א נאנץ יאהר האב איך געהאנדעוועט, שמוילערהייט זיך דערוואוסט פון זאנגענט מיט דעם מענשען פון אמעסמא, וועלכער האט אבגעליק האב איך נראד באנגענט מיט דעם מענשען פון אמעסמא, וועלכער האט אבגענארט דעם שלים פון דעם גוט. קוקט אייך צו, אללע דאקומענטין זענען פארמאלנע.

רב. יא, יא, אייך ווהה, א וואה, א וואה!

נייטאנן. כּסף־וכּשׁ שוין, רבי, ווען עם נייב איז זי?

אדאלף. (קוקט זיך אום אויף ראזא'ן) ראזינקא, לאז דיך ניט אב, מיין טהייערע, וואם־זשע קען דא זיין? דו בישט דאך אין דעם ניט שולדיג? (צו נייטאנן) א י ך האב איך ניט וואם צו [illegible]ן, איך וואלט גיקענט פיעל רעדען איבער דעם אומגליק צו אייך אונ צו די רבנים, נאר עס וויעט ניט העלפען.

נייטאנן. איך פארדער רבי, איהר זאלט פסקענען: וועמס וויב איז זי?

אדאלף. (צו ראזא'ן) וואס שווייגסטו? לאז דיך ניט אב אזוי! וואס ענטווערסטו ניט?

רב. אונדאי, זאקענען דין קען מען ניט גרהן אונ מיר דארפען האלטען אונזערע דינים. חאטשי די מענשען זענען ערהרליכע, פייגע. חאטשי זיי זענען אין דעם ניט שולדיג. נאר מסתמא האט נאט אזוי גיהייסען. מסתמא איז זיי דער נסיון באשערט. נאטס שטראף מוז מען אננעהמען פאר ליעב, השם יתברך'ס וויללען איז אזוי. נראד איז באשערט גיוועזען איך זאלל ארײַנפאללען אין דעם מכשול, א וואה, א וואה!

נייטאנן. איך פארדער, רבי, איהר זאלט פסקענען על פי דין.

רב. אונדאי מוזען מיר פסקענען על פי דין, אנדערש קענען מיר ניט פסקענען.

ראזא. וואם־זשע וועט נין מיט מייגע קינדער? וואם זענען זיי יעבאך שולדיג? עס קען נאר ניט זיין אז די דינים זאלען אזוי שטארנג זין, באלעכנט זיך נאר

רבי, ליעבער רבי! (זי האלט זיך קוים אויף די פיס).

אדאלף. אזוי זענען אונזערע נענצע! ווער וויסט ביז וואנען נאך ווען מיר זיין אב-הענניג, וואם ניט איינעם דאם, וואם רויבט ביי דעם אנדערן אללעם! ביז וואנען נאך ווען מיר אזוי גלייכגילטיג צו קוקען וי אונזערע מחבטער כאללען וי קרבנות פון דעם שערקיקען נענצן?... פסקענט, רבי, איך ווייס אייער דין! (דער רב שטעלט זיך אויף),

רב. עַל פִּי דִין . . .

ראזא. אָ! הֶערט נִיט, אִיךְ זַוייס וָואס אִיהר וויללְט פַּסֶקֶנען. אֲךְ. מִיינְע קִינדֶער. מִיינְע לִיעבֶּע טְהַיימֶרֶע, אוּנשׁוּלדִיגְע קִינדֶער! אִיךְ זַוייס אִיהר וויללְט פַּסֶקֶנען אַז מַיינְע קִינדֶער זָענֶען ... אָ, הֶערט נִיט! (מיט א געשרייַ) אִיךְ זַוייס, אִיךְ זַוייס אַיינֶער דִין! וָואס וויללְט אִיהר אויסרָעדֶען? מַיינְע קִינדֶער הֵיסֶען ... שַׁאט! מַיינְע קִינדֶער ... הָאבֶּען דֶען מַיינְע שֶׁעהנְע, עֶדלֶע, טְהַיימֶרֶע, גוטֶע קִינדֶער נִיט אַזֶעלכֶע עֶדֶעלֶע צוּגְע וִוי אַלֶע אַנדֶערֶע. זָענֶען זֵיי דֶען נִיט אַזוי שֶׁעהן, קלוג, פַֿיין אַזוי וִוי אַנדֶערֶע. מִיט אוּנְזֶערֶע קִינדֶער טָאר מֶען זִיך אֲפִילוּ נִיט מְשַׁוֶוך זַיין? דוּ הָערְסְט, אַדֶאלְף, מִיט אוּנְזֶערֶע קִינדֶער? חַא. הַא, חַא! אַזוי זָענֶען אַיי ער נָעזֶעצֶע. בֵּיי אַיי ער נָעזֶעצֶע זָענֶען דָא מְמְזֵרִים, אֲבֶּער נִישְׁט בֵּיי דֶער הֵיילִיגֶער נַאטוּר. זִי אוּנְטֶערשַׁיידט נִיט, בֵּיי אִיהר זָענֶען אַללֶע גְלֵיךְ! מַיינֶע קִינדֶער, חַא. חַא, חַא! וָואס זָענֶען מַיינֶע קִינדֶער? וָועֶר וואוּנְדֶערְט סִיךְ צוּ זָאגֶען? דִי רַבָּנִים! חַא־חַא־חַא! אִיהר הַיסְט זִיךְ אֲפִּשֶׁר מֵיר גְט'ן מִיט מַיין מְהַיירֶען מַאנן. צוּ שַׁיידֶען מִיט מַיינֶע לִיעבֶּע קִינדֶער? וָועֶר קֶען אוּנְז פַֿארבִּיטֶען זִיךְ לִיעב צוּ הָאבֶּען? וָועֶר קֶען זָאגֶען אַ פָּאטֶער— זַיי קֵיין פָּאטֶער נִיט, קִינדֶער—זַיי־מִין קִין קִינדֶער נִיט בֵּיי אַיי ערֶע עֶלְטֶערן? אִיךְ פְֿרֶעג אַייךְ וָואס שְׁוַוייגְט אִיהר? אִיהר שֶׁעמְט זִיךְ? אִיהר זוּכְט זִיךְ צוּ בֶּעהאלְטֶען? אִיהר הָאט נִיט וואוּ? נָא שֶׁעהמְט זִשֶׁע אַייךְ! ... מַיינֶע קִינדֶער הֵיסֶען מְמְזֵרִים אוּנ דָאס אִיז נִיט מַיין מַאנן (זי ווייזט אויף אדאלפ'ן. וויינט אוּנ לאכט). שַׁאט נָאר. אִיהר וָאגְט עֶפֶּעס?... שַׁא! וָואס וָאגְט אִיהר?... וָואס וויללְט אִיהר פַּסֶקֶנען. וָואס? אָ. אִיךְ זַוייס נִיט וָואס. אִיךְ זַוייס נִיט וָואס! (זי בלייבט שטיין ווי פארשטיינערט. א קלייגע פויזע).

אדאלף. רָאזא, וָואס אִיז מִיט דִיר? וָאס שְׁוַויינְסְטו, וָואס עֶנְפֶּערְסְטו נִיט? וָואס קוקְסְטו אַזוי? דוּ דָערקֶענְסְט נִיט וָועֶר עֶס שְׁטֶעהט נֶעבֶּען דִיר! רָאזא, עֶנְפֶּער מִיר. רָאזא! לִיעבֶּע טְהַיירֶע רָאזא!

אללע. וָואס אִיז מִיט אִיהר?

אדאלף. גִיוואלְד וָואס אִיז מִיט מַיין רָאזִינְקֶע?!!! (ער נעהמט זי בייַ דער האנד).

אללע. שִׁיקְט נָאךְ אַ דָאקְטָאר, זִי אִיז פּוּן זִינֶען!

אדאלף. נֵיין, זִי אִיז נִיט פּוּן דָעם זִינֶען. רָאזא, טְהַיירֶע וויבֶּ, דֶיין מַאן, דֶיין עֶלְטֶערֶער בְּרוּדֶער, נָאר אֵין וָוארְט וָאג מִיר, קוּק מִיךְ אָן! אִיךְ בִּין עֶס, דֶיין מַאן! קֶיינֶער קֶען אוּנְז נִיט שַׁיידֶען, טְהַיירֶע רָאזא, קום צוּ זִיךְ, עֶנְפֶּער דֶיין מַאנן, עֶס אִיז נָאךְ נִיט אַללֶעס פַֿארפָּאלֶען! (אמאליע איז אדעללא לויפען ארויין).

אמאליע אדעללע. (מיט א געווייַן אוּנ א געשרייַ). מַאמָא! מַזאמָא!

ראזא. מַיינֶע קִינדֶער (זי מאכט א ראשע בעוועגונג, פאללט אמאליע'ן אויף דעם האלו אוּנ מיט א קרעכץ שטארבט זי).

(דער פֿאָרהאנג פאללט.)

אַ וואכְעדִינְגְער חֲלוֹם.

מַזְל־טוֹב אַיִיך , קִינְדְ־בֶּעטֶאלֶען ,
עֶם זָאלל דָערצוּוּגָען וָוערֶן מִיט לַאנְגֶע יָאהרָען ,
דָאם הָאבּ אִיךְ גֶעהָארְט פּוּן אַלֶע זַיטֶען ,
וּוִי יֶעדָער הָאט גֶעוּוּינְשֶׁען דָער מַאמָען מִיט דָעם טַאטָען
אַ יוּנְגֶעל , אַ יוּנְגֶעל , אַ בְּרִיתּ־מִל וָועט זַיין ,
אִיהר זָאלְט דָערלֶעבֶּען אִיהם פִּיהרָען אִין חֻדָר אַרַיין
הָא־אַ , הָא־אַ , הָא־אַ!. . .
שַׁא , מַיין קִינְד , נָא שַׁא , נָא שַׁא ,
מַזְל־טוֹב טַאטָע , טְרִינְק צוּ גֶעזוּנְד ,
קוּם אַהֶער קוּק אָהן דַיין פִּיצֶעלֶע קִינְד ,
גָאט זָאלל עֶם שֵׁיינְקֶען לַאנְגֶע יָאהרָען ,
דִיר אוּן דָעם קִינְד מִיט דֶער קִינְד־בֶּעטֶאלֶען ,
לְגַדֵל לְתוֹרָה וּלְחוּפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים ,
לְחַיִים , לְחַיִים , מִיט גְלִיק מַיינֶע קִרוֹבִים !
בְּנֶאֱמָנוּת אַ פְרַייד , אַ גְלִיק אַ גְדוּלָה :
אִיךְ בִּין שׁוֹין מִיט מַזָל גֶעוּוָארֶן אַ בַּר־מִילָה .
דִי פְרַייד אִיז גֶעוּוֶעזֶן גְרוֹיס אָהן אַ שִׁיעוּר ;
נָאר נִיט לַאנְג הָאט מֶען זִיךְ גֶעשְׁפִּיעלְט מִיט מִיר .
אָפּ גֶעלאפֶּען זָענֶען שְׁנֶעלל נַאנְצֶע פִּיעֶר יָאהרָען .
אִין חֶדֶר צוּ גֶעהן בִּין אִיךְ שׁוֹין גֶעשְׁוּוָאהרָען .
אִיךְ בֶּערשְׁטֶעה שׁוֹין הַיינְט פּוּן גוּטֶם בִּיז שְׁלֶעכְטִין ,
דָעם אֶמֶתִ'ן זִיפְצִין , דָעם פַּאלְשֶׁען קְרֶעכְטִין ,
אַז נִיט דָער וָואס אִיז רַייךְ אִיז טַאקִי דֶער עֶשֶׁר ,
נִיט בִּיי דֶעם וָוס אִיז פְרוּם , אִיז דָא דֶער יוֹשֶׁר .
נִיט דָער וָואס אִיז פְרַיי אִיז שׁוֹין אַ בַּעַל חֵטְא .
נִיט דָער וָואס וַויינְט דְרִיקְט אִיהם דִי נוֹיט .
נִיט דָער וָואס זָאגְט אָרעם דָער הָאט דָעם דַלוּת ,
הֶבֶל הֲבָלִים , נַארִישׁ אִיז אַלֶעם .
אִיךְ הָאבּ אָנגֶעהוּיבֶּען פָּערשְׁטֶעהֶן ,
אַז גְרוֹיס אוּן קְלֵיין ,
וָועלֶען נָאר גֶעבוּירֶן ,
צוּ וָועלֶען צוּרִיק פָּערלוּירֶן ,

דִי צַייט יָאגְט ,
הָאב אִיךְ נָעהָערְט מָען זָאגְט .
אַ נָעפִּילְדָער , אַ נָעטוּמָעל
אַ נָעשְׁרַיי בִּיז צוּם הִימְמָעל ,
דָער הָאט הַייזֶער עֶשִׁירוֹת ,
דָער—גְמֶעבָּעלְמֶע דִירוֹת ,
דָר—א נָאמֶען אִין דָער וֶועלְט ,
דָר— אוֹצָרוֹת מִיט גָעלְט .
פְּלוּצִים הָארְט מָען אַ נַעריִיגֶער
שׁוִין נָענוּג נָעלֶעבְט בִּיז דֶרְי
קוּם לִיעבָּער פְּרַיינְד
דַיין צַייט אִיז גָעקוֹמֶען הַיינְט
—וָואס הָאר אִיךְ?אוֹי וָועה !
פַּארנָעמְט מַיין נָעשְׁרַיי ,
נָעהָמְט מַיינָע אוֹצָרוֹת מַיינָע שָׁאנָע דִירוֹת ,
אִיךְ בִּין אַיְיךְ מוּחֵל מַיין נַאנְץ עֶשִׁירוֹת ,
מִיט פְּרַייד וָועל אִיךְ אַיְיךְ אַלֶעם אִפְּגָעבָּען ,
אַבִּי לָאסְט מִיךְ נָאךְ אַבִּיסֶעל לָעבָּען .
נַיין לִיעבָּער פְּרַיינְד נָעשָׁאצְטָער .
דוּ בִּיזְט נִיט דָער עֶרשְׁטֶער אוּן דָער לָעטְצְטֶער ,
אַזוֹי פִּיהרְט זִיךְ דִי וֶועלְט פּוּן עֶווִיג אָן ,
אַז אַיינָער דָעם צְווַייטֶען מוּז נָאךְ־טָהוּן .
עֶס וָועט נִיט הָאלְפָען דַיין נַאנְץ מְזוּמָן .
פּוּן וַואנָען דוּ בִּיסְט , אַהִין מוּזְט דוּ קוּמָען ,
דָארְט וָועסְט דוּ שָׁלָאפָען נַאנְץ רוּהִיג בְּשָׁלוֹם ,
דִי וֶועלְט אִיז נָאר נָעוָועזָען , אַ וַואכְעדִינָער חָלוֹם .

ב. בעקערמאנן.

אַ בִּילְד אוֹים דֶעם לֶעבָּען.

אִין שְׁטוּב אִיז פִּינְסְטֶער , קוּיטִיג . גְלִיטְשִׁיג .
רוּיִיג , דוּשֶׁנָע . נִיט דָא קֵין לוּפְט . . .
דִי וַואנְד פָּערחוֹשֶׁךְ ט . נאסס אוּן שְׁמוּטְצִיג .
פּוּן דָער סְטָעלְיֶע טְרָאפָּען וַואסֶער טְרִיעפְּט . . .

די קינדבעטעריז.

בֵּין חַיָּא לְמַחְבְּלָתָא
אָזַל בְּרָא דַּעֲלוּבְתָּא.
(כ"ר פרשה ס).

אין אַיין עק שְׁטאדט, אין אַ הינטער־נאס,
שְׁטעהט אַ שְׁטוב בעוואקסען מיט מאך;
צוּבְּרָאכען דער דאך, די ווענט נאס.
אפּפּען די פענסטער אַ לאך אויף אַ לאך.

ארום איז אַ בלאטע—אינווענינ אויך,
פינסטער אוּן גלימשיג איז נאר דארט;
דער אויר דישעט, עם שמינקט נאך רויך,
ווי אין קבר שטיל, מען הערט ניט אַ וואָרט.

עם פאלט אַ שרעק, אַ פּחד, אַ מורא,
די שטוב, וען מען בעטראכט עם נאר;
אַ פּחד פאר שדים, די ניט־גוטע סחורה.
פאר'ן רוח אליין, דעם שוואַרצען יאחר.

נאכט איז עם, אין שטוב איז טונקעל;
דעם צימער בעלייכט אַ לאמפּעל אַ קליינס.

אוּן אוֹיף דֶער עֶרד אִין אַ וִוינקעל,
שְׁטֶעהט אַ גְעלֶאנְגער · מַאקִי נאר אֵייגְם.

אוֹיף דֶעם גְעלֶאנְגער פּוּן אַ זַאק שְׁטרוי.
—אַרום אוֹיף דֶר עֶרד שְׁלֶאפְט דִי הוּיזְגֶזִינְד—
לִיעגְט אוּן קְרֶעכְצְט אַיין אָרעמְע פְּרוי,
שׁוּין דְרַיי מֵעת־לֵעת גְעהט זִי צוּ קִינְד.

נִיט דָאם עֶרשְׁטע קִינְד אוֹיף דֶער וֶועלְט,
הָאט שׁוּין דִיעזֶע אָרעמְע פְּרוי גְעבְּרַאכְט,
נאר פּוּן עֶלְענְד · הוּנְגֶער אוּן קֶאלְט,
צוּ הָאבְּען דָאם קִינְד הָאט זִי קַיין מַאכְט.

גְעבְּען אִיהר זִיצְט פּוּן אַ קָאמִיטֶעט גְשִׂיקְט,
פּוּן אַ חֶבְרָה־לַוייבֶּער דֶערצוּ גְעשְׁטֶעלְט—
אַ גְעסְטוּדִירְטֶע אַקוּשֶׁערִין · זִיצְט אוּן קוּקְט,
וִוי צוּ בְּרֶענְגען דָאם קִינְד אוֹיף דֶער וֶועלְט.

אוּנְגְלִיקְלִיכֶע פְּרוי , דוּ אָרעמְעס וַוייב !
בַּאלְד רוּיט אוּן טוּיט וְועְרְט דַיין גְשְׁטַאלְט;
דוּ בִּיסְט פֶּערקִיהלְט פֶּרפְּרָאהְרָען דַיין לַייב,
וויל מָען דַיין קִינְד שְׁלֶעפְּען מִיט גְעוַואלְד.

„אוי, לָאזְט אִיךְ בֶּעט אַייךְ לֶאזְט מִיךְ צוּרוּה,
הָאט רַחֲמָנוּת אוֹיף מִיר, גְנָאדִיגְע מַאדָאם !
אִיהר הַרְגְּט אַ קִינְד · אוּן אוֹיךְ דֶערצוּ
אַ מוּטֶער פּוּן גְרוֹיסְע, פּוּן קְלֵיינְע אַיין אַם.“

—אִיהר וֶועט לֶעבְּען בֵּיידֶע , שְׁרֶעקְט אַייךְ נִיט פְּרוי ;
נאר דָאם אִיז אַ כְּלַל בַּיי אוּנְז אִין דִי בִּיכֶער ,
דִי נַייע מֶעטֶאדָע לֶערְנְט אוּנְז אוֹיךְ אַזוי .
אַז וֶועגן מָען שְׁלֶעפְּט גְעהט עֶם גִיכֶער.—

„צוּ אַייעְרֶע לַייט , דִי גְעבִּילְדֶעטֶע קְלַאס ,
מִיט אַייעֶר מֶעטֶאדָע גְעהט אַייךְ גְעזוּנְד ;
מִיר אִיז זֶעהר קַאלְט , אוֹיךְ שְׁרֶעקְלִיךְ נַאס.
דֶערמַאר גְעה אִיךְ אַזוי שְׁוֶוער צוּ קִינְד“.

„וֶועגן אַייעֶר קָאמִיטֶעט , דִי וַוייבֶּער דִי גוּטֶע ,
זָאלְלֶען בֶּעסֶער בֶּעזָארְגְען , ווארְעם זָאלל זַיין ,

וואלט ניט געדויערט. אין דער זעלבער מינוטע
וואלט מיין קינד גאנץ גרינג דערזעהן די שיין".

„ניט דאס ערשטע קינד. ניט דאס ערשטע מאל.
נעה איך צו קינד מיין גאנץ לעבען לאנג;
איך האב געהאט קינדער, נאר אן א צאהל.
ניט מיט געוואלד, מיט איין אייזערנער צוואנג.

„וויי אייז א שטיק בין איך אבער פערקיהלט,
געווים אין מיין בויך אויך דאס עלענדע קינד
וועגן איהר וואלט עס נאר חלעבען געפיהלט.
וואללט איהר אייך באלד געגאנגען געזונד".

„נעמט אייער טובה, נעמט זי אייך צו זיך
אוג אויב איהר זענט טאקי בעמת גוט,
זייט אייך מטריח אוג נעהט גאנץ גיך.
מיין אלטע בעבע שיקט אין דער מינוט".

„זי וועט מיך באלד צו שטיין, צו רייבען,
אוג א וארעמע וואננע מאכען געשווינד;
וועט איהר זעהן, אויב איהר וועט בלייבען.
וי באלד אוג גרינג וועל איך האבען דאס קינד".

—איהר זענט א נארר, איך וועל אייך ניט הערין,
איך וועל מהון, צוואם איך בין געשיקט...—
אוג צווישען דער קינדבעטערין אוג אקושערין,
איז דאס קינד, געבאהך, געוואקסען דערשטיקט.

* * *

נ. ראזענבלום.

דאם בלוט אין גוף פונם מענשען.

וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים ...
שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם וגו׳

.1

די בלוטצירקולאציע (בלוט-בעוועגונג).

אונזער גוף מיט אללע זיינע אברים זענען דורך אונ דורך פארוועבט מיט צאנאללען [רעהרליך] פון פארשידענער גרעסע. בשעת דער מענש לעבט זענען די קאנאללען אנגעפיללט מיט א רויט פליסיגקייט. די פליסיגקייט איז דאם בלוט, אונ מאקט איבער דעם גאנצען — בלוט־אדערן [בלוטגעפעסער]. די בלוט־אדערן זענען צוזייעט אונ צושפריים אין אללע אברים, זיי האבען א פנים אזוי וויי אויף א צוויג זענען אנגעוועבט טויזענדער קלייגע צווינגליך. די קאנאללען האבען פעדערונג [עלאסטישע, ציהען זיך ווי גומעלאסטיק] וואנשליך, אונ דרום קענען זיי באלד ברייטער, באלד שמאלער ווערין. אללע בלוטאדערן פון־פארשידענע אברים זענען צוויישען זיך פארבונדען אין איין קשר, ד. ה. איין בלוט־אדער איז א המשך פון דעם אנדערן, אונ תמיד זענען זיי אנגעפיללט מיט בלוט. דאם בלוט פון איין אבר קען נאר דאמאלס ארויסרינען, ווען עס ווירד ערגיץ א לעכעל אין א בלוט־אדער, אדער א בלוטאדער ווירד צערריסען, צושנישטען, אדער די וואנטליך פון דעם בלוטאדער זענען שלאף געוואדען, וויך געוואדען, אדער די בלוטאדערן זענען צו איבער־גענפיללט מיט בלוט אונ די וואנטליך זענען נים בכח אויסהאלטען דעם אנשטאם [שטופ] פון דעם בלוטשטראם. וואהרענד דער מענש לעבט בעוועגט זיך [צירקולירט] דאם בלוט אין די בלוטאדערן, עס צופליסט זיך אין די אברים אונ עס קערהרט זיך אום צוריק אין דעם ארט, פון וועלכען עס איז ארויסגיפלאסטן. דער ארט פון וואנען דאם פליעסט ארויס איז — דאם הארץ. די בעוועגונג פון דעם בלוט אין דעם גאנצען צוויינענדיגען בוים פון בלוטאדערן וירד גזענרופען בלוטצירקולאציע מאכט איהר וועג אויף פאלגענ־דער ארט. דאם בלוט וירד ארויס געשמיסטען אזוי וויי מיט א שפריצער פון דעם הארצען אונ עס צופלייצט זיך דורך די בלוטאדערן אין אללע אברים מאי ארויף צום קאפף, מאי אראפ צו די פים. נאכדעם אז דאם בלוט איז זיך אביסעלע דורכגעלאפען קערהרט זיך עס אום צוריק צום הארצען. אונ פון דארט וויידערהאלט דאם הארץ מיט דעם בלוט דאם זעלבע וואם פריהער אונ עס הייבט ווייטער אן. זיך צופלייצען אזוי וויי פריהער. אויף אזא אופן טהוט דאם בלוט איהר מלאכה ביי טאג אונ ביי נאכט, צי איז דער מענש וואכענדיג צי שלאפענדיג, צי ער איז געזונד אדער שלאף, בל זמן ער לעבט, כל זמן דער חלוף החמרים [שטאפוועקסעל] נעהט קאר איז זיינע אברים.*) בשעת דאם בלוט מאכט איהר אייבענען

*) דער מענש איז גליך ווי אללע אנדערע בשעפענישען, א לעבעדיג פינטעלע אויף

שׁפּאַציער הין אוּן צוריק, פון דעם האַרצען צו די אברים אוּן פון זיי צום האַרצען צוריק, אין דאם בלוט סובל אויף זיין ווענ אַלערלי פערראַנדערונגען [שנויים], וויל אין פערשידענע ארטער פון דעם קערפער ניבט דאם בלוט אפ פון זיך אַוועקלעגע מאטעריאַלען וואם די אברים דאַרפען האבען פון זייערטוועגין אום זיך צו דערנאהרען, אוּן איז מקבל פון די אברים אַוועקלעגע מאטעריאַלען, וואם האבען שוין אפגענידיעגט זייערם אוּן די אברים דארפען זיי שוין ניט האבען. אט מאקי נאר מיט דעם אפגעבען די נאטהיגע אוּן צוגעהעריגע די אפגענוצטע מאטעריאַלען ווירד דאם לעבען אויפגעהאלטען, אהן דעם חלוף איז קיין לעבען ניט דא, דאם איז א חק ולא יעבור, מאקי נאר דעם חלוף צו פערדאנקען, ווילכער מאכט מיט דעם בלוט אַוועקלעג פערראַנדערונגען, קומט ארוים אי די פערנאהרונג פון דעם בלוט אליין, אי די דערנאהרונג פון אללע אברים, א פנים ניט אומזיסט הייסט דאם בלוט דער קאנאל פון דעם לעבען [מקור החיים]. וועו עם איז ניט דא קיין נענוג בלוט אוּן קיין גוט בלוט, אדער עם מאכט זיך ערנעט וואו אין איין אבר איין עכוב אין דער בלוטציר קולאציע, אדער דאם בלוט בעוועגט זיך ניט רעגעלמאסיג, ווירד דאם לעבען אבגעשנואבט דער מענש ווירד קראנק אוּן שטארבט. —

בלוטאדערן וענען פארהאנדען דריי־ערלי, דהיינו: 1) אַרטעריען (פוּלס־אדערן, גידים דופקים) 2) האר־אדערן (אדערן, ווענדער זיך אווי ווי האר, האטשי בכּמה וענין זיי גוזמאות מאהל דינער פון אַ הָאר) אוּן 3) וועגען (פּראסטע אדערן). 1) די אַרטעריען לויפען אללע אין דער טיעף פון די אברים, וועלכע ענפינען זיך אונטער דער אויבערשטער הויט פון די גלידער, ווי אַ שטרינער: די אַרטעריען אויף די האנדע, נידרינער פון דעם גראבען (מיט די אַרטעריען באנוצען זיך די דאקטורים בים חולה צו ווימסען די טהאטינקייט פון דעם הארצען, דאם איז דער דפק) אוּן די אַרטעריען אויף די שלייפען פון דעם קאפף, וואהרענד אבער א גוזמא ווענען זעהט מען דורך דער הויט אוּן ליכטען זיך דורך ווי בלאהע פאסיקלעך. די בלוטאדערן ווענען זיך דאם בלוט פון דעם הארצען צו די אברים, ווערען אנגעפופען אַרטעריען (שלאגאדערן, פולסאדערן). די אַרטעריען האבען דיקע אוּן פעדערינע וועגלעך, ווען מען זאל אַשטייגער איבערשניידען ציין אַרטעריע, בלייבט דאם לאך פון דעם איבערשנידט אפענען, וויל די אַרטעריע האט דיקע וואגלעך. וועלכע נים צונויפפאלען אוּן זיך צוזאמצען, אוּן דאריבער לויפט דאם בלוט לייכט ארוים

דער ערד, ער איז ארומגערינגעלט מיט א מענגע פערשידענע נאטורא־אנענטען [נאטור — פועלים]. וועלכע נים שטאמען פון דעם לעבען אויף דעם קערפער אוּן ווערען ניט פארוואנדעלט אין דעם לעבען, נאר ווערען אויסגעווארפען מיט דעם שווייס, מיט דעם אורין, מיט דעם קאקאן [שמוץ] אוּן אנדערע אויסווארפען. אויך ווערען אויסגעווארפען פון דעם לעבען אלע אומרייניגקייטען, וואם ווערען ארויסגעטריבען פון דעם לעבען דורך דעם אטעם, דורך דעם שווייס, דורך דעם אורין, דורך דעם שטולגאנג, דורך דעם קאקאן [שמוץ] אוּן דורך דעם שפּייכעל [שלייכט]. אלע דיזע אומרייניגקייטען ווערען אויסגעווארפען פון דעם לעבען דורך דעם חלוף [שמאוועקסעל־חלוף החמרים].

פון דעם לאך . ווען עס מאכט זיך א פאלל , או אין ארטשערע וירד איבערגעטאן , ווען דאס בלוט אווי לאנג לויפען פון דער אפענונג ביז דער פערוואונדעטער ווען שמאכען פון בלוטפארלירען . בייא אזא פאלל ראטן מען אויף דער הייסער שעה , ביז א דאקטאר ווען טהון זייע רפואות , מיט די פינגער צוקלעמען דאס לאך פון דער איבערגעגענער ארטשערע אדער שטארק אנציהען דאס ארט אבי׳סעל העכער פון דער וואונד (באנע) . ווען מען דריקט צו מיט א פינגער איין ארטשערע איז לייכט צו באמערקען , וויי זי קלאפט כסדר . אפ אוב אויף (פערציאדישע פולסירונג) . דאס הייסט , באלד וירד יו גרעבער אוב באלד דינער , דאס וירד אנגערופען דפק (פולס) . נעבען הארצען נעמען די ארטערינען נאנץ דיק , כמעט גרעבער פון דעם נראבען פינגער , ואוא וייטער פון דעם הארצען צו־טהייל־ען . זיך אזוי וי א בוים אלץ אויף קלעטערע צוויינליך . אוב ווערען איבער דעם דינער אוב דינער בין צום סוף ווערין זיי אזוי דין , או מען קען נישט ווי מיט די אויגען נים הערען , סיידען דורך א פארגרעסערונגם־גלאז (מיקראסקאפ) . אט די לעצטע צוויינליך . ווען מען נעהט שוין נים אן , נעהן איבער ביקלעך־וויים אין נאך פיינערע אוב דינערע , הארבארען (אפיליאראן) ווען צילען דורך אלע שטעלען אין גוף . וואו קיין בלוטאדערן נעמען נים דא : די הארט , די הארן וכדומה . אידר מעגט אנדאי וויסען , ליעבע לעזער . או ווען א טייך אדער א ריטשקע איז בריים , נעהט אין זיי דאס וואסער פאוואלי , לאנגאם , אוב פארקעהרט . ווען זיי נעמען שמאהל , לויפט דאס וואסער גיך , ביסטרע , אזוי דא מיט דעם בלוטשטראם אויך : דאס בלוט פליעסט ארוים פון דעם הארצען דורך אין נאנץ גראבע ארטעריע , ואס דער חלול איהרער איז גראבער פון דעם גראבען פינגער , ואס וייטער , האבען מיר פריהער נעזאגט , ווערד די ארטעריע צוזצוויינט אין קלעטערע ביז זיי נעהן איבער אין האראדערן ; ווען מען נאל קענען מאכען פון דעם חלול פון אלע הארארערן פון דעם גוף אין חלול , אוב איהם פארגלייכען צום חלול פון דער ערשטער ארטעריע , ווילכע נעהט נאר ואס ארוים פון דעם הארצען — ואלט מען נעזעהן או דער צוזוויפגענצטער חלול איז א סך מאהל נרעסער אוב ברייטער פון יענעם , פאלגליך איז דער בלוטשטראם אין די הארדערן ברייטער , או ער איז ברייטער , מוז דאס בלוט דארט זיך בעזוענען לאנגזאמער אלס אין דער ערשטער ארטעריע , אוב בשעת דאס בלוט בעזוענט זיך לאנגזאמער ובפרט נאך דורך די בלוטאדערן מיט נאנץ דינענקע וועגטעליך . האט עם דערוויל צייט אפצוגיבען פון זיך די אברים זייערם , ואס זיי באדארפען , אוב מקבל זיין פון זיי דאס , ואס נוצט זיי שוין נים . די מאטעריאלין , ווילכע דאס בלוט דערלאנגט די אברים אוב ווילכע עם נעהמט בייא זיי צו , ווערען דורכ־נענייעט דורך די דינענקע וואגטעליך פון די הארדערליך . ענטוועדער שיטערערהייט (פליסיג) אדער נאוסארמיג , לופטפארמיג ווי פארע) . אין דער לעבער , אין דער הויט , אוב אין די נישרלעך וואסט דאס בלוט פון זיך ארוים דורך די הארדערן אוועלכע מאטעריאלין אין קערפער כלל וכלל נים וצום ביישפיעל : די נאלל , דער שמוים . די אורין . אין מאנן אוב אין די נעדארם ציהט דאס בלוט אין זיך ארין דורך די הארדערן אלע קראפטיגע גוטע מאטעריאלין , ווילכע נאהרען דעם קערפער . אין די לונגען נעהמען די הארדערן אין זיך ארין פון דער לופט . ווילכע מען אטמאסט ארין מיט די לונגען . זיי ענגען שמאהל , זיי ווערען דורך דעם קערפער , נאך בעסער ווי עסען) אוב וואסט ארוים פון זיך אין די לונגען . די הארדערן אין זיך ארין פון דער לופט , ווילכע מען אטמאסט ארין מיט די לונגען . זיי ווערען נאטהיג אויף כחיה צו זיין דעם קערפער , נאך בעסער ווי עסען) אוב וואסט ארוים פון זיך אין די

לונגען ארײן. מאקי דורך די לעבער־מארקען—ק א ה ל ע נ ו י ע ר (אזא מין נאו. וועלכער שׂען פארגיפטען דעם קערפער גלײך ווי דער שלעכטסטער סם). מיט אײנעם ווארטע, אלע אפגענדיגט. אפגעדינטע מאטעריאלען מיט וועלכע דאס געזונד פון די מענטשן זיך זאלן באנוצט ווערען דורכגעהט דורך די הארזאכען צוריק אין בלוט־שטראם ארײן.

ג) פון די הארזאכען הייבט זיך אן אויסבילדען אינפערניעס בריטע אזעלכע, וועלכע היסען וועגן. זיי האבען פיעל דינגרע ווענטליך ווי די ארטעריען, אונ דאס בלוט כעוועגט זיך אין זיי פארקערהרט. דאס הייסט: אין די ארטעריען פליסט דאס בלוט פון דעם הארצען, אונ פון די וועגען צום הארצען. כדי דאס בלוט פון די וועגען זאלל תמיד נעהען אין זיין שלוחות, עס זאל זיך גיט אקערעוע טהון צוריק נעפינדעט זיך אויף דער אינגעוועניקטער פלאקיט פון די וועגענוואנטליך זאכלאנקים, דאס הייסט, צוועלכע פאלדען, פקקלאדקים, וועלכע וועגען עהנליך צו האלבע לבנה, אדער צו קארימע עשענעם; אזוי אז דאס בלוט האט חשק זיך אומקעהרען צוריק, פילט דאס בלוט אליין אן מיט זיין שווערקייט די פאלדען אונ מאכען זיי צו, אונ דורך דעם ווירד אין עפוב אז דאס בלוט קען זיך גיט באוועגען צוריק. לכתחלה וענען די וועגען קלין, דין אונ אזכך, וואס נעהענטער זיי קומען צו צום הארצען ווערין זיי גרעבער אונ וועניגער אין דער זאהל. אונ אז זיי דערנרייסען שוין צום הארצען בלייבט נאר איבער פון זיי צוזיי וועגען, איינע בריינגט אפגענוצט אונ פארדארבען בלוט פון דעם קאפף מיט די העגד, אונ די אנדערע בריינגט פארדארבען בלוט פון די איבערינע אברים פון דעם אונטערשטען האלבען קערפער.

דאס בלוט, כל זמן עס נעפינט זיך אין לעבענדיגען קערפער, אי א רוט קלעבעריג פליסיגקייט, דער טעם דערפון איז געוואלצען זיסלעך, זיין ווארמקייט איז 37 מיט א האלב גראד וואהרמאמעטער צעלזיוס. אין דיא ארטעריען איז דאס בלוט העלדרוט, אין די וועגען טונקעלער, בלאהליך־רויט; דאס בלוט אין די ארטעריען איז רויטער אונ בעסער דערפאר, ווייל אין דעם איז פארהאנדען אסך זויערשטאף פון דער לופט, וועלכע די לונגען האבען אין זיך ארײנגענאמהעמט אין גוטע פראדוקטען, וועלכע די האראדקטען נעבראכט פון די נעדערם; אין דיא וועגען איז דאס בלוט דונקלער, שלעכטער, ארמער, אהן פיינע פראדוקטען, ווייל ער איז ערשט אנגעקומען פון די האראדערן, וואו דאס בלוט האט אפגענעבען די אברים וואו עס האט נאר נעהאט א גוט שטיקעל מאטעריאל, אפילו דעם זויערשטאף, אונ דאס אין איין וועגם דאכט נעמאכט א חלוף: דאס צוגענומען בײ די אברים וי איין אלט שטיקעל אפגענוצט אונ אפגענבארעט מאטעריאל, אפילו דעם סם, וואס מיר הבען פריהער דערמאנט, דעם קאהלענייער. דער זויערשטאף מאכט דאס בלוט רויט, די קאהלענייער מאכט דאס בלוט דונקעל־בלאה־רויט. וען מען בעטראכט דאס בלוט דורך א פארגרעסערונגסגלאז, באשטעהט עס פון צוויי זאכען: פון איין ארט וואסער (בלוטפליסיגקייט) אונ פון קלייגע קאלעכדיגע באנקולעך (בלוטקערפערזעך). אין איין טראפפען בלוט פינדעט זיך עטליכע מיללין באנקולעך. זייא וענען אזוי קלין, אז מען קען זיי נאר וועהן דורך א פארגרעסערונגסגלאז. די באנקולעך וענען רויט. איבער דעם איז דאס בלוט רויט. וואהרענד דאס בלוט פליעסט דורך דיא לונגענהארזאכען ציהען זיי, אט א די באנקולעך, צו־זיך־צו דעם זויערשטאף פון דער לופט אונ צוטראגען איהם אין אללע

אברים. וואו דאס בלוט דערגרייכט נאר. פערשיעדענע חיות האבען אין זייער בלוט פערשיהענע באנקלעך פון פערשיהענער גראסע אוג פון פערשיעדענער פארמע. אידערהעם איז זהר ליכט צו דערקענען בלוט פון א מענשען ביז בלוט פון א חיה. מען קען אפילו דערקענען פון וואס פאר א חיה דאס איז. אט די בלוט־באנקלעך טהון א גרויסע טובה רער וועלט. מען קען דורך דעם בלוט דערקענען, צי האט מען א מענשען אדער א חיה נעמאדטע אוג מען קען דורך דעם גפּענען דעם אמת׳ן גולן אדער נעראבט מאבען דעם אונשולדיגען. דאס בלוט באשטהט פון די צעלבע מאטערי־אלען, פון וועלכע דער קערפער איז אויפגעבויעט. וועז ניבט אוים (ראסהאדאוויז) צום לעבען (לעבען הייסט: זיך בעוועגען, טהון, מראכטען וכדומה), א מאשינע וועלכע באוועגט זיך תמיד, וויבר אין איהר אפנערי־בען פארשיעדענע שמיקלעך, שרייפלעך, רעדלעך, אקסען וכדומה. אוג אז מען וועט זיי ניט פארבייטען מיט אנדערע שמיקלעך. מיט נאך שרייפלעך, וועט די מאשינע אויפהערען צו מרבייטען, אוי אזוי דער קערפער, אז מען וועט יעדעם מאהל גיט דערפרישען אוג באנייען וויבע מאטערי־אלען.

די ויבטינסטע מאטערי־אלען, פון וועלכע דאס בלוט באשטאהט, זענין: וואסער. אייי־וויים, פיבערין (סוד העורקים) אוג זוייערשטאף, חיץ דעם זענען פארהאנדען אין בלוט מאטערי־אלען, וועלכע שפּיעלען א קליינערע ראלע אין דער ערנאהרוג פון דעם קערפער. וויי: זאלץ, קאלק, מאגעזיא, אייזען. דער קערפער האט אין זיך בלוט א זיבעטל טהייל וויפיל ער וועגט אליין.

דאס בלוט קען נאר באמאלם ערריבען זיין צייל ערשטענס וען מען וועט איהם כסדר צושטעלען גוטע, נוצליכע מאטערי־אלען אוג צווייטענס וען ער וועלען כסדר פון דעם בלוט ארוים־גענומען ווערט אוג ענטפערנט וערין די שלעכטע, אהננוצליכע, אפגעריענטע מאטערי־אלען. דאס ערשטע קען מען ערריבען נאר דורך גוטע נאהרהאפטע מאכלים אוג דורך דעם וויערשטאף פון גוטער לופט. דאס צווייטע ווירד ערריבט, וען די לונגען, די לעבער, די ניערען אוג די הויט, וועלכע פיהרען ארוים פון דעם גוף די אפגעריענטע אפגענוצטע מאטערי־אלען, וועלען טהון כסדר זייער שליחות וויי עס נעהארט צו זיין. אז דאס בלוט וירד פארהארבען ערשיינען אין גוף אלערלי שלאפקייטען.

דאס בלוט פון דעם מענשען וירד פארדארבען דאריבער, וען מען דאסטאוויט נים דעם בלוט־קיין גוטע פרדוקטען, אוג וען אלע פרדוקטען וועלכע מיר האבען דא ערשט דער־גוף וועלען ניט ארוים־גפּיהרט ווערין דורך די אדערן, וועלכע מיר האבען דא ערשט דער־מאבט אוג וועלען זיך איבער דעם צונויפזאמלען אין בלוט, ווי צ׳ש: קאהלעניייער מוז דאס בלוט אין דער לונג, נאלל דורך דער לופט, ארין דורך די נייערען אוג ארוים־גפּיהרט ווערין דורך דער הויט.

די נאנצע בלוטבעוועגונג (בלוטצירקולאציע) הייגנט אפ פון דער פעולה (טהאטיגקייט) פון דעם הארצען. דאס הארץ האט א פּנים ווי א זאק, וועלכער איז אויסגעארבייטעט פון

פֿליישׁ ומוּסקעלן. דאס הייסט. די וואנדליך פון דעם האַרצען דאַרף ווערן אויסגעראינִיגט: ווען דאס הארץ איז נרוים ווי א פויסט (קוילאק) עס וועגט ביז צוואנציג לוט. דאס הארץ אַרבייטעט אזוי ווי א שפּריצער. ויעלכער שעפּט אין זיך אן אוג טרייבט באשטענדיג דאס בלוט נאר אין א נעווים־סען אוג אין א באשטימטען וועג. דער מיטטעלפונקט אוג די הויפּטקראפט פון דער בלוטצירקולאציע איז דאס הארץ. עס לינט אין מיטטען דער ברוסט, צווישען בייד לונגען, איינגעוויקעלט אין א דינער הויט, ויעלכע וירד אנגערופען הארץ־ טעפיל. דאס הארץ האט אין זיין חלול פאמע אין דער מוטטער א וואנדעל פון אויבען ארא־פ. ויעלכעם צוטהיילט דעם חלול אויף צוויי חלקים: דאס רעכטע אוג דאס לינקע האלבע הארץ. אין ערשטען האלבען הארץ איז וירער פארהאנדרין א פאפּערטשני וואנדעל פון דעכטם אויף לינקס, ויעלכעם צוטהיילט ערשט העלפט הארץ אויף צוויין, פאלנליך איז אין הארצען דא פיער חלולים: צוויי אויבערשטע אוג צוויי אונטערשטע. דער רעכטער אויבערשטער חלול נעהמט אין זיך ארין דאס דונקעלע בלוט פון אלע ווענען אוג ניבט עס איבער דעם רעכטען אונטערשטען חלול, ויעלכער טרייבט עס ארין אין די לונגען צום ריינינען; דער לינקער אויבערשטער חלול נעהמט אין זיך ארין דאס בלוט, ויעלכעם דאס זיך נעריינינט אין די לונגען אוג גיבט עס איבער דעם לינקען אונטערשטען חלול, ויעלכער טרייבט שוין דאס נעריינינטע בלוט אין די ארטעריען צום דערנאהרען דעם נוף, מען דארף נעדענקען, אז אין רעכטען האלבען הארץ איז תמיד דא דונקעל בלוט, אין דעם לינקען האלבען הארץ גוט אוג רויט בלוט.

דאס ארייגפיהרען אין בלוט ארין דעם ווערשטאף פון דער לופט, אוג דאס ארוים פיהרען דעם קאהלענוייער פון דעם בלוט נעשעהט נאר דורך דעם אטהמען. ווי אזוי אטהמעט מען? מען מאכט באלד בריטטער באלד שמאלער די ברוסט, אקוראט אזוי ווי א בלאזאק, ווען די ברוסט וירד בריטטער אוג הייבט זיך אויף, נעהט אין איהר חלול ארין די לופט, דאס וירד אנגערופען איינאטהמען (אינספּיראציע). ווען די ברוסט וירד שמאלער אוג פאלט צוזאמען, נעהט אר־ום פון איהר די לופט צוריק. דאס וירד אנגערופען אויסאטהמען (עקספּיראציע). פון דעסטוועגען איז נאך־דער־אויף צווישען א בלאזאק אוג צווישען דער ברוסט נאנץ ווייט. די לופט נעהט ארין דער ברוסט ניט פרואסט אזוי ווי אין א חלול, ויעלכער איז ארום־נענומען מיט די ריפּפען, נאר ווי נעהט ארין צוויי אברים, ויעלכע לינען אין דעם חלול פון דער ברוסט, ווי ענין אהנליך צו א שוואם, אין שוואם־אבר לינט אין דער רעכטער העלפט פון דער ברוסט די צוויי שוואם־אברים הייסען — לונגען, אין דער מיטטע צווישען בייד לונגען לינט דאס הארץ. יעדע לונג איז איבערנעצויגען מיט א רינער הויט, ואס ווערד אנגערופען די לונגען־פלי (לופט־אורא). די רעכטע לונג איז קורצער אוג בריטטער פון דער לינקער, עס איז פארהאנדרן אויף איהר צוויי טיעפע אינשנימטען, ויעלכע צוטהיילען זי אויף דריי חלקים: דער אייבערשטער. דער מיטטעלסטער אונד דער אונטערשטער חלק. די לינקע לונג איז לאנגער אוג שמאלער ווי די רעכטע. זי האט נאר א י י ן אינשנימט אוג וירד צוטהיילט נאר אויף צוויי חלקים. דער אויבערשטער אונד דער אונטערשטער חלק. די גרויסע חלקים לונג צוטהיילען זיך אויף קלענערע, אוג ווי ואס נייטער נאר אויף קלייגע חלקים. דאס נעווענד פון די לונגען איז ועהר ווייך אוג נאמבקעוואטע ווי אשוואם, עס באשטעהט פון קיינישקע קליינלעכיג לאנגליכע

וואוּאלנ'ן אייעלעך, וואהרענד דעם מענש לעבט אוּן ווען די לונגען ווענען גרוּנד, ווענען די אייעלעך אנגעפוללט מיט לופט, ייעדעם אייעלע איז ארומגערינגלט אזוי ווי מיט א נעץ פון בלוט־האר־אדערן, ווי היסען לונגאייעלעך; ווי ויצען אויסגעוועצט אזוי ווי ווינטרויבען אויף א צווייג, עס איז.אויסגערעכענט אז די לונגען באשטאהען פון מויזענד אקט הונדערט מיללי'אן אייעלעך

II.

דער אטהעם מיט זיינע אפּאראטען (כלים)

צו ליעב וואס אטהמען מיר? צו ליעב דעם, מען וואלל צושטעללען דעם בלוט אזא מאטעריאל, וועלכער איז נאטהיג צום לעבען אוּן וועלכער גענפינט זיך נאר אין דער לופט ואטמאספהערע). דאס מאטעריאל הייסט ז ו י ע ר ש ט א ף, אוּן צו ליעב דעם ווידער, מען וואלל אין דערוועלבען צייט ענטפערנען פון דעם בלוט א שאדליכען מאטעריאל, וועלכער פארגיפטעט דאס לעבען, דאס מאטעריאל הייסט ק א ה ל ע נ ז י י ע ר.

דאס מאטעריאל ז ו י ע ר ש ט א ף איז מהפך דאס דונקלע וועענבלוט אין העלל רויט ארטעריענבלוט, דאס ווערשטאף איז דעריבער נאטהיג דאס לעבען צו דערהאלטען, ווייל בעת ער איז דא אין בלוטשטראם פארנדערט ער אוּן פארוויערט די נוצליכע אוּן שאדליכע מאטעריאלן, וועלכע געפינען זיך אין בלוט, ער אבער דיי ערשטע איבער די נוצליכע אוּן שאדליכע, זיי וואלן קענען בויען אוּן דערנאהרן דעם גוף — די אנדערע, שאדליכע זי וואלן נוטצליכע, זיי וואלן פרי אפטהיילן אוּן ארויסגעהן פון דעם בלוט. דורך דער מלאכה: וועלכע דאס זיך קענען פרי אפטהיילן אוּן ארויסגעהן פון דעם בלוט, ערשיינט די באשטענדיגע ווארמקייט פון די אברים וויערשטאף ארבייטעט אפ אין בלוט, ערשיינט די באשטענדיגע ווארמקייט פון די אברים וויבערנאוּן דרייסיג מיט א האלבען גראד). דאס שאדליכע מאטעריאל קאהלענזייער איז א נשאר פון דער ארבייט, וועלכע דאס ווירשטאף האט נעמאכט אין בלוט.

מיר האבען פיעל צו פארדאנקען די נעוואקסע, וואס דער שאדליכער קאהלענזייער זאמעלט זיך ניט צוגוויף אין דער לופט, אויך דער פאר וענין זי ווערטה א דאנק, וואס די לופט האט אין זיך נענוג ווירשטאף. די נעוואקסע טהון להזיק, וואס דער מענש טהוט: זיי שלינגען אין, אטהמען אין זיך אריין קאהלענזייער ודאס וואס דער מענש אטהמעט ארויס) אוּן אטהמען ארויס ווירשטאף ודאס וואס דער מענש אטהמעט אריין). ניט אלע חלקים פון די נעוואקסע אוּן ניט איינדער צייט ענין.זיי פאהיג דאצו, זי וואלן איינאטהמען דעם קאהלענזייער אוּן ארויסאטהמען דעם ווירשטאף. נאר די בלאטטער, אויך דאס נאר בייט טאג, האבען די מעלה: אין דער פינסטער אבער ארבייטען די בלאטטער פארקעהרט, זיי אטהמען ארויס, גלייך מיט דעם מענשען, קאהלענזייער. בלומען, פירות אוּן וואורצלען, סאי בייט טאג, סיי בייי נאכט, אטהמען פון זיך ארויס קאהלענזייער, דאריבער בראכען אין שלאפצימער) קיין נעוואקסע סאי מיט בלומען, סאי אהן בלומען, אוּן ניט א סך בלאטטער ווען זיין, אבער אין אנדערע צימער ענין נעוואקסע מיט נרויסע אוּן ניט א סך בלאטטער ווען זיך דורך דעם ווירשטאף, וועלכען זיי אטהמען בייי טאג פון זיך ארויס.

אָט אִין דִי דָאוּיגָע אִייעֶלעךְ וַוירְד נָעשָׂעהָען דָער חִלּוּף צְווישָׁען דָעם וַוָעלְכֶער אוּנ דָעם קָאהלָענְווייָער, דָאם הַייסְט: דִי הויפְּט־אַרְבַּייט פּון דָעם אַטְהָמָען, דִי אַרְבַּייט נָעשָׂעהְן אוּיף פָּאלְגָענדָער אַרְט: פּון דָעם רֶעכטָען אוּנטֶערשְׂטָען חֻלּוּל פּון דָעם הָארְצָען פְּלִיעְט דָאם דוּנְקֶעלֶע וָוָענָענְבְּלוּט דוּרְךְ אַיין בְּלוּטאָדֶער אַרַיין אִין דִי לוּנְגָען דָאדְט צוּטְהַיילְט זִיךְ דָער בְּלוּטאָדֶער אִין קְלֶענֶערֶע בְּלוּטאָדֶערְן, בִּיז נִי צוּ־צְווַיינָען זִיךְ אִין נָאר פִּינָצֶעלֶךְ אוּנ בִּיז עָם וַוירְד פּון זֵיי אֲנָעץ מִיט הָארְאָדֶערלִיךְ. וָוָעלְכֶע רִינְגָלָען אַרוּם דִי לוּנְג־אַייעֶלֶעךְ. וָואהְרֶענְד דָאם דוּנְקֶעלֶע בְּלוּט פְּלִיעְסְט דוּרְךְ דָער נָעץ מִיט הָארְאָדֶערלִיךְ, גֶעהְט דֶער קָאלָענְווייָער דוּרְךְ דִי דִינָענְקֶע וָואנְדְלִיךְ פּון דִי הָארְאָדֶערלִיךְ אִין דִי לוּנְג־אַייעֶלֶעךְ אַרוּם אִין דֶערְוָעלְכֶער צַייט, בְּשָׁעת דִי אַרְבַּייט נָעשָׂעהְט, וַוירְד נָאךְ אֵיין אַרְבַּייט נָעמַאכְט, נָאר זִי וַוירְד נֶעמַאכְט פַאר־קֶערְהְרְט: פּון דָער לוּפְט, וָעלְכֶע דִי לוּנְג־אַייעֶלֶעךְ הָאבָּען אִין זִיךְ אַרַיינגָענוֹמֶען טְהַיילְט זִיךְ אֶפְּ דָער וַוָעהְרֶענְדִיגְ דוּרְךְ דִי דִינָענְקֶע וָואנְדָעלֶעךְ אִין דֶעם בְּלוּט פּון דִי הָאר־אָדֶערלִיךְ אַרַיין אוּנ פָּערַייניגְט זִיךְ דָאדְט מִיט דִי בְּלוּט־בַּאנְקִילֶעךְ, וַוי בַּאלְד דָאם בְּלוּט דָאט נָאר אָפְּגָענָעבָּען זַיין קָאהלָענְווייָער אוּנ דָאט אִין זִיךְ אַרַיינגָענוֹמֶען דָעם וַוָעהְרֶענְדִיגְ, אִיז דָאם שׁוֹין נֶעהְרַייניגְט נָעוָואָרָען אוּנ עָם וִירְד תֵּיכֶף פּון דוּנְקֶעלרוֹיט — הֶעלְרוֹיט. מִיט דֶעם רוֹיטָען פָּנִים אוּנ מִיט אַ זַאפְּאס וַוָעהְרֶענְדִיגְ קֶערְהְרְט זִיךְ דָאם בְּלוּט אוּם פּון דֶער לוּנְג צוּם הַארְצָען, אָבֶּער שׁוֹין מִיט אַיין אַנְדֶער וָוָעג — אִין לִינְקֶען אוּנטֶערְשְׂטָען חֻלּוּל, אוּנ פּון דָאדְט פְּלִיעְסְט דָאם בְּלוּט שׁוֹין אַרוֹיס אִין דִי אַרְטֶעריָען אוּנ וִירְד אָפְּגָעפִיהְרְט אִין אַלֶע אֵבָרִים.

אַזוֹי וִוי אִין דֶער לוּפְט וָואם מָענְשָׁען אַטְהָמָען אַרוֹיס אִיז דָא אַ סַךְ קָאהלָענְווייָער אוּנ נַאנְץ וָוָענִיג וַוָעהְרֶענְדִיגְ, אִיז דָערפּון בֶּענְרַייפְלִיךְ, וָוָען עָס נֶעמָען זִיךְ צוּזַוייץ אִין אֵיין אָרְט, וָוָעלְכָעס עָס אִיז פַּארְשָׁלָאסָען פּון אַלֶע זַייטָען, אַ נַרוֹיסָע צָאהל מָענְשָׁען, וִוירְד דִי לוּפְט בִּיסְלָעךְ־ווייס, אוּנ וָואם וַוייטָער מָעהְר. אַזוֹי אָנגָענְפִילְט מִיט קָאהלָענְווייָער, אַז דִי לוּפְט וִוירְד שׁוֹאהְלִיךְ אוּנ טוֹיג נִיט צוּם אַטְהָמָען. שְׁלָאפֶענְדִיג אַטְהָמָען מִיר אַרַיין מֶעהְר וַוַעהְרֶענְדִיגְ וִוי וַואכֶענְדִיג. דֶער וָוָעג דוּרְךְ וָעלְכֶען דִי לוּפְט גֶעהְט דוּרְךְ אִין דִי לוּנְג־אַייעֶלֶעךְ אוּנ צוּרִיק וִוירְד אָנגָערוּפָען לוּפְטָרָאהְרָען וּלוּפְטוָועגְ, עֶר פַּאנְגְט אָן בַּיים מוֹיל אוּנ בַּיי דֶער נָאז אוּנ גֶעהְט דוּרְךְ דֶעם נָארֶגָעל אוּנ דוּרְךְ דִי צְווַיינִיגְלִיךְ פּון דֶעם נָארֶגָעל אוּנ לָאזט זִיךְ אוֹים אִין דִי לוּנְג־אַייעֶלֶעךְ. דִי לוּפְט, וָעלְכֶע מִיר צִיהֶען אִין זִיךְ אַרַיין דוּרְךְ דֶער נָאז, דֶערוָואָרְעמְט זִיךְ אִין אִידֶער אוּנ רֵייניגְט זִיךְ דָארְט אָפּ פּון אַלֶע צוּגֶעמִישְׂטֶע נֶעגֶענְשְׂטֶענְדֶען, וִוי אַשְׁמַייגֶער: פָּאךְ, אַש, מָעהל, וָעלְכֶע יָעצִין זִיךְ דָארְט אָפּ אוּיף דֶער אִינְווַיינִיגְסְטֶער הוֹיט פּון דֶער נָאז.

וִוּפִיעל מָאהל צִיהְט מֶען דֶעם אָטְהֶעם אִין אַיין מִינוּט?

דִי צָאהל אִיז פַּארשִׁיעדֶען: מִיסְטֶעלֶע מֶענְשָׁען צִיהֶען דֶעם אָטְהֶעם אִין אַיין מִינוּט פּון צְווָועלְף בִּיז צְווַאנְצִיג מָאהל, יוּנְגֶע לַייט — פּון צְווַאנְצִיג בִּיז פִּיעֶר אוּנ צְווַאנְצִיג מָאהל קְלֵיינֶע קִינְדֶער פִּיעֶר אוּנ צְווַאנְצִיג מָאהל, זוּיגְקִינְדֶער בִּיז פָּערְצִיג מָאהל. וִויעֶדֶער הַיינְט אָפּ דָאם אָטְהֶעם־צִיהֶען פּון דֶער אַרְבַּייט, פּון דֶעם קָערְפָּערבּוי אוּנ פּון דֶעם נֶעשְׂלֶעכְט וָבָרִים אָדֶער גֶענְבוּת).

וָען אִיז דֶער אָטְהֶעם רֶעגֶעלְמָאסִיג?

a) וָען דִי לוּפְט אִיז גוּט, בֵּיין אוֹן הָאט פִּיעל וועֶרטְשׁטָאף.

c) וָען דִי גוּטָע לוּפְט קָען דוּרכְדרִינגָען פְּרֵי אָהן אַ שׁוּם עִכּוּב אִין דִי לוּנְגָען אַרַיין בִּיז אִין דִי לוּנְג־אֵיינֶעלָעך־אוֹיף דֵאךְ פְּרֵי אַרוּיס גָעאַטְמָעט וָערִין כּוֹן דִי לוּנְגָען דִי לוּפְט, וָועלָכָע אִיז וָאךְ פָּערדָארְבָּען גָעוָאךְען:

e) וָען דִי בְּלוּטצִירקוּלַאצִיָע אִין דִי לוּנְגְבְּלוּטאָדֶעךְ אִיז רֶעגֶעלְמֶאסִיג אוֹן דָאס בְּלוּט בָּכְלָל הָאט אַ גָעזוּנְט צָאהל בְּלוּטכַּאנְקִילָעךְ.

לְהַיפֵּךְ מוּסס וָערֶען אַ צָערְשְׁטָערוּנְג אִין אַטְמָען.

h) וָען דִי לוּפְט אִיז שְׁלֶעכְט, אוּנרֵיין, פֶּערדָארְבֶּען.

g) וָען דִי לוּנְגָען נָענָען שְׁלַאף אוֹן עָס אִיז עֶרגָעץ אִין וַיי פַּארשְׁטָאפְּט אַ סַך אֵיינֶעלָעך.

e) וָען עָס גֶעהָט נִיט רֶעגֶעלְמֶאסִיג דִי בְּלוּטצִירקוּלַאצִיָע אוֹן דִי לוּנְגְבְּלוּטאָדֶערָן אוֹן וָען דָער מֶענְש הָאט וָענִיג בְּלוּט (בְּלוּטאַרְם).

ד״ר יעקב טשערני.

די זיידענ־פאבריקאציע.

פון נ. ד. האפפמאנן.

דער אייגפייבער גיט־בעלעזענער מענש וואס איז פרעמר פון דער נאטורעשיכטע אונ פון ייהרע וואנדערבארע ערשיינונגען, קוקענדיג אויף דאס גלענצענדע פראכטפאלע זיידענקלייד וואס זיין וייב טוהט אן שבת אדער יום טוב, וועט געווים מיינען, אז דאס זיד ווערט וויי די ינדערע שאנע קאסטבארע מאטערין פון אזא מין פלאקס, אדער וואלל פרעפערטינט, אונ וועגן מיר וועלען איהם וואגן, דאס ער האט אנרוסען טעות אונ אז דאס זיד איז ענטשטאנדן פון אקליינעם אונווירדיגען אינזעקט (שרץ) וואס לאזט פון־זיך ארוים אזא מין פלימינע מאטערין אונ דערפון ווערדן ענטוויקעלט די וואונדער־שאנע רייצענדע זיידען־פעדים, ווען ער זיך שטארק פערוואונדען אונ נעווים בשום אופן ניט וועלען גלייבען אויב די זאכע קען נאר מעגליך זיין, אדער ווענן מיר וועלען איהם בכל השבועות שוועדין אז די זאכע איז וויהרליך אונ וואהר, אז מיר מאכען ניט פון איהם קיין שפאם חלילה, ווען ער אונז דאן וואגן: ליבער פרייונד, ווענן איהר ווילט דורכאוים אירך זאלל אייך גלויבען אז די זיידענ קעסטליכע קלייד וואס איך האב פאר מיין וייב דא ניט לאנג נעלאזט נייען. וואס קאסטט מיר אפ בין עבציג קערבלין. איז באמת פון אקליינעם וואלמל ענטשטאנדן, בעט איך איהר וואלט אזוי גוט זיין אונ מיר ערקלערין אויף דייטש וויי אזוי דם קען זיין, וואס איז עם פאר אזא מין שרץ, וואס האט בכח אזעלכע פראכטינע קלייד ער אונזערע וייבער צו דערלאנגען? וויי רופט מען איהם? וואו געפינט ער זיך אין? אויך וואס פיר אין ארט אונ וויזע זיכט ער זיינע גלענצענדע זיידען־פעדים פון זיך ארוים? אונ ווער ווער דער גלילקליכער, וואס האט צום ערשטען מאל אזא מערקווירדיגע זייעם ענטדעקט?— אויף דיזע אלע שאלות וועלען מיר זיך די מיהע געבין אין דיזעם אפטקעל אייגע אויספיהרליכע אנטוואורט צו געבין אונ אללעם וואס די זיידענע בנדים אנבעמפט דייטליך אונ פאקטיש צו ערקלארן.

דער זיידענוואורם איז אקליינער מין קוים א האלבען פינגער נרוים, זין געשטאלט איז ווי די אלע איברינע שפיצענ־שארצים, ווענבלע שפינען אונ ווענבין זיערע פאדים, זיינע פילינלען זענען גענוי בלאס־ברוינע פלעקן. די נקבה לענט אין א מיטע פון פיר ביז פינף טעג אין ערך פון פיר הונדערט אייעלאך, יעדער אייעלע איז קוים ווי אין הירי־קאונדעל גרוים. פון דיזע אייעלאך קאלופען זיך ארוים אן אקורצע צייט קליינע שוואר־צע וואורמלעך. ביי זיער גענויער שוואך־קייט פרבליבען ווי ניט לאנג, אין פערלויף פון אקורצע צייט בעקומען זיי א וויסע אדער א העללברוינע מראה.

א וואנדערבארע אינזעלשאפט וואס די נאטור דיזען קליינעם שרץ בעשעפקט, אזא אינזעלשאפט וואס פון אייביג אן האבען די נאטורפארשער דיזרוויף זיך ניט גנקענט אפ־זודושין אונ ער היום בעוואונדערען עם די גרעסטע חכמי הטבע: ער לאזט פון זיך ארוים אפפלים־סינע ציהעדינע זאך, וואס דער פון ווערין באלד ענטוויקעלט גלענצענדע אונ פרעכטינע

נאלדענע און וילבערנע פאדים , די פאדים זענען שמאתק און האפטיג און בעוואוסט שוין פון לאנג אן אונטער דעם נאמען "זיידענפאדים". דיעזע פאדים ווערין געדרעהט און גענשפונען , נעזועבט און פערפארטיגט צו קעסטלוכע פראכטפאללע זיידען־קלייד ; קוים ווערט דער זיידען־וואדם זעקס וואכן אלט , פאנגט אר שוין אן זיינע אנדערבארע נוטצלוכע ארבייט צו מאכן , ער שפינט זיינע שאנע גלאנצענדע פאדים און ווירקעלט זיי ארום זיין קלייד מיט דרייל וצעללעז וואו ער ווצט און ארבייטעט, אפאלשטענדיג בעווירקעלטער דרייל מיט דעם שרץ בייזאמען וועגט קוים צוויי און אהאלב גראן . און די לאנג פון דעם נאנצען ארומנעווירקעלטען זיידענפאדים האלט מעהר אלס פינף הונדערט ארשין , אום אזא קינסטלוכע פראכטפאללע מלאכה פאל־צוענדיגען בעדארף דער זיידען־וואדם בלאז אכט טעג , אין פערלויף פון דריצע אכט טעג ענדיגט ער זיין דרייל פיר זיך צו וואוהנען , די וואנט פון אינווייניג בעווועבט ער מיט א דינעם גלאנצענדען דורכזיכטיגען נעשפינסט , אוג דעם נאנצען דרייל בכלל פערווירקעלט ער מיט זיינע נאלד־פעדים באזאנען עם בלייבט פון אלע זייטען פערווירקעלט דאם עסנוואהר זיך־ קיין חלל אדער נקב נית ארום . אין אזא פערשלאסענעם פינסטערן דרייל בליבט ער זיצענ פון צוואנציג ביז ריין אוג צוואנציג טעג . דאן בויערט ער אוים א קליין לעכעלע אוג קריכט ארוים אויף דער זייסער וועלט . אבער די מענשען ווילכע עם לזערן אין נעהיים דיעזע חדרים־לעהר אויפצופינדען אוג צו בעקומען , אום אפ צווויקלען פון זיי דיזידען־פאדים צו זייערע אייגענע נוטצען , וואדטען נית ביז דער ווארם לעכערט דאס דרייל דורך אוג קריכט פון אירם ארוים , זיי זענען מכוון את השעה פאר דער צייט זיי צו בעקומען , כדי דער ווארם זאל נית אופפייען זיין דרייל דורכצולעכערן , ואם דארויך פערדארבט ער די ארום־נעווירקעלטע זיידען פאדים , אוג קוים זענען שוין אלע חדרים לעהר אין זייערע העגד , לעגען זיי עם כאלד אין א הייסען אויבן ארויין , אום די ווארמקעך פון היטץ צו טוידטען , זיי זאלען דערנייל נית אוספייען זיך דורכצוקריכען , אוג דאן פאנגען זיי אן די זיידען־פאדים אפצווויקלען .

אין די גרויסע גערייכטע אורוואלדער פון אינדיען אוג כינא , איז פארהאנען א טיר זיידען־ווארם ואם איז אויסגעצייכענט פון די אייגפאלע געוואהנליכע זיידען־ווארם מיט בעזונדערע נאטירליכע אייגנשפ־פטען , די נקבות זענען עטוואס נרסער פאר די זכרים , דער אדם וואו דאם קערפערל פעראייניגט זיך מיט דעם קאפיל איז שווארץ אוג דורך א מיקראסקאפ איז דאדם קלייגע וניסע האלבאך צו זעהן , די מראה פון די זכרים איז דונקעל־ שווארץ אוג דער בייז איז דר נאנצער קערפערל בכלל דאר אוג מאגער . אין זייער לעבען אוג שטרעבען , אין זייערע מעשים אוג פעולות בשעת זיי שפינען זייערע קעסטליכע זיידען־פאדים אוג בשעת זיי ווכען זיך צו ערנעהרען בעגעהען זיך די זכרים אונגעשיקט אוג נית פליסיג , וואהרענד די נקבות טרעגן זייערע ארבייט מיט גרוים לוסט. פאהינקויט אוג געשיקלוכקויט .

אללע מינים זיידען־ווירמער בכלל ערנעהרען זיך איבערהויפט פון די וויסע מולבערי־בלאטטער . דיעזע מינים בלאטטער וענען זייערע בעסטע אוג וויכטע . אויך די צוויינען פון די מולבערי־בוים ווען זיי פאנגען זיי מיט זייערע אויסגעשפרייטע זיידען־נעטצען , וויי דאם געשפינסט פון די אנדערע מינים זיידען־ווירמער, ווילכע עסטען מאנכע מאהל קלייגע פלייגלאך אדער מוקען ווען זיי פאנגען זיי מיט זייערע אויסגעשפרייטע זיידען־נעטצען, ווי דאם געשפינסט פון די

שְׁפִּיעָגָן. דִי יַיְדָן־פָּאדִים פּוּן דִיעזָע מִינִים וִוירְמָער וָעגָן נִיט אַזוי מְהַיָּער וִוי פּוּן דִי
גָעוָוּאהנְלִיכָע אַיינְפַּאכָע יַיְדָן־וִוירְמָער. אוּן הָאבָּן אִין הָאנְדָעל אַ פִּיעל הִלְיָינְעריָן
וָוערְטִי־

דָאס זַייד אִיז ,יט קִין יַיעָ עָרפִינְדוּנְג. נָאהְ אִין דִי אַלְטָע גְרוֹיעָ צַייטָן, פַּאר אַיינִיגָע
בּוּיָעָנְד יָאהר צוּריק הָאט שׁוִין דָאס זַייד אוֹיף דָער וָועלְט עָקְסִיסְטִירְט אוּן דִי גְרָאסְטָע
דָאלְע גֶעשְׁפִּיעלְט. אָבָּער אִין וֶועלְכָן יָאהר־הוּנְדֶערְט אִיז אַיינָגענְטְלִיכְּ דָאס זַייד עָנְטְדעקְט
גָעוָוָארָן? אוּן וֶוער וַואר דָער גְלִיקְלִיכָער מִיט זִין נָאמָן וָואם הָאט אַזָא שָׁאנָע אוּן
נוּטְצְלִיכָע עָנְטְדעקוּנְג גָעמַאכְט? אוֹיף דִיעזָע צְוַוייי שַׁאלוֹת שְׁוַוייבְט דִי גָעשִׁיכְטָע. אוּן קִיין
חוֹקֵר הָאט נָאהְ בִּיז הַיינְט אוֹיף דִיעזָע פְרָאגָן קִין אַנְטְוָוארְט גָעפוּנְדָן, זִי זָאגָן נָאר עַל פִּי
הַשָּׁעָרָה בְּעלְמָא ומִטְהַמַּאסְוּנְג אוּן קִיינְרִיכְטִיגָן בֶּעוַוייז אוֹיף זַייער מֵיינוּנְג קָענָן זַיי נִיט
בְּרֵיינְגָן. נָאר בְּהֶדֶךְ כְּלָל אִיז פּוּן דָער אַלְטָער גֶעשִׁיכְטָע אַרוֹיס־צוּזָהָן, דָאס שׁוִין פַּאר דָרַיי
טוֹיזָענְד יָאהר הָאט דָאס זַייד לַאנְג אוֹיף דָער וָועלְט עָקְסִיסְטִירְט. אוּן אַלָּע הָאבָּן עָם מִיט
גְרוֹיס נַחַת אוּן פְרֵייד בֶּענוּצְט:

דִי חִינֶעזָער, וָואם הָאלְטָען זִיךְ פִּיר אַייגָע פּוּן דִי אֶלְטֶסְטָע נַאצִיאָנָען אוֹיף דֶער
וָועלְט אוּן וָואם בֶּעריהְמָען זִיךְ פּוּן אַייבִּיג אָן מִיט זַייעָרָע גְרוֹיסָע חָכְמוֹת אוּן הַמְצָאוֹת,
הָאלְטָען זִיךְ דָאס זַיי וָואָרָען דִי עָרְשְׁטָע וָועלְכָע הָאבָּן זַייד עָנְטְדעקְט. חִינָא אוּן
אֶסְטַאיְנדִיָען וָועָנָען וִוירְקְלִיךְ דִי גָעבּוּרְטְסְלָאנְדָער פּוּן דֶעם נוּטְצְלִיכָען זַיידָענְוָוארָעם, אוּן פּוּן
אַייבִּיג אָן הָאבָּן זִיךְ זַייעָרָע אַייגְוָואהנָער מִיט זַייד־נְשׁפִּיעָרַיי בֶּעשָׁעפְטִיגְט. דָאבְּרְט אִין דִי
גֶעדִיכְטָע גְרוֹיסָע אוּרְוָואלְדָער הָאבָּן זִיךְ דִי זַייד־עָנְוִירְמָער זַייעָרָע בֶּעקְוָועמָע נֶעסְטָער אוֹיף
דִי בֶּלָאטָער פּוּן דִי מוֹילְבֶּעֶרְבּוֹימָער גֶעגְרִינְדָעט. דָאבְּרְט שְׁפִּינָען זַיי אוּן וֶועבָּען זַייעָרָע
קָעסְטְלִיכָע גֶעוַוּעלְטָער אוּן בְּרֶענָען בְּכְלָל וָועהְר פִּיעל נוּטְצָען פַּאר דֶער וֶועלְט. אִין יָענָע
אוּרְוָואלְדָער אִיז נָאהְ אַ אַנְדֶער מִין זַייד־עָנְוִירְמָער פַּארהַאנְדָען, וָואס שְׁפִּינְט אוּן וֶועבְט זַייעָ
זַייד־עָנְנֶעשְׁפִּינְסְט פּוּן אַיין צְוַוייג אוֹיפָּן צְוַוייטָען. אַזוי וִוי דִי אַיינְפַּאכָע שְׁפִּינָען אִין אוּנְזֶערָע
לָאנְדָער. דִיעזָער מִין זַייד אִיז נִיט אַזוי קָאסְטְלִיךְ אוּן גָעבְּרוֹיכְבָּאר וִוי דִי גֶעוָוּאהנְלִיכָע זַייד־
פָּאדִים. דִי מְרָאָה פּוּן דִי חִינֶעזִישָׁע אוּן אִינְדַיאנִישָׁע זַייד־פָּאדִים אִיז בְּרוֹין אוּן הָאבָּן קִין
גְרוֹיסָען גְלַאנְץ נִיט אָבָּער דָארוּם וָענָען זַיי וָעהְר שְׁטַארְק, אוּן דָער בֶּגֶד וָואם וֶועבְט פּוּן
אַזָא מִין זַייד אוֹיפֶּנֶעזעבְט, וֶועהְרְט נִיט גִיךְ צוּרִיסָען, אוּן וֶועהְרְט אוֹיךְ נִיט פָּערפַלֶעקְט מָען
קָען אִיהם אוֹיךְ וַואשָׁען אוּן ,ער בַּאקוּמְט בַּאלְד זִין בַּאטִירְלִיכָען גְלַאנְץ צוּרִיק.—

דִי אַלְט חִינֶעזִישָׁע וֶועלְט־גֶעשִׁיכְטָע עָרצָעהלְט דָאס דִי קָענִיגִין זִי־לִינְג־חִין דִי קְרוּי פּוּן
חִינֶעזִישָׁען קָענִיג הָא־אַנְג־טִי וַואר דִי עָרְשְׁטָע אִין אִיהר לַאנְד וָואם הָאט דָאס זַייד אַיינְגָעפִיהְרְט.
אִיהר נַאנְצָען לֶעבָּען הָאט זִי פָּערְבְּרַאכְט דָאס זַיידָען שְׁפִּינָערַיי אוּן וָועבָּערַיי אִין חִינָא צוּ
פָּערְשְׁטַארְקָען. זִי הָאט פִּיעל גָעלְט גֶעשְׁפָּענְדָעט פַּאבְּרִיקָען צוּ גְרִינְדָען, וואוּ מָען הָאט דִי
שָׁענְסְטָע אוּן קָאסְטְלִיכָע זַייד־עָנְצַייג פָּערְפָּערְטִיגְט. אִיהר נָאמָען אִיז דַאדוּרְךְ אוּנְשְׁטָערְבְּלִיךְ
גֶעבְּלִיבָּען, אוּן אִין דָער חִינֶעזִישָׁער הִיסְטָארְיָע אִיז זִי אוּנְטָער דָעם נָאמָען. דִי מוּטְטָער דָער
זַייד" בֶּעוואוּסְט, זִי הָאט גָעלֶעבְּט פַּאר פִּיעל הוּנְדֶערְט יָאהר צוּ גֶעגוּטָען. זִי הָאבָּן גֶעוָוארְנְט אוּן

אִין חִינָא הָאט דָאס זַייד הוּנְדֶערְטָע יָאהרָען דִי גְרָאסְטָע רָאלָע גֶעשְׁפִּיעלְט. דִי חִינֶעזָער
הָאבָּן זִיךְ מִיט גְרוֹיס חֶשֶׁק אוּן טְהָאטְקְרַיפְט דֶער צוּ גֶעגוּטָען. זִי הָאבָּן גֶעוָוארְנְט אוּן

גענומען ווארן פֿון דער יידישער־פּאָליציי אין גרינדן. אוּן זיך די גרעסטע מיה גענעבן ד יידישן־ווירקער אין דאם נאנצעם לאנד צו פֿערבייטן, דאם יידן־צייג ווארם מען דאן דארף פֿערפֿערטיגט האט אנרוים שם נעהאט, דען עם ווער ווירקליך ווהר גוט נעאַרבייט, נעשפּונען אוּן נעוועבט, אוּן אין דער נאנצער ווועלט האט מען פּון חינא יידן־ציינ נעליפֿערט, די חינעזער ווענן דאדורך ווהר רייך נעוואָרן, אוּן האבּן זיך אין דעם ווועלט־האנדעל ווהר אנרוים נאמען ערוואָרבּן.

אוּיך די חינעזער קוקענדיג האבּן אנדערע לאנדער אוּיך אנגעפאנגען די יידן־צוגוג צו פֿערבייטן, יי האבּן באלד אייגעזעהן, ווי לכּע גרוים נוטצען דאם יייד האט בכּלל אין עולם המסחר צו בריינגען אוּן ווי גליקליך די סוחרים קענען דערפון ווערן. דארום האט יי ווהר נעקראנקט ווען יי האבּן נים נעוואוסט ווי אזוי דאם יידענציינ ווערט פֿערפֿערטיגט אוּן פּון ווענן דאם קומט ארוים, ווייל די חינעזער האבּן דיעזע המצאה בסודי סודות נעהאלטען אוּן האבּן עם בשום אופֿן פֿאר־קיין פֿרעמדן ענטדעקט. דאהער האבּן זיך די נרעסטע אייראפּעאישע מאכטע משתדל נעווען ארוים צו קריגען אוּן צו ערפֿאהרען פּון די חינעזער די נאנצע קונסט פּון דעם יייד. כּדי יי זאלן צו יי נים ראַרפֿן אנקומען אוּן אוּן אליין קענען יידענציינ פֿאר דעם עולם דערלאנגען, צו דיעזען צוועק האבּן יי נאך חינא ענקסטרא נעואנדעט אוּן ענניטע רייזענדע נעשיקט, נאכצוקוקלערן אוּן אויסצופֿארשען דעם אורשפּרונג אוּן מקור פּון דעם יייד. די נעהיימע שלוחים ווענן אוועק נאך חינא, האבּן די נרעסטע מיה אנגעווענדעט די קונסט פּון דעם יייד בּיי די אייגענואהנער אויס־צופֿינדען אבּער עם האט יי נים נעלונגען. די קלוגע חינעזער האבּן ניט סוד פֿערבּארגן, אוּיך ווארן יי האכטט שטרענג פֿערואוּנט פּון דער ענגירונג קיין פֿרעמדלינג דער פּון נים צו ענטדעקען, נון האבּן זיך די נעואנדעטע מיט נרוים פֿערדרוס נאך ווייטע ארטער צוריק נעקעהרט אוּן דאבּן מיט ווייער נסיעה נאר נים אויפֿנעטאהן.

הימטעל אוּן ערד האבּן נעשוואָרן אז קיין פֿארבּארנענע נאכּן טאר אויך דער ווועלט נים בלייבּן פֿערבּארנען. מיט דער צייט איז אויפֿנעדעקט נעוואָרן דער שלייער פּון דער יייד־המצאה אוּיך אוּן על פּי מקרה איז דיעזער נרוים סוד פֿאר אנדערע לאנדער אוּיך ערקלערט נעוואָרן, די זאכע איז אזוי צונענאנגן: אי חינעזישע פֿרינצעסען האט זיך פֿערהייראטעט מיט אי פֿרינץ פּון דאם לאנד קאטהאי (אין מיטטעל־אזיען), אלס די פֿרינצעסין האט קומענדיג אין קאטהאי אריינגעזעהן, אז דאם יייד איז נאָך נאוּ נעמאכט, איז בּיי איהר נעבּליעבּען פּון דיעזע המצאה איהר מאן צו ענטדעקען, אוּן האט איהם אלזא אללעם דייטליך ערקלערט ווי אזוי די יידן־ווירמער צו האדעווען, ווי אזוי דאם יייד צו שפּינען אוּן צו ווענבּען אוּן ווי אומצוגיין מיט דער אבּיים. איהר מאן האט זיך אללעם ווהל נעמערקט גוט אין זינען אריין נעטומפּען, אוּן האט איהר צו נעראטן זי זאל נאך איהר נעבּורטסלאנד חינא פּאהרען אוּן ואלל פּון דארט אן נרוים צאהל יידן־ווירמער בּרענגען. אלס די זאכע איז נעשעהן, האט די יונגע פּרינצעסין זיך אליין אין דעם מעסק נעווענ. זי האט אכטונג נענעבּען בּיען פּקוחה אויף די יידענווירמער, עס ואלל יידן־קיין זאך פֿעהלין, אום זי ואלען אונגעשטאָרט קענען ווייטער יידן־פֿאדים שפּינען, נאכּהער האט זי נעווויזען אוּן בּעולהרט ווי אפּצווויקלען דאם יייד פּון די קליינע חדרים לעך אוּן אויך אין דעם מעסק נעווען. זי אוּן ווענבּען, בּיו אין אן משך פּון אקורצע צייט איז דאם יייד אין נאנץ קאטהאי־לאנד פֿער־

בְּרֵייטֶע גָּעוָאָרָן, דָּאס דִּי קְאטַהאָנֶער הָאבֶּן שׁוֹין גָּעהַאט בִּיכּוֹלֶת מִיט דִּי חִינָעזָער אִין דָּעם זַיי־הָאנְדֶּלעָן צוּ קָאנְקוּרִירָן, דָּען זַיי הָאבֶּן שׁוֹין אוֹיךְ פֶּערשְׁטָאנֶען שָׁאנָע קָאסְטָלִיכָע זַיי־קְלֵיידֶער צוּ פֶּערפֶּערְטִיגָן. — אִין אַקוּרָאצָע צַייט נָאךְ דָּעם אִיז דָּאס זַייד פּוּן־קָאטַהָאן נָאךְ אִינְדִיעָן גָּעבְּראכְט גָּעוָאָרָן, פּוּן אִינְדִיעָן הָאט מָען עָס נָאךְ פֶּערסִיעָן, נָאךְ קְלֵיין אַזִיעָן, נָאךְ פְּהָעניזִיעָן (כְּנַעַן) נָאךְ אֶגִיפְּטָעָן (מִצְרַיִם) אוּן גְּרִיכֶּענ־לַאנְד גָּעבְּראכְט, שְׁנֶעלל הָאט זִיךְ דָּאס־דָּאס זַייד אִין דָּער גַּאנְצָער וָועלְט פַּארְשְׁפְּרֵייט אוּן דָּער זַיידֶן־מַסְחָר הָאט זִיךְ שְׁטַארְק פֶּערגְרֶעסֶערְט.

אִין אֵייךְאפָּא אִיז דָּאס זַייד גָּעבְּראכְט גָּעוָאָרָן דוּרְךְ אַ גָּעווִיסָּען רֵייזֶענדָן, דֶר. וַוילְדֶער. דִּיזֶער רֵייזֶענדָר עָרצָעהלְט פֹּאלְגֶענְדֶּר גֶעשִׁיכְטֶע: „וַיְהִי הַיוֹם, בִּין אִיךְ אַמָּאהל מִיט מֵינֶע חֲבֵרִים אוֹיף דֶּער אִינְזֶל פָּאלָא גֶעקוֹמֶען וָאס לִיגְט נִיט וַוייט פּוּן זִידְקָארָאלִינָא. דִּי אִינְזֶל פָּאלָא אִיז וויסְט אוּן לֶעֶר, אוּנְבֶּעווּאוהנט, אוּן טְרָאגְט קֵיינֶע עֶסבָּארֶע פְּרוּכְט, מֵייגֶע מִיטרַייזֶענדֶע וָארֶן זַייֶען עָרמִירָעט פּוּן דֶּער וַייטֶע שְׁווֶעבֶּע נָסְיעָה, אוּן הָאבֶּן אַלְזָא בַּאלְד אוֹיפְגֶעשְׁטעלְט פַּאלַאסְטָקעם בַּיים בֶּרֶג אוּן זִיךְ גֶעלַיְיגְט אֶפְּרוּהֶן. אִיךְ אֶבֶּער הָאב מִיר נִיט פֶּערגוּנֶּן צוּ רוּהֶן, אוּן הָאב זִיךְ אַלְזָא עֶנְטשְׁלָאסָּן בֶּעזֶעהֶן דִּי אִינְזֶל אוּם זִיךְ צוּ עֶרקוּנְדִיגֶן וָאס אוֹיף אִיהר טְהוּט זִיךְ. אִיךְ בִּין מִיר אַלַיין אַרוּם־גֶענַאנְגֶן אַהִין אוּן אַהֶער אוּן הָאב אַלֶּעס אוֹיפְמֶערְקְנַאם בֶּעטְרַאכְט. עָס אִיז שׁוֹין לַאנְג נָאךְ מִיטְטָאג גֶעוָעזֶן, דִּי אוּהר הָאט שׁוֹין וָעקְס גֶעצַייגְט, אוּן אִיךְ הָאב מִיר אוּמגֶעקְהרְט צוּרִיק צוּם בֶּרֶג, גֶעהַענְדִיג צוּרִיק הָאב אִיךְ דֶּערוַעהֶן אַ מוֹלְבֶּעֶרֶן־בּוֹים וָאס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אָן אַ וַייט, אוּן הָאט בַּאלְד דֶּערוַעקְט אוֹיף אַ צְוַוייג אַ קְלֵייגֶעם וָארִיָּעל, עֶר הָאט כְּמַעט וַוי אַ שְׁפִּין אוֹיסגֶעזֶעהֶן, עֶר וָאר אָבֶּער גְרוֹיס אַ עֶרֶךְ פּוּן דְּרֵיי פִּינְגֶער. אִיךְ הָאב בַּאלְד אוֹיפֶּן בּוֹים אַרוֹיף גִּיקְלֶעטֶרְט, אוּן הָאב צוּ מִין גְרוֹיסֶע פֶּערוואוּנְדֶרוּנְג בֶּעמֶערְקְט, דָּאס דֶּער קְלֵיינֶער וָארִיָּעל זִיצְט זַייֶער רִיהִיג אִין אַ בֶּעקְווֶעמֶען נֶעסְטְ, מִיט גְרוֹיס פֶּארְווּנְדֶרוּנְג הָאב אִיךְ אַרַאפְּגֶענוּמֶען דֶּעם וָארִיָּעל צוּהַלַיְיךְ מִיט דֶּעם נֶעסְט, אִיךְ הָאב עָס אִין מַיין מַאשֶׁען מִיטֶּעל אַיינְגֶעוִיקֶלְעט אוּן בִּין מִין וֶועג גֶענַאנְגֶען. קוּמֶענְדִיג צוּם שִׁיף הָאב אִיךְ דֶּעם וָארֶעם פּוּן זַיין נֶעסְט אַרוֹיס גֶענוּמֶען אוּן אוֹיף מַיין לִינְקֶע הַאנְט אַוֶועק־גֶעשְׁטֶעלְט. דֶּער רֶמֶשׁ הָאט זִיךְ בַּאלְד אֶנגֶעפַאנְגֶען צוּ בֶּעווֶעגֶען, הָאט זִיךְ אוֹיף זַיין פִּיסְלֶעךְ גֶעשְׁטֶעלְט אוּן הָאט אֶנגֶעפַאנְגֶען אַרוּם־צוּ גֶעהֶן אוֹיף מַיין הַאנְט אַהִין אוּן אַהֶער. עֶר הָאט וַוי עָם הָאט אוֹיס גֶעוַוייזֶן, גֶעוָואלְט אַ פְּלַטְה מַאכֶּן, אָבֶּער מִיט דִּי פִּינְגֶער פּוּן מִין רֶעכְטֶער הַאנְט הָאב אִיךְ אִיהם דֶּעם וֶועג פֶּערשְׁטֶעלְט, עֶר זָאל וַויטֶער נִיט קֶעהֶן גֶעהֶן. עֶנְדְלִיךְ זִיצְט עֶר אוֹיף אֵיין אֶרְט אִין מִיטֶּען הַאנְט שְׁטֶעהֶן גֶעבְּלִיבֶּען, אוּן וָאר אֵייגִינֶע מִינוּט אוּנְבֶּעוֶועגְלִיךְ, דַּאן הָאב אִיךְ גֶענוּג גֶעלֶעגֶענְהֵייט גֶעהַאט צוּ בֶּעטְרַאכְטֶען דָּאס דִּיזֶער קְלֵייגֶער רֶמֶשׁ פּוּן מִיל אַרוֹיס־גֶענַאנְגֶען בִּיז עֶר הָאט זִיךְ אוֹיף מַיין בֶּרֶג הַאנְט אַוֶועק־גֶעשְׁטֶעלְט. אִיךְ הָאב פֶּערשְׁטַאנֶען דִּי כַּוָּנָה פּוּן רֶמֶשׁ, אֶר וֶועט וויללְ וַויטֶער אַוַויבְּרָח מַאכֶּן, דַּארוּם הָאב אִיךְ אֶנגֶענוּמֶען דֶּעם שְׁלֵייפֶּן פָּאדֶעם וָואס דֶּער רֶמֶשׁ אִיז אוֹיף אִיהם גֶעשְׁטַאנֶען אוּן הָאב אִיהם אֶנגֶעפַאנְגֶען צוּ מִיר צוּ צִיהֶן, דֶּען אִיךְ הָאב גֶערַעכֶּענְט אַז אַזוי וֶועל אִיךְ אִיהם קֶענֶען צוּרִיק אוֹיף מַיין עֶרשְׁטֶע שְׁטֶעלֶע אִין מִיטֶּען הַאנְט אוּמקֶערֶען. אָבֶּער וִי גְרוֹיס וַאר מַיין וואוּנֶדֶער אֲלֶם אִיךְ הָאב אַיינְגֶעזֶעהֶן, דָּאס דֶּער רֶמֶשׁ וָואס אִיז אוֹיפֶּן פָּאדֶעם גֶעשְׁטַאנֶען, הָאט זִיךְ פּוּן אֶרְט אוּן

שׁטעלע ניט געריכט, אונ דער פֿאדעם האט זיך אימער לאנגער אונ לאנגער צו מיר געצויגן. יעדען אויגען בליקק האבן די פארבען פון פאדעם געוועקסלט, דא ואר עם נאלד־גרין, דא בלוי אונ דא געלב אונ פון מינוט צו מינוט איז ער דיקער אונ שמארקער געוואר־ען, ביז ענדליך האב איך שוין ניקענט דעם פאדעם ארום מין פינגער ויקלען ווי אייפלאקסען־פאדעם, אין פינף מינוט ארום ואר שוין מיינע פינגער מיט דיעזען נאלדפארבינגען שאנעם פאדעם ארומגעוויקעלט, דאן האב איך אי נאנז־פאדער גענומען אונ האב אנגעפאנגן ארום דער פעדער די פאדים צו ויקלען, די פאדים האבן זיך אונאויפהערליך פון קלייניעם רמש גענוגן, דאס אין פערלויף פון א שטונד האב איך שוין אויפן פעדער ביז הונדערט אבציג עלליגע זועלבע ואנדערבארע נאלדפאדים געהאט אונ האבן בקנך אדריטעל נרען גענואונען. עם איז מיר ניט לאנגוויליג געוואלען די פאדים צו ויקלען, פאסט צוויי שעה האב איך אונאויפהערליך די נאלד־אונ וילבערפאדים פון רעם רמש גענוגן, ביז ענדליך איז ער מאטט גוואלען, מיט זיינע הינטערשטע פינסלעך האט ער דעם פאדעם פון זיך אפגערישן קראפטלאז איז ער צוזאמען־גפאלען אונ איז גפאנגן.

מיט דעם טוידט פון רמש האב איך מיר פון מיין זאנדערבארר ענטדעקונג ניט ענטואנט, איך האב ניט גערוהט ביז איך ועל אנדער רמש אויפגינדען פון דיעזען וואונדערבארען מין, אום צו קענען גוט בעאבאכטען דאס לעבען אונ וירקען פון דיעזען בעשעפענס, פון דער פריה ביז שפעט אין אבענד בין איך אויף דער איזועל אומגענאנגן, בין אומגעקראבען צווישען בערג אונ מהאלען, אויף שפיצינע שטיינ פעלזען אונ בוימער אונ האב צו מיין גרויסען בערוניעהן קיין צוויי־ען רמש פון דעם אינגעפונדרן. איניגע טעג האב איך אונאויפהערליך געוואכט וואו עם ואר נאר מאגליך, אבער אלע מיינ מיה ואר נאנץ אומזאנסט, אונטערדעסטען האט די שיף אפנאנקערט, אונ מיר האבן די אינזל פאלא פערלאזן.

פיעל מאנאטען זענען פארבי־ גענאנגן פון דעם טאג וואס איך האב די אינזל פאלא פערלאזן. עם האט מיר זער גקראנקט ואס איך האב די זאנדערבארע ענטדעקונג ניט גיקענט בריינגן צו רעזולטאט. איניגע מאהל ואר איך שוין כמעט וי ענטשלאסטען ווידער א רייז נאך דער אינזל פאלא צו מאכען, פיעלייכט וועט מיר דאך גלינגן נאך אזא מין רמש אויפצופינדן, אבער איבער פערשיידענע אורזאכען האב איך די רייז ניט גיקענט צו ועזן בריינגן, ענדליך אבער איז צופאלליג מיין וואונש יא ערפילט געוואכן אלס איך בין רייזענדיג אויף דער אינזל לאנג־איילאנד' געקוממען, האב איך דארט אויף א צוויי פון א מוילבעערן־בוים אזא מין רמש גפונדן, ואס האט אויך פון זיך נאלד ווילבערפארמיג פאדים ארומגעלאזן, דארט האב איך נאך פיעל אזעלכע רמשים געפונגן. איך האב גענוי זייער נאטור אונ לעבען נאכגעקלערט, אונ האב יעדען מאג מיין שטונדן גאראבייטעט די נאלד־אונ ווילבער־פאדים פון דיעזע זאנדערבארע רמשים צו ויקלען.

קוממענדיג פון לאנג־איילאנד נאך הויז האב איך מיט זיך צעבציג שמארקע גאזונגע זייד־ען־ווירמער מיט גבראכט, רייזענדיג האב איך יי ווי די אויג פון קיפף גהיט אום עם זאלל יי ניט שאדן, אונ קוממענדיג נאך הויז האב איך אנגעפאנגן נאכצוקלערן מיט ואס איך קען יי ערנאהרן, ביז דורך פערשיידענע פאבלן האב איך דערגאנגען דעם סוד אז יי

עֶסעֶן נאָר מוילבּעֶרן־בלאָטער אויך געוויסע מינים קליינע ווירמער אָדער פלינקען. איך האָב זיי געגוג מזונות בעזאָרגט אין זיך צו דער ארבּיט געזוממען. אין איין טאָג פרעג איך פון יעדען רמש בּיז דרײַ־הונדערט עללען זיידען־פאָדים אָפּווינקלען, אָבּער אויף מאָרגען פלעג איך זיי לאָזען זיך אָפרוהען אום נײַע קרעפטען צו זאַמלען, אויף איבּער מאָרגען פלעג איך שוין ווידער צו דער ארבּיט זיך נעממען, באופן דאָס א טאָג איבּער א טאָג פלעג איך פון זיי דו פאָדים ציהען — אוג מײַן ארבּיט איז פּארטרעפליך גוט אוז גינסטיג צוגעגאַנגען".

אלמאָליג איז דאָס זיד אוז זיידען־צוכט אין דער גאַנצער וועלט פארשפּרייט געווארען. אללע פעלקער, אללע לענדער האָבּען דיעזע זאָנדערבארע ענטדעקונג באַהבה רבה מקבל געווען, דאָס זיד שפּינעלט בּיז הײַט צו טאָגען די גרעסטע ראָללע אין שטאַאט אוג מאָדע, ווי אויך אין געשעפט אוג אינדוסטריע. — מיר גלויבען דאָס איצונד וועלען שוין אונזערע אײַנפאַכע לעזער ווײַסען פון וואַנען שטאַממען די זיידענע קלײַדער פון זײַערע פרויען, זיי וועלען שוין ווײַסען אָז דאָס וואַקסט נאָר פון א געווײַסען סאָרט וואָרים — געווײַס ווען עס זיי צו פערשידענע געדאַנקען אוז בעטראַכטונגען ברײַנגען... נאָר אויך לאָז זיי איבּער צו דענקען אוז טראַכטען וואָס זיי ווילען — אויך האָב נאָר דאָס פאַקטום נאַטורגעשיכטליך ערצאָהלט, ווײַטער אין נוט מײַנע זאַכע.

דער וועג צום אמת.

אַ חיבשע צייט, באלד דרייסיג יאהרען,
—זיי זענען וויט פערשווימען—
בין איך גענאנגען, און גפאהרען,
איך זאלל צום אמת קומען.

איך בין גענאנגען, ניט גערוהעט,
מיין מיהע ווייס ניט קיינער,
דארט האבען בלומען שאן גבליהעט.
דא—הייסע זאמד מיט שטיינער.

דארט האט די זונן גשיינט מיר פיין,
דארט האט גענעצט מיך רעגען,
איך גאה וואלד-אוים, איך גאה וואלד-אַיין,
איך זאה טען גהאט אַנטקעגען.

איך טוה די מענשען גליך אַ פרעג:
—קאנט איהר מיר ניט זאגען,
וואוהין צום אמת איז דער וועג,
איך זאלל מיך טעהר ניט פלאגען?

דא גענבען זיי אַ שמאַרקען לאך:
„דו ביזט אַ וויט פערקראבען,
גאה מיט אונז נאר ניט אַ סך.
דער וועג איז צוויי דריי וואבען".

עס לויפען וואבען, חדשים, יאהרען
מיר גאהן נאבט מיט טאג,
איך האב די כחות אנגעוואהרען,
ניט דאס איז אויך דער וועג.

עס גאהן מענשען מיר אנטקעגען,
נאר פון אַיין אַנדער זייט,
איך פאנג זיך אן בייזי צופרעגען:
—„צום אמת איז נאך וויט?

—נָעה מיט אונז אַ צַוויי דְרַיי טָאג.
מיר בְּרענגען דיך צום אָרט.
צום שָׁקָר איז גָעווָארן זייַן וָועג.
אויף אונְזער עָהרָען וָואָרט—.

איך וַואָרף אַוועק שוין יָענע לַייט;
נָאר וָואס זָאלל איך מיך רִיהמָען?
עָס דויערט וָואכָען, יָאהרָען צַייט.
איך קָאנן צו אירער נִיט קומָען.

איך הָאב נִיט מָעהר קַיין כּחַ גָעהָן
עָס בְּלַייבט מיר וויְנִיג טָאג,
איך בָּעט שוין דיך מַיין נָאמָט אַלַיין.
בָּעוויַיז מיר דו דָעם וָועג.

ד. ריוועראָ.

דער יודישער קרבן.

1.

אַ קעלקער אַ קבר, אַ פּינסטערע שטוב,
בעזויגען, בעקליידט מיט שפּינענען־שפּאלירן.
אַ גאנץ שוועכער ריחַ זעצט פון דעם גרוב,
עם פּייפט זיך אַ ליעדעל דער ווינד דורך די קהירן.

2.

פון די ווענד פון דער סטעלי רינט אויף דעם קאפּ,
פויל איז דער פּאלל פון נעטץ אוג פון ניהל,
שטשערעם אוג מייז שפּרינגען נאלאפּ,
מאראקאנעם, פּרוסאקעם טאנצען קאדריל:—

3.

אַ בעטיל פון שטריק מיט אַ שטרוי־ענעם זאק,
אַ בענקיל, אַ טישעל, אַ טינטוור, אַ פּעדער,
עטליכע סקרים אוג כּתבים אַ פּאק,
דאם איז אין נאנצען דאם וויר־טשאפּט אין חדר—

4.

דער דלות שפּאצירט דא מיט גדלות ארום,
די חורבה זעהט אויס זעהר טרויעריג ווילד,
שוואך איז די פּעדער, שטימפיק אוג שטומם,
צו שרייבען, צו מאהלען דאם שרעקליכע בילד!

5.

עם שטעהט נאך די סצענע מיר פאר די אויגען,
אין דעם פּינסטערען קבר אין ווינקעל בייס בעט,
אויף אַ קימשע פון שמאטעם ליגט אויסגעצויגען,
אַ האלבנאקיטער מאנערער טויטער סקעלעט!

6.

אַ ווייסט טרויעריג בילד שטעלט פאר דאם פּנים,
אַ שבעליכע דראמטע ליענט אין דעם טוידט!

עֶר שַׁיינְט נָאךְ גָאר יוּנג נוּר מֶען זָעהְט דִי סְמָנִים,
פּוּן צָרוֹת פּוּן אוּמְגְלִיק, פּוּן קְרַיינְק אוּנ פּוּן נוֹיטְ;

7.

דָאם מוּיל אִיז נָאךְ אָפְּפֶען אָט גְלַייךְ וּוִי עֶר לֶעְבְּט,
גְלַייךְ וּוִי עֶפְּעס גֶעבֶּעטֶען הָאט עֶר נִיט לַאנְג,
נוּר דֶער עוֹלָם דֶר זָאטֶער הָט אִיהם נִיט גְנְלֵייבְּט;
אוּנ גֶעפּוֹילְט זִיךְ אִין קֶעלְלֶער אַרַאבְּגֶעהן אַ נַאנְג—

8.

נוּר אִיצְט וֶען עֶר לִיעְגְט וּוִי אַ לַיימֶענֶער גוֹלֶם
פֶּערְפִּרוּירֶען דֶער דֶפֶק, פֶּערְגְלִיווֶערְט דָאם הָערְץ,
אִיצְט אִיז גֶעקוּמֶען אַ נַאנְץ גְרוֹיסֶער עוֹלָם,
בֶּעוַוייְנֶען בֶּעקְלָאגֶען דֶעם וָועהְטִיג אוּנ שְׁמֶערְץ—

9.

שְׁוַוייְגְט שְׁמַייכְלֶער רְשָׁעִים רֶעדְט נִיט קֵין וָוארְט!
לְאוֹ אַיינֶער קוֹל פֶּערְדוּמְפֶּען גָאר וֶועלְן,
אַרוֹיס פּוּן דֶער שְׁטוּב, פּוּן דֶעם הַיילִיגֶען אָרְט,
בַּאלְד אִיז דָאם קְלָאגֶען, וָואסֶער דִי מְרָעהֶרֶען!

10.

וואוּ זָענְט אִיהר נֶעוֶועהן אִין דִי בִּיטֶערֶע צַייטֶען
וָועלְכֶע נֶעבֶּעטֶען אַ שְׁטִיצוּנְג הָאט עֶר בֵּיי אַייךְ?
קַאלְטבְּלוּטִיג גֶעשְׁטַאנֶען זָענְט אִיהר פּוּן וַויטֶען,
אוּנ הָאט אוֹיךְ זַיין קְרֶעכְץ נֶעמֶענפֶּערְט אַ לַאךְ!

11.

אִיצְט זָענְט אִיהר גֶעקוּמֶען, רַבָּנִים אוּנ גְבִירִים,
טוֹהן כָּבוֹד דֶעם מֵת, שָׁאהן אִיהם בֶּעגְרַאבֶּען,
אִיהם מַאכֶען אַ הֶסְפֵּד מִיט פַּייְנֶע דִיבּוּרִים,
וָום הַלְפְּט דָם דֶעם טוֹיטֶען, וָום דַארְף עֶר עָם הָאבֶּן!

12.

וָואם זִיפְצֶטְט דָא עֶשֶׁר דוּ פַאלְשֶׁער דוּ גְרַאבֶּער,
וָואם וִוישְׁט דוּ דִי אוֹיגֶען מִיט דֶעם זַיידֶענֶעם טִיכְל?
זָאג וָואם הָאסְט דוּ גֶעמֶענפֶּערְט דֶעם בִּידְנֶע מְחַבֵּר,
וָועלְן גֶעקוּמֶען אִיז עֶר צוּ דִיר מִיט זַיין בִּיכֶעל?

13.

נָוואלְנָערט הָאט עָר זיך פּיעל יָאהרָען אין קָעלֶער,
מיט בְּלוט, נִיט מיט טינְט, זַיין סֵפֶר גָעשְׂרִיעבָּען,
גָעלֶערנט דִיך מוּטָר, נָעבָּעסֶערט דִי פָּעהלֶער,
אוּן דוּ הָאסְט דָרפַּר פון דָר שְׂוָועל אִיהם גָטְרִיבֶּען!

14.

וַוי אַ גִבּור אַרִיז הָאט דָעה דָאזִיגָער הֶעלְד,
מיט חָכְמָה מיט שֵׂכֶל, פּוּלל לִיעבָּע- נָקְמָה,
מיט דִי יוּדִישֶׁע שׂוֹנְאִים אוֹיפְן פַּאפִּירֶענֶעם פֶּעלְד,
נָעפִּיהרט מיט דָער פֶּענן אַ שְׂוועָרָע מִלְחָמה!

15.

דָארשְׁטִיג, פֶּערשְׁמַאכְט, צֶערבְּרָאכֶען דִי גְלִיעדָער,
הוּנְגָעריג, קְרַאנְק, פון דָער פִּינְסְטֶערָער נָעכְט!
הָאט עָר אין צָרוֹת, בַּיים אוּמְגְלִיק דִי בְּרִידָער,
מיט נִיסְט אוּן מיט פַּייָער מיט לִיעבָּע נָעטָרַייכְט!

16.

נָעפַּלַאכְט אין זַיין הָעֶרְץ הָאט תָּמִיד דָאם פַּייָער
חָאטש אין שְׂטוּב הָט גִבְּרָענְט שְׂטַארְק דָר פְּרָאסְט,
צִי וַוייסְט אִיר צוּ שָׂעמְצִין, צִי וַוייסְט אִיר וַוי טַייָער,
דָעם אְרִימָען שְׂרַייבָּער הָאט דָאם אַלָעם נָעקאסְט?

17.

עָר הָט אַלָעם נָעאפְּפָערְט, זַיין וַוייב אוּן זַיין קִינְד
נָעלִיטָען פִּיעל צָרוֹת, הוּנְגָער אוּן קָעלְט,
דִי כְּחוֹת פָּערלוֹרָען, נָוָואָרָען טוֹיב — בְּלִינְד,
אוּן יוּנְג, פַּאר דָער צַייט אַרָאב פון דָער וָועלְט!

18.

אָ, יוּדִישָׁער שְׂרַייבָּער, אָט דָאם אִיז דַיין דָאנְק,
אִין פְּרָעמְדָע תַּכְרִיכִים בִּיזְט דוּ גָעשְׂטָארְבָּען!
אַייבִּיג צוּ לַיידָען, אָרָעם זַיין — קְרַאנְק,
דָאם אִיז דַיין גוֹרָל, יוּדִישָׁער קְרִבָּן!!!

דער לוקסום.

ניאמר הי יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים
הלוך ותפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה. ישעיה ג טז

עם איז דא אויך דער ווילט פיעל נארישקייטן. ווען יעדער פארשטעהט אז זיי זענען נארריש, יעדער ווייסט אז זיי זענען שלעכט, אוב יעדער ווהט די שלעכטע פאלגען ווען עם קומט פון זיי ארוים, אינהעסטן עקסיסטירן זיי דאך. אוב מענשען טהון די זעלבע נארישקייט אלע מאהל ווייטער אוב ווייטער.

אייגם פון די נארישקייטן איז דער לוקסום. ווער פון אונז פארשטעהט ניט, ווי נארריש עם איז אויס צו ברייגען דאם טהייערע געלד? דאם געלד פאר וועלכען מיר אפפערן אונזער נאנץ לעבען, אונזער מיהע, אוב נאנץ אפט אונזער עהרע; דאם נעלד פאר וועלכען מיר באנוטצען אלע מיטעל, צומאל אפילו ניט קיין נאנץ פיינע. כדי עם צו בעקומען; ווען מיר ברייגען דאם געלט אויס לינעטען, קראנקהעוטען, סאמטאקען, שטרויסעדערן אוב נאך אנדערע שמאטען, ווער פון אונז פון דעם רייכען באנקיער ביז דעם ארימען ווענעלע־שטופער. ואסערטאנער, האט אויך יין לעבען ניט בעקרעכצט, בעקלאנט אוב באוונקעט דאם שלעכטץ ווען דער לוקסום טהיילט ווי צו? אוי דער לוקסום! דער לוקסוס!— ואנט צו זיך אליין דער רייכער באנקיר, ויצענדיג אויף דער וייכער סאמטינער קרעסלע, נעבען אן טהייערען קאנטארטיש. ווען איז ארום אוב ארום מיט שיפלאדן, אוב קוקענדיג אין איין פערשריבענעם בוך— אוי די דימאנטן, די בריללאנטן. די סוביללע היסעלעך. סאמיטענע רעק, וייבענע קלייד, די פופצעהן דינסטן, אכטצעהן ציממערן, די שווארצע רייסאקעס, די ענקיפאוזין, די קוטשערן, ויפיעל נעלד דאם שלינגט איין! ווי פיעל ואלטו איך שוין פארט יעצט נעהאט טיינם מוזן? איך ואלט שוין נעווען כמעט דער רייכסטער אים לאנד, אין דער ווילט, נאר דער לוקסום, דער וויסטער לוקסום דאם אזוי פיעל נעלט. פערשלונגען, אזוי פיעל נעלד! אי אי אי.

„אוי דער לוקסום, דער לוקסום"— זאנט א ארימער ארימטאקראט צו זיך אליין נעהנדיג איבער דעם זאאל, איבער דעם שאטען פארקעטטעם פאל, הין אוב צוריק אוב גרויסעלדיג זיך די וואנצען — אוי די ווימטע פארזיער זשורנאלען! ווי ציהען מיר ארוים דעם מארק פון די ביינער; איך פארדיען מיט מיינע יעהן פינגער הונדערט פופציג רובל אן חודש דאכט זיך נענוג צו לעבען מיט א פרוי מיט דריי קינדער? אוב צום סוף בין איך שוין פער־קראכען אין חובות איבער די אויערן, איך בין שולדיג ואם די דאר וענען ניט מיצע, איך ווהל באלד ניט טארען זיך אויף דער נאם עיינען אף זיך, אף ז".

.אוי די מְאַדָּעס, די מאדעס׳ — זָאגט חַיִּים יַעֲקֹב אַבְרָהָם בֵּיילָס דֶער מֶעקלֶער, זיצענדיג בַּיִים טִישׁ דָעם קָאפֶּף אַראבגעלאזט אויף דֶער האַנד —, די מְאַדָּעס וָועלָען מִיךְ יוּנגערהַייר אין דָער עֶרד אַרײַנ־מרײַבֶּען! אִיךְ האָרעוֶע מײַן נאָנץ לעבֶּן וויִ אַיין עֶנעל, אִיךְ וויִים נִיט פון קַיין טָאג אוּנ פון קַיין נַאכט, אִיךְ האָב נִיט קַיין חַיֵּי־שָׁעה, פּוּפּצָעהן מָאהל אין טָאג לויף פון סְטִיפַאן אִיוַואַנאָוויטשָׁעס צוּ אִיוַואן סְטִיפַאנאָוויטשָׁעס אוּנ פון אִיוַואן סְטִיפַאנאָוויטשָׁעס צוּ גְרַעֶנֶער מאסקָעוויטשָׁעס. פון גְרַעֶנֶער מאסקָעוויטשָׁעס צוּ ר׳ חַיִּים שָׁעס; פּוּפּצָעהן מָאהל אין טָאג הָער אִיךְ פון סְטִיפַאן אִיוַואַנאָוויטשָׁעס, אוּנ פון אִיוַואן סְטִיפַאנאָוויטשָׁעס וויִ זיי זָאגען מיר .וְשִׁיר עֲקַסְפָּלאַמאַטאָר, וַאמְפִּיר! דו ווילסְט אוּנז פַארדֶרֶעהֶען דָעם קָאפֶּף איבֶּער דַיינֶע וְשִׁידָאוּוסְקָע נָעשָׁעפְטָעס"!—אוּנ אִיךְ שְׁלִינג דָאס אַראָב וויִ אַ בִּיטָעֶרע פִּילֶלע אוּנ מַאכּ מיר נָאר אַ נָעלעבְטָער, פּוּפּצָעהן מָאהל אין טָאג מְרָאג אִיךְ איבֶּער יוי גְרַעֶנֶער מַאסָקָעוויטש לַאכְט פון מיר, פְּרָאגענדיג מִיךְ: צוּ אִיךְ עָם שַׁבָּת קוֹנָעל. צימָעס. פָּעמְשָׁיא! פּוּפּצָעהן מָאהל אין טָאג מְרָאג אִיךְ אִיבֶּער, וויִ די חַיִּים׳ל מְרַייבְט מִיךְ פון דָער שְׁטוּב אוּנ שְׁרַיִּט: .אִיךְ וויל נִיט! נָעהְט אַיין. גֶעהְט אַיין! איהר זָאלְט מָאהר אויף מַיין שְׁוָועל נִיט קומָען! פּוּפּצָעהן מָאהל אין טָאג מְרָאג אִיךְ אִיבֶּער אָט דָאס אַלֶּעס בַּיי עָם גָעלינְגְט מיר צו־נויף־צופֿיהרען אַיין וַאנְד מיט דָער אַנְדָערער, אוּנ אִיךְ פַארדרַיין צְווַיי רובֶּל! צְווַיי הונְדערְט קָאפּיָקעס!—אוּנ וויפיעל צְווַיי־עֶר רובֶּל קָאסְט מיין קָאנִיטְשָׁקָעס נַייֶע קלֵייד? אִיךְ לויף אַרום וויִ אַ פָּערמִטָע מויז אַ נַאנְצָען טָאג אוּנ פָּערגֶען וויִ נִיט אָפּילו קַיין פִּינְף קָאפּיָקעס אויף זִיךְ אוֹיסצוּגעבֶּן — אֲבֶּר וויפיעל פִּינְפֶּר קאפּיקעס קָאסְטָען דִי לִיעֶנְטָעס, די קְרוּוּשָׁעוועס, די סַאמִיטָקעס, די קְנָעפּ פון קָאנִיטְשָׁקָעס נַייֶע קלֵייד? אוי די מְאַדָּע, די מְאַדָּע! וויִ נְלִיקְלִיךְ וָענֶען די דַייטְשָׁען ודי וָאס וָאהנען אין דִי קָאלָאנִיעס אוּנ פָּערנָעהמָען זִיךְ מיט אַקְערבוי, וָאס וויִסָען נִיט פון קַיין מְאַדָּע, זיי וָאהנען נִיט אין קַיין פִּיעל גְעמַאלְטֶע צימָערן זיי הָאבֶּען נִיט קַיין סַאמִיטֶינֶע גארנִיטָאלָען, זיי וויִסָען נִיט פון קַיין בְּרִילְיָאנְטָען, זיי וָענֶען קַיין מָאהל נִיט־קַיין גָאלְד, זיי קוקען קַיין מָאהל נִיט אויף־קַיין זִילבֶּער, די קלֵיידער פון די רַייכְסְטָע פְּרוֹסָען פון זיי בַּאשְׁטָעהֶען פון צְווַיי צִיצֶינֶע, פון גוּטָען צִיץ, וָאס טְרָאגען זִיךְ וָעהר לַאנְג, אוּנ וואשען זִיךְ וַיירֶער גוט. אוּנ זיי וָענֶען בֵּיי זיי שְׁטָענְדִיג וָעהר זוּבֶּער, אוּנ פון אוֹיגֶען, אַ וָואלְנָעם, וָאס עָם אִיז נַאנְץ אֵיינְפַאךְ אויפגָענָעהְט, אָהן שוּם מְאַדָּעס, אוּנ וָאס זיי קלֵיידען עָם אַן אויף עֶמְלִיבֶּע שָׁעה, נָאר אין די פַיעֶרטָאג, אָדֶער אויף אַ האָכצַייט, זיי וויסָען מֶעהר נִיט, וְוי אַז זיי דַארְפָען גוט עָסָען אוּנ טְרִינְקָען, בְּדֵי זיי זָאלָען לֶעבֶּן אוּנ זיין נָעזוּנד, אוּנ אַז זיי דַארְפָען אַרבַייטָען בְּדֵי זיי זָאלָען הָאבֶּן וָאס צו עָסָען, דֶרום וָענֶען זיי שְׁטָענְדיג פְּרִיש אוּנ נָעזוּנד. צְווַיישָׁען זיי נִיבְּט וָענִיג קְרָאנְקָע, נָאךְ וָענִיגֶער וּנגְנָשְׁטאַרבֶּנָע; צְווַיישָׁען זיי נִיבְּט בְּמָעט קַיין בֶּעטְלֶער נִיט, זיי וָענֶען צופְּרִידֶען מיט זִיךְ. זיי וָענֶען צופְּרִידֶען מיט אַלֶּעם וָואס אַרום זיי; צְווַיישָׁען זיי נִיבְּט וָענִיג פַּארבֶּרֶעכֶער, וַויל עָדֶער פון זיי בָּענִיגְט זִיךְ מיט דָעם וָואס עָר הָאט, עָר הָאט נִיט קַיין נְרוֹסָע אוֹיגֶען; וַויל עָר דַארף נִיט קַיין סַךְ עָר דַארף נִיט קַיין מְאַדָּעס!

יָענָע וָואךְ הָאט מַיינֶער אַ בָּעקאנְטָער רַייכֶער דַייטש פון אַ קָאלָאנִיע, וָאס פַּארמָאגְט הונְדערְט דָעכְאטין עֶרד, קוה אוּנ פָּערד — חֲתוּנה נֶעמַאכְט אַ טָאכְטָער. אִיז די טָאכְטָער גָעקומָען צו פָאהרען אין שְׁטָאדְט אין צִיצָען קְלֵיידֶעל, דָאךְ הָאט זי זיך אִיבֶּער גֶעטרוֹמָען אין אַ וָואלָענֶעם, אוּנ הָאט זיך גֶעקוֹיפְט פַּאר דַרַייסִיג קָאפּ׳ אַ קָלָענציל אוּנ אִיז גָענַאנְגָען אין

קוּרְבָּע, וְיךְ וּוּנְטשׁאיִין מִט אִיהר חָתָן • קוּמָעַנְדִיג פּוּן דָּעַר קוּרְבָּע, הָאט זִי וְיךְ צוּרִיק אִיבָּער־
גֶעטָהוּן אִין צִיצִינְעם קְלֵיידָעל—אוּן אַזָא קַפְּצָן וִוי אִיךְ דַּארְף אָנגְּרֵיטָּען פּוּן מַיין טָאכְטָעְרם וָועְגִין
צוּ דָּעַר חֲתוּנָה פַאמִיט מִט זַיידָעְנְס! מַיין טָאנְטשְׁקָע אִיז עָרְשְׁט פּוּפצָעהְן יָאהר אַלְט, אוּן עָם
דַּארְט מִיר שׁוֹין דָּעַר קאפְּף. זִי הָאט נָאךְ נִיט אִין זִינְען אֲפִילוּ אַ כַּלָה צוּ וָועְרָען — אוּן דַארְף
שׁוֹין הָאבָּען אַלָע מָאהל אַ נַייָע קְלֵיידּ, אַ נַייָעם הִיטָּעלָע, אַ נַייָעם וָאמָעלְ
אוּן פְּרֵיוו מַאךְ נִיט, לְאוֹמ מָען מִיךְ נִיט רוּהָען, דָּאם וַוייב שָׁעלְט פּוּן אַיין זַיט. דִי קִינְדָער
וַוייְנֶען פּוּן דָּעַר אַנְדָעְרָער זַיט, אוּן מָען מוּז מַאקְע וְעהֶן צְוִוישָׁען מָענְשָׁען הָאבָּען אַ פָּנִים וִוי
לַייטָען, אָךְ, אָךְ, אָךְ!.

אָט אַזוֹי פַּארשְׁטָעהְט וָעדָּער וִוי נַארִישׁ דָּער לוֹקסוֹם אִיז, אָט אַזוֹי בָּעקָּעכְצְט אִיהם
אוּן בָּאכְצְט אִיהם יָעדָּער, אִינְדָעסְטָען אִיז נִיט נָאר עָר עָקְסְטִירְט כְּמַעט פּוּן וִינְט גָאט הָאט
דִי וָועלְט בָּעשַׁאפָּען, פּוּן וִינְט דִי פָּעלְקָער פּוּן דָּעַר וָועלְט הָאבָּען אַרָאב גָעוָוארְפָּען וַיְיָער
וִוילְדָען שְׁמַאנְד, נָאר פַּארקָהרְטְ: עָר וָערְט נָאךְ אַלְץ מָאהל גְּרָאסָער אוּן גְּרָאסָער; אוּן וִוי־
פִּיעל פָּעדָּערָען מָען הָאט שׁוֹין צוּ בְּרָאבָּען, וִוּיפִּיעל טִינְט מָען הָאט שׁוֹין אוֹיסגָענָאסָען פּוּן
יָשַׁעְנָהוּ הַנָּבִיא בִּיז אִין דָּער יָעצְטִינְע צַייט, הָאט צוּ נָאר נִיט גָּעפִּירְט; רַעגִיעְרוּנְגָען הָאבָּען
שׁוֹין גָעפְּרִיוּוט צוּ וָוהרָען זִיךְ מִיט דָּעם לוֹקסוֹם אוּן עָם הָאט אוֹיךְ נָאר נִיט גָּעהָאלְפָּען.

צְוִוישָׁען דִי אַלְע רַעגִיעְרוּנְגָען וָואם הָאבָּען גָּעשְׁטְרִיטָּען גָּעגָען דָּעם לוֹקסוֹם אִיז דִי
אָסְטְרַייכִישׁ רַעגִיעְרוּנְג גָּעוָוען דִי עָרְשְׁטָע. הוּנְדָעְרְטָער יָאהְרָען אִיז אִין אָסְטְרַייךְ אַרוֹיסגָעגַע־
בָּען גָּווארָען אַיין בַּפָּעהל נָאךְ דָּעם אַנדָּערָן גָּעגָען דָּעם לוֹקסוֹם. דָּער עָרְשְׁטָער הָאט גָּעגָען
אִיהם אוֹיפגָעטְרָעטָען שְׁטָרַיינִג פָּעדְרִינַאנְד דָּער עָרְשְׁטָער, אִין יָאהר 1552, עָר הָאט נִיט נִיקְנָעמְט
צוּ־וָעהֶן דָּאם שְׁלָעכְטָם וָואם דָּער לוֹקסוֹם בְּרַיינְגְט אוֹיף זַיין פָּאלְק, אוּן עָר הָאט דְּרוֹם אַרוֹיס
גָּעגָעבָּען אַ בַּאפָּעהל, אַז יָעדָּער וָואם הָאט נִיט אַזוֹי פִּיעל פַּארמָעגָען עָר זָאל זִיךְ קָאנְנָען
רַעכְענָען צְוִוישָׁען דִי עֶשְׂרִים, וָועט וָועלָען בֶּעשְׁטְרָאפְט, וָוען עָר וָועט זִיךְ קְלֵייד־
זַיין שְׁטָאנְד: אוּן אִין דָּעם אַבְטְצָעהנְטָען יָאנוָואר 1593 הָאט זִיךְ גָּעטְרָאפָּען אַז אַבְקְצָנִים אַ
טָאבָּער פּוּן דִי וִויעְנָער אַיינְוָואהנָער אִיז גָּעקוֹמָען אוֹיף אַ אוּנטָערהַאלְטוּנְג אִין אַ זַיידָעְנָעם
קְלֵייד, מִט אַ נָאלְדָעְנָער קַייט אוֹיף דָּעם הַאלְז, אוּן מִט בְּרַאסְלְיָעטָען אוֹיף דִי הָענְד, אִיז
גָּעוָואָרָען אַ גָּערוּפָער אִין נַאנְץ וַיין, אוּן דִי רַעגִיעְרוּנְג הָאט אַרוֹיס גָּעגָעבָּען אַ בַּאפָּעהל
זָאל שְׁטָארק בֶּעשְׁטְרָאפָּען דִי שַׁארְלַאטַאנְקָע, זִי זָאל זִיךְ מָעהר נִיט דָּערְוָואגָען צוּ טָהוּן
אַזָא אוֹמְרָעכְט.

לָעאפָּאלְד דָּער עָרְשְׁטָער הָאט זִיךְ נִיט גָּעוָואלְט פְּרִיוָוען צוּ שְׁטְרִיטָּען מִיט דָּעם לוֹקסוֹם,
נָאךְ דָּעם וָואם עָר הָאט גָּעוָואהן אַז דִי פְּרִיהָעְרִינְג קִיסָרִים הָאבָּען נָאר אוֹמְוִיסְט פָּערְלָארָען
קָרָעפְטָען אִין דָּער מִלְחָמָה מִיט דָּער וָועלְט־נַארִישְׁקִייט, נָאר יָאוָועךְ דָּר עָרְשְׁטָער הָאט פָּאר־
גָּענוּמָען אַלָע מִיטָּעל צוּ פַּרַעכְטָען דָּאם וָואם זַיינָע עָלְטָערָן הָאבָּען פָּערְנָאכְלָאסִיגְט אוּן
אוֹיסצוּרִייסָען דָּעם לוֹקסוֹם מִיט דָּעם וָוארְצָעל. מִיט אַיינְרָעג קִייטָען הָאט עָר אַרוּם גָּערִינְגָעלְט
אַלָע זַיינָע בִּירְגָער, עָר הָאט אַרוּיס־גָּענָעבָּען גָּענָעמְטָע אוֹיף לָעבְּעדִיגָע אוּן אוֹיף טוֹידְטָע, עָר
הָאט גָּעוָואמָעלְט אַ קָאמִיסְיָע פּוּן דִי קְלוּגְסְטָע מָענְשָׁען מָען זָאל בַּאקְלָאהרָען וָואם צוּ טָהוּן.
דִי לִיעבְּשָׁאפְט צוּם לוֹקסוֹם"— זָאגְט דָּער קִיסָּער אִין זַיין בַּאפָּעהל "טָהוּט פַּארַבָּארְבָּען
מָאבָּאלִיש אוּן מַאטְרָעלִיש דָּאם בֶּעסְטָע פּוּן אוּנְזָער לַאנְד, עָם עָרְוָועקְט דָּעם צָארָן פּוּן נָאט

אוֹיף אוּנְז, אוּן נָאכְט שְׁטְרָאפְט אוּנְז דָּער פַּאר מִיט שְׁוֶוערְד אוּן מִיט הוּנְגָער אוּן מִיט מָארְד."

אִין דֶעם יָאהר 1791 הָאט דִי רֶעגִיערוּנְג בֶּעשְׁטִימְט אַ נֶעוִוִיסְע צָאהל יְעדֶעֶרען נָאךְ זַיין שְׁטָאנְד, וִויפִיעל מָען זָאל בֶּעצָאלֶן מֶעגְשָׁען אוֹיף אַ חֲתוּנָה. דִי רִיכֶּע הָאט וִי נָענָעבֶּען רָאט דָעכְט צְאוִוִיס־צוּנֶעבֶּען אוֹיף דֶער סְעוּדָה פּוּן אַ חֲתוּנָה הוּנְדֶערְט פְֿלָארִין. מֶעהר אוֹיס־צוּנֶעבֶּען אִיז נֶעוִוען שְׁטְרָאפְט פֶּערבָּאטֶן, אוּן וַוייל אִין יָענֶע צִייטֶן פְֿלֶעגְט מָען אוֹיף דִי טוּירְכֶּע אוֹיךְ אוֹיסגָענֶעבֶּען פִּיעל גֶעלְט, וָאס מָען פְֿלֶעגְט זַיי מִיט־גֶעבֶּען מְחַיֶּעדֶע קְלַיידֶער אוּן צִירוּנְג. דָאט דִי רֶעגִיערוּנְג אַרוֹיסגֶענֶעבֶּען אַ בַּאפֶֿעהל, אַז קֵיינֶער זָאל זִיךְ עֶרלַויבֶּען צוּ בֶּעהַאלְטֶן אַ מַת, עֶהדֶער דִי בֶּאאַמְטֶע וֶועלֶן זֶעהֶן וִוי אַוּוי עֶר אִיז אֲנֶענֶעקְלַייֶדְט. דִי גאנְצֶע בֶּאפֶֿעלְקֶערוּנְג דָאט דִי רֶעגִיערוּנְג צוּ טְהַיילְט אִין פִּינְף טְהַיילְ, אַיינֶע הֶעכֶער פּוּן דֶער צְווייטֶער, אוּן יָעדֶער טְהַיילְ הָאט מֶען בֶּעשְׁטִימְט וִיפֶֿל מִיט זִיפֶֿרָע קְלַיידֶער מִיט זִיפֶֿרָע בְּלִים, זִיפֶֿרָע קְלַיידֶער מִיט זִיפֶֿרָע נאנְצֶע פֶּיהרוּנְג, אוֹיךְ דִי טְהַירֶען פּוּן אַלֶּע גֶעבֶּעטֹ־הַיינֶער אִיז נָענָען אוֹיךְ־גֶעקְלֶעבְּט גְרוֹיסֶע פַֿאפִּירֶן, אוֹיךְ וֶועלכֶע עֶס אִיז נֶעוֶוען אוֹיסגֶעבֶּעטֶן דִי קְלַיידֶער, וָאס יְעדֶער טְהַיילְ מֶעג הָאבֶּען. אוּן וָאס אִיבְּרִיגֶע אַלְמֶדִינְג נָאךְ זִיפֶֿרָע שְׁמַאנְד, אוּן דֶער מָענְש וָאס הָאט זִיךְ עֶרוַוּאכְט אֲנצוּטְהוּן אַ קְלַייד וָאס עֶס אִיז נִיט נֶעוֶוען פַֿאר אִיהם בֶּעשְׁטִימְט, אִיז נֶעוֶוארֶן בֶּעשְׁטְרָאפְט. נָאלֶגענֶע אוּן וֵילֶבֶּערנֶע בְּלִים הָאט דִי רֶעגִיערוּנְג פַֿארוֶוועהרְט צוּ נוּטְצֶען, אוֹיךְ הָאט זִי פֶֿרְוֶוועהרְט צוּ טְרָאגֶען וַיידֶענְצַייג אוּן אַנְדֶערֶע טְהַיינֶערֶע וֶועבְּצַייגֶען. אֲפִילוּ דִי רִיכֶּע הָאט דִי רֶעגִיערוּנְג אוֹיךְ פַֿארוֶוועהרְט צוּ הָאבֶּען אַ סַּךְ פֶֿערְד אוּן קָארֶעטֶען אוּן נָאךְ אֶלֶע זַאכֶּען וָאס וֶועלֶגענֶע נִיט נֶאטְהִיג. נָאר דִי בֶּאאַמְטֶע וָאס זֶענֶען גֶעקוֹמֶען אִין דֶעם הוֹיז פּוּן דֶעם־קִייסֶער הָאט זִי נֶעזֶעהֶן דָאס רֶעכְט צוּ טְרָאגֶען טְהַיינֶערֶע קְלַיידֶער.

אַ שְׁטִיק צַייט דָערנָאךְ הָאט דִי רֶעגִיערוּנְג אַרוֹיס־גֶענֶעבֶּען אַיין כַּאפֶֿעהל נָאךְ דֶעם אַנְדֶערֶן, נָענָען דֶעם לוּקסוּס אוּן זַיי הָאבֶּען אַלֶּע נִיט עֶרלַייכְט. זַיינֶער צְווֶועק, דִי רֶעגִיערוּנְג הָאט נֶענֶענֶהֶן, אַז מִיט דֶעם סִיסְטֶעם וָועט אֵיהר נִיט גְלִיקֶען אוֹיסצוּוַוארְצֶלֶן דֶעם לוּקסוּס, וַוייל עֶס אִיז וֶעהר שְׁוֶוער אוּנְטֶערצוּשַׁיידֶען פּוּן אֵיין מֶענְשֶׁען צוּם צְווַוייטֶען אוּן אוֹיפצוּהַיבֶּען אַיינֶעם הֶעכֶער פּוּן דֶעם אַנְדֶערֶן. הָאט זִי אִין דֶעם יָאהר 1734 נֶעאַסוּרט אַלֶּע לוּקסוּס־סְחוֹרוֹת. וָאס קוֹמֶען אֶן פּוּן פְֿרֶעמְדֶע לַאנְדֶער, צוּם בֵּ״שׁ: גוּטֶע שְׁטֶיינֶער, פֶֿערְל, נָאלְד, זִילבֶּער, זַיידֶענֶע קְלַיידֶער א. ז. ו ...

נָאר אַנְדֶערֶש הָאט אוֹיף־גֶעטְרֶעטֶן גֶענֶען דֶעם לוּקסוּס זַיינֶע דֶער צְווַוייטֶער, עֶר אִיז נִיט נֶעוֶוען אַזוֹי וִוי זַיינֶע עֶלטֶערן וָאס הָאבֶּען נָאר יָענֶעם פַֿארוֶוועהרְט צוּ נֶעהֶן נָאךְ דֶעם לוּקסוּס אוּן אַלַיין הָאבֶּען זִי נִיט מְקַיֵּם נֶעוֶוען דָאס וָאס זַיי הָאבֶּען פּוּן אַנְדֶערֶע גֶעפֶֿאדֶערְט. נָאר עֶר מִיט זַיין נָאנְצֶען הוֹיף הָאבֶּען עֶרְוַוייטֶערְט פּוּן זִיךְ גֶעפּוּנֶען בִּיז אַהֶער בִּיי זַיי אוּן אִין דֶעם נָאנְצֶען פֶֿערְנִיכְטֶעט אַלֶּע קְלַיידֶער וָאס עֶס הָאט זִיךְ גֶעפּוּנֶען בִּיז אַהֶער בִּיי זַיי אוּן אִין דֶעם נָאנְצֶען לַאנְד. אוּן דֶער קֵיסֶער הָאט מִיט זַיין חָכְמָה מַאקִי נֶעפּוּנֶעלְט אַסַּךְ מֶעהר וִוי נֶענֶע עֶלטֶערן מִיט נֶעזֶעטְצֶען אוּן מִיט שְׁטְרָאף. מָען דֶערצֶעהלְט, אַז אִין זַיין צַייט הָאבֶּען אַלֶּע רֵייכֶּע פּוּן זַיין לַאנְד נֶעמְאנְנֶע מִיטְצֶען. דִי מִיטְצֶען נֶענֶען נֶעוֶוארֶן וֵייטֶער, וַוייל זַיי הָאבֶּען נָאר יָענֶעם פַֿארוֶוועהרְט, וַוייל זַיי זָאלֶן נֶעפֶֿאדֶערְט. הָאט דֶער קֵיסֶער אַרוֹיסגֶענֶעבֶּען אַ בַּאפֶֿעהל אַז אִין דֶעם יָאהר נִיט דָאס וָאס אִיז אַלֶּע דִי וָואס רֵייניגֶען דִי נַאסֶען וָאלֶען אִין־קְלַיידֶען אֲוֶועלכֶע מִיטְצֶען. אוּן דֶעם וָואס הָאט נִיט

נֶעהאט פַּאר וָואס צוּ קוּיפֶּען, הָאט דִי רֶעגִיעררוּנג נָענָעבֶּען אומזִיסט, אוּן דָאס הָאט נָעהָאלְפֶּען, אִין דֶעם פֶּערלוּיף פוּן אַיין קְלֵיין שְׁטִיקעל צַייט אִיז קֵין מֶאדְנֶע הִיסטָאר נִיט גֶעווֶען אִין נַאנְץ אֶסְטרַייך.

דִי עֶרשְׁטֶע וָואס בְּרֶענְגען אַראָב דֶעם לוּקסוּס זֶענען פוּן עֶווִיג אָן גֶעווָאהנְלִיךְ דִי רַייכֶע. דִי יאוה וָואס עֶס אִיז אַיינְגֶעפַּלַאנְצְט בַּיי אַלֶע מֶענְשֶׁען, לָעהרֶענְט זַיי: אַז זַיי דַארְפֶּען זִיךְ שְׁטֶעלְען הָעכֶער פוּן אַלֶע אִיבְּרִיגֶע מֶענְשֶׁען וָואס אַרוּם זַיי, אוּן כְּדֵי דָאס צוּ עֶררֵייכֶען, בּוֹעֶען זַיי זִיךְ אוֹיס גְרוֹיסֶע פַּאלַאצֶען, קְלֵיידֶען זִיךְ אָן אִין דִימַאנְטֶען, בְּרִילְיַאנְטֶען, בְּרֶענְגען אוֹיס פַּיעל גֶעלְד אוּיף טֶהֵייעֶר מֶעבֶּעל, אוּיף דִיעגֶער, אוּיף פֶּערְד, עֶקִיפַּאזֶשען, אוּיף סַאמֶט, זַיידֶענְס א. ד. ג. דִי זֶעלְבֶּע גַאנָה לֶערֶענְט אוּיךְ דִי אָרֶעמֶע: זַיי זָאלֶען דִי רַייכֶע נָאךְ־טַאנְצֶען אוּן זַיי בַּאמִיהֶען זִיךְ מִיט אַלֶע קְרָעפְטֶען, אוּן הַאלְטֶען זִיךְ פוּן קֵיין זַאךְ נִיט אָפּ אוּן טַאנְצֶען זַיי נָאךְ, חָאטש זַיי זֶענען נִיט אִין שְׁטַאנְד; נָאךְ אָרֶעמֶערֶע טַאנְצֶען וויידֶער דִי נָאךְ א. ז. וו. אַז עֶס קוּמְט אוֹיס: אַז זֶענְטֶע־בַּייאלֶא־טַרַייענֶע־דְרַהוֹיס־זִיצְחָק־מֶענְדֶעלְסָם דָעם וועגְעלֶע־שְׁטוּפֶּערס וויל נָאךְ־טַאנְצֶען דֶערֶיבֶּער גְרֶענְאַדִיעֶר דִי בַּאנְקִירְשֶׁע. אוּן דְרוֹם אִיז שׁוֹין קֵיין וואוֹנֶדֶער וָואס עֶס אִיז בֶּאווַיזֶען: אַז אִין גְרוֹיסֶע שְׁטֶאדְט וִי אִין פַּאריז, בֶּערְלִין, וָענְט מָען נַאנְץ אָפְט וִיסֶען אוּיף דֶער שַׁאנְד־בַּאנְק (סֶקאמְיָא פָּאדְסוּדִימִיךְ) קִינְדֶער פוּן פַּארְמֶגְלִיכֶע עֶלְטֶערן, דֶער פַּאר וָואס זַיי עֶרְלוּיבֶּען זִיךְ צוּ גֶנֶבֶּן אִין דִי מַאגַאזִינֶען אַיינִיגֶע לוּקסוּס־זַאכֶען קַאפֶּף דֶער פַּאר וָואס זִי הָאט בַּיי אִיהם־קִיין דָאלֶע נִיט, דֶער פַּאר וָואס חַיינְצֶע־גְנֶענְטֶעל הָאט אַ וָאטֶע, מִיט אַ טוּניק, מִיט אַ פָּאלִינֶע אוּן זִי נִיט, עֶס וָואלְט פֶּערשְׁפָּארְט צוּ זַיין אַלֶע מָאל נַייֶע בַּאנְקְרָאטֶען, עֶס וָואלְט פֶּערשְׁפָּארְט צוּ זַיין אַלֶע מָאהל נַייֶע קְרַאנְקְע פוּן דִי נָארְמֶעטֶען. *) יָעצְט שְׁטֶעלְט אַיךְ פָּאר, מַיינֶע לֶעזֶער, וֶען מָען זָאל צוּם בַּיישְׁפִּיעל

---

*) אַז דִי נָארְמֶעטֶען זֶענען נָעפֶּעהרְלִיךְ פַּאר דֶעם מֶענְשֶׁען, אִיז שׁוֹין נָאר קֵיין נַייעס. נִיט אִיין מֶענש אִיז שׁוֹין גֶעפַּאלֶען אַלֶם אָפְּפֶּער פוּן דִי נָארְמֶעטֶען. דֶער גְרוֹיסֶע וָואס אִיז אַיינְגֶעגַענְגֶען מִיט אַ נָארְמֶעט־קָאנְן נִיט וַואקְסֶען, אוּן דָאס פֶּיהרְט דֶער צוּ, וָואס פַּיעל גֶעזוּנְטֶע פְּרוֹיען קָאנֶען נִיט זוֹגֶען וַיידֶער קִינְדֶער, אוּן מוּזֶען צוּגֶענֶעהמֶען צוּ זַיי אַמֶען, נָאר נָאךְ עֶרגֶער אִיז דָאס: וָואס דֶער נָארְמֶעט אִיז זַייער גֶעפֶּערלִיךְ פַּאר דֶער לוּנְג, וַויל אִיבֶּער דֶעם וָואס מָען אִיז אַיינְגֶעצוּגֶען מִיט דֶעם נָארְמֶעט קָאנְן מָען נִיט פְּרַיי אַטמֶען, וָואס דָאס אִיז גָאר דָאס וויכְטִיגְסְטֶע אִין דֶעם מֶענְשֶׁענֶם לֶעבֶּען, בַּאזוֹנְדֶערֶס דַאמְאלְס, וֶען דֶער מֶענש גֶעפִינְט זִיךְ אִין אַ עֶנגֶער שְׁטוּב, אָדֶער עֶר טְהוּט עֶפֶּעס, אָדֶער עֶר מַאנְצְט, וָואס דַאמָאלְס דַארְף דֶער מֶענש מֶערֶר אַטמֶען וִי גֶעווֶעהנְלִיךְ. אוּיךְ קָאנְן זִיךְ אִיבֶּער דֶעם נָארְמֶעט, אַרוּם דֶער לוּנְג, נִיט הָאלְטֶען קִין סַךְ בְּלוּט, אוּן דְרוֹם אִיז וַייֶעֶר לַייכְט אִין דֶער לוּנְג זָאל זִיךְ אַרַיין הָאפְּען דִי שְׁווַיינְדְזוּכְט וּטְשָׁאחָאמְקָא. וָואס דָאס אִיז מַאקְע דִי אוּרַזָאכֶע דֶער פוּן: וָואס חָאטש

מיר איבער־נעמען אלע רייכע , איך נאל מיט זיי טהון ואם איך ויולל . דער פאר ואם זיי בריינגען אראפ דעם לוקסוס , ואם דענקט איהר ואולט איך זיי נעטהון ? איך ואולט אונטער נעצוונדען זייערע פאלאצען ? פער־סמיט די שוואר־צע רוסיאקעם ? צו בראכען די קיאפאוועען ? פערניכטעט די דימענטען מיט די בריליאנטען? צו שניטען די סאמיטינע אוג זייערע קליידער? אב נעריסען דעם פאלשען, איך בעט איבער אייער כבוד , דעם פאלשען גרוד? איך ואולט אב נעוואשען דאס שוואר־צע פנים פון דער רוסקע קראפטקע מיט דער זייפ פודרע ? איך ואולט ארויס־נעמען די פאלשע נאלדענע צאהן ? אויב איהר דיינקט אזוי האט איהר בכחלה א נרויסען טעות . איך בין נאר־קין סאציאליסט ניט , אוג בין נאנץ זייט פון אזעלכע נעפאהרליכע אידעען . ניט די רייכע איז א יושר אזוי צו טהון, נאר די ארעמע־קבצנים די נארישע בעלי נאוה־נינקעם ואם בריינגען אוים אויף דעם לוקסוס מעהר ווי זיי זענען אין שמאנד , עס ואולט א יושר נעזונען אזוי צו טהון די ואם עסען ניט אוג טרינקען ניט , צעהלען זיך צו דעם ביסען אין מויל אוג פערדארבען זייער קערפער , דער פאר ואם זיי שפארען אב פון דעם עסען אויף שמאטעם . איך ואולט עם נעטהון די ואם האבען ניט קין רחמנות אויף זיך אליין אוג אויף זייער ביסעל פארהאראוועט נעלד , אוג מאכען זיך ניט ויסענדיג זענן דער קרעמער ואם נים זיי אויף אויס־צוצאהלען . נעהמט בייזיי צווייי מאהל אזוי פיעל פאר זעדער זאך . האסש זיי ויסען דאס זייער נוט . אט די אלע איז א יושר דאס צו טהון אבער ניט די רייכע , ווייל אזוי ווי יעדער זאך האט א נוטע זייט אוג א שלעכטע , עס איז ניט דא אויף דער ועלט קיין נוטס אהן שלעכטס , אוג קיין שלעכטס אהן נוטס . אזוי איז אויך דער לוקסוס : ביז ואנען דער לוקסוס איז נעזונען ניט איבער דער מאס , ביז ואנען ער האט ניט באשעדיגט די נאנצע ועלט פון אלעם ביז רייך . ביז ואנען ער האט ניט אנגעפאנגען צו פארדארבען נאנצע פאלקער אוג אייניצלינע מענשען , אוג אונטער־צונראבען אונטער זיי זייער שמאנד —איז ניט נאר מען האט ניט נעקוקט אויף דעם לוקסוס ווי אויף א צרה צווישען די מענשענהייט . נאר פארקערט . דער ויילען אוג די יניונג ואם עס איז אייננעפלאנצט ביי מענשען אין הערצען צום לוקסוס אוג צו אזעלכע ואנען ואם פארברייטערן דעם שבל , אין דער קראפט פון דעם ויילען איז פיעל נוטס בעהאלטען . דער ויילען איז ווי א לעבענדיגער אטהם אין דער ועלט־מאשין . ער באוועגט אלע ראדער פון די מענשענס נעשעפטען אוג פון אלעמען ואס עס טהוט זיך אויף דער ועלט , אוג ווענן מיר ואלטן זיך פארשטעלען אייז רנע , אין ועלכער עס עקסעסטירט ניט דער לוקסוס. ואולטן מיר נעזעהן, אז כמעט פון אלעמען ווערד נאר ניט , אוג די נאנצע ועלט קעהרט זיך איבער מיט דעם פנים אראפ , ווארום קאנען דען יעצט די מענשען זיך אומקעהרען זיי זאלען לעבען מיט דער נאטור . אזוי ווי עס איז נעוועזן באלד נאך אדם הראשון , אדער ווי עס לעבען יעצט די ווילדע מענשען ? דאס קאנען האבען מענשען נעלעבט נאר פון דער פרוכט פון דער ערד . מיט דער ואל פון די שאף

פרוי־ען נעבען זיך מעהרסטען טהייל ווייניגער אב מיט אזעלכע זאכען , ואם שאדען צום נעזונד ווי מאנגע , אינדעסטען ליידען זיי מעהר פון די מאנגער פון דער שווינדזוכט . דער נארסטע איז אויך נעפעהרליך פאר דער ארץ , פאר דעם לעבער אוג פאר דעם מאגען . נאנץ אפט מאכט זיך — או דאס ואם פרוי־ען האבען ניט־קין אפעטיט . אוג ואם ליידען פון מאנגן איז נאר צו פארדאנקען דעם נארסטע .

האט מען זיך געוואלטיקט, מיט די פויסט פון די פיה, אוג מיט דעם קלייד פון דעם פלאקס וואס מען האט זיך אליין אויסגעוועבט האט מען זיך צו גענעקט דאס לייב, אין א אויפגע־קלעבט שטובעל פון ליים האט מען געוואהנט, צי וועלען יענטלעך מענשען אויך קאנען אזוי לעבען? אוג ווענן מיר זאלען אפילו נאר אבשאפען די זאכען, וואס געהאלטן ווירקליך צום לוקסוס, צום ביישפיעל: נאלד, זילבער, דימאנטען, פרילאנטען, פאמעט, זיידענס, טהייערע וואלענס, טהייערע מעבעל, פאמאלע, רוסיאנע. בעלללע א. ד. ג., ווענן מען נאל די אלע זאכען אבשאפען, וואלטען דאמאלס געווארען איבריג אלע פאבריקקען אוג אלע בעל מלאכות, אללע שטארט וואס לעבען פון מסחר וואלטען געווארען פוסטע, די אייזענבאהנען וואלטען קיין מאהל ניט נעהאט צו פיהרען, אוג אסך מזיינדער מענשען וואלטען ניט נעהאט פון וואנען צו לעבען.

אוג דרום איז ניט נאר ניט קיין פעהלער וואס די רייכע נעהן נאך דעם לוקסוס, נאר עם איז צו ווינשען אז זיי זאלען נעהן נאך איהם אפילו וואס מעהר, שלעכט איז נאר דאס וואס די ארעמע נארישע אונבעמאכטע בעל נאזע־נייקעם ווילען זיי נאך־טאנצען, נאר אין דעם ענען די רייכע נאר ניט שולדיג, מיט רעכט קאנען די רייכע זאגען צו די ארעמע: „איהר קבצנים, איהר האט זיך צו אונז ניט צו גלייכען. מיר זענען רייך, מיר האבען איבריג נעלד, מעגען מיר עם אויסבריינגען אויף דעם לוקסוס, אבער זיהר זענט פריהער בילליגערס, זענט פריהער גוט עסען אוג גוט טרינקען, בדי איהר זאלט זיין געזונד, זענט פריהער אבשאפען אויפשלעקטען (אויפן שלעכטען טאג) אוג הער נאך אז איהר וענט האבען איבריג נעלד, ווענט איהר עס אויך מענען אויסברענגען אויף דעם לוקסוס.

אזוי נאהם פון דעם רעגעל האבען נאר געדארפט זין יודען. בייי יודען וואלטען אפילו די רייכע אויך ניט געדארפט נאכגעהן נאך דעם לוקסוס, איבער נאר איין אנדערע אורזאכע, איבער דעם: וויייל יודען זאלם נידריג שטארענד אוג קוים גערוולדעטעם פאלק, זאלם אז פאלק וואס יעדער שרייט אויף זיי אז זיי ענענ עקסקפלאטאטערס, וואמפירען, אז זיי זיינען אוים דאס בלוט פון אלע פעלקער אוג שלאגען זיך אן די קעשענעס, וואלטען זיי ניט גערדארפט דערוועקען די קנאה בייס פאלק מיט ווערע עקיפאזשען, פערד, בריליאנטען, דימאנטען, טהייערע נארישען, אוג וואלטען ניט גערדארפט נעבען די אנטיסעמיטען געלעגענהייט, צו האלטען ווענען זיי ווערע דרשות ... אסך, אז בייישפילען, געפינען מיר אוג אונזער היסטארינ וואס יודען האבען געליטטען איבער דעם לוקסוס; אז גרויסען, גאר אז גרויסען טהייל דאס אויך געהאט דער לוקסוס אין דער שרעקליכער צערה, וואס עם דאס געטראפען די יודען אין שפאניין אם ענדע פון דעם פיערצעהנטען יאהר־הונדערט *). עם איז ניט דא קיין פאלק

---

*) אין שבט יהודה (סימן ח') ווירד געבראכט די שטראפרעדע וואס עם האט געהאלטען דער בעריהמטער שפאניש־קאניג אלפאנזא פאר די דרייי יודישע גרויסע לייט, דאן אברהם בנבנשתי, דאן יוסף הנ"ש א אוג דאן שמואל בן שושין, וואס ענען אויסגעקליבען געוואלען פון כלל ישראל צו פערטהיידיגען זיי פאר דעם קאניג. פון זיינע שאלות איז געווענען די צוויייטע: „ווי באלד אז איהר זיינט אין נלות, פאר וואס־זשע געהט איהר געקליידעט וויי גרויסע העררען אוג מאכט אייך דער מיט פיעל שוואנים? איך האב אייך פארבאטען איהר זאלט זיך

אין דָער וָעלְט וָאם זָאל זַיין אַזוי פֿאַרפֿיהרט פון דָעם לוקסוס וְו יודָען, ניט נָאר די רַייכָע וָעלָען פון אִיהם פַאַרפֿיהרט, נָאר די אָרָעמָע אויך אוג דָאם אִיז אוגְלִיקן! אַבצושָפֿאַרָען פון דָעם עָסָען אוג פון דָעם טרינקען אויף דָעם לוקסוס, אִיז בָּעוָאוְדָערס אַ יודָעש עָרפֿינדוג אוג אַ פֿגים אַז יודָען הָאבָען די פְּריוִילָעגִיע פַאר דָער עָרפֿינדוג אויף עָסְטלִיכָע טוויָעגְד זָאהר, אַז נָאר זַיי הָאבָען דָאם רָעכְט צו עָסָען קָרייִדְ אויף דָעם זַיידָער אוג צו גָעהן גָעקְלַייִדְט מִט לָעצָטָען פַאר זשוּרנָאל. בַּיי אַנדָערָע פָאלְקָער, זַיי מָעגָען זַיין וַוי פַאַרפֿיהרט פון דָעם לוקסוס, קָענָן מָען נָאך פָאַרט דָערקָעגָען פון אָרָעם דָערקָעגָען צו רייך, אוג בַּיי יודָען חָאטש זַיי זָענָען דָאם אָרימסטָע פָאלְק אִין דָער וָעלְט, חָאטש זַיי זָענָען אַ פָאלְט אָהן אַ זִיכָערָען שְׁטָאנְד. אַ פָאלְק וָאם זַיי זָענָען אַלָע צונוויי־גָעקוָעטשְׁט אִין אַיין וויגְקעל, אוג דַארְפָען לָעבָען נָאר פון דָעם מִסְחָר, וָאם עָס אִיז זַיי אויך נִיט אַלְצְדינג גָעדלויבְט, וָאם אִיבָּער דָעם שְׁלָינגָען זַיי זַיך בְּמָעט אַיינָער דָעם אַנדָערָען אַיין. אִינְדָעסָען אִיז בַּיי זַיי זַיי גָער שְׁווָער צו גָערָקָענָען פון אָרָעם צו רַייך, פְּמָעט די אָרָעמְסְטָע פון זַיי גָעהָט גָעקְלַייִדְט אִין גָאלְד, וְילְבָּער, בְּרִילְיַאנְטָען.

דָער לוקסוס אִיז אַייגָער פון די גְרוֹסָע פָּעהלָערָען וָאם זָענָען אַיינגָעוואָרצָעלְט אִין דָעם יודָעשָען פָאלְק, דָער פָּעהלָער אִיז אַפִּילוּ נִיט פון די וָאם זָענָען בַּיי יודָען פָּערְבְּלִיבָּען גָאך די שְׁרֶעקְלִיכָע פָּערפָאלגוגָען פון דָעם מִיטָעלָאלְטָער דָעם פָּעהלָער הָאבָען די יודָען

נִיט פּוּטְצָען אִין זַייִדָענָע קָלַייִדָער, אָבָּער אִיהר הָאט אַייָער נָאטָם גָעבָאט נִיט גָעפָאלְגְט וַוי זָאלְט אִיהר דָען מַיין גָעבָאט פָאלָגָען? אִיהְ זָאג אַייִדְ בְּנבוּאָה. אַז דָער סוֹף וָועט זַיין אַז אִיהר וָועט פַארטְרַיבָּען וָועָרָען פון מַיין לַאנְד, אָבָּער דָאם זָאלְט אִיהר וויסָען: אַז פון מַיין לַאנְד וָועט אִיהר נִ י ט אַרוים וַוי פון מִצְרַיִם, אִיהר וָועט אַרוים מִט גָעוויין, נִיט מִט פְּרַייד, אִיהְ וָעה דָאם אִיהר זַייד אַ פַארָקָעהרְטָעם פָאלְק מִט פַארָקָעהרְטָע וִטָעגָען: דָאם רוב וָועָרָט אִיהר גָעבָּאָרָען רַייִדְ אוג שָׁמָארְבָּט אַוועק אַלֶם בָּעמָלָער, וָעָן אִיהר קוּמְט אויף דָער וָעלְט, שַׁיינְט אַיִדְ דָער כַּוָּל אִיבָּערָן קָאפ, אָבָּער עָר לָאזְט זִיך אַלָע מָאהל אַרָאפ נִידָעריגָער בִּיז צו דִי פִּים — בַּיי אוגְז קְרִיסְטָען אִיז נִיט אַזוי: בַּיי אוגְז אִיז דָער כַּוָּל אִין אָנְפָאנג נִידעריג אוג וָועָרְט אַלָע מָאהל הָאבָער; דָער קְרִיסְט וָועָרְט גָעבָאָרָען אִין לוּמְפָּען אוג שָׁמָארְבָּט אִין זַייִדָענָם — בַּיי אַייִדְ אָבָּער אִיז עָס פַארָקָעהרְט...

נָאך מָערָ אַלֶם דִיעזָעם גָעפִינָען מִיר אִין דָעם: מוֹסָר־בְּריעף פון ר' שְׁלמה אַלָעמִי ע"ה. וָואם עָר הָאט גָעשְׁרִיעבָּען שוין נָאך דָעם גְרוש פון שָׁפָאנְיָען אוג פָּארְטוגָאל. אִין אַיין אָרְט שְׁרַייבְט עָר אַזוי: „דָאם רוב פון אוגְזָערָע רַייכָע יודָען הָאבָען דָען קָאפ הויך פַארדְרִיסָען, נָאר פַארגָעסָען אָן זַייָער שְׁטָאנְד, אָן זַייָער פָאלְק, אָן זַייָער לָאנְד, זַיי הָאבָען זִיך פָּערשָׁאפְט טָהַייִעָרָע קָאלַיאסְקָעס מִט דִי שֶׁאנְסְטָע פָּערְד, זִיך אוג זַייָערָע פְרוֹיָען אוג קִינְדָער אויס־גָעפוּצְט קָאנִיקְלִיך אוג פִּירְשְׁטְלִיך, אִין גָאלְד אוג וִילְבָּער אוג פָּערְלָען אוג בְּרִילְלַאנְטָען — אוג דָאם אִיז גָעוָועָן דִי אוּרְזָאכָע פון אוגְזָער אוגְגְלִיק... יָאגְעגְדִיג נָאך גְרוֹסְקִייט, הָאבָען זַיי אַיינָע דִי אַנדָערָע מָקנא גָעוָועָן, צַייגָע אויף דִי אַנדָערָע גָעמָסָרט, אוג צוזָאמָען נָאר גָעדְרִיקְט דָעם אָרָעמָען עוֹלָם, אויף זַיי אַרוִיפגָעוואָרפָען אַלָע נָאלָאגָען א. ז. ו. אַזָעלָכָע טְרוִעריגָע בַּיישְׁפִּיעלָע גָעפִינָען מִיר זַייָער פִּיעל אִין אוגְזָערָע גָעשִׁיכְטָע, אָבָּער עָס וָועָרְט נָאך וָואם אַמָאהל אָרגָער.

מאַקע פון געאהרען אין , דאס ווערט מען ארויס פון דעם וואס די נביאים : וישעיהו , יחזקאל , הושע אוו נאך אנדערע האבען געגען דעם געשריגען .

יעצט בלייבט איבער די פראגע : וואס טהוט מען , ווי אזוי היילט מען די קרייזק ? דער חכם מטוארט מיל האט ערפונדען צו דער קרייזק א מיטעל , ער האט געזאגט : מען זאל די פרוען לעהרגען כדי זיי זאלען קלוג ווערען . מען זאל בשעפטגען מיט קלוגע זאכען , ווילען זיי דעם לוקסוס ניט אין זיגען האבען . מיין עצה איז דער צו נאגץ איינפיך : יערער מענש דארף קיין מאהל ניט פארגעסטען אז דער לוקסוס איז ניט מעהר ווי א זאך וואס עם איז איבריג אוו דרום איז נאר כדאי פאר איהם אוועק־צוגעבען א צווייטע זאך וואס עם איז איבריג . אוו אז מען דארף קיין מאהל ניט קוקען וואס יענער גהט אין גאלד , דימאנטגען בריליאנטען , שענע נארישאן . וויל יענער איז רייכער פון מיר , אדער ער איז א אזוים־בריינגער , א נארישער א אונבעטאכטער בעל נאדיניק . אוו אין בייד פאלען דארף מען איהם ניט נאך־טהון . נאר וויל עם פעהלט נאכץ אפט דעם מענשען דער מוטה וואס איז דער צו נאטהיג , וויל די נאדה וואס עם איז איינגעווארצעלט בי מענשען ברענגט דער צו , וואס מענשען האבען מורא פאר מענשען , מענשען טהוען וואס נאר מעגליך איז כדי מענשען זאלען זאגען ... אדער מענשען זאלען ניט זאגען ... עם איז דא א סך מענשען וואס פארשטעהען זייער גוט אויף וויפיעל זיי לייגען פון דעם לוקסוס , אוו זיי וואלטען גערן זיך אבטשעפען פון איהם , נאר עם פעהלט בי זיי מוטה זיי זאלען אויף־טרעטען געגען דער אפענטליכער מיינונג : זיי קאנגן ניט איבערטראגען דעם קרומען קוק פון מענשען , זיי זענען ארעם אין מוטה , אוו האטש עם דארף אזוי ניט זיין , האטש די אפענטליכע מיינונג דארף ניט אבהאלטען פון קיין מאלישע טהאט , יעדער מענש דארף האבען מוטה עם זאל איהם ניט באריהרען וואס די איבריגע מענשען ווילען זאל איהם ניט קוקען . ווענן ער אליין איז נאר איבער־נעציגט אז ער דארף אזוי טהון , יעדער מענש דארף טהון וי מען דער־צאהלט פון דעם גיוויסטען הערשעל טראסקאלער : וואס ער האט אן־געטהון א קאפאטע פון פארינט מיט לאטטיג אוו פון הינטען מיט קאלענקאר אוו ווענן מען האט עם איהם באמערקט האט ער גיענטווארט : „ווענן עם נעפעלט אייך ניט מאכט מיר אנדערש“ . נאר ווייל די מענשענהייט באוויצט דאס שלאפקיט , איז דרום דערצו נאר דא איין מיטעל : עם זאלען זיך צוזויף־נעהמען עטליכע מענשען , אזעלכע וואס ווילען פטור ווערען פון דעם לוקסוס אוו זאלען מיט ערלויבנים פון דער רעגיערונג — גרינדען א פעראיין , וועלכער זאל פארפאלגען דעם צוועק . דאס איינציגע ווארט „פעראיין“ ווערט שוין נין נעגוג די מענשען זאלען קאנגן אויפטרעטען געגען דער עפענטליכער מיינונג , זיי ווילען קיין מורא ניט האבען פאר אמער וועט מען חלילה אויף זיי זאגען אז זיי זאגען ארעם וואס דאס האלט מען פאר א גרויסע בושה אז זיי זענען ניט אין שטאנד צו האבען רייכע קלייד־ער , אוו ווילען דרום קאנגן לייכט עררייכען זייער צוועק .

אוו דרום איהר מענשען ווילכע איהר פארשטעהט וי געפאהרליך דער לוקסוס איז פאר אלע ארעמע מענשען אין אלגעמיינען אוו פאר אונז יודען בעזונדערס , רוהעט ניט ! באמיהט זיך מיט אלע קראפטען אבצושאפען דעם לוקסוס—וועט איהר ער פאר דערלעבען צו זעהן , וי די מיט אלע קראפטען אונזער ארעם פאלק וועט מארשיש אוו מאטרעליש פארבעסערט ווערען , אוו אונזערע שונאים ווילען אויפהערען אויף אונז צו הוידען !

בִּילְדער פון דעם לעבען.

די מאדע דער רוצה
ברענגט אונז אום בנאמנות
זי איז דער מוקה
מיר נעמען די קרבנות ז
צונוער.

1.

אין תמוז אַ טאג, ווען שרעקליך איז היים
פון אין דערפריה, האט שפּעט אין דער נאכט,
האט יאקאב געארבעט מיט דעם ביטערען שווייס.
נעשרייעפען די ביכער. די קאסע נעמאכט—

2.

נעשפּערט דאס געשעפט האט מען ערשט איצט,
ווען דער זיינער האט נעין נענעבען אַ קלאפ
גיך לויפט ער אהיים פערסאפּעט דערשווויצט,
מיעד אוּן צערבראכען עס רוישט אים דר קאפ—

3.

נאך שווינדלען די ציפּרען, איהם פאר די אויגען
צום אויסדרעהן איז נאם דם העמד אויפּן לייב.
דאך שנעלל ווי אַ אדלער איז ער געפלויגען
איהם ערווארטעט זיין היים, זיין ליעב, זיין ווייב!

4.

בים פענסטער זיצט ליזע אויף אין דער צייט.
אַ הינטעל אַ קלייגס, ליעגט אויף דעם שוים,
די נעדאנקען פליהען טראגען זי ווייט
עם פּינטלען די אויגען פון קוקען ארוים.

5.

וואם זיצט זי בים פענסטער שוין עטליכע שעה.
אונרוהיג כּסדר וואם קוקט זיא אזוי?

אָפְּשֶׁר וואס יאָקאב איז שְׁפָּעט נאָך נישְׁטָא ?
אַ טָעות הָערר לָעזער. מיט אַיין אַלֶף נָאר לאָ !

6.

גָּעקְלֵייִדעט פָּערפוּצט , ווי גֶּראפין נור גְלַייך ,
גָּעוויקָעלְט אין זַייד , אין סַאמֶעט נָאך מָעהר ,
גָּעהן יודישֶע טָאכְטֶער שְׁפַּאצִירָען אַ סָך ,
דָם זיצט זי אוּן קוקט, דָם הָערץ איז אִיר שְׁוָוער.

7.

אַיין אוּנְגְלִיק איז דָאס שוין לַאנְג בַּיי אוּנז יודען ,
בַּיי דִי וַוייבָּער דִי קְרֶעְנק איז גְרֶעסָער נָאך מַיין ;
נור קִנְאָה! נור קִנְאָה! מ׳איז קַיין מָאהל צופְרִיעדען
דָעם גְרוֹיסָען נָאכְטַאנְצִין מוז אָרום אוּן קְלַיין !

8.

נִיט נור אין מָאדָע, אין קְלֵייִדער אין ציערוּנג ,
וָואס עָם קָאסְט מָמון אוּן דָמִים, כּדַי אוּן גָעלְט .
נור אֲפִילוּ אין בִּילְדוּנג, מְנָהָגִים, אוּיפְפִירוּנג,
אָז נור וָואס בַּיי יָענעם נור יָענְץ גָעפָעלְט !

9.

דָערפָאר לַייִדעט דָער כְּלַל יודישֶע קִינְדָער .
וַוייל קִנְאָה בַּיי יָענעם איז אוּיך דָא גָענוג .
אוּן דָאס קָענן שוין פָּערשְׁטָעהן יָעדָער בָּעזוּנְדָער,
פוּן קִנְאָה וָערט שִׂנְאָה, אוּנְגְלִיק אוּן קְרִיעג...

10.

גָּעקאוועט צום פָּענְסְיָער זיצט לִיזָע נָאך שְׁפָּעט .
עָם בְּרֶענְט ווי אַ פַּייֶער דִי קִנְאָה אין אִיהר
פְּלוּצִים אין פָּארהוּיז הוּיך הָערָען זִיך טְרָעט .
מיט אַמָאהל זִיך גָעפָעלְט הָאט זִיך דִי טְהִיר ;

II.

גָּעקוּמָען איז יאָקאב אַ חַיים . ער איז פְּרָעהלִיך ,
פְּרַיי פוּן דָעם גָלוּת פִּיהלְט זִיך דָער קְנָעכְט .
וָוער איז איצט גְלַייך צוּ דָעם שְׂרָרָה דָעם מָלֶך ,
וָואס רוּהָעט נִיט דִי טָעג, לָעבְּט נור דִי נָעכְט ?

12.

נור פֿיהלען קענן דער דעם תענוג פון רוהע .
נחת פון לעבען . די ווערטה פון דער שמוב .
ווער דאס אללעם ערוואַרבט טאגליך מיט מיהע
אוג טהיילט זיך מיט דר וום איהם איז זעהר ליעב .

13.

נעפיהלט האט אויך יאקאב די זיסטע נחמה .
אין דר פרמד הט דר גוף נעארבייט אהן שעור .
אין דער חיים איז געבליבען זין ליעבע נשמה .
דאס יאגט ער . דאס לויפט ער איצט צו איהר —

14.

נור פערגיפטעט נעוואַרן איז תיכף זיין גליק .
אויך די פים נעהאלטען האט ער זיך קאם .
ליגע האט נענעבען אויף איהם נור איין בליק :
נור נעלענגען אין איהם איז בעם אוג סם !

15.

—ליגע ואס איז דיר ? ואס איז דא נעשעהן ?
דו ביזט . איך בעמערק שטארק אויפנעמרואנגען !
ווער האט דיך נעארגערט . ווער איז דא נעווען ?
ואס קוקסט דו אזוי ? איך בעט דיך מיר זאנען !

16.

ער האט זיך דעם שווייס נענעבען אַ ויעש .
די רגע צו איהר שנעלל צוגעשפרונגען
אוג גלייך אויף דער באק . ווו די פודרע איז פרישׂ .
דט אַ נאגץ הייסער קוש לאנג הויך נעקלונגען —

17.

נענעבען האט ליגע פון זיך איהם אַ שמיטץ ;
ווי אַ מכשפה צולאזט מיט בעם די האר .
אַ טיפע מיט דעם פוס . נעשריגען מיט היטץ :
אַ ווק ! אַ ווק ! צי־נ־אלדע שוואַרצע יאהר !

18.

זי האט אַ שרעקליכען קריטץ נעטוהן מיט די ציין ;
זיך פאדבאקאם נשטעלט איהם סאמע אנעגען .

וָוער מיך האָט גאָרנָעמט ? וָוער דָא איז גָעוָוען ?
נָאך האָסְט דו אַ הָעזָה מיך מָערדָר צו פְּרָעגען !

19.

אַ מָערדָער , אַ קאָרנָער בִּיזְט דו , דו לַאידַאק !
דו הונְדִישָער מַאנן , דו בִּיסְט נָאך נָעָרעכְט ?
דוּרך דִיר ! דוּרך דִיר בַּאקוּם אִיך דָעם שְׁלַאק !
וָוער וויי אַ רוּם , דָערנָעה וויי אַ לָעכְט !

20.

— וָואם אִיז דָאס , וָום זָעה אִיך וָום הָער אִיך אַצונְד ?
צו דו רָעדְסְט דָאס לִיזָע זָאג מִיר מַיין לָעבָּען ?
אָדָער אָפְּשַׁר נָאר טויב בִּין אִיך אוּן בְּלִינְד ?
נַיין סְ׳אִיז נוּר אַ חָלום , אִיך קָענן מִיר נִיט גְלַייבָּען !

21.

נַיין , דָאס אִיז נִיט קַיין חָלום , דָאס בִּין אִיך אַלַיין ,
דָס רָעד אִיך מִיט דִיר אִיך טָרייב קַיין בַּטָעוָת !
אִיך זָאג דִיר נָאנְץ אָפְּפָען נָאך אַ מָאהל רַיין ,
אַז דו בִּיזְט מַיין קוילָעָר , מַיין מַלְאָך־הַמָוֶת !

22.

— גָאטְט אִיז מִיט דִיר , דו בִּיזְט פּוּן דָעם זִינְנָען !
עָפּים נָאר וויי צוּדוּלְט רָעדְסְט דו דִיבּוּרִים !
פַּאר וָואם פַּאר וָוענן , הָאסְט דו זִיך גָעפּוּנָען ?
צִי הָאב אִיך פָּערדִיעְנְט בַּיי דִיר דִי יִסוּרִים ?

23.

שְׁטִילל דו מָערדָער ! שָׁווייג דו הָמָן הָרָשָׁע ,
אִיך בִּין נִיט מְשוּגָע , אִיך רָעד נִיט וויי דוּלל !
וָואם מַאכְסְט דו זִיך תַּם , וָואם אִיז דִיר קָשָׁה .
וַוייסְט דו דָענן נִיט וָואם אִיך דַארְף אוּן וויל ?

24.

שְׁרַייעְסְט אִין אַיין קוֹל : דו הָאסְט מִיך וָעהר לִיעבּ !
וָואם־זָשָׁע הָאב אִיך דָערפּוּן ? זָאג מִיר וָום פּוֹעל אִיך ?
פָּערשְׁפָּארְט מוּז אִיך זִיצָען כְּסֵדֶר אִין שְׁטוּב ,
אוּן נוּר וויי אַ דִיעְנְסְט אִיז תָּמִיד מַיין הוּלְך !

25.

צִי פִּיהרט זיך בַּיי לַיימֶען אַזוי דָען אַ מַאנן,
בְּעהַאנְדעלְט נָאך אַיינָער וִוי דוּ אוֹיך דָאס וַוייב ?
אָט קוּמְט שׁוין בַּאלְד אָן דָער וִוינְטָער סָעזָאן,
אוּן אִיך הָאב נָאך־קִין פֶּעלְץ־קִין קָלַייד אוֹיפְן לִייב!

26.

—וָואם ? נָאך וָועהנִיג דִיר קְלַייד'ער ? נָאך אִיז דִיר קַאלְט ?
אוּן אַ מַאנְטִיל הָאסְט דוּ דָען אוֹיך נִיט פּוּן פְּרִיעָר?
אַ נָא עָפֶּעס דִי שַׁאפְּע . זָעה נָאר אַ בַּארְג
זַיי פּוּילָען . זַיי שִׁימְלָען דָאך אַלְע בַּיי דִיר!

27.

קְלַייד'ער ! חַא , הַא , חַא ! פּוּן יָמִים וְשָׁנִים.
וָואם זָענָען שׁוין לַאנְג אַרוֹים פּוּן דָער מָאדָע
זַי הָאבֶּען וִוי חוֹנֶק אַ צוּרָה . אַ פְּנִים,
אוּן בּוּדְמָא דוּ וַוייסְט נִיט . גְּלַייך כְּלוּם יָדַע

28.

צַיין עָנִי , אַיין אָבִיון, אַ קַבְּצָן, אַ וִוסְטָער ,
וָואם וָועְרְט אוֹיסְגָערִיסֶען , פָּרְשָׁוָוארְצְט וִוי אַ רוּחַ,
אַ בָּעדָער, אַ הָעקָער , אַ שְׁנַייד'ער, אַ שׁוּסְטָער,
צִי גָעהט דָען זַיין וַוייב אַזוי שֶׁאנְדְלִיךְ וִוי אִיךְ ?

29.

זָעה נוּר דָעם שְׁנַייד'ער , דָעם פַּאלְגָע ר' בָּעריל .
וָוער קָענְט נִיט זַיין וַוייב, דָעם לָעקִיש. דָעם נָארְר ?
טָרָאגְט זִי אַ הָאלְדְז מִיט טְהַיילָעכָע פָּעְרִיל ,
אוּן עָס בְּלַיאסְקְט פּוּן וַוייסֶען אוֹיף אִידֶר דָר פָּארְמַאר!

30.

נָא אוּן יָעקִיל דָר נָרָאבָּער מִיט דָעם אַיינָערָעם קָארְקִי
וָואם אִיז אַ קָאבָּאטְשְׁנִיק אוּן לַאסְחִינְט דָעם סְפִּירְט,
אַ נָא זָעה נוּר זַיין וַוייב אַיין יָאסְקָע אִין מַארְק,
אַ נָא זָעה זִי אִין נַאם וָועְנְן זִי שְׁפַּאצִירְט!

31.

הַיינְט וָועלְוויל דָר תַּכְשִׁיט , וָום הָאנְדָעלְט מִיט לָעדָער
בָּעמְרָאכְט נוּר זַיין מָאסְטֶן , דָעם זִיסֶען פֶּעְרְשׁוין

וָעה נור איהר מַאנָטיל, וָעה איהָר קְלֵיידָער,
וָעה נור איהר הוט די בְּלוּמען די קְרוין.

32.

— וָואם הַיסְט דוּ מִיר קוּקען, וָואם הַיסְט דוּ מִיר וָעהן,
צִי קָענען איךְ אויךְ גְלַייךְ מִיט זַיי אַלֶע דָענן זַיין?
זַיי הָאבֶּען פּוּן וַואנֶען אוּנז איךְ בִּין גְעמַיין,
קוּקְזָשָׁע דוּ בְּעסֶער אין בַּייטֶעל אַריין

33.

וָעהסְט אָט דָעם בֶּער'לִין, זַיין פְּרוּנִית די שְׁפָּלָה,
וָעהסְט איהָר פֶּערִיל, דָאם זַיידָענָע שְׁטָאף,
דָאם איז אין נַאנְצֶען פּוּן גְנַבָּה פּוּן גְזָלָה,
וויזָשָׁע קָענען איךְ זַיךְ גְלַייכֶען קוּקען דָעראויף?

34.

וַוי טָארֶען רַאבָּאטְשָׁעס, נָאר אָרֶעמֶע לַייט,
טָרָאגֶען בְּרִיקַאנְטֶען, פֶּערִיל אוּנ שְׁטֵיינָער?
אוּנז קָאסְט יָעדָער גְרָאשֶׁען כּחַ אוּנ צַייט,
בְּלוּט פּוּן דָעם הַארְץ, מַארְךְ פּוּן די בֵּיינָער!

35.

וָעכְציג קָארְבוּצֶען, אָט דָאם איז אין נַאנְצֶען,
מַיינָע שְׁכִירוֹת, עֲשִׂרוֹת פַּאר דְרַייסִיג טָאג מִיהָע.
וויזָשָׁע קָענען אויךְ וַוי טָאר איךְ דָער מָאדָע נָאכטַאנְצֶען,
סַיידָען אויךְ וָועלֶען וַוי זַיי אַ גַנָב דָערצוּ!

36.

— איךְ קָענען שׁוֹין דַיין עַזוּת נִיט מֶעהר אִיבֶּערטְרָאגֶען,
איךְ וויל נָאר נִיט הָערָען די טַעֲנוֹת די רַייד!
קָאפּ אין דָער וַואנְד מֶעגְסְט דוּ זַיךְ שְׁלָאגֶען,
הָאטְש גַנָב'ע הָאטְש גַזְלָן! נור מִיר בְּרֶענְג אַ קְלַייד!

37.

— וָואם? אַ גַנָב, אַ גַנָב! הַיסְט דוּ מִיר וָועלֶען?
רַאבִּיוֶון, גַזְלָנִין? הָערְסְט וָואם איךְ זָאג.
איךְ זָאל אַזוֹיְנָע דְבוּרִים מֶעהר גָאר נִיט הָערָען!
איךְ קָענען דִיר נור גָעבֶּען וָואם איךְ פֶּערמָאג!

38.

אַדַרבּא אִיךְ פָּרָעג דִיךְ זָאג דוּ אַלֵיין...
הָאט יַאקאב גָעשְׂרִיעֶן מִיט הָעֶרץ אוּן פָּערדְרָאס .
נוּר אַ שְׁרֶעקְלִיכֶּער חֲלִיפָּע . אַ הִיסְטֶעריש גָעווֵיין .
הָאט פּוּן לִיזָען אַ תְּשׁוּבָה גָעגָעבֶּן אַ שָׁאם!

39.

זִי הָאט מִיט דִי צֵיין גָעקְלַאפְּט אוּן גָעקְרִיצְט ,
מִיט כַּעס דִי קְלֵיידֶער גָשטִשִיפְּעט . גָערִיסֶען .
גָעשְׂרִיעֶן , גָערָעוִוט . גָעוָואלְגֶען , גָעשְׁמִיטְט .
גָעדְרַאפְּעט דָאס פָּנִים . דִי הֶענְד זִיךְ גָעבִיסֶען—

40.

דָערשְׁרָאקְען דָערצִיטֶערְט אִיז יַאקָאב גָעבְּלִיבֶּען .
עָר הָאט תַּיכָף דִי רֶנַע גָעמַאכְט אַ גָעוָואלְד .
עָר הָאט זִי גָעמוּטְערְט , גָעטְאָרְעט , גָערִיבֶּען .
אַ הַאלְב טוּץ דָאקְטוּרִים אַרָאבגָעבְּרַאכְט בַּאלְד—

41.

נוּר צִי קֶענֶען דָאקְטוּרִים פִּילֶען אוּן בְּלָאזֶען ,
דָען הָעלְפֶען דֶער קְרַאנְקְער נָעבִיךְ אִין לֵייד ?
צִי פּוּן רָעצֶעפְּטִין פּוּן אַלֶערְלֵי גְרָאזֶען ?
קֶענֶען מֶען דֶען מַאכֶען אַ פְּעלִץ אוּן אַ קְלֵייד ?

42.

לַאנְג הָאט נָאךְ לִיזָע גָאר אֹהֶן אַ שִׁיעוּר
הַוָיות , גְרִימַאסֶען , בַּאווִיזֶען אִין בֶּעט .
אוּן נוּר ווִי אַ חוֹטֵא . אוֹיף דִי קְנִיעס פַּאר אִידֶּר
איז יַאקָאב גָעשְׁמַאנֶען אוּן הָאט זִי גָנְבָלְעט .

43.

—נָא . גָענוּג שׁוֹין נְשָׁמָה . גָענוּג שׁוֹין מִיין לֶעבֶּן !
הָאט עָר גָעבֶּעטֶן , גָענָאסֶען כִּיט טְרָעהֶרן ,
אִיךְ שְׁוָוער בַּיי גָאטְט ! דָאס מֶענְטְט דוּ מִיר גְלַייבֶּן .
וָועְסְט אַלְעם שׁוֹין הָאבֶּן , אַלְעם וָועט וָוערִין!

44.

אַ לִיעְבְּלִיכֶען שְׁמַייכֶעל . אַ פְּרַיינְדְלִיכֶען בְּלִיק ,
הָאט לִיזָע גָעגֶעבֶּען שׁוֹין רוּהִיג דָערפּוּן .

נָעפֿלויגען אִיז יאָקאב אין הימלעל פון גלִיק,
אונעק אִיז די חמאָרע, עם שיינט שוין די זונן!

45.

א קאוליקדיג יאהר נאך דעם־נאך כסדר!
האָט אִיהם די זונן זעהר לויטער געשיינט.
נעבעטען האָט ליזע פּעלצען אוג קלייַדער,
נור צי זענען זיי גלִיקלִיך בייַ נאך הַיינט?

* * *

שטִילל, אִיז דער מָארגען, זעהר לויטער דער הימל!
די זונן האָט מִיט גַדלות ארוים געשפּאצירט,
נור עפּים האָרט זיך אין נאם אַ רעש אַ געטימל,
וואם לויפּט דער עולם? וואם האָט זיך פּאסירט?

—

אין סְוויטקעם רעסטאַנטען פּיהרט מען דאָרט צוויי.
פון הינטען מִיט לאמפּעם, די גוטע סמנים,
נור עפּים וויזט מיר אויס קאנטליך אייגער פון זיי,
וער אִיז ער? וואם אִיז ער?...אך אט דאס פּנים...

—

אִיך קוק מיך גוט צו, אוג הער אין דער מאמע:
זעהסטו אט דעם בחור דעם פּיינעם דאָרט געהן?
אט דער האָט פּענסיע ניט לאנג ערשט אַ קאמע...
אך! דאם אִיז ער, דאם אִיז ער, יאקאב אללין!

* * *

עם שיינט די לבנה, זי גלאנצט נאר אַ פּראכט.
אין הימל די שטערן בלישטשען שאמיריג,
עם אִיז שוין נאנץ שפּעט, הָעט אין דער נאכט,
מען זעהט שוין אין נארטען נור יונגוואַרג שפּאצירן—

—

נאר גרינג וויי אַ פּעדער, קאם אויף די נענעל.
אין מאמעט אין זייד, וויי אַ טאק אויסגעפּיצט.
דרעהט זיך דאָרט אייגע, ווינקט מיט דעם אייגעל,
אַ הער אוג אַהין לויפּט זי אוג שוויצט—

—

צוויישען די בוימער אין נארטען אין ווינקעל,
זעה איך די דאמעמע אפּטער זיך דרעהן.
איך האב זי דערקענט דאָרט אין דער טינקעל,
אך! דאם אִיז זי, דאם אִיז זי, ליזע אללין!—

דִי נֶאטְלִיכְע הַאנְד.

כִּפְנֵי יְהוָה בָּדָד יָשַׁבְתִּי כִּי־
זַעַם מִלֵּאתָנִי . (ירמיה טו)

וִוי שְׁמַארְק אוּן מָאכְטִיג אִיז דִי נֶאטְלִיכְע הַאנְד ?
וָואם נַיימִיגְט מִיךְ יָענְעם צוּ בְּעלָעהֶרְען .
אַז דָאס וָואם אִיךְ וַויים מִיט מַיין פֶּערְשְׁטַאנְד .
מוּז אִיךְ דָאס בַּאלְד יָענְעם עֶרְקְלָעהֶרְען .

—

הָאטְש יָענְער וִויל זִיךְ צוּ מִיר נָאר נִיט קֶעהֶרְן .
הָאטְש יָענְער אִיז נָאר טוֹיב וִוי דִי וַואנְד .
מַיינְע קְלֵיגְסְטֶע רֵייד וִויל עֶר נִיט הֶערְן ,
אִיךְ הָאב קֵין כָּבוֹד , אִיךְ הָאב נוּר שַׁאנְד .

—

פּוּן יוֶנְעמְד אֶן אִיז מִיר וָועה אוּן וִוינְד .
פּוּן יוֶנְעמְד אֶן הָאב אִיךְ פִּיעל פַּיינְד .
פַּאר וָואם אִיךְ זָאג יָענְעם „דוּ זַיי נִיט בְּלִינְד“ ,
„קוּק אֲהִין דִי זוֹנֶן וִוי שַׁיין זִי שַׁיינְט !“ .

—

אִיךְ זָאג נָאר יָענְעם „דוּ זַיי נִיט פֶּערוִוילְדֶעט“ ,
וָועלְט עֶר אִין כַּעַס אוּן קְרִיצְט מִיט דִי צַיין .
אִיךְ זָאג נָאר יָענְעם וָועט אַ בִּיסכֶּעל נֶעבִּילְדֶעט ,
וָועלְט עֶר שְׁטַארְק בָּאז אוּן וַוארְפְט מִיר אַ שְׁטֵיין .

—

נָאר חֲרפּוֹת- בְּזָיוֹנוֹת הָאב אִיךְ פֶּערדִיעְנְט ,
פּוּן מַיינְע בְּרִידֶער פַּאר מַיין אֱמֶת רֵיידְן ,
אוֹיף מִיר פַּאלְן אֶן דִי הִימֶמְלִשֶׁע הִיטְן .
דִי פַּאלְשֶׁע קַאנְדִידַאטְן פּוּן דֶעם גַּן־עֵדֶן .

—

פִּיעל מָאל דַאכְט מִיר , אִיךְ וָועל מֶעהר נִיט וָועלְלֶען
מִיט מַיינְע רֵייד רֵייצֶען דֶעם נַארר .
וָואם דַארְף אִיךְ אוֹמְזִיסְט זִיךְ מוּטְשֶׁען אוּן קְוָועלְלֶען
נָאר אָהן אַ לָאהן , נָאר אָהן אַ שְׂכַר ?

עָם אִיז אָבֶּער מֶאכְטִיג דִי גֶּאטְלִיכֶע הַאנְד,
וואם נָעטוּהִיגְט מִיךְ יָענְעם צוּ בָּעָרְהרָן.
אַז דָאם וָוֶם אִיךְ וַויִיס מִיט מַיִן פָּערְשְׁטַאנְד,
מוּז אִיךְ דָאם בַּאלְד יָענְעם עָרְקְלָעהָרָן.

—

דִי נַארָרָן, דִי שׁוּטִים, זָאלָן וַוארְפָן שְׁטֵייָנָער,
אִיךְ מוּז זָאגָן פְּרַיי מַיִן גוּטָן גֶּעדַאנְקָן.
גָענוּג אִיז מִיר, וָוָען פּוּן טוּיזֶענְד אֵיינָער,
וָועט הָערָן מַיְינָע רֵייד אוּן וָועט מִיר דַאנְקָן.

—

אָט נָאר דָעם אֵייגָעם מוּז אִיךְ דִיעָנָען,
וִוי אַיין מְרַייָער קְנֶעכְט דִיעְנְט זַיין הַארר,
אוּן וָועָן מַיְינָע רֵייד מַאכְט בָּעסָער זַיין זִינָן,
אָט הָאב אִיךְ מַיִן לָאהן, אָט הָאב אִיךְ מַיִן שׂכַר.

מ. נָאדְדאָן.

דִי טוּיבָּענְפָּאסְט.

פּוּן נ. ד. הָאפְפְמַאנְן.

דִי שֶׁאנָע אוּנשׁוּלְדִיגָע טוּיב מַאכְט אוּנְז גְרוּיס פְּרֵייד אוּן פָּערְגְנִיגָען דוּרְךְ אִירֶע שֶׁיאנָע מִילְדָע גֶעשְׁטַאלְט אוּן דוּרְךְ אִירֶע זִיסָּען גֶעשְׁמַאקָען פְלַייש, אָבֶּער אוּיךְ מִיט אִירָע פְלִילְגָלָען בְּרִינְגְט זִי וַיְיטֶער גְרוּיסָען נוּטְצָען פַּאר דָער וָועלְט; זִי אִיז אַ מְרַייָער שָׁלִיחַ פַּאר דִי וָואס בָּענוּטְצָען זִיךְ מִיט אִירָע עֶהרְלִיכְקֵייט אוּן פִּינְקְטְלִיכְקֵייט. שׁוּין אִין דִי אַלְטָע גְרִיכִישָׁע צַייטָען, פַּאר אַיינִיגָע טוּיזֶענְד יָאהר צוּרִיק הָאט מָען גֶעוּוּאוּסְט פּוּן דָעם זָאנְדָערבָארָען כְּשָׁרוֹן וָואס דָאם טוּיב בָּעזִיצְט, צוּ דִיעָנָען פַּארָן מֶענְשָׁען אַלְס בָּענוּטְצָער פִּינְקְטְלִיכָער שְׁלִיחַ. אַלְס עֶרְפָאהרָענָער מְרַייָער פָּאסְטִילָאן צוּ טְרָאגָען אוּן צוּ בְּרֶענְגָען בְּרִיעף אוּן פָּערְשַׁיידֶענֶע יְדִיעוֹת פּוּן גְרוֹסָע מֶרְחַקִים אִין פָּערְלוֹיף פּוּן צְקוֹרְצֶע צַייט. נַח וַואר דָער עֶרְשְׁטָער וָואס אִיז אוֹיף דָער הַמְצָאָה גֶעפָאלָען, דִי טוּיב פַּאר אַ גֶעוּואהרֶעטָען צוּ מַאכָען, עֶר הָאט זִי פּוּן דָער הֵיבָּה אַרוֹיסגֶעשִׁיקְט אוֹיף דָער פְּרַייָער וָועלְט, אוֹם זִיךְ צוּ עֶרְקוּנְדִיגָען אוּן אִיהם אַ רִיכְטִיגֶע יְדִיעָה צוּ בְּרִינְגָען, אוּיב דָאם וָואסָער פּוּן מַבּוּל אִיז וָוענִיגֶער גֶעוָואהרָען אוֹיף דָער עֶרד, דִי טוּיב הָאט אִיהרֶע שְׁלִיחוּת עֶהרְלִיךְ עֶרְפִילְלְט. זִי אִיז אַזוֹי לַאנְג אֲרוּמגֶעפְלוּיגָען בִּיז זִי הָאט אִיהם גֶעבְּרַאכְט מִיט אִירֶע שְׁנָאבֶּעל דָאם אָבְּגֶערִיסֶענֶע אֶהלְבָּערטְבְּלַאטְ, פּוּן וָועלְכֶעם נַח הָאט בְּאלְד פָּערְשְׁטַאנָען אַז דָאם וָואסָער פּוּן מַבּוּל אִיז וָוענִיגֶער גֶעוָואהרָען, אוּן זַיין גַאנְצֶע מִשְׁפָּחָה הָאבָּען זִיךְ עֶרְפְרֵייט מִיט דָער גוּטֶער בְּשׂוֹרָה פּוּן דָער טוּיב, אַז בַּאלְד וָועלָען זִי בָּעפְרַייט וָועְרִין פּוּן דָעם עֶנְגָען אַרְטְרָאגִ.אין וָועלְכֶעם זִי וואהרָען אוֹא לַאנְגֶע צַייט פָּער־

שׁפֿאַרט, אוּן וועלכֿן באלד קֶענען פֿרייַע לופֿט אטהעמען. ברוטוס. דער ענוואלטיגער
רָאמישׁער העלד, בשׁעת ער מיט זיין גרויסֶע מַחנה ווארֶען אים נאהר פֿיער אוּן פֿערציג
פֿאר כּריכט. נעב. בעלאגערט פון אַנטאניוס׳עס־מַחנות אוּן האט־קיין אויסווועג נית געהאט ווי
אזוי זיך פון דער מאכטיגען בעלאגערונג דורכצושלאגען, האט זיך מיט דער צייגעגער
תַּחבולה בענוצט ווי־כטיג ידיעות צו זיין ווייטֶע פֿריינדע דורך די טויב צו שיקען, די טויב
האט איהרֶע שׁליחות פּינקטליך עָרפֿילט, האט אוועק־גענאגען אוּן באלד צוריק־געבראכט
די נאטהיוסטֶע נאכריכטען פון דער מלחמה, אוּן דאדורך איז טאקע ברוטוס מיט זיין
מַחנה צו ענער צייט נצוול גענוארען, נוֹרדען מַחנה, אַנעוויסטער טערקישׁער סולטאן
(עשׁטאַרבען אים יאהר 1174), האט זיך ערוועקט אין זיין גאנצע מדינה טויבענפאסטען
צו גריינדען, אום ברייף פון איין סטאציאן צום צווייטען דורך די טויבען צו שיקען. ער האט
פֿיל מיה אוּן גלד דערצו אנגעוענדעט אוּן פיעל נוטצען דערמיט פאר זיין לאנד געבראכט.
נאך איהם האט זיך צו דיעזע המצאה דער קאליף (מלך) אחמער פון בגדד (עשׁט. אים
יאהר 1225) גענומען, איהם איז אויך נייער געפֿאלען ענוארען אזא וואנדערע תחבולה,
אוּן האט אלזא אויך ווייער פיעל טויבענפאסטסטאציאנען אין זיין לאנד גענרינדעט. פיעל
עשׁיקטע אוּן קלוגע לייט האבען זיך דערמיט בעשׁעפֿטיגט, אויסצולערנען די טויבען וי אזוי
זיי וואלען ברייף טראגען פון אין אָרט צום צוויייטען, אוּן האבען מיט די טויבען אזוי וייט
געבראכט, דאס זיי האבען וירקליך ווייטע שׁליחות פּינקטליך עָרפֿילט, א פֿאר געלערנטע
ברייף־טויבען האבען דאמאלסט ביז טויזענד מהאלער געקאסטעט.

מעהר ווי אין אלע לאנדער אין ארגענט (אין מוזח־נייט פון דער וועלט) האט זיך
אניפּטען (מצרים) מיט די טויבענפאסטען אויסגעצייכענט. פון דער רעגיערונג זענען דאמאלס
דויבע מהומרעמס אויף די הויפּט־מראקטען אויפגעשטעלט ענוארען, ואס אין וייא פלעגין
זיך אויפהאלטען אוּן פֿערוואהרען די ברייף־טויבען, ואס פלעגין ברייף אוּן דעפּעשׁין פון אין
ארט צום צווייטען טראגען. דורך די טויבען פלעגין זיך די אגיפּטער זייערע נאטהיוסטע
איינטערעססירט שׁפּעהן, איבערהויפּט די רעגירונג פלעגט איהרע וויכטיגסטע אוּן שׁטרענגסטע
בעפֿעהלע דורך זיי שיקען, די בערימטסטען רייזענדען: פֿיעטרא דע לא פּאלא מהעבענאט
אוּן מאבריגער ואס האבען נאנץ אגיפּטען בערייזט. האבען זייער פיעל וואונדער פון די
אגיפּטישׁע טויבען־פּאסטען ערצעהלט, איבער הויפּט האבען אויך זיי די טויבען־פּאסטען פון
קאהירא אוּן אלעפּפּא אנרוסען אייגדרוק געמאכט, אוּן האבען זיך נית נעקאנט אפּוואונדערן
פון די געשׁיקטליכע גענישׁע טויבען ואס זיי פֿעקטען געשׁאפֿען צו פאלגען וואו זיי
ווען בעפֿעהלען ברייף אויעק צו טראגען.

אין אייראפּא האט מען ערשׁט אים יעכצעהנטען יאהר־הונדערט (ד. ה. פאר אונגעפֿאהר
דרייי־הונדערט יאהר צוריק) אנגעפֿאנגען זיך מיט די טויבען צום ברייף־טראגען צו בענוצען.
קוים איז דיעזע נאנדערבארע תחבולה פון די ארגענז אלישע לאנגער ארייגער־געבראכט
גענוארען, האט מען באלד אין האלאנד אוּן אין בעלגיען די ערשׁטע טויבענפאסטסטאציאנען
בענרינדעט. אין דען יאהרען 1573—1574. אלם די צווייי שׁטאדט הארלעם אוּן ליידען זענען פון די
ניעדערלאנדישׁע מחומות בעלאגערט ענוארען, האבען זיך די אוטוליקליכע בעלאגערטע מיט
די ברייף־טויבען בענוצט. די נענוטע ערפאהרענע טויבען האבען זיי מיט לייב אוּן
עדיעגט. טאג אוּן נאכט האבען זיי נית נערוהט אוּן פון דארט צו די נית־בעלאגערטע מקומות

בריף גְעמַראָגן אוּנ צוּריקגְעבראַכט. אוּנ דוּרְך די וויכְטִיגְע יְדיעות וָואס די פְּראָקְטִישְׁע טוֹבָּען הָאבָּען וויי אין ייערְע פִלינְלָען גְעבראַכט, הָאבָּען וִיר די בָּעלַאגָערְטָע דערוואוּסְט אַלְעם וָואס וָואר יְיי נָאטְהִיג צו וויסָען.

אין אונְזער נייִצְעהנְטָען יאהר־הונְדערְט, אָבְּוָואהל מיר זָענָען גוט בְּעוָארְנְט מיט פִינְקְטְלִיכְע שְׁנָעלְלִיקְע פָּאסְטָען, טָעלְעגְרַאפְּען אוּנ טָעלְעפָּאנען, דָענָן־נָאךְ הָאט מָען די טוֹבָּענְפָּאסְטָען אוּךְ נִיט אוֹיסָען־גָעלָאוָען. אוּךְ אִיצוּנְד הָאט מָען די בְּריעף־טוֹבָּען פִּיר הָכסְט נָאטְהִיג אוּנ נוּטְצְבַּאר אַנְגָעקָענְט, וָועלְכָע בְּרַיינְגען פִּיר טוֹיזָענְד מָענְשׁען פִּיעל הִילְפְּע אוּנ נוּטְצָען. כְּמָעט אין אַלָע לָאנְדָער פון די גְרוֹיסָע אוּנ בְּרַייטָע וָועלְט הָאט מָען טוֹבָּענְפָּאסְטָען גָענְרִינְדָעט, וָועלְכָע טְרָאגָען בְּריעף אוּנ אוֹיךְ וויכְטִיגְסְטָע יְדיעות פון אין מָקוֹם צום צְוַוייטָען. בִּיי יָעדָער טוֹבָּענְפָּאסְט־סְטַאצִיאָן זָענָען בָּעזָאנְדָערָע הַיינָער גָענְרִינְדָעט, וואו מָען לָעהרינְט די טוֹבָּען בְּריעף צו טְרָאגָען אוּנ פִּינְקְטְלִיךְ אין זַיינָע שְׁלִיחות צו זַיין; וִיי גְרוֹים דָער נוּטְצָען פון די בְּריעף־טוֹבָּען זָענָען, הָאט וִיךְ די וָועלְט אִיבָּערצַייגְט אִים יָאהר 1870—1871. אין דָער מִלְחָמָה פון דַייטְשְׁלָאנְד מיט פְּראַנְקְרַייךְ. דָאן הָאט יָעדָער אַייגְנִצִיגָער גָענָאהָן וָועלְכָע נוּטְצָען די טוֹבָּען הָאבָּען גָעבְּראַכְט, אוּנ וָואס פַּאר אַ שְׁמָאהְרָען וווּנְדָער־בָּאהְן גָענְפִּיהל זַיי בָּעזִיטְצָען. אַלֶם די דַייטְשָׁע מַחָנות הָאבָּען די גָעוואַלְטִיגְע וָועלְט־שְׁטָאדט פַּאריז בָּעלַאגָערְט, אוּנ אַלָע מְהִיר אוּנ טוֹיערין פַּאר די פְּראָנצוֹזָען פָּערְשְׁלָאסָען אוּם קין יְלוד אשָׁה וְאלל נִיט קָענָען אַרוים אָדָער אַרַיין וויי פַּארצַייטָען יְרִיחוֹ, וָואס וָואר סוֹנָדָר וּמְסוּגָדָר פון אַלָע זַייטָען. הָאבָּען דָאן די עָרְלָע שְׁוַואבָע טוֹבָּען די גְרָאסְטָע רָאלָע גָעשְׁפִּיעלְט זַיי הָאבָּען גָעאַרְבַּייט מיט טְרַייהַייט אוּנ גְרוֹים גָעשִׁיקְלִיכְקַייט. וויי טְרַייע קָנָעכְט אוּנ גָענִיסָע שְׁלוּחִים זָענָען זַיי טָאג אוּנ נָאכְט פָּערְמִיג גָעווָענען זַיינָער שְׁלִיחות מְמַלָא צו זַין, הָאבָּען אוֹנ־אוֹיפְהָערְלִיךְ בְּריעף אוּנ די נָאטְהִינְסְטָע יְדיעות אוּנְטָער זַיינָע פִּלינְלָען אוֹיסָען שְׁאַפְט אַוועק גָענְמָראָגָן, וואו הין עָם וָואר נָאר נָאטְהִיג, אוּנ הָאבָּען בַּאלְד צוּריק רַיכְטִיגָע צוּנְטְוואוֹרְטָען גָעבְּראַכְט. לוֹיט רָעכָענוּנג הָאבָּען די פַּארַיינָער אין דָער גַאנְצָער צַייט פון זַיינָר בָּעלַאגָערוּנג בַּיו הונְדערְט טוֹיזָענְד בְּריעף אוּנ די וויכְטִיגְסְטָע יְדיעות דוּרְך די בְּריעף־טוֹבָּען בָּעקוֹמָען.

דָעם גְרוֹיסָען נוּטְצָען וָואס די בְּריעף־טוֹבָּען בְּרָענָגען פִּיר די בָּעלַאגָערְטָע שְׁמָאהְט אין דָער צַייט פון דָער מִלְחָמָה, הָאט יָעדָער וָואהר גוט זַיינָגעזָאנְט אוּנ וִיךְ אִיבָּערצַייגְט, וָואס פָּאר אַ גְרוֹיסָע רָעגִירוּנְגען אָנְגָעפָּאנְגען אין זַיינָר פָּעסְטוּנְגען צו גְרִינְדָען טוֹיבָּענְפָּאסְטָען, אוּם זַיי וָאלְלָען בְּריעף אוּנ דָעפָּעשׁין אִיבָּערְטְרָאגָען פון די בָּעלַאגָערְטָע אָרְטָער אוּנ צוּריק תְּשׁוּבות בְּרָענָגען, צו וויסָען וויי עָם הָאלְט אוּנ וָואס מָען הָאט צו מָאהן גָענען שׁוּנָא. אין עָנְגְלָאנְד, פְּראַנְקְרַייךְ, הָאלַאנְד, דַייטְשְׁלָאנְד אִיטָאלִיען, רוּסְלָאנְד אוּנ אין נָאךְ פִּיעל אַנְדָערָע לָאנְדָער הָאט מָען שׁוין זַאנְג טוֹבָּענְפָּאסְטָען גָענְרִינְדָעט. פִּיעלָע מָענְשׁין וָואס וויי־סָען גוט די נָאטוּר אוּנ דָעם אִינְסְטִינְקְט נָאטוּרְגָעפִּיהלן פון די טוֹבָּען, בָּעשְׁעפְטִיגָען זִיךְ בָּלָאס מִיט אוֹיסצוּפִילָעהרָגען בְּריעף צו טְרָאגָען אוּנ פִּינְקְטְלִיךְ זַיינָע שְׁלִיחות אוֹיסצוּפִיהרָען.

מָעהר פון אַלָע מִינִים טוֹבָּען וָענָען די פֶּעלְד־טוֹבָּען כְּזוּגל אוּנ פָּאהִיג בְּריעף אוּנְטָער זַיינָע פִּלינְלָען צו טְרָאגָען, וויי פִּלִיהָען וָועהר שְׁנָעלל אוּנ שְׁטָעלְלָען זִיךְ בִּיו זַיינָר בָּעשְׁטִימְטָע

סְטַאצְיָע אִין עָרְגָעץ נִיט אָפּ. וַיְיטָער שַׁארְפָּער זִכְּרוֹן וְוִירְד דַאצוּ וָעהְר גוּט בָּענוּטְצְט, דָען זַיי
נֶעדֶענְקֶען וַיְיטָער בְּעשְׂטִימְטָעו אָרְט אוּן פָּערְבְּאֶלְאנְדְזֶען וָעהְר וְעלְטֶען. דָער בְּעִירְהְמְשָׂער
נַאטוּרְפָּארְשֶׁער לֶענְץ אִין זַיין פִּיעל־טְהַיילִינְע אַלְגֶעמֵיינְע נַאטוּרְגֶעשִׂיכְטֶע הָאט זָעהְר פִּיעל
גֶעשְׂרִיבֶּען וְעֶענְען דֶער נַאטוּר אוּן דָעם גֶעפִּיעל פוּן דִי פֶּעלְד־טוּיבֶּען אוּן וָעֶענְען וַיְיטָער גְרוֹיסֶען
בֵּשָׂרוֹן צוּ טְרָאֶגֶען בְּרִיעף פוּן אַיין אָרְט אִין דָעם אַנְדֶערְן. דִי פֶּעלְד־טוּיבֶּען, עֶרְצֶעהלְט לֶענְץ
זֶעצְט מֶען אֲרַיין אִין אַ גֶעלֶעגֶערְטֶען קָאסְטֶן. אוּם זִי וְאלל קֶענְען אַרוֹיס־קוּקֶען פוּן קָאסְטֶן
אִין דְרוֹיסֶען, מֶען טְרָאגְט זַיי אַרוּם פוּן וַיְיטָער יֶענְעד אֶן אוֹיף דִי אַיינֶענֶע וֶועג וואוּ זַיי וָעלֶען
אַ מָאהל דַארְפֶען אַרוּם פְלִיהֶען אַהִין אוּן צוּרִיק. פְּרִיהֶער טְרָאגְט מֶען זַיי אַ בִּיסְלְ פוּן אַ הַאלְבּ
שָׁעה, דַאן לָאזְט מֶען זַיי אֲרוּם פוּן קָארְפּ פְרַיי. אוּן זַיי קֶערֶען בַּאלְד צוּרִיק נָאהְ וַיְיטָער הֵיים אִין
טוּיבֶען־שְׁלַאג, נָאכְדֶעם טְרָאגְט מֶען דִי אַיינֶענֶע טוּיבֶּען אַוועק אוֹיף דֶעם אַיינֶענֶעם וֶועג אַ
מֶרְחָק פוּן אַ גַאנְצֶע שָׁעה אוּן מֶען לָאזְט זַיי וִויעדֶער אַוועק, זַיי וְאלֶען צוּרִיק קֶענְען. לֶיהֶען אַהִיים.
אַזוֹי טְרָאגְט מֶען זַיי בִּיסְלַאהְ־נַויים וַייטֶער אוּן וַיְיטָער אוּן מֶען לָאזְט זַיי אִימְמֶער צוּרִיק נָאהְ
זַיְיעֶר נֶעסְט וְיהְ אוֹמְקֶערִין, בִּיז עֶנְדְלִיהְ זַיי גְרַיְיכֶען צוּ דִי בֶּעשְׂטִימְטֶע סְטַאצְיָאן וואוּ זַיי
וָעלֶען דַארְפֶען בְּרִיעף טְרָאגֶען, אוּן וָועֶרֶען אַזוֹי אַיינְגֶעוָאהְנְט אִין זֶיער שְׁטְרֶענְקֶע פוּן וַיְיטָער
הֵיים בִּיז דֶער סְטַאצְיָאן, דָאם קוּם לָאזְט מֶען זַיי נָאר אַרוֹיס פוּן דָארְט אוֹיף דָעם פְּרַיְיעֶן
פֶּעלְד, אַיילֶען זַיי זִיהְ בְּאלְד דִי וַייטָע רַיְיזָע דִירֶעקְט נָאהְ וַיְיטָער הֵיים צוּ מַאכֶען, אוּן דָאם
רוֹב לָאזְט מֶען זַיי אַרוֹיס פוּן דֶער פְֿרִיעמְדֶער סְטַאצְיָאן הוּנְגֶעריג אוּן דָארְשְׁטִיג, כְּדֵי זַיי זָאלֶען
וָואם שְׁנֶעלֶער. וַיְיטָער רַיְיזָע בִּיז וַיְיטָער הֵיים מַאכֶען, וָואם דָארְט גֶעפִּינֶען זַיי שׁוֹין אַ גוּטֶען
מִיטְשָׂא אֲנֶענֶעהְמֶען. יָעדֶע בְּרִיעף־טוּיבֶּע אִיז אוֹיסְגֶעלֶערְנְט צוּ פְלִיהֶען בְּלָאם אַבֶּעשְׂטִימְטֶען
וָועג אוּן קוֹים אִיז זִי גוּט אוֹיסְגֶעלֶערְנְט מוּז זִי צוּ אִיהר בָּעשְׂטִימְטֶען אָרְט זִיהְ אוּמְקֶעהְרֶען.
קוֹמֶענְדִיג פֶּער־שְׁפָּארְט מֶען זִי אִין אַ טוּיבֶען־שַׁלַאק אוֹיף אַ נַאנְצֶען טָאג אוּן מֶען גִיט אִיהר
עֶסְטֶען נָאר הָאבֶּער, דַאן לָאזְט מֶען אִיהר אַרוֹיס פְּרַיי אוּן זִי קוֹמְט נָאהְ אִיהר הֵיים
צוּרִיק בָּעקוֹמְט זִי וַוייטֶע צוּם עֶסְטֶען. בְּשַׁעת מֶען וָעהְט דָאם דֶער שׁוֹנֵא גֶעהְט נֶאהֶענְטֶער אוּן
נָאהֶענְטֶער נֶענֶען דֶער פֶּעסְטוּנְג דִי שְׁטָאדְט צוּ בָּעלַאגֶערְן אוּן־קִין יְלוּד אִשָּׁה גִיט אַרוֹיס צוּ
לָאזֶען, דַאן אַיילְט מֶען זִיהְ בֶּענוּאַרְעֶנֶען, מֶען נֶעהְט וַוי מֶאגְלִיהְ וָואם מֶעהר בְּרִיעף־טוּיבֶּען
פוּן דֶער שְׁטָאדְט אוֹיסֶער דֶער פֶּעסְטוּנְג אִין אַנְדֶערֶע שְׁטָאדְט אוֹיסְצוּטְרָאגֶען אוּן אִין דִי
טוּיבֶענְפָּאסְט סְטַאצְיאֹנֶען צוּ פֶּער־שְׁפָּארֶען, אוּן פוּן דִי אַנְדֶערֶע אַרוּמְגֶענ אוּן וַייטֶער שְׁטָאדְט
בָּרַיְינְגְט מֶען אַנְדֶערֶע בְּרִיעף־טוּיבֶּען אִין יֶענֶע שְׁטָאדְט, כְּדֵי דִי טוּיבֶּען פוּן דֶער בֶּעלַאגֶערוּנְגְס־
שְׁטָאדְט וָואם בֶּענֶענְדֶען זִיהְ אוֹיסֶער דֶר שְׁטָאדְט וָאלֶען קוֹמֶען אִין וַיְיטֶער גְבוּרְטְס־שְׁטָאדְט צוּ
פְלִיהֶען, בֶּעת מֶען וָעט זַיי פוּן דָארְט אַוועק לָאזֶען אוּן אָן וַיְיטֶער פִּיסְלַאהְ בְּרִיעף אֲנְבִינְדֶען
אוּן דַאנֶענֶען וָאלֶען קֶענֶען דִי פְֿרֶעמְדֶע טוּיבֶּען וָואם זֶענֶען אִין דֶער בֶּעלַאגֶערְטֶע שְׁטָאדְט
פֶּערְשָׁפָּארְט זִיהְ אוּמְקֶעהְרֶען יָעדֶע אִין אִיהר הֵיים אוּן מִיטְבְּרַיְינֶען פוּן דֶער בֶּעלַאגֶערְטֶע
שְׁטָאדְט וִיכְטִיגֶע אוּן נָאטְהִיגֶע יְדִיעוֹת וַוי עֶס הַאלְט אוּן וָואם מֶען הָאט צוּ טְהוּן. דִי בְּרִיעף
וָועֶרֶען אוֹיף קְלֵיינֶע שְׁטִיקְלַאהְ פַּאפִּיר אוֹיפְגֶענוֹמֶען. דֶעם אוֹיפְגֶענוֹמֶענֶעם בְּרִיעפְּל טוּנְקְט
מֶען אִין אַיִיל אַיין, אוּם עֶס וָאלְ דֶער פַּחַב נִיט אַבְּגֶהֶען פוּן נָאטֶּץ אוּן דֶענֶען. דַאן וָועֶרְט עֶר אִין
אִשְׁטִיקְל דִינֶע לֵיינְוַאנְד אַיינְגֶעוִיקְעלְט אוּן דֶעם פּוּם אֲדֶער פְּלֶענְעל פוּן דֶער מוֹיב אַרוּם
זֶענֶען עהְט.

אִיצוּנְד וָעלֶען מִיר נָאהְ אֵיינִיגֶע וואֹרְטֶען וֶועֶגֶען דִי בְּרִיעף־טוּיבֶּען מִיטְטהַיילֶען.

— —

אין אַ שָׁאנעם קלאָרען טאָג ערהויבען זיך די בְּרִיעף־טויבן אין דערלויפט אונ שְׁווּעבּין מיט גְּרוֹיס שְׁנעלליגקייט פון איין סְטאציאן צו דער צְווייטֶע. די בְּרִיעף וָאם מען האָט זיי אָנגעטרוים פִּינְקְטְלִיךְ איבער צוגעבּין, פְלִיהֶענדיג קְעהרין זיי זיך פון גְּראָדען וועג גיט אַראָפּ קעמְטם אָדער לינקס, זיי שְׁטעלען זיך אויף עֶרגְּעץ גיט אָפּ, אום זַיי שְׁלִיחוֹת וָאם פְּרִיהֶער אונ פִּינְקְטְלִיכער אויסצופֿיהרען. אין אַ וָאלקען־טָאג איילען זיך גיט דיעזע נעגיטע בְּרִיעף־טְרָאגער זַיי עֶרְפִּילֶען שְׁלִיחוֹת צו עֶרְפִּילֶען, אונ דאָם רוב ווערין זיי אין אזא אונ־גינְסְטיגען וועטער פון גְּראָדען וועג פערפֿיהרט, זיי פערבְּלאנדזען אונ האלטען זיך אויף מאנְכע מאהל אַלאנגע צייט אונטער דער וועגענם ביז זיי געפינען זיך נְראָדען וועג אונ ביז זיי קומען אויף אין אָרט, דער וינטער מיט זיינע חְמארעם, דער שְׁנִי אונ די ווינטען זענען נאָך אונגונְסְטיגער פאר די בְּרִיעף־טויבן, זיי מוזען זיך אונטער דער וועגענם פעררוהן, זָאהר נְרינג קְעשְׁטעטיגען זיי זַיער בְּעשְׁטעטיגען כַּארְשְׁרוט פערליָרען, אונ זָאהר אפּט טרָעפט זיך, דאם זיי קומען שוין אין נאנְצען גיט צו זַיער סְטאציאן אונ וועלכע פערפאלען, אויף די בְּרִיעף־טויבן וועלכע זענען בְּעשְׁטאטיגט איבערן ים נָאך פארין, אמְשְׁטרדם אדער לאנדאן צוקומען אונ זָאהר נאטהיגע ידיעות פאר דער וועלט אין עשְׁאפּטליכע אדער פאליטישע ענינים צו בְּרענגען, איז ויר קלִיך עֶרשְׁטווינט צו ווערין. מיט גרוֹיס שְׁנעללִיגקייט אונד געשיקליכקייט פְלִיהֶען זיי אַריבער דעם געזאלצענען בְּרוויענדען ים אין איין פלוג, זיי רוהען גיט אונ שְׁטעללען זיך אונטער דער וועגענם גיט אפּ, דענן אזוי האט מען זיי אויסגעלערנט, אונ זוכען נאר וָאם פְּרִיהֶער אויף ארט אונ שְׁטעלע צו קומען אונ וָאם פִּינְקְטְלִיכער די שְׁלִיחוֹת אויסצופֿיהרען. בְּדֶרֶךְ כְּלַל פליהט אַגָּוואהנליכע בְּרִיעף־טויב צַעהן דיטְשע מיילען אין אַ שָׁעה: אַלְוָא פְּליהט זי פיעל שְׁנעללער ווי דער לאקאמאטיוו.

שָׁאן אונ אנגענעהם איז צוצוזעהן ווי די בְּרִיעף־טויבן וָועלכע ארוים געשיקט פון אָרט אונ שְׁטעללע, אוועקצוטְרָאגען זַיערע בְּרִיעף מיט זַיערע וויכטיגע ידיעות צו זַיערע בעשְׁטימטע אָרטער, מיט גרוֹיס שְׁנעללִיגקייט עֶרהויבען זיי זיך דער לופּטען, שְׁווענגען אַרום אהין אונ צוריק, עֶרהויבען זיך נאָך האָבער אונ האָבער בִּיז זיי דערוענהן פון זַיי־קאנטע אונ בעשטימטע סְטאציאן וואו זיי נאכען די בְּרִיעף אויבערליכקייטען, ווי די בלִיטצען פאנגען זיי דאן אן צו שְׁווענבּין נְראָדעס־ווענם צו זַיער סטאציאן, זיי פְּליהֶען אַריבער בערג אונ טהאלער, מדבּריות אונ וואלדער בִּיז זיי קומען ענדליך אויף זַיער בעשטימטען אָרט.

נָאהר פיעל אינטערעסאנטע אנעקדאטען, מעשׂיות אונ סְפּוּרים האבען זיך די נאטורפארשער אונ רַיינדע אנדערצוהלט אין זַיערע חבורים אונ אין די ציטונגען פון די וואונדערליכע בְּרִיעף־טויבען, פון זַיערע גרוסע קְהוֹנקְטשַׁטען אונ כְּשָׁרונות. ווי מיר האבען שוין פריהער דערמאנט האבען די בְּרִיעף־טויבען די גְּרֶאסטע בעשְׁטימטע געשיקליכקייט אונ טהאטיגקייט בענוצען אין דער צייט פון דער מיטלחמה[71] 1870—; דאם קלינגסטע ערזאצוויטש־דייטשע מלחמה וואם זאל עטהאלטען בענוצט צו ווערין, דער מינהעסטע צופאלל וואם האט עטהאפּפען בענוצי המלחמה האבען דיעזע פליגקע אונ גרינגע באטען ושלוחים זיך גאנצליך אין די בעשטימטע אָרטער איבערצובענגען, אונ אלע צייטונגען האבען דאן זיער פיעל וואונדערליכע ערצאהלונגען פון אנלכע בְּרִיעף־טְרָאגער גענבראכט

אַבְּריף צו אַפֿעטערבּורגער דאמע.

[יודיש טהעאַטער]

געהערטע פרײַנדין!

ווי איהר זעהט זיצט איהּ שוין דאָ אין וואַרשוי, איהּ הײבּ שוין אָן צו פֿיהלען די וואַרשויער לופֿט, די לופֿט פון דער שטאָדט וואָס איז די ערשטע יודישע קהלה פון דער גאַנצער וועלט, וואו איהּ פֿיעל אוג שפּיער ווי מײַן הערץ וועדט ברײַטער אוג ברײַטער אוג ווי עס קוממט מיר צו אין יעדער מינוט עטליכע פונט יודישקײַט, ווי האָב איהּ דיהּ ליעב, גרויסע ברײַטע גאַסן וואָס הײַסט „גאַלעווקעס", אוג ווי האָב איהּ ליעב דײַנע יודען אוג דײַנע יודענעס! טהײַל מאָל קוממט מיר אפֿילו פאָר אז דײַנע ריח־ניחוחס זענען פֿאַרט ניט געמאַכט פאַר אַנאַז פון אײַנעם וואָס איז, מישטײַנס־גזעזאָגט, ניט מעהר ווי אַבשר ודם, אָבער איהּ קאָנן שוואָרן דאַרויף, אז דאָס איז נאָר גענוג אין די ערשטע עטליכע טאָג, נאָכטען בין איהּ זיהּ גענאַנגען, גלאַטט אזוי, פון די פראַנצישקאַנער גאַסן אויף די נאַלעווקעס, אוג האָב אַנגעקוואָלען אַנקוקענדיג מײַנע ברידער אוג מײַנע שוועסטערן, אוג האָב אויפגעקוואָלען אַנשמעקענדיג זיהּ מיט אַלע ריחות פון דעם דאָזיגען גן עדן התחתון, אוג צום סוף אז איהּ בין פאַרבײַ געקומען פאר דער אַפטײַק, האָב איהּ געמוזט ניט ווילענדיג, מיר צו־האַלטען די נאָז אויף אײַן רגע, פראָסט ווײַל איהּ האָב מורא געהאַט אז דאָס זאָל מיר חלילה ניט שאַדטען אוג איהּ זאָל דאַפון ניט בעקוממען דעם קאַטאַרר, איהּ בין געוואָרען אַיוד מיטין פוללען מויל אוג מיט דער פוללער נאָז, אוג אַריח פון אַנ־אַפטײַק קענן מיר חלילה שוין מאַכען דעם קאַטאַרר!

איהר לאַכט, פרײַנדין מײַנע?

ווי איהּ זעה דערמאָנט איהר זיהּ אָן ווילנאָ אוג אײַהּ שטעללען זיהּ פאָר די בילדער פונ׳ם שוהל־הויף — אָבער איהר האָט אַטעות! ווילנאָ הײבט נאָר ניט אָן צו קומען צו וואַרשויא, — אַללע ווייסען אז אַדיקער צאָפּ ווערדט געמאַכט פון פיעל אײַנציגע האָאר, אָבער אײַנציגע האָאר זענען פֿאַרט ניט דאָס וואָס איז אַגאַנצער צאָפּ, וואַרשוי איז מאַקע אַזוי אַמין צאָפּ וואָס איז צונויף־געפלאָכטען פון הונדערט טויזענדער יודען; ווילנאָ איז נאָר — אײַנציגע האָאר.

שרעקט אײַהּ ניט, געליעבטע פרײַנדין, איהּ ווילל מיהּ נאָר ניט נעהמען הײַנט צו דער מלאָכה אויסצוקאַממען דעם דיקען צאָפּ פון די הונדערט טויזענדער וואַרשויער יודען, דען איהּ ווייס איבערהויפט ניט, צי האָב איהּ נאָר אַטאַלאַנט צו זיין אַ פאַריקמאַכער; איהּ ווילל הײַנט נאָר דרעהען אַקלײַן וואַנסעלע פון עטליכע האָאר.

איהּ הײבּ ניט אָן מיט דעם בית־המדרש, מיט דער שוהל — אַדרבה, איהּ חײבּ נאָר אָן מיט דעם מהעאַטער, — אין אײַנעם פון די לעצטע טאָג, אין אַיוד ווי איהּ בין געווען אין דעם מהעאַטער.

דען חוץ בלאטעם, שטויב, פּראטעסטירטע ועקלען, כּוקוה־וואסער אוג נאך אנדערע פערשידענע פערווילונגען, האט ווארשויא יעצט אויך א יודיש טהעאטער. אוג אין דעם טהעאטער גערן אריין אפילו מענשען אויך. אמת, אז מען פערקוקט זיך א ביסעל, קאנן מען מיינען או מען איז נאר אין פילוישאק אויפּם ירייד, אבער דאס שאדט ניט; עס איז דאך פארט פארהאנדען פון אלע מינים, אפילו אקטיאָרען אוג אקטיאָרקעס אויך, אללעס עבט אוג ניט חלילה נעמאכטע; עבטע זכרים אוג עכטע נקבות, ניט קיין פערשטעלטע; עס איז דאך פערהאנדען אפילו א סצענע אוג פיעסען אויך, אוג אפילו מוזיק אוג א פובליקום אוג דאס נאנצע איבריגע קלאפּפּער־גייַ וואס קלאפט אין די האנד אוג שרייט בראוא, בעשטעלטע קלאקקערס וואס שרייען „בים", אללעס איז פערהאנדען, פונקט אזוי ווי בייַ בייַנים, אוג דאס גראכטע וואונדער איז אז עס איז דאך פארהאנדן אויך — טאלאנט!

טאלאנט?! פון וואנעז?— פון וואנען דאט זיך דער דאזיגער היממלישער פונקען פערבלאנדזעט דא אהער?— דאס איז קיין קשיא ניט! אויף אן־אלטע, מיט שומעל בעדעקטע וואנד פון א חורבה, צווישען שמייסער אוג קקאלעם וואס ליעגען אין א פינסטערען נאכטען ארט, ועהט מען אפט ארוים־שפּראצען וואונדערליך שאנע נעזוואקסע אוג פראכטפּאלל נעפּארמטע נראזער, וואס די נאטור אליין האט זי פאבריצירט — אוג עס וואונדערט מיך נאר ניט, אז מען ועהט צווישען שמייסער אוג קקאלעם אין אן־אלטער חורבה א מאהל א טאלאנט ארוים שפּראצען; די נאטור פרעגט מען־קיין קשיות ניט.

עס פּער שטעהט זיך פון זעלבער אז כּען טאר נית ניט טהעאטער נאר ניט צו־מראגען מיט שאלות אוג מיט קריטישע פראגען, מען טאר עס נאר ניט ווען מען בעזעהען בייַ דעם ליבט. עס איז נאר אי ין כּלל פארהאנדען: ניט פּראגען, ניט פערלאנגען. ניט ווען מען טאר ניט פּראגען אפילו איך דעם צוועק אוג דעם ציעל פון א יודיש טהעאטער, מען טאר ניט פּראגען איבערהויפט ווען פאר א רעכט האט ער, פערהאנדען צו זיין, אדער, ווי עס הייסט בייַ ווי להבדיל, ווען איז דער raison d'etre פון דעם דאזיגען טהעאטער, פּראגען אוג פערלאנגען אוג א מיינונג זאגען קאנן מען נאר דא וואו עס איז שוין א שטיקעל פובליקום פערהאנדען ווען ווייסט אוג פערשטעהט עטוואס, דא וואו דאס פובליקום האט עפּעס א וואונש. א פערלאנגען. אוג דער אקטיאר איז ניט אים שטאנד דאס דאזיגע פערלאנגען צו ערפילען, אט דא העלפּט א מיינונג זאגען, אבער דא וואו דאס פובליקום איז נאך, מיט דעם עשפּעקט צו מעלדען, א מין לעהמענער גולם, דא זאל מען ניט דערדען, דא זאל מען א מאהל נאר עפּעס א בעמערקונג מאכען, אייניגעוויים, אייניגעמאל, אוג ווארטען ביז דאס פובליקום ווערדט אייניגעוויים, אייניגעמאל, שוין ווערען אבי־סעל רייפער אוג ווען שוין ווייסטען עפּעס צו פערלאנגען אוג צו פארדעקטן. יעמצט דערוויל האלט עס מיט דעם פובליקום נאך נאר אנדערש; יעמצט אז מען שפּיעלט, לכּשׁ, א טרויער־שפּיעל, מוז מען אויף דער אפּישע מיט נרויסע אותיות דרוקען לאזען: „האט מען נעלאזט בעשטן דאס נעהרטע פובליקום" או עס זאל הייבט חס וחלילה ניט לאבען, דענן מען שפּיעלט הייבט א טרויער־שפּיעל. אוג אומנעקעהרט, בייַ א לוסט־שפּיעל מוז מען מודיע זיין: „דאס נעהרטע פובליקום ווען אזוי גוט זיין אוג הייבט ניט ווייטען אוג ניט מרויריג זיין, דענן הייבט איז דאס שפּיעל א לוסט־שפּיעל" — דאס איז דאס פובליקום! אוג דאריבער טאקע

טאר מען אויך דעם אקטיאר ניט צופיעל מוסר־ן; מען טאר ניט צו־נעהן צו איהם אונ איהם, לכשל, פראנען: ווי הייסט, ר׳ יהד, ר׳ גוי, איהר שפיעלט מיר אזוי אונ אזוי, איהר מאכט מיר אזוי אונ אזוי א תנועה, איהר רעדט מיר אזוי אונ אזוי, איהר דערלאנגט מיר אזא אונ אזא קוק־אונ ווייסט איהר דענן ניט אז אזא שפיעלעניש, אזא מאכענים, אזא רעדעניש אונ אזא קוקענים איז נאר ניט לויט דעם נעזעמץ פון דער „שאנער קונסט״? ווייסט איהר דענן ניט אז דאס נאנצע סטיסיונעט זיך נאר ניט מיט די בע־קאנטסטע נעזעמצע פון דער אסטהעטיק? ווייסט איהר דענן ניט אז קוים האט איהר נעמאכט אזוי אונ ניט אזוי, דריקט איהר דאמיט נאר ניט מעהר אוים דעם חארקטער פון דער פערזאן ווען איהר האט נעזואלט, אדער נעזואלט, פארשטעלען?— ניין, דאס טאר מען נאר ניט נאנען, נאר ניט זאנען; דענן קוים זאלל מאקע עפעס ווערען א נעכטער קונסטלער, דא ווערט דאס דאזיגע פובליקום מיט דעם דאזיגען נעשמאק איהם אונ זיין שפיעלען נאר ניט פערשטעהן.— דאריבער טאקי טאר דער קריטיקער ביי אזא מין טהעאטער זיך נאר ניט נעמען ערנסט צו זיין מלאכה; ער מוז בעטראכטען די אקטיארען עפעס נאר אזוי ווי כהנים בייס דונגן, ווען מען טאר זיך צו זיי נאר ניט צו־קוקען; קוקט מען זיך צו צו־זיי צום ערשטען מאל ווערדט מען בלינד אויף אייז. ווי אויג, קוקט מען זיך צו צום צווייטען מאל, ווערדט מען בלינד אויף דעם צווייטען אויג א. וו.— אויך איך, לייענ פרייטדין, האב מיך א מאל פערגלופט אונ האב זיך צו־נעקוקט צו די דאזיגע כהנים בעת זיי זאבען בעדונכט אויף דער סצענע אונ בין מסתמא אויף אי ין אויג בלינד נעווארען — זיט דעמסמאל קוק איך אויף זיי מעהר ניט ווי מיט אי ין אויג, אונ אויך מיט דעם אי ג ע ם אויג זעה איך, דאכט זיך, נענוג אונ איבריג.

אויך רא פאר עמליבע מאג האב איך מיט אי ין אויג א „נייע׳ פיעסע אנגעקוקט; די פיעסע הייסט „דער בעטלער״ אונ דער פערפאססער הייסט י. פ. א דלער.

או די פיעסע הייסט „דער בעטלער״, דאס האב איך ארוימגענעהען פון דעם שטיקק אליין, ואס אין איהם קומט פאר א מין בעטלער אדער א לומפענ־זאמלער; נאר דאס דער פערפאסער הייסט אדלער, דאס האב איך ארוימגענעהען נאר פון דער אפישע ווען איך איהר שטעהט אזוי נעשריעבען, אונ איך, ואס איך בין א עהרליבע בשרה נשמה, גלויב דאס איך נאמנות. ואס אמת, איז אמת, או איך ואלט ניט זיין אזא מין עהרליבע בשרה נשמה ואס גלויבט אלעמען אזוי שטארק, ואלט איך בוודאי נעפערענט עטליבע קשיות; איך ואלט למשל נעפרענט: ווי קומט עס, דאס די פיעסע ואלל הייסען א „נייע״ אונ עס איז דאך שוין אפשר הרסיסיג ואהר ווי מען הט דאסזעלבע אין אלע לשונות פון איראפא אויפנעהארט צו שפיעלען? ווי קומט עס או זי ואלל הייסען „דער בעטלער״ אונ זי איז דאך בעקאנט אין נאנץ אירא־פא מיט דעם נאמען „דער לומפענזאמלער״? אונ דענן נאך: ווי קומט עס או דער מחבר ואל הייסען א דלער אונ מיר אלע ווייסען דאך או דער מחבר איז נאר א פראנציאוישער שריפטשטעלער?— ואס איז אמת, עס איז אפילו ניט אזא שאנע זאך. מיט נעוואלד זיך ווילען אריין רעהען טחברים אונ ווילען נעניעסען א כבוד ווען מען האב איהם נאר ניט פערדיענט; נאר ווי מיר ועהען האט דער ועלבינגער הערר אדלער שוין אזא־ין־אלטען מנהג: ער האט דעם ווארשויער פובליקום פאר עטליבע ואכען א פיעסע נעמעבען ואס הייסט „די לוסטיגע קאוואליערען״, אונ מיר ווייסען או דער מחבר הייסט ד ו ק א ניט אדלער, הגם אויך דער פערפאסער אזוי נעשריעבען; אונ א צווייטע פיעסע

האט ער זיי געעפענט וואס הייסט „די משוגענע אוים ליעבע", אונ׳ בעזונדערס „קאנן מען אויך זי אונ׳ מען ווייס אז איהר פערפאסטער הייסט אויך להבעים נ י ט אדלער. הגם אויך ער אפישע ועהט מען וויעדער דעם דרוק־פעהלער: „אדלער".— פאר ואס, פאר ואל אַ מענש קאנען אזוי גלייכגילטיג טהון די דאזיגע ואס האט עפעס אין ער ועלט גיט אזא שאנעם נאמען?— איהּ. מיינע ליעבע פרייגדין. זאג איהּ דעם אמת: אז דאס נאנצע ואלט מיר אפילו נאר גיט אנהייבען צו אהרן, נור אזוי ווי איהּ אליין בין דאהּ אַ שטיקעל מחבר. מוז איהּ דאהּ זיין אין ערב אויך פאר אלע מיינע קאלעגען, אונ׳ דערידער מאקי אז עם קומט מיר צו צו אונזער משפחה פון מחברים אַ נאי מין קאלעגעלע— מוז איהּ איהם קוקען שטארק אויף די האנד. די מחברים פון פיעסטן ואס האבען דעם דאזיגען מנהג פון צונעמען אונ׳ גיט אויסואגען, ואלטען אפשר נוט נעמוהן, ועגן זיי ואלטען אויף דער אפישע דרוקען לאזען: „אַ פיעסע אין אזוי אונ׳ אזוי פיעל אקטען, פערפאסט פון דעם אונ׳ דעם, אונ׳ שמילענקערהייט צו־נעלאסטענט פון דעם אונ׳ דעם."— די מעשה איז איינעמליהּ נאר פּרעסט: ווייס די דאמעז האבען אויפנעברעכט די מאדע צו שמוקקען זיהּ מיט פּרעמדע פעדערן, האבען אויהּ עמליכע העררן אנגענהייבען די מאדע נאהּ צו־טאנצען, אונ׳ דער חילוק איז נאר, אז יענע שטעקען אן די פרעמדע פעדערן אויף דעם קאפּ, אונ׳ אונזער חברה ברייננען זיי ארויף אויף דעם פּאפּיער—עס איז אַ קראנקהייט צו ועלכען זיהּ שמיקען מיט פרעמדע פעדערן!

נור, מישטיינס־גזונט ואס פאר אַ שמוק דאס איז! ואלטען ועענקסטענס די דאזיגע העררן געזענען אַ ביסעלע כבינים אונ׳ ואלטען זיי חאטש פערשטאנען אַ ע ק ט ע זאהּ אַ שמוק, צונעהמען.

איהר האבט! פרייגדין מיינע, די מעשה פון דעם דאזיגען שטיק?

די מעשה האט זיהּ פערלאפפען אין אדעססא.— אַ יונגער בעמטלער, בערויל שטאמם, קומט אויף די כצעגע אונ׳ ווייל לויפען טראנקען זיהּ. ווייל דאס לעבען איז איהם נמאם דא שיקט איהם ער גוטער רבונו־של־עולם אַ מענשען צו, ואס הייסט הערצבערג, אונ׳ דער דאזיגער, אַ פּנים אַ נרויסער פילוזערזאק, דערצאהלט דעם פובליקום, ואס פּראנט בייּ איהם נאר־ניט, דאס ער טראנט בייּ זיהּ פובליג טוזענד רובל; עס פערשטעהט זיהּ דאס פון פובליקום, ואס ענגען לויסער יהען מיט גוטע וייבע האר, לויפט קיינער ניט ארויף צו איהם, איהם צו דער־הרגגן אונ׳ נור בערויל שטאמם, ואס איז אפילו אויהּ אַ יוד אונ׳ מוז בודאי ניט זיין אזא שטארקער בקי ורגיל אין שפיכות דמים, ער לויפט צו איהם צו אונ׳ קויעט איהם, אונ׳ לויפט אזוינ מיט דעם נעלד אונ׳ ווערט שפאטער דער באנקיר הא פּ מ א ן. דרוויל אבער קומט־צו צו דעם דערקויעלטען איין אנדערער בעמטלער, דער אלטער שלמה, אונ׳ נעפינט דעם דערקויעלטען בייּ דער נסיסה, אונ׳ פּארשט איהם אום ווי אזוי׳ הייסט ער, אונ׳ ווערט נעוואהר אז ער האט אייני־אינציג קינד, אַ מאדעל ואס בליבט איבער ווי אויף דעם ווינד. עס איז אפילו אין פלוג אַ קשיא, ווי קומט עס דאס אַ מענש ואס קאנן מראנען בייּ זיהּ פופציג טוזענד רובל מיט אַ מאל, ואל איבערלאזען אַ קינד אזוי גלאטט אויף דעם ווינד אונ׳ קיינער וויים איהם ניט אונ׳ קיינער קענן איהם ניט אונ׳ מיינער נעהמט זיהּ ניט אן פאר זיין קינד, אַ חון זיין אלטער בעמטלער?— נור מן־הסתם איז

דאָס אַוא מין גוּרָה פון דעם ירֿבֿר אַלין. דערבֿיי מוז מען פֿערשטיין מסּוילא, או דער דאוגער שלמה בעטלער געפינט אפֿעם דורך נסים די אידעל־געלבליבענע יהוסהילע, אוג ער האָרעווענט זי אוים, אוג האָרעווענט זי אזוי שטאַרק אוג אזוי לאַנג, ביז עם הייבט זיך אויף דער פֿארהאַנג פון דעם צווייטן אקט אוג מיר דערזעהן אין אויסגעהאַרעווענטע פּרייליין וואס נאָכט אַ קלייד פֿאר אַ באַנקיערס אַ טאכטער אוג דאַרף דאס באלד אבטראגן. אט דא הייבט זיך אן די טראגעדיע וואס שנייידט אייגעם פּשוט דאס הערץ. שטעלט אייך נאר פֿאר: דייזעלע די יהוסה האט פֿערטיג געמאכט דאס קלייד, אוג ער־צער־דערע האט זי געהאפֿט־רא־אנצוקאסטן, אוג דא קומט אריין איהרע אַ חברתה, אין אויסגעלאסענע מיט צווי יונגע לייט וואס וויללן זי פֿערפֿיהרן צו אַ באלל, אוג אייגער פון די יונגע לייט, אַ שארלאטאן, הייבט אן צו קנייפֿן דער אונשולדיגע יהוסה אין די באקעלעך וראס, אייגענטליך, איז נאך ניט אזוי טיעף טראגעדיש! אוג דא האט ער איהר אומגעהרען אבגעריסן אַ שלייף פון דעם קלייד— אט דאס איז די געכטע טראגעדיע! די יהוסה איז אומגלוקליך, די אויסגעלאסענע פרייליין לויפט אוועק, די צווייי יונגע לייט צוריקטלען זיך אוג וועלן מסתמא באלד גאיך אַ דוערלל, אוג דייזעלע די יהוסה האט קיין אנדערע־עצה ניט, נאכדעם וועט עם האט זיך איהר געטראפֿען דאס גרויסע אומגליק מיט דער שלייף, ווי זיך אויפצוהאפֿען אוג צו האלטן אַ מאנאלאג a la המלעט אוג צו־גיהן פערניפטן זיך; אוג דעם אמת געהערט. קאנן דאס אַ מענש נאך וועלן לעבן, נאכדעם וויי עס האט זיך איהר אבגעריסן אַ שלייף פון אַ קלייד? דאס איז כּמעט נאך ארגער ווי עס רייסט זיך אראב אַ קנאפּל פון די הויזן!— דאכּט איז אבער די דראמאַ נאך ניט גענאגטשעט; ערשטענס ווייל עס איז נאך צו־פריה אַ היים צו־גיהן, אוג צווייטענס ווייל דער הערלר פון דעם שטיק, שלמה דער בעטלער, האט נאך וועהניג וואס געטאהן, דא ניט זיך דער פערפאסער אזא מין עצה; עפֿעם אַ פרוי, איין אקושערין וואס היימט בערמאנן, קומט ארויין צוגיהן שטילענקערהייט אין דאס צימער פון דייזעלע דער יהוסה, אוג זיך ווארפט איהר אוועק אַ פּיצעלע קינד, אוג לויפט ארוים. ארויסלויפענדיג, פערשטעהט דאך אַ יעדער קלוגער מענש, מוז זי פערלירען ניט וועהניגער וויי טויזענד רובל באנק־בילעטען הינטער דער טהיר. דערווייל אבער האט דייזעלע די יהוסה דערהיהן דאס אונטערגעוואָרפענע קינד, אוג עס האט זי געהאפט דער חשק צום לעבן, אוג זי ויל דאס קינד אויפ־האָרעווען אוג בריינגט זיך אַ ווייניגט צו שלעפֿען אוג ווערדט נאר אנאנצע מאמע. בּיי מיר איז אפֿילו אַ שמארקע קשיא, פון וואנען וועט דאס קינד עהמען צו זיין? אז אנ־אמם וועהט זיך ניט אויף דער סצענע, אוג אַ יהוסה אַ בתולה, אזוי פיעל וי איז ויים, קאנן ניט אַ קינד זיין, אוג לעבן מוז דאך אַ קינד פֿארט — נאר אויף אַ דראמא אין פּינף אקטן פרא־אנט מען־קיין־קשיות ניט! דייזעלע די יהוסה איז ארויסגענאנגן אויף אַ מינוט פון דער שטוב, אוג שלמה דער בעטלער איז אריין גאקומען אוג האט מיט גאבראכט טויזענד רובל וואס־ער האט גאפונגן, נאר אזוי ווי ער איז אנ־ערהרליכער מאנן, ווייל ער איפזוכן דעם מענשן וואס־ער האט דאס גאלד פֿערלאָרן, אוג וויל עם איהם צוריק געבן. דערווייל אבֿער דער שמעקט ער דאס קינד, אוג הייבט אן שטארק צו־פריה אַ היים צו־גיהן אוג דער הערלר פון דעם שטיק, שלמה דער בעטלער, האט נאך וועהניג וואס געטאהן, דא ניט זיך דער פערפאסער אזא מין עצה; עפֿעם אַ פרוי, איין אקושערין וואס היימט בערמאנן, קומט אריין צוגיהן שטילענקערהייט אין דאס צימער פון דייזעלע דער יהוסה, אוג ווארפט איהר אוועק אַ פּיצעלע קינד, אוג לויפט ארוים. ארויסלויפענדיג, פערשטעהט דאך אַ יעדער קלוגער מענש, מוז זי פערלירען ניט וועהניגער וויי טויזענד רובל באנק־בילעטען הינטער דער טהיר. דערווייל אבער האט דייזעלע די יהוסה דערהיהן דאס אונטערגעוואָרפענע קינד, אוג עס האט זי געהאפט דער חשק צום לעבן, אוג זי ויל דאס קינד אויפ־האָרעווען אוג בריינגט זיך אַ ווייניגט צו שלעפֿען אוג ווערדט נאר אנאנצע מאמע. בּיי מיר איז אפֿילו אַ שמארקע קשיא, פון וואנען וועט דאס קינד עהמען צו זיין? אז אנ־אמם וועהט זיך ניט אויף דער סצענע, אוג אַ יהוסה אַ בתולה, אזוי פיעל וי איז ויים, קאנן ניט אַ קינד זיין, אוג לעבן מוז דאך אַ קינד פֿארט — נאר אויף אַ דראמא אין פּינף אקטן פרא־אנט מען־קיין־קשיות ניט! דייזעלע די יהוסה איז ארויסגענאנגן אויף אַ מינוט פון דער שטוב, אוג שלמה דער בעטלער איז אריין גאקומען אוג האט מיט גאבראכט טויזענד רובל וואס־ער האט גאפונגן, נאר אזוי ווי ער איז אנ־ערהרליכער מאנן, ווייל ער איפזוכן דעם מענשן וואס־ער האט דאס גאלד פֿערלאָרן, אוג וויל עם איהם צוריק געבן. דערווייל אבֿער דער שמעקט ער דאס קינד, אוג הייבט אן שטארק צו־פריה אַ היים צו־גיהן אוג דער הערלר פון דעם שטיק, שלמה דער בעטלער, האט נאך וועהניג וואס געטאהן, דא ניט זיך דער פערפאסער אזא מין עצה; עפֿעם אַ פרוי, איין אקושערין וואס היימט בערמאנן, קומט אריין צוגיהן שטילענקערהייט אין דאס צימער פון דייזעלע דער יהוסה, אוג ווארפט איהר אוועק אַ פּיצעלע קינד, אוג לויפט ארוים. ארויסלויפענדיג, פערשטעהט דאך אַ יעדער קלוגער מענש, מוז זי פערלירען ניט וועהניגער וויי טויזענד רובל באנק־בילעטען הינטער דער טהיר. דערווייל אבֿער האט דייזעלע די יהוסה דערהיהן דאס אונטערגעוואָרפענע קינד, אוג עס האט זי געהאפט דער חשק צום לעבן, אוג זי ויל דאס קינד אויפ־האָרעווען אוג בריינגט זיך אַ ווייניגט צו שלעפֿען אוג ווערדט נאר אנאנצע מאמע. בּיי מיר איז אפֿילו אַ שמארקע קשיא, פון וואנען וועט דאס קינד עהמען צו זיין? אז אנ־אמם וועהט זיך ניט אויף דער סצענע, אוג אַ יהוסה אַ בתולה, אזוי פיעל וי איז ויים, קאנן ניט אַ קינד זיין, אוג לעבן מוז דאך אַ קינד פֿארט — נאר אויף אַ דראמא אין פּינף אקטן פרא־אנט מען־קיין־קשיות ניט! דייזעלע די יהוסה איז ארויסגענאנגן אויף אַ מינוט פון דער שטוב, אוג שלמה דער בעטלער איז אריין גאקומען אוג האט מיט גאבראכט טויזענד רובל וואס־ער האט גאפונגן, נאר אזוי ווי ער איז אנ־ערהרליכער מאנן, ווייל ער איפזוכן דעם מענשן וואס־ער האט דאס גאלד פֿערלאָרן, אוג וויל עם איהם צוריק געבן. דערווייל אבֿער דער שמעקט ער דאס קינד, אוג הייבט אן שטארק צו־פריה אַ היים צו־גיהן אוג דער הערלר פון דעם שטיק, שלמה דער בעטלער, האט נאך וועהניג וואס געטאהן, דא ניט זיך דער פערפאסער אזא מין עצה; עפֿעם אַ פרוי, איין אקושערין וואס היימט בערמאנן, קומט אריין צוגיהן שטילענקערהייט אין דאס צימער פון דייזעלע דער יהוסה, אוג ווארפט איהר אוועק אַ פּיצעלע קינד, אוג לויפט ארוים. ארויסלויפענדיג, פערשטעהט דאך אַ יעדער קלוגער מענש, מוז זי פערלירען ניט וועהניגער וויי טויזענד רובל באנק־בילעטען הינטער דער טהיר. דערווייל אבֿער האט דייזעלע די יהוסה דערהיהן דאס אונטערגעוואָרפענע קינד, אוג עס האט זי געהאפט דער חשק צום לעבן, אוג זי ויל דאס קינד אויפ־האָרעווען אוג בריינגט זיך אַ ווייניגט צו שלעפֿען אוג ווערדט נאר אנאנצע מאמע. בּיי מיר איז אפֿילו אַ שמארקע קשיא, פון וואנען וועט דאס קינד עהמען צו זיין? אז אנ־אמם וועהט זיך ניט אויף דער סצענע, אוג אַ יהוסה אַ בתולה, אזוי פיעל וי איז ויים, קאנן ניט אַ קינד זיין, אוג לעבן מוז דאך אַ קינד פֿארט — נאר אויף אַ דראמא אין פּינף אקטן פרא־אנט מען־קיין־קשיות ניט! דייזעלע די יהוסה איז ארויסגענאנגן אויף אַ מינוט פון דער שטוב, אוג שלמה דער בעטלער איז אריין גאקומען אוג האט מיט גאבראכט טויזענד רובל וואס־ער האט גאפונגן, נאר אזוי ווי ער איז אנ־ערהרליכער מאנן, ווייל ער איפזוכן דעם מענשן וואס־ער האט דאס גאלד פֿערלאָרן, אוג וויל עם איהם צוריק געבן. דערווייל אבֿער דער שמעקט ער דאס קינד, אוג הייבט אן שטארק צו־פריה אַ היים צו־גיהן אוג דער הערלר פון דעם שטיק, שלמה דער בעטלער, האט נאך וועהניג וואס געטאהן, דא ניט זיך דער פערפאסער אזא מין עצה; עפֿעם אַ פרוי, איין אקושערין וואס היימט בערמאנן, קומט אריין צוגיהן שטילענקערהייט אין דאס צימער פון דייזעלע דער יהוסה, אוג ווארפט איהר אוועק אַ פּיצעלע קינד, אוג לויפט ארוים. ארויסלויפענדיג, פערשטעהט דאך אַ יעדער קלוגער מענש, מוז זי פערלירען ניט וועהניגער וויי טויזענד רובל באנק־בילעטען הינטער דער טהיר. דערווייל אבֿער האט דייזעלע די יהוסה דערהיהן דאס אונטערגעוואָרפענע קינד, אוג עס האט זי געהאפט דער חשק צום לעבן, אוג זי ויל דאס קינד אויפ־האָרעווען אוג בריינגט זיך אַ ווייניגט צו שלעפֿען אוג ווערדט נאר אנאנצע מאמע. בּיי מיר איז אפֿילו אַ שמארקע קשיא, פון וואנען וועט דאס קינד עהמען צו זיין? אז אנ־אמם וועהט זיך ניט אויף דער סצענע, אוג אַ יהוסה אַ בתולה, אזוי פיעל וי איז ויים, קאנן ניט אַ קינד זיין, אוג לעבן מוז דאך אַ קינד פֿארט — נאר אויף אַ דראמא אין פּינף אקטן פרא־אנט מען־קיין־קשיות ניט! דייזעלע די יהוסה איז ארויסגענאנגן אויף אַ מינוט פון דער שטוב, אוג שלמה דער בעטלער איז אריין גאקומען אוג האט מיט גאבראכט טויזענד רובל וואס־ער האט גאפונגן, נאר אזוי ווי ער איז אנ־ערהרליכער מאנן, ווייל ער איפזוכן דעם מענשן וואס־ער האט דאס גאלד פֿערלאָרן, אוג וויל עם איהם צוריק געבן. דערווייל אבֿער דער שמעקט ער דאס קינד, אוג הייבט אן שטארק צו־פריה אַ היים צו־גיהן אוג דער הערלר פון דעם שטיק, שלמה דער בעטלער, האט נאך וועהניג וואס געטאהן, דא ניט זיך דער פערפאסער אזא מין עצה; עפֿעם אַ פרוי, איין אקושערין וואס היימט בערמאנן, קומט אריין צוגיהן שטילענקערהייט אין דאס צימער פון דייזעלע דער יהוסה, אוג ווארפט איהר אוועק אַ פּיצעלע קינד, אוג לויפט ארוים. ארויסלויפענדיג, פערשטעהט דאך אַ יעדער קלוגער מענש, מוז זי פערלירען ניט וועהניגער וויי טויזענד רובל באנק־בילעטען הינטער דער טהיר. דערווייל אבֿער האט דייזעלע די יהוסה דערהיהן דאס אונטערגעוואָרפענע קינד, אוג עס האט זי געהאפט דער חשק צום לעבן, אוג זי ויל דאס קינד אויפ־האָרעווען אוג בריינגט זיך אַ ווייניגט צו שלעפֿען אוג ווערדט נאר אנאנצע מאמע. בּיי מיר איז אפֿילו אַ שמארקע קשיא, פון וואנען וועט דאס קינד עהמען צו זיין? אז אנ־אמם וועהט זיך ניט אויף דער סצענע, אוג אַ יהוסה אַ בתולה, אזוי פיעל וי איז ויים, קאנן ניט אַ קינד זיין, אוג לעבן מוז דאך אַ קינד פֿארט — נאר אויף אַ דראמא אין פּינף אקטן פרא־אנט מען־קיין־קשיות ניט!

נאר ווער איז פֿארט דאס קינד ?— אט האָרט אַנ־אינטערעס: דער באַנקיער האָפּמאַן
דער נעוועזענער בערוילִ שמאמס) האט א מאכטער א כּלה־מויד, אוּן די דאזיגע כּלה־מויד
האט פּון דער הייליגער הויט א קינד גענאט ! דא האט איהר פּאטער גענעבען דער א־
קוישערין טויזענד רובל אוּן זאל דאס קינד אומבּרינגען, נאר אזוי ווי די אקוישערין איז א
גרויסע בעל־רחמנות, האט זי דאס קינד ג י ט אומגעבראכט, נאר האט עס איינעק
גענומען צו שלמה דעם בעטלער אין שטוב ארײן. ווי אזוי זי איז געפאלען אויף דעם שכל
דאס קינד ארײן צוטראגען דוקא צו דעם דאזיגען בײנער־קלויבער אוּן האט אין אדעסא
זיך נית גיקאנט אויסווכען א גראסערן נגיד — דאס ווייס אויך נית; דאס האט מסתמא
דער מחבר אזוי גענואלט אוּן האט זיך אין־נעזעקשנט, אוּן נעוואהנליך פאלגען די אלע
בעשאפענישען אלעם וואס זייער מחבר הייסט זי טהון. דערוויל אבער מוז מען ווייסען, אז
די דאזיגע כּלה־מויד האט א חתן, אוּן דער דאזיגער חתן איז אײנער פון די צווויי יונגע לייט
וואס זענען ארײן־נעקומען פֿרי־הער צו שלמה דעם בעטלער פֿערפֿירען זיין ריזיגע אויף א
באלל; דא פֿערשטייט מען דאך או מען דאַרף א נגב שנידט מען איהם אב פון דער
תּליה, אוּן אז א מחבר האט נאטהיג א יונגען מאן וואס זאל קאנען זיך פֿערליעבען,
נעהמט ער אבי ווער עס קומט איהם אין האנד ארײן, אוּן אזוי ווי דער נעלבּיניער יונגערמאנן
איז געווען דער נצחמל בײ רייזלע דער יתומה אין דער שטוב, דא איז ער פלוצים נעווארען
פון א שארלאטאן א בעל־תשובה אוּן האט זיך הינגעפֿוהרט אין דעם מאדעל פֿערליעבט, אוּן
זי האט איהם נאכגעטהון די קונץ אוּן האט זיך ווי־ערער הינגעפֿוהרט ומיד אין איהם פֿערליעבט;
וכּבן האבען מיר שוין א פֿערליעבענישׂ אויף אין אונזער דראמא. נאר דא הייבט זיך ווייטער
אן די מעשׂה מית דעם קינד: פון ווען די כּלה־מויד, דעם באנקיערס טאכטער, האט א
קינד נעהאט, האב איך בשום אופן נית גיקענט דערגעהן ביז צום היינטיגען טאג — אפשר
פון א פֿערקיהלענישׂ; דא אבער מאכט זיך א נעשיכטע, אז רייזל נאהט קלײדער נראדע
פאר דעם באנקיערס טאכטער, אוּן זי קומט גראדע בעטען נעלד פאר איהרע ארבייט, אוּן
ערדט זיך גראדע אוים אז זי מוז א קינד דערנאהרען וואס מען האט איהר אונטערגעוואָרפען;
אט דא, פארשטעהט זיך, קריגט די כּלה־מויד בוזעים דערשרעקענישׂ אויף דער מינוט,
אוּן זי מית איהר פאטער בעשליעסען שפאטער צו שיקען נאך דער אקוישערין אוּן דא
עפעס צו מאכען א מין מאכענישׂ. די אקוישערין קומט אוּן דערצאהלט אז זי האט די טויזענד
רובל פֿערלארן, אוּן דער באנקיער נית איהר פון דאס נייע טויזענד רובל בתּנאי, אז
זי זאל צוריק ארוים־נעבען פון שלמהס הויז דאס קינד אוּן זאל עס אומבּרינגען. אוּן מאקי
אין א מזלדינער שעה, בעת דער אלטער שלמה האט זיך, מית רעשפעקט צו פֿעלדען, פֿער־
דעמט אנצוצינדען זיך א לוילקע מאבאק, כּדי צו קאנען דאס קינד רוהיג פֿערוויעגען,
קומט ארײן די אקוישערין מית דעם באנקיער, אוּן מען גנבט דאס קינד ארוים כּדת משׂה
וישׂראל, כּדי צו קאנען עס אין דרוסען דערקוילען, שוין אפילו נית כּדת משׂה וישׂראל. —
דאס אבער איז נאך אלעם נית גענוג, ערשטענס ווייל עס איז אלץ נאך צו פריה אהיים
צו נעהן פונם טהעאטער אוּן צווייטענס, ווייל דער העלד, שלמה דער בעטטלער, האט
נאך נעעניג וואס נעהעלדעוועט. דא גיט זיך א מחבר, א קלוגער יונג, אזא־נעצה: דער חתן
פון דער כּלה־מויד, וואס זאל אויף מארגען מית איהר חתונה האבען, ווייל פלוצים בשום
אופן די כּלה מעהר נית נעהמען, אוּן אלץ איבער א קליינינגקיט. ווייל ער האט זיך פֿער־
ליעבט אין די יתומה, אוּן דאס דערשטעקט דער באנקיער האפמאן, מן הסתּם נלאט דורך

אַ מין כּשׁוף. אוּן בָּעשׂלִיעסְט זִיךְ דִי דָאוּנָע יְתוֹמָה אַוועק־צוּרוּיסָען אוֹיס דָעם וועג, כְּדֵי דָער חָתָן זָאל זִיךְ קָאנָען צוּריק־פָּערלִיעבָּען אִין זַיין טָאכטָער; אוּן אִיבָּער דָעם טַאקִי שִׂיקְט דָער בַּאלְד אוּנטֶער צוּ שָׁלמה דָעם בָּעטְלֶער עָטְלִיכָע פָּאלִיצִיסְטָען, וָואס שְׂרַיִען אִין אִיר גָעוַואלְט, אַז מָען הָאט גָעפּוּנָען אִין דְרוֹיסָען אַ גָעהַרְגָעט קִינְד אוּן רַיִיזָּל אִיז דִי מאמע דַאפּוּן וָואס הָאט עָם אומגָעבְּרַאכְט. דָא הַייבְט אָן אַלָעם צוּ פַּאלָען: רַיִיזָּלע פַּאלְט אִין חֻלָשׁות, דָער אַלְטֶער שְׁלמה פַּאלְט אוֹיף אַנדָערְצָה, אוּן דָער פָּארַהאנְג פַּאלְט אוֹיךְ. — וָואס טְהוּט מָען אָבָּער וַוייטֶער? וַוייטֶער נָעהְט עָס אַזוי: שְׁלמה דָער בַּיינָער־קָלוּיבָּער הָאט אוֹיפְגָעקְלִיבָּען פּוּן מִיכְט אַ שְׁטָאקְעט צַייטוּנְג־פַּאפִּיער פּוּן וָועלכָעם עָר הָאט גִילֶעזָען אַז אַ גָעוִוייסָע אַקוּשָׁערִין וָואס הַייסְט בָּערַמַאן הָאט פָּערלָאזָען טוַוינְד רוּבָּל, אוּן אַזוי וִוי עָר הָאט דָאךְ גָעפּוּנָען דִי טוַוינְד רוּבָּל, אִיז עָר אַהין־גָעלָאפָּען צוּ אִיהר. אוּן בַּאלְד אִיז אִיהם גָעוָואזָען קָשָׁה פּוּן וַואנָען הָאט דָאס אַזָא מִין יִתְעָנָע אַזוי פִּיעל גָעלְד. אוּן־עַל פִּי נְרוֹיס חָכְמָה אִיז עָר דָער גַאנְגָען, אַז זִי וִויים פּוּן אַלָעם אוּן זִי קָאנָן דִי אָמְתָּ'ע מַאמָע פּוּנְ'ם דָערהַרְגָעטָען קִינְד. אָט דָא פַּאלְט עָר אוֹיף דָעם שֵׂכֶל אִיהר דִי טוַוינְד רוּבָּל נִיט וָועלָען צוּריק גָעבָּען בִּיז זִי וועט אִיהם אַלָעם אוֹיסזָאגָען. זִי נַאטִירְלִיךְ וִויל נִיט, עָר נַאטִירְלִיךְ וִויל יָא. אוּן דָא הַייבְט עָר שׁוֹין אָן אַריין צוּ וואַרְפָּען אִין אַ בְּרָענְנְדִיגָען אוֹיוֶון דָעם עָרְשָׁטָען אוּן דָעם צְוַוייטָען הוּנְדֶערְטֶער פּוּן דִי טוַוינְד רוּבָּל. אוּן אַז דִי אַקוּשָׁערִין דָערזָעהְט דָאס, קָאנָן זִי עָם לְאַנגָער נִיט אוֹיס־הַאלְטָען אוּן זָאגְט אִיהם אַלָעם אוֹיס, אוּן גִיט אִיהם נָאךְ דָערצוּ אַ בְּרִיעף וָואס דָעם בַּאנְקִיעֶרְם טָאכטָער הָאט צוּ אִיהר גָעשְׁרִיעבָּען. יָעמְצָט גָעהְט שׁוֹין אַלָעם וִוי גֶעשְׂמִיעֶרְט; דָער בָּעטְלֶער לוֹיפְט אַרַיין צוּם בַּאנְקִיעֶר אוּן דָערצָאהְלְט אִיהם מִט גְרוֹיס חָכְמָה, אַז עָר הָאט בֵּיי זִיךְ עָפָּעס אַ וִויכְטִיגָען בְּרִיעף, דָער בַּאנְקִיעֶר דָערמָאחְנְט זִיךְ אַז דָאס אִיז שְׁלמה וָואס עָר קֶענָן אִיהם פּוּן דִי צַייטָען וָואס אַלַיין אִיז נָאךְ גָעוָוען אַ בֶּעטְלֶער, אוּן דָא שִׁפּוּרְט דָער בַּאנְקִיעֶר דָעם בָּעטְלֶער אָן מִיךְ וואונְדֶערְט פַּאר וָואס דָערלַאנְגְט עָר אִיהם נִיט נִיכְט אוֹיס דָעם מְחַבֵּר'ס אַפְּטַייק?, אוּן רַייסְט אִיהם אַרוֹיס דָעם בְּרִיעף אוּן וִויל אִיהם דָערווָעָרָען, נָאר אַווי פִּיעל נְפָשׁות זָאל אִין אַיינְצִיגָער מְחַבֵּר דָערקוֹילָען אִין נ'י'ן אָבָּענד, אִיז נָאךְ עָפָּעס קַיין יוּשָׁר נִיט. דָאריבָּער טַאקִי בְּלַייבְט שְׁלמה בֵּיים לָעבָּען, אוּן לָאזְט זִיךְ אַיינ־יַשְׁבָּנִין אִין אַסְטָרָאג אַריין, בְּכְדֵי צוּ קָאנָען דָער נָאךְ דֶעם סְלִיעדָאוואסְטָל אִיבְּערָעבָּען אַיינ־יַשְׁבָּנִין אִין אַסְטָרָאג אַריין, בְּכְדֵי צוּ קָאנָען דָער נָאךְ דֶעם סְלִיעדָאוואסְטָל אִיבְּערָעבָּען אַז עָר זָאל זִיךְ פָּארשְׁטָעלָען אוּן זָאל מִיט־נֶעהְמָען מִיט זִיךְ דְרֵיי טוַוינְד רוּבָּל אוּן זָאל מִיט אִיהם גֶעהָן צוּ דָער אַקוּשָׁערִין. פָּערשְׁטָעהְט מָען דָאךְ פּוּן זָעלְבְּסְט אַז דִי אַקוּשָׁערִין אִיז אַ קְלוּגָע אוּן מֵיינְט אַז מָען וִויל אִיהר נָאר פּוּן דָאם נַייָע שָׁפּוּנְקָען דְרֵיי טוַוינְד רוּבָּל, אוּן יָעדָער אוּן זִי וָאנְט אַלָעם אוֹיס וָואס זִי וִויים; אָט דָא קְרִיעְבְּט אַרוֹיס דָער קְלֶיעדָאוואסְטָל, אוּן יָעדָער קְלוּגָער פָּערשְׁטָעהְט פּוּן זָעלְבְּסְט אַז מָען אַרַיינְטִיערְט דִי אַקוּשָׁערִין, אוּן דָער נָאךְ פָּערשְׁטָעהְט מָען שׁוֹין וִויעדָער פּוּן זָעלְבְּסְט אַז מָען אַרַיינְטִיערְט דֶעם בַּאנְקִיעֶר, אוּן דָער נָאךְ אַרַיינְטִיערְט מָען דִי טַאכטָער וָואס הָאט עָפָּעס אָנגָענוֹמֶען אִין חוּפָּה־קְלֵייד, אוּן דָער נָאךְ לָאזְט מָען אַרוֹיס דְרֵיי רַייזָּלעך אִין פִּינְף אַקְטָען, רוּהִיג אַיינְגָעהָמָען אַ כּוֹף.

פְּרַיינְדִין מַיינָע! וִוי גָעפָּאלְט אַייךְ אַזָא מִין דְרַאמָא?

אִיהר מוּזְט מִסְכִּים זָאךְ גָעוָעזָען בְּעָרָקָע דֶעם פָּעלְדְשֶׁער, וָואס אִיז גָעוָוען אִין אוּנְגָעדוּלְד. גֶעלָערְנְט הָאט עָר אָפִּילוּ וָועניג, נָאר נָלאט אַוווי הָאט עָר נִיקְעגְט אַלָע מִינִים

זואָס אַ פּעלדשער דאַרף קאָנען: ריצין־אהל אייגנעמבען, פּיאווקעס זאָמצען, אַ צאָהן רייסען, נאָלען, אַ קלייסטיער מאַבען. אַ שפּאַניש פּלייג שטעלען; אוג אַמאָל איז ער געקומטען צו קראַנקען אוג האָט נעבּיך ניט געוואוסט וועלכע רפואה ער דאַרף גראַדע דאָס מאָל פּאַר דעם חולה, דאָ האָט ער זיך מישב געווען אוז האָט איהם אַלעס צוואַממען געמאַכט. די אַלע מיטטלען וואָס ער האָט נאָר געוואוסט. — וואָס אויס דעם קראַנקען האָט זיך אויסגעלאָזען וויסם איך ניט, נור דאָס וויסם איך, דאָס דער פּערפאַסער פון וואָזער דראַמאַ האָט אויך אלץ אין איינעם אין זיין פּיעסע ארײַן געלעגט, פון וואָס ער האָט נור געוואוסט אוז געהאָרט: ריצין־אָהל אוג פּיאווקעס אוז צאָהן אוג נאָלען אוג אַ קלייסטיער אוג אַ שפּאַניש פּלייג; אָדער, מיט אַנדערע וואָרטער: אי אַ מענש אין שמאָכען, אי פּערגיפטען זיך, אי טרענקען זיך, אי אַ קינד אונטערוואַרפען, אי אַ קינד הרג'נען, אי הונדערטער פּערברענגען, אי אַ מענשען וועלען אוג דערשטיקען א. ז. וו. א. ז. וו. — אין דאָס דאָזיגע טאקי אַ שטיק וואָס איז געזומען פון דעם לעבען? טרעפט זיך אים לעבען טאקי יעדען טאָג אַ זאלבע וויל משונה־דיגע מעשות!

אוג נאָך בעוונדער מוז איך פרַאגען: וואס האָט דאָס אַללעס פאַר מיט אונז יודען? וואס ווילל מען נעבּיך פון אונז האָבען? — האָט דאָס שמיקק אין זיך אפילו איין אייגציג פּיצעלע, וואס איך זאלל קאָנגען זאָגען, אז דאָס איז פון יודישען לעבּען? וויסם דער יוד טאקי פון אזוי פיעל הרג'נן אוג דערשמיקקען אוג פּערגיפטען זיך אוג פּערברענגען? אי אַ מענשען וועלען אוג דערשטיקען א. ז. וו. א. ז. וו. — אין דאָס דאָזיגע טאקי אַ שטיק וואָס איז געזומען פון דעם לעבּען? טרעפט זיך אים לעבּען טאקי יעדען טאָג אַ זאלבע וויל משונה־דיגע מעשות!

אוג נאָך בעוונדער מוז איך פרַאגען: וואס האָט דאָס אַללעס פאַר מיט אונז יודען? וואָס ווילל מען נעבּיך פון אונז האָבען? — האָט דאָס שמיקק אין זיך אפילו איין אייגציג פּיצעלע, וואס איך זאלל קאָנגען זאָגען, אז דאָס איז פון יודישען לעבּען? וויסם דער יוד טאקי פון אזוי פיעל הרג'נן אוג דערשמיקקען אוג פּערגיפטען זיך אוג פּערברענגען? אי אַ מענשען וועלען אוג

דאָס איז ניט קיין ווונדער, אז אונזערע פּרעסע איז אזוי פול מיט אלערלי מעשות, וואָס מען קען זיך נאָר פּאַרשטעלען.

שְׁטָעלְט אִין אַ פְּיָעסָע נִיט מָעהר אַרוֹיס וִוי נָאר אֵיינאַיינְציגְע פֶּערזָאן אוּן אַלֶע אַנְדֶערֶע מָאגָען גָעהֶן זִיךְ לִיגָען שְׁלָאפָען; אִיךְ רָעד נִיט דַאפּוּן וָואס פֶּאר אַ פְּיָעסָע דָאס מוּז זַיין, אַז אֲפִילוּ דָער „לִיעבְהָאבָּער“ אוּן דִי „לִיעבְהָאבָּערִין“ הָאבָּען דַאראן כְּמַעט נָאר נִיט וָואס צוּ טָהוּן — נַיין, אִיךְ רָעד פּוֹן דֶעם אַלַיין נָאר נִיט, דָענָן אִיךְ הָאב שוֹין אוֹיבָּען גָענוּג, אַז אַ יוּדִישָׁע פְּיעסָע טָאר מָען נָאר נִיט עֶרְעֶנְסְט נֶעמֶען; אִיךְ רָעד נָאר דָאס אֵיינְצִיגְע וָוארְט: וִוי טְרוּרִיג אוּן וִוי אַ שָׁאד דָאס אִיז אַז מָען זָאלְט וִוי וַוייט אַ יוּדִישָׁער טְחִבּר קָאנְן נִיט אוּן וִויל נִיט פַּארשְׁטָעהָן, אַז בִּיהָנָע קָאנְן זַיין אַ מִין חֶדֶר וָואס מוֹזָען דָער יוּדָן וָואלְטָען קָאנְנָען אִין אִיהם לֶערְנָען, אוּן וָואלְטָען קָאנְנָען עֶפֶּעס דֶערְמִיט אוֹיסלֶערְנָען — נַיין, נַיין, מַיינָע הֶערֶען, אַ פּוּרִים־שְׁפִּיעל אוּן פּוּרִים־שְׁפִּיעלֶער דָ אַ רְ פָ עָן מִיר נָאר נִיט!

אוֹיךְ וָואס עֶס גָעהָארְט זִיךְ צוּ דֶעם שְׁפִּיעלָען פּוּן דִי אַקְטְיאָרֶען טָאר אִיךְ מִיךְ נִיט מִיט פְּרָטִים בָּעשָׁאפְטִיגָען, דֶענָן סוֹף כָּל סוֹף אִיז עֶס דָאךְ נָאר אַ יוּדִישׁ שְׁפִּיעלֶערַיי, מָען זָעהְט עֶס אוֹיךְ דֶעם עֶרְשְׁטָען קוּק, אַז מִיר הָאבָּען דָא צוּ טָהוּן מִיט מָענְשָׁען, וָואס נִיט אַ דָרַאמַאטִישָׁע שׁוּלע אוּן נָאר דָאס טְהֵעאַטֶער אַלַיין הָאט זִיי אוֹיסגָעבִילְדָעט אָלֶער הַאלְט וִוי נָאךְ אִים בִּילְדָען. מָען טְרֶעפְּט דָאךְ אָפְּט אַ טַאלַאנְט אָן — אָבָּער נִיט מָעהר וִוי טַאלַאנְט אַלַיין, אוּן נָאר קֵיין „שׁוּלע“ נִיט; יָעדָער הָאט זִיךְ זַיין אֵיינְגָענָע בּוּיךְ־סְבָרָה אוּן שְׁפִּיעלְט נָאךְ זַיין אֵיינְגָענֶעם בּוּיךְ אוּן נָאךְ זַיין אֵיינְגָענֶער סְבָרָה — אוּן מְהוּט אִיהם עֶפֶּעס דָערפָּאר! אוּן דָא וואוּ מָען וָעהְט אַרוֹיס אַ טַאלַאנְט, דָא מְהוּט דָעם אוֹיפְּרִיכְטִיגָען קְרִיטִיקֶער דָאס הָערְץ וָוֶעה, צְווֶעהֶענְדִיג וִוי עֶס גֶעהְט פָּערְלוֹירָען, דָענָן „פָּאר אַ בָּארְשְׁט אִיז עֶס צוּ וִיס אוּן פָּאר אַ יוּךְ צוּ וויֶער“ — פָּאר אַ יוּדִישׁ טְהֵעאַטֶער צוּ גוּט, אוּן דָערפָּאר טוֹיג עֶס נִיט, אוּן פָּאר אַ־נְ־אֵיירָאפָּאישָׁע סְצֶענָע צוּ רוֹיה, אוּן דָער פָּאר טוֹיג עֶס נִיט —

וָענְט אִיהר בָּאו אוֹיךְ מִיר, לִיעבָּע פְּרַיינְדִין, וָואס אִיךְ הָאב אַיינְצִיגְע וָואךְ דָעם קָאפּ פָּער־דָרָעהְט? רָעכְענְט אִיהר אַז דָאס יוּדִישָׁע טְהֵעאַטֶער אִיז נָאר נִיט וָועְרְט אַזוֹי פִּיעל דַאריבָּער צוּ רֶעדָען?— אוּן פָּארְט מוּז אִיךְ אֵיךְ וָאגָען אַז דָאס אִיז אַ חֶדֶר, וָואס יוּדָן וָואלְטָען קָאנְנָען אִין אִיהם פִּיעל, וָעהָר פִּיעל, לֶערְנָען...

אוֹיךְ וִויעדָערוָעהָען, לִיעבָּע פְּרַיינְדִין! לְשָׁנָה הַבָּאָה וכו'! אַיי"ע

ד"ר פּין איפּסילאן.

עשׂרת

(פֿעליעטאן)

(ישנו דעם קיעמערס א קליין שמועסת׳ל מיט די גיעהרשע לעזער אונ לעזערינען פונ׳ם „הויז־פרויינד״
א בייכעל ווערטער זיך אליין אונ א ביספעל ווערטער דעם תיילינען שוגג פון שבת).

עֶרְשְׁטענס מוז איך זאגען, „רבותי״, אז איך ישאֶר בֶּן ירוחם הבין האב אָהן עין הרע אַ גאנץ גרויסען גיעשעפט, פאקי פאטע אויבערין זיין כיארק בק״ק תירוטיטישע ק. פאטער ניעט איהר זשע אפשר ווערען ניסטען מיט וואס איך האנדעל. זאג איך דאס ציך צערייהרט בפירוש:

— מיט ווינט, רבותי. מיט ווינט ווי צרקע אונטערע אהינו בני ישראל זין דעמונערבינגען ק״ק. שכשו אז איהר קאנענט כיך שוין ווער איך בין, ווילל איך מיט ציך אַ בייסעל אז שמועס׳ת טאהן, רבותי, אט אז עם באכט זיך אַ מאהל די גיעדענקהייט דאנו, פאר וואס־זשע ניט? מהיכא תיכא. —

ני פאר צייך זאגענדיג, „רבותי״, בין איך די באנצע וואך זעהר אַ גרויסער פרוד אין פֿרנקה. צרקע שׁשׁת ימי המעשׂה, פון אין דער פריה ביו עפֿאט אין דער נאכט בין איך אינגעשפאנגט ווי ין איין אָקס אין דער פאטע אונ הָאטע מיט דעם ביטטערן שווויסם צו פֿערדינען דאס שטיקעל ברויט פאר מיר, פאר בייז נייב אונ פאר אונטערע קינדערלעך, זאלל׳ען לעבען אונ גזונד זיין. אי׳הר דארפט ויסטען, „רבותי״, אז איך בין אמאטע אהן עין הרע פון אַ האלבע טוץ קינדערלעך אונ אללע מיט מיילבעלעך, קיין בייזע אויג זאלל זיי ניט שאדטען, אונ אללע ויסטען שוין די גישמטעלטע תנועה׳לך, די נאטירלעכע מינה׳לעך ואס מען בעראַרף צו מאכען בעת עם ויללט זיך עסטען, אללע ויסטען ווי צו פערקרימטען די פֿנים׳לעך, ווי צו מאכען זיישרע הניה׳לעך אונ איך, נאר איך, מוז דאס מאכען הרכים לבקשה די בערגעלעך צו אַ טהאל והדורים למישור אונ די קרומע ארמער צו גלייכע. נאר איך מוז דאס אויסגלייכען די קנייטצעלאך פון די שטערנדלאך, מוז ארויינגעהן פארב אין די בייקעלעך אונ מוז מאכען אז די קלינינקע אויגעלעך אנהויבען צו בלישטן אונ צו שיסטען מיט פייער .. איך מוז דאס אללעם מאכען נאר איבער איין פשוט׳ן טעם, נאר איבער דעם ואס איך האב דאס אויף מיר גענומען ווי א הייליגען חוב נאך מיט אַ אהר עמלי׳כע אונ פיערציג יוריק, בעת איך בין מיט מין פלונית׳ע ואלל געוונד זיין געשטאנגן אין אַ גוטע אונ אַ מזל׳דיגע שעה אונטער דער חופה אויף דעם היידוטשישקען שוהל־הויף אונ מאצקע דער גבירע, דער שטאדטדיגער רב׳ס האט מיר פארגעזייגט מין דעקרעט דאס הייסט די קרובה ואס איך האב מין האשקען געגעבען, אונ ווי ואנט עפעס דער הום אַ ואורשעל: „קיבויש קאמאטקא, אומיאי סי א שקי ואויס״, דאס הייסט אויף יוניש: „האסט זיך ניעב שטיקעלן, קען אויך דאס שקיטעלע פיהרען״. מען קאנן זאגען, איך האב נאפילו אַ שטיקל מעגה, אז אויף אזוי פיעל קינדער האב איך זיך נאר בעת בעשה ניט גערעכט

נאר ב... ...ין שׂין עי ביז־דין ניט נעווינען אוז אנב האב איך – נאל דאם
נאר בלייבן ... שׂין אונז, – „רבותי" זאוו ליעב מיין וייבעלע מיט איהר פּיקניקלאמעס, דאם
מיין ערנאהרן ווי, מיין אויסהאלטן ווי מיט דער הוצאה ווערדט נאר פון מיר ניט בעטראכט
ווי אַ חוב, ווי אַזאך ווען איך טהו דאם וויל איך מוז אזוי טהון, נאר איך קוק אויף
דעם ווי אויף דער אנגענעהמסטער בעשעפטיגונג, ווי אויף אַ תענוג . . . .

נאר וואלט איהר זשע אבער ווייסען, „רבותי" מיט וועלכע מאטעריסע מיר קומט
דאם אן! ניט אומזיסט ווערדט דאם לעבען אנגערופען אַ בארבא „אַ כושע־צעסטוואנצע".
דאם הייסט: אַ מלחמה פאר דעם זיין אוף דער וועלט, פאר דער עקסיסטענץ. לעם
מענשען לעבען איז מאקי אַנ־אמתע מלחמה מיט אלע קלאפערגעציג מיט אלע לעצטע
דינים פון דעם קריענם „שולחן־ערוך" מיט פיעהאטע אוז מיט ארטילערע, מיט האר־מאטען
אוז מיט קארטעטשען; אייגער אויף דעם אנדערען מאכט איין אטטאקע „מפּנים ואחור" פון
פארינט אוז פון הינטען, אייגער דעם צווייטען מאטטערט זיך אבצורמען פון ווענ, „זה
נופל וזה קם" דער פאלט ניעדער אוז יענער שטעהט אויף, זה נקבה מחורבנו שלֹ זה,
ראובן סטרויעט אוים אַ פינף־עטאזשנם הויז אויף שמעונס איינענווארפענע חלופּקעלע אוז
כּל האלים נבר, דער ווען האט שטארקערע קולאקעס, שארפּע צייגער, שפּיטצינגערע
נאגעל, יענער איז דער לייט, יענער בעקומט די פעטסטע עלזה.

ניט אומזיסט ואנט בדרשי דער מחבר פון „בחינת־עולם": „החיים ים וועף", אז
דאם לעבען איז גלייך צו אַ שטורמדיקען ים. אין ווילבען עם גפעפינען זיך חיות קטנות
עם גדולות, גרויסע חיות אוז קלייניגקע חיה לעך: פיפערנאטערס, יאשצערקעס, הייזן
ווילפישען, וואסער־מענשען אוז נאך אלבע מינים דויקע ברואים ווען פאר דער
שטיקעלע חיונה שלינגען זיי איינער דעם צווייטען איין נאר אונערבארמליך.

ניט אומזיסט ואנט די חיילינע גמרא: „קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף".
דאם הייסט יעדער מענשען קומט אן זיין באנקה אזוי שווער ווי עם איז אַ מאל משה'ן שווער
אנצוקומען צו שפּאלטען דעם ים. אין פלוג, קענען מען דאך דא פרעגען אַ הארבע קלאטש־
קשיא: וואו גפעפינען מיר דאם גאר אין פסוק אז משה האט געשפּאלטען דעם ים מיט
מאטערנסס? וואו גפעפינען מיר דאם גאר אז בעת משה איז צוגענאנגען שפּאלטען דעם ים,
האט זיך דענצמאל מיט איהם דער ים גענומען דינגען אוז האט גענוגט: ניין, איך ווועל
זיך ניט שפּאלטען? אדרבה, ווי דער פסוק אלליין ערצאהלט אונז ווענען דעם, נאהט מען
אנצוקומען צו שפּאלטען דעם ים. אין פלוג, קענען מען דאך דא פרעגען אַ הארבע קלאטש־
קשיא: וואו גפעפינען מיר דאם גאר אין פסוק אז משה האט געשפּאלטען דעם ים מיט
מאטערנסס? וואו גפעפינען מיר דאם גאר אז בעת משה איז צוגענאנגען שפּאלטען דעם ים,
האט זיך דענצמאל מיט איהם דער ים גענומען דינגען אוז האט גענוגט: ניין, איך ווועל
זיך ניט שפּאלטען? אדרבה, ווי דער פסוק אלליין ערצאהלט אונז ווענען דעם, נאהט מען
נאר בעשיינפּערליך אז משה'ן איז אנגעקומען צו שפּאלטען דעם ים כּמישחל בניתא בחבא,
אזוי גרינג ווי מען ציהט ארויס אַ האר פון מילך? ניט משה את מטהו על הים, ואנט אונז
דער חומש, אוז משה האט נאר אַ קלייניגקען נייג גענאהנ ניין שטאקעלע איבער דעם ים —
ויבקעו המים אוז דאם וואסער האט זיך באלד צושפּאלטען ויולך את העם בחרבה אוז
ער האט דורכגעפּיהרט דעם גאנצען עולם אין דער טרינקענים. ונאמר. אוז עם שטעהט
נאך אַ פסוק אין תהלים: הים ראה וינס. ווי דער ים האט נאר דערזעהן די קינדער
ישראל האט ער באלד גענאכט „הוקשאק" הירדן יסוב לאחור. אוז דער ירדן אין יהושע'ס
צייטען איז אויך אבגעשפּרונגען אַ הינטער. לסוף קומט די נמרא אוז זאגט: דעם יוכ'ס פּרנסה
איז שווער ווי די שפּאלטונג פון ים סוף. אשיינער משל חלעב'ן! לויט דעם משל נאך האט נאר
אויגענטליך אזוי נעדארפט אויסקומען: אז ווי אזא כושע, דהיינו, ווי איך – הים ראה וינס,
זונטיג פריה ארויס אין כארק צו זוכען זייגע מזונות, זיין לעבל ברויט, איז – הים ראה וינס,
נעהמען באלד אלע בקיקער אוז צו לויפען פאר נרויס שרעק, הירדן יסב לאחור אוז אלע

קֶרעמֶער לָאוֶען פַּאר אִיהם , דָּאס הַייסְט פַּאר מִיר , אַללֶע זַייַערֶע פְּרָאדוּקְטֶען אוּנ שְׁפְּרִינְגֶען אֶפּ אַ הִינְטֶער ! אִין אֱמֶת'ן אִיז דָאךְ אֶפֶּער נִיט אַזוי דִי מַעשֶׂה , רַבּוֹתַי ! אִין אֱמֶת'ן רִיכטֶען זִיךְ דִי בֶּאקְקֶער נָאר פּוּן אָרְט נִיט אוּנ הַאלְטֶען זִיךְ בַּיי דֶעם אַלְטֶען כְּלַל : אִם אַין מְטַבֵּעַ — אֵין קֶמַח , הָאסְטוּ בְּרוֹדֶער קֵיין גְּעלְט נִיט , דַאךְ זִיךְ דִיר נָאר נִיט וָועלְען עָסְקֶען . הַיינְט וַוי אַזוי קֶענֶען מִיר דָּאס נָאר אוֹיף דֶעם אוֹפֶּן וָאנֶען : דֶעם מֶענְשִׁינְם כְּזוּנוֹת קוּמֶען אִיהם אַזוי שְׁוֶוער אָן וַוי דִי שְׁפַּאלְטוּנְג פּוּן יַם ? — — —

עֶם קָאנן וָאהר זַיין אַז וָעדֶערֶער פּוּן אַייךְ , „רַבּוֹתַי“ , הָאט זִיךְ אַ בֶּעזוּנדֶער הִירוּץ אוֹיף מַיין קַשְׁיָא אוּנ אֶפֶּשֶׁר אִיז דָּאס נָאר בַּא אַיִיךְ קֵיין קַשְׁיָא נִיט , נָאר דֶערוַוייל וָועל אִיךְ אַייךְ זָאגֶען מַיין אַייגֶענֶע מֵיינוּנְג אִיבֶּער דֶער שְׁטִיקְל גְּמָרָא : דֶעם מֶענְשֶׁענְם פַּרְנָסָה אִיז אַזוי שְׁוֶוער וַוי דִי שְׁפַּאלְטוּנְג פּוּן יַם . אִיז דֶער פְּשַׁט אַז דֶעם יוּדֶענְם פַּרְנָסָה קוּמְט אִיהם אָן נִיט מִיט דֶעם נַאטִירְלִיכֶען וֶועג נָאר שְׁטֶענְדִיג עַל פִּי נֵס אַזוי וַוי קְרִיעַת יַם סוּף , דֶער יוד אַז עֶר לֶעבְט אֶפ אַ טָאג , הָאט עֶר אִיהם נִיט אֶפְגֶעלֶעבְט עַל פִּי דֶרֶךְ הַטֶּבַע , אַזוי נַאטִירְלִיךְ וַוי אַללֶע אִיבְּרִיגֶע מֶענְשֶׁען אוֹיף דֶער וֶועלְט הָאבֶּען אֶפְגֶעלֶעבְט דֶעם טָאג ; וַוי דֶענן וָשֶׁע ? נָאר דוּרְךְ אַ הוֹילֶען וואוּנְדֶער , אַ יוד מַאכְט הַיינְט אִין דֶער פְּרִיה אַ שְׁטִיקֶעלֶע גֶעשֶׁאפְט וָואס עֶר הָאפְט צוּ שֶׁאפֶּן פּוּן אִיהם זַיין שְׁטִיקֶעלֶע חַיוֹת , אִיז עֶר דֶעם נַאנְצֶען טָאג נִיט זִיכֶער אַז מֶען וָאלל פְּלוֹצְלוּנְג נִיט קוּמֶען אוּנ בַּיי אִיהם דֶעם גֶעשֶׁאפְט נִיט צוּגֶעהמֶען ; אַ יוד . מַאלְט אַייךְ , שְׁטֶעהט הַיינְט פְּרִיה אוֹיף אוּנ גֶעהמְט הַאנְדֶלען מִיט אַ זַאךְ , וָואס עֶם הָאט זִיךְ אִיהם דִי נָאכְמִיטָג גֶעבְּטֶען תְּשׁוּבָה אַז עֶר וֶועט פּוּן דֶעם פֶּערדִינֶען אַכָּשֶׁרְ'ן קֶערְבֶּל , אִיז עֶר דָאךְ אִין פַּחַד , טָאמֶער יַאוָועט זִיךְ אַ קְאנְקוּרֶענְט אוּנ מַאכְט אִיהם אַ קוּנְצֶל אַז עֶם וָאל אַללֶעם אַוֹועק אִין דֶער עֶרֶד אַרֵין . הַיינְט אַז דֶער טָאג גֶעהט אַוֹועק אוּנ קֵיינֶער הָאט בַּיי אִיהם רָאם שְׁטִיקֶעלֶע פֶּארדִינְט נִיט אַרוֹיסגֶעהאפְט פּוּן אוּנְטֶער דִי הֶענְט . בֶּעטְרַאכְטֶעט עֶר דָאם אַלֶם נֶס , אַלֶם גְּרוֹיסֶען אוּנְנַאטִירְלִיכֶען וואוּנְדֶער אַזוי וַוי קְרִיעַת יַם סוּף . בַּיי דֶעם יוּדֶען אִיז אֶפְגֶעלֶעבְט אִין טָאג אִיז — אַ נַאנְק דִיר , טַאטֶע גֶעטְרַייֶער , פַּאר אַיי'ן נֶם , אֶפְגֶעלֶעבְט צֶוֶויי מֶאל אִיז גֶעלוּיבְט אוּנ גֶעבֶּענְשְׁט בִּיסְטוּ , הַארְצִינֶער פָּאטֶער , פַּאר צֶוֶויי נִסִּים אוּנ אַזוי גֶעהט דָּאס שׁוֹין ב"ה וַוייטֶער אוּנ וַוייטֶער . . . .

אָט פּוּן דֶער גְּרוֹיסֶער דְּרָשָׁה וָואס אִיךְ הָאב דָּא אָנגֶעצוֹיגֶען וָועגֶען דֶער שְׁוֶוערֶער , בִּיטֶערֶער פַּרְנָסָה אִיז אַייךְ , רַבּוֹתַי , וָועהר לַייכְט צוּ פֶּערשְׁטֶהן , אַז אִיךְ בִּין נָאךְ לֶעת עַתָּה נִיט קֵיין גְּרוֹיסֶער עשֶׁר , הַיינְט וֶוער דֶערדְט צוּ רָאטהשִׁילְדֶען קוּם אִיךְ נָאךְ דֶערוַוייל אַוונְדאי אוּנ אַוונְדאי נִיט . אִיךְ בִּין מִיר אַ פֶּערְהָארֶעוועטֶער , אַ פֶּערשְׁוָוענְדֶער , אִיין אוֹיס-גֶעדְאכְטֶער יוּדֶל פּוּן אַ נַאנְץ וָאהר : אַ נַאנְצֶע וָואךְ טָהוּ אִיךְ כָּל עֲבוֹדַת פָּרֶךְ , דֶער קָאפּ דֶרֶעהט מִיר שְׁטֶענְדִיג וַוי אוֹוונְד-מִיהל , אִיךְ רוּה נִיט אוּנ רַאסְט נִיט אוּנ הָאב פֹּאר זִיךְ נָאר אִין צְוֹועק : צוּ עֶרְהַאלְטֶען דִי נְשָׁמוֹת פּוּן מַיין פַּאמִילְיֶע וָאלל גֶעוונְד זַיין , זִי וָאלל חֲלִילָה נִיט דַארְפֶען אָנקוּמֶען לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם , צוּ דֶעם צֶוֶויטֶענְם אַ טְרוּנְק וואסֶער .

נָאר , רַבּוֹתַי , אָט וַוי נִידֶערֶגֶעשְׁלָאגֶען אִיךְ בִּין שְׁטֶענְדִיג , וַוי פֶּערדֶרֶעהט מַיין קָאפּ אִיז מִיר נָאכְאַנאַנד , וַוייסס אִיךְ פּוּן דֶעסְטוֹוועגֶען נָאנְץ גוּט אַז לֹא זָה כָּל הָאָדָם , אַז נִיט נָאר אִין דֶעם אַרוּמהָאוֶען , אַז נִיט נָאר אִין דֶעם זוּכֶען דָאס שְׁטִיקֶעלֶע בְּרוֹיט אַללֶיין בַּאךְ בֶּעשְׁטֶעהן דֶעם מֶענְשֶׁענְם זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט , אַז דֶער מֶענְש וָאלל זַיין נַאנְצֶען לֶעבֶּען אַוועקלֶייגֶען נָאר צוּלִיעב דֶערהַאלְטֶען דֶעם גוּף , וָואס עֶר אִיז גֶעוֶוען עֶרֶד אוּנ וֶועט בְּלַייבֶּען צוּרִיק אַ שְׁטִיק עֶרֶד , שְׁטֶעהט עֶר דָאךְ אוֹיף דֶעם אוֹפֶּן נִיט הֶעכֶער פּוּן דִי אַנְדֶערֶע בַּעֲלֵי חַיִים , פּוּן אַפֶּהֶמָה לְהַבְּדִיל . אוּנ וַוי אַזוי קָאנן עֶר דַאנן זַיין דֶער בְּחִיר כָּל

דיצונר ם , דער פֿערל פון צוליע בײַ ייִעפֿענישׂ ? ייִעדער כּעגנש האט אויסגעזען זײַנע צאָרנ־ דיגוב . אויבער זײַנע קאָרפּערלעכע בעדינגונגען , נאָך זײַנ־טשטײַגע חובות אויף , חובות צו דער צאנצער כּעגנשלעכער גענעראַלשאפֿט אוג חובות צו זיין אויבֿה , צו זיין פֿאלק . ייעדער כּעגנש דארף זעהן צוזיכערן , אז זיין לעבֿען גיווינסטע מינוטען אויף דעם וואס די בעלזי הבּלה ייִען דאס אן „הרפֿשטות הגשמיות" . דאס הייסט : אראפּציעהען פון זיך אלץ וואס עס מאכט אידם נכלים צו א בחרה , אוג דארף זיך א ביכסעל נעמען צו ד׳רעם וואס די פֿהילאָזאפֿהען האבען דאס אנאמען גענעבֿען „חשבון הנפש" דער חשבון וואס עם האט דעם כּענשׂינם נשׂמה , דעם כּענשׂינם הארץ טיט זיך אלין איבער זײַנע העכערע גענפֿיהלע וואס זיי זענען ס׳פֿלק אלה כּבשׂר , א טהייל פון נאטט וועלכער איבבען אוג דערהט די נקנזים פון אונטען . אט דעם חשבון הנפש , אט די לעבנוגג פון דער זעעלע מיט זיך אליין , אט זי קען ערשט אויפהײבען דעם כּענשען צבֿער די איבערזינע בעלזי תים , אט זי קען ערשט גענבען זין אמתן וועג אין מיין נאטצען לעבֿען . ייעמאכט שׂראל אין ערות פון קאם , דענצמאל פֿערגעסט איך זיך אן אלע וואבערזינע כּחשבות , ייעמאכט ווער איך באר א נ׳ אנדער כּענש , א כּענש טיט נייע געפֿיהלע , טיט נייע געדאנקען אוג טיט נייע וויגע . ייעמאכט ווער איך נאר אויסנעטאן פון דער גאנצער וועלט טיט איהר נאטצער שׂרה , עפּעס אין אי׳ם עזכו אור , אין א וועלט וועלכע איז געמאכט פון לויטער ליכטזוגקייט , אין א וועלט וואו עם באבן מיר ענטגעגען די שׂטראהלען פון דער ארטנאלישען אוג ייִנגע איהר בלושה היכמלן , וואו פון אלע נייגען ציעהען מיר צו זיך די פֿראכטיגע בוכמען פוג ם בארג לבנון , אין א־וועלט וואו עם קלינגען אין מיינע אויערן די נאלדענע מעלאדיען פון שיר השירים . . .

אך , וי אנגענעהם וי ים איז מיר אוג וי גליקזיך פיהל איך מיך אין ייענע געזאהלטע שטונדען שבּת אוג יום טוב ! . .

עם איז פֿרייטוג פאר נאכט .

א י ט צ י ק דער שטאדט־שׂכּש האט שוין גערופֿען אין שוהל אריין . איך הויב שוין אן צ׳בינסעל פֿרייער צו אטהען עם הויבט מיר אן צ׳בינסעל ליכטיגער צו ווערען אין די אויגען , איך וואלט שוין גערען אראפּוואלפֿן פון זיך דעם יאָך פון דער נאנצער וואך אוג לויפֿען וואו גיכער אנשׂקענען דעם הייליגען שבּת . נאר עם לויפט זיך אבער פֿארט ניט וי עם וויקלט זיך . איך האב נאך , פֿערשטעהט איהר מיך , איין פּוהלע קרוגה צו פֿארקופֿן , איך האב נאך בײַ מיר איין פּוהלע ו ו י נ ט , „רבותי" ! אט דוכט זיך מיר אז בי׳ ליכט־ בענטשען ווערט זיך נאך אויף איהם גענפֿונען א בעלן . . איך קלאר מיר צוויי אוג קלאר , אוג די זונן מהוט זיך דערוייל איהר נאר ניט . עס הויבט אן צו ווערען פֿינסטער־גרוי , אוג דא דערזעה איך שוין פון ווייטען די שׂנעי־ווייסע בּארד טיט דעם לאנגען שׂנעי־ווייסען קאלנער פון ר׳ משה שמואל דעם כּוהן הוראם העמד ! ר׳ משה שמואל האט זיך שוין צאנג אבגע־ וואשען לכּבוד שבּת , ניינע פֿיינקאיט וואס ווענען נאך נאס פון די מקוה־וואסער ווענען בייכטערהאפט פֿערהרעהט ; אויף זיין קאפּ־ענם , עהרליכען גזוכט רוהט פֿראכט די שכינה .

אויף זײַן בײַטשען, צוגעגיבטשען נאַצאָנצען שפּיגלען קאַראַפּקעס וזף שוין די נשמה יתירה אונ ער געמט דאָס איצונד אום מיט אַ גרויסען שפּיגלען אין דער מאָנט צו טרייבען דעם עולם פון די קראָמען, פון די געשעפטען אַ הים, כקבל זײַן דאָרטשען דעם טהיערען נאכט — דעם שבת. פון נייטשען דערועה איך וי איין צבטצעהנ־יאָהרינג׳ע מיידעל שפּעהט אין מארק אונ האָט אין קאשיק אַ דעסט עפּפּיל אונ איהרע קאָשע־שוואַרצע אויגען שפּיידערן אויף ר׳ משה שמואלן־קאָסאטשקען מיט בייזען, וי איהר מכאַ בזמנו, אונ וואָט שוין נעכטן פּטור וועלען פון איהם זיט דער בייסטעל עפּפּיל צו זבייק. אונ אונגער ר׳ משה שמואל קוקט אויף איהר מיט זיגע בעאַטע דורכדרונגענע אויגן אונ אויף זיגע ליפּפּען שפּיגלט זיך אַ וועהר זיסער קער שמייכעלע, עפּים אזוי וי ער וואלט פערשטאנען, וואס ר׳ בייטש איהם איצטשט, בעת מעשה גיט ער איהר בײַ זיך אין העלצרן נעכטס, אונ בעת ער חזרט פאר זיך איבער די וואָרטער: עכך ישראל צייכים פרנסה, דיין פאַרק ישראל באבאן נעבאהן אויף דער הוצאה, אין יענער מינוט קומרט ער זיך צו איהר מיט די זיסינקע ווארטשערקעך: נעה שוין טאכטערקע אַ הים ביכט־בעטשין, עס איז שוין שפּאט, נעה שוין. טאכטערקע, נעה. אט זי גיט כחלל שבת; דישע וואָרטער שאָבן אויף דער מיידעל אַ נ צינדרוק אונ זי נעהט אוועק. איך זעה אז ר׳ משה שמואל נעהמט צוגעקן צו מיר. עס הויבט מיר אן צו וואַרפּן אין קאקט, איך וואלט נערן צוואכען די קראָם אונ לויפן אַ הים איידער ער וואָלל דאס מיר היסטען, איך לויף ייעדער בנע צו צום טהיר טאכטער נעהט אַ סוהר, אונ ר׳ משה שמואל האָט אצלן וואס נאהענטער נעבעטן מיר. איך נעקום שוין אין באָבט די שכיבהען — ערשט נעהט ר׳ משה שמואל אונ גייך נאך איהם — אַ קונה. ר׳ משה שמואל אט איך נעה שוין. ר׳ קונה אט האט איהר דאס וואס איהר פּרעמט. אזוי רייד איך אונ וייסט אַנין גיט וואס איך רייד. עס ווערדט בײַ מיר אין העלצין אַ מהומה, אונ איך ווער בשעת מעשה אזוי שטארק צו־פּוסמכלט, אז איך הויב נאר גיט אן צו ווסטען אויף וואס פאר אַ ווענט איך בין, בין איך נעה זיך מיט אַ מאל אויף דעם שטוועל פון מיין הויז. ערשט באנן פאלט מיר אַראפּ וי אַ נרויסער מיהמשטיין פון העלצין אונ איך הייב אן צו נעהן וואס מיט מיר טוהט זיך.

עס איז שוין אַ נאנצע פערטל שעה נאך ליכט־בענטשין:

נאך צרויפטערעמנדיג אופן שטוועל, האב איך נרייך דערקאנענט אז די נאטטליכע בילבה, דער שבת קדש, איז שוין אנגעפאהרן. איך האב דאס פערשטאנען אן איהר סוויטע וואס אהן זיי נידט זיך אפילו קיין ריהר ניט, אונ די סוויטע האט שוין איבער דער נאנצער שטוב נעלאט האלען אונ ואלטן. איך האב באלד דערשמעקט דעם היים פון דעם טעהרין־ציטעם, דעם ריים פון דעם פאקשענקינג, וועלכער האט זיך ארומנעשפאציירט מיט ברהבה, מיט ברייטקייט איבער דעם נאנצע ציטמער, עפּים אקוראט, וי ער ריכ, דער וואלט בײַ זיך בעת מעשה נעפיהלט, פאר וואס איך בין אַ טהיירען ארח אלנע הוזנע בעטראכטען איהם, אונ וואס פאר אַנרויסען ווערטה ער האט זיינעגדיג אַפּילוי־אדאטאנטקע בײַ דער שבת מלכתא. כיין דיהה איז וי פאר זיך זאנגענדיג, נאהר אַ קלייניר־אונ אַנ־ענגע, איך אַ שענענע אונ אַ בעסטערע טראגט מיר מיין פרנסה ניט, נאר פרייטיג צו נאכט נעהמט זי צו נעהר אַ פּיינע אוסנאהען, נאהר אַ פּראבטאלע נעשטאלט, אונ איך פיהל זיך אין איהר בי־נ וי אין דעם שענטען, פערפוצטעמטען וואכ. אין אלנע וויגלעך איז צוטטיג אונ זוי־ני. די פּאדאנע איז ריין וי קריסטאל, דער נרויסטער דרייר־אדריינער אוסנעשייערטער בי־ שיינער העגנטריכטער — איהר בארפּט וויסטען, רבותי", אז מיין פרונית איז אהן נין נאר נאר אַ נרויסע בעל הבית — אונ די פּינר לייכטערבאך אויף מיש. פערשפּריטען

זָעהר אײַנגעשטעלט אויפֿן ערשטן אײַבערשטן פּלאַץ, מײַן ווײַבעלע וועט שוין אַנדערש אויסקוקן ווען אַ פֿרעמדער מאַן וועט קומען צו אונדז אין הויז! דאָס איז ניט דאָס וואָס מען האָט אַלעמאָל פון ווײַבער נאכט פון צאַנקן זאָהר, דאָס איז ניט די נידערשטע אונטערשטע, די פֿרעמסטע די פֿרעכסטע, די ערגסטע, די ווי אַראָפּגעפֿאַלענע יודענע פון אַ גאַנצע וואָך, דאָס איז עפּעס הײַנט אַ נײַע סאָרט בעשעפֿענישן. אַ לעפֿעדינע, אַ מיזעטערע, אַ פּרישע. אַצאָפּעלדיגע. מיט אַנשטאָט "יתירה" ווערט גוט זיהרה צו אַ ראָזענראָטהע פֿאַרב אין די בעקעלעך, אַ הייליגען בּרענן אין די אויגן אוו אַ שׂמאלצקייט אין יעדער קעהר, אין יעדער ריהר. הײַנט וויל ייצענד־שׂיין עם נייַען אויס בײַנע קינדערלעך, זיצט־ענדיג אַלעלע צרום טיש מיט פֿרעהליכע צונג׳ה אַצקעם אוו ניט אַראָפּגעהאָנדריק זיערע בּילקלעך פון די צענדי נרוייטע חלות ווערט קוקען זיך אַ־וים פון אונטער דעם שנעע־ווייסן; טיש־טוכל אוו פון דעם רויטהען ראָזשינקעס־ווין ראָט בּיישעט דוך־ן פֿלעשעל אוו פֿערבּענדט. זיי די אויגעלעך. מײַנע קינדער ווערן ניט נתּפֿעל פון די חכּה מיט דיי ווײַן. זיי זענען חכּיה קין פֿרעסטער אוו ניט קיין זויבער, נאָר דאָס נאַנצע פֿרײַיגיבּיג־צו־נאכטיגער, בּילד, די ניט נאַנצע צעטראָכענע, בּרענגט זיי ארויף אויף זעהר פֿראָהליכע נעבּנקען. די חלות טיט דעם זיין אין פֿלעשעל דיעזען פֿאר זיי אַקס די ריכטיגקייט סימנים אַז איצונד ווערט זיך דער מאָמע ניט קלאָגן פּיר דער מאכט אויף דער בּיטערע פֿרעגה אוו די כאָמע ווערט זיך ניט איכּסיקען אין בּיטערע טרערין אויף דעם וואס עס איז ניטא אין שׂטוב אויף דער הוצאה. די קינדער ווייסן אַז איצטער ווערן דער מאָמע טיט דער מאכט בּיידע בּרעהליך זיין, אוו פון דעם וואקסט דאס זעהר רחמנות. זעהר בּענייקטע קינדער זענען אַלעמאָל.

זייט איך בין געווארען פֿאר זיך אַ שׂמיקעל בּעל הבּית, איז בּיי מיר צייגעפֿרעמט צו נעמען אַ־אבּח אויף אַלע שבּת. דער שׂכּח פון מיין קלייד, אין ווערקען איך נאָך־ווייסט שוין נאָנץ גוט, אַז איך בין בּקפּיד. דאס דער אבּח נאָכּ ניט זיין אַהויער שׂלעפֿערן אַ כאָטש גוט, ניט קיין עם קאָרץ, אַ נ־אַרוסמאן מיט ווערקען איך נאָלע עפּעס קענען שׂמועסן פֿראָסטאק, ניט קיין עם קאָרץ, אַ נ־אַרוסמאן מיט ווערקען איך נאָלע עפּעס קענען שׂמועסן אויב ווענען דבּרי־הנּדה איז אונדזי גוט אוו אויב ניט, איז ווענען ווערקען מאכן דאָהער איז פֿרייטיג־צו־נאכט שׂמענדיג צו ווערען בּיי מיין טיש צו אַ נ־אַרטען נרויסן מאכן פון שׂיינעם אויסועהען ווען זיין דוכּאוים צו קנייטשטער שׂמערען ווייזט אָן, צו ער דאס שוין אַ סך אויפֿערנעלעבט אויף זיין ווערט, צו א קלוינינק ווען איז נעקומען קערנען. אין דער הייוטשקער ישׂיבה, אדער נראטט אַ יוד אַ כּמן. אוו עס איז שוין בּמבע בּיי מיין נאנצער פאמיליע ניט ראָטען דעם אבּח זימצען שׂטומם ווי די נאנד אַז ער ווארט מיינען אַז עס שׂטעהט אויפֿן ווי ניט אָן מיט איהם צו רעדען, ניט נעבּען איהם קין צייט אוו קין נעלעגענהייט צו שׂאָטען אוני ניט מיט איהם צו רעדען, ניט נעבּען איהם קין צייט ווען ער איז אוני אין שׂטוב ווארט ער ניט זיצען זיך, כּיר קטאָרען זיך אַז די צייט ווען ער איז בּיי אוני אין שׂטוב ווארט ער ניט זיצען אזוי ווי אויף שׂפּיקלעס. מיר שׂטויען מיט איהם, מיר אונטערהאלטען איהם ווי וויט פֿאר־טענלעך: מיין ראָשׂקע אינטערעסירט זיך מיט זיין לאָנע, זי פֿרעגט זיך בּיי איהם פֿאר־נאנדער, ווען מיט איהם איז אוו ווי איהם איז; זי טוהט דאס קלעקע ניט אויס וויבּערשׂער נייגיריג, נאָר זי ווילל איהם פֿשוט נעבּען די נעלעגענהייט אויסצוועדען זיך אַ בּיסעל דאס הערץ. ניט איין קאָל ווייסט ווען איהר פֿעטער אַ נ־שׂעדערען ארומאן. ניט איין ווארט דערפֿון נעהאפּט נעהאט דאס קומט פֿון איהר בּיסעל חכּה מיט עטלעכע בּראָכּעט איך בּעקערקט ווי מיין ראשׂקע דערשׂלינגט בּעת מעשׂה איהר בּיסעל חכּה מיט עטלעכע מראָפּפֿענס טרערען צוזאכען, ניט איינמאל דאס איך זיך נאכהער שׂבּת־צו־נאכט בּעת כּיי מראָפּפֿענס טרערען אין מיין ראָט ווי מיין ראשׂקע דערשׂלינגט בּעת מעשׂה איהר בּיסעל חכּה מיט עטלעכע בּראָכּעט איך בּעקערקט ווי מיין ראשׂקע דערשׂלינגט בּעת מעשׂה

איז אין שטוב נישטא־וואס איז ? וואו איז ער געווען ? זי האט זיך ארויסגעמאפט אויף א פולע וואך אויפאמטקען עמיצע גילדען פאר דעם שבת׳דיגען ארומזיין. וועלכער דארף פאהרען נייטיגער אונ האט ניט קיין באהנ־געלט, אדער פאר דעם שעפיטאוונקער ישיבה־בחור וואס דארף נעבעך האבען ווי דעם לעבעדיגען א נמצא „בילד" אונ האט ניט אקאפיקע בייי דער נשמה. איך חלומל פשוט ועהענדיג וויי נייעס בייי טיינע קינדערלעך ועגען עמטוקקעט די נעפ׳חלע פון בחינות, פון ערפאלקונג, פון מיטלייד האבען מיט דעם צווייפלען, אז ער נייעס ועלען בעאכטונג נעמען צו טאהן מיט דעם שבת׳דיגען ארבה; ווי פלעגען איהם אלע נייעס: „פאר ניאס עסקבש איהר ניט ?", „וואס שעמט איהר זיך?" זי קטאהרען זיך ער וואלל אלעמעס האבען נאהנט בייי דער האנד, פערשטעהען אן נייע בילקקען וואס ער זוכט, וואס ער פערלאנגט . . .

נאך ועטשערע קומט צו מיר א מכתב פערזיעהען מין קינינמטען יונגערע אין חוש. דער מכתב איז א נעלער יודעל. הויך ווי א טורב אונ בער ווי א טישטקע, מען זעהט איהם אן, אז פאסטען א תענית איז בייי איהם קיין נרויסע ועלעגנהייט ניט. אבער דערפאר האט ער א נרויסען אבפאמטער־וויסטען שטארק מיט בלאטע אויגען, פון ועלכע עס קוקט זיך ארוים וויי דורך א שפיגעל ניין רייגע עהרליכע נעזעלע, זיין גוטע נאשור, אונ זיינע נרויסע אונבענרעניצטע ליעבע צו נאטט אונ מענשען. קוקענדיג אויף דעם מכתב מיט זיין שמטענדיג אפפיצעם האאריגען בויזען אונ דערמאהנענדיג זיך בעת מעשה אן דעם בילד פון זיין הער ווערקער איז קלין וויי „אטל ומטר" אין א ערקרוטקטן סידור אונ איז פול מיט בקאטע, מיט שמוטין איבערן קאפ, דערמאהנענדיג זיך אן דעם נרויסען דוק־אויס אין חלב בעשמומצטען טיש, אן די דרייפיסיגע, תאלב־צוב־מאכענע בענקלעך, אן דעם האזן וואס שפאציירט ארום איבערן שטוב אונ שרייט א יי בער די קינדער אויף זיין אבער־קול׳בער, אן „דעם־קצפם קערבער וואס ערבאנדען נאנץ אפט צו איהם אין חדר אונ לאוט נאך זיך איבער ניט ועהר קיין אנגענעהמע ריחות, — דערמאהנענדיג זיך אן דעם צולעם אונ בעטראכטענדיג זיך בעת מעשה, צו אט די פארטען מכמדים מיט די פארנעם חדרים מאכען דאם אונועלע קינדער פאר יודען, צו ווי מאכען דאם אונועלע קינדער בעמקאנגט מיט אונועזר פארק, מיט אונועזר הייליגער תורה אונ מיט אונועלע ועהר זיסקע ירושלים פון פאר־ציטען, דענצמאל ווער איך צין ווען מעהר איבערצייגט ווען פיר זיין „עם הספרות", ווען פיר זיין ווי אונערער־פאקק מיר ועלען אונ ווען פיר א ענוואלטיגען כח אונזער תורה האט. זי פארדרעט ניט קיין פראפעסטארן „קיין אונזוערזיטעט „קיין אמאדעמיעס, זי דארף ניט קיין פוטין־א שטיקעלע ארט, א שטיקעלע בערטט איז איהר שוין נענוג צו בכייבען בייי איהר קיום, בייי איהר עקזיסטענץ. פון דעם פינסטיסטע צימערל קען זי פערבריטען שיין אונ ליכטיקייט אויף דער נאנצער ועלט

איך נעהם פערהאלטן דעם יונגע „ער ענטפערט מיר באלד אויפן ארט אויף צלן ווען איך קריג בייי איהם אונ די מאמע זיסצט דערבייי אונ קוועטשט־אן פון נאנט אונ שלינגט וויי צוקער ועדעם ווארט ווען עס נעהט ארוים פון איהר זוהנעלעם מיילכעלע. איך האב היינטיגען מאל מיט מיין מכתב גוט נעטראפען, דאס איז אזא מארט מכתב, אז בעת ער לעזענט מיט דעם יונגען די פרשה חומש מיט דעם תנ״ך, ווערדט ער בעת בעשה אנריין ווהר שטארק נתפעל פון די העברעישע נאטטליכע מליצות, פון דיזעלבע הערליכע בכוונה־שטראבע, אונ דיזעלבען הרהבות, זאלל נאר פעהלן א הייר, ניט ער איבער דעם יונגעל אויך! מיין מכתב האט אין זיך עטוואס פאעטישעס. אונ דערויבער איז בעת ער לעזענט מיט ועיינ הנלמידים ווענען דעם ווען עס האט זיך מיט אונועזע עזעטערען אנאל

פֿאַסטירט אַדם זיי זענען נאָך געווען אין ארץ ישׂראל אונ האָבען געפֿירט אַפֿאליטיש עם לעבען מיט טייטשען גביה, ווערט ער באמאָם אבזיך ועהר ערנסט אונ פול מיט התעהבות אונ הויבט אן מיט אַ פֿייער אונ מיט אַ בּרענען אָבצוטאָלגן זיינע פֿלעדים מיט ריכטונג, לעבעדינג פֿאר בּרען אלע אמאריקע גבורות, אלע העלדענטהאטען, אלע ווינטשונג בעשים פון אונזער פֿאלק ישׂראל, עפּעס אקוראט ווי צו ער וואלט אלעזיי ראבי נעווען אונ וואלט ואם אלץ אליין מיט זיינע אונטערגעהען אונ ניט ער וויסט ואם דאך טודאָ בוכשטאבען. אָט פון דעם וואקסט ואם וואם מיין יונגער האט ניעבּ די העבּריאישע שפראכע אונ פֿערשטעהט זי. אָט פון דעם וואקסט ואם וואם מיין יונגער ווייס אויסוועניג קלקאלירנע אונ מיט אַ טאָלק צו ערצאלען די נעשיכטע פון אונזער פֿאלק ישׂראל בּיז חורבן בּית שני. ער וויסם אייך אויף די פֿינגער אויסצורעכענען די נאמען פון אלע יודישע גבורים. אונ זי נאמען פון אלע ערטער אין ארץ ישׂראל, ואו די אלע גבורות זענען צוטאהן געווארען, אונ בּעת ער רעדט וענען רעם. רעדט ער אויך מיט די זעלבּיגע התפעלות, מיט דערזעלבּיגען בּעגייסטערונג וי זיין רבי. אז איך בּעמראכט דאם אלעס, בּין איך ניכער צו מיין יונגען בּכייבט שוין אַ יוד „עד זבוא בתרי"א, בּיז דער לעטצטער לאפּעמקע עוד ואם מען וועט אויך זיין קבר אין הונדערט מיט צוואנציג יאהר צרום ארויפשטטען, אונ דאם איך ניר זין רוהש מכמך צו פֿערדאנקען.

אז דער כלמר נעמט אזוינ איך זיך נעהרין אן וואלף נעטאהן שאפֿען אונ מאון אויסרוהען אבייקטיוו מיינע בּיינע, וועלבּע זענען אזוי וי צובראכען פון דער נאנצער וואכדיקער מאלעראנאנע. נאר עס שלאפט זיך אפּער ניט; אזוי וי אַ שטימטע שרייט נאכ־אמעריקע אין כיינע אויערען: „שלאך אין שוהל ארין!" אז איך קום צוגעהרן. אין שוהל, נעפֿין איך שוין דאלטע אַנאנן נרויסען עוהם מיט מענשען, ועלבּע האבּען זיך אזער צוואמטענ־ נעקליבּען צו־צוהער־פֿעלע־פֿעלע נעסט חומש פון דער ואהד־הדה ואם ר' חיים־ישׂעיה־לייבּעלע־פֿעלש מהרם. א יוד אַנקן פון אַהר אכטציג נ גט פֿאר זיי. איך האב שוין וויפיעל מאל נעהערט אזעלבּיגע, אז די לעבּענס־נעשיכטע פון דעם ר' חיים ישׂשכר איז ועהר אַ מערקווירדיגע אונ אינטערעסאנטע, נאר קיין היידוטשישקער ציינואהנער ערצעהלט איהר ניט נענוי וי זי איז אונ ועהרער רעדט וענען איהם פונקט פֿערקערהרט ואם דעי צוויי־ער. אנדערע נאנען דאס ער איז אין זייע יונגע יאהרען נעווען אַ מלמד אונ אז ער האט זיך מיט דער ניעכטער אונ איז נעווארען. א נאהר ערין, אט האט ער זיך בּעשלאסטען צו ועלבּען א שוסטער אונ איז נעווארען. א נאהר ועמטיבּע אונ פֿערצויג האט ער זיך עופֿק נעווען מיט שוסטערייי אונ נאכהער האט ער די מרכה אנועקנעווארפֿען אונ האט זיך צוריק נענומען צום לערנען. אנדערע נאנען פֿערקערהרט. אז ער איז כּל ימיו נעווען א שוסטער, נאר בּיי די לעמצטע יאהרען האט ער זיך בּשר נעווען אונ האט זיך אונועקנעוועצט לערנען, ווי די מעשׂה איז, אבּער ר' חיים־שעיה־ניבּענע פֿעשע־מירקעם זאנט חומש פאר דעם עופֿם נאר אויסנעציבנט, אויערהויפט האט ער בּיטטערע מלאכה ניט צו נעהן הערען א נאטטם־ווארט, אונ ואם זיי האבען אויף דעם נאר דעם איין שטיקעל שבּת, אעמע, אונגיקיבּע בעלי־מלאכות! אפילו דעם איין שטיקעל שבּת איז זיי אויך ניט פֿערגענגט צו הערען א הייליג ווארט. ווי דער אכטער ר' חיים־ישׂעיה

חיובט נאר אן צו ואנען, חיובט דער עולם באדד תאפֿען אַ דרעפֿער, אומטערעכט אויף זיין צרת. עס איז נאר קיין וואונדער ניט, מען טענקען תאפֿען אַ נאנצע וואך. קיין בערעכט קיינוהה ניט צוריטמען נעפֿאך פון א שטיק פֿאר מאג ביז שפּעט אין דער נאכט, זייער נאנצער קערפּער איז דורכאוים אַנ אומגעמיטשטער, אַ צוברעכענער. זיי איז פֿשוט עוועד צו ריהרען מיט אַ נ־אבר, אט דראיבער אז זי עמטאן זיך אונעק נעבטן דער חיסער הרופּע אוב ר׳ חיים ישעיה ואומט נאך דערצו דעם חוטש מיט זיין זיסם קאלכל. פֿערשלעפּערט דאס זיי די ערשטע מינוט. פון פֿיעל ארשטער חייבט־זיך־אין הערבן אַ נ׳ אונגעהויערט, גנואלטיגעם חראפֿען, אלע נאוער בחוסמען צו צום מאקט, אוב ר׳ חיים ואומט אוב אַ נאנט אויסהער, עפּיס נבייך וויי ער וואלט נאר ניט נעהערט ואס ארום איהם טהוט זיך . . .

שלאפֿט אייך שלאפֿט צייך, בריבערלע! ואיי אייך דער שלאף גוט בעקומען. עס איז חלילה אויף אייך ניטא ואס פֿערבייבעל צו האבען. אייער בונה איז נעווים ניט נעווען צו נעהען אין שוהל אבין שלאפֿען, איהר זייט אהער נעקומען העכטן דער ווערטער פון דער חייליגער תורה, איהר זייט אהער נעקומען אַפּצוגעבען אייער חוב צו דער יודענשאפֿט, אוב ואס קענט איהר נעבאך העכפּען זו די נאטור האט אייך גוטר נעווען ווייל זי איז נאר ניט דער ערך שטארקער פון אייך. מיינע ליבע יודעשע שוויטערקעך. אוב קינדשטערקעך!

שלאפֿט אייך, שלאפֿט אייך, בריבערלעך! אפּילו שלאפֿעדיגערהייט האט איהר דאס פֿיהרע רעכט צו שטארקיגען אונטערשטיצונג דאס רוב ארבייטער פון די אומות העולם. ואס טהון זיי אין זייערע שפּהים אוב זייערע עמם־טוביס? זיי לינגן אין די שיינקען, אין די בראקסטיגן, טוידע שיכור, ואלגערן זיך אין די נאסקען, אין די רינשטאקען, מאכען בראקעס, קאנבאלען זו עם פּאכטט נאר דער פּנים קוקענדיג ואס פֿאר אַ מין דזיקע בעשעפּענישן פון אַ מענשען קען ווערן. . .

אוב ר׳ חיים ישעיה ואומט אוב ואומט, דערהט מיטן נראבען פינגער ארויף אוב אראפ אוב קרעכט אפּשר דערבי די אויבערסטע רעזונות, ער מערקסטט זיך פּיעלציכט מיט דעם געבאנקען או טאמער הערט איהם איינער נאר פון דעם נאנצען עולם איז שוין אויך ניין נאנגען אנגעקומט. ער האט אויך צו קיינעם פון זיי קיין שום פּרעטענציע ניט, ואוהים ווער ווי ער קענן דאס נאך אזוי גענוי ווייסען דעם בעל מלאכה׳ס נשמה, דעם בעל מלאכה׳ס סארט דענקען? ער איז דאך אפּגעם אמאל אליין אויך נעווען א שוסטער . .

א זיינער צעהן ענדיגט ערשט ר׳ חיים ישעיה די סדרה חומש; איינער שטעלט זיך אוועק נאנען קריש" אוב־טערקווירדיג איז דאס — צו „אמן יהא שמה רבא" ערוואכען זיך אלע שלאפֿעדיגע, דער עולם חויבט אן צו נעדענען איינער בייי דעם צווייטען שמעק־טאבאק׳ס, אויף דער נאנצער שוהל הערט זיך א ניסטעביי, איטלייער פֿרעגט בייים שכנ׳ן ווען מען טוען מארגען באוונען די „השכמה" אוב — דער עולם צוגעהט זיך ייעדערער צו זיך א הייס.

איך נעה אויך אוועק א הייס אוב גיבען נאך מיין חאשקען זומצאנדיג אוב לייענדיג דעם טייטש־חומש, איהרע אויגען נעפֿען שוין האלב צו נעמאכט, נאר שלאפֿען וויל זי בשום אופּן ניט נעהען ווי ווען מען קאנטשען בייז אַנ־ענדן.

אַלְע הויך־ציט ציינען זיך שׂראָפֿען, אין שׂטוב ווערט שׂטיל אונ איך גענעם זיך גיכיך צום מדרש. אך, וואס פֿאר אַן־אונבאשׂ־ייבלעכען פֿערגנינגען איך האב קוקענדיג אין דעם גאַטמלעכען טאָך, וואס פֿאר ערמאבענע גענאנקען איך גפֿעפֿן אין איהם! וואס פֿיר הייליגע גפֿיהלע ער ווערעקט אין מיר! וואס פֿיר פֿערל, וואס פֿיר בריכאנטען איך גפֿעפֿן דאָרטען אויף יעדער שורה, וואס פֿיר אַ גאמטליכע פֿאַנויע עם ליגט אין יעדעם וואָרט. דאם איז די עבטע פֿאַנויע פון מורה דאנד; דא איז זי טעאנאלישׂ, וי מאָרה שתורה־דיג, פֿערשׂוטאנדיג. אט אט וואס איך הער וי זי גיט מיר אין הערצלייסטענדע טענגער איבער דעם בת קול וואס קאָנט וי אַ טויב: אוי וועה אונ ווינד איז מיר ועהאָנדיג וואס עס איז גענואָרען דער סוף פון דער הייליגער שטאדט ירושלים אונ פון דער יודעשער אומה, אונ בי־סלעוד־ליים ווערדט זי פֿרהיליבער, לעבעדיגער אונ גיעסטט זיך אוים אין אַ נאנצע האַרמאניע. פון דן הקדקינגענדע, אנגענעהמע קולות אויף ירושלים׳ם וסטע האפֿנונגען אז משיחס ועט קומען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף די יודישׂע רשעים, אט אט מאכט זי־צו לייב זיי פון דעם נאנצען כּבל יסלאַכ אַ תל עולם, אונ דא גיט זי זיך מיט אַ מאל אַ דרעה אונ גיעבסט פּיך מיט שׂוועבל אויף אונזערע שׂונאים אונ זאנט זיי צו ער אַ בישטערן כוף, אונ אונז יודען נייזט זי איהר פֿרעהליך פֿנים׳ל . . .

דער מדרש מאכט מיך שׂטאלץ אויף מין פֿאלק. איך זעה בעשׂיינפֿערליך אז די אלע גייעטע איבעען וואס הע־ גיינטצעהנטער יאהרהונדערט בערימט זיך מיט זי.וי הונדאזוס (מענשׂענ־כיבע), טאלעראנץ, גזוונסטענס־פֿרייהייט, פּ־ויע־עמאנציפּאציאן אונ דערגלייכען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף די יודישׂע רשעים, אט אט מאכט זי־צו לייב זיי פון דעם נאנצען כּבל יסלאַכ אַ תל עולם, אונ דא גיט זי זיך מיט אַ מאל אַ דרעה אונ גיעבסט פּיך מיט שׂוועבל אויף אונזערע שׂונאים אונ זאנט זיי צו ער אַ בישטערן כוף, אונ אונז יודען נייזט זי איהר פֿרעהליך פֿנים׳ל . . .

דער מדרש מאכט מיך שׂטאלץ אויף מין פֿאלק. איך זעה בעשׂיינפֿערליך אז די אלע גייעטע איבעען וואס הע־ גיינטצעהנטער יאהרהונדערט בערימט זיך מיט זי.וי הונדאזוס (מענשׂענ־כיבע), טאלעראנץ, גזוונסטענס־פֿרייהייט, פּ־ויע־עמאנציפּאציאן אונ דערגלייכען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף ירושלים׳ם וסטע האפֿנונגען אז משיחס ועט קומען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף די יודישׂע רשעים, אט אט מאכט זי־צו לייב זיי פון דעם נאנצען כּבל יסלאַכ אַ תל עולם, אונ דא גיט זי זיך מיט אַ מאל אַ דרעה אונ גיעבסט פּיך מיט שׂוועבל אויף אונזערע שׂונאים אונ זאנט זיי צו ער אַ בישטערן כוף, אונ אונז יודען נייזט זי איהר פֿרעהליך פֿנים׳ל . . .

דער מדרש מאכט מיך שׂטאלץ אויף מין פֿאלק. איך זעה בעשׂיינפֿערליך אז די אלע גייעטע איבעען וואס הע־ גיינטצעהנטער יאהרהונדערט בערימט זיך מיט זי.וי הונדאזוס (מענשׂענ־כיבע), טאלעראנץ, גזוונסטענס־פֿרייהייט, פּ־ויע־עמאנציפּאציאן אונ דערגלייכען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף ירושלים׳ם וסטע האפֿנונגען אז משיחס ועט קומען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף די יודישׂע רשעים, אט אט מאכט זי־צו לייב זיי פון דעם נאנצען כּבל יסלאַכ אַ תל עולם, אונ דא גיט זי זיך מיט אַ מאל אַ דרעה אונ גיעבסט פּיך מיט שׂוועבל אויף אונזערע שׂונאים אונ זאנט זיי צו ער אַ בישטערן כוף, אונ אונז יודען נייזט זי איהר פֿרעהליך פֿנים׳ל . . .

דער מדרש מאכט מיך שׂטאלץ אויף מין פֿאלק. איך זעה בעשׂיינפֿערליך אז די אלע גייעטע איבעען וואס הע־ גיינטצעהנטער יאהרהונדערט בערימט זיך מיט זי.וי הונדאזוס (מענשׂענ־כיבע), טאלעראנץ, גזוונסטענס־פֿרייהייט, פּ־ויע־עמאנציפּאציאן אונ דערגלייכען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף ירושלים׳ם וסטע האפֿנונגען אז משיחס ועט קומען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף די יודישׂע רשעים, אט אט מאכט זי־צו לייב זיי פון דעם נאנצען כּבל יסלאַכ אַ תל עולם, אונ דא גיט זי זיך מיט אַ מאל אַ דרעה אונ גיעבסט פּיך מיט שׂוועבל אויף אונזערע שׂונאים אונ זאנט זיי צו ער אַ בישטערן כוף, אונ אונז יודען נייזט זי איהר פֿרעהליך פֿנים׳ל . . .

דער מדרש מאכט מיך שׂטאלץ אויף מין פֿאלק. איך זעה בעשׂיינפֿערליך אז די אלע גייעטע איבעען וואס הע־ גיינטצעהנטער יאהרהונדערט בערימט זיך מיט זי.וי הונדאזוס (מענשׂענ־כיבע), טאלעראנץ, גזוונסטענס־פֿרייהייט, פּ־ויע־עמאנציפּאציאן אונ דערגלייכען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף ירושלים׳ם וסטע האפֿנונגען אז משיחס ועט קומען. דא שלייד־ערט זי בקקען מיט האַרמאטען אויף די יודישׂע רשעים, אט אט מאכט זי־צו לייב זיי פון דעם נאנצען כּבל יסלאַכ אַ תל עולם, אונ דא גיט זי זיך מיט אַ מאל אַ דרעה אונ גיעבסט פּיך מיט שׂוועבל אויף אונזערע שׂונאים אונ זאנט זיי צו ער אַ בישטערן כוף, אונ אונז יודען נייזט זי איהר פֿרעהליך פֿנים׳ל . . .

אָט דִי דָאוּנְג סְצָענָע: אִין אַ שַׁיינעם זוּמָער־טָאג הָאט מָען גָענוּמָען וָעפֿן הוּנגֶערט טוֹיזִינְד יוּדֶן אוּן מָען הָאט זִי צוּזָעק־גֶעזָעטְצט אוֹיף אַ שִׁיף, וָאם הָאט זִי גֶעדַארְפְט מַרָאנֶען וָאהִין נָאטְטָעם־וִוינְד וָואלְט זִי גֶעפִירט. מָען הָאט זִי אַלֶע מָען גֶענוּמָען צוּזָאמֶען, זִי זָאלֶן נִיט גֶענֶעפֿט וִוערֶן צוּ קֵיין שׁוּם וָואוֹהִין אֲפִילוּ. זִיינֶער בִּיסָעל אֲרֶעסְקֵייט. וַיְיעֶרָע לֶעטְצָטֶע בִּיסָעל פָּאוֹשִׁיטְקֵיט. מָען אִיז מִיט נַאנֶיקעם גֶעשְׁטַאנֶען אִיבֶּער. וַיְיער קאַרְק אוּן גֶעטְרִיבֶּען אוֹיף וָואם דִי וֶועלְט שְׁטָעהְט. דָער עוֹלָם אִיז גָעוֶוען וָעהָר צוּטוּטָעלְט, צוּרוּדָערט; אַ קְלֵיינִינְגְקֵייט צוּ פֶּערְלָאוֹזֶען נָאר אוּנְגֶעריכְטֶעהְייט דִי שְׁפָּאנִישֶׁע בְּלָאָע הִיטְמֶלֶען מִיט דִי נִינֶ־נָאהְדֶעגָע שְׁטְרַאהְלֶען פּוּן אִיהְר זָאנְגָע צוּ וֶועלְכֶער. זִי זָענֶען שׁוִין גַאנְץ שְׁטַארְק צוּגֶעוָואהְנְט גֶעוָואָרֶען! אַ קְלֵיינִינְגְקֵייט צוּ פֶּערְלָאזֶען אַ גֶעבּוּרְטִם־אָרְט, דָעם אָרְט וואוּ עֶם גֶעפִינֶען זִיךְ דִי קְבָרִים פּוּן טַאטֶע אוּן מַאמֶע, פּוּן שְׁוֶוסְטֶער, פּוּן בְּרִידֶער, פּוּן חֲתָנִים, פּוּן כַּלּוֹת?! . . אָט הָאט טַאקִי דָעם אִיבֶּער. קִיינֶער נִיט גֶעוואוּסְסט אוֹיף וָואם פִּיר אַ וֶועלְט עֶר אִיז, אוּן בֵּיי אַלְעֶם דָעם — בֵּיי אַלְעֶם דָעם, רַבּוֹתַי, הָאבֶּן זִי פּוּן דֶעסְטוֹוועגֶען אָן דִי קְלֵיינִינְקֶע נִינְוֶה'לֶאךְ נִיט פֶּערְגֶעסְטֶען. וַיְיעֶר גֶעזִיכְט, זַיְיעֶרע פֶּערֶער אוּן בְּרִילְיאַנְטֶען, וַיְיעֶר גַאנְצֶען פֶּערְהַאלְטֶען אַיינֶעם הָאבֶּען זִי אִין שָׁפּאנְגֶען אִיבֶּער גֶעלָאזֶען, אָבֶּער דֶעם "פַּשְׁטָא" מִיט דֶעם "בַּרְקָא" — דָאם הָאבֶּען זִי צוּ זִיךְ אִין זֶעקֶל אַרַיינְגֶעלֶעגְט, אוּן דָאם אִיז מִיט זִי מִיט גֶעפָאהְרֶען אִין דִי עֶרְגֶסְטֶע גֶע־וִוִיטֶעהְרֶע, אִין דִי שְׁרֶעקְלִיכְהֶעהְ שְׁטוּרְמְוִוינְדֶען אוּן אִין דִי גֶעפָאהְרְלִיכְסְטֶע מִדְבָּרִיוֹת . . .

הַיינְט וָאוּנְט אַדַרְבָּה, רַבּוֹתַי, אִיהְר אַלֶיין: אִיז דָאם נִיט קֵיין פְּקָאִי פְּקָאִים?! . . .

דָער קָאמְף הוֹיבְט זִיךְ שׁוִין אָן אוֹיפְ־צוּ־לֶעבֶּען, אוּן אִיךְ גֶעה זִיךְ לֶעגֶען שְׁלָאפֶען עֶרְשְׁט מִיט אַ טָאג דֶערְהֶעהְר אִיךְ זִי, וַוייטֶער פּוּן אִיבֶּעְרָן וַואנְט קְרָעבְצֶענְדִיג, אֲבֶּטִטֶעלְנְדִיג, אִיךְ הֶער וִוי זִי חְלִיפֶּעט שׁוּין וַוייטֶער, אַזוֹי וִוי זִי אִיז זִיךְ דָאם נוֹהֵג פּוּן כַּאנְג אָן אַלֶע פְּרַייטִיג צוּ נַאכְט. , ,

— וָועֶר קְרֶעכְצְט דָאם? וָועֶר אִיז דָאם דִי, "זִי"? — וָועט אִיהְר מִיךְ גֶעווִיס פֶּרֶעגֶען, רַבּוֹתַי. דִי "זִי" אִיז אוּנְזֶער אַפְּטַיילְקֶערְס פְּרוִי קְלַאבָּא מַאקְסִימָאוּוְנָא אָדֶער חַיָּה שָׁאסְיָע חַיִּם שְׁמוּאֵלְס וִוי גַאנְץ הַיידוּטִשְׁקָאק הָאט זִי מַיידְעלֶ־וִויים גֶערִיפֶּען.

וָאם וִוייְנְט זִי?

זִי וִוייְנְט אוּיף אִיהְר פִּינְסְטֶערְע מַעֲרָכָה, אוֹיף אִיהְר בִּיטֶערְער דָאלְיָע. זִי וִוייְנְט דָערְ־מָאהְנְדִיג זִיךְ וִוי פְּרֶעזִידְיוֹ. וִוי לֶעבֶּעדִיג זִי פְּלֶעגְט צוּגֶערֶעדְט וֶועֶרְן אַ פְּרַייטִיג צוּ נַאכְט כַּייטֶעל־וַויים בֵּיי אִיהְר אַלְטְוַוועטֶערְן מַאטֶען, וָאם זִי פְּלֶעגְט זִיךְ מִיט אִיהְם שְׁטָאנְדִיג קְרִיגֶען אוּן זָאגֶען אַז עֶר הָאט קֵיין גֶעשֶׁמַאק נִיט אוּן הָאט גֶעפֶּאסְט צוּ לֶעבֶּען מִיט עֶמְלִיכְע הוּנְדֶערְט יָאהְר צוּרִיק, אוּן וִוי זִי פְּערְבְּרֶענְגט אִיהְם הַיינְט, בֵּיי אִיהְר נִיוּוֶועטִיגֶען מַאנְן וָאם זִי הָאט מִיט אִיהְם תְּחִנָּה גֶעהַאט אוֹיס לִיעבֶּע. זִי וִוייְנְט בֶּעמֶרְקְנְדִיג זִיךְ וִוי גְלֵיקְלִיךְ זִי הָאט זִיךְ גֶעפִּיהְלְט אַ מָאל אוּן וִוי עֶלֶענְד זִי אִיז הַיינְט. דָער מַאנְן אִיז נָאךְ פּוּן אָנְהוֹיב אָבֶּענְד אַוֶועקְגִינְאנְגֶען אִין קְלוּב שְׁפִּילֶען אִין פְּרָאפֶּעסְאר אוּן וָועט עֶרְשְׁט קוּמֶען צוּ וָתִיקִין אַהֵיים! אִיהְר בְּכוֹר, אִיהְר טְהַיישֶׁעֶר קְרִישׁ'ל נָאךְ הוּנְדֶערְט מִיט צְוואנְצִיג יָאהְר וָאם מָען הָאט אִיהְם אָקְאוּרְשְׁט וָאם אַרוֹיסְגֶעמְרִיבֶּען פּוּן גִימְנַזְיוּם עֶפּעס פַּאר אַ מַעֲשֶׂה. שְׁכֵיינְט זִיךְ אִיהְם אִיז אַרוֹיס אִיבֶּער דִי גאסְטֶען מִיט אַקָאמְפַּאנְיע וַויִיסְט חֲבֵרָה־קְדִישָׁא אִיהְר בַּת־יְחִידָ'קְע מִיט עֶפּעס אַ מְשֻׁגָּע וָאם הָאט זִיךְ אִין אִיהְר גֶעפִּיהְלְט שְׁוִוערְמִיטִיגְ אוּן אִין דִי עֶרְגֶסְטֶע מִדְבָּרִיוֹת . . .

וועגען וואס, אוב זי, די מאמע, זיצט געפֿאר א נאנצן אָבעגד אייגע אבנים בײַ זיך אין כּפֿאלגע אין געבאקטע ואונדען אוב בֿעקאָגט איהָר מאג מיט די יאהרען . . .

אוב מיט איהר געוויין פֿערוויגט זי מיך בײַהר אוב איך וויר אַנטשלאָפֿען . . .

דעם נאנצען מאָרגעדקען טאג פֿערבֿרענג איך אויך דעמוֹעלבֿען אופֿן, אוב איך פֿיהל זיך יעדע בֿעשעפֿטיגונג ניט מיר צו נייע קרעפֿטען, פֿרישע כוחות, צוהט פון מיר אַראָפ די קרעמערשע פֿעלכע אוב מאכט מיך פֿאר א שמוציקעל מענשען וואס וויסט צו ער האָט האָטש אין טאג דער וואך ניט אומזיסט אפֿגעעסבֿט. „כּהנה טובה אתת" איין גוטע כּהנה, „יש בבית גנוי" איז דא אין מיין אוצר, „ושבת שמה" אוב דער כּהנה רופֿט פֿען מיט דעם נאמען „שבת"! אזוי האט נאטט געזאגט בֿעת ער האט אונזערע אבות גענעבֿען דעם שבת, אוב ווערבֿער יוד פֿיהרט דאס ניט וואס פֿיר א טהייערעם געשענק דער שבת איז אין אמתן? —

ווי עס הויבט אן צו ווערען פֿינסטערלעך, אזוי ווערט מיר עפּים באלד אונמוטהיגלעך אופֿן האַרצען. איך דערמאָן זיך אן דער וויגטיגער פֿרוכטה, אן דעם ווינמיגען קעגען אוב אן דעם ווינטיגען כּצב פון דער נאנצער אומה. מיר איז זיך ועדר שווער צו שיידען פון שבת נאר־עס איז ניטא־קיין תירוצים. פֿען דארף האבען אויף מאכען א פֿרישען קאפֿ זיך צו דאס איך די שרעקען פֿיי קריאם. ארויסגעהענדיג אין פֿארהויז הער איך מיין קלענערער יונגער זינגט

זיהן לך —
קיין גרעסט איז ניטא
מטל השמים
ניטא וואו צו ליגען
ומשמני הארץ
עם איז ניטא קיין פֿריז . . .

אי די פֿריצים, די פֿריצים, קיין גוטער יוד האט זיי ניט גערארפֿט קענען אט ואקט איך הייבט ניט גערארפֿט האנדלען מיט וויבר! . . .

שמואל ליב ציטראן

דער הלוקן.

אויף אנדרוסער גאס פון א גרויסער האנדלשטאדט ביים שווארצן־ים, וואו דאס געטימעל פון יודן, טערקן, גריכן, ארמענצוון, קראנצוזן, דייטשן, באלגאן אוג רוסלן איז זעהר גרוים, אוג צווישן האנדלערם אוג מאנדלערם, זעהט מען אויך ווייטצפראבלערם מיט א צנויי שטאקן הויך. דער ערשטער שטאק בעשטעהט פון מאגאזינם אוג דער צווייטער שטאק, פון ר' שמואל נזיזלבערם־קאנטאר, דאס קאנטאר איז אנדרוסער שמוטצינער ואאל מיט צעבראכלן מאבל, אז עם איז פשוט א סבנה זיך אנידער צו זעטצן מפני בהמה וכ"ה בעמים, נאר פראוודע א זיינער הענגט יא אין קאנטאר, ער איז אפילו שטארק הייעריג, נאר א־ן־הייזירקער זיינער, איז דאך אויך א זיינער.

עם איז אין דער פריה, דער זיינער בייא ר' שמואלן אין־קאנטאר מוטשעט זיך נעבעך מיטן הייזירצלן קול נין צו שלאגן, ר' חיים הער קאסטיר שטעהט פון ינגער ניט טיש אוג קוקט אין א זוך ארין אוג א יונגער מאנן זיצט אוג שרייבט, א פאאר וייטצענ־מעקלערם האלטן פראבן אין בלויע פאפירן, א דרי פיער יודן שטעהן אוג וואגן אבים־על וויטץ, איין יוד הארט א בים־על וויטץ, איין יוד הארט אבים־על וויטץ אויף דער לינקער האנד אראפ־נעשיט אר וואהרענד ער איז צו ר' חיים־ן צו נענאנגן, הארט ער מיט א פינגער פון דער רעכטער האנד דעם וויטץ נעשארט.

איך פרעג אייך מעהר נישט, ר' חיים, צו אזוי ריינגוט מען וויטץ? מיר דאכט זיך אז ער איז בנדאי אין מזכים נעווען, וויל אלע עשר מכות פון פרעהן הארבן זיך אין איהם ארין נעטאפט, איך הארב עם מיך אויף ר' שמואלן נאר ניט נערעכט, בנאמנות, איך ווייל דאך פון איהם בדיל הדל ווערן, ר' שמואל איז דאך דאכט זיך א־ן־עהרליכער יוד, ווי אזוי־זשע קומט עם, ער זאל עם פערלאנגן אז איך זאל דעם וויטץ צו נעהמן? צו איז ער ענן ליוט דער פראבע ואם איך הארב בי איהם נעקויפט? גלויבט מיר ר' חיים, ואלט איך נאר נעהאט א קליינעם אדראף נעגעבן, ואלט איך איהם בנדאי נעלאזט פאלן, צום אונגלק אבער הארב איך איהם פינף הונדערט רובל נעגעבן, אוג פינף הונדערט רובל איז פאר אזא קליין מענשעלע ווי איך בין צו שווער צו פערלירן, ובפרט אז איך בין נאר נישט שולדיג אין דערינען, דאס הייסט גלאט מען ויל מיך ראבוועון?

איך קענן אייך מיין ליעבער יוד דער צו נאר נישט העלפן, וויל איך בין דאך דא נישט דער בעל־הבית, נאר קומט ניט מוחל אין א שעה ארום, אז ר' שמואל ועט פונעם בית המדרש קומען ועט איהר אליין מיט איהם רעדן — הארט ר' חיים גיינגפערט.

דער יוד הארט נעטאקט א שמאקן זיפן נעטהון אוג איז פון דעם קאנטאר ארויסנענאנגן.

היתכן, השמע כזאת? — הארבן יענע יודן צו די מעקלערם נעשריעגן — איהר ואנט דאך אליין דער בעי די מעקלערם נעווען, פאר ואס־זשע דערלאזט איהר עם, אז מען זאל

בַּיי אוּנְז פּוּן דֶעם מָקוֹם צֶעהן קָאפּ׳ פּוּנְעם פּוּד וָועלָען אָב־רַייסָען? ר׳ שְׁמוּאֵל אִיז דָאךְ דַאכְט זִיךְ אַ־נְ־עֶהרְלִיכְער יוּד, ווי אַזוי־זָשֶׁע אִיז עָם בַּיי אִיהם דֶעכְט דְרַיי אָרעמָע יוּדען צוּ בֶּערַאבָּעוּוען?

לָאמִיר וואַרטָען בִּיז ר׳ שְׁמוּאֵל וועט קוּמָען פּוּנְעם דַאוּנָען, אַדְרַבָּא לָאז עֶר אוּנְז אִין דִי אוּנְגָען זָאגָען צוּ דָאט עֶר אוּנְז אַלַיין נִישְׁט גֶעהַייסָען דֶעם וַוייטָץ אִין מַאנַאזִין אָב־שִׁיטָען — דָאט אַמָּעקלֶער גֶיעֶנְפָּערְט.

— שְׁרַייעט נִישְׁט, רַבּוֹתַי, מִיר דַאכְט זִיךְ, אַז ר׳ שְׁמוּאֵל גֶעהְט — הָאט ר׳ חַיִּים גָעזָאגְט.

דִי טָהִיר הָאט זִיךְ גֶיעֶפְּענְט, אוּנ דֶער גְרוֹיסֶער קָאמִיסָאנֶער ר׳ שְׁמוּאֵל נַיוּוילְבֶּער פּוּן לִינִיץ מִיט דֶעם גְרוֹיסָען סַלִּית־זַאק אִיז אַרַיין־גֶעקוּמָען, אוּנ וַואהרֶענְד עֶר הָאט דִי מְזוּזָה אַ קוּש גֶיגֶעבָּען, הָאט עֶר גֶעזָאגְט אַ גוּט מָארְגֶען׳.

שְׁטֶעלל דִיר לִיבֶּער לָעזֶער, אַ מִיטְטֶעל גֶעזוּאקְסֶענֶעם יוּדען פָּאר, וָועלְכֶער אִיז גֶענוּג פֶּעט מִיט אַ רוּיטְהֶער בָּארְד, נָאר וַוייל עֶר בַּייכְט זִי וֶועהר אָפְּט אִיז אֵיין שְׁפִּיטְץ קִירְצֶער, פֶאהְקֶעלִיךְ הָאט עֶר גֶענֶרַייזֶעלְטֶע, דָאם פָּנִים אִיז בַּיי אִיהם בֶּעשִׁיטט מִיט אַ סַהַ פָּלֶעקֶען אוּנ אֶרְטֶער וַוייז וֶועכֶען אוֹיךְ פָּלֶעקֶען פּוּן פֶּערַאנְענֶעם לִישַׁאעם, מִיט וַוייטֶע קַאצֶענֶע אוֹיגֶען קוּקְט עֶר וֶועהר אָפְּט צוּ נָאט, הִינְטֶער זַיין בְּרִיסְט נָאו שְׁטֶעקְט אַ פָּאר גְרָאבָּע לִיפֶּען אַרוֹים, אוּנ אַז עֶר רֶעט שְׁטֶעקְט פּוּן הִינְטֶער דֶער אוּיבֶּערְשְׁטֶער לִיפּ׳ נָאךְ אַ־נְ־אִיבְּרִיג שְׁטִיק לִיפּ אַרוֹים, אַז עָם דַאכְט זִיךְ אַזוֹי אוֹיס, אַז מָען הָאט אִיהם דִי אוּיבֶּערְשְׁטֶע לִיפּ מִיט לִיפּ אֲבֶּגֶעלְיאמְעוּועט. צֵיין הָאט עֶר אַוֶעלְבָּע שִׁיטֶערְע, אַז עָם קוּמְט אִיהם אוֹיס אַ ן אַ ס, אִין אַ ת אוֹיסצוּרֶעדֶען פַּייפְט עָם אַזוֹי, אַ קַאפְּאמֶע טָרָאגְט עֶר אַ גְרִינֶע, נָאר וַוייל זִי אִיז שׁוֹין בִּ״ה שְׁטַארְק אִין דִי יָאהְרֶען אִיז דִי פְלֶייצֶע מַאנְדֶעל־קָאלִיר גֶעוּואהרֶען, דִי הוּיטֶען טְרָאגְט עֶר אִין דִי פֶּערדִירְפֶּעטֶע שְׁטִיוּועל, וַוייל עֶר וָאגְט "אִיךְ־קֶענֶן וִוי הַיינְטִיגֶע לַייט קִיין־קַאלָאשֶׁען נִישְׁט טְרָאגָען, וַוייל לֶעדֶערְנֶע קְוֶועטְשֶׁען מִיר נִיט פַּאר אַיִךְ גֶעזָאגְט דִי מַאנְאלִיגֶם אוּנ גוּממִינֶע בְּרֶענֶען מִיר זֶעהר דִי פִּיס. אוֹיךְ דֶעם קַאפּ טְרָאגְט עֶר אַ שְׁוָוארְץ־סַאמֶעטֶען קַארְטוּוֶעל, נָאר פּוּן דֶער וּוּנְז אִיז דֶער דֶענִיג שׁוֹין גְרִין גֶעוּואהרֶען —

הָאמְט דוּ דִיר לִיבֶּער לָעזֶער אַזָא מִין יוּדֶען שׁוֹין גוּט פָּארגֶעשְׁטֶעלְט, וָאלְטְט דוּ וויסֶען אַז דָאם אִיז ר׳ שְׁמוּאֵל נַיוּוילְבֶּער גֶעוֶען.

עֶר הָאט דֶעם סַלִּית אוּנ תְּפִילִין אוֹיף אַצְוָואךְ אוֹיפְגֶעהָאנְגֶען אִין וַואהרֶענְד עֶר הָאט זִיךְ אוֹיף אַ צֶעבְּרָאכֶענֶעם פַּאטֶערְשְׁטִיהל מִיט אַ שְׁטְרִיקְעל צוּ גֶעבּוּנְדֶענֶער פַּארְענְטֶשֶׁע אַניְדֶער גֶעזֶעטְצְט, הָאט עֶר צוּ דִי מֶעקְלֶערִם גֶעזָאגְט: נָא, וָואס וֶועט אִיהר עֶפֶּעם זָאגָען?

— ר׳ שְׁמוּאֵל, וִוי מְהַייעֶר הָאט אִיהר בַּיי אוּנְז דֶעם וַוייטְץ גֶעקוּיפְט? הָאט אִין מֶעקְלֶער גֶעפְּרֶעגְט.

— אִיךְ הָאב אִיהם צוּ אִין רוּבֶּל מִיט צֶעהן גֶעקוּיפְט.

— פַּאר וָואס־זָשֶׁע וויל מָען אוּנְז נָאר וֶועדְלִיג אַ י י ן רוּבֶּל יוּד גֶעפְּרֶעגְט.

—וויל עֶר אִיז אַ סַך עֶרגֶער פּוּן דֶער פְּרַאגע . — הָאט ר׳ שְׁמוּאֵל גענענפֶּערט אוּן הָאט אַ שְׁפִּיטְץ פּוּן דֶער בָּארד אִין מוּיל אַרַיין גענומֶען .

סְטַייטש , מִיר הָאבֶּן דָאךְ אִיהם אַלַיין גֶעזוּכְט , דֶערהַאפְּט עֶר נִישְׁט אוֹיף דֶעם סָקאנדַאל עֶנגלִישֶׁע וויצוואגן עֶפּעס וועגֶען גָאךְ פּוּן אַ הַאלְבֶּם , וָאס־זָשֶׁע קָאנן דָא דֶער חִלּוּק זַיין ? אֶפְּשֶׁר אַ הַאלְבֶּע קָאפּ — הָאט אַיין יוד גֶעפְּרֶעגט .

—בַּיי אַיךְ אִיז דֶער חִלּוּק גָאר אִין אַ הַאלְבֶּע קָאפּיקע , בַּיי מִיר אֶבֶּער , אִיז דָאס גַּאנְצֶע חִלּוּק אִין גָאר — הָאט ר׳ שְׁמוּאֵל מִיט אַ קוֹק צוּ נָאט גֶעזָאגְט .

—וָאס וויל אִיהר הָאבֶּן פּוּן אוּנְז ! מִיר זֶענֶן גֶעמַיינְט יוּדֶן ! מִיר הַאנְדֶלֶן מִיט פְּרֶעמְד גֶעלְד — הָאט אַ יוד גֶעבֶּעהְ גֶעשְׁרִיעֶן .

—הֶע ! אִיהר שְׁרַיִיט דָאךְ שׁוֹין גָאר . אִיךְ הָאב מִיט אַיךְ גֶעזָאלְט סוֹחֵרִישׁ עֶסֶן אוּן אִיהר זָענְט זִיךְ מַאְקע הָאט מִיר קַיין פַּאַרְגְנִיגֶען נִישְׁט , גָאר קֵלַיין שְׁטָאטִילְדִיקע יוֶדֶן , אִיהר מְעֶנְט אֲפִילוּ אוֹיף מִיר צוּם מִיזֶרַאוִוי אַנגֶענֶען , וֶעל אִיךְ אַיִיךְ פֶּאַרְט קַיין יוּדֶעש בְּלוּט אוֹמְזוּסְט נִישְׁט אַוֶועק גֶעבֶּען , וויל אִיךְ בִּין נִישְׁט מֶעהר וִוי אַ קָאמִיסְסָאנֶער , אִיךְ קוֹיף נִישְׁט פּוּן מַיינֶעטְוֶועגֶען , נָאר אַז מֶע הַייסְט מִיר קוֹיפֶן , קוֹיף אִיךְ אוּן אַז מֶע הַייסְט מִיר פֶּערקוֹיפֶן , פֶּערקוֹיף אִיךְ , וָאס־זָשֶׁע וויל אִיהר הָאבֶּן פּוּן מִיר ? נָאר וָוייסְט אִיהר וָאס , נֶעהְמְט אַיִיךְ זַייט מוֹחֵל אַיֶּער וויסְט זוֹרֶיק , אוּן אִיךְ הָאב צוּ אַיִיךְ קַיין פְּרָאסְטֶענְצִיג נִישְׁט — הָאט ר׳ שְׁמוּאֵל גֶעזָאגְט אוּן הָאט וויעדֶער אַ קוֹק גֶעטְהוֹן צוּ נָאטְט .

—סְטַייטש , וָאס זָאגְט אִיהר ר׳ שְׁמוּאֵל ! נָאט אִיז מִיט אַיִיךְ ! אִיהר הַייסְט אוּנְז אַצוּנְד פּוּן דֶעם דִּרִיסְטֶען שְׁטָאק וויסְט אַרַאפּ שָׁעפֶּען ? עֶס הָאט דָאךְ אוּנְז דֶרֶיי קָאפּ' גֶעקָאסְט אִיהם פּוּנְעם וָואקְואל אִין מַאגָאזִין צוּ פִּיהרֶען אוּן אַרוּיף טְרָאגֶען אוּן אֲבִשִׁיטֶען . אוּן אַצוּנְד זָאלֶען מִיר אִיהם אִין זָאק פֶּערְגֶעהְמֶען אוּן אַרָאב טְרָאגֶען אוּן אַוֶועק פִּיהרֶען וָועט דָאךְ אוּנְז קָאסְטֶען מִי יוֹדַע וִוי פִּיעל , וּבְפְּרַט , אַז מִיר הָאבֶּען גָאר־קַיין זָאק אוֹיף נִישְׁט , וויל עֶר אִיז אַהֶּער אִין פְּרִיקאט־וָאק גֶענַאנֶגֶען , וְחוֹץ לָזֶה , אַז מֶע וָועט הֶארֶען , אַז אִיהר הָאט אִיהם נִישְׁט גֶעזָאלְט צוּ גֶעהְמֶען אוּן מִיר הָאבֶּען אִיהם גֶעמוּזְט פִּינֶעם דִּרִיסְטֶען שְׁטָאק אַרַאפּ שְׁלֶעפֶּען , וָועט מֶען דָאךְ אוּנְז וֶועלֶען דֶעם קָאפּ אָבשְׁנַיידֶען , אוּן פַּאר וָאס הָאט אִיהר זִיךְ עֶס עֶרְשְׁט הַייסְט דָערְמָאנְט , עֶס אִיז דָאךְ שׁוֹין אַ מַעֲשֶׂה פּוּן פִּינְף טָעג אַז אִיהר שַׁאפְּט אוּנְז — הָאבֶּען די יוֶדֶן גֶעבֶּעהְ גֶעשְׁרִיעֶן .

—מִיט אַיֶּער שְׁרַיִיעֶן וָועט אִיהר גָאר נִישְׁט פִּינֶעל יִצְא זַיין , אִיךְ וֶועל אַיִיךְ קַיין יוּדֶעש בְּלוּט אוֹמְזוּסְט נִישְׁט אַוֶועק גֶעבֶּען — הָאט ר׳ שְׁמוּאֵל מִיט אַ קֶרֶעכְץ גֶעזָאגְט .

—מִיר בֶּעטֶען אַיִיךְ הָאט אוֹיף אוּנְז רַחֲמָנוּת אוּן לָאזְט אוּנְז אָב , וויל מִיר מוּזֶען אַהֵים פָּאהֶרֶען . עֶס אִיז בַּיי אוּנְז אִין שְׁטָאטֶעל אִיבֶּערְמָארְגֶען אַ גְרוֹיסֶער יָרִיד מִיר קוֹקֶען אוֹיף אִיהם דָאס נַאנְצֶע יָאהר אַרוּים , מִיר גֶעבֶּען אַיִיךְ צְוַוִי קָאפּיקֶעס פּוּנְעם פּוּד אַרָאב , אַבִּי לָאזְט אוּנְז אָב מִיט דִי נַפְשׁוֹת ! — הָאבֶּען די יוֶדֶן גֶעשְׁרִיעֶן .

ר׳ שְׁמוּאֵל הָאט צוּ נָאט מִיט דִי אוֶיגֶען אַ וִילאטְץ גֶענֶעבֶּען .

—אִיךְ קֶענֶן אַיִיךְ דֶער צוּ גָאר נִישְׁט הֶעלְפֶּען , גַיי אוֹיךְ הָאט אַיִיגֶענֶע , עֶס טְהוּט דָאךְ

מיר אָבער אויף א יוּדען דאָס האַרץ וועה, ווען אויך בײַ אַיִינעם נאָר צאָפּט קאָס פּאָקעט מיט אָראַב נעהמען.

—נעווֹאלד! מיר ווילען דאָך בדיל הבל ווערען!— האָבען די יוּדען נעפּאָך נעשריעבען, ר' שמואל האָט זיך אויפנעהויבען אוּן איז צום קאסטיר צו נעגאנגען.

ר' חיים האָט יאָר נעוואָנט שרייבט אויפען שלוש־עשׂרה קהם אַ קבלה אויף, אַז די יוּדען האָבען פֿאַרען וויטש דאָס נעלד ריבטיג מקבל נעווען, ווי טהייער כּיר האָבען זיי נעצאָהלט, בעדארף מען יאָ קבלה נישט האָבען יאָר נאָנען, איהר פּערשטאָהט וואָס איך מין? נאָר דאָס שרייבט יאָ, אַז זיי האָבען בּלוֹיז מעות מקבל נעווען כּפי השלוש־עשׂרה,

יאָר איז זיך צו זיין פּלאָטץ צוריק נענאנגען אוּן האָט זיך אַנידאָר נעווענדט.

ר' שמואל, פּאָלבט איין אַלטען מעקלער אוּן נעהמט די יוּדען נאָר פיער קאָפּ פוּנעם פוד אַראָב — האָט אַ מעקלער נעווֹאוּנט.

—איך קענן עם אָפּילו גישט, חלעבען, נאָר נליבט מיר. אַז איך מוז עם טאָקע נאָר איבער דעם, וואָס דאָס האַרץ רייסט מיר אויף אַ יוּדען — ר' חיים, צאהלט די יוּדען נעבּענט זיי נאָר אַראָב צוויי אוּן וויבּעציג רובּל, אוּן לאָזען די יוּדען נעבּעך אַהיים פאָהרען, טאָמער וועט זיי טאָקע דער אויבּערשטער העלפֿען אוּן זיי ווֹעלכן עפּעס אויפען יריד פּערדיענען — האָט ר' שמואל מיט אַ קלעכץ נעווֹאוּנט.

די יוּדען זענען צו דער קאסטע נענאנגען, אוּן וואהרענד זיי האָבען זיך אונטערנעשריעבען אוּן דאָס נעלד מקבל נעווען אוּן פון דעם קאנטאָר אַרויס נענאנגען, איז אַנאָרעם עם זייבּעל אַרײַן נעקומען אוּן האָט זיך בּיי דער טהיר אַנידער נעשטעלט.

—וואָס דאַרפט איהר? האָט ר' שמואל מיט אַ בייזער נעפּרעעט.

—איך בין נים דאָ נעדאַכט פאר צוויי וואכען אַנאַלמנה נעבליבען, כּיין מאנן האָט מיך מיט פיער קינדער נאקעט אוּן בארוועס איבער נעלאָזט, האָב איך זיך נעוואלט בעטען, אַז איהר זאָלט אויך אונז רחמנות האָבען אוּן אונז העלפֿען — האָט דאָס זייעל מיט אַ שטאַרקען זיפץ נעזוואוּנט.

—איך האָב אַצונד קיין נדבות נישט. בייַ כּיר טהיילט מען נאָר ב"ח — האָט ר' שמואל נעשריעבען.

—איך בין חוז נישט נעקומען צו אַיך, אַז איהר זאָלט כּיר נעדאָה נעבען, זייל ערשטענס וואָס קענן איך מיט איהר מאכען, אוּן צווייטענס, האָב איך צייט איך לעב קיין נדבה נישט נענומען. וואָרום איך האָב עם נישט בעדארפט, כּיין מאנן עהש איז נעווען אַ יוּדען איבער אַקטאָר אוּן האָט זיך זיינע הונדערט רובּל יערען חודש בקבוד פערדיענט זיט מען האָט אבער צו שפּיעלען אויפנעהערט אוּן כּיין מאנן האָט מאקע באלד צו קרענקען אָנ־נעהויבען, האָט ער אלכדינג וואָס איז נאָר אין שטוב נעווען פערקרייצקט, בין ער איז בײַ ערשטליכע אוּן דרייסיג יאהר אין ביקור הולים נעשטאַרבען אוּן איך בין אַצונד מיט פיער קינדער וויי אויף דעם וואַסער נעבליבען, בין איך זו צייך נעקומען אויף בעטען, אַז מען זאל מיר

בײַ אײַך אִין קַאנְטָאר עָטְלִיכָע רוּבֶּל צוגוּוִיסְ נָאהְמָען. כְּדֵי אִיךְ זָאל מִיר פֿאר זַיי חָאטְשָׁע אַ הַאלְבּ קָעסְטָעל מַארְאנְצָען אוּן לִימָאנָעס קִיכָּען. מִיט זַיי וָועל אִיךְ מִיר צוּ דִי דַאמָען נָאהְן וָועלָען זַיי סִיר בְּנֵרַאי נָעבֶּען צוּ לָעזָען. אוּן אִיךְ וָועל דַארְפָּען מַיינָע יְתוֹמִילַךְ דָאס שְׁטִיקְעלָע בְּרוּיט קָעגָען נָעבֶּען אִיךְ בִּין נָאךְ יוּנְג. אִיךְ וִויל בֶּעסֶער הָארְעוֶוען אוּן מַיינָע קִינְדֶער עָרְנָאהְרָען. אַיידָער אִין דִי הַיינָער אַרוּם נָעהָן אַ נְדָבָה בֶּעטָען! — הָאט דִי אַלְמָנָה נָעזָאגְט אוּן הָאט נָאבֶּעךְ בֵּישָׁער צוּ זַיינָען אָנגָעהוּיבָען.

—זָאגְט מִיר נָאר, וָואם אִיז דָא אַ שׁוּהל וָואם אִיהר הָאט זִיךְ אַנִידָער נָעשְׁטָעלְט זַיינָען? יוֹם כִּפּוּר אִין שׁוּהל זַיינְט מָען אֶבֶּער נִישְׁט דָא, נָעהְט אַיידְ צוּ נָרָאסְעָרָע גְבִירִים זַיינָען, הָאט אִיהר נָעהָארְט אַוֶועלְכָם? אִיךְ הָאבּ מִ י ר נָ ע זָאכָען אִין זִינְן אוּן פַֿאר פְֿרָעמְדָע זָאכָען הָאבּ אִיךְ נָאר קַיין צַייט נִישְׁט. נָעהְט אַיידְ אוּן רוֹלְט מִיר דָעם קָאפּ נִישְׁט, נַא דִיר נָאךְ עָם אִיז דִיר קַארְג! מָען זָאל נָאר בַּיי אִיהר נַבָּאִים וָועלָען, וָואם אִיז דָא אַ קְלוּיז? נָעהְט אַיידְ צוּם נַבָּאי פּוּן דָעם קְלוּיז, אֲפִּשַׁר וָועט עָר בַּיי אַיידְ אוֹיךְ וָועלָען אַ נַבָּאי זַיין. נָעהְט אַיידְ אוּן רוֹלְט מִיר דָעם קָאפּ נִישְׁט, הָאט ר' שְׁמוּאֵל נָעשְׁרִיעָען אוּן הָאט זִיךְ מִיט דָעם פַֿאטָערְשְׁטִיהל אַוֶוא רוּק נָעמָעבֶּען, אַז דִי פַֿארָעמְטָשָׁע אִיז אַרָאבּ נָעפַֿאלָען.

דִי בִּישָׁערָע אַלְמָנָה, וָואם זִי אִיז צוּ אַזָא שְׁפַּראכָע נִישְׁט גָעווֹאהְנְט נָעווֹארְן, הָאט זִיךְ נָעבֶּען מִיטָען שְׁוַוארְצָען פַֿארְטוּךְ דִי אוֹיגָען אָבגָעווִישְׁט אוּן אִיז פּוּן דָעם קָאנְטָאר אַרוּים נָענָאנְגָען, אַיין מָעקְלָעך אִיז אִיהר נָאךְ נָעגַאנְגָען, אוּן אִין קָארִידָאר הָאט עָר אִיהר נָעמָעבֶּען אַ רוּבֶּל מִיט דִי וָוארְטֶער. „זַיינְט נִישְׁט. זַיינְט נִישְׁט. וַויבֶּעל, נָאט וָועט אִיךְ בְּוַדַאי נִישְׁט פָֿערְלָאזֶען" אוּן עָר אִז צוּרִיק אִין קָאנְטָאר אַרַיין נָעגַאנְגָען.

אִין אַ פִּינְף מִינוּט שְׁפָּעטָער אִיז ר' מִיכָל אַ פָֿאטָאצִקָער קָאמִיסְסָיאָנֶער אַרַיין נָעקוֹמָען אוּן וָואהְרֶענְד עָר הָאט נָעזָאגְט „אַ גוּט מָארְגָען" אִיךְ ר' שְׁמוּאֵל" הָאט עָר אִיהם אַ־נ־אָפּפָען בְּרִיוָועל אָבּ נָעגָעבֶּען.

ר' שְׁמוּאֵל הָאט מִיט אַ שְׁמַייכָעל דָאם בְּרִיוָועל נָענוֹמָען.

אִיךְ רֶעך קָענן אִין דָעם בְּרִיוָועל, אַז דָא מוּז עָפּעס אַ צָרַכֵי רַבִּים זַיין. אַ אָ! ר' מִיכָל?

ר' מִיכָל הָאט זִיךְ אִין קָאפּ אַ קְרַאץ נָעגָעבֶּען, וָועט עָם זָאגְט אוֹיף אִיךְ, אַז ר' שְׁמוּאֵל אִז נִישְׁט קַיין קָלוּגָער יוּד, מָעג אִיהם אֲפִילוּ תַּיכֶף דִי צוּנְג אָבּ נָעדְאכְט וָערָען, אֲמָת מָען שְׁמוּעָסְט טאקָע דָא פּוּן אַרַבר נָדוֹל.

ר' שְׁמוּאֵל הָאט אַ בְּרִיל אָנגָעטָהן אוּן הָאט אָנגָעהוּיבֶּען דָאם בְּרִיוָועל צוּ לָעזָען.

„יְהִידְנוּ ר' מִיכָל! אַזוֹי וִוי עָם הָאט זִיךְ בַּיי אוּנְז אִין שְׁטָאדְט אַ גְרוֹיס אוּמְגְלִיק „בָּעטְרָאפֶּען, הַיינְט יוֹם חֲמִישִׁי, בֶּעֶרֶב הָעבֶּר הָאט מָען וִוי תָּמִיד דִי בָּאד־על שַׁבָּת קוֹדֶשׁ „אוֹיס נָעהַייצְט אוּן מָען הָאט דָאם טָהִירָעל פָֿערְשְׁמִירְט אוּן זִיךְ שְׁלָאפֶּען נָעלֶענְט, אַרוּם צְוַוויי „דָעם זַיינֶער אִיז אַ גֶּזֶר מִן הַשָּׁמַיִם אוֹיף אוּנְז אוֹיס נָעגָאנְגָען נָעוֹואָרְן. הַיינְט מֶעֶן הָאט נִישְׁט נָעוואוֹסְט פּוּן וַואנָען, הָאט דִי בָּאד פּוּן אַלֶע וַויסָען צוּ בְּרֶענָען אָנגָעהוּיבֶּען, אוּן אִין אַיין „מִינוּט אוֹמְשְׁטַיינְס נָעוָאנְט הָאט עָם זִי אוֹיסָגָעקוֹוֶעלְט, אַז עָם אִז פּוּן אִיהר אֲפִילוּ קַיין זָכֶר „נִישְׁט נָעבְלִיבֶּען, אַצוּנְד זָענָען מִיר נָעבְלִיבֶּען כְּצאן בְּלֹא רוֹעֶה, וָוארוּם אִיהר וַוייסְט דָאךְ.

ר׳ מיכל, אז אונגער מקוה איז טאקע אין דער נאנצער סביבה א־נ־אנטיקעל געווען אשר לא קם כמוהו, איז זי אומשטייניש נעוואנט אזוי ווי נעטרי־קעניט אונ פערשיט נעוואלן, אז מען דערקענט שוין נאר אפילו דאם ארט אויף נישט, מילא די באד וענען מיר אייך שוין מוחל וייל אין אן נוט ווילן מיר אפשר זיך אהן איהר אויך קאנען בענעהן, אבער מיט רשי מקוה איז דאך רחמנא ליצלן אזא צרה אשר לא קם כמוהו, יראוים ווילכע עצה קען מען נעבען אז עם איז נישטא קיין מקוה? מיר וענען דאך עפעס יודען אויף דער ווילט! על בן בעטען מיר אייך ר׳ מיכל בפי מיר וייסען, אז איהר האט א בשר־ הארץ, נאלט איהר זיך צום גביר המפורסם מוהי׳ר שמואל נייוילבער ני דורכנעהן אונ איהם אונזער אונגליק דער־ צאהלען אונ איהם טאקע נאנען, אזוי ווי די ווילט וייסט וועהר גוט ווען פאר א כשרער יוד ער איז, אונ ווי אזוי ער האט ליעב אמענשען אין א־נ־אונגליק צו העלפען, בעט איהם די נאנצע קלויז, אן ער נאל אויף אונו אויך רחמנות האבען אונ אונו שיקען א נדבה בפי ערכו. יום ג׳ פרשה דברים תרמ״ז לפ״ק פאטאצקי בפקודת כל המתפללים בקלויז ענקיל ש״ץ.

ר׳ שמואל האט דאם בריוועל צונויף נעליינט אונ א דריי מאהל אין די האנד נעדרעהט ווא־הרענד ער האט צו נאטט מיט די אויגען נענאלאצט, אונ דער נאך האט ער מיט א קרעבץ פינעם הארצען נעזאנט: אה—וא! אה—וא! בונדאי איז דאם טאקע פאר דער שטאדט נעבעך א נרוים אונגליק, נעבעך, נעבעך, עם איז עפעס א שפיעלכען אהן א מקוה, אה? יודען — אה וא! נשים — אה וא. ר׳ חיים! נוט ר׳ מיכלן א פופצינער.

ר׳ מיכל איז צו דער קאסטע צו נענאנגען אונ או ער האט דאם נעלד נענומען האט ער צו ר׳ שמואלן נעזאנט, היינט וועה איך טאקע ארוים בעשיימפערליך, אז רשי׳ איז נאר נישט משוגע, או די ווילט זאנט אויף אייך. ר׳ שמואל האט א בשר יודעש הארץ, האט זי בנאמנות נאר־קיין טעות ניט, האב מיר א גוטטן מאנ אונ הש״י נאל אייך העלפען, או דאם בשר הארץ נאל בי אייך בלייבען־עד מאה ועשרים שנה! אונ איז פונם־קאנטאר ארוים נענאנגען באלד דאריין איז דער ערשטער ווייטצ־יוד אריין נעקומען, ער האט אביסל ווייטץ פון יענע יודענס ווייטץ נענומען אונ איהם מיט די ווארטער ר׳ שמואלין נעווייזען, איך גלייב עם מיר נאר נים, אז איהר זאלט מיר א עם ד עם ווייטץ נעבין. צו איז ער דענן לויט דער פראבע ואם איהר האט מיר פערקויפט?

ר׳ שמואל האט צו נאטט א קיק נעשהון אונ דערנאך האט ער מיט א קרעבץ נעזאנט, אה! איהר זינדיגט בנאמנות, אז איהר נעפינט עפעס א חסרון אויף דער ווייטץ, ער האט בי דעם יודען דאם ביסעל ווייטץ נענומען אונ האט פריהער א שמעק נעטהון אונ דערנאך האט ער עטלייכע קארנער אין מויל ארויז נענומען. דער ווייטץ איז זהר ויכטיג אונ מרונקען אונ אויב עם פעהלט איהם אפילו א האלבס, איז אויך קיין אונגליק נישט, איהר האט נישט ואם צו רייד־ען, ער איז פון די אנטיקען, טאקע פשוט א דעדקאסט.

מטייטש, ואם דעדט איהר? ר׳ שמואל! אזא דעדקאסט קויפט מען דאך פאר א רובל אבער נישט מיט קיין צוועלף, האט דער יוד נעשריען.

ר׳ שמואל האט א שפיטץ בארד אין מויל ארויז נענומען אונ האט א ביסעל נעטראכט &

—עס איז נאך וועניג— האט ער גענאגט— וואס איהר זאגט, זו ער איז ווערמה אַ דובּעל, דער וייסט איז אין מיטטען נאכט אַ מציאה דאס גאלד, נאר אויך דאס איינגענע, איך ווילל דאך גיט, זאַ אַ יוד זאלל זוּ מיר עפּעס אַ פּראַטענזיע האבּען, וייל איך האב זעהר מורא פאר אַ יודעשען קרעבץ, אוג אַ חוץ דעם איז טאקע אַ יודישער גראשען בּיי מיר זעהר טהייער, גיב איך איהם אייך אַוועק נאר אהן פּערדיענסט, נאר ווי טהייער ער קאסט מיך אַלליין, ר' חיים וייזט זיי דאס שלוסצעטל, ווּעלען זיי אַליין זעהן, זו ער קאסט מיך אין אַ דובּעל מיט עזהן, אוג אזוי גיב איך איהם אייך אב, דאכט זיך מיר, זו עס איז אַרענטלעך הייבט זעגט איהר שוין צופריעדען?

—אַ בּרירה האב איך, זו איך ליעג בּיי אייך מיט פינף הונדערט הינטערן פּראטש— האט דער יוד גענאגט אוג איז צו דער קאסטע צו גענאנגען.

אַ מעקלער איז צו ר' שמואל צו גענאנגען אוג האט איהם נאנץ שטיל גענאגט ר' שמואל, איהר דארפט חכּעבּען גאר קיין מעקלער נישט האבּען, וואוהוּ חוץ דעם וואס איהר קאנט קויפּען אוג פּערקויפען, קאנט איהר זיך נאך מיט אַ יודען גוט אבּרעכענען אויך.

ר' שמואל האט מיט אַ שמייכעל גענאפּערט: זו מיר זאללען זיך נאר אויף אייך פּערלאזען, וואללמען מיר אין נאלד גענאנגען.

די טהיר האט זיך גענאפּענט אוג צוויי פּייגע שטאדט־בּעלי־בּתים זענען ארויין גקומען אוג האבּען גענאגט אַ גוט־מארגען.

ר' שמואל האט גענאפּערט אַ גוט יאהר, זיטצט אַניעדער, דא מוז עפּעס נייעס זיין, אַה?

—זו מען ווילל איז דאס נייעס אוג זו מען ווילל איז דאס אלטס— האבּען די יודען גענאגט אוג זיך אַניעדערגעזעטצט.

—אזוי נאר! וויידע אין אייגעס, עס איז דאך עפּעס גאר א פּלא, האט ר' שמואל גענאגט!

—אלטס איז דאס איבּער דעם— האט איין יוד אנגעהויבּען— וייל איהר וייסט זיך שוין פון לאנג ר' שמואל, זי פּאר א יאהרען, זו ר' מרדכי איז דא גשטאנדבּען אוג האט דריי מויענד קערבּליך אויף אַ מושב זקנים' איבּער גאלאנט, האט ער אונדז פּאר די בּעלי העוסקים איבּערדעם גמאכט. מיללא מיר האבּען א פּלאטץ גקויפט אוג מאקע גאר בּמקח השוה, היינו מיר האבּען פּאר איהם גענעבּען אזוי גרוים וי צעהן מויענד רובּעל אוג מען גיבט אונז באר איהם פופצעהן מויענד רובּעל, אוג א קאנטראקט האבּען מיר שוין מיט א פּאדרא־מישיק גמאכט זו ער בּעדארף אונז א הייזעל לויט דעם פּלאן פון דעם ארבּיטעקטער בּיו ראש־חודש תשרי פּאר צוואנציג מויענד רובּעל פּיקס אוג פּארטיג אבּגעבּען, אוג נייעס איז דאס איבּער דעם, ואס עס פּעהלט אונז נאך מעבּעל אוג מאטראצען אוג קאכגעפּעס אוג וואש, ווילללען מיר פון אייך, אזוי וי מיר זענען בּיי עטליבע בּעלי־בּתים גענומען אוג זעדער האט א נדבה כּפי ערכו מנדר גענומען אוג האט זיך אויך מעמדות גשטעלט ואללט איהר זיך אויך יאהר־געלד פּערשרייבּען אוג אונז מאקע אציגד אויך א נדבה געבּען. וואוהוּ קאמיר נאר קלאהרען, זו איז נאך דא אין דער וועלט אזא ווייטזוג זאך וי א "בית גמילות חסדים" איז?

ר׳ שמואל האט א שפּיטץ בּאָרד אין מויל ארײן געטאָן און האָט אפּיסעל גאָכגע־
מאַכט און דערנאָך האָט ער געזאָגט :

—איך וועל אײַך דעם אמת זאָגן , בײ אײַך איז דאָס ועהר אַ גרויסע זאַך . און בײ
מיר אָבער כּלל ובלל נישט , וואָרום איך פֿרעג אײַך מעהר נישט , צו וואָס , און פֿאר ווען
דאַרף מען אָס דעם „מושב זקנים" האָבן ? איז דער אלטער געזונד און קענן אפּיסעל
לערנען , קענן ער דאָך אַ מקבל ווין און אַ פּרק משניות לערנען און אײַנער פון די מנידי
תהלים ווין און אויב ער איז קראנק , איז דאָך דאָ אַ הקדש צו האָט מען עס נאָר אמאהל
געהאָרט „מושב זקנים" , אַה ? עס איז דעמאלט דען נישט נעווען קין אלטע קבּצנים ? טיר
דאכט זיך אַז יא , פון וואנען זשע האָבן ווי נעלעבט ? נא דיר נאָר . איך וואָל נעלר נעבן ,
וואס איז , עס וועט שטערקן אַ הויז און דארויף וועט זיין אנגעשריבּען „מושב זקנים" אשר
נדב ר׳ מרדכי שטיינוואלד , ניין , אויף אײַנלבע ואבען ועל איך אפילו קין קאפּיקע אויך
נישט נעבן .

—אבער ר׳ שמואל , ואס וואָלט איהר ? איבערלעבט אײַך נאָר , אַז ...

—איך האב מיך נישט ואס צו איבער לענען , עס איז אומזיסט אײַנער טרעה , איך
ועל אײַך דארויף קין נעלד נישט נעבן . האָט ר׳ שמואל מיט אַ בייזער נעזונט און האָט
זיך מיט דער פאטער־שטוהל אַ רוק נעמעבּן .

—ר׳ שמואל ! סטייטש , אויף אזא זאך ואס די נאנצע ועלט ...

—איך האב אײַך אין מאהל נעזאָגט , אז אומזיסט אײַנרע רייד . האָט ר׳ שמואל
נעשריען .

די יודען האָבן זיך אויפּנעהויבן און זענען אהן „אויט נעזונד" פון דעם קאנטאר
ארויס נענאנגען און דער יוד פּינעם ווייטש איז אין נענאנגען .

אין אַ פּינף מינוט שפּאטער איז אַ מיטטעל נעזואקסענער יוד מיט אַ קאליכדיג
נעשוידען בּארדעל אריין נעקומען , ער איז נעווען נישט רייך נאר קורץ נעקלייד־עט , אפּילו
דער פאלטא איז שוין אויך צו קורץ נעווען , אויפּען קאפּ האָט ער אַ טרינקאָען קאשקעטל
נעמטראנען און אין די האנד האָט ער אַ פּארמאפּעל נעהאלטען און וואהדענד ער האָט „אַ
גוטינג־ער מארגען אויף אײַך" נעזאָגט , האָט ער פונעם פּארמאפּעל אַ נומער פון „דעם יודעשען
ישׂראַליק" ארויס נענומען , פּערשטעהט איהר מיך , האָט ער צו ר׳ שמואלן צו דעדען אנ־
געהויבן , איך בין אַ־נ־אַנענט פון דער ד״ר אקציע פון דער צייטונג דער ישׂראליק"
קום אהער צו פאהרען אבּאנאמענטן צו־זאמען נעהמען , טיללא ואס פאר אַ שאנינקער
אונ נימצליכער צייטונג די בלאטט איז , האט איר מן המתם גרייליך נעהאלט , אין בּריסק
אין מינסק אין פּינסק אונ אין דרינסק זענען דא נענוג נעבילדעטע מענשען אונ אלע האָבען
פּעראנאנדער נעשריעבּען דעם בלאטט , ווייל ווי האָבען זי טאקע סטראשנע האלט , וואָרום
אין אמת זייט מען האט דעם בלאטט ארויס גיעבּען , קענען זיך די לעזער די פּינגער נאר
נישט אפּ־לעקען , פּערשרייבּט זשע על כּל פּנים אויך אַ־נ־אבּאנענמענט , וויל אויף מיינע
נאכטות פאר אזא נרויסען קאנטאר ווי צייטער איז , פאסט אקוראט דער צייטונג .

ר׳ שְׁמוּאֵל הָאט מִיט אַ שְׁמַייכֶעל גֶעזָאגְט: זָאגְט מִיר נָאר מַיין לִיעבֶּער יוּד, וִוי קוּמְט אִיהר נָאר דַארוֹיף אַז אִיךְ זָאל נָאר צַייטוּנְגֶם קוֹיפֶן? עֶס הֵיסְט אַז אִיךְ הָאב מֶעהר נִישְׁט וָואס צוּ טְהוּן, נָאר אוֹיף אַוֶעלְכֶע פּוֹסְטֶע זָאכֶן גֶעלְט צוּ גֶעבֶּן אַה?

—פֶּטוּר נָא, אַוֶעלְכֶענֶע עֶטְלִיכֶענֶע רוּבֶּל הָאט בַּיי־אַייךְ אַ גְרוֹיסֶע וועֶרְטֶע, גְלַייבְּט מִיר, אַז דִי גֶעלְד וָואס דָער צַייטוּנְג קָאסְט, אִיז אַלֶע מָאהל אַ מְצִיאָה, הָאט דָער אַנֶענֶט גֶעזָאגְט.

נַיין, עֶס אִיז אוּמְזִיסְט אַיינֶער מִרְחָה, אִיךְ וֶועל אַייךְ אֲפִּילוּ קַיין פֶּערְבּוּינֶענֶעם קָלֶעפְּטִשׁ אוֹיךְ נִישְׁט גֶעבֶּן, אִיהר וּוּכְט בֶּעסֶער עֶפֶּעס אַ לִיעב הָאבֶּער פּוּן דִי זַאכֶן, אִיךְ בִּין נִיט פּוּן דָער חֶבְרָה אוּן אִיהר הָאט בַּיי מִיר נָאר נִישְׁט צוּ מַאכֶן — הָאט ר׳ שְׁמוּאֵל גֶיענְטֶפֶערְט אוּן זִיךְ וַוייט אֲפּ־גֶערוּקְט מִיטֶן פַּאטֶער־שְׁטוּהל.

וִוי דָער אַנֶענְט אִיז פּוּן דָער קאנְטָאר אַרוֹים גֶענַאנְגֶען, אִיז אַ בַּיי הַמַּדְרֵשׁ יוּד אַרַיין גֶעקוּמֶען אוּן הָאט דִי מְזוּזָה אַ קוּש גֶענֶעבֶּן, נָאךְ אִיהם אִיז גֶענַאנְגֶען אַ יונְגֶער מַאנְן פּוּן אַ יָאהר נַיין אוּן צְוַואנְצִיג יָאהר, עֶר אִיז גֶעווֶען הוֹיךְ גֶעוואקְסֶען אוּן שֵׁאן גֶעבוֹיעט, פַּאסְקֶעלְוִיךְ הָאט עֶר גֶעהַאט פְּיאר. ד. ה. צוּ צְוַוייֶ קְלֶיינֶע גְרַייזֶעלְיךְ בַּיי יֶעדֶער שְׁלֶייף, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר הָאט אַ טָבַּע גֶעהַאט וָעהֶר אָפְּט אַ פַּאהְלָע צוּ זַיהֶען, פְּלֶעגְט עֶר זִי פֶּערְטַראכְטֶער הַייט מִיט צְוַוייֶ פִּינְגֶער בְּוּדַאי אוֹיף אַ הַאלְבֶּען אַרְשִׁין דִי לֵיינְג אוֹיסְצוּהֶען, נָאר אַז עֶר הָאט זִי אֲבֶּגֶעלַאזְט, הָאט זִי צוּרִיק אַשְׁפְּרִינְג גֶענֶעבֶּען פִּינְקְט וִוי אַ סְפֶּרַאנְזִינֶע פּוּן אַ וַייגֶערִיל. דִי הָאר וְענֶען בְּלַאנְד גֶעווֶען, אַ הַאלְו הָאט עֶר גֶעהַאט אַ לַאנְגֶען אִין דָער מִיט אִיז גֶעשְׁמַאנֶען אַ גוּלֶקע וִוי אַ וועלְשֶׁענֶע נוּסח דִי גְרוֹיס, נָאר אַז עֶר הָאט גֶעלֶעגְט, הָאט דִי גוּלֶקע אוֹיף אִיין אָרְט נִישְׁט גֶעוואלְט אַיינְשְׁטֶעהן, נָאר זִי אִיז פּוּן אוֹיבֶּן אַראָב אוּן פּוּן אוּנְטֶען אַרוֹיף שְׁפַּאצִירֶען גֶענַאנְגֶען, אַרוּם הַאלְו אִיז גֶעלֶעגֶען אַ גְרִינְגֶער שַׁאל אוֹיף דָער שְׁוואַרְצֶער אַטְלַאסְינֶער קַאפֶּאטֶע אִיז עֶר גֶעווֶען מִיט אַ שְׁוואַרְצֶען נַאַרְטֶען אַרוּם גֶעבּוּנְדֶען אוּן אַז דִי פָּאלֶעם הָאבֶּן זִיךְ אַבִּיסֶעל צוּ נוּמֶען הָאט זִיךְ אַרוֹיס גֶעוַאקְסֶען מֶערְקֶעשֶׁער טַלִּית קָטָן מִיט בְּרַייטֶע תְּכֶלֶת, אוֹיפֶּן קָאפּ הָאט עֶר אַ קְלֶיין וַוייךְ הָאוּט קַאפֶּעלִישֶׁעל גֶעטְרַאגֶען, אוֹיף דִי פִּים הָאט עֶר אַ פָּאָר בְּלוֹע וָאקֶען מִיט אַ פָּאָר שִׁיךְ מִיט אָהרֶען גֶעטְרַאגֶען, אַ שְׁוואַרְצֶען סָאלְצֶענֶעם שְׁטֶעקֶן מִיט אַ וִילְבֶּענֶער גוּלֶקע אוּן מִיט אַ גְרוֹיסֶער מֶעשֶׁענֶער טְקוּפֶּקע הִינְטֶען מִיט אַ צְוַואק הָאט עֶר אִין דִי הָאנְד גֶעהַאלְטֶען. אוּן דָער נָאךְ אַז עֶר הָאט דִי מְזוּזָה אַ קוּש גֶענֶעבֶּען אִיז עֶר מִיטֶען יוּדֶען צוּ ר׳ שְׁמוּאֵל'ן צוּ נֶענַאנְגֶען אוּן הָאבֶּן גֶעוַאגְט נַאנְץ הוֹיךְ: „אַ גִיט מָארְגֶען דִי שְׁמוּאֵל".

ר׳ שְׁמוּאֵל אִיז פּוּן דֶעם פַּאטֶער־שְׁטוּהל אַוֹזוֹי וִוי אָפּ גֶעבְּרִיהְט אוֹיפְגֶעשְׁפְּרִינְגֶען אוּן בָּשָׁעת עֶר הָאט דִי הַאנְד גֶעהַאלְטֶען, אוּן דָער נָאךְ אַז עֶר הָאט דִי מְזוּזָה אַ קוּש גֶענֶעבֶּען אִיז עֶר מִיטֶען יוּדֶען אִיז אִין דִי הַאנְד אוֹיסְגֶעשְׁטְרֶעקְט הָאט עֶר גֶעוואגְט, „שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, בָּרוּךְ הַבָּא" וִיטֶּט אִיךְ בֶּעס אַייךְ, וִיטֶּט אוּן הָאט אִיהם אַ בֶּענְקִיל צוּ גֶעבְּרִיקְט.

—ר׳ שְׁמוּאֵל, זַיי זָענֶען דֶעם שְׁפִּיצִינְיצֶער רֶבִּינִם אַ־נ־אַייגֶען אוּיעֶענְקֶעל, אוּן וָאם דָער רַבִּי זצ״ל אִיז גֶעווֶען, בֶּעדַארְף מֶען אַוֶא יוֹדֶען וִוי אִיהר וָענְט נִישְׁט דָערצָאהלֶען, וַוייל אִיהר וָענְט קְלֶאהר אִין דָער לַאנְד־קַארְטֶע אוּן וִויסְט זָעהר גוּט אִין וָועלְכֶער שְׁטַאדְט דִי לֵיט גֶעפֶּענֶען זִיךְ, הָאט דָער בֵּית־הַמִּדְרָש־יוּד מִיטֶען טוֹיל גֶעזָאגְט אוּן מִיט דִי הַאנְד גֶעדֶרֶעהְט.

—יָא, פּוּן דֶעם גְרוֹיסְען צַדִיק זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ הָאב אִיךְ זָעהר גוּט נָעהָאלְט, דִי וָועלְט שְׁלָאפְט נִישְׁט, זִי וַוייסְט וָואס פַאר אַ מוֹפְתִים עֶר הָאט בָּעווִיזְען — עֶר הָאט צוּ נָאט אַ קוּק נָעמָאכְט אוּן מִ'זָאל נִיט דַארְפְן קְוִיטְשְׁן וויי עֶר הָאט נְעמַיינְט צוּ וָאנָען, עֶם אִיז עָפְּעס אַ קַלַיינִיגְקַיִיט, נָא

דָאס עָנְיָקְעל הָאט אַ פַאחלָע צוּ זַיִיחָן — עָהוֹיבְען אוּן מִיט אַ שְׁמַייכָעל נָעזָאגְט: דִי וָועלְט הָאט דָאךְ טַאקָע זֶיעְר וַוייזְען עָרוּיפְשְׁען "הָער בַּעל מוֹפֵת".

—בְּוַודַאי אִיז בְּנֶה הַדּוֹר שְׁווֶער אַנָא יוּדָען צוּ נָעפִינָען, יָא שְׁווֶער זָעהר, עֶר אִיז שׁוֹין לַאנְג נִסְתַּלֵק נָעווָארָען? — הָאט ר' שְׁמוּאֵל מִיט אַ שְׁטַארְקָען קְרָעכְץ נָעפְּרָעגְט.

—עֶר אִיז נָעשְׁטָארְבֶּען אִין דֶעם אַיינָעמְעם יָאהר וָואס דִי נְרוֹיסְע גְּזֵרָה אִיז נָעווָען — הָאט דָער בֵּית הַמִּדְרָש יוּד גִיעָנְפָּערְט.

—וָועלְכָע גְּזֵרָה מֵיינְט אִיהר דָענָן?— הָאט ר' שְׁמוּאֵל נִיפְרָעגְט.

— אָט דִי גְּזֵרָה פוּנְעם דַייטְש זִיךְ אָנְטָהוּן — הָאט דָער יוּד גִיעָנְפָּערְט.

—עֶם אִיז דָאךְ טַאקָע הָעמָאלְט לְקוּי חַמָה נָעווָען, אוּן שְׁפָּעטָער אַ יָאהר אִיז דָער שְׁטָערְן נָעמָאנְגָען אוּן אַ נָאנְצָען חוֹדֶש אִיז אַ פַיִיעְרִינָער בָּאוָועם אוֹיפָּן הִימֶל נָעשְׁטַאנָען — הָאט דָאס עָנְיָקְעל נָעוָאוְט בְּשָׁעת עֶר הָאט אַ פְּאָה נָעצוּוִינָען.

—אוּן אִיהר וָואהְנט טַאקָע אוֹיךְ אִין שְׁפִּיצָענִיץ?— הָאט ר' שְׁמוּאֵל נִיפְרָעגְט.

—נֵיין, אִיךְ אַלַיין וָואהן נִישְׁט דָארְט, וַוייל אִיךְ בִּין נָאר אַ־נ־אָלְטֶקער אַיידָעם, הָאב אִיךְ טַאקָע בִּיז אַצוּנְד דָארְט נָעוָואהְנְט, נָאר אַזוֹי וויי אֶלְטִיק אִיז הַיינְט רַחֲמָנָא לֵיצְלָן שְׁטַארְק נָעשְׁלָאגָען, הָאב אִיךְ מִיךְ מְיַשֵּׁב נָעווָען, אִיךְ וָועל נָאר אִין צִפַּת אַ הוּשָׁב וָועהָן, וָוארוּם לָעבָּען דָארְט קָענָן אַזָא יוּד וויי אִיךְ בִּין, פּוּן דִי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פּוּשְׁקָעם דָאס קָערְבָּעל הָאבָּען, מִילָא בִּין אִיךְ מִיר טַאקָע בַּיים וַוייזָען אוֹיף קֶבֶר אָבוֹת נָעווָען אוּן הָאב מִיךְ מִיט אִיהם, וויי זָאגְט יָענֶער, אוֹיפָּן הָאכְטָען הָאנָעט נָעזָעגָענְט, אוּן בִּין מִיר מִיטָּען בָּאנְד אַהָער נָעקוֹמָען אוּן אִיהּ לא יָאוּתַר זוּנְטָאג פָּאהר אִיךְ מִיר מִיטָּען־ם נְלַיִיךְ־קִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָאר אַווי מִ' אִיךְ בִּין שׁוֹין יָא דָא, הָאב אִיךְ מִיר נָעמַראכְט, אַ־עם אִיז גְלַאט־קִין דָּרָךְ אֶרֶץ נִישְׁט, אַז אִיךְ זָאל מִיךְ מִיט אַיִיךְ נִישְׁט וָועהָן, וַוייל אִיךְ חָלָּעבָּען מִיט אַזָא יוּדָען וויי אִידָער וָועלְט אִיז גְלַאט כְּדַאי אַז מָען זָאל זִיךְ דָער־קְעלָען — הָאט דָאס עָנְיָקְעל מִיט אַ צִיה בַּיי דָער פְּאָה נָעזָאגְט.

—וָוארוּם לָאמִיר זִיךְ נִישְׁט נָארָען, אִיךְ מֵיין עָם טַאקָע בֶּאֱמֶת, נָאר אָהן חֲנוּפָה, אַז מָען וִועט אַיִיךְ־קִין בָּבוֹד נִישְׁט אָבנֶעבָּען, וֶועמָען וָשְׁע דָענָן? צוּ אִיז נָאךְ דָא אִין דָער נָאנְצָער שְׁטָאדְט אַזָא שָׁאנָער נְבִיר וויי אִיהר וָועלְט אוּן טַאקָע מִיט אַזָא כְּשֵׁר הָארְץ וויי אִידָער הָאט? — הָאט דָער בֵּית־הַמִּדְרָש־יוּד גֶעפְּרָעגְט.

—עֶם אִיז בַּיי מִיר חָלָּעבָּען וָועהָר אָנגָעלָעגְט וָואס אִיךְ הָאב מִיךְ מִיט אַיִיךְ נָעוָועהְנְט — הָאט ר' שְׁמוּאֵל נָעוָאוְט אוּן הָאט פַּרְנָעם טִישׁ־קָעסְטָעל אַבְּטָצָעהְן רוּבָּעל אַרוּיס נָענוּמָען אוּן הָאט וַיי דָעם עָנְיָקְעל מִיט דִי וָוארְטָער גְעגָעבָּען: אָט הָאט אִידָער אַ פְּדְיוֹן נָאר דָאס בָּעם

איך זייך יאָ, אז איהר ווּעט שוין א"ה אין ירושלים זיין, זאָלט איהר אין מיר אויך נישט פֿערגעסען.

— אה, איהר מיינט בודאי אז זיי זאָלען זייך בײַ דער כּותל מערבי אין זיגען האָבען? — האָט דער יוד געפֿרעגט.

— יאָ, יאָ, אָ דאָס מיינט טאקע דער פּסוק—האָט ר' שמואל מיט אַ שמײכעל געזאָגט.

— איהר מעגט זיכער זיין, אז מיין ערשטער גאַנג ווּעט זיין אהין אוּן אויף ווּעל אי"ה זייער בקשה ממלא זיין כּאדם העושה בתוך שלו—האָט דאָס ענקעל געזאָגט אוּן האָט זיך אויפגעהויבען, אוּן בשעת ער האָט בײַ ר' שמואל'ן די האַנד גענומען אוּן די אויגען האָט ער פֿאַרגלאָצט, האָט ער געזאָגט: ד' יאריך לך את ימיך נאָר פֿאַר אייער גוט כשר הארץ וואָס איהר האָט.

ר' שמואל האָט זיך אויך אויפגעהויבען אוּן האָט געזאָגט: ד' יצליח את דרכך און פֿערגעסט נישט אין חוץ לארץ אויך, אוּן שרײַבט אַ מאָהל אַ בריוּוּעל.

דאָס ענקעל מיטען יודען זענען פּון דער קאַנטאָר ארוים געגאַנגען אוּן ר' שמואל האָט זיי בּיז צו די טרעפּ באַלײַט.

אַצונד לייענער לעזער, אז די בּיסט שוין יאָ אַווי גוט געוווּען אוּן בּיסט מיט מיר בײַ ר' שמואל נײַזילבער אין קאַנטאָר געוווּען אוּן האָסט געזעהן וואָס עס גיהט דאָרט פֿאָר, וועל איך דיך בעטען אז די זאָלסט זיך מיט מיר נאָך אין אַ קאַנטאָר ארײַן בעמיהען, עס איז נישט ווײַט פּון דאַנען, אוּן אוּב די בּיסט מיעד, קאָנען מיר מיט דער קאָנקע אהין צופֿאָהרען.

אויף אַ־נ־הויפּט־שטראַסע פּון דערזעלבּען פֿאַרט־שטאָדט וואו דאָס געטימעל איז זעהר גרוים אוּן אויף די טראָטוּאַרס איז אזא געדראַנג פּון מענשען, אז אײנער שטויסט דעם אַנדערן אים פֿאַראיבערגעהן אוּן דאָס רוישען אוּן קלאַפּען פּון פּאַטאַנס, דראָשקעס אוּן קאָנקעס ווײַל נאָר אויף קיין מינוט נישט אויפהערען, שטעהט זעהר אַ שאָהן צוויי שטאָקונגעס הויז, דער ערשטער שטאָק בעשטעהט פּון דעם העררן איזאַק עהרלינכס קאַנטאָר. אוּן דער צווייטער פּון דער וואָהנונג וואו ער אליין וואָהנט, דאָס קאַנטאָר איז זעהר רײַך אוּן אויף העכסט אײַנפֿאַך־שער אַרט אײַנגעריכטעט.

אויף אַ שאָנעם פּאַטער־שטוהל נעבען אַ טײַערען שאָל פֿערציערטען שרײַבטיש איז דער הערר ע ה ר ל י ך געזעסען אוּן האָט צײַטונגען געלעזען, וואָהרענד אַ מהיי־ערער וואַנד־וײַגער האָט גאַנץ הויך צוועלף געשלאָגען. אויף אַ מאָהל האָט ער די צײַטונגען אַ וואַרף געגעבּען אוּן זיך אויפגעהויבּען אוּן איז צום קאסטירער צוגעגאַנגען.

— אלוא הערר שטיינבראָך־אורטהיילען זי זעלבסט, אַז איך רעכט האָטטע אלם איך זאגטע.. דאָס הונדערט רובל פּיר איין דענקמאל בײַצושטײַערן וואָרע פּיר מיך צו ווענג, וויל הערר נײַגאָלד ווירד זיכערלעך מעהר אָפּפֿערירען. הײַטע בעריכטען שוין די צײַטונגען, דאָס הערר נײַגאָלד הונדערט אוּן פופציג רובל אָפּפֿערירט אוּן איך בלאָס הונדערט רובל. איך זאגע איהנען, איך בין דאַרײַבער זעהר געקרענקט. אַך. וואָרום האָטטע איך איהרען

דאטה ! עס אסט פיר מיך אייגע וועהר גרויסע בלאמאושע , יא , קאלאמאל ! — האט דער הערר עהרליך פערדריעסליך גענומט .

—אך , הערר עהרליך , עס לאהנט זיך ניכט דאריבער פיעל צו ארגערן , וויל עס גיבט אזיין מיטטעל דאם איבעל צו פארמיידן — האט דער קאסטיהער גענומט

—אונד דאם וואר ?— האט הערר עהרליך גיפרעגט .

—זי זאלען נאך אייגע צו נאבע פון פינף אונ זיבעציג רובל מאבען — האט דער קאסטיהער גיענטפערט .

—ניין , דאם גיהט ניכט , וויל ועדער ווירד נא דייטליך די פעראנלאסונג דייטליך זעהן קענען—האט הערר עהרליך גענומט .

—זי ברויכען אבער ניכט די צונאבע אין איהרעם נאמען מאכען , ואנדערן אום נאמען איהרעם זאהנעם —האט הערר שטיינבראך גיענטפערט .

—איך זאגע איהנען , שארמאנט ! די איהרע איסט פראכטפאלל , איך מאכע איהנען מיין קאמפלעמענט , שיקען זי אלזא מיין ליעבער הערר שטיינבראך אויינגבליקליך אן דען פראזידענטען נאך פינף אונ זיבעציג רובל אים נאמען אדאלף , האט הער הערר עהרליך גענומט אונ האט זיך אויך ניין פלאטץ צוריק צוריעהר גיענומט .

דער דעפעשענמאנער האט דעם העררן עהרליך אן דעפעש אבגיגעבען , אונ וואר ער האט זי איבער גילעזען אונ דער דעפעשענמאנער איז אוועק גענאנגען האט ער צום קאסטיהר גענומט פאן דען גסטערייגען ציטונגען ביז דער דעפעש איוט יעמטס אין פעמערסבורג אויף בילעטס אין אונטערשיעד , אין אכט רובל פראשטיק , לאסטן זי זיך עם מערקן .

א יונגע פרוי איז אריין גקומען אונ איז צום העררן עהרליך צו גענאנגען , ער האט זיך פון ניין פלאטץ אויפגעהויבן אונ זי גיפרעגט : ואמיט קאנן איך איהנען דיענען , מאדאם ?

—הערר עהרליך , איך האב צו אייך אייגע ביטטע — האט די פרוי גענומט .

—ביטטע , מאדאם , זימצען זי — האט ער גענומט , אונ איהר א שטוהל צו גערוקט .

אז בייד האבען זיך אניעדער גענעמצט האט די פרוי גענומט :

הערר עהרליך , מיין מאן איז פאר עמפליע מאנאטע גשטארבען , אונ האט מיך מיט דרייי קינדער זאלען לעבען נאר אזן א שום פראפעסיאן איבער גאלזט , האב איך מיך בעמראבט , ואם וועט דער סוף זיין . קינדער ערציהען קאסט גילד , בעדארף מען דאך אזא קוועלע פון ואגען צו נעהמען , האב איך מיך מישב געווען , איך ווייל פאהרען נאך קיעב אונ מיך דארט לערנען א קושערין צו ווערען , מאמער וועט מיר נאטט העלפען אז איך ווייל קאנען מיינע יתומימלין דער פון ערנאהרען , נאר דאריוף דאך מען דאך גילד האבען , ווילל איך אייך בעטטען , אזוי ווי עס איז מיר גענליבען דרייי בילעטען ערשטען זאיאם , דאם לעמצטע פון אונזער נאנץ קאפיטאל ואם עס איז מיר פון מיין מאנן איבער גליבען , ווייל אלצדינג האט ער פערקראנקט , זאלט איהר זיי בייי מיר קויפען , נאר איהר

וָאלט זיך ברוים פֿערדיענטע ביי זיי נישט שטעלען, ווייל חלעבֿען בײַ־נ־אַלמנה מיט יתומים איז ייִעדער גראשען וָעהר טהייער.

יָא, יָא, וָאס, טהוט ניכט איינע מוטער פֿיר איהרע קינדער! נאטירליך, זי האבֿען פֿאלקאמען רעכט, זי זינד איינע קלוגע פֿרוי, וָעהר איבֿערלעגענד. שָׁאן, איך קויפֿע איהרע ביילעמְ מיט פֿערגענינגען, נור ענטשולדיגען זי מאדאם, זי האבֿען איינען וָעהר גראסען איבֿערמְהום וָענן זי דענקען קאנען, דאסס איך וָעלכֿע ביי איינער אנדערען ווִיטווע דרעי רובֿל פֿערדיענען וָאלען, איך גיבֿע איהנען מיין וָאכֿט, איך וָעלכֿע איהנען נאך דען לעמְצטען קורז צאהלען, נאנען אהנע פֿראפֿיט—דאס דער הערר עהרליך נעמְאכט אין דאס די ציימונגען גענומען אוג דער פֿרוי נעווִיעזען: וָעהן זי מאדאם, עס איסט יעמְצט אוג פֿעמְערקבוך דער קורז צוויי הונדערט פופֿציג רובֿל אונד וָאי בֿערעכנע איך איהרע בילעמְס וצום קאסטירער הערר שמוילענבֿראך, עמְפֿפֿאנגען זי ביי מאדאם דרעי בילעמְס פֿערמְטער אנליגע אוגד צאהלען זי איהר זיבֿען הונדערט פופֿציג רובֿל.

די פֿרוי האט זיך וָעהר בֿעדאנקט אוג איז צו דער קאסטע צו גענאנגען אוג וָאהרענד זי האט דאס גֿעלד מקבל גֿעווען אוג איז אונזער בֿע־קאנגען, איז אונזער בֿע־קאנטע אלמנה פון ר' שמואל נייזילבֿערס קאנטאר ארײַן גֿעקומען אוג האט זיך ביי דער מהיר אניעדער גֿעשטעלט.

וָאס ברויכען זי? האט הערר עהרליך מיט א בייזער גֿעפֿרעגט.

—איך בין פֿאר צוויי וָאכֿען אד־נ־אלמנה גֿעבליבען, מיין מאנן האט מיך מיט פֿיר קינדער נאקעט אוג בֿארוועם איבֿער גֿעלאזט, האב איך אייך גֿעוָאלט בֿעטען ...

—וָאס, האבֿע איך דענן שולד דאראן?— האט הערר עהרליך גֿעשריעגען.

—איך וויס ליעבֿער הערר אז איהר וָענט אין דעם נישט שולדיג, דאם האט נאט אזוי גֿעוָאלט, נאר איך בֿעט אייך אז איהר וָאלט אויך מיר אוג אויך מיינע יתומים רחמנות האבֿען אוג אונז העלפֿען האט די אלמנה מיט א זיפֿץ גֿעזאגט.

—א ר ב י ט ען, נור א ר ב י ט ען! האט ער גֿעשריעגען.

—גלויבֿט מיר, ליעבֿער הערר, אז איך האב זיט לעב־קיין נדבות נישט גֿענומען, מיין מאן ...

—א ר ב י ט ען זאגֿ איך, האט ער נאך גֿעשריעגען

—איך וָאלט עס אליין גֿעוָאלט, נאר, אבֿער ...

—מאכֿען זי דאסס זי פֿארקאמען, דאם איסט אין אונפֿערשאמטעם גֿעוינדעל, איינע יונגע פֿרוי זאלל בֿעטלען גֿעהן, האט הערר עהרליך גֿעשריעגען אוג האט מיט א גלאקעל א קלונג גֿעגעבֿען.

א ייטענטהיר האט זיך גֿעאפֿפֿענט אוג א בֿעדיענטער איז אריין גֿעקומען.

—אינגאן, עקקפֿעדיערן זי דיעזע דא!— האט ער צום בֿעדיענטען גֿעזאגט.

דער בעריעמטער איז צו דער טהיר צו געגאנגען אונ האט זי געאפפענט אונ דער אלמנה מיט דער האנד געווינקען נאר אז זי איז נאך ווי פֿאר שטיינערט געשטאנען, האט ער זי ביי דער פליצע אומגעקערדט אונ ארוים געשמופט.

—ווי פיעל מאל האבּ איהנען שטרענג פֿערבאטען זאלכּעם געוינדעל העריינצו־לאסטען אונד זי טהוען דאם איהרינג. עם איסט ונאהרשיינליך דארום, ווייל זי זיך צו פיעל מיט אנגאן בעשאפטיגען אונד איהרע פֿפֿליכט פֿערנאכלאסיגען, געהן זי [illegible] זואהל עם זאל דאם צווייטט מאל מאהר ניכט געשעהן, האט ער געזאגט.

דער בעריעמטער איז ארוים געגאנגען אונ צווייי פֿיינע שטאדט בעלי הבתים תענן אריין געקומען אונ האבּען געזאגט „גוט מארגען" — בימטע, זימצען זי, מיט וען קאגן איך איהנען דיענען? האט הערר העלריך זיי געפֿרעגט.

אונ אז בייד האבּען זיך אניעדער געזעמצט האט אין בעל הבית צו רעדען אנ־גיהויבּען:

—מיר וואהנען אויף דער סלאבּאדקא, ווי עם וואהנען נאך בזוראי פינף הונדערט יודען פאמיליין, פון וועלכּע עם זענען אפֿשר דא דרייסיג פאמיליין ואם קאגן אויף זיי זאגען אז זיי זענען נישט ארוים, די איבריגע אבּער זענען רחמנא ליצלן גרויסע קבצנים. אונ ווי גיוואהנליך האבּען אלע קבצנים א סך קינדער, האט מן המתים גאט מיט דער ברכה אונזערע סלאבּאדקער קבצנים אויך געבענשט, מילא די קינדער גיהרן ארוים דעם גאנצען טאג פוסט אונ פאם, ווייל די פאטער פֿערמאגען טאקע נישט פאר זיי קיין שכר לימוד צו צאהלען, האבּען מיר נעכטען אסיפה געמאכט אז מיר זאלען עפּעס א מיטעל געפינען די קינדער זאלען לעדיג נישט ארוים גיהן, ווייל פון דעם לעדיג גיהן ווערלט זיי איה פייע גגבים אוים וואקסען, אונ זיי ווערלען נאר נית שולדיג זיין, וארוים ואם פאר א סוף ווערט אפֿילו פון א גרויסען מענשען זאן ער גיהט ארום לעדיג, ובפרט פון א קינד! איז גיבּליבּען בייי אונז בהכּפם בלנו, אזוי ווי מיר האבּען טויענד קערבּליך עולמות־גאלד. ואם א בעל הבית א־נ־עושר האט אונז פאר ווארק חדשים איבּערגיאלאזט, זאלען מיר פיער קליידער מיט עמטליכּע צימערן אוים מויערן אונ דארט א שולע מאכּען, וואו מען זאל די קינדער לערנען סמאלעריי אונ שלאסערי אוי אויך רוסמיש אונ יודיש אונ פון דעם דאהאר פון די קליידער אונ פון די קינדערם ארבייט זאל מען צאהלען די לערערם, נאר מאמער ווען די צוויי זאבּען נישט געווען זיין אויף שכר למוד, מוז יעדעם קינד דאם ערשטע יאהר דריי רובּל צאהלען, א פלאטץ שענקט אונז א בעל הבית ואם האט ניט דא גיעדאכט קיין קינדער נישט, נאר אזא הייעל אוים מויערן ווייל בייי אונז א פראדאמשיק צוהן טויענד רובּל אונ מיר האבּען דאך נאר טויענד רובּל. האבּען מיר טאקע נעכטען צוואנציג בעל הבתים צו הונדערטער, ביים רב איינגעלאדט אונ יעדער האט זיך נאך אונטער גישריבּען אז ער מוז בקשה תחנים דעם רב נאך אהונדערטער ניבּען, הייסט עם, אז מיר האבּען שוין פינף טויענד רובּל, פעהלט אונז נאך פינף טויענד רובּל, ווילען מיר בייי די נגידים ווי צוואכסען נעהמען, וועלכּע מיר האפֿען אז יעדער וועט דארויף בשמחה רבה כפי ערכו א נדבה נעבּען, ווייל יעדער ווייסט ועהר גוט אז אנא ויבטיח זאך ווי א העמעלייען שולע, איז נאר אין דער ווילט נישטא.

—וועד זי אַלְוָא יַעטְצט צו מיר קֶעקוּמֶען, אִיך וָאל אויף דָעם וויבטיגער נאכט קֶעלט קֶעבֶּען?— הָאט הָערר עהרְלִיך קֶעפְרָעגט.

יָא—הָאבֶּען זיי אִיהם קֶעזָאגט.

—עם טְהוט מיר לֵייד, אִיך שְׁמַייסֶע מיין קֶעלְד אויף וָאלְבֶּע דוּמְהַייטֶען נִיכְט הָערוים גיין, וָא דום בין אִיך נִיכְט.

—אויף אַוא וויבטיגער זאך אַ נְדָבָה צו קֶעבֶּען הַייסְט נָאר בַּיי אַיך אַרוים שְׁמַייסֶען? הָאבֶּען דִי יוּדֶען פָּערוואוּנְדֶערְט קֶעפְרָעגט.

—עֶבֶּען דָעסהַאלְב, דַאסם עם אִיז גוּטְזִין זִיכְט, דָענן וָאם בֶּעצָוָועקְט אִיהרֶע אַנְשְׁטאלְט? דִי קִינְדֶער זָאלֶען פּוילֶענְצֶ־ וָועדֶען יָא נִיכְט כְּעהר אַלְס פּוילֶענְצֶער, דָענן אִיין זָאלכֶער בֶּענֶענְעל וויבְּד זֶעהֶן, דַאם פְּרֶעמֶען הַאס ער, קֶעקְלֵייִדעט אִיזְט ער, וָארָם אִיזְט אִיהם— וָואצו בְּרויכְט ער אַלְוָא צו אַרְבַּייטֶען? נֵיין, ווִיר בְּרויכֶען דִיזֶעם קֶעזִינְדֶעל נִיכְט צו פֶּערְוואהֶנען. לַאסס דֶער קֶערֶעל בַּיי אַיינֶעם מַייסְטֶער אַרְבַּייטֶען אוּנְד לַאסס ער אַן אַלֶעם מַאנְגֶעל לַיידֶען דַאנְן וויבְּד אִים אִיהם וָואם וֶועלְדֶען, פַּאלְס ער וויבְּד אַיין וָואנְאבְּאנְד, וָא וָאלל ער זַייֶע פֶּערדִינְטֶע שְׁטְרַאפֶּע בֶּעקוּמֶען אוּנְד נַאך סִיבִּירְיֶען שְׁפַּאצִירֶען גֶעהֶן. אִיך לַאסֶע מיר דַארְבֶּער קֵיין גְרוֹיֶעם הַאר וַאקְסֶען. וַאגֶען זִי מיר נוּר, ווִי וָואר עם דֶענן פְּריהר? מיר שַׁייְנְט דַאם יוּדִישֶׁע טִישְׁלֶר אוּנְד שְׁלָאסְסֶער הָאבֶּען נִיצ אִין שׁוּלֶען גֶעלֶערְנְט, אוּנְד דָאך הָאט מַאן אַ אַיין טִישׁ אוּנְד אַיין בֶּעט גֶעהַאבְּט, גֵיין אִיך גֶעבֶּע קֵיינֶע קָאפֶּקֶע אויף דִיזֶעֶר דוּמְהַייט — הָאט הָערר עהרְלִיך מִיט כַּעם גֶעזָאגְט.

אִיהר הָאט אָבֶּער הָערר עהרְלִיך אַ טָעוּת, אִיהר בֶּעדֶעכְטְנְט נָאר גוּט, אַז וָענן...

אִיך הַאבֶּע קֵיינֶע צַייט מִיט אַיהנֶען צו דִיסְקוּרְזִירֶען, נָאר אִיך זָאגֶע אִיהנֶען, אִיך גֶעבֶּע קֵיינֶע קָאפֶּקֶע הָאט הָערר עהרְלִיך גֶעזָאגְט אוּן הָאט זִיך אויפְגֶעהויבֶּען אוּן איז אִין אַיין אַנְדֶער צִימֶער אַרַיינְגֶענַאנְגֶען.

דִי יוּדֶען אִיז גֶעבֶּען אוּן דִי אויגֶען אַזוי פִינְסְטֶער גֶעוָואָרֶען, אַז וַיי הָאבֶּען אַוָש קוים דִי טְהִיר גֶעפוּנֶען.

אַז דֶער הָערר עהרְלִיך אִיז צוּרִיק גֶעקוּמֶען, אִיז אַ יוּנְגֶע פְרוי, נִישְׁט אָרֶעם גֶעקְלֵייִדֶעט, אִין קַאנְטאר אַרַיינְגֶעקוּמֶען אוּן אִיז צו אִיהם צו גֶענַאנְגֶען, אוּן אַ ער הָאט זִי גֶעבֶּעטֶען וִיטְצֶען אוּן זִי הָאט זִיך אַנִיהֶר גֶעזֶעטְצְט, הָאט זִי גֶעזָאגְט:

—הָערר עהרְלִיך, אִיך וֶועל אַייך בֶּעטֶען, אַז אִיהר זָאלְט מיר דְרַיי בִּילֶעטֶען עֶרְשְׁטֶען זַאמֶען צו לָאזֶען, אִיך פֶּערלַאנְג נִישְׁט אַז אִיהר זָאלְט אַן זַיי גָאר נִישְׁט פֶּערדִינֶען, נָאר אִיך בֶּעט אַייך אַז אִיהר זָאלְט בַּיי מיר נָאר אַ רוּבֶּל פֶּער שְׁטִיק פֶּערדִינֶען, אִיהר וֶועט חַלָּבֶּען אַ גְרוֹיֶע מְצוָה הָאבֶּען, וַייל אִיהר וויסְט נָאר נִישְׁט וָואם פַּאר אַ צִימְטָערִיג גֶעלְד דָאס אִיז. עם אִיז נֶעבֶּעהְ יְתוֹמִים גֶעלְד, הַיינוּ: מַיין מַאן אִיז פַּאר אַיאהר צוּרִיק גֶעשִׁטאַרְבֶּען אוּן הָאט מיר אַכְט הוּנְדֶערְט רוּבֶּל אִיבֶּער גֶעלָאזְט, מִיט דֶעם גֶעלְד דַארְף אִיך זָאווִי מַאדֶעלִיך עֶרְנָאהֶרֶן אוּן עֶרְצִיהֶן אוּן אִי־ה חֲתוּנָה מַאכֶּען, אוּן כְּדֵי אִיך וָאל דָאס גֶעלְד חִי נִישְׁט אָנְרִיהֶרֶן הָאב אִיך מִיך מְיַשֵּׁב גֶעוֶוען אוּן בִּין אַ־נְ־הָפְּטֶערִין גֶעוָואָרֶען, אִיך הָאף צו גָאט אַז עֶר וֶועט מיר גֶעבִּין קְרֵאפְטֶען מַייגֶע יְתוֹמִים לִיך צו עֶרְנָאהֶרֶן, אוּן פַּאר דֶעם גֶעלְד וויל

אוּן אִיהּ אַצוּנְד הָבֵּי בִּיעֶטָעֶן קוּפֶּען, טָאמֶער וֶועט מִיר דָּער אוֹיבֶּערְשֶׁטֶער הָעלְפֶּען אוּן אִיהּ וֶועל צוּ לִיעב זַיין זְכוּת עֶפֶּעס גֶעווִינֶען.

—זָעהר גֶעשַׂייט, יָא זָעהר גֶעשַׂייט, זִי זִינְד אַיינְע זָעהר פֶּערנִינְפְּטִינְע פְּרוי אוּנְד צָארְטְלִיכְע מוּטְטֶער, אִיהּ מֵאכְּע אִיהֶען מַיין קָאמְפְּלֶמֶענְט!—הָאט דָּער הֶערר עָהרְלִיכְּ גֶעזָאגְט אוּן הָאט דִי דָעמְפְּשֶׁע גֶעאַפְּענְט אוּן זִי דָּער פְּרוי מִיט דִי וָוארְטָער גֶעווִינֶען: זָעהְר זִי זָעלְבְּסְט מֵאדַאם, דַאם אִיסְט יָעמְצְט אִין פֶּעטֶערְסְבּוּרְג דָּער לֶעמְצֶטָע קוּרְז, וָא קָאמֶטֶען זִי מִיר זָעלְבְּסְט אוּנְד וָא וֶועדְע אִיהּ זִי אִיהֶען בֶּערֶעכְנֶען גַאנְץ אָהנֶע פְּרָאפִּיט, וַויֵיל אִיהּ וויל בִּיי אַיינֶער וויטְוָע נִיכְטְס פֶּערדִיעֶנֶען, וָאלֶלֶען זִי זִיהּ מֵאדַאם צוּר קָאסְטֶע בֶּעמִיהֶען, הֶערר שְׁטֶיינְבְּרָאךְ! עֶמְפְּפַאנְגֶען זִי בִּיי מַאדַאם פִּיר הוּנְדֶערְט זִיבֶּען אוּן זִיבֶּעצִיג רוּבֶּל אוּנְד גֶעבֶּען זִי אִיהר דִּרִיי בִּילֶעטֶס עֶרְשְׁטֶער אַנְלִיהֶע.

דִי פְּרוי הָאט זִיהּ זָעהר בֶּעדַאנְקְט אוּן אִיז צוּ דָּער קָאסְטֶע צוּ גֶענַאנְגֶען אוּן זִי זִיץ פּוּן דֶעם קָאנְטָאר אַרוֹיסְגֶענַאנְגֶען אִיז אַיינְגֶע זָעהר רֵייהּ אוּן נָאהּ דָּער לֶעמְצֶטָער כָּאטֶע גֶעקְלֵיידֶעטֶע דָאמֶע אַרַיין גֶענַאנְגֶען. אִידֶער אִיז נָאהּ גֶענַאנְגֶען אַ יוּנְגֶער זָעהר שֵׁין גֶעקְלֵיידֶעטֶער מַאן אוּן וואהְרֶענְד בַּיידֶע זֶענֶען צוּם הֶערְן עָהרְלִיהּ צוּ גֶענַאנְגֶען הָאבֶּען זִי גֶעזָאגְט: בָּאן זְשׁוּר מוֹסְיֶה!

דָּער הֶערר עָהרְלִיהּ אִיז פּוּן זַיין פְּלַאטְץ וִוי אָבְּגֶעבְּרִיהְט אוֹיפְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אוּן הָאט אַ שְׁטוּהל אִידֶער נָאהְגֶענֶטֶער צוּגֶערוּקְט: אִיהּ בִּיטְטֶע, מַיין פְּרַיילַיין, גֶעהְמֶען זִי פְּלַאטְץ.

—מֶערְסִי מוֹסְיֶה!—הָאט דִי דָאמֶע גֶעזָאגְט.

—זִי עֶרלוֹיבֶּען מַיין הֶערר אִיהֶען מַאדֶעמָאזֶיעל טְרָאכְּטֶען, אוּנְזֶערֶע עֶרְשְׁטֶע בֶּאלֶלֶערִינֶא וּבַאלֶעט טָאנְצֶערִין, פְּאַרצוּשְׁטֶעלֶען—הָאט דָּער יוּנְגֶער מַאן גֶעזָאגְט.

—אִיהּ בִּיטְטֶע מַאדֶעמָאזֶיעל, זִיטְצֶען זִי דָאהּ!

—אִיהּ דַאנְקֶע, דַאנְקֶע, עֶס טְהוּט נִיכְטְס, וַויר אַיילֶען צוּוואר, אָבֶּער וֶועלֶען זִי עֶס דוֹרְכְאוּס וִוינְשֶׁען—הָט דָּע טְרָאכְּטֶען גֶעזָאגְט, אוּן הָאט זִיהּ אַניעדֶער גֶעזֶעטְצְט.

אִיהּ הָאבֶּע שֵׁין מֶעהְרֶער מַאל אִיהֶע קוּנְסְט בָּווּאונְדֶערְט. מַאדֶעמָאזֶיעל, אוּנְד מוֹסְיֶה עֶס אוּיהּ גֶעשְׁטֶעהֶען, דַאסס אִיהּ זָעדֶעס מַאל מֶעהר עֶנְטְצִיקְט וַואר, דָּענֶען אַלֶס אִיהּ זִי אִיבֶּער דִי בִּיהֶנֶע פַּארִאיבֶּער שְׁווֶעבֶּען זַאה, גְלוֹיבְּטֶע אִיהּ אַיינֶע פַּאר מִיר זָעהֶען, דָּענֶען אַלֶס אִיהּ זִי אִיבֶּער זָאלְכֶער לַייכְטִיגְקַייט זָאלְכֶע בֶּיזוּנְדֶען וִוי זִי בֶּעזִיצְצֶען, פְּרַיילַיין, קַאנֶען נָאר אַיינֶע פַּעע בָּענֶאבְט זַיין אָבֶּער קַיין גֶעווָאהְנְלִיכֶעס שְׁטֶערְבְּלִיכֶעס פְּרוֹיענְצִימְמֶער—הָאט דָּער הֶערר עָהרְלִיהּ מִיט אַ שְׁמַייכֶעל גֶעזָאגְט.

—אַהּ מַיין הֶערר, זִי זִינְד נָא לִיעבֶּענְסְווִירְדִיג, דַאסס אִיהּ פָּאר אִיהֶען וִוירְקְלִיהּ עֶרְרֶאטְהֶע, זִי מֵאכֶּען מִיהּ יָא שְׁטָאלְץ, הָאט פְּרַיילַיין דָּע טְרָאכְּטֶען גֶעזָאגְט.

—מַאדֶעמָאזֶיעל! זִינְד אַלֶע גְרַאסֶען קִינְסְטלֶער וָא בֶּעשִׁיידֶען וִוי זִי? הָאט הֶערר עָהרְלִיהּ גֶעפְּרֶעגְט.

—וועלן איך נור אײַנע דער גראסטן וואָרע. לייַדער אַבער... האָט מען טראָמבאן געשפּילט.

—שׂאָן וויעדער אײַנע בעשײַדענהײט! נון, וואָמיט קאנן איך איהנען דיענען, מײַן פּריילין?

—איך וואלטע זי בישטען, מיך מיט איהרער געזעלשאפט הייטע אויף מיין בעזעהרן—האָט פּריילין דע טראָמבאן געזאגט.

—מיט דעם גרעסטן פּערגניגן, וואללען זי זא פּריינדליך זיין מיר אײַנע לאָזשע צו בעקומען—הָט הערר עהרליך געזאגט אוג האָט זיך פון זיין פּלאטץ אויפגעהויבן.

—איך בישטע מוסיעה אום עזמשולדיגונג, זי האבען מיך שׂלעכט פערשטאנדן, ווענן איך אײַנע וואלטע פערזאנליכקייט ווי זי צור מײַנעם בזעפּיס אײַנלאדע, זא מײַנע איך ניכט זי זעלבסט. אבער איך מײַנע זי מיט איהרער אומגעבונג. פאלגליך ווענן איך זי באט מיך מיט איהרער עזמגעוואָרט צו בעזהרן, זא דאכטע איך זי מיין ווערטהער הערר זאָטט איהרעם פערכאנאל, האט דע טראמבאן מיט א שמייכעל געזאגט.

—איהרעם נערעכטען וואונשׂ נאכצוקומען, מיין פריילין, וואללען זי מיר נאך ווענק שפּארזיטצע גבען—האט דער הערר עהרליך נעזאגט אוג איז צו דער קאסטע צונעגאנגן, וואהרענד די טאנצערין האט בילעטען אויפן שרייבטיש אנגעדר גלעגט.

דער הערר עהרליך איז באלד צוריקגעקומען אוג האט דער דע טראמבאן א קאנווערט מיט פינף אוג זיבעציג רובל מיט די וואָרטער איבערגעגעבן: איך בישטע מאדעמאזעל!

פריילין דע טראמבאן האט דעם קאנווערט צו גענומען, אוג גזאגט:

—נראן מערסי מוסיעה! זי זינד מיין הערר ועהר אמאבל. זי האט זיך אויפגעהויבן, בייַ אידם די האנד גענומען אוג גזאגט: איך האפּע, איך ווערד אויך דאס פערגניגן האבען זי בייַם אנטראקט צו זעהן אום מיט איהנען אין פּאאר וואָרטע צו זעקסעלן.

—איך ווערד מיר אײַנע נאנץ בעזונדערע פּרייד מאכען—האט די טאנצערין גזאגט אוג איז מיט דעם יונגען מאן פון דער קאמאר ארוים גענאנגען, אוג דער הערר עהרליך האט זי בייַ צו די טרעפ בגלייט.

—עם ווירד מיר אײַנע נאנץ בעזונדערע פּרייד מאכען—האט די טאנצערין גזאגט אוג איז מיט דעם יונגען מאן פון דער קאמאר ארוים גענאנגען, אוג דער הערר עהרליך האט זי בייַ צו די טרעפ בגלייט.

—עם ווירד מיר אײַנע נאנץ בעזונדערע פּרייד מאכען—האט די טאנצערין גזאגט אוג איז מיט דעם יונגען מאן פון דער קאמאר ארוים גענאנגען, אוג דער הערר עהרליך האט זי בייַ צו די טרעפ בגלייט.

אצונד ליעבער לעזער, אז דו בישט שוין יא נוט גענוג אוג בישט מיט מיר בייַם הערן איזואאק עהרליך אין קאמאר אוף גענוג אוג האסט אוף דאָרט גענעהן ואס עם גהט פּאר, וויסט דו דאך שוין זעהר גוט אויף ועלכער ארט ר' שמואל ניזילבער אוג דער הערר איזואק עהרליך א קערבעל פערדיענען, אוג ועמען ויי העלפען יא אוג ועמען נישט. האסט דו אליין גענוג, גאר ני צוי גוט אוג גענוג דיר איהם צו.

ב"נ בקר.

אדעסא דען 25 אפריל 1888.

„ער" איז נפטר געווארן

(Посвящается Изабелѣ)

יעצט בין איך אלט און מיעד און מאט. אבער אז מאל בין איך יונג און פריש און פרישלוך. יעצט איז ווינטער און דער פראסט אין רוסלאנד איז קנאקערינ. אבער אז מאל איז געווארן פריהלינג און דארט וואו די בראקעלעך שנעי פליהען און פלאטערן, יעצט פאמעלעך דורך די לופט. דארט אויף דעם אייגענעם ארט ועמען אז מאל פאגעלעך געפלויגן און געפלאטערט, און האבען געוונגען און געזונגען אהנע אויפהער, אהן אז סוף ...

פאר דעם וואלטען אויוון ויטץ איך מיר, אייגענטוללעש אין דעם גרויסען שלאפראק, און מיינע אויערען האבען נאר די טויזענד מעלאדיען ווילבע עס זינגט דער מאמאוואר, שמעהענדיג איפן טיש, און ער קאכט און זידט זומט און ברומט, און די ראוינע מעלאדיען ווייגען און שלאפערן מיך אזוי אין אין אלט, פערגעסטען ויענעל, אין אלטע, פערגעסטענע יאהרען. טהייל מאלם בלייקען מיינע אויגען אויך אהין ואויף די שויבען פון מיין פענסטער?... אך, וי שאן זענען די קווייטען, וי פראכטיג די בלומען, ואס בליהען אוז בלישצען דארטען! אבער ניט די האנד פון דעם וואלעש אויסגעמאלט, גלאטט אזוי, צום שפאס, אויף די שויבען פונם פענסטער ...

ניט אזוי זענען אבער געווען די קווייטען אוז בלומען פון ענגעם פריהלינג, פון דעם אמת דינגען, ואס איז געווען אמאל, אמאל — וי האבען אמת׳דיג גבליהט אוז גבלויט, צוויישען דעם גרינען גראז, אין די נאטגער אוז אין די פעלדער ...

אייגענטוללעש אין דעם גרויסען שלאפראק זיטץ איך מיר יעצט פאר דעם וואלטען אויוון, אוז אין מיין האנד האלט איך עפעס אז קלין בייגעלע ואס אז גרויסער מענש האט עס גשרייבען, אוז ליינען אין איהם. עס איז די זאמלונג פון קלינע ערצאהלונגען ואס דער בערימטער אלפאנז דאדע — דער פראנצאויזישער שריפטשטעלער — האט ניי גמאכט. אוז איך האלט בייד דער ערצאהלונג — מיינע געדאנקען ועענען אבער יעצט ועהר ווייט פון דער ערצאהלונג; איך טראכט נאר פון נאנץ עפעס אנדערש: פון אנדערע טעג, אנדערע יאהרען, אוז פון אין אהנליכע מעשה ואס האט זיך מיר גטראפען, איך בין די מעשה וי ער איז נפטר געווארן!—

דענצמאל האב איך נאך נישט געהאט קיין גרויען שלאפראק אוז איך צום ייאהרעמען אויוון האט עם מיך נאך נישט אזוי גצוינגען. פריש אוז ליעבליך איז דער טאג ועענען אוז דער זומער איז גשוואומען דורך די בלויע לופט אוז אין מיין הארץ אריין.

אוז מיך האט עם גצוינגען ארויס, ארויס, אין דעם גרינען וואלד אריין!

מיין מאמע אבער האט גענאגט: „אין חדר, אין חדר אריין!

אִיךְ הָאב דִי אוֹיגֶן אוֹיפְגֶעהוֹיבֶן אוּן הָאב אָנגֶעקוּקְט מַיין מַאמָּען. עֶרְעִנְסְט אִיז אִידֶר פָּנִים גָעווֶען אוּן אִידֶר בְּלִיק שְׁטָרֶעגְ, אוּן וַוי אִיךְ הָאב זִי אַזוֹי אָנגֶעקוּקְט, הָאב אִיךְ פֶּערשְׁטַאנֶען, אַז דָא וֶועט גָאר נִישְׁט מִיר נוּטְצֶען. זִי הָאט זִיךְ אוֹיפְגֶעהוֹיבֶן פּוּן דֶעם שְׁפִּיגֶעל־טִישֶׁעל, וואוּ זִי הָאט זִיךְ אִידֶר הָאאר־שַׁייטֶעל אָנגֶענָטהוֹן, אוּן הָאט מִיר דֶערלַאנגְט מַיין בֵּייגֶעל מִיט פּוּטֶער בֶּלַיְיבְט מִיט דִי וַוייסֶע אוּן גֶעלֶע שְׁטִיקֶעלֶעךְ אֵיי, אוּן הָאט שְׁטָרֶעגְ אִין הוֹרְץ גָעזָאגְט: „אִין חֶדֶר, אִין חֶדֶר אַרַיין!“

אוּן אִיךְ בִּין גָענַאנְגֶען ...

שְׁמָעקֶעדִיג אוּן לִיעבְּלִיךְ אִיז דִי לוּפְט גָעווֶען, אוּן דֶער זוֹמָער אִיז אַרוּם גָעשְׁווּאוּמֶען אוֹמְעטוּם, אוֹמְעטוּם; אוּן דָא, אוֹיף דֶעם אַיינְגֶעגֶעם אֶרְט וואוּ עֶם פְלַאטֶערְן אוּן פְלִיהֶען יֶעצְט אַרוּם דוּרְךְ דִי לוּפְט דִי וַוייסֶע בְּרֶעקֶעלֶעךְ שֶׁנִי, דָא זֶענֶען פָּאגֶעלֶעךְ אַרוּם גֶעפְלַאטֶערְט אוּן אַרוּם גֶעפְלוֹיגֶען, אוּן הָאבֶּען גָעזוּנְגֶען אוּן גָעזוּנְגֶען ...

„אִין חֶדֶר אַרַיין! אִין חֶדֶר אַרַיין!“ הָאבֶּען מִיר גֶעקְלוּנגֶען אִין דִי אוֹיעֶרְן דִי וָוארְשֶׁער פּוּן מַיין מַאמָּען— אִיךְ הָאב אַ וִיפְּץ גָעגֶעבֶּען אוּן בִּין גָענַאנְגֶען...

אוּן וַוי אִיךְ בִּין אִיבֶּערְן בְּרִיקֶעל אַרִיבֶּער גֶעקוֹמֶען, דָא הָאבֶּען מַיינֶע אוֹיגֶען דִי גְרִינֶע בּוֹיֶמֶער פּוּן דֶעם וַואלְד דֶערזֶעהֶען, וָואס זֶעהְט זִיךְ אַרוֹים בַּאלְד הִינְטֶער דֶער שְׁטָאדְט. אַךְ, וַוי הָאבֶּען דִי בּוֹיֶמֶער צוּ מִיר גֶעוואוּנְקֶען אוּן וַוי הָאבֶּען נִי מִיךְ גֶערוּפֶען!

וָאלל אִיךְ? וָאלל אִיךְ נִישְׁט?...

אוּן מַיין יוּנְג קָאפֶּעל הָאט אָנגֶעהוֹיבֶּען צוּ קְלָארֶען אוּן צוּ פִּילָאזאפִּירֶען, דִי מַעשֶׂה פּוּן דֶעם יֶעֶר הָרָע מִיט רֶעם יֶעֶר טוֹב אִיז מִיר דוּרְךְ דֶעם קָאפּ דוּרְךְ גֶענַאנְגֶען, אוּן אִיךְ הָאב גֶעוואוּנְקְט נַאנְץ קְלָאר אוּן דַייטְלִיךְ, אַז דֶער יֶעֶר הָרָע רוּפְט מִיךְ אִין וָואלְד אַרַיין אוּן דֶער יֶעֶר טוֹב שְׁלֶעפְּט זִיךְ צוּריק כַּיי דִי הָאאר צוּם חֶדֶר. אוּן בַּאלְד אָבֶּער הָאב אִיךְ דָ ע ם גֶעדַאנְקֶען פֶּערלוֹירֶען, אוּן אִיךְ הָאב גָאר פְּלוֹצְלִינְג אָנגֶעהוֹיבֶּען צוּ מֵיינֶען אַז דָאס וָואס שְׁלֶעפְּט מִיךְ צוּריק צוּם חֶדֶר אִיז גָאר דֶער יֶעֶר הָרָע, אוּן דֶער יֶעֶר טוֹב טַאקִי רוּפְט מִיךְ דָאס אִין וָואלְד אַרַיין.— מִיט כֹּחַ הָאט עֶם מִיךְ גֶעצוֹגֶען, מִיט כְּשׁוּף הָאט עֶם מִיךְ גֶעשְׁלֶעפְּט!

נָאךְ פַּאר דִי שׁוּלְנַאם פַּארבַּיי גֶעהֶעדִיג, הָאב אִיךְ גֶעוואלְט דָארְט זִיךְ אַרַיין הֶרֶעהֶען. אוּן אִין חֶדֶר אַרַיין—; אִיךְ וַוייס אָבֶּער גָאר נִישְׁט וַוי אַזוֹי עֶס אִיז גֶעשֶׁעהֶן: פְּלוֹצְלִינְג הָאבּ אִיךְ דֶערזֶעהֶען אַז אִיךְ גֶעה גָאר דוּרְךְ דִי וַאמְר־גַאס, וַוייטֶער, וַוייטֶער, פּוּנְקְט אַהִין צוּ דֶעם וָואלְד.

אוּן דֶער וָואלְד הָאט גֶערוּישְׁט אִיבֶּער מַיין קאפּ אִין דֶער הוֹיךְ, אוּן אַרוּם מִיר אִיז גֶעווֶען טוֹנְקֶעל אוּן שְׁטִיל. עֶפֶּעס וַוי סוֹדוֹת הָאט גֶעשְׁטָעקְט אִין דֶער לוּפְט, אוּן אִיךְ הָאב גֶעהָארְכְט אוּן גֶעהָארכְט. בִּיסְלֶעכְוַוייס הָאט זִיךְ דָא אוּן דָארְט אַ שַׁיינְדִיל פּוּן אַ לַאכֶּעדִיגֶער זוּן בֶּעווִיזֶען, אוּן בַּאלְד וַוייטֶער, אַז אִיךְ בִּין וַוייטֶער גֶענַאנְגֶען, אִיז גֶעוואלְדֶען טוֹנְקֶעל אוּן שְׁטִיל, טוֹיזֶענְדֶער מַיקֶען אוּן קְלֵיינֶע פְלִיענֶעלֶעךְ וְעֶנֶען מִיר הָארְט פַּאר דִי אוֹיגֶען אַרוּם גֶעשְׁווּאוּמֶען, אוּן הָאבֶּען זִיךְ גֶעשׁוּשְׁקְט אוּן הָאבֶּען זִיךְ גֶעסוֹדֶעט. אוּן אִיךְ בִּין מִיר אַלְץ גֶענַאנְגֶען וַוייטֶער אוּן וַוייטֶער.

אוּנ וִוי אָן אַ טוּיִרמַען הָאבּ אִיךְ אָן דָעם חֲבֵר פָּערגָעסמָען.

אַללָע שְׁטָעמָקָעם אוּנ אַלָע קרוּממָע אוּנ גְלַייכָע וְעגלָעהְ זָענָען מִיר נָאנְץ גוּט בָּעקאנְט זָעוּען, נָאהְ פּוּן דָעם פָּארְיאהרִינְגען לִיג־בָּעוּמָר, אוּנ אִיךְ בִּין מִיר אַלְץ וַוייטָער זָענאנְגען, אִיךְ הָאבּ מִיר מַיין רָאק אוֹיסגָעטָהוֹן, אוּנ מַיין וָועסְט, אוּנ הָאבּ דָאם אוֹיף דָעם אָרָעם גָענוּממָען, אוּנ הָאבּ אָנגָעהוּיבָּען צוּ לוֹיפָען הָאלְבּ נָאקָעט אוּנ בָּארְפוּס. אַ נָאנְצָער אוֹצָר מִיט שְׁוָואמָעָן הָאבָּען זִיךְ מִיר עָנְטפָּלָעקְט אִין אַ גְרִינָעם וִוינְקָעל, אוּנ אִיךְ הָאבּ מִיךְ אַרָאבּ גָעבוּינָען. וַוי אוֹיפקְלייבָּען. פְּלוֹצְלִינְג הָאט זִיךְ אִין וַואלְד אַ גָעוָאנְג גֶהָארְט, אִיךְ הָאבּ מִיךְ אוּמגָהָעהָט, אוּנ בָּאלְד הָאבּ אִיךְ בָּעמָערְקְט אַז אִיךְ, בִּין דָאם דָער וִינגָער. אוּנ וִויעדָער הָאט זִיךְ מִיר אִין אַ גְרִינָעם וִוינְקָעל אַ גַאנְצָער אוֹצָר עָנְטפָּלָעקְט. אֵיין אוֹצָר מִיט שְׁוָואַרְצָע יַאגָעדָעם אוּנ אִיךְ הָאבּ מִיךְ אַרָאבּ־גָעבוּינָען זֵי אוֹיפקְלייבָּען. פְּלוֹצְלִינְג הָאבּ אִיךְ אִין וַואלְד פַּייפָען גָעהָארְט. אַווי שָׁאן אוּנ אַזוֹי וִיסְט, אוּנ דָאם אִיז שוֹין נִישְׁט גָעוָוען אִיךְ אַלִיין; דָענן וִוי אִיךְ הָאבּ דִי אוֹינָען אוֹיפגָעהוֹיבָּען, הָאבּ אִיךְ פָּאר מִיר פָּארבִּיי לוֹיפָען גָעוָוהָען אַקְלַיין שֵׁיינָעצָעל מִיט אַ גְרוֹיסָער לַאנְגָער בַּייטָש, אוּנ נִיט וַוייט פּוּן אִיהם הָאבּ אִיךְ גָעוָוהָען אַ גָעלָע קוּה מִיט אַ גְלָאקָעל אוֹיף אַרוּיט בָּעוָדָעל אָנגָעהָאנְגָען, אַ בִּיסָעל וַוייטָער אִיז אַ מָאלְעָע גָעוָוסָען אוּנ גְלַייכָע פּוּן זִיךְ רָעגָענצָעלָע גָעפָלָאכְטָען, אוּנ דָערנָאהְ וִויעדָער, אַ פָּאר שְׁרִיטט וַוייטָער, אִיז שוֹין וִויעדָער אַלָעם גָעוָוען טוּנְקָעל אוּנ שְׁטִיל אוּנ גְרִין, אוֹמָעטוּם הוֹיבָּען גְרִינָע בוּיסָער, אוֹמָעטוּם גְרִינָער גִיעהְרִינָער סָבהְ. אִיבָּער דִי הוֹיבָּע צְוַוייגָען הָארְט זִיךְ דָאם קְרַייכָען פּוּן אַ קְרָאה; אֵיין מִינוּט לַאנְג דוֹיעָרְט דָאם קְרַייכָען, אוּנ פְּלוֹצְלִינְג אִיז עָם וִויעדָער שְׁטִילל, פִּירְכְטָערְלִיךְ שְׁטִילל, צְוַוישָׁען דִי בוּיסָער לוֹיפְט אַ וָועוִירִיקְע נָאר גִיךְ; פְּלוֹצְלִינְג אִיז עָם וִויעדָער שְׁטִילל, אוּנ אִיךְ הָאבּ זִיךְ פֶּערמָראכְט... וואוּ בִּין אִיךְ יָעצְט? וָואם מָהוּט זִיךְ רָא מִיט מִיר? הָאלְבּ וִוי אִין חָלוֹם הָאבּ אִיךְ מַיין בִּייגָעל אוּנ מַיין אַיי גָעגָעסמָען, אוּנ אַ בָּעדִיכְטָער טוּמָאן הָאט אָנגָעהוֹיבָּען אוֹיפְשְׁטַייגָען אוֹים דָעם וַואסָער, אוּנ חָמָארָעם הָאבָּען זִיךְ אָנגָעהוֹיבָּען לַייגָען מִיר אוֹיף דִי אוֹיגָען. אַרוּם אוּנ אַרוּם זָענָען וָואלְקָען, אוּנ דִי אוֹיגָען זָענָען מִיר אַווי שְׁוָוער. אוּנ דִי אוֹיעָרָען זָענָען מִיר אַווי שְׁוָוער, וִוי אַ שְׁטִיק בְּלִיי הָאט אָנ־גָעהוֹיבָּען אִין קָאפּ צוּ זִינְקָען, אַרָאבּ, אַרָאבּ, טִיעף אוֹיף דָעם גְרָאז. אָהּ. וִוי לִיעבְּלִיךְ אוּנ וִוי זִיסְט בִּיסְט דוּ, שְׁטַילָער גְרִינָער וַואלְד!

אוּנ וִוי אִיךְ הָאבּ מִיךְ אוֹיפגָעהָאפְּט אִיז דָער וַואלְד גָעוָוען נָאהְ טוּנְקָעלָער אוּנ פִּינְסְטָערָער וִוי פְּרִיהָער. דִי זוֹנ הָאט שוֹין גָעמוּזט זַיין טִיעף, טִיעף אָרָאבּ, אוּנ מַיין הֵערְץ הָאט אִין מִיר שְׁטַארְק אָנגָעהוֹיבָּען צוּ קְלָאפָּען, אוּנ אִיךְ בִּין גָעלָאפָּען אִין אַ ' ן אָטהָעם — אַהֵיים, אַהֵיים.

גְרוֹיסָע, שְׁוָוערָע טְרָאפָּען שְׁוַויים זָענָען מִיר גָעהָאנְגָען אוֹיפָען שְׁטָערָע וִוי אִיךְ בִּין

אוים דֶעם וואלד ארויסגעקומען: עס איז נאך נאר נישט אלץ שפּעט ווי איך האב פֿריִער געמיינט, אוג דאך האט זיך מיין הערץ אין טיר געוואָרפֿן, דער רבי, דאס מדר, אוג צום סוף נאר די מאמע מיט איהרע שמועסנגע אוג שמועסנגע — אללעם. אללעם איז מיר געשטאנען ווי לעבעדיג פֿאר מיינע איגענע אויגען, אוג יעצט עדשט האט מיר אנגעהויבען באגג צו מהון דאס נארישקייט וואס איך האב געמהון, אז נאנצען טאג נישט אין חדר געוועזן, אז נאנצען טאג זיך אין דרויסען ארום געדרעהט — אוג דאס וועט מוזען צו דער מאמען אנקומען, נישט אנדערש! ווער ווייס, אפֿשר איז עס שוין אנגעקומען? נישט אנדערש, נישט אנדערש! עס איז שוין אללעם צו אידער אנגעקומען!...

אוג וואס איך בין איבער דער ואמדנאס אוג פֿאר דער שוואנאס פֿארביי צוגעלאפֿען, האט זיך מיין קאפ געדרעהט אוג עס האט מיר געשוויגדעלט פֿאר די אויגען...

אויך איבער דעם בריקעל בין איך שוין צוריק, אוג נאך וייטער, אוג אז תירוץ וויים איך נאך אלץ נישט.

זאלל איך ווי דערצאהלען וויסס אוג ווי ליעבליך עס איז אין דרויסען, אין דער פֿריִער לופֿט?...

אוג נאך וייטער, אוג נאך וייטער בין איך נענאנגען, אוג שוין בין איך אנגעקומען אין דעם שמאלען נאסעל וואו אונזער הייזעל שטעהט.

זאלל איך ווי דערצאהלען וויי ענג אוג ווי דושנע עס איז דרינגען אין דעם וויסטען חדר?...

אוג נאך וייטער, אוג נאך וייטער, אוג שוין בין איך ביי דער שטעל פון אונזער הייזעל, מיין הערץ קלאפֿערט מיר שטארק, אוג פֿאר די אויגען שוויגדעלט מיר. איך האלט די האנד ביי דער קלאמק א מינוט שפּאטער בין איך שוין דרינגען.

מיין פֿאטער זיטצט אויף דעם באפא בייס עק טיש, אוג האלט דעם קרושת לויי אין דער האנד, אוג מיין מאמע זוכט די שליסעלעך.

פֿאר וואס בין איך נישט אנקומלאפֿען עהדער איך בין אריינגעקומען? פֿאר וואס בין איך נישט דורך דעם וואלד וייטער גלאפֿען, ביז ארט אראב צו די הרי־חשך?

וואו ביסט דו דעם נאנצען טאג נעווען? אין דעם חדר?! — האט די מאמע נעלאסטען אוג שמערגע נעפֿרעגט.

מיין קאפ האט מיר געשוויגדעלט אוג מיינע אויגען האבען זיך אויף א מינוט נעשלאסטען...

ער איז נפֿטר נעווארען! האט זיך מיר ארויס־נענלישט פלוצלינג אויס דעם מויל,

וענען טען זאגט ער, וייסען שוין אללע וועמען מען מיינט: ער — רבי צדיק פון סמילאוו.

אוּן וַיים נָאךְ עֶר הַיום נִיט וִוי אַווי דָער דָאזיגָער נָעדאנקען איז אין מיר נָעבוירָען גָעווָארָן ; אוּן וַיים נָאר דָאס וִוי אוּן בִּין אַווי נָעשָטַאנָען , צִיטטֶערדיג אוּן פַלַאשטֶערדיג פַאר מיין מַאמָען אוּן מיינָע אוֹיעָרָן הָאבָּן אירהר פַּראגָע גָעהָארָט. דָא איז וִוי א בְּליטָץ דָער דָאזיגָער אַיינְפַאלל דוּרךְ מַיינָע גָעהירָן דוּרךְ נָעלַאפָּען, אוּן אַלַיין נִיט וִוסָּענדיג וָואס אוּן וָעד , הָאבָּן זיךְ אוֹיסגָעשיט אִיבָּער מיינָע לִיפָּען דִי עָטְלִיכָּע וָוארטָער :

—ער איז נִפְטָר גָעוָואָרָן !

אוּן הָאב מִיךְ בַּאלד דָערשָרָאקָען פַאר מיר אַלַיין , פַאר דָעם קלַאנג פון מיינָע אַיגָענָע וָואָרטָער וָואס איז מיר גָעווען אין דִי אוֹיעָרָן אַרַיין , דָענן אין אַיין מִינוט הָאב אִיךְ אַרוים גָעפִיהלט וִוי שְרָעקלִיךְ , וִוי פִירְכטֶערלִיךְ דָער לֶעבָּן איז .

שְטִיל אִיז פְלוצִים גָעוָואָרָן אין דָער שטוב , שְטִיל אוּן הַיילִיג וִוי אוֹיף אַ בֵּית־עלְמִין , אוּן מָען הָאט נָאר דַייטלִיךְ דָאס זומָען פון אַ פְלִיג גָעהָארָט .

דָער פָאטָער איז אוֹיפגָעשטַאנָען אוּן הָאט שוין נִיט מָעהר גָעהַאלטָען דָעם קִדוּשת לְבָנָה אין דָער הַאנְד ; דִי מַאמָע הָאט זיךְ אַנִיעדָער גָעוָואָרפָּן אוּן הָאט שוין גִיט מָעהר גָעוווּסט דִי שְלִיסָעלָךְ .

אוּן נָאךְ עָטְלִיכָּע יוֹדָען וָענָען אין דָער שטוב גָעווען , אוּן אוֹיךְ זַיי הָאבָּן גָעשָוווּיגָען . אַיינָער נָאר הָאט אַ טִיפָּען זִיפְץ גָעגָעבָּן אוּן הָאט זיךְ מִיט דָער הַאנְד אִיבָּער דָעם פָּנִים גָעווִישט אוּן הָאט , דַאכְט זיךְ , פַאמָעלִיךְ גָעמוּרמָלט „בָּרוּךְ דַּיָּן אֱמֶת !“

מִיךְ אָבָּער הָאט קיינָער נִיט קיין וָואָרט אִיבָּערגָעפָּרָענט . דִי מַאמָע הָאט זיךְ נָאר נִיט אוּמְגָעקוּקט צוּ מִיר ; דָער פָאטָער איז גָענָאנְגָען הָאקְטִיג אַרוֹיף אוּן אַרָאב אין דָער שטוב , אוּן אִיךְ אַלַיין בִּין גָעשטַאנָען שְטִיל אוּן שטוּם וִוי מיין שָאטָען אוֹיף דָער וָואנְט .

וָואס וָואלְט אִיךְ נִיט דָענְמָאל גָעגָעבָּן , אַז אִיךְ וָואלְט יָענָע שְרָעקלִיכָּע וָואָרטָער נִיט אַרוֹיסגָעהָארְט ! וָואס וָואלְט אִיךְ נִיט דָענְמָאל גָעגָעבָּן , אַז אִיךְ וָואלְט קָענָען פְּרַיי אוּן פְּרַאנק אַרוֹיסגָאנָען אַז אִיךְ הָאב אַ שְרָעקלִיכָּן לִיגָענד גָעוָואוְט !...

פְּרִיה זָענָען אין יָענָעם אָבָּענְד דִי שְטָערָען אַרוֹיסגָעקוּמָען , שָפָּאט הָאט מָען דָענְמָאל בִּיי אוּנְז אין שטוב דִי לִיכְט אָנגָעצוּנדָען . מיין מַאמָע איז נָאךְ אַלַיין גָעזָעסָען פַאר דָעם פָּענְסְטֶער , אוּן מִיר דַאכְט אַז זי הָאט אין דָער פִינְסְטֶער גָעוווּינְט .

מָען הָאט זיךְ גָעזָעצְט צום טִישׁ אוּן מָען הָאט נָענָעסָען . דָער אוּן יָענָער הָאט גָעפְרוּבְט אַ וָואָרט דָעדָען , אָבָּער עָס הָאט נִישט גָעוָואלְט גָעדֶן ; דָאס דָעדָען הָאט עָפָּעס נִיט גָעוָואלְט קוּמָען אין נַאנְג אַרַיין , אוּן אַלָע זָענָען וִויעדָער גָעבְּלִיעבָּען שְטִיל אוּן שטוּם .

—שָלוֹם יַעֲקב ! הָאט זיךְ פְלוצְלִינג מיין מַאמָע אָנגָערופָּען , זיךְ צום מַאטָען וָענְדָענְדִיג— שָלוֹם יַעֲקב ! פַארטָאגְט וָעסְטוּ לָאזָען דִי פָּערד שְפָּאנָען אוּן וָועסְט אַ רִי כָּ ע ר פָּאהָרָען ...

דָער בִּיסָען איז מִיר גָעבְּלִיעבָּען אין דָער קֶעהל שְטָעקָען אוּן אַלַע בִּיינָער מיינָע הָאבָּען גָעצִיטָערט . אִיךְ הָאב פָּערשטַאנָען וָואס דָעם דָעדָם ; אִיךְ הָאב גָעוואוּסְט , אַז הָאט הַיינְט אִיבָּער דָעם פָּנִים אַרִיבָּער פָּאהָרָען , אוּן דִי לְוִיה נָאךְ אָנגָעפָּאנְגָען ...

—נֶעווּיִם! הָאט מַיין פָּאטֶער גֶעזָאגְט אוּן הָאט גֶעוּאלְט וְיִי דִי בְּאָרְד אוּן הָאט אָנגֶעקוּקְט אִין אִיהר עֶטְלִיכֶע גְרוֹיֶע הָאר.

—עֶם אִיז וואוֹנֶדֶרלִיךְ. הָאט זִיךְ אָנגֶעפּוּפֶּן אֵיינֶער פּוּן דִי יוּדֶן — שׁוּין אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח אַז מִיר זֶענֶן דְרֵיבֶּער גֶעוֶען. הָאט עֶם מִיר נָאר נִיט גֶעוּואלְט גֶעפֶּעלְלֶען. עֶפֶּעס דָּער מִיחוּש אִין דֶּעם פּוּם הָאט מִיר דָּאס הַאַרְץ בֶּעשְׁוֶוערְט ...

אָךְ, וִוי הָאט עֶם מִ י ר דָּאס הַאַרְץ בֶּעשְׁוֶוערְט!... עֶרְעֶם וָואַרְט אִיז פַּאר מִיר גֶעוֶען אַ שְׁטַאךְ מִיט אַ שְׁפִּילְקֶע סַאמָע אִין מִיטְטֶען הַאַרְץ אַרַיין; דֶּער קָאפּ הָאט זִיךְ מִיט מִיר גֶעדְרֶעהְט, אִין דִי אוֹיעֶרֶן הָאט עֶם מִיר גֶעקְלוּנְגֶען, אוּן אִיךְ הָאב פְּלוּצְלִינְג מוֹרָא גֶעקְרִיגְט מֶען זָאל מִיךְ נָאר נִיט אָנקוּקְען — דִי מַ א מֶ ע זָאל מִיךְ נָאר נִיט אָנקוּקְען...

—מַיין קִינְד, עֶם אִיז צַייט שְׁלָאפֶּן צוּ גֶעהֶן! הָאב אִיךְ פְּלוּצְלִינְג גֶעהָארְט דִי מַאמָע צוּ מִיר רֶעדֶּענְדִיג. עֶס הָאט דָּאס מָאל נִיט אַזוֹי הַאַרְט אוּן נִיט אַזוֹי שְׁטְרֶענְג אוּיס אִיהר מוּיל אַרוֹים גֶעקְלוּנְגֶען, אוּן אַדַּרַבָּה, זִי הָאט דָּאס מָאל עֶפֶּעס אַזוֹי וַוייךְ אוּן אַזוֹי מִילְד צוּ מִיר גֶעהַרְט. — אַךְ, טוֹיזֶענְד מָאל בֶּעסֶער וָואלְט מִיר גֶעוֶען, וָואנֶן זִי וָואלְט דָּאס מָאל זִיךְ בָּאוֶוען אוֹיף מִיר!...

—עֶם אִיז צַייט שְׁלָאפֶּן צוּ גֶעהֶן, הָאט זִי נָאךְ אֲמָאל גֶענוּמֶען — אוּן מָארְגֶען וֶועסְטוּ פָּרִיה אוֹיפְשְׁטֶעהֶן ...

אוּן אִיךְ בִּין גֶעגַאנְגֶען.

וִוּיעפִּיעל מָאל אִיךְ הָאב דָּ ע ם אָבֶּענְד אָנגֶעהוֹיבֶּען קְרִיאַת־שְׁמַע לַיינֶען אוּן הָאב אַלֶץ נִיט גֶעקאָנְטְשֶׁעט, וַויִיס אִיךְ אַלַיין נִיט; אִיךְ גֶעדֶּענק נָאר דָּאס וִוי אִיךְ הָאב מִיר דֶּעם לֵיגֶען שְׁטִיוֶוועל אוֹיסגֶעטָהוֹן, זִיטְצֶענְדִיג אוֹיפֶּן בֶּעטְט, הָאב אִיךְ פֶּערגֶעסֶען אוֹיךְ דֶּעם דֶּעקְטֶען מִיר אוֹיסצוּטָהוֹן אוּן בִּין אַזוֹי גֶעוֶעסֶען, פֶּערטְראַכְט אוּן פֶּערקְלָארְט, מִי יוֹדֵעַ וִוי לַאנְג, דְּרוֹיסֶען הָאט אָנגֶעהוֹיבֶּען גֶעהֶן אַ שְׁלַאקְסֶרֶענֶען, אוּן אִיךְ הָאב נִיט גֶעהָארְט אוּן נִיט גֶעוואוּסְט, אוּן נָאר שְׁפָּעטֶער עֶרְשְׁט וִוי עֶם הָאט אָנגֶעהוֹיבֶּען צוּ דוּנֶערֶן אוּן צוּ בְּלִיטְצֶען אַז דָּאס גַאנְצֶע הַייזֶעל הָאט זִיךְ גֶעשָׁאקְעלְט, הָאב אִיךְ מִיךְ עֶרְשְׁט אוֹיפְגֶעמַאכְט אוּן הָאב מִיךְ גֶעוואוֹרְפֶּן אִין בֶּעט אַרַיין.

אוּן וִוי אִיךְ הָאב זִיךְ אַיינְגֶעטוּלְעט אִין דִי קִישֶׁען אוּן אִין דִי דֶּעק, הָאב אִיךְ גֶשְׁפִּיעֶרְט וִוי דִי בַּייגֶער צִיטֶערֶן אִין מִיר. אִיךְ הָאב אָנגֶעהוֹיבֶּען פֶּערשֶׁעלְטֶען דֶּעם וַואלְד אוּן דֶּעם גְרִינֶען כְּבוֹד אוּן דָּאס וַואסֶערל אוּן אַלֶּעם וָואס אִיךְ הָאב מִיךְ פֶּערפִּירְט: אִיךְ הָאב אָנגֶעהוֹיבֶּען מִיךְ אַלַיין פֶּערשֶׁעלְטֶען אוּן אַלֶּעם וָואס אִיךְ הָאב אִין דֶּעם דָּאוּנֶען מַאג גֶעֶדְעכְט אוּן אוּן גֶעטְהוֹן — פְּלוּצְלִינְג הָאב אִיךְ אָנגֶעהוֹיבֶּען פִּיהלֶען אַז נִיט אִיךְ לִיעג דָּא אִין בֶּעטְט, נָאר עֶפֶּעס אַ פִּירְכְטֶערְלִיכֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער מֶארְדֶּער ...

אוּן מָארְגֶען? מָארְגֶען פְּרִיה וָואס וֶועט זַיין? נָאךְ עֶטְלִיכֶע שָׁעה אוּן דֶּער שְׁרֶעקְלִיכֶער אֱמֶת מוּז דָּאךְ אַרוֹים קוּמֶען; אַלֶּע יוּדֶן פּוּן דֶּער נַאנְצֶער שְׁטָאדְט, אַלֶּע יוּדֶן פּוּן דֶּער נַאנְצֶער מְדִינָה וֶועלֶן דַאנֶן וִוייטֶן וָואס אִיךְ הָאב גֶעטְהוֹן ...

אוּן נִיט בְּלוֹיז דֶּער פַּחַד פַּאר דֶּעם אֱמֶת וָואס וֶועט מָארְגֶען אַרוֹים קוּמֶען, אוּן נָאר

נאָך אַ פּירכטערליכערער געדאנקען האָט מיך געקוואָלט; דאָס שלעכטע וואָס איך האָב געדענקט אויף אירם, דאָס וואָס איך האָב נעוואָגט אז עך איז נפטר, עך, וואָס איך אליין וואָלט דאָך אלץ מאל ארויסק געבעטן מיין לעבעדיק אז עך זאָלל לעבן אייביג, אייביג... איך האָב דענצמאָל שוין גאנץ נעמוי גענוי גענומען וואָס היימט: „אל תפתח פה לשטן — דעם שטן טהאָר מען נימט אויף דער וואנד מאלען“ אוג מיין בלוט האָס אנגעהויבען אין מיר נעגלידערט צו ווערען.

אוג דאָ האָב איך אנגעהויבען שטארק ווינען...

אך, אז איך וואָלט קאָנגען יעצט שטארבען, אז איך וואָלט יעצט נימט דערלעבען מעהר אויפצושטעהן, ווי וואָלט איך דאָ זיין גלוקליך אוג צופרידען!

אוג ווי איך בין עמטשלאפען געווארען האָבען מיך שרעקליכע חלומות נעמוילט אוג נעפּייניגט; א גרויסע עדה יודען, טויזענדער אוג ויעדער טויזענדער מענשען, זענען נאָך געגאנגען אלויה דורך דעם וואלד א דורך, אוג פאר דער מטה האָט געמאנצט דאָס קליינע שיינעצעל מים דער גרויסער בייטש; ווי איך האָב מיך גוט צוגעקוקט האָב איך געזעהען אז דאָס איז נאָר נימ דאָס שיינעצעל, נאָר דיי נעלע קוה מיט דעם גלאקעל איז עם, אוג זי געהט אנגעטהון א קרענצעלע בלומען; וואָס דאָס מארעלע האָט געפלאכטען, אוג אלע שרייען; א חלול השם! א חלול השם! אוג איך שרי מיט אויפ'ן קול; א חלול השם! א חלול השם! אוג מיין מאמע חאפט מיך אן ביי דער האנד אוג שרייט; האָרט יודן! אָט דער בן סורר ומורה האָט איהם געהאַרגעט, אוג איך בין דאָס די מאמע פון אזא זוהן!... אוג איך האָר דאָס אללעם אוג איך לויף צו בין צום וואססערל אוג שפרינג אין איהם ארין...

אוג ווייטער וויים איך נימ מעהר אויב איך האָב געחלומט אדער געוואכט; די שלאפען האָבען מיר געהאַממערט, די צוגג איז מיר טרוקען געווען אין גומען. דאָס העמד איז געווען נאס אויף מיר פאר שווייס, דער קאפ איז געווען היים. היגטשען אין רוקען איז מיר געווען קאלט, אוג חמארעם אוג א טומאן האָבען איך ווי בלי ארויף געליגט אויף מיר, אוג פאר די אויגען האָבען איך אנגעהויבען צו דערזעהען גרויסע אוג קליינע ראָדער, אוג פייערדיגע אוג פלאמעדיגע ראָדלעך...

עטליכע טעג וענען פארבי געגאנגען.

איך ליעג נאָך אלץ אין דעם אייגענען בעטטעל וואָס איך האָב מיך געליגט אין איהם אין יענעם אבענד, אויף א טישעל נעבען מיר בים בעטט וזה איך שטעהן פערשידענע פלאשלך מיט מעדיצינען, אוג עפעם א העררר, דאכט זיך, דער דאקטאר דאזענסהאל, שטעהט אוג האלט מיין האנד אין זיין האנד, מיין מאמע זיצט אויף מיין בעטטעל אוג קוקט מיך אן אוג איהרע אויגען וענען פול מיט טרעהרען.

— איהר מעגט יעצט נאָטט דאנקען! האָט זיך אנגעפּויפען דער דאקטאר צו דער מאמע — נור נאָך א קליין רעצעפּטעל וועל איך פערשרייבען... נימאָ מעהר קיין מיפ...

מיין מאמע האָט זיך ארָאָב געבויגען איבער מיר אוג האָט מיר א קוש געגעבען.

קאם דו אפֿילו דעמאָל נישטאָפּט ווען איך רעד נעמחן? האָסט זי מיר שוין מחל געווען?

איך האָב זי אָננעקוקט מיט אַפּאַרשענעם בליק. מיין מאַמע האָט ניט ארויפֿגעבויגען איבער מיר און האָט מיך ווידער נעמען אונ נעקושט...

מיר אָבֿעד האָבען נאָך אַלץ אין די אויגען געקלונגען די ווערטער: „ער איז שפּיר נעווארן!..“

ד. פרישמאן.

דִי הֶערְצֶענ־שְׁלִיסְלֶען.

נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ
(בראשית א' כ"ו)

במי נמלך ? וכי היה לו שותף להקב"ה במעשה בראשית
(מדרש רבה שם)

1.

הָערְט נָאר שְׁלַאנְגען ! קְרָאקאדִילען !
אוּיךְ שְׁקָצִים. רְמָשִׂים דָּא אוּיף דְּרָעֶרד !
בָּערען ! לַייבָּען ! שְׁפִּינְגען ! גְרִילָען !
וָועלְף אוּנ טִיגָער ! אָקְסָען , פֶּערד !
אָדְלָער ! פַּאוָועס ! הִינְט אוּנ אַפְּען !
אִין אַיינָע רַייהָע זִיךְ צוּ שְׁטָעלְט !
אִיךְ וִויל פּוּן אַייךְ אִיצְט בֶּעשַׂאפְּען
עֶפּעס אַ נַייעס אוּיף מַיין וָועלְט"

2.

אוּיךְ דִי פּוּיגָעל וָועלְכָע שְׁוָועבְּען ,
פּוּן דָּאם פַּיינְסְטָע בִּיז דָּאם שְׁפּוּר !
יֶעדֶעם מִהְיוֹר זָאל פּוּן זִיךְ נָעבְּען.
אִידְר חַארַאקְטָער אוּנ נַאטוּר !
אִיךְ וָועל אוּיךְ פּוּן מַיינָע קְוָואלָען ,
שָׁענְקען שֶׂכֶל אוּנ פֶּערשְׁטַאנְד ;
דִיעזֶע אַלֶע מַאטֶריאַלָען
וָועל אִיךְ מִישָׁען אַלֶין בֶּענַאנְד .

3.

נָאךְ דֶער נָעשְׁטַאלְט פּוּן אַיין אַפְּען
אוּנ נָאךְ דֶעם בִּילְד פּוּן גָאט אַלְיין—
אַזוֹי וָועט זַיין דָּאם „נַיים" בֶּעשַׂאפְּען ,
אוּנ „מֶענְש" וָועט זַיין נָאמָען זַיין !
אוּיף דֶעם בִּילְד בִּין אִיךְ רַעדַאקְטָער .
יֶעדֶער טְהִיעֶר־קָארַאקְטָער .
פּוּן אַייךְ אַלֶע דֶעם חַארַאקְטָער
שָׁעפְּט דֶר „מֶענְש"— מַיין אַבָּאנָענְט"

4.

„אַלץ וואט מען אין אירם נעפּינען ;
„אי וואלף, אי לייב, אי הונד, אי קאטץ
„פּאפּוניעלן , פּלינגען , בינגען .
„די נאטור פון האהן , פון ראטץ .
„אויך וויי אי״ך וועט ער בעקלאגען
„וועלט אוּן לעבּען , שווארץ אוּן ווייס !
„קראפּט אוּן שטאפּ, אויך הימלען, שטערען,
„דענקען פּיעל , ערפּינדען נייעס .—״

5.

אָט אזוי האט נאט נערופּען
צו די ברואים פּרייטאג פּריה ,
גלייך ווי ער האט אלם בּשאפּען
חיות , שרצים , פויגעל , פּיה .
באלד שטעלט נאט אוועק זיין פּארעם
אללע טראגען מאטריאל .
פון דעם העלפאנט , ביז דעם ווארעם .
פון די פּרטים ווערדט איין כּלל *)

6.

אבער דיעזע אללע שטאפּען ,
האט נאטט ליידער נית צופריעדט ,
דער מענש ווערדט נור בּשאפּען ,
פון וואס אין האנד אירם פּריער פּליבט .
דעם קומט אן פון פּערד אַ חלק ,
בּליבט ער פּערדם־קאפּף ביז אין טויד—

*) אוּן אזוי איז דער פשט פון די פסוקים : „ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וגו׳ ויאמר אלהים" האט נאט געואנט צו זיי (צו די חיות אוּן בהמות אוּן שרצים וועלען שמייען נערעכענט אין דעם פריערדיגען פסוק) „נעשה אדם" . לאמיר צוואמען מאכען אַ מענשען , דאס הייסט : יערער זאל נעבען פון זיין חאראקטער אוּן איך פון מיינעם , צו־אמען וועט עס ווערען אַ צונויפגענישטע בעשעפענישע וועלען מען וועט עס רופען „מענש".—

דָאר אִיז גוט אוּן פַּיִן הַיילִי׃
פּוּן וָאטָעם טָהַיילִ אִיז עָר נָעבוֹיעֶן—

וָואלְט נָאטָט רִיעזָעם גוּט אוֹיס־טִישָׁעֶן ׃
וָואלְטָען אַלֶע נָעזָעזָען גְלַייךְ׃
אָדֶר אַיִן אוּנְטָערשִׁיעד צְווישָׁעֶן ׃
וּוִי דִי טְרָאפְּנִם אִין אַיִן טַיִךְ—
אַלֶע טָעגְשָׁעֶן וָואלְטָען שְׁטִיטְטָעֶן
אוּן אוֹיךְ שְׁטָרָעבָּען צוּ אַיִן צִיעל ׃
אִין חַאראָקְטָער קַיין שוּם סִימָן ׃
אַיִן נָעשְׁטָאק אוּן אַיִן נָעפִּיהל ׃—

8.

בַּיי דִי טָעגְשָׁעֶן דִי מִילְיָאנֶען ׃
קַיין הַארְמָאנִיע וָואלְט נָעפָּעהלְט ׃
נַאצְיָאנֶען ׃ רָעלִיגְיָאנֶען
וָואלְטָען נוּר אַ י י נְ ס זַיין אוֹיף דָר וָועלְט...
גְלַייכָע גוּטָע ׃ גְלַייכָע שְׁלֶעכְטָע ׃
אַלֶע וּוִי פּוּן אַיִן פַּאבְּרִיק ׃
קַיין נָעָרְעכְטָע ׃ אוּן־נָעָרְעכְטָע ׃
קַיין שְׁוָועֶרָע הַאנְד ׃ קַיין אוּנְטָערְדְרִיק ׃

9.

אוֹיךְ דִי פְּרוֹיעֶן גְלַייךְ נָעזָאנֶען
פּוּנְקְט נָעשְׁטִימְט נָאהַארְמָאנִירְט ׃
מַאנְן אוּן וַויב גְלַייכָע פְּעָרְזָאנֶען ׃
נָטִין וָואלְט נִיט עָקְסָעסְטִירְט
גְלַייכָע נָאטָער ׃ גְלַייכָע צוּרוֹת ׃
שַׁיין אוּן מִיאוּס ׃ אַלֶעס אַרָאפּ
דִי וָועלְט—אַ סָפָר ׃ טָעגְשָׁעֶן—שׁוּרוֹת ׃
אַלֶע זִינֶען—וּוִי אִיין קָאפּ ׃

10.

אִידֶם אִיז אָבֶּער זָא נָעפָּאלֶען ׃
טָעגְשָׁעֶן זָאלֶן גְלַייךְ נִיט זַיין ׃

עֶר זָאל זִיךְ פּוּן הִימֶל קְוָועלֶן ,
וָוען עֶר קוּקט אוֹיף זַיי זִיךְ אַיין...
וּוי אַיינֶער רַייסְט זִיךְ מִיט דֶעם צָווייטֶן ,
זָאגְט דֶער שׁוּין "ע" זָאגְט דֶער פּוּנְקְט "גַיין"!
גַיין זָאל אַלֶס הָבֶּלְן מוּזְמֶן !
"פִּיהר זִיךְ נָאר וַוי אִיךְ וִוילל אַלֶלַיין !"...

11.

דְרוּם הָאט נָאט דִי אַלֶע שְׁטָאפֶּן ,
דָארְט אִין פָּארָעם נִיט צוּמִישְׁט ,
מֶענְשֶׁען וָועלֶען נָאר בֶּעשַׂאפֶּן ,
וָואם אִין הַאנְד אִיהם פְּרִיהֶער פְּלִיסְט .
יֶעדֶער מֶענְש הָאט זַיין סִימָן ,
יֶעדֶענֶם הַארְץ וָוען מֶען בֶּעטַראכְט ,
מֶען מֶען פִּינְקְטְלִיךְ גְלַייךְ בֶּעשְׁטִימֶען
פּוּן וָועלְכֶע שְׁטָאף דָאם אִיז גֶעמַאכְט.—

12.

דֶענֶן דֶער מֶענְש וָואם זַיינֶע שְׁטָאפֶּן
אִיז פּוּן חַיָה מֶעהר פְּרָאצֶענְט ,
זָעהְט מֶען פּוּן זַיין פִּיהרוּנְג אֶפֶּן .
פּוּן חַארַאקְטֶער וָועְרְט עֶר דֶערקֶענְט.—
מֶעהרֶער הוּנְד — אִיז מֶעהרֶער חֲציפוּת .
מֶעדֶרֶער שְׁלַאנְג — אִיז מֶעהרֶער גִיפְט,
מֶעהרֶער קַאטְץ — אִיז מֶעהר חֲנִיפוּת ,
מֶעהרֶער נָאטְחַייט - מֶעהר פֶּערְטִיעפְט.—

13.

בְּבֶן וָועל אִיךְ אַייךְ שְׁלִיסְלֶען נֶעבֶּן ,
הֶארְצֶער שְׁלִיסֶען אִיז גוּט מִיט זַיי—
וּוּמְצֶען וָועלֶען זַיי בַּיים לֶעבֶּן
קֶאנֶען מֶענְשֶׁען אַלֶלֶערְלַיי—
אַיינֶער וָועט זִיךְ פֶּערמַאסְקִירֶען ,
דֶערמִים אֶבֶּער פּוּעלְט עֶר נִישְׁט ,
אַיינֶער אוֹיג וָועט שׁוּין דֶערשְׁפִּירֶען ,
וָועלְכֶע שְׁטָאף אִיז מֶעהר פֶּערמִישְׁט.

14.

וָעהט אִיהר דָאךְט דָעם עַזות־פָּנים?
עֶר פִּיהרְט דִי שְׁטָאדְטִיל פַאךְן נָאז
אוּן דִי שְׁטָאדְטִיל, דִי נַארָנִים.
צִיטָערְט פַאר אִיהם וִוי אַ הָאז,
קוּקְט אִין אִיהם וִוי אִין אַ שְׁפִּיגָעל!
וָעהט אִיהר גְלַייךְ זַיין עֶרשְׁטָע שְׁפּור,
אִיהם חַאפְּט גָרָאדָע — „וָואלְף" אִין טִיגָעל,
אוּן דִי שְׁטָאדְטִיל — שָׁעפְּסָען־נַאטוּר.

15.

עֶר שְׁפַּאצִירְט מִיט צְוַואנְצִיג מֵיידְלַאךְ
הָאט אַ שְׁמַארְקִין אַפָּעטִיט...
אוּמְאוָשָׁעוְועט אַרוּם דִי קְלֵיידְלַאךְ,
שְׁלִינְגְט דִי קְלִיוּנָע פּוּן אִיהֶרע טְרִיט...
לַאכְט פּוּן אִיהם נִיט! זַייט גֶעדוּלְדִיג!
עֶר וָועט מָאנָען נָאר נִיט טָאקְן.
עֶר אִיז נָאר דָערַיין נִיט שׁוּלְדִיג,
אִיהם חַאפְּט גְרָאד דִי נַאטוּר פּוּן „הָאקְן"—

16.

וָעהט אִיהר דָאךְטִין דֶעם מְבַקֵר!
פַאלְמָעכְט יָעדָע נַייָע וָוערְק,
גְרָאבְט אִין סֵפֶר מִיט אַיין אֶקְער,
מַאכְט פּוּן יָעדֶערְן אַ טֶערְק —
אוֹיךְ מְחַבְּרִים פּוּן דִי קְבָרִים,
שׁוּוינְט עֶר נִיט — חָאטְש גָעם אוּן פְּלַאשׁ —
דָאם אִיז אַ „מוּיד" צְוַוישָׁען סְפָרִים,
דְרַאפְּעט — בִּיז עָם קוּמְט אַ קָאטְץ.

17.

וָעהט אִיהר דִי אֶרֶעם מֵיידִיל!
שׁוּינְדְט פּוּן פָּאטֶער אָפּ דִי פָּעלְל
אַלֶע וָואךְ אַ נַייָע קְלֵיידִיל,
מַאנְצְט נָאר נָאךְ יָענָע מַאמְזֶעל?
טְשָׁעפְּעט אִיהר נִיט! לָאזְט זִי פָאהרָען.

בִּיז אִין בְּלָאטָע בְּלַייבְּט אִיהר פּוּהר ,
זִי אִיז שׁוֹין אַוּוי נָעבָּאהרָען ,
„אַפָּע", „מַאלְפָּע" פּוּן נַאטוּר .

18.

דָּארְט שַׁיינְט אַיינָער זַיין נָעבִּילדֶעט ,
לַאכְט אוּן שְׁפָּאט פּוּן רָעלִיגְיָאן ,
פְּרוּם־זַיין הַייסְט בַּיי אִיהם פָּערווִילדֶעט
שִׁיט אוֹיף פְּרוּמָע שְׁוואַרְצָע מָאהְן ;
רָעכְענְט אִיהם נִיט פַּאר קַיין נְבוּר !
עֶר וַויים נִיט וָעלְבְּסְט זַיין פְּלוּיתָעמַיי
פָּרָעמְדָע דוּמְהַייט רָעדְט עֶר אִיבָּער,
דָּאם אִיז נָרִישְׁקַיְיט אַ „פַּאפּוּנַייא".—

19.

יָענָער נִימְט מִיט וָועְרְק וִוי רָעגִין
קַיינָע הָאט נִיט קַיין סִימְטָעם ,
רָעדְט פִּיר „יִשׁוּב" אוֹיף דָּערקָענִין—
קְלָערְט נִיט בְּרִידָער וָענִין אִיהם!
עֶר אִיז גְרוּנְדלִיךְ „כּוּי" נָעבָּאהרָען ,
תַּלְמוּד רָעדְט שׁוֹין וָועגָען אִיהר .
נָאךְ אִיז נִיט דָּערקְלָערְט נָעוואָרָען ,
אוֹיב בְּהֵמָה אָדָער טָהִיר .—

20.

דָּארְט אַ שְׁכֵנָה פִּיהרְט רְכִילוּת ,
גוּטָע פְּרַיינְד וָערִין אִין קְרִיעג ,
מִיט „קָאזָאלָעם", „הָאווָארִילָעם" ,
אוּן בָּערָעט אַ קִינְד אִין וויעג .
דָּאם אִיז „שְׁפִּין", אַ הָאר נִיט בָּעסָער ,
אִין דִי פְּלִיאמֶקָעם אִיז אִיהר קְרַאפְּט ,
בּוֹיָעט . אוּן בּוֹיָעט אִין לוּפְטִין שְׁלָעסָער .
וִוי שְׁפִּינוָועבְּעכְטִין הָאט דִי רַייד אַ הַאפְּט.—

21.

דָּארְטִין וָעהט אִיהר דָּעם בְּלוּט־זַיינָער ;
עֶר בְּרַיינְגט נָאר פִּיעלָע אִין נָרוּיס נוּיט ;

בְּלוּט צוּ זוּנֶען אִיז זַיין שְׁטֵייגֶער.
רַיסְט פְּרָאצֶענְט פּוּן לֶעבֶּענְדִיג. פּוּן טוֹיטֶע,
בֶּעטְרַאכְט אִיהם נָאר גָאנְץ גֶעדוּלְדִיג.
זָעהְט זַיין נַאנְג, זַיין טְרִיט, זַיין שְׁטִימ,
וָועט אִיהר זָעהן עֶר אִיז נִיט שׁוּלְדִיג,
דָאם אִיז „פְּיַאוָקֶע" פּוּן נַאטוּר.—

22.

יָענֶער פְּלוּידֶערְט אָן מַמָשׁוּת,
צְווִינגְט מִיךְ הָערִין, לָאזְט נִיט אָפּ,
מִיר פַּאלְט פְּשׁוּט צוּ חֲלָשׁוּת,
עֶר הָאט מִיר שׁוֹין פַּאר דוּלְט מַיין קָאפּ,
קְלַאפְּט מִיךְ רַק אִיבֶּערְן אָרָעם:
„הָערְט אָקאר שְׁטוּ!" — וַויים אִיךְ שׁוֹין בַּאלְד,
אַז דָאם אִיז „פְּרַיסִיל" נָאךְ פּוּן פָּארָעם,
קְרִיכְט אִין אוֹיעֶר אִיבֶּערְגְוַואלְד.—

23.

אַיינֶער אִיז פָּערְזוּנֶקען אִין שְׁמוּטְץ,
קוּקְט נִיט אוֹיף קֵיינֶעם אִין דָער וָועלְט,
וַויל אוֹיךְ קֵיינֶעם נִיט טוּהן קַיין גוּטְץ,
זַיין נְשָׁמָה לִיעְגְט נָאר אִין זַיין גָעלְט.
צָעהן טוֹיזֶענְד הָאט עֶר אַוודַאי,
יוּרְשִׁים וַוארְטֶען אוֹיף זַיין שְׁמַאלְץ—
בַּיין בֶּעשַׁאפוּנְג טְרָעפְּט אִיהם גְרַאדָע,
חֵלֶק „חֲזִיר" מֶעהר פּוּן אַלְץ.—

24.

זָעהְט דִי וַוייבִיל ! דִי מַאזֶעפָּע,
אַ וָואלְף בְּרֶעכְט וָועגן עֶר עָסְט אִיהר אוֹיף...
דְרַיי אַרְשִׁין לָענְג, הַאלְט אִיהר שְׁלָעפָּע,
לֶעגְט דֶעם רַעיוֹן נָאר דָעראוֹיף.
זַייט גִיט בְּרִידֶער זוֹי צִיקָאווָע!
זִי אִיז נִיט שׁוֹלְדִיג כִּיט דֶעם נַאנְג
זִי אִיז גְרַאד גֶעבָּאהרֶן „פַּאווָע",
דִי קָאפּ אִיז קְלֵיין — דָער עֶק נָאר לַאנְג...

25.

יָענער דרוקט אָפּט אָפּ אַ פּשָׁטיל,
שׁירים שׁיקט עֶר אויך אין בְּלַאט.
שְׁרַייבְּט אין אַ צַייטונג פּון זַיין שְׁטָאדְטיל,
נָאר אַ פְּאלְנָער לִיטעראַט;
דָאס איז „קאטְשָׁקע", אַלְץ צוּ בִּיסְלַאךְ!
שְׁווימען, פְּלִיהָען, וִוי אויךְ גָעהן,
זָעהט־וְשָׁע בְּרִידֶער אִידֶע פִּיסְלַאךְ.
קָוּק דָאס נִימַאלְם רָעכְט נִיט שְׁטָעהן...

26.

זָעהט דִי אָרוּרָה! אִידֶע חְלִיפָּעוְ!
קוּקט דָעם צִינְגָעל, שְׁוָואַרְץ וִוי קויל.
וִוילְדָע אויגען, בְּלָאהָע לִיפּפָּען,
סָם מִיט פִּיעפָּע שְׁלָאגְט פּון מויל.
שְׁילְט אוּן שְׁרַייעט, אוּן בְּרָעגְט מִיט צָארְן,
פָּעךְ אוּן שְׁוָועבִּיל פּון מויל מְרִיעפְּט —
עָם אִיז „יאשְׁטְשֶׁעְרָקָע" פּון נָעבָּאהֶרן,
אַךְ! וִוי שְׁאדְלִיךְ אִיז אִידֶע גִיפְּט!

27.

זָעהט אָט דָארְטָען, יָענעם גָעלָען,
עָר רָעדְט זִיךְ גְלַאט, סְקְלַאדְנָע, שְׁטִיל.
אִידֶם וָועט שׁוין קֵיין מִיטָעל פָּעהלָען,
וִוי צוּ שִׁיסָען דִיר אין צִיעל.
אוּנְגְלִיקְלִיךְ בִּיזְט דוּ אַוודַאי,
וָען דוּ קוּמְסְט אין זַיינָע הָענְד,—
בַּיי'ן בָּעשַׁאפְּפוּנְג טְרָעפְּט אִידֶם גְרַאדָע,
חֵלֶק „פּוּקֶם" אַ גְרוֹיס פְּרָאצָענְט.

28.

זָעהט אִידֶר אָבֶּער יָענעם מָענְשָׁען;
הָאט אַ גוּטָעם רַיינָעם הֶערְץ.
צְדָקָה טְהַיילְט עָר אָהנָע גְרֶענְצָען,
פִּיהלְט דָעם צְווַייטָענְס פְּרַייד אוּן שְׁמֶערְץ.

פון אַ גַּזלה זיך פֿערהיטן.
ריין איז שׂטענדיג זיינע הענד—
אים טרעפט גראד פון נאטטעס זיטטן
בייַן בעשׂאפפונג מעהר פֿראצענט.—

29.

נאט אייך פֿרייַנד! אַ העריצענם-שׂליסל
וואס צו אללע קומט עם צו,
כּלליס נאג איך אייך נאר אַ בּיסעל
פֿרטים איז פּיעל, וייסט נור וואו ...
נאטט. בּרידער, זאל אייך בעהיטן,
מיט שׂרצים, פּיה, צוזאמען זיין!
פאלט איהר שוין אַרײַן אין מיטן,
שׂליסט חאטש אויף אונ קוקט זיך אַיין..

30.

איהר זאלט יעדען נאר בּעמראכטן,
זיין פֿיהרונג מיט זיינע ר י י ד,
דעם צו שׂעצין, דעם פֿעראכטן,
וייסט איהר באלד אַ אונטערשׂייד.—
שׂליסט נאר אויף, זיין האַרצן גיכער,
וועט איהר אייבּיג בּענשׂען מיך.
גיט אַ דרעה, וייסט איהר שוין זיכער,
וואסער שׂטאף איהר האט פאר זיך...

אליקום צונזער.

אַ מַעֲשֶׂה פּוּן פַּאר צַייטֶן

פַּאר אַיאָהר פֶּערצִיג צוריק אין אַ יִידיש קְלֵיין שְׁטָאדטִיל, אִיז גִיקוּמֶען אַ אַלטֶע יוּדענע צום פָּאליצַמַייסטֶר בֵּיין גרוֹיסֶער הַארר. וָאגט זִי, אִיךְ בִּין אַפּגִיטֶערע אפּגִינצטֶערע אַלמָנה, אַיין אַלטֶע אַ קְראַנקֶע אִיז אָרעמֶע, פּוּן וָואם צו לֶעבּן הָאב אִיךְ נִיט, אִיךְ הָאב גִיבֶּעטֶן מֵיין זוּנען, עֶר זָאל מִיךְ הַאלטֶן בֵּיי זִיךְ וויל עֶר נִיט: עֶר זָאל מִיר אונטֶערהַעלפֶן מִיט וויפִיל עֶס אִיז וויל עֶר אוֹיךְ נִיט. נֶעכְטֶן בִּין אִיךְ צו אִיהם גִיקוּמֶען, וָואם וָועט_זיין, זָאג אִיךְ, פַּאמֶער וָועסטוּ פָּארט אַ מָאהל רַחֲמנוּת הָאבּין אוֹיף דַיין אָרעמער בִּיטֶערער_מאַמע! נִיין, זָאגט עֶר, אִיךְ קֶען נִיט, אִיךְ הָאב נִיט, אוּן בָּאר. שְׁטַאייִן, זָאג אִיךְ, אַ מאַמָען נִיט הַעלפֶּן? אַ מאַמָען?—הָאט עֶר אָן גִיהויבּין מִיר נָאךְ מאכן בִּיזנט? מִיר בֶּרִין מַאמָע נִיט, קֶען אִיךְ אִיהם נָאךְ אָפשֶׁר מוֹחל זיין, עֶר אִיז מַאכּי לֶעבּיךְ זַייֶער נִיט בייךְ. מִיר נִיט, קֶען אִיךְ אִיהם נָאךְ אַ מאַמָען אִין דִיא אוֹיגִין, "בִּיזנט מִיר קִין מַאמָע נִיט", שְׁטַאייִן? אַוויטִיג אִיז אַבָּער צו וָאגִין אַ מאַמָען אִין דִיא אוֹיגִין, "בִּיזנט מִיר קִין מַאמָע נִיט". וויפִיעל מֶערין הָאב אִיךְ אוֹיף אִיהם פַּארנָאמֶען בִּין עֶר אִיז גִיוָוארין אַשְׁטִיקְל מֶענש, זְכוּת בִּין אִיךְ אִיהם נָאר קִין מַאמָע נִיט! לֶעבֶּר, מֵיין הארר, בֶּעט אִיךְ מִיט גָרוֹיס רַחֲמנוּת, אִידער זָאגט אִים גוט אוֹיס מוּכָרִין פַּאר אַזָא עוֹנָה; פַּארין רֶבּ'ס מוֹסָר וָועט עֶר זִיךְ נִיט דָערשֶׁרעקִין. אַז אִידער מֵיין הארר, וָועט אִיהם אָן חֲטָרַאשֶׁען וָועט דָאס גָענוּיס דָעם אַנדֶערִין כָּאל נִיט זַיין. גוט זָאגט, דָער פּאליצַמַייסטֶר, אִיךְ וָועל אִים הַיסִין אַריין שָׁאקְלֶען דְרַייסִיג וַואַרעמָע אוּן פַּיינֶע רִיטֶע, וָועט_עֶר וויסִין, אַז אַ מאַמָע אִיז אַ מַאמָע. גָעהִי, זָאגט_עֶר צו אִידער_מִיט דִי צֶענִי דִיסַאצַקְע, אוּן בְּרַייִנג מִיר בִּיין זוּנען אַהֵער! אִידער אִיז דָא פִינסְטֶער גָענָארָען אִין דִי אוֹיגִין, אַ הַארץ פּוּן אַמוּשטֶער אִיז דָאךְ וַוייךְ, פּוּילְ מִיט רַחֲמנוּת, וָואם הַייסְט מִי וָועט אִיר זוּנען שְׁמַיסִין_אִקְגֵיינֶעקִייט? דֶערֶבּר הָאט זִי אַזוֹי בֶּעקְלֶערט, אוּן הָאט גִינוּמֶען_אִקְגֵיינֶעקִייט, אַז וויל דָער מֶענש אִיז דָאךְ וַוייךְ, פּוּילְ מִיט רַחֲמנוּת, אוּן דִי דִיסַאצַקְע אָן גִיוּוִיזִין עֶפּעס אוֹיף אַ יִינגען מאן, אַ וויל פְּרֶעמְדֶן. דִי שַׁמָּשִׁים הָאבּין אִיהם גָענוּמֶען, אוּן שְׁלֶעפּען אִיהם אִין פָּאליצַיי. דָער פָּאליצַמַייסְטֶר שְׁטַייט אוּן וַוארט דָא אוֹיף אִיהם, זָאג נָאר יִינגֶער מאן, פַּאר וָואם גִיבִּסטוּ אִיר נִיט אוֹיף דָער הוֹצָאה?—אִיךְ קֶען כָּאם מֵיין וויב אוּן קִינדֶער כְּפָרָנֶם_זיין, עֶנטפֶּערט דָער יִינגֶער מאן. אִיז דָאם אַמִירוּנג, זָאגט דָער פָּאליצַמַייסְטֶר, אַנטקֶענען אַ מַאמָען?—וָואם מַאמָע אִיז זִי מִיר. עֶנטפֶּערט דָער יִינגֶער מאן פַּאר וָואנדֶערט, זִי אִיז מִיר נָאר קִין מַאמָע נִיט אַזוֹי, אַזוֹי!—זָאגט דָער פָּאליצַמַייסְטֶר?—פַּאר מִיר אִין דִי אוֹיגִין זָאגִסטוּ אוֹיךְ אַזָא לֶעכֶּעס? אַזָא פוּיגִיל בִּיסְטוּ? נָעכְטֶן לַייגט אִיהם, זָאגט_עֶר צו דִי דִיסַאצַקְע. אוּן שָׁאקִירְט אִיהם אַריין דְרַייסִיג וַואַרעמָע שְׁמִיטֶן! דִי רַייט זָענֶען שְׁטֶענדִיג בֶּעכְנִים אוֹיף אַלֶעכְּבֶּע וָאכֶן. מָען הָאט דָעם יִינגִין מאן גִימָאהן זַיין לֶעכְט, אַנוּאַרף בֶּיסְטוּ אוֹיף דָער עֶרד, אוּן אֶן גִיהויבִּין צַייכִין אַהַת וָאהַת, מִי הָאלְט שוֹין בֵּיים צֶעהַנטֶן שְׁמִיטֶן, הָערְט אוֹיף־אַ וַוייכְּע, זָאגט דָער פָּאליצַמַייסְטֶר, אוּן פְּרֶעגְט דָעם יִינגִין מאן, וָואם זָאגְסטוּ

הייבט? ענטפֿערט אקאדעמיע תשובה. א באמע זוי ניט ? איך וויים ניט פֿאר וואס זיי מעג איר־ קיך, ענטפֿערט דער נישטמיסענער. איך זאג אופן? —זאגט דער פֿאליצמייסטר—נעמט האקט וויטשער—דיא שמשים האבן אן! גיהויבן, זיך הייסער נעמען צום גישעפט, אוג האבש מרייך־גירוקט נאך פּינף פֿרעענדיגע. דער יונגער מאן האט אן גיהויבן צו שרייען: נעמיך אזוי קיך אף. נאי שוין זיין א מאמע!—נאגט דער פֿאליצמייסטר— א גיין, פֿיין האדר, א מאמע! א מאמע! וי איך בין זיאד א מאמע! — נו אזוי רייד, נאגט דער פֿאליצמייסטר, נאר פֿאר די איבריגע שמיטין וואס איך שיינק דיר, נאכמטו אונעק־טראגן דיא בארע מאמען אויף. די פּליצעס א הים. לאזען אלע זיסען אוג וויסען זו א מאמע איז א מאמע. דער יונגער מאן האט דא גימאכטנים קיין שלעכטין בייט, שמיטין אויף משא. פֿר האט גיטומען די לויבע דרציגע חתונה אויף דיא אקסלען, איז טראגט וויא איבערן נאס, אוג די צווויי דיסאצקעס גערט פון די זייטין. וי עד שלעפט זיך דא מיט דער נעכאכטר באמען, בעגעגענען איהם זייגע בעקאנטע, אוג פֿרעגין איהם וועמען טראגסטו דאס פֿרויד? וואס הייסט וועכע? די מאמע! וואס פֿאר אמאמע—פֿרעגין איהם יענע וויעדער. וי איז דש דיין מאמע?—א מאמע, א מאמע מ ם ת א א מאמע, זו כי נאגט ניט א מאמע שמייסט מין.

זו ער איז גיקומען אהיים האט ער גמוזט נעבין דער פֿאלשער מאמען עטליבע רובל, זוי דיא האט דער פֿאליצמייסטר גיהיסין. דיא דיסאצקעס האט ער גיגעבין אויף משקה פֿאר דיער מדרגה זו שמיסין אוג זו שלעפֿין איהם, אוג אזיין איז ער אף גיליגנין עטליבע וואכין בין דיא שמיין זיגען פֿארנאגען, אוג דער וויטיג האט זיך פֿאר הייסט, אוג זוי האט דעם פֿרעמדין אונשולדיגן יונגין מאן גיקאכט שמיטין געזונד. בזיונות, מעג שלעפֿין אומיסט אוכנישט.

צי דאס איז איין אמתה מעשה צי נאר א גנייך ווערטיל—וויים איך ניט, נאר אשטיג עדצעהלונג איז דאס, אין קען גיצין דעם עולם אויך

וויפיעל האט אידר טייערע ברידער אזעלבע אונשולדיגע, ואס זאגין אוג שרייען מאמע אוג שווערין אז עס איז א מאמע, וייל מי שלעפֿט? וייל מי שמייסט? ניפיל נעגען דא אין פויזיק קרובע יזדין ואס וויסען באגין גוט, אז דער רבי אדער דער גוטער יוד קען נאר נישט אוג מאכט נאר נישט, אוג פון דעכט ווגין, גיהט מען געלט, אוג קען פֿראדט צו אידם. אוג דערציילט פון אידם מופתים קורץ קען שרייט באמע גנוואדד באמע, דער טוהט דאס צו ליעב דער וויב, דער צו ליעב אכדותן. דער צו ליעב אשדוד. דער צו ליעב זיין גישעפט—אימליכער האט זין פֿאליצמייסטר ואס שמייסט אים אוג בייט אים אוג גנוואדד באמע, דער עם איז א מאמע.

מי האט אפֿילו נעדארפט ווענען דעם גישעפט מארין זיין, גענבין פארשטעהען דעם עולם ווי דאס שאט דעם בבל, ווי דאס שאט יערן פרט, נאר מי האט שוין ווענען דעם אזא פיעל אן גישאשקעט. אי אויף לשון קדש אי אויף רוסיש אי אין ישארגאן, אז עס קריכט שוין פון האכו, דרייבער פארפֿין אוג מוזין מיד נארטין בין די־צייט אליין ווען אף ענטפֿענען בקיצור די אויגין, זוי נאלין ועהען א ניכטיגע א קקאדעמי ווענט, נאלין פארשטייין זו א יונגיל פון הייצעדק יאהר אדן תורה רבבה לשונות אתן־דיך ארץ קען ניט האבין אויסליכער פרומער בטלן, איז בעסער אוג נעסער, קלינער אוג פריבער פאר אידם

קורץ געריידט אוג פיל געמיינט:

פיער נאכען ענדערין זיך שטאנדיג, רייסקיט פון אראוע הן בייא א בעל־הבית ליעבע צו אפרוי אוג דאס גלייק. דרייי קאן קיין ניט ביידען: או צוגראבער יונגאטש ווערדט בייזי, או א נארר האלט זיך פאר א חכם. אוג או אמיאוקקייט האלט זיך פאר א פארשוין. דריי לעבען שטאנדיג אין שרעק: אבייבער וואס וויזט זיך פאר ארעם, א־נ־אלעמער ווען וויזט זיך פאר בייך, אוג א פארבייגעבער ווען וויזט זיך פאר פרום. אויף דריי זאכען איז גענגינדעט הייטטיגע וועלט: אויף כבוד, אויף קנאה אוג אויף גלעק. צוויי גלויבט קיין ניט: או אגוטער פרייגד לויבט. אוג או אשונא שאנדעט

א פרוי ווען קוקט פיעל אין שפיגעל. קוקט ווענig אין שטוב. רבילות לייענען פיעלע, דעם ווען בריינגט עם ליעבען קינדער. דער חונף (שכייבלער) איז וויי א קאטץ פריהער לעקט ער, נאכדעם צעדראפעט ער בין בלוט. דער פוקס ווארט ניט גלויבט די האבע, ווען ער זאל ניט ווען דאס שטוק פלייש פון איהר מויל בעקאמען. ניט וואונדער זיך אויף יעמעם ווען בעלידינט דיך דאטשי ער קען דיך ניט—אהונד בילדט נור אויף דעם ווען ער קען ניט. דאס רוב מענשען בדעוועלן דעם אונגליקליכען פריינד, העלפען—הילפט נור אייער פון טויענד, דער אונטערשיעד פון אפרייד ווען טוהט קיין גוטס. צו א פיינד ווען טהוט קיין שעלעכטס — איז נור אין העם נאמען זעלבסט.

בייא יעדם היט דאס צונג אין הארצין אוג בייא א נארר ליגט דאס הארץ אויף דער צונג. איין נארישקייט בעלעהרט אנאהר מענטשען, אבם צעהען טכמות. איין נארר קאן פראגין מער ווי פיעל צעהען קלוגע קאנען ענטפערען. בעסער א נארר ווען בעהאלט זיין נארישקייט פון א קלוגען ווען וויזט אוים זייע טכמות. ווען איז פאר צוואונדער ווען דער אונווייסענדער האט פיינט ווייסענשאפט דענן ווער פארליבט זיך דען אין אפרי עהדער ער קען ניא א אונטויסענדער אוג אפוק ענגען נכייך. זי פוקען וויל אונווענדיג איז פוקס.

דער קארגער היט דאס פארמאגין וויי זיין אייגענס, אוג ער גענוקט פון אים ניט ווי פון פרעמדס. ווען שויג דעם קארגין זיין גלעק קאסטען, או דער שליסעל איז בייי דעם שמען אין דער ענד.

די גראסטע דומהייט אין דער וועלט איזט־צו לעבען איין־אראם כאן אוג שטארבין א בייכער. האסטו די קיין גלעק אין האנד, מוזטו די האבען הענig אין מויל. ארעם היימט ניט דער ווען האט ווענig, נור דער ווען וויי פיעל ער האט איז איהם ווענig. גלעק מאכט פאלשע מענשען אוג מענשען פאלשע גלעק.

על פי רוב איז דער מענש א פוקס אויב ער קאן ניט זיין קיין בייב. מעהר פלינען פארין ארויס אין האניג עהדער אין עסיג. דער ווען האט נעבב־זוכט ווייזט איהם אלעם אוים גלעק — דעם נארר ווייזען אלע אוים פאר נארין. או אפבצן ניבט זיך אוים פאר איין־עושר. האט אפנים ווי אגישוואלעגער בויך ווען גיבט זיך פאר פעט.

פֿיעל הָאנִיג עָסן מאכט בויכוויטאג. זוּ פֿיעל כָּבוד גָעבּן—מאכט אוי־כָּבוד
נָאטט זוכט דָעם נַרָתָּ (פֿערפֿאלגָען) אוי דָער נַרָתָּ זוכט נָאטט. אַז דוּ זָהסט אַמעָנשָען
קָאנָסטוּ אִיהָם נור הַאלָב. הָערָסט דוּ אִיהָם רַיידן—קָאנָסט דוּ אִיהָם אין גַאנצן. דָער וָאס
לויבט דִיךָ אין דִי אויגן הָער וָעט דִיךָ שׂאנָען אונטָער דִי אויגָען. אויב מִיר וויזן
וויסן וָאס עָסן הָעלט אויף אונז אונטָער דִי אויגָען, זָאלָען מִיר זִיךָ צו—הָערן וָאס עָסן
הָעלט אויף אַנדָערָע פַּאר אונז אין דִי אויגן. הָאפֿנונג שָׁפֿייט דָעם אונגָעלִיבָּען וויִ דָער
חָלום־מאכָּייט דָעם הונגָעריגָען.

דָער בַּעָסָן אִיז וויִ דִי בִּיען וָועכָּט בַּיסָט אונ טוּידט זִיךָ זָעלבָּסט מיט אִיהָר
בִּיסָען. אִיין הַאנד וַואשָט דִי אַנדָערָע, בִּיידָע הָענד וַאשָען דָעם פָּנִים. דִי בויטָעכָּ
וָועכָּט פַּאנגט אָן צו וַואקָסָען קרום, וָעט נִיט גרינג גָעזִיךָ וָעלָען.

דִי וָועלט אִיז אַ הויכָּער פַּאלַאסט פון פִּיעל שָׁטאק, דִי צַייט אִיז אַרַייַנשטָעיגער, דִי
מענשן קָלעטָערן אויף אִיהָם. הָער גָעהָט אַרוּף אוי דָער אַרָאפּ. אַרוּף הָעלפָט קיינָער.
אַרָאפּ — גָעפּינָען זִיךָ גוטָע בִּרידָער. לָעכָּט שמוּפּען אונטָער פון אַלָע זַייטן.

אַדַיִּי טַהַייעָכָּ הָעוָער אוי הָעוָערן, וָאמט וָאל אַיךָ בַּאהיטָען פון וָאלָכָּ
גוטָע בִּרידָער!

זייער פריינד י. וויסבערג.

פון וַואנָען פון וויִ שׂטַאמט די פֿאָעזי.

העתקה „השירה מאין תמצא" פון י. ל. גאָרדאָן.

אִיךָ הָאב אין מַיין חֶדֶר,
בַּיים שׂרַייב־טִיש בַּיי מִיר.
נָעפּרִיוט מִיט דָער פֿעדָער,
אָנשׂרַייבָּען א שִׁיר—
נור אומזִיסט אִיז מַיין מִיה,
אִיךָ שׂרַייב, אָדָן צַאהל,
פֿערפּרוּירָען די פָּאָעזי.
הָאמט שׂראי קָארָאאוּל!

עָס אִיז אַלָץ פִּרָאזָע, פִּרָאסָט,
טויט צום פַייער, בְּנָאמָנות,
אוּן דָא פַלָאקערט דָער פִּרָאסָט,
אין שׂמוּבּ נָאר סַכָּנות;
אִיךָ מוטשָע דָעם מוֹחַ,
הָאמט שׂרַייבָּען אַ וָוארט,
שׂרַייב, רַייד, מִיט כּוֹחַ
אוּן שָׁטָעה אויף אַיין אָרט,

בַּאלָד גָעמַיאָנט הָאב אִיךָ,
דָעם מָאנָען נִיט רַייצָען,
אוּן גָעהַייסָען נָאנָען נִיךָ,
די רוּהָבָּע אַיינהַייצָען;
אִיךָ הָאב תַּיכָּף דָערפִּיהלט
א פִּרִיש לויטָערָען קָאפּ,
די מוזָע הָאט גָעשׂפּיעלט
אוּן די פָּען מַאנצט נָאלָאפּ!

אִיךָ בִּין גָעקומָען דָערצוּ,
דָאם מוז אִיךָ אַיךָ זָאנָען,
אַז דָער קָנואל פון פִּאָעזי
לִיעגט אין רוּהָבָּע— אין מָאנָען!

פ. זאמאשטשין.

אַ בִּילְד אוֹיִם דֶעם לֶעבֶּן.

אין שְׁטוּב אִיז פִּינְסְטֶער , קוּיטִיג . גְלִיטְשִׁיג ,
רוּיִג , דוּשְׁנֶע , ניט דָא קֵיין לוּפְט . . .
דִי וַואנְד פָּערחוֹשְׁכְּט , נאסס אוּן שְׁמוּטְצִיג ,
פוּן דֶער סְטֶעלְיֶע טֶרַאפֶּען וַואסֶער טְרִיעפְּט . . .

אַ פְּרוּי קְנִיעט דָארְט נֶעבֶּען אוֹיבֶען בְּרוֹידְט ,
טַייכֶען שְׁוַוייס נִיסְטֶען פוּן אִיהר פָּנִים . . .
הָאלְב אִין לוּמְפֶּען הָאלְב זֶעהְט מֶען דִי הוֹיט ,
אַ בִּילְד פוּן „יוּדִישֶׁע קַבְּצָנִים" . . .

אוּן פוּן אוֹיבֶען הָארְט זִיךְ אַ קְרֶעכְטְץ ,
אַיין אַלְטֶע קְרַאנֶקְע פְּרוּי לִיעְגְט דָאס דָארְט ,
הוּנְגֶעְרִיג , דָארְשְׁטִיג , אָהן בְּרוֹידְט אָהן גֶעקֶעכְטְץ ,
גֶעפִּינְט זִי דָא אוֹיךְ אִיהר שְׁטֶיקְעלְע אָרְט . . .

אוֹיךְ אִין וִוינֶקְעל הָערְט זִיךְ עֶפּעס זִינְגֶען .
דָאס זִיצְט אַ שְׁנַיידֶער אִיבֶּער אַ שְׁמַאטֶע .
אִין דֶעם צְוַוייטֶען אַ „כְּתֹר־לֹ" קְלִינְגֶען :
דָאס זִיטְצְט אַ שׁוּסְטֶער אִיבֶּר אַ לַאטֶע .

אוּן קְלֵיינֶע קִינְדֶער אַ פּוּלְע הוּיז .
אוֹיךְ בִּיז דֶער סְטֶעלְיֶע יוּנְגֶען , מֵיידֶען .
דָא לֶערְנְט זִיךְ מַעֲנְשֶׁען לֶערְנְט זִיךְ אוֹיס .
גְלוּיבֶען אוּן הָאפֶּען אוּן לַיידֶען !—

א. דרוקער.

דיא יודישע מוזע

(יודישע פאלקם ליעדער)

דאם כּוּל פון יענעז לשון האט . ויא דיא וועלט ווייסט . אַ שמאַרק שייכות מיט דעם פאלק ואם רעדט אדער עם בענוצט זיך מיט דעם . איז דאם פאלק גלוקליך . פרייא . ענטוויקעלט . עם האלט אין וואקסען — בעקומט אויך דאם לשון נאר איין אנדער נלאנץ אוג דיא ליטעראטור ווערדט צלע מאל גראסער אוג חשוב־ער ; ווען דאם פאלק שטארבט אבער אויף אַ נידריגער מדרגה , דער קאפ איז דערשלאגען אוג דיא ארחמאר־עמע אוינען מוזען קוקען וואיהין דאם ווינטעל בלאזט — נעהט איבער דער איינעלנער צושטאנד אויך דעם לשון . דיא שפראכע ווערדט פערנאכלעסיגט , דער עולם ווערדט אלע מאל שטומפיגער אויף דער עבדי אוג דאם פעלד , ואם דארף בעארבייטעט ווערען פון שרייבטשטעלער . ועהט אוים עלענד אוג פאדרוסקט . מיר דאנקען זיך דאריבער ניט ואם חדושען ואם אונזער יודישער שארנאן דערמאנט זהר ווענניג אַ לעבעדיגע ליטעראטור, ואם דארף יין רייגער בעמרייער שפיגעל פון דעם נאנצען פאלקסלעבען: דארט וויא דאם פאלק אליין האלט אין דרימלען — איז נאר קיין וואונדער ניט ואם אַ טיפער שלאף בעפאללט דיא ווענניג ליטעראריש ארבייטער . ואם אויך ויא איז נעפיהל נעפאללען דער גוטל צו האלטען אַ פען אין דער האנד , אוג א שמארק חשבות דעקט צו דאם פעלד ואם דארף בעוואקסען ווערין מיט אסך בלומען אוג שענע פירות . עס איז אבער אַ מערקווערדיגע זאך : פונקט אזוי ויא דאם נאנצע לעבען פון דעם יודישען פאלק שלעפט זיך אויף ניט קיין נענואהנליכע אופנים , אזוי קען מען אויך דיינעלבע אונגעוואהנליכקייטען בעמערקען אין דעם נאנג פון דער שפראכע, אוג נאר דעמעלט ווען דיא לאנע פון אונגערע בריודער איז ניט אזוי פויגעלדיג , ווען דער ואכם פון אנטיסעמיטיזמוס) וויל אין נאנצען אויסטאמשען אפילו דעם חרין, טום דר יוד מיינט אז עס איז נאר קיין בעסערם דערפון ניטא . — ועהט מען דעם ושארנאן בזקא אויפהיבען דעם קאפ אוג בימלאך צווישען אלע לשונות . ואם נאלל דאם בעטייטען ? מיר ווילען קיין בעזונדערע בירושים ניט לערנען , נאר איין זאך מוזען מיר נאנען , אז ווער ווייסט אויב פון אזא בעלעבונג פון דעם פערשוימלטען ושארנאן איז אויך ניט אבהענינ א נראסער תחת המתים — איין אויפלעבונג פון דעם נאנצען פאלק . א דערמונטערן פוניס הונדערטערליי אהרינען אַ נייער אטהעם פון נאצי־אנאל — נעפיהל, אַ אנהייבען רירען מיט קראנ־ע אברים ואג מאכי איין התחלה צום נעזונד ווערען בפה כ־א .

נאר ווי אזוי דיא זאך נאלל ניט ליין — איינס ועהען מיר בחוש אז דער יודישע

---

*) אנטיסעמיטיזמוס איז א נייפאדיש ענאה צו יודען , וואס דיא דיימשען האבען צוריק מיט פליכע יאהר אוים נעפראכט אוג וואס הייסט זיין א נענגער פון אללע פאלקער וואס שטאמען ארויס פון שם אוג הייסען דערפאר שמיטען , דיא שנאה איז אלט , נאר דער נאהמען איז נייא : דיא אייגענע יענטע—אנדערש נעשליייערט !

זשארנאן האט פלוצום אנגעהויבן צו בעטן פון לעבן , מיר ואלטן עם נאך אפשר ניט אזוי גיך בעמערקט , ווען דער זשארנאן וואלט ניט האבן טאקי צווישן אונז א היפש ביסל שונאים . ואם עס מהוט זייא נעבך ווען דאם הארץ ווען זייא זאלן מיסלעך ווייס פאלט אום דיא אייזערנע ואגן פלעגט אבשייען דעם פראסטן עולם פון דיא שרייפטשטעלער ואם וויללן ארבייטן פאר איהם זייט ר׳ טובֿיה פֿעדער איז ארוים געשפרונגן , נאך אייאר אבזיץ צוריק . מיט זיין בעקאנט סבֿר , קול מחצצים " נעמן ר׳ מענדיל לעפין , דעם ערשטן ערקלער איבער־זעצער פון „איוב" אויף עברי — מייטש , אוז האט איהם געשלעפט צום בית דין של מעלה ער ואלל אפגעבן דין וחשבון פאר דער נרויסער עביה ואם ער האט געטהון כיט דער איבערזעצונג , נאכדן אנגעהויבן דיא גאלע , ואם ואנען צו נעבונדן צו איין העברעאישער פראוע אוז ואם האבן , צווישן אונז געדענקט , טאקי שטארק בעארפט כוחא האבן אז אזן דער שטארקער , מליצה " ואלל מען באלד ניט ארוים זעהן וויא אזים אוז לעדיג זייא ואנען נעבין , קרום צו קוקן אויף דעם זשארנאן , אוז האטשי זייא האבן זיך געקענט איבערצייגן אז אפילו אזא גרויסער מאנן וויא ר׳ יצחק אי״ל האט זיך אין יענער ציים ניט געשעהמט צו שרייבן פראסט יודיש , פון דעסטוועגן איז בייא זייא געבליבן רעכט אז מען דארף חזק מאבן פון אלע ואם דעבנן דעם זשארנאן אויף פאר א לשון , פון דעסטלט אן ועהן מיר ואם דיא אנדזענגער פון לשון קדש ווילן ניט ליידן אז דעכט מענשן ואלן שרייבן אין זשארנאן אוז בייא יעדער געלעגנהיים הערן זיי ניט אויף צו בעשטעטן מיט שטאכ־ ואורכלך דיא שרייבער ואם קוקן ניט אויף בבוד אוז האפן א יודיש ואורט אין מויל ארין . בעזאנדערס אין הייגטיגער צייט , זייט עם זענען בייא אונז געוואריו צוויי מחנות , נאצ׳נאלים טן , ואם מיינן אדער זיי לאזן זיך איינרעדן אז אין איין נאכט קען מען איבערפירן אלע יודן קיין פאלעסטינא אוז טאקי תוך בדי דבור ואלן זיי אלע ווערן ארץ ישראל יודן מיט אלע פירושים . אוז אסימילאטארן . ואם נלייבן אז א יודן איז לייכט אויס צו לערנן אלע תורות אויף איין פוס אוז אייזער מען רידט זיך ואלן זיי שוין רעכן אויף אלע שבעים לשונות , לאוט יעדער פון זיא אויס איהר ביסער הארץ צו אונז׳ זשארנאן : דער נאצ׳נאלאניסט שרייט אז אויסער לשון קודש טאר נאר בייס יודן קיין הייליגערע זאך ניט זיין אוז דער אמי־ מילאטאר וויל דער ברינגט פונקט פערקערט אז דער יוד דארף זיך נאר בענוצן מיט דער שפראכע פון דעם לאנד ואו ער וואוינט . ווער פון זיי ביידע האט מעהר רעכט אדער אומרעכט — איז ניט דא דער פלאטץ דעריבער צו רעדן . נאר דאס איז קלאר אז דער זשארנאן בליבט דערווייל דאס בפרה — הינדעל . נאך מעהר וואונדער איז דאס . ואם אפילו דיא ואם האבן אז מאהל א שטארקע הצאה פון א יודיש גליך ווערטל. פון א וויטץ ואם קען נאר אויף פראסט יודיש אויס געדרוקט ווערן . אפילו דיא ואם שרייבן אוז דעדן נעוונד יודיש . קוקן פארט אויף דעם לשון ויא אויף עפים גיט קיין נעוועהנליכע זאך אוז אבי עם פאסט זיי נאר צום רימל גיבן ויא נאנץ שטארק אנצוהערן צו עם איז אייגנטליך נאר ניט כדאי זיך צו בעשעפטיגן מיט אזא פערמישט לשון אוז ווען ויא ענטשליסן זיך שוין א דערצו — דארף דיא ועלט ניט פארגעסן ואם פאר א טובה זיי מהזן איהר אוז דיא „מיוחסים" אללין ווייסן נאר ניט ואם פר אשטרייטל זיך אנצומעסטן אוז וואו דעם „אויבן אן" פאר זיך אבצווונן . צוויע לייט קלאנן זיך נאנץ אפט . אז דער יודישער זשארנאן איז

שאקי מעהר ניט בעשאפן געווארן נאר פאר פּראקטאקעס אוג אז הויבע געבאנקען אוג ערהאבענע געפיהלע איז נאר אונמעגליך אויסצודריקען אין אזא לשון נואם זויסט נית פון .קיין פאעזיע. אט אזויג פאלשע טערען איבער דעם אריסמקייט פון דעם זשארנאן האבען געבראכט אז אפילו אין דיא הערצער פון גאנץ ערנסטע מענשען האט זיך ארײנגענבט א מין געפיהל פון רחמנות צום קבצן־לשון ואם שלעפּט זיך שוין הונדערטער יאהרען מיט אטארבע איבער דיא הייזער אוג האט נאר אין זינען נאהאט דיא .קישקע. געבעטלט טרינקען בריוט אויף צו דערהאלטען דאס חיית אוג אפילו ניט..קיין בעלן געווהן עפּים אויף א רעכטער זאך צו דערקוויקען די נשמה דערבּיבער האבין מיר מאקי ניט לאנג נאהאט די געלעגנהייט זיך צו אויבערצייגען וויא אידישער דיכטער. ואם שרייבט נאר ניט שלעכט יודיש, האט זיך ערלויבט אוים צומאהלן די יודישע מוזע וויא אין אבגעריסענע אבגישלים־אלטע מכשפה. דער אייגענער דיכטער. ואם ויילן אז זיג געדאנקען אוג געפיהלען בעקאנט ווערין צוויישין זיג בריידער, האט זיך אויף ניט גיקענט איבהאלטין אוג האט ארויס גיזאגט מיט פילן אז אונזער זשארנאן — מוזע איז אין אלטע יתומה', אהן אפּערנאנגענהייט אוג אהן אצוקונפט, אין אויסגעארטע אויסגיקוואכטע זקנה, ואם איהר נאנצע פאעזיע בעשטעהט נאר אין מגן דוד־לעה, לפּקיקעה אוג גרו יאירס.

מיר זעהן אלזא אז אפילו דיא גוטע פריינד פונים זשארנאן שאקלען צו מיטין קאפ אויף דעם ואם שוגאים האבין אויסגעטראכט אז ער קאהר זיך גאר ועניג אן מיט דער ערלער מאטעריע ואם הייסט פאעזיע. אזא בעשולדיגונג איז אינג פון דיא ויכטיגסטע, ואם מען מוז זיך דארויף אפּשטעלין אוג בעוויזין אז עס איז ניט אזוי, ואם עס קען אויך אזוי ניט זין! די יודישע מוזע שטעהט ניט וויט פון אלע איהרע שוועסטער! אלע באגלייט זענין זיי מתנות פון נאטט: דאס זענין צוויגן פון אין נרוסען בוים ואם טראגט אויף זיך איבעראל אלץ איינע מהייערע פירות אוג שמעקדיגע בשמים. אויפין עביג נרינעם בארג. וואו אלע מוזן שטעהן פארין נסא הכבוד. האט אויך די יודישע מוזע איהר בכבודן פלאץ אוג איבער איהר איז אויך אויסגענאקען דער אייגענער חן, דאס אייגינע שענקייט. זיא איז ניט..קיין אבגערידענע מתבע. ניט..קיין אבגעשלאגענע הושענא. זיא איז א נאסער פון דעם קוואל. ואם דערקוויקט דאס דארשטיג מענשליך הארץ, זיא איז א שטיק פון דעם פייער ואם ווערט עביג בהענין אוג .קיין מאל ניט פערלאשין ווערין.

דאס צו בעוויזין ווערט אונז ניט שווער זין. ווען מיר ווילן זיך אבּיסעל א נעם טהון צו די אלטע ליעדעלעך ואם ווערין נעזונגען פון דעם פאלק, אט די פערשי־מעלטע ליעדעלעך ווענין די פערל פון דער קרוין, ואם אין איהר שטאלצירט שטענדיג דיא יודישע מוזע *) נאר אייגער מיר ווילין איבערגעהן צום גוף האנען מאהרן מיר ניט פארגעסין אז מיר האבין צו טהון מיטין פּראקטין עולם אוג דריבער ניפונין מיר

*) נישט צו פערגעסען אז דיא אללע ליעדעלעך, וואס ווערין דא געבראכט ווייטער, זענין ניט פערפאסט פון פאעטין, וואס האבען א נאמען אין דער ליטעראטור; אין גרעסטען טהייל זענין דיא מחברים פון דיא ליעדער נאר ניט בעקאנט: דיא ליעדער שטאמטין ארויס גליך פונ'ם פאלק, אוג דערפאר רופען מיר זיא „פאלקסליעדער". יעדעס ליעדעל האט דאס פאלק בעשאפען אין א צייט פין פיעל יאהרען.

פֿאר נעהמיג צו ערקלעהרן ואס הייסט איינענטלעך ״מוזע״ אוג ואס באדף מען דערונטער פארשטעהן.

מיט פֿיעל טויזענדער יאהרן צו ריק, אידער די מענשען ענין געוואהר ווארין פון אהדות הבורא, אז עס איז נא נאטט ואס האט בעשאפֿן אוג פיהרט נאך געווייסע געזעצע דיא וועלט ואס מיר זעהן אוג נאך פיעל וועלטן ואס מיר וויסין נאר פון זיי, דאס דאך דער מענשליכער שכל געוואלט ווייסן פון וואנען זעהמען זיך פֿערשיעדענע כחות פון דער באטור. אוג אזוי ויא דער שנואכער מענש פלעגט שטענדיג באמל ווערין פאר א גרעסערער קבאפט. האט ער זיך בעמיהט ניט נאר די קבאפט צו פארנאטערין נאר באקו אבווכען דעם אבנאטט. ואס ער אליין האט גענוזט בעשא־פֿען. צוויישען זייגע עלטערזייהם. ווערליג דער קבלה ואס פלעגט איבערגעהן דערי־בער פון איין דור צום אנדערין. לסשל: דיא מענשין. ואס האבין דאס ערשטע מאל דערעהקן א בליטץ אוג דערהערט א דונגער. האבין נאר אנדערש ניט געקענט דערעהקן או דאס מאכט פונקט אזא בריאה ויא זייא אוג האבין מאקי אבגעזוכט עפּיס צו מין גבור אוג איהם אנגענומען או ער בעווייזט עס דיא גרויסע קונצין. אזוי איז עס בייזי געבליבין אוג דער נאהמין פון זייער אבנאטט איז שוין איבערגעגאנגין פון זי צו זייערע קינדר־קינדר אוג צו אללע וייטערע דורות אט די קבלה—מעשׂיות ואס זענין ארייבער פון איין דור צום אנדערן הייסין איוך נריכיש. מיטהען אוג דער למוד דערפון ווערט אנגרופין. מיטהאלא ג ע. דאס הייסט דער למוד ואס זייזט ווייזט ויא פיעל אבנאטטער עס האבין א־מאל עקסיסטירט אוג ויא אזוי עס האט זיך נעמומין דיא נאנצע זאך. אט דיא מיטהאלאנגע בעווייזט אונז או דער מענש האט ניט נאר דרך אלין פאר פהיזישע כחות ואס קערין זיך אן צום גוף אוג ואס פלענין פון איהם פארנעטטערט ווערין, נאר ער פלעגט איך זוכין די כבות פון פערבארנענע קראפֿט ואס קערין זיך מער אן מיט דעם נפש. דערפאר או די מענשין האבין דאס ערשטע מאהל דערפיהלט או אשעהנע, געפֿעלט זיי זעהר, או גיאנג קלינגט עפּיס אזוי זים אין אויער. או אטענצ־ל ענצט פשוט אריין נאר א נייע נשמה — האבין זיי פערשטאנין או דאס ענין איוך טהייערע כחות ואס ענגן בעשאפֿן נעווארין צו פארזיכין דאס לעבין אוג האבין איוך באלד אנגעהויבן זוכין ברואים ואס מין זאלל זיי קענין אנגענהמין פאר נאטטער ואס צלע תענוגים שטעהן אונטער זייער האנד. אזוינע ברואים־לעך פון שענע פנים־לעך, זיסע קולכלעך אוג שפרינגנדיגע פיסילעך האבין זיך מן המתם אבגעזוכט בים וייבערשן עולם, אוג דערפון ענין ארויס נעשפרונגין די ג י י ן מוזן — דיא הימלישע מיידלעך ואס האבין די נאנצע קאמאנדע איבער אלע גוטע זאכין אוג ואס אייגע פון זיי האט צו זאגין איבער דעם גזאנג פון ליעדער. אצונד או מיר וויסין שוין ואס פאר א מין באשעפֿעניש־ין די מוזן ענין. ווען מיר איוך א קורצע צייט מנייר זיין אויפֿ־מין פון די דאזיגע מיידין, מיר וועלין איהר ניט אנפֿערענדן קיין נאטפֿיהקע. קיין שטערנ־מיטהל. קיין ברוסטטוך, מיר ווען ניט זוכין קיין קנייטשלעך אוף איהר גלאט פנים, מיט נעואלד ווען מיר זיי ניט מאכין פאר א באבע אהן צין. נאר פונקט אזוי ויי אין. נאר אהן קונצין אוג פליטערלעך. ווילין מיר פארשטעלין אונזערע לעזער, די יודישע מוזע.

אין קיין זאך דריקט זיך אבער די יודישע מוזע ניט אזוי אוים ויי אין פאלקסליד, די ווילט זאגט א וואלטל: ״ואס בייא א ניטטערנעם אוף דער לופט — אין בייא א שבור

אויף דֶער צוּנג׳. אוּן דֶר אֶמֶת וָאס לִיגְט אִין דֶעם גְלַייכֶען וָואַרְטֶעל פַאסְט מֶעהְר פּוּן אַלֶעמֶען צוּם פַאלְקְסְלִיעדֶעל. וַויל אַ לִיעדֶעל וָועלְכֶעס גֶעפּוּרֶן אִין פַאלְק וָועֶן עֶס אִיז וַוי פַארְשׁפּוּרְט פּוּן עֶפּעס אַ וַויכְטִיגֶען מֶאמֶענְט, וָועֶן אַ גֶעוּוינֶעֶר גֶעדַאנְק מ ו ז זִיךְ פַארוִוַיי־רַייסֶען גְלַייךְ פּוּן דֶעם פַאסְ פּוּנְם נַאנְצֶען פַאלְק אוּן דוּרְכְגֶעהְן דוּרְךְ אַ מַאסְסֶע פּוּן פֶּעֶרְשִׁיעדֶענֶע פַּאזִיעֶן בִּיז עֶס קוּמְט אַרוּים גֶעלַייפֶערְט דִי מַחֲשָׁבָה. וָאס אִיז אִינְעְנְטְלִיךְ דֶער צְוֵועק פּוּן דֶעם לִיעדֶעל. דֶער פַּאר טַאכְטֶן מִיר נִיט קוּקֶן אוֹיף דֶער פַארְם פּוּנְם לִיעדֶעל, נֶאר אוֹיפְן זִינְ דֶערְפּוּן אוּן אַז מֶען זוּכְט אִיבֶּער דֶאס מִיטְט וָאס וַואלְגֶערְט זִיךְ אַרוּם אוֹיף דֶעם פֶּעלְד פּוּן דֶער פַאלְקְסְפַאנְטַעזִי מוּזִין מִיר נְפִּינֶען פֶּערְל וָאס בֶּעזִיצֶען אַז אַ פַאלְק פִּיהְלְט אוּן דֶענְקְט, אַז דֶאס לֶעבֶּן אִין אִיהְם, אַז צַפִילוּ אַ רַבִּים קֶען דֶאכְטֶן אַ קְאַפּ וָואס דֶענְקְט, אַ הַארְץ וָואס פִּיהְלְט.

מִיר מוּזִין בֶּדוּיעֶרְן וָואס דִי צְאהְל, פּוּן דִיא לִיעדֶער וָואס מִיר דֶאכְטֶן זִיךְ גֶענְט מִיט זֵי דָא בֶּענוּצְן, אִיז וָועהְר קְלֵיין — דֶען אִיבֶּערְצוּגֶענֶען אַלֶע פַאלְקְסְלִיעדֶער דַארְף מֶען הָאבֶּן אַ בֶּעזוּנֶדֶערְן בּוּךְ. נֶאר אַפִילוּ דִי עֶמְטְלִיכֶע וָואס מִיר בְּרֶינְגֶען דָא, קֶענֶען דִיעֶנֶען פַאר אַ רֶעכְטֶן בֶּעוַוייז, אַז דֶער וַואהְרֶען מִיט דֶער פַאֶעזִיע וָענֶען נַאנְץ נַאהֶינְמֶע מְחוּתָנִים, אַז אִין יֶעדֶער שׁוּרָה, מֶען קֶען נָאנֶען, אִין יֶעדֶען וָואהְרְט פּוּן אַ מִינְדֶסְט לִיעדֶעל, וִויא שֶׁלֶעכְט אוּן כְּמֶעט אוּנְבֶּערְשְׁטַאנְדְלִיךְ דִיא פַארְם וָאלְל נִיט זַיין, לִיעְנְט פַאֶעזִיע, וָאס וַארְפְט זִיךְ אִין אוּיג יֶעדֶען וָואס וִויל נֶאר צוּקֻקֶן.

מִיר וֶועלֶן אֲנַהֵייבֶּן אוּנְזֶערֶע בֶּעמֶערְקוּנְגֶען אִיבֶּער דִיא יוּדִישֶׁע פַאלְקְס־לִיעדֶער פּוּן אִי רָא נְ ע, דָאס אִיז: דִי קוּנְץ צוּ וָאנֶען דֶעם אֱמֶת אַ בִּיסֶעלֶע פַארְשְׁטֶעלְט, זִיךְ בֶּענוּצֶען מִיט אִין הֲלָצָה, קְלֶאמֶערְשְׁט מְסַכִּים זַיין צוּ יֶענֶעמְס דֶעה אוּן פֶּארְט אַרַיין־רִיכֶּן שְׁפִּלְקְעס, דֶעכְטֶען אֲדֶער שְׁרַייבֶּן מִיט אַזָא אוֹפֶן אַז דִי פֶּשׁוּטֶע מֶענְש פּוּנְם וָאלְט זַיין צְווִי אוּן דֶעם מֶיין דֶערְפּוּן וָאלְל טָאקִי בֶּאלְד דֶערְקֶענֶען אַז עֶס אִיז נֶאר שְׁפֵּיס אֲנֶדֶערְש. צוּ אִינְאַנְיֶע מוּז מֶען שׁוֹין אַ בִּיסֶעל צוּגֶעוִוינֶען שֶׁכֶל, וַויל דֶאס אִיז נִיט אֲנֶעלְכֶעס וִויא שְׁמֻחָה אֲדֶער דַאֲגָה, וָאס מֶען קֶען עֶס גְלַייךְ אוֹיסְדְרִיקֶען צְווִי וִוי מֶען פִּיהְלְט עֶס. אַנְדַאי אִיז דִי אִינְאַנְיֶע נִיט אַזָא גְרַיִנְג מַאֲכָל אוּן פּוּן דֶעסְטְוֶועגֶען גֶפִּינֶען מִיר צְוֵוישֶׁן אוּנְזֶערֶע פַאלְקְסְלִיעדֶער פִּיל שְׁטֶעלֶען, וַויל דִיא אִינְאַנְיֶע שְׁפִּיעלְט דַאקָא אֵין הוֹיפְט רַאלֶע. וָער וַוייסְט נִיט אַז כְּמֶעט בַּיי אַלֶע פַאלְקֶער אִיז אַ שְׁוִוייגֶער־פַארְוַוייגְט פַאר אֵין אוֹיכְוואךְ אוּן אַז בַּיי יִדֶן שְׁטָאהְט שׁוֹין נֶעפִּיהְ פּוּן מִיטֶעלְעֶער דֶאך יָאהְרִין אַן גְיֶעדַייט אַ שְׁטוּהְל אִין גַן עֵדֶן אוּן בַּיז אִיצְט אִיז נָאהְ נִיט גֶעֶאהְרִין נָאהְרִין דִי אַ שְׁוִוייגֶער וָאס נָאלְל הָאבֶּן דִיא זְכִיָה אוֹיף אִיהְר צוּ זִיצֶען. הֶערְמֶשׁוֹשׁ אֵין וָאס פַאר אַ פַּאֲרִים אֵין אוּמְנִילְקִיכֶע שְׁנור בֶּעקְלַאנְט זִיךְ אוֹיף אִיהְר שְׁוִוייגֶער.

קֶנֶעט אִיךְ חַלָה — זָאגְט זִיא: שִׁיטֶער!
כַּאךְ אִיךְ פִּישׁ — שְׁרַייעְט זִיא בִּיטֶער!
פַארְבֶּעט אִיךְ דָאס בֶּעט — זָאגְט זִיא: הוֹיךְ!
חַיִּין אִיךְ אִין הָרִיבֶּע — פִּיהְלְט זִיא רוֹיךְ.
גֶּעה אִיךְ וָואלֶנֶע — זָאגְט זִיא אִיךְ קָרִיךְ
גֶּעה אִיךְ גִיךְ — זִיא רַייסְט דִיא שִׁיךְ"....

נִיט וֶועגְנִיג אִינְטֶרֶעסַאנְט וִינְקְט זִיךְ אַ יוּדִישׁ מַיידְעל אִיבֶּער דֶער דָאלְיֶע וָאס עֶרְוַוארְטְעט זִיא וִוען זִיא וֶועט שׁוֹין מִיט מַזָל חֲתוּנָה הָאבֶּן:

נִישְׁט קֵיין בְּתוּלָה, נָאר אַ פְּרוֹיא,
אַי לִיו־לִיו־לִיו — דָאבֶּער, שְׁמֵרוֹיא!
אַנְדֶערֶע מֵיידֶלעך צוקֶער נאשֶׁען —
אִיךְ דָעם קִינְד'ס ווִינְדֶעלעך וואשֶׁען;
אַנְדֶערֶע מֵיידֶלעך מַאנְצִען, שְׁפִּרִינְגען —
אִיךְ וֶועל אַי לִיו־לִיו־לִיו זִינגען.

הָערְט אַיךְ נָאר צוּ גוּט צוּ אִיהְרָע וֶערְטֶער: דָאס לַאכְט זִי מִיט יַאשְׁטְשֶׁערְקָעס, דָאס רַייסְט זִיךְ בֵּיי אִיהְר אֲרוֹיס פּוּנְם הַאַרְצֶען אַ זִיפְץ וָואס אִיז צוּגֶעדֶעקְט מִיט אַ גְרַעַ־מַאטְען שְׁמֵייכֶעל, דָאס בַּאווַיינְט זִיא, אֶפְשֶׁר אַ טָאג פַּאר דֶער חוּפָּה, וָואס אִיז אִיהְרָע אֲרִיבֶּער עֶלְטֶערִין אֲנְגֶעקוּמען מִיט גְרִיסְע וֶוארְם. אִיהְרָע צוקוּנְפְט וָואס מוּז נָאר בֶּעשְׁטֶעהֶן אִין „קִינְדֶלעך" אוּן „לִיו־לִיו־לִיו" זִינגען.

פּוּן אַזָא קְלַאנְגען אִיז שׁוֹין אֵיין שְׁפַּאן צוּ דִיא לִיעדֶלעך, מִיט וֶועלְכֶע דָאס יוּדִישֶׁע מֵיידֶל מְכַייסְט זִיךְ, וָען דִיא עֶלְטֶערִין נִיטְשֶׁען זִיא חֲתוּנָה הָאבֶּן מִיט אַווֵינְעם וָואס דָאס הַארְץ צִיהְט נִיט צוּ אִיהְם, וָען אִיהְר פְּרִייעֶר וִויל עֶר וֶועלְכֶע גֶּפֶּענְטְשְׁט אוּן זִיא מוּז אַלִין בַּיי זִיךְ פּוּעלִין, אַז מִן הַסְּתָם אִיז אִיהְר אַוֹי בַּאשֶׁעהֶרְט, אוּן אִיךְ אִין אוֹעלְכֶע פַּאלֶל וָעהְט מֶען אַז דִיא אִירָאנִיע שְׁטֶעהְט אִיהְר צוּ הִילְף, אַז זִיא לָאזְט אִיהְר נִיט אוֹיסְשְׁפִּייעֶן דִי בִּימְעֶרֶע נַאל, אַז זִיא פַּארְבִּייט אִיהְר „אֲמֶעְרֶלֶעך" אוּן אַ שְׁטִילֶען קְרֶעכְץ אוּן דָאכְט וואו מֶען וָאלְט גֶּקֶענְט „אַרוֹיס פּוּן דֶר הֶעזָה" בֶּעמֶערְקְט מֶען „הַכְנָסָה אוּן אוּנְטֶערְגֶעבְּענְהַיִט". וויא עֶס אִיז זִיךְ לַייכְט צוּ אִיבֶּערְצִיינֶען אֶט פּוּן דֶעם לִיעדֶעל:

שְׁווַייגֶען מוּסְטוּ מֵיידֶלֶע,
וָויזְם עֶלְטֶערְן גִיבֶּען דִיר דָאס עֶסֶן,
אוּן וָואס דוּא גְלוּסְט עֶדֶעלֶע —
אִין דֶעם גִיךְ פַּארְגֶעס.

אַ קַאלְטֶע אִיין אַלְטֶען
גֶעפֶּאלְטְ זַייא פַּאר שֶׁעהֶן,
מוּסְטוּ זִיךְ מִיט אִיהְם הַאלְטֶען
וַוייל דָאס וויל עֶס זַייא אַלֶיין.

נָאר דָאס וָואס זַייא גֶעפֶּאלְלְט
מוּז וָערִין בַּאלְד גֶעטָאן,
אַי דוּא גֶעהְסְט יוּנְג פּוּן דֶער וֶועלְט—
דָאס גֶעהְסְט זַייא נִישְׁט אֵן.

וָעהֶר פִּיעל אִירָאנִיע לִיגְט אוֹיךְ אִין דִי לִיעדֶער וָואס בֶּעהַאנְדֶלען דִי פַּאלְשֶׁע לִיעבֶּע. מִיר קֶענען דָא בְּרֶעכְטֶען צְווֵיי לִיעדֶער פּוּן אָבְּגֶענארְטֶע לַיים. פּוּן אַ מַאנְסְפֶּעלְד אוּן פּוּן אַ פְּרוֹיעֶנְצִימֶער—אוּן דָער לֶעזֶער וָועט אוּנְז מוֹדֶה זַיין אִין אַ וָעלְכֶע פַּאלֶל

אין ער מאנן אַ סך רוהיגער אוג צופֿאָט ניט אַזוי פֿיל „פֿה קדוש" ווי דיא פֿרוי.

שׂעהן בּיסטו, הדם לעבּען, אַזוי העלל ווי דיא זונן,
מיט מיר טהוסטו רעדען — אין אַנדערן האסטו אין זינן
מיט מיר טהוסטו רעדען אַז דוא ווּעסט זיין מיין,
ניין, ניין, הדם לעבּען, עם קען אַזוי ניט זיין,
איך ווּעל אַנטלויפֿען אין דער וויטער ווּעלט אַרין.

אין די עטלעכע שורה־לעך ליגען אויך גנוג שׂטאַרקע־ארטיקל. נאר זיי זענען אַבּער פֿארט ניט אַזוי שׂארף ווי אָט דאס ליעדל פון אַ מיידל, וואס האט אויך אַ צייט אַ רום־געפֿיהרט מיט „אַ גענטלעמען" אוג צום סוף האט ער איהר ארויסגעשׂטעלט אַ צונג אוג האט זיא אַנאַלע טראַסטען דערמיט ואס ער האט איהר גיגעבּן אַ נאַנצע „שׂאה־תירוצים". ווען מען ווּעט זיא פֿרעגן וואו זיא זיי גיווען.

. . . . . .

אוג אַז מע ווּעט דיך פֿרעגען ואס איז הייַנט אַזוי שׂפּעט
ווּעסטו זאגן אַ תירוץ אַז דוא האסט בּיז אַהער גענאהט...
אַיין תירוץ ווּעל איך זאגן אַז איך האב געארבּייט שׂפּעט,
דאס צוויישׂטען ווּעל איך זאגן אַז איך האב גענבּלאנזעט אין ווּעג,
דער דריטער תירוץ איז—איך האב מיך גענבּאדען אוג גענשׂוומען:
אַ שׂארלאַטאַן האט מיך גענארט אוג האט מיך ניט גענומען.

דאס הייסט טאקי גערעדט מיטין פוילין מויל אוג אויך דאס איינעגעם סטריה געהט אויך דאס ליעדל.

איך האב ערשׂט בּעקלעהרט
אַז מיר זענין אלץ ווערטה,
אוג בּיז מיר טהוסטו רעדען מען בּרעגען אוג בּראַטען:
מיר טראגן אין הארצען ראגעס
ווייל מיר גלייבּען שׂארלאַטאַנעס,
מיר גענבּען אבּער אוג־זער לעבּען דאס שׂטן.

ניט אַבּער שׂטענדיג בּייערט זיך אַזוי דיא יודישׂע מוג. ויא קען זיין אויך אַ ערטלי־ך זענען מען דארף. אט הערט זיך צו ווייא זיא פֿאַרווינט אַ קלין קינד:

שלאף־זשׂע, שלאף־זשׂע אין דיין רוה,
מאך דיא זיסע אייגעלעך צו,
מאך זייא צוא אוג עפֿען אויף
ווען עס קומט דער מלאך, ווּעקט דיך אויף.
ווּעקט דיך אויף אין גוטער שׂעה
אי לי־לי־לוי, אי לי־לי־לוי!

וואָן מע זאָל פֿערגלייכן אָט דאָס קלײן לידעל מיט דיא שׂרהנסטע לידער וואָס די גרעסטע דיכטער אַנגעשׂריבן קלײנע קינדער — מוז מען מודה זיין אַז די יודישׂע נאס־פֿאעזיע שׂטהט נאָר נית נידריגער פון אַלעלע אונ אַז אַזא בילד פון אַ מלאך, וואָס וועקט אין דער פֿריה אויף דאָס אויסגעשלאפֿענע קינד, קען נאָר בעשׂאפֿן ווערן אין דעם ליעבענדן הערץ פון אַ מאמע. דיא אייגענע צערטלעכקייט בעמערקן מיר אויך אין אַנדערע ליעדער וואָס בערירן איבערהויפּט דאָס מענשׂליכע לעבן. אָט נעהמט, למשל, אַזא ליעד:

יאָהרען קלייגע,
יאָהרען שׂעהנע,
וואָס זענט איהר אַזוי וועניג דאָ?
איהר זענט נאָר געקומען,
מע האָט אייך שׂעהן אויפגענומען,
אונ זענט נאָר געוועהן בא אונז אין שׂעה.

יאָהרען יונגע,
יאָהרען גרינגע,
וואָס זענט איהר אַזוי גיך אַוועק?
עס זעהט אייך נית קיין אייגעל.
עס דערמאָנען אייך נית די פֿאגעל,
איהר זענט אַוועק נאָר אָהן אין קען

וער שׂמיעסט אַז צום ערשטליכקייט קומט נאָך צו אַ געפיהל פון פֿאטריאטיזמום דאָרט וואו אין דעם יודישׂן קבאנקען הארץ ווערט פֿליסוס אויפֿגעוועקט דיא אַלטע ליבע צו דער „הים", וואו אין דער אויסגעוויקטער נשמה צוברענט זיך אַ פֿייער פון אַ בענקעניש צום פֿערלאָרענעם כבוד אונ גלאנץ, דאָרט איז טאקי נאָר צו בעדויערן וי קראפֿטיג עס קלינגט דאָס יודישׂע ליעד.

איך קוק אויף ירושׂלים בא מערב-וואנט,
איך זעה דאָרט מיינע קינדער וויא קויל שׂוואַרץ,
מע שׂפּאַרט אן דעם קאפ אויף דער דאָרע האנד,
מע אָבצט, מע קרעכצט, עס קלעמט דאָס הארץ.
ניטא אין ירושׂלים קיין בוים, קיין שׂטיין,
וואָס זאלל נית זיין נאס פון מיינע קינדערס געוויין!

וי גענאלט עס אייך וי דיא יודישׂע מוע גפופנט זיך אַוועג צום נעפֿרעסטן הארץ, מיט וואס פאר אַ כח זיא צו בקאמט אין דעם אויסגעארטן קאפ כמעט פֿער־לאשענע פינקען אונ רייסט אויף די אויגען. וואס ליידן שוין הונדערטער יאהרען פון בילדונגיים, זיי אַלין זעהן וי ערניץ נאנץ וייט, אין אַ מוהרחזייט, איו יעדעס בלע־טעלע פון דיא בייסער בעמצט מיט יודישׂע מרערין? בעוויזט עס דען נית, אַז מיר

דאבין ניט צו טהון מיט קיין צלמער באצעצע , ואם קען נאר אפשפרעכען אַ גוט אויג אדער נעסקם , אוג מאקי נאר מיט אַ אייבּיג יונגער קבאפּט ואם קען קיין מאל ניט אויסגעוועפט ווערן ? נאר לאמיר געהן ווייטער אוג זעהן ואם פאר אַ מין כּשוף דיא יודישע מוזע טהוט אב דארט וואו זיא קען זיך מעהר צופּיהרען די העגד . דארט וי זיא איז מאקי די גאנצע בּעל הבּיתישע אוג קיינער קען איהר קיין בּעה ניט נאנין , דארט וי איהר פייער ברענט וויא אַ נר תמיד אוג דער קאלטער שכּל מוז מיט דרך אָרץ שטעהן פון ווייטענס אוג טאר זיך ניט אבויטמישין אוג זיך ווילין צוהערען צו דעם וי זיא סודים זיך מימין קבאנקין הארץ פון דער אָרימער יודישער טאכטער . מיר מיינין דאס פּעלד פון ליעבּע !

אט לאמיר זיך לכשעל . אבּשטעלין אויף אליעדעל ואם כּמעט אלע קינדער אין ליטא אוג פוילען זינגען עס :

ביסט דאך מיט מיר ברודן , איך ווייס דאך באר ואם ?
דוא ווילסט ארום אַ נאנצען טאג אבּנעלאזט די נאז !
וו׳ללסטו מיר ניט גלייבּען אז איך האב דיך ליעבּ —
לאמיר בּיידע פאהרען צו אַ גוטען יוד !
פון אַ גוטען יוד צו אַ גוטען חלום —
גיב זשע מיר דאס האנטעלע , לאמיר מאכען שלום !

אין דעם ליעדעל ווהט מען וי די מוזע זוכט אייגצופּלאנצין ליעבּע אפילו אין דיא ערצע , ואם קענין איבּערזעהען נאר פון „אַ גוטען יוד" צו „א גוטין חלום" , דארט וי די יונגענד־חלומות העלשען אבּער פּבייא , דארט וואו דאס הארץ ווייסט ניט פון קיין קיטען אוג דיא ברוסט איז ניט געפּרעסט , דארט ועהען מיר וי די מוזע ארבּייט אויף אלע פּלים וי זיא קריכט אבריין אין דיא בּעהאלטענסטע ווינקעלעך פונים הארצין אוג זוכט אב בילדער אז יעדער נאך זיך קענין אין זיי אנטשיפען ,

אך , ואלקען , ואלקען , מרינק זיך אין דיא
אוג פערשלינג מיך ,
נאר אויף אין אייניגער שעה
ואלסטו מיט מיר ארויף אין דער הויך
אהין ואלסטו מיט מיר פליהען
ואוהין מיין הארץ ווענט ציהען
דארטען ואלסטו מיט מיר ארואבשוועבען
וואו מיין הארץ ווענט זיך אנקלעבּען .

דאס איז דאס ערשטע טרעפיל פון דעם ליטער ואס פיהרט דיא „פערלישבּטע" נשמות אין ווייטער „הימעל" אבריין . דאס איז אין אויסדרוק פון אַ מין בּענקענישׂ ואס קען זיך נאך אלליין קיין חשבון ניט אבּנעבּען . די מוזע בּלייבּט אבּער ניט שטעהן בּיים אנהייב אוג ווייזט אונז באלד אן דאס צוויישע טרעפיל , וואו צווי ליעבּענדע הערצער ואנין צושיידט אוג זוכן פאר זיך אַ מרייבּט אין דיא נעדאנקן .

אוי דאָרט שׂטעהט אַ באַרג־בוים
אוג האָט זיך איינגעבויגען
איך וואלל האבּען פֿליגעלעך
וואלט איך צו דיר גענפלויגען.

ווי פֿיעל פֿאַויע איז בּהאלטען אין די פּיעֶר שׂרה־לידּ וואס האבּען דאָט זיך קיין זין ניט אוג בּעוויזען פֿארט קוּרץ אוג שׂארף אַז דעם „פֿארליעבּטען" גענהט נאר קיין זאך ניט אַן אוג וואס עֶר וואל ניט וענהן פֿאר די אויגען — דערמאנט עם איהם נאר אין דעם וואס איז איהם ליעבּער פון אַללעמען אויף דער וועלט, אויף דעם איינעגעם גאנג איז דא נאך אַ ליעדל:

אַז איך וואלל האבּען אַין האַרץ פון אַ שׂטיין
וואלט איך צו דיר גענקומען,
אַז איך וואלל זיין אַ פּ שׂעלע פונ׳ם וואסער
וואלט איך צו דיר גענשוויממען.

אַז איך וואלל האבּען פֿליגעלעך
וואלט איך צו דיר גענפלויגען
אַז איך וואלל האבּען שׂמרייקעלעך
וואלט איך צו דיר גענצוינגען.

וי גרויס, וי הייליג איז די ליעבּע וואס קען אויסגענדרוקט ווערין אין אַוועלכע בּילדער! וי שׂעהן, וי ריין איז די פֿארם, אוג וועלכער דע וועדטער נישט זיך ארוים! אט גענהמט, למשׂל, נאך דאס ליעדל:

אַז דוא ווענסט אַ מאל אַללין
אויפֿין אָרט אין נאַרטען שׂטעהן
וואו איך פֿלענ זיך זעהן מיט דיר
לעבּען מיינם, גענדענק אין מיר!

הערמטו וויא דער מאלאווי
אין דעם נארטען אין דער פּרי,
מיט דעם ליעדעל זינגט צו דיר:
לעבּען מיינם, גענדענק אין מיר!

זעהמטו וויא דאס וואסערל גענהט
פון דעם באַרג וואס פֿאר דיר שׂטעהט
אין בקשׂה ברענגט עם דיר —:
לעבּען מיינם גענדענק אין מיר!

טְרערען רינגען, נאר איך ווייס
אוב דאס האַרץ איז ווי אַ שטיין,
מאַנ וויא נאכט בענק איך נאך דיר,
לעבען מיינס, געדענק אין מיר!

נאר ניט מיט איין שטים בענקעניש קומט אָב די מוזע. אויפן דריטען טרעפל בענעגנען מיר זיך שוין מיט „געבראכענע הערצער", מיט צושמערטע חאפענונגען, מיט דעם שוועדען „אויפחאפין זיך" פון „יסע חלומות".

ביים בערג וואסער שטעה איך
אוב קען צו דיר ניט קומען,
אוי פון וייטענסט רופסטו מיך,
איך קען אבער ניט שווימען.

דאס „אמעריל" „אנגבראכטן האַרץ" וואס איז נבלית'ן שטעהן בא זיין בערג אוב קען ניט צושוימין צום אנדערן. דאס בעווייזט עם דאס „וואסער" איז געווארן פון אללע חאפענונגן.

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאכט
אוב אסתּריל שטעהט בא דער טהיר
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי אין פארטראכט:
אוי, א וועהמיג איז אירן!

חאדי שוין טראכטען, חאדי דאס געוויין,
צו קלערען לאז זיין שוין גענוג.
אזא שטרן האַרץ וויי ענקעלס איז געוועהן
ער וועט שוין ניט קומען צוריק.

צו וויינען וועל איך חאבען, מאמע לעב,
אזוי וויי איינער וויינט אויף א קרבן,
איינרעדען וועל איך מיר אין האַרצען
אז מיין זים לעבען איז שוין געשטארבען.

ניט וענינ טרויערינער וענין די ליעדער. וואס אין זיי ליגט שוין א שטיק חברשה אויך דעם, וואס טען חאט דעם האַרץ צו פיל נאכגעגעבן. אט הערן מיר וויי א מיידיל בעט זיך.

מאמעניו, ליובעניו, האַרצעניו, קרונעניו,
שוויייג שוין א ביסעלע שטיל,
לעש שוין אב דאס העלישׁ פייערל,
גיב מיר שוין וועמין איך וויל:

דִי כּחוֹת, דִי כּחוֹת גֶעהֶען מִיר אוֹים,
אִיךְ קֶען זַיי שׂוֹין נָאר נִיט פִּיהלֶען;
דֶעם צֶעהנְטֶען, מַאמֶענְיו, וֶועל אִיךְ פַּארְזָאגֶען,
אַז עֶר זָאל קֵיין לִיעבֶּע נִיט שְׂפִּירֶען.

עֶס העלפט אָבעֶר נִיט קֵיין „פַּארזָאגֶען דעֶם צֶעהנטֶען" אוּנ דעֶרפַּאר זעֶהֶען מִיר פִּיעל קרבּנוֹת פּוּן דעֶר פַּאלשׁעֶר לִיעבֶּע. מֶען קֶען זָאגֶען בּלִי גוּמא אַז הוּנדעֶרטעֶר לִיעדעֶר גֶעהֶען אַרוּם אִין פַּאלק, נָאר מִיר וועֶלֶען דָאָ בּרעֶנגֶען נָאר עֶטלִיכֶע פּוּן זֵיי. דאָס פּאַרשטעֶהט זִיךְ אַלֶיין אַז דעֶר גַאנצֶער צָארן גִיסט זִיך אוֹים אוֹיף דעֶר פּרוי אוּנ זעֶהר זעֶלטֶען קוּמט פַּאר אַז אַז דעֶר מאַנן זָאל בּלַיבֶּען דעֶר גֶעטרֶעטֶער. וועֶנִיגסטעֶנס דִי פַּאלקסלִיעדעֶר אִיבּעֶרצֵיגֶען אוּנז אַז עֶס אִיז אַזוֹי. דעֶרפַּאר הערֶען מִיר נָאר וויבּעֶרשׁעֶ קוֹלוֹת, אֵייגֶע שׁרֵיעֶט:

דוּ הָאסְט מִיךְ גֶעקָאוֶועט אִין אַיינֶעם קֵיין קֵייטֶען,
אוּנ הָאסְט מִיךְ גֶעלָאזְט שְׂטֶעהן,
דוּ הָאסְט מִיר בֶּעוִוִיזֶען וָואס לִיעבֶּע בֶּעטַיִיט,
אִיצְט מוּז אִיךְ פּוּן דֶער וֶועלְט צוּגְרוּנְט גֶעהֶען.

אִין אַנדעֶר קרבּן מאַהלט אוּנז נאָךְ מִיט עֶרנעֶרעֶ פּאַרבּין זִין בִּיטעֶרעֶ לאַגֶע:

דַיינֶע הָאר הָאב אִיךְ אוֹיף מַיין הָאלְז גֶעטְרָאגֶען,
אַזוֹי וִוי אַ גָאלְדֶענֶע קֶעט,
אִין זִינֶען הָאב אִיךְ דִיךְ גֶעהַאלְטֶען,
אֲפִילוּ פֶּערְשָׂלָאפֶענֶערהַייט.

אוֹי אוֹי, מַיין הַארְץ, מַיין קָרוֹן,
מַיין טְרַייסְט, מַיין טָהַייעֶר לֶעבֶּען,
שֶׁנֶייד מִיר אוֹיף מַיין הַארְץ,
וָועסְטוּ זֶעהן אַ וואוּנְד אַ פְּרִישֶׁע.

אַייֶדעֶר אִיךְ הָאב זִיךְ מִיט דִיר דֶערקֶענְט,
גֶעשִׂיקְט הָאסְטוּ צוּ מִיר מְשׁוּלָחִים,
אִיצְט טָרָאג אִיךְ אַ נְרוֹיס נִידְנִיסְט אִין הַארְץ:
דָאס אִיז דָאךְ דֶער גֶקְבָּה'ס רָוָחִים....

נאָךְ שרֶעקְלִיכֶעֶ אִיז דאָס שטוֹלֶלֶ לִיידֶן פּוּן א דרִיטֶען קרבּן:

אוֹי אִיז מִיר, מַאמֶענְיו, דֶער קָאפּ טְהוּט מִיר וָועה,
— הַארְצֶענְיו, לִיוּבֶּענְיו, זָארְג נִיט אַזוֹי.
וִוי אַזוֹי זָאל אִיךְ נִיט זָארְגֶען אַז עֶר פָּאהרְט אַוועק,
אוּנ פּוּן מַיין זִים לֶעבֶּען אִיז דָאךְ נָאר אַיין עֶק.

עֶר פָּאהָרְט אַוועק אוּנ גְלַייךְ קֵיין אַדָעמְס׳
אַז אִיךְ הַאלְט עֶם אוֹיס — אִיז אַ גְרוֹיסְער גֶם .
דוּא פָּאהָרְסְט אַוועק אוּנ אִיךְ אַלֵיין בְּלַייב ,
הַאַרְצֶעניוּ , לְיוּבֶּעניוּ , אַ בְּרִיוועלְע הָאמְש שְׁרַייב .
— אַ בְּרִיוועלְע וועל אִיךְ שְׁרַייבֶּן נָאר נִיט צוּ דִיר .
הַאַרְצֶעניוּ , לְיוּבֶּעניוּ , פַּאר וָואם קוּמְט עֶם מִיר ? . . .

נָא וָואם , פֶּרֶעגְט זִיךְ . קֵען מֶען נָאנְען אוֹיף אַוועלְכֶע זִיפְצִין וָואם גִיסֶען זִיךְ אַרוֹיס גְלַייךְ פּוּנִים הַאַרְצִין ? וִוי פִיעל קְרַאפְט לִיגְט אִין דֶעם אוֹיסְדְרוּק אַז „דָאס נִידְנִיסְט אִיז דָער גְקְבֶּה׳ס רְוָחִים׳ ! דָאס אִיז אַ פֶּערְדִימְפִּין קוֹל אַ שְׁוָואךְ פְּרוֹיעֶנְצִימֶער נָעגָען דֶעם מַאנְן וָואם בְּוויזְט אִיהְר זַיין גְכּוּדָה אוֹיךְ אִין דָער לִיעבֶּע , דָאךְ וואוּ זִיא אִיז , דָאכְט זִיךְ , שְׁמַאהְקֶער פּוּן אִיהְם ! דָאס אִיז אַ שְׁטִילֶער פְּרָאמְעסְט פּוּן אַ„מֶענְשִׁין" נָעגְען אַוועלְכֶע וָואס דַאנְקְען אוּנ לוּיבְּן נָאמְט פַּאר „שֶׁלֹא עָשַׂנִי אִשָּׁה" ! וִוי פִיל דַאנָה אוּנ עֶנְמַת נֶפֶשׁ לִיגְט אִין דִיא גְצֶעהְלְטֶע וועְרְטֶער : „פַּאר וָואם קוּמְט עֶם מִיר ?" דָאס אִיז אַ שַׁאלָה וָואם דִי אָרִימֶע פְּרוֹיא זוּכְט נָאר אוֹיף אִיהְר קֵיין תְּשׁוּבָה נִיט ; דָאס אִיז אַ בִּיטֶערְער קְרֶעכְץ , וָואם חַאפְּט זִיךְ אַרוֹיס בֵּיי אַ חוֹלֶה , חָאמְשִׁי אוֹיף קֵיין רְפוּאָה דָאפְּט עָר נִיט :

דִי יוּדִישֶׁע מוּטָע מִישְׁט זִיךְ אוֹיךְ אַרֵיין אִין פֶּערְשִׁיעדֶענֶע לֶעבֶּנְס פְּרַאגָען אוּנ וִוי בַּאלְד עֶם קוּמְט נָאר פָּאר עֶפּעס אַ וִוייבְּטִיגְער מַאמֶענְט אִינְס לֶעבֶּן פּוּנְם פָּאלְק , לֶעגְט זִי בַּאלְד דָעם יוּדִין וָועגְן דָעם אַלִיעדָעל אִין מוּיל אַרֵיין . אַז מֶען דָאס פַּאר צַייטִינְג אָנְנֶהִיבְּן בֵּיי יִידִין נֶעמֶן רֶעקְרוּטֶן אוּנ אָבְּגֶעבְּן מַאמֶעס פּוּן קִינְדֶער פַּאר קָאלְדַאטֶן , וָואס דָאבְּן בֶּעדַארְפְּט דִיעגָען [25] יָאהְר כְּמֵדֶר . דָאס דִיא מוּטָע גֶעהָאלְפְּן וִויינְן דָעם וָואס דָער „גוֹדָל" אִז אוֹיף אִיהְם גֶעפָאלְלֶן אוּנ דֶערְפּוּן אִיז גֶבָּאהְרְן גְוָוארְן אַ לִיעד פּוּן אַ רֶעקְרוּט וָואס גֶעוֶענְענְט זִיךְ פַּארְן „אַוועק גֶעהְן" מִיט זַיין לַייב :

אַז עֶם וֶועט קוּמֶען דִי נַאכְט
וֶועסְטוּ זִיצֶען פַּארְטְרַאכְט
וֶועסְט קְלֶעֶרְן וָועגָען מִיר :
וואוּ אִיז יֶעצְט מַיין מַאנְן ,
צוּ אִיז עֶר נָאךְ פַּאראַן ,
צוּ וֶועט עֶר נָאךְ קוּמֶען צוּ מִיר ?

עֶלֶענְד וִוי אַ שְׁטֶיין בְּלַייב אִיךְ הַיינְט ,
וַויִיט פּוּן עֶלְטֶערְן אוּנ גוּטֶע פְּרַיינְד ,
פַּאר וָועמֶן וָועל אִיךְ מַיין הַאַרְץ אוֹיסְרֶעדֶען ?
אַז אִיךְ וֶועל זַיין מִיט יְסוּרִים פּוֹלְל ,
דָער קָאפּ וֶועט מִיר וֶועהְן דִילְל ,
וֶער וָועט פַּארְשְׁטֶעהְן מַיינֶע לַיידֶען ?

אין אַ מלחמה בין איך ניט קיין פרייַער ,
איך וועל מוזען געהן אין פֿייַער ,
אוג אַז די קויל וועט מיך מרעפֿען —
וועך וועט דיר אַ יִדישע געבֿען ,
זאלסט קיין ענוגה ניט בלייבֿען ?
עס האפֿט מיך אַן אַ גענויען !

אין דעם קלאנגין פונים מאנן קען מען ארויסגעהן אז איהם האָט מעהר די פֿאַרשיקט שׂ ש ע זייט פון אללע אומגלוקין וואס שטעלט זיך פֿאר . דאגענין וועהט מען אז אפילו אין אַנא פאלל בווייגט די פרויא מעהר איהר ג ע פ י ה ל פון ליעבע :

אויפֿין באַרג שטעהט אַ טייבעלע ,
זיא טהוט מיט איהר פֿאר ברומען ,
איך האב געהאט אַ גוטען פריינד
אוג קען צו איהם ניט קומען .

בֿאכען טרערין מהוען זיך
פון מיינע אויגין רינען ,
איך בין געבליבֿען ווי אַ שפֿאנדלע
אויף דעם וואסער שוויסען ,

נאר דיא וועלט איז אויך מיר געפֿאלען
זייט איך בין געבליבֿען אללין ,
זין איך דאך מאג אוג נאכט
יאמערליך אוג ווין .

מייכען טרערין מהוען זיך
רינגען פון מיינע אויגען ,
איך זאל האבֿען פֿליעגעלעך
וואלט איך צו איהם געפֿלויגען .

לעגט זיך קינדערליך אללע ארום מיר ,
אייער טאטע איז פון אייך פֿערמרייבֿען :
קלייניע יתומים זענט איהר דאך
אוג איך בין איין אַלמנה — חיה געבליבֿען .

אז די פינסטערע ציטין זענין אויעק אוג בייי יודין איז נאָך אין גאָרין אַ בימיל ליבשטיגער. אללע מיגען זעהן דיעגען אוג די דיעגסט אללין איז פֿארקורצט גיגאָרין אויף זעקס יאהר. האט די מוזע אויך איבערגעבייטען איהר טאן , מען הערט שוין ניט קין חלילה פון.

דין געווין, דערקרושן גוועגנען זיך שוין ניט מיט די וייבער, ענגשט לויפן מעהר ניט ארום אין די גאסין אוג די לירדלעך קלינגען שוין נאר פרעהליכער.

זייט־זשע מיר געזונד
מיינע ליעבע שכנים,
א מהייל ווילען לאכען,
א מהייל ווילען וויינען.
מע מרייבט מיך צוועק
איהר ווערט מיינער פטר.
בלייב־זשע מיר געזונד
מיין ליעבער פאטער:
פון מיין ליעב קינד
פאהר איך צוועק,
זיי־זשע געזונד, מיין ליעבע כלה,
נאך דיר ווייל איך בענקען
מעהר וי נאך צילע.

דער חלוק פון א זא גוועגנין בין די קינדת נאם פלענט אבקלאגין א יודישער דערקרוט צוריק מיט א יאהר פערצינ – איז נאר גרוים. ניטא שוין די שרעק. בילדער פון קלייגע יתומים'לעך. פון אין ענגשער ענגשט. אוך זייער ארט שוועבט א געשמאלט פון א גע'לבטער כלה' נאם דעם חתן איז זיך שוער אבצוצייכין פון איהר. דער דערקרוט שלאגט זיך שוין ניט קאפ אין דער וואנד. ער גע'וואלדעוועט ניט, ער זהט ניט פאר דער צייט קוילן קויפן אוג איהם מרעפין. ער גהט אוועק מיט דער האפנונג אז ער לאוט איבער אגעטרייא ליבענד העלץ נאם נאך איהר זעט ער בענקן מעהר וי נאך אלע. נאר אין דער לאנג פון דער פרויא איז קיין בוואנדע פערענדערונג נוואהרין. זי האט דעמאלט גע'ענויגט אוג זיינט אוך צונד. דער נאנצער אונטערשיעד איז אבער אין דעם נאם פריהר האט זי מוא נהאט זי זאלל ניט ראכפין בלייבין א לעבדינ אלטנה אוג איצט שרעקט זי זיך זי זאל נאר ניט בלייבין שטעהן פון פאדענט. אט הערט וי אוי א יודישע פאטער קלאגט הייגט.

פינף יאהר ווהל איך אוך דיר וואהרטן,
אויפין זעקסטן ווערטו ארוים,
אוג אז עם ווערט דיר נעפאלין א שעהנער מיידעל —
וי אזוי זשע ווערט מיר זיין דער עמהינ גרוים?

איך האב געמיינט אז אוך דיינע וואהרטן
מעג מען שטעלין מויערן,
צום סוף מהוכטו מיר אזוי
אז איך מוז שטענדיג ווינען אוג מרויערן.

נאר ענין די יהישע מוזע נעהט נאך דעם יורען פוס-מרעט אוג זשאלעזעט ניט קיין פארבעסען דארט וואו זי דארף שוקען טרייסט דורך א לידעל. ערהייבט זי די גרעסטע שטופע פון פאזעזע אין דיא לידער וואס קערהרין זיה אן מיט דער אמתער מוטטערלידבע, ווער ווייסט ניט ווי פיעל צעהנדליגער לידבעם עם דרעהען זיך ארום אויף דער וועלט, ואס אין זיי ווערדט נאר געערדט איבער. ווער בישטערן מאל פון קלייגע יתומים. ואס מוזען נעבען לייהרן פון אומבחמנותדיגע שטיף-מאמיס? איינם פון דיא ואזעזע לידער גפפוגען מיר פאר נעמהיג דא צו בהענגען:

אויף דעם בית עולם אונטער א מצבה
הערט זיך א קול פון א יונגער נקבה
זיא שרייעט אוג ווינט: אוי ווה אוג ויגד,
ואס האט דיא שטיפמוטטער צו מיין איינציג קינד!
מיין נאנץ לעבען ואס איך האב פערבראכט
איז נאר געווען איין פינסטערע נאכט,
דאס קינד איז בא מיר געווען מיין איינציגע שיין,
הייבט לידט דאס נעבית צרות אוג פיין.
מיט בלוט פון מיין הארץ האב איך אים דערצויגען,
געוואשען האב איך אים מיט טרערען פון דיא אויגען
איצט צאפט מען אים זיין בלוט, מע ברעכט אים די בייגער,
ער שרייעט אוג ווינט, עס העלפט אים נים קיינער ....
זיין שרייען האב איך נקבר הערהערט,
זיין ווינען האט מיך פון מיין רוה געשטערט,
זייג מרערען זענען צו מיר אין קבר אריינגערינגען,
זיין בלוט האב איך אויף מיינע תכרוכים גפפוגען.

. . . . . .

שטעהט אויף אלע טויטע, שטעהט אויף געשווינד
שטעהט אויף אוג הארט וואס מיין איינציג קינד.
אלע מתים שווייגען, אלע מתים רייהען,
איך מוז צו נאטט'ס כסא הכבוד פליהען.
פון נאטט'ס שטוהל ווער איך ניט אפגטרעטען
ביז ואנגען ער ווע דערהערען מיין בעטען.
רבונו של עולם, דוא האטט מיינע יונגע יאהרען אפגענשיין,
ביסט דוא מחונב דעם יתום צו הילפען;
רבונו של עולם, וואו איז דיין רחמנות,
דוא ביסט דאך אבי יתומים ודיין אלמנות ....

דאָס לעד איז צו נרוים מיר נאָלען עס אין נאנצען דא אריינשטעלען, נאר פון דעם ביסעל ואס מיר האבען נעבראכט קען מען נעהן אז אי דער זין, אי די פאָרם ווענן אויס נעצייגענט שעהן אוג אז עס איז נאר צו שטויגען איבער דער נרויסער פאטשיעער קראפט ואס ליגט אין דער שורה, אוגן דאכט אז אפילו די שטיפמוטטער, די מרשעת, ואלט בעראָרפט דערפון נעהירט ווערדן, אוג אויב ניט — קענען מיר וועגינסטענס רעכענען אז אזא פאָגעג מוז ווירקען אויף די נענגער פוגים יודישען ושארנאן, ווי נאלען איהם ניט בעהאנדלען מיט אזא יושר ווי די „שטיפמוטטער" דעם „תום".

מיר ווילען נאך קוין קוק הכל ניט אונטערפיהרען, מיר האבען נאך שפעטער איבער דער אייגענער פראגע א ביסעל מעהר רעדען! איינס מוזען מיר נאר דערוויל זאגען: מיר רעכענען אז די עטלעכע בעווייזע, ואס מיר האבען דא צוגוינגעקליבען ווענן גענוג צו איבערצייגען ועדען ואס האט ליעב דעם אמת, אז די יודישע מוזע איז ניט קוין ביילדונג, ואס לעבט נאר אין די נעבאנקען פון הייסע ושארנאן — חסידים ניט קוין אויסגעבראכטע אפי ט טאקי אויף רעכטען אמת נאר קוין מפשות ניט, נאר זיא צום קבר, זיא איז אויך אייגע פון דיא הימלישע מאכטער ואס ענען צבאבגעשיקט גענוארן צו פערניכטען דאס לעבען פון אונזער פאלק .... א, זי לעבט אוג איביג ועט זי לעבען די יודישע מוזע, אוג די בלומען, ואס זי בעשיט מיט זיי צו ציטענס דעם ועלט ושארנאן, ואקסען אויך אויף א היילינ פעלד .... דאס טארען ניט פארגעסען די אלע ואס קוקען מיט נאוה אויף אונזער עבר־טייטש אוג האלטען נאר פאר א אום־בוד ואס רעדין איבער דעם ווי איבען צו לייטעראטור, זי מוזן שטענדיג האבען פאר די אוינין צו רעדין איבער דעם ווי איבען צו לייטעראטור. זי מוזן שטענדיג האבען פאר די אוינין א ריין מלאכים־נעשטאלט, ניט איין איינגעשרימפענע בריאה, א מין פארנעהענים אין א צערישענער יופע, פערקאפעט מיט הבדלה — ואקס, אוג טשאלענט — אויף, איין ועדען ואס ווילכען ניט א שרעקליכער הוקס, נאר די פייערדינג ואכטער: שלג נעלוך מעל רגלוך כי אדמת קודש היא! ואכף אראפ די שוה, דענן דו שטעהסט אויף א היילינ ארט ....

ו. לערנער.

יום כּפּור.

מיום כּפּרים הבּא עלינו לטובה.

(נעווידמעט מיינער כּוטער, האשה היושרהדיקע פּעסא ת' ו)

אין גרויסען בּית־המדרש איז שוין דער רב אויסגענאנגען שמונה־עשרה פון שחרית דער חזן מיט זייגע משוררים ווענען שוין צוגעגרייט נעווענען אויסצוזינגען דעם סקאראבּיאוון נגון פון די ערשטע בּרכות צו חזרת הש"ץ. נור פון דער וייבּערשער שוהל הערט זיך נאך דאס גרויסע נעווויין אוג חליפּען פון די בּעטריעבּטע הארצער. ווען גיסען אוים אין הייזנס מאג. די איבּעריגע מאם מהרעדן. ווען בייז ווי איז נעבּליעבּען נאך זייער אפט וויינט א נאנץ יאהר...

—יום כּפּור איז דיינט.

אויב עם טרעפּט אמאל ערגעץ, אז איין אשה טראגט ארייבּער א וויטיג, א ווארג, אדער צער אין הערצען א נאנץ יאהר אהן טהרערן, אהן וויינען, איז דאס גיט וויל זי פּיהלט גיט אדער זי וויסט גיט וויז שמאדק דער וויטיג, ווארג אוג צער ווענען, ניין, דאס וויבּער־הערץ איז וויך אוג עמפּינדליך נענוג, יעדע זאך ווען מאכט דעם מאנס־פּערשוין יסורים מאכט עם איהר נאך מהר פּיין, נור עם טרעפּט דאנן, אז מאקי די איינענע יסורים מאכט עם איהר נאך מהר פּיין, נור עם טרעפּט דאנן, אז מאקי די איינענע יסורים ווארג אוג צער פאללען וויז שמייסער שוועכע אויף איהר הערצען אוג פערשטעלען אוג פערפּרעסטען יענע נעבּענשטע קוועלע אין איהר פון ווענען די ערקווייקענדע טהרענען פּלוסטען, זי וויל וויינען, דאס הערץ בייסט זיך אויסצוגיסטען דאס נעוואלצענע ווסער, ווען איז אין איהם אננעקלויבּען נור שמייסער שוועכע אין יענע, אין דעם ווענ, אין דעם ווען פיהרט די טהרענען פון הערצען בּיז דורך איהרע אויגען ארוים.

דאס ווארט „יום כּפּור" אבּער האט שוין גענוג כח דיעזע אללע שוועכע שמייסער פון ווענ אבּצוקוויקלען, די טויערן פון דער אשה'ס הערצען אפּענען זיך אזוי פרייי, ווי די טויערן פון הימעל, ווען שטהען שמאנדיג אפּענען אללע פרומע טהרערן אויפצוגעמען.

זי הייבּט אן צו ווינען פון די ערשטע סליחות, זי ווינט ראש־השנה צו לאל עורך דין, צו ונתנה תוקף, נור דאס אלץ איז ערשט א הקדמה צו דעם גרויסען אוג נאנצען נעווין פון יום כּפּור, ראש־השנה קאנן דאס נאנצע וייבּערשטע הערץ אין שוהל מיט איהר ניט ווין, עם איז יום־טוב, דער מאנן אוג קינדער ווענען קומען הונגעריג נאך אנא גרויסען דאוונען, עם טראכט זיך ניט ווענען קוך, ווענען טאפ, ווענען איין ערשט אוג לעמצט נעריכט, אוג ווי אפּט טרעפּט, אז איבּער דעם וינדיגען ציטעם פערשפּעטינט נעלבּטם א פרומע אשה די הייליגע קדושה, ניט אזוי איז יום־כּפּור, ניטא עסען, ניטא טרינקען, די מאנען אוג קינדער ווענען אויך דא מיט איהר אין מקום קדוש. אויסנעטהון פון דער ווענט אוג פון זיגדריגע טאפּות, הייגט קענן זי ווייגען אהנע אויפהער, זי קאנן דאוונען, נאנען אוג לייענען דעם

גאנצען מחזור , אללע הוחינות אונ פיוטים פון מאנועל בין מאועל אונ פאר ואם נאל זי ניט וויינען , אז עם וויינט זיך כמילא ?

אזוי וויינט די יודישע פרוי פון דעם ערשטען־על־חטא צו ערב יום־כפורדינע מנחה , זי וויינט צום בענשען נאך דער סעודה המפקת , זי וויינט , אז זי בענשט איהרע קונדער אין דעם היילינען טאג : מיט געזונד אונ לאנגע יאהר , זי וויינט , בעת זי ליינט צוואמען איהרע הוחנות אין איהר קרבן מנחה אונ פערבייגט דאם בלאט ואם זי נרייט זיך ערשט אהן דאכט אין שוהל, וואו עם גיסטען זיך אללעמענם מהרען וויטער אויף דאם בלאטל צו וויינען , זי וויינט בייי דער טיהר , אז זי קושט די מזוזה אונ נעזעגענט זיך מיט איהר שטוב, מיט איהר נאנץ יאהריגען היים , איידער זי פערלאזט עם אונ נעהט צו יענעם היילינען היים וואו זי ווערט וויינען אונ בעטען מיט אללע יודען צוואמען : א גוטען נור־דין אויף דאם קינפטינע נאנצע יאהר אונ באלד וויי זי קומט אין שוהל אריין אפענט זיך א קנואל מהרען פון דאם־ני אונ זי הערט ניט אויף צו וויינען בין נאך דעם לעטצטען „אבינו־מלכנו“ נאך נעילה .

צו וויינען האט די יודישע פרוי פיעל , אונ ווער קענן איהר דאם איינציגע פערגינגען פערבאטען בעת עם גיסטען זיך איהרע מהרען אונ עם חליפעט דאם נעפיניגט הערץ אין איהר אין דאך שמונה עשרה ?

נור פלוצלינ האט דער שמש א פאטש אראפ־נעלאזען דעם סדור , ואם ליענט אויף דעם שולחן פון דער ביהמ , אין מאנערשער שוהל איז דאם נערוישׂ מיט איינמאל ווי אבנע־האקט נעוואלרן , נור פון וייבערשער שוהל האט זיך נאך נעהאלרט דאם העפטיג נעווין אונ חליפעריי — דער חזן , ואם האט נעווים נעהאפט אויסצוגעהמען מיט ניין שאנעם נגון פון אבות האט זיך, אין איינגעווינקעלטען טלית , א קעהר נעטהון צום עולם אונ האט מיט דער האנד א ווייז נעגעבען אויף דער וייבער־שוהל , א חיטיל , ואם איז נאהענט פון מערב־וואנד נעשמאנען , האט דעם וואונק אנגעהאפט אונ האט מיט ניין קולאק דריי קלעפ הערלאנגט אין וואנדט , אונ אוים־נעשרינען מיט ניין מחזור אין האנד :

שמיל וייבער ! ואם האט איהר אייך פאנאנדער נעזוישעט? נענוג אייך פיעשמשען זיך ! עם האט אנגעהייבען שמילער ווערען נור נאנץ שמיל ווי אין מאנערשער שוהל איז מיט אמאל ניט נעווארען, פון אללע ווינקעלעך האט זיך נאך נעהארט אין איינגעהאלטען נעווין אונ א נעפערעטע קראמפפהאפטע חליפעריי , דארט אין מזרח־ווארט שמעהט א חשובע אשה אונ איהרע טהרען גיסטען זיך , זי האט פאר־יאהרען אין דער צייט נאך איהר יונגע טאכטער, א וייבעלע א ברילינאנט נעבעגן זיך נעהאט , מיט איהר אין איין מחזור נעדאוונענט , זי איז ערשט דעם ערשטען יום־כפור מיט איהר אין שוהל נעווען , זי ווער נאך אין די תפלות ניט אזוי נענוהט אונ די מאמע האט איהר צו־נעווינען , נעלעהרנט , ערקלערט אונ די טאכטער האט איהרע יונגע טהרען מיט דער מוטערם אלטע טהרען צו־משׂט . היינט איז שוין דאם וויי־בעלע דארט , אויף דעם פעדל , אונטער א בארנעל ערד , איהר ארט אין שוהל האט א אלטע יודענע פערנומען, אבער איהר ארט אין מוטערם הער צען איז נאך לערר אונ לייריג , די אלטע מאמע לעבט נאך קאנן נאך לעבען , בעת איהר פערל , איהר בליהענד קינד ליענט שוין אין עהנגען פינסטערען קבר !“ דער נעראנק נעהט איהר איין מינוט פון זינען ניט ארוים אונ דאם טריי מוטער הערץ צושמעלצט אין טהרען .

ווי אַזוי אַ בּיסל שמועהט נאך אַ מיטעלע קרוי אוג חלישעט , קענן זיך ניט שטיללען , פֿאר יאהרען האָט זי דורך דאָם פֿערהאנגענע פֿענסטערל איהרע קינדער נעפֿען ווי־עך טאָטע נעמען , זיי האָבען געדאוועט . איצט , וואו איז דער טאָטע ? וואו דאוונען איצט איהרע קינדער ? דער טאָטע איז אין דער ערד ; די קינדער האָבען שוין ווי־עך משגיח ניט , ואם זאל זיי לערנען נאָט דינען אוג וויזען וי א יוד צו זיין אוג שמיפֿען איצט מיט אלע צוליאוצ יונגלעך אוג פֿערלאָזענע יתומים אויפֿן שוהל־הויף , אוג זעלבסט יום כּפּור , ווייס נאָט אין הימעל אויב זיי נאָגען אַ יודיש ואָרט פון סדור אדער ? דערפאר וייזט זי , דערפאר העדט זי ניט דאָם סיקען פון די ארומיגע וויבער , ואם וויללען אַ ואָרט האָבען פון דעם חזן אדער פון דער זאָגערקע דא בייַ זיי .

נאָך אייגע אוג נאָך אַנדערע ווייגען שמיל איצט אוג טהערערן גרויסע פאלען אַראָפּ איבער די אויסגעוויקטע בלאטער פון זייערע תחינות . נור אַיין יודענע , כּמעט די אלטסטע אוג פֿארנעהמסטע דא , זיצט איצט ווי אַ דער הרגעטע , שמום ווי די ואנד , פֿערטראכט אוג פֿערחלומט אוג , איהרע ליפּפּען זיגען פֿערשלאָסען , נאָר די אויגען איהרע נעמען זיך צו געשמידט צו דעם אפּענעם סדור ואם לייענט פאר איהר אויף דעם שטענדער די ווארשער פון דעם בּלאט שוויסען , פּליהען , זי זעהט ניט אוג קאנן ניט איינהאלטען .

פאר ואם וויינט זי ניט ?

האט זי ניט פאר־ואם אוג ואגען ואם צו וויינען פון דאם ואם איהר האט דאם פֿאריגע יאהר געמראפּען , קאנן זי נאָך אויך גענוג טהערערן פֿערגיסען אויף דעם ואם קאנן נאָך איצט זיין , איצט , אין דער מינוט פון דין אוג רחמים , בּעת דעם מענשענס גורל ליענט אויף אַוואג־שאל אוג זיין גזר דין צו גוטען אדער צו בייזען , חלילה , איז שוין נבייט אונטערגעשריעבען צוואָרען אויף דאם נאכצע קומענדיג יאהר !...

איז זי ניט פרום גענוג אוג גלויבט אפּשר ניט אין די ויבטונקויט פון חיינטיגען טאג ? אדער ניט קלוג דיעוע ויבטונקויט אין נאכצען צו בענבריפּען ?

ניין ! גיטעלע די פרומע איז איהר נאמען , די נעלע אב־געבלאקוועטע בלאטער פון איהר קרבן־מנחה ואגען נאָך ניט גענוג אויס־געמרוקעט פון די הייסע טהרערן איהרע ואם זי האט זיי ערשט נעכטען אנגעמרייקט .

פאר־ואם־זשע וויינט זי ניט ?

ואם איז הייגט דער מער מיט גימעלען ? פֿרעגען די וויבער אויגען ואם קוקען מינוטשענווייס אויף איהר פֿערבראכקייט , אויף איהר שמוטקויט אוג טרוקענקייט , אוג גימעלע זיצט ווי זי איז געזעסען , דער חזן ואגט שוין „מסוד חכמים ונבונים“ , אוג זי אליין שיינט עם , וויים דעם סוד ניט ואם איהר דאוונט זיך הייגטיגען יום כּפּור ניט ווי אלע יום כּפּורים פון איהר נאכצען לעבּען ?

איהר סדור איז פון אין דער פריה אן אויפגעמוישט די פרשה פון דער ערקדה האמש מען האלט שוין חצות הלשי"ץ, זי הט „ויהי אחר הדברים האלה“ אין נאכצען נאך אבגעטאנט , זי האט אויך אנגעהויבען צו ואגען דעם „רבונו של עולם“ ואם איז באלד נאך דער פרשה

אָבֶּער קוים הָאט זי צוזאָגען אָננעהַייבָּען די וואַרטָּער: כְּמוֹ שֶׁכָּבַשׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ: ווי עָם הָאט נָעמָהוּן אַיינהאלטָּען אויבָּער פָּאטָּער אַבְרָהָם. אֶת רַחֲמָיו: נון דערבאַרעמָּקייט. מִבֶּן יְחִידוֹ פון זיין אַיינציג קינד, וְרָצָה לְשַׁחֲטוֹ אותו, אוּ עָר הָאט אִיהם נָעזוּאלְט קיילָען, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ. צו טָהוּן דיין ווילָען. נָאט. הָאט זיך די צונג בַּיי אִיהר אין מויל אָבּגָעשָׁטעלְט. זי הָאט אִיהר קינד דָערמָאנְט הָאטש ניט אַיינציג אָבָּער טָהַיירָער קינד וָועלְכָעם אִיז אִיצְט אין דָער הַיים נָעבָּען דָאם נַיי נָעבָּארָען אַיינקָעל אִיהרס נָעבְּליבָּען אוּ אִיז נָאךְ שְׁוַואךְ פון קינְפָּעט אוּ הָאט קיין כּחַ ניט אין מָקום קָדוֹשׁ אין דָעם הַיילִיגָען, פִּירְטָּערְלִיכָּען טָאג צו קומָען, זי וָואלְט איךְ ניט נָעקומָען וָעלְבְּסְט וָענן זי וָואלְט נִיקָּענְט. צו שְׁוַוער הָאט זי דָאם קינד נָעהָאט. צו לִיעב אוּ טָהַיירָער אִיז דָאם קינד אִיהר אִיצְט, זי וָאל עָם לָאזָען אויף די הָאנְדְט פון אַ פְּרָעמְד מַיידָעל אַ שְׁטִיפָּערְקָע.—

די אַלְטָע קָאכִּין אִיהרָע דָארף אַלַיין הַיינְט דָעם נָאכְּצָען טָאג אין שוהל זיין.

„אַנְרוּיסָער נָסִּין אִיז דָאם גָעוָוענָען, הָאט ניטָּעלָע אָננָעהַייבָּען צו אִיבָּערקְלָעָרָן די וָוארטָּער וָאם אִיהרָע לִיפְּפָּען הָאבָּען עָרְסְט אַרוים גָעָרעדְט. שְׁוַוער הָאט אַבְרָהָם אָבִינוּ נָעמוזְט זיין גוּבר צו זיין זיינָע עָרבָּארְעמוּנג אויף זיין לִיעב קינד, בִּזְי אוים צוּשְׁטָּרָעקָן דָאם מֵעסָּער יִצְחָק צו קיילָען, שְׁוַוער אִיז מִיר גָעוָוענָען אָפִּילוּ נָאר אָנצוזָאגָען מַיין שְׁוַואכָּער טָאכְּטָער. זי נָאל, לְמַעַן הַשֵּׁם, פָּאסְטָּען הַיינְט, אַקְלֵיינִיגְקייט יוֹם כִּפּוּר ניט כָּאסְטָּען! הָאטָּש זי קָאנן ניט! אָהָן אַ עִין הָרָע. אַ גְּעוּונְד קינד, עָם דָארף הָאבָּען צו זיינָען אוּ צִיהט אִיהר אִיהרָע כּחוֹת אַרוים אָפִּילוּ אין דָעם טָאג וָועלָן זי הָאט אִיהרָע וָואהלְטַּיג. וָעה צו מַיינָע יָאתָרָען. וָואם וָעט זי גָעבָּען טָהון אַזָא טָאג אַ יָאהר? זי וָועט חָלִילָה קְרָאנק וָערָען; נָאט. דו בִּיסְט אַ נוֹתֵן לַיֵּעף כּחַ. דו גִיסְט די קְלֵיידָער נָאךְ. דו גִיסְט אויף עָם הוּנגָּער נָאךְ אוּנָעָרע שְׁוַאכָּע כּוחוֹת, שִׁיק מַיין קינד צַיי״ט כּחוֹת הַיינְטִיגָען תַּעֲנִית אִיבָּערצוּקומָען בְּשָׁלוֹם, נָעהם צו אִיהר בְּלוּט, וָואם זי פָּערגִיסְט הַיינְט צו לִיעב עָם הַיילִיגָען טָאג. אין פָּאסְטָּען, פָּאר אַ קָרְבָּן פַּאר אִיהרָע זינְד, אוּ שְׁרַייב אִיהר אָן אַ גוטָּע כְּתִיבָה מִיט אַ גוטָּער חֲתִימָה, אויף נָעוּונְד אוּ לָעבָּען, אָהן יִסּוּרִים אוּ אָהן צָעָר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם!

הַיים פון נָאכְּצָען הָערצָען הָאט זי די תְּפִלָּה אִיבָּערלִיךְ גָעבָּעטָּען אוּ נָעוָואלְט אָננעהַייבָּען זָאגָען וַיְיטָּער. נור אין רָער מינוט הָאבָּען אִיהרָע אוינגָען רָערָעהן די אוּנגְלִיקלִיכָּע מוטָּער, וָואם אִיז פַּאר־יָאהרָען מִיט אִיהר יונג מָאכְּטָּערְל דָא ניט וַייט פון אִיהר גָעשְׁטָאנָען, אוּ אִיצְט שְׁטָּעהט די מַאמָּע אַלַיין, וויי אַ בוים וָואם מָען הָאט אִיהם זיין שְׁאנְטָּען צְוַויי״ג אָבּגָעהָאקט, גִיטָּעלָע הָאט זיך רָערמָאנְט: וויי דָאם יונג וַייבָּעלָע הָאט פַּאר־יָאהרָען אַזוי פְּרוּם גָעדָאוונְט נור מִנְחָה צַייט הָאט עָם צו חַלְשָׁן אָננָעהַייבָּען, מָען הָאט עָם אָבּגָעמִינְטָּערְט אויף דָעם מָרָעפּ אַוָּעק גָעוָוענְט. אוּ דָא אִיז דָאם יונְגָע וַייבָּעל אַ בְּלָאסָּע, אַ פָּערחַלַּשְׁטָּע גָעוָואסָּען, קיין כּחַ גָעהָאט אָפִּילוּ אויפצושְׁטָּעהן צו קְדוּשָׁה, נור זי הָאט פָּארְט דָעם טָאג וויי אַ בָּשָׂרָע יִרְשָׁע טָאכְּטָּער אויסגָעפָּאסְט, מָען הָאט נָעילָה אָבּגָעדָאוונְט, אויך מַעֲרִיב, אוּ די מוטָּער אִיהרָע הָאט זי אונטָּער די הָאנְדְט אַהַיים גָעפִּיהרְט, זי הָאט טָאקִי צוּגָעקְרַייגְקְט נָאךְ דָעם תַּעֲנִית, אָבָּער כּחוֹת הָאבּ איךְ זי וַיידָערגָעזָעהן אין שוהל, עָם הָאט נָאךְ גָעשַׁיינְט דָאם פָּארְב אין אִיהר שָׁאנְעם פָּנִים, אָבָּער די שְׁאנְע בְּלוּמָען פון אַמָּאל וָענָען שוין דָאנן ניט גָעוָוענָען די זָעלְבָּע וָואם אַמָּאל... אוּ וָער וַיים, פון וָאם הָט זיך אָננָעהַייבָּען אִיהר שָׁרָעק־

לויבע קראנקהייט ? נײן ! וויבאלד עסענען מיינע מחשבות ! נאט ווילל , ער האט אללײן אין זײן היילונג תורה געבאטען : מען זאלל פיינינגען אונזערע וינדינע לייבער אין דעם היילינגען טאג ווי אזוי וועט ער תענית שאדען , די ווײסע טוהען זיין בעפעהל אוג פאסטען הײנט , חאסט זיי קאנען עס נישט

נײן , נײן ! האט זי צו זיך וויטער געזאגט , נישט ער תענית האט ער יעצער זיך שאדט , נישט יום־כפור איז איהר מלאך־המות געזוענען , ווי ער דעד דאקטאר האט שפעטער געזאגט , א ליגען , נארישקייט , ואס ווייס ער ? דער מלאך־המות האט שטענדיג אין אויסרייד , איהר גוד־דין איז שוין געזוענען זי האט מיר קיין צייכן נישט געגעבען , האט זי ינגערהייט געמוטט אין קבר אריין !...

זי האט וויטער אנגעהייבען דאונען . זי האט זיך געוואלט פערטיפען אוג זיך צוריקקערען צו די וואלטער ואס איהר מויל רעדט ארוים , אבער זי האט נישט געקענט , בײ דער מיהר איז איין ארעמע יוגענ געשטאנען אוג האט שרעקליך געוויינט , נישטעלען האט געדאכט זי הארט אין דעם געוויין דאס שריין פון איהר ערשט געבארען איינקעל , ואס זייגט אוג ציהט איצט דער הונגעריגער מוטערס ברוסט אוג שרייעט מיט אן פערצווייפלונג פון הונגער אז עס גיפינט נישט...

שרעקליך האט דיעזע ואטער־שטימע איהר הערץ געלאכערט אוג איהר געראנקן צוזאמישט , דער עולם אין מאנהעטשער שוהל האט שוין געהאלטען כרכו , זי האט זיך אויפגעהייבען , נישט פיהלענדיג האט זי זיך צו דער וואנדט צוגעקערהרט אוג נישט ווייסענדיג ווי אזוי האט זי נאך שמונה־עשרה זיך צוריק אונטער־געוואטצט ואס מיהר דאס געווינן אוג געשריי האט זיך פון דעם נאנצען עולם מאנער אוג וויבער געהארט דאס מער דייטליך האט זי אלץ געמיינט זי האדט דאס עלענד געשריי פון דעם אונשולדיג קינד .

אוג אזוי וועט דאס שרייען אז נאנצען טאג בין נאך מעריב ! האט זי זיך נעוואכט . ווא איז דאס אערעם קינד שולדיג ? דאס עלענד פון דעם עופ'על לאכערט מיר מיין הערץ אבער נאך שרעקליכער מוז דאס עלענד איצט פון זיין האזב קראנקער מוטער , ווילכע עם ווילט אים איהם בלוט איצט נישט זשאלאוון נור עם נאלל ואט זיין . נור עס נאלל שווייגען ...

א גרויסער נסיון פאר א זיינגערער מוטער איז דער יום כפור , נאט איז היטעל שטראף מיך נישט פאר מיין זינדיגע מחשבה , מיין מאכטער ווילט אזוי אויך נעפאסט אפילו ווענן איך ווילט איהר נישט אזוי שטרייגג אנגעזאגט . דו ווייסט עס נערעכטער פאטער . האב רחמנות , גיב איהר כחות דיין הייליג נעבאט צו טהון !..."

זי האט ווידער די אויגען ארײנגעטוהן אין קרבן־מנחה , דאס בלאטעל פון רער עקרה איז נאך אלץ נישט נעוואקסען איבערגעקערהרט . זי האט נישט ווילענדיג זיך וויעדער צוגעקוקט צו די וואלטער . יא , האט זי זיך געטראכט נישט נור אברהם אבינו איז מיט צעהן נסיונות נעפרוכט געווארן , אבער אויך מיר זינדיגע , ווא מיר נענען נישט ווערט זיין נעבענשטען נאמען צו רערמאנען , ווערען מיט נסיונות אללע טאג נעפרוכט . איך בין אויך אפאל אוא זיינגדע מוטער נעוועזען אוג איך ווייס דעם טעם ווי שווער אוג ביטטער דער מאמען קומט אוא הענגית אן , איך האב מעהר נעהאט צו זיינגען מיין קינד , אלס מיין טאכטער , יענע יאהרען

זָענען אַנדערע נָעוועזען , וואו הָאבען הַייַנטיגע קינדער די כּוחות פון פֿערצייטיגע דורות ? פון דעסטוועגען הָאב איך שיער מיט רעכט נעמען אויפֿצוטאָן אונ קוים דערהאַרט ביז דער מאָג איז אַריבער , הַיינט וויל מען שוין זיין מין חנה לען , אז זי איז אויך קוים וואס זי האלט זיך ! אַ נסיון , אַ שווערער נסיון ! פֿאר־וואס הָאט גאָט ברוך הוא גיט געוואלט אונזער מוטער שׂרה׳ן פֿרובען ? פאר־וואס דערצאהלין אונזערע הייליגע ספֿרים , אז שׂרה איז פון דער בשׂורה אלליין געשטאַרבען , אז דער שׂטן האט איהר די בשׂורה אנגעזאגט אז אברהם האט איהר בן־יחיד יצחק׳ן געקוילעט ?

ער וואס זיין רחמים איז גראסער ווי זיין דין , ווייס אז די זינדיגע אשה קענן אונז נסיון גיט בעשטעהן , ע , ער וויים דאס שוואך הערץ פון דער אשה , ער וויים ווי ליעב אונ איינגעבאקען איין איינציג קינד איז בי יעדער מוטער אין הערצען , ער שטעלט דעם נסיון נאך די כּחות , עס איז גיט דער כּח פון אַ מאמען קענען איהר קינד אַ לייד טוהן , איך בין אַ מאמע , מיין קינד איז מיר ליעבער ווי מיין לעבען , מיר איז דער יום־כּפור ליעב אונ טהייער , מיר איז דער תּענית אַ פֿערגנינגען אבער מיין שוואך קינד חלשׁט איצט נעבין מיט דעם עופֿעלע בי דער בּוסט איך קענן דעם צצר גיט אריבער מראנגן פון איהר , אזא טאג אַ יאהר !...

צו קדושה האט זי זיך דערמאנט , אז זי האט נאך דערוויל כּמעט גיט געדאוועגט , זי האט זיך ערשׁראקען אונ כּמעט ווי פאר־זיך פֿערשׁעמט , ואס גראד אין אזא הויליגען טאג לאזען זי איהרע געדאנקען גיט דאוונען ווי עס דארף צו זיין , זי האט זיך נענומען פֿעסט צום סדור אונ געדאוועגט מיט שמוערם מיט כּוונה , מיט אללע כּחות די געדאנקען פֿערמריעבען , ביז דער עולם האט אנגעהויבען זאגן די סליחות , זי האט שמע קולנו׳ מיט איהר נאנצען כּח געשריען , נור אין איהר איגען געשריי האט זי ווידער דערהארט דאס שריין פון איהר יאינגען , נור איהר יאינגעל וואס זיצט דער מוטער לייזינג ברוסט , אויך איהר חנה׳לע האט זיך איהר פאר די אויגען געשטעלט אַ בלאסע , אַ שוואכע , אט אַזא זי פאלט אין חלשׁות , אין שטוב איז קיינער נישט , דאס קינד פאלט איהר אראפ פון ברוסט אונ קוקעלט זיך אצונד־בלוטיגט אויף ערד , זי האט שיער גיט אנגעשריי געטהון : געוואלד רעטעוועט ! מיין קינד איז פארבי , נאר דא האט דער חזן אנגעהויבען מיט יזין סקאראבאוון נגון : אשׁמנו ו׳... אונ גיטאָגע האט זיך דערמאנט וואו זי איז , זי האלט נישט , זי ווהט נישט , נאר אצר הרע המ זיך הייבט צוגעשׁעפט צו מיר , מיר צו פֿערשטעהן מיין יום־כּפור אונ גיט צו לאזען מיין זינדיג הארץ צו תּשובה אונ תּפלה , צו גוטען ואל עס זיין רבונו של עולם , איך וויים אליין גיט וואס טהוט זיך דא הייבט מיט מיר ׳ דיעוע וואלטער האט זי כּמעט אויפֿן קול אויסגעערדעט , אונ געטון מיט איהר נאנצען כּח זיך שלאגען אונ פוקען אין האלצען : אשׁמנו׳ אונ אזוי ביז דעם לעצטען על־חטא , צו דעם רבונו של עולם פון אויסגעהאנגען , אז זי האט פאר זיך פאר איהר געזונד נעשטעלט מחילה בחסד , מחילה ברחמים , ופרנסה וכלכלה ולחם לאכול , האט איהר הערץ נייטער אננעהויבען קלעמען , זי האט ווידער איהר הונגריג מאטטער דערמאנט , ווי וואלט זי איצט ערקוויקען האטש איין שטעקעל מרוקען ברויט ! האט דאס הערץ אין איהר געשריען , גיט קיין ווייז , גיט קיין עוף , נאר מרוקען ברויט אשטויקעל . די חלשׁות צו פֿערטריבען , די נשׁמה האטש ביז נאכט צו ערהאלטען !...

איהר הָערן דָאס וויְ נָאכָּפָּענט אוּן וי דָאס שְׁמַארק שִׁיאַרק צוּ וַיינָען אָנגָעהַייבָּען.

פְלוּצלינג דָאס וי איהרָע טְהַרעָרן אָבגָעוווישט אוּן דָאס פָּערבַּיגָען דָאס פָּארגָאנגָען אוּן אַרָאפּ גָעקוּקט אין מָאנָערשָׁער שוהל. וי דָאס מיט די אוינגען דָא וועמען נָעזוכט, גַּיִּ אוּן מיט מוטָה דָאס וְי פְלוּצלינג איהר סדוּר צוגָעמָאכט אוּן איז אַרוים פּון שוהל. בַּיי דָער מְהַיר פּון דָער מָאנָערשָׁער שוהל דָאס וי דָעם רַב בָּענָענָט.

—רַבִּי, דָאס וי אויסגָערעדט, וָעהר שְׁוֶוער מיט אַפָּערשְׁטיקָטער שְׁטִימָע. איהר וָעט מיר מוחל זַיין, אִיךְ דָאפ אַ שַׁאָלָה צוּ פְּרָעגָען.

—וָאם איז? פְרָעגָט, וָאם דָאס איהר צוּפְרִידָען? דָאס דָער רַב מיט אַייגָענעם גָעאָנטְפָּערט, וּי איהם וָאלְט לַייד גָעטוהן וָאם מָען דָאס איהם אָבגָעהָאלְטָען פּון דָעם נָעטִיגָען נָאגָג וָאהִין עָר דָאס איצט בָּעדַארְפְט גָעהָן.

—מַיין מָאכְטָער איז אַ יוֹלֶת, דָאס גיטָעלָע גָעוָאגט, איהר קָאנָט וִיא דָאכט וִיךְ. אַ שְׁוַואךְ קינד פּון איהר נָעבָּארָן טָאג אין. דָאם הָארָץ וָאגט מיר, דָער תַּענִית וָעט איהר קיין גוטָס נִיט שְׁהוון, אַל תִּפְתַּח פֶּה לְשָׂטָן, אִיךְ וויל אַיין פְּרָאגָען צוּ מָאג וי אָנגייסָען. חָאטש עָפּיס נָעהָמָען אין מוּיל אַרַיין, דִיא נְשָׁמָה וָאטש אין וִיךְ דָערהָאלְטָען?

—אַיי֫עָר חַנָּה'לָען מיינְט איהר, בַּיי דָער וָאם אִיךְ בִּין דָאכט וִיךְ צוּם גְּדָלָה צוּם בְּרִית נָעווָען? דָאס דָער רַב גָעפְּרָאגָט, נָאטט אִיז מיט אַייךְ, גיטָעלָע, איהר וָעט חַיינָט עָרשָׁט אַ יוּדִישׁ מוטָער גָעווָארן? וויא אַווי פְּרָאגָט איהר אַזָא וָאךְ וָאם אִיז אָפּילוּ אַ קינד יָדוּעַ אַז מָע טָאהר נִיט? יוֹם־כִּפּוּר אִיז חַיינָט, אוּן אַ יוֹלֶת מָאג נור אין דִיא עָרשָׁטָע דְרַיי טָעג עָפּיס, צוּ חָאלְבָּע לְעפָּל־וַייז גָענִיסָען, טוֹעם זַיין, אָבָּער חַנָּה'לָע אַיינָער מָאכְטָער אִיז שוין צְוַויי וָאכָען נָאךְ איהר הָאבָּען, וִוי אַווי גָעלוּסְט וִיךְ אַייךְ אַווינָם?

—וִי אִיז אָבָּער זָעהר שְׁוַואךְ חָאט גיטָעלָע אויסגָערעדט אַ בִּיסָעל הָעפְטִיגָער וויא פְּרִיהָער.

—אָבָּער קָראנק אִיז וִי חָלִילָה נִיט? חָאט עָר אִיבָּער גָעפְּרָאגָט, אַ דָאקטָאר קוּמָט צוּ איהר?

—נַיין, דָאם קינד צִיהט איהר דִי פּוחוֹת אַרוים, חָאטש וִי גָעהט שוין אַרָאפּ בִּיסְלָעכ־וַוייז פּון בֶּעט. חָאט וִי גָאנְטְפָּערט. אִיךְ בֶּעט אַייךְ רַבִּי, בָּעקָלָערְט מָאמִיר אִיז דָא אַ הַיתֶּר אַז אַ וַיינְדִינָע מוטָער, וָאם חָאט איהר קינד נִיט מיט וָאם דִי לִיפְּלָעךְ אָפּילוּ אָנצוּגָעמַצָּען אַז וִי פַּאסְט, מָאמִיר מָאג אַזָא מוטָער עָפּיס נָעהָמָען אין מוּיל אַרַיין?

—נִיטָא אַזָא דִין! חָאט דָער רַב קוּרְץ אויסגָערעדט, נור אַז דָער חוֹלֶה אַלַיין וָאגט, אַז עָר פִיהלְט אַז דָער תַּענִית וָעט איהם גָעווִיס מַזִיק זַיין, גְלוּיבְט מָען איהם, חָאטש דָער דָאקטָאר וָאגט פָּערקָעהְרְט וויל לֵב יוֹבֵל מָרת בְּפִשׁוּ, דָער מֶענש פִיהלְט זַיין אַייגָען וִייטֶער בָּעסָער וויא דָער דָאקטָאר קָאן עָס פִיהלָען, וָעט אַייגָער טָאכְטָער פִיהלָען אַז וִי מוּז עָסָען וָאלל וִי טוֹעם זַיין עָפּיס. בַּיי דִי בייד חָאט דָער רַב וִיךְ אָבְּגָעקָעהְרְט אַהין וואהִין עָר חָאט בָּעדַארְפְט.

א יוד אַ בַּעל הָעגלָה וואם חָאט דָעם שְׁמוּעס גָעהָארְט חָאט וִיךְ אַוואג גָעמָוהוּן;

—אָט וָאם דִי גְּנִידִים זַיְינֶען, צַיין טָאג אין יָאהר אֶפִּילוּ יום כִּפּור אִיז וַיי אוֹיךְ צוּ שְׁוֶוער. אִיהר חֲנָה'לֶע קָאט בֶּעדַארְפְּט זַיין בַּיי מִיר אַ מָאכְטָער, וָאלְט זִי זִיךְ אוֹיסגֶעלֶע־רָענט פַאסְטֶען וִוי אַ נַאש־בְּרַאט פַאסְט אוֹג וָאלְט גֶעזוּנדְמָער אוֹיךְ גֶעוֶוען בְּגֶאֱמָנוּת.

גִיטֶלֶע קָאט דִי וַוארְטָער גֶעהָארְט אוֹג אין דֶער מִינוּט קָאבֶּען זַיי אוֹיף אִיהר מָעהר גֶעווִירְקְט וִוי דֶעם רַבִּים דִין.

„עֶר אִיז גֶעלֶעכְט! קָאט זִי אִיבֶּערגֶעלֶעדְט פַאר זִיךְ, נוּ בֶּאֱמֶת וָאם טְרוּט אַ מֶענְש אַז עֶם אִיז אין שְׁטוּב־קִין בְּרוֹיט נִיט דָא? קִין בִּיי, וָאלל זִי פַאסְטֶען. זִי וָועט גֶעזוּנד זַיין!...

זִי אִיז צוּרִיק אַרַיין אין שׁוּהְל, אוֹג גֶענוּמֶען דֶעם מַחֲזוֹר אוֹג קָאט אַנְגֶעהַיבֶּען לַיינֶען אוֹיף עִבְרִי־טַייטְש דִי פַּרְשָׁה פוּן „אַחֲרֵי־מוֹת", נוּר דָא קָאט זִי וִוידֶער דֶערזֶען דִי אוֹנְגְלִיקְלִיכֶע מוּטֶער, אוֹג זִי קָאט זִיךְ וִוידֶער דֶערמָאנְט אִיהר יוּנְגֶע שָׁאנֶע טָאכְטֶער וָאם אִיז אַוּוי פְּרִיהְצַייטִיג פוּן דֶער וֶועלְט אַוֶועק; זִי קָאט אוֹיךְ גֶעוַוינְט אוֹיף אַהֲרוֹ'ס צְוַוויי זִיהן וָאם זַיינֶען אין אֹהֶל מוֹעֵד פְֿערְבְּרֶענְט גֶעוָואָרן, אִיהרֶע אוֹגֶען זַיינֶען פַאלל מִיט טְהָרֶערן גֶעוֶוענען, אַלֶלעם דָא קָאט אִיהר גֶעדַאכְט שְׁווִימְט אין אַ טַיִיךְ טְהָרֶערן אַרוּם אוֹג דָארְט דוּרְךְ דֶער אָפֶּענֶער טְהִיר אוֹיפְן טְרֶעפ וואו פַּאר יָאהְרֶן אִיז דָאם בְּלָאט נְוייבֶּעל גֶעוֶעסֶען אֶהְן כְּחוֹת, וִיצְט אִיצְט, דַאכְט אִיהר, חֲנָה'לֶע אִיהֶרֶע שָׁאנֶע אוֹיגֶען זַיינֶען אוֹיסגֶעלַאשֶׁען, מִיט אַטוֹמַאן פֶֿער־פֶֿאַרענְגְט אַנְגֶעשְׁפַּארְט אוֹג אִיהֶרֶע שָׁאנֶע אוֹיגֶען זַיינֶען אוֹיסגֶעלַאשֶׁען, מִיט אַטוֹמַאן פֶֿער־פֶֿאַרענְגְט אַנְגֶעשְׁפַּארְט אוֹג אִיהֶרֶע שָׁאנֶע אוֹיגֶען זַיינֶען אוֹיסגֶעלַאשֶׁען, מִיט אַטוֹמַאן פֶֿער־צַייגֶען.—זִי קָאט זִיךְ אַהֵייב גֶעטְהוּן אוֹג אִיז צוּ צוּ דֶער טְהִיר, דָא אִיז וִוירְקְלִיךְ אַייגֶע גֶעוֶעסֶען, אֲבֶּער נִיט אִיהר חֲנָה'לֶע.

„נֵיין, עֶם אִיז נִיט גְלַייךְ!" קָאט אִיהר הָערְץ וִוידֶער אַנְגֶעהַיבֶּען רַייכֶען, דֶער וָאם קָאט קִין בְּרוֹיט נִיט, קָאט שׁוֹין נָעכְטֶען אוֹג פָֿאר־נָעכְטֶען אוֹיךְ פֶֿערזוּכְט דֶעם מַצַּה פוּן הוּנְגֶער, דִי נוּיטֶה מַאכְט דֶעם מֶענְשֶׁען שְׁטַארְקֶער פוּן אַייגֶען, דֶער אֲבֶּער וָאם קָאט, בְּרוּךְ הַשֵּׁם, פוּן כָּל טוּב אין דֶער־הַיים, זַיינֶע אוֹיגֶען זָעהן קָאם עֶסֶען, וויל־לְט זִיךְ טַאקִי אוֹג דֶער נְסָיוֹן אִיז גְרָאסֶער, נוּר אִיצְט אִיז נָאךְ אַ בְּלַייַ פְּרִיה, עֶרשְׁט הַאלְב אַייגֶע אַ זַייגֶער אִיךְ וֶועל נָאךְ צַייט הָאבֶּען לוּיפֶּען אַהַיים אַ קוּק טוּהן שְׁפֶּעטֶער נָאךְ מוּסָף, וֶועט זַיא וָועלְן, וָאלל זַיא עֶסֶען גֶעזוּנְדֶערהַייט! אִיךְ וֶועל פַאר אִיהר צֶעהן תַּעֲנִיתִים אֲבֶּפַאסְטֶען, אַז נָאמט בָּרוּךְ הוּא וֶועט מִיךְ לֶעבֶּען לָאזֶען אוֹג מַיין גֶעזוּנְד מִיר אוֹיף זַייטֶער שַׁיינֶקען!...

זִי קָאט דִי פַּרְשָׁה אֲבֶּגֶעלַיינְט אוֹג אֲנְגֶעהַיבֶּען לַיינֶען דִי עִבְרִי־טַייטְש פוּן דֶער הַפְּטָרָה:

פְּלוֹצְלִינְג קָאט זִי זִיךְ אֲבֶּגֶעשְׁטֶעלְט בַּיי דֶעם פָּסוּק: הֲלֹא זֶה צוֹם אֲבֶּחַרְתִּי, וָאלל אִיךְ אַזַא פַאסְטוּנְג נִיט טוּהן אוֹיסזַייַלֶען? אֲפֶּגֶענֶען דִי בִּינְט פוּן דִי שַׁאלְקַאפְּטִינְקַייט. אֲבֶּ־בִּינְדֶען דִי שְׁטַארְקֶע פֶֿערבִּינְדוּנְגֶען פוּן דֶעם וָאךְ, אַרוֹיס־שְׁנִיקֶען דִי צוּבְּרַאכְֿענֶע נֶעבִיךְ אין פְּרַייקַייט אוֹג אַלֶלע וָאכֶען צוּרַייסֶען?

אֲדֶער נִיט אַזַא תַּעֲנִית וָאלל מִיר גֶעפֶּעהְלֶען? אֲבֶּ־בְּרֶענֶען פַאר דֶעם הוּנְגֶרַיינֶען פוּן דַיין בְּרוֹיט אוֹג אֲרֶעמֶע נוּיטֶה־לֶעדִירְפְּטִינֶע צוּ דִיר אין שְׁטוּב אַרַיינְבְּרַיינֶען, אַז דוּ וָעהְסְט אַ נַאקְעטֶען, אַיין אֲבֶּגֶערִיסֶענֶעם גֶעבִיךְ, וָאללְסְטוּ אִיהם מִיט דַיין קְלֵייד צוּ דֶעקֶען אוֹג פוּן דַיין אַייגֶען פְֿלַייש וָאללְסְטוּ זִיךְ נִיט טוּהן פֶֿערהַייֶען!"

.הונגעריגע ברויט געבן , נויטהּ־בעדירפטיגע אין שטוב אריינגעהמען , אז נאקעטען זיין בלייבקייט צודעקען אונ פון איגענעם פלייש ניט מיגערען' ואם פאר־אַ־טהייערע וואַרטער זענען דאם ! האט גיטעלע אויסגעשפּראַבן נאנץ לויט , עטלעכע אונ פונפציג יאהר, ברויך השם איז שוין אז איך בין אַ יודישע מאכטער אונ עטלעכע אונ פיערציג יאהר אז איך לייגן דעם מפּטיר יאהר פאר יאהר , אונ נור הייבט דאכט מיר זעה איך זיי צום ערשטען מאל , צום ערשטען מאל האַרען זיי ערשט הייבט מיינע אויהערן , אונ איז דענן אין אמת'ן ניט בעסער דעם אנדערן גוטם—איידער זיך חלילה שלעכטם צו טהון ? פאר ואם־זשע נאלל מיין אָרעם קינד חלשן הייבט , אז זי קאנן ניט ? אז נאמט אין היסל ווייס דעם אמת זי קאנן ניט ?

אבער ואם רייד איך ? האט זי אין אַ מינוט ארום צו זיך ווידער נעזונט , זייט יודען זענען יודען לייענט מען נעווים דעם מפּטיר . אונ־זונער רב ווייס נעווים דעם טייטש פון די ווארטער ווי איך , פאר ואם־זשע פאסטען אלע , אלע אפילו אַ קינפּעטאַרן ואם קאנן ניט פאסטען ? פאר ואם האט דער רב נעזונט אז זי טאהר נים אנביסען , אפילו אין מויל אַ זופ וואסער ניט נעהמען ? טהוען יודען קיין צדקה ניט ? האט מען קיין רחמנות אויף ארעמע אונ נויטהבעדירפטיגע ניט ? פאר ואם פערהיילען זיי אונ מינערן פון ניינער פליש ? אלא , צדקה איז אמצוה אַ חוץ אונ פאסטען יום כפור איז ווידער אַ חוץ , אונ בכלל פון ואנען ווייס איך אז די ווארטער זענען נעזונט נעווארען ענטנענען יום כפור ? טאמער מיינט מען גלאט אַ תענית ואם אַ מענש נעהמט אויף זיך ? נא , נעווים אזוי , יום כפור מוז מען פאסטען , אַ קלייניגקייט יום כפור , נאל זי פאסטען , ניישקשה , נאט ועזר חסד טהון !

פון דעסטוועגען האט זי מורא נעהאט אַ חיים נעהן אַ קוק יהון ואם טהוט דארט איהר טהייער קינד — „ואם ווען איך איהר העלפען , אז איך ועל קומען אונ זעהן איהר צער מיט די אויגען ?" האט זי צו זיך נערעדט , קאנן איך דענן מיט מיין קומען ערקווינקען איהר פערחלשט הארץ ? ניין , איך ועל ניט נעהן , איך ועל דא בעסער נאט בעטען פאר איהר , הנה טהט איך איהר פרשמאכט קינד אַנועק נעווארפען , אין דער מרכר אונ זיך נעזעצט פון ווייטען , איהרע אויגען נאלען דעם צער ניט צוזעהן , ווי דאם קראנקע קינד נעהט אוים פון דארשט , נאט האט איהר צער צוגעזעהן , ער ועט מיין צער אויך זע זעהן , אונ מיין קינד מיט פחות שטארקען , זי ועט איבערקומען , אונ אפשר איז איהר דער תענית נאר ניט אזוי שווער אויף מיין ?...

אז דער חזן , דער בעל־מוסף האט מיט זינע אלע משוררים מיט אַ פרישע שטימע אנ נעהויבען שרייען : „הנני" האט גיטעלע זיך נעפיהלט צובראכען , איהר הערץ איז שוין נענוג וויך נעווען אין איהר פון דעם פיינלובען קאמפף ואם האט ער נעפיונגט די נאנצע שחרית צייט , זי האט איצט נעוואלט זיך אויסווייגען , דאונען מיט כוונה ווי אלע זאהר .

.איצט ועל איך שוין דאונען ! האט זי אויסנערעדט , איין אנשטקעגעם , אַ שטן הדמנא לויצלן , איז אין טיין נאַרש הארץ אַריין , ועה צו מיינע יאהרען , אזא יום הדין , יום כפור אונ איך ווייס ניט צו האב איך אַ ווארט פון נאנצען שחרית נעדאווענט !

אוג זי האט געראוועט , דעם חכם׳ס אומעטיגע נגונים . זיין רחמים׳דיג שרייען האט איהר הערץ אזוי צו נומען אז זי האט ווי אין נאנצען פערגעסען וואס מיט איהר איז בײ אהער נעווען , אלע ווייבער האבען אויף נעשטאנדקט איצט ווייטער נעווין אוג דאס האט נישטעלען אונעק נעמראנען אין ציין אנדער עולם . האבער אי הינצו דאדט וון די נשמות אהן דעם וונדיגען גוף שטעהן פאר דעם כסא הכבוד , וואו עס ווערט נעווואנען אויף א וונג׳שאל די עברות אוג מצות פון יעדען , עס שטעהן מקטרגים שוואר צו גיט שאנע מלאכים מקטרג צו זיין ארא אף צו ציהען די שאל פון עברות , עס שטעהן אבער מליצים טובים אין א נעשמאלט פון שאנע מלאכים אוג זענען מפלין טוב , זיי ווייזען צו די נעמשפטע נשמות , זיי זאלען דאונען תשובה מהון , ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה׳ האדט זי אוג דאנ׳נט , אוג טהוט תשובה אויף אידר פרי׳דיג וינדיג נעראנקען אוג נעהמט זיך פאר צדקה צו מהון , צו נעבען א הונגריגען פון איהר ברויט , אוג נוטהבעדירפטיג לאזען צו איהר אין שטוב ארין , א נאקעטען זאל זי נעווט זעהן ווען עס זיין באקומקייט צו דעקן , ניט שאלאזען נאר נאט זאל איהר בקשה צו האלטן . ניט פאר זיך , בעט זי , נאר פאר איהר קינד , פאר איהר ליעב אוג שוואך קינד , אוג ווידער דערמאנט זיך איהר אז יענע ליגט בעביך א שוואכע א קראנקע אין דער היים , דאס קינד ציהט אוג זיגט די ליידיגע ברוסט , די מאמע האט שוין קיין כח , זי חלשט , א קעלט איז נישטעלען איבערן נאנצען לייב ארויבער , זי צישטערט עס ווערט איהר אללין ניט גוט אוג מוז זיך אן שמענדער אנהאלטען זי זאלל ניט פאלען . זי ויל ארוים נעהן . נור מען האט שוין דעם ארון הקדש נעמאכענט אוג מע הייבט שוין אן צו זאגען דעם שרעקליכען ״ונתנה תוקף״ אוג ווי נעהט מען ארוים פאר דעם ?

פערקלעמט איז איהר הערץ צוריק , אזוי טרוקען אוג קאלט האט זי אוג אפשר נאך קיין פרוי אין דער וועלט דעם ״ונתנה תוקף״ ניט געזוגט קיינמאל , נישטעלע ווייס ניט וואס מיט איהר טהוט זיך . . .

פליצלינג איז געווארן א טומעל אין וייבערשער שוהל , די בעטריבטע פרוי , וואס האט נאך פאר־יאהרן דעם זעלבען ״ונתנה תוקף״ מיט איהר וינגע מאכטער געזונט , האט פון ווייטען איצט א קראמפף בעקומען , דאס מויל האט זיך איהר אן א נייט פערדרעהט אוג זי האט זיך שטיל אוג ווי פערשטיינערט אויף דער ערד ארפנגעלאזען , עס זענען צו־נעפאלען אלע וייבער צו איהר זי מינטערן , גישטעלע איז אויך צונעלאפען , גישטעלע האט זיך געהאלטען פאר א שטיקעל מוחאטע אין אזעלבע נאכען , אוג האט זי באלד צו זיך נעבראכט , מיט איהר פון שוהל ארוים אוג זי אופן מדעם אזוינט צו . די פרוי האט פרייי דעם אטהעם אנגעצויגען , ״מי בערעב ומי בצמא ! האט די פרוי שאקלענדיג מיטן קאפ נעמעהנהט , אוי , אזא גזר . אזא פינטטערע גיבע גזרה ! נאך פאר יאהרן האט מיין ליעב קינד מיט איהר מאמען דעם ונתנה תוקף נעזאגט . ווער זאל צו מיינע יאהרן . אז איך וואלט נעווואסט אז איהר נזר דין איז שוין אין דעם ונתנה תוקף אנגעהאנגען , וואלט איך בעסער אויף זיך א טויט אויסנעבעטען נאר זי מיין פייגעלע זאל לעבען , וואס ווייסט איהר גישטעלע ניט וויסען זאלט איהר פון דעם צער וואס איך טראג אין הארצען !

גישטעלע האט נעווואלט זי טרייסטען , אבער זי האט ניט נעקענט , נור גרויסע טרערען טהערען האבען זיך איינער נאך דעם אנדערן נעקוקעלט איבער איהרע איינ־נעפאלבטע באקען .

—פֿאר יאָהרען, אז איהר איז פון תּענית ניט גוט געוואָרען, האָט די פֿרוי זייטער די העזד בּרעכענדיג אויסגעריסן. איז זי דאָ אויך נעמען אויפֿן טרעפּל, נאָרעשע אשה ואם איך בין! צו וואם האב איך זי בעראַרפט דאָ האלטען? ווייל דענן דער רבונו של עולם באמת מען זאלל איבער די כּחות מהון? איך האב עם ניט פערשטאנען, היינט וויים איך וואם איך האב אויסגעפֿירט, איך אלטע מאמע לעב, אוג זי מיין יונג בּליבּעלע איז אבּי־גערעכּען נעוואָרען אין מיטען בּליהען, א גוטע בּעטערין איז שוין דאָרט איצט פאר איהר זינדיגע מוטער.

איהר זענט גיטעלע, זעהר גערעכט, וואם איהר האָט אייער חנהלען, צו ליינגער יאהר. ניט מיט נענוטען אין שוהל אריין, אין אלטער בוים קאנן ארייבער טראגען היטץ אוג קעלט מעהר ווי א יונג בוימעלע, שיינט די זונן זומער צו היים אוג קיין רענען אוג קיין מזי ערקוויקט זיי ניט ווערען נאר די גרינע בלאטעלעך נעל אוג פערטרוקענט אויף דעם אלטען בוים, זייע צווייגען אבער טרוקענען ניט אזוי ווי ער אלליין, א יונג בוימעלע אבער איז ניט אזוי, א יונג בוימעלע ווערט אין נאנצען אויסגעטרוקענט אז עם בעקומט קיין רענען ניט אין דער צייט, די וואַרצלען זייע ענגען נאך טיף אין ערד ניט איינגעוואקסען, אוג קענן קיין איבריג היטץ ניט אריבער טראגען, ועה צו מיינע יאהרען: מיין יונג בוימעלע איז אין מיינע אויגען אויסגעאבּנעט נעוואָרען. פון יום כּפור אן, האָט זי צו־טרוקענען אנגעהייבען, אוג איך אלטער דארין לעב נאך, מיר שׂאדט ניט קיין קעלט, קיין היטץ, וואם האב איך זי נעצוואונגען נעבּען מיר אנאנצען טאג אז פֿער־שמאכטע צו זימצען? קלינער זייט איהר פאר מיר, גיטעלע, איינער חנהלע ועט נאך צייט האבּען נאטט צו דינען אוג אין שוהל יום כּפור צו פֿיינגען איהר לייב אין זיינען אוג פאסטען, זאלל זי איצט נאטט דאנקען וואם ער לאזט זי בּליהען, זאלל זי נענסטען די ועלט ווי לאנג זי איז נאך יונג אוג נאטט שיינט וזן שיינט נאך אין איהרע אויגען. ועניג זענען נאך איהרע זינד, עם ועט קומען א צייט או איהר ועט צו־פאסטען אוג זיינען אי נאנצען טאג אין שוהל. א פֿערנינגען זיין. ניט ליגט דעם שׂוועדען נאך פון יודישקייט צו פֿריה ארויף אויף איהר יונגען האלז!...

גיטעלען איז יעדעם וואדט ווי א שוועכער שמיין נעפאלען אויף איהר הערץ. זי האָט נור זיינען נעקענט אבּער ניט ענטוואָרן, זי האָט ווי פֿארווירבּע נעהאָרט אין דער פרוים רייד, «אוג מיך האלט מען דאס פאר א קלוגע אשה. פאר א נעטרייע מוטער!» האָט גיטעלע נעקלערט. וואם פערשטעה איך אללין או מע נאנט מיר ניט? איך מוז נור יעמעם גלויבּען, יעמעם האָרן. וואם מיין אייגען הערץ נאנט מיר גלייב איך ניט, וואם מיין אייגענער שׂכל רעדט צו מיר האר איך ניט. פאר וואם? צו וואם האָט נאטט א הערץ אַרײַן נעזעצט אין דעם מענשען? א הערץ אין א מוטטער וואם פיהלט טרייהייט אוג רחמים צו איהר קינד, אז ער ווייל ניט מע נאלל דאס הערץ גלויבּען? צו וואם האָט ער א שׂכל אוז נעזעבּען, אז מע טאהר ניט הארן וואם דער שׂכל רעדט צו אוז?... הא? א יונג בוימעלע או האָט ניט יין דענן אין דער רעכטער צייט מוז טרינקען. נאר איין אלטער בוים קאנן היטץ אוג קעלט פערטראגען!" נאנט די אונגלויקליכע מאמע, נעבּיך. אוג וואם לויף איך ניט צו מיין יונג בוימעלע, עם בּעזעטצען, ערקוויקען איהרע טרוקענע בּלאטעלעך כּל זמן עם איז נאך צייט דא? דארף איך בּאמת ווארטען דאס

אונגלויק נאלל חלילה פריהער געשעהן אוז דו זאלסט נאך אזוי קלוג ווערן ווי די עלענדע מאמע דא פאר מיינע אויגן. בעת עס ווערט שוין קיין צייט נישט זיין? ניין. איידער שפעטער צו פערנישטן מיינע טהרענען פאר דער אויסגעליימטערטער נשמה. בעסער איצט ווייגן אוז בעטטן ער זאלל געוונד אוז שטארקייט אירער גוף צו שאקען נאלל קאנען אז מאמע זיין אירער קינד...

אוז נישט ווארטענדיג איין מינוט איז גישעלע פון די טרעפ אראפ. זי האט וויידער דעם רב בעגעגענט אוז אירער האט זיך אין הערצען אבגעריסען אז זי האט אירם דער־זעהן. נאלל איז אירם נאך א מאל אפשר א פרעג טהון?" האט זי זיך געפראגט. ניין! נענוג, איך האב נעפראגט. ער האט מיר גענוגט, אבער ער איז א מאנסבויל. ער ווייס נישט ראם שוואך הערץ פון דער זינדיגער אשה. ער ווייס נישט די פיין וואס א מוטער הערץ פיהלט איבער אירער קינד. ער איז אין אלטער אייגענוואקסענער בוים. ער קוקט אויף זיך אוז ווייס נישט וואס פיהלט? א יונג בויטעלע אז די היטץ ברענט אוז ער ווערט איינגעמאכנעט אהן ווענען! נאר אין דער מינוט האט דער רב אריינגעשטעקט זיינע בייד האנדט אין רער כלי וואסער וואס איז דא אויף דעם שוהל־הויף געשטאנען די האנדט צו וואשען אוז האט נעזאגט: אשר יצר את האדם בחכמה. אירער האט נעראכט ער רעדט צו אירער עפעס. זי הארט קלאר ווי ער זאגט: ניין! ניין! טען טאהר נישט! היינט איז יום כפור!... אבער זי האט זיך אקערר נעטהון אוז איז לויפענדיג ארוים פון שוהל־הויף.

לויפענדיג איז זי אללע שטיגע יום כפור־דינג נאסטען דורך. זי האט זיך נעפילט, זי איז שולדיג, זי לויפט פון נאט אוז האט מורא נעהאט זיך אומצוקוקען. עס איז אירער צום מוטה נעווענען ווי טען זאגט זיך נאך אירער.

אהן אייז אטהעם איז זי אין שטוב ארייז. נאך אין פאר־הויז האט זי דאס שרייען פון קינד דער־האדט, אז זי איז צו דער קינדפעטארין אין צימער ארייז. האט זי אירער הענהלען נעפונגען בכאם ווי דער טויט אוז אירה מהרענן גיסען זיך אויבער אירער הונגעריג קינד ווילקם זי טוהלעט צו צו אירער ברוסט. דאס קינד צוריסט זיך שרייענדיג. די עלענדע מוטטער קאנן עס נישט איינשטילען.

—ואס שרייט דאס קינד אזוי? האט גישעלע נעפראגט אך. איך ווייס הונגעריג איז דאס עופלע נעבן. עס ווייס נישט אז היינט איז יום כפור אויף דער ווילט עס ווייסן אוז דארף מאקע נישט ווייסן. ווילכע וינד האט עס שוין אז עס נאלל היינט חונגערן צו ליעב ווי? בייס אן, מיין טאכטער. צו ליעב דיין קינד ואס נאך נישט פאר אירם איז דער יום כפור נענעבען נעווארן

—מאמע. האט דאס בלאס ווייבעל אויסגערעדט. איך קענן עס נישט טהון. פון דריצהן יאהר אן פאסט איך אללע תענתים. ואס ווערט דער רבונו של עולם זאגן?

—אבער דאס קינד. דאס אונשולדיגע קינד. ואס איז מחויב צו ליידן? האט די מוטטער נעפראגט.

—דאס עלענד ייונג. איז טויט. אמת. שוועכער ווי דאס פאסטן. האט זי נעאנטווארט

אוּנ נִיְיעֶ טְהֶרְעָרָן הָאבָּען זִיךְ צוּ נִיסָּען אֲנְגֶעהַיְיבָּען פּוּן אִיהֶרְע אוֹיגָען, מְאמִיר. קָאנְסְטוּ מִיר שֶׁיקָען אַ זַיְיגְנֶדֶע אִידֶנָע וְואס זָאלל דָאס קִינְד אִנְזַיְיגָען אַבִּיסָּעל? עָם הָאט מִיר שׁוֹין דָאס נַאנְצָע בְּלוּט אוֹיסְגָעצַיְיגָען פּוּן אוּנְטָער מִין הֶעְרְצָען.

בַּיים אֵן וְאנ אִיךְ דִיר, הָאט נִיטְעלָע שַׁארְף אוּנ כְּעהָערְצְט אוֹיסְגָערְעכְט צוּ לִיעב דַיין מַאמָּען, וְואס הַיִיסְט דָאס דִיר אוּנ צוּ לִיעב דַיין קִינְד, וְואס הָאט דָאס רָעכְט צוּ פָּערלַאנְגָען דָאס פּוּן דִיר!... אוּנ נִיט וַוארְטֶענְדִיג מָעהר אִי גִיטְעלָע אִין זִיךְ אַרַיינְגָעלאפָּען דָארְט הָאט זִי אַ גְלָאז מִילְךְ אָנגָענאמָען אוּנ דָערלַיינְגְט אִיהר מָאכְטָער חֲנָהלָע דָאס נִיט גָעוואגְט זִיךְ צוּ צוּרִיהרָען.

—טְרַינְק, הָאב קַיין מוֹרָא נִיט, הָאט גִיטְעלָע גְעהַיְיסָען, אוֹיף מַיין קָאפּ דִי עֶבְרָה מַיךְ וָאלל נָאטְט שְׁטְרָאפָּען פַּאר דִיר, אִיךְ בִּין אַיין אַלְטָער בּוּים, שְׁמַארְק אוּנ קְרַפְטִיגען אִי דִי קָארָע וְואס הָעקְט־צוּ מַיינָע בֵּיינָער. אִיךְ הָאב קַיין מוֹרָא פַּאר הִיטְץ אוּנ קָעלְט. דוּ מַיין קִינְד בִּיזְט אַ יוּנג בּוּיטְעלָע, אַבִּיסָּעל צוּ הַיים, קָאן דִיר אוֹיךְ שָׁאדָען דוּ דַארְפְסְט אִיצְט כְּחוֹת וָאלֶען דִיר צוּ קוּמָען. נִיט עָם וָאלל דִיר חֲלִילָה אָנְגָענוּמָען וְועריִן, אוּן מַיין קָאפּ דִי עֶבְרָה, נָאטְט אִי מַיין עֵדוּת, אִיךְ בִּין מְרוּצָה!

—אָבָּער, מוּטְטָער מְהַיְיעָרָע, הָאט דָאס וַיְיבָּעל מִיט אַ נָעוַויין אוֹיסְגָעָרְעכְט, אִיךְ וִויל נִיט גָאטְט וָאלל דִיךְ שְׁטְרָאפָּען חֲלִילָה אִיבָּער מִיר. אָ, לָאז מִיךְ, לָאז מִיךְ!...

—אַז דוּ וִוילְסְט נִיט טְהוּן וְואס אִיךְ רַאטָה דִיר, הָאט נִיטְעלָע עָנְטְשִׁידְען אַז וָאנ נָעטְהָון, טְהוּ־וְשֶׁת וְואס אִיךְ הַיים דִיר, אִיךְ בִּין גוֹיִי אוֹיף דַיר דוּ וָאלְסְט שׁוֹין אֲבַיְיסָען הָארְטְסוּ וָאס אִיךְ וָאנ דִיר?

דִי קִינְפָּעטָארִין הָאט דִי גְלָאז גְענוּמָען, אָבָּער אִיהר הַאנְד הָאט גָעצִיטְעָרְט אוּנ אִי נִיט אִין שְׁטַאנְד גְוָועזָען צוּם מוֹיל צוּ צוּטְרָאגָען. זִי הָאט צוּרִיק אַוועק גָעשְׁטָעלְט.

—וִוילְסְטוּ מִיר מַיין יוֹם כִּפּוּר פָּערשְׁטָערִין? הָאט גִיטְעלָע וִוי מִיט בַּעס גָעפְרָאגְט, עֶר אִי מִיר שׁוֹין אַוֹי אוֹיךְ גָענוּג שְׁוָוער אוּן בִּיטָער, אִיךְ הָאב נָאךְ אַוָואנְט נִיט גָעדַארְפְט וִוי עָם דַארְף צוּ זַיין, דָאס הָעָרְץ אִין מִיר אִי מִיר וִוי אוּנְטָער דָעם אַייז, עָם רוּהְט נִיט, צוּם גוּטָען וָאלל עָם זַיין רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! וָועמְטוּ פַּאר מִיר אִין דִי אוֹיגָען נִיט אָנְבַיְיסָן בִּיז דוּ וָאלְסְט הָאבָּען מִיט וָואס דַיין קִינְד דִי נְשָׁמָה צוּ דֶערהַאלְטָען, וָועל אִיךְ פּוּן שְׁמוּב נִיט אַרוֹיסְגָעהָן אוּן דוּ וָועמְט אַ גְרָאסְעָרע עֶבְרָה הָאבָּען, אוֹ אִיבָּער דִיר וָועל אִיךְ נִיט רַאוּוָאנָען קָאנָען, אֲלֶם דִי עֶבְרָה, וָואס דוּ וָועמְט דַיין מַאמָּעם אוּן דַיין קִינְדְס רָצוֹן טְהוּן אוּן דָער־הַאלְטָען דַיין נְשָׁמָה אִין זִיךְ!..

גִיטְעלָע הָאט אִיהר דִי גְלָאז מִיט מִילְךְ צוּ אִיהֶרְע לִיפָּען צוּ־גָענוּמָען בִּיז זִי הָאט אַ בְּרָכָה גָעמַאכְט, זִי הָאט אַ זוּפּ גָעטְהָון אוּן אִיהֶרְע הַיִיסָע טְהָרָעריִן וָענָען אִין גְלָאז אַיינְם נָאךְ דִי אַנְדֶערְע גָעפָּאלָען, גִיטְעלָע הָאט דִי גְלָאז נִיט צוּ־גָענוּמָען בִּיז זִי הָאט בִּיזָען אוֹיסְגָעטְרוּנְקָען.

אַז זִי הָאט דִי גְלָאז אַוועק גָעשְׁטָעלְט הָאט זִי פְּרַיְיעָר דָעם אָטְהָעם אָבְגָעצַיְיגָען, אַ פּוּר כְּלָלִי אִי אִיהר פּוּן הָעָרְצָען אַרָאפְגָעפָּאלָען.

—זאלל דיר וואוהל בעקומען טיין ליעב קינד ! הארט זי אויסנעדעטט אוג איהר מאכטער אן הייסען קוש גענומען , דו הארט מיך ערקווויקט . דו הארסט מיך גענאטיגט אז איצט וועט דיין מאמען ניט שווער זיין נאך דרעי טאג צו פאסטען , איך וואלט עס נים ארבער געטראגען , נאטט וועט אונזער בייד'ענם צער צו זערן , פיינינגען אונזערע ליבער הייסט ער אין דעם הייליגען מאג , אוג ער וויים ווייניעל פיין מיר האבען בייד'ע פון דעם ניט פאסטען וואס איז אפשר גרהאסער זי דער פיין אז מע קאנן פאסטען אוג מע פאסט זוי אללע יודישע קינדער ! . . .

אין א פיערטהייל שעה ארום הארט די מוטטער צו־געטראגען אויך עפים צו עסרביסען , אוג אז זי הארט געזאהן אז דאס קינד ביי איהר מאכטערם ברוסט הארט זיא צו זיינע אנגעהייבען אוג איז מיט הער ברוסט צוויישען זיינע ליפפעלעך דא אויך איהר שוים ענטלאפען געוואהרן , הארט ניטעלע צו געטראגען־א סדור בעווייזען דער מאכטער וואס זי זאלל זאגען צו כוונה אוג צו נעילה ;זוג איז באלד צוריק אין שוהל א ווינק .

דער עולם הארט שאן מנחה אנגעהייבען , גיטעלע הארט זיך צוגעקערהרט צו דער וואנדט אוג אזוי איז זי אבגעשטאנען אוג געוואגט מיט כוונה אוג געוויינט , פון ארט זיך ניט אבגעקערהרט ביז נאך נעילה , ביז זי איז א צופריעדענע א געשטארקטע מיט א לייבטען הערצען די לעצטע פון שוהל ארוים . .

פיעל טאג אין דעם יאהר הארט גיטעלע נאכהער אין פאסטען אוג אין בעטען פער־בראכט קיינער אויסער איהר חנהלען הארט ניט געוואוסט איבער וואס זי פאסט , נור אללע הארבן געוואוסט , אז זי מהיילט איהר ביטען מיט דעם הונגריגען , אז אללע עלענדע אוג נויטה־בערידפטיגע געפינגען שטענדיג א וואכטען ווינקעלע בייי איהר אין שטוב , אוג קיין נאקעטער אוג אבגעריסענער איז ניט מערהר נאקעט אוג אבגעריסען נעוועזען אז גיטעלעם אויג הארט נור יין נאקעמקייט געוזהן .

איהר מאכטער חנהלע הארט זיך פון איהר מוטטער געלערינט אוג דארט וואו דער מוטטערם הארנדט זענען צו שוואך געוועזען הארבן איהרע הארנדט מיט געהאלפען אוג נאך אין דעם זעלבען יאהר הארט חנהלע מערהרע מאל געהארט די ווארטער : איהר האט , לעבען זאללט איהר . אזא מיצוה געטהון אז איהר וועט ניט קראנק ווערען יום כפור פאסטען !

עס איז ווידער יום כפור נור דרייסיג יאהר זענען פון זענער צייט ארבער .

ווידער איז די שוהל פאל מיט טלית אוג קיטעל אינגעווקעלטע יודען , דער פאל איז מיט הייי אויסגעבעט איצט יוי האמאלס . אין צווייי ג־וסע קאמטענם פאלל מיט זאמד פון בייד'ע זייטען ביהמע בערגען הויבט די ונעקקענע נשמה ליבט' ווי מיט דרייסיג יאהר צוריק הארטש נאך אנדערע פריעש נשמות וואס זענען ערשט אין די דרייסיג יאהר נשמות נעוואהרן , אוג זיי בערגען מאנבע שטיל אוג רוהיג אוג מאנבע פלאקערנדיג אוג שמעל־צענדיג אוג יונגלעך קונדסים האבען די שטיקלעך אבגעשמאלצענע וואקס אויך ניטט ווי א מאל .

חאמש די שמיעה פון דעם חזן איז איצט אנדערש, אפער די ווארטער ואס ער זאגט אוב דער גנון ואס ער זינגט ענגען די עלבע, גאר די צעלבע ניט גאנדערט אויף אין האאר.

די עלבע ענגען אויך די טהרערין ואס גיסען זיך הייבט טייבעגוויין. דארט הינטער די פֿערהאנגענע פֿענסטערלעך זין דער ווייבערשער שוהל חאמש פון אנדערע אויגען, פון אנדערע גפֿעניגנטע הערצער פֿליסען־ווי...

אויף דעם ארט וואו מיט רבייסיג יאהר פֿריהער, איז די אונגלוקליכע מוטער בעשמאגען אוב בעווינט איהר ליעבע טאכטער, ואס איז אזוי יונג פון דער וועלט אוועק, שטאהט הייבט אויך אַ מוטער אוב צוגיכט איהר שווער הארץ אין הייסע טהרען, זי ווייבט אוב קלאגט איבער איהר שאנע טאכטער, ואס זי האט זיך בעגענשט אמאל מיט איר, אַ מיידל שאן ווי נאלד, ואס איז פלוצלינג ווי פון אבשוף פֿערפֿיהרט געווארן, אוב ואס מיט איהר טהוט זיך איצט, איז שווער אוב ביטער זעלבסט אויסצוהייבן אוב די שמענדיג געטרייע מוטער בעט איצט מיט טהערען הייסע ווי פייער, ניט געווונד, ניט לאנג יאהר פאר איהר קינד, אפער אַ טויט אגיבען, ואס וועט נעליבער זיין פאר דעם קינד נאך מעהר ווי פאר דער מוטער.

זי האט נאך איהר מוטערליכע טרייהייט אין איהר הארצען ווי נאך אייהר דאם אונגליק איז געשעהן... נור טאקי דערפאר בעט זי בי גאמט אזוי הייס אט דעם טויט אויף איהר קינד, קיין בעסערע זאך זעהט זי ניט אין דער וועלט אוב קיין אנדער זאך קאנן זי בי נאט דעם לעבעדיגען הייבט ניט בעטען. אוב עם גיסען זיך איהרע טהרען שמילל אוב פאללען איבער די ווארטער פון איהרע הענות, זי האלט דעם קאפ אין סידור איינגעגראבען אוב שעמט זיך איהרע אויגען ארויסצוטעמען טאמער בעגעגענען. זיי זיך מיט אויגען ואס ווענען איהר שאנד דערזעהן ואס איז ווי אַ פלעק אויף איהר פנים געווארן...

אוב פונקט דארט וואו די אלמנה איז געשטאנען מיט רבייסיג יאהר צוריק אוב האט מינוטענווייז געקוקט איהרע יתומים אין שוהל צוזעהן אויב זי דאוונען, אויב זיי געמען אַ יודיש ווארט אין מויל ארײן, אוב האט געהליפעט ווייענדיג צו איהרע אויגען האבען ניט געפונען ואס זיי האבען געזוכט, שטאהט הייבט אַ יודישע טאכטער אוב קוקט רוהיג דאם פֿארהאנגעל אוב זי ווייס אללין ניט אויף ווען טמעהר, צי אויף איהר מאנן ואס מאכט ווילדע בעוועגונגען מיט ביידע האנדט אוב מיט זיין גאנצען קארפֿער אדער אויף דעם יונגען מענשען ואס זיטצט אויך אין מזרח ואנדט ניט ווייט פון איהם אוב דאוונט ווי אַ יוד אוב זיטצט רוהיג ווי אַ מענש?

ווען געדאנקען לויפען איהר רוהיג איהר קאפ איצונד! ווי־פיעל טהרען האט זי פֿערגאסען פון יענעם טאג אן זו דער יונגער־מאנן איז געווארן אוים תּן איהרער אוב דער ווילדער חמיד איז איהר מאנן, איהר ברויט געבער געווארן! ווי־פיעל וואונדען מאכט זי זייט דעם שטיל אוב טיף פֿערשאסען אין איהר יודישען הערצען אוב פיניגט זיך פון איהרע אייגענע געדאנקען, ואס טראכט זיך איהר ניט ווען איהר ניט ווען קינד. נור זי האט קיין כח ניט ניט צוטראכטען. אוב ווי בעט זי איצט נאמט ער ואלל אויסלעשען דאם וינדיגע פייער פון איהר זינדיג הערץ, אויסלעשען אלץ ואס בראכט אוב בהענט אין איהר. זי ואלל פֿערגעסען ואס איז געווענען, ניט ווייסען ווי עם דארף צו זיין, נור אין זאך ואלל ואס

וויסען ליעב צו האבען איהר מאנן , ווען לעבער וועט אוך מוז איהר מאנן בלייבען בי׳ז איהר טויט ! זי זאלל איהם ליעב האבען בייַ אללע זיינע אונמענשלישקייט , בייַ זיין וויללקייט אוך זאלבסט וועלכעם ער שלאגט זי זאלל זי נור אללין וויסען , שוינאים זאללען נים דערפרייהט ווערין אוך זאלל אללע איהרע פיין פאר גוט קאנען אננעהמען . וויי ער דאם טהייללט דעם גורל אין יעדער אשה האט א יודישער פרוי געבאטען . . .

אוך עם פלעסען איהרע טהערארן אוין דעם אייגענעם ארט וואו עם האבען אוועלבע טהערארן גענאסען מיט דרייסיג יאהר צוריק פון א נאנץ אנדערן גרונד אוך קוועלע , אוך זיי פאללען אוין די זעלבע ווארטער פון מחזור , ואם יעדע יודישע פרוי פערשטעהט זיי אנדערש אלם די אנדערע .

נור דארט אין מערריב זיינט נים זיינט פון קהיר ווייען די אלטע יודישע פרוען אוין הייבט מיט דעם אייגענעם נגון מיט דעם אייגענעם בעטרייבטען הערצען ווי מיט דרייסיג יאהר צורוק .

ארעמקייט , הונגער , נויטה אוך מאנגעל האבען אללע מאל אין פנים , אין עם אוך אין ארט מהיר . אזוי זויער אוך ביטער דאם עגוין , ואם קומט פון ניכער־ געשלאגענע , אין א מאל געוועזן , ווען אוין אייבינ זיין , אללע וינשע אוך געלימטע פון מענשען ועלין זיך איבער בייטען אוך בייטען זיך , נור דער וואונש פון דעם הונגריגען ווען אייבינ בלייבען דאם שטיקעלע ברויט , די געלימטע פון דעם נויטה־בעדירפטיגען ווען אוין אייבינ הייסען : פון דער נויטה בעפרייט צו ווערין אוך נים מעהר ווייסען פון דעם טעם ואם דאם האט ! . .

אוך דארט בייַ דער מהיר שטעהן איצט אוין נים ווענינער ופינסטערע אויסגעטרינקענע אוך שפלע נעבען . האבען ארעמ האבען נים די זאנערקע , אוך ווייען וי זיי צום העראבען אין . עם אין יום כפור .

נאר אין רעכטען מיטען מזרח ואנדט אוין דעם אייגענעם ארט ואו די פרומע גיטעלע האט מיט דרייסיג יאהר , זימצט שטיל אוך טרויעריג , ווי א דער הרגעטע , איהרע ליפפען פערשלאסען , די אויגען קוקען אין אפענעם קרבן מנחה , נאר־ זי ועהן די ווארטער נים .

פאר ואם ווייסט זי נים ?

אין איהר אזוי גוט צום מוטה , אז זעלבסט יום כפור קאנן זי איהר הערץ נים צוטהון צו דערמאנען אז קין גוטם אין נים אייבינ אוך דער לעבעדיגער מענש ווייס נים ואם מארגען קאנן זיין ?

ארער אין זי נים א יודישע פרוי , א פרוי פון א מאנן אוך קינדער , אוך ועלבע יודישע פרוי האט נים ערגעץ אייגע אדער מעהרערע אורזאכען ועגען ואם יום כפור צו בעטען אוך א הייסען טהרער לאזען פאללען ?

אין זי אפשר אזוי הארט אוך אזוי שלעכט , אזוי שטאלץ אוך פארנעהם בייַ זיך אז איהר פאסט נים צו ווייען , ליים זאללען איהרע טהרענען נים ועהן אוך נים קלעדען זי אין נליך צו אללעמען ?

נײַן ! „חנה'לע דײַ גוטע דײַ קלוגע" איז אײַער נאָמען אײַערע איצט מרוקענע אויגען ואָגען נאָך עדות, אַז זי האָבען אין זײַער צײַט פיעל, פיעל גערוויינט, זי איז ניט שטאַלץ אוג שעמט זיך ניט צו ווײַנען, בפרט יום כפור וואָס ווײַנט זיך ממילא !

פאַר וואָס־זשע ווײַנט זי נײַט ?

עס קוקען אויף אײַער פיעל אויגען אוז וואונדערין זיך : וואָס איז הײַנט מיט אײַער דער מאַהר אַלס אַללע יאָהר ? נאָר זי קוקט טרוקען, וויַ פערשטײַנערט אין אײַער סדור. ניט זי ווײַנט, ניט זי דאַוונט. א פאָאר מאָל האָט זי דאָס פאַרהאַנגען פערבײַגען אַקוק געהאַלטען אין מאַנעשער שוהל זיך באַלד צוריק אַוועק געוואַנדט אוג יעדעם מאָל אַלץ טרויעריגער אוג בעקלעמטער ווי פריהער.

אז דער חזן האָט אָנגעהײַבען דאַוונען מוסף האָט זי נאָך אמאָל א קוק געטהון דורך דאָס פענסטערל די אויגען זענען אונרוהיג אומגעלאָפען איבער דער גאַנצער שוהל. זי האָט זיך צוריק אַוועק געוואַנדט.

„ער איז נאָך אלץ ניטא !" האָט איהר הערץ געדאַדט איננערלעך, צו מוסף אפילו האָט ער ניט גיקענט קומען ? אך, אוג דאָס איז מײַן קינד, מײַן בכור, פון איהם האָב איך דאָס אַוי פיעל יסורים אין שמערצען אריבער געטראָגען בײַ איך האָב איהם אויף די פיס געשטעלט ?

יאָ, מײַן קינד, מײַן וואונד ! אײַן אַנדער מוטטער וואָלט איהם זײַן געבײַ פערשאָלטען, זי וואָלט געוואָגט : ניט דו ביזט מײַן זוהן ניט איך בין דײַן מוטטער, איך קאָנן עס אָבער ניט. זי מיר מוחל גאָטט אין הימעל. וואָס איך רוף איהם נאָך : מײַן קינד. מײַן זוהן !... א. איך קען בײַ דיר אויף זיך בעטען א טויט, אָבער ניט אויף מײַן קינד ! — שטראָף מיך, רבונו של עולם, מיך זײַן זינדיגע מוטטער, אפשר בין איך שולדיג אין דעם וואָס ער איז פון רעכטען וועג אראָפ אוג האָט דיך לעבעדיגער גאָטט פערגעסען און האָט דײַן תורה פערלאָזען און מהוט דײַן געבאָט ניט ? יאָ. איך בין שולדיג, איך האָב איהם צופיעל ליעב געהאַט, וואָס ער האָט געבעטען האָב איך גערטהון, איך האָב זיך מיט זײַן פרומען פאָטער שטענדיג ארומגעקרינגט, אז ער פלעגט איהם בעשטראָפען וועלין, איך האָב איהם אויסגעהאַדיוועט וויַ ער איז, אוג מיך שטראָף פאר איהם !...

זי האָט איהרע אויגען פון סדור ארויסגענומען, ארום געקוקט אללע ווײַבער איהר האָט געדאַכט זיי קוקען אויף איהר, זיי ווײַסען וואָס בײַ איהר אין הערצען טהוט זיך איצט, זי האָט דאָ א גלילקליכע מוטטער געזעהן, וויַ שײַנט איהר פנים, מען האָט איהר זוהן ערשט ניט לאַנג מפטיר אויפגערופען מיט דעם מיטוול „הרב" וויַ שאָן האָט ער דעם מפטיר געלײַענט, פערזיל האָבען זיך פון זײַן מויל געשאָטען, אוג איצט שטעהט ער אוג דאַוונט אין א טלית און קיטעל, און אַנדרוסט זיך־בעזעלבסט עשרה דעקט צו זײַן קאָפ. זי האָט דעם יונגען מאן מעהרערע מאָל געזעהן דורך דעם פענסטערל. ער האָט מיט דעם רב זיך געאַמפערט איבער א דין א שוועדין מסתמא, אללע ווײַבער האָבען געקוקט און די מוטער האָט נחת געקליבען, מען האָט זי געבענשט צו ליעב איהר מהײַערען זוהן וואָס זי האָט אויסגעהאַדיוועט.

„און דו מוטער איז ארעמער און נידעריגער געווען פאר מיר. דאמאלס, בעת מיר בייד האבען אין איין צימט אונזערע קינדער געהאט" האט חנה'לע צו זיך געדאכט געווים האט זי מיר מקנא געווען דאמאלס. גלייכע קינדער זענען זיי געווען, נאר בעסערע מלמדים ווי ער האט געהאט האב איך פאר מיין קינד אויסגעזוכט, און בעת יענער פלענט א הונגעריגער, א נאקעטער נעבעך אין חדר מיט בארפיסע פיסע־לעך לויפען פלענט מען מיינעם אויף די האנדט טראגען א זאטען, א אנגעמהועמ אוג א איינגעוויקעלטען יענעם פלענט זיין רבי שלאגען, בעת זיינע מאגערע אויסגעמרי־קעמטע יונגע בייגעלעך ברעכען, האב איך מיינעם ווי מיין אויג פון קאפ געהיט אוג טויזענד מאל זיין רבין אנגעזאגט ער זאל אפילו אפיגגער אויף אים נים ארויף לייגען.

אוג ווי שטאלץ בין איך געווען, אז מען פלענט קומען שבת אדער יום טוב מיין קינד פערהארען אן דער פערהארער פלענט אים אקוש געבען אין זיין שאנעם קאפעלע, אדער א קנויפ טהון אין זיינע פולע רוגדע בעקעלעך אוג זאגען: ער איז אווילער יונגעל און וועט זיין אלייט! וועך איז דאמאלס צו מיר גליך געווען? פאר א קלוגע מוטער האט מען מיך געלויבט. „זעהט איהר רבי, פלעג איך זאגען, נים מיט קלעפ קאנן מען דיך תורה אין קאפ ארייגשלאגען, מיין קינד ווייס נים ווען א קלאפ איז אוג קאנן אויך לערנען!" אוג איך פלעג ברוגז זיין אויף אנדערע מלמדים ווען שלאגען זייערע יונגע תלמידים'לעך אהן רחמנות. אוג איך נארישע אשה האב נים געווואוסט, אז איך דארף נים קליגער זיין פאר דיך נאנצע וועלט מענשען אוג מיין קינד דארף נים בעסער זיין אלס אללע יודישע קינדער. אט וואס איך האב מיר אויסגעגלעטט, אויסגעקושט אוג אויסגעהאדיוועט, אפילו יום כפור, ווייל עם אין א מקום־קדוש נים ארין!... וואס פאר א ווייטיג איז דאס א מאמען!...

מען האט אין דער צייט אנגעהייבען זאגען „נתנה תוקף", חנה'לע האט נאך אמאל א קוק געטהון, טאמער האט איהר זוהן זיך פארט דערמאנט צו קומען, אבער ניין. אויף זיין ארט אין מזרח וואנט, וואס זי האט ביי דעם גבאי פאר איהם בעשטעלט, איז אין אלטער יוד געשטאנען, זי האט אויך אנדערע „טייטשען" אין שוהל געזוהן, זעלבסט נעגאלטע באדד, מיט מחזורים אין דיך האנדט, וועלכע זאגען דעם ונתנה תוקף מיט כונה ווי אללע יודען, אבער איהר זוהן איז נישט.

„צו וואס האב איך פאר איהם א שטאט בעשטעלט אוג נאך אין מזרח וואנדט? האט זי געפראגט.

ניין, ערגער פאר איהם בין איך אז איך טראכט נאך און קענן נים דאוונען הייגט איבער איהם! אללע, אפילו א סאדאט קומט פון פאלק, פון סלוזשבא הייגט פאסטען אוג נאסט בעטען ער זאל איהם מוחל זיין די נאנץ יאהרינע זינד. עס זאגען ונתנה תוקף אזא טהייערע אמת'ע תפלה אפילו די נים פרומע, נאסט האדט זייער געבעט. קיינער זינדיגט נים אויף להכעיס, נאר ער, מיין קינד איז להכעיס צו טהון. מיר און אללע יודען אין דער היים געבליבען, און וואס טהוט ער דארט? עד האט קיין מורא נים אום יום כפור א הולטאי צו זיין. אוג דו שווייגסט איהם נאסט?

זי האט דעם ונתנה תוקף אנגעהייבען זאגען, איהרע אויגען האבען זיך געפעענט

אוּנ מְהָרָען הָאבָּען זִיךְ גְעוָאסָען אֶהן אַיין אוֹיפְהָאר . זִי הָאט אוֹיךְ זִיךְ אַ מוֹיט גָעבָּעטָען, דָאס לָעבָּען אִיז אִיהר אִין דֶער מִינוּט נִמְאָס גְעוָארֶן אַווי פִּינְסְטֶער אִיז אִיהר אִין דִי אוֹיגָען גְעוָעזָען , אַז זִי הָאט אִיהר זוּהן הַיינְט אִין שׁוּהל נִיט גְעזֶהֶן . אַז זִי הָאט וַייטֶער דִי עִבְרִי מַייטֶש פוּן דִי וָואכְטֶער גָעהַיְיעָנְט : כִּי לֹא תַחְפּוֹץ בְּמוֹת הַמֵּת . דוּ וִוילְסְט נִיט עָס זָאלל שְׁטַארְבָּען דֶער רָשָׁע וָואס עֶר וָועְרְט אָנגְערוּפָּען מִת אֲפִילוּ וַעֲנָן עֶר לָעבְּט , כִּי אִם . נַייעֶרְט בְּשׁוּבוֹ אִין זַיין מְהוּן אוּמְקֶעהְרִין זִיךְ מְדָרְכּוֹ פוּן זַיין שְׁלֶעכְט וְועג וְחָיָה אוּנ זָאלל לָעבָּען , וַעד יוֹם מוֹתוֹ אוּנ בִּיז דֶעם טָאג וָואס עֶר דַארְף שׁוֹין שְׁטַארְבָּען תְּחַבָּה לוֹ וַארְטְמְטוּ אוֹיף אִיהם , אִם יָשׁוּב אוֹיב עֶר מְחוּט נָאר מְחוּט נָאר תְּשׁוּבָה מִיַּד תִּקְבְּלוּ , נָעהְמְקְמוּ אִיהם תֵּיקָף צוּ .

„נַיין , דְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם !" הָאבָּען אִיהְרָע לִיפֶּען אוּיסְגָערַעדְט . לָאז אִיהם נָאךְ לָעבָּען, וַארְט אוֹיף זַיין תְּשׁוּבָה , אָ , נִיט נָעהְם צוּ־מִין גָעבֶּעט וָואס אִיךְ הָאב דִיךְ פְּרִיהֶער גָעבָּעטָען , מַיינָע לִיפֶּען הָאבָּען עָס נָאר גָערַעדְט , מַיין הֶערְץ אִיז דֶערבַּיי נִיט גָעוָעזָען , דוּ וַייסְט , גָערַעכְטֶער פָּאטֶער , אַז אֶפִּילוּ וָועזָען אַ מַאמָע שֶׁלֹּא אִיהר קִינְד מֵיינְט זִיא נִיט דִי קְלָלָה זָאלל אִיהם אָנקוּמָען , זָאלל עֶר לָעבָּען גָעזוּנְד זַיין , שְׁטַארְק זַיין הֶערְץ עֶר זָאלל תְּשׁוּבָה טְהוּן , אָדֶער זְכוּת פוּן זַיין פְּרוּמֶער בָּאבָּען פוּן זַיין מְהַייעֶרְן פָּאטֶער זָאלל אוּנוּ בֵּייזָען בֵּיי שְׁטָעהָן אִין הַימְטִיגָען יוֹם הַדִּין , עֶר זָאלל זִיךְ אֶן דִיר זָאטט , דֶערמָאנָען אוּנ זָאלל זַיין וִינְדִיג הָאלְץ בְּרֶעכָען דִיךְ צוּ דִיעְנָען וִוי עָס הָאבָּען דִיךְ וַיְינָע אָלְטֶערָען פוּן אַייבִּיג אֶן גָעדִינְט !"

זִי הָאט וַייטֶער גְעדַאוָועְנְט , וַייטֶער גְעוַייְנְט , נָאר וָואס זִי הָאט גָעדַאוָועְנְט הָאט זִי זָעלְבְּסְט נִיט גָעהָארְט . זִי הָאט אִיהר פְּרוּמָען פָּאטֶער אִיצְט דֶערמָאנְט , אוֹיךְ אִיהר גְעטְרֵייֶע פְּרוּמֶע מוּטטֶער הָאט זִי אִיצְט וִוי פֶּאר אִיהְרָע אוֹיגָען גָעזֶהֶן , זִי הָאט אִיהר פְּרוּמָען מַאן דֶערמָאנְט , אוּנ הָאט זִיךְ פְּלוֹצְלִיךְ דֶערמָאנְט אַז וִיא הָאט צוּ לִיעב אִיהר צֶער פוּן אִיהר אוֹיסגָעשְׁטוֹדִירְטָען זוּהן פְּערגָעסָען הַיינְט זִי „מַזְכִּיר נְשָׁמוֹת" צוּ זַיין , זִי אִיז פָּערצִיטֶערְט גָעוָארֶן . אִיהר הָאט גָעדַאכְט זִי זָעהְט דִי גָעשְׁטַארְבָּענָע מוּטטֶער . אוּנ זַי קוּקְט אוֹיף אִיהר וִוי מִיט בֵּעס .

„אָ , זַיי מִיר מוֹחֵל , מַאמוֹנְיָא !" הָאט אִיהר הֶערְץ גָעשְׁרִיעָן , אִיךְ הָאב אִיבֶּער מַיין וִינְדִיג קִינְד , דֶיין הַייליגָע אוֹיסגָעלייֶשְׁערְטָע נְשָׁמָה פְּערגָעסָען צוּ דֶערמָאנָען הַיינְט , אָ , מַיין צֶער זָעה צוּ אוּנ זַיי אַ גוּטָע בָּעטֶערִין פַּאר מִיר , אַךְ , נִיט קֵין גוּטֶם אוּנ גְלִיקְלִיכְן וִויל אִיךְ שׁוֹין אִין מַיין לָעבָּען הָאבָּען , נָאר פָּאר מַיין קִינְד בָּעט , נָאטט זָאלל אִיהם זַיינָע אוֹיגָען אָפֶּענָען , עֶר זָאלל זָעהָן וִוי פְּערפִיהרְט עֶר אִיז , אוּנ שְׁטַארְקָען זַיין הֶערְץ תְּשׁוּבָה צוּ טְהוּן אוּנ אַ יוּד צוּ זַיין , אַ יוּד מִיט אַפְּרוּם יִרְאַת הָעֶרְץ , הָאטְש עֶר אִיז אַ גָעשְׁטוּדִירְטֶער דָאקְטֶאר !"

זִי הָאט גָעוַייְנְט בִּיז מֶען הָאט דֶעם מוֹסָף אִין נַאנְצָען גֶעזָאגְט , דָאס אוֹיסוַוייְנָען זִיךְ הָאט אִיהר הֶערְץ אֲפִּילוּ גְרִינְגֶער גְעמַאכְט . אוּנ זִי הָאט אָנגָעהַייבָּען אִיהר קִינְד בַּאר זִיךְ אַלֵּיין פָּערָאַנְטְוָוערְן .

„וָוער אִיז נָאךְ יוּנג , עֶר הָאט נָאךְ אַ סַךְ יָאהְרָען צוּ לָעבָּען , עֶר קָאנן נָאךְ פִּיעל גוּטֶם טְהוּן , אַלֶע טָאג קָאנן בֵּיי דֶעם וִינְדִיגָען מָעגְשָׁען יוֹם כִּפּוּר זַיין , אַז עֶר וִויל נָאר תְּשׁוּבָה

טָהרן. אָ. אִיךְ וֵועל אִיהם בָּעטָען. בַּייטן הָאט עָר מִיךְ נִיט. זוּ לִיעב מִיר וָאלל עָר אַ יוד זַיין. אִיךְ בִּין אִיהם מְחוּיב זוּ בָּעטָען. אָפְּשֶׁר וועלן מַיינָע טְהָרָערן זַיין הָאלְט הָעלְץ וַיִיךְ מַאכָּן. אוּן וָאם דָּענן וויל אִיךְ פּוּן אִיהם?!״

אִיךְ פָּערלָאנג נָאר נִיט עָר וָאלל פְּרוּם זַיין וָוי זַיין פָּאטָער וָוי אִיךְ זַיין מוטָטָער, עָר קָאנן עָם אָפְּשֶׁר נִיט, זַיין נָעלָעהְנְטִקייט לָאוט עָם אִיהם נִיט, אָבָּער אַ יוד אִין הָעָרצָען זַייט חָאטש. אַ יוד וָאם גְלַייבְט אִין אַייְנִיצָען נָאטָט. אִין שָׁעמָט זִיךְ נִיט מִיט דָּעם נָאמָען יוד! יום כִּפּור. אֵיין טָאג אִין יָאהר, טָאג עָר אוֹיךְ פְּרוּם זַיין אַ גַאנצָער יוד מִיט אַלְלֶ יוּדָען צוּ גְלַייךְ אִין שוּהל דַאוונָען, פַּאר וָאם נִיט? וָואם קָאנן דָּאם אִיהם דָּענן שָׁאדָען?

פַּאר מִנְחָה הָאט דֶער עוֹלָם, אַ בִּיסָעל אָבגָעַרוּהְט, פִּיעל זָענָען אַ הַיים גָעגַאנגָען אַ קוק טְהוּן אוֹיף דָּאם הוֹיז אוּן קִינְד, אוּן פִּיעל הָאבָּען זִיךְ אוֹיף דִי מְרָעפְלָעךְ צוּ גָעשָׁטָאט, נָאר חַנָּה'לָע אִיז גָעבְלִיבָּען וִיטָּענָען אוֹיף אִיהר אָרְט, אוֹיךְ יָענָע פְּרוי וָואם הָאט בִּיסָּער גָעווַיינְט אוֹיף אִיהר מָאכְמָעָר, וָואם אִיז פָּערפִּיהרְט גָעוואָרָען אִיז אִין שוּהל גָעבְלִיבָּען.

הַנָּה'לָע הָאט אִיהר חְלִיפָּען דָּערהָארְט, וִיא הָאט גָעוואוּסְט וָואם דִיא בָּעטרִיבְּטָע מוטָטָער וַויינְט.

„זִי מָאג וַויינָען! הָאט זִי גָעקְלָערְט, נָאר נִיט גְלִיקְלִיכָּער פַּאר אִיהר בִּין אִיךְ אוֹיךְ זִי וַויים נִיט וווּ אִיהר פָּערפַאלָּעגָע מָאכְמָעָר אִיז אִיצְט, אוּן טָע קָענן זִיכָּער וָאנָען, זוּ גְרַאד אִין דֶער מִינוּט וַויינְט זִי דָּארְט וואוּ זִי אִיז אוּיב זִי וַויים נָאר אַז דַיינְט אִיז יום כִּפּור בַּיי יוּדָען, אוּן נָאטָט גָעהָמְט צוּ אִיהר צוּבְרָאכָען הָעָרְץ פּוּן וַואנָען נָאר אִיהר גָעבָּעט קוּמְט צוּ אִיהם, דִי יוּדִישָׁע מָאכְמָעָר, קָאנן נִיט לַאנג פָּערפִּיהרְט זַיין, וָואם מָעהר שָׁכָל אוּן וָואם מָעהר גָעלָערְנְטִקייט זִי הָאט, דָּאם גִיכָּער דָאפְּט זִי זִיךְ אוֹיף פּוּן דָּעם בָּעכְּשׁוּפְטָען שְׁלָאף וָואם טָעָן הָאט אוֹיף אִיהר אָנגָעוואָרְפָען אִיהר הָעָרְץ עָרוַואכְט זִיךְ, זִי הַייבְט אָן צוּ בַּייגָען נָאךְ אִיהר גָעבָּארָענָעם הַיים, אוּן זִי קָעהרְט זִיךְ צוּרִיק צוּ נָאטָט אוּן צוּ זַיין גָעבָּאט, אוּן מִיר זִינדִיגָע מֶענְשָׁען דָּארָפָען נָאר רַחֲמָנוּת הָאבָּען אוֹיף אַזָּעלְכָּע אוּנגְלִיק לִיכָּע נָעבָּיךְ. נִיט אַזוי אָבָּער אִיז דֶער מַאנְכְּבִיל, זָעלְטָען קוּמְט־בַּיי אִיהם דִי חֲרָטָה צוּ דֶער רֶעכְטָער צַייט, אוּן וָואם מָעהר שֶׁכָל עָר הָאט, וָואם מָעהר גָעבִּילְדָעט עָר אִיז. דָּאם מָעהר פְּעִיקְרִיכְט עָר אַלַיין טִיפָּער אוּן וַייטָער אִין דֶער טוּמְאָה, נִיט צוּגָעקוּמָען וָאלל עָם וָוערָען.

אוּן דָּאם וועגְיגָער דָּערמָאנְט עָר דִי לַייד אוּן פַּיין וָואם עָר מַאכְט דָּערמִיט וַויינָע מְרַיינָע עָלְטָערן. וָואם וויל עָר גָערן דָּאם לֶעבָּען אַוועק נָעמָען, עָר וָאלל נָאר צוּרִיק וַייָּער פְּרוּמָער זוהן וָוערָען, אוּן אַז דִי מוטָטָער וַויינְט אִיצְט אַזוי פִּיעל, וָואם זִי וַויים נִיט צוּ אִיהר טָאכְטָער פָּאסְט הַייבְט אָדָּער נִיט, וויפִּיעל דַארְף אִיךְ שׁוין וַויינָען אַז אִיךְ זָעה מַיין צָרָה פַּאר מַיינָע אוֹיגָען, אוּן וַויים נָעווִיס אַז עָר פָּאסְט נִיט אוּן לַאכְט זִיךְ אָפְּשֶׁר נָאר אִין נָאנְצָען אוֹיס פּוּן יום כִּפּור?... שָׁעמָען דַארְף אִיךְ מִיךְ פַּאר אִיהר. אוּן אִיךְ זוּךְ נָאךְ אַ זָכוּת אוֹיף אִיהם?...״

זִי הָאט אִיהר קָאפּ אוֹיפְגָעהַייבָּען אוּן אִיהָר אוֹיגָען הָאבָּען דִי פָּערוַויינְטָע אוֹיגָען בָּעגָעגְנְט פּוּן דֶער בָּעטרִיבְּטָער פְּרוי. אַ פָּאר מִינוּט הָאבָּען זַיי זִיךְ אָנגָעקוּקְט וַיינָען

אויפֿן הָאבֶּן אײַנע די אַנדערע גוט פֿערשטאַנען. חַנָּה'לן איז דאָס הָערץ צוגאַנגען אויף דאָס נְאָמען זײַנ פּון דָער עלְטערער. זי האָט זי מְרַיחְמָטן נעוואלט, נאָר איהר איינען הָערץ האָט אירָט אַליין מְרַיחְמָט גָעזוּכְט, אוּן איהרע ליפּן זענען פון קלעמונג ווי פֿערפֿראָרן געוועזן פון דעם פֿראָסט וואס האָט אירט אין איהר גָעמערקְשָׁט.

—קינדער בעט יעדע אישה! ... האָט די פרוי חלפּענדיג אויסגערעדט, איז נית גלייבער שטייגער האבן? וואלט נית בעסער געוועזן אז איך וואלט אין יענער מינוט גָעשטאַרבן וואס איך האב מיין קינד גהאט? א, צו וואס האבן מיינע אלטערן, די וועלט איינגערישן, צְדָקה גָעטהַיילט, דאקטוירים גָעבראכט, מיך לעבן צו לאזן, בעת איך בין פון יענעם אונגלוקליכן קינפּעט אַ חרובֿע גָעליגן, וואלט נית בעסער גָעוועזן אז מען וואלט מיך שטאַרבן גָעלאזט אוּן איך וואלט די בְּיוונות נית דערלעבט? צוויוואס האב איך מית מהרערן אזוי אָפט אוּן אזוי היים גָעבעטן, א רפואה פאר מיין קינד בעת עס איז קראנק געוועזן, אוּן האב זי אויסגעדרייט צו אַזא בימערן פינסטערן סוף?

וויים דער ינדריגער מענש וואס ער מהוט? ווייס ער וואס ער בעט? האבן מיינע אלטערן מיר דענן א מובה גָעמהון? האב איך איהר דערמית גוטס גָעמהון? וואלט נית בעסער פאר אונו בידן גָעוועזן אז מיר וואלטן היינט שוין לאנג אין קבר גָעוועזן דאָרט צווישן מית די אויסגעלייטערטע נְשָׁמות פון אונגערע אבות? איצט וועט זי אין בף המלָע זין אוּן צוליעב איהר וועל איך איהר צו־קין הַיילינער רוה נית קאָנען קומען וָארום וועה אוּן ויזר איז צו דָער מוטטער וָאס האָט אַז קינד איהר דער וועלט גָעבראכט אוּן איהרע קאָנען עס נית אויסהאדיוון אין די דעכטע וועגן צופֿיהרן ווי נאט האט גָעבאָטן!!

חַנָּה'לע האט נאר מית א טיפֿן זיפֿץ אוּן מית א פאר טהרערן ניקעגט ענטוועדערן אוּן איז שטיל אוּן נידערגעשלאגן גָעבליבן זיצן, אלטע, לאנג פֿערגעסענע גָעשיכטן האבן זיך איהר איצט דערמאנט, זי האט דערמאנט ווי מית דרייסיג יאהר צוריק האט פונקט אין דער שטובֿע, האט זי איהר ערשט גָעבאָרן ערשט קינד בי איהר ברוסט גָעהאלטן, ווי שוואך איז זי האמאלם גָעוועזן, ווי שטארק האט זי דער צער גָעפֿיניגט, אז דאס קינד האט זיך צוריסן שרייענדיג, אז עם האט נימ גָעפּיגן צו זיגן, אוּן איהר פרוסט מוטטער ניטלע עליה השלום, איז מית רויט אנגעווינטע אויגן גָעקומען אוּן האט גוזר גָעוועזן אויף איהר אָנצוהַיבן, צו ליעב דעם קינד, אוּן ווי שוועור אוּן שערעקליך איז איהר גָעוואָרן יום כפור נית צו פאסטן, ווי האט דאס בישן איהר האלו גָעוארגן, זי וואלט דאמאלם אַ הייסן שטיין גרינגער ארַאפגעשלונגן איידער אַ בישן ברויט אוּן גָעהמען אזא שוועָרע זינד אויף זיך נית צו פאסטן וווי אלע יודישע מאטטער אין דעם היילינגן מאנ נאר צו ליעב איהר טהויער קינד האט זי עם גָעטהון, "האט קינד איז נית כהויב נאך צו פאסטן חאטש עס איז אַ יודיש קינד" האט די מוטטער דאמאלם גָעזאגט.

"ער וייסט?" האט זי גָעקלערט, אויב איך האב שוין אין יענער מינוט איהם נית איינגעזיגן די טומאה אין וועלבֿער ער איז היינט פֿערפֿיהרט? פאר וואס בין איך מית יענעם בימערן בישן נית דערוואַרגן גָעוואָרגן בשעה, איידער איינזויגן מין קינד אזא בייוע זינד וויי יום כפור נית פאסטן. וויי יום כפור נית וועלין אפילו אין א מקום־קדוש

אַרײַנקומען ! וואס פֿאר אַ טובֿה האָב איך זיך דערמיט געטהון ? איז מיר אויצט נית נקײַער צעהן תּענתים צו פֿאסטען נאר מיין קינד זאלל האָטש אײַן טאג אין יאהר , אײַן יום כּפּור פֿאסטען ווי אַ יוד ? אַ צירונג אַ שׂאנע האָב איך מיר אויסגעהאדיוועט , אפֿילו קדיש ווועט ער דאָך נאָך מיר נית זאגען . אפֿילו יין געשטאַרבענעם מאטען מזכּיר נשׁמות יין איז ער נית געקומען , אונטזער מיר רבונו של עולם , פֿאר וואס קומט ער מיר ?"

אין דער מינוט האט זי דער האַרט אַ קלאפ אויף דעם בּיטעה סדור , זי האט אַ קוק געטהון : אויף דער בּיטעה איז אַרויף , דער יונגער־מאנן וואס האט זיך פֿריהער געאַמפּערט מיט דעם רב . אוג האָט אונטערהיבּען זאגען אַ שׂאנע רדשׂה וועגען יום כּפּור , וועגען דעם תּענית אוג האָט אויסגעפֿירט . אַז אַ יוד . וואס ער איז אַ בּעל צדקה אוג ער טהוט אין דעם טאג קיין תּשובֿה נית וויל ער דאַרף צו יין , איז נאָך יין שׂלעכטס נית אזוי גרוים , זיינע גוטע מעשׂים רייסן פֿאר איהם , די צדקה האלט איהם־אויף ער זאלל אין שׂלעכטס אין וינדינע תּאוות נית אַרײַנפֿאלען אָבער אַז אַ נאַנץ יאהר טהוט ער קיין צדקה נית אוג אַז עם קומט יום כּפּור אוג יין הערץ קערט זיך נית צו נאטט אוג געהט זיך פֿאר צו בּעסערן זייגע מעשׂים איז ער אַרעש אַ פּושע ישׂראל אוג אויף אזעלכע יודען זאגט די נמרא , רשׁעים אפֿילו בּפּתחי שׁל גיהנם איינם חוזרין אוג דאס מיינט די נמרא , אזוי וי עם זענען דעם מענשען געגעבּען געוואָרן , יום כּפּור תּשובֿה טהון אוג אַז ער טהוט יום כּפּור קיין תּשובֿה נית קאנן ער נאָך אין דעם טאג פון יין שׂטאַרבּען תּשובֿה טהון , אוג מאקי דאריבּער טהוט ער־קיין תּשובֿה נית אום יום כּפּור , ווייל ער זאגט זיך , ער האט נאָך צייט , ער קאנן נאָך ודוי זאָגען פֿאר יין טויטע , איז דאס אַ גרויסער טעות רבותי , אפֿילו פֿאר דער טהיר פון גיהנם טהוען זי תּשובֿה נית , זייערע עברות פֿערשׂטעלען די שׁערי תּשובֿה אוג פֿאללען אין גיהנם אהן תּשובֿה אוג דאָרט בּלייבּען זיי . דער גיהנם ווועט פֿאללענדט ווערען אוג זייער פּייער ווועט נית אויסגעלאשׁען ווערען . אָבּער אַ יוד , האָטש ער טהוט אַ נאַנץ יאָהר שׂלעכטס נאר קוים קומט יום כּפּור ער אין שוהל אוג דאוונט אוג האט אַ הרהור תּשובֿה נית , ווערט ער אנגערופֿען פּושע ישׂראל , אוג דאס פּייער פון גיהנם איז אַן איהם נית שולט , אויף אזא יודען זאגען מיר ונסלח לכל עדת ישׂראל , אפֿילו אויף דעם פּושע ישׂראל , ווארום ער טהיילט זיך נאך נית־אָב פון דער יודישׁער עדה אוג מיר זענען כּלומד זכות אויף איהם אוג זאגען : כּי לכל העם בּשׁגגה , אללע יודען זינדיגען נאר בּשוגג . אונגערען נית להכעיס . דער יוד אָבער וואס קומט אפֿילו יום כּפּור אויך נית אין שוהל אַריין איז פון דער יודישׁער־עדה אויסגעשלאסען אוג נית פֿאר איהם בּעטען מיר מחילה וסליחה ו׳

ער האט נאָך גמרא׳ס אנגעפֿלאכטען אוג אנגעטשעפּעט , אָבּער הנחלע האט שוין נית געהאָרט . די נאנצע דרשׁה וואס זי האט ביז איצט געהאָרט האט זי געמיינט דאס איז נאר געמיינט אויף איהר זוהן , דענן ווי נעפּינט זיך דענן נאָך איינער אַ יוד אין נאנצער וועלט , וואס קאנן קומען יום כּפּור אין שוהל אוג קומט נית ? איהר איז אין די אויגען פֿינסטער געוואָרן , זי האט וואָרטער שׁרעקליכע געהאָרט , זי האט אָבּער אין יעדעם וואָרט נאר אַ קלקלה געהאָרט אויף איהר זוהן , אלץ וואס דער דרשׁן זאגט , אלץ וואס די וייבּער האָבּען צווישׁען זיך געדעדט , האט זי געמיינט אז נאר קללות שׁיטען זיי אויף איהר קינדס קאפּ , האָטש נית דער דרשׁן אוג נית די וייבּער האָבּען איהם אין זינען געהאט , נעלבּטט

דִי וָאוֹרטֶער פּוּן נְעִילָה הָאבֶּען אִיהר לוּיטֶער קְלָלוֹת אוֹיסגָעווִינֶען, אוּן אַז מֶען הָאט שׁוֹין בַּמֵּרִיב אָבגָעדַאוֶונְט אוּן אַלֶּע וָענֶען שׁוֹין פּוּן שׁוּהל אַרוֹיסגָענַאנְגֶען אִיז זִי נָאךְ אַלֶּיין גָעבְּלִיבֶּען אוּן נִיט גָעוואוּסְט וָאס מִיט אִיהר אִיז גָעשֶׁעהֶן. אַ קְאלַטֶער שְׁוויִים אִיז אוֹיף אִיהר שְׁטֶעהֶן אַרוֹיס אִיהרֶע אוֹיגֶען הָאבֶּען נָאךְ צַייטֶענווייז גָעקוּקְט דוּרְךְ דָאס פֶּענְסְטֶער אַל אֲבֶּער זִי הָאט שׁוין נִיט אַלֶּיין נִיט גָעוואוּסְט וָאס דִיוֶּע אוֹיגֶען זוֹבֶּען נָאךְ.

אַז דֶער שַׁמָּש פּוּן שׁוּהל אִיז אַרוֹיף גָעקוּמֶען דִי לִיכְט אוֹיסלָעשֶׁען הָאט עֶר זִי דָא גָענוֹמֶען.

—אִיהר ווייט קְראַנְק חַנָּה'לֶע, הָאט עֶר אוֹיסגָערֶעדְט. דֶער־לָעבְּט אִיבֶּער אַ יָאהר! נָאטט בָּרוּךְ הוּא מָאג זִיךְ פְּרֵיעֶן מִיט יִידֶן. מֶען הַיט־אָב זיין גָעבֶּאט מִיט מְסִירַת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ. עֶר נָאלל אַייֶער צַער צוּ זָעהֶן אוּן אַייךְ שׁטַארְקֶען אִיהר זָאלְט נָאךְ קָאנֶען אַ סַךְ יום כִּפּוּרִים פַאסְטֶען!

—אִיךְ דַאנְק אַייךְ, רַבִּי וִיסֶעל, הָאט זִי גֶעאַנְטְווָרְט, נָאטט וָאלל מַאקֶע מִין צַער צוּ זָעהֶן, דֶעם צַער וָאס עֶר אַלֶּיין וויים!...

זִי הָאט זִיךְ עֶרמוּנְטֶערְט אַבִּיסֶל אוּן אִיז אַ הַיים גָענַאנְגֶען, אִין וָועג הָאט זִי אִיהר קָאכֶּען בֶּעגֶענְט, וָועלְכֶע אִיז גָעלָאפֶּען זִי זוּכֶען, וַוייל מֶען וַוארְט אוֹיף אִיהר מִיט דֶער דַּבְדָּלָה אוּן אִין שְׁטוּב קָאנן קֵיינֶער נִיט אָנגֶייסֶען.

זִי אִיז אַ הַיים גָעקוּמֶען, הַבְדָּלָה גָעהַאלְט אוּן זִיךְ בַּאלְד אִין בֶּעט אַוועק גָעלֶייגְט.

אוֹיף מָארְגֶען הָאט זִי נָאךְ גָעוואלְט אוֹיפְשְׁטֶעהֶן נַאנְץ פְּרִיה, צוּ נָאטְט'ס נָאטֶען, אֲבֶּער זִי הָאט שׁוין נִיט גָעקָאנְט.

אִיהר זוהן דֶער אוֹיסגָעשְׁטוּדִירְטֶער דָאקְטָאר אִיז גָעקוּמֶען אוּן הָאט אַ רֶעצֶעפְּט פָּאר־שְׁרִיבֶּען, נָאר זִי הָאט דָעם רֶעצֶעפְּט נִיט גָענוּמֶען. אוֹיף אַלֶּע זַיינֶע פְּרַאגֶען הָאט זִי נִיט גָעאַנְטְווָרְט. עֶר הָאט פּוּן אִיהר בָּעט נִיט אֲבגָעטָרָעטֶען.

אַז זִי הָאט זִיךְ אַיינְמָאל פּוּן שְׁלָאף אוֹיפְגָעהַאפְּט אוּן אִיהר אַיינְציג קִינְד נָאבֶּן זִיךְ מִיט טְהָרָה'ן אִין זַייֶע אוֹיגֶען דָערזֶען, הָאט זִיךְ אוֹיפְגָעהַאפְּט אִין אִיהר הָערְצֶען אִיהר נַאנְצֶער פְּלַאם מוּטְטֶערְלִיכֶע לִיעבֶּע צוּ אִיהם.

—אָךְ מַיין קִינְד, מַיין לִיעבּ אוּן טְהַיֶּיעֶר קִינְד! הָאט זִי מִיט אַ שְׁוָועֶרֶן זִיפְץ אוֹיסגָעזָאגְט, דוּ קָאנְסְט דִיר נָאר נִיט פָּארְשְׁטֶעלֶן וויפִיל לִיבֶּשַׁאפְט דָא אִין מַיין קְראַנְקֶן הָערְצֶען אִיז נָאךְ פַּאר דִיר! לִיעבֶּשַׁאפְט זִינְדִיגְע, וָאס וָועט מִיר נָאר אַ בְּזיון מַאכֶּען דָארְט וָואהִין אִיךְ גָעה כַּאלְד. וִוי זִינְדִיג בִּין אִיךְ זַיי מִיר מוֹחֵל, נָאטט גָערֶעכְטֶער וָאס אִיךְ לִיעב נָאךְ מַיין קִינְד, וָאטְשׁ דָאס קִינְד הָאט זַייֶע אֶלְטֶערן, זַיין פָּאטֶער פָּערְגֶייקְענְט!...

—מוּטְטֶער טְהַיֶּיעֶרֶע! הָאט עֶר זֶעהר גָעהִירְט אוֹיסגָעשְׁרִיעֶן. וָענן הָאב אִיךְ מַיין פָּאטֶער פָּערְגֶייקְענְט? אִיךְ עֶרהָע זַיין אָנדֶייקֶן אוּן לִיעב דִיךְ מַיין קְלוֹגְע גָעטְרֶייֶע מוּטֶער וִוי מַיין לֶעבֶּן!

—וָענֶעם פָּאטֶער, וָאס לֶעבְּט אִיבִּיג הָאסְטוּ פָּערְגֶייקְענְט! הָאט זִי מִיט טְהָרָה'ן

אויסגערעדט, דו ביזט מעהר זיין קינד ניט. ער האט דיך פון יודישע טאטע אוג מאמע בעשאפֿן אוג דו ווילסט קיין יוד ניט זיין, איז דאס ניט אין פאטער געלייקענט?

—אבער, איך בין אַ יוד! אַ יוד בין איך מוטטער, ווען גלויבסטו עס שלעכטע מענשען רייכען אויף מיר?

—אבער זאלל איך מיינע אייגענע אויגען ניט גלויבען? האט זי געפֿראגט, האב איך מיינע אויגען ניט אויסגעקוקט זוכענדיג דיך יום כפּור אַ גאנצען טאג אין שוהל? א, מיין קינד, אַזא יום כפּור, ווייל איך שוין ניט ער־לעבען, אוג ווען פֿאר אַ יוד ביזטו אז זעלבסט יום כפּור האסטו זיך ניט דערמאנט אין שוהל אַביינצוקומען? ניין, נאך אַזא יום כפּור זאלל מיך גאטט אבּ־היטטען צו דערלעבען!...

ער האט געשוויגען, נאר זיינע טהרענען זענען אויף דער קראנקער מוטטער gefallen.

—מיין ליעב קינד, האט זי וויטער געזאגט, מיין צער, מיין פּיין ווען איך האב פון דיר, פון דיין געבּארען טאג עהאט האב איך דיר שוין זאגג מוחל געזעזען, דעם צער ווען איך האב יום כפּור פון דיר עהאט בין איך דיר איצט מוחל אוג גאטט זאלל דיר אויך מוחל זיין. דאס איז דאס אייניגע ווען איך בעט נאך פון איהם. אין בקשה בעט איך פון דיר, דאס איז די לעצטע בקשה, מיין קינד! זי זיך דו ווי דו ווילסט, טהוא ווי דו פערשטעהסט, איך בין דיר מוחל דיין קדיש ווען דו ביזט מחויב נאך מיין טויט צו זאגען. מוחל בכּוחילה גמורה, נאר איין טאג אין יאהר, יום כפּור, דעם היילינגען אוג שרעקלכען טאג זאללסטו אַ יוד זיין גלייך מיט אללע יודען, אוג מיט אללע יודען דעם טאג זאללסטו אין שוהל אין דאונגען אוג פאסטען פערבריינגען, דאנן וועל איך קלאר רוהיג ליגען אוג צו הזכרת נשמות, אז דו ווענסט פאר מיין נשמה בעטען, וועל איך דארט אויבען פאר דיר בעטען אלץ ווען פאר דיר זאלל אמת גוט זיין. זאג עס מיר צו. דאס אייניגע קומט מיר פון דיר. אז דו ביזט אַ קינד געזעזען, מיין ברוסט געזויגען, האב איך צו ליעב דיר, דו זאללסט זאט זיין אנגעבּיסען אוג איך שוועור דיר, מיר איז דאמאלס דאס עסען ערנער געזעזען ווי דיר ווענט דיין פאסטען זיין! מיין חוב בעצאהל מיר מדה כנגד מדה!...

אין עטליכע טעג ארום איז די גוטע חנהלע געשטארבען. נאר פון דעם יום כפּור אן נעהם עס יודישען דאקטאר אין עפאלעטען, מיט אַ קוקאירדע אויפֿן היטעל דאונענדיג יום כפּור אַ גאנצען טאג אין שוהל גלייך מיט אללע יודען.

יעקב דינעסזאהן.

אין דער פֿרעמד.

I.

דער דריטער וואנאנאק–ר' זרח לילינטהאל האט צום לעצטען מאל צום הערצען געדריקט און געקושט זיינע ליבע פאמיליע און איז אין וואגאן אריין. ער איז נית אימשטאנד געווען זיי נאך אמאל, נית געזונד, צו וואגען. עס האט איהם אזוי נעקלעמט און געשטיקט אין האלו, אז ער האט־קיין וואָרט נישט אויסרעדען, ער האט זיך נית אפגעקהרט: פֿאר אַ מאנסֿפֿערזאן פאסט נית צו וויינען, נאר ווי דער צוג האט זיך נענומען רירהען האבען זיך איהם גרויסע טהרענען צוזאמען אי׳בער די באקען, איבערן באָרד — ווי א געדיכטער רעגען...

דורכן פֿענסטער פון וואגען האט ער נאך נישקענט ועקן ווי נית ווייב פֿרי״ד איז געפאלען אויף די הענד פון זיינע עלטערע קינדהער און ער עס האבען איהר ארום גערונגעלט די יונגערע.

זיין הערץ הט זיך אים צו ריסען, נאך איין מינוט! נאך איין בליק אויף זיין אונגלילקליכע. דערשלאגענע פאמיליע נאך איין ווארט פון טרייסט זיי זאגען! אבער ניין– א מין כח טראנט איהם ווייטער פון אלעם וואס איהם טהייער איז. דאָרט שטעהען זיי נאך ווי דערהרענגטע מית צופֿראכענע. צוריסענע. הערצער אין בעוואשען זיך מית ביטטערע טהרענען–און איהם טראגט עס אין דער פינסטערניש פון דער נאכט ווייטער און ווייטער..:

עס ועהט איהם אוים: עפּעס אַ חיה רעה האט איהם איינגעשלונגען און אילט מית איהם ווייטער פון די וואס שטרעקען צו איהם זייערע ארמען. איהם ארוים צו באטעהען; פון הערצער וואס קלאפֿען זיך איצט נאר פאר איהם. פאר איהם איינעם מית הייסע ליעבע און טרייהייט. וואוהין? וואוהין אילט ער?!

האלט! שטעהו–האט ער גיוואלט אוים־שריען, עס איז דאך נאך נית שפּעט. איך קען נאך לויפֿען צורוק...

באלד האט דער צוג אנגעהויבען לאנגזאמער און לאנגזאמער צו קלאפֿען און מית אַ לאנגען פֿייף האט ער אנגעוואגט אז עס איז אַ סטאנציע. דא האט אונזער ה' לילינטהאל די מאנליכקייט געהאט נית צו פֿאהרען ווייטער און אין אַ פֿאאר שעה צורוק אַ הים זיך אומקערען מית דעם נעכסטען צוג — נאר האט ער עס נית געטהון

פון דער צווייטער סטאנציע האט איהם אנגעהויבען צו וועהן דער קאפּף קיהלער־און רוהיגער, נאר טרויעריגער און שווערער אויפֿן הערצען. דורך די הערצלטע וואגנדער האבען זיך דורך גערסטען די אלטע רעכטנונגען. די רעכנונגען וואס האבען איהם אַ צייט קיין שלאף אויף די אויגען געלאזען, וואס האבען איהם איצט פון דיר הים ארוים־געשטויסען און וואס פיהרען איהם איצט נאטט ווייט וואוהין...

„ניין, ניין, אַ מענש דאַרף זיין׳ זוכט מיר דער גליקק ניט, מוז איך איהם זוכן. אַוועק די נאַרעשע עפּיהלע. דאָס בייגעקן, די טהרעען. מיט דעם וועל איך מיין טהייערע פּאַמילע ניט העלפֿן. אֶמת עס איז מיר שוועער זיך אפּצוגיסן פון זיי אויך איין אונבעשטימטע צייט, אוג עס איז קיין וואונדער: וועקם אוג צוואנציג יאהר וויא איין טאג בין איך אין דער־היים געוועסן, אויך קיין מאהל אפֿילו אויך איין טאג ניט אפּ־געפאהרן. אוג דאָס איז אפּשר מאקע מיין גרויסע שולד געגען זיי אוג בין דער פאר־זאוו האַרט בעשטראפט פון נאמט, דאָס איך מוז איצט, בייי מיינע גרויעה האאר נאך־דענען, נע וגד זיין, וויל איך האבּ עס ניט געמהון אין דער יוגענד...

אוויע געאנגען האבּען איצט לילענטהאלען בעהערשט אוג ער האט זיך אין זיי פערטיפט. זיין נאנצען לעבּען איז ער גיוועזן אַ בוכהאלטער בייי דעם גביר פון שטאדט. ער האט שטענדיג צו דער צייט בעקומען זיינע אכטציג רויכ אַ מאנאט וואַלאוואניע אוג האט זיך נאנץ רוהיג אהן זארגען נעלעבט מיט זיין פאמילע. וואס האט זיך געמהרט אין די יוגע יאהרען מיט דער ברכה פון נאמט.

אין זיין שטאדט האט מען איהם דעם נאנצען לעבּען גיקענט פאר אַ שטילען רוהיגען מענשען. ער אוג זיין פאמילע פלענען זיך נאנץ רייגליך אוג ארדענטליך קלייבען, צו הויז אַ שאנעם בעל הבית־שען לעבּען נעפיהרט, די קינדער ערצויגען ווי נאמט האט נעבּאטען אוג זיין וייב פרוי ע איז נאך אין די וואכען אַ בערע גענען, אַז זי האט פערשטאנען פון זייער הויצאה עטליכע נראשען אפּשפּאהרען פאר אַ טאכטער אויף נדן.

לילענטהאל איז געווענען צופרידען אוג האט זיך ביז זיין טויט קיין בעסערען לעבּען גאווונשען. נאר פלוצלינג האט זיך די הערזל אַ דרעה נעטהון, בייי זיין פרינצי־פאל! זי ע ר ר י ך. האבּען די בייבער אויפגעהערט זיך שטיממען. די אויסקינפּטע זיענען גענאנגען גרעסער ווי די אייגקינפּטע, זשאלאוואניע האט אנגעהייבּען צו ווערען שוועער צו בעקומען.

לילענטהאל, האט פערשטאנען אוג נעווואוסט צו וואס די וואכען פיהרען.

ער האט לאנג נעקלארט, זיך מישב נעווען מיט זיין וייב, וואס זאלען זיי טהון? ענדליך זענען זיי ענקומען צו אַ פעסטען בעשלוסס, אז פרייצ מוז עפענען אַ פאנדלך זענען נעקומען צו אַ נראשען נעקלייבּען, אוג דער נעשעפט מיט די פערשימעלטע צעהנער האט אנגעהייבּען צו נעהן.

אזוי זענען שוין פאריבּער צוויי יאהר. ה׳ ויכערריך האט אונטער דער צייט באנ־קראטירט. לילענטהאל איז נעבּליבּען בייי דער האפּפענונג אַ שטעלע צו בעקומען, נאר אין דעם שטאדטעל נאלאראוונק איז ניט נעווען נאך אַ ויכערריך וואס זאלל ארוים צאהלען אַ בוכהאלטער נאנצע צכמציג רויכ אַ מאנאט. ווען עס איז יא ערנענע גיוען אַ קאמאר

וָענען דָאךְטען ווי מוראשקעם בָּעפֿאלֶען די יונגע בוכהאלטערלעךְ אויף אַ טָערמין אומזיסט. אונ ָהאבען צו דָער זאךְ גָעטוינט ניט אָרָגער אונ אפֿשַׁר וָענען זיי נָאךְ פֿלינקער גָעווען פון אַ אַלטען אויסגָעדינטען בוכהאלטער פון דָער פָּערצייטיגער פָּעטָאדָע.

די פַאמיליע לילינטהאל וָענען גָענאטהינט גָעווען שוין זייט צווויי וָאהר זיי גאנצע עקסיסטענץ צו צידָען פון די הָערינג.

בִּיסלִיךְ־ווייס וָענען זיי אויךְ גָענאטהינט גָעווען אָפּצוּדיסָען די קינדָער פון לָערנען אונ זיי איינצִיג־ווייס אַרײַנצוצידָען אין גָעשעפּט.

בִּיסלִיךְ־ווייס האט פְּרייד אויסגָעבּיטען איהר שְׁטענדיג רייגָעם מאנטָל אויף אַ קאפּטָע שמאַרק פַּארשׁמירט אין לָיאק. די קינדָער האָבען זיךְ אָנגָעטהון אין פַּארשׁמָאלצָענע פַּארטוכָער אונ האָבען די פון פָּראסט צושׁפּאלטענע הָענד גָעטונקט אין די פָּעטָלעךְ מיט הָערינג.

לילינטהאל אלין האט זיךְ נָאךְ אָנפאנגָם גָעהאלטען אין רָער־הַיים אונ האט אויף זיין טהייל גָענומען די קָארגָספּאנדָענץ בָּעזָארגען, דורכרָעדען זיךְ מיט סוחרים. די רָעכנונגען פיהרען אונטָער שרייבען וָעקָפָעלךְ אַ גָעשעפּט פיהרט מען ניט אָהן פרָעמדָע גָעלד אונ אפּהיטען די צָאהלונגען, טיטָלען מאכען פון די פַארשׁיעדָענע קופּפָער אונ נָאךְ אַזעלכָע אַרבייט, בי וָעלכָע יונג קלייָרער האָבען זיךְ נָאךְ ריין אויפגָעהאלטען. נָאר איהם האט אָנגָעהייבען אויסצוּוָהלען, אז ער לָעבט אויף זיין וויב אונ קינדָערס רָעכנונג. עס האט איהם אָנגָעהייבען צו וָארגען דָער בִּיסען אין מויל אונ ניט אַיין צו־גָעהן די וָארימקייט אין שׁטוב, וָען ער פְּלָעגט בַּיים מיטָאג וָעהן די פְּערפֿרוירָענע הָענד אונ גָעזיכטָער פון זיין וויב אונ קינדָער.

„ניין, איךְ קען דָאס ניט פוּלָען בי זיךְ—פְּלָעגט ער מורמָלען אונ האט אָנגָע־הייבען אָפּטָער צַארטצוקוקען אין קָראמָל.

ער פְּלָעגט אָבער דָארט נָאר אַיין אָרט פַארנָעהמען אונ שׁטָאךְען זיין וויב אונ קינדָער אין זיָער אַרבייט, וויל זיי האָבען זיךְ שׁטענדיג גָעצאַרפט איהם ניט אויס־צושׁמירָען. אונ דָאס האט איהם נָאךְ מָעהר גָעדרוקט.

ער האט זיי גָעבּעטען איין מָאהל פַּאר אַלָע זיי זָאלָען אויפהָערען זיךְ צו היטען פַּאר איהם, ער וויל גָלייךְ מיט זַיי אַרבייטען אין גָעשעפּט, ער וויל ניט זיין אַ יחסן אונ האט אָנגָעהייבען זיָנע וויסָע צַארטָע הָענד צו שׁאָקקען אין די פָּעטָלעךְ פַּאר ָיעדָער זָעקקָער, פַּאר ָיעדָער קָאפּיק לייזונג, ער האָט ניט גָערוהט בּיז ער האט אויךְ גָלייךְ מיט זין פַּאמיליָע אָפּגָעטונקט זין נעשָׂמה אין לָיאק.

פְּרייד איז אָבער גָעווען ניט צופּרידען דָערפון אונ האט ניט אויפגָעהערט צו שׁרייען, אַז ער איז אַ צו טהייערָער מְשָׁרת פַּאר איהר. זי פְּלָעגט איהם אָפּט דָער־מָאנען, אַז אַ שׁטָעלָע אויף פּיערצִיג אונ אָפּילו אויף דרייסיג רובל אַ מָאנאט איז אויךְ אַלץ בָּעסער ווי די נוצען וָאס ער בְּריינגט אין גָעשעפּט, וואו ער פָּערדיענט ניט טָעהר ווי אַ מייָדל, אַ קרָעמָערן, וָאס נָעהמט אַ רובל אַ וָאךְ. אונ וָאס קען זיךְ

מיט איהר שאפֿען „אין פֿייער אוג אין וואסער“.

לילי־ענטהאל האט גוט געוואוסט, דאס זיין ווייב איז געהעקט: אבער וואו געהט מען אין גאלאדאוקע אן יודען, וואס זיין געשעפֿט זאל זיין אים־שטאנד אוג ער זאלל וועלען צאהלען אן בוכהאלטער אפֿילו דריי־סיג רובל אן מאנאט?

אוג דא זענען פֿאר איהם די רעכנונגען אפֿען געשטאנען, אז דאס געשעפֿט קען ניט אוג איז ניט אים־שטאנד זיי־ערע אלליע הוצאות אוים־צו־האלטען, אוג די הוצאות ... זיי ווערען אללע מאהל גרעסער, אין דער האנד ווערט עס אללע מאהל ענגער אוג אויפֿן הערצען שווערער אוג שווערער ... זיין ליבסטער איז שוין דריי אוג צוואנציג יאהר אלט, אוג ווער ווייס עס נישט וואס הייסט אין אן שטאדטיל וו גאלאדאוקע אן מיידיל פון דריי אוג צוואנציג יאהר!

זיין זוהן דארף שוין דעם יאהר צום לייאם שמעהען, די יונגערע טאכטער איז שוין אויך זיבעצעהן יאהר אלט אוג זאגט, אז זי ווייל שבת ארויסגעהען „וי ליטען גליך“ אוג ווייטער זענען דא נאך קינדער אינם קליינער פון דעם אנדערען.

טראכטענדיג אזוי ווענען זיין ניט פֿראהלעכע לאגע פֿלעגט לילי־ענטהאל נאנצע נעכט ניט שלאפֿען אוג שוין פֿריה פֿלעגט איהם ווידער טרעפֿען די אונגעדולדיגע פֿראגע: וואס ווועט זיין דר סוף? בלעטלענדיג די נעשיכטע פון זיין לעבען צוריק האט אים די פֿערנאנגענהייט אויסגעוויזן וי א גוטער נלילקליכער חלום. וי? —פֿלעגט ער זיך פֿרעגען—בין איך דאס נעווען, וואס דאב אזוי א צייט רוהיג געלעבט, האב זיך נעלעגט מיט א פֿרייען קאפף אוג פון פֿריה אבען מיר גיט נעווען ארבעטן? בין איך דאס נעווען דער אייגצינער שפֿייזער פון מיין פאמיליע אוג דאב בכבוד חודש אין חודש אבטצוג רובל פארדיענט? זי'י דאבען דאנן ניט נעווואוסט דאס הונדישע לעבען פון א קרעטער: ניט נעבאקט זיך זומער פון היטען אוג ניט נעפרוירען דעם גאנצען ווינטערדינגען טאג אויף קעלט, אוג וואס אז נעווארען פון זיי אין די דריי יאהר? אויך מיין וויב איז פאר דער צייט די עלטער ארויף, איך זעה איהר שטענדיג פארנארבט, פארשמאדערט, פארפרוירן, מיינע טעכטער האבען בעקומטען בלאה־אויגעפרוירענע נעזיכטער אוג נראבע, גרויס רויטע הענד. וואס פאר א שידוך קען איך איצט מיט מיין טאכטער טהון? די בינסעלע ערציהונג פון פריהער, וואס איך האב איהר נענעבען, ווען איהר ניט דער־לאזען א כלה צו ווערען פאר אונזער שבנים דעם זאלצהאנדלערס משרת, אוג עפֿעס א יונגער בוכהאלטער, א לעהרער אדער דערגלייכען ווען איצט איהר ניט ווען.

„וואס האב איך נעטהון? וואס האב איך נעמאכט פון זיי? . . .“ אט אזוינע טרויערינע נעדאנקען פלעגען איהם וויי א וואכע טאטשען דאס הערץ אוג טרייבען דעם שלאף פון זיינע אוגען.

פון זיין פיעלען טראכטען איז ער אבער ענדליך נעקומטען צו א פעסטען בעשלוסס: פארלאדען נאלאדאוקע. די ווילע ענדיגט זיך נאך ניט מיט אונזער שטאדטיל— האט ער אין מאהל פון פריה נענאנט צו פרייד־ען—אוג אזוי א מענש וי איך, וואס וויל ערהלך, טרעי אוג פליסיג ארבייטען, קען נאך א שטעללע נעפינען. דוא ווענסט נאך ענקן

פֿרייַנד. ווי מיר ווילן נאָך אַ מאָהל. וויערער אַ ווי לעבן ווי מיר האָבן געלעבט נאָט זאל מיר נאָר צו הילף זיין ווען איך נאָך אירה צוריק ארויס־צייהען פון די לייאק.

פֿרייַנד האָט אים מסכים געווען אַז די ביטערע פרנסה שטעהט איהר שוין אין האַלז אוג האָט זיך שטאַרק אנגעהאפט אן דער האפענונג. איהר מאנן ואלל ווידער זיין דער מפרנס. דער שפּייזער פון זין פאמיליע.

לילי־נטהאל האָט פון דעם טאג אן מאהנ געמהון מיטן האנד אופֿן העריגן־געשעפט. ער איז גענאנגען צו די גבירים פון שטאדטיל אוג האָט געקלאָפּען רעקאמענדאציעס צו זיערע רייכע פריונד אין דער נרויסער שטאדט נעדיהאנא. וואו ער האָט זיך געקליבן צו פאהרן.

II.

שוין באלד אבט טאג ווי לילי־נטהאל איז פון דער־היים.

ער האָט שוין אויפגעוזבט די אלטע, צו ווילכע ער האָט רעקאמענדאציעס געהאט אוג האָט זיך שוין מיט א העלפט פון זייגע האפנונגען אפגעגעבן.

עם איז געווען פרייטאג־צו־נאבט. דער ערשטער פריי טאג צו נאבט אין דער פרעמד. ער איז געזעסן אין זין צימערל נעבן איהם אויפן טיש איז געשטאנגן א נרויסער ווייסער משאיניק. אוף דעם נאהנ איינער. א קלייגערער. א גלאז מיט א שאלבל מיט א בלעכענע לעפּעלע. הינטערן ווענד האָט איהם גע־קקריפּט א נארמאנע אוג א חריפּטיגע, שמימטע האָט געזונגען א ליעדעלע פון דעם פארט. ואם מען קען זיי גיט דרוקן.

לילי־נטהאל האָט זיך ארום־געקוקט. אין זין האלב־בעלויכטענע צימער אוג א העפּטיגע, שרעקליכע, שארפּע באנגען האָט איהם ווי מיט א מעסער זין הערץ דורך־נעשניטן: ווי דער שטער פריי טאג צו נאבט! ואם פאר א אונגעדליכע קוועלע מיט הייליגן פערגענגען טראנט אין זיך דער אבענד פאר יענער יודן ואם פאר־ברייגט איהם אין זיין פאמילע! ווי פעהלט איהם איצט זיין פאמיליע אוג ווי פעהלט ער איצט זיי!!!

עם האָט זיך איהם פארגעשטעלט ווי זיין פריידע איז איצט, ווי געוואהנליך. מיט די קינדער פון געשעפט געקומען. זיי האבן ארבענווארפן פון זיך די פערצאלצענג נשמה פון הערינג, האבן זיך אלע לכבוד שבת ארומגענושען אוים געקאמט אוג אריין אין זיערע רייגע שבת־דיגע קלייד. אט זאמלען זיי זיך אלע צוזאמען אין עסס־צימער וואו אויפן טיש שטעהט זיין קידוש די חלה צוגעדעקט מיט א נעשטריקטן פערוועטיל, די ליכט ועגען שוין אנגעצונדן, פריידע קאנצעט דעם לעצטן קינד דאם קעפּעל אויסצוואנגן אוג אט נעהט זי שוין „ליכט בענשן". זי מאכט דריי טאהל מיט די הענד איבער די ליכט אוג לענט זיי צו די אוגן — אוג מהרהרען קאפּען פון אונטער די הענד אויפן זייסן טישטוך: . . דאם יונגערע קינד. זיין מוזינקעל. ואם איז געשטאנגן די נאנצע צייט אנגעשפּאנט אן טיש מיט א פינגערל אין מויל. האט קוקענדיג אויף דער מאמען. אויסגעהאבן מיט א גענויין אוג גפּהרענט: מאמינקע ואם ווינסטו? . . . יי עלטערע קינדער זיצן אין וויגקלעך שלינגען שטיל די מהרערען אוג וואנען גיט אייגע אויף

דִי אַנְדערע אַ קוק צוּ טָהון , נָאר פְּרייִדע מאכט זִיךְ אַ הארץ , וִי פּאַרבייסט דאס אונטערשטע ליפּ , נעמט דס יונגע קינד אויפֿן האַנד , ניט איהם אפּ די טהרענען אונ זאגט: „קינדערלעך! הַיינט אִיז שַׁבָּת , מען טאר נִיט ווייַנען...“

קינדער האט קין לוסט צום טיש צו גיהן וואו דעם בעל הבּיתים , דעם פּאטערס דעם קידוש־מאכערס אָרט אִיז פּוסט , לייִדיג .

„וואו עסט הַיינט דער מאמע ?“ טראכטען זיך די קינדער , „בּיי ווועמענס טיש מאכט עֶר הַיינט קידוש ?“ טראכט פּרייִדע , נָאר קיינער וואוסט אין דער הויך ניט צו ענטען , שטיל איף העלפּט מיט טהרענען שלינגען זי דעם כּאהלצייט אונ צוגעהען זיך פּריהער וִי אלע מאל פון טיש .

לילינטהאלען אִיז בּיי די געדאנקען אזוי מרוירעריג גענוארען אז ער האט געחאפּט זיין היטעל אונ זיך גאלוסט לויפען אין נאם . „איך מוז גיפּינען אַ יודיש הויז וואו עם העכט זיך צו־נעבראכטע ציפּעס אונ עם שמעקט דער בּיס פון די שבּת־דינע פּיש ! איך מוז האבּש פון דרויסען־דורך אַ פענסטער יודישע קינדער ענהאן , וואס וועלען מיר ערמאנען אין מיין היים , מיין טהייערען היים ! . . .“

נאך לאנג איז לילינטהאל דעם אבּענד ארומנענאנגען איבּער די נאסען פון דער גרויסער שטאדט נעריהאנאוו , פּארבּי די גרויסע ליכטינע פענסטער , אונטער דר בּעליבטונג פון נאה אונ געלעקטרי . צו הערן , צו ווייַס איז פּאר איהם גענוען דער פּייַער , צו קאלט אונ צו הונגעריג . צו ווייַט איז פּאר איהם דער וועג צום הויז וואו ער וועט ווידער זיין אין דער מיט אַ דורשטיגען קוק געוואכט דעם רויטלעבע שין פון שבּת־דינע חלבּנע ליכט אונ פון אַ לעמפּעל וואס בּרענט אויף קערסטין . . .

III.

כּיו לילינטהאל האט זיך מיט דער לעצטער האפענונג אויף די רעקאמענדאציעס גענענגט שון דער ווייל וועקס וואקסן פּאריבּער אין דער פּרעמד , אונ זיין קעשענע האט עם אנגעהייבּן שמארק צו מאנען . „וואס זאל וייטער זיין ?“ האט ער זיך שון צום הונדערטסטן מאהל געפּרעגט . נאך דעם ווי די פּעריהאנאוער גבירים וענען איהם שון גוט אין האלז געשמאנען . „וואס שרייבּט מען זי ? וי זאגט מען זי דעם אמת ? זיי . וואס זיער נאנצע האפּענונג איז אויף מיר . . . ניין , איך טאר ניט , איך קען ניט אַ זוי צורוק פאהרען איך האב נאך אפּשר ניט אללעס גענרוכט ! איך בּעט בּיי זיי אַ שטעלע אונ זי קוקען מיר ווילד אן , איך פיהל מיר עפּעס אַנדרש נאנן פּארשאמט , וי שולדיג דער פּאר . וואס מיין נאו איז שטארק יודעשליך . . . מיין קאפּאטע צו לאנג אונ אויף נאלאנווקער פּאסאן נענאהט . ניט אנעלכע קלוישאשטעס נארפען זיי . נייַן , ניט קיין שטעלע פון אַ בוכהאלטער ווער איך בּיי זיי בּעטען , אַ מ ש ר ת ווועל איך זיין , אויף נאנגען , שטיוועל פוצען , וואסער טראגען , נאר אבּי אַ פּערדינטמען רובּל מיין וייב אונ קינדער אַ הַיים שיקען !

ער איז נאך לאנג אזוי מיט אפּענע אויגען נעלענען די נאכט אונ האט נעבּרייט אַ רעדע פּאר אייגעם פון די נבירים . צו ווועלכע ער האט אַ רעקאמענדאציע נעהאט .

נאָנץ פֿרֵיה איז ער אַוועק אַ הין אוּן האָט אָרשָׁט מאַטאָג דאָס גלײַק נעהאַט צו
שׁרעפֿן דעם גביר צו הויזע בײַ טהעאַטער מיט אַ ציאַרע אין מויל אוּן גוט געשׁמיטמט.

— «וואָס וועט איהר וואָלן, ר' קרוב? מיר שׁיינט איהר וועלט בײַ מיר אַ
כּאהל נעווען?

—יאָ, איך האָב צו אײַך אַ רעקאָמענדאַציע געהאַט. נאָר ניט ווען דעם בין איך
איצט צו אײַך נעקומען— אוּן לילינטהאל האָט מיט פֿײַער זיך הערץ אַרוים־נעשׁאָטן
פֿאר דעם גביר אוּן נעפֿעטטן איהם די מאָנלבּרייס נעפֿען האָטש אויף וויפֿיעל עם איז
צו פֿערדיענען.

דער גביר האָט מיט אַ שׁמײכעל איהם גיענטווערט, אַז די אַרבּייט צו ווילכע ער
זיל זיך אונטער־נעהמען, טהוט בײַ איהם זיין מאָלציק, אָבּער דאָס קאָמער־מאָדבּן,

«איך האַטה אײַך, ליעבּער ר' קרוב—האָט ער צו־נעענטערט גיבּט אײַך ניט מיט
פֿאלשׁע האָפֿנונגען דאָ אַ שׁטעלע צו בעקומען, פֿאהרט אַ הין אוּן זוכט אײַך בעסטער
וואָרט וואָס צו טהון. אַ יוד אין זיין שׁטאָדט ווערט ניט פֿערפֿאלן, עס פֿעהלט אײַך
אָפּשׁר נעלד צוריק צו פֿאהרען? שׁאָמט אײַך ניט, זאָנט, איך קען אַיין נעפֿען אַ צעטעלע
ווען איהר בעקומען אין אומויסטען בילעט.»

—קיין נדבה דאַרף איך ניט—האָט אויסנלײכענדיג די פֿליעג לילינטהאל מיט שׁמאלץ
נעזונטווערט, האָט זיך טיף מיט ווירדע פֿערבּיגט אוּן איז אַוועק.

ווען ער איז אַרוים צוריק אופֿן נאסס, האָט ער ניט פֿרקענט דעם אָרט וואו
ער נעפֿינט זיך.

עס איז נאָך פֿרֵיה נעווען אוּן טשיקאַווניקעס, פֿרײַקאוצקעס, אַרבּייטער האָבּען
נעאײלט אלע אויף ווייערע שׁטעלען אוּן צו ווייערע אַרבּייט. אויסנעשׁלאָפֿענע, אויס־
נעוואַשׁענע, פֿיעלע פון זיי מיט צופֿרידענע נעזיכטער. «א גלוקליכע טענשען», האָט
לילינטהאל מיט אַ טיפֿען זיפֿץ אויסנעדרוקט אַרומקוקענדיג זיך אויף זיי. «איהר האָט
וואָס צו טהון, איהר האָט זיך צו וואָס צו אײַלען—אוּן איך?

ניט שׁוין־וושׁע טויג איך צו נאר ניט אויף דער וועלט? איז עס מאָגלידּ או איך
האָב זיך שׁוין אויף אייביג אַראפ־נעגלידט פון דעם וועג וואָס אַלע טענשען נעהען אוּן
וועל שׁוין אזוי בקיבּען ליענען אין אַ זייט דעם נאנצען לעבּען? ליענען אין אַ זייט אוּן
קוקען וי פֿארבּיי דיר פֿאהרט, לויפֿט אוּן נעהט די נאנצע וועלט. יעדער טענש האָט
אַ צוּעק, יעדעם ווענען האָט זיין אָרט, נאר איך, איך אײַנער האָב קיין צוּעק אין לעבּען,
אוּן נאר קיין אָרט אויף דער וועלט?

איך בין ניט מקנא, נאָטט איז מיין עדות, ניט דעם וואָס פֿאהרט צולענט אוּן
ברייטלידּ אין דער קארעטע, אוּן ניט דעם וואָס טראָנט אזוי הויך אוּן שׁטאלץ דעם
קאָפֿף מיט דעם פֿארטפֿעל אונטערען אָרעם. האַרענוען ווילל איך, דעם־קארג אייגענבייגען
אָט וי יענער וואָס בייגט זיך אין רבייען אונטער זיין משׂא, וי דער דא, וואָס שׁטעהט
דעם נאנצען טאָג אויף קעלט אוּן פֿערקויפֿט שׁוועבעלהאָ, פֿאפֿיראסען, נאר וי נעמט
מיך זיך דערצו? וי הייבט מען עס אָן?

פֿארטיעפּט אין די נָעדאנקען איז לילינטהאל נָענאנגען אינָער די בְּרייטָע טָראטוּאָרען פון נָעדיהאָאוו אוּנ הָאט זיך יָעדָער וויילָע סָפּאטָקעט מיט די פֿארבַּיי־נָעהענדָע. מיט אַ מָאהל הָאט עָר אויפ־נָעהייבָען דָעם קָאפּף. זיין נָעזיכט איז נָעוואָרן הייטָערער. אין די אויגָען הָאט אַ נייַע הָאפֿענונג נָעבּליצט. מָען הָאט נָעזָען אז עָר הָאט אויסנָעאַרבַּייט עָפּעס אַ פּלַאן, אַז עָר איז צו אַ בָּעשלוסס נָעקומָען.

עָס זָענען ווידָער צווויי וָאכָען פֿערנָאנגען אין וועלכָע לילינטהאל הָאט נָעפֿרוכט נָעפּינָען עָפּעס אַ בָּעשָאפטיגונג. אַיין אַרבַּייט. אַ מְקַחָר בּיז מיט דָער לָעצטָער קָאפּיקָע הָאט זיך בַּיי אִיהם די לָעצטָע הָאפֿנונג נָעזָענדיגט. „וָאס זָאל איצט זַיין?" הָאט עָר זיך ווידָער נָעפֿרָעגט. עָר הָאט שוין איצט נָעוואוסט דָעם טַעם פון הונגָער. פון קָעלט פון נויטה.

זיין הָערץ, זיין קָאפּף, זיין גָאנצָעס וָענען הָאט אִיהם אויף דָעם נָעזָענטוָערט: אַ הַיים! אַ הַיים! זיך אוים רוהָען אויף זיין בָּעט. זיך אָנטוארְמָען בּיי זיין אויבָען, צו וַאטט עָסָען בַּיי זיין טיש אוּנ זיין טרוּעָרינָם הָערץ: אוים־דָעדָען בַּאר זיין פַּאמיליָע. אָבָּער וויי קומט מען איצט אַ הַיים? אַז אין קָעשָענע איז קיין קָאפּיקע נישטָא. נישט נָאר אויף אַ בִּילָעט, נָאר אֲפִילוּ אויף איין פונט ברויט. עָר הָאט זיך דָער־מָאנט אָן דָעם נבֵיר וָואס הָאט אִיהם פָּארגָעלָענט אַ אומזיסטָען בִּילָעט:

מיט אַ טיעפָען קְרָעכץ הָאט עָר נָעבָּעהְ אַרָאפגָערוקט די היטָעל אויבָער די אויגָען אוּנ איז נָענַאנגָען צו דָעם נבִיר . . .

שְׁוָוער, שְׁוָוער—הָאט עָר נָעטַראכט זיצָענ־דיג אין וַאגָאן אויפָן וועג צוריק־שְׁוָוער אַיז אַ יוּדָען, וָען עָר שְׁטָעקט שוין אין לָאק, זיך אַרוים־צוקָאנְקָען פון הָארְט.

מײַנע זילבערנע לאָפֿעל.

צוויי זילבערנע לאָפֿעל האָב איך געהאַט.
דרשה־נעשאַנק פון מײַן אַלטער באָבע,
מאַסיוונע לאָפֿעל, אויסגעקלאַפּט גלאַט.
רײַנע זילבער, אַכציג פּירטע פֿראָבע.
מײַנע זילבערנע לאָפֿעל, איך זאָג אײַך געווים,
זענען געווען געמאַכט קונציג אונ שאַן,
קוים זענען זיי שבת געלעגען בײַם טיש,
האָט מײַן שטיבל בעקוממען גאָר אַנאַנדער חן —

דער תענוג פון זיי איז געווען אָהן אַ שיעור.
זײַט איך בין אַראָפּ פון מײַן מאַטעניע קעסט
עפּיס, ווי זאָגט מען. פּאָרט מעשׂה גביר,
ווען עס טרעפּט אורחים, אַדער פּײַנע געסט.

אַזוי האָט געדויערט אַ יאָהר זיבען. אַכט.
טרעג ט זך אַ מעשׂה ניט לאַנג נאָך יום כּפּור.
א גאָלד־שמיד האָט מײַנע לאָפֿעל, די שאָנע בעטראַכט.
בעטראַכט אונ זאָגט זיי זענען פון קופּפּער.

— קופֿער"—? זאָג איך. נאָר באַלד דו מינוט
איז מיר אויפֿן הערצען געוואָרפֿן שטאַרק שלעכט.
עֶר האָט מיט אַ מעסערל געמאַכט מיעף אַ שניט
אין דו לאָפּיל, אוג איז געבליבען גערעכט.

גלײַקלעך בין איך געווען דו אַללע אַכט יאָהרען.
גלײַקלעך זײַט דער חתונה, בין נײט לאַנג אַצינד.
עֶרשט בין איך אַרעם ווי דו מוטער האָט געפֿאָהרען.
פֿערפלויגען מײַן רײַכקײט, מיט רויך, מיט ווינט!

* *

*

מײַנע אַרימע בריידער, אויך איהר רײַכע לײַט! —
איך מוז אײַך זאָגען, חאָטש פון מיר טריפט בלוט:
מיר האָבען געלעבט אויך אַוי אין טעג אַ צײַט...
נאָר אונז האָט ערווישקט, אַ דער לעצטער שניט.....

ישׂראל דוב ריובערג.

די וועלט ווי זי לאַכט אוג ווײנט.

1.

דער מענש קען לאַכען ווען זײַן הערץ
איז פֿול פון אינגערלעכע פרײַדען,
אוג ווײנט ווען אין בײטערער שמערץ
פֿראַורזאַכט איהם גאַנץ שווערע לײַדען:
עֶר האָט זיך אָבער נעלעֶרענט אַנדערם מאַכען,
אוג פֿאר דער וועלט אַנדערם שײַנען:
עֶר ווײנט בײטערע טרערין דאַגן ווען עֶר ווילל לאַכען.
אוג לאַכט דאַן — ווען עֶר ווייל ווײנען.

2.

זי צו אונזערע קינדער אַ מאַטע אַ גומער,
היט זי, פֿון פֿאַן, ווי דאָס אויג אין דײַן קאָפּ:
איך שטאַרב, אוג זי בלײַבען נעביך אָהן אַ מוטער.

הימ זיי כון אבייגע שטיעפמוטערס אפ!
— זאגט שרה אין איהר לעטצטע קעבענס־שטונדע —
און נעמקעט רייסט זיך די האר פון יין קאפ
און ווינט בימטער: „א, וי גרוים איז מין וואונדע—"
און זיין הערצעלע פון פרייד טאנצט אנאקאפ.

3.

אבט קינדער האט פון אונזער שול דער בעל־קריאה.
ר׳ארכאוים מיידלזך, איינע נעמעס פאר די צוויי,
און קיינער ווילל איינע גיט נעהמען פאר אמציאה,
נייל עם פעהלט נבן, צבישעל נעלד נרייטע.
פרוצמנג האבען אידם נעשיקט די עומות עליונים
צו נייעם צווילינג! זיין הערץ ווינט, ער פערלירערט זיין שכל —
—„מזל טוב! מזל ט׳ב!" נראטולירען אידם זינע שכנים,
און „מזל טוב!"—מוז ער דאך ענטפערען מיט צויגעבער.

4.

אוף דער ערד אויסגעצויגען ליענט דער טוידטער נביר,
— ער האט איבער נעלאזען צנרויסען פערמעגען —
עם שטעהען ארום אידם זינע אייגענס און ענדר,
און פון נעווינן טרינקענט זי נים זייערע אויגען.
„סיר האבען שוין אננעוואקסן אונזער לעבען מאטען—
ער האט נעבוי גלילטען פון זינע קראנקע לונגען!"
שרייען זיי און צייהען אין זונגען זינע דוקאטען
און זייערע הערצער ווערין פון פרייד שיער צושפרונגען.

5.

זומטינג קופלעטען זינגט מאנער אקטיאר,
ער באכט, ער טאנצט אדנג ראכט און רוה;
ער מאכט אין טהעאטער אנרויסען פוואר
און קען אפפלאדירט אידם אימער צו.
אבער וי אפט ווינט זין פערוואונדעטעס הערץ,
וועהרענד ער זינגט אזוי זיסטיג, אזוי מונטער
ער כוי בענראבען זיין אינגערליכען שמערץ
און באכען ווענן זיין הערץ איז פערברענט וי שוטער

ניט אומזיסט רופט מען אַקמאַן "חזיר".ווען דו ביסט דאָס די ווערסט נאַשׂה ערשט נאָך זייער מוט . . .

פאלשע נעלד מאַכן מענשען — אוג פאלשע מענשען מאַכט נאָם נעלד . . .

די ייִנגטינע יודעשע פֿרוסות וענען וויַ א קלייניע קאדרע (צוזעק) אויף עשׂיכּע מענשען, וועלכע ייִרערער שלעפט אויף זיך חאטשי רער צוויי־טער וענט בייגען נאקעט . . .

די "ליעבע" איז צ טין עפּידעמישע קרייַנק אזוי וויַ פֿאקען ; כּמעט אלע מענשען מוזען אויף זיך איבער־טראגען דיזע קרייַנק , אנדערע טראגען איבער דיזע קרייַנק , האבען א בּיסעל פון פֿייער אוג רער נאָך וועלען זיי פאלקאמען גענוזנד אוג אנדערע כּוטשען זיך כאנג אויף דיזער "ליעבע קרייַנק" אוג גייען אפּט ערוים מיט א נעשטשוּפּעלטען פּנים . . . עס קען זיין אז מיט רער צייט וועט כּיוו דערקלערט וויַ אזוי צו שטעלען "ליעבע" אזוי וויַ ניט צו פֿאקען . . .

ס. ו. זאטלאווסקי — ין ייִראבאראל

בערעץ שלימזל.

(וואס מיט איהם פאסירט פון פריהמארגען ביז שפעט אין רער נאכט).

מיין פרייַנד בערעץ שלימזל איז אין אבייַע שעה נעבאָרען נעווארען. זין פּריהמארגען ביז שפּעט אין רער נאכט פערפאלגט אים רער שלימזל מרים פאר מרים. קשה :

נבייך וויַ ער עפענט אויף צייַע אוינען אין רער פרי , פּליהט אים אבריין אקקייַע פליג אין אין אוינ .

נייט ער ארוים פון בעט . דרעש ער זיך מיט אבּאַרפּיסע פוס אויף ניין שארפען צוואק .

וויל ער פריהשטיקען , נעפינט ער אז די קאפּע איז קאלט . אַרער די קאָלע איז ווייַער . אַרער עס שווימטען ארום א פּאאר פערלייבטע פליגען אין רער קאפּע .

פערווינקט זיך אים א קאל באונגען — איינמאל אין אשמיטה — נעפינט ער . ניט אום אונגליק , נייַע תפילין .

ווּיכט עֶר אַ צַיגאר־נָעהמט עֶר דָעם שְׁפּיצִין מִיט דָאם פַּיעֶר אִין מוּיל אַרַיין,
וָעגן עֶר זִיצט בַּיים עֶסְטָן אוּן עֶר נֶאגט זוּ אִין נָעקוֹמָענעם קָאלַבָּאאד: "מִיכָּמָס
עָסָן—נָאר אוּים הָעפְּלִיכְקִייט". נָעטְצט זִיךְ יָענֶער זוּים טִישׁ אוּן עָסְט וִוי אַפְּעָרד.

בַּיסְט עֶר אַיין אֵיין עֶפּעל־טֶרעפְּט עֶר גָּראדָע דָעם וָואַרעם מִיט דִי צִין; קָנַאקְט
עָם נִיסם.—זָענָען אַלֶע פּוּסְטָע אוּן עֶר עָסְט פִּישׁ. בְּכַייבֶּן אִיהם דִי בַּיינֶער אִין הַאלְז
שְׁטעקן.

וִוייל עֶר אוֹיף דָער שְׁטרַאסְטָע אַ וִויכטִיגע פְּערזָאן נִרִיסְטָן, פְּערנָעכְסט עֶר זִיךְ
נָאכָּן.

וִוייל עֶר זִיךְ הַאסְטִיג אָנְקלֵיידָן, רַייסְט זִיךְ אָפּ דָער אוֹנערִיר פּוּן שְׁטִיוועל, אָדָער
עֶר שְׁטעקְט צַרַיק דִי דָעכְטָע הַאנְד אִין לִינְקָן אַרְבָּעל.

שֶׁרַייבְּט עֶר נוּטִינָע בְּריעף, מַאכְט עֶר אִימְמָער אַ פְּעהלָער בַּיא דִי נָעמְצטָע שׁוּרָה
אוּן עֶר מוּז דִי בְּריעף נָאךְ־אַמָאל אִיבֶּער־שֶׁרַייבֶּן, אוּן אַז עָס אִיז שׁוֹין רַיין אוּם רִיכְטִיג
אִיבֶּער־נָעשְׁרִיבֶּן—פְּעִרשִׁיטט עֶר דִי נעֶשְׁרִיבֶּענע בְּריף מִיט דָעם טִינְטָער אַנְשְׁמאס מִיט
נַאסְד. עַל פִּי רוב טֶרעפְּט זִיךְ דָאם מִיט אִיהם. וָועגן עֶר שֶׁרַייבְּט אוֹיף הָעדָבָּאנוֹע פַּאפִּיער.

עָס הָאט זִיךְ מִיט אִיהם אַ מָאל נָעמָאכְט אַזַא קאזוּס: עֶר הָאט אַמָאל אִין אֵיין
מָאג בֶּעקָכָּן צְוַיי בְּריעף. אֵיינֶער אִיז נָעוועזָן פּוּן אַשְׁנֵיידֶער, וָועכֶער הָאט בַּיי
אִיהם נָעבָּעשָׁען עֶר זָאל אִיהם וָאס צום נִיכסְטָן אָפּשִׁיקָן דִי הוּנְדֶערְט רוּבֶּל וָועכֶע עֶר
אִז אִיהם שׁוּלדִיג פַּאר קְלֵיידָער, וָועגָן נִיט וָועט עֶר אִיהם אָנְקוּקָאנָן, אוּן דָער צְווַייטֶער
בְּריף—פּוּן נַייגָעם אַ וַוייסֶן קָרוֹב, אַשְׁנַארֶער, מִיט דָער בִּיטָּע, אִיהם מִיט עֶטְלִיכֶע רוּבֶּל
אוּנְטֶער צו שְׁטִיפְּצָן. בֶּערֶכֶּנע שְׁלִיפְּמַנְ הָאט זִיךְ בַּאלד אַנַיידָער גֶעזעצט, הָאט אוּיפ־
גֶעשְׁרַייבֶּן צְווַיי בְּריף. צום שְׁנַיידָער מִיט הוּנְדֶערְט רוּבֶּל אוּן צו זַיין קָרוֹב אַ בְּריף.
אִין וָועלכָן עֶר הָאט אַרְלֶע בַּייזֶע חַלוֹמוֹת אוֹיסְגֶעבּטְט צו זַיין קָאפּ—אָבֶּער עֶר הָאט דִי
אַ דָרעסְטָן פְּערבִּיטָן: דִי הוּנְדֶערְט רוּבֶּל זַיינָן אָנְגָעקוּמָען צו זַיין קָרוֹב אוּן דָי בַּייזֶע
חַלוֹמוֹת צום שְׁנַיידָער.

גַייט עֶר זִיךְ בָּאדָן—וָועכְט עֶר וִוי אַ גַּנָּב נָעהמט צו זַיינֶע הוֹיזָען בְּשַׁעת עֶר זִיצְט
אִין וַואנָע.

שְׁפּיזְט עֶר אִין קָארְטָן—בֶּעקוּמט עֶר אִימְמָער שְׁלֶעכְטָע; בֶּעקוּמט עֶר שׁוִין
אַמָאל אַגוּטָע, קָארְט וָועכְט זִיךְ דָער "אַשָּׁשָׁר". אַרוּם אַז עֶר הָאט אַטָּעוּת גֶעוָואוּסְט אִין נֶעבָּען.

גַייט עֶר אוֹיף אַ בַּאלֹ־פָּערנֶעכְסט עֶר אִימְמָער נִין אַשָּׁעוְנטוּךְ. גִּראדָע וָוען עֶר
הָאט דָעם קָאטָארד.

אַנְצט עֶר מִיט אַ מַרַייכִין, וָועכֶע עֶר רַייכְט זִיךְ אִין לִיעבָּע צו עֶרקָלֵערן. מֶרֶשׁ
עֶר זִי אִימְמָער אוֹיף אִידֶּנָע הַיהנָער־אוֹיגָן (נַיאוֹנָאמָקעס).

קְרִישׁוּוִידְט עֶר מִיט אַפָּרַייכִין פַּאר אַהֲעֶרֶן, אִין אַנְגָעזִעלְשָׁאפְט—שְׁמָעלְכְט זִיךְ אִימְמָער
אַרוֹיס. דָאס דָער הָעכְסְטָער אִיז דָער פָּאטָער אֲבֶּער דָער בְּרוּדָער פּוּן יָענֶע פְּרַייכִין.

וִוּצְט עֶר אִין דָערמָאטאו בַּיים עָסָענְטִישׁ. שָׁעפְּט עֶר אִימְמָער מִיט וַיין קָעפְּ פּוּן
אַ פְּרֶעמְדָן טָעלֶער.

דָאךְ עֶר פַּאר נִין מָהלְצַייט בֶּעצָאהלָן, נָעפִּינְט עֶר אַז עֶר הָאט וַיין פִּרְמָמָאנָע
מִיט נֶעלְד צו הוֹיז פְּערֶנֶעסָן.

נעהמט ער פון רעסטאראן צו הויז , נעהמט ער אימטער אַ פּרעסקעלען הוט אוּן כּוּ דעם הוט דעם איינעמהיטער גראדע אויף דער שטראסקע צוריק נעבען .

קומט ער שפעט בּיי נאכט צו הויז , נעפינט ער אז ער האט דעם נאכטשליסעל בּיז דער גאסטהויר פערקאָרן . פאוגט ער אן צו קלינגען , רייסט ער אפּ דעם דראט פון דער גלאקע .

פאהרט ער אויף דער אייזענבאהן , שלאפט ער אימטער אין צעהן מינוט פאר דער כּטאצין , וואו ער דארף אויסשטייגען . אוּן דער קאנדוקטאר ווענקט אים אויף ווען ער איז שוין אַ מייל דרייסיג פון נעגע קטאצין אַפּגעפאהרען .

קבייבט ער זיך אוים צו נעהן צו־יינעם אַ בּעקאנטען אַ גסיות האָר בייהען קומט־אים אימטער דער בּעקאנטער מיט די ווילבּיגע בּיטטע אַנטקעגען .

וואָט איינער אַ צעהנטען צו אַ מנין — נעמאוט אים גראדע דער רוּת אָ.

נאך שלעכטער גשהמ עם אים דער ליעבּע :

פערליעבט ער זיך אין אַ מערכען אוּן כאט מיט אים גראדע דער רוּת אין שוין ענדליך נין ליעבּעס־ערקלערונג , ענטפערט זי אים מיט אַ גלעלעכטער : דאס וי איז שוין אַ בּדה .

וויי ער אַ דאמע אַ פיינעם קאמפליטענט ווענען , פאנגט ער אן צו ניסקען אויף אַ נאנצע האלבּע שטונדע .

בּעגלייטעט ער אַ דאמע פון טהעאטער אַ הים , בּעט זי אים אין מיטען וועג אַל איהר אַייגענטהען אין אקאפּע־הויז אוּן זי , פּראקטיזירען מיט אַ מאש שאקאלאד גראדע ראנן , ווענן ער קאש קיין צוּבּראכענעם גראשען נית אין קעשענע .

ער איז אַ מאל פאר אייגע דאמע גענאלגן אויף די קנייע אום זיך אין ליעבּע צו שרקערן אוּן אין דעמוּעלבּיגען מאמענט קומט בּיי אים דער פּחהונים אין די קנייע גענאצט .

אוועלכע ערות כייטט ער אלע טאג פון פריהקאָרנען ביז שפעט אין דער נאכט אוּן אז ער לייגט זיך שלאפען חמוכן זיך אים די בעסטע חלומות . אבער נכיך וי ער שטעהט אויף , פאנגט אים אן דער שלימסל . וויעדער צו פערקאָרנען מיט קאהר פּרישקייט .

ס. זיוסערט

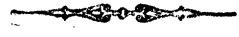

I.

אַנרוּטער אֶמת

אין אַמעריקא שטאט ר. איז אמאל נעוועהן אַנרוּטע אַ בּעקאנטע שרבּיפה. פּיעל יהרן ווענען נעבּיך אוּנקלילך נעוואהרן. קוּיש ווי איז אויך אפּגעבּרענט נעוואהרן אַראָפּכאמאנן ווערבּער איז נית באנג אַריין אין שטאדט אוּן האט מיט זיך נעבּראכט שיינע קלייבּע רוּבּל.

אַרַיִן יוּדִין הָאבֶּען מְסַתָּמא נָענוג גֶעווֵיינְט אוּנ גֶעקֵרעכְצְט, נָאהָר כְּעהָר פּוּן אַלֶעֶ הָאט גֶעווֵיינְט דֶער דָארְפְּס־מַאנְן —

וָאם וויינְט אִיהָר צְווֵי? פְּרֶענְט אִיהֶם אַיינֶער נִיט. קִין מָנָה שְׁחוֹרָה'נִיק, ד' נָתָן וד' לָקַח, נָאטָט הָאט אַיִךְ גֶעגֶעבֶּען הָאט גֶעזִיד אוּנ נָאטָט הָאט בֵּיי אַיִךְ צוּגֶענוּמֶען.

נָאר אִיךְ—הָרַיינְגֶען עֶנְפֶּערְט אִיהֶם דֶער דָארְפְּס־מַאנְן סִיט פַּיְיער—זָאל אַיִךְ אַמְיָהָה כְּשׁוּנָה אַיינְגַעהָמֶען, אוּיב דָא אִיז גֶעוֶוען אַיין אַנְדֶערִינְס אֶפִּילוּ אַיין גְרָאשׁין, דָאם הָאב אִיךְ נָאךְ אַלֶעֶ גֶעבְּראָכְט פּוּן דָעם דָאךְ״.

אִין וַואנָען

״מַיין הֶעֶר, שְׁרַייעט אַבְּראָמָע אִין וואנָען עֶהְט אִיהר וָוי אַזוי אִיהר דָענְט אַיינֶער גְלָאז עראַק אוּיף דֶער פָּאלִיצֶע. עֶם וויעט מִיר נָאךְ פַּאסִירְן אִין קָאפְּף.

״גִישְׁמָאשְׁט בַּאדָאם. בֶּענְקָאקְיעט זִיךְ נִיט. דָארְט אִיז. קִין גְנָאז. נִיטָא. עֶם וויעט זִיךְ נָאר נִיט צוּ בְּרֶענְען.

II

אִין גַאם

פַאר וָאם פַאסְקעכְט אִיהר גִיט אַיינֶעֶ הָאאר? עֶהְט וִי זִי זָענען פּוּיל מִיט פְּלֶעהְרָען אוּנ צוּנְקאכְטֶערְט?

״פַארְשְׁטֶעהְט אִיהר מִיךְ אִיךְ בִּין לא עֶרְיכֶם אַוא בַּעַל חוֹב, צו דִי הָאאר אִין קָאפּ וָענֶען נִיט מֵיגֶע, הַיינְט צו וָאם נָאל אִיךְ זִי פּוּצֶען

אִין וְיֶערִיעגְען

״זָאג מִיר, אִיךְ בִּיט דִיךְ, וָאם אִיז דָאם פַאר אַמִין פּוּנְקְט?״

״אַמְבָּה דוּ וויסְט נִיט? דָאם אִיז דָאךְ אַרְגָאדֶער?

אַ־נְ־אָדֶער? שׁוֹטֶה! אַ־נְ־אָדֶער אִיז דָאךְ מִיט צְווֵי קָאפּ־ן—

אַקְלוּג וואָרְט

כָּשֵׁם דֶער־צֶעהְלְט פּוּן אַנְדְרוּסְקִין גוּטְקִין יוּדְקִין, צוּ יֶעֶ הָאט גֶעוואָגְט, דָאם וָאם

מע שרייבקט מיט ציקער . אונדאס וואס אפקלאפט מיט די פינגער איז שוין אויך פון גרמה ווענען .

III

אקלונג טאכטער

"מאמע ! מאמע !"
וואס איז דאך-מיין טאכטער ?
"יאמיז איז אריינגעפאלן אין קרונעד מילך!"
"נו—האסטו זי ארוים גענומען ?
"גיין ! איך האב ארזין אריין—גענאראפן די-קאץ."

נייגיערדינקייט

"מאמע ! פארוואס איז באם טאטען גיטא קיין האאר אין קאפ ?
— דאס איז איבער דעם. וואס ער קלעדרט אסדה."
"נו—אזא וואס איז בייי דיר אזוי פיעל האאר אין קאפ?"
אך-טשעפע זיך אפ פון מיר ! וואס פאר אריינגעגעסענער דו ביסט !

---

* * *

די פרוען זיצען וויי דער שאטטען , יאגטו זיך נאך זיי . אנטמוטיגען זיי קוים קעדרסם זיך אף פון זיי . יאגען זיי זיך נאך דיר .

אפארטשפטין צום טודט , האבען די ריכטער פארגעלענט אן עך מעג זיך אויס-קלייבען וואס פאר א טן טודט ער ווילל.

מייגע ליעבע הערדען! — האט ער גיענפערט — פאר מיר איז ניהדר דער טודט . . . פון עקטער . . .

ש. ראבינאוויטש

פון הייגטיגע אפיקורסים איז נאר נים אוים—צו-האסטען. קלאגט זיך אנדריסער עם-הארץ—אמאהל ווייס איך פקעגט קען יאגען "בואי כלה בואי כלה". אדם מיט קפין אוג הייגטיגע אפיקורסים מאכען דאס פארקעדרט. ווי יאגען גאדער "בואי הלה בואי הלה". אדם מיט חיות :

אליעזר שלמה ראבינאוויטש

עקספראסט.

די פרעגסט טיך טבינות אויך ריין חתן
די וויקלכט ווען ווייגן בעלות אלף ?
ער האט געקויפט שאנג שטיוועל טיט קאשטען
אוג אויה-א שיינע כלה . . .

M. W. Satulowski

אין רייכער אייטשער סאנן האט תתינה געהאט טיט א יונג אדעם טייערע: ער דער רופא האט דעם טייערסט פאטער זיי ביידען געפענשט: דעם טייערע האט ער געזאגט "פרו ורבו". וועגן ער האט געהאלטען די הענד אויף איהר קאפ, אוג דעם הגן האט ער געפענשט: "ומלאו את הארץ".

א יונגער פון 8 יאהר האט געוויזען אין א געזעלשאפט וי שארף נין שכל איז. — די אלע קינדע יונגלוך — האט זיך איין עיטשער־ער מענש אן ערפאהן פון דער געזעלשאפט — העדען אויף דער עלטער נארעש.

— איהר זענט אפענים יונגע־לעיט גרעזען ווהר אקדונגער, האט איהם דאס יונגער גיענטפערט.

א שבור האט זיך אן געשפארט אין א הויז אוב איז געשטאנען ביז שפעט אין דער נאכט. דער אבהאר איז צו איהם צו גענאנגען אוג איהם גערופען ווען שטעהט ער:

— די באנק שטארט דרעהט זיך ארום מיר, האט דער שבור זיי גיענטפערט, ווארט איך ביז ווענען סיין הויז ווען גענגען מיר פארבייי גרהן ווען איך איין בריין בהן איז סיין עיטוב ארויין.

אויף אלישטאציע האט א סוהגעני פריסטאוו פארקויפט בייכער, צוויישען זיי איז אריין בוך גרעזען א יודישעם, האט ער גיט גרוואוסט דעם נאמען פון דעם בוך.

— ווען גיט מען פאר דעם בוך — האט ער אויסגערופען — ווען דער אנהויב איז צום סוף?

א בלה האט פאר דער חופה ווהר גרווינט. וען האסט דו צו ווינען? "האט זיך די סוטטער צו איהר אן גערופען — אמאן איז גיט קיין בייר. ווען פההלט מיר אן איך האב תתונה גרהאט מיט דעם טאטען? עס איז מיר נאנץ גוט.

— האסט דו דאך תתונה גרהאט מיט דעם טאטען — האט דאס מיידעל גיענטפערט — אוג איך האב תתונה גאר מיט אפערעדען באנסביל!

איינער האט געשרייבט א בריף מיט ווהר גרויסע אותיות. — מעהאט איהם גרפרעגט פאר ווען ער שרייבט מיט אזעלכע גרויסע אותיות? האט ער גיענטפערט, דער ווען צו איהם שרייב איך דעם פריף איז א טויבער.

איין קארפענדענט: ווען מיר דעם אפיס, זיי עראקטער. ווען פההלט מיר צו ווערען א מתבר?

דער ערקטאר: אביסעל אויסבילדונג, אייגבילדונג האט איהר שוין גענוג.

ניין עריפינרונג, פּיכוּנג הייצונגספּאנירײַאר: זאין פּריהלינג. עריינען וואַנען אונ׳ גערוכטע, אים וואַסער שוואַן אין דער וועלט אַקעם, איז הערבסט קוקען צורוק אונ וויסער דער מיט הייצע די אויגן.

צו דב אין צ קלײן שטאדטיל האט ועהר פיינר געוואַט רשות אונ מנידים. ער האט די מידים פערבאַטען צו בראַשן בײ איהם אין שטאדטיל. ויהי היום איז נעקומען אין יין שטאדט זיינער צ פלעמאניק, צ בערימטער מנידר. דער דב האט נעמוזט ערלויבן צו אפּער די שוך פאר יין פּרינצמאניק אונ האט נאך אײַן אויף נעמוזט אין שוך קומען. האבען די דרשה. דער מנידר האט נאכגעזאגט א דרשה ואס קען בעסער נית יין. וויִ ער האט נעענדיגט האט ער נעפרעגט דעם רב: אנא פעטער, ואס זאגט איהר אויף מין דרשה? האב איך גוט נעזאגט?

— יא, האט דער רב נישטפערש: די זאגסט ועהר גוט, נאר צו נית צ קען קומט מיר נאך נית.

איין זאך פערלאנגען מלכע אונ וויִ זיי קומען דער צו וענען וויִ דער מיט נית צופרידען. אונ דאס איז — ס ל ט ע נ ה ן.

אייגער האט מיר אידעען אין יין קאפ, אייגער האט צו וויניג קאפ אין יינע אידעען.

אזוי וויִ עס איז נאטהיג צו לערנען, צו איז וויכטיג דאס עלעמענטע נית שוין מער נעסען.

אידישע לעבענסרעגלען

1. יעדער אנפאנג איז שווער
אונ גרינג איז נאכהער.
2. דאס ליידיג הערומנעהן, מיין קינד,
איז די כוטעער פון אלע זינד.
3. די לוסט צו צ מאכה
איז די כוטעטער פון הצלחה.
5. ווער עס נילל מיט שווייס פערדינען יין ברויט
דעם העלפט נאטט אונ עך־ליידעט נית קין נוט
7. פאר צוקונפטען וואס איז קלוג
איז אין וואַרט שוין גענוג.
6. מענסט רעכענען אויף נאט אער ווען דיך שיקצאל
נאר די וועלבסט אלסט אויך נית לעזיג זיצאען
4 דער מענש מוז ארבייטען, טהון צ מאכה
ו אונ דער אויבערשטער שיקט די הצלחה

8. זיין ניט אין שטוב, גיעה צו דער ארבייט הערוים,
וועט קיין הענגער ניט העביגקייטן אין זיין הויז.
9. פון ארבייטן טהוט וועה די הענד אוג די פיס,
אבער דער פאר איז דאם לעבן אנגענעמ אוג זים.
10. אפשיינען אז נבלה אין נאם זאלסטו דיך ניט שאמען,
אוג די האנד ציה ניט אוים, אז נדבה צו נעהמען,
11. דער וואם נעהט גישווינד אויף אז הויזען בארג,
פאלט באלד אראפ אוג צופרעקט זיך דעם קארג,
12. דער סותר וואם זיין נעשפט נעהט אויף בארג,
פערדיענט יסורים אוג מוז טראגען ארג,
13. בעהאלט אז נראשען, קארג אב אוג שפאר
אויף איין אונגליקם צייט, אויף אשלעכט יאהר;
14. האלט דיר ביים אמת פעסט
וועט דיר באטט געבען איניגע קעסט
15 דערדט דאם גיעד, שנייגט די וועלט.
16 ציה דיינע פיס אין בעטט אוים
לויט ווי די דעק איז גרוים
17. בשעת דיר גענהט גוט, זאלכט דו ניט שטארצירן
אוג אין אונגליק נאלסט די האפפענונג ניט פערלירן.
18. דעם צונויטענם פערהאלט זעהט כען נאנץ געשווינד
נאר אויף זיך אליין איז כען שטענדיג בילינד.
19 דער פיש זוכט אין ונאסער דעם טיעפסטען ארט.
אוג דער כענש די שטעלע, וואו איהם איז גוט דארט.
20 אראנער וואם זאטעלט פיעל נעלד
איז גריך צו א עקר אין דער וועלט.
21. לעטצטע צרות אוג ריידעו
טהון די ערשטע פערדייהען.
22. די ארבייט פערשאפט אינז קראפט אוג פרייד
ד פוי קייט אבער שוואכקייט אוג לייד.
23. דאם בענגען זיך מיט וענינ גיבט געזונד אוג כח,
דאם פערצאנגען א סך מאכט קראנק אוג פערדרעהט דעם כח.
24. דער פויגעל וועהט דערקענט אן זיינע פעדערן פרוים.
אוג דער מענש פון די ריד וואם נעהט פון זיין מויל הערוים.
25. דער וואם איז ארעם אוג שטעלט זיך אן ריך
איז ווי אזאן אהן א קול גריך.
26. דער וואם נעהמט גישווינד אוג אייבט זיך ניט צו גענען,
ווערד ניט שנעלל ארעם אוג לעבט זיך א רויהיגען לעבען.
27. א לאנג די זונן פון גריך אין אונזער פענסטער שיינט
איז יעדער אונזער אוהב נאמען, אונזער גוטער פריינד.
28. דער גרעסטער סארץ האט אויך הבמה אוג הצה
א באלד אוהם פעהלט ניט די גאלדענע מטבעה.

29. דִי צְבוּעָקָס טָהוּן אָן אַ מַאסָקָע כְּדֵי זֵי זָאלֶן נִיט וָוערֶן דֶערקֶענְט.
נָאר זֵי פֶארֶנֶעמֶען בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה צוּ פֶערְדֶעקֶען דִי הָאנְד .
30. וָא בֵּאלְד דוּ הָאסְט נִיט בְּרוּדֶער , נָאמט אִין וִינֶגֶען ,
קֶעמְפְט דוּ אִיהם שׁוּין אִין אַלֶע עֶקֶען וָועלְט נִיט גֶעפִינֶען .
31. חָכְמָה אֶהֶן פְּרוּמְקֵייט טָהוּט אַווי פִּיעל טוֹיגֶען
וִוי בְּרוּיט אָהֶן צָאהֶן אוּנ לִיכְטִינְקֵייט אֶהֶן אוֹיגֶען .
32. אַ פֶארְמֶעגֶענְס וָאס וָועלְד גֶעמַאכְט גֶעשְׁוִוינְד
הָאס נִיט קֵיין קִיום אוּנ גֶעהְט אַ וָועג מִים דֶעם וִוינְד .
33. אוּמזִיסְט וָועלְד קֵיין זַאךְ אִין דֶער וָועלְט נִיט גֶענֶעבֶּען ,
אֲפִילוּ דֶער מוּידְט וָועלְד אוֹיךְ בֶּעצָאהלְט מִים דֶעם לֶעבֶּען .
34. יֶעדֶען מֶענְשֶׁען וִוי אַ מַלְאָךְ פוּן הִימֶעל שֶׁאסְט אוּנ צַכְט ,
אֲבֶּער הִים זִיךְ פֶאר אִיהם וִוי פֶאר אַ גֶּנֶב בֵּא נַאכְט .
35. דֶער מֶענְש וָאס קוּמְט פוּן אַנִידֶרִיגֶע פַאמִילְיֶע הֶערוֹיס ,
גֶענֶרְט נִיט זַיין מְנַהֵג עֶר זָאל אֲפִילוּ וָועלֶן בֵּייא אוּנ נֶרוֹיס .
36. בֶּעסֶער צוּ הָאבֶּען אַלֶיין אַ גֶעשֶׁעפְט אֲפִילוּ אַ קְלֵיינֶעם .
אֵיידֶער אַ גְרוֹיסֶען אוּנ בְּשׁוּתְפוֹת מִים נָאךְ אֵיינֶעם .
37. נָאנְץ נִיךְ פְּלַאטְצט דֶער בוֹיגֶען
וָאס אִיז צוּ פִיעל אָנְגֶעצוֹיגֶען .

וִוייבֶּארֶעם בֵּיי דִי חַיוֹת

דִי חַיוֹת הָאבֶּען זִיךְ צוּגוּיפְגֶעקְלִיבֶּען
פוּן זִיךְ אוֹיס־צוּוָואהלֶען אַ קְלֶיגֶען .
(אִין אַ פְּנָקָס אִיז פֶערְשְׁרִיבֶּען
וווּ דִי וִוייבֶּארֶעם וָענֶען גֶעווֶען).
אַ גֶעבִילְדֶעטֶען רַאבִּינֶער .
פוּן וִוטֶאמֶערֶער . פוּן בֶּערְלִינֶער ;
אַיבֶּערהוּיפְט אִיז סֶען גֶעווֶען בֶּעלְגִים .
אוֹים קְלֵייבֶּען דֶעם הֶעלְפַאנְט ;
דֶען עֶר אִיז נִיט פוּן דִי נַארֶנִים .
עֶר הָאט שׂכֶל אוּנ פֶערְשְׁטַאנְד .
נָאר הִינְט הָאבֶּען אֶנְגֶעהוֹיבֶּן וואוֹלֶען
סֶען זָאל דֶעם אוֹיךְ בַּאלְאמִירוֹלֶען
(לוֹיט דֶעם נָאנְץ אַלְטֶען אוֹסְטַאוו
בֵּיי דִי חַיוֹת . מוּזָם אִיהר וִוסֶען
הָאבֶּען הִינְט אוֹיךְ פְּרָאוו
זִיךְ אִין וִוייבֶּארֶעם צוּ מִישֶׁען) ;
אוּנ טַאקְע בַּאלְד
אִיז דָארְט אִין וַואלְד
נָאכְּין בְּרִייטֶען לְחַיִים —
גֶעוָואהרֶען אַגֶעשְׁרֶי
פוּן זֵי :
„דֶעם הֶערר פֶערְד זָשֶׁעלַאיֶעם" !
דֶאמְאלְס אִיז יֶעדֶער חַיָה בַּאוּוּנְדֶער
גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטוּם אוֹיף אִיהר אָרְט .
אַיָא בֵּיי אַייךְ אִיז עֶס אַ וואוּנְדֶער ?
דִי גֶעשִׁיכְטֶע אִיז אֲבֶּער אֱמֶת פָּאךְ :
וָועלְבֶּע דֶעכְטֶע חַיָה אִיז עֶס אַ בֶּעלֶן
צוּ אַ הוּנְט אִין מוּיל אַריין פַּאלֶן ?
קוּרְץ , אַלֶע הָאבֶּען זִיךְ אוּנְטֶער גֶעשְׁרִיבֶּן
אַז מֶען הָאט דֶעם פֶערְד דָארְט
אַלֶם רַאבִּינֶער אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען :

ישראל דוב ריזבערג !

— פֿאר וועמען זאָל איך דאָס זאָגן, דאָס דער מאַן געפֿרעגט זיך קראַנקע —
וואָן די יעמט שטאַרבן?
— פֿאר דעם מיוזיקס מאַכטער — דאָס די קראַנקע פֿרוי גלעטוועט.
—נו, דאָס מאָר מען נישט, איך דאָס איצט אידר מומטער.

— פֿאר וואָס וויינסט דו נישט?—דאָס דער פֿאַטער פֿרעגט די מאַכטער צום דער
בעסטן חאָט זי באַוועטצט.
—פֿאר וואָס זאָל איך וויינען? — דאָס זי גלעטט ווידער — ס'וו דער וויינען וואָס
פֿעקומט מיר פֿאר ענייג.

פֿערל: איך דאָס אַוועק־גענוארפֿען בכבודות אוג דאָס אָנגענעהוויפֿען צו האַנדלן,
שׂמחה: וואָס פֿאַרקויפֿסט דו?
פֿערל: טעביל.
שׂמחה: פֿיעל דאָקט דו שוין פֿאַרקויפֿט?
פֿערל: דערצייל נאָר די אייגענע.

דייטש: וואָס פֿאר אַ וווּאַנדערליכע פֿאַרמ דער מאַן איז אַ בעלנדער אוג די
אַ שמוכמע.
בריטיש: דערפֿיר־פֿעפֿן זיי טאָקע פֿיידע גלוקליכע.

[illegible] קאנקין.

עפּיגראמען

קאוואליער (מיט אַיין ריבּנ אין דער האנד צו אַיין פּרייליז): מיין פּרייליז! מיינע
פּרייליז (ווענדעט זיך אָפּ): אוי מיינע ליעבּע צו אייך. מיין הערד. איז אויך אַ
ריעזער ריבּנ; ער איז רונד אוי דאס—קיין אַנפּאנג.

דאקטאר (צו אַיין קראנקען): ווי איז אייער אפּעטיט?
קראנקער: „פּראכטפאלל!"
דאקטאר: „ווילט זיך אייך אויך מרינקען?"
קראנקער: „אויסגעצייכענט!"
דאקטאר (צערשמייט): „עה, דאס זענען נאר קליינקייטן! איך ווער אייך דאס
עפּעס פּערשרייבּן—אוי דאס אלליעס וועט בייא אייך פּעהלען!
שטערין: „נאו מיר. בּעריי, ווי האסט דו דאס קיין תּרפּה אוי קיין בּושה ניט
אין אזעלכע אייגפּאבע קלייד'ער אוכצוגיין! בּין ווייב קלייד'עט זיך שטענדיג אזוי ריך אוי
פּרענאנט!
בּערי'ך: ווהסט דו, שטערי'ך, דאס איז דער פּאר, ווייל מיין ווייב קלייד'עט
זיך אזעלכע פּאר אייהרע זשורנאלען אוי נאך מיין — קאסטענוך!

ם. זיידשער

די זאנג.

פּער דאנה'ט, פּערמראכט. פון ישוב ווייט,
איז די זאנג געווען א באנץ כאנג צייט,
די מענשען, די חיות, דער שד אוי דער רוח
האבּען ניט געלאזט זי ווא(ו)נען בּיי זיך.
„ניי"! זאגט די זאנג, „אזוי איז קיין לעבּען.
איך מוז שום תּירוץ א־נ־ע־ה זיך גיבּען.
זיך נאכּל ניט אפּ לעבּען מיין ווערטיר־אכּטיין.
איך מאל קומט זי צום מענשען צו גיהן.
(בּיעמער פון אלליע נאר אידר געפּעלען)
אוי הויבּט אן מיט אים צוזי צריין קלעלען
„ערלויב מיר איך נאך עטליכע ווערטער רעדן!
איך מאך אפּלאן, ווען נאך טויגען פּאר אונז בּיידן;
איך בּעשוידיג מיך דיך פּארנעמען אויף דער ווערט
מיט הייזער, מיט מעבּיל, מיט קלייד'ער אוי גלעזט.
די פון דיין צד, בּעדארפסט מיר גלעבּען קוואטיר
אין דיין מוח. ניט אוי ווייסט, ווי עס פּאדערט א גביר
צדרבּה. ווי גלעפּעלט דיר מיין פּראקט?
רעכט, זאגט דער מענש. אוי האבּען גשלאכט.

זײַט הָענסטאָל זיצָט זי דָארט ווי אַ פּרינצעסע,
פֿערשׂאָסן מיט עהען אייזערנע שׂאָסער,
(איהר פֿעדט ניט אין מוֹד. קיין טרינקען. קיין עסקען) —
אוּנ קוים איז דָער מוֹד אַקְיִיעָר,
עָרמוּדפֿט זיך די נָאָז פֿלַאטשׂ אין די בַּיינֶער.
אוּנ זי איהם . . . פֿערַאכט תּמיד מיט פֿעקליך גָעלט:
אַיך ווייס ניט . . . גָעהט פֿרעגט בַּיי דָער וָועלט . . . !

י. ש. ריזבערג.

קלייַנע חילוקים.

אָדם הָראשׁון הָאט גָענָעסקָען פון דָעם בוים, פֿון וָאהָל פֿעקומָען דַעת. אוּנ מיר פֿעמיהען זיך דורך בַּעת פֿעקומען וָואס צו עסקען.

קַיין הָאט דָערשׂראָגען צו טויבט צוּ דָער בָּאָב, נָאך וָואס עָר הָאט זיך אויסגָע־פֿיינט קָענען נָאטט בֶּעסקָער פון איהם, צַיינד דָרָנ־ט אַיין מַענש דָעם צָוויישׂען — יָענעם הָאט זיך ניט אוים גָעפֿיינט קָענען נָאטט אַזוי ווי עָר.

נַחן הָאט די טויב גָעבָּראכט אַ קַיידינען בְּלָאטט פון אַ בוים. הָאט נֹח גָעוואָהט דָעם אֶמֶת וָואס עָם טָהוט זיך אויף דָער וָועלט; צַיינד בָּרָענגט אַ פֿאטשׂאָקן אַ בָּעשׂרִיבָּענעס בְּלָאטט צַיטונג פון אַלְלָע צַיטָען–אוּנ טָע גָעפֿינט אין זי קיין לויט אֶמֶת ניט.

אַבְרָהָם אָבינו הָאט גָעפֿירט זַיין וָאהָן צו דָער עֲקֵדָה, אוּנ הָאט איהם ניט גָעקוקט דָערמַאנען מיר עָם טָאוּגליך אוּנ פֿערניסקָען טַייכָען טָרָעהָרָען; צַיינד קוקט עָנעק עָקסָערָען ייערָע קינדָער מיט נַאדישׂע עָרציהונג, אוּנ עָמצָער וָאהָל נָאר אַ טָרָעהָר נָאטָען!

אַז אַבִּימֶלֶךְ קָענָט הָאבָּען מיט יִצְחָק גָעמַאכט שָׁלוֹם, אויף גָענָערט זיך קיינָען. הָאט יִצְחָק דָעם בְּרונָען אַנָאמָען גָענָאבָּען „עֵשֶׂק"; אוּנ אַז אַ יוד גָעפֿינט צַיינד אַ פֿיס אַ מְסִבָּה, אַ נְיָעמָק, אין עָר שׂון אַ עֶקסְפּלָאטַאטָער, אוּנ עָרשׂט דַאמָאלְס וָענָט אַ קְרִיעג.

יַעקֹב דָעם אַנְטָען הָאבָּען גָעלִיעבָּט פִּיעָר יונגָע וויַיבָּער, אוּנ זָענען מיט איהם גָעוָענען צופֿרידָען; צַיינד וָענָדעט זָן אַלְלָע קְרוֹת אַיין אַרִיכְטָאקְטָען, בַּנָקא גיט קיין יונגָע. דָאם נָאך איהר זָאלָען אוּתָאוָשׂעוָען פִּיעָר יונגָע מַאנָער.

משׁה רַבֵּנוּ הָאט זיך אויף גָעהַאדעוועט בַּיי דָעם רָשָׁע „פַּרְעה" אוּנ הָאט מַפֵּקִיר גָעוָען זַיין גַאנצָען קָעפֿען פַּאר זַיין פָּאלק; אוּנ צַיינד בִּילדָעט זיך מַאנָכָע מָאל אַ יוד אין אַ יְשִׁיבָה. אוּנ איז צום סוֹף מַפְקִיר זַיין פָּאלק פַּאר עָמָלִיקָע רוּבָּל, אָדָער פַּאנטָאזִישׂען כָּבוד.

שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ איז גָעוָען הָעכָער פון נָאר זַיין פָּאלק מִיט אַכָּאפּ, אוּנ הָאט זיך בְּהאלְטָען אין די בֵּלים. מָע זָאהָל איהם ניט אַכַּיים זָעהָן! אוּנ אוֹיְנְעָדָע קְרִיעג — כָּענָשָׁעלִיך קָרָעשׂטָערן אויף הוּנְדָע מוּיעָרָן. זיי זָאהָלָן זַיין וָואס קָעהָר קָענָטיג.

שְׁמשׁון הַגִּבּוֹר איז גָעוָען אַ קָעמיקָאטָאר איז עָר גָעבְּלִיבָּען אָרן גָעבְּלִיבָּען אויף. אוּנ הַיינטיגע גָעלְמַאניָשׁע יוּדָען וויקָלָען עָרָבִיכְטָען אוּנגָעָע אוּנגָעָרָע אויגָען דורך אַסְיָטיקָאגיע.

י. ד. ריזבערג.

חֶשְׁבּוֹן.

חֶשְׁבּוֹן, אָדער ווי דײַטשטײַנע רעכענען עם „אריפֿמעטיק", איז אײַנע פון די גרעסטע חכמות. אין דער וועלט: אַ חכמה וועלכע לערנט אונז שטאַרקײַט אין פֿערשטענדיקע פֿערשטענען אַז צוויי מאָל צוויי איז – פֿיער, אַז מע רײַסט אָפּ פון דעם פֿרישאוסצוק'ס זאָאנאָמיע גיט קיין טאָג, קיין הפֿחות פֿינף רובֿל פון יעדער חדש לויט די געהאלט וואס מע האט איהם (דעם פֿרישאוסצוק) געצאָהלט, קיין זוך צונויף אַ פֿינפֿעריל צו אַ פֿינפֿעריל, אַ צעהענערל צו אַ צעהענערל, בײַ עם וועלט אין דעם פֿערלויף פון אַ יאָהר אַסוכמע פון 60 רובֿל? פון דרײַ פֿרישאוסצוקעס, איז 180 רובֿל. נא, אוג וואו איז דער פֿראסטער משׂרת, די דינסט, די מאכין, דער מבזה? וואס? וי זענען נאר קיין מענשען נ"ט, אָדער זייערע נשמות זענען, וי נאָנט מען, פון קראמשע? פֿיעל וויניגיר קאן מען אפֿשׂרען פון. וי אלע נאך אמאל פֿינף רובֿל פון יעדער חֹ"ש—אוג דאס אין קאן שוין כּמעט ענוג זיין אויף טהעצמער אוג כייכט איסצורעכענען, אז פֿאר הונדערט רובֿל אויף פיער פֿראצענט ווערט מען פון אונז פֿארדערן אין אַנאָהר אַרום 150 רובֿל, א. ז. ו.

בײַ דײַטשטײַנע ציוויליזירטע צייט, פֿינדע איך פיר אַ דוכהייט אוים בריין מיט אותות ומופֿתים די גרויסע נוצען פון אריפֿמעטיק, דער אריפֿמעטיק, צו באנק ווייסען מיר אַז די קבֿנה דערהט זיך ארום דער ערד, אַז די ערד מיט דער קבֿנה דרעהן זיך ארום דער זון, אַז אין אויף דער ערד דרעהט זיך וי אַ מיל, אוג, וי מיר דוכט, זענען מיר מיט דער היקף פון דרייענדע פֿראוויל אין שטאנד צוענטדעקען, וועך דרעהט זיך ארום אונזערע כּלות . . . . . וועך עס דרעהט זיך ארום אונזער בייטעל געכּט . . . . א. ז. ו. א. ז. ו.

הכּלל, אלס קאן מען ווייסען מיט דער חילף פון אריפֿמעטיק, מען מוז פֿילען דעכּענען.

מען האט אוים געכּענט, אַז די ערד וויפט זיך אין דעם פֿערלויף פון אַ יאָהר 150,000 בײַ 2000 ווײַטע: דאס איז 40 ווײַטע עם הייסט, עם 40 ווײַטע אין איין עקונדע, דוכט זיך נוט שלעכט גענפֿהרען? צום סוף גענפֿענען זיך אויף דער וועלט צוויי עקונדע, פֿיר ווײַטע, וועלכע בריינגען אוים מיט אותות ומופֿתים. אז מיר יודען ריכטיג זיך נ"ט פון ארט!

מען האט אוים געכּענט, אַז יעדער טאג ווערט גענאהרען אוג עם שטאַרבּען אויף דער וועלט 60,000 מענשען; יעדע שעה —2500, יעדער מינוט — 40 מענשען, נמצא, אויב עם שטאַרבּט אַ שוטה מינדע איהר זיין נאנץ רוהיג, ווען שפּעטער מיט אנדערהאלבּע: זעקונד עם געוויס געבּאהרען ווערען אנדערע אנגעשטאט יענעם איין אנדערער שוטה. וענען קדוּשׁה, געלעדטע וועט מענשען קאן מען נאך קיין ניט ווייסען, דען צוויישען זיי איז פֿארהאנדען עהר פיעל שארבאטאנעס.

מען האט אויסגערעכענט מיט אריפֿמעטיק, אַז יודען מכּמדים באנוטצען דריי פאהל פעהרער ציייט אלס די יעדרער פון אלע פאלק: בעמיהען זיך צוהן פאהר פעהרער פון דרייסיג יאהר אלוגג פעהלער- קסוף מאכען זיי שיקער אכטצעהן מאהל גרעסערע פארט־שריפטע אלס די חדר־יונגלינגיר.

אצינד אז אירר וויסט שוין, מיינע לעזער, די גרויסע נוטצען פון אריפֿמעטיק, פינדע איך פיר נאטהיג אייך ערהרנען די רעכענונג־קונסט, דאסט אז איהר צלליין זאלט זיין אין שטאנד אלעס אויסצורעכענען, הערט אוים מיט קאפף!

חֶשְׁבּוֹן בֶּעשטעהט פון: רבוי, חסר, בֶּפל, חלוק.

„ב ו ר" איז דער טײטש „באהעפטען", דאס ווערדט געברויכט אין דער צײט ווען מען פֿעדאַרף צונויפֿבעפֿעסטיגט עטלעכע גיט גלײכע כוכבים, די צאַבײַט איז נאָך לײכט: מען בעראַף נאָר עטלעכע צײנינצינגע מיט אײנצינגע, צעהענדלינגען מיט צעהענדלינגען, די אײנצינגע שלײבט מען, אוּן די צעהענדלינגען האלט מען, גלעטענקט זיך צו צעהענדלינגען האלט מען . . . דער בעל איז דער עיקר . . . זאוו טהוען פֿיעל קאמפּירער, גבֿאָים פון בתּי מדרשים, גמילות חסדים א. ז. ו. די אינצינגע שלײבען ניי, אוּן די צעהענדלינגען האלט מען.

שאלה: צו מען נעהמט צונויף 13,045 רובל געלט יתומה שע, 16,800 רובל, נבֿן־געלט פון עטלעכע צהענדלינג אריטע קונדער, 7,850 רובל, — פון אבֿימע דינגט־כּוילוק, 8,925 רובל, בחורה'לוק אוף עטלעכע טאג, אוף 120,520 רובל—סחורה אוף קלעדיט פון מאסקוער, תארקאוער וואר־שאוער, ראזנער סוחרים אדער פאבריקאנטען, דאס זאָגן צו מען געמ אבי! זיך טיפֿ טיפֿ אין בּיטעל אוּן מע שטעקט צרוים צהעמען צהענג, פון וויפֿעל באשטעהט די סימע, אוּן וואס ווערדט פון דעם?

תשובה: די סומע איז — 167,140 רובל. פון דעם ווערדט: א צוויי דרײַ הונדערט מיהען אין צוויי דרײַ עשאוֹשען א צוויי דרײַ פֿאר קאדע אדער וואַגאנע גוטע פערד צו א טייערען נאָר א טייערען פאיטמאן, א צוויי דרײַ בינדיק פּישע פערד דער וויב, יעדער פערד וויי א נ־צאבּים די גרויס, א צוויי דרײַ פרישע ערטער אין מוזרח וואנט אין נאך א צוויי דרײַ בתּי מדרשים, א צוויי דרײַ פרישע געשטעפטען, בלוקא ניט קיין שקעפטע. אויך ווערדט דער פון: א גרויסער בטוח, א שול נבאי, א נבאי אין חברה קדושה, א מיוחס, א שאנער איד, א גרויסער בעל הבּה.

„חסו ר" איז דער טײטש „ווינצינגען", דאס ווערדט געברויכט אין דעד צײט ווען מען פֿעדאַרף אראפּ נעמען א קלענערע סומע פון א גרעסערע. די אבֿרבּעט איז גאנץ לײכט, דען די ליסטוואָ פֿאדערט אז איין ציפֿער נאָהל לינגען בי דער צווייטער ואס נאך איהר, אוּן דערוויל נעמען מיר יודען, גלעזובּט איז השם יתבּרך, די לעצטע ציפֿער זייער פֿעהיג: צו ראנק דעם „ניען" אוּן „בירגען" טרעגען גאנץ אריגע מאכטער יעד מיט כאטעט, אפֿ געראוועטע נגידים סתּראָען גרויסע דירות אוּן שרייבּען אוים מעביל זוקא פון אוסלאנד סוחרים וועלען גרויסע באנקראטען אוּן אנגעצער, פּראצענטניקעס ווי אויך היונען. אוּן יודען לעבּען ווי נאטט אין צדעס.

בּאזאָה: פון 24000 רובל אריין־ישראל־ניט פושקע־נעלט צו די ואס זענען זיך דערמיט כּיתעסק נעמען זיך אראפּ פיר זייער טרעה ס"ה 14,000 רובל, ואס פֿערקליבּט?

תשובה: צו די אריין־ישראל־ניט זאהלען אנטהון טאכּעם אוּן געהן אין די הייזער.

צוויישע שאלה: פון 6,000 רובל אקראבּקע געלט צו די שטאדט בּיינט מוכות דער־שבּורין 3,500 רובל, ווילען בּייבּט געלט אין דער קאראבּקע?

תשובה: נאך אויך זיבּען אדער אכט חדשים אויך צו שבּורין.

„כּבל" איז דער טײטש „דאפּקען" דאס ווערדט געברויכט אין דער צײט ווען מען פֿעדאַרף דאפּקען איין סומע עמקיבע כאהל. די אבֿרבּייט איז אויך נאנץ לייכט, דען דאס ווערדט געלעגענט . . . אצבּעות.

שְׁאָלָה: אין רוסלאנד געפינען זיך רבשׁ"ל 200 שׁוואַרצאניע"ס ראמאניסטען, וועלכע שרייבען שוין געוויסע פונקציעהן ראחר ; יעט—וועלכער ראמאניסט שרייבט אן אנדע חדש א העכסט אינטערעסאנטען ראמאן אין דרכי טהייל (ניט אזוי וויי מחיקה דער הערר ראבאקטאר פון „הויזפרייגד" מיט זיינע עסטליכע צעהנדיג מיטהעלפער, וועלכע געבען אלעע מיט צרות ארום אין בוך אין דעם פערלוסט פון אלאחר). ערער טהייל פון די העכסט אינטערעסאנטע ראמאנען בעשטעהט פון צוואנציג בויגען, זיי וועלען געדרוקט אוו איבערגעדרוקט צו 10,000 עקזעמפלארען, ויפיעל איז דאס בויגען פאפיר, צדער פוד שמאטעם, אוו אויף וואס וואלט עס געקאסט צאיגד רייגען?

תשובה: 43,200,000,000 בויגען

אדער כמעט 20,000,000 פוד שמאטעם.

אז די אלטע האכגעשעצטע ראמאניסטען זאלען מיט זייערע העכסט-אינטערעסאנטע ראמאנען ועלכע סטרויען א מחזירם אזוי ווי-דער דור הפלגה, א פאושען אין דער בריוט אויף א פאושען אין דער ענג, וואלט דער שפיטץ געווים דערראנגט ביזן היכמעל, איז אייגם פון בייד זאכען וואלט געווען: אדער דער רבונו של עולם וואלט זיי אויך צושפרייט אויף נאר דעם ערד-קוגעל, אדער זיי וואלטען סאלע ארויף אויפען היכמעל אוו דאנרט נבייך אין לימטיגען נן—עדן צריין. דאמאלס וואלט אי פאר אונז אי פאר זיי געווען גוט. אוו ממילא וואלט אונזער פובליקע געווארטט „חדוק" אויף.

דאס היסט זיי וואלטען געווארטט דעם חדוק פון א „באנדאר", ביז א „מאראנט פאלקען שרייבער" . . .

י. ד. ריזבערג.

די גוטע פאער פאלק.

איך אליין האב געקאנט א מאנן מיט א פרוי,
צוויישע צו זיי איז הייגט גאר בלא)
זיי האבען געלעבט, מען איהר מיר גדויבען.
אזוי וויי מלאכים. וויי צוויי שמילקע טויבען,
אייגער דעם צווייטען ניט א קרום ווארט.
אוו וואו דער מאנן זיצט, זיצט זי אויך דארט.
זי דאט ניט געפאדערט אזוי וויי דער חבר,
קיין רייבע פערפוצונג. קיין טייערע קלייד,
ניט געשטניצטע מעביל, ניט געמאלטע דירות,
ער נאר דער מאנן, איז געווען איהר עשירות,
ניט בעטרייגען, וויי דער שטייגער, גלטט גדען פערדינגען,
(אוא פרוי מעג אונז, חלילה, אלם מוסטער דינע)
איהר נאמען, איך געדענק, איז געווען חנה-ציפה,
נאר. אך . . . זי איז געשטארבען א טאג נאך דער חופה . . . !

י. ד. ריזבערג.

יודישע סימנים

געזאמטעלט אוג ערקלארט פון א. י. בוכבינדער.

1) בייַ נאכט טאר מען נישט רערמאנען דאס ווארט „בית הקברות“; מען דארף נאנען גיט אזעגען נאכט געדאכט? א)

2) בייַ נאכט טאר מען נישט רעדען אדער רערצעהלען מעשיות פון מתים. ב)

3) וועגן מען רעדט אין א גרויעלשאפט פון מתים אוג אייגער פון זיי (פון דער גרויעלשאפט) טהוט דאבייַ א נים מיט דער נאז, דארף ער זיך באלד א ציה טהון בייַ זיין רעכטען אויער. ג)

4) וועגן אייגער הייבט פרויצים אן צו שרייקערטצען אין א סימן, אז מען רערמאנט אידם עריגין, אוג וועגן ער הייבט אן אויס צורעכנען זיינע אלטע בעקאנטע כיט די נאמען, וועט ער זיך עגדליך אפשטעלען אויף דעם דאוגען וואס רערמאנט אידם אוג וועט אויפהערן צו שלייקערצען. ד)

5) אז עם פאלט ארויס בייַ א בחור אדער בייַ א חתן דער בייטען ברויט פונ׳ם מויל אין א סימן, אז זיין כלה איז הונגעריג. ה)

6) אז אייגער פארהוקט זיך בייַ׳ם עסטען אדער בייַ׳ם טרינקען איז א סימן, אז ער וועט בייגט רעדען ניט א נאכט. ו)

7) אז עם בייסט די דאלאניע פון דער רעכטער האנד וועט מען צאהלען נעלד. ז)

א) איבער דעם טעם „אל תפתח פה לשטן“, וואהרום בייַ נאכט, גלייבט דער עולם, זענען שולד די מויקים. איבער דעם דאזיגען טעם טאר מען ניט שעלטען קיין קינדער בייַ נאכט.

ב) איבער דעם זעלבען טעם וואס טיר האבען אויבען געשריבען.

ג) ענטוו עדער דערפאר, ווייל דאס „לעפעל“ פונ׳ם אויער דיענט צו פארמאכען זיך דערמיט דעם אויער וועגן מען הערט שלעכט ע רייד רעדען, מחוט מען עס אלזא א מאל, אום צורעדמאגען זיך אן דעם, וועט מען זיך דערמיט פארשטעלען דעם אויער, כדי ניט מעהר צו הערען די מרויריגע ערצעהלונגען פון די מתים; אדער איבער דעם טעם וואס עם וועט זיין וויישער געשריבען אין אות ל״ה.

ד) דעם סימן איז זעהר לייכט צו ערקלארען, דען ביז וואגען ער וועט אויסרעכענען זייגע אללע בעקאנטע וועט ער אין דער צייט שוין אויפהערן צו שליקערצען.

ה) דא פעהלט נאך די פאר ווארטער: „ווייל זי האט קיין צייט ניט צו עסטען“. דער סימן, מיינען מיר, נעהמט זיך דער פון: אזוי ווי דער ביסען קאכן נאר דעמעלט ארויספאלען פונים מויל וועגן מען עסט פערטראכטערהייד אדער וועגן מען איילט זיך זעהר, אוג אזוי ווי התן־כלה הייסען דאך א זיווג (א פאאר) אלזא וואס עס פאסירט זיך דעם בחור אדער מיט דעם חתן דארף אויך אין דעם מאכיענט פאסירען מיט זיין זיווג.

ו) אזוי ווי, וועגן מען דערזעהט ביי זיך א גאסט פ א ר ג ע ס ט מען פאר פרייד אין אללע אנדערע וועלכע געפינען זיך ארום איהם, אוג דאס פארהוסטען זיך ביים עסטען אדער ביים טרינקען קומט אויך דערפון וואס מען פארגעסט זוך אויף דער מינוט וואס מען שהוט, אלזא נעהמט זיך דער פון דער דאזיגער סימן.

ז) דער סימן נעהמט זיך פון פאלגענדעם: וועגן מען וויל איינעם איבערקויפען אויף זיין זייט נאר מען קאנן דאס איהם נישט זאגען אפען איבער אנדערע מענשען וועלכע גאפינגען זיך מיט איהם, נעהמט מען ביי איהם די רעכטע האנד אוג מען קומצעלט איהם אין דער שטיל, אין דער דאלאניע, פארשטעהט שוין יענער וואס ער מיינט. דערפון נעהמט זיך דער אבערגלויבען אין יערעם מענשען, אז וועגן עם ביסט איהם די דאלאניע פון דער רעכטער האנד, רעדט ער זיך איין אז ער וועט צעזעהלען נעלד.

8) אז מען שׂאָגט צו אַפּאָרקאָווע פון אַ פֿערד אויף ערשט פון אַ פּרנבה־חוה, ווען מען האָבּען אַסך קונים. ח)

9) אז מען דערזעהט אויף די נאָגעל פון די ניגער וויסע סימנים (פֿינגערלעך), ווען מען זיך דאס יאָר מיט עפּעס בּענייגן. ט)

10) אז עס פֿלייסט אַריין אין א שׁטוב א פֿלעדערמויז דאַרף מען זי קיינמאל מיט א נאָדלען נעגדעל אוג זי מקבר זיין אונטערן אויבשׂ, ווען הערשׁען אין שׁטוב מער אוג בּרכה.

11) א צווילינג פון א ניסל (צווויי יאָדערן צוזאַמען) מיינט מער דינ אין נעקדביטעל. י)

12) מען מאר נישט אָבזאָגן א מעובּרתע פֿיר איהר עפּעס צו כייהען, נאָכט ווערט די מייז צעבייסען אירע עם גפּינט זיך אין דער שׁטוב, וואו מען דאט איהר ניט נעוואָכט כייהען, יא)

13) ווענן א מעובּרתע פרוי טרעט אן אויף א נאָגעל פון א פוס ווען זי מפּיל זיין;

14) וו ענן א מעובּרתע פרוי טרינקט פון דעם בּרכה־בּראָנפֿן, ווען זי געהן שׁווער צו קינד (נ"א: ווענן פרויען טרינקען פון דעם הבדלה־בּראָנפֿן, ווען בּיי זיי אויסנאפּקע א בּאָרד).

15) ווער פון די תּתן־כּלה עס טרעט פֿייהער אן אייגער דעם אנדערן אויף דעם פוס בּשׁעת זיי שׁטעהען נאָך אונטער דער חופּה, ווען דער ראוגער (ווען דאט אנגעטראָפֿן) נעוועלטיגען אויף דעם אנדערן.

16) א מען טרעט אויף ברעקלעך פון ברויט ווען מען אומגעהען איבער די הייזער. יב)

17) א מען לעגט ארויס אין באסטען שׁטיקלעך „אפּיקומן", ווען די מייז זיין שׁאדען באָגען אין שׁטוב. יג)

18) א מען זעהט בּיי נאכט אין אקערער א שׁטעלע (א קליין רויט?) מיט ארויסטרעקאָשׁעט, נאָ מען באהר דערפון ארויפֿהאפּען דאס קאפּראָשׁעט אוג דאס פארבּרענען

ח) דער דאזיגער סימן, וועלכער הערשט אויך אונטער די רוססישע מאססע, שיינט צו זיין א גאנץ אלטער סימן, נאך פון די געטצענ־יינער אוג ער קאנן זיך נעמען דערפון. אזוי ווי די פאדקאווע זין א פערד איז דער סימבאל (סמל) פון פעטש טריט, שלאגט מען דאס אלזא אן צו דער שוועל פון א פרנבה־חוה, כדי די שוועל זאל ווערן געשטרעמען פון הארטש טריט, ד. ה. פון א סך קונים אדער אורחים.

ט) ווארום ווענן עם ווייזען זיך ווייסע פינשלען אויף די נאגעל פאלען מיט דער צייט די נאגעל ארויס אוג עם וואקסט אן אנדערע: אלזא, אזוי ווי מען בעגייעט זיך מיט אנדערע נאגעל, קאנן מען זיך אויך בעגייהען מיט נייע מלבושים.

י) דער סימן וואקסט נעווים ארוים פון א לץ (קאטאוועס־טרייבער), ער האט מסתמא אזעל א זאג געשהון אויף הלצה אז מען לעגט ארויין א צווילינג פון א ניסל אין בייטעל ווען דער בייטעל נישט זיין לעדיג, נאר אנדערע האבען איהם נישט פערשטאנען אוג האבען געריבענט די ווארטער „נישט לעדיג" פאר כולדיג.

יא) דא שטעקט אין אידלער געדאנק: אזוי ווי דער מעוברת'ע פרוי גלומפט זיך פון אללע מאכלים אוג משקאות וואס זי דערזעהט נאר מיט די אויגען, אוג ווענן זי קאנן איהר חשק ניט ערפילען איז זי ניט ווייט פון משיל צו זיין, דאריבער האט מען איבערגעשראקען דעם עולם מיט די כייז, כדי זיי זאלען ניט אבזאגען איהר וואס עס ווערט זיך איהר פארגלומטען.

יב) ברויט בכלל איז חשוב ביי אללע פאלקער, אונטער די קריסטליכע מאססע איז איינגעפיהרט, אז ווענן איינער פון זיי דערזעהט זיך וואלגערן א ששיקעל ברויט אין גאס הייבט ער דאס אויף, גיט דעם א קוש אוג לעגט דאס אוועק אן א זייט.

יג) דער סימן וואקסט אויך פון א"ץ, (?) האט אוודאי געואגט אויף הלצה אזוי ווי נאך דעם אפיקומן מאר מען שוין קיין מאכל ניט עסטען, אלזא ווענן די מייז ווילען אויפעסטען דעם אפיקומן ווילען זיי שוין נאכדעם נישט מארען עסטען קיין אנדערע זאכען פון דער שטוב.

יד) דער סימן נעהמט זיך פון פאלגענדע זאגע: א מוטטער האט בעהאט א אייניגיג טאכטער, א מידעל פון 10 אדער 12 יאהר. אמאהל איז די כוטטער ערגעץ אוועק גענאנגען אוג דאס מידעל

וועט דאס שרעטעלע בריינגען נעקיך ניפיעל מען וויל, נאורום עס וועט אלץ ניינען צו בעקומען צוריק זיין שאדען.

19) אז מען דערוועקט פריצים אויפן פריפעטשר (אדער אין וועג) אַ בלוען פלאם פיער, זאל מען באלד האפען אפאנאפעל אוג איהם צריקנאכפען אין דעם וואזענען פיער, ועט זיך באלד ווייזען אויף דעם ארט אַ נאנצער מיט נאלד; קיים אפער זאגט מען נאך איינעם פון דעם וואזענען פלאם, ווערד ער באלד פערשווינדען אוג עס האלט זיך אַ קלאנג אין דער ערד וי פון נאלד.

20) אז מען נאמט איבער אלגיין אַ קינד אין שטוב (ביז 13 נאדר אלט) מאר מען ניט, ווענען מען קעדרט זיך אום צוריק, אנרופען דאם קינד בייַ זיין נאמען בשעת מען קראפט אן זיין טהיר עס נאל עפענען, נאורום עס קאנן נין אַ עס דאט דער ווענען אין שטוב ציין אויך אוג עס קלויבט שוין געלד אוג קיים רופט מען דעם אן בייַם נאמען ווערד דער אויך מיט דעם קינד צוזאמען פערשוואונדען אין דער ערד. יד)

21) אז די קאץ וואשט זיך אויף דער שוועל פון דער טהיר ווען קומען אַ נאסט.

22) אז די קאץ לעגט זיך אויף דעם אויבען ווען מען קאכט, ווען שוין ווערען קאלט.

22) אז עס פליהען צרוים פונקען פיער פון דעם אויבען בשעת מען הייצט ווען קוקען אַ נאסט.

23) אז עס קנאקט שטארק דאס פיער בייַם קאכען. איז אַ סימן, אז "שוגאים ביקלען" אוג ווענן מען שיט דארויף אן זאלץ ווענען די שוגאים צוועצט ווערען ביקלעדיג. טו)

24) ווענן אַ מומער נעהט אין נאס מיט איהר קינד אוג אַ בעקאנטער מענש שמעלט איהר אב אוג קוקט אן דאם קינד, הייסט זי דעם קינד, בייַם אווענ געהען "עס זאל אונטען ארום שמעלען פיינען דעם בעקאנטען כדי עס זאל אויף דעם קינד ניט שרעק זיין מיין עין הרע. טז)

איז אליין געבליבען אין ששוב, אוג האט פארמאכט די טהיר פון אינווענדיג. פלוצים האט זי דערוועהען פאר זיך א אוצר מיט נאלד, נאר אזוי ווי זי האט אנגעהויבען צו שעפען פון דעם אוצר איז אנגעקומען די מוטטער אוג האט זי אנגערופען בייַם נאמען זי זאל איהר אפנען די טהיר, דאנן האט זיך אויגענבליקליך געפאלענט דער פאל פון דער ערד אוג דאס מיידעל מיט דעם אוצר איז אינגעזונקען געווארען ווי קרח מיט זיין עדה, אוג אויף אללע זייטען וואו די מוטטער האט זיך געקאנהרט האט דאס מיידעל אלץ ארויסגעשריגען פון אנטער דער ערד „מאמע, אָט דא בין איך!". נאר קיים האט מען דארט געמוזען גראבען האט זיך געהארט דאס זעלבע קול שוין פון א אנדער ארט. ענדליך האט די מוטטער ארא, געבראכט א גרויסען בעל שם, אוג דיזער האט געפועלט ביי די „ניט גופא" או דאס מיידעל זאל אויפהערען אבצונאררען די מוטטער, אוג דערמיט האט זיך געענדיגט די טרויגע געשיכטע.

טו) ווארום שונאים זענען געגליבענט צו פייער, אזוי ווי מען טאר זיך נישט שפעלען מיט פייער, אזוי טאר מען אויך נישט רייטצען קיין שונאים, אדער אזוי ווי פייער פארברענט אללעס, אזוי ווילען אויך די שונאים פארברענען מיט זייערע באזע צונגען די אללע וועלבע זיי פערהאסען, דאריבער שיט מען ארויין זאלץ אין פייער וועגן עס הויבט אן שטארק צו רויש־ען, כדי עס זאל אנהייבען צו טראס־קען (לאפענן) וועלען אויך די שונאים לאפענן (צ וועצט וויערען) אין זייערן רעכטען בילליגן.

טז) צו בעווייזען אז דאס קינד לאכט זיך אויס פון זיין „באז אויג".

25 וְענן אַ קינד שְׂרָעקט זיך איבער ווי־רַיִסְט כְּען רַעם דִי זוּים פון דָעם הָעמֶר. יז)
62 וְענן קְריגֶע קינֶער שְׂלָאפֶן, וָאס דִי מוּטֶער אֶדֶר דִינְסְט, וַיי אֲבְּעָקְען דִי
שְׂטָעָרְעָנס אוּנ אוֹיקְשְׁפַּיִען רְבִיי מָאס. וָעט פון זַיי אַראפְּגְעוּומֶען וָעָרְען דִי "עֵץ הַחַיִּים".

27 אוֹיף דֶעם "פוּרְעָר וָאךְ" טָאר כְּען נִישְׂט בַּאדְרִיי אַרָאפּ גֶעהָעָרְען דִי דָעק פון דָעם טִיש
(טִישְׁטוּךְ). כְּדִי עֶם זָאלְען נִישְׂט אֲנְקוּמְען דִי "מְאנְעָרִים" נָאךְ גֶעלְד. יח)

28 אוֹיף דֶעם "פוּרְעָר וָאךְ" טָאר כְּען [illegible] נִישְׂט קוּמֶען לַייכְטְען אֲדֶעם כְּאָרְנָען. יט)
29 אוֹיף אַ נָאדֶעל בַּארְף כְּען אִים מָאךְ'נְען "כְּעָרְנָען". בַּיי נַאכְט — "שְׁטָאךְ'עָרְנָע"
אוּנ אוּם מוֹצָאֵי שַׁבָּת — "נָאךְ'עָנְדִיגָע".

30 צוּ כְּען נָעוּמְט אוּם מָארְגָענְס אַיינֶעם אִיבֶּער מִיט "פוּלְעָן", וָעט עֶעָער הָאבְּען
אַ נוּטְען טָאג;

31 אַ קְרֶעמֶער טָאר אִים מָארְגָען. אוֹיף דֶעם "פְּאטְשִׁין" נִישְׂט פַּארְקוּיפְּען כְּיין נָאדְלָען
אֲדֶעד שְׁפִּילְקֶעס.

32 דֶעד שְׁוֶעדֶר מִיט דֶעם אֵיידֶעם, אֲדֶעד דִי שְׁוִוינֶגֶער מִיט דֶעד שְׁנוּר מָארְגָען נִישְׂט
הַיִּסְען גֶיכְטֶע נָאטְען, זָאנְטְט מוֹז אַיינֶעד פון זַיי פְּרִיהֶעד שְׁטָארְבְּען פַּאר דֶעד צַיִת.

33 צוּ עֶם הַיִּבְּט זִיךְ אוֹיף אִין נַאם אַ וויכֶּעד אוּנ עֶם דֶעהְט וִי אַ נָאד, זָאל כָּען אִין
דֶעד נָאד צַיין שְׂטָעקְען אַ סְעסֶעד אוּנ קוּם וָעט כֶּען דֶעד־וָעדֶעד בְּלוּט אִיז אַ סִימָן אַז כְּען
הָאט דֶעדְשְׁטָאכְּען שְׁדִים. קוּם אֲבֶּעד וָעדְט כָּען נִישְׂט כְּיין בְּלוּט דָאנְן אִיז דֶעד מֶענְש אִין
אַ סַכָּנָה. דֶעָן דִי שְׁדִים וָעלְען זִיךְ אֶן אִיהְם נְנְקֵם צַיין דֶעדְפָאר.

34 צוּ עֶם דוּנְעֶדְט, טָאר כֶּען זִיךְ נִישְׂט שְׁטֶעלְען אוּנְטֶער אַ נָאךְ אֲדֶעד אוּנְטֶער אַרְיִינְגֶע.
וָאדוּם הָאדְט בֶּעהָאלְטְען זִיךְ דֶעָטְעקְט דִי שְׁדִים. כֶּעְנְנְען וַיי נָאךְ מִיךְ צַיין דֶעם מֶענְשֶׁען. כ)

יז) אזוי ווי דאס העמד איז דאס נאהענטסט קלייד פון דעם מענשענס גוף מיינט מען דערמים אז אידער דאס קינד זאל לידען פון דעם פחד זאל עס בעסער מרעפען דאס העמד;

יח) ווארום א טיש דעקט מען, אונטער די ארעמע מאסטע, נאר שבת, יו"ט אוג וועג מען עסט אוג אין די אללע דריי צייטען ששעלט זיך דער טלוה נישט אונטער צו מאהנען זיין חוב.

יט) וויזל פון מוצ"ש הייבט זיך אן א נייע וואך גלויבט ד' מאסטע אז ווי עס הויבט זיך אן אזוי גיהט עס כסדר; דערפאר שרעקט זיך אויך דער קרעטער "אויפ'ן פאטשין" צו בארגען יענעם סחורה.

כ) אפשר האט אמאהל געטראפען אז איינער האט זיך בעהאלטען פאר דעם רעגען אונטער א דאך האט איהם גראדע דארט געטראפען א דונגער. האט זיך דערפון גענומען דער אבערגלויבען אז די שדים זענען דארט מוזיק די מענשען.

35 אום אָבענד, ווען דער הימל איז רויט אין מערב זייט, זאָגן יודישע קינדער, אז גאָט שטראָפט דעמאָלט די רשעים.

36 ווען עס איז אַ מת אין הויף, דארפן די שכנים אויסגיסן די וואסער, וואָרום דער מלאך המות האָט אין דעם וואסער אָפגעוואשען זיין חלף.

37 ווען מען גייט פון אַ בית הקברות, טאָר מען זיך נישט אומקוקן צורינק. כא)

38 אום הושענא־רבה בײַ נאַכט שפּאַלט זיך דער הימל אוו ווען איינער האָט צייט אויסצושרײַען אין דער רגע זיין וואונש, ווערד עס באַלד. כב)

39 ווען אײנער דערזעהט אום הושענא רבה בײַנאַכט זיין שאָטן אָהן אַ קאָפּ, ווערט ער דאָס יאָהר ניט אויסלעבן.

40 אַ צימערדיג קינד טאָר מען ניט אָפּשערן פאַר 13 יאָהר.

41 אז אַ קינד לאַכט פון שלאָף איז אַ סימן אז דער מלאך שפּיעלט זיך דערמיט.

42 אז אַ מעוברת'ע פרוי הערט איהר קינד ווײנען אין בויך, איז אַ סימן אז זי וועט האָבן אַ טוידט קינד.

43 אז עס שמעלצט זיך אַ ליכט אום פרײַטאָג צו נאַכט, זאָל מען אַנדערע לעגען אַ קוילעטש אין דער זייט וועט דאָס ליכט דרך ארץ האָבן פאַר דער שבת־דינגער חלה אום עס וועט זיך באַלד אויסגלײַכן. כג)

44 ווען דער מת ליגט נאָך אויף דער ערד, זאָל מען איבערקערען אויף דער שוועל אַ טאָפּ מיט דעם דנא (עק) ארויף, אין דעם דנא זאָל זיין אויסגעבויערט אַ לאָך אוג ווען מען לעגט צו דעם אויער צום לאָך פון דעם דאָזיגען טאָפּ וועט מען האָרן ווי דער מת שרײַט נאָך ווען ער איז געשטאָרבען אוג זיין געשרײַ הערט זיך פון אײַן עק וועלט ביז אין דער אַנדערער.

45 בשעת הי מאָלאָטשעם טראָגען ארויס דאָס מת פון דער שטוב קומען באַלד אונטער טלאכים אוג חאַפּען איהם ארויס פון דער מסה אוג לעגען אהין ארײַן אַ בינדטעל שטרוי (!) אויב דער מת איז געווען אַ צדיק טראָגען זיי איהם ארויף גלײַך אויפ'ן הימל אוג אויב ניט צערײַסען זיי איהם באַלד אויפ'ן ארט.

46 אז קינדער צעווײנען זיך אין דער פריה איז אַ סימן אז זיי וועלען שוין אַ מאָנצען טאָג ווײנען.

כא) כדי ניכער צו פארגעסען דעם טויטען.

כב) דערצו ווערד נאך ערצעהלט, או אייניער האט אין דער רגע פארגעסען אוג האָט מאַשטאט כל טוב, אויסגעשריגען „קאלטון" איז דעם אומגליקליכען באלד אויסגעוואכסען א מאנצער קאפּ מיט קאלטענים.

כג) ווארום דער קוילעטש פארשטעלט גראדע די זייט פון וואנען עם בלאוט אויף דעם ליכט דער ווינד אדער די פארע, הערט זיך דערפון אויף דאם ליכט צו שמעלצען.

47 אז מען קריגט זיך אין א שטוב פרײַטאָג צונאכט וועט מען זיך שוין א נאנצע וואָך קריגן, וואָרום דער „שלעכטער מלאך" וויגשט אזוי צו בעת ער קומט מיט דעם גוטן מלאך" דאָרט מאכן א ווייזט דו „נשמה יתירה" כד).

48 אז עס הייבט פלוצים בײַ אײַנעם אן צו קלינגען אין רעכטן אויער איז א סימן אז מען רעדט פון אים. כה)

49 אז עס וועלד אים פרײַטאָג צונאכט אדער צו 5 נדרי, פון זיך אלײַן פארלאָשען א ליכט, חאטש עס איז נאָך דאָ גענוג חלב דערויף איז דאָס א שלעכטער סימן. עס בעווײַזט אז אײַנער פון דער שטוב וועט שטאַרבן דאָס יאָהר. כו)

50 אום מאָנטיג טאָר מען נישט ארויספאָהרען אין וועג. אוג נישט עפענען קײַן ניי געשעפט, וואָרום ער איז א „שווערער טאָג". כז)

51 דינסטאָג איז א מול'דינגער (אָדער: א גרינגער) טאָג.

52 אז מען גייהט ארוים אין וועג אוג מען גלוטשט זיך אוים אויף דער שוועל, זאָל מען דעם טאָג זיטצען צו הויז אוג דעם נאָנג זאָל מען אבלעגען אויף מארגען. כח)

53 וועגן מען גייהט צו א גרויסען מאָגן נאָך א בקשה זאָל מען צו אירם נישט גייען הונגעריג היים, דען ײַנקט וועט מען גאָר נישט פועלן. כט)

54 אז האהנער קריַען אין דער נישט געשמעקטער ציט וועט פאַרקומען א כּערעגדרונג אין דעם וועמטער.

55 אז די קינד שטעהט כּיט די „הערנער" ארויף וועט מאָרגען זיין אגרויסער כּראסט (אוג אום זיכטער געווײַזט דאָס אויף א קינדטיגען הייסען טאָג).

כד) דערמיט מיינט מען צו פארהיטען, עס זאל נישט פארקומען קיין קריעג אין דעם יודישען פאמיליענלעבען אין די שבתים וועגן יודען רוהען זיך אס פון דער שווערער וואך אוג פארגעסען אז אללע צרות, כדי זיי זאלען קאנען רעכט געניסען פון דעם זיסען העלג וואסדער שבת פערשאפט דעם אריטען יודען.

כו) דער סימן קומט געווויס נישט ארויס פון יודען, דען ער איז זעהר ווילד אוג טיפע מאבערגלויביש. מען ווילל דערמיט מיינען, אז אזוי ווי עס ווערד פלוצים אויסנעלאשען דאס ליכט אזוי פלוצים אויך ווערען אוועקערזיכט דעם מענשענס נשמה וואס זי איז גאטטעס ליכט, אוג אזוי ווי פאר די „כענשליכט" טהוט די פרוי תפלה אוג גיסט פאר זיי אוים איהר גאנץ ביטער הארץ אלזא הייסען זיי גאטטעס ליכט אוג די נשמה אליין איז דאך אויך גאטטעס ליכט, דאריבער נעמט זיך אפשר דער אבערגלויבען אז ווענן עס לעשט זיך פלוצים אוים א בענש־ליכט דארף איינע [illegible]בען פון דער שטוב.

כז) ווארום ביי דעם טאג שטעהט נישט „כי טוב" אוג ביי דינסטאג שטעהט צוויי מאל „כי טוב".

כח) איבער דעם זעלבען טעם וואס מיר האבען געשריבען אין אות י"ט, מחמת דער אנפאנג פון יעדער זאך שפיעלט ביי דער מאססע א גרויסע ראללע.

כט) דאס איז גלאט אשכל זאך, ווענן דער מענש איז הונגעריג פארליהרט ער דעם מוטת אוג קאנן נישט רעדען מיט א גראטערען פון זיך ווי עס דארף צו זיין.

56 אז מען דערמאנט אבֿרהם צום שׂטעמפּען דאָרף מען ציטירן די ווערטער: „גישט איהם מיין איך, די נאנט מיין איך וויי די ערד שׂטייגט אזוי ואל אלץ־דאָס־באָז ווייטער".

57 ווענן מען ווייל פּערזיכיקן אין יאָהרן, אָדער אין האראקטער צוקוד פון עקטערן צו אָרום, רעכט מען נאָך צו דאָס וואָרט: „ניפּרישׂקים". לעשׂק: „ער (דאָס קוד פון די עקטערן) איז „ניפּרישׂקים" אין באנצען גערעכטען אין דעם תּורה". כ)

58 בּיי נאכט טאָר מען נישט קוקן אין שפּיגעל, אוג מען טאר זיך נישט קאמען, אוג נישט אויסקעהרן קיין שׂטוב. לא)

59 ווענן מען איז אריין אין שׂטוב טאר מען נישט נאכען אין א שפּיגעל אריין, ווארום מען קאנן האבּען פון דעם שׂטן א פּאקש הינטען ארום. לב)

60 ווענן די קאטץ שׂראפט קרוכּט זיך איהר וויי זי איז כזיק די מענשׂען, נאר ווענן זי שׂטעהט אויף פּאר־גענעטס זי בּאלד אן דעם תּרום־ווארום זי דאט „קאטצען, כוה".

61 ווענן א בּחור נאר א בּתולה ווילל ווייסען ווער זיין זוג איז, נאל ער אום האבּען נאכט זיך צלריין פּערשׂפּארן אין א שׂטוב. נאל א נידער שׂטעהען צוויי ליכט אויף דעם טיש אוג איבּער דעם טיש נאל הענגען איין גרויסער שפּיגעל אוג פונקט א גענגען—דער צווייטער גרויסער שפּיגעל. ראנן נאל ער אנהייבען צוקוקען אין דעם עלטערן שפּיגעל אזוי לאנג ביז ער ווערט נערוועהען ווען מען זעהט נאר דעם עלטערן שפּיגעל אוג פּריוואט ער ווערט פארבּי גענגען א נאנצען פּאק ווערט מרים אוג נאכהער יונגע כייט (אדער מיידלעך) אוג דער עלטער ווילכער ווערט זיך צו איהם א גוטן מזהן איז דער ראוגער זיין זוג. נאר בּעת מען קוקט טאר מען אבּער זיך נישט שׂרעקען אוג טען טאר אויך נישט אין מיטטען אוועקגעהן, ואנדט שׂמארבּט מען.

62 אז מען קויפט אנינע (ויעג פּאר א קינד. ראָרף מען אין דער ויעג פּריהער „אויס" ווייזען א קאבּין.

63 אז מען קוקט אריין אין א פּאס וואכּער, בּעקוקט מען די „גענבּוזכט".

64 אז א מיידל קעהרט אוים ריין א שׂטוב ווערט זי האבּען אשׂטיינעם חתן. לג)

ל) א האלבע מלוכה וואלט איך אווען געבען ווענן מען זאל מיר ערקלארען דעם מקור פון דעם וואָרט „ניפּרישׂקים"!

לא) אין די אלטע צייט ווענן דער עולם האט שטארק געגלויבט אין מזיקים, שדים, רוחות האט ער זיך ביי נאכט פאר זיי מעהר גערשׂראקען ווי ביי טאג אזוי אז ער האט זיך נישט געגלויבט צו דערלעבען דעם מארגען, דאריבער איז נישט כדי ביי נאכט צו פּיצען זיך אוג די שטוב, וואָרום ווער ווייסט אויב מען ווערט דערלעבען דעם קינפּטיגען מארגען!

לב) נאך אונזער מיינונג קומט אוים אז דער פּאר שׂאר מען, ווענן מען איז אלליין אין שטוב, ניט ארויין קוקען אין א שפּיגעל אוג לאכען, וואָרום בעת דעם לאכען ווערד פּארקרומט דעם מענשענס פּנים, קאנן זיך א מאל מאכען אז דער מענש פּארגעסט בעת מעשה אז ער לאכט אוג זאל מיינען אז ער האט שׂאקי בעקומען. אזא צורה, קאנן ער פּאר שרעק קראנק ווערען דאריבער האט מען אנגעשׂראקען דעם סענשען טיט דעם שטן, כדי ער זאל נישט ארויין לאכען אין א שפּיגעל ווענן ער איז אליין אין שטוב וואס דעמאלט ארבּייט אין איהם שׂשארק דער כח המדמה (פאנטאזיע).

לג) דען דערטיט בעווייזט זי אז זי איז א בריה, וועט זיך אויף איהר געפינען א רעכטער בעלן.

65 אז א יונגער באכט ווענן מען רעדט פון בלות, איז א קינד אז ער ווילל שוין אפרה (אוג אזוי פערקערט ביי מיידלעך).

66 אז עס טרעפט א גנבה אין שטוב אוג מען ווילל ווען ער גנב איז, אל מען ארין שטעקען ביידע שפיצן פון א שערל אין א זיפ אוג אנגעהמען דאס שערל ביי ביידע אויערן אוג א צווייטער אל אנהייבן פרעגן דער זיפ וען עס הבט געגנבעט, דאבי אל ער אויסרעכנען ווייע אלע בעקאנטע, שבנים אוג שבנות, אוג ביי וועלבען נאמען פון א קינדשן די זיפ וועט זיך ארויהר מהן איז הער דאויגער דער גנב. רד

67 וענן אייגער ניסט בששת מען דערצעהלט עפעס, איז א סימן אז די ערצעהלונג איז אמת.

68 וענן אייגער ניסט בארף איהם דער צווייטער צו ווינשען „צו גענוג" לה)

69 וענן א פרוי ליגט אין קינדבעט, בארף מען ביי איהר ארין לעגן אין בעטט א מעסער, א האק אוג נאך אנדערע אייזענוארג, מהמת דאס איז א שמירה פאר די מזיקים.

70 וענן א פרוי ליגט אין קינדבעט, אל מען איבער די נאנצע 8 טאג ביי איהר אויסהענגען אין שטוב די נעוויסע „שיר המעלות" לו).

לד) דער סימן האט זיך געקענט נעהמען פון פאלגענדעס: אין א חויז איז געשעהען א גנבה, דער גנב איז גיווענזן א הייסישער מענש, אללע האבען געווייסט אז ער האט דאס געגנבוט נאר מען האט נישט גיהאט קיין שטארקייט דאס איהם צוזאגען אין די אויגען, איז אייגעם אייגנגעפאלען דער דאויגער אייגפאל מיט דער זיפ, אוג דער גנב איז אוך געשטאנען דערבי, אייגער האט אויסגעפרעגט ביי דער זיפ אוף אללע מענשען וואס פלעגען ארויין קומען אין שטוב, נאר אלס ער איז צוגעקומען צום נאמען פון דעם רעכטען גנב האט ער בכאן א שטויס געטהון דאס זיפעל מיט אפיגגער, אדער דאס א בלאז געטהון מיט דעם מויל אוג ווי דער גנב האט גיוזעהען אז דאס זיפעל האט זיך ווידערליך אריהר נעטהון וועגן מען האט אויסגעריפען זיין נאמען, האט ער דאס בעטראכט פאר א איבערנאטירליכע זאך אוג האט זיך כאלד מודה גיווענזן.

לה) דאס „צו־ווינשען" יענעם וועגן ער ניסט איז צו בעגענגען אונטער פיעלע פאלקער אוג עס איז א גאנץ אלטער מנהג. ער האט זיך גערעכנט נעהמען דערפון וואס אין די אלטע דורות, וועגן די חכמת הרפואה איז נאך נישט גיווענזן אזוי בריים אוג פיין ענטוויקעלט זוי אין אונזערע צייטען, האט זיך דער מענש שטארק גישראקען וועגן ער האט א גיס געטהון, וואדום אז מען ניסט איז א סימן אז מען האט דעם קאטאר אין נאז, דער קאטאר ברענגט אמאל מיט זיך א לונגענענטצינדונג, א אויס־צאהדונג א. ד: ג, דאריבער האט מען יענעם צוגעווינשען וועגן ער האט א גיס געטהון, כדי ער זאל בעטהיט ווערען פון די שרעקליכע קראנקהייטען וואס דער „גיס" זאגט אן.

לו) איבער די דאויגע „שיר המעלות" איז כדי אז מיר זאלען זיך דא אביסעל צו רעדען אוג אנווייזען דעם מקור פון וואנען זיי קומען ארויס, אפשר וועט עס אוף אייטיצען פון אונז ווירקען.

דער נוסח פון די שיר המעלות'ן איז אללע בעקאנט אוג מיר דארפען עס דא נישט ווידער האלטן, מיר ווילען דא נאר ארויסששעלען די נעמען פון די וואדשער וועלבע זענען ארויסגעשפעלט ארום דעם שיר המעלות.

לילית אבמי, אביז, מזרפו, הקדש, אודם, אקפידא, אילו, שטרודיא אבגוקטי, שטרונה, קליבוטי, תליתי, פירטשה. דאס וואדט „לילית" איז איין איבערזעצונג פון דעם מיטהעלאנישען נאמען: xyn אדער xou (נאכט), די דאויגע גאטטין האט געהאט צו הערשען איבער דעם טוידט, איבער רציחות אוג מלחמות, אויך איבער אללע בייזע קראנקהייטען.

71 וועגן אייגער ניסט עפעס אויס בײַ נאכט ווי אר עך דביי קאל וואגן. היט אך" לז).

א ב ו ט י איז דער פאסטוך Buttus וועלכען מערקורוס האט, אוים קנאה, פערוואנדעלט אין א כאמעלעאָן־שטיין.

א ב י ז איז דער גרויסער פויגעל Ibis, וועלכען די מצריים האבען געמאכט פאר דעם גאטט פון גערעכטיגקייט, אוג אפשר איז פערזיטען געווארען די ב' אויף אפ' מאכט דאס Apis—דער חיליגער אָקס, וועלכער איז געווען בײַ די אלטע מצריים דער עלצטער גאטט פון זייערע אללע גאטטער

ט ו ר פ ז, איז וואהרשיינליך דער אבגאטט כארפעאוס (די ז' איז א איבריגע), וועלכער האט צו הערשען איבער די חלומות פון די מענשען; ער איז לילית'עס זוהן.

ה ק ש איז ענטוועדער דער שאנער פאסטוך sci אין וועלכען גאַלאַשהעע האט זיך פערליבט אוג דורך איהר איז ער ערמאָרדעט געוואָרען פון דער העכלוכער פאליפהען, אדער ער איז דער עאָקס וועלכער איז נאכין טוידט געוואָרען אייגער פון די שופטים וועלכע זישצען אין גיהנם אוג משפט'ן די זינדיגע נשמות, אדער אפשר איז דאס די גאטטין Hekata וועלכע האט צו הערשען בײַ נאכט אויף דעם כשוף.

א ו ד ם איז Aides, א ביינאמען צום שר של גיהנם — פלוטא.

א ק ו פ י ד א איז דער גאטט פון ליעבע — קופידאן.

א י ל א aello איז אייגע פון די פעגן (רוחות) וועלכע די ה'יפט־גאטטער שיקען ארום אויף דער ערד צו בעשטראפען די רשעים.

א ט ר ו ד י א Thridie איז אייגער פון די פיעלע נאמען וואס עס האט דער גאטט פון מלחמה.

א ב ג ו ק ט י איז צוואמען געזעצט פון צוויי נאמען, פון באָג אדער ב ו ג (אויף דעם נאמען רופט זיך רער גרויסער טייך וועלכען מען האט אמאל שמארק פערעהרט) אוג פון ק ע ט ו ס דעם שרעקליכען קראקאדיל.

ק ל י ב ו ט י זענען ענטוועדער די צוויי ברידער קלעאביעם אוג ביטען וועלכע זענען נאך דעם מאלצייט אנשלאפען געוואָרען אויף אייביג, אדער סען דארף לעזען קאבאלדא, דאס זענען די שטוב־לצים פון דער מיטהאלאגיע וועלכע דאקומענט שטארק די מענשען.

ש ט ר ו נ ח איז יונא, יופיטערס פרוי אוג שוועסטער, וועלכע האט בײַ איהם געהאט א שלעכט לעבען, זי איז די גאטטין פון הימעל אוג ערד, הערשט איבער עשירות אוג איבער די חתונה איהר אייגענשאפט איז קנאה אוג גאות.

ת י ל ת ו י איז ענטוועדער Talassius, דער גאטט פון די חתונות, פאר וועלכען מען פלעגט זינגען לויב־ליעדער אויף דער חופה וועשערע אדער מען דארף לעזען תלתא (דריי) אוג צוואמען מיט:

פ י ר ט ש ה Parzen זענען די דריי שוועסטער „פארצען", לילית'עס מאכטערס", פון וועלכע די ערשטע צוויי וועבען די פאדעם פון דעם מענשענס לעבען אוג די לעצטע קוממט אונטער אוג רייסט זיי איבער מיט פערמאכטע אויגען.

ס י נ י Sione איז די צווייטע גאטטין פון ליעבע, וועלכע וועקט אויף ליעבשאפט בײַ די יונגע לייט.

ס ט ג ל ו פ, איז פון Somnus לילית'עס זוהן וועלכער האט צוואנגען אויף דעם שלאף פון דעם מענשען. ער איז אויסגעמאלט מיט ווייסע פליגעל אוג מיט קרומע פיס, אוג אויך פון Gipus אזא טייך וועלכער איז פיעל מיט באהייט.

אט דאס איז דער מקור פון די זאנדערבארע וואהרזאָר וואס זענען אויסגעשטעלט ארום דעם הויל גען געדיכט שיר המעלות! דאכט זיך אז איצט וועט יעדער עהרליכער יוד פארשטעהן צו מעג מען אריין נעמען אזעלכע „שיר המעלות'ן" אין א יודישע שטוב אוג צו קאנן דאס דיענען פאר א שמירה!

לז) די מאסטע זאגט אז דאס געהט פאר שדים וועלכע שפאצירען בײַ נאכט אין די גאסען

72 אז מען טהוט אן א זיפֿער אויפֿן קאפֿ וועט מען פֿעקומען א פֿארך (ה).

73 מען טאר ענעם נישט דערצאנגען א מעסער מיטן שפּיץ (ט)

74 וועגן עם בקאוט א גאנצען מאג א שטורעם־וויגד איז א סימן אז א שלעכטער מענש איז געשטאבֿען.

75 וועגן א שטארקער ווינד קוין ענעם נישט געהן. קוין ענעם איז א סימן אז די כּבשׂים צעטרייבֿען די וואלקען מיט זייערע שטעקענס.

76 אז עם פאלט אייגעם ארוים דער בּיסען פונם מויל בשעת דער צווייטער זיצט א קעגען איהם אז א סימן אז דער לעצטער פארנינט איהם נישט וואס ער עסט.

77 אז מען גיט ענעם אנדעק דעם כעזטען בּיסען, זאגען יודישע קינדער, וועט שטארבֿען א שלעכטער מענש (ס).

78 אז דער טאבאק קלעבט זיך צו צום דעקל פון דער פוישקע. זאגען אלטע יודען, עס וועט זיין רעגען.

79 וועגן מען בענשט נאכן עסן קוין מעסער ניט ליגען אויפֿן טיש (ס).

80 אז מען צוברעכט אייגעם א טאפ (פון עהם) בארף מען זיך נישט לאזען קוין אנדערען טאפ פון דעם וועלכער האט איהם צעבראכען.

81 אז מען שטעהט מיט די בליצע קאפ וועגן אלטע זאגען יודישע קינדער. וועט מען אויסלאזקען.

82 אז עם ווערד צעבראכען זיין א שטוב א גלי טאר מען זיך נישט כּצער זיין דערוף.

83 אז מען צייהט זיך ארויס אין א נייער דירה בארף מען אהין פריהער פאר אלעם. ארין־טראגען ברויט מיט זאלץ.

84 אז מען צייהט זיך ארוים פון א דירה זאל מען דארף עפעס איבערלאזען פאר א זכר. א צוואק אן וואנד אדער עפעס אנדערש, וואנסט טאר מען זיך אהין נישט צוריק ארין צייהן

אין אסת'ן אבער איז דאס גאנץ אויפֿפֿייך. מען זאגט „חיט אייך" כדי ווער עס וועט (פון די מענשען) פארבייגעהן אין דער פינסטער זאל זיך וויסען צו היטטען, מען זאל איהם נישט באגיכען. אוג אווי ווי די מאסטע איז דאך ווי א קינד וועלכען מען מוז ענטוועדער צוזאגען גאלדענע ערד אדער אבשרעקען מיט א בער, האט מען זיי געמוזט איבערשרעקען מיט שדים אבי אנצופיהרען אונטער איהר דעם קלוגען מנהג.

לח) מען מיינט דא אבצושרעקען די קינדער כדי עס זאל בּיי זיי נישט פערקלעבט ווערן די האאר פונ'ם מעל וואס עס קאנן זיך צומאל אבשטעלען אין דער זיפּ.

לט) כדי מען זאל איהם נישט מויק זיין אומגערען.

ט) כדי אוינצופלאנצען אין די הערצער פון די יונגע קינדער די מדה פון רחמנות, דאס זיי זאלען יענעם אוועקגעבען אפילו דעם לעצטען בּיסען פון דעם מויל אוג אהם נישט לאזען פאלען.

מא) וואהרום דער טיש—בשעת מען עסט אוג מען בענשט — איז אמזבח, אויף וועלכען עס טאר ניט ליגען קוין אייזן.

בײַלאגע צום חויפּטבוך צוויטטעם בוך.

ייִדישע שפּריכוואָרטער

יודישע שפריכוואָרטער

אַ שפּריכוואָרט איז להבדיל אַ תורה (יוד. שפריכוואָרט)

העראוס געגעבען פון ב. ספּעקטאָר.

JudicheS prichwörter, aus einen Manuscript des Herrn J. B.

פֿאָרוואָרט.

שוין אַ יאָהר צעהן אַז איך האָב בדעה געהאַט צוזאַמענצוקלייבן אַלע יודישע שפּריכוואָרטער, נאָר ווי־פיעל איך האָב געקלויבן, פֿערשריבן אונ פֿאר־צייכענט די וועלכע איך האָב אין זכרון אונ די וועלכע איך האָב פון אַנדערע געהאַט, האָב איך פֿאָרט גיט געהאַט אַלע, אונ אַ הַאלבע אַרבייט האָב איך גיט געוואלט דרוקקען.

ווי־פיעל מיהע איך האָב מיר געגעבען האָב איך דאָך געזעהען אז עס איז אַ מעשה אָהן אַ סוף, ד. ה. עס דאַרף נאָך צעהן יאָהר דויערן ביז איך זאָל קומען צו אַ ענדע. נאָר אַיין גרעאַנק האָט מיר פֿאר־שפּאָרט די צעהן יאָהר— דאָס איז געוועזן מיין אויפרוף וועגען די שפּריכוואָרטער אין יודישען פֿאלקס־בלאַטע (1886, № 4). דאָרט האָב איך אין קורצען ערקלאָרט דעם וועזטה פון אַשפּריך־וואָרט בכלל אונ פון יודישע שפּריכוואָרטער בפרט, וועלכע מקאָנען זיך ארום וועזן ווייסט ווי־פיעל הונדערטער יאָהרען. אונזערע עלטער־זיידעס אונ עלטער־באָבעס האָבען געדענקט מיט די שפּריכוואָרטער יאָהרען, אונ ביי אונז לעבען זיי זיך אויף דער צונג אונ וען זיי פֿאסען נאָר צום שמועס קומען זיי אַלעיין נאָר אונ־געגעבטען.

אין דעם אויפרוף האָב איך געוועזט צו ייעדען, וואס אינטערעסירט זיך פֿאר דער זאך, זאָלן מיר מיט־העלפֿען אין דעם, ד. ה. טָען זאָלל מיר צו־שיקען שפּריכוואָרטער, יעדער פון זיין אָרט, פון זיין גענענד, אונ מאַקע באלד אין דעם אייגענעם נומער פֿאלקס־בלאַט אנגעהייבען דרוקקען אייניגע פון די שפּריכוואָרטער וועלכע האָבען זיך געפונען אין מיינע כתבים.

ווי עס האָט זיך דער־נאָך ארוים־געוויזען, זענען מיינע וואָרטער ניט געווען בקול קורא במדבר— אין אַ צייט פון עטלעכע וואָכען האָב איך ביז טויזענד בריעף בעקומען: יעדער בריעף איז געווען מיט שפּריכוואָרטער, די בריעף זענען געווען ניט נאָר פון

דוסלאנד אוג פוילען , ואנדערן אויך פון אויסלאנד אפילו אין אפריקא אין אוסטראליע האט זיך אויך געפונען א צווייז דרעי פארוואלטונג ווען האבען נים פארגעסען די שפריכווארטער פון ייער פאלק אוג הארבען אויך ארייננעשיקט .

נאך מיין מארטיגען די בריעף הארב איך געזעהן אז די מיט־העלפער צום זאמען־קלייבען שפריכווארטער ענגען : דאקטורים , אינושענייערן , שריפט־שטעלער , סוחרים , בעלי־מלאכות , פראסטער עולם אוג אפילו יודישע טאכטער , מיט איין ווארט : אלע הארבען זיך פאר־אינטערעסירט פאר דער איבעע .

אויבער־קוקענדיג די בריעף הארב איך באמערקט , אז די אמתע (ארגינאלע) ייי . שע אוג זאפטיגע שפריכווארטער הארבען זיך צום טעהר געפונען אין די בריעף פון דעם פראסטען עולם , דער פאקט ווייזט אז אונזערע אינטעליגענציע הארט זיך־ליידער דערווייטערט פון דעם פאלק . נאר אין איין ווינקל ווהט מען אויך פון זייערע בריעף או ווי ענגען נאך פארט צו־גבונדען צום פאלק , פון ווי הארבען מיט פערגענגען צו געשיקט חארטש צו פינף אדער צעהן שפריכווארטער , פאר־ווילבע איך דאנק אלעמען גלייך פון דעם נאנצען הארצען .—

אבער אין די מעלות ווארט איך הארב געפונען אין די שפריכווארטער פון דעם פראסטען עולם הארב איך אויך געפינגען פיעל חסרונות , ערשטענס הארבען טהייל פון ווי געשריבען מיט אזא קתב אז מע הארט זיך בעדארפט ארוים נעהמען די אויגען איבער־לייענען אוג צווייטענס הארט זיך ועלטען געפונען א נאנץ ווארט מען ואל עס נים דארפען אויס־בעסערן , נאר פאר ייער מיהע דאנק איך . ווי נאך אמאהל פון טיפען הארצען .

איך הארב נאך געהאט ועהר אשווערע ארבייט : אויס־צו־קלויבען די שפריכווארטש פון די בריעף . ווייל דאס רוב פון ווי הארבען בעשריבען די איינענע ווארט דער צווייטער בכעט ציווי ואהר הארב איך געארבייט ארום די בריעף אוג פינף הונדערט פון ווי ענגען נאך געבליבען נים בעארבייטעט .

אוג אזוי ווי איהר ועהט איז דער ריעזולטאט געווענען ועהר א גוטער , ערשטענס הארב איך פאר־שפארט אנ־צו־קומען צו די געצעהלטע ביכער ווען הארבען זיך שוין צוריק מיט יאהרען געפריווט צו־זאמען־קלייבען יודישע שפריכווארטער איך בין ועהר צו פרידען דער פאר , ווייל די שפריכווארטער פון די רוסיש—פאלנישע יידען ועענען אין די ביכער גראסטענטהיילס פאר גרייזט , נים רייכטיג אוג געקינסטעלט , אוג אין צווייטענס נים איינעם פון ווי איז נאך נים געלונגען צו־זאמענקלייבען א ל ע יודישע שפריכווארטער , מיט איין ווארט : איך הארב די שפריכווארטער נים גענעמען פון קיין שום בוך גאר גלייך פון דעם פאלק .

דער ווייל הארב איך געזעהן או פון דרוקען אין פאלקס־בלאט צעהן אדער עלף שפריכווארטער א ווארך , ווען קיינמאהל צו אענדע נים קומען אין מיין צעהן יאהרינע מיהע ווען פארט צו גרונד געהען , דערבי הארב איך אויך־גענארט ווי צו דרוקען .

מיט מיין קומען קיין ווארשא האט זיך מיט מיינע שפריכווארטער געטראפען

אַוועלכֶע־ענעם גלײַך, ווער צו־פֿאלל האט מיך נאָר צו־זאַמען־געפֿיהרט מיט אַ הינגען בעוואוסטזײַן אינטעלעגענץ געלעהרטען אוג געאַכטעטען מאַן. ה. י. ב. פון וואָנען איך האָב נאָך פֿיעל געהאַרט אין פֿעטערסבורג. אַלס ליעב־האָבער אוג צו־זאַמען־קלײַבער פון „יודישע שפּריכוואָרטער" אויך האָב איך געהערט (אוג ווער נאָך זעלבסט געוואָהנען) פון זײַן ערשטהאַנד. בייַ ה. ב. האָב איך געפונגען פיער גערשריעבענע ביכער מיט יודישע שפּריכוואָרטער" ווערענסאַרטען 1) (שפּראַכגעברויכ) מיט ערקלאַרונגען.

איבער־קוקענדיג ה. ב. כתבים האָב איך גזועהען אז עס איז אַ ריזען־אַרבייט, אוג זייַרקלויז ה. ב. האָט אין דער זאַך גאַראַנטייט צוואַנציג יאָהר, ה. ב. איז געוועזען אזוי גוט אוג מיר נים אָב־נעמען וך בענישען מיט די כתבים ווי איך ווייל.

איך האָב אַלזא מיט דעם דרוקען פון די שפּריכוואָרטער נאָר ב. צו פֿער־דאַנקען.—

אוג אזוי ווי איך ערקלעהרט נאָך נים צו דרוקען [illegible] איך נאָר אויס־געקליבען דער וויל די „שפּריכוואָרטער".

איצט ווערען געדרוקט די אַלע שפּריכוואָרטער וואס איך האָב אַרויס גענומען פון ה. ב. כתבים אוג איך מיינע וואס איך האָב זעלבסט צו־זאַמענגעקליבען אין אַ ציים פון

---

1) ווערענס־אַרטען הייסט אזוי אַלע וואָרטער וואס נעמען אַריים אַ ריכטיגען געדאַנק דורך אַ בילד פון לעבען, זיי לעבען; וויטצען אויך שפּילקעס: אונטער די דריי ווערטער פֿארשטעהט יעדער אז די סיימש איז: אז אייגער האָט קיין צייט נים צו־נימצען, אזוי ווי ער וויל נים זימצען אוג מוז פֿארט זימצען אוג נאָך אנדערע פיעל בעדיימונגען, גראָאם שמראָאם מאַך מיר אַ לעמנוק' ד. ה. איינם מיט דעם צווייטען קערפֿען זיך נאָר־נים אן, פון דער נאָענ האָבער קויפֿען". פון פויגעל כוילה" א. ז. וו. מיט איין ווארט, „רעדענס־ארטען" הייסט צו־זאַמענגעשטעלטע ווערטער וועלכע נעמען אינבער דעם זינען פון דעם שמועס דורך אַ פיגור דורך אַלעגאָריע־בילד נעמענדעם אויך פֿראַקטיק, אוג דער־צו קורץ אוג דייטליך.

שפּריכוואָרטער נעמען ווידער נאָר עפּים אנדערש, אין יענען שפּריכוואָרט איז דאָ מוסר, חכמה. אמת, ריינער הומאָר אוג באמערק. למשל: ווער עם האט קינדער אין דו ווינגען נאל ליטען לאזען צו־פֿריעדען" ה. ה. אז דער וואס האט קינדער טאר ניט דענדען אויף יענעם אפֿילו ניט אויף־קין שלעכטע מענשען, נארוים ווער ניטמס, אי ניגע. קינדער יען זיי ווילטען אוים־וואקסען ווילטען זיין בעסער פון די שלעכטע, אוג אנדערע ווילטען האבען דאס בעסטע נאך מעהר דעדען אויף זיי אוג די עלטערן ווילען האבען בזיונות. דרום דארף יעדער מענש ניט רעדען אויף־קיינעם־זיין שלעכטעם. קען זיך דען יעדער פון דעם „שפּריכוואָרט" ניט ארויס־נעמען אַ גוטען מוסר?

„א יודישער כענוג איז א קיהלער השעה בבא", א יודיש גלויק איז אזער קומט צו הרכוש.

„א יודיש געווינם איז דער גורל צו קדוש".

וויי־פיעל דרוי־ערייגער הומאר, פאסירט, אוג דאך אמת. וויי־פיעל ריכטיגע בילדער פון דעם יודישען לעבען נעמען זיך אין דעם יודישען שפּריכוואָרט?

נאך איינם; „ווען פֿרייעט זיך נאטט?— ווען א ייין בעטלער קראצט דעם אנדערען". מיר זינדיגע מענשען פֿרייען זיך אז אונז איז גוט, אז מיר פאסען גוטע געשעפטען, ווען מיר וואוהנען אין צערן צימער, זיצען אין דער ערשטער לאזשע אין קעהרען אין קאריעטע, אוסנעמען מיטענדער אויף ציירונג אוג לוקסוס. אוג דער נרויסער „פֿרייעט נאטט" זיך ווען איין אנדערען העלפט דעם אנדערען מיט וואס עס איז. דערפון קען מען אויך דערנענען וויי נאטט איז ברוגז ווען דער ריכטער העלפט ניט דעם אנדערען, וואס פאר אַ נרויסער מיטפֿער נעמט נעשפּיגט זיך אין דעם שפּריכוואָרט? „אז דאס האַרץ איז פוללד ען אין אויגען, וי אמת זעגט די ווארטער וי

צֶעהן יָאהר 2) אוּן וִוי אִידער יָעהט לִיעבֶּע לֶעזֶער גָעפִינְט זִיךְ אִין דִי שְׁפְּרִיכְוָואָרְטֶער דֶרַיסִיג יָאהר אַרְבֵּייט!—

מִיר בְּלַיבְּט נָאךְ צוּ בֵּאמֶערְקֶען אַז וִוי פִּיעל ה. ב. אוּן אִיךְ הָאבּ בֶּעאַרְבֵּייטֶעט דִי שְׁפְּרִיכְוָואָרְטֶער, זֶענֶען וִויי דָאךְ גָעבְּלִיבֶּען פֶּרָאסְט אָרְגִינַאל, פּוּנְקְט וִוי דָער עוֹלָם דָערְמִיט זִיי. דָען אוּנְזֶער צֶוֶועק אִיז גָעוֶועזֶען נִיט צוּ קִינְסְטֶלֶען דִי שְׁפְּרִיכְוָואָרְטֶער אוּן זֵיי רִיכְטִיג אִיבֶּערְגֶעבֶּען" דְרוּם הָאבֶּען מִיר אִין אֵיינִיגֶע אֶרְטֶער אִיבֶּער גָעלָאזְט דִיא גְרַייזֶען וָועלְכֶע דָאס פָּאלְק הָאט אָנְגֶענוֹמֶען.

מ. ספעקטָאר.

וואַרשָא דעצעמבער 1887

---

2) וִוי איך האב פריער געזאגט געפינען זיך ביי מיר ביז 500 בריעף מיט שפריכוואַרטער באר זיי פארערען נאך א יאהר צייט זיי צו בעארבייטען, איך קען פאראויס ניט זאגען וויפיעל עם וועט זיך צו זאמען קלויבען, וועל איך זיי אלס ביילאגע צו דרוקען צו די דאזיגע שפריכוואַרטע.

מ. ס.

יודישע שפריכוואָרטער

יוֹדִישׁ שְׁפְּרִיכְוואָרְטֵער

א.

1 אַ שַׁיינֶערֶענִיש אִיז עֶרְנָסְט וִוי אַ קְרָאנְק [1]
2 אַ אֲרֶעמְאנְן וְוִילל אוֹיךְ לֶעבֶּן
3 אַ אֲרִימְער מְיוּחָס אִיז נָעְנְגְלִיכֶערְנִט צוּ דִי שְׁבְּחֵי לוּחוֹת
4 אַ בְּאָרְג מִיט אַ בְּאָרְג קוּמְען וְיךְ נִיט צוּ־נוֹיף , אָבֶּער אַ מֶענְש מִיט אַ מֶענְשְׁען יָא
5 אַ בּוּים בֵּייגְט זִיךְ נָאר וָען עֶר אִיז יוּנְג
6 אַ בְּלִינְד הִינְדֶערְן גֶעפִּינְט אוֹיךְ אַ מָאל אַ קֶערֶענְדִיל
7 אַ בְּלִינְד פֶּערְד טְרֶעפְּט נְלַיךְ אִין גְּרוּב אַרַיין
8 אַ בֶּן־זוּקוּנִים אִיז אַ פַֿארְטֶיגֶער יְתוֹם
9 אַ בַּעל־מְלָאכָה אַרְבֶּעט פַֿאר דֶעם עֶסְטֶען אוּן עֶסְט פַֿאר דֶער אַרְבֶּייט
10 אַבַּעל־מְלָאכָה שְׁטַארְבְּט נִיט פַֿאר הוּנְגֶער
11 אַ בְּעְרִיהְמֶער אִיז גוּט צוּ שְׁלָאנְען
12 אַ בְּרוּנֶען שֶׁעפְּט זִיךְ אוֹיךְ אוֹים [2]
13 אַ גַאנְץ יָאהר בְּאְרְוִוים אוּן הַשָּׁעה־בָּאָב אִין זָאקְן [3]
14 אַ גַאנְץ יָאהר שִׁיבּוּר אוּן פּוּרִים נִיכְטֶער...
15 אַ גַאנְצֶער נָארְ אִיז אַ הַאלְבֶּער נָבִיא [4]
16 אַ גַאסְט אוֹיךְ אַ וַוייל וָעהְט אוֹיךְ אַ כַּייל .
17 אַ גוּט וָואְרְט בְּרַיינְגְט אַ גוּטֶען עָנְטְפֶּער
18 אַ גוּטֶער בְּרוֹיכְט נִיט קִיין קְלֶעפּ, אַ שְׁלֶעכְטֶען הֶעלְפְּט נִיט־קִיין קְלֶעפּ .
19 אַ גוּטֶער מֶאנְען־קֶען פִּיעל פֶּערְמָאנְען
20 אַ בִּיסֶעל אוּן אַ בִּיסֶעל וָועְרְט אַ פּוּלְלֶע שִׁיסֶעל
21 אַ גֶעמַאכְטֶע מכשפה אִיז אֲפִלּוּ פּוּן אַ אֱמֶת׳ע.
22 אַדאנק קֶען מֶען נִיט אִין קֶעשֶׁענֶע אַרַיין לֵייגְן.
23 אַדאקְטאר קֶען זִיךְ אַלֵיין נִיט הֵילֶען
24 אַ הוּנְד בְּלַייבְט אַ הוּנְד
25 אַ הוּנְד וואָס בּוּלְט בַּייסְט נִיט
26 אַ הוּנְד זָאל מִין הָאָרְץ אוֹיס־חַאפְּען וואָלְט עֶר מְשׁוּגַע גֶעוְוואָרְען
27 אַ הַיימִישֶׁען גְנֵב קֶען מֶען נִיט אֵינְהִיטֶען
28 אָהָן פַֿייֶער אִיז קִיין רוֹיךְ נִיט
29 אַ וואוֹילֶעֶר יוּנְג אִיז שְׁטֶענְדִיג אִין דֶעֶר עֶרד
30 אַ וואָרִים אִין חֲרֵיִן מִיינְט אַז קִיין וִיכְטִיגֶע אִיז נִיט דָאָ
31 אַ וַוייב שְׁטֶעלְט אוֹיךְ־דִי פִּים אוּן וַוארְפְּט פּוּן דִי פִּים
32 אוֹיךְ אַ יוּנְגֶען בּוּים שְׁפְּרִינְגֶען אַלֶע צֵיְגֶען
33 אוֹיךְ אַ מַעֲשֶׂה פֶּרְעְנְט מֶען קִיין קַשְׁיָא נִיט
34 אוֹיךְ אַ נָארְ אִיז קִיין פֵּירוּשׁ צוּ מַאכְען
35 אוֹיךְ אַ פַֿארְשְׁוִוינְדְט פֶּערְד שְׁטֶעלְען זִיךְ אַלֶע פְֿלֶיגֶען
36 אוֹיךְ אַ בְּרֶעמְזֶער בָּאְרְד אִיז גוּט זִיךְ צוּ־לֶערְנֶען שֶׁעֶרֶען
37 אוֹיךְ גָאמְט טָאר מֶען קִיין־קַשְׁיָא נִיט פְֿרֶעגֶען

1] זיך איינרעדען (איינבילדען) אז מען איז קראנק. 2] אללעס האט א ענדע , א גרונד : א מלמד האט זיך אמאל מיט דעם וואַרטיל פאר־ענטפערט ווען אויגער האט איהם פֿאר־געהאלטען פאר־וואָס ער ערקלערהרט זיינע תלמידים פאלש דעם חומש , האשש ווען ער האט שוין געגוג מאל אין זיין לעבען איבער געלערענט. 3] א ארעמער שלעפער וואס אין אגאנץ יאהר אדום נעלאפען באַרוועם. האט זיך אים תשעה־באב אנגעטהון אין זאקען כדי ער זאל מיט דער פרעמענע וויוזען אז ער קלאגט נאך דעם "בית־ליגען ניט זאגען) .

38 אויף דֶעם נעָבּ בֶּן עִפּט וָאם הִיסטָער 1]
39 אויף דֶעם רוּחַ אִיז שְׁטֶענדִיג דָא
40 אומגעקערטע הַיסְטָ אויף גָעפָאהרָען
41 אומזיסְט אִיז נָאר דֶער טוידט אוּנ דָאס קָאסְט עֶר דָאם לעבָּן
42 אומְטָאם אִיז גוט אוּנ אִין דֶער הַיים אִיז נָאךְ בָּעסָער
43 אונְטָער דִי אוֹיגָן מַעג מען הָעדָען וָאם מַע ווִיל
44 אַז אִימְלִיכֶער צָאהְסְט בָּעזוּנדָער, אִיז דֶער בֵּייטָעל גָעזוּנדָער
45 אַז אִין אָרעמַאנן עָסְט אַ הוּהן אִיז עֶר קְרַאנְק אָדֶער דִי הוּהן
46 אַז אַ קְראנָקער וָועְרְד מִיךְ עֶסְט עֶר בָּארְשְׁט מִיט לָעקָאךְ .
47 אַז נָאטַט גִיבְּט בְּרוידְט גָעבָּען מֶענְשָׁען פּוּטָער 2]
48 אַז נָאטַט גִיבְּט מִיט דָעם קָעפָּל, גָעבָּען מֶענְשָׁען מִיט דָעם שְׁפָּעל
49 אַז נַנָּבִים שְׁלָאגָען זִיךְ, קוּמְט אַרוים דִי גְנֵבָה
50 אַז דָאם הָארְץ אִיז פּוּלל, גָעהן דִי אוֹיגָען אִיבָּער
51 אַז דָאם מִידִיל קָאן נִיט מַאנְצָען, וָאוְט זִי דִי כְּלֵי־זֶמֶר וָעלָען שוֹלְדִיג
52 אַז דִי בַּעַל־בַּיתְמָע אִיז אַ שְׁלִים־מַזָּלְנִיצָע אִיז דִי קָאטְץ אַ נַאשָׁעְרִין
53 אַז דִי וָועְלְט זָאגְט, וָאל מָען גְלוּיבָּען
64 אַז דִי מוֹיז אִיז זַאט, אִיז אִיהר דָאם מָעהל בִּיטָער
55 אַז דִי נְגִידִים זָאבָּען, דָאבָּען דִי אָרָעמָע־לַיִים וָואם זוּ קָאבָּען
56 אַז דִי קָאטְץ וַואשְׁט זִיךְ, וָעלָען זִיין גָאסְט
57 אַז דִי הַייפָּען צוּ־שְׁפָּרִינְגָען , צוּ־פַּאלְט דָאם פַּאם
58 אַז דֶער בַּעל־שִׂמְחָה אִיז אַ פָּרָעפָּעָר, קוּמְט דִי גָאסְט נָאר נִיט אָן
59 אַז דֶער הָאן קְרַייט , קְרַייט עֶר אוֹמְטָאם
60 אַז דֶער וָאגָען פַּאלְט, זָענָען דִי רָעדָער צוּ־שְׁוָוער
61 אַז דֶער טָעפָּער זִיצְט אויף דִי שְׁפָּענָער, זָענָען דִי שְׁפָּענָער— שְׁפָּענָער
62 אַז דֶער מַאנן שְׁטַארְבְּט, וַוייסָען דִי שְׁבֵנִים וַוי פִּיעל קִינְדֶער עֶר הָאט
63 אַז דֶער סִידוּר אִיז נִיט גָעשְׁטַארְבָּען, אִיז דֶער רֶבִּי אוֹיךְ נִיט גָעשְׁטַארְבָּען
64 אַז דֶער קָאפּ אִיז נִיט הָא, גָעהט אַלֶעם אִין דֶער עֶרד
65 אַז דֶער רָב גָעהְט אִין שְׁמַרַיימָעל, גָעהְט דִי רֶבָּצִין אִין קְפָּאדִיק
66 אַז דֶער תַּלְמִיד אִיז אַ וואוֹלֶער, אִיז דֶער רֶבִּי אוֹיךְ אַ וואוֹלֶער
67 אַוּוי גַיים עָם אויף דֶער וָועלְט: אַיינֶער הָאט דָאם בֵּייטָעל אוּנ דֶער אַנְדֶערֶער דָאם גָעלְד
68 אַוּוי לַאנְג בִּיז דָאם רָעגְדָעל אִיז נִיט אוים גָעבִּיטָען, גִילְט עָס
69 אַוּוי לַאנְג דָאם רָעדָעל דָרָעהט זִיךְ, דָרָעהְט עָס זִיךְ
07 אַ זַיינֶער וָואם שְׁמָעהְט, אִיז בָּעסָער אַיידֶער עֶר שְׁלָעפְּט גָעהְט
71 אַז מָע אִיז בְּרוּגֶז אויף דָעם מַן, עְנְטפָּערְט מָען קִין אֱמֶת נִיט
72 אַז מָע אִיז פּוּל, הָאט מָען נִיט אִין מוּיל
73 אַז מָע אִיז צוּ קְלוּג, לִיגְט מָען נָאר אִין דָער עֶרד
74 אַז מָע בָּעקוּמְט דָאם בְּרִיט , קוּמְט דֶער טוידְט
75 אַז מָע בְּרִיהְט זִיךְ אָב אויף הַיסָען, בְּלָאזְט מָען אויף־קָאסָטָען

1] ד. ה. דער בעל-עברה רעכענט זיך תמיד אין סכנה: אויף אַ יאריד האט פליצום אייגער אַ גְעשרִי גְעטָהון „אויף דעם גנב ברענט דאם היטעל". דער וועלבען זי: וואַרטער האבען איבער-גְעשרָאקען האט זיך א חאַפּ גְעטָהון כּיי דעם היטעל, דער מיט האט ער זיך אללייך אויס-גְעגְעבען . 2] וועגן דעם מענשען שפּיעלט דאם גְלוּק, פְּערדיענען ביי אים אנדערע מענשען אוך .

76 אז מען גיט אַ זאַץ אהונט וואָען אילע

77 אַז מע גנבֿת ארוים דאס פֿערד, פֿאר־
שלוסט מען דעם שטאל

78 אַז מען געהט אין מיטען, דאט מען א
נאלדענעם שליטען

79 אַז מע גייט גלייך, פֿאלט מען גיט

80 אז מע דארף דעם גנב, שנייידט מען איהם
אָב פון דער תּלוה

81 אַז מע האט ברוידט, זאל מען־קיין לעמל
(אדער לעקה) גיט זוכען

82 אַז מע האט די וועלט, דאט מען יענע
וועלט אויך [1]

83 אז מע האט גיט אוף שבת, דאט מען גיט
אויף זונטאג [2]

84 אז מע האט גיט־קיין פּינגער, קען מען
קיין פייג גיט מאכען

85 אַז מע האט גיט־קיין קאפ־מוז מען האבען
אין די פּים [22]

86 אז מען האט נעכטען נעגעסען, איז מען
הייגט גיט זאט

87 אַז מע האט קינדער אין די ווינקל, זאל מען
לייטען לאזען צו פרידען

88 אז מע האקט הארץ, פאללען שפּענער

89 אז מען וויגט זיך אוים, ווערט גרינגער אויף
דעם הארץ

90 אז מען ווילל זיך אוים־שלאגען די הוצאות,
שלאגט מען זיך אוים די ציין

91 אַז מען ווילל זיך בייס כּבוד הער־האלטען,
מוז מען דעם מאהל־צייט אויף צוויצען
שפּאלטען

92 אז מען ווילל יוצא זיין פאר דער ווערט,
קאסט פיעל געלד

93 אז מען וועט דיר אן רעדען אויף יענעם
זאלסט דו גיט גלויבען בייא עם ועהען דיינע
אויגען

94 אז מע ווערט אן דאם געלד, ווערט מען
אן דעם שכל

95 אַז מע זאגט געשמאקבען־גלויב!

96 אַז מע זאגט משוגע גלויב!

97 אַז מע וובט אַ באנדער, געפּינט מען א
גלעזער

98 אַז מע מהוט אַ הונד גומט, בילט ער

99 אַז מע מהוט מיט דעם שוואר, שלאפט מען
מיט דעם בּער; [4]

100 אַז מע לעגט זיך הונגערע, שטעהט מען
אויף שלעפערינ.

101 אַז מע לעבט אהן חשבון, שטארבט מען
אהן וידוי

102 אַז מע לעבט, דער לעבט מען אלעם

103 אז מען נעמט אראב די קמעטענע,
בלייבט די זויער־מילך

104 אַז מע פויקט, לאז מען פויקען [5]

105 אַז מע צאהקט נעלד, איז ווערט נעלד

106 אַז מע צו מערט אַ ווארעם, קריכט ער
זיך אויף

1] דער וואס האט די וועלט קען טהון גוטס אויף דער וועלט ער זאל האבען יענע וועלט אויך. 2] ווען עס האט נאר געפעהלט גלעד אויף שבת וועט מען זונטאג געווים ניט האבען, ווייל אים שבת קען מען ניט פאר־דיענען אנ־צו־גרייטען אויף דעם אנדערען טאג. 3] אז מען פאר־געסט עפּים מיט־געמען אוג מען מוז זיך אומקעהרען זאגט מען: דער קאפ האט פאר־געסען אוג די פּים מוזען ענטפערען. 4] אז מען מוהט א שידוך מיט דעם שווער ווייל ער איז א שאַנער יוד, האטש די כלה איז א מיאוסע. 5] דאס שפריכווארט שטאמט פון דער דאזיגער מעשה: אמאליגע יאהרען איז געווען אייגענפּיהרט אז ווען אייגער האט אויפגעהערט צאהל ען זייגע חובות ד. ה. „אנגעזעצט" פלעגט קהל שיקען א פויקער ער זאלל זיך שטעלען בייי דעם אנזעצערם שטיב אדער קראם אוג זאל פויקען כדי די גאנצע שטאדט זאלל וויסען ווער עס האט אנגעזעצט, איינמאל האט זיך געמאכט, אז שמערעל דער קרעמער האט אנגעזעצט אוג דער פויקער האט א טעות געהאט אנשטאט וואם ער האט בעדארפט זיך שטעלען פויקען בייי שמערעלם קראם האט ער זיך געשטעלט בייי בערעלם קראם, אז בערעל האט פליצום דערהערט ווי מען פויקט נעבען זיין קראם אוג האטש טהייל האבען איהם געזאגט אז דער פויקער האט א טעות געהאט, נאר בערעל האט דעראויף גענטפערט „אז מען פויקט זאַל מען שוין וויטער אויך פויקען" אוג האט מאקע אויפגעהערט צאהלען זויגע בעלי־חובות.

אַז מע קוקט ארויס אויף דעם שוועכם שטיוועל, נעהט מען בארוועס
אַז מע קלאפּט אויף דעם טיש, רופט זיך אהן די שֶׁעער
אַז מע קלויבט צו פּיעל, פאלט מען אין בלאטע ארײן
אַז מע קען ניט ארײבער, מוז מען ארומנעמער
אַז מע קען ניט בייסן, נאל מען די ציין ניט ווייזען
אַז מע קען מאכן וי מען ווילל, מוז מען וועלן וי מען קען
אַז מען שטעלט ניט איין, נעהמט מען ניט אוים
אַז מע שיקט אַ נארר אויף דעם מארק, פֿרייען זיך די קרעמער
אַז מע שמיערט, פֿאהרט מען
אַז מע שפּייעט דעם ציגייַנער אין פּנים, זאגט ער, עס רעגענט
אַז מע שפּיעלט זיך מיט אַ קאטץ, מוז מען פֿאר־ליעב נעהמען איהר קראצען
אַז עס איז ניט דא קיין פּליש, נרייַעט מען די בייַנער
אַז עס גייט, לויפט עס
אַז עס קומט ארויס פון אַ קאטץ, מאכט עס „מיאו“.
אַז עס קומט דער באשערטער, ווערט דאס אין צוויי ווארעמער
אַז עס קומען די מאות, קומען די העות,
אַז קאטער אוז מוטער זענען שדים, קומען ארויס קינדער וי די רוחות
אַז צוויי זאגען שיכור, דארף זיך דער דריטער ליגען שלאפען
אַז צוויי שלאפען אויף איין קישען, דארף זיך דער דריטער ניט מישען
אַז קרופּניק איז אין אכילה, איז חאנדריונקע אַ קהלה
אַז חיי שעה היסקט אויך גלעזעבט,
אַ חסרון די בלה איז צו שאן
אַ טויטען קראנט מען ניט צוריק
איבער אין אנגעהויבענע חלה איז ניט גוט קיין המוציא צו מאכען
אַ יוד אַ למדן ניט זיך שטענדיג אנעזעצה
אַ יוד ניט זיך אלע מאהל אנעזעצה
אַיוודיש מיידיל פֿאר־זיצט ניט
אַ יודישע נשמה נקישקע קען מען ניט שאצען
אַ יודישע־עין הרע איז ערנער וי נישער כּשוף
אַ יודישע עשירות איז וי אַ מארצאוו [חודש מאי] שנייי
אַ יודישער תענוג איז אַ קיהלער תשעה באב, אַ יודיש גליק איז אַ ער קומט צו בּרכו, אַ יודיש נעווינם איז דער גורל צו קדוש
אַ יונגעל אַ שטיפער האמט אַ גוט קעפּעל
אַ יונגער קען שמאַרבּען אוג אַ אלטער מוז שמאַרבּען
אַ יחיד קעגען קהל [רבים] פֿערלירט אלע מאהל
איטלעכער אַרעמאנן ווייסט פון זיין עשירות
איטליכער האמט זיך זיין בערגעל מיסט [פֿאר זיין טהיר]
איטלעכער ווארעם האמט זיין דארום
איטלעכער מענש מוז קנקען איטטער זיך ניט פֿאר זיך
איטלעכע איז ליעב
אייזער מע דערקאנט דעם מענשען מוז מען פריהער מיט אים אויף עסען אַ שעפּעל נאלץ

---

1) ביי א שידוך וועט מע קריבט צו פיעל מהוט מען לסוף דעם ערגסטען שידוך. 2) איטליכער האמט זיין פעקיל צרות. 3) אויף יעדער פראגע איז דא א ענטפער „ווארום?— דארום“. 4) אנדערע האבען אבער אויך פרעסרעם ניט פיינד.

148 אייִדער מע ווערט זיבּעציג יאָהר קומט
אַלליעם פאר די אויגען
149 אייִדער עם וועט קומען די נחמה , קען
אויס־געהן די נשמה
150 אין אויג שאדט דער נאנצער באק
151 אין אויפ־געקערטער אין א קליין
שמאדטיל עסט קאשי מיט חלב אדער
שנויץ מיט ברויד
152 אין אלטער בּרעכט אויג אינגער בויעט
איז נאך ניט נליין
153 אין אקס האט א לאנגע צונג אוג קען
קיין שופר ניט בּלאזען
154 אין ארעמאנן איז ווי אלעכערדינער זאק,
155 אין ארעמע מלאבה איז אויך א מלאכה
156 אין מאהל איז עס שאן , צוויי־מאהל
האט עס חן , דריי־מאהל בּרעכט מען שוין
האלו אוג בּיין
157 אין מאמע קען צוהן קינדער צו פּריהען
שמעלצן, אבּער צוהן קינדער ניט אין
מאמע
158 איינעמס שלים־מזל איז יענעמס מזל
159 אייגער האט דאם אויף דער־לינג, דער
צוויי־טער אויף דער צונג
160 אייגער ווייל ליבּען אוג קאן ניט , דער
אנדערער קאן אוג ווייל ניט
161 אין שוואלב קען־קיין וויסער ניט מאבּען
162 אין א בּרייטער טהיר אריין,אין אשמאלער
ארוים
163 אין א נרויסען טייך האפּט מען נרויסע
פּיש .
164 אין א סך מלאכות איז ווייניג בּרכות
165 אין באד נעמען אלע נליך
166 אין דעם שלאף וינדעמט מען ניט
167 אין דער מקנה לאזט מען אלע־עברות .
168 אין פוילען איז אלעס קרים נאר די
טרעפ נעמען נליך

169 אין ציוויען איז שמארקער
170 א בּשערער נראשען איז בּעסער ווי א
טרבּה קערבּיל
171 א לאך מאכט א נגב
172 א לינגער גלוובּט ניט קיינעם
173 א לינגער מוז האבּען א גוטען זכּרון
174 א לינען מיט א סימן [?]
175 אלין קען מען עסעןאבּער ניט אנדבּייטען.
176 אלע ארעמע לייט האבּען גוטע הערצער.
177 אלע הוקערס זענען קרים נאר דער
הונד רגלה איז גלייך 1]
178 אלע חזנים זענען נארנאנים , אבּער ניט
אלע נארנאנים זענען חזנים
179 אלע יקרנים האבּען דעם דלות
180 אלע מעלות קענען ניט זיין אין איינעם.
181 אלע משוגעים שלאנען יענעם די
פענסטער
182 אלעם איז בּיי יודען ווייניג נאר שכל האט
יעדער ענוג
183 אלעם בעסער ווי נעשטארבּען
184 אלעם בעקומט מען פאר נעלד נאר קיין
שכל ניט
185 אלעם זאל מען קענען–נאר נישט זאל
מען בּעדארפען
186 אלץ שוסטער גהאנען בּארוועם
187 אלע שי ני ך ע ל ע ם זענען כּיאוסע ,
אלע ג י ט ע ל ע ם זענען בּאז .
188 אמאהל קויפט מען דעם קלינגען פאר א
נראשען אוג דעם נאר פאר א רענדעל
189 א מוטער מוז האבּען א נרוים פארטוך די
חסרונות פון די קינדער צו פאר־דעקען
190 א מוכר ספרים איז קיין למדן , א חלפן
איז־קיין עושר אוג א קברות יוד איז קיין
צדיק
191 א מחותן טאר קיין הונד ניט זיין
192 א מהלוקה איז א פיינער

1] א פסוק אין משלי „הוקר רגלך מבית רעך“ , ד. ה. האלט זעלטען דיינע פיס צו־קומענען אפט צו דיין בעקאנטען .

193 אַ מיאוּמע מויד טאר מען ־קיין קוש ניט נעמען

194 אַ מיוחס ־עמט רוחות

195 אַ מיידיל איז ווי אַ האנדטוך. [1]

196 אַ מיסטער ווערט ניט געבוירן

197 אַ מנהג בּרעכט אַ דין

198 אַ משוגענער מעג אללעס טהון

199 אַ משכּון ואל מען פֿאר־עצּען, נאר איין נביר ואל מען יין

200 אמת איז גוט ־עדות צו אנגען

201 אמת קומט אַרויס ווי בוימל אויפֿוואסער.

202 אַ נאַרר איז אַ גזר

203 אַ נאַרר איז אַ קאלקע אויף אללע פּיער [2]

204 אַ נאַרר איז געזונד

205 אַ נאַרר! אַ נאַרר! אוג שאקעלט ניך

206 אַ נאַרר האט ־קיין שטאדט ואָרט [3]

207 אַ נאַרר זאגט וואס ־ער ווייסט אוג אַ קלוגער ווייסט וואס ־ער זאגט

208 אַ נאַרר טאר מען ־קיין האלבע ארבּייט ניט ווייען [3]

209 אַ נאַרישקייט אז ־עס גראט אַ מאהל. איז דאס אויך אַ נארישקייט

210 אַ נאַרישקייט נעדיינקט זיך

211 אַ נאַרר לאכט דריי מאהל [4]

212 אַ נאַרר קען אמאהל זאגען אַ גלייך ווארט אויך

213 אַ נאַרר קען מעהר פֿרעגען איידער צעהן קלוגע קענען ־ענטווערען

214 אַ נגיד קומט אַב אוג איין ארעמאנן קומט אויך איז נאך ניט גליך

215 אַ ניער בעזים קערט גוט

216 אַ נעהמער איז ניט־קיין נעבּער

217 אַ עושר האט קיין יושר

218 אַ פּאדאשווע אין האניג נעפֿרעגעקט איז אויך זים

219 אַ פויל־ער שלים נעפּינט אללע תירוצים

220 אַ פּסוק מיט אַ שטעקען [5]

221 אַ פּריץ האט אין זוגן פּערד—אוג הונד. אַ יוד ווייב אוג קינד

222 אַ פּרעמדער פּעלץ וואַרעמט ניט

223 אַ צדיק אין פּעלץ [6]

224 אַ קאטץ אדער אַ הינדיג. אבי אַ קאטץ אויף שבּת

225 אַ קאטץ קען אויך ־קאלץ מאכען

226 אַ קאמאר קען אויך ביי־מען

227 אַ קארטער צאהלט טייער, אַ פויל־ער נעהמט מעהר

228 אַ קבּצן איז אַ בעל־צדקה אויף פֿרעמדע קעשענעס

229 אַ קבּצן האט תמיד אַ שאנע טאכטער.

230 אַ קלאפּ פֿאר־נעהמט אַ וואָרט ביי־טשטהט.

231 אַ קליין קינד איז אַ שפּיעקען, אַ גרוים קינד אַ מיהלען

232 אַ קראנקען פֿרעגט מען, אַ נעזונדטען גיבּט מען

233 אַ קראנקער לעבּט פון קרויזק

234 אַ רב אהן אַ רבּצין, איז אַ האלבּע בעשׂה

235 אַ האלבּע שאלה איז מרפּה

236 ארעם איז־קיין שאנד

237 אַ שׂאן מיידיל איז אַ האנבּער נרן

1] יעדער שרכן אוג ווער עס ווילל נאר, רעדט איהר שידוכים ווי ־י ע ד ע ן נעפעלט, אדער: כל זמן איז ווי א האנדטוך, ווער עס ווילל ווישט זיך". 2] נאריש ווין איז אזא קראנקהייט וואס עס איז שווער צו־קוירען ווי א קאיזיקע וואס איז בעלעמט אויף די העגד מיט די פּיס. 3] ווייל ביו אין ענדע זועט ער אלץ ניט אויפֿהערען צו פרעגען, (אדער: אללע מאל וועט ער נייע פראגען נעפונגען). 4] (1 אז ער הערט, (2 אז ער פערשטעהט, (3 אוג אז דער־מאנט זיך. 5] דער פסוק "ולבני ישראל לא יחרץ כלב לשונו" (שמות י"א ז') ווערט בענוצט פאר א סגולה וועז הינד פאלען אן: דאך איז גוט דער ביי אויך א שטעקען צו האבען, ווירקט עס נאך בעסער. 6] אין דעם רעדטן קען מען קיין אונטערשיעד ניט מאכען אז מע זאגט „צדיק" צי מיינט מען א צדיק— א פרומען יוד אדער דאס אות „צ" אזוי ווי אין מיטען ווארט שרייבט מען א קרימע צדיק „צ" אוג צום סוף וויאָרט א שלעכטע „ץ" (פערדאַרבען פון דייטשען שליכט־גראדע); „ץ" מוז אין וואָרט „פּעלץ" געשריבען ווערען א שלעכטע „ץ" דאריבער אז מע ווילל א שלעכטען צדיק זאגען צו שטאָך וויאָרטיל זאגט מען איהם אז ער איז א צדיק אין „פּעלץ" דאס הייסט ווי די „ץ" אין וואָרט „פּעלץ".

239 אַ שֵׁאן פֶּנִים קאסְט נֶעקְר [1]
240 אַ שַׁדְכָן מוז זַיין אַ לִיבֶּנֶער
241 אַ שוּחֵט מָאר־קִין פְּגִימָה נִיט מַאכָּן
242 אַ שְׁטוּב אִהן א בַּעל־בַּיִת־טָע אִיז אַ פּוּהר אָהן רָעדָער
243 אַ שְׁמֶעגְדִינֶער גְרָאשֶׁן אִיז בָּעסָער פּוּן אַ זֶעלְטָען קֶערְבִּיל
244 אַ שְׁמֶעקִין הָאט צְוֵויי עֶקִין
245 אַ שִׂיכּוּר בְּרוּיכְט מָען נִיט צוּ שְׁטוּיסָען
246 אַ שִׂיקְסָע בַּיי אַ רַב, קֶען אוֹיף פַּסְקָעגָען שַׁאֲלוֹת
247 אַ שְׁלֵים־מַזָל פַאלְט אוֹיף דֶעם רִיקֶען אוּן צוּ בְּרֶעכְט זִיךְ דִי נָאז
248 אַ שְׁלֶעכְט וַוייב, אִיז וַוי אַ וַוינְד אוֹיף דֶעם לַייב
249 אַ שְׁלֶעכְט וַוייב אִיז עֶרְגֶער וִוי דֶער טוֹיבְט.
250 אַ שֵׁם טוֹב, אִיז בֶּעסָער וִוי אֵיין אֶבֶן טוֹב
251 אַ שְׁנוּר מִיט אֵיין אַיידֶעם זָענֶען אַ פָּאר שֵׁדִים
252 אַ שָׁעה אִין גַן־עֵדֶן אִיז אוֹיךְ גוּט
253 אַ שְׁפָּרִיכְוָואֹרְט, אִיז לְהַבְדִיל אַ תּוֹרָה

ב.

254 בָּארֶגָען מַאכְט זָארְגָען
255 בִּיז דֶער פָּעטֶער וֶועְרְט מָאגֶער גֶעהְט דֶער מְאנֶעדֶער צוּ גְרוּנְד
256 בִּיז זֶיבֶּציג יָאהר לֶערֶענְט מֶען שֵׂכֶל, אוּן מֶען שְׁטַארְבְּט אַ נַארר
257 בִּיסְט־דוּ אַ בְּהֵמָה קאי שְׁטָרוי
258 בִּיסְט דוּ אַ זָעלְנֶער, שְׁמֶעק זָשֶׁע פּוּלְוָוער
259 בַּיי אַיין אָרֶעמַאנן, זָאל מֶען קֶיין גֶעלְד לַייהֶען
260 בַּיי אַ פֶּערְד קוּקְט מֶען אוֹיף דִי צַיין, אַ מֶענְשֶׁען אוֹיף דֶעם שֵׂכֶל
261 בֶּייטֶע אִין אַיינֶעם, אִיז נִיט דָא בַּיי קֶיינֶעם

262 בַּיי דֶעם אָרֶעמַאנן וָעכְט דִי הָבְּמָה דֶער שְׁלָאנֶען
263 בַּיים מִשְׁפָּט מוז מֶען בֶּייטֶע אוֹיס־הָעכֶען
264 בַּיי־נַאכְט זָענֶען אַלֶע קִיה שְׁוַוארְץ
265 בִּינְד מִיךְ אוֹיף אַלֶע פִּיער, נָאר וַואֹרְף מִיךְ צְוִוישֶׁען מַיינִינֶע
266 בֶּעסֶער אַ בּוּשׁ פָּנִים אַיידֶער אַ עַוות פָּנִים
267 בֶּעסֶער אַ בִּיסֶעלֶע בְּלַאט פּוּן נָאט אַיידֶער אַ זִיסֶע פּוּן מֶענְשֶׁען
268 בֶּעסֶער אַ גָעוואנְדֶעסֶער נַארר אַיידֶער אַ הַייסֶעשֶׁער חָכָם
269 בֶּעסֶער אַ וַוייטאג אִין הָארְץ אַיידֶער אַ חֲרָפָּה אִין פָּנִים
270 בֶּעסֶער אַ יוד אָהן אַ בָּארְד וִוי אַ בָּארְד אָהן אַ יוד
271 בֶּעסֶער אַ יוּנְגֶע אַלְמָנָה, אַיידֶער אַ אַלְטֶע מוּיד
272 בֶּעסֶער אַיין אוּמרֶעכְט לַייהֶען, אַיידֶער מְהוּן
273 בֶּעסֶער אַיין אַלְטֶער מָאפּ, אַיידֶער אַ נַייעֶר שַׁארְבָּען
274 בֶּעסֶער אַיין גוּטֶער פְּרַיינְד, אַיידֶער צֶעהן פַּיינְד
275 בֶּעסֶער אִין גוּישֶׁע הָענְד, אַיידֶער אִין יוּדִישֶׁע מַיילֶער
276 בֶּעסֶער אַ נָאהְנְטֶען גְרָאשֶׁען אַיידֶער אַ וַויים קֶערְבֶּעל
277 בֶּעסֶער אַ פַּאטש, אַיידֶער אַ פַּאלְשֶׁער קוּש
278 בֶּעסֶער אַ קְוִוינְט מַזָל אַיידֶער אַ פּוּנְד גָאלְד
279 בֶּעסֶער אַ רַייכֶער שָׂכֶן, אַיידֶער אַיין אָרֶעמֶער בַּעל־הַבַּיִת
280 בֶּעסֶער בַּיי זִיךְ קרוּפְּניק וָקאלִישׁאַיידֶעס בַּיי יֶענֶעם גֶעבְּרָאטֶענֶם

1] דער וואס ווייל האבען א שֵׁאן פנים פאר דער וועלט דארף נעבען צדקה, מיט-העלפען ארעמ ליים, לעבען שֵׁאן ווי א מענש א, ז. וו. אוג דאס אללעס, פערשטעהט זיך מ ו ז קאסטען נעלד.

281 בְּעִסָּר בַּיִם טַאטָען בְּרוּיט, אוּנ בַּיי זִיךְ קוֹיכֶען

282 בְּעִסָּר גוּט גָעשָׂעהָן, אַיידָער שָׂלָעכְט גָעהָאט

283 בְּעִסָּר גָעזוּנְד גֶעהָערְט, אַיידָער קְרַאנְק גָעוֶעהָן

284 בְּעִסָּר דָאם גְלַיק זוּכְט דָעם מֶענְשָׁען, אַיידָער דָער מֶענְש דָאם גְלַיק

285 בְּעִסָּר דָאם קִינְד זָאל וַויינָען, אַיידָער דִי עֶלְטֶערְן

286 בְּעִסָּר דָעם בֶּעקֶער, וִוי דָעם דָאקְטָאר,

287 בְּעִסָּר דָער עֶרְשְׁטֶער רוֹגָ אַיידָער דָער אַנְדֶערְער

288 בְּעִסָּר מִיט אַ קְלוּגֶען פֶערְלִירָען, אַיידָער מִיט אַ נָארר צוּ גֶעפִינָען

289 בָּעִסָּר פַּאפִּיער צוּ־רַייסָען, אַיידָער פַּארְמָעט [1]

290 בָּעִסָּר פַּיער אִין פְרַיידָען אַיידָער צְוַויי אִין לַייגָען [2]

291 בָּעִסָּר פְּרִיהר אַיין וָואַרְט, אַיידָער צְוַויי דָער נָאךְ

292 בְּעִסָּר עֶצְהָן מָאהל פֶערְדָארְבָּען, אַיידָער אַיין מָאהל גֶעשְׁמָאקְבָּען

293 בָּעִסָּר שְׁלָעכְט גֶעפָאהרָען, אַיידָער גוּט גָענַאנְגָען

294 בְּרָעכְט זִיךְ אַ רִינְג, צוּ־רַייסְט זִיךְ דִי נַאנְצֶע־קַייט

ג.

295 נָאטַט בַּאשָׂערְט דָעם מְרִינָקָער זַיין וַויין, אוּנ דָעם שְׁפִּינָער זַיין פְלַאקְס

296 נָאטַט גִיט דִי קָעלְט, נָאךְ דִי קְלַייד֫ער

297 נָאטַט גִיט נִיט בְּחִנָּם

298 נָאטַט הָאט גָעשְׁוָואהרָען אִין דָער טַעלְפ

299 נָאטַט זִיצְט אוֹיבָען, אוּנ פָּארְט אוּנְטָען

300 נָאטַט שִׁיקְט דִי רְכוּאָה פַּאר דָער מַצָּה

301 נָאלָד לַייכְט פוּן בְּלָאטָע אַרוּיס

302 נַדָּלוּת לִיגְט אוֹיף דָעם מִיסְט

303 גוּט אִיז דָעם וָואס וָערְט בַּאגְלִיקְט אוֹיף דָער עֶלְטֶער

304 גוּטָע מָאנָער, נָענָען שְׁלָעכְטָע צָאהלָער

305 גוּטָע פְעֶרְד, בְּלָאנְדָזען וַויט

306 גִים נִיט אַרוּיס דִי אוּמרַיינָע, כָּל זְמַן דוּ הָאסְט נִיט דִי רַיינָע

307 גָעבֶּענְטְשְׁט זָענָען דִי עֶענְד וָואס מָהוּן זָעלְבָּסְט

308 גָעה לַאנְגְזָאם, וָועסְט דוּ שְׁנֶעלֶער קוּמָען

309 גָעה פַּאסְעלְךָ, וָועסְט דוּ נִישְׁט פַּאלָען

310 גָעלְד אִיז בְּלָאטָע אָבָּער בְּלָאטָע אִיז קֵין גָעלְד

311 גָעלְד גָעהט צוּ גָעלְד

312 גָעלְד פָערְדִינָען, אִיז גְרִינְגָער וַוי צוּ הַאלְטָען

313 גָעלְד פַּאר־לִירָען אִיז נָאר נִיט, מוֹהט פַּאר־לִירָען אִיז אַלֶעם פַּאר־לָארָען

314 גְעפַּאשָׁעט אִיז גָעפַּאהרָען [3]

315 גָעצְווּאונְגָען אוּנ גְעגָייט, מָהוּט נָאטַט לַייד

316 גְרָאד אִיז שְׁטָענְדִיג גוּט [4]

317 גְרָאהָם הָאר גָענָען קְבָרוֹת בְּגָעמָלִיךְ.

318 גְרִינְג צוּ זָאגָען, שְׁווֶער צוּ טְ־אָנָען

ד.

319 דָאם אוֹג דָער־צֶעהלְט וָואס דָאם הַארְץ מֵיינְט

320 דָאם אוֹיבָּערְשְׁטָע קְלַייד פַּאר־דָעקְט אַלֶע לַייד

1] בעסער תנאים צו־רייסען וואס מע שרייבט אויף פאפיער איידער א גט וואס מע שרייבט אויף פארמעט. 2] איידער א פאר-פאלג (מאנן אוג ווייב) זאללען זיך קריעגען איז גלייכער זיי זאללען זיך גט'ן, ער וועט התונה האבען מיט אייגער אוג זי מיט אייגעם וועט אוים-קומען פריער צוויי אין ליידען אוג שפעטער פיער אין פרייד־ען. 3] אום־"געפאשעט קען מען גיט פאהרען; אז מע עסט גיט קענ מען גיט ארבייטען. 4] „גראד" הייסט צו־דער־פאאר, וואס צו־דער־פארר איז גוט. א פארר איז בעסער וי איינער אדער אייגע; אין צווייען איז שטארקער א. ז. ו.

321 דאָס בעסטע עפּעלע האפּט אויס דער חזיר

322 דאָס ברויט פאלט שמעגדיג מיט די פוטער אראָב

323 דאָס גוטע געדיינקט זיך לאנג, דאָס שלעכטע נאך לאנגער

324 דאָס גוטע פערד שלאָגט מען

325 דאָס העמד איז מיר נאהנטער ווי דאָס קלייד

326 דאָס וואָרט אין מויל איז א האָרר, פון מויל איז א נאָרר

327 דאָס וויב מאכט פון דעם מאן וואס זי ווילל

328 דאָס מזל לאזט ניט לאנג מיט זיך שפּילען.

329 דאָס עפּעלע פאלט ניט ווייט פון בוימעלע.

330 דאָס ערשטע וויב, איז א געזונד צום לייב.

331 דאָס פּנים איז א מסור

332 דאָס קריעל געהט נא לאנג נאך ונאסער ביז דער אויער בּרעכט זיך אָב

333 דאָרט וואו מען האט דיך ליעב גלעה ווענig אוג דאָרט וואו מען האט דיך פּיגט גלעה נאָר ניט

334 די אויגען ענגען גרעסער ווי דאָס מויל

335 די אייער ווילען קלינגער זיין פון די היהנער

336 די בעסטע חזרה אין דער וועלט איז מזוזן גלעלד

337 די נאנצע וועלט איז אין שטאדט

338 די נאנצע וועלט נאָרגט: די נאָרגט וואס די פערד איז איהר צו שיטער, אוג די צווייטע נאָרגט ווען די פערילגריז איז צו שיטער

339 די נאנצע וועלט שטעהט אויף דעם שפּיטץ צונג

340 די האלבע וועלט לעבט ווי שרות, די אנדערע אין צרות

341 די וועלט איז א פיינע, אבער יערער האט דאם זיינע

342 די וועלט איז ווי א ליימטער: אייגער גלעהט ארויף דער צווייטער אראָב

343 די זונן שיינט גלייך, אויף אָרעם אוג רייך.

344 די ועלבע זונן מאכט ליינוואנד וויים, אוג דעם צינאנער שוואַרץ

345 די טאכטער שטראפט מען, די שנור מיינט מען

346 די ערשטע פלויטען ענען ועברעמדיג

347 די פּים מראנען, ווא דער קאפ נאל רוהען.

348 די ציים מאכט נראה די פּאָה, אוג ענדערט די דעה

349 די ציג עסט דא גראז אוג דארט גראז [1]

350 די צונג פערפּירט דעם מענשען צום גליק אוג אומגליק

351 די תורה האט קיין גרונד

352 דלות אוג גאוה פאסען ניט צוזאמען

353 דעם אמת מעג מען נאנען אפילו איין אייגענעם מאטען

354 דעם אלעמאנן איז תמיד דער ווינד אין די אויגען

355 דעם גענאלענעם העלפט נאטט

356 דעם דלות פאסט אלעם

357 דעם לינגער גלויבט מען ניט אפילו אויך א אמת אויך

358 דעם רבינם עסען אוג דעם פערדם טרינקען מען אבער דעם רבינם טרינקען אוג דעם פערדם עסען איז אונמעגליך

359 דעם רשע גלעהט אויף דער ועלט, דעם צדיק אויף יענער

360 דעם שדכן שטראפט נאטט ניט פאר זיין לייגן

361 דער אמת איז דער גרעסטער שווינדעל,

1] דעם גענייגעם מענשען איז אומעטאום שלעכט.

362 דָּער אָתְרוֹג קָאסְט דִי גַאנְצֶע גֶעלְד , אוּן
אִיבֶּער דָעם לוּלָב מַאכְט מָען דִי בְּרָכָה .
363 דָּער בָּעסְטֶער בִּיסָען קוּמְט אָהן דָעם
עֶרְנְסְטֶען הוּנְד
364 דֶּער דָאקְטָאר קָען צוּ אַלֶּעם הֶעלְפֶּען
נָאר נִיט צוּם דַלוּת
365 דָּער דַלוּת לֵיגְט זִיךְ צוּם עֶרְשְׁטְ אוּיף
דָעם פָּנִים
366 דָּער הַאלְדְּז הָאט אַ קְלֵיין לֶעבֶּעל אוּן
פֶּער־שְׁלִינְגְט דִי הוּיז מִיט דָעם דֶעבֶּעל .
367 דָּער הוּנְד חַאפְּט אַ בֵּייסְ בַּיים בְּעקֶער ,
דָּער בָּעקֶער בְּלֵיבְּט אַ בָּעקֶער .
368 דָּער וָואם הָאט אַ הוּנְקֶער , מוּז אִיהם
טְרָאגְען
369 דָּער וָואם הָאט גֶעהַאלְפֶּען אוֹיף דִי פֵּיש ,
וָועט הָעלְפֶּען אוֹיף פָּעפֶּער .
370 דָּער וָואם הָאט דִי מַאוֹת , הָאט דִי דַעוֹת .
371 דָּער וָואם הָאט לִיעב צוּ גֶעהַמָּען דָער
הָאט פַּיוְט צוּ גֶעבָּען
372 דָּער וָואם וִיצְט לֶעבָּען בּוּךְ דָער שְׁרַייבְּט
זִיךְ אֵן אַ גוּט יָאהר
373 דָּער וָואם טְרִינְקְט זִיךְ חַאפְּט זִיךְ אֵן
אַ שְׁאַרְף פּוּן אַ שְׁוָוערְד
374 דָּער וָואם לוּיפְט זִיךְ אַלֶּיין מוּז עֶרְהַאבָּען
שְׁלֶעכְטֶע שְׁבָּנִים
375 דָּער וָואם פְּרֶעגְט בְּלָאנדְזָעט נִיט
376 דָּער וַאמָּער גְלוּיבְּט נִיט דָעם הוּנְגֶערִיגָען.
377 דֶּער חֶשְׁבּוֹן אִיז רִיכְטִיג , נָאר דָאם גֶעלְד
פֶּעהלְט
378 דָּער טוּיִדְט אִיז קֵיין נֶקֶמָה
379 דָּער טוּיִדְט בָּעוַוייזְט דָעם אֱמֶת
380 דָּער טוּיִדְט קְלֵייבְּט נִיט אִיבֶּער
381 דָּער בֵּעם אִיז אַ נַארר
382 דָּער לוּחַ טְרֶעפְּט אוֹיף אַ מָאהל
383 דָּער לִינְגער דֶעדְט זִיךְ דִי לִינְגען אַיין , בִּיז
עֶר גְלוּיבְּט זִיךְ נֶעכְּטְ
384 דָּער מַלְאָךְ הַמָּוֶת הָאט תָּמִיד אַיין אוֹיס־
רַייד
385 דָּער מַלְאָךְ הַמָּוֶת וָארְנְט נִיט צוּ דָער
טוּיפֶער הָאט הַכְרָכִים
386 דָּער מַלְאָךְ הַמָּוֶת שָׁעְכְט אוּן בְּלֵייבְּט
נֶעכֶּעכְט
387 דָּער מֶענְש גֶעהט אִין דָער פִּינְסְטֶער
אוּן וַוייסְט נִיט וָואם הִינְטֶער זַייגְ פְּלֶייצְט עֶס
גֶעפִּינְט זִיךְ
388 דֶּער מֶענְש טְרַאכְט אוּן נָאטְט לַאכְט
389 דָּער עוֹשֶׂר בְּלָאזְט זִיךְ אוּן דָער אָרֶעמַאנְן
וָועְרְדְט גֶעשְׁוָואלְען
390 דָּער עֶרְשְׁטֶער בִּיסָען אִיז אַיין עֶקְבּוּיד
391 דָּער קוּגֶעל גֶערַאטֶה נָאךְ דִי גֶעסְט
392 דָּער רֶבִּי מָעג
393 דָּער שֵׂכֶל קוּמְט נָאךְ דִי יָאהרָען
394 דָּער שַׁמָּש קְלַאפְּט אִין שׁוּל אַרַיין אוּן
לַיינְט זִיךְ אַלַיין שְׁלָאפֶּען

ה.

395 הָאב אִין זִינְן ז י ה , וָועְסְט דוּ פַארגֶעסְען
אָהן י ע ג ע ם
396 הָאבָּען מִיר נִיט גֶעוָואלְט עָסָען מִן מוּיָען
מִיר עָסָען צִיבֶּעלֶעס
397 הַאלְט מִיךְ פַּאר אַ רַב אוּן הִיט מִיךְ וַוי
אַ גַנָּב
398 הַאנְדֶעל־שַׁאפְּט אִיז קֵיין בְּרִידֶער־שַׁאפְּט.

ו.

399 וואוּ דָאם וַייב רֶעגִירְט וָועְרְט מָען אִיבֶּער־
גֶעפִּיהרְט
004 וואוּ דַלוּת דָארְט אִיז אַלֶּעם
401 וואוּ דֶער שְׁטְרִיק אִיז דִיען דָארְט רַייסְט
עֶר זִיךְ
402 וואול אִיז דָעם וָואם וִיצְט אִין דָער חַיים .
403 וואול צוּ דָעם וָואם קוּמְט צוּ אַ גְרַייטֶע
שִׁטָּעל
404 וואוּ מֶע נֶעהט פִּיעל , וַואקְסְט קֵיין גְרָאז .
405 וואוּ מֶע דַארף הָאבָּען מוֹחַ הֶעלְפְּט נִיט
קֵיין כּחַ
406 וואוּ תּוֹרָה דָארְט אִיז חָכְמָה

453 וועֶן אַ קינד זאָגט אַ חכמה , שׂיקט עס באלד אַוועק [1]

454 וועֶן א קינד פאלט , שׂטעלט דער מלאך די הענד אונטער

455 וועֶן נאטט דער פֿרייט זיך קיין מאהל נישט צו שׂפּעט

456 וועֶן נאטט ווילל מאכן צום נארר , נעמט ער צו ביים מענשׂן אויף דער עלטער דאם חייב

457 וועֶן נאטט ווילל , שיקט א בעזעם

458 וועֶן גלויבט א ליטוואק ? וועֶן ער צעהלט דרייי מאהל אויבער

459 וועֶן דאם מזל נעהט , קאזבט זיך דער אקס

460 וועֶן דאם מזל ווילל נישט , מאכט קסת בית , בא'

461 וועֶן דער מאנן איז א רב איז דאם וויב א רבצין

462 וועֶן דער קצב נעהט צוועק שׂפּרינגט דער הונד אויף דעם קלאטש

463 וועֶן וועמט רו ווסען זאָ איך בין דיר א גוטער פרייַנד ? וועֶן רו וועמט מיר נישט פאלגן

464 וועֶן זינגט א יוד ? וועֶן ער איז הונגעריג .

465 וועֶן חתן כלה וענען נאשערם , רעגענט בייי זיי צו דער חופה

466 וועֶנט האבען אועלען , די נאסען האבען אונגען

467 וועֶן מע האט נישט צו פארלירן, מוז מען אללעם פראבירען

468 וועֶן מע שערט די שאף ציטערען די לאמטער

469 וועֶן נאהט א שנייַדער אומזיסט ? וועֶן ער מאכט נישט קיין קניפּל

470 וועֶן עס איז נישט ווי מע ווילל, מוז מען וועלען ווי עס איז

471 וועֶר עס ברויכט א סך דער קען פּיעל נישט שׂפּאָרען

472 וועֶן פרייַעט זיך א הויקער ? וועֶן ער זעהט דעם צווייטען הויקער

473 וועֶן פרייַעט זיך נאטט ?— וועֶן איין בעמטלער קראטצט דעם אנדערען

474 וועֶן פרייַעט זיך דער אלטער מאן ? וועֶן ער פארליכט אונ נעפּינט

475 וועֶן פרייַען זיך די חברי יונגלעך ? וועֶן דער רבי ויצט שבעה

476 וועֶן קלאנט דער אלטער מאן ? וועֶן ער האט צוויי חתונות אין איין טאג

477 וועֶן שדרכנים שלאגען זיך , צו נעהט דער שדוך

478 וועֶר עס איז פויל דער האט נישט אין מויל

479 וועֶר עס נראבט א גרוב אויף דעם צוויי דער פאלט אליין אריין

480 וועֶר עס גריט נישט אן ערב שבת , דער האט נישט אויף שבת

481 וועֶר עס האט א נעהאנגענעם אין דער משפּחה , פאר דעם מאר מען קיין שטריק נישט דער־מאנען

482 וועֶר עס האט אליין נישט צו זיין דער נאל יענעם נישט ליין

483 וועֶר עס האט נעענבען ציין , דער יעט נעבּען ברויט

484 וועֶר עס וואלפּט דיר מיט שטיינער וואלף איהם מיט ברויט

485 וועֶר עס ווילל אללעם ווסען, ועֶרט ניט אלט ,

486 וועֶר עס ווילל בּארגען דער אלל קומען מארגען

487 וועֶר עס טויג נישט פאר זיך טויג נישט פאר יענעם

488 וועֶר עס ליגט זיך הונגעריג שלאפען דעם חלומען זיך בעטלער

1] ווייל א קינד איז מעהר נישט ווי א קינד אונ קען באלד נאך דער חכמה וואגען א נארישקייט .

407 וָאם אי נֶער הָאט אי ן זיך וַארפְּט ער
פון זיך
408 וָאם אלְטָע קַיין טהון יונְגע שְׁפַּיין
409 וואו א סוד דָארְט אין אַ נְגבה
410 וָאם בַּאשָׁעְרְט דָאם בַּאוָוערְט
411 וָאם בַּיי אַ נִיכְטָערן אויף דָער לוּנג , אין
בַּיי אַ שִׁיכּוֹרן אויף דָער צונג
412 וָאם בַּיי דָעם נָנִיד פַּאר־וַאלְגָערְט זיך ,
גֶעפִּינְט זיך נִיט בַּיים אָרעמאן אין
פַּאר־מָענען
413 וָאם בַּיי ע נ ג ע ם אין שָׁאן
414 וָאם בִּילִיג אין מַיער
415 וָאם נָאט טהוט , אין מְסתָּמא גוט
416 וָאם דָער מענְש טהוט זיך וְעלְבְּסְט ,
וָאלְטָען אים־קיין צָעהן שׁוּאִים נִיט
גֶעטהון
417 וָאם דָער פְּריץ אין וָרעסָער אין ער אַלְץ
קָלָענער בַּיי זיך
418 וָאם וָערְט מִיט אַ מָאהל אַ מְיוחָס ? —
אַ יום־טוב־דִינֶער וָעקְעל פַּאר פֶּסַח אוּן
אַ בַּעל־תְּקוּעָה אום ראש הַשָּׁנָה
419 וָאם מָע הָ א ט וִ י ל ל מָען נִיט אוּן
וָאם מָע וִ י ל ל הָ א ט מָען נִיט
420 וָאם מָע הָאנְדעלְט אום־שַׁבָּת גֶעהט אין
דָער וָאך צוריק
421 וָאם מָהר גֶעוָוארְט מָהר גֶענָארְט
422 וָאם מָע גֶעהְמְט נִיט אַלַיין דָאם הָאט
מָען נִיט
423 וָאם מָע רַיסְט נִיט אָב מִיט גֶעוָואלְד
דָאם הָאט מָען נִיט
424 וָאם נָאהענְטָער פון שוּל אַלְץ וַוייטָער
פון גָאטט
425 וָאם עָלטָער אין אַלְץ קָעלְטָער
426 וָאם עָם וָועט זַיין מִיט כָּל־יִשְׂרָאֵל וָועט
זַיין מִיט רַבִּי יִשְׂרָאֵל
427 וָאם פַּאר אַ גוט מְאַרְגָען אַוא גוט וָאהר ,
428 וָאם פַּאר אַ כְּלֵי־זֶמֶר אַוא חֲתוּנָה
429 וָאם פַּאר אַ קְהִילָה אַוא פָּרְנָס
430 וָאם צו גָאטט אין צו גָאטט , אוּן וָאם
צו לַייטָען אין צו לַייטָען?
431 וָאם צו־פִּיעל אין אונְגָעוויזְנְר
432 וָאם קוּמְט אַרוים פון דָעם גוטָען בִּיער ,
אין דָעם שְׁלָעכְטָען פַּאם ?
433 וַאהְרְף דִי קַאטָץ וַוי דוּ ווילְסְט בְּלַיבְּט וַי
שְׁטָעהן אויף דִי פִּים
434 וַוי מָע שְׁמִיערְט אַזוי פָּאהרְט מָען
435 וַוי דִי שְׁרָוות אַזוּ אין דָער מְשָׁרֵת
436 וַוי דָער הָארר הָאלְט דָעם הונְד , אַזוי
הָאלְט אים דָאם נאנְצָע גָעזינְד
437 וַוייבָּער הָאבָּען לַאנְגָע הָאר אוּן קורְצָען
שֵׂכֶל
438 וַוייבָּער הָאבָּען נַיין מָאם רַייד
439 וַוייז אַ הונְד אַ פִּינְגָער , וויל ער דִי
נאנְצָע הָאנְד
440 וַוייניגָער עוֹלָם גְרֶעסָער דִי שִׂמְחָה
441 וַוייבָּען אוּנ לַאבָּען , אין בַּיי וַוייבָּער זַייבָּע
נָאבָּען
442 וויללְסְט הָאבָּען אַ פָּנים בַּיי לַייטָען ? הָאב
פְּריהר בַּיי זיך אַלַיין
443 וַוי מָע בָּעט זיך אוים אַזוי שְׁלָאפְּט מָען
444 וַוי מָע נָעהמְט זיך פָּאר , אַזוי הָעלְפְּט
נָאטט
445 וַוי־פִּיעל קָעפּ אַזוי פִּיעל דֵעות
446 וָועגָען שְׁנָאת חִנָּם אין דָאם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
חָרוב גֶעוָואָרען
447 וָועמָען נָאטט וויל דָער קְוִיקָען , דָעם
קָאנָען מָענְשָׁען נִיט דָער שְׁמַיקָען
448 וָועמָען נָאטט לִיעבְּט דָעם שְׁטָרָאפְּט ער .
449 וָען אַ חֲזִיר וָואלְט הָאבָּען הָערְנָער , וָאלְט
דִי וָועלְט־קיין קיום גֶעהַאט
450 וָען אין אַלְטָער מַאנן נָעהמְט אַ יונְג
וַוייב וָערְט דָער מַאנן יונְג אוּנ דָאם
וַוייב אַלְט
451 וָען אַלֶּלע מָענְשָׁען וָואלְטָען גָעוָוען נְבִיאִים
וָואלְטָען נִיט גָעוָוען־קיין־עניִים
452 וָען אַ נַאר וַאוּרְפְּט אַ שְׁטיין אין בְּרונְען
וָאדָער : אין גָארְטָען , קָענָען קיין צָעהן
קְלוּגָע נִישְׁט אַרוים־נָעהמָען

489 ، וָוער עֶס פָּארעט זִיךְ מִיט סְמאלָע דָער
מוז זִיךְ דִי הָענְד אוֹיס־שְׁמִירָען
490 וָוער עֶס פַּאר־שְׁטָעהט נִיט אוֹיף דָעם
וַוינָק, צו דָעם נָעמְט מָען אַ שְׁטָעקִן
491 וָוער עֶס פִּיהלְט זִיךְ דָער מִינְט זִיךְ
492 וָוער עֶס קָאכְט נָאךְ דָעם בּוךְ אוֹג וָעהְט
נָאךְ דָעם לוֹחַ, דָער הָאט דָעם רוּחַ
493 וָוער עֶס קָאן קֵין פּוֹלְוָוער נִיט שְׁטָעקְען
דָער זָאל אִין דָער מִלְחָמה נִיט גָּעהְן
494 וָוער עֶס קוּמְט פְּרִיהָער، דָער מָאהלְט
פְּרִיהָער
495 וָוער עֶס שְׁטָעלְט נִיט אַיִן، דָער נָעהְמְט
נִיט אוֹים
496 וָוער עֶס שְׁמֵייכְעלְט אִיז אַ פַּיינְד، וָוער
עֶס שְׁמֵרָאפְּט אִיז אַ פְּרַיינְד.

ז.

497 זָאלָען אוֹג זָאהר מַאכָען גְּרוֹי דִי הָאר.
498 זִיבָּען זִיהן בְּרִיינְגָען אַ שְׁמוּהל אִין גַן־עֵדֶן،
זִיבָּען טָאכְטָער אַ שְׁמוּהל אִין גֵיהנָם.
499 זַיי נִיט צוּ־פִּיעל זִים، מָע זָאל דִיךְ נִיט
אוֹיפ־עֶסָען، זַיי נִיט צוּ פִּיעל בִּיטָער، מָע
זָאל דִיךְ נִיט אוֹיס־שְׁפַּיִען
500 זְכוּת אָבוֹת אִיז קֵין קָאטָאווִיעס [1]

ח.

501 חַבְרוּתָה אִיז גוּט כִּיט נַיין אַיינָען וַייב.
502 חוּצְפָּה גִילְט.
503 חֵן קָאכְט נִיט כָּעהר וַוי אוּמ־חֵן.

ט.

504 טַאטָע מַאכָט מָוֹעָן פּוּן קִינְדָער לַיידָען.
505 טהוּ אַ הוּנְד גוּטָם בִּילְלִט עֶר נָאךְ.
506 טַיינֶעֶרָע סְחוֹרָה וַיאקְסָט פּוּן דִי עֶרֶד
אַרוֹים [2]

י.

507 יְחוּס אוֹיף דָעם בֵּית־הַקְּבָרוֹת — אִין דָער
הַיים צָרוֹת
508 יָעדָער אִיז פַּאר זַיין נָעבְּד אַ פָּרִיץ
509 יָעדָער בַּעל דַרְשָׁנען דַרְשָׁעט פַּאר זִיךְ
510 יָעדָער נַאנְג אִיז וָוערְט נָעלְד
511 יָעדָער הוּנְד אִיז אַבַּעל־בַּיִת אוֹיף זַיין
מִיסְט
512 יָעדָער וָואךְטִיל הָאט זַיין אֶרְטִיל
513 יָעדָער יוּד הָאט זַיין פָּעקִיל
514 יָעדָער מָארְגָען בְּרֵיינְגְט זַיינָע זָארְגָען
515 יָעדָער מֶענְש אִיז אוֹיף זִיךְ בְּלִינְד
516 יֶעדָער נָארר הָאט שֵׂכֶל פַּאר זִיךְ
517 יָעדָער נָארר מֵיינְט אַז עֶר אִיז קְלוּג
518 יָעדָער סוֹחֵר לוּיבְט זַיין סְחוֹרָה
519 יָעדָער פַּאר זִיךְ، נָאטְט פַּאר אַלֶע
520 יָעדָער קִינְד וָוערְט גָּעבּוֹרָען מִיט זַיין מַוֶל.
521 יֶעדָער שְׁמָאדְט־פִּיהָרער הָאט פָּער־
שְׁטַאכָענָע הֶענְד
522 יָעדָער שַׁיינֶקער לוּיבְט זַיין בִּיער
523 יָעדָע שְׁמָאדְט הָאט אִיהר מְשׁוּגָעְנָעם
524 יְרוּשָׁה אוֹג נַדָן־נָעלְד הָאבָען קֵין וָוערְט.
וְאֶדָער: קֵין מַוֶל נִיט.

1] וועגען דעם שפריכווארט זינגט דאס פאלק דאס דאזיגע ליעדעלע:

דאס וויב: אָ, מיין מאנן, זיי דו קיין נאר, לאָך מיר מיין טאכטערל ניט אוים, זי איז מאקע א יאשטשערקע גרין אוג דאר, זי קומט אבער פון שאנע לייט ארויס, איהר זיידע דער צדיק וועט זיך מיהען, וועל איך מיט איהר נאך א גוטען שידוך טהון, זכות אבות איז קיין קאטאווע!

דער מאנן: אָ, מיין וויב, דו ביזט זעהר גערעכט, דייגע רייד זענען להבדיל א הורה, דיין מאמע אוג מאמע האבען זיך אויך ניט געריבט, צו־בעקומען א קונה אויף זייער שטיקעל סחורה, נאר דיין זיידע דער צדיק האט זיך געמיהט האב איך מיר נעביך אָב־גערייהט זכות אבות איז קיין קאטאווע!

2] אזוי דאכט זיך אז עס געפינט זיך גאר ניט די סחורה צו פאר־קויפען; ווערט נאר מייער, וואקסען ארויס מוהרים אוג בריינגען פון אונטער דער עֶרד די טייערע סהורה צו פאר־קויפען.

כ.

525 כָּבוד וַאֲרֶגְערְט זִיךְ אויף דֶעם מִיסְט וֶוער
עֶם וויללֹ נֶעמְט אומזיסְט
526 בֶּסֶף וְזָהָב מְטהֵר מַמְזֵרים
527 כַּעַס וְחֵמָה מאכֶען דֶעם מֶענְשֶׁען פַּאר
אַ בְּהֵמָה

ל.

528 לַאנְג גֶעבַּארְנְט איז אַלץ ניט גֶעשַׁיינְקְט.
529 לֵיידִיגֶע הֶאנְד מאכֶען ־קאלֶיִע די וֶואגְד
530 לֶעבֶּען אַ פֶּעטֶען טאפּ איז זִיךְ גוט צו
רַייבֶּען
531 לֶעבֶּען אַ שְׁוֶוערֶען וָואגֶען איז גוט צו פּום
צו גֶעהן
532 לֶעבֶּען וָאל מֶען זְוויֶשֶׁען גוים, שְׁטַארְבֶּען
צְוויֶשֶׁען יִידֶען
533 לייג אַ קְרַאנְקֶען וֶוי דו ווילְסְט, טְהוט אִיהם
אַלץ וֶוִיי

מ.

534 מִיט אַ יוֶדֶען איז גָאר גוט אין שוּל צו
גֶעהן
535 מִיט אֱמֶת קוּמְט מֶען פַּאר גָאטְט
536 מִיט אַ נַארר איז אַיין אַיינְגֶער צַער
537 מִיט אַ ־קלוגֶען ־קען מֶען אַלֶעם אויס־
פִּיהרֶען
538 מִיט דֶעם מַלְאַךְ הַמָּוֶת טְרייבְט מֶען ניט
קיין־קאמָאוועס
539 מִיט וָואס דֶער טאפּ איז אָנגֶעבְּרֶענְט־דֶער־
מִיט שְׁמֶעקְט עֶר
540 מִיט וָואס מֶע האנְדֶעלְט, דֶאס קְלֶעפְּט
זִיךְ אָן
541 מִיט וַוייֶנֶען באצָאהלְט מֶען ניט ־קיין
חוֹבות
542 מִיט וָועלְכֶע מֶענְטְשֶׁען מֶע הֶאט צו טְהון
אַזוי איז מֶען אַלֶיין

543 מִיט טְרַאבְּטֶען וָועסְט דו נָאר ניט מַאכֶען,
544 מִיט פְּרֶעמְדֶע הֶאנְד אִיז גוט פַּייֶער צו
שַׁאפֶען
545 מִיט צְוויי רִימֶער שְׁטָארֶאפְּט וְאדֶער
שְׁמַייסְט מֶען ניט
546 מִיט קָהָל אִיז זִיךְ שְׁלֶעכְט צו מְשֻׁפָּמֶען.
547 מִיט שְׁוַוייגֶען פַּארֶרֶדְט מֶען זִיךְ ניט.
548 מִיט שְׁרַייֶען פִּיהרְט מֶען ניט אוים
549 מִיט תּוֹרָה וָועלְט מֶען ניט פַּאר־פַּאלֶען;
550 מַייגֶע קִינְדֶער וָענֶען נָאטְטֶם וואוּנְדֶער 1]
551 מֶע רַארְף עֶסֶען אָבֶּער .ניט פַּרעסֶען.
552 מֶע דֶער־קֶאנְט דֶעם פוּיגֶעל נָאךְ דִי פֶּעדֶערְן
553 מֶע דֶער קֶאנְט נָאךְ דִי בַּאקֶען וֶוי דִי
צַייגֶער קְנַאקֶען
554 מֶעהר גוי—מֶעהר מַזל.
555 מֶעהר לִיבְּט פַּאר־בְּרֶענְט וֶוי גֶעלְד פַּאר־
דִינְט
556 מֶעהר סוֹחֲרים--מֶעהר גְּלִיק
557 מֶע וָאל זִיךְ קֶענֶען אוים־קוּיפֶען פּון דֶעם
טוּיטְ וָואלְטֶען דִי אֲרֶעמֶע לַייט שֶׁאן
פַּרְנָסָה גֶעהַאט 1]
558 מֶע טָאר דֶאם שְׁטַרַיקֶעל ניט אִיבֶּערִ־
צִיהֶען
559 מֶע טָאר ניט אוים־נָאגֶען פּון חֲרֵר
560 מֶע טָאר ניט בֶּעטֶען אויף אַ נַייֶעם מֶלֶךְ 3]
561 מֶע מוז זִיךְ אַמאהל מַאכֶען צום נַארר.
562 מֶע מוז זִיךְ שְׁטָרֶעקֶען נָאךְ דִי ־עקֶען.
563 מֶע מוז פַּאר דֶעם רוֹחַ־ם וֶועגֶען אויךְ
זַאמְלֶען
564 מֶע מַייגְט ניט דִי הֲגָדָה נָאר דִי ־קְנַיידְלִיךְ.
565 מֶע מֶעג זַיין שְׁוַוארְץ אַבִּי אַ גוט הַארְץ.
566 מֶע נַארְט ניט יֶענֶעם נָאר זִיךְ אַלֶיין.
567 מֶע קְנַייפְּט דִי בַּאקֶען דִי פַּארְב וָאל
שְׁטָעהֶן
568 מֶע ־קֶען דִי וָועלְט דֶאם מויל ניט פַּאר־
מַאכֶען

1] אזוי זאגט יעדע מוטטער . 2] עס וואלט דאו זיין אריינדיל א קאפיטעל תהלים. 3] אויף דעם פסוק ויקם מלך חדש" מאכט רש"י שנתחדשו גזרותיו .

568 מע שפּיעלט דעם חתן ווייענדיגם אונ ער האט זייגם אין זיגען־
569 משה רבינו האט מיט די יודען אויך ניט גיקענט אוים־קומען

נ.

570 נאך אַ שרפה ווערט מען רייך
571 נאך יום טוב בּלייבּט חזבות אונ קיומיגע וואש׃
572 נויט בּרענט אייזען, דלות בּרענט שלעסער
573 ניט אזוי גיך טהוט זיך ווי עם ראדט זיך.
574 ניט דאס הארץ ואס לאכט איז פּרעהליך.
575 ניט דאס היטל איז פּאר־דרעהט. נאר דער קאפּ
576 ניט דאס שאנע פּנים איז דער עיקר. נאר דאס שאנע הארץ
577 ניט פּיעל געטראכט, אבי גוט געמאכט.
578 ניט קיין מזומנים, ניט קיין שאן פּנים.
579 נעמט נאטט נאר צו ראם נעלד, נעמט ער דעם שלאך אויך צו

ס.

580 סגג לחכמה שתיקה — אבער שתיקה אליין־קיין חכמה

ע.

581 עהרליך איז שווערליך
582 עלטערן קענען אלעס גענעבּן נאר ניט קיין מול
583 עם איז אַ גרויסער חילוק פון וכך היה אומר ביז וכך היה מונה 1]
584 עם איז אַ מצוה פון אַ חזיר אַ האר אוים צו־רייסען 2]
585 עם איז בּחנם ואסער אין ברונען אריין צו נעסען, אז עם קומט ניט אליין צו פּלעסען

587 עם איז ניט דא קיין מעלה אהן אַ חסרון
588 עם וויסט ניט קיינער ווער מען איז.
589 עם עסען בּיי נאטט אלע גלייך. אָבער אונ בייך
590 עפּעם שלעכטס ווערט דער רוח ניט נעמען.
591 ערנער ווי שלעכט קען ניט זיין.
592 ער וועט אַ פּגימה אויף דער זעג.
593 ער קומט נאך דער ירושה אונ מוז בּעי־צאהלען קבורה נעלד.
594 עשו נים בּעשר פון שמרון

פ.

595 פאר אַ נגב איז קיין שלאם ניט דא׃
596 פאר אַ נעשלאנגעם הונד טאר מען קיין שטעקען ניט זיינען
597 פאר אַ נר טאר מען קיין גוי ניט שלעפּען.
598 פאר אַ חיטעשען נגב קען מען אויך ניט אייג־היטעש
599 פאר אַ טובה קומט אפּט־מאהל אַ רעה.
600 פאר איין אלפּען שלעכטען חוב נעמט מען פּלעווע אויך
601 פאר אַ מענשען מוז מען זיך גיכער פאר־ענטוואָרטען. ווי פאר נאטט
602 פאר אַ נארר איז קיין סוד ניט
603 פאר אַ נארר טאר מען קיין האלבּע ארבּייט ניט זיינען
604 פאר אנקוקען צאהלט מען קיין נעלד.
605 פאר אַ פּעקעל מאכער איז אַ פּינטעלע נאטט אַ ליכטינע ווענט
606 פאר אַ צאפּ האט מען מורא פון פּארעמט. פאר אַ פּערד פון היגטען, פאר אַ נארד פון אלע זיטען
607 פאר אַ שפּור איז קיין שלעכטער בּראנפּען ניט דא

1] פון צו־זאגען אויף דעם וואָרט ביז צו־צאהלען במזומנים. 2] מע זאגט אויך: „פון א חזיר אין ארץ אויך נוט".

605 פַֿאר גָּעלְד קְרִיגְט מָען אַלֶּעם, נָאר
מַאטָע מַאכְט גִיט
609 פַֿאר דָעם אֱמֶת שְׂלָאגְט מָען.
610 פַֿאר דָעם טוּט קָען מָען זִיךְ גִיט
בֶּיאַלְטָען
611 פַֿאר דָער וָעלְט מוּז מָען מֶעהר יוּצָא
זַיין וִוי פַֿאר גָאטט
612 פַֿאר מֶארְגָען אַל גָאטט זָארְגָען
613 פַֿאר גוּט טְהוּט מָען אָן דֶעם שַׁבָּת אִין
דֶער וָואכָען
614 פַֿאר גִיט עְסְט מָען וַויִיס־בְּרוּיט
615 פּוּן אַ גָּנֵב אִיז שְׁוֶוער צוּ גַנְבֶּנָען.
616 פּוּן אַ חַוִּירְשָׁען עְק קְען מָען קְיין
שְׁמָרַיימָעל גִיט מַאכָען
617 פּוּן אַיילֶענְעש קוּמְט קְיין גוּטֶס גִיט
אַרוֹיס
618 פּוּן אַ נַארר הָאט מָען צַער
619 פּוּן אַ פְּרֶעמְדָער פֶּעל אִיז גוּט פַּאסְעם
צוּ שְׁנַיידָען
620 פּוּן דֶעם בֵּית עוֹלָם נֶעמְט מָען גִיט
צוּרִיק
621 פּוּן דָער חוּפָּה צוּ דָער סְעוּדָה הָאלְט זִיךְ
הָאלְט זִיךְ מִיט דָער בִּירָה
622 פּוּן וואוּנְשָׁען וָועְרְט מָען גִיט רַייךְ.
623 פּוּן יוּדִישׁ רַייד קְען מָען זִיךְ גִיט אָב־
וַואשָׁען מִיט צֶעהן וַואסֶערָען
624 פּוּן לַיידִיגְ פֶּעסֶער אִיז דָער לְיַאהְעם
גְּרֶעסֶער
625 פּוּן נֶעמָען וָועְרְט מָען גִיט בְּרַלּוֹת.
626 פּוּן־עַל חֲטָא וָועְרְט מֶען גִיט פָּעט.
627 פּוּן קְנֵאָה קוּמְט שִׂנְאָה
628 פּוּן הֲעַנוּג לֶעבְּט מָען גִיט, פּוּן צָרוֹת
שְׁטַארְבְּט מָען גִיט
629 פּוּרִים אִיז קְיין יוֹם טוֹב, קְדָחוֹת קְיין
קְרֶענְק
630 פַֿייֶער אִיז אַ גַּנֵּב
631 פֵּינְף טָאכְטֶער פַֿארְנֶעהְט דָאס גֶעלֶעכְטֶער,
632 פְּלִיטָה גִיט הוֹיךְ, וָועְמְט דוּ גִיט פַּאלֶען
גִידְרִיג

633 פָּערְיל אוֹיף דֶעם הָאלְז—שְׁטַיינֶער אוֹיף
דֶעם הָארְצָען
634 פַּרְנָסָה הִיטְט אַלֶּע מַכּוֹת
635 פְּרֶעג גִיט דֶעם רוֹפֵא, פְּרֶעג דֶעם חוֹלֶה.
636 פְּרֶעמְדֶע קְלֵייד֫ער וּוארְעמָען גִיט

צ.

637 צְדָקָה וָאל קְיין נֶעלְד קָאסְטָען, גְּמִלוּת
חֲסָדִים וָאל קְיין עֶנְמוּת נֶפֶשׁ גִיט מַאכָען
וָואלְטָען נֶעוָועזָען פָּיעל צַדִּיקִים.
638 צוּ אַ קִינְד אַ רוּט, צוּ אַ נַארר אַ שְׁטֶעקֶן.
639 צוּ בָּארְשְׁט דַארְף מָען קְיין צַיין
640 צוּ בְּרוּיט גֶעפִּינְט מָען שׁוּין אַ מֶעסֶער.
641 צ׳ו גוּט אִיז אוֹמֶעזוּנְד.
642 צוּ דִי עֶשֶׂר מַכּוֹת נֶעמְט מָען גִיט קְיין
חָכָם צוּ גַאסְט
643 צְוַוויי הָארְטָע שְׁטַיינֶער מָאהְלֶען נִיט.
644 צְוַוויי קְעטְן אִין אַיין זַאק קְענֶען קְיין שָׁלוֹם
הָאבָּען
645 צְוַוויישָׁען דֶער קִינְדֶערְשָׁטֶערִין אוּן וַארְטֶערִין
וָועְרְט דָאס קִינְד דֶער שְׁטִיקְט
646 צְוַוויישָׁען טִיהר טָאר מָען קְיין פִּינְגֶער
אַרֵיין לֶעגֶען
647 צוֹם־קִבְּצָן אַרוֹים טְרֵייבָּען דַארְף מָען אַיין
עוֹשֶׂר
648 צוֹם שְׂלִים־מַזָּל מוּז מָען אוֹיךְ מַזָּל הָאבָּען.
649 צוּ־פִּיעל כָּבוֹד אִיז אַ הָאלְבֶּער שַׁאנְד
650 צוּ־שָׁאן אִיז אַ מָאהל אַ חֲסָרוֹן.
651 צוּ שְׁטַארְבָּען הָאט מָען אַלֶּע מָאל צַייט.

ק.

652 קְיין נֶעבְּרַאטֶענֶע טוּבָּען פְֿלִיהָען גִיט אִין
מוּיל אַרֵיין
653 קְיין מִיעְסֶע כַּלָּה אִיז גִיט דָא.
654 קְיין תְּשׁוּבָה אִיז אוֹיךְ אַ תְּשׁוּבָה
655 קְלֵייד֫ער מַאכָען לַייט
656 קְלֵיינֶע הֵיזֶרִים בְּרֵיינְגָען גְּרוֹיסֶע יְסוּרִים.
657 קְלֵיינֶע עֲבֵרוֹת בְּרֵיינְגָען גְּרוֹיסֶע גְּזֵרוֹת.

664 קְלֵיְינָע קִינְדֶער לָאזְען נִיט שְׁלָאפָן אוּן גְרוֹיסָע לָאזְען־נִיט לָעבָּן

665 קְלֵיְינָע קִינְדֶער, קְלֵיְינָע וָאגָ • גְרוֹיסָע קִינְדֶער, גְרוֹיסָע וָאגָ

666 קִינְדֶער אוּן נְלָעזֶער הָאט מֶען־קֵין מְאהל צוּ פָּיעל

667 קְלֵיְינָער וֵייסְט נִיט וֶוען דָער שׁוּךְ קוֹמְט נָאר דָער וָאס נָעהט אֵין אִיהם.

668 קְלֵיְינָער וֵייסְט נִיט וָוען מָאנָן עָס וָועט זַיין

669 קְלֵיְינָער טָהוט נִיט יָענָעם נָאר זִיךְ אַלֵיין.

669a קְלֵיְינָער שְׁרֵייט נִיט, אוי ו' אַז עָס טָהוט נִיט וָוֵי

ר.

669 רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן אִיז אַ טַיְיעֶרער בִּיסָּן •

669 רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם ! הַייב מִיךְ נִיט אוּן וַוארְף מִיךְ נִיט

669 רוּף מִיךְ נָאר, נָאר נִיב מִיר לָעקְעךְ •

669 רָעדָן אִיז וִילְבָּער, שְׁוַוייגָן אִיז נָאלְד •

ש.

669 שָׁבוּעוֹת אִיז דֶער בָּעסְטָער עם מוּב •

670 שַׁבָּת הָאט דָער רָשָׁע אִין גֶהִינָם אוֹיךְ רוּה •

671 שַׁבָּת־שְׁטֶעךְ הָאלְטָען נִיט •

672 שְׁוַוייגָען הַייסְט גֶערֶעדְט

673 שְׁוַוערָען אִיז עֶהְרְלִיךְ, הָאלְטָען אִיז שְׁוֶוערְלִיךְ •

674 שְׁמָארְבָּען פָּארוּאמְט מָען נִיט •

675 שְׁמִיל וָואסָער נָאבְט טִיעף

676 שְׁמָעה נִיט אוּנְטָער דָער וָואנְד, וָוען דוּ נִיט הָערָען דִין אַיְינָענָע שָׁאנְד •

677 שְׁלִים־מַזָל וואוּ נָעהסְט דוּ ? צוּם אָרְעמָאנן.

678 שְׁמַיים דָאס פָּערְד מִיט הָאבָּער נִיט מִיט אַ בַּייטְש

679 שְׁפָּאר ! שְׁפָּאר ! קוּמְט דָער רוּחַ אוּן נָעמְט צוּ נָאר

680 שְׁפִּיעל זִיךְ נִיט מִיט פַּייעֶר

ת.

681 תּוֹרָה אִיז דִי בָּעסְטָע סְחוֹרָה ;

יודישע שפּריכוואָרטער

אוים אייגעם מאנוסקריפט דעם העררן י. ב.

Jüdische Sprichwörter aus einem Manuscript des Herrn I. B.

(כארטזעצונג פון „הויפּרייניד" ערשפּעם בוך 1888)

עבען פון מ. ספּעקטאָר

א

682 אַ בָּאד אִיז וויי תַּשְׁלִיךְ . 1)

683 אַ בֶּאוֹעָ צוּנג אִיז עֶרגֶער וויי אַ שְׁלֶעכְטָע הַאנְד .

684 אַ בֶּאוֹעָ שְׁוויגֶער טְרַייבְּט צוּם גָּט .

685 אַ בֶּאוֹעָ שְׁמוּעָה אִיז וַואָהר (פְּלִיהְט וַוייט) .

686 אַ בָּאו שָׁפִּיעל קוּמְט צוּרִיק .

687 אַ בָּאקֶסֶר אִיז שְׁוואַרץ , אָבֶּער וִים וויי צוּקער .

688 אַבְּגֶעֶרֶעגְנְט אִיז הַאלְב בֶּעצָאהְלְט .

689 אַבְּגֶעטְהוּן אִיז אָבְּגֶעטְהוּן .

690 אַ בְּרָכָה מַאכְט דִי נַאנְצָע שָׁטוּב פָּרֶעהְלִיךְ אוּן אַלַיין הָאט עֶר אִין דֶער הַיִים צָרוֹת (אוּן אַלַיין לִיעגְט עֶר אִין דֶער עֶרד) .

691 אַ בָּחוּר טָאר קִיין שְׁדָכָן נִיט זַיין (אוּן אַ חוּנְד קִיין קַצָּב) .

692 אַ בָּחוּר מַאכְט קִידוּש אִיבֶּער שְׁפֶּענֶער.

693 אַבִּי אַ קְלָאטְש—אַ הוּנְד וֶועט מֶען שׁוּין גֶּעפִּינֶען .

694 אַבִּי גֶעזוּנְד – דָאם לֶעבֶּען קֶען מֶען זִיךְ אַלַיין גֶעמֶען .

695 אַבִּי יָאהֲרָען—צָרוֹת קוּמֶען אַלַיין ;

696 אַ בַּייטִיל אֶהְן גֶּעלְד אִיז אַ שְׁטִיק לֶעדֶער .

697 אַ בִּיסֶל גֶעהָעלְפְּט אוּן פִּיעל גֶעמַיינְט.

698 אַ בְּלִינְדֶער אִיז קָאנְק אוֹיף דִי אוֹיגֶען. אַ שְׁטוּמֶער אִיז קָאנְק אוֹיף דֶעם מוּיל , אַ נַארר אִיז קָאנְק אוֹיף אַלֶע רמ״ח אֲבָרִים .

699 אָבְּלָעגֶען אִיז נָאר גוּט קֶעוּ .

700 אַ בְּעהָעלְפֶער הָאט אַ פַּארָאוֶוע קִישֶׁקֶע . 2)

701 אַ בַּעַל־בַּיִת אִיז שׁוֹין וָואס . 3)

702 אַ בַּעַל־נַאֲוָה אִיז עֶרגֶער פּוּן אַ בַּעַל־תַּאֲוָה .

703 אַ בַּעַל־חוֹב אִיז אַ שׁוּלְדִיגֶער — אוּן אַ שׁוּלְדִיגֶער אִיז אַ זִינְדִיגֶער .

704 אַ בְּרוֹגֶזיגער שְׁלָאפְּט אַלַיין .

705 אַ נַאנְצָע שְׁטָאדְט שַׁיקְט מֶען קִיין סִיבִּיר נִיט אַ וֶועק .

706 אַ נַאסְט אִיז וִוי אַ רֶעגֶען . 4)

---

1) ד. ה. אזוי וויי תשליך רייניגט די נשמה פון זינדע , אזוי רייניגט א באד דעם קערפער פון שמיטץ . 2) ווייל ער עסט אין פיעלע הייזער קאן ער נים אזוי שפּרענג אבהיטען מילכדיגם אוג פליישיגם , 3) ד. ה. ער האט שוין עמוואס צו בעדייטען . 4) ד. ה. אנפאנגם אין מען איהם ועהר נערן , אבער שפּעטער איז ער צו פיעל .

707 אַ נַבְּאי דָערלעְנְט ..קיינְמאל נִיט צוּ נַבָּאוֹת .

703 אַ גוּטען פְּרַיינְד בָּעקוּמְט מָען אוּמְזוּסְט — אַ שׁוּנָא מוּז מָען זיך קויפֿין .

709 אַ גוּטען שָׁוֵוער אִיז שְׁוֵוער צוּ הָאבֶּען . אַ שְׁלעכְטען שְׁוֵוער אִיז שְׁוֵוער צוּ בָּעגְרָאבֶּען .

710 אַ גוּטער בַּעל־בַּיִת שְׁטָעקְט אוּמְעטוּם הָעכְיין דִי נָאז .

711 אַ גוּטער נָעהָערְט אוֹיף דָעם גוּטען אָרְט .

712 אַ גוּטער חֲבֵר אִיז גוּט אוֹיף דָער אוֹנ אוֹיף יָענֶער וֵועלְט .

713 אַ גוּטער טוּיט אִיז בֶּעסֶער וִיא אַ שְׁלעכְטְ לעבֶּען .

714 אַ גוּטער יוּד בְּרוּיכְט ..קיין בְּרִיאף , אַ שְׁלעכְטֶען יוּדען הָעלְפְט ..קיין בְּרִיאף .

715 אַ גוּטער יוּד הָאט לִיעב צוּ נָעהמען אָבֶּער נִיט צוּ נָעבֶּען .

716 אַ גוּטער יוּד קוּמְט גוּט אוֹיס וַיין וֵועלְט .

117 אַ גוּטער נָארר אִיז בֶּשֶׂרָה בְּהֶמְח .

718 אַ גוּטְטָער עֶסֶער אִיז אַ שְׁלעכְטָער פַּאסְטָער .

719 אַ גוּטער פְּרַיינְד אִיז מָען נָאר בִּיז צוּ דָער קָעשֶׁעֶנְע .

720 אַ גוּטער רַב מוּז קָענֶען דָעם פִּינְפְטֶען שׁוּלְחָן־עָרוּךְ אוֹיף . 1)

721 אַ גוּטער שְׁלִיטְוֵועג אִיז אַ גוּטער וָאגֶענְוֵועג , אַ גוּטע טָאכְטָער אִיז אַ גוּטע שְׁנור , אַ שָׁאן מֵיידֶעל אִיז אַ שָׁאן וַיבֶּעל אוּנ אַ שָׁאנֶע יוּדענֶע אִיז אַ שָׁאן מָת .

722 אַ גוֹי אִיז קְלֵיינֶער־הַייט קְלֵיין אוּנ גְרוֹסֶער־הַייט גְרוֹיס , אוּנ אַ יוּד — בַּאהַלְטֶען .

723 אַ גוֹיש גְלַיְיךְ־וַואְרְטָעל אִיז לְהַבְדִיל אַ תּוֹרָה .

724 אַ גִילְדֶען נָאגְעלֶע צִיעהְט אֵיין אֵייְערְן וֵואגְעלֶע .

725 אַ גְמִילַת־חֶסֶד אִיז בֵּיי נָאכְט טַהייעֶרֶר וִוי אַ נְדָבָה .

726 אַ גַנָּב מוּז ַזיין אַ חָכָם .

727 אַגְנִיבָה הָאט..קיין הַצָּלָחה נִיט .

728 אַ גְעשְׁוָואלְלֶענֶער מֶעג אַלֶּעס עֶסֶן .

729 אַ גְרוֹסֶע שִׂמְחָה אִיז אוֹיף אַ קְלֵיינֶע וַוייְלֶע .

730 אָדָם אַמָּענְטְש —קאטְשָׁקע דְרַעה דִיךְ . (...ריק זִיךְ)

731 אָדָם יָסוּדוֹ מֵעָפָר וְסוֹפוֹ לֶעָפָר — בֵּינוּ לַבֵּינוּ אִיז גוּט אַ טְרוּנְק בְּרַאנְפֶּן .

732 אָדָם קָרוֹב לַאפ־צַאפ . 2)

733 אָדָער נָאר אָדָער נָאר נִיט

734 אָדָער טָרָעף אָדָער פָּעהָל .

735 אָדָער מִיט גוּטען אָדָער מִיט בֵּייזען .

736 אָדָער עָם הָעלְפְט נִיט אָדָער מָען דַארף נִיט .

737 אַ הוּנְד גֶעהְט מָען אוֹיס דָעם וֵועג .

738 אַ הוּנְד טָאר..קיין דַיְין נִיט זַיין .

739 אַ הוּנְד פּוּן אַ יָאהְר בִּילְט נִיט .

740 אַ הוּנְד שִׂיקְט אַ הוּנְד — אַ רַב שִׂיקְט אַ רַב .

741 אַ הוּנְד שִׂיקְט מָען נִיט אִין יַאמֶּקע הָעריין .

742 אַ הוּנְן וָאס קְרָעהְט , אַ גוֹי וָאס יוּדִישׁ

---

1) ד ה. הלכות רבנות . 2) פאראדיע פון אדם קרוב לעצמו .

רֶעדט אוג אַ יודענע וואס לייענט תּורה איז ניט קיין גוטע סחורה.
743 אַ היהן איז גוט צו עסטען וועלבאנד: איך אוג די היהן.
744 אָהן איין פויער איז אויך אַ יאריד.
745 אָהן געלד איז קיין וועלט.
746 אָהן הוצאה איז קיין הכנסה.
747 אַ הערינג איז ענוג פאר צוויי פֿערשוין — אַ הוהן נאר פאר זעקס.
748 אַ וואגן איז אַ ייגער — אַ שלימטען איז אַ פּגר.
749 אַ וואגן מיט העמט־איך צאהלט קיין מקם.
750 אַ וואלף פֿערליערט זיינע הארן אבער ניט זיינע נאטור.
751 אַ וואלד אוג אַ וואלד — אוג אַ פאטש אויף דעם אָרט.
752 אַ וואלד איז אזוי גוט ווי אַ חתימת־ידך.
753 אַ וואלד איז נאר אַ וואלד אוג אַ חתימה איז מאקע אַ חתימה.
754 אַ נייב איז ווי אַ הונד אין שטוב. 1)
755 אַ וועהמעג איז עס אוג ליידען מוז מען.
756 אויב אווי — איז מיטוואך דער ברית!
757 אויך מיר אַ קונץ צו זיין אַ בעקער! מען נעמט אַ מייגעל אוג מען מאכט אַ בייגעל.
758 אוי מיין ליבער פאטער. וי וועלט מען דיך שוין פֿמור!
759 אויס אַ בחור אוג אויס אַ העכט מאכט מען אַלערלי גערישט.
760 אויסגעוואנדערט אַלץ לענדער אוג איז אַ היים גענקומען אהן העמדער.
761 אויסגעוואשען די שיסעל — אוג וויטער בארשט.
762 אויס די אויגן — אויס דעם הארץ. 2)
763 אויס בלה ויערער אַ מויד. 3)
764 אויס קינדער וועלן לייט (אוג אויס לייט וועלן דראפֿעם).
765 אויף איין אויג נאר איז די קוה בלינד. 4)
766 אויף איין שלאג פאלט קיין בוים ניט אום.
767 אויף אלע כלות רוהט די שכינה.
768 אויף אַ לעפֿערינען קאן מען וך דערוואקסען.
769 אויף אַ מצוה וענגען נא אַ סך בעלנים.
770 אויף אַ קופּע מיסט געפֿינט מען אויך אַ מאהל אַ פּינגערל.
771 אויף אַ קשיא איז אַ תירוץ.
772 אויף אַ שלאנג מאר מען קיין רחמנות ניט האבן. 5)
773 אויף אַ שלעכטען פֿריץ מאר מען קיין מפֿלה ניט דעמט. 6)
774 אויף דעם גוטען־אָרט וואנט מען אימליכען נאך אַ גוט וואָרט.
775 אויף דער מלכה גרין געהימט מען אויך אַ מאל אויס אַ גרויסען קאן.
776 אויף דער מצבה וענגען אלע יודען שאן.

1) ד. ה. נעמריי אוג אנהענגליך. 2) ד. ה. וועגן מען זעט איינעם ניט פערגעסט מען איהם. 3) ווען א נעשעפט נעהט צוריק. 4) אז מען ווילל איינעם צו רעדען צו א שלעכטער סחורה אוג מען רעדט אין אז דער חברון איז א קליניקיים. 5) דאס בעציהט זיך אויף די מעשה מיט דעם בויער ווען האט אמאהל ווינטער נעפינען אויף דעם ווענ איינע ערפראדענע שלאנג, פאר רחמנות האט ער זי אריפגענומ־בען אוג אריינגעלאזען צו זיך אין בוזען, זי צו ערוואכען, קוים אבער האט זי אויפגעלעבט, האט זי איהם אריינגעלאזען דאס גיפט נליידך אוג הערן אריין אוג איהן געשעדיגט, מען בענימצט דאס ביישפיעל אויך א שלעכטען מענשען. 6) ווייל מען ווייסט ניט ווי דער נייער ווענ זיין.

777 אויף דֶרַיי זַאכען שְׁטָעהָט דִי וועלְט: אויף גָעלְד. אויף גָעלְד אוּנ אויף גָעלְד.

778 אויף .וַיילְט אִיךְ׳ אוּנ ,וַאלְט אִיךְ׳ בָּארְגְט כָּען .קיין גָעלְד.

779 אויף וָואס פַאר אַ פּוּזָר מֶען זִיצְט, אַזַא גִיגוּן זִינְגְט מֶען.

780 אויף מִצְוֹת אוּנ הַכְרִיכִים מוּז זַיין.

781 אויף מְתִים טָאר מֶען זִיךְ נִיט פַארְלָאזְען.

782 אויף נִיט גָעהָען אוּנ אויף נִיט פָאהָרען הָאט מֶען .קיינְע חֲרָטָה נִיט.

783 אויף פְּרָעמְדָע אִינְדִיקִים אִיז גוּט צוּ פַּיפָּען [1]

784 אויף רֶעגָען אוּנ אויף דָעם טוּיט הָאט מֶען נִיט וָואס צוּ בָּעטָען. (בִּיידָע קוּמָען אַלַיין).

785 אויף שְׁוַוארְצָער עֶרד וַואקְסְט די בֶּעסְטָע תְּבוּאָה.

786 אוּמְזִיסְט זָעצְט זִיךְ אָפִילוּ .קיין מַצָּה נִיט.

787 אוּמְזִיסְט טְרִינְקְט מֶען נָאר וַואסָּער.

788 אוּמְזִיסְט ,קָען נָאר דִיא .קִישָּׁקָע הֲעִרִיסְקְרִיכָען.

789 אוּמְעדוּם אִיז גוּט הִילְף נָאר נִיט אִין דֶער שִׁיסְּעל.

790 אום שְׁטֶיינְס גָעוַואנְט אַ סוֹחֵר: נִיט .קיין קוּנָה נִיט.קיין מוֹכֵר.

791 אוּנְטָען אוּנ אוֹיבֶּען אִיז אִין גָלוֹיבֶּען.

792 אַ וָאהָן וִוי עֶר גָעהָאטָה – אִין אַיידָעם וִוי מֶען וִויל. [2]

793 אַ וָאהָן: נָאהְ דָעם טוּיט – אַ טָאכְטֶער –בַּיים לֶעבֶּען. [3]

794 אַז אִיטְלִיכֶער קֶעהְרְט פַּאר זַיין טָהִיר, אִי דִי נַאנְצֶע נַאסס רַיין.

795 אַז אִין אָרְעמְסַאנְן וָהָט אַ נְרָאשֶׁען שְׁפָּרִינְגְט ,ער פּוּן דֶער הוּט הָערוֹיס.

796 אַז אִין וַייבֶּעל שְׁטָארְבְּט אִין קִימְפָּעט (קִינְדֶּבֶּעטט) שַׁיידְ זִיךְ דָאס אַנְדָערָע וַייבֶּעל אִין מְקוֹמָה הָעראן צוּ גֶעהָען.

797 אַז אַלְמָנְעמָער לוּיפְט אוּנ אַנאר קוּיפְט קוּמָען בִּיידָע גְלַיִיךְ אָן.

798 אַז אַ קִינְד חַאפְּט אִי ,עם אַ חֲמָה, אַז אַ נְרוֹיסֶער חַאפְּט גִיכְּט מֶען אִיהָם אִיבֶּער דִי הָאנְד.

799 אַז אַ קִינְד פֶּערְלִיעְרְט יוּנְגֶערְהַייט דִי מוּטֶער, אִי אִיהָם נָעבִּיךְ וָעהָר בִּיטָטֶער.

800 אַז אַ קֶעבְּן שְׁטָארְבְּט בֶּעגְרָאבְּט מֶען זִי אוּנְטֶערן קוּימָן.

801 אַז אַשְׁאנְע הוּהָן גֶעהָט הָערוּם אַין שְׁטוּב, אִי אוֹיךְ שָׁאן.

802 אַז אַ שְׁלִים־מַעזַאלְנִיצָע קֶעהְרְט אוֹים דִי שְׁטוּב. לָאסְט זִי לִיגְען דָאס מִיסְט בַּיי דֶער טְהִיר.

803 אַז ,בֶּעגָלָא אִי אַ וָאגָען אִי ,בְּוָמָן ,קְרִיב׳ אַ שְׁלִיטְטֶען. [4]

---

1) מען זאגט, זיאס אינדיקעם קענען נים לייגען דאס פייפען אוג לויפען א וועק; דער פאר איינעם אינדיקעם הים מען אבער אויף פרעמדע, שאדט נים וואס לויפען אוועק. 2) א זאהן קאן מען זיך נים אויסווכען מיט אללע טעלות, אבער אין איידעם יא. 3) דער זאהן זאגט קדיש נאך די עלטערן — ביים לעבען איז א מאכטער נעשרייער. (זיההע איין אנדערעם ש. וו. א מאכטער אין דער נויטה . . .) 4) דער עס־ראוו פּערוועקסעלט אין דעם קדיש בעגלא מיט בעגלה.

804 אַז נָאטָט וויל אייְנעם שְׁטָרָאפֶן נֶעהָמְט עֶר אִיהָם דָעם שֵׂכֶל אַוועק .

805 אַז נָאטָט לָאסְטט לֶעבֶּן כּוסָם עֶר דַאצוּ מַעלות גֶעבֶּן .

806 אַז דָאם ווייב אִיז אַ זִיינֶערִין אִיז דָער מַאנְן אַזִיינֶער .

807 אַז דָאם ווייב אִיז אַ קִימְפֶּעטוֹרִין אִי דָער מַאנְן אַקִימְפֶּעטור .

808 אַז דָאם ווייב גֶעהָט אִין סְפֶּאדָעק . גֶעהָט דָער מַאנְן אִין פֶּאנְטָאפֶּל .

809 אַז דָאם וויבֶּל דַארְף שׁוין צו דָאבֶּן . שִׂיקְט מֶען עֶרְשְׁט נָאךְ דָער בָּאבֶּן 1) .

810 אַז דָאם לֶעבֶּן אִיז זִיסְס , אִיז דִיא וֶועלְט הֶפֶקר .

811 אַז דָאם מַוֶל אִיז קָלֵיין , חָאטְש וָעטְן דִיךְ אִין ווִיין .

812 אַז דָאם קִינְד אִיז טוּיט . הֶערְט דָאם גָעפַאטֶערְשַׁאפְט (קְוַואטֶערְשַׁאפְט) אוֹיף .

813 אַז דָאם קִינְד שְׁווִיגְט , שְׁטוּיְסְט וִיךְ נִיט דִי מוּטֶער אֲוֵעם אִיז הוּנְגֶעריג .

814 אַז דוּ ווִילְסְט דִיךְ שׁוין הֶעְנְגֶען , הֶעְנְג דִיךְ אוֹיף אַ גְרוֹיסֶן בּוּים .

815 אַז דוּ נָאךְנִיטְ נִיט פַּאר דִיר , וֶועְר־ זָשֶׁ דֶענְן וֶועט פַּאר דִיר וָאכֶּן ? 2)

816 אַז דִי בָּארְד בֶּרְענְט , אִיז הַיים אִין מוּיל .

817 אַז דִי בַּעל־בַּיתִּישְׁע אִיז אַקאטְץ , אִיז דִי קאטְץ אַ בַּעל־בַּיתִּישְׁע .

818 אַז דִי בַּעל־בַּיתִּישְׁע אִיז אַ שָׁלוֹם־ מַזל־נִיצָע אִיז דִי קאטְץ אַ בְּרָכָה .

819 אַז דִי בַּלָה שָׁאמְט זִיךְ , מִיטְסֶן דִי אוּנְטֶערְפִּירֶער אַוועקגֶעהֶן .

820 אַז דִי נַאסְטָע בִּיימֶער בֶּרֶענְנֶען , וָאס וָאלֶלֶן שׁוין דִי טָאכְטֶענָע וָאגֶן ? .

821 אַז דִי־קאטְץ גֶעהְט אַוועק , הָאבֶּן דִי מַיוּ מְחָה .

822 אַז דִי קוּה עֶסְט קָלֵיין , שָׁאקְעלְט זִיךְ דָער בּוּיכֶּעם 3) .

823 אַז דִי שְׁמָחָה הוּיבְט זִיךְ נָאן שְׁפֶּעטֶער , דוּיערְט זִי לֶאנְגֶער .

824 אַז דָער בָּאק אִיז דָער מַאטָע אוּנ דִי צִיגֶע אִיז דִי מַאטָע , וָאס־זָשֶׁ קָאסְט צִיעְגֶענְפְלֵיש ?

825 אַז דָער בַּייטֶעל אִיז פוּלְל , אִיז דָער מָאגֶן רוּהִיג אוּנ שְׁטִילְל .

826 אַז דָער חָתָן הָאט וֶועניג שֶׂכִירוּת , דָערְלֶענְט מֶען אִיהָם אַפָּאר וִינְגֶערְס .

827 אַז דָער מַאטָע נֶעהְמְט (שָׁלָאנְט) דִי מַאטָען גֶעהֶן , דִי קִינְדֶער מַאנְצֶען . 4)

828 אַז דָער מַאטָע נֶעהְמְט דִי מַאטָע וֶועְרְט עֶר אַ פָּעטֶער .

829 אַז דָער מָאגֶן אִיז לֶעֶר אִיז דָער שָׁלָאף שְׁוֶוער .

830 אַז דָער מַאגֶן אִיז אַנַארְד אִיז דָאם וַיִיב אִין שְׁטוּב דָער הַ א רְ ר .

831 אַז דָער סוֹף אִיז גוּט אִיז אַלֶּעם גוּט .

832 אַז דָער פָּראסְט נֶעמְט עֶמֶארְק , בְּרִיכְט עֶר בָּאלְד דָעם קָארְק .

833 אַז דָער קָלָאגֶער (וַיינֶער) הָאט נִיט , הָאט דָער בֶּעְרִי הַמֶּער גֶעווִיס נִיט .

---

1) צו קינד געהען — האבען. 2) עס ליגט דארן דערוועלבע זינן וואס אין פרקי אבות: „אם אין אני לי—מי לי ?“ 3) עם איז געמיינט , דאס עם זענען פארען קליינע מענשליכּ וואס אז זיי האבען נאר עפּים היוט, ווילען זיי די וועלט זאלל מיט זיי אויף זיין . 4) אויס איינעם קינדערליעד .

834 אַז דָער קלוגְער בְּענאַרְישְׁט זיך .
בְּלַייבְּט עָר אויך אַ נאַר .
835 אַז דָער קְרַאמְער בְּערְעכְּענְט נִיט דִי
קְרָאם . בְּערְעכְּענְט דִי קְרָאם דֶעם
קְרַאמְער .
836 אַז דָער רַב טָהוט אַ שִׁידוּךְ מִיט דֶעם
בְּאַדָער . הַאלְט זיך דֶער בְּאדָער בַּאר
אַ רַב .
837 אַז דָער שַׁבָּת קוּדֶש גְעהָט אַהִין
קוּמְט דִי לִיעבְּע וָאוּ אַהָער . 1)
838 אַזוי וִוי דִי צַייטָען . אַזוי זָענען דִי
לַייטָען . 2)
839 אַזוי וִוי עָם אִיז נִיט דָא ..קִין בָּעזָעם
אָהָן רִיטָהער . אַזוי אִיז נִיט דָא ..קִין
גוטָע שְׁמִיעְך־מוּטָער .
840 אַזוי לַאנְג הַאנְדָעלְט מָען בִּיז מָען
הַאנְדָעלְט זיך אוים .
841 אַזוי לַאנְג מָען לֶעבְּט , טָאר מָען
נִיט רֶעדָען ; אַז מָען שְׁמָאכְּט ..קְען
מָען נִיט רֶעדָען .
842 אַז ,וִינְקֶל' אִיז אַ קְנִיש . אִיז פְּקוּדִי
אַ וַואכְּעניק . 3)
843 אַז מַאנְן אוּן וַוייב שְׁלָאנְען זיך בִּייטָען
זיך דִי קִינְדָער אַ קְרִיָה .
844 אַז עָם בַּאקְט בְּרוֹיט (אִין אוֹיסְען) אִיז
דִי נַאנְצֶע שְׁטוּב זַאטָט .
845 אַז עָם בָּאדְנְט אַיינְעם גְעלְד , קוּיפְּט
מָען זיך אַ שׁוּנָא .
846 אַז עָם בְּלָאזְט וְוָערְט קַאלְט . 4)
847 אַז עָם בֶּענְטְשְׁט ,טַל' לָאזְט מָען
הָערוֹיס דִי פֶּערְד פּוּן דֶעם עָטַאל .
848 אַז עָם בֶּעצָאהְלְט נִיט דֶעם שְׁנַיידָער
שְׁלָעפְּט עָר דִיא פַּארְטְרוּנְע נִיט
הָערוֹיס .
849 אַז עָם בָּעקוּמְט גִיךְ פֶּערְלִיערְט מָען
גִיךְ .
850 אַז עָם בָּעקוּמְט גָעלְד טָראכְּטְעט מָען
מִיט דֶער לַאנְגֶער בַּייטָש .
851 אַז מָען גִיט דֶעם טַייבֶּעל אַ הָאר
וַויל עָר נָאר .
852 אַז מָען גִיט נִיט יַעֲקֹבְּען גִיט מָען
..עֲשָׂו'ן .
853 אַז עָם גִיט גָעהם — אַז מָען נָעהמְט
שְׁרַיי גְוַואלְד .
854 אַז עָם גִיט נָעהְמְט מָען — אַז מָען
שְׁלָאגְט לוּיפְּט מָען .
855 אַז עָם גִיט קְרָענְק הָאט מָען
קְרָענְק . 5)
856 אַז מָען נַנְבְּעט אַיין אַיי , הָאט מָען
זיעבְּען יָאהָר דַלוּת .
857 אַז מָען גֶעהָט צוּ סְלִיחוֹת , בְּלַייבְּען
אִין דָער הַיים דִי רוּחוֹת .
858 אַז עָם גָעהָט צְוַוישְׁען לַייט . וַוייסְט
מָען וָאם עָם טָהוט זיך בַּיי זיך אִין
דָער הַיים .
859 אַז עָם דַארְף הָאבְּען פַּייָער , זוּכְט
מָען עָם אִין אַ שׁ .
860 אַז מָען דָערְמָאנְט זיך אָן דֶעם טוּיט
אִיז מָען מִיט דֶעם לֶעבְּען נִיט זְיכֶער .
861 אַז עָם הָאט אַ הוּנְד אוּן אַ מֶעפְּפֶּער .

---

1) ד. ה. קוים איז דער ש"ק צו ענדע . קומט שוין די וואך מיט איהרע זאכען — דאס שפריכווארט איז פון א ווייבערשען געבעט . „גאטט פון אברהם" . . . 2) דער מענש ריכטעט זיך נאך די צייטען , זענען די צייטען בעסטער , איז ער אויך בעסטער צום צדקה געבען א. נ. ו. 3) דער תרגום מאכט איק ויקחל „ואכניש" וואס דער עם הארץ לייענט עם פאר „א קניש" . 4) ד. ה. אז עם קומט ר"ח אלול אוג מע הייבט אן צו בלאזען שופר , ווערט שוין קאלט אוג דער אסיען איז נים ווייט . 5) ד. ה. ניכטס .

אין שָׁטָאדט־אַרְף מָען..קיין רַב .ניט .1)

862 אַז מָען הָאט אויף פּוּרִים יָסוֹרִים , אִיז אויף פֶּסַח חֹשֶׁךְ .

863 אַז מָען הָאט אַ טַאטָען אַ הוּנְד, מֵעג מָען אִיהֶם אויף נָאגָען .וָאן' !

864 אַז מָען הָאט אַיי אַיינְעָע דִירָה אוּנְ אַנְקוּה, הָאט מָען בְּרָנָסָה אָהָן מִיה .

865 אַז מָען הָאט אַ סַךְ צו טְהוּן , גֶעהָט מָען פּוּן אַלֶּע כְּלָאכוֹת אִין בָּאד הָעריין .

866 אַז מָען דָאט אַ קִינְד אִין וִויקְעל , וָאל מָען אַ וָועקְלָעגְן אַ וָוִיקְעל . 2)

867 אַז מָען הָאט אַ קָאט אִיז מָען וִוי לָאהֶם . 3)

868 אַז מָען הָאט דִיא מַטְבֵּעה הָאט מָען דִי דָעה .

869 אַז מָען הָאט הָעגָען אַנִי קְלֵייד אויף דָער שְׁטָאנְג , טָהוּט דָאס אַלְטָע נִיט בָּאנְג .

אַז מָען הָאט לִיעב דָאס וַוייב , הָאט מָען לִיעב אִיהָר מִשְׁפָּחָה .

אַז מָען הָאט מָעות, אִיז מָען אַ בַּעל־בַּיִת .

872 אַז מָען הָאט נִיט וָאס צו טְהוּן, אִיז אויף אִין אַרְבֵּיט .

873 אַז מָען הָאט נִיט פְּרַיטָאג שַׁבָּעס , הָאט מָען נִיט נָאנְטָאג פְּרִיה .

874 אַז מָען הָאט נִיט ..קיין אָתָרוֹג, דַארְף מָען ..קיין פִּישְׁקָע נִיט הָאבָּען .

875 אַז מָען הָאט נִיט ..קיין בּוּשָׁה פַּאר לַיוּט, הָאט מָען ..קיינְע מוֹרָא פַּאר נָאטָט .

876 אַז מָען הָאט נִיט ..קיין בְּרוּיט , אִיז עָרְגֶער וִוי דָער טוּיט .

877 אַז מָען הָאט נִיט ..קיין בְּרִירָה , מוּז מָען אֲפִילוּ טְהוּן אִיין עֲבֵרָה .

878 אַז מָען הָאט נִיט ..קיין סוּם , מוּז מָען גֶעהָן צו פּוּם .

879 אַז מָען הָאט סְחוֹרָה, הָאט מָען ..קיינְע מְזוֹנָא .

880 אַז מָען הָאט פַּאר אִיבֶּעל, טָהוּט וָועה דָער בּוּיךְ .

881 אַז מָען הָאט פְּרִיהָער הָערוֹסְגֶענֶעכְּיעט דִי קוּה , מַאכְט מָען דָער נָאךְ דִי שְׁטָאלל צו .

882 אַז מָען הָאט ..קיינְע הָאנְד , קָאן מָען ..קיינְע פּוּיסְט (קוּלַאק, Кулакъ) נִיט מַאכָּען . 4)

883 אַז מָען הָאט ..קיינְדָער אִין דִי וִויעְגָען טָאר מָען זִיךְ מִיט דָער וָועלְט נִיט קְרִיעְגָען .

884 אַז מָען הָאלְט זִיךְ צו נִידְרִיג , טְרַעט יֶעדְעֶר אויף דָעם קָאפּ .

885 אַז מָען הָאנְדָעלְט מִיט אַנָּאדָעל , פֶּערְדִיעְנְט מָען אַ נָאדָעל . 5)

886 אַז מָען הָאנְדָעלְט מִיט מַאבָּאק הָאט מָען אַ שְׁמָעק ; אַז מָען הָאנְדָעלְט מִיט הָאנִיג הָאט מָען אַ לֶעק . 6)

887 אַז מָען הוֹלְיעט צו פִּיל אִין דָער וועלְט בֶּעטְלָעט מָען אויף דָער עֶלְטָער .

888 אַז מָען הִיט אָב פְּרֶעמְדָם , קוּמְט (פֶּערְמָאנְט) מָען צו אַיינְעָנָם .

---

1) דער הונד עסט אויף דאס טריפה עוף אוג דער טעפפער מאכט א נייעם טאפ — א שאלה פרענען ביים רב איז שוין איבריג, וואס־וועט דארף מען דעם רב ? 2) מען זאלל שוין דענקען אן די חתונה־קליידער . 3) ד. ה. מען קען זיך ניט וועגריהרען פון דער קראם , גלייך מען וואלט געלעהמט געוועזן אויף די פים . 4) א פויסט מאכען היימט איינעם סטראשען . 5) אז מען האנדעלט מיט קליניגקייטען פערדיענט מען קליניגקייטען . 6) וועדליג דעם מסחר איז דער פערדיענסט .

889 אַז מען הייסט אין באד . ווערט
ווארעם אין דער שטאדט .
890 אז מען וואלט א שטעקען אין דער
וואנד , בלייבט ער שטעקען . 1)
891 אז מען ווילל א הונד א נעמט נעפֿינדט מען א שטעקען .
892 אז מען ווילל א זאך לערנען קומט מוז
מען יונגערהייט נעהען אין חדר .
893 אז מען ווילל גוט בוקלעכער איז
אללעס טרייפה .
894 אז מען ווילל האבען די קוה . מוז מען
האבען דיא מיה .
895 אז מען ווילל נאכטהון לייטען , מוז
מען זיך וואשען אויף אללע זייטען .
896 אז מען ווילל ניט דעם בעהעלפֿער ,
וואשט מען זיך אויף דעם העמד .
897 אז מען ווילל ניט דעם חזן , הייסט ער
זיך גענבען א הוסף .
898 אז מען וואהט אינדיקים . וואקסען
נארנאנים .
899 אז מען וואהט-ווקסט .
900 אז מען זוכט חלה , פֿערליערט מען
דער ווייל דאס ברויט .
901 אז מען זיצט אין דער היים , צערריסט
מען קיין שטיוועל ניט .
902 אז מען וואהט ניט שרה דיא בלינדע .
איז רבקה די שווארצע שוועסטער .
903 אז מען האפט ניט בייא דער האנד ,
הייסט מען קיין נגב ניט .
904 אז מען טהוט א בעזעם שאהן אן ,
איז ער אויך שוין ווהט ער אויך
אוים ווי א מענש .) .

905 אז מען מערט אויף דער
קאטשערע (ריג) שפרינגט די אויך
צוריק . 2)
906 אז מען ישובֿ׳ט זיך צו פיעל , נעמט
דער אנדערע די פרנסה א וועק .
907 אז מען לאכט , ווהען אללע — אז
מען ווייגט , ווהט קיינער ניט .
908 אז מען לאזט א זאך אוג א נקבה אליין
זיין הויז . קומט קיין נוטס ניט
העדוים .
909 אז מען לייענט דריי טאג כמדר ,
רעגענט עס .
910 אז מען לענט העדין קדחת , נעמט
מען העדוים קרענק .
911 אז מען לענט זיך אהן ווייטשערע ,
איז נידריג צו קאפֿענס .
912 אז מען לענט זיך אין קליין ,
שלעפֿען אונעק די חזירים .
913 אז מען לענט זיך ניט נעגעסען ,
שמטהט מען אויף ניט נעשלאפֿען .
914 אז מען לענט ניט העדין מאקע ,
נעמט מען העדוים א מפה .
915 אז מען מאכט א מיידעל ניט חתונה ,
מאכט ני זיך אליין חתונה .
916 אז מען מאכט דאס מויל ניט אויף
פֿליהקט קיינע ניט העדין ,
917 אז מען מאכט צו די אויגען . ווהט
מען א רוים .
918 אז מען מיינט — גענאררט מען זיך .
919 אז מען איז שולדיג דעם קירשנער
איז מען א בעל חוב איבער דעם קאפ 3)
920 אז מען נעמט זיך פיער . לויפט דאס

1) ער בלייבט וואס ער איז פריהער געווועזען — א שטעקען . 2) ריג (אום פאלנישען) rög הייסט א ווינקעל . 3) מסתמא איז מען דעם קירשנער שולדיג פאר דעם-חיטטעל , וואס ווערט אויף דעם קאפ , אדער ווי דאס שפריכווארט זאגט „איבער דעם קאפ" .

פֿינפֿטע אליין נאך .[1]

921 אז מען נעמט שלאגט מען איבער די האנד .

922 אז מען עסקט אויף דעם בייגעל , בלייבט אין קעשענע דאס לאך .[2]

923 אז מען עסקט חזיר , נאל עם שוין רינגען איבער דעם מויל .

924 אז מען עסקט שבת מאכלענט , אי מען בין מיטטוואך נאמט .

925 אז מען עסט שבת קוגעל, אין מען די נאנצע וואך נאמט .

926 אז מען פארטרט שבת . וויצט מען אין דער וואכן אין דעם הויז .

927 אז מען פאללט העריין , פאלט מען אויף הערוים .

928 אז מען פערזעמצט דעם טלית, אין שוין א סימן דלות .

929 אז מען פארטהיילט אין דער יונגעד , נעמט מען צוג־אויף אויף דער עלטער.

930 אז מען פליהט צו הויף . קעהרט זיך איבער דער מוח .

931 אז מען פריים זיך אויף א גוטע וועמשערע, טראנט אן דער טייבל א נאמט .

932 אז מען פרענט , פרענט מען זיך אן מפטיר (דערפרענט מען זיך) .

933 אז מען צהלט פפירה , קומט אויף די כלי־זמר א פנירה .

934 אז מען קאכט מיט שמרוי , בלייבט דאס עסקען רוי .

935 אז מען קאכט ניט אין דער וואכן , דאס עסקען רוי .

936 אז מען קאן ניט איבערהארען (איבער ווארטען) דאס שלעכטע , קאן מען דאס גוטע ניט דערלעבען .

937 אז מען קאן ניט אוג מען וויסט ניט, נעמט מען זיך ניט אונטער .

938 אז מען קאן ניט וויא מען וויל , מוז מען זיצען שטיל .

939 אז מען קומט איבער דיא פלאנקען, בעקומט מען אנדערע נעדאנקען .

940 אז מען קומט ניט צו דער צייט , מוז מען עסקען וואס איבריג בלייבט .

941 אז מען קלארט צו פיעל אום שבת ארבעט מען ווענינער אין דער וואכן.

942 אז מען קריעגט זיך מיט דעם רב . מוז מען האלטען מיט דעם בעאדער (מוז–מען שלום זיין מיט דעם שאנקער) .

943 אז מען קריעגט דורך א פענסטער , וואקסט מען ניט .[4]

944 אז מען רייבט זיך נעבען א נגיד , רייבט מען זיך אויס א לאך .

945 אז מען ריכט זיך אויף א גרויסען עולם , קומט קיין הונד ניט .

946 אז מען ערדט א סך . ערדט מען פון זיך .

947 אז מען שעמט זיך האט מען ניט קיין קינדער .

948 אז מען שווייגט קריגט מען דעם בעקומען חלק .

949 אז מען שמארבט זאלצט מען ניט

---

1) אז מען נעמט פיער פערד , לויפט נאך א קליין לאשעקל אלס פינפטעם . 2) ד. ה. ווענן מען איז א זולל ומבוא בלייבט אין דער קעשענע קיין נעלד . 3) אין דער וואכען מיינט מען פרייטאג ביי טאג . 4) אזוי ואנט מען נעוואהנליך פיר די קינדער . דאס שפריכוואדט מיינט אבער פשוט א גנב וואס קריעכט הערין דורך א פענסטער האט ניט קיין מזל וברכה .

אַיין, נָאר–מָען בְּעִנְרַאבְּט) ׃

950 אַז מָען שִׁיעסְט, מַאכְט מָען „פּוי״.

951 אַז מָען שָׁלָאגְט, שְׁלָאגְט מָען אוים פּוּטְער.

952 אַז מָען שְׁלָאגְט שְׁלָאגְט מָען זיך. [1]

953 אַז מָען שְׁמִירְט אָן דִיא רָאדָער, סְקְרִיפְּען זִיי ניט.

954 אַז מָען שְׁפָּארְט ניט דָעם גָּרָאשָׁען, קוּמְט מָען ניט צום קָערְבָּעל.

955 אַז מָשִׁיחַ וועט קוּמֶען, וועלְען אַלֶּע קְרַאנְקֶע גָעהַיילְט וועְרֶען, נָאר א נַארְר וועט א קַאלִיעקָע בְּלַייבֶּען.

956 אַז נַארָנַאנִים הָאבֶּען לִיעב זִיסָּם, הָאבֶּען דִי קְלוּנְע אוֹיסְגֶעטְרַאכְט. [2]

957 אָנַנִים לַכּוֹתַל – א שְׁטִיוועל הָאט אויך אוֶעֶרן.

958 אַז עָם אִיז אַיינְעם בְּעשֶׁערְט הָער־טְרוּנְקֶען צו וועְרֶען, וועְרְט עָר דָער־טְרוּנְקֶען אין א לֶעפֶּעל וַאסָּער.

959 אַז עָם אִיז אַיינְעם צו גוט, גֶעהְט עָר זיך גְלִיטְשֶׁען אויפֶּן אַיז. [3]

960 אַז עָם אִיז דָא אין טָאפּ, אִיז דָא אין טֶעלֶער.

961 אַז עָם אִיז ניט דָא קיין מִידֶען, מַאנְצְט מָען מִט שִׁיקְסָעם.

962 אַז עָם אִיז ניט דָא קיין „פַּאפְּע״ גֶעהְט מָען „לוליָא״. [4]

963 אַז עָם גֶעהְט צום לֶעבְּען, פֶּערֶפֶּעהלְט ניט קיין וַאהרֶען.

964 אַז עָם הֶעלְפְּט ניט קיין פַּאסְט, מוז מָען גֶעמֶען דִי בַּייסְט.

965 אַז עָם וועְרְט ניט בְּעסֶער, וועְרְט מְמִילָא אֶרְגֶער.

966 אַז עָם מָאהלְט זיך אין מִיהל, אִיז אין דֶער הַיים רוהִיג אוג שְׁטִילְל.

967 אַז עָם מַאכְט זיך ניט וִוי מָען וִויל, מוז מָען וָאלְגֶען וִוי עָם מַאכְט זיך.

968 אַז עָם קוּמְט א פְֶלֶעק אויף אַטְלַאס, בְּלַייבְּט עָם דָאךְ אַטְלַאס. [5]

969 אַז עָם קוּמְט עֶרֶב־פֶּסַח, דֶרְעהְט זיך בַּיי דִי וַייבֶּער דָער שְׁלַייעֶר.

970 אַז עָם קוּמְט פּוּרִים, פֶּערֶנֶעהְט מָען אַלֶּלֶע יְסוּרִים.

971 אַז עָם רֶעגְנְט, רֶעגְנְט עָם אוּמְעדוּם.

972 אַז צְוויי שְׁלָאגֶען זיך, חַאפְּט דָער דְרִימְטָער דָאס הִימְטָעל.

973 אַז ציבּעלְעם אִיז „ציבּוּלְיָא״ אִיז קְנָאבּעל „קְנָאבּוּלְיָא״. [6]

974 אַז שְׁקָצִים מִט מָאהְן אִיז אַ מַאכָּל, אִיז פִּיפִּיוְקָא אַ טַייבֶּעל. [7]

975 אַז „שָׂרָה״ אִיז צֶעהְן אִיז „רִבְקָה״ עֶלְעף. [8]

976 אַ חוֹנֵף מָאר ניט אין בֵּעם וועְרֶען,

---

1) דאם אונדעכט אוג די שאנד יעמאנד צו שלאגען פאללט אויף דעם שלאגער צוריק. 2) כדי מען זאלל זיך שעמען זיסטע זאכען צו עסטען, מען זאל ניט זאגען, אז מען איז א נארר, די קלונע האבען די טובה אז דאם זיסטע בלייבט פאר זיי. 3) דאם גליק מאכט דעם מענשען איבערמיטהיג. 4) „פאפּע״ אוג „לוליא״ הייסט אין דער ק'נדער־שפראכע עסטען אוג שלאפען. 5) וועז א מיוחס כאכט אויך אבאהל א קלייגען פעהלער, הערט ער דאך ניט אויף צו זיין א שענער יוד. 6) ציבעלע הייסט אויף פּאלנישׁ cybula. 7) שקצים מיט מאהן הייסט א בעליעבט מאכל אין אייניגען נעגענדען פאן רומלאנד, פיפיוקע מוז זיין א גאנץ קליין וואספערל, וואס מאכט אנשפרוך צו זיין א טייכעל. 8) איין עם־הארץ פערוועכפלעם דעם נאכטען שרה מיט עשרה אוג דרייגנג דער פון אז רבקה מוז זיין עלעף.

977 אַ חַזָן אָהָן אַ קוֹל אִיז וַוי אַ שָׁאף אָהָן וָואלָל .

978 אַ חַזָן אויף דֶער עֶלְטֶער בִּילְלט וַוי אַ הונְד אוּנ פְּרֶעסְט וַוי אַ פָּערְד .

979 אַ חַזָן אוּנ אַ פְּערְד יָענְעָן נָאר גוט בִּיז פֶּערְציג יָאהָר .

980 אַ חַזָן וָאגְט צְווִויי מָאהָל . 1)

981 אַ חַזָן זינְגְט אוּנ אַ הוּהָן קְרָאהְט אִיז נָאהְ נִיט גְלַייְך .

982 אַ חִילוּף אִיז אַ חַלָף . 2)

983 אַ חָכָם עֶסְסט עֶר וָאלְל לָעבְּען . אַ נַארְ לֶעבְּט עֶר וָאלְל עֶסְען .

984 אַ חָכָם שְׁווִיגְט שְׁטִילְל .

985 אַ חָלוֹם אִיז אַ הַאלְבֶּער נָבִיא .

986 אַ חָלוֹם אִיז אַ נַארְ ; גָאמְט אִיז אַ הַארְ .

987 אַ חָלוֹם אִיז וַוי אַ מַארְשְׁעלְעק . 3)

988 אַחַר הַמַעֲשֶׂה , הֶעלְפְּט קִיין חַרָטָה .

989 אַ טָאכְטֶער אִיז אַ וָואלְף . 4)

990 אַ טָאכְטֶער אִין דֶער נוֹיטָה — אַ וָאהָן נָאהְ דֶעם טוּיט . 5)

991 אַ מַאנְן גָעהְט נִיט פַּאר קִיין עֶסְסָען .

992 אַ מַאפ אִין וָואגָן שַׁאדְט נִיט . 6)

993 אַ טוֹב־לַכּל אִיז אַ רַע־לַכּל

994 אַ טוּיבֶּער הָאט גָעהָערְט . וַוי אַ שְׁטוּמְמֶער הָאם דֶערְצָעהלְט , אַז אַ בְּלִינְדֶער הָאט אַלֶיין גָעזָהָן . וַוי אַ קְרוּמְמֶער אִיז גָעלוֹיפָען . 7)

995 אַ טוּיטָען בֶּעווִינְט מָען זיעבֶּען מָאנ , — אַ נַארְ הָאם נאַנְצָע לֶעבָּען .

996 אַ טוּיטָען וָאלְל מָען דִי וָאהְרְהַייט נָאהְ־וָאגָן .

997 אַ טוּיטָע קוּה גִיט קִיין מִילְדְ .

998 אַ טוּיטָער מַאכְט קִיין קְרִיעג נִיט אָן .

999 אַ טְרוּקְעגָער „מִי־שֶׁבֵּרַךְ" הֶעלְפְּט וַוי טְרוּקְעגָע בַּאגָקעם . 8)

1000 אִיבֶּער אַיין אַיי אִיז אַ נַאגָצָע שְׁטָאדְט חָרוּב גֶעוָואָרָן .

1001 אִיבֶּער אַ צָווִיקָעל וָאל מָען קִיין הָעמְד נִיט קָאלְטָע מַאכָן .

1002 אִיבֶּערְגָעקוּמְעגָע צָרוֹת אִיז גוט צוּ דֶערצָעהלָען .

1003 אִיוּד אוּנ אַ וָואלְף גָעהָן נִיט אוּם לָעדִיג . 9)

1004 אַ יוּד גֶעבּוירָען — אַ יוּד פֶּערְלוירָען .

1005 אַ יוּדִינָע אָהן אַ „צָאיְנָה וּרְאֵינָה" אִיז וַוי אַ שַׁיינָעץ אָהן אַ פַּייפָּעלָע .

1006 אַ יוּדִישָׁע יְרוּשָׁה אִיז אַ גִילְדֶענָע

---

1) די שטילע אוג די חויכע ש"ע . 2) ד. ה. אז מען מאכט א חילוף נארמ מען זיך אב .
3) אזוי ווי א מארשעלעק ואגט אמאהל וואס איינם צום צוהנטען קומט נים , אזוי אויך דער חלום .
4) א יודישע מאכטער אז זי האט חתונה רייסט זי ארום די עלטערען אזוי ווי א וואלף די ארעמע שעפעלעך , די עלטערען מעגען זיין ארעם איז אוסער נדן מיט אללע חתונה — הוצאות , מיז די יודישע מאכטער האבען מאטעמענע אוג זיידענע קליידער, טייערע אויערענגליך אוג צירונג, ווער שטועפט א וויים זיידען קליידּ אויף איין מאל צו דער חופה נעהן כוז די יודישע מאכטער אודאי האבען , נאך אונזער מיינונג קען קיין געפעהרליכער וואלף נאר נים זיין ווי אונזערע יודישע מאכטער זאלען לעבען אוג נעזונד זיין . 5) פון א ואהן זענען די עלטערן ויכער אז ער וועם נאך זיי קדיש זאגען , אבער אין א נויטה איז א מאכטער נעטרייער אוג צערטליכער . 6) ביי די ראגאטקעם זוכען די מטראזשניקעם בראגפען אין דעם וואגען , זיי האבען אייוערנע שפיעזען מיט וועלכע זיי מאפען הערום אין דעם היי ארער שטרוי , אויב עם נעפינט זיך נים קיין בראגפען .
7) אז מען הערט דערצעהלען גרויסע לינען אוג גוטמאית . 8) א פרוקענער „מי שברך" הייסט אז מען איז קיין גענלד נים מנדר . 9) ד. ה. ביידע לויפען שטענדיג הערום צו זוכען פרנסה .

אָדער. 1)

1007 אַ יודישע מויד קען מען ניט גייטהען.

1008 אַ יודישע קאפּאטע איז אַ זאק מיט צוויי קלייַנע זאקלעך.

1009 אַ יודישער „זאראז" (Zaraz) איז ווי אַ „דאליבּאג" (dalibóg) אוג ווי אַ רוסישער „סיי שאס". (сей часъ)

1010 אַ יודיש עשירות איז ווי אַ בינטל שטרוי. 2)

1011 אַ יוד מיט אַ גרויסן קאָפּאָק אַבּער מיט אַ טרייפה האָרץ.

1012 אַ יודען טאר מען ניט געבּען קאָט גע באָטענע געלד. 3)

1013 אַ יודענע פּרעגדה איז גוט ווען זי איז נישט אוג זיין גליק איז אַ מערכה.

1014 אַ יודע שאינו יודע איז אַ האלבּער יודע.

1015 אַ יונג בייטעלע זיך, איין אלטען בריכט זיך.

1016 אַ יונג ווייב איז ווי אַ שאן פייגעלע וואס מען מוז האלטען אין שטייגעלע.

1017 איז דאס פון מייערן, ווערט עס זיך פערשלייערן, איז דאס פון, הייַין ווערט עס צוגעהען. 4)

1018 „אייזהו גבור? — הכובש" אַ גליק ווערטל 5)

1019 איטלעכם האָרץ ליידט זיין שמערץ.

1020 איטליכם חדר האט זיין נאַרר.

1021 איטלעכם טאפּפּל געפינדט זיך זיין שמערצעל

1022 איטלעכס מאנטעלע האט זיין קאנטעלע.

1023 איטלעכע בת־יחידה מאכט זיך איהר חן־דל צו־רעכט.

1024 איטלעכע משפּחה האט זיך איהר גסרהה (הסרהה).

1025 איטלעכער איידעם איז אַ שטיק שווער.

1026 איטלעכער בעט אויף אַ שטראל ברוים, אוג מיינט נאר אַ טרינק ברענפּען.

1027 איטלעכער בעל־בית האט אַ פּלי אין דער נאז. („אדער „פּליענען אין דער נאז").

1028 איטלעכער נגב האט זיך זיין תירוץ.

1029 איטלעכער האט ליעב דעם אמת, אַבּער ניט איטליכער נאט איהם.

1030 איטליכער הונד אויף זיין גרונד.

1031 איטליכער ואדם האט זיין לאז.

1032 איטליכער יוד האט זיך זיין שלחן־ערוך.

1033 איטליכער מיינט נאר די גרויסע קונין, ווי מען בעקומט דאס ביסעלע מינץ.

1034 איטליכער מענטש האט זיך זיין שענען.

1035 איטליכער משוגענער ווערט תמוז קלאר.

1036 איטליכער צד האט אַ צד שכנגדו.

1037 איטליכער עושר האט זיין יושר.

1038 איטליכער שידוך ואם מען טהוט

---

1) איינע גילדענע אדער הייסט (אויך אים דייטשען) העמאראידען. 2) ד. ה. עס מהוט א פלאקער אויף איין מינוט אין לעשם זיך באלד אוים. 3) דען ער קרענקט זיך דער נאר ווארום ער האט פאר דער סהורה ניט מעהר פערלאנגט. 4) די בעל-בית-טעם האבען דיעזע רעגעל אז ווי מאכען פסח קעזלעך אוג חרעמולעך פון מייערן אוג פון חריין. 5) ווען איינער פיהרט זיין זאך אויס, האלט מען איהם ממילא פאר א בריה.

אִיז גוט – נָאר אַ אָנדער עֶרְגְעֶרְט
כָּעָן גֶעוֶען אָהֶר.

1039 אַיידָער אִיךְ זָאל שְׁטַארְבֶּען פַּאר הונגער. עָסֶט אִיךְ שוין לִיעבֶּער גֶעבְּראָטֶענֶם.

1040 אַיידָער דָער מַאמַע אִיז גֶעבוירֶען שְׁטֶעהְט דָער זָאהְן אוֹיף דָעם בַּאנְק.

1041 אַיידָער דָער יוד גֶעהְט אִין מַארְק הֶערִין, קָאכְט אִיהְם אַלֶעס וָואלְוָועל.

1042 אַיידָער הֶערִינְצוּלֶעגֶען אִין דָער פּוּשְׁקָע, לֶעגְט מֶען לִיעבֶּער הֶערִין אִין דֶער קִישְׁקָע. 1)

1043 אַיידָער מֶען אִיז מְנַדֵּל אַ קְלֵיין קִינְד, עֶסְט מֶען פְּרִיהֶר צֶעהָן גְרוֹיסֶע אָקְסֶען אוֹיף.

1044 אִי"ן אוֹיג הָאט מֶעהָר גְלוֹיבֶּען אַיידָער צְוֵוי אוֹיערן. 2)

1045 אַיין אוֹיג מוּז אוֹיךְ שְׁלָאפֶּען.

1046 אַיין אָבְּגֶעשֶׁעהְלְט אִיז קוּמְט נִיט גְלַייךְ אִין מוּיל הֶערִין.

1047 אַיין אָהֶל קֶענֶן אִין אַ זַאק גִיט בְּלַייבֶּען פֶּערְבָּאהְרֶען, דָער שְׁפִּיטְץ קוּמְט הֶערוֹיס הַיינְט אַדָער מָארְגֶען.

1048 אַיין אוֹיסְגֶענֶעבֶּענֶע מַאכְשֶׁער, אִיז אַיין אַבְּגֶעשְׁנִיטֶען שְׁמִיקֶעל בְּרוֹיט. 3)

1049 אַיין אִיבְּרִיג גְלָאוּבֶּט וַויין מַאכְט שְׁמֶערְץ אוֹג פַּיין.

1050 אַיין אַיידָעם אִיז וִוי אַ טְשָׁאלְעמֶט. 4)

1051 אַיין אַיינְקֶל הָאט מֶען לִיעבֶּער וִוי אִין אַיינֶען קִינְד.

1052 אַיין צוּשָׁפָּאהְרֶער אִיז בֶּעסֶער וִוי אַ פֶּערְדִינֶער.

1053 אַיין אַלְטֶען, אִיז גוט צוּ בֶּעהַאלְטֶען. 5)

1054 אַיין אַלְטֶער יוד אִין שְׁטוּב אִיז אַ בְּרָכָה.
אַיין אַלְטֶע יוּדֶענֶע אִין שְׁטוּב אִיז אַ גְמָרָה (הַמְרָה).

1055 אַיין אַלְטֶער פְּרַיינְד אִיז בֶּעסֶער וִוי נַיֶּע צְוַוי.

1056 אַיין אַלְטֶער שַׁארְבֶּען לֶעבְּט אִיבֶּער אַ נַיֶּעם טָאפ.

1057 אַיין אָקְס פַּאר אַ גְרָאשֶׁען, וָועֶן דָער גְרָאשֶׁען אִז נִיט דָא.

1058 אַיין אָרעמַאנְן אוֹג אַ קְרַאנְקֶער וָועֶנֶן שְׁמֶענְדִיג תַּקִּיף. 6)

1059 אַיין אָרעמַאנְן אִיז אַ וַתֶּרֶן אוֹיף אַ פָּרעמְדֶען בֵּייטֶעל.

1060 אַיין אָרעמַאנְן אִיז וִוי אַ הוּנְגֶער. 7)

1061 אַיין אָרעמַאנְן הָאט אַ בֶּאוּ שְׁלֵימַזַל.

1062 אַיין אָרעמַאנְן הָאט גִיט וָואס אַנְצְיוּועהָרֶען. 8)

1063 אַיין אָרעמַאנְן מַאכְט אַ זוֹל אִין אַ יָקרוֹת.

1064 אַיין אָרעמַאנְן זְוֵיקְט זִיךְ מִיט חֲלָשׁוֹת.

1065 אַיין אָרעמַאנְן שְׁטֶעהְט בַּיי דָער טָהִיר.

1066 אַיין אָרעמַאנְן שְׁלָאפְט אִין דָער פִּינְסְטֶער.

---

1) פאר צייטען ווער עס נעוואלט נעלר זאמלען, פפלענט עס קלייבען אין א פושקע. 2) ביי עדות זאבין.
3) איך פערשטעה ניט דעם זינן פון דיזעם שפריכוואָרט. 4) מען וויים ניט ווי ער וועט הערויסקומען זוי ער קונעל וואס מען שטעללט הערין אין משאלענט-אובען. 5) ד. ה. צו בענראבען, אזוי דענקט אפשר א יונג מיידעל ביי זיך ווען זי האט חתונה מיט איין אלטען מאנן אוג ווינשט זיך זי זאל איהם באלד פטור ווערן אוג פון איהם ירשנ' ען. 6) ד. ה. מען וויל זיי ניט דערבאוועהרן אוג גיבט איהנען נאך.
7) ד. ה. וואס ער פארבאהנט, דאס בראנגט ער אויף זיך. 8) ער כוזו אללעם פראבירען — דענן ארנער קענן איהם שוין ניט זיין.

1067 אײַן אָרעם קָהָל אִיז נִיט דָא .

1068 אײַן אַשֶׁת־חַיִל נִיט דָעם מַאן דִי הַאלְטְע פַּרְנָסָה .

1069 אײַן נָאטָט אויף אַלע שׁוּנאים .

1070 אײַן מַאטָע צָעהָן קינְדער דערנָעהָר . אָבּער צָעהָן קינְדער אײַן מַאטָען — אִיז צו שְׁווער .

1071 אַיין נאַרר אִיז אַ מְכִּין אויף דָעם אַנְדערן .

1072 אַיין נאַרר מַאכְט אַ יָעל נאַרָנאנים .

1073 אַיין נאַרר קָענען מָעהָר אָנְקוּיפָּען אײַדער צָעהָן קלוגע קָענְען פָּערקוּיפָּען .

1074 אײַנְם — אִיז קיינְם . 2)

1075 אײַנְם מִיט דָעם דְרִיטָּען אִיז נִיט קיין מְחוּתָּן . 3)

1076 אײַן עוֹלָם אִיז נִיט קיין גוֹלָם .

1077 אײַן עוֹשֶׁר הָאט אוּמְעדום אַ הָעה .

1078 אַיין עַוות פָּנִים אִיז בָּעסער ווי מְוּטָן נָעלְד .

1079 אַיין עַוות־פָּנִים קוּמְט נְלַייךְ אִין גַּן־עֵדֶן הָעבְּרִיין . 4)

1080 אײַנְעם דַאכְט־זִיךְ . אַז בַּיי דָעם אַנְדערן לַייכְט־זִיךְ ; צום סוֹף אִיז דָאס נָאר אַ מְעשׂה קָנאפּ .

1081 אײַנְעם וַוארְפְט מָען הָעבְּרִיין , דָעם אַנְדערן וַוארְפְט מָען הָעבְּרוֹס .

1082 אײַן־עִקשָׁן אִיז אֶרגָער ווי אַ קאלְיָעקע .

1083 אײַן עִקשָׁן פַּאלְט הָמִיד אִין דָער בְּלָאטָע הֶערין .

1084 אײַנְער בֶּענְשְׁט מְוּטָן — דָער אַנְדערָע הָאט מְוּטָן (צָעהָלְט מְוּטָן) .

1085 אײַנְער נִיט טִיט לָעפְּפָעל — אײַנְער נִיט מִיט שָׁעפְּפָעל .

1086 אײַנְער הָאט מְוּטָן בַּיי טִישׁ , דָער אַנְדערָע אִין טַאש .

1087 אײַנְער הָאט נִיט אִין זִינן , דָער אַנְדערָע הָאט נִיט פון וַוּיטָּן . 5)

1088 אײַנְער הַאלְט דִי קוּה בַּיי דְ׳ הָערָנָער , אוּן דָער אַנְדערָע טָעלְקְט וִי .

1089 אײַנְער לַאקאמְעט זִיךְ אויף דָעם רָנָה , אוּן דָער אַנְדערָע אויף דָעם קָנָן .

1090 אײַנְער שְׁרַייט „אַהי׳ ! אוּן דָער אַנְדערָע שְׁרַייט „הָעטַיא׳ ! 6)

1091 אַיין פַּארְשַׁוווּעג שָׁאף מַאכְט אַלֶלע שָׁאף פַּארְשַׁוווּעג .

1092 אַיין צַר אִיז תָּמִיד פַּארְטִיג . 7)

1093 אַיין צִינאַנער נַנְבָּעט נִיט בַּיי דָעם אַנְדערן .

1094 אַיין רוּטָע קוּה אִיז דָא אויף דָער וֶועלְט ? 8)

1095 אִיךְ נָאלְט נִיוואלְט וָעהָן וִי עָם וָועט נָאךְ מַיין טוּיט צוּנעהָנען .

1096 אִיךְ נִיט פוּיל — נִיט עָר מִיר אַ פַּאטָש .

1097 אין אַ בְּרוּנְנען וָאס מָען הָאט פון אָיהָם וַואסָּער נָעטרוּנְקען וָאלל מָען

---

1) וואס פאר א יחיד איז צו טהייער אדער צו שווער , קען א רבים לייכט אויספיהרען . 2) זאגט א טומער אז זי האט נאר אין קינד . 3) ד. ה. זי קעהרען זיך מיט אויסאנדער נאר נים אן . 4) ווייל ער ווארט נים מען ואל איהם פריהר בעטען . 5) איינער איז קיין בעל צדקה ווייל ער ווייל ניט , דעד אנדערע ווייל ער קען ניט . 6) ד. ה. איינער ציעהט הער , אוּן דער אנדערע הין (מיט „אהי׳ אוּן „העטיא׳ טרייבט מען אן אקסען) . 7) אין צד ווילל תמיד דעם שידוך מהון . 8) עס בעציעהט זיך וואהרשיינלעך אויף די ערה אדומה .

..קיין שְׁמוּיִן ניט הֶערייַנוֹאַרְפֶּען . 1)
1098 אין אַ גוטער שָׁעה צו רֶעדען אוֹג אין
אַ שְׁלעכְטער צו שְׁווייגען.
1099 אֵין אוֹרח מַכְנִיס אוֹרח .
1100 אין אַזוֹל עֶסְט מען אויף דָאס
מְזוּמֶנע גֶעלְד . 2)
1101 אין אין אָפְּפֶּען מַאפְּפֶּעל שְׁמֶעקְט
אִיטְלִיכֶע מוּיז הָערין דָאס קָאפְּפֶּעל.
1102 אין אַ לֶעדיג פַּאסס קָאן דִי בְּרָכָה
ניט הָערין. 3)
1103 אין אַ מַגָּפָה אִיז אַ צִיעג אויף
אַ בְּהֵמָה .
1104 אין אַ שׁייֶנעם עֶפְּפֶּעל גֶעפִּינְט מען
אַ מָאהל אַ וָוארָעם .
1105 אין בָּאנאריֶע קְרֶעהֶען דִי חֲזִירִים. 4)
1106 אין בָּאד זוּך צו שָׁעמָען אִיז ניט דָא
פַּאר וֶועמען .
1107 אֵין בְּרֵירָה — אִיז אַ נְרוֹיסָע נְוֵירָה .
1108 אֵין בְּרֵירָה — וֶעדָז קוּ סָאבְּיֶע . 5)
1109 אין דִי אוינְען הַייסְט גֶערֶעדְט, אוּנְטֶער
דִי אוינְען הַייסְט גֶעבּילְלט .
1110 אין דִי קְטוֹרֶת אִיז דָא חֶלְבְּנָה אויך. 6)
1111 אֵין דָעם בּוּיךְ וָעהְט קיינֶער ניט ,
אוֹיף דָעם בּוּיךְ וָעהְען אַלֶע .

1112 אָן דָעם בָּעמְטָען קינְד פְּערְגֶעסְט
מָען .
1113 אין דָעם שְׁלָאף גייט אַלֶעם אַוועג .
1114 אין דָער הַיילִיגֶער נְמָרָא גֶעפִּינְט
מָען אַלֶץ , אָפִילוּ אַ דַארֶע וואנְץ .
1115 אין דָער יוּגֶענְד אַלִינֶגער , אויף
דָער עֶלְטֶער אַ נַנָב .
1116 אין דָער מוּידָם נְלִיק גֶעדַאטָה דָער
בִּיק .
1117 אין דָער שְׁמָאדָט וואוּ מָען אִיז
גֶעבּוירֶען פֶּעהְלט תָּמִיד אַ חוֹדֶש . 7)
1118 אין וויְנְטֶער אִיז צְווִי מָאהל אין דָער
וָאךְ שַׁבָּת . 8)
1119 אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה כְּנֶגֶד שְׁלָעכְטָע
קָאמְפָּען . 9)
1120 אין חֲשָׁנוֹן מַאכְט מָען חֶשְׁבּוֹן . 10)
1121 . אֵין לִי ״ — אִיז פְּטוּר. 11)
1122 אֵין לְרַחֵם בְּקָאמְפָּען . 12)
1123 אין מִיטְטָען מַאנְץ פְּלַאצְט דִי
סְטרוּנְע .
1124 אין נִיטָן אִיז גוּט צו שְׁמַארְבָּען —
אָבֶּער נָאר פַּאר יְ ע נְ ע ם .
1125 אין מֶעזְשֶׁערִיטְש שְׁמַארְבְּט קיין
עוֹשֶׁר ניט. 13)

---

1) מען זאל ניט משלם זיין רעה תחת טובה . 2) עס דאכט זיך אלץ ; עס איז זעהר וואלוועל אוג מען ניט מעהר נעלד אויס . 3) ד. ה. אז אין דעם פאסס איז ניט דא קיין ביער אדער קיין ווירן , קאן מען ניט פערדיענען . 4) איוט איינע קלייַנע שמאדט אין פאלען Bogarya . 5] פאליש jedź ku sobie . 6) ד. ה. אין דער שרהנסטער משפחה איז אמאהל דא א פסול . 7) נעמליך דער חדש „אייר" ; מען זאגט אין דער נעבורטשטאדט איטליכען יוננען מאנן „דו" אנשטאטט „איהר" . 8) ווייל עס זענען זעהר קורצע טעג דאכט זיך אוי . 9) אזוי זאגט מען וועגן די קארטע נעהט ניט . 10) די קראמער מאכן נעוועהנליך מדידה ר"ח חשון . 11) וועגן איינער זאגט: איך האב ניט אבצוגעבען , מוז ער פטור זיין , דענן , זאגט איין דייטשען שפריכווארט : ווא ניכטס איוט , רא האט דער קעניג זיין דעבט פערלארען . 12) בייס קארטענשפיעל זאלל מען אויף דעם אנדערן קיין רחמנות האבן. 13) מעשערישט איז א קליין ארטס שטעדטיל אין פאלען. מען ערצעהלט איינע אנעקדאטע דאס איין שנאדרער (בעטמלער) איז אמאהל נעקומען צו א גרויסען גביר , דער זעהר נעפערהרליך וואר , אוג האט זיך נעמעלדעט , אז ער האט א רפואה פאר דעם קראנקען . דער גביר איז ווייער נייגעריג נעוועזען צו הערען וואס די רפואה איז , האט איהם דער שנאדרער נעראטהען, ער זאלל פאהרען קיין מעזשעריטש, ווארום דארט איז נאך קיין מאהל קיין עושר ניט נעשטארבען

1126 אין פּינטשעוו טאונט עס 1)
1127 אין פֿרייַדן איז אַ אָהר אַ טאג,
אין ליידן איז אַ טאג אַ אָהר.
1128 אין שבת מרינקט זיך אָן דער אָקס
וואסט. 2)
1129 אַ כּהן איז אַ כּעפּ'ן.
1130 אַכט אוג אַכטציג (88) איז אַ יודישע קלאלה.
1131 אַ בעפּ'ן איז ערגער וויא אַשוועבל 3)
1132 אַ בּפּרה אַ יחיד פֿאר אַ רבּים.
1133 אַ בּפּרה געלט — אַבי דער בּבוד איז גרוים.
1134 אַ כּפּרה די כּהונה פֿאר אַ שיין פּנים.
1135 אַ לאנגע קרייַנק איז אַ זיכערער טויט.
1136 אַלטע (קראַנקע) לייט וואלען גאר ניט געבוירען ווערין.
1137 אַליין — איז די נשמה ריין.
1138 אַלע גליידער ווילען רייַדן אוג די צונג שטעלט מען הערוים.
1139 אַלע געלד־שידוכים האבין קיום.
1140 אַלע חנגים ווענען נארנאנים.
1141 אַלע חסדים־שלוים ווענען מענליך.
1142 אַ ליטוואק נעמט זיך אונטער אפילו צו זין איין אמם.
1143 אַ ליטוואק שטארבט ניט. 4)
1144 אַלע יודען האבין אייין שכל.
1145 אַלע יודין קענען זיין חנגים — נאר דאס רוב ווענען זיי הייערינ.
1146 אַלע ימים־טובים ווערין בּמל ווערין, נאר פורים ווערט בּליבּין. 5)
1147 אַלע כּלות ווענען שיין, אַלע מתים ווענען פרוים.
1148 אַלע מאנעלע ווענען פּליישיג. 6)
1149 אַלע מיוסד פֿרנסות האבין שוויג מזלות.
1150 אַלע סימנים געהען אונטער, נאר דער סימן דלות בּליבּט.
1151 אַלעם קען דער מענש פֿארגעסטן, נאר ניט צו עסטן.
1152 אַלע, עליי־השלוים, ווענען גוט,
1153 אַלע קלוגע געהען צו פוסס אוג אַלע נארנאנים פֿאהרין אין

---

1) אנעקדאטע; אין אקליין שטעדטעל לעבען פינטשעוו איז א מאהל אום שבת־צו־נאכטס פייער אוים־נעגאנגען אוג מען האט נעשיקט א יונגעל קיין פינטשעוו ער זאלל פון דארט פייער ברינגען. איידער ער איז אבער פערנאנגען די פאאר ווערטס האט עס דערווייל אנגיהיבען צו טאגען. אז ער איז צוריק געקומען אוג מען האט איהם נעפרעגט פאר וואס ער האט קיין פייער ניט נעברענגט, האט דאס יונגעל נעענטפערט: „אין פינטשעוו טאגט עס שוין". — מיר שיינט אבער, דאס דאס שפריכווארט האט איינען היסטאריישען גרונד אוג שטאמט פון דער צייט דער פאלנישען דיספּידענטען. דיעוע פארטחיי איז פאן דער פאלנישען רעגירונג זעהר פערפאלגט געווארדען אוג האט זיך נעמוזט מאכען יד אחת טיט די יודען, די יודען זענגען דער פון זעהר צופריעדען נעווועזען, ווייל זיי האבין דער וויל נרויסע פרייהיישטען גענאסטען. דא אבער די הויפּטשטאדט פון די דיספּידענטען אונטער איינעם גענויסען שימאן בודני איז גיווועזין אין פינטשעוו, האבען די יודען דאס מודיע נעווועזען איהרע אנדערע ברידער אוג האבין איהנען נעשריעבען: „כפינטשעוו יצא אור". 2) ר"ח שבט שמעלצט נעווהנליך דער שנעע, אוג עס איז דא פיעל וואסער. 3) ער ווירד באלד אנגעצונדין ווי פייער. 4) זא זאגין די פאלנישע יודען אויף איהרע ברידער די ליטוואקעס: א ליטוואק שטארבט ניט אלס ליטוואק; דען ער טויפט זיך שטארבט ער אלס קריסט; מען פערשיקט איהם נאך סיביר, שטארבט ער אלס סיבירניק; אדער ער וואנדערט אוים קיין ארץ ישראל, שטארבט ער אלס ארץ־ישראל־יוד, אבער אללעס ניט אלס ליטוואק. 5) ווען משיח וועט קוממען. 6) ווארטשפיעל: מעגעלעך פאן מאנען אונד מענליך ד. ה. עס קענן מענליך זיין.

קאַרעטעס .

1154 אַללע שמוטע ווילען אַסך ערדען .
1155 אַ מאהל האט אַ מיינעל אַ חיינעל .
1156 אַ מויד מיט אַ הינקער מאכט ווארג ערב וביקר .
1157 אמונק קען אויך ווערן טהון . 1)
1158 אַ מאמע איז אַ קנעכט, אַ טאטע איז שטענדיג ערעכט .
1159 אַ מאמע איז אַ פּאקרישקע , וי דערקט צו די קינדערס חסרונות אוג דעם מאנעם בזיונות .
1160 אַ מאמעלינע מישט מען מיט אַ דריק , מען שנידט עס מיט אשטריק — אוג דערנאך בענשט מען ווי אַ פּליעג .
1161 אַ מאנן אויף אַ שפּאנן, אַ בּאַרד אויף אין אייל .
1162 אַ מאנן ווי אַ מויז אוג אַ וויב ווי אַ הויז איז נאך נית גליך .
1163 אַ מיאוסע מויד איז אַ שנאת־חנם .
1164 אַ מיאוסע מויד האט פיינט דעם שפּיגעל .
1155 אַ מבּה איז גוט — בייגענם אונטער דעם אָרעם .
1166 אַ מלאבה איז אַ מלוכה .
1167 אַ מלאבה איז אַ פּאנצער פאר דעם דלות .
1168 אַ מלאך קען אויך קיינע צווויי שלימות טהון .
1169 אַ מנור מעג מען זיין אוג קלוג מוז מען זיין .
1170 אַ מענש איז אַ מאהל שמאַרקער פון אייזען אוג אַ מאהל שלאפער פון אַ פּליעג .
1171 אַ מענש איז אומעטום אַ מענש :
1172 אַ מענש איז ווי אַ פּליעג
1173 אַ מענש מאר זיך נית פאר קין זאך פערשווערן .
1174 אַ מענש קען אויף זיך מערר ערמאנען , אייבער צעהן אנקסען קענגען דערשלעפּן .
1175 אמת איז נאר בייי נאמט .
1176 אמת ואקסט פון דער ערד הערוים.
1177 אַ נאדל קענן מען אין קין זאק נית פּהאלטען .
1178 אן איין אנעמאנן קען מען זיך לייכט פערזינדיגען .
1179 אן אַ סוד איז קין ברכה .
1180 אן אַ קהלישער קלאמקע איז זיך גוט אנצוהאלטען .
1181 אן אַ שלים־מזל ווערט מען נית רייך.
1182 אן אַ שרה פערדינט מען אַ פויער.
1183 אן די גרויע האר דערקענט מען די יאהר.
1184 אן דעם איז קין ברכה , ואם רעדט אויף זיין משפּחה .
1185 אַ נאר איז זין אייגענער טאָר (נאַרף קיין טאָר האבען) .
1186 אַ נאר גיט — אַ קלוגער נעמט .
1187 אַ נאר קאט אַ שאן וייב .
1188 אַ נאר האט אַ שאנע ווענט .
1189 אַ נאר קאט ליעב זיקס .
1190 אַ נאר ואקסט אזוי רעגען .
1191 אַ נאר ווערט נית אלט ואוסמער ווערט נית וויער .

1) בעציהט זיך אויף די לעגענדע פון דעם קיזער ייטוט .

1192 אַ נאַרר זָעטְצט מען ניט איבער אייער .

1193 אַ נאַרר נאַרְרט מען פון דעם באד העְרוים .

1194 אַ נאַרְרעשער קאפּ ווערט קיין מאל ניט גרוי .

1195 אַ נאַרר קען מען ניט אויסגענארְרן .

1196 אַ נאַרר שיקט מען פארוים .

1197 אַ נגיד האט פיינט בבוד ווי אַ קאטץ סְמעטְענע .

1198 אַ נקמה איז אַ גוטער בישטן .

1199 אַ נקמה איז אַ האלבע נחמה .

1200 אַנקמה! דער טאטע האט די מאמע גשלאגן .

1201 אַ סוד איז נאר אונטער פיער אויגן (אוג אונטער פיער אויערן) . 1)

1202 אַ סוד געהט נאר אין הויזן . 2)

1203 אַ סוחר טאר קיין הונד ניט זין , אוג אַ הונד אַ סוחר — גערוים ניט .

1204 אַסוחר פֿארט אויף יאריד ים , אַ בעטלער גיהט צו פוס .

1205 אַ סך זמירות אוג ווענג לאקשן .

1206 אַ ספֿר אהן אַ קעמה איז אַ גוף אהן אַ נשמה .

1207 אַ פאלשער פריינד איז ארגער ווי אַ הונד .

1208 איין ערב איז אַ דורן (durch) .

1209 אַ פארך טאר קיין ראש־קהל ניט זין (אוג אַ סמאקאטער־קיין בעל־קונא) .

1210 אַ פארך טראגט אין באד אויך אַ יארמולקע . 3)

1211 אַ פוילישען בן־יחיד נאל מען לייהען, אַ דייטשען בן־יחיד נאלל מען פרייען . 4)

1212 אַ פויל אין גוט צו שיקען נאך העם מלאך־המות .

1213 אַ פויל קענען מאטע אוג מאמע אויך ניט העלפן .

1214 אַ פויל שלוח איז אַ האלבער נביא .

1 15 אַ פויל שלוח צערבייט נאר די שיך .

216 אַ פויער קאך איהם זיסם אוג זויער, בלייבט ער אלץ אַ פויער.

1217 אַ פונד מוז אבטרעטען דעם פוד .

1218 אַ פערד אויף פיער פים קאטי־קעט זיך . בפרט אַ מענש אויף איין צונג .

1219 אַ פרומען יודען נאל מען זובען צווישען אלטע הולצאיעס .

1220 אַ פרנס מעג זיין גרוים ווי אַ האהן, זיצט ער פארט אויבען אן

1221 אַ פרעמד קאטץ איז איבריג אין שטוב .

1222 אַ פרעמדער בישטן שמעקט זיסם ,

1223 אַ פרעמדער נארר איז אַ גלאכטער אוג אייגענער איז אַ שאנד ,

1224 אַקאטאוועס איז אהאלבער אמת .

1225 אַקאטץ נאשט זיך אוג אַ גוטער

---

1) אז פ׳עלע מענשען ווייסען א זאך , איז עס שוין קיין סוד ניט . 2) מען ווילל דאמים זאגן , דאס א סוד האלטען קען נאר אייגער וואס טראגט הויזן ד. ה. א מאנספערזאן. 3) ווייל ער ווילל ניט מען זאל דעם פארך הערויסוהן , זאגט ער אז מען טאר ניט געהען בקלות ראש . 4) ד. ה. מיט א פוילישען זאל מען מאכען נעשעפטען אוג א דייטש זאל מען נעמען פאר א חתן פאר דער טאכטער, ווייל ער איז סאליד אוג ארדענטליך .

יוד בֶּענְשָׁט .

1226 אַ קאַטץ זָאלל הָאבּען פֿליענדיקע וואלטע זיי אַלעלע פֿייגעלעך אין דער לופֿט אויסגעזוכט ארבעטן .

1227 אַ קאַטץ וָאל מען פֿאר קיין מאוז ניט מאכען .

1228 אַ קאַבין פֿערטהיילט זיך ניט .

1229 אַ קארגער גביר איז דער ערגסטער בקבצן .

1230 אַ קארגער ליגט אויף דעם נעלד ווי אַ הונד אויף דעם בין .

1231 אַ קארגער צאהלט (צאהלט) אַרגער .

1232 אַ קבצן איז די בעסטע שמירה .

1233 אַ קהל איז קיין בעלן ניט ; 1)

1734 אַ קינד אהן אַ מאמקע , איז ווי אַ טהיר אהן אַ קליאמקע .

1235 אַ קינד אהן אַ פאטער איז אַ האלבער יתום , אהן אַ מוטער — אַ נאנצער יתום .

1236 אַ קלוגער פֿערשטעהט פון א״י ן וואָרט צו״ו .

1237 אַ קלייט איז אַ גילדענע קייט. 2)

1238 אַ קלין איי איז אויך אַ כפּרה .

1239 אַ קלין שטאדטל איז ווי אַ לאמטערן . 3)

1240 אַ קלפּי איז אַ פֿערקעהרטע פֿאפּיער-מיהל. 4)

1241 אַ קנויל הָאט אויך אין עק (ווינקעלט

זיך אויך אוים) .

1242 אַ קרומע מוהמע — פֿארט אַ מוהמע .

1243 אַ רב איז גוט אַבצוקלויבן — אַבער ניט אַבצוואַנען .

1244 אַ רב וואס קען זינגען אוג אַ חזן וואס קען לערנען איז אין בייד ע קיינע ברכה .

1245 אַרבייט איז קיין שאנד (כּפּרט אין אַ פֿערמד לאנד) .

1246 אַ רבים פֿיהרט שטענדיג אוים ;

1247 אַ רביצין הָאט אַ לאנגע האנד אוג אַקורץ אויער . 5)

1248 א רויטהער מוז מען יונגערהייט פֿערשרייבן . 6)

1249 אַ רויטהער איז אַ רמאי .

1250 אַ רייכען מאטען איז כּדאי צו בּענראבּען .

1251 אַ רייער אערמאנן , איז אַ שׁאנער דלות . 7)

1252 אָרעם איז גלייך ווי געשטאָרבּען (אבּער רייך איז נאָך ניט נעלעבט) .

1353 אָרעם איז ניט רייך — קרום איז ניט גלייך .

1254 אָרעם איז קיין שאנד — אבּער אויך קיין גרויסער כּבוד ניט .

1455 אָרעם אוג פֿרעהליך — לוסטיג אוג לעבּעדיג .

1256 אָרעמע לייט קאָכען מיט וואָסער .

---

1) בעוע צוגענן וועטצען צו : אבער א ס ך גולגים . 2) קלייט הייסט אין מאנכען נענענדען אין רופלאנד א קראם . 3) ד. ה. מען זעהט וואס בייי יעדען מהוט זיך אין שטוב . 4) אין א פאפיער-מיהל לענט מען העריכן שמאטים אוג עס קומט הערוים פאפיער, אוג אין א קלפי לענט מען העריין פאפיער (צעטטעל) אוג עס קומען הערוים שמאטעם (לומפען) . 5) זי נעמט נערן פיעל אוג הערט נערן וועניג . 6) וויייל דאס פאלק זאגט , ראס א רויטהער ד. ה. א מענש מיט רויטהע האר איז קיין נוטער מענש , זא גיבט דאס שפריכוואָרט איין עצה , מען זאלל אהם יונגערהייט פארשרייבען , דאמיט ער זאל שפעטער , וועגן ער וועט גרוי ווערען , ניט קענען לייגענען אז ער איז קיינמאהל ניט רויטה געווזען . 7) א ריינער ארעמאן הייסט וויען מען האט וועניקסטענס קיינע שולדן ניט .

1257 אַרעמע קרובים זיצן אונטער דעם אייוועז .

1258 אָרעמער דאך 1 וואס קנאקסט דו ?

1259 אַרעמקייט אוג פוילקייט ענען צוויי בריידער .

1260 א רענדל איז קליין — אבער גענוג (טהיער) .

1261 א רענדל הערויף , א רענדל העראב — אבי זיך ניט נעדונגען .

1262 א שעמעדיג וייב איז גוט צו שלאגען .

1273 א שאמעדיגער קען .. קיין למדן ניט זיין .

1264 א שען וייב איז א האלבע פרנסה .

1265 א שדכן איז ווי א מיהל .

1266 א שווערער בייטל מאכט א ליבט גמיטה .

1267 א שווינגער מיט א שנור פאהרן ניט אויף אין פוהר .

1268 א שולדיגער איז ווי א זינדיגער .

1269 א שטאהך מאכט א לאהך .

1270 א שטיעף — מוטער איז א שטאהך — מוטער .

1271 א שטיעף — מוטער ניט רעם שטיעף־קינד דאס ערשטע פון טהער אוג דאס לעצטע פון קאוע . 1)

1272 א שטיעף־מוטטער — ניט שיטטער .

1273 א שידוך איז ווי א ליטער : אז מען שטעלט איהם קרום , קריעגט מען הערויף .

1274 א שידוך ואל מען מהון אין דער היים אוג א גנבה אין דער פרעמד .

1275 א שידוך (אוג א שמעק מאבאק) טאר מען ניט אויסשלאגען .

1276 א שכור (א נארר) אוג א וואגען הייז גזוכט מען אוים דעם ווענ .

1277 א שכור ועקט אללעם מאפפעל .

1278 א שכור טרינקט אוים דעם בראנפין פרייטאג בייטאג אוג מאכט שבת קידוש איבער א חלה .

1279 א שכור קאן זיך אויסשלאפען , אבער א נארר קאן ניט קליגער ווערען .

1280 א שכן אין שטוב איז ווי א נלעקיל בייי דער טהיר . 2)

1281 א שלאפ ערי גען , לאזט מען איבער . אבער ניט א הונגערי גען .

1282 א שלים־מזלניצע פערלירט די סדפארניצע (Spodnica) .

1283 א שלעכט וייב טרייבט אין דער ערד הערין .

1284 א שלעכטער חבר איז א גוטער מקבר .

1285 א שלעכטער פורים איז א גוטער שושן פורים . 3)

1286 א שניידערס א נייב איז קיין אשת־איש .

1287 א שפריכוואָרט איז א וואהרוואָרט .

1288 א שקארפקעמקע איז ניט .. קיין בענד .

1289 א שקראב קאן שוין שקראבערינער ניט ווערען .

---

1) ביידע זאכען , נעמליך ; טהעע ווען ער איז ניט נענוג אנגעצויגען אוג קאפפע, מיט דעם ביטטערן זאמען , וענען ניט גוט . 2) ד. ה. וואס דער שכן זעהט אוג הערט ביים אנדערן , קלינגט דערמיט די נאנצע נאסע . 3) די ארעמע לייט האבען פורים קיינע צייט פרעהליך צו זיין ; זיי מוזן נעלד צינאוף זאמטלען , נאר דער פאר מאכען זיי זיך א שענע סעודה אם שושן פורים .

ב.

1290 בָּאדַאי (bodaj) זיך אי ין אויג , אַבי יְעִנְעם צ נ ו י .

1291 בָּאַרְגֶעלֶע , לַאבָּעלֶע — צָאהלֶעלֶע , וַוינֶעלֶע . 1)

1292 בּוּדֶעם , בּוּדֶעם — אוים בּוּדָעם !

1293 בּוּשָׁה טָהוּט וַוֶעה .

1294 בְּחָנָם קְרִיעָנְט מָען כִּנִּים .

1295 בִּיזְמוֹ מְשׁוּנָע — לָאו דִיךְ בִּינָדָען .

1296 בִּיזְמוֹ מְשׁוּנָע — שְׁלָאג־וָשָׁע דִיךְ קָאפּ אָן הָעֶר וַוּאנְדְ . נָאר לָאו אַנְדָעֶרָע גְעִטְאהְ .

1297 בַּיי אַ גוּטָער בַּעל־בַּית־מָע אִיז פּוּלל דָאם פַּאסס .

1298 בַּיי אַיין אֶבְיוֹן אַ צְוּווילִינג אִיז וַוי דָאם פִּינְפְטָע רָאד אִים וָואגָן .

1299 בַּיי אַ נאַרר וֶעגָן דִי הֶעגָד אוּג דִי צוּנג אִיבְּרִיג .

1300 בַּיי אַ פּוּילָען וַואקְסְט דָער וֶועג אוּנְטֶער דִי פִּיס .

1301 בַּיי אַ שִׁכּוּר אִיז בְּרָאנְפִין דָער עִקָּר .

1302 בַּיי דֶעם אוֹיפְקְאהֶרָען דִי שְׁטוּב גְעפִּינְט מָען אַלֶעם .

1303 בַּיי דָעם גְלָאוּבָּעל גְעפִּינְט מָען אַ סַּךְ גוּטָע פְּרַיינְד .

1304 בַּיי דֶעם כֹּחַ גָּדוֹל שְׁטָעהְט יְכַפֶּר בַּעֲדוֹ . 2)

1305 בַּיי דֶעם עֶסְטָען קֶעגָנן מָען קוּים דֶעם הוּנְגָער פֶּערְגֶעסְטָען .

1306 בַּיי טָאג צוּם גָט — בַּיי נַאכְט צוּם בֶּעטְט .

1307 בַּיי פָאטֶער אוּג מוּטָטָער אִיז קִין קִינְד נִיט אִיבְּרִיג .

1308 בַּיי קְלֵיינֶע קִינְדֶער אִיז שְׁלָעכְט צוּ עֶסְטָען , בַּיי גְרוֹיסָע קִינְדֶער אִיז שְׁלָעכְט צוּ גֶעהָען . 3)

1309 בִּין אִיךְ אַהוּהן , מוּז אִיךְ קֶרֶעהָען .

1310 בְּלוּט אִיז נִיט קֵין וַואסֶער .

1311 בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אִישׁ אִיז אַ הֶערִינג אוֹיךְ פִּישׁ .

1312 בֶּעוִינְט זִיךְ דֶער חָכָם , בֶּעוִינְט זִיךְ אוֹיךְ דֶער נאַרר .

1313 בֶּעט אַ פַּאר צוּם מַנָּן וֶועלְט עֶר בַּיי זִיךְ גְרוֹיס .

1314 בֶּעטֶער אַ גוּטָער שׁוֹנֵא , אִידָער אַ שְׁלֶעכְטָער פְּרַיינְד .

1315 בֶּעסֶער אַיין אוֹיפְגֶעקוּמֶענֶער גְבִיר , אִידָער אַיין אָבְּגֶעקוּמֶענֶער עוֹשֶׁר .

1316 בֶּעכֶער אִיין קוּה אִין דֶעם שָׁאטַאלל .

---

1) צום בארגען געלד מאכט מען א פרייגדליכע טיענע, אבער צום אבגעבען וועדט מען ברוגז . 2) דאס בעווייזט , דאס דער הייליגבטער מענש האט אויך זיינע עבירה'ליך . 3) ד. ה. פאר קליינע קינדער קוי מען קאכען וואס זיי קענען פערטראגען עם זאל איהנען ניט שאדען ; גרויסע קינדער פערלאנגען מלבושים , וואס מען נעמט באדאי פון זיך הראב .

אייֶדער צָעהָן אין פְּעָרד .

1317 בֶּעסָטָער אַ מְיאוּם וַוייב פַאר זִיךְ , אייֶדער אַ שְׁאן וַוייב פַאר אַנדֶערָע .

1318 בֶּעסָטָער אָנְצוּקוּמָען צוּ עֶלְטערן , אייֶדער צוּ דֶעם בֶּעסָטָען מְענְשֶׁען .

1319 בֶּעסָטָער אַ סְעוּדָה , אייֶדער אַ חֲתוּנָה .

1320 בֶּעסָטָער אַ פַאטְש פוּן אַ חָכָם , אייֶדער אַ קוּש פוּן אַ נַארְר .

1321 בֶּעסָטָער אַ שָׁאדְעל , אייֶדער אַ שָׁאדֶן . 1)

1322 בֶּעסָטָער אַ שַׁאנְד אִין פָּנִים , אייֶדער אַ קְרַאנְק אִין בּוּךְ .

1323 בֶּעסָטָער אַ שְׁטִיק טְרוּקָען בְּרוֹיט , אייֶדער צוּ לַיידֶען נוּיטָה .

1324 בֶּעסָטָער בֵּיי דֶעם עֶרְנְסְטָען צוּ חָאבֶּען , אייֶדער דֶעם בֶּעסְטָען שׁוּלְדִיג צוּ זַיין .

1325 בֶּעסָטָער גוּט אוּנ אַפִּיסָעל , אייֶדער שְׁלֶעכְט אוּנ אַפוֹלֶע שִׁיסְעל .

1326 בֶּעסָטָער דִי תָּנָאִים צֶעריֶסָען , אייֶדער דִי כְּתוּבָּה .

1327 בֶּעסָטָער דֶער שׁוֹנֵא נָאל אִין מִיר גוּטס זָעהָן , אייֶדער אִיךְ אִין אִיהֶם שְׁלֶעכְטס .

1328 בֶּעסָטָער זִיךְ אֲנְצִיקֶעהֶרָען מִיט דֶער רֶבִּיצָען , אייֶדער מִיט דֶעם רַב .

1329 בֶּעסָטָער זִיךְ צוּ בִּיקָען צוּ דֶעם קָאפּ אייֶדער צוּ דִי פִּיסס .

1330 בֶּעסָטָער זִיךְ צוּ וִינְשֶׁען , אייֶדער יֶענֶעם צוּ שְׁעלְטֶען .

1331 בֶּעסָטָער מִיט אַ קְלֵינֶען אִין נִיהָנם , אייֶדער מִיט אַ נַארר אִין גַן עֵדֶן .

1332 בֶּעסָטָער נִיט הָאבֶּען , אייֶדער צוּ זַיין בֶּעגְנָאבֶּען .

1333 בֶּעסָטָער פוּן אַ גוּטֶען מֶענְשֶׁען דָאס עֶרְגְסְטָע אייֶדער פוּן אַ שְׁלֶעכְטֶען מֶענְשֶׁען דָאס בֶּעסְטָע .

1334 בֶּעסָטָער פוּן אַ גְנַאטְש אַ פַּאטְש , אייֶדער פוּן אַ נַארְר אַ קוּש .

1335 בֶּעסָטָער פְּרִיהָער בֶּעוָואהְרֶענְט , אייֶדער שְׁפֶּעטֶער בֶּעוִויזְט .

1336 בֶּעסָטָער פְּרִיהָער שְׁטַארְבֶּען , אייֶדער דֶערְנָאךְ פֶּגֶר'ן . 2)

1337 בֶּעסָטער צוּ גֶעבֶּען דֶעם קִינְד מִיט דֶער וַואהְרְמֶער הַאנְד , אייֶדער מִיט דֶער קַאלְטֶער . 3)

1338 בֶּעסָטָער צְוִויי מָאהְל פְּרֶעגֶען , אייֶדער אייְנְמָאהְל בְּלָאנְדְוָען .

1339 בֶּעסָטָער צוּ וָעהֶען לֵייד , אייֶדער צוּ הֶערֶען פְּרֵיד . 4)

1340 בֶּעסָטָער צוּ טוֹען מִיט אַ הֵימִישֶׁען גַנָב , אייֶדער מִיט אַ פְּרֶעמְדֶען רַב .

1341 בֶּעסָטָער צֶעהְנָמָאהל מֶעסְטֶען אוּנ אייְנְמָאהל אַבְּשְׁנַיידֶען . אייֶדער פֶּעֶרֶקֶעהֶרְט .

1342 בֶּעסָטָער צָעהָן שְׁלֶעכְטָער , אייֶדער אַ יִין דַלוּת .

1343 בֶּעסָטָער שְׁוָואֶרְץ אוּנ פֶּעטְקָע , אייֶדער וַויים אוּנ לִיפְּקָע .

1344 בֶּעקוּם דִיר גִ'יְ'ךְ פְּרַיינְ , נָאר פֶּעֶרְגֶעס נִיט דִי אַלְטֶע .

1345 בֶּעסָטָער מִיט אַ קְלֵינֶען דוּ וִוילְסְט , אייֶדער מִיט וָועם דוּ וִוילְסְט

---

1) בעסטער א קליינע שאדען ווי א גרויסער . 2) ד. ה. בעסער פערליערען דאם לעבען אין עהרען , אייידער עם פערלאנגערן דורך שאנדע . 3) ד. ה. עם איז בעסטער צו נעבען נדן , אייידער איהם צו לאזען ירושה . 4) אזוי זענען מוסטער , וואס וואללען איהרע ציטטערינג קינדער ניט אוועקגעבען אין דער פרעמד , ווי וואללען ליעבער ציזוהען דאם שלעכטע אוג דער היים , אייידער צו הערען דאם נוטע אין דער פרעמד .

אוג טָהוּ מִיט אַיינֶענעם שֵׂכֶל .

1346 בֶּעשָׂערֶט נָאטט אַ סוֹחֵר שִׂיקֶט דָּער רוּם אַ מֶענטשֶׁלֶער .

1347 בְּרָאנְפֶּען אִיז אַ שְׁלֶעכְטֶער שָׁלִיחַ : מֶען שִׂיקֶט אִיהֶם אֲרַאב אוּנְטֶען (אִין בּוּיךְ) קָרִיכְט עֶר נַאר אַרוּיף אוּיבֶּען (אִין קָאפּ) .

1348 בְּרָאנְפֶּען פֶּעדֶרֶעטֶם דֶעם קָאפּ —

צָרוֹת נֶעמֶמֶען אִיהֶם נָאר הֶעראב .

1349 בְּרוֹגֶז אוֹיף לַייט נֶעהָען אוֹיף אַ זַייט .

1350 בְּרוּיט אוּנְטֶערוֶועגס הַייסֶט נִיט קַיינֶע מַשָּׂא טְרָאגֶען .

1351 בְּרֶעד אוֹיף אַ וֶועמֶעל . שְׁפָּרִינְגֶט הֶערוּיס אַ יוד . [1]

1352 בֶּעסֶער יוּאי (יָא) אֶיידֶער לֹא .

ב .

1353 נָאטט אִיז אֵין עֶרְלִיכֶער בֶּעצָאהלֶער , נָאר אַ קְרִיעכֶער . [2]

1354 נָאטט אִיז אַ פָאטֶער , אַז עֶר נִיט נִיט קַיין מַכָּה , נִיט עֶר אַ בְּלָאטֶער .

1355 נָאט אִיז אַ שָׁאנֶער בַּעל־בַּיִת .

1356 נָאטט אִיז נֶערֶעכְט אוּג זַייגֶע מִשְׁפָּטִים זֶענֶען גֶערֶעכְט .

1357 נָאטט אִיז דָּער בֶּעסֶטֶער דָאקטָאר .

1358 נָאטט נֶעהָט נִיט אִיבֶּער־קַיין קָלָאטְץ . [3]

1359 נָאטט הָאט נֶעגֶעבֶּען . נָאטט הָאט צוּ־גֶענוּמֶען . [4]

1360 נָאטט הָאט גֶעגֶעבֶּען דֶעם נַארר הָעגֶד אוּג פּוּם אוּג הָאט אִיהֶם נֶעלָאזט לוֹיפֶען .

1361 נָאטט הִיט אָב פַּאר אַ י י ן וָאגָן ;

1362 נָאטט . הִיט אָב פַּאר אַ שָׁקָר־בְּלִבּוּל !

1363 נָאטט הַייסֶט אוֹיף קַיין נַארר נִיט זַיין ,

1364 נָאטט וַוארט לַאנג אוג בֶּעצָאהלְט גוט (מִיט פְּרָאצֶענט) .

1365 נָאטט וַוייסְט וָאס עֶר טָהוט .

1366 נָאטט וָועט הֶעלְפֶּען , וַוי הֶעלְפְט נָאר נָאטט בִּיז נָאטט וָועט הֶעלְפֶּען !

1367 נָאטט וָאל אָבְהַיטֶען פַּאר בֶּערִידִיטְשֶׁעד־וַוער נְגִידִים אוג אוּמַאנְיער חֲסִידִים , פַּאר קָאנְסְטַאנְטִינֶער מְשָׁרְתִים אוג פַּאר טָאהְלְיוֶוער אַפִּקוֹרְסִים . פַּאר קַאמֶענֶעטְצֶער חַאדַאמֶאיעס אוג פַּאר אָדֶעסֶסֶער הוֹלְמַיאיעס .

1368 נָאטט וָאל אָבְהַיטֶען פַּאר יוּדִישֶׁער חוּצְפָּה , פּוּן יוּדִישֶׁע מַיילֶער אוג פּוּן יוּדִישֶׁע קָאפּ .

---

1) דאס בעציהט זיך אויף א אנדער ווערטיל : איין פיינער יונג האט נעוואלט עסטען אום יום כפור , נאר כדי קיינער זאל נית זעהען , איז ער אוועק מיט א בולקע אונטערן שטאדט , זיך נעשטעלט אויפן פריינר פעלד , אוג נאכדעם ווי ער האט זיך גוט ארום נעזעהען אויף אלע זיישען , האט ער אויפנעבראכען די בולקע . . . אבער פון דער בולקע אליין איז ארויסנעשפרונגען א פערבארגענער יודעל אוג א נעשרי נעטהאן : שייגעץ וואס מהוסם דו . 2) ד. ה. ער בעצאהלט נית באלד . 3) ער שפרינגט נית נאר ער מהוס אללעס אויף גלייכעס וועג . 4) ח' נתן ... ה' לקח .

1369 נָאטט וָאל אָבְּהִיטֶען צוּ הָאבֶּען אַיִין קִינְד אוּנ אַיִין הֶעמְד .

1370 נָאטט וָאל וָואלְטֶען הָערֶען דָעם פַּאכְטוּהְ , וָואלְטֶען אַלֶּע שָׁאאף אוּיס גֶעפְּנֶרִ״ט .

1371 נָאטט וָאל צוּהָערֶען דִי נַארָנַאנִים , וָואלֶלט דִי וועלְט גָעהַאט אֵיין אַנְדָער פָּנִים .

1372 נָאטט לֶעבְּט אוּיבֶּען אוּנ מִיר מוּטְשֶׁען זִיךְ אוּנְטֶען .

1373 נָאטט צָאהלְט נָאךְ דִי מַעלוֹת אוּנ שְׁטְרָאפְט נָאךְ דִי חֲסָרוֹנוֹת .

1374 נָאטט שִׁיקְט נִיט אַרָאב פּוּן אוּיבֶּען, אַז מֶען לִיעְנְט אוּיף דָעם אוּיוֶוען . 1)

1375 נָאלְד הָאט אַ מִיאוֹס'ן מַאטֶען אוּנ אִיז דָאךְ אַ יַחְסָן .

1376 נַאנְץ גוּט —קְאטְשְׁקָע נָאךְ בֶּעסְ־סָער . 2)

1377 גוּט אִיז אַ יוּדָן אַ טוֹבָה צוּ טְהוּן .

1378 גוּט אִיז צוּ הָאפֶּען , שְׁלֶעכְט אִיז צוּ וַארְטֶען .

1379 גוּטָע בְּשׂוֹרוֹת הָערְט מֶען פּוּן דָער וַיְיטְעֶנִס .

1380 גוּטָע סְחוֹרָה לוּיבְּט זִיךְ אַלֶיין ;

1381 גַנָּבִים הָאבֶּען סוֹדוֹת .

1382 גַנָּב׳עט מַיין בְּרוּדָער — הָענְגְט מֶען דֶעם גַנָּב . 3)

1383 גַנָּב׳ענֶען אוּנ רַאבֶּענֶען וָאל מֶען אוּנ אֵיין עֶהְרְלִיכֶער מַאנְן וָאלל מֶען בְּלַיְיבֶּען . 4)

1384 גַנָּבְענֶען אִיז אַ קְלֵיינֶערָע חֲרָפָּה , וַוי אָבְּגְענֶען .

1385 גֶעבֶּארְגְטֶער שֵׂכֶל, טוּיג נִיט .

1386 גֶעבֶּענְטְשְׁט אִיז דֶער גָרָאשֶׁען, וָואס עֶר אִיז גֶעשְׁמִיעְרְט מִיט חֶלֶב (חֲזִיר) ;

1387 גֶעה אִיךְ פָּאנְוָאלִיץ , נָאנְט מֶען . אַז אִיךְ קָרִיסָּה , גֶעה אִיךְ גֶעשְׁוִוינְד . נָאנְט מֶען אַז אִיךְ צֶעבְּרֶיים דִי שִׁיךְ . 5)

1388 גֶעהן וָאל מֶען נָאר צוּ דֶעם קָאפּ .

1389 גֶעה דֶער אַז דִי צוּנְג אִיז אִין גָלוּת . 6)

1390 גֶעלְד אִיז אֵיין עֲבוֹדָה־זָרָה, אָבֶּער אַז עֶס אִיז נִיט דָא, אִיז אַ נָרוּיסֶע צָרָה ;

1391 גֶעלְד אִיז קֵיילֶעבִּיג — אַ מָאהָל אִיז עֶס דָא, אַ מָאל אִיז עֶס דָאךְ .

1392 גֶעלְד אִיז שְׁמֶעלְט — אָבֶּער שְׁמֶעלְט אִיז קִין גֶעלְד .

1393 גֶעלְעבְּט וִוי אַ נאַרר, גֶעשְׁטָארְבֶּען וִוי אַ נַארר .

1394 גֶענוּטְהַשָּׁאפְט, קָאסְט גֶעלְד. 7)

1395 גֶעקְלֶעבְּט אַבִּי גֶעלֶעבְּט . 8)

1396 גֶערֶעדְט אִיז גֶערֶעדְט , אָבֶּער נִיט גֶעטְהָן .

1397 גֶעשְׁוִוינְד אִיז נָאר גוּט פְּלֶיי צוּ הַאפֶּען . 9)

1398 גֶרַייט דִיר אָן אִין דָער יוּגֶענְד ; וָועסְט דוּ הָאבֶּען אוּיף דָער עֶלְטֶער .

---

1) ד. ה. אז מען ארבייט ניט (ווארטשפיעל : „אבען" אונד „אפען" ביידע ווערען גלייך אויסגעשפראכען).
2) ווארטשפיעל : נאנץ גוט אוּנ נאנז איז גוּם . 3) מען ווילל איהם ניט דערקענען פאר קיין ברידער .
4) דאס זאגט מען אויף מענשען וואס גנבענען אוּנ ראבעווען אוּנ ווילל נאך ביי דער וועלט הייסען עהרליכע לייט דער מיט , וואס זיי ווארפען ארוים עטליכע רוביל אויף צדקה אדער אויף שמאדט - זאכען .
5) דער פערז איז פון א נעווייסע קלאנעליעד פון א שטיעפטאכטער , וואס קען די שטיעפמוטטער קיין מאל ניט צו פרידען שטעללען . 6) ד. ה. אז מען מאר ניט אללעס הערוים־זאגען . 7) ד. ה. ביז מען זאכטעלט ערפאהרונג , מוז מען רבי־נעלד בעצאלען . 8) זאגען קראנקע לייט וואס מוזען אפט די נעזונדהייט לאכען .
9) פון איילענישׁ קומט קיין גוטס ניט הערוים .

ד

1399 דאָס אויער מעג מען אימטלעכען
גענעמען. די הענד דעם גוטען פרייַנד.
אבער דאס מויל נאר דעם זייב. 1)
1400 דאס אנדערע זייב האט א נאלדען
לייב.
1401 דאס אָרנסטע לעבען איז בעסער
פון דעם בעסטען טויט.
1402 דאס בעסטע מילכדינגעס (אין די 9
מאנ) איז דאך א שטיקעל פליישׁ.
1403 דאס בעסטע פערד, דארף האבען
א בייטשׁ אוג דער קלוגסטער
מענטשׁ איין עצה.
1404 דאס גוטע ווערט מען באלד גענואהנט.
1405 דאס גוטע קאן מען ניט אויסבריי-
גען אוג דאס שלעכטע נישט אײַנ-
קאריגען.
1406 דאס גיהנם איז ניט אזוי שלעכט
ווי דאס קומטען צוא-איהם.
1407 דאכ גליק אליין העלפט ניט דעם
מענשׁען, ווען דער מענש העלפט
ניט מיט.
1408 דאס האלצעפפעלע שוויסט פון
אויבען. 2)
1409 דאס הארץ איז א האלבער נביא.
1410 דאס הינדעל ווערט מיט דעם
שעכטען נאוואהנט.
1411 דאס לייכטע איז צוגענעבען ענגעם
איין עצה — דאס שווערסטע זיך
אלײַן.
1412 דאס לעבעדינגע לענט מען ניט אויף
דעם טויטען.
1413 דאס ערשטע זייב איז ווי א הונד,
דאס צווייטע זייב ווי א קאטץ. 3)
1414 דאס ערשטע זייב איז פון נאטש
דאס אנדערע איז פון מענשׁען אוג
דאס דריטע פון דעם רוח.
1415 דאס פנים זאגט אויס דעם סוד,
1416 דאס צווייטע זייב איז ווי א מאר-
צאווע זינן.
1417 דאס קלייד האלט עותליך דעם
מענשׁען.
1418 דאס קערבעל איז דער גרעסטער
יחסן.
1419 דאס קערבעל איז ניט קיין מומר.
1420 דאס רעגדעל מעג זיין נאך אזוי
רויט, מוז מען עס אבּ בייטען פאר
א ברויט.
1421 דארט איז גוט, וואו מיר זענען ניט
דא.
1422 דורך אונרחים ניט מען אויס קומען.
1423 דורך א קאטץ שיקט מען קיין
שלוחּ מנות ניט.
1424 דורך א שלעכט קינד, קומען דיא
עלטערין צו זינד.

---

1) ד. ה. אויסהערען ואל מען יערען, די האנד דריקען דעם גוטען פרייַנד, אבער קושען נאר די פרוי. 2) דער ערנסטער מאכט זיך מיסטעגס גרויס. 3) ד. ה. דאס ערשטע זייב איז נאסריי ווי א הונד דאס צווייטע איז פאלש ווי א קאטץ.

1425 דורך געזונ֯ער נים מען אויסקומען
1426 די אכילה, איז די בעסטע תפלה.
1427 די בעסטע געפעלעך ווענען ד֯ער מאמים. 1)
1428 די נאנצע וועלט איז ווי אַ חלום.
1429 די וויבערס שבל איז דאס ציהרונג— די מאנגערס ציהרונג איז ד֯ער שכל.
1430 ד֯י וועלט איז אויך אַ וועלט.
1431 די וועלט האט פיינט איין אד֯עמאנן אַ בעל נאוה.
1432 די ליעבע איז ווים, נאר וי איז גוט מיט ברויט.
1433 די לעטצטע פאר הויזען (אד֯ער דאס לעטצטע העמד) נאל מען פערזעמצען נאר בייך (אַ נביר) ואלל מען זין.
1434 די מלאכה האט ליעב אַ טרונק. 2)
1435 דינג דיר אַ משרת אוג טהו עם דיר אליין.
1436 די נוט מאכט דעם מענשען בעסער — דאס גליק מאכט אים שלעכטער.
1437 די נוט שארפט דעם שכל.
1438 די נשמה קען מען ניט אויסשפייען.
1439 דיענער ווענען טרייו, אוו ווי ווענען ניי.
1440 די ערנסטע סחורה איז „לא“. 3)
1441 די צענטע קרענק איז ערגער פון ד֯ער ערשטער.
1442 די ציבע איז אהן בייגער.
1443 די צונג איז ניט אין נלות.
1444 די צייט איז ד֯ער בעסטער ד֯אקטאר. 4)
1445 די קאטץ ווייסט וואס זי נאשט.
1446 די קישקע האט ניט קיין פענסטער.
1447 די קרובים ד֯ערקענט מען אוו ווי ווערען רייך.
1448 די שוואלבען האבען האס בית־המקדש נעלאשען. 5)
1449 די שמאלץ רינט אויס אוג האס נריב בלייבט אנרוב. 6)
1450 די תפילה נעהט הערויף אוג ד֯י ברכה קומט הערא.
1451 „דלות!“ קאך לאקשען — ניט א „קיין אייער!“
1452 דעם ארעמאנס נעבראטענס שפיהרט מען ווייט, דעם עשרים טויט הערט מען ווייט.
1453 דעם ארעמאנן קאסט ווין קוילש מהייערר, ווי דעם נגיד ניין יוד (ניין נעבראטענס).
1454 דעם יודען פעהלט תמיד אַ טאג. 7)
1455 דעם יודען מיידט קיין אומגליק ניט אויס. 8)
1456 דעם נקרות פיהלט נאר ד֯ער ארעמאנן.
1457 דעם נארר קען מען קיין טשאלעמט־בראטעל פאר דעם מויל ניט מאכען. 9)
1458 דעם עושר פאסט אללעם. 10)

---

1) די בעסטע נעפעלען ווענען די נאטורליכע ציין, וואס מען בעקומט פון דער מוממער. 2) בעל מלאכות האבען מיימסמענס ליעב א כוסה. 3) ד. ה. אז מען האט נאר קיין סחורה ניט (לא : ניכט) 4) די צייט האלט אללע וואנדען. 5) איינע לענענדע אז די שפינען האבען אין בית המקדש הערין פייער נעפראנגן אוג די שוואלבען האבען דאס פייער נעלאשען. 6) אז מען לויבט א נעשעפט אוג מען ואגט או עס איז נאר א שמאלץ־נרוב (וואדשפיעל: נרוב אוג נרויזען פון די נענו). 7) מען מיינט דעם שבת, ווייל ער קאן אם שבת ניט פערדיענען. 8) ד. ה. אללע נזירות אוג אללע צרות פערפעהלען ניט דעם ארמענ יודישען פאלק. 9) ד. ה. מען קענן דעם נארר ניט פערוועהרען נארדישקייט צו ואגען. 10) וועניגסטענס רעדט ויך דער עושר אין ער מעג אללעם מההן, מי יאמר לו מה תעשה.

1459 ר֫ער אֶמֶת הָאט פִּים אִיז עֶר עֶנְטְלַאפְען — דֶער שֶׁקֶר הָאט נִיט קִין פִּים אִיז עֶר דָא גֶעבְּלִיבְּען .

1460 דֶער אֱמֶת טְרוּט בַּאנְג .

1461 דֶער אֲרֶעמַאנְן אִיז גֶעֶרְען אַז עֶר בְּלַייבְּט בַּיי דעם קֶרְן .

1462 דֶער אֲרֶעמַאנְן לֶעְנְט דִי ציין אִין בֵּייטֶעל (אִין טַארְבָּע) הֶערִין (אויף דֶער פַאלִיצַע) . 1)

1463 דֶער בְּלִינְדֶער הָאט וַיינֶע אוֹיגְען אִין דִי שְׁפִּיטְץ־פִּינְגֶער . 2)

1464 דֶער בֶּעסְטֶער פְּרַיינְד אִיז דָאס קֶערְבֶּעל .

1465 דֶער נַעֲב בַּיי דֶער טְהִיר אִיז דֶער בֶּעסְטֶער שׁוֹמֵר .

1466 דֶער נָאשְׁען גִילְט דָארְט וָואוּ עֶר וועֶרְט נֶעשְׁלָאגְען .

1467 דֶער גְרוֹיסֶער שָׁווִימְטֶער וועֶרְט צוּ לֶעצְט דֶערְטְרִינְקְען (אוּנ דֶער גְרוֹיסֶער קֶלֶעטְטֶערְנִיק וועֶרְט דֶערהַרְג׳עט) .

1468 דֶער גְרֶעסְטֶער וועהְטָעג אִיז ד ע ר . וָואס מֶען קֶען אִיהְם פַּאר אַנְדֶערְע נִיט הֶערוֹיס וָאגְען .

1469 דֶער גְרֶעסְטֶער נַארר אִיז פַּאר זִיךְ קְלוּג .

1470 דֶער הוּנְד אִיז וועֶרטֶה דָעם שְׁטֶעקְען.

1471 דֶער הוּנְד אִיז צוּ .קִין פֶלַאדְען נִיט גֶעוָואהְנט .

1472 דֶער הוּנְד לָאזְט מִיךְ צוּ דָעם פָּסוּק נִיט קוּמֶען . 3)

1473 דֶער וָואלְף אִיז וַאטט אוּנ דִי צִיגֶע אִיז נִיט צוּ רִיסֶען . 4)

1474 דֶער וָואס הַאלְט דִי פֶּענְג אִין דֶער הַאנְד, שְׁרַייבְּט זִיךְ אָן אַ גוּט יָאהר .

1475 דֶער וָואס וויל נַאהְ טְרַייבְּען , מוּז הוּנְגֶער לַיידֶען .

1476 דֶער וָואס שְׁווַייגְט . מֵיינְט אוֹיךְ עֶפֶּעס .

1477 דֶער וָואס שָׁעמְט זִיךְ נִיט פַּאר דֶער וועֶלְט , הָאט אוֹיךְ פַּאר גָאטט נִיט .קִין מוֹרָא

1478 דֶער וַייטֶעסְטֶער וָועג , אִיז צוּ דֶער קֶעשֶׁעפְט .

1479 דֶער וועֶלְט קָאן מֶען נִיט דָאס מוּיל פֶּערְשְׁלִיעסְען .

1480 דֶער זִינְדִיגֶער מֶענְש מוּז אַלֶּעם אוֹיסְשְׁטֶעהְען .

1481 דֶער חֲזִיר אִיז טְרֵיפָה — אֲבֶּער דֶער מֶקח אִיז כָּשֵׁר .

1482 דֶער חֲזִיר שְׁטֶעלְלְט דָאס בֶּשֶׂרְת פִּיסְסֶעל הָערוֹיס. 5)

1483 דֶער חָכָם בּוּיט אַ שְׁטוּב אוּנ דֶער נַארר צֶערְבְּרֶעכְט זִי .

1484 דֶער חָכָם שְׁכלִיט זִיךְ אֲפִילוּ פוּן דֶער תְּלִיָה הֶערָאב .

1485 דֶער טוּיט דֶערלֶעזְט פוּן אַלֶּע צָרוֹת .

---

1) וויי׳ל ער האט ניט צו עסען , האבען בּיי אִיהם די ציין קיין גרויסע ארבּיים . 2) ער מוז מיט די העגד הערומטאפּען . 3) צוויי יודען זענען אויף די דערפער מיט פחורה הערויסגענאגען האנדלען , אמאהל האט אייגעם פון איהנען אונגעפאללען א גרויסער הונד , דער צווייטער וואס האט פאן וויי׳טענס נעזוכּהען האט נעשריהען : זאגט דעם פסוק (ולבני ישראל לא ירהץ כלב לשונו) האט איהם יענער נעענטווארט : דער הונד לאזט מיך צום פסוק ניט קומען . 4) ביידע פארטייען זענען צו פריעדען . 5) אום צו בייגען אז ער האט נעשפאלטענע קלויען . — אזוי שטעללט זיך דער צבוע׳ק פאר א צדיק .

1486 דָּער טַעם לִיגְט אִין דִי שְׁפִּיצְ־
פִּינְגֶער. 1)

1487 דָּער יַאבְּלָנִיק בְּלַייבְט אָהן אַ הָעמְד
(שְׁטַאנְדְּבְּט אִין אָפְּטֶאק).

1488 דָּערְיבֶּער גֶעהֶען, דִי גָּאנְצֶע בָּאנְקִים
(בָּאנְקוִוים).

1489 דָּער יוד הָאט נָאר גָּעלְד צוּ
פֶּערְלִיגֶען, אוּן צַייט קְרַאנְק צוּ זַיין. 2)

1490 דָּער יוד שְׁלָאנְט — אוּן שְׁרַייט אַלְיין
גָּעוַואלְד'.

1491 דָּער יוד שְׁלָאנְט זִיךְ מִיט דָּער דָּעה
אוּן שִׁיקְט מִיט דָּער רְאָיָה.

1492 דָּער יְצֶר אִיז אַ מְיצֶר.

1493 דָּער יֵצֶר־הָרָע הָאט תָּמִיד דִי מַעֲרָכָה.

1494 דָּער מַלְאָךְ תְּמָנֶת הָאט פִּיעל
אוּיגְן. 3)

1495 דָּער מְלַמֵּד אַרְבְּעט מִיט דָּעם
מַייטָעל, דָּער עוֹשֶׂה בַּצָּאהְלְט מִיט
דָּעם בַּייטָעל.

1496 דָּער מֶענְש אִיז אִין זִיךְ צְוַוייפְלִין
פַארְנַארְט.

1497 דָּער מֶענְש אִיז דָּאךְ נָאר אַ בָּשָׂר
וָדָם.

1498 דָּער מֶענְש אִיז נָאר וִוי אַ סְטָאלְיֶער,
הַיינְט לֶעבְּט עֶר אוּן מָארְגֶען שְׁטַארְבְּט
עֶר.

1499 דָּער מֶענְש זָאלל נִיט וָארְגֶען,
וָואס עֶס וָועט זַיין מָארְגֶען — לָאז
עֶר לִיעבְּער דָּאס פַארְעבְּטָען, וָואס
עֶר הָאט קְאלְיֶע נָעמַאכְט נָעבְּטָען.

1500 דָּער מֶענְש וִונְדְּרִינְט, אוּן דָּער הָאן
וָועְרְט אַ בְּפָרָה.

1501 דָּער מֶענְש טוּט לָעבְּען נִיט
צֶיעקאוָואסְט (Ciekawość) וָועגְן.

1502 דָּער מְשַׁקֵּל (מוֹשְׁבַּל) רַאשׁוֹן אִין
אַ רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ

1503 דָּער מְשָׁרֵת אִיז אַזוֹי וִוי דָּער הָארֶה.

1504 דָּער נָדָן גֶעהְט אַ וָועג אוֹיף שְׁדָכָנוּת.

1505 דָּער סוֹד לִיגְט אוֹיף דָּער נַאס. 4)

1506 דָּער עוֹשֶׂר הָאט דָּאס מַזָּל.

1507 דָּער עוֹשֶׂר עֶסְט נִיט קִין גָּעוַוּרְלְיךְ
אוּן דָּער אָרְעמַאנְן עֶסְט נִיט קִין גָּע
שְׁמַייגֶער אוּנְטֶער דָּער זוֹן.

1508 דָּער עוֹשֶׂר שְׁלָאפְט אוּן זַייגְט גָּנָחִים
גָּעהָען.

1509 דָּער עָנְוִי הַדִּין אִיז עֶרְגֶער פּוּן דֶעם
דִּין אַלְיין.

1510 דָּער עֶרְנְסְטֶער יַארִיד גִּיט מֵעהָר
פַּרְנָסָה, וִוי דָּער בְּעסְטֶער פְּרַיִיד.

1511 דָּער עֶרְנְסְטֶער מָאהְנֶער אִיז דָּער
אַיְינְעְנֶער מָאנְן

1512 דָּער עֶרְנְסְטֶער שׁוֹחֵט אִיז דָּער בַּעל־
טַאקְסָע.

1513 דָּער עֶרְשְׁטֶער גָּעווִינְנֶער אִיז דָּער
לֶעמְצֶטֶער פֶּערְשְׁפִּיעלֶער. 5)

1514 דָּער פָּאטֶער אִיז גֶעטְרַיי, וָועָן דִי
מוּטֶער שְׁטֶעהְט בַּאבַּיי.

1515 דָּער פוּילֶער וָועְרְט פָּלִיסִיג, וָועָן
אַנְדֶערְע גֶעהֶען שְׁלָאפְּען.

1516 דָּער פוּיֶער לִיגְט מִיט דָּער פוּיֶערְשָׁע
אַזוֹי לַאנְג אוֹיף אַיין קִישֶׁען. כְּיוָן
דְּיִיגְט בְּעקוּמְטָען זַיין גָּעווִינְסָען.

---

1) פּאן איינעם נומען עסמען ואנט מען או מען לעקט דאפאן די פינגער. 2) נייועהנליך האם דער יוד קיין נעלד אויפצוגעבן, נאר וויל ער מאכט שלעכטע נעשעפטען דאנן נעפינם זיך כיי איהם נעלד צו פערליהרן; אויך ציים האם דער יוד קיין מאהל נים, נאר קראנק צו זיין מוז ער זיך שוין ציים נעהמען. 3) ד.ה.ער זעהט אללע אוף קיינער קאן זיך פאר איהם נים בעהאלטען. 4) ד. ה. איסליכער קענן איהם. 5) רעגעל ביי דעם קארטענשפיל.

1517 דָּער פְּרָאצענט עסְטְ אויף דָּאס קָרָן .

1518 דָּעם צינאָער קומְטְ נָאךְ עָקָן (א רָעשְׂט) הָערוֹים .

1519 דָּער קָאפּ איז דוּלל , דָּער בויךְ איז פּוּלל, דָּער מָאגָן וַוייסְט נִיט פּון עָפּעם צו זָאגָן .

1520 דָּער קָארְנָער לִיגְט אויף דָּעם גָּעלְד וַוי אַ הונְד אויף דָּעם בֵּין .

1521 דָּער קְלוּגָער בֶּעהַאלְט דָּעם שֵׂכֶל אוּן דָּער נָארר וַוייסְט הָערוֹים זַיין נָארְרִישְׁקייט .

1522 דָּער רָב הָאט דָּאס רָב בְּנות . 1)

1523 דָּער רֵיוַח בְּלייבְּט קָלָעבָּען אָן דִי רָאדָער . 2)

1524 דָּער עָוֶועְרְסְטָער פֵּעלְץ איז אוּן וַוינְטֶער גָּערִינְג — דָּאס גָּערִינְגְסְטָע הָעמְד איז אום זוּמָער שָׁוֶוער .

1525 דָּער שִׁידוּךְ איז אויף אַיין זַייט תָּמִיד פַּארְטִיג . 3)

1526 דָּער שִׁידוּךְ זָעהְט אוֹיס וַוי דָּער שַׂדְכָן .

1527 דָּער עֵכּוּר איז גָּעשְׂטָארְבָּען , דָּער שֶׁעגְקָער איז פָּערְדָארְבָּען .

1528 דָּער שֵׂכֶל איז אַ קְרִיעְגָער . 4)

1529 דָּער שְׁלִימ־מַזַּלְניק דָּאט תָּמִיד פְּרָעסְטָענוּעָם צו גָּאטט . 5)

1530 דָּער שֶׁעגְקָער בָּבוּד איז , אַז מָען וִיטְצָט אין דָּער הַיים .

1531 דָּער שֶׁעגְקָער שָׁפַּאצִיער איז פַּאר זַיין אַיגָּענָער טָהיר .

1532 דָּער שֶׁעגְקָער הָאט לִיעב דָּעם שְׂכוּר , אָבָּער דִי מָאכְטָער וַועט עָר אִיהם נִיט גֶּעבָּען .

1533 דָּער שֶׁעגְקָער לֶעבְּט פּון דָּעם אוֹיבֶּערְשָׂטָען . 6)

1534 דְּבָרִי זַאכָען וַואקְסָען אִיבֶּער נַאכְט : רָוָחִים , הִירָה־נָעלְד אוּן מִיעָן .

1535 דְּבָרִי זַאכָען טוּיגָען נִיט אויף דָּער וֶועלְט : אַ פּוֹיֶער אַ חֲרִיף , אַ רַב אִיין עַם־הָאָרֶץ אוּן אִיין אָרעמָער פָּרִיץ .

1536 דְּבָרִי זַאכָען פַּאסָען נִיט , אָבָּער שָׁאדָען נִיט : אַז אִיין אַלְטָער מַאנְן נֶעמְט אַ בְּתוּלָה , אַ טָרוּנק בְּרַאנְטְוַוין נָאךְ דֶּעם עָסְטָען אוּן אַז מָען שְׁלָאגְט דָּאס וַוייב .

1537 דְּבָרִי טָעג אִיז מֶען אַ גַּאסְט — שָׁפּעטָער וֶועְרְט מָען צו לַאסְט .

1538 דְּבָרִי מָאהְל גֶּעצוּיגָען אִיז עָרֶגָער וַוי אַיינְמָאהְל אָבְּגֶעבְּרָענְט . 7)

1539 דְּבָרִי מֶענְשָׁען אין דָּער וֶועלְט זִינְגָען פַּאר צָרות : אַ חָתָן , אַ בֶּעטְלָער אוּן אַ מַארְשָׁעלִיק .

1540 דְּרָעה נִיט צו פִּיעל, וָוארום דוּ וֶועסְט אִיבֶּערְדָרָעהָען .

---

1) וואָרטשפּיעל מיט רבנות — דאָס שפּריכוואָרט מיינט א רב וואָס האָט א סך טעכטער וואָס קהל מוז זיי פּערזאָרגן . 2) וען מען מאכט א וויטיע רייוו וועגן א קליינעם פערדינסט . 3) ד. ה. איין צד וויל תמיד דעם שידוך . 4) ד. ה. ער נעהט לאנגואם אוּן קוממט תמיד צו שפּעט . 5) וויל אליין קאן ער נישט ארבייטען , מיינט ער, אז גאטט כּיזּ אללעם פאר איהם טהון . 6) דא מיינט מען דאָס אויבערשטע פון דעם ביער אדער בראנפּן , וואָס דער שענקער פערגעסט אנצוגיעפּן אין דעם גלעזל הערין אוּן גיט דער פאר שוים , דאָס שפּריכוואָרט זאגט אז פון דעם אויבערשטען לעבט דער שענקער ד. ה. דאָס איז זיין פרנסה וואָס אין איטליכען גלעזל דערפּעהלט א ביכּסעל . 7) דאָס אויבערציעהען פון אין וואַהנונג אין די אנדערע טאכט שטענדיג פיעל שאדען .

ה

1541 הָאדֶעוֶוע אַ וָואלְף ווִי לַאנְג . קוקט אַלֶעם אִין וַואלְד הָעריין .

1542 הָאוּחֶז בְּיַד אִיז דִי בָּעסְטֶע הִפְלָה .

1543 הָאוּחֶז בְּיַד שְׁטֶעהְט נְרוֹיס נָעשְׁרִיבֶּען .

1544 הָאוּחֶז בְּיַד — שָׁלוֹם בֶּקְעשִׁינְע .

1545 הָאט יֶענֶער דִי נְשָׁמָה — הָאב אִיךְ דָאס נָעלְד .

1546 הָאט מֶען עֶס נִיט שָׁעפְּעלְדִיג , הָאט מֶען עֶס לֶעפְּעלְדִיג .

1547 הַאלְט דִיר דָעם כָּבוד אוּן בְּלַייב אִין דָער הֵיים .

1548 „הַאמָאנְיא" . אִיז נָעטְהַיינֶער ווִי ווִי אַ קַאפֶּאטְקָעלְע . 1)

1549 הָאסְט מוֹרָא ? לֶייג דִיךְ אִין בָּעסְטֶע הֶעריין .

1550 הָאסְט מוֹרָא ? — לֶייֶען־זָשֶׁע קְרִיאַת־שְׁמַע .

1551 הָארֶעוֶוע מִיר דָעלְע , וֶועסְט דוּ הָאבֶּען אַ קְלֵיידָעלְע .

1552 הַארְצֶען אוּן הָאפְּפֶען הָאט שׁוּין אַ מָאהְל גֶעטְרָאפֶען .

1553 הוּנְגֶער קָען נִיט קִין נָעבֶּאט .

1554 הוּנְד בִּילְלֶען ! — מְחוּתָנִים פָאהֲרֶען .

1555 הוּנְדֶערְט אוּן הוּנְדֶערְט אוּן אֵינְס אִין אַלֶעם אֵיינְס .

1556 הָוִיק פוּן דֶער הַאנְד אִין אוֹיךְ אַרַיינַח .

1557 הִיטֶען וָאל מֶען זִיךְ פַאר דִי פְרַיינְד , נִיט פַאר דִי פַיינְד .

1558 הַכֹּל הֶבֶל — אוּן נָעהֶבֶלְט מוּז דָאס וָעהֶרֶן .

1559 הַמַבְדִיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל — וֶוער עֶס הָאט גֶעלְד , דֶעם אִיז ווֹאוֵיל .

1560 „הֶעטְט אִיךְ" „אוּן פֶּעטֶעךְ" גֶעבֶּן קִין מָכָס .

1561 „הֶעטְט אִיךְ" אִין אַ „פֶּעטֶעךְ" — הָאב אִיךְ אִין אַ נְרוּנְד . 2)

1562 הֶענְג אִיךְ בַּיי דֶעם קָאפּ , הֶענְג אִיךְ בַּיי דִי פִּים .

1563 הֶענְגְט מֶען אוֹיף אֵיין פּוּס , וָאלְל מֶען שׁוּין אוֹיפְהֶענְגֶען אוֹיף בֵּיידֶע .

ו

1564 וואהלְטֶען דְרִיקְט אוֹיךְ אַ נָאהל דָאס הָארְץ אָב .

1565 וואו אַ „נֶיהִי" אִין אַ צָרָה אוֹיף יִתְּנֶען .

1566 וואו דֶער דַלות קְלֶעפְּט זִיךְ אָן קָאן

---

1) „האמאניא" הייסט ביי די קינדער עפּסעל , אז מען מאכט אייניעם פּאר־ווירפּע , פּאר וואס מ׳ראפּט ניט קיין בעפּערן אוּן ריינערן ראק וואפּט ער אז עפּעל איז נעפּהינער . 2) ווען יעמאנד זאגט „העטב־א־ך" אדער „וואלט איך" .

מען איהם ניט אזוי באלד פטור ווערען .

1567 וואו דער ציניינגער שטעהט אין , דארט ריהרט ער ניט .

1568 וואו האט א הונד א הוי ?

1569 וואו הינד בילליגן , דארט איז אמושב .

1570 וואו זעקס ווערען ואטט . האט דער זיבעטער גענוג .

1571 וואו אליעבשאפט דארט איז קיין ענגשאפט . 1)

1572 וואו מען דארף א שטיין . דארט איז ער דא .

1573 וואו מען בארף האבען צוקער , טויג ניט קיין זאלץ .

1574 וואו מען האט גאלד פערלוירען , דארט מוז מען עס אבוזוכן .

1575 וואו מען וואהט איהם ניט , דארט וואקסט ער .

1576 וואו עס איז איבריג , דארט פעהלט . 2)

1577 וואו עס איז דא פליש אוג פיש , דארט איז א פרעהליכער טיש .

1578 וואו עס וענגען דא פיעל קעבענס , דארט איז דאס עסטען רוי .

1579 וואו עס פאלט א שטיין , טרעפפט ער מיד אליין .

1580 וואו עס שטעהט ניט , דארט וואנט מען ניט .

1581 וואו צווי , איז ער דער דריטטער .

1582 וואו צווי עסטען פון איין שיסטעל , קאן זיד א דריטטער אנעסטען א ביסטעל .

1583 וואו שלום , דארט איז ברכה ;

1584 ואלוועל פליש עסטען די הונד ;

1585 ואם א נראבער בויך קאסט ואלט איך געוואלט פערמאנען — ואם ער איז ווערטה , אלעלען מיינע שוין אים פערמאנען .

1586 ואם איך ווייס ניט , האב איך ניט צו זאגען .

1587 ואם איך ניט ווייס , מאכט מיר ניט אוים .

1588 ואם איין קלאפ מאכט ניט מאכט דער צווייטער .

1589 ואם בייי אמענשען איז שווער איז בייי נאטט גרינג .

1590 ואם נאטט טהוט בעשעהען , קאן דער מענש ניט פערוועהרען .

1591 ואם דו ועהסט ניט מיט בייגע אויגען , פערזיכער ניט מיט דעם מויל .

1592 ואם די ערד דעקט צו , כוז פערגעסטען ווערען .

1593 ואם דער טויבער דערהערט ניט , דאם מאכט ער זיך אוים .

1594 ואם דער שכור האט אין קעפפל , האט דער ניכטערנער ניט אין פלעשעל .

1595 ואם רייי ווייסען , איז קיין סוד ניט .

1596 ואם האט צו דעם פנים ואם אין דעם האצען טהוט זיך ;

1597 ואם הערט זיך אין ים ? — מען האפט פיש .

---

1) שילער ואט אויך: Raum ist in der leinsten Hütte für kein zärtlich liebend Paar

2) ואט מען אז די קאסטע שמיסטט ניט , בעוואדערט אז עס איז אין איהר מעהר גלד ווי עס דארף צו זין .

1598 וָאם וָאלְט דָער בִּלינְדער גְעהאם צוּ קְלָאגְען . וְוען ער וָאלְט דָעם וְוענ גְעוִינְען ?

1599 וָאם וְוענִיגְער מָען רֶעדְט , אִיז אַלְץ גְעוִינְדער .

1600 וָאם טוּיג דִי חָכְמָה , וָען דָאם נַארִישְׁקייט גִילְט !

1601 וָאם טוּיג מִיר נִירְנְבֶּארְג , וְוענְן אִיךְ הָאב דָארְט קיין הוּיז . ? 1)

1602 וָאם מִיעְפער מָען בּוקְט זִיךְ „מוֹדִים“ וָאם וַייטער גְעהְט מָען „עשֶׂה שָׁלוֹם“ צוּ רִיק .

1603 וָאם יוּרְשְׁענְען יוּדָען ? — צָרוֹת אוֹן מָערְדָען . 2)

1604 וָאם מִיאוּסָער דָאם שְׁמִיק , וָאם גֶרֶעסָער דָאם גְלִיק . 3)

1605 וָאם מָעהָר קְבָּצָן , מָעהָר הוּלְיאק , וָאם מָעהָר נָגִיד , מָעהָר סְווִינְיָאק .

1606 וָאם מָען גָרֵייט זִיךְ נִיט אָן אוֹיף דָער וָועלְט , דָאם נָעמְט מָען נִיט מִיט אוֹיף יָענֶער וָועלְט .

1607 וָאם מָען וָועהְט נִיט גֵייעֶרְהַייט אִין דָעם קאסְטָען , וָועהְט מָען אַלְטֶערְהַייט אִין חֲמְיעְטְנִיק (Smietnik) .

1608 וָאם מָען קָאן נִיט דָערְלַאנְגָען , וָאל מָען נִיט פָּערְלַאנְגָען .

1609 וָאם מָען קָאן נִימ לַיינְגָען פַּאר גָאט , קָאן מָען גִיט לַיינְגָען פַּאר לַיידְט .

1610 וָאם מָען קְלָעבְט דָעם נָארְ אָן , אִיז פָּערְפָאלְלָען .

1611 וָאם מָען רֶעדְט בַּיי טָאג דָאם חֲלוֹמוֹת זִיךְ בַּיי נַאכְט .

1612 וָאם נַיי אִיז גָעמְטַרַיי — וָאם אַלְט אִיז קאלְט .

1613 וָאם נִיטְצְט אַ יוּנְג מִיט שָׁפָּארְען , וָען ער קָאן נִיט רַייטָען ? (אַז ער הָאט קיין פָּערְד נִיט) .

1614 וָאם נוּטְצט מַוָל אָהן בְּרָכָה ?

1615 וָאם פַּאר אַ נָאמָען אַוא פָּנִים .

1616 וָאם פָּערְפָאלְען , וָאל נִיט בַּאנְג הָהוֹן .

1617 וָאם צוּ לִיעֶב אִיז שְׁטָענְדִיג טְהַייעֶר .

1618 וָאם קָאן מָען פּוּן אַנְאָקם מָהר פָּערְלַאנְגָען וִי אָקְסָענְפְלֵייש .

1619 וָאם קוּמְט הָערוֹים פּוּן דָעם וִילְבֶּערְנָען בֶּעכָער , אַז ער אִיז פּוּלל מִיט מְהָרְערָען ?

1620 וָאם קוּמְט הֶערוֹים פּוּן דֶעם שָׁאנְעם עָפָּעלְע , אַז עָם דָאט אַ וָועלְט זִיךְ עָמְדִיג הֶערְצָעלְע ?

1621 וָאם קוּמְט מִיר הֶערוֹים פּוּן מַיין פּוּילִישׁ רֶעדָען , אַז מָען לָאזְט מִיךְ אִין דָעם הוּיף נִיט הֶערִין .

1622 וָאם רַייכער מָען וִוערְט , וָאם קְאַרְגָער מָען אִיז .

1623 וָאם שְׁוֶוערָער מָען נָעמְט זִיךְ פִּיר , וָאם לַייכְטָער הָעלְפְט נָאטָט .

1624 וִוי אַ הוּנְד קָאן קיין קַצָּב נִיט זַיין , אַזוֹי קָאן אַ בָּחוּר קיין שַׁרְבָן נִיט זַיין . 4)

1625 וִוי אַזוֹי רֶעד חַזָּן זִינְגְט , קְרִישְׁנְט עֶר אַלְץ אִין מַאטָען הָעבְּרִין . 5)

---

1) דאם שפריכווארט האב איך געהערט אין נאליבוקי ; אויך איהם דייטשען איז דא זא אין ש"ווי : 2) . Was geht mich Nürnberg an, ich habe kein Haus darin. די קראנקהייט העמערראידען .
3) ד. ה. וואם מיאוסער דאם מיידעל, בעקומט זי אלץ א בעסערן חתן . 4) וואריו זי וואלמען די נאכצע פחורה פאר זיך אללין בעדארפט . 5) זינגט ער גום , זאגט מען : אך א רוה אין זיין מאטען זינגט ער ! זינגט ער שלעכט , פערדיענט ער דאך נעווים אין מאטען הערין .

1626 ווי דאם וויב איז אַ מלכה . אזוי איז דער מאן אַ מלך . 1)

1627 ווי די דרשה , אזוי איז די בקשה .

1628 ווי די טויטע ערסטן , אזא פנים האבן זיי .

1629 ווי דעם קלוגן איז ביטטער . איז דעם נארר אלץ פרעהלעף .

1630 ווי דער בעל־עגלה וויל . אזוי דרעהט ער מיט דעם דישעל .

1631 ווי דער ברוך הבא אזוי איז דער ברשותכם .

1632 וי נאלל דאס שפעלע רוהיג עסקען , ווען דער נאלף שטעהט דערבי ?

1633 ווי מען איז געוואהנט אין דער יונגע , אזוי מהוט מען אויף דער עלטער .

1634 ווי מען איז צו זיבצען יאהר . אזוי איז מען צו זיבעציג .

1635 ווי מען בלאזט הערין אזוי בלאזט זיך הערוים .

1636 ווי מען וויעגט איין , אזוי שלאפט מען .

1637 ווי מען וויגט אויף דעם וועגעלע , אזוי ווינגט מען דאם ניגעלע . 2)

1638 ווי מען יונגערהייט זיך האלט , אזוי ווערט מען אלט . 3)

1639 ווי מען שטעלט זיך , אזוי שטעהט מען .

1640 ווי מען שטעללט זיך דעם שטייגער , אזוי גאהט דער ווגער .

1641 ווי מען שפיעלט , אזוי מאנצט מען .

1642 וויבער האבען דרעי : איין איינמאל , איין אבמאל אין איין אויפמאל . 4)

1643 וויבער פיהרען צו דעם גוטען אדער צו דעם בעזען סיי ווי סיי פערפיהרען זיי . 5)

1644 ונתנו מאכט צו ריק אויך ונתנו . 6)

1545 ווהע דעם ואם־ער איז נעשעכט !

1646 ווהע דעם וויבעל ואם קומט אהיים צו דעם פאטער אין הייבעל . 6)

1647 ווען מען נאטט האט אנגעציינט , אן דעם איז־קיין ברכה .

1648 ווען מען עס איז צו ענג , דער ואלל אפטרעטן .

1649 ווען מען צו ברוט — ווען צום טויט . 7)

1650 ווענינער א ווארט ־ אבי איין אמת .

1651 ווען א בוע בעל־בית־טע לעגט איין קרוים אוג שטעלט בארשט , ווערען בייד ווער 8)

1652 ווען איז בייא הונד יום־טוב ? ווען מען צוברעכט איהם א פוס . 9)

1653 ווענן איין אלטער מאנן נעמט א בתולה . האבען בייד איינע גרויסע נדולה .

1654 ווענן איין בילינער פיהרט דעם דעם אנערן . פאלקען בייד אין גרוב הערין .

1655 ווענן אן עושר איז פערהארבען אין

---

1) פסח . 2) אבנעקרצט פאן ניגון. 3) ד. ה. אז מען איז אין דער יונעגד פאלד נעווענען, איז מען אויף דער עלטער נעוואר. 4) דיא דריי „ועמץ" זענען נעמהיג צו דער טואלעטטע. 5) ד. ה. אז איינער מהוט דעם אנדערן נוטס , קאן ער פון יענעם אויך אמאהל א טובה פערלאנגען . 6) ד. ה. אז זי כוי אוועגלייפען צו די עלטערן פאר דעם מאנן. 7) אום ראש השנה ווערט אישליכען אונגעשריעבען זיין קוויטעל. 8) ואמט מען אין קאפאוועס אויף א בעז ווייב „ קרוים אוג בארשט מוזען דאך וויער ווערען. 9) האט דער הונד „שלש רגלים" .

אָדָם - מַאנְן הָאט עֶרְוָאַרְבָּען־
אִי נָאךְ נִיט גְלֵיךְ.

1656 וְוַעְנְן אַיינְעם אִיז בֶּעשֶׁעֶרְט אַ שְׂלִים־
מַזֶּל, קוּמְט עֶם אַ הַיים (אִין שְׁטוּב
הֶעריין).

1657 וְוַעְנְן אַיינְעֶר רַאטָה דִיר, הֶער; נָאר
פַּאר דִיר בֶּעקְלֶעהְר.

1658 וְוַעְנְן אֱלֹהִי־הַנָּבִיא אִיז דָער בַּעַל־
עֲגָלָה, פַּאהֶרְט מָען גוט.

1659 וְוַעְנְן אַלֶּע מֶענְשֶׁען וָאלְלֶען זִיהֶען
אוֹיף אַיין זַייט, וָואלְט זִיךְ דִי
וֶועלְט אִיבֶּערְעְקְעהְרְט.

1660 וְוַעְנְן אַסוד וָאלל זַיין אַ בְּרָכָה, וָואלְט
מֶען דִי תּוֹכָחָה נִיט אַיינְגֶערוּימְט.

1661 וְוַעְנְן אַ פְּלִיעג שְׁטָעלְט זִיךְ אוֹיף
אַ וְוֶעקְסִיל אִיז אוֹיךְ גוּט. 1)

1662 וְוַעְנְן בֶּייעֶרְט זִיךְ נִיט דָער שַׁנַיידֶער
אוֹיף דֶעם שְׁטִיקְעל אַרְבֶּייט? — וְוַעְנְן
מֶען גֶעהְט אִיהֶם תַּכְרִיכִים.

1663 וְוַעְנְן דַאס מוּיל וָאלל נִיט בְּרוּיכָען
צוּ עְסָקָן, וָואלְט דָער קָאפּ אִין
נָאלְד גֶעצַאנְגֶען.

1664 וְוַעְנְן דַאס מַנָל קוּמְט, וָעטְן אִיהֶם
אוֹיף אַ שְׁטוּהל.

1665 וְוַעְנְן דִי נַגָּבִים קְרִיגֶען זִיךְ, קוּמְט
דָער פּוֹיעֶר צוּ זַיין קוּה.

1666 וְוַעְנְן דוּ וְוַעְסְט דִי וֶועלְט בֶּערֶעְדָען,
וְוַעט דִי וֶועלְט דִיךְ גוּט בֶּעקְלִייבֶּען.

1667 וְוַעְנְן דִי עוֹשְׂרִים קְרֶענְקֶען, טְהוֹשָׁן
זַיי דִי אָרְמֶע לַייט גֶערֶעְנְקֶען. 2)

1668 וְוֶען דָער בַּעל־תְּקוֹעָה קָאן נִיט
בְּלָאזֶען, לֶענְט זִיךְ דָער שָׁמָן אִין

דֶעם שׁוֹפָר.

1669 וְוֶענְן דָער וָאלל דֶעם עֶסֶקְיפִיהָרֶען,
קֶענֶנְען דִי אַנְדֶערֶע פְּרִיהָרֶען.

1670 וְוַעְנְן דָער יוּד פַּייפְט אוּן דָער פְּרִיץ
קְרֶאצְט זִיךְ הִינְטֶער דֶעם אוֹיֶער — אִיז
אַ שְׁלֶעכְטֶער סִימָן.

1671 וְוַעְנְן דָער נַארר וָאלְט נִיט גֶעוְוענֶען
מַיין, הֶעטְט אִיךְ אוֹיךְ גֶעלַאכְט.

1672 וְוַעְנְן דָער בָּשָׂר קוּקְט אִין וַואסֶער
הֶערִיין, פֶּגֶרן דִי פִּישׁ.

1673 וְוֶען דָער שֶׁעפְּס הֶערְט מֶעוּז צוּר־
יִינֶענֶן אוּן דָאס קָאלְב „אַקְדָמוּת“
וָאגֶען, מֶעג מָען זַייֶער פְּלִיישׁ אַ וְוֶעק־
טָראגֶען.

1674 וְוַעְנְן דָער שְׁמַיין לִיעגְט אוֹיף אַיין
אַיִן, וֶועְרְט עֶר אוֹיךְ בֶּעוַואקְסִין
מִיט גְרָאו.

1675 וְוַען וָעְרְט פּוּן אַמֵּיידעל אַ וַוייבֶּעל?
אַז מֶען טָהוט אִיהר אָן אַ הַייבֶּעל.

1676 וְוַען זִי הַייסְט הֶענֶדעל (עֶנְענֶדעל)
מֶעג מָען עֶסֶען פּוּן אִיהֶר פֶּענֶדעל.
(אָדער: וְוַען עֶר הַייסְט מֶענֶדעל א. ז. ו.

1677 וְוֶען חֲנָן - בַּלָה קוּשָׁען זִיךְ שׁוּין,
מֶעגֶען דִיא שַׁדְכָנִים אַ הַיים גֶעהָען.

1678 וְוַענְן מֶען טָהוט אַ שִׁידוּךְ וָאלל מָען
קוּקָען אוֹיף דָער בַּלָּהִים קְנִי. 3)

1679 וְוַענְן מֶען עֶסְט, רֶעדְט מֶען נִיט.

1680 וְוַענְן מֶען פָּאהְרְט, וַוייסְט מֶען
אֲפֶּער וְוַענְן מֶען קוּמְט צוּרִיק,
וַוייסְט מֶען נִיט.

1681 וְוַענְן מֶען שְׁלָאפְט זִיךְ, קָאכְט מֶען

---

1) ד. ה. אישליכע אונטערשריפט אויף א וועקסעל — אפילו פון א קבצן קאן אויך נישט שאדען.
2) ד. ה. זיי נעבען פּרעל צדקה. 3) „קני“ זענען די ראשי תיבות פון קרן, נדן, יהוה, דאס זענען די דריי גרעסטע בעלות ביי א כלה.

קְרעפְּלעך . 1)

1682 וועָנען מען שְׁערט דיא שְׁעפְּסען. פְּרייען זיך דיא צינען . 2)

1683 וועָנען עלטערן וענגען נאכבאַרס ווירען די קינדער גוטס . 3)

1684 וועָנן עס נעמט דיא סדרה קרח קומט אויף קאַרשען , רעטעך , חריין . 4)

1685 וועָנן עס קומט אויף קהל א מצה קומט אויף דעם יחיד א בלאטטעהל .

6186 וועָנן צדיקים נאנדערין . רעגענט עס .

1687 וועָנן צוויי מתים געהען מאנצען. ווער וואַרפט אין שבת (אין צימבעל) העריין . 5)

1688 וועָר אין נאטט נים גלויבט, זאלל בעקומען א פרום וויב .

1689 וועָר עס איז אין דער יונעד א זולל וסובא , ווערט אויף דער עלטער א קראנקער בעטלער .

1690 וועָר עס איז א קינד צו צוואנציג יאהר , דער בליבט א שוטה בין הונדערט יאהר .

1691 וועָר עס איז געבוירן אויף גראטא־ ווינע (grochowina) אוג איז געוויקעלט מיט א פלאכטע (plachta) , געהער נים צו דער שלאכטע . (szlachta)

1692 וועָר עס איז פון נעמערַאוו . איז נים פון גענעראַוו . 6)

1693 וועָר עס בויעט אוג ווער עס וואהוינט . 7)

1694 וועָר עס ברויכט נים צו בארגען , דער לעבט אהן ארגען .

1695 וועָר עס נים נים צוקקל , דער קאט נים מיט צוערעקען בייקקל .

1696 וועָר עס גים נים צו שטייער, מאר גים אין דער קאשע העריגשפיין.

1697 וועָר עס נים נים קיין סכום , דער קאט קיינע דעה נים .

1698 וועָר עס קאט אליין קיין כבוד נים , קאן אנדערע קיין כבוד נים אבגעבען.

1699 וועָר עס קאט א שם פאר א פריהען אויפשטעהער , דער מעג בין וויגער צוועלף אין בעטט ליענגען בליבען , קאט

1700 וועָר עס קאט די מטבעה , קאט אויך די דעה .

1701 וועָר עס קאט מיידלעך קאט די פים נעשוואללין ; וועָר עס קאט זאהן , קאט דיא פים אויף דעם שטאלליען . 8)

1702 וועָר עס קאט פוטער אויף דעם קאפ , מאר אויף דער זאגן נים נעהען.

1703 וועָר עס ויילל האבען רחמנות פאר זיך . מוז האבען רחמנות פאר אנדערע .

1704 וועָר עס ווערט אומזוסט ברוגז ווערט ווידער אומזוסט גוט .

---

1) קרעפלעך עסט מען ווענן מען שלאכט המן , טלקות אוג הושענות . דאס פיערטע טאהל — וואנט דאס פאלק — אז מען שלאכט דאס ווייב . 2) זי פרייען זיך ווען זי האבען קיין וואלל נים , פערשפארט מען זי צו שערען . 3) וועגן די קינדער ווערען נים גוט ערציונגן , נעהמן זי אויס לתרכות רעה . 4) דיא ר"ת פון קרח . 5) דיא כלי־זמר רופען דעם צימבעל „שכת" ר"ת פון שמש , בדחן , מארויער . 6) דאס שפריכווארט הערט מען נור אין פוילען, אז מען איז נים פון דער אריסטאקראטיע, צוהלט מען נים צו איהר . 7) ד. ה. ווער עס נעמט , דער נים נים . — נעמעראוו איז א שטעדטיל אין גאדאליער גובערניע . 8) ד. ה. אייגער בויש א הויז אין אנדערער נאר בעוואהנט עס .

1705 וָוער עָס זִיטצָט ניט בַּיי דָער שִׂימָסָעל , דָער עָסָט ניט מִיט .

1706 וָוער עָס טָראָגט צוּ מִיר טָראָגט אויך פּוּן מִיר .

1707 וָוער עָס לֶעגט אויף דָעם אויבָּען , קְרִיעגט ניט .קיין בִּייגָעל . 1)

1708 וָוער עָס לֶעגט זִיך מִיט אַ הוּנְד שְׁלָאפָן , שְׁטָעהט אויף מִיט פְּלֹוי .

1709 וָוער עָס עָסָט לַאנְג קוּגָעל , לֶעבָּט לַאנְג , 2)

1710 וָוער עָס עָסָט .קיין חֲרִיין , בֶּעקוֹמָט .קְרִיגָט אַיְיעָר . 3)

1711 וָוער עָס עָסָט .קיין קְנָאבָּעל ניט , דָעם שְׁטִינְקט ניט פּוּן מוֹיל .

1712 וָוער עָס פָּרָעגָט פָּיעל , דָעם עָנְטְפֶּערְט מָען פִּיעל .

1713 וָוער עָס צוּ רַיִיסָט פִּיעל , מוּז פִּיעל לַאכָּטָען .

1714 וָוער עָס קָאן גוּט זִינְגָען , מוּז אויך גוּט שָׁלִינְגָען .

1715 וָוער עָס קָאן ניט אַ סְחוֹרָה אִיבָּער־הַאלְטָען אַ יָאהר מִיט אַמִיטָטוָאהּ , דָער קָאן .קיין סוֹחֵר ניט זַיין . 4)

1716 וָוער עָס קָאן ניט .קיין פַּאטְש פָּער־טָראגִין , קָאן אויך .קיין גָּעלְד ניט פֶּערְדִיענָען .

1717 וָוער עָס קוּמָט ניט צוּ מִיר , קוּמָט ניט צוּ מִיר . 5)

1718 וָוער עָס רוּפָט זִיך אָן , דָער קְרִיעגָט ניט .

1719 וָוער עָס שׁוֹינְט יָעמָס כָּבוֹד שׁוֹינְט זַיין אַיְיגָענָעם כָּבוֹד .

1720 וָוער עָס שׁוֹינְט ניט דָעם נָאשָׁען , אִי אַלֵּיין ניט וָוערְטָה אַיין נָאשָׁען .

ך

1721 וָאג דָעם וַוייב אַ סוֹד אוֹן שְׁנַייר אִיהָר אויס דָעם צוּנְג .

1722 וָאג ניט .קָאטְץ ו' בִּיז דוּא בִּיסְט ניט הָערִיבָּער גָעשְׁפְּרוּנְגָען דָעם קָלָאטְץ .

1723 וָאג ניט .קָאפ ו' בִּיס דוּא בִּיסְט ניט הָערִיבָּער גָעשְׁפְּרוּנְגָען .

1724 וָאלְט קוֹשְׁען דָאס בַּייטְשָׁעל (קָאנְטְשִׁיק) וָואס עָס שְׁלָאגְט דִיךְ .

1725 זַיי אַ מֶענְש , וָועסְט דוּא וַיְיזָען אַךְ דָער סוּפָּה .

1726 זַיְיט דָאס בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אִיז חָרוּב גָעוָואָרָען , .קָאן .קיין שְׁמָהָה ניט פַּאר פוּלל זַיין .

1727 זַיְיט דָאס שָׁטַאדְבִּין אִיז אויפְגָעקוּמָען , אִיז מָען מִיט דֶעם לָעבָּען ניט וַיכָּער .

1728 זַיין וָואלְט זָאל זַיין אַ בְּרִיק , וָואלְט

---

1) אוויוון צום אינהייצען . 2) שערצהאפט , וויול או מען עסמט לאנג קוגעל לעבט מען לאנג . 3) פסח ביים סדר , ווער עס ווילל ניט דאס ביסטערע , בעקומט ניט דאס נוטע . 4) קיין סחורה מאר ניט באלד נמאם ווערען . 5) ד. ה. ווי באלד ער קומט ניט צו מיר, איז ער נעווים ניט מיין גלייכן אדער ער איז נרעסער אדער נידעריגער פון מיר (קומט ניט צו מיר — ניט נלייך צו מיר) .

אִיךְ מוֹרָא גֶעהַאט הָעריבֶּער — צוּ גֶעהֶען ;

1729 וִיעבֶּען אִיז אַ לֵיגָען ;
1730 וִיעבֶּצֶעהָן אִיז בֶּמֶנֶן „טוב“ .

ח

1731 חוֹרֶש מַאכְט קִין רַשְׁעוּת .
1732 „חַוֶר אִיבֶּער“ — אִיז מְרִיפָה . 1)
1733 חַזִיר ! הָאסְט גֶעלֶר ? — וֵיי מַיין מְחוּתָן .
1734 חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבַט הָאבֶּען דִי יְונְגֶלֶעךְ דָאס נַאכְטֶעהָן וַאטט . 2)
1735 חֵן אִיז גוּט פַאר דֶיא צֵיין ; יוֹךְ אִיז גוּט פַאר דֶעם בּויךְ .
1736 חֲנוּכָּה אוּן פּוּרִים וֶועֶרֶן דֵיא אֲרֶעמֶע לַייט עוֹשְׁרִים .
1737 חֲרָטָה הָאבֶּען אִיז נִיט מַעֲשָׂה סוֹחֵר (...אִיז נִיט סוֹחֲרִישׁ) .
1738 חֲתוּנָה הָאבֶּן . צִי קֶנֶעלֶלֶען צִי שְׁטַארְבֶּען פֶּערְווֵיסְט מֶען נִיט .
1739 חֲתַן־כַּלָה הָאבֶּען גֶלֶעזֶעֶן אוֹיגֶען .

ט

1740 טַאטֶע אוּן מַאמֶע זִינְד קוּמֶט אֲב דָאס קִינְד .
1741 טַאפֶּפֶּעל אִיז שְׁפּוּרֶעבְּרִיג .
1742 טֶבֶת אוּן שְׁבַט הַאלְטֶען דֶעם פְּרַט .
1743 טָהוֹר דִיר הֶערֶיין שְׁמַאלְץ אִין דֶעם טָאפּ אוּן פּוּטְטֶער אוֹיף דֶעם קָאפּ .
1744 טָהוֹר קֶיינֶעם קִין שָׁלֶעכְטֶם . וֶועט מֶען דִיךְ לָאזֶען צוּ רוּה .
1745 טָעֲנוּ בְּחִטִּין וְהוֹרָה לוֹ בְּקַלְיוֹסָקָעם .

י

1746 יָא דָאס קְלֶייד אִיז שֶׁעהֶן — וִוי וֶועְכְט אֲבֶּער דִיא סְפָּאדְנִיצָא (spodnica) אוֹיס ?
1747 יַאקָא סִינַאגָאגָא טַאקִי רַאבִּין . (Jaka synagoga, taki rabin.)
1748 יַאק יְצֶר הָרַע נַאפַאדְנֶעט . טַאי תְּקִיעַת־כַּף נֶיט פַאמְאוּשְׁט .
1749 יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי — גְלוּיבּ . 3)
1750 יוּדִישֶׁער חֵן אִיז אוֹמֶערוּם שַׁיין ; (פַאראֶיע : יוּדִישֶׁער חֲרִיוֹן אִין

1) ד. ה. אז מען ווייזערהאלט א זאך אפטמאהל , ווערט זי איבערדריסטיג . 2) די נעכט ווערען שוין קירצער . 3) ד. ה. ווענן אייגער זאגט אז ער האט שווער גיארבייט ביז ער איז בעקומטען צו פערמענען , קאנסט דו אידם גלויבען.

אומעטום בימטעמ).

1751 יום כפור איז אונז אין מכפר עונות.

1752 יוצא בחפזון פערלירט דאס נעלד

אוג די חזנים. 1)

1753 ירושה אוג נדן נעמען ווי א פלאם.2)

ב

1754 כבוד אוג נעלד רעגירען דיא וועלט.

1755 כבוד איז ויא א שאטען: ואס מהר מען נעהט אים נאך. ואס וויסער עמטלויפט ער.

1756 כבוד אין לעבער (כבר).

1757 כבוד קויפט מען אין יאטקע.

1758 כח נעפינט מען נאר אין דער שיסטעל. 3)

1759 כעם איז עבודה זרה.

ל

1760 לאו א הנך אויף דער באנק, שפרינגט ער אויף דעם טיש.

1761 לאו זי היסען קריינהעלע. אבי א כלה.

1762 לאז זיך דערנארען, ואס ער האט ניט קיין נאטט אויף מארגען.

1763 לאו עס זיין פון דעם טייבעל. אבי עס היסט פייוועל.

1764 לאך. ווען דו וועסט דיך נעהען לענגען.

1765 לויף ניט נאך דעם כבוד. ווענ ער אליין צו דיר קומען.

1766 לויפין אוג קויפין טוג ניט. 4)

1767 ליגען טאר מען ניט זאגען, אבער דעם אמת דארף מען ניט זאגן.

1768 לייבט צו זאגען, שווער צו פערטראגען.

1769 ליעבער מיט דעם היימישען בעדער. איידער מיט א פרעמדען רב. 5)

1770 לעבעדיגע צרות קומט מען איבער.

1771 לעולם מוז מען נייג ען שפטען שערען. 6)

1772 לעולם — נעמם, תקח — מאהן.

1773 לעקער עסקט זיך אויף צו. 7)

---

1) וועגן מען איילט זיך א נעשעפט צו מאכען. 2) ד. ה. ז פלאמען נעשווינד אויף אן פערלעשש באלד. 3) ד. ה. או מען עפנט ניט. 4) ד. ה. מען זאלל זיך פריהער נוט בערעכנען איידער מען קויפט 5) ד. ה. אשידוך מהון. 6) ד. ה. צום ערשטען מוז מען זיך אין זינען האבען. 7) לעקער=אקסענצונגע

1776 מאנעמפֿרייד נעהט אײַנער אַלײַע פֿרייד .

1775 מאיוועע קרחות איז גוט — יענער זאל עס האבן .

1776 מבטיח צו זיין אוג ניט אַבנעמען , פֿערשפֿארט מען א קראם צו האבן .

1777 מודה באמת — פֿמור בקנס .

1778 מחשבה . קיין מעשׂה . 1)

1779 מיט א יודען איז גוט צו עסקען קנעל — נאר ניט פון א יי ן טעלליר .

1780 מיט אין אויג ווהט בײַ דיר דיר בילינדער מהר . ווי דוא בײַ אים מיט צוויי אויגן . 2)

1781 מיט אין איינעם מאנן , מע מען פֿאהרען מעבר לים .

1782 מיט אין האנד ניט ער . מיט דיר א נ ד ע ר ע ר נעמט ער .

1783 מיט אין פֿאר פֿיס קאן מען ניט אויף צוהן חתונות מאנצען .

1784 מיט אין צד איז מען תמיד פֿארטעג .

1785 מיט א ליטער אויף דעם הימעל הערויף , קאן זיך קיינער ניט בעוואהרענען .

1786 מיט א פֿרעמדער פיהר , פֿאהרט מען ניט ווייט .

1787 מיט גוטע רעד , קאן מען אויף די עצמות הערוים נעמען :

1788 מיט דעם בעסטע , הונד איז ניט גוט קיין עסקים צו האבן .

1789 מיט דעם רבין קאן דער (שלעכטסטער) תלמיד גוט .

1790 מיט דעם שמארבען בענאבט מען זיך נאר .

1791 מיט דעם שטן טאר מען זיך ניט שפּיעלען .

1792 מיט וואס פֿאר אויגן מען קוקט אײַנעם אן , אזא פנים האט ער .

1793 מיט מיטנעבראכטען ברויט , איז מען אומעטום א גוטער אורח .

1794 מיט צווויי מיילער עסט מען ניט .

1795 מיט „שרגא“ רופט מען אויף , אבער א קאן קאן מען ניט אויסנעמען . 3)

1796 „מע“ איז א ציגע .

1797 מעהר נעהאט . מעהר נענארט .

1798 מען דרעהט מיט יענעם אזוי לאנג , ביז מען פֿערדרעהט זיך אליין .

1799 מען ווייסט ניט אויף דעם „מי יָמוּת“ נאר אויף דעם „מי יִחְיֶה“ .

1800 מען ווערט ניט נענוטה , ביז מען האט זיך ניט פֿריהער אבנעברוכט . 4)

1801 מען ווערט פֿריהער אקצין אייבער א בעל הבית . 5)

---

1) פראוועסטיע פון מחשבה כמעשה אום צו זאגען ; פֿאר א נעדאנקען, קומט נאך ניט צו שמראפען .
2) דו זעהסט מיט 2 אויגען ביים בלינדען נאר איין אויג , אוג ער מיט 1 אויג ביי דיר 2 . 3) שרגא איז דער שם הקודש פון ווייביש (פיוויש) וואס מען רופט אויף צו דער תורה , נאך איז שרגא די ר"ת פון שעללען , רויט , נרין , אייכעל, אין קארטען, דאריבער זאגט דאס שפריכווארט אז מיט „שרגא“ קאן מען קיין קאן ניט אויסנעמען . 4) מען זאגט אויך אויף דייטש : דורך ערפאהרונג ווירד מען קלוג . 5) ד. ה. אז מען איז שוין אפילו א קצין פעהלט נאך פיעל, ביז דאס נאנצע הויז ווערט איינגעריכטעט ווי א דארף זיין ביי א בעל־בית .

1802 מען נאלל אללעם צום גוטען אויס־
לענגען .

1803 מען נאלל דעם מאפ ניט צוזעקען .
ווען אלטען דיא טייז נעוואוסט . ווען
אין איהם איז !

1804 מען נאלל וואקסען אויף דעם לוחים
פאנארע . ווען מען קיינמאהל
קיין ברויט ניט נעהאט .

1805 מען נאלל ניט נעפריפט ווערען מיט
דעם . ווען דער מענש קאן אלץ
פערטראגען .
(.... קאן זיך אלץ נעווענהנען) !

1806 מען נאל ניט דאס אומרייניג וואסער
אוסגיעסען . ביז דאס ריינג קומט
צו פליעסען .

1807 מען נאל ניט דערלעבען צו שטארבען .

1808 מען נאלל ניט היסען אנגעוונדען
זיך לענגען נעהען אוג א קראנקען
אויפשטעהען .

1809 מען נאלל תמיד בעטען אויף גוטע
נעסטע .

1810 מען טאר ניט גלויבען דעם פערד אין
ווענ אוג דעם וייב אין דער היים .

1811 מען טאר ניט זיצען אויף דעם
טאטענס ארט .

1812 מען טאר ניט פערלאנגען ווען מען
קאן ניט דערלאנגען .

1813 מען מוז אויסהערען בייד צדדים .

1814 מען מוז זיך א מאהל מאכען דאס
הארץ פון שמיין .

1815 מען מיינט ניט דיא דרשה נאר
דיא בקשה .

1816 מען מיינט ניט דיא חרוסת . נאר
דיא ארבע כוסות .

1817 מען קאן צבריך לייענען, מען קאן
זינגען .

1818 מען קען בייס בערג אויך
דערמרונקען ווערין

1819 מען קאן נאטט ניט צו קיין קלאג
זין . 1)

1820 מען קאן ניט ווייסען . ווי א ווענ
שטעללט זיך . 2)

1821 מען קאן קיין מענשען ניט דערקענען
ביז מען ווצט ניט מיט איהם
אויף אין פוהר (.... ביז מען
האנדעלט ניט מיט איהם) .

1822 מען קיפט ניט קיין קאטץ אין דעם
זאק .

1823 מען שמארבט ניט פריהער ביז מען
קומט ניט צוריק אויף דער
ערשטער מדרגה .

1824 כשמרות אין וועלוועל ווייא תהלים .

1825 מעשים טובים העלפען ניט .
מעשים רעים שאדען ניט .

1826 מצות אוג ווין , מוז זיין — שמאלץ
אוג אייער . ניט זייער (ועהר) . 3)

1827 מרבה נכסים , מרבה דאגה .

1828 משוגע'נע נענו — משוגע'נע גריוועז !

1829 משכון בבית . שלום בקעשענע .

---

1) ד. ה. טען זאלל זיך אויף נאטט ניט בעקלאגען . 2) אזוי ואנש בעלי־עלות 3) אויף פסח .

ג

1830 נָאךְ אַ קוּמְפָּעט נָאךְ אַ בִּייזָע בְּרוּסְט.1)

1831 נָאךְ אַ שָׁלָעכְטָען חַזָּן אִיז גוּט צוּ דַאוֶונען. 2)

1833 נָאךְ דָּעם טוּט הָעלְפְּט שׁוּין קִין תְּשׁוּבָה־טוּען נִיט.

1833 נָאךְ נַיִן (9) חֳדָשִׁים קוּמְט דָּער סוֹד הֶערוֹיס.

1834 נָאךְ שְׁלִשִׁים מָעג מָען שׁוֹין זָאם שְׁטֶערְנְ־טִיכָּעל אֲנְטוּען. 3)

1835 נַארר בְּלַייבְּט נַארר — מֻקָּח בְּלַייבְּט מֻקָּח.

1836 נַארָאנִים אוּן קְרָאפִּיוּוֶע וַואקְסָען אָזָן רֶעגֶן.

1837 נַארְרִישְׁקִייט אוּן שְׁטָאלְץ וַואקְסָען אוֹיף אֵין הָאלְץ.

1838 נָבָל אוּן יְרוּשָׁה וָענֶען מִיט דָּעם טַייוֶועל בְּחַבְרוּתָה.

1839 נוּיט אִיז עֶרְגֶער וִויא דָּער טוֹיט.

1840 נוּיט שַׁארְפְּט דֶעם שֵׂכֶל

1841 נוֹתֵן בְּצִיבְּעל הוֹלֵךְ בְּטֶעפְּעל.

1842 נִיט אַזָא שְׁאנָד אִיז צוּ נֶענְ־עֶנען וִוי צוּ חֲנֻפִּיעֶנען.

1843 נִיט אַוּוי גִיךְ מַאכְט זִיךְ וִויא עֶס מְרַאכְט זִיךְ.

1844 נִיט אַלֶּלֶע וָאם מָען וִויל. מָעג מָען וָאלֶען.

1845 נִיט אַלֶּלֶע פּוּרִים אִיז אֲנֶם.

1846 נִיט אַלֶּלֶע פֶּערֶד הָאבֶּען אֵין נָלִיק.

1847 נִיט גֶענוג וָאם מָען וָועהרְט אָן דָּאם נֶעלְד, רוּפְּט נָאךְ יֶענֶער נַארְר

1848 נִיט גֶענוג צוּ זַיין אַ נָגִיד, גִילְט נָאךְ דֶעם גָּנִידִים קְוִויטְטֶעל אוֹיךְ.

1849 נִיט דָּאם אִיז לִיעב, וָואם עֶס אִיז שֶׁאן. נָאר דָּאם אִיז שֶׁאן וָואם עֶס אִיז לִיעב.

1850 נִיט דָּאם אִיז שֶׁאן וָואם אִיז שֶׁאן, נָאר דָּאם וָואם עֶס גֶעפֶעלְלְט.

1851 נִיט דָּא קִין גֶעמֵרייעֶרְם וִי אֵיין אֵייגֶען וַוייב.

1852 נִיט דִי מוֹיז אִיז דָּער גָּנָב, נָאר דָּאם לָאךְ אִיז דָּער גָּנָב

1853 נִיט דִי מְלָאכָה שֶׁענְדְט דֶעם מֶענְשֶׁען, נָאר דָּער מֶענְש שֶׁענְדְט דִי מְלָאכָה.

1854 נִיט דָּער אֲנְמוּתְהֶער אִיז אַ נַארְר נָאר דָּער טָהוּעֶר אִיז אַ נַארְר.

1855 נִיט מִיט שֶׁעלְטֶען אוּן נִיט מִיט לַאכֶּען קָאן מָען דִי וָועלְט (דִי מֶענְשֶׁען) אִיבֶּערְמַאכֶּען.

1856 נִיט קִין קִינְד, נִיט קִין רִינְד

1857 נִיט קִין תּוֹרָה, נִיט קִין סְחוֹרָה.

1858 נַיִן (9) רַבָּנִים קֶענֶען קִין מְנָן נִיט מַאכֶּען, אֲבֶּער צֶעהֶן שׁוֹטֶעהרֶם יָא.

1859 נֶיע נַבְאַי. נֶיע בַּאטְאַי. (nie gauwaj nie fastaj)

1860 נַיקְס אִיז גוּט צוּ דִי אוֹיגֶן. 5)

1861 נֶעבֶּען גוּטֶע נֶעמְט, פַּאשְׁוִוינְעט מֶען זִיךְ אוֹיף.

---

1) ד. ה. צווי מכות אויף איין מאהל. 2) ד. ה. או מען פערנלייכט איהם מיט דעם פריהרען שלעכטען חזן, דייכט דאך או דער נייער איז בעסער. 3) ראם ואגם מען פון וועגן איין אלט מיידעל וואס איז שוין איבער די שלשים, איז שוין צייט זי זאלל התונה האבען. 4) ד. ה. נגב"ע ניט אוג טהו ניט קיין תשובה. 5) ניקס קאממט פאם לאטיינישען (nux) די נוסס. צו מאנכען אויענקראנקהייטען מיידד מערשיעדענע וואסער אוים nux בעריימטע — היער איזט עס אין דער בעדייטונג פון ניכטס.

ס

1862 סוף סוחר. לְפִלְפָּה — סוף נגב | לְתִלְיָה.

ע

1863 עֲרוּת מַאכְט פַּסְלוּת.
1864 עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג.
1865 עֶס אִיז אַ מַצָּוה אַ יוּדֶן צוּ בָּעְגְרָאבְּן. 1)
1866 עֶס אִיז גוּט צוּ זַיִן אַ בַּעַל־בַּיִת. אַז עֶס אִיז דָּא מִיט וָואס.
1867 עֶס אִיז גָּעריֶנֶער אוֹיפְצוּהָעבְּן אַ שְׁכוּר פוּן דָּער עֶרֶד. אִידָּער אַ נָעשָׁעפְט.
1868 עֶס אִיז נִיט דָּא קִיין עֶרְנְסָרָם וִוי צֵיטְנְווֹעהטִג.
1869 עֶס אִיז נִיט דָּא קִין נְלֵיבֶּעְרָם וִוי אַ קְרוּמֶּע לֵייטֶער, אוּן קִין קְרוּמֶּערָעם וִוי אַ נְלֵיךְ וְועְרְטֶל.
1870 עֶס אִיז נִיט דָּא קִיינָע מִיאוּסָע בַּלָּה אוּן קִין שְׁלֶעכְטֶער חָתָן.
1871 עֶס וְועְרְט נִיט פָּרִיהָער לִיכְטִג, בִּיז עֶס אִיז נִיט נַאנְץ פִינְסְטֶער.
1872 עֶס וָאנְט קִיינֶער נִיט, אֲרוּן עוֹלָם אַז עֶס אִיז נִיט פְּרִיהֶער, מַה טוֹבוּ.
1873 עֶס זָענֶען פָּערְהַאנְדֶּען וָאכְען אַז זִי זָענֶען דָּא אִיז נִיכְט שְׁלֶעכְט; אוּן אַז זִיא זָענֶען נִיט דָּא, אִיז אוֹיךְ רֶעכְט.
1874 עֶסֶם נִיט דִי לָאקְשֶׁען פַּאר שַׁבָּת.
1875 עֶס נִיט קִיינֶע בִּיינֶער, וְועלֶען דִיר נִיט וָועה טְהוּן דִיא צֵיינֶער.
1876 עֶסֶטֶע אִיז דִי בֶּעסְטֶע תְּפִלָּה.
1877 עֶס פְּלֵיהְט נִיט קִין שְׁפָּאן, עֶס וָאלֶל נִיט וַיין עֶפֶּעס דָּארָאן. 2)
1878 עֶס שְׁטַארְבְּט קִין דור נִיט אוֹיס.
1879 עֶרֶב יוֹם־כִּפּוּר זָענֶען אַלֶּע יוּדֶן מְתִים. 3)

פ

1880 פָּאטֶער אוּן מוּטֶער הָאבֶּען נְלֶעזֶרְנֶע אוֹיגֶען.
1881 פָּאטֶער אוּן מוּטֶערָם בְּרָכָה, בְּרִינְגְט דֶעם קִינְד הַצָּלָחָה.
1882 פַּאסְטֶען הַיְסְט נִיט קִין בְּרוּיט שָׁפָּארֶן.
1883 פַּאר אַ נָנֵב טָאר מֶען קִיינֶע תְּלִיָּה נִיט דֶערְמַאנֶען.

1) וועגן איין יוד טהוט דעם אנדערן שלעכטס זאגט מען, ער טהוט עס פאר מצוה. 2) אללעמדינג האט איינע אורזאכע. 3) ווייל זיי נעהען אנגעטהון אין קיטעל אוּן טלית.

1884 פֿאר אַ יאָר אין אַלעם צו ווענט.
1885 פֿאר אײַן אײַנעם קינד ענגלען עלטערן בילדן.
1886 פֿאר •אמן׳ קומט קיין פּאטש.
1887 פֿאר אנמוטה קומט קיין פּאטש ניט.
1888 פֿאר אן אלעם־מאן איז אַ שווארץ יאהר אויך נענוג.
1889 פֿאר אן עקשן איז קיין רפואה ניט דא.
1890 פֿאר אַ קנאַ א נק ע ן לאזט מען־אויבער• אפֿער ניט פֿאר קיין ברוינזין.
1891 פֿאר אַ שמוטען (בילדערן) ערות לויפֿען די נעכט ניט אויסק.
1892 פֿאר אַ שמיילל וואסער. פֿאר אַ שמיילען הונד. אוג פֿאר אַ שמיילען שוגא זאלל מען זיך היטן.
1893 פֿאר ברויז ניט מען שמיינער.
1894 פֿאר ברויז ענטלויפֿט מען ניט.
1895 פֿאר נאטט האט מען מורא — פֿאר מענשען מוז מען זיך היטן.
1896 פֿאר גוטע נעכט האט מען שלעכטע טעג.
1897 פֿאר נעלד האט מען די אוג ן ע נ ע ן ווילט.
1898 פֿאר נעלד קריגט מען צוקער.
1899 פֿאר דעם נאכ איז אײַן ווינ — פֿאר דעם וואס זוכט איהם, צ ע ה ן ווענען.
1900 פֿאר דעם טויט אוג פֿאר דעם רלות קאן מען זיך ניט בעוואהרענען.

1901 פֿאר דער תּלה האבען די מענשען מעהר מורא זיי פֿאר נאטט אלליין.
1902 פֿאר ווייגער בעקומט מען דיענער.1)
1903 פֿאר יונגענד לעבט מען ניט. פֿאר עלטער שמאַרבט מען ניט.
1904 פֿאר נארנאנים ענגלען קיינע תּקנות ניט נעמאכט.
1905 פֿאר סכום טאר מען ענטלויפֿען.
1906 פון א נאנו קויפט מען ניט קיין האבער.
1907 פון א גוטען קאפ בײַ צו א שלעכטן קאפ איז נאר א חילוק א גראשענדיג לײַכטער. 2)
1908 פון א וואָרט ווערט א קוואָרט.
1909 פון א יודען האט מען דאם נעמארר.
1910 פון א וואָרט ווערט ניט קיין לאפ אין קאפ.
1911 פון אין אלט מייַדעל ווערט א יונג ווייבעל.
1912 פון אין אקס ציהסט מען ניט האראב קיינע צ נ ו י ן פֿעלגלען.
1913 פון א י י ן כּיש ווערט מען ניט זאטט.
1914 פון אין עמעסער טאכט מען ניט קיין צוקער. 3)
1915 פון אײַנצינע מראפֿין ווערט צונאנצער רעגען.
1916 פון •אמר אבי׳ איז ניט קיין רעדנ.
1917 פון א קארנען נבּיר אוג פון א פּעטטען קאק נעניעסט מען ערשט

---

1) ווייגער, מיינט מען ווייגער (עסטרייכישע) נולדען. 2) ד. ה. דער וואס האט א גומען קאפ לערנט נעשווינד; דער וואס האט א שלעכטען קאפ מוז זיכצען נאנצע נאכט אוג לערנען. 3) וואר משפיעל אן עכטער (אייטער) מיט א נעכטער, צוביר מיט שליה צבור.

אָהּ דָעם טויט. — 1)

1918 פון אַ קלייַנער מלחמה ווערט אַ נרויסע מהומה.

1919 פון אַ שכור אין דער יוגענד, ווערט אַיין אַרעם־מאַנן אויף דער עלטער.

1920 פון אַ שלים־מזל ווערט מען ניט רייך.

1921 פון אַ שלעכט געשעפט ריים אָב אַ פּאָלע אוג ענטלויף.

1922 פון אַ שלעכטען חתן הערט מען די גבייען אוג מען וואָהט דיא מיאוסע הניות.

1923 פון אַ שׂרה קאן אַבפּאלען אַ פויער, אָבער ניט פון קיין פויער אַ שׂרה.

1924 פון בּאַרשט מיט ברויט ווערן די באַקען רויט.

1925 פון גלייק צום אונגלייק איז אַ שפּאַנען — פון אונגלייק צום גלייק איז אַ שטיק ווענ.

1926 פון געלד־ווענען נעהט קיין שידוך ניט אָב.

1927 פון דעם בּער אין דעם ואלד נאלל מען דאס פּעלל ניט בּערקופין.

1928 פון דעם הימעל ניט מען האַראב, אָבער ניט הערויף.

1929 פון דעם טויט אוג פון אַ חוב ענטנעהט מען ניט.

1030 פון דעם טייוועלס ווענען פּעהלט ניט.

1931 פון דער מוטטערים קלאפ ווערט דעם קינד ניט. קיין לאפ אין קאפ.

1932 פון ואלווענע פּיש גיעסט מען די יויך הערויס.

1933 פון ואנען דיא כּלה קומט הערויס, וואַרט נעהט זי ויעדער הערין

1934 פון ואנען שטינקט דער העכט? — פון דעם קאפ.

1935 פון וואס מען לאכט, קומט אַלעם צו די אויערן.

1936 פון וואס מען רעדט קומט מען אַלעם אויף דעם טויט.

1937 פון וויטען ווענען אלע גוטע לייטען.

1938 פון וויטען נארט מען לייטען פון פון דער נאהענט — זיך אַלליין

1939 פון ווענג פערדינענט ווערט מען ניט בּרלות.

1940 פון ואנען ווערט מען ניט נראנג.

1941 פון חאפ־לאפ צערבּריכט מען זיך דען קאפ.

1942 פון מעשות דערצעהלען קאכט מען קיינע ווענטשערע ניט (wieczerza).

1943 פון נגידים קומען הערויס נגידים על עך.

1944 פון נקי כּפּים ווערט מען ניט ריך.

1945 פון פיעל רעדען קומט אַ מאהל הערויס לייגען.

1946 פון פּרנסה ווענען מוז מען אפּילו מאנצען מיט מאטשעק־לעבּען. 2)

1947 פון קאפ־קאס קאן מען קיין עוֹלה ניט ווערען.

1948 פוּרים דאנקט מען ניט.

1949 פוּרים ווענען ניכטערן אַלע שכורים

1950 פוּרים נאָהָ דער בּעודה איז אפּילו

---

1) פאר דעם פת בעצאהלען די יורשים דעם קבר, אוג פון דעם באק נעמט מען הראב די פעלל.

2) מאטשעק. (maciek)

קיין רינד ניט הונגריג .

1951 פּירות קאָטן טעג ניך אָנגשׁבורין, אָבער יום־כּפּור קאָטן דאַרף טאָן ניט פאַסטען .

1952 פּאַטאַניש איז נעלד ווערטה .

1953 פּייף ניט . אז עס ווענען דא היזדיקים אין שׁטוב . 1)

1954 פּינטל איז רייך געווענען אוג איז געשׁטאַרבען איין אָבין .

1955 פּיעל העגד מאכען סיט ער צרבייט באלד אין ענד .

1956 פּיעל שׁמייכעל אוג ווענג שׂכל .

1957 פּיער אויגען ווהען מאקר ווי צוויי .

1958 פּיער אוג דרייסיג (34) איז קמנן בלי .

1959 פּיש מאכט : פרשׁוד ין שׂרף . פּאסעם ין שׂרף 2)

(Przódy — potem)

1960 פּערקיצין קאן א קינד – אפּקושׁען קאן אפּילו קין פּאסער איך ניט .

1961 קראבּרען נעהם איבער עטודירען .

1962 קראצענם וואקסט אהן רענען .

1963 פּראצענט נעמט צוועק דאם נעזוכט ניט די הענד .

1964 פּרייד אין א נוט נעדענ צהן אדר א לוט .

1965 פּרעג איין עצה דעם שׂנא אז טהו פּערקעהרט .

1966 פּרעג איין עצה ווען דאס דעם שׂכל בי דיר .

1967 פּרענגען קאסט קין נעלד .

1968 פּרעמד ברוט רייסט אין האלדו .

1969 פּרעמדע דאגות נעמען ניט אויף דעם שׂלאף . 3)

1970 פּרעמדען שׂכל קרענקט מען אוים .

1971 צו איטליכען נייען ליעד קאן מען צו פאסען א אלטען נגון .

2972 צדקה נעבען אוג ליעב האבען קאן מען ניט נעטהין .

1973 צו נאטט דערלענט מען ניט .

1974 צו גליק ברויכט מען קין חכמה ניט .

1975 צווי פאללען צו לאסט : א נארר צווישען קלוגע, אוג א קלוגער צווישען נארנים .

1976 צווישען אללע שׂוסער איז דער בעסטער שׂניידער יוסיל דער סטאליער .

977 צווישען יודן ווערט מען ניט פערפאללען (פּערפּערמט) .

9978 צווישען פיעל הונדט ווערט דער דאו מוט .

979 צו־זאגען אוג ליעב האבען קאסט ניט קין נעלד .

---

1) אז איינער דערצעהלט זאכען וואס קינדער מארען ניט הערען . 2) אום צו זאגען או פאר די פּיש אוג נאך די פיש איז נוט א ביסל בראנפען . 3) ד. ה. פרעמדע זאכען בעהיטען ניט דעם פּעגיען אזוי שמארק ווי אייגענע .

1980 צו ליעב טהן קאסע הסיד טהייער .
1981 צום שכל באַרף מען קיין מחיל.
1982 צו א הערינג באַרף מען קיין זאלץ
אונ צו גרויען קיין שמאלץ.
1983 צו א וואונד אונ צו א בלאטער , צו
עס העלפט ניט קיין קאמער .
העלפט א טאטער .
1984 .צוריק שייגץ ' גילט ניט .
1985 . צוריק שייגץ ' געהט אין באד
העריין .
1986 ציבעלעס־מדרעען ריהרען ניט דאס
הארץ .
1987 צענקן רינגען . אונ נאר איינער
קויפט .
1988 צרות איז .קיינע באנה ניט (איז מען
ניט זשערנע) .
1989 צרות טרייבען דעם טענשען אויף
דעם בית הקברות
1990 צרות לעגען זיך צו ערשט אויף דעם
פנים .

ק

1991 קאלבמליש איז האלבפליש . 1)
1992 קאפ־דאגעניש קומט פון צרות .
1993 קהל האט .קיין וויב ניט (אונ
א שקארפעמקע איז .קיין בנך ניט) .
1994 קהלים קערבעל האט אין זיך
א מאנגעט .
1995 קהל קריעגט זיך . אונ דעם שמש
שמייסט מען .
1996 קודם לכל איז נוט א שהכל . 2)
1997 קוים פוטצט זיך איינער אב די
שטיוועל . רופט מען אים אויף
מסדר . 3)
1998 קוק אויף דעם מיידעל . ניט אויף
דעם קליידעל .
1999 קוק דיך אום אויף די הינטערשטע
ראדער .
2000 קוק העראב . ווען דו ווילסט וויי
הויך דו שטעהסט .
2001 קוקט מען פאר זיך איז עלעכט ,
קוקט מען הינטער זיך־איז נאך
ערגער .
2002 קוק מיך אן . נאר ריהר מיך ניט אן .
2003 קוקען אונ הערען אונ שווייגען .
2004 קוקען מעג מען ; נאר ניט גלאטצען .
2005 קוה־בייטש־פערדס־שטעקעלע . 4)
2006 .קיין קחונה איז דער ערנסטער בבל .
2007 .קיין כחונה טאר דעם סוהר ניט
נמאס ווערען .

---

1) דיא בעל־הבית'טעם ואנען אז קאלבפליש זעמפינט ניט אווי ווי אקסענפליש. 2) ד. ה. א טרויק בראנזען וואס מען מאכט איבער איהם דיא ברכה שהכל . 3) ד. ה. קוים בעקימט איינער א ביספעל נעלד , ווערט ער באלד א שיינער יוד אונ מען גיט איהם אב כבוד . 4) פון א זעהר וויישען קרוב .

קוינער קאן ניט קיין הינדעל שיקן. או עס וואלל קיין בלוט ניט גיהן.

2009 קען איז ניט הבל! 1)

2010 קינדער אוג נארנאנים זאגן דעם אמת.

2011 קינדער האבן איז לייכטער ווי קינדער ערציהן.

2012 קלינג מיידלעך צו ריסן די שערצן. — נרויסע מיידלין צו ריסן די הארצן.

2013 קוינג קינדער. קלינג פריידן —

נרויסע קינדער. נרויסע לידן.

2014 קנים דיא באק אוג שמעלל די פארב פאר ליטן.

2015 קראמצען אוג בארגן איז נאר נוט אויף א וייל.

2016 קראקע איז ניט אין איין מא נעבוים נעווארן.

2017 קרייד איז גוט — פאר ווערם. 2)

2018 קרעדיט איז אין איידעלע מאמער־ יע. 3)

2019 קרעפלעך ווערן אויך פערמיאוקט (נמאס).

ר

2020 ראש חודש אדר לאוט מען זיך צו דער ארער.

2021 ראש חודש איר טרינקט מען דאס בעסמע ביר. 4)

2022 ראש חודש ניסן לענט מען דעם קאנמשעק הינטער דעם קושען; ראש חודש איר. נעמט מען דעם קאנמשעק א פיר.

2023 רבונו של עולם! גיב מיר ברויט אזוי לאנג איך האב ציין.

2024 רבי משה מעג — מאשקא טאר ניט. 5)

2025 רבי נמע האט תמיד חרטה.

2026 רבי קרוב! שיעסט איהר פריהער, וואלען איהר זיט אלטער! 6)

2027 רופט מען דיך ניט צו, ריקזשטע דיך ניט צו.

2028 רוף מיך בער. נאר נאג מיך ניט אין וואלד העריין.

2029 רחמנות איז אכזריות.

2030 רייב דיך ניט אן נרויסע לייט, וואריין דאס לאך ווערט אללע מאהל נרעסקער ווערן.

2031 רעדעלע יאק רעדעלע, אבי דאבע מיינעלע.

---

1) קיינן טיינס מען היער עפסען. ד. ה. עפסען איז קיינע קלינגליט, עס איז ניט קיין הבל.
2) ביים קארטענשפיעל או מען זאגט דעם נעווינגער ער זאל מיט דעם קרוידעל אויפשרייבען ווי פיעל דער אנדערער האט צו אים פערלוירען. ד. ה. או מען בעצאהלט נים מוטען נעלד. — קרייד איז א סנולת פאר קינדער וואס האבען ווערעם. 3) ד. ה. ניט אישליכער פערדיענט אים צו האבען. 4) דאס זא נענאנטע מארצאוונ ביער. 5) איין עהרליכער יוד מהוט א כאהל אין אומרעכט (אדער אין עבירה) וואס ער אליין וואלט דארוף נעשרינען — וויעזן איין אנדערער זאלל עס מהון. 6) אזוי שפאסטעס מען פון דינ יודישע מאלדאבען. וי האבען כורא צו שיסען אוג רעדען צו דעם אנדערי יור ואלל פריהער שיסען.

ש

2032 שָׁאטָען אִיז גוט צוּ דָער לַאמְפּ . 1)
2033 שַׁאנְד אִיז נִיט קִין רוּהְ — וְ עָסְט רִיא אוֹיגָען נִיט אוֹים .
2034 שַׁבָּת אָהָן אַ קוּנְעל אִיז וִוי אַ פּוּנְעל אָהָן אַ פְּלוּנְעל .
2035 שַׁבָּת שִׂיחָה , אִיז דָאס צַייִ גְלַייךְ וִוִיא אַ וִוִיבָּע . 2)
2036 שַׁבָּת שִׂיחָה וַואכְפְּט מָען דִי פִּינְעלְעךְ קַאשְׁע . 3)
2037 שְׁוַואכְץ גָּעהָט קוּינְמָאהל נִיט אוֹים דָער מָאדָע . 4)
2038 שָׁנִי יִינְגען אִיז גוט ; — דָערְען אִיז נָאךְ בָּעסָער . 5)
2039 שׁוִין דָאס קְלֵייד אִין דָער הַיים וָועט דִיךְ דָאס קְלֵייד שׁוִינְען צְוִישָׁען לַיים .
2040 שׁוֹמֵר חִנָּם , אִיז אַ הָעְנגְלִיכְטָער . 6)
2041 שָׁמַאכְקָער פּוּן אַיְינְען אִיז קִיְינְער נִיט .
2042 שָׁמִיס דִיךְ נִיט מִיט הָעם קְרַאנְקְען קָאפּ אִין דָער הִיטְץ הָעְרִין .
2043 שְׁוִינְער אַ מִיאוֹסְע לַאמְטָע , אִיְידָער אַ שִׁיין לָאךְ .
2044 שִׁיק דִיְינָע אוֹיְערְן אִין דִיא נַאסְטָען . 7)
2045 שֶׁכֶל אוּנ חָרְטָה קוּמְען תָּמִיד צוּ שָׁפָּעט .
2046 שֶׂכֶל בְּרִינְגְט אַ מָאהל מְעהָר אִיְין דִי הָעְנד .
2047 שֶׂכֶל נָאלל דָער מֵעְנְש לְעְרְנען בֵּיז זִיעְבְּצִיג נָאהר .
2048 שְׁלָעְכְטֶם לֶעְרְנְט מָען זִיךְ בַּאלְד אוֹים .
2049 שְׁמִיְיר אַ פַּאךְ מִיט הָאנְד — אַ פַּאךְ בְּלַייבְּט אַ פַּאךְ

ת

2050 תְּבוּאָה — הַאנְדעל אִיז אַ קָאךְ מְעְנְשְׁפְּעל ;
2051 תּוֹרָה הָאט נִיט קִין בְּרֵעג .
2052 תּוֹרָה קוּמְט נִיט בִּירוּשָׁה . 8)
2053 תַּחֲנוּן אִיז קִין כּוֹד . 9)
2054 תַּכְרִיכִים מַאכְט מֵען אָהָן קְעִשֶׁעְנְעם . 10)
2055 תְּפִיסָה אִיז אַוִוי וִוי מִיתָה .
2056 תְּשׁוּבָה אוּנ צְדָקָה צָעבְּייָען דָעם לָעְטְנִיק . 11)

---

1) וואַרטשפּיעל זיך שאמען אוּנ שמן בויטעל וואם איז גוט צו דער לאמפּ . 2) ווירע — לינעאל . 3) נעזוּנטהנליך איז שבת־שירה זעהר קאלט , אוּנ די ארעמע פּיינעלעך נעפּינען ניט קיינע קערנער צו עסטען ; דאדום איז א מצוה איהנען קאשע צו וואַרפּען . 4) ד. ה. טרויערינע ואכען פּעהלט קיינמאל ניט , אין קיין פאסוליע , — אויך טאקי פּראפּט דערפּאר וויל שווארצע קלייַדער נעהען קין מאל ניט אוים דער מאדע , 5) אלס אנטוואַרט אויף דעם אנדערן שפּריכוואַרט „רעדען איז זילבער , שווייגען איז גאלד“. 6) איך פערשטעה ניט דעם ווען פון דעם שפּריכוואַרט . 7) וועטט דו וויספען וואם מען רעדט פון דיר . 8) ד. ה. מען מוז אללין פּיעל מיה האבען בּיז מען לערנט , 9) תאטש מען ואגט דאס שט ללרחמים , 10) ד. ה. מען קאן ניט מיט נעפּינען דאס פערשענקען אויף יענער וועלט , 11) פּאראַפּ אויף דעם פּסוק , מעבידין את רע הגזרה .